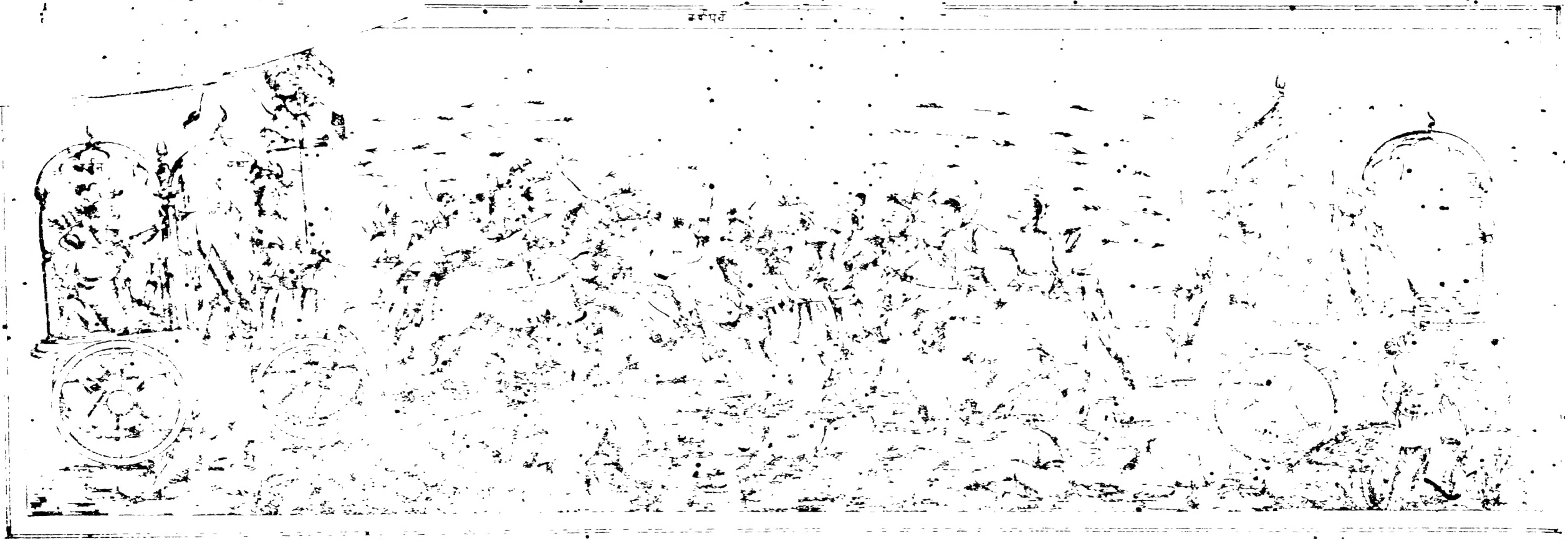

951

॥ अथ श्रीमहाभारते कर्णपर्व प्रारभ्यते ॥

मन्वन्त

श्रीकृष्णाय नमः ॥ नरनारायणो वत्सा प्राचीनाचार्यवर्त्मना कर्णपर्वार्थविद्योतीभावेन गोवितन्यते ॥ १ ॥ ननु विरटादिपर्वचतुष्टयतात्पर्यकमेणाथे ॥ नामर्षः सेवयानीत्येकपटपूर्वकेणानुक्तं ॥ १ ॥ ननु विरटादिपर्वचतुष्टयतात्पर्यकमेणाथे ॥ नामर्षः सेवयानीत्येकपटपूर्वकेणानुक्तं ॥ १ ॥ ननु विरटादिपर्वचतुष्टयतात्पर्यकमेणाथे ॥ नामर्षः सेवयानीत्येकपटपूर्वकेणानुक्तं ॥ १ ॥

श्रीकृष्णाय नमः ॥ नारायणं नमस्कृत्य नरं चैव नरोत्तमं ॥ देवीं सरस्वतीं चैव ततो जयमुदीरयेत् ॥ १ ॥ वैशंपायन उवाच ॥ ततो द्रोणीहते राजं न्दुर्योधनमुखात् ॥ १ ॥ भृशमुद्दिग्धमनसो द्रोणपुत्रमुपागमन् ॥ १ ॥ ते द्रोणमनुशोचंतः कश्मलाभिहतौ जसः ॥ पर्युपासंत शोकात्तास्ततः शारद्वतीसुतं ॥ २ ॥ ते मुहूर्तसमाश्वस्य हेतुभिः शास्त्रसंमितैः ॥ रात्र्यागमे महीपालाः स्वानिवेशमानि भोजिरे ॥ ३ ॥ तेषु मस्वपिकौरव्यपृथ्वीशानाप्नुवन्सुखं ॥ चितयंतः क्षयंती वंदुः स्वशोकसमन्विताः ॥ ४ ॥ विशेषतः सूतपुत्रो राजा चैव सुयोधनः ॥ दुःशासनश्च शकुनिः सौबलश्च महाबलः ॥ ५ ॥ उषितास्ते निशांतां तु दुर्योधननिवेशने ॥ चितयंतः परिक्लेशान्पां ॥ ६ ॥ यत्तद्घूते परिक्लिष्टा कृष्णा चानाश्रिता सभां ॥ तस्मरंतो नुशोचंतो भृशमुद्दिग्धचेतसः ॥ ७ ॥ आतथात्सुसंचित्युतं तान् क्लेशान् घूतकारितान् ॥ दुःखेन क्षणदाराजन्जगामाब्दशतोपमा ॥ ८ ॥ ततः प्रभाते विमले स्थितादिष्टस्य शासने ॥ चक्रुरावश्यकं सर्वे विधिदृष्टेन कर्मणा ॥ ९ ॥ ते कृत्वा वश्यकार्थाणि समाश्वस्य च भारत ॥ योगमाज्ञापयामासुर्युद्धाय च विनिर्ययुः ॥ १० ॥ कर्णसेनापतिरुत्वारुतकौतुकमंगलाः ॥ पूजयित्वा हि जश्रेष्ठान् दधिपात्रघृताक्षतैः ॥ ११ ॥ गोप्तिरश्वैश्च निष्कैश्च वासोभिश्च महाधनैः ॥ वंधमाना जयाशीर्षिः सूतमागंधवंदिभिः ॥ १२ ॥ तथैव पांडवाराजं नृकृतपूर्वाह्निकक्रियाः ॥ शिविरान्नि र्ययुस्तूर्णयुद्धाय कृतनिश्चयाः ॥ १३ ॥

रुतो ब्रह्मवधो न इतर ब्रह्मवधवदनर्थः अपित्वनर्याभास एव न च तेन ब्रह्महामवेदित्याततायिवधे दोषा भवस्मरणात् इत्येवामर्थानां निरूपणार्थं उच्यते ॥ १ ॥ कश्मलाभिहतौ जसः तीव्रशोकाभिघातजं व्यामोहेन निरस्तसामर्थ्याः शारद्वतीसुतं द्रौणि ॥ २ ॥ तेषु मस्वपिकौरव्यपृथ्वीशानाप्नुवन्सुखं ॥ चितयंतः क्षयंती वंदुः स्वशोकसमन्विताः ॥ ३ ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ आवश्यकं नित्यकृत्यं ॥ ९ ॥ योगमाज्ञापयामासुर्युद्धाय च विनिर्ययुः ॥ १० ॥ ११ ॥ निष्कैः सुवर्णहारैः महाधनैः बहुमूल्यैः वंधमानाः स्तूयमानाः सूताः वैशानुकर्मविदः सांगथाः पाणिस्वनिकाः बंदिनः स्तुतिपाठकाः ॥ १२ ॥ १३ ॥

॥ १४ ॥ १५ ॥ इयः कर्णः प्रथमं धनादेषु ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ समन्यतसम्यमेव धृतवान् ॥ २० ॥ दुर्मरुदुःखेनापिर्मसुमशक्यंस्वेच्छया ॥ २१ ॥ २२ ॥ तन्मरणं दुष्करं मय्ये ॥ २३ ॥
 ॥ २४ ॥ इतिकर्णपर्वणि नैलकंठीये भारतजावदीपे प्रथमोऽध्यायः ॥ १ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ हते इति ॥ १ ॥ क्षयं गृहं ॥ २ ॥ ३ ॥ हाकृष्टमिति खेदातिशयसूचकं वा

ततः प्रवृत्ते युद्धं तु मुलं लोमहर्षणं ॥ कुरूणां पांडवानां च परस्परजयैषिणां ॥ १४ ॥ तयोर्द्वौ दिवसौ युद्धं कुरुपांडवसेनयोः ॥ कर्णेसेनापतौराजन्यभूवाद्भुतदर्श
 नं ॥ १५ ॥ ततः शत्रुक्षयं कृत्वा सुमहांतरणे वृषः ॥ पश्यतां धार्तराष्ट्राणां फाल्गुनेन निपातितः ॥ १६ ॥ ततस्तु संजयः सर्वगत्वान्नागपुरं द्रुतं ॥ आचष्ट धृतसृष्टाय य
 दृत्तं कुरुजांगले ॥ १७ ॥ जनमेजय उवाच आपगेयं हतं श्रुत्वा द्रोणं चापि महारथं ॥ आजगाम परामात्तिवद्दोराजां बिकासुतः ॥ १८ ॥ स श्रुत्वा निहतं
 कर्णदुर्योधनहितैषिणं ॥ कथं द्विजवरप्राणानधारयत दुःखितः ॥ १९ ॥ यस्मिन् जयाशांपुत्राणां समन्यत पार्थिवः ॥ तस्मिन् हते सकौरव्यः कथं प्राणानधार
 यत् ॥ २० ॥ दुर्मरुतदहं जन्ये नृणां रुच्छे पिवर्त्ततां ॥ यत्र कर्णं हतं श्रुत्वा नात्यज्जीवितं नृपः ॥ २१ ॥ तथा शांतनवं वृद्धं ब्रह्मज्ञं द्वाहीकमेव च ॥ द्रोणं च सोमदत्तं च
 भूरिश्रवसमेव च ॥ २२ ॥ तथैव चान्यान्सुहृदः पुत्रान्पौत्रांश्च पातितान् ॥ श्रुत्वा यन्नाजं हास्याणां स्तन्मन्ये दुष्करं द्विज ॥ २३ ॥ एतन्मे सर्वमाचक्ष्विस्तरेण म
 हासुने ॥ न हित्वाप्यामि पूर्वेषां शृण्वानश्चरितं महत् ॥ २४ ॥ इति श्रीमहाभारते कर्णपर्वणि जनमेजयवाक्यं नाम प्रथमोऽध्यायः ॥ १ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥
 वैशंपायन उवाच हते कर्णे महाराजनिशि गावल्गणिस्तदा ॥ दीनो ययौ नाम पुरं मश्वैर्वातसुमैर्जवे ॥ १ ॥ सहास्ति न पुरं गत्वा भ्रशमुद्दिग्धचेतनः ॥ जगाम धृ
 तराष्ट्रस्य क्षयं प्रक्षीणबांधवं ॥ २ ॥ स तमुद्दीक्ष्य राजानं रुमलाभिहतौ जसं ॥ ववदे प्रांजलिर्भूत्वा मूर्धापादौ नृपस्य ह ॥ ३ ॥ संपूज्य च यथान्यायं धृतराष्ट्रं महीपतिं ॥
 हाकृष्टमिति चोक्त्वा स ततो वचनमाददे ॥ ४ ॥ संजयो हं क्षितिपते कच्चिदास्ते सुखं भवाम् ॥ स्वदोषैरापदं प्राप्य कच्चिन्नाद्यविमुत्स्यति ॥ ५ ॥ हितान्युक्तानि विदुः
 द्रोणगांगेयकेशवैः ॥ अगृहीतान्यनुस्मृत्य कच्चिन्नकुरुषे व्यथां ॥ ६ ॥ रामनारदकृष्णार्थैर्हितमुक्तं सभातले ॥ न गृहीतमनुस्मृत्य कच्चिन्नकुरुषे व्यथां ॥ ७ ॥ सुहृ
 दस्त्वकिते युक्तान् भीष्मद्रोणसुखान्परैः ॥ निहतान्युधिसंस्मृत्य कच्चिन्नकुरुषे व्यथां ॥ ८ ॥ तमेवं वादिनं राजासूतं पुत्रं कृतांजलिं ॥ सुदीर्घमथनिःश्वस्य दुःखात्तं
 ददमवर्षत् ॥ ९ ॥ धृतराष्ट्र उवाच आपगेये हतेशूरे दिव्यास्त्ववतिसंजय ॥ द्रोणे च परमेष्वासे भृशं मे व्यथितं मनः ॥ १० ॥

दशितासंज्ञायां वसुसंभवः वसुतामशोभ्यः संभूतः ॥ ११ ॥ १२ ॥ भार्गवः रामः यस्मै भीष्माय धनुर्वेदे उपाकृतः शीकनः शिष्यत्वेन ॥ १३ ॥ यस्मिन् द्रोणस्य ॥ १४ ॥ सौम्यां च विदित्वा मतिं ॥ १५ ॥
 चतुर्विधं मुक्ताम्यादि अनुक्तं सदादि यं प्रमुक्तं गोलादि मुक्तामुक्तं सोपसंहारमखं ॥ १६ ॥ १७ ॥ मन्त्रिते सति किमकुर्वतेत्युत्तरेण संबन्धः ॥ १८ ॥ निम्नानपि प्रवृत्तमानान् जीविते सयाचेष्टां कुर्वाणान् इत्यु
 श्रीरथानां सहस्राणि दशितानां दशैव तु ॥ अहन्यहनिते जस्वीनि जघ्नेवंसु संभवः ॥ ११ ॥ तंहतं यज्ञसेनस्य पुत्रेण ह शिखंडिना ॥ पांडुं वेयाभिगुप्तेन श्रुत्वा मे व्यथि
 तं मनः ॥ १२ ॥ भार्गवः प्रददौ यस्मै परमाखं महाहवे ॥ साक्षाद्रामेण यो बाल्ये धनुर्वेद उपाकृतः ॥ १३ ॥ यस्य प्रसादात्कौत्सराजपुत्रामं हारयाः ॥ महारथत्वं
 संप्राप्तस्तथान्येव सुधाधिपाः ॥ १४ ॥ तंद्रोणं निहतं श्रुत्वा धृष्टद्युम्नेन संयुगे ॥ सत्यसंधं महेष्वांसं भृशं मे व्यथितं मनः ॥ १५ ॥ यथोर्लोकपुमान्नेन समोऽस्ति चतुर्वि
 धे ॥ तौ द्रोणं भीष्मोऽश्रुत्वा तु हतौ से व्यथितं मनः ॥ १६ ॥ त्रैलोक्ये यस्य चास्त्रेषु न पुमान्विद्यते समः ॥ तंद्रोणं निहतं श्रुत्वा किमकुर्वत मामकाः ॥ १७ ॥ संशोकानां
 च बले पांडवेन महात्मना ॥ धनं जयेन विक्रम्य गमिते यमसादनं ॥ नारायणास्त्रे च हते द्रोणपुत्रे ॥ धीमतः ॥ १८ ॥ विप्रद्रुतेष्वनीकेषु किमकुर्वत मामकाः ॥ विप्रद्रु
 तानहं मय्ये निमग्नान् शोकसागरे ॥ १९ ॥ प्रवृत्तमानान् हते द्रोणे सन्न नौकानि वार्णवे ॥ दुर्योधनस्य कर्णस्य भोजस्य कृतवर्मणः ॥ २० ॥ मद्रं राजस्य शल्यस्य द्रो
 णेऽथैव कृपस्य च ॥ मत्पुत्रस्य च शेषस्य तथा अन्येषां च संजय ॥ २१ ॥ विप्रद्रुतेष्वनीकेषु मुखवर्णो भवत्कथं ॥ एतत्सर्वं यथा वृत्तं तथा गावल्गणे मम ॥ २२ ॥ आचक्ष्वपां
 इवेयानां मामकानां च विक्रमं ॥ संजय उवाच तवापराधाद्यद्दत्तं कौरवे येषु मारिषं ॥ २३ ॥ तच्छ्रुत्वा मा व्यथां कार्षीदिदं न व्यथते बुधः ॥ यस्माद्भावी
 भावी वा भवेदर्थो नरं प्रति ॥ अप्राप्तौ तस्य वा प्राप्तौ न कश्चिद् व्यथते बुधः ॥ २४ ॥ धृतराष्ट्र उवाच न व्यथाभ्यधिकं काचिद्विद्यते मम संजय ॥ दिष्टमेतत्पुरामं
 न्येकययस्वपयेच्छकं ॥ २५ ॥ इति श्रीम० कर्णपर्वणि धृतराष्ट्रसंजयसंवादे द्वितीयोऽध्यायः ॥ २ ॥ ॥ ६३ ॥ संजय उवाच हते द्रोणे महेष्वासे तव पुत्रामं हारयाः ॥
 कर्णस्य स्वस्थमुखा विषण्णामितचेन सं ॥ १ ॥ अवाङ्मुखाः शस्त्रभृतः सर्वे एव विशांपते ॥ अवेक्षमाणाः शोकात्तानाभ्यभाषन्परस्परं ॥ २ ॥ तान् दृष्ट्वा व्यथिता
 कारानुसैन्यानि तव भारत ॥ ऊर्ध्वमेव निरैक्षंत दुःखत्रस्तान्यनेकशः ॥ ३ ॥

तत्र संबन्धः ॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥ दिष्टे देवोपाहृते अजाविनः सुखस्याप्राप्तौ जाविनो दुःखस्य प्राप्तौ वा बुधो न व्यथते तद्विपर्ययेवानुदृश्यतीत्यर्थः ॥ २४ ॥ दिष्टं अवश्यं भावि ॥ २५ ॥
 इति कर्णपर्वणे भारतभाष्ये द्वितीयोऽध्यायः ॥ २ ॥ ॥ ६३ ॥ ॥ ६३ ॥ इति इति अस्वस्थं मुखं दीनवदनाः ॥ १ ॥ २ ॥ ऊर्ध्वं ऊर्ध्वमनमेव त्वयोर्वस्थानं ॥ ३ ॥

॥ ४ ॥ इत्थस्थोर्गो वंशोऽरिष्टसुखकउक्तएवंब्रह्मानां वंशशैथिल्यमपीत्याह तानीति दिविस्थितमनिपेतमानाभिर्नैस्रणाणीवअधोमुखान्यदृश्यंतेत्यर्थः ॥ ५ ॥ स्तिमितंस्तब्धं यतोमतसत्त्वंउद्विगच्छिषं ॥ ६ ॥ ७ ॥
वभ्यंतिवभ्यते परैरितिशेषः ॥ ८ ॥ किमत्रचित्रं क्षणंपांडवेर्जितंचेनैतदाश्चर्यं ॥ ९ ॥ अस्माकमसंरुज्जयोजातइत्याह पश्यध्वमित्यादिना ॥ १० ॥ ११ ॥ ताद्रोणपर्वप्रसिद्धौ ॥ १२ ॥ १३ ॥ इक्षिणं

शखाण्येषांतुराजेन्द्रशोणितंक्तानिसर्वशः ॥ प्राश्रंस्यंतकराग्रेभ्योहृद्वाद्रोणंहतंयुधि ॥ ४ ॥ तानिबद्धान्यरिष्टानिलंबमानानिभारते ॥ अदृश्यंतमहाराजनक्षत्रा
धिपयादिवि ॥ ५ ॥ तथातुस्तिमितंहृद्वाणतसत्वमवस्थितं ॥ बलंतवमहाराजराजादुर्योधनोब्रवीत् ॥ ६ ॥ भवतांबाहुवीर्यंहिंसमाश्रित्यमयायुधि ॥ पांडवेयाः
समाहृतायुद्धंचेदंप्रवर्तितं ॥ ७ ॥ तदिदंनिहतेद्रोणेविषण्णमिवलक्ष्यते ॥ युध्यमानाश्चसमरेयोधावध्यंतिसर्वशः ॥ ८ ॥ जयोवापिवधोवापियुध्यमानस्यसंयु
गे ॥ भवेत्किमत्रचित्रंवैयुध्यध्वंसर्वतोमुखाः ॥ ९ ॥ पश्यध्वंचमहात्मानंकर्णवैकर्त्तनंयुधि ॥ प्रचरंतमहेष्वासंदिव्यैरखैर्महाबलं ॥ १० ॥ यस्यवैयुधिसंत्रासात्
कुंतीपुत्रोपनंजयः ॥ निवर्त्ततेसदामंदःसिंहातंक्षुद्रमृगोयथा ॥ ११ ॥ येननागाद्युतप्राणोभीमसेनोमहाबलः ॥ मानुषेणैवयुद्धेनतामवस्थांप्रवेशितः ॥ १२ ॥
येनदिव्यास्त्रविद्धूरोमायावीसघटोत्कचः ॥ अमोघयारणेशक्त्यानिहतोभैरवंनदन् ॥ १३ ॥ तस्यदुर्वारवीर्यस्यसत्यसंधस्यधीमतः ॥ बाहोर्द्रविणमक्षय्य
मपद्रक्ष्यथसंयुगे ॥ १४ ॥ द्रोणपुत्रस्यविक्रांतंराधेयस्यैवचोभयौ ॥ पश्यंतुपांडुपुत्रास्तेविष्णुवासवयोरिव ॥ १५ ॥ सर्वएवभवंतश्चशक्ताःप्रत्येकशोपिवा ॥
पांडुपुत्राश्चणेहतुंसैन्यान्किमुसंहताः ॥ वीर्यवंतःकृतास्त्राश्चद्रक्ष्यथाद्यपरस्परं ॥ १६ ॥ स उवाच एवमुक्त्वाततःकर्णचक्रेसेनापतितदा ॥ तवपुत्रोम
हावीर्योभ्रातृभिःसहितोनघ ॥ १७ ॥ सैनापत्यमथावाध्यकर्णोराजन्महारथः ॥ सिंहनादंविनद्योच्चैःप्रायुध्यतरणोत्कटः ॥ १८ ॥ ससृजयानांसर्वेषांपांचालानां
चमारिष ॥ केकयानांविदेहानांचकारकदनंमहत् ॥ १९ ॥ तस्येषुधाराःशतशःप्रादुरासञ्छरासनात् ॥ अग्रेपुंस्वेषुसंसक्ताययाश्रमरपंकयः ॥ २० ॥ सपीठ
चित्वापांचालान्पांडवांश्चतरस्विनः ॥ हत्वासहस्रंशोयोधानर्जुनेननिपातितः ॥ २१ ॥ इतिश्रीमहाभा०कर्णप०संजयवाक्यंनामृत्तीयोध्यायः ॥ ३ ॥ ॥ ७ ॥
विशंपायनउवाच एतच्छ्रुत्वामहाराजघृतराष्ट्रींबिकासुतः ॥ शोकस्यांतमपश्यन्वैहतंमेनेसुयोधनं ॥ १ ॥

बुलं ॥ १४ ॥ १५ ॥ द्रक्ष्यथदशयिष्यथ ॥ १६ ॥

॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ अग्रेपुंस्वेषुसंसक्ताः प्रेर्यमाणस्वशरस्याधिगपुंस्वेषुप्रेरितेषुपुंस्वेनसंसक्ताइषुधाराःपूर्वोत्तरेषुसंधानाद्विच्छिन्नेप्रवाहाइत्यर्थः ॥ २० ॥ पीठयित्वाहत्वेत्यनेकवस्तुभिर्निषेधेनयत्नयत्तद्विस्त
रयत्तद्विस्तृतंइतिनिर्दिष्टंइत्यर्थः ॥ २१ ॥ इतिकर्णपर्वणिमैल० भारतगी० तृतीयोऽध्यायः ॥ ३ ॥ ॥ ७ ॥ एतदिति ॥ १ ॥

विद्वलः पतितो भूमौ नष्टचेता इव द्विपः ॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥ अंतःपुराणि स्त्रियः ॥ ५ ॥ ६ ॥ कदल्य इव वैपमाना आसन्निति शेषः ॥ ७ ॥ ८ ॥ दृष्ट्वा मनसैवात्मप्रत्ययेन दुःखवती क्वात्वा ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥
 ॥ १२ ॥ जीवन्नरो मद्रशतानि पश्येदिति मनसि निधायाह यत्त्वयेति ॥ १३ ॥ जयेइति इष्टवियोगमात्रेण दशरथा विवर्तः अस्य तु जयेनैराशयमधिकं मरणकारणमस्तीति भावः उक्तां संक्षेपेण पुनर्ब्रूहि विस्तरेण
 विद्वलः पतितो भूमौ नष्टचेता इव द्विपः ॥ तस्मिन्निपतिते भूमौ विद्वले राजसत्तमे ॥ २ ॥ आर्त्तनादो महानासीत् स्त्रीणां भरतसत्तम ॥ सशब्दः पृथिवीं कृत्वा पूर
 यामास सर्वशः ॥ ३ ॥ शोकघर्णवे महाघोरे निमग्ना भरतस्त्रियः ॥ रुरुदुर्दुःखशोकार्त्ता भ्रशमुद्विग्नचेतसः ॥ ४ ॥ राजानं च समासाद्य गांधारी भरतर्षभ ॥ निःसंज्ञा
 पतिता भूमौ सर्वाण्यंतःपुराणि च ॥ ५ ॥ ततः स्ताः संजयोर राजन्समाश्वासयदातुराः ॥ मुह्यमानाः सुबहुशो मुंचंत्यो वारिनेत्रजं ॥ ६ ॥ समाश्वस्तास्त्रियस्तास्तु वे
 पमानामुद्गुर्मुहुः ॥ कदल्य इव वातेन धूयमानाः समंततः ॥ ७ ॥ राजानं विदुरश्चापि प्रज्ञाचक्षुषमीश्वरं ॥ आश्वासयामास तदा सिंचंस्तोयेन कौरवं ॥ ८ ॥ सल
 क्वाशनकैः संज्ञांताश्च दृष्ट्वा स्त्रियानृपः ॥ उन्मत्त इव राजर्षिस्थितसूष्णीं विशांपते ॥ ९ ॥ ततो ध्यात्वा चिरंकालं निःश्वस्य च पुनः पुनः ॥ स्वान् पुत्रान् गर्हयामास बहु मे
 ने च पांडवान् ॥ १० ॥ गर्हयंश्चात्मनो बुद्धिं शकुनेः सौबलस्य च ॥ ध्यात्वा तु सुचिरं कालं वेपमानो मुद्गुर्मुहुः ॥ ११ ॥ संस्तभ्य च मनो भूयो राजार्थैर्यसमन्वितः ॥ पुन
 र्गर्वत्सृग्णिं सूतं पर्यपृच्छ तसंजयं ॥ १२ ॥ यत्त्वया कथितं वाक्यं श्रुतं संजय तन्मया ॥ कश्चिद्दुर्योधनः सूतनगतो वैयमक्षयं ॥ १३ ॥ जयेनिराशः पुत्रो मे स तं जय
 कामुकः ॥ ब्रूहि संजय तत्त्वेन पुनरुक्तां कथामिमां ॥ १४ ॥ एवमुक्त्वा ब्रवीत्सूतो राजानं जनमेजय ॥ हतो वै कर्त्तनो राजन्सहपुत्रैर्महारथः ॥ १५ ॥ भ्रातृभिश्च म
 हेष्वासैः सूतपुत्रैस्तनुत्यजैः ॥ दुःशासनश्च निहतः पांडवेन यशस्विना ॥ पीतं च रुधिरं कोपाद्भीमसेनेन संयुगे ॥ १६ ॥ इति श्रीम० क० प० धृतराष्ट्रश्लोको नाम च
 तुर्योऽध्यायः ॥ ४ ॥ ॥ ५ ॥ वैशंपायन उवाच ॥ इति श्रुत्वा महाराज धृतराष्ट्रं विकासुतः ॥ अब्रवीत्संजयं सूतं शोकसंविग्नमानसः ॥ १ ॥ दुष्प्रणीतेन मे
 तमपुत्रस्यादीर्घजीविनः ॥ हतं वै कर्त्तनं श्रुत्वा शोको मर्माणिरुंतति ॥ २ ॥ तस्य मे संशयं छिधि दुःखपारंतितीर्षतः ॥ कुरुणां स्त्रं जयानां च केचं जीवंतिके मृताः
 ॥ ३ ॥ संजय उवाच ॥ हतः शांतनवो राजन् दुःसधर्षः प्रतापवान् ॥ हत्वा पांडवयो यानामर्बुदं दशभिर्दिनैः ॥ ४ ॥ तथा द्रोणो महेश्वासः पांचालानां रथव्रजान्
 निहत्य युधिदुर्धर्षः पश्चाद्ब्रुवन्मरुतो हतः ॥ ५ ॥

॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ इति क० नै० भा० चतुर्थोऽध्यायः ॥ ४ ॥ ॥ ५ ॥ इति ॥ १ ॥ दुष्प्रणीतेन दुर्नयेन अदीर्घजीविनोऽस्य
 युपः मयैव दुर्नात्पुत्रो मरणो म्भुवः स्त इति भावः ॥ २ ॥ ३ ॥ हत्वा निघ्नं ॥ ४ ॥ निहत्यैव दुर्धर्ष इत्यन्वयः ज्ञात इति शेषः ॥ ५ ॥

हतो गतः परतो केचित्ति संः एवमपि प्रोच्यं ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥ २६ ॥ २७ ॥ २८ ॥ २९ ॥ ३० ॥ ३१ ॥

हतस्योपस्यभीष्मेणद्रोणेनचर्महात्मना ॥ अर्धंनिहत्यसैन्यस्यकर्णोवैकर्त्तनोहतः ॥ ६ ॥ विविंशतिर्महाराजराजपुत्रोमहाबलः ॥ आनर्त्तयोधानशतशोनिहत्य
निहतोरणे ॥ ७ ॥ तथापुत्रोविकर्णस्तेक्षत्रव्रतमनुस्मरन् ॥ क्षीणवाहायुधःशूरःस्थितोभिमुखतःपरान् ॥ ८ ॥ घोररूपानपरिक्लेशानदुर्योधनकृतान्बहुन् ॥ प्र
तिज्ञांस्मरन्तच्चैवभीमसेनेनपातितः ॥ ९ ॥ विंदानुविंदावावंत्यौराजपुत्रौमहारथौ ॥ कृत्वात्त्रमुकरंकर्मगतौवैवस्वतक्षयं ॥ १० ॥ सिंधुराष्ट्रमुखानीहदशसष्टा
णियानिह ॥ वशोतिष्ठंतिवीरस्ययःस्थितस्तवशासने ॥ ११ ॥ अक्षौहिणीर्दशैकांचक्रिनिर्जित्यशितैःशरैः ॥ अर्जुनेनहतोराजन्महावीर्योजयद्रथः ॥ १२ ॥ तथा
दुर्योधनसुतस्तरस्वीयुद्धुर्मदः ॥ वर्त्तमानःपितुःशास्त्रेसौभद्रेणनिपातितः ॥ १३ ॥ तथादौःशासनिःशूरोबाहुशालीरणोत्कटः ॥ द्रौपदेयेनसंगम्यगमितोयम
सादनं ॥ १४ ॥ किरातानामधिपतिःसागरानूपवासिनां ॥ देवराजस्यधर्मात्माप्रियोबहुमतःसखा ॥ १५ ॥ भगदत्तोमहीप्रालंःक्षत्रधर्मरतःसदा ॥ धनंजयेनविक्र
म्यगमितोयमसादनं ॥ १६ ॥ तथाकौरवदायादन्यस्तशस्त्रोमहायशाः ॥ हतोभूरिश्रवारांजनशूरःसात्यकिनायुधि ॥ १७ ॥ श्रुतायुरपिचांबष्ठःक्षत्रियाणांधु
रंधरः ॥ चरन्भीतवत्संस्येनिहतःसव्यसाचिना ॥ १८ ॥ तवपुत्रःसदामर्षीकृतास्त्रोयुद्धुर्मदः ॥ दुःशासनोमहाराजभीमसेनेनपातितः ॥ १९ ॥ यस्यराजनग
जानीकंबहुसाहसमद्भुतं ॥ सुदक्षिणःससंग्रामेनिहतःसव्यसाचिना ॥ २० ॥ कोसलानामधिपतिर्हत्वाबहुमतान्परान् ॥ सौभद्रेणेहविक्रम्यगमितोयमसादनं
॥ २१ ॥ बहुशोयोधयित्वातुभीमसेनंमहारथं ॥ चित्रसेनंस्तवसुतोभीमसेनेनपातितः ॥ २२ ॥ मद्रराजात्मजःशूरःपरेषांभयवर्द्धनः ॥ असिचर्मधरःश्रीमा
न्सौभद्रेणनिपातितः ॥ २३ ॥ समःकर्णस्यसमरेयःसकर्णस्यपश्यतः ॥ वृषसेनोमहातेजाःशीघ्रास्त्रोदृढविक्रमः ॥ २४ ॥ अभिमन्योर्वधंश्रुत्वाप्रतिज्ञामपिचा
त्मनः ॥ धनंजयेनविक्रम्यगमितोयमसादनं ॥ २५ ॥ नित्यंप्रसक्तवैरोयःपांडवैःपृथिवीपतिः ॥ विश्राव्यवैरंपार्थेनश्रुतायुःसनिपातितः ॥ २६ ॥ शल्यपुत्रस्तु
बिक्रान्तःसहदेवेनमारिप ॥ हतोरुक्मरथोराजन्भ्रातामातुलजोयुधि ॥ २७ ॥ राजाभगीरथोदृढोबृहत्क्षत्रश्रकेकंयः ॥ पराक्रमंतौविक्रान्तौनिहवौवीर्यवत्तरौ
॥ २८ ॥ भगदत्तसुतोराजन्कृतप्रज्ञोमहाबलः ॥ स्येनवचरतासंस्येनकुलेननिपातितः ॥ २९ ॥ सितामहस्तवतथाबाह्वीकःसहंबाह्विकैः ॥ निहतोभीमसेने
नमहाबलपराक्रमः ॥ ३० ॥ जयत्सेनस्तथाराजन्जारासंधिर्महाबलः ॥ भागधोनिहतःसंस्येसौभद्रेणमहात्मना ॥ ३१ ॥

॥ ३२ ॥ ३३ ॥ ३४ ॥ ३५ ॥ ३६ ॥ ३७ ॥ ३८ ॥ अपाटत्तकवीराः अपगतआटत्तकंकुस्तितंसंयामात्परावर्तनयेषांतेसंशप्तकसहचरामोपालकाः ॥ ३९ ॥ ४० ॥ ४१ ॥ ४२ ॥ ४३ ॥ ४४ ॥ ४५ ॥ स्वरबंधुरयानवात्स्वरंती
 पुत्रस्तेदुर्मुखोराजन्दुःसहध्वमहारथः ॥ गदयाभीमसेनेननिहतौशूरमानिनौ ॥ ३२ ॥ दुर्मर्षणोदुर्विषहोदुर्जयश्रमंमहारथः ॥ कृत्वात्वसुकरं कर्मगतावैवस्व
 तक्षयं ॥ ३३ ॥ उभौकलिंगवृषकौभ्रातरौयुद्धदुर्मदौ ॥ कृत्वाचासुकरं कर्मगतावैवस्वतक्षयं ॥ ३४ ॥ सचिवोवृषवमतिशूरः परमवीर्यवान् ॥ भीमसेनेनविक्रम्य
 गमितोयमसादनं ॥ ३५ ॥ तथैवपौरवोराजानागायुतबलोमहान् ॥ समरेपांडुपुत्रेणनिहतः सव्यसाचिना ॥ ३६ ॥ वसातयोमहाराजद्विसाहस्राः प्रहारिणः ॥
 शूरसेनाश्रविक्रान्ताः सर्वेषुधिनिपातिताः ॥ ३७ ॥ अभीषाहाः कवचिनः प्रहरंतोरणोत्कटाः ॥ शिवयश्रथोदाराः कालिंगसहिताहवाः ॥ ३८ ॥ गोकुलेनित्यसंव
 द्वापुत्रेपरमकोपनाः ॥ तेऽपाटत्तकवीराश्चनिहताः सव्यसाचिना ॥ ३९ ॥ श्रेणयोषडुसाहस्राः संशप्तकगणाश्रये ॥ तेसर्वेपार्थमासाधगतावैवस्वतक्षयं ॥ ४० ॥ आ
 लौतवमहाराजराजानौवृषकाचलौ ॥ त्वदर्थमतिविक्रान्तौनिहतौसव्यसाचिना ॥ ४१ ॥ उग्रकर्मांमहेष्वासोनामतः कर्मतस्तथा ॥ शाल्वराजोमहाबाहुभीमसे
 नेनपतितः ॥ ४२ ॥ ओघ्रवांश्रमहाराजबृहंतः सहितौरणे ॥ पराक्रमंतौमित्रार्थगतौवैवस्वतक्षयं ॥ ४३ ॥ तथैवरथिनांश्रेष्ठः क्षेमधूर्तिर्विशांपते ॥ निहतो गदया
 राज्ञत्भीमसेनेनसंयुगे ॥ ४४ ॥ तथाराजन्महेष्वासोजलसंधोमहाबलः ॥ सुमहत्कदनंकृत्वाहतः सात्यकिनारणे ॥ ४५ ॥ अलंबुषेराक्षसेंद्रः स्वरबंधुरयानवान् ॥
 षटोत्कचेनविक्रम्यगमितोयमसादनं ॥ ४६ ॥ राधेयः सूतपुत्रश्चभ्रातरश्चमहारथाः ॥ केकयाः सर्वशश्चापिनिहताः सव्यसाचिना ॥ ४७ ॥ मालवामद्रकाश्रैवद्रा
 विडाश्रोग्रकर्मिणः ॥ यौधेयाश्रुललित्याश्रुक्षुद्रकाश्राप्युशीनराः ॥ ४८ ॥ मावेल्लकास्तुंडिकेराः सान्नित्रीपुत्रकाश्रये ॥ प्राच्योदीच्याः प्रतीच्याश्रुदाक्षिणात्याश्र
 मारिष ॥ ४९ ॥ पत्नीनांनिहताः संधाहयानांप्रयुतानिच ॥ रथव्रजाश्चनिहताहताश्रुवरवारणाः ॥ ५० ॥ सध्वजाः सायुधाः शूराः सवर्मावरभूषणाः ॥ कालेनम
 ह्वायस्ताः कुशलैर्येचवर्धिताः ॥ ५१ ॥ तेहताः समरेराजन्पार्थेनाक्लिष्टकर्मणा ॥ अन्येतयामित्तबलाः परस्परवधैषिणः ॥ ५२ ॥ एतेचान्येचबहवीराजानः सगणा
 रणे ॥ हताः सहस्रशोराजन्यन्मांत्वंपरिपृच्छसि ॥ ५३ ॥ एवमेषक्षयोवृत्तः कर्णार्जुनसमागमे ॥ महद्रेणयथावत्रोयथारामेणरात्रणः ॥ ५४ ॥ यथारुष्णेननर
 कामेरुश्रनरकारिणा ॥ कार्तवीर्यश्ररामेणभार्गवेणयथाहतः ॥ ५५ ॥ सज्ञातिबांधवः शूरः समरेयुद्धदुर्मदः ॥ रणेकृत्वामहद्युद्धंघोरंत्रैलोक्यमोहनं ॥ ५६ ॥

स्वरबंधुरयानं विषयेस्य स्वैर्गर्दिर्बेधुरयानमस्यास्तीतिसः महेजसंयुतरथवान्वा ॥ ४६ ॥ ४७ ॥ ४८ ॥ ४९ ॥ ५० ॥ ५१ ॥ ५२ ॥ ५३ ॥ ५४ ॥ ५५ ॥ ५६ ॥ ५७ ॥ ५८ ॥ ५९ ॥ ६० ॥

कर्णस्तथादत्तद्वयवृत्तं ॥ ५७ ॥ ५८ ॥ ५९ ॥ ६० ॥ इति ० क० नै० भा० ० पंचमोऽध्यायः ॥ ५७ ॥ ॥ ५७ ॥ आख्याता इति ॥ १ ॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥ षड्भिः द्रोणद्रौणिशल्यकर्णकपकृतवर्मजिः परमकैरथैः
यथास्कंदेन महिप्रो यथारुद्रेण चांधकः ॥ तथा जर्जनेन सहतो द्वैरथे युद्धदुर्मदः ॥ ५७ ॥ सामात्यवांधवो राजन्कर्णः प्रहरतां वरः ॥ जयाशाघार्त्तराष्ट्राणां वैरस्य च
मुखं यतः ॥ ५८ ॥ तीर्णस्तस्मां डवो राजन् यत्पुराना वबुध्यसे ॥ उच्यमानो महाराज बंधुभिर्हितकांक्षिभिः ॥ ५९ ॥ तदिदं समनुप्राप्तं स्वसनं सुमहात्ययं ॥ पुत्राणां रा
धृतराष्ट्र उवाच ॥ आख्याता मामकास्तात निहता युधि पांडवैः ॥ हतांश्रुपांडवेयानां मामकैर्बृहिसंजय ॥ १ ॥ संजय उवाच ॥ कुंतयो युधिविक्रान्ता महास
त्वामहाबलाः ॥ सानुबंधाः सहामात्या गांगेयेन निपातिताः ॥ २ ॥ नारायणाबलभद्राः शूराश्च शतशो परे ॥ अनुरक्ताश्च वीरेण भीष्मेण युधिपातिताः ॥ ३ ॥
समः किरीटिना संख्ये वीर्येण च बलेन च ॥ सत्यजित्सत्यसंधेन द्रोणेन निहतो युधि ॥ ४ ॥ पांचालानां महेश्वासाः सर्वे युद्धविशारदाः ॥ द्रोणेन सहसंगम्यगता वैव
स्वतक्षयं ॥ ५ ॥ तथा विराट्द्रुपदौ वृद्धौ सहसुतौ नृपौ ॥ पराक्रमतौ मित्रार्थे द्रोणेन निहतौ रणे ॥ ६ ॥ योवालेव समरे संमितः सव्यसाचिना ॥ केशवेन च दुर्धर्षो
वलदेवेन वा विभो ॥ ७ ॥ परेषां कदनं कृत्वा महारथविशारदः ॥ परिवार्य महामात्रैः षड्भिः परमकैरथैः ॥ ८ ॥ अशक्रुवद्विर्भीभत्सु मभिमन्युर्निपातितः ॥ कृतं तं
विरथं वीरं क्षत्रधर्मे व्यवस्थितं ॥ ९ ॥ दौःशासनिर्महाराजसौ भद्रं हतवान् रणे ॥ सपत्नानां निहंता च महत्यासेन यावत् ॥ १० ॥ अंबुष्यसुतः श्रीमान् मित्रहेतोः
पराक्रमन् ॥ आसाद्य लक्ष्मणं वीरं दुर्योधनसुतरं ॥ ११ ॥ सुमहत्कदनं कृत्वागतो वैवस्वतक्षयं ॥ बृहंतः सुमहेश्वासः कृतास्त्रो युद्धदुर्मदः ॥ १२ ॥ दुःशासनेन
विक्रम्य गमितो यमसादनं ॥ मणिमानदंडधारश्च राजानो युद्धदुर्मदौ ॥ १३ ॥ पराक्रमतौ मित्रार्थे द्रोणेन युधिपातितौ ॥ अंशुमान् भोजराजस्तु सहसैन्यो महा
रथः ॥ १४ ॥ भारद्वाजेन विक्रम्य गमितो यमसादनं ॥ सामुद्रश्चित्रसेनश्च सहपुत्रेण भारत ॥ १५ ॥ समुद्रसेनेन बलाद्गमितो यमसादनं ॥ अनूपवासी नीलश्वव्या
घटत्तश्च वीर्यवान् ॥ १६ ॥ अश्वत्थामा विकर्णेन गमितो यमसादनं ॥ चित्रायुधश्चित्रयोधी कृत्वा च कदनं महत् ॥ १७ ॥ चित्रमार्गेण विक्रम्य विकर्णेन हतो मृधे ॥
रकोदरसमो युद्धदतः कैकेययोधिभिः ॥ १८ ॥ कैकेयेन च विक्रम्य भ्राता भ्रात्रानिपातितः ॥ जनमेजयोगदायोधी पार्वतीयः प्रतापवान् ॥ १९ ॥

महामात्रैः मुख्यैः अशक्रुवद्विरेकैकश्येन हंतुमिच्छिषः ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥

२० ॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥ २६ ॥ २७ ॥ २८ ॥ २९ ॥ ३० ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ ३३ ॥ ३४ ॥ ३५ ॥ ३६ ॥ ३७ ॥ ३८ ॥ ३९ ॥ ४० ॥

दुर्मतेषु महाराजतवपुत्रेषु पातितः ॥ रोचमानौ नस्थ्याघौ रोचमानौ ग्रहाविवा ॥ २० ॥ द्रोणेन युगपद्राजन् दिवंसंप्रापितो शरैः ॥ मृपाश्च प्रतिपुष्यतः पराक्रांता
विशांपते ॥ २१ ॥ कृत्वानसुकरं कर्म गता वैवस्वतक्षयं ॥ पुरुजित्कुंतिभोजश्च मातुलौ सव्यसाचिनः ॥ २२ ॥ संग्रामनिर्जितो ह्यो कान्ममिती द्रोणसायकैः ॥
अभिभूः काशिराजश्च काशिकैर्बहुभिर्वृतः ॥ २३ ॥ वसुदानस्य पुत्रेण न्यासितो देहमाहवे ॥ अमितौ जायुधामन्युरुत्तमौ जाश्च वीर्यवान् ॥ २४ ॥ निहत्य शत
शः शूरान् स्मदीयेभिः पातिताः ॥ मित्रवर्मा च पांचाल्यः क्षत्रधर्मा च भारत ॥ २५ ॥ द्रोणेन परमेष्वसौ गमितौ यमसादनं ॥ शिखंडितनयो युद्धे क्षत्रदेवो युधां व
ति ॥ २६ ॥ लक्ष्मणेन हतोर राजंस्तवपौत्रेण भारत ॥ सुचित्रश्चित्रवर्मा च पिता पुत्रौ महारथौ ॥ २७ ॥ प्रचरंतौ महावीरौ द्रोणेन निहतौ रणे ॥ धार्यक्षेत्रेभिर्महारा
जसंमुद्रवपर्वणि ॥ २८ ॥ आयुधक्षत्रमासाद्य प्रशांतिं परमांगतः ॥ सेनाविदुस्तुः श्रेष्ठः शस्त्रवान् प्रवरो युधि ॥ २९ ॥ बाह्लिकेन महाराजकौरवद्रेण पातितः ॥
पृथुकेतुर्महाराजचेदीनां प्रवरो रथः ॥ ३० ॥ कृत्वानसुकरं कर्म गतो वैवस्वतक्षयं ॥ तथा सत्यघृतिर्वीरः कृत्वा कदनमाहवे ॥ ३१ ॥ पांडवार्थं पराक्रांतो गमितो
यमसादनं ॥ सेनाविदुः कुरुश्रेष्ठः कृत्वा कदनमाहवे ॥ ३२ ॥ पुत्रस्तु शिशुपालस्य सुकेतुः पृथिवीपतिः ॥ निहत्य शात्रवान्संख्ये द्रोणेन निहतो युधि ॥ ३३ ॥ त
था सत्यघृतिर्वीरो मदिराश्च वीर्यवान् ॥ सूर्यदत्तश्च विक्रांतो निहतो द्रोणसायकैः ॥ ३४ ॥ श्रेणिर्मांश्च महाराजयुध्यमानः पराक्रमी ॥ कृत्वानसुकरं कर्म गतो
वैवस्वतक्षयं ॥ ३५ ॥ तथैव युधि विक्रांतो मागधः परमास्त्रवित् ॥ भीष्मेण निहतो राजनशतेय परवीरहा ॥ ३६ ॥ विराटपुत्रः शंखस्तु उत्तरश्च महारथः ॥ कुर्वतो
सुभक्तं कर्म गतो वैवस्वतक्षयं ॥ ३७ ॥ वसुदानश्च कदनं कुर्वाणो तीवसंयुगे ॥ भारद्वाजेन विक्रम्य गमितो यमसादनं ॥ ३८ ॥ एते चान्ये च बहवः पांडवानां महा
रथाः ॥ हता द्रोणेन विक्रम्य यन्मां त्वं परिपृच्छसि ॥ ३९ ॥ इति श्रीमहाभारते कर्णपर्वणि संजयवाक्येषु षष्ठोऽध्यायः ॥ ६ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ८ ॥ घृतराष्ट्र उवाच
मामकस्यास्य सैन्यस्य त्वतोत्सोकस्य संजय ॥ अवशेषं न पश्यामि ककुदेः कृतं दिते सति ॥ १ ॥

२० ॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥ २६ ॥ २७ ॥ २८ ॥ २९ ॥ ३० ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ ३३ ॥ ३४ ॥ ३५ ॥ ३६ ॥ ३७ ॥ ३८ ॥ ३९ ॥ ४० ॥

असिक्तुः ॥ २ ॥ शतशतं सस्यस्यं अर्षो विभक्तिर्यत्ययः कुंजराणां यतेन तुल्यं वाङ्मोर्वलं सस्यस्यं स्वाभिपद्यं नृप्यामीति अथितुमृष्यास्येव मृत्युमधिगोतीत्यर्थः अथ सस्यस्येभ्यस्तुल्यं वाङ्मोर्वलं सस्यस्यं स्वाभिपद्यं नृप्यामीति अथितुमृष्यास्येव मृत्युमधिगोतीत्यर्थः अथ सस्यस्येभ्यस्तुल्यं वाङ्मोर्वलं सस्यस्यं स्वाभिपद्यं नृप्यामीति अथितुमृष्यास्येव मृत्युमधिगोतीत्यर्थः अथ सस्यस्येभ्यस्तुल्यं वाङ्मोर्वलं सस्यस्यं स्वाभिपद्यं नृप्यामीति अथितुमृष्यास्येव मृत्युमधिगोतीत्यर्थः

ते हि वीरो महेश्वरसौमदर्थे कुरुसत्तमौ ॥ भीष्मद्रोणौ हतौ श्रुत्वानार्थो वै जीवितेऽसति ॥ २ ॥ न च शोचामिराधेयं हतमाहवशो भनं ॥ यस्य बाङ्मोर्वलं तुल्यं कुंजराणां शतं शतं ॥ ३ ॥ हतप्रवरसैन्यं मे यथाशंससि संजय ॥ अहतानपि मेशंसकेत्रजीवंतिके च न ॥ ४ ॥ एतेषु हि मृतेष्वधयेत्वया परिकीर्त्तिताः ॥ येपि जीवंतिते सर्वे मृता इति मतिर्मम ॥ ५ ॥ संजय उवाच ॥ यस्मिन् महास्त्राणिसमर्पितानि चित्राणि शुभ्राणि चतुर्विधानि ॥ दिव्यानि राजन्विहितानि चैव द्रोणेन वीरे हि जसत्तमेन ॥ ६ ॥ महारथः कृत्स्नान्क्षिप्रहस्तो दृढायुधो दृढमुष्टिर्दृढेषुः ॥ सर्वायवान् द्रोणपुत्रस्तस्वीव्यवस्थितो योद्भुकामस्त्वदर्थे ॥ ७ ॥ आनर्त्तवसी हृदिकां त्मजोसौ महारथः सात्वतानां वरिष्ठः ॥ स्वयं भोजः कृतवर्मा कृतास्त्रो व्यवस्थितो योद्भुकामस्त्वदर्थे ॥ ८ ॥ आर्त्तार्थिनिःसमरे दुष्प्रकंप्यः सेनाग्रणीः प्रथमस्तावकानां ॥ यः स्वस्त्रीयान्सां द्रवेषान् विमृश्य सत्यांवाचं स्वांचिकीर्षुस्तस्वी ॥ ९ ॥ तेजोवधं सूतपुत्रस्य संस्ये प्रतिश्रुत्या जातशत्रोः पुरस्तात् ॥ दुराधर्षः शक्रसमानवीर्यः शल्यः स्थितो योद्भुकामस्त्वदर्थे ॥ १० ॥ आजानेयैः संधवैः पार्वतीयैर्नदीजकांबोजवनायुजैश्च ॥ गांधारराजः स्वबलेन युक्तो व्यवस्थितो योद्भुकामस्त्वदर्थे ॥ ११ ॥ शारदतो गौतमश्चापिराजन् महाबाहुर्बहुचित्रास्त्रयोधी ॥ धनुश्चित्रं सुमहद्भारसाहं व्यवस्थितो योद्भुकामः प्रगृह्य ॥ १२ ॥ महारथः केकयराजपुत्रः सदश्वयुक्तं च पताकिनं च ॥ रथं समारुह्य कुरुप्रवीरव्यवस्थितो योद्भुकामस्त्वदर्थे ॥ १३ ॥ तथा सुतस्ते ज्वलनार्कवर्णं रथं समास्थाय कुरुप्रवीरः ॥ व्यवस्थितः पुरुमित्रो न संद्रव्य भ्रूसुर्यो भ्राजमानो यथास्व ॥ १४ ॥ दुर्योधनो नागकुलस्य मध्ये व्यवस्थितः सिंह इवावभासे ॥ रथेन जांबूनदभूषणेन व्यवस्थितः समरे योत्स्यमानः ॥ १५ ॥ सराजमध्ये पुरुषप्रवीरो रराज जांबूनदचित्रवर्मा ॥ पद्मप्रभो वह्निरिवात्यधूमो मेघांतरे सूर्य इव प्रकाशः ॥ १६ ॥

एवं चतुर्विधानि विहितानि समर्पितानि ॥ ६ ॥ कृत्स्नान् अवध्ययनः ॥ ७ ॥ ८ ॥ आर्त्तार्थिनिः शल्यः स्वस्त्रीयात्प्रभग्निनेयान् उपायेरेव भाग्निनेयत्वेपि लिप्तसमवायात्सर्वेषां भग्निनेयत्वं ॥ ९ ॥ १० ॥

॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥

॥ १७ ॥ अथ भोजी भोजी ॥ १८ ॥ १९ नागपत्तिप्रयायीनामैः पत्तिप्रयातुं शीलमस्य नामरथप्रयायीतिपाठोत्तरं ॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥ सैन्याः सेनामहंतिरेराजानः यथायथं पश्ये
पिजीपिताशाश्रयाताः इवमाविजयपराजयादिकं इति अनेन पश्येयवत् अनेन व्यक्तं स्पष्टं मिमच्छामि जानामि अर्थाभिपत्तिः फलोपपत्तिः तैव जयोपदीयानां नास्तीति चिन्तितोतीति भावः ॥ २४ ॥

तथा सुषेणोप्यस्त्रिचर्मपाणिस्तवात्मजः सत्यसेनश्च वीरः ॥ व्यवस्थितौ चित्रसेनेन सार्धं हृष्टात्मानौ समरे योद्गुकामौ ॥ १ ॥ आहीनिषेवो भारतराजपुत्र उग्रायुधः स
णभोजीसुदर्शः ॥ जारासंधिः प्रथमश्चादृढश्चित्रायुधः श्रुतवर्माजयश्च ॥ १८ ॥ शलश्च सत्यव्रतदुःशलौ च व्यवास्थिताः सह सैन्या नराय्याः ॥ केतव्यानामपि
पः शूरमानीरणेरणेशत्रुहाराजपुत्रः ॥ १९ ॥ रथीहयीनप्रापत्तिप्रयायी व्यवस्थितो योद्गुकामस्त्वदर्थे ॥ वीरः श्रुतायुश्च धृतायुश्च चित्रांगदश्चित्रसेनश्च वीरः
॥ २० ॥ व्यवस्थिता योद्गुकामानराय्याः प्रहारिणो मानिनः सत्यसंधाः ॥ कर्णात्मजः सत्यसंधो महात्मा व्यवस्थितः समरे योद्गुकामः ॥ २१ ॥ अथापरौ कर्णसुतो
वरास्यौ व्यवस्थितौ लघुहस्तौ नरेन्द्र ॥ महद्वलं दुर्भेदमल्पवीर्यैः समन्वितौ योद्गुकामौ त्वदर्थे ॥ २२ ॥ एतैश्च मुखैरपरैश्च राजन्यो धप्रवीरैरमितप्रभावैः ॥ व्यवस्थि
तेनागकुलस्य मध्ये यथा महेंद्रः कुरुराजो जयाय ॥ २३ ॥ घृतराष्ट्र उवाच आख्याता जीवमानाये परे सैन्या यथा यथं ॥ इतीदमवगच्छामि व्यक्तमर्थं भि
पत्तिः ॥ २४ ॥ वैशंपायन उवाच एवं ब्रुवन्नेव तदा घृतराष्ट्रौ विकासुतः ॥ हतप्रवीरं विध्वस्तं किंचिच्छोपस्वकंबलं ॥ २५ ॥ श्रुत्वा व्यामोहमागच्छच्छोक
व्याकुलितेन्द्रियः ॥ मुत्यमानो ब्रवीच्चापि मुहूर्त्तं तिष्ठ संजये ॥ २६ ॥ व्याकुलं मे मनस्तात श्रुत्वा सुमहदप्रियं ॥ मनोमुत्यतिचांगनिनचशक्रो मिधास्तुं ॥ २७ ॥
इत्येव मुक्त्वा वचनं घृतराष्ट्रौ विकासुतः ॥ भ्रांतचित्तस्ततः सोथवभूवजगतीपतिः ॥ २८ ॥ इति श्रीमहाभा० कर्णप० संजयवाक्यं नाम सप्तमोऽध्यायः ॥ ७ ॥
जनमेजय उवाच श्रुत्वा कर्णहंतयुद्धे पुत्रांश्चैव निपातितान् ॥ नरेन्द्रः किंचिदाश्च स्तोद्विजश्रेष्ठ किमब्रवीत् ॥ १ ॥ प्राप्तवात्परमंदुःखं पुत्रव्यसनजं महत् ॥ तस्मिं
न युद्धे क्वानुकाले तन्ममाक्ष्वपृच्छतः ॥ २ ॥ वैशंपायन उवाच श्रुत्वा कर्णस्य निधनमश्रद्धेयमिवाद्भुतं ॥ भूतसंमोहनं भीमं मे सेः संसर्पणं यथा ॥ ३ ॥
चित्तमोहमिवायुक्तं भार्गवस्य महामतेः ॥ पराजयमिवेंद्रस्य द्विषद्भ्यो भीमकर्मणः ॥ ४ ॥ दिवः प्रपतनं भानोरुर्व्यामिव महायुतेः ॥ संशोषणमिवाचित्यं समुद्र
स्याक्षयांसः ॥ ५ ॥ महीविद्भिर्दिगंबूनां सर्वनाशमिवाद्भुतं ॥ कर्मणोरिव वैफल्यमुभयोः पुण्यपापयोः ॥ ६ ॥

॥ २७ ॥ २८ ॥ अंगानि च सुरीषिणश्च मुपति ॥ २७ ॥ २८ ॥ इ० कर्णप० नै० प्रा० काशोऽप्यायः ॥ २७ ॥ २८ ॥ २९ ॥ मुत्वेति ॥ २७ ॥ २८ ॥ २९ ॥ मार्गवत्परमं शुक्रस्य ॥ २७ ॥ २८ ॥ २९ ॥

म. ११. टी.

विनाशनं स्यादपीति हेतोराशये चेत्सिधम्यमान इव विस्रस्तांगः यथा भ्राष्ट्रे धम्यमानः पाषाणादिः शीर्यते तद्वद्विशीर्ण इत्यर्थः ॥ ७ ॥ प्राणिनां अवध्यात्कर्णस्योपात्तुं कृतस्यानां भक्त्यादस्य कीर्णत्वात् इति ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ न निवर्त्तते इति छेदः ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥

॥ ६ ॥

संचित्य निपुणं बुद्ध्या धृतराष्ट्रोजनेश्वरः ॥ नेदमस्तीति संचित्य कर्णस्य समरे वधं ॥ ७ ॥ प्राणिनामेव मन्येषां स्यादपीति विनाशनं ॥ शोकाग्निना दह्यमानो धम्यमान इवाशये ॥ ८ ॥ विस्रस्तांगः श्वसनदीनो हाहेत्युक्त्वा सुदुःखितः ॥ विललाप महाराज धृतराष्ट्रो विक्रास्रुतः ॥ ९ ॥ धृतराष्ट्र उवाच संजयाधिरथि वीरः सिंह हिरद विक्रमः ॥ वृषभप्रतिमस्कंधो वृषभाक्षगतिश्वरन् ॥ १० ॥ वृषभो वृषभस्येव यो युद्धेन निवर्त्तते ॥ शत्रोरपि महेंद्रस्य वज्रसंहननो युवा ॥ ११ ॥ यस्य ज्यातलशब्देन शरवृष्टिरवेण च ॥ रथाश्वनरमातंगानावतिष्ठति संयुगे ॥ १२ ॥ यमाश्रित्य महाबाहुं विद्विषां जयकांक्षया ॥ दुर्योधनो करोद्द्वैरं पांबुपुत्रैर्महारथैः ॥ १३ ॥ सकथं रथिनां श्रेष्ठः कर्णः प्रार्थ्येन संयुगे ॥ निहतः पुरुषव्याघ्रः प्रसत्यासत्यविक्रमः ॥ १४ ॥ यो नामन्यत वै नित्यमच्युतं च धनं जयं ॥ न वृष्णीन्सहितान्न्यान्स्वबाहुं बलदर्पितः ॥ १५ ॥ शार्ङ्गगांडीवधन्वन्नौ सहितावपराजितौ ॥ अहं दिव्याद्रयादेकः पातयिष्यामि संयुगे ॥ १६ ॥ इति यः सततं मंदमवोचल्लोभमोहितं ॥ दुर्योधनमवाचीनं राज्याकामुकमातुरं ॥ १७ ॥ योजयत्सर्वकां बोजानां वंत्यान्केकयैः सह ॥ गांधारान्मद्रकान्मत्स्यांस्त्रिगर्त्तांस्तं गणान्शक्यन् ॥ १८ ॥ पांचालांश्च विदेहांश्च कुलिंदान्काशिकोसलान् ॥ सुहानंगांश्च वंगान्श्च निषादान्पुंड्रचौरकान् ॥ १९ ॥ वत्सान्कलिंगांस्तरलान्श्मकान्कनकानपि ॥ जित्वैतान्समरे वीरश्चक्रे बलिभूतः पुरा ॥ २० ॥ शरव्रातैः सुनिशितैः सुतोक्ष्णैः कंकपत्रिभिः ॥ दुर्योधनस्य वृद्ध्यर्थं राथेयोरथिनां वरः ॥ २१ ॥ दिव्यास्त्रविन्महातेजाः कर्णविक्रान्तो वृषः ॥ सेनागोपश्च सकथं शत्रुभिः परमास्त्रवित् ॥ २२ ॥ घातितः पांडवैः शूरैः समरे वीर्यशालिभिः ॥ वृषो महेंद्रो देवेषु वृषः कर्णो नरेष्वपि ॥ २३ ॥ तृतीयमन्यलोकेषु वृषनैवानुशुश्रुम ॥ उच्चैः श्रवावरोश्वानां राज्ञां विश्रवणो वरः ॥ २४ ॥ वरो महेंद्रो देवानां कर्णः प्रहरतां वरः ॥ योजितः पार्थिवैः शूरैः समरैर्वीर्यशालिभिः ॥ २५ ॥ दुर्योधनस्य वृद्ध्यर्थं कृत्वा मुर्वीमथाजयत् ॥ रथं ध्वामागधेराजसां त्वमानो यसौ हृदैः ॥ २६ ॥ अरीत्सीत्पार्थिवं क्षत्रघ्नं तदादवकीरवान् ॥ तं श्रुत्वा निहतं कर्णो ह्येसव्यसाचिनां ॥ २७ ॥

अवाचीनं चित्याः घोमुखं ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥ जलवर्षित्वादेवेषु महेंद्रो वृषः धनवर्षित्वात्प्रमुष्येषु कर्णो वृषः ॥ २३ ॥ तृतीयमन्यलोकेषु वृषनैवानुशुश्रुम ॥ २४ ॥ योजित इति छेदः योजितो निमोजितो जयति वा ॥ २५ ॥ यमिति नामघोष्यस्यैव वरं बलवानिति ज्ञातवः ॥ २६ ॥ २७ ॥

॥ २८ ॥ अष्टमोऽध्यायः ॥ २९ ॥ ३० ॥ ३१ ॥ इतिकर्णप० नैल० भारताभा० अष्टमोऽध्यायः ॥ ८ ॥ ॥ ७ ॥ श्रियेति ॥ १ ॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ दुःखात्जी

शोकार्णवेनिमग्नोहंभिन्नानौरिवसागरे ॥ तं वृषं निहतं श्रुत्वा द्वैरथैरथिनां वरुं ॥ २८ ॥ शोकार्णवेनिमग्नोहमप्लवः सागरे यथा ॥ ईदृशैर्यद्यहंदुःखैर्न विनश्यामिसंज
य ॥ २९ ॥ वज्रादृढतरं मन्ये हृदयं मम दुर्भितं ॥ ज्ञाति संबंधि मित्राणामिमं श्रुत्वा पराभवं ॥ ३० ॥ कोमदन्यः पुमाँल्लोकेन जत्यात्सूतजीवितं ॥ विषमग्निप्रभातं च प्र
वृताग्रादहं वृणे ॥ न हि शक्यामिदुःखानिसोढुं कष्टानिसंजय ॥ ३१ ॥ इ० म० भा० कर्णप० धृतराष्ट्रवाक्येऽष्टमोऽध्यायः ॥ ८ ॥ ॥ ७ ॥ संजय उवाच श्रिया
कुलेन यशसा तपसा च श्रुतेन च ॥ त्वामद्य संतो मन्यंते ययातिमिव नाहुषं ॥ १ ॥ श्रुते महर्षिप्रतिमः कृतकृत्योसिपार्थिव ॥ पर्यवस्थापयात्मानं मां विपादे मनः कृथाः
॥ २ ॥ धृतराष्ट्र उवाच देवमेव परं मन्येधिकृपौरुपमनर्थकं ॥ यत्र शालप्रतीकाशः कर्णोहन्यत संयुगे ॥ ३ ॥ हत्वा युधिष्ठिरानीकं पांचालानां रथव्रजान् ॥ प्रताप्य शर
वृषेण दिशः सर्वामहारथः ॥ ४ ॥ मोहयित्वा रणे पार्थिव जहस्त इवासुरान् ॥ सकृदनिहतः शेते वायुरुग्ण इव द्रुमः ॥ ५ ॥ शोकस्यांतं न पश्यामि पारंजलनिधेरि
व ॥ चिंतामिव धते तीवमुमूर्षा चापि जायते ॥ ६ ॥ कर्णस्य निधनं श्रुत्वा विजयं फाल्गुनस्य च ॥ अश्रद्धयमहं मन्ये वधं कर्णस्य संजय ॥ ७ ॥ वज्रसारमयं नूनं तद
यंदुर्भितं मम ॥ यच्छ्रुत्वा पुरुषव्याघ्रं हतं कर्णं नदीर्यते ॥ ८ ॥ आयुर्नूनं सुदीर्घमे विहितं देवतैः पुरा ॥ यत्र कर्णं हतं श्रुत्वा जीवामीहं सुदुःखितः ॥ ९ ॥ धिग्जीवित
मिदं चैव सुहृद्दीनस्य संजय ॥ अद्य चाहं दशमे तांगतः संजय गर्हितां ॥ १० ॥ कृपणं वर्त्तयिष्यामि शोच्यः सर्वस्य मंदधीः ॥ अहमेव पुरा भूत्वा सर्वलोकस्य सत्कृतः
॥ ११ ॥ परिभूतः कथं सूतपरैः शक्यामि जीवितुं ॥ दुःखात्सुदुःखव्यसनं प्राप्तवानस्मि संजय ॥ १२ ॥ भीष्मद्रोणवधे नैव कर्णस्य च महत्मानः ॥ नावशेषं प्रपश्या
मिसूतपुत्रे हते युधि ॥ १३ ॥ सहिपार्थमहानासीत्पुत्राणाममसंजय ॥ युद्धे हि निहतः शूरो विस्मृतजन्सायकान् वहून् ॥ १४ ॥ कोहिमे जीविते नार्थस्तमृते पुरुषर्ष
भं ॥ रथादाधिरथिर्नूनं न्यपंतत्सायकं अर्दितः ॥ १५ ॥ पर्वतस्येव शिखरं वज्रपाताद्विदारितं ॥ संशेते पृथिवी नूनं शोभयन् रूधिरोक्षितः ॥ १६ ॥ मातंग इव मत्तेन द्वि
पेद्रेण मिप्रातितः ॥ यो बलं धार्तराष्ट्राणां पांडवानां यतो भयं ॥ १७ ॥ सोर्जुनेन हतः कर्णः प्रतिमानं धनुष्मतां ॥ सहि वीरो महेश्वासी मित्राणामभयंकरः ॥ १८ ॥

अष्टमोऽध्यायः ॥ दुःखं च व्यसनं च तदुभयं ॥ दुःखं कर्णवधजं व्यसनं शेषनाशजं ॥ १२ ॥ तदेवाह भीष्मैत्योदिना ॥ १३ ॥ पार्थपारप्रदं नौकास्थानीयं ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥ प्रतिमानं धनुष्मतां ॥ १८ ॥

यथापंगोरजगत्सर्वं दुर्धनं दुर्धनस्य कृतमभिप्रायो दुर्धनः दूषितस्य विप्रुषो जलविदबो यथा तूष्णो यथा शमाग्रजं अवंति एवं दुर्धनो धनचेष्टितमपीष्टसिन्धुर्धनपर्याप्तित्यर्थः ॥ १९ ॥ २० ॥ दीनपौत्रः नक्षपरा
क्रमः ॥ २१ ॥ २२ ॥ अन्येक्षुद्राः ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥ २६ ॥ २७ ॥ २८ ॥ २९ ॥ ताड्यमानाः ताडयंतः ॥ ३० ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ ३३ ॥ ३४ ॥ ३५ ॥ ३६ ॥ अप्रतियुत्थ्यंतं शिखंडिना प्रति

शेते विनिहतो वीरो देवेद्रेण ह्यवाचलः ॥ पंगोरिवाध्वगमनंदरिद्रस्येव कामितं ॥ १९ ॥ दुर्धनस्य चाकूतं दूषितस्येव विप्रुषः ॥ अन्यथा चितितं कार्यमन्यथा तत्तु
जायते ॥ २० ॥ अहो नुबलवद्वैवं कालश्च दुरतिक्रमः ॥ पलायमानः रूपणो दीनात्मा दीनपौरुषः ॥ २१ ॥ कच्चिद्विनिहतः सूतपुत्रो दुःशासनो मम ॥ कच्चिद्विनिह
नाचरितं कृतवांस्तातसंयुगे ॥ २२ ॥ कच्चिन्ननिहतः शूरो यथाऽन्येक्षत्रियर्षभाः ॥ युधिष्ठिरस्य वचनं मायुध्यस्वेति सर्वदा ॥ २३ ॥ दुर्धनो नाभ्यगृह्णन्मूढः पथ्य
मिवौषधं ॥ शरतल्पेशयानेन भीष्मेण सुमहात्मना ॥ २४ ॥ पानीयं याचितः पार्थः सो विध्यस्मे दिनीतलं ॥ जलस्य धारां जनितां दृष्ट्वा पांडुसुतेन च ॥ २५ ॥ अब्र
वीत्समहाबाहुस्तातसंशाम्य पांडवैः ॥ प्रशमाद्धिभवेच्छांतिर्मदंतं युद्धं मस्तुवः ॥ २६ ॥ भ्रातृभावेन पृथिवीं भुंक्ष्व पांडुसुतैः सह ॥ अकुर्वन्वचनं तस्य नूनं शोचति
पुत्रकः ॥ २७ ॥ तद्विदं संमनुप्राप्तं वचनं दीर्घदर्शिनः ॥ अहंतुनिहता मात्या हतपुत्रश्च संजय ॥ २८ ॥ घृततः रुच्छ्रमापन्नो लूनपक्ष इव द्विजः ॥ यथा हि शकुनिं गृह्य
द्वित्वेपक्षमै च संजय ॥ २९ ॥ विसर्जयंति संहृष्टास्ताड्यमानाः कुमारकाः ॥ लूनपक्षतया तस्य गमनं नोपपद्यते ॥ ३० ॥ तथाहमपि संप्राप्तो लूनपक्ष इव द्विजः ॥
क्षीणः सर्वार्थहीनश्च निर्जातिर्बधुवर्जितः ॥ कांदिशं प्रतिपत्स्यामि दीनः शत्रुवशंगतः ॥ ३१ ॥ वैशंपायन उवाच इत्येवं धृतराष्ट्रोथ विलप्य बहुदुःखितः ॥
प्रोवाच संजय भूयः शोकव्याकुलमानसः ॥ ३२ ॥ धृतराष्ट्र उवाच योजयत्सर्वकां बोजानं वृष्टान्केकयैः सह ॥ गांधारांश्च विदेहांश्च जित्वा कर्मयार्थमाहवे
॥ ३३ ॥ दुर्धनस्य वृद्धयर्थं योजयत्पृथिवीं प्रभुः ॥ सजितः पांडवैः शूरैः समरे बाहुशालिभिः ॥ ३४ ॥ तस्मिन् हते महेष्वासे कर्णं युधिकिरीटिना ॥ केवीराः पर्य
तिष्ठंततन्ममाचक्ष्व संजय ॥ ३५ ॥ कच्चिन्नैकः परित्यक्तः पांडवैर्निहतोरणे ॥ उक्तं त्वया पुरा तात यथा वीरो निपातितः ॥ ३६ ॥ भीष्ममप्रतियुद्ध्यंतं शिखंडीसाय
कोत्तमैः ॥ पातयामास समरे सर्वशस्त्रभृतां वरं ॥ ३७ ॥ तथा द्रौपदिना द्रोणो न्यस्तसर्वायुधो युधि ॥ युक्तयोगो महेष्वासः शरैर्बहुभिराचितः ॥ ३८ ॥ निहतः स्वद्व
मुद्यम्य धृष्टद्युधेन संजय ॥ अंतरेण हता वेतौ छलेन च विशेषतः ॥ ३९ ॥ अश्रौषमहमेतद्वै भीष्मद्रोणौ निपातितौ ॥ भीष्मद्रोणौ हि समरे न हन्याद्द्वजभृत्स्वयं ॥ ४० ॥

युद्धमनंगीकुर्वाणं ॥ ३७ ॥ द्रौपदिना ह्यपदपुत्रेण वृष्टद्युधेन ॥ ३८ ॥ ३९ ॥ ४० ॥

॥४१॥४२॥कुंडलाभ्यांसकवचाभ्यामर्थे तादर्थ्ये चतुर्थी ॥४३॥ अवमन्ये अवमेने ॥४४॥४५॥४६॥४७॥४८॥४९॥५०॥५१॥ रथेति स्थभंगाद्यभावेतस्यमृत्युर्न भवेदिति भावः ॥५२॥५३॥५४॥५५॥

न्यायेन युध्यमानो हितद्वैसत्यं ब्रवीमि ते ॥ कर्णं त्वस्यंतमस्त्राणि दिव्यानि च बहूनि च ॥४१॥ कथमिंद्रोपमं वीरं मृत्युर्युद्धे समस्मृशत् ॥ यस्य विद्युत्प्रभां शक्तिं दिव्यां
कनकभूषणां ॥४२॥ प्रायच्छठद्विषतां हं त्रीं कुंडलाभ्यां पुरंदरः ॥ यस्य सर्पमुखो दिव्यः शरः कांचनभूषणः ॥४३॥ अशेतनिहतः पत्रांचंदनेष्वरिसूदनः ॥ भीष्मद्रो
णमुखान्वीरान्यो वमन्ये महारथान् ॥४४॥ जामदग्न्यान्महाघोरं ब्राह्ममखमशिखत ॥ यश्चद्रोणमुखान्दृष्ट्वा विमुखानर्दितान् शरैः ॥४५॥ सौभद्रस्य महाबाहु
र्व्यधमत्कार्मुकं शितैः ॥ यश्चनागायुतप्राणं वज्रं हसमच्युतं ॥४६॥ विरथं सहस्राकृत्वा भीमसेनमथाहसत् ॥ सहदेवं च निर्जित्य शरैः सन्नतपर्वभिः ॥४७॥ रूपया
विरथं कृत्वा नाहनद्धर्मचितया ॥ यश्चमायासहस्राणि विकुर्वाणं जयैषिणं ॥४८॥ घटोत्कंचं राक्षसं द्रंशकशक्त्या निजघ्नवान् ॥ एतांश्च दिवसान्यस्य युद्धे भीतो
घ्नं जयः ॥४९॥ नागमद्वैरथं वीरः सकथं निहतोरणे ॥ संशप्तकानां यो धाये आह्वयंत सदान्यतः ॥५०॥ एतान् हत्वा हनिष्यामि पश्चाद्वैकर्तनरणे ॥ इति व्यपदिशन्प्रा
थोर्वृजयन्सूतजं रणे ॥५१॥ सकथं निहतो वीरः पार्थेन परवीरहा ॥ रथभंगो न चेत्तस्य धनुर्वानव्यशीर्यत ॥५२॥ न चेदस्त्राणि निर्णेशुः सकथं निहतः परैः ॥ कोहि
शक्ते रणे कर्णं विधुन्वानं महद्भुः ॥५३॥ विमुंचंतं शरान्घोरान् दिव्यान्स्र्वाणि चाहवे ॥ जेतुं पुरुषशार्दूलं शार्दूलमिव वेगिनं ॥५४॥ ध्रुवं तस्य धनुश्छिन्नं रथो वा
पिसर्हीगतः ॥ अस्त्राणि त्राप्रनष्टानि यथाशंससि मेहतं ॥५५॥ न त्वन्यदपि पश्यामि कारणं तस्य नाशने ॥ न हन्मि फाल्गुनं यार्वत्तावत्पादौ न धावये ॥५६॥ इति
यस्य महाघोरं व्रतमासीन्महात्मनः ॥ यस्य भीतोरणे निद्रांधर्मराजो युधिष्ठिरः ॥५७॥ त्रयोदशसप्तानित्यं नाभुजत्पुरुषर्षभः ॥ यस्य वीर्यवतो वीर्यमुपाश्रित्यं
महात्मनः ॥५८॥ ममपुत्रः सभां भार्यापांडूनां नीतवान्बलात् ॥ तत्रापि च संभामं ध्ये पांडवानां च पश्यतां ॥५९॥ दासभार्येति पांचाली मब्रवी कुरुसन्निधौ ॥
मसंति पतयः कृष्णे सर्वेषु द्वितिलैः समाः ॥६०॥ उपतिष्ठस्व भर्तारमन्यं वावरवाणि नि ॥ इत्येवं यः पुरावाचो रूक्षाः संश्रावयन् रूपाः ॥६१॥ सभायां सूतजः कृष्णांसक
थं निहतः परैः ॥ यदि भीष्मो रणश्लाघीद्रोणो वा युधिदुर्मदः ॥६२॥ न हनिष्यति कौंतेयान्यक्षपातात्सुयोधन ॥ सर्वानेव हनिष्यामि व्यनुतेमानसोज्वरः ॥६३॥ किंक
रिष्यति गांडीवमक्षय्यौ च महेषुधी ॥ स्निग्धचंदनदिग्धस्य मच्छरस्याभिधावतः ॥६४॥ संनूनमृपभस्कंधोत्सर्जुनेन कथं हतः ॥ यश्च गांडीवमुक्तानां स्पर्शमुग्र
मचितमन ॥६५॥ अपंतित्यसि कृष्णेति ब्रुवन्कार्या न वै क्षत्र ॥ यस्य नासीद्भयं पार्थैः सपुत्रैः संजनादनैः ॥६६॥ ॥५६॥५७॥५८॥५९॥६०॥६१॥६२॥६३॥६४॥६५॥६६॥

१० ॥ प्रतीपमं भिधावद्रिः सर्वविभ्यः समासः ॥ ६८ ॥ आंधिरथेः अधिरथ्युबस्य सोमसूर्यसाहचर्यप्रकर्षेण आतीतियोगाच्च प्रभोवन्दिः तेषां त्रयाणां शंभुनिर्ममूरुवैः ॥ ६९ ॥ मंहो हुर्योध

स्वप्नदुबलमाश्रित्य मुहूर्तमपिसंजय ॥ तस्य नाहं वधं मन्ये देवैरपि सवासवैः ॥ ६७ ॥ प्रतीपमं भिधावद्रिः किंपुनस्तात पांडवैः ॥ न हि ज्यांसं स्पृशानस्य तलत्रे वापि
गृह्वतः ॥ ६८ ॥ पुमानांधिरथेः स्थातुं कश्चित्प्रमुखतोर्हति ॥ अपि स्यान्मेदिनी हीना सोमसूर्यप्रभांशुभिः ॥ ६९ ॥ न वधः पुंफ्रेंद्रस्य संयुगेष्वपलायिनः ॥ येन मं
दः सहायेन आत्रादुःशासनेन च ॥ ७० ॥ वासुदेवस्य दुर्बुद्धिः प्रत्यास्यां नमरोचत ॥ स नूनं वृषभस्कंधं कर्णं दृष्ट्वा निपातितं ॥ ७१ ॥ दुःशासनं च निहतं मन्ये शोच
तिपुत्रकः ॥ हतं वै कर्तनं श्रुत्वा द्वैरथैः सव्यसाचिना ॥ ७२ ॥ जयतः पांडवान् दृष्ट्वा किंस्विदुर्योधनो ब्रवीत् ॥ दुर्मर्षणं हतं दृष्ट्वा वृषसेनं च संयुगे ॥ ७३ ॥ प्रभ्रं
च बलं दृष्ट्वा वध्यमानं महारथैः ॥ पराङ्मुखं श्वराज्ञस्तु पलायनपरायणान् ॥ ७४ ॥ विद्रुतान् रथिनो दृष्ट्वा मन्ये शोचतिपुत्रकः ॥ अनेयश्वाभिर्माभी च दुर्बुद्धिर
जितेंद्रियः ॥ ७५ ॥ हतोत्साहं बलं दृष्ट्वा किंस्विदुर्योधनो ब्रवीत् ॥ स्वयं वै रमहत्कृत्वा वार्यमाणः सुहृद्रणैः ॥ ७६ ॥ प्रधने ह बभूविष्ठैः किंस्विदुर्योधनो ब्रवीत् ॥
भ्रातरं निहतं दृष्ट्वा भीमसेनेन संयुगे ॥ ७७ ॥ रुधिरपीषमाने च किंस्विदुर्योधनो ब्रवीत् ॥ सहगांधारराजेन सभायां यदभाषत ॥ ७८ ॥ कर्णोर्जुनं रणे हंता हते त
स्मिन् किमब्रवीत् ॥ घूर्तकृत्वा पुरा हृष्टो वंचयित्वा च पांडवान् ॥ ७९ ॥ शकुनिः सौबलस्तातं हते कर्णे किमब्रवीत् ॥ कृतवर्मा महेष्वासः सात्वताज्ञां महारथः ॥ ८० ॥
हतं वै कर्तनं दृष्ट्वा हार्दिक्यः किमभाषत ॥ ब्राह्मणाः क्षत्रिया वैश्यायस्य शिक्षामुपासते ॥ ८१ ॥ धनुर्वेदं चिकीर्षतो द्रोणपुत्रस्य धीमताः ॥ युवारूपेण संपन्नो दर्श
नीयो महायशाः ॥ ८२ ॥ अश्वत्यामा हते कर्णे किमभाषत संजय ॥ आचार्यो यो धनुर्वेदे गौतमोरथसत्तमः ॥ ८३ ॥ रूपः शारद्वतस्तात हते कर्णे किमब्रवीत् ॥
मद्रराजो महेष्वासः शल्यः समितिशोभनः ॥ ८४ ॥ दृष्ट्वा विनिहतं कर्णं सारथ्ये रथिनां वरः ॥ किमभाषत सौवीरो मद्राणामधिपो वली ॥ ८५ ॥ दृष्ट्वा विनिहतं
सर्वयोधा वारणदुर्जयाः ॥ ये च केचन राजानः पृथिव्यां योद्गुमागताः ॥ वैकर्तनं हतं दृष्ट्वा कान्यभाषत संजय ॥ ८६ ॥ द्रोणे तु निहते वीरे रथव्याघ्रनरर्षभे ॥ केवा
मुखमन्वीकान्तामासन् संजयभागशः ॥ ८७ ॥ मद्रराजः कथं शल्यो नियुक्तो रथिनां वरः ॥ वैकर्तनस्य सारथ्ये तन्ममाचक्ष्व संजय ॥ ८८ ॥

वः ॥ ८० ॥ ७१ ॥ ७२ ॥ ७३ ॥ प्राङ्मुखानिति पाठे निवर्तितमुखान् प्रत्यङ्मुखः कौरवाः यदि पलायन्ते तदा प्राङ्मुख एव भवन्तीत्यर्थः ॥ ७४ ॥ अनेयः अशिक्षणीयः यतो भिमानो विद्रुत्वा भिमाती अतएव
दुर्बुद्धिः हितवजामय ॥ ७५ ॥ ७६ ॥ प्रधने रणे ॥ ७७ ॥ ७८ ॥ ७९ ॥ ८० ॥ ८१ ॥ ८२ ॥ ८३ ॥ ८४ ॥ ८५ ॥ कानि वाक्यानीतिशेषः ॥ ८६ ॥ ८७ ॥ ८८ ॥

॥१॥१॥ प्रवृत्तः कथयति ॥ ११॥१॥ इतोत्सेधस्य विद्योत्कर्षस्य ॥ १३॥१॥ १५॥१॥ १६॥१॥ इतिकर्णप० नै० शा० नवमोऽध्यायः ॥ १॥ ॥५॥ इतेद्रोणइति ॥ १॥२॥ स्वबलमतिविद्वत्तद्वदंदा ॥
 ॥२॥१॥ कृष्णलस्यः प्राप्तजयैः व्यायच्छद्विः यतमानैः प्रत्यहारं प्रत्यवहारं प्रत्याहारमिति वापाठः ॥ ५॥६॥ पर्यके चैव वरासनेषु ॥ ७॥ साक्षात्प्रियवचसा परमबलुनाऽतिमधुरेण ॥ ८॥ कार्मतरं प्रावृत्ततरं सत्कार्यं कर्त्त
 केरसमदक्षिणं चक्रं सूतपुत्रस्य युध्यतः ॥ वामं च क्रं रक्षुर्वाकेवावीरस्य पृष्ठतः ॥ ८९ ॥ केकर्णं नजद्गुःशूराः केक्षुद्राः प्राद्रवंस्ततः ॥ कथंचवः समेतानां हतः कर्णो
 महारथः ॥ ९० ॥ पांडवाश्च स्वयंशूराः प्रत्युदीयुर्महारथाः ॥ सृजंतः शरवर्षाणि वारिधारा इवांबुदाः ॥ ९१ ॥ सचसर्पमुखो दिव्यो महेषु प्रवरस्तदा ॥ व्यर्थः कथं
 समभवत्तन्ममाचक्ष्व संजय ॥ ९२ ॥ मामकस्यास्य सैन्यस्य हतोत्सेधस्य संजय ॥ अवशेषं न पश्यामि कुदेष्टदिते संति ॥ ९३ ॥ तौ हि वीरौ महेष्वासौ मदर्थे त्य
 क्तजीवितौ ॥ भीष्मद्रोणौ हतौ श्रुत्वा को न्वर्यो जीविते न मे ॥ ९४ ॥ पुनः पुनर्न मृष्यामि हतं कर्णं च पांडवैः ॥ यस्य बाह्वोर्बलं तुल्यं कुंजराणां शतं शतैः ॥ ९५ ॥ द्रोणो
 हते च यद्दत्तं कौरवाणां परैः सह ॥ संग्रामे न रवीराणां तन्ममाचक्ष्व संजय ॥ ९६ ॥ यथा कर्णश्च कौंतेयैः सह युद्धमयोजयत् ॥ तथा च द्विषतां हंतारणेशां तस्तदुच्य
 तौ ॥ ९७ ॥ इति श्रीमहाभारते कर्णपर्वणि धृतराष्ट्रप्रश्ने नवमोऽध्यायः ॥ १॥ ॥ ७९ ॥ संजय उवाच हतेद्रोणे महेष्वासे तस्मिन्नहनि भारत ॥ हते च मोषसंकल्पे
 द्रोणपुत्रे महारथे ॥ १॥ द्रवमाणे महाराज कौरवाणां वलार्णवे ॥ व्यूहपार्थः स्वकं सैन्यमतिष्ठद्वाटभिवर्ततः ॥ २॥ तमवस्थितमाज्ञाय पुत्रस्ते भरतर्षभा ॥ विद्वुतं स्वबलं
 दृष्ट्वा पौरुषेण न्यवारयत् ॥ ३॥ स्वमनीकमवस्थाप्य बाहुवीर्यमुपाश्रितः ॥ युध्वाच सुचिरं कालं पांडवैः सह भारत ॥ ४॥ लंब्यलक्षैः परैर्हृष्टैर्व्यायच्छद्विश्चिरंतदा ॥
 संध्याकालं समासाद्य प्रत्यहारमकारयत् ॥ ५॥ कृत्वाऽवहारं सैन्यानां प्रविश्य शिबिरं स्वकं ॥ कुरवः सुहितं मंत्रं मंत्रयां च क्रिरेमियः ॥ ६॥ पर्यकेषु परार्थेषु संध्या
 स्तरणवत्सु च ॥ वरासमेषूपविष्टाः सुखशय्यास्विवामराः ॥ ७॥ ततो दुर्योधनो राजा साक्षात्परमबलुना ॥ तानां प्राप्य महेष्वासान् प्राप्तकालमभाषत ॥ ८॥ मत्तं
 मत्तमत्तांश्रेष्ठाः सर्वे प्रभूतमाचिरं ॥ एवंगते तु किं कार्यं किंच कार्यतरं नृपाः ॥ ९॥ संजय उवाच एवमुक्ते नरेद्रेण नरसिंहायुयुत्सवः ॥ चक्रुर्नानाविधाभ्रेशाः
 सिंहासनगवास्तदा ॥ १०॥ तेषां निशाम्ये गितानि युद्धे प्राणान् जुहूषतां ॥ समुद्दीक्ष्य मुखं राज्ञो बालार्कसमवर्चसं ॥ ११॥ आचार्यपुत्रो मेधावी वाक्यज्ञो वाक्म
 म्भददे ॥ रागो यो गतस्तथादास्यं नयश्चेत्यर्थसाधकाः ॥ १२॥ उपायाः प्रंद्धितैः प्रोक्तास्ते तु देवमुपाश्रिताः ॥ लोकप्रवीरास्येऽस्माकं देवकल्पमहारथाः ॥ १३॥

पर्यकेषु परार्थेषु संध्या १ ॥ वेद्यः सौम्यः भिन्नप्रकृतः भुजात्कालनीयः १० ॥ निशाम्य आलोच्य कर्त्तव्यं तदा ११ ॥ रागः स्वामिभक्तिः यो मोक्षो भक्त्या दितं प्रतिः सर्वं कर्त्तव्यं मोक्षोति ॥ १३ ॥

॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥ बहुमतीबाहुस्यवीर्यं
 ॥ १८ ॥ १९ ॥ शुभं वचः श्रुत्वा मनः समवस्थाप्य समाधायात्र वीदिति द्वयोः संबन्धः ॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥ ताभ्यां सकाशात् द्रविणवत्तरः बलवत्तरः ॥ २४ ॥ २५ ॥ २६ ॥
 नीतिमत्स्तथा युक्तादक्षात्कृत्वा श्रुते हताः ॥ न त्वेव कार्यं नैराश्रयमस्माभिर्विजयं प्रति ॥ १४ ॥ सुनीतैरिह सर्वार्थैर्देवमप्यनुलोम्यते ॥ तेवयं प्रवरं नृणां सर्वैर्गुणग
 णैर्युतं ॥ १५ ॥ कर्णमेवाभिषेक्ष्यामः सैनापत्येन भारत ॥ कर्णसेनापतिं कृत्वा प्रमथिष्यामहेरिपून् ॥ १६ ॥ एष त्वतिबलः शूरः कृतास्त्रो युद्धदुर्मदः ॥ वैवस्वत इवा
 सत्यः शक्रोजेतुरणेरिपून् ॥ १७ ॥ एतदाचार्यतनयाद्भ्रुत्वाराजंस्तवात्मजः ॥ आशां बहुमतीं चक्रे कर्णं प्रतिसवैतदा ॥ १८ ॥ हते भीष्मे च द्रोणे च कर्णो जेष्यति पां
 डवान् ॥ तामाशां हृदये कृत्वा समाश्रवस्य च भारत ॥ १९ ॥ ततो दुर्योधनः प्रीतः प्रियं श्रुत्वा स्यतद्वचः ॥ प्रीतिसत्कारसंयुक्तं तथ्यमात्महितं शुभं ॥ २० ॥ स्वमनः
 समवस्थाप्य बाहुवीर्यमुपाश्रितः ॥ दुर्योधनो महाराजराधेयमिदमब्रवीत् ॥ २१ ॥ कर्णजानामिते वीर्यसौ हृदं परमं मयि ॥ तथापि त्वां महाबाहो प्रवक्ष्यामि हितं
 वचः ॥ २२ ॥ श्रुत्वा यथेष्टं च कुरुवीर्युत्तरोचते ॥ भवात्प्राज्ञतमो नित्यं मम चैव परागतिः ॥ २३ ॥ भीष्मद्रोणावतिरथौ हतौ सेनापती मम ॥ सेनापतिर्भवान
 स्तुतोभ्यां द्रविणवत्तरः ॥ २४ ॥ वृद्धौ च तौ महेश्वासौ सापेक्षौ च धनं जये ॥ मानितौ च मया वीरौ राधेयवचनात्तव ॥ २५ ॥ पितामहत्वं संप्रेक्ष्य पांडुपुत्रामहार
 णे ॥ रक्षितास्तात भीष्मेण दिवसानि दशैव तु ॥ २६ ॥ न्यस्तशस्त्रे च भवति हतो भीष्मः पितामहः ॥ शिखंडिनं पुरस्कृत्य फाल्गुनेन महाहवे ॥ २७ ॥ हते तस्मिन्महे
 श्वासे शरतल्यगते तथा ॥ त्वयोक्ते पुरुषव्याघ्रद्रोणोत्थासीत्युरःसरः ॥ २८ ॥ तेनापिरक्षिताः पार्थाः शिष्यत्वादिति मे मतिः ॥ सचापि निहतो वृद्धो घृष्टद्युधेन सत्वरं
 ॥ २९ ॥ निहताभ्यां प्रधानाभ्यां ताभ्यां न मितविक्रम ॥ त्वत्समं समरे योधनान्यं पश्यामि चिंतयन् ॥ ३० ॥ भवानेव तु नः शक्तो विजयाय न संशयः ॥ पूर्वमध्ये च
 प्रश्नाच्च तथैव विहितं हितं ॥ ३१ ॥ स भवान् धुर्यवत्संस्थे धुरमुद्गो दुर्महति ॥ अभिषेचय सैनान्ये स्वयमात्मानमात्मना ॥ ३२ ॥ देवतानां यथास्कंदः सेनानीः प्रभु
 रव्ययः ॥ तथा भवानिमांसेनां धार्तराष्ट्रीं विभर्तुवै ॥ ३३ ॥ जहि शत्रुगणान्सर्वान्महेंद्रोदानवानिव ॥ अवस्थितं रणे दृष्ट्वा पांडवास्त्वामहारथाः ॥ ३४ ॥ द्रविष्यं
 ति च पांचाला विष्णुं दृष्ट्वेव दानवाः ॥ तस्मात्त्वं पुरुषव्याघ्रप्रकर्षितां महाचमूं ॥ ३५ ॥ भवत्यवस्थिते यत्ते पांडवामंदचेतसः ॥ द्रविष्यंति सहामात्याः पांचालाः स्तं
 जयाश्वह ॥ ३६ ॥ ॥ २७ ॥ २८ ॥ २९ ॥ ताभ्यामपि न मितः सम्यक् ज्ञातो विक्रमो मयस्य ॥ ३० ॥ विहितं त्वं येति शेषः ॥ ३१ ॥ सैनान्ये सेनानी त्वे सैनापत्ये ॥ ३२ ॥ ३३ ॥ ३४ ॥ ३५ ॥ ३६ ॥

॥ ३७ ॥ ३८ ॥ कर्णमेवंदाब्रवीत् दुर्योधन इति शेषः न संयुत्सति युद्धे च्छामपिनकरिष्यति किंपुनर्युद्धमिति भावः ॥ ३९ ॥ ४० ॥ ४१ ॥ ४२ ॥ ४३ ॥ शातकुंभमयैः सौवर्णैर्मोहेयैर्महीमयैः प्रकुंभैः ॥ ४४ ॥

यथाकाशमदितः सूर्यः प्रतपन्स्वेन तेजसा ॥ व्यपोहतितमस्तीव्रं तथा शत्रून्प्रतापय ॥ ३७ ॥ संजय उवाच आशाबलवती राजन् पुत्रस्य तव या भवत् ॥ इति श्रीमच्छांते कर्णो जेष्यति पांडवान् ॥ ३८ ॥ तामाशां हृदये कृत्वा किर्णमेवं तदा ब्रवीत् ॥ सूतपुत्र न ते पार्थः स्थित्वाग्रे संयुत्सति ॥ ३९ ॥ कर्ण उवाच उक्तमेतन्मया पूर्वे गांधारे तव सन्निधौ ॥ जेष्यामि पांडवान्सर्वान्सपुत्रान्सजनार्दनान् ॥ ४० ॥ सेनापतिर्भविष्यामि तव हं नात्र संशयः ॥ स्थिरो भव महाराज जिता त्वद्विद्धि च पांडवान् ॥ ४१ ॥ संजय उवाच एवमुक्तो महाराज ततो दुर्योधनो नृपः ॥ उत्तस्थौ राजभिः सार्द्धं देवैरिव शतक्रतुः ॥ ४२ ॥ सेनापत्येन सत्कर्तुं कर्णं स्कंदमिवामराः ॥ ततो भिषिपिचुः कर्णं विधिदृष्टेन कर्मणा ॥ ४३ ॥ दुर्योधनमुखाराज नरां जानो विजयैपिणः ॥ शातकुंभमयैः कुंभैर्मोहेयैश्चाभिमंत्रितैः ॥ ४४ ॥ तोयपूर्णविषाणैश्च द्विपखड्गमहर्षभैः ॥ मणिमुक्तायुतैश्चान्यैः पुण्यगंधैस्तथोपधैः ॥ ४५ ॥ औदुंबरसुखासीनमासने क्षौमसंवृतैः ॥ शास्त्रदृष्टेन विधिना संभारैश्च संसृजतैः ॥ ४६ ॥ ब्राह्मणाः क्षत्रिणा वैश्यास्तथा शूद्राश्च संमताः ॥ तुष्टुवुस्तं महात्मानमभिषिक्तं वरासने ॥ ४७ ॥ ततो भिषिक्तेरा जेंद्रनिष्कैर्गोभिर्धनेन च ॥ वाचयामास विप्राग्र्यान् राधेयः परवीरहा ॥ ४८ ॥ जयपार्थान्सगोविंदान्सानुगांस्तान्महामुधे ॥ इतितं वंदिनः प्राहुर्द्विजाश्च पुरुषर्षभ ॥ ४९ ॥ जहि पार्थान्सपंचाला द्वाधेयविजयाय नः ॥ उद्यंन्निवसदाभानुस्तमांस्युग्रैर्गभस्तिभिः ॥ ५० ॥ नद्यलंत्वद्विस्मृष्टानां शराणां वैसकेशवाः ॥ उलूकैः सूर्यरश्मीनां ज्वलतामिषदर्शने ॥ ५१ ॥ नहि पार्थाः सपंचालाः स्यातुं शक्तास्तवाग्रतः ॥ आत्तशस्त्रस्यं समरे महेंद्रस्येव दानवाः ॥ ५२ ॥ अभिषिक्तस्तुराधेयः प्रभया सोमित प्रभः ॥ अत्यरिष्यतरूपेण दिवाकर इवापरं ॥ ५३ ॥ सेनापत्येतुराधेयमभिषिच्य सुतस्तव ॥ अमंन्यत तदात्मानं कृतार्थं कालचोदितः ॥ ५४ ॥ कर्णोपिराजन्संप्राप्य सेनापत्यमरिदमः ॥ योगमाज्ञापयामास सूर्यस्योदयनं प्रति ॥ ५५ ॥ तव पुत्रैर्वृतः कर्णः शुश्रुभे तत्र भारत ॥ देवैरिव यथास्कंदः संग्रामे तारकामये ॥ ५६ ॥ इति श्रीम० कर्णप० कर्णाभिषेके दशमोऽध्यायः ॥ १० ॥ ॥ ५७ ॥ धृतराष्ट्र उवाच सेनापत्यंतु संप्राप्य कर्णो वै कर्तनस्तदा ॥ तथोक्तश्च स्वयं राज्ञास्त्रिभ्यं भ्रातृसमं वचः ॥ ११ ॥

विषाणैः द्विपस्थगजस्य इतमयैः पात्रैः खड्गस्य गंडकस्य महर्षभस्य गवयस्य च शृंगैः विषाणं दंतशृंगयोरिति विश्वः द्विपखड्गमहर्षभयैरिति द्वितरुप आर्षः ॥ ४५ ॥ ४६ ॥ ४७ ॥ ४८ ॥ ४९ ॥ ५० ॥ ५१ ॥ ५२ ॥ ५३ ॥ ५४ ॥ ५५ ॥ ५६ ॥ इति कर्णपर्वणि तृ० भारतसावकीपेक्षमोऽध्यायः ॥ १० ॥ ॥ ५७ ॥ ॥ ५८ ॥ ॥ ५९ ॥ ॥ ६० ॥

मं.भा.टी.

॥ १० ॥

॥ १ ॥ नंदितूर्यवांतं वार्ष ॥ १ ॥ २ ॥ कल्पतांसं वसमानानां बह्वथिर्ना सन्नसनांनराणांसन्नसमानानामिजादीनां कशाब्दोवज्जुवेत्तिद्वयोःसंबंधः ॥ ५ ॥ ६ ॥ श्वेनेत्यादिकिरोषणद्वयंरथेनेत्यस्य ॥ ७ ॥
 पोराम्नाप्यसेनांनानामादित्येभ्युदितेतदा ॥ अकरोत्किमहाप्राज्ञस्तन्ममाचक्ष्वसंजय ॥ २ ॥ संजयउवाच कर्णस्यमतमाज्ञायपुत्रास्तेभरतर्षभ ॥ यो
 ममाज्ञापयामासुर्नंदितूर्यपुरःसरं ॥ ३ ॥ महत्यपररात्रेचतवसैन्यस्यमारिष ॥ योगोयोगेति सहसांप्रादुरासीन्महास्वनः ॥ ४ ॥ कल्पतां नागमुस्थानारथानांच
 बह्वथिर्ना ॥ सन्नत्यतांनराणांचवांजिनांचविशांपते ॥ ५ ॥ क्रोशतांचैवयोधानांत्वरितानांपरस्परं ॥ बभूवतुमुलःशब्दोदिवस्पृक्सुमहांस्ततः ॥ ६ ॥ ततःश्वे
 तपताकेनबलाकावर्णवांजिना ॥ हेमपृष्ठेनधनुषानागकक्षेणकेतुना ॥ ७ ॥ तूणीरुशतपूर्णंनसगदेनवरुथिना ॥ शतघ्नीकिंकिणीशक्तिशूलतोमरधारिणा
 ॥ ८ ॥ कार्मुकैरुपपन्नेनविमलादित्यवर्चसा ॥ रथेनाभिपताकेनसूतपुत्रोभ्यदृश्यत ॥ ९ ॥ ध्मापयन्वारिजंराजंनहेमजालविभूषितं ॥ विधुन्वानोमहच्चापंका
 र्त्तस्वरविभूषितं ॥ १० ॥ हृत्वाकर्णमहेष्वासंरथस्थंरथिनांवरं ॥ भानुमंतमिवोद्यंतंमोनिघ्नन्दुरासदं ॥ ११ ॥ नभीष्मव्यसंबंकेचिन्नापिद्रोणस्यमाशिष ॥ ना
 न्येषांपुरुषव्याघ्रमेनिरेतत्रकौरवाः ॥ १२ ॥ ततस्तुत्वरयन्योधानशंखशब्देनमारिष ॥ कर्णोनिष्कर्षयामासकौरवाणांमहद्वलं ॥ १३ ॥ व्यूहंव्यूह्यमहेष्वासो
 मकरशत्रुतापनः ॥ प्रत्युद्ययौतथाकर्णःपांडवान्विजिगीषया ॥ १४ ॥ मकरस्यतुतुंडैवकर्णोराजन्व्यवस्थितः ॥ नेत्राभ्यांशकुनिःशूरउलूकश्चमहारथः ॥ १५ ॥
 द्रोणपुत्रस्तुशिरसिग्रीवायांसर्वसोदराः ॥ मध्येदुर्योधनोराजाबलेनमहतावृतः ॥ १६ ॥ वामपादेतुराजेंद्ररुतवर्माव्यवस्थितः ॥ नमरायणबलैर्युक्तो गोपालैर्यु
 क्तुर्मदेः ॥ १७ ॥ पादेतुदक्षिणेंराजन्गौतमःसत्यविक्रमः ॥ त्रिगर्तैःसुमहेष्वासैर्दाक्षिणात्यैश्चसंवृतः ॥ १८ ॥ अनुपादेतुयोवामस्तत्रशल्योव्यवस्थितः ॥ म
 हत्मासेतयासादेःसुददेशसमुत्थया ॥ १९ ॥ दक्षिणेतुमहाराजसुषेणःसत्यसंगरः ॥ वृत्तोरथसहसेणदंतिनांचत्रिभिःशतैः ॥ २० ॥ पुच्छेत्यास्तांमहावीर्यींश्चा
 त्सैर्षार्थिष्वौतदा ॥ चित्रश्चचित्रसेनश्चमहत्यासेनयावृतौ ॥ २१ ॥ तथाप्रयातेराजेंद्रकर्णेनस्वरोत्तमे ॥ धनंजयमभिप्रेक्ष्यधर्मराजोब्रवीदिदं ॥ २२ ॥ पश्यथा
 र्शंमयासेनापार्त्तराष्ट्रीहसंयुगे ॥ कर्णेनविहितावीरगुप्तावीरैर्महारथैः ॥ २३ ॥ हतवीरतमात्येषाधार्त्तराष्ट्रीमहाचमूः ॥ फल्गुशेषामंहावांहोष्टुषीस्तुल्यामतांमम
 ॥ २४ ॥ सुकोत्थत्रमहेष्वासःसूतपुत्रोविराजते ॥ सुदेवासुरर्षाधर्वैःसकिन्नरमहोरगैः ॥ २५ ॥ ॥ ८ ॥ अभिपताकेनवायोःपातिकूल्यावमिपुष्यपानिना सन्तुराजंयत्सकं
 ॥ २६ ॥ २७ ॥ विष्णुनिमित्तं प्रवपि विनापाठः ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ अनुपादेपादस्थानस्यापिपश्चाद्गणे ॥ १९ ॥ दक्षिणेअनुपादे ॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥

कर्णपर्व

॥ २६ ॥ व्यूहचय ॥ २७ ॥ २८ ॥ २९ ॥ ३० ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ ३३ ॥ ३४ ॥ ३५ ॥ ३६ ॥ ३७ ॥ ३८ ॥ ३९ ॥ ४० ॥ ४१ ॥ ४२ ॥ ४३ ॥ इति नैल ० भारतना ० एकादशोऽध्यायः ॥ ११ ॥

चराचरैस्त्रिभिर्लोकैर्योजय्योरथिनांवरः ॥ तं हत्वाद्यमहाबाहो विजयस्तव फाल्गुन ॥ २६ ॥ उद्धृतश्च भवेच्छल्यो मम द्वादशवार्षिकः ॥ एवं ज्ञात्वा महाबाहो व्यूहं व्यूहयथेच्छसि ॥ २७ ॥ भ्रातुरेतद्वचः श्रुत्वा पाण्डवः श्वेतवाहनैः ॥ अर्धचंद्रेण व्यूहेन प्रत्यव्यूहतां चमूं ॥ २८ ॥ वामपार्श्वे तु तस्याथ भीमं सेनो व्यवस्थितः ॥ दक्षिणे च महेश्वासो घृष्टघ्नो व्यवस्थितः ॥ २९ ॥ मध्ये व्यूहस्य राजा तु पाण्डवश्च धनंजयः ॥ नकुलः सहदेवश्च धर्मराजस्य पृष्ठतः ॥ ३० ॥ चक्ररक्षी तु पांचाल्यो युधामन्युत्तमो जसौ ॥ नाजुनं जहतु र्युद्धे पाल्यमानो किरीटिना ॥ ३१ ॥ शेषानृपतयो वीराः स्थिता व्यूहस्य दंशिताः ॥ यथा भागं यथोत्साहं यथायत्नं च भारत ॥ ३२ ॥ एवमेतन्महाव्यूहं व्यूहं भारत पाण्डवाः ॥ तावकाश्च महेश्वासा युद्धायैव मनोदधुः ॥ ३३ ॥ दृष्ट्वा व्यूहां तव चमूं सूतपुत्रेण संयुगे ॥ निहतान् पाण्डवान् मेने धार्तराष्ट्रः सबांधवः ॥ ३४ ॥ तथैव पाण्डवी सेनां व्यूहां दृष्ट्वा युधिष्ठिरः ॥ धार्तराष्ट्रान् दृष्ट्वा तन्मेने सकर्णान्वैजनाधिपः ॥ ३५ ॥ ततः शंखाश्च भेर्यश्च पर्णवानकदुंदुभिः ॥ डिंडिमाश्चाप्यहर्षतद्गद्गसश्च संततः ॥ ३६ ॥ सेनयोरुभयोर राजन् प्रावाद्यंत महास्वनाः ॥ सिंहनादं च संजज्ञे शूराणां जयगृह्णिनां ॥ ३७ ॥ हयहेपितशब्दाश्च वारणामां च बृंहतां ॥ रथनेमिस्वनाश्चोग्राः संबभूवुर्जनाधिप ॥ ३८ ॥ नद्रेण व्यसनं कश्चिज्जानीते तत्र भारत ॥ दृष्ट्वा कर्णमहेश्वासं मुखे व्यूहस्य दंशितं ॥ ३९ ॥ उभे सैन्ये महाराजप्रदष्टनस्संकुले ॥ योद्धुं कमे स्थिते राजन् हंतुं मन्योन्यं मोजसा ॥ ४० ॥ तत्र यत्तौ सुरसर्यौ दृष्ट्वा न्योन्यं व्यवस्थितौ ॥ अर्णो कमध्ये राजेंद्रचेरतुः कर्णपाण्डवी ॥ ४१ ॥ नृत्यमाने च ते सेने समे यातां परस्परं ॥ तेषां पक्षैः प्रपक्षैश्च निर्जग्मुस्ते युयुत्सवः ॥ ४२ ॥ ततः प्रवृत्ते युद्धं नरवारणवाजिनां ॥ रथानां च महाराजान्योन्यमग्निनिघ्नतां ॥ ४३ ॥ इति श्रीमहाभारते कर्णपूर्वाणि व्यूहनिर्माणे एकादशोऽध्यायः ॥ ११ ॥ ॥ ७३ ॥ संजय उवाच ॥ ते सेनेऽन्योन्यमासाद्य प्रदष्टाश्च नरक्षिपे ॥ बृहत्यौ संप्रजहाते देवासुरसमप्रभे ॥ १ ॥ ततो नररथाश्चैभैः पत्तयश्चैग्रविक्रमाः ॥ संप्रहारान् भृशं चक्रुर्देहपाप्मासुनाशमान् ॥ २ ॥ पूर्णचंद्रार्कपद्मानां कांतिभिर्गंधतः समैः ॥ उत्तसांगैर्नृसिंहानां नृसिंहास्तस्तरुर्महीं ॥ ३ ॥ अर्धचंद्रैस्तथा भ्रुः क्षुरप्रैरसिपट्टिशैः ॥ परश्चैश्चाप्यरुंतनुत्तमांगानियुध्यतां ॥ ४ ॥ व्यापतायतबाहूनां व्यापतायतबाहुभिः ॥ बाहवः पातितारे जुर्धरण्यां सायुधांगदैः ॥ ५ ॥

ते सेनेऽन्योन्यमासाद्य प्रदष्टाश्च नरक्षिपे ॥ १ ॥ देहानां प्रपनामसुतां च नाराणान् ॥ २ ॥ पूर्णचंद्रार्कपांकांतिभिः समैः प्रपानां गंधतः समैः तस्तरुः अस्तीर्णकतः ॥ ३ ॥ ४ ॥ व्यापताः पुष्टाः आवताः दीर्घाः ॥ ५ ॥

अस्मिन्निरस्तेः ओहाब्ध्यामे ॥ ३ ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ आपीडिभः अर्षावः नानापृथक् विविधरागाणिवसना नियेषांतेविरागवसनाः ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥
॥ १९ ॥ २० ॥ महामात्रैरितिपाठेऽष्टरथैः गजधूर्गतः गजस्कंधगतः ॥ २१ ॥ उदयाग्रद्विभवनं उदयादेरपभवनं अपाद्रीत्यपशब्दस्यपूर्वनिपातार्षः उदयनामाअपाद्विःपूर्वपर्वतःसएवभवनमितिवा

देः रद्धिर्महीभातिरकांगुलितलैस्तथा ॥ गरुडप्रहितैरुग्रैः पंचास्यैरुगैरिव ॥ ६ ॥ हिरदस्यंदनाश्वेभ्यःपेतुर्वीराद्विषद्वताः ॥ विमानिभ्योयथाक्षीणेपुण्येस्वर्गस
दस्तथा ॥ ७ ॥ गदाभिरन्येगुर्वीभिःपरिचैर्मुसलैरपि ॥ पोथिताःशतशःपेतुर्वीराधीरतरैरणे ॥ ८ ॥ रथारथैर्विमथितामत्तामत्तैर्द्विपाद्विपैः ॥ सादिनःसादिभिश्चै
वतस्मिन्यरमसंकुले ॥ ९ ॥ रथैर्नरारथानागैरश्वीरोहाश्वपत्तिभिः ॥ अश्वारोहैःपदाताश्वनिहतायुधिशोस्ते ॥ १० ॥ रथाश्वपत्तयोनागैरथाश्वेभाश्वपत्तिभिः ॥ र
थपत्तिद्विपाश्वैरथैश्चापिनरद्विपाः ॥ ११ ॥ रथाश्वेभनराणांतुनराश्वेभरथैःकृतं ॥ पाणिपादैश्चशस्त्रैश्चरथैश्चकदनमहत् ॥ १२ ॥ तथातस्मिन्बलेशूरैर्वध्यमा
नेहतेपिच ॥ अस्मानभ्यांयुःपार्थावृकोदरपुरोगमाः ॥ १३ ॥ धृष्टद्युम्नःशिखंडीचद्रौपदेयाःप्रभद्रकाः ॥ सात्यकिश्चेकितानश्चद्राविडैःसैनिकैःसह ॥ १४ ॥ वृ
ताध्युहेनमहतापांड्याश्वोलाःसकेरलाः ॥ व्यूहोरस्कादीर्घभुजाःप्रांशवःपृथुलोचनाः ॥ १५ ॥ आपीडिनोरक्तदंतामत्तातंगविक्रमाः ॥ नानाविरागवसना
गंधचूर्णावचूर्णिताः ॥ १६ ॥ घडासयःपाशहस्तावारणप्रतिवारणाः ॥ समानमृत्यवोराजन्नात्यजंतपरस्परं ॥ १७ ॥ कलापिनश्चापहस्तादीर्घकेशाःप्रियंब
दाः ॥ पत्तयःसादिनश्चान्येघोररूपपराक्रमाः ॥ १८ ॥ अथापरेपुनःशूराश्चेदिपांचालकेकयाः ॥ कारुषाःकोशलाःकांच्यासागधांश्चापिद्रुवुः ॥ १९ ॥ तेषां
याश्वनागाश्वप्रवराश्वोग्रपत्तयः ॥ नानावाद्यधैरैर्दृष्टानृत्यंतिचहसंतिच ॥ २० ॥ तस्यसैन्यस्यमहतोमहामात्रवरैर्दृतः ॥ मध्येवृकोदरोभ्यायात्त्वदीयान्नागधू
र्गतः ॥ २१ ॥ सनागप्रवरोत्युग्रोविधिवत्कल्पितोबभौ ॥ उदयाग्राद्विभवनंयथाभ्युदितंभास्करं ॥ २२ ॥ तस्यायसंक्र्मवरंवररत्नविभूपितं ॥ ताराव्याप्तस्यनभ
सःशारदस्यसमखिषं ॥ २३ ॥ सतोमरव्यग्रकरश्चांरुमौलिःस्वलंकृतः ॥ शरन्मध्यंदिनांकाभस्तेजसाव्यदहद्रिपून् ॥ २४ ॥ तंद्दृष्ट्वाहिरदंदूरात्क्षेमधूर्तिर्द्विपस्थि
तः ॥ आकृयन्नभिद्रुद्रावप्रमनाःप्रमनस्तरं ॥ २५ ॥ तयोःसमभवद्युद्धंद्विपयोरुग्ररूपयोः ॥ यदृच्छयाद्रुमवतोर्महापर्वतयोरिव ॥ २६ ॥ संसक्तनागौतौवीरौतोम
रैस्तिरेतरं ॥ बलवत्सूर्यरश्म्याभौर्भित्वा न्योन्यंविनेदतुः ॥ २७ ॥

उदयाग्राद्विभवनमितिपाठे उदयाचलस्यापेभ्योअत्रैर्कभूतस्यभवनं ॥ २२ ॥ शारदस्यशरदात्पल
क्षितस्य ॥ २३ ॥ आरुमौलिःरम्यकिरीटः ॥ २४ ॥ द्विपस्थितोद्विपारूढः प्रमनाःप्रकृष्टमनाः प्रमनस्तरंप्रसन्नतरमनसं ॥ २५ ॥ २६ ॥ २७ ॥

॥२८॥२९॥३०॥ विनेदतुःसन्निहितौबभूवतुःवदधुनुरित्यर्थः ॥३१॥ अपरैःतोमरैरेव ॥३२॥ सजीमसेनःमेघैःसप्तसन्निरिवांशुमान् यथामेघांतर्हितस्यसूर्यस्यमरीचयःरश्मिरूपेणसर्वतःप्रचरन्ति एवंपरिमस्था
नीय्यस्तोमसः ॥३३॥ अंजोगतिःकृजुगतिः ॥३४॥ ३५॥ ३६॥ गृह्यमाणः निगृह्यमाणः क्षेमधूर्तिना ॥३७॥ ३८॥ ३९॥ आमिघंशंनुसंबंधिनं सामित्रमितिपाठांतरं ॥४०॥ ४१॥ ४२॥ ४३॥ अहन्वहतवान् कृतःगद

व्यपस्तत्यनुनागांभ्यामंडलानिविचेरतुः ॥ प्रगृह्यचोभौधनुषीजघ्रतुर्वैपरस्परं ॥२८॥ क्ष्वेडितास्फोटितरवैर्वाणशब्दैस्तुसर्वतः ॥ तौजनंहर्षयंतौचसिंहनादंप्रच
क्रतुः ॥ २९ ॥ समुद्यतकराभ्यांतौद्विपाभ्यांकृतिनावुभौ ॥ वातोद्भूतपताकाभ्यांयुधुधातेमहावलौ ॥ ३० ॥ तावन्न्यांत्यस्यधनुषीछित्वा न्योन्यंविनेदतुः ॥ शं
क्तितोमरवर्षेणप्रादृष्मेघाविवांबुभिः ॥ ३१ ॥ क्षेमधूर्तिस्तदाभीमंतोमरेणस्तनांतरे ॥ निर्विभेदातिवेगेनपद्भिश्चाप्यपरैर्नदन् ॥ ३२ ॥ सजीमसेनःशुशुभेतोम
रैरंगमाश्रितैः ॥ क्रोधदीप्तवपुर्मेघैःसप्तसन्निरिवांशुमान् ॥ ३३ ॥ ततोभास्करवर्णाभिमंजीगतिमयस्मयं ॥ ससर्जतोमरंभीमःप्रत्यमित्राययत्नवान् ॥ ३४ ॥
ततःकुलूताधिपतिश्चापमानम्यसायकैः ॥ दशभिस्तोमरंभित्वापष्ट्याविब्याधप्रांडवं ॥ ३५ ॥ अथकार्मुकमादायभीमोजलदनिःस्वनं ॥ रिपोरभ्यर्दयन्ना
गंमुद्गदन्पांडवःशरैः ॥ ३६ ॥ सशरौघादितोनागोभीमसेनेनसंयुगे ॥ गृह्यमाणोपिनातिपृष्टातोद्भूतइवांबुदः ॥ ३७ ॥ तमभ्यधावद्विरदंभीमोभीमस्यनागं
राट् ॥ महावातेरितंमेघंवातोद्भूतइवांबुदः ॥ ३८ ॥ सन्निवार्यात्मनोनागंक्षेमधूर्तिःप्रतापवान् ॥ विव्याधाभिद्रुतंवाणैर्भीमसेनस्यकुंजरं ॥ ३९ ॥ ततःसाधुवि
सृष्टेनक्षुरेणानतपर्वणा ॥ छित्वाशरासनंशत्रोर्नागमांमित्रमार्दयत् ॥ ४० ॥ नतःक्रुद्धीरणंभीमंक्षेमधूर्तिःपराभिनत् ॥ जघानचास्यद्विरदंनारात्रैःसर्वम
र्मसु ॥ ४१ ॥ सपपातमहानागोभीमसेनस्यभारत ॥ पुरानागस्यपतनीदवपुत्यस्थितोमहीं ॥ ४२ ॥ तस्यभीमोपिद्विरदंगंदयासमपोथवत् ॥ तस्मत्प्रमथिता
न्नागात्क्षेमधूर्तिमवपुतं ॥ ४३ ॥ उद्यतायुधम्यायांतंमदयाहन्वकोदरः ॥ सपपातहतःसासिर्व्यसुस्तमभितोद्विपं ॥ ४४ ॥ वज्रप्रभमचलंसिंहावज्रहतोयं
था ॥ तंहतंनृपतिंदृष्ट्वाकुलूतानांयशस्करं ॥ प्राद्रवद्वयितासेनात्वदीयभस्तर्षभ ॥ ४५ ॥ इतिश्रीमहाभारतेकर्णप०क्षेमधूर्तिवधेद्वादशोऽध्यायः ॥ १२ ॥
संजयउवाच ततःकर्णोमहेष्वासःपांडवानामनीकिनीं ॥ जघानसमरेशूरःशरैःसन्नतपर्वभिः ॥ १ ॥ तथैवपांडवारसंस्तवपुत्रस्यवाहिनीं ॥ कर्णस्यप्रमु
खेक्रुद्धानिजघ्रस्तेमहारथाः ॥ २ ॥ कर्णोपिराजन्समरेव्यहनत्पांडवींचमूं ॥ नाशचैरर्करशम्याभैःकर्मारपरिमाजितैः ॥ ३ ॥

यासकलीकृतः अतएवअभितोद्विपंद्विपस्याभितःपपात ॥ ४४ ॥ ४५ ॥ इतिकर्णपर्वणिनेल०भारतभा०द्वादशोऽध्यायः ॥ १२ ॥ ॥ १३ ॥ ॥ १४ ॥ ततइति ॥ १ ॥ २ ॥ ३ ॥

॥ ११ ॥ ५ ॥ द्वौजिभ्यद्वेव ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ कृपेणयुयुधेइतिशेषः ॥ ९ ॥ माद्रीपुत्रःसुतंतवेत्यस्यव्याख्यादुःशासकमिति ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ लघु शीघ्रं सुष्ठु
 तत्रभारतकर्णनमाराचैस्ताडितागजाः ॥ नेदुःसेदुश्चमल्लुश्चवभ्रमुश्चदिशोदश ॥ ४ ॥ वध्यमानेवलेतस्मिन्सूतपुत्रेणमारिष ॥ नकुलोभ्यद्रवत्पूर्णसूतपुत्रंम
 हारणे ॥ ५ ॥ भीमसेनस्तथाद्रौणिंकुर्वाणंकर्मदुष्करं ॥ विदानुविदाकैकेयौसात्यकिःसमवारयत् ॥ ६ ॥ श्रुतकर्माणमायांतंचित्रसेनोमहीपतिः ॥ प्रतिविंध्य
 स्तथाचित्रंचित्रकेतनकार्मुकं ॥ ७ ॥ दुर्योधनस्तुराजानंधर्मपुत्रंचुधिष्ठिरं ॥ संशप्तकगणान्क्रुद्धोत्थभ्यधावद्धनंजयः ॥ ८ ॥ धृष्टद्युम्नःकृपेणायतस्मिन्वीरवरक्ष
 ये ॥ शिखंडीकृतवर्माणंसमासादयदच्युतं ॥ ९ ॥ श्रुतकीर्तिस्तथाशल्यंमाद्रीपुत्रःसुतंतव ॥ दुःशासनंमहाराजसहदेवःप्रतापवान् ॥ १० ॥ कैकेयौसात्यकियु
 द्वेशरवर्षेणभास्वता ॥ सात्यकिःकैकेयौचापिच्छादयामासभारत ॥ ११ ॥ तावेनंभ्रातरौर्वारौजघ्नतुर्हृदयेभृशं ॥ विषाणाभ्यांयथानागौप्रतिभ्रगंमहावने
 ॥ १२ ॥ शरसंभिन्नवर्माणौतावुभौभ्रातरौरणे ॥ सात्यकिंसत्यकर्माणंराजन्विव्यधतुःशरैः ॥ १३ ॥ सात्यकिर्महाराजप्रहंसन्सर्वतोदिशः ॥ छादयंछरव
 र्षेणवारयामासभारत ॥ १४ ॥ वार्यमाणौततस्तौहिशैनेयशरवृष्टिभिः ॥ शैनेयस्यरथंतूर्णंछादयामासतुःशरैः ॥ १५ ॥ तयोस्तुधनुषीचित्रेच्छित्वाशौरिर्महा
 यशाः ॥ अथतौसायकैस्तीक्ष्णैर्वारयामाससंयुगे ॥ १६ ॥ अथान्येधनुषीचित्रेप्रगृह्यचमहाशरान् ॥ सात्यकिंछादयंतौतौचेरतुर्लघुसुपुच ॥ १७ ॥ वाभ्यांमु
 क्तमहाबाणाःकंकर्वाणिंवाससः ॥ द्योतयंतोदिशःसर्वाःसंपेतुःस्वर्णभूषणाः ॥ १८ ॥ बाणांधकारमभवत्तयोराजन्महामृधे ॥ अन्योन्यस्यधनुश्चैवचिच्छिदुस्ते
 महारथाः ॥ १९ ॥ ततःक्रुद्धोमहाराजसात्वतोयुद्धदुर्मदः ॥ धनुरन्यत्समादायसज्यंक्रुत्वाचंसंयुगे ॥ २० ॥ क्षुरप्रेणसुतीक्ष्णेनअनुविंदशिरोऽहरत् ॥ अपतत्त
 च्छिरोराजनकुंडलोपचितंमहत् ॥ २१ ॥ शंबरस्यशिरोयद्वन्निहतस्यमहारणे ॥ शोचयन्केकयान्सर्वान्जगामाश्रुवसुंधरां ॥ २२ ॥ तंदृष्ट्वानिहतंशूरंभ्राता
 तस्यमहारथः ॥ सज्यमन्यद्धनुःक्रुत्वाशैनेयंपर्यवारयत् ॥ २३ ॥ सषष्ट्यासात्यकिंविध्वास्वर्णपुंरैःशिलाशितैः ॥ मनादवलवान्नादंतिष्ठतिष्ठेतिचाघवीत् ॥ २४ ॥
 सात्यकिंचततस्तूर्णकैकयानांमहारथः ॥ शरैरनेकसाहसैर्बाहोरुरसिचार्पयत् ॥ २५ ॥ सशरैःक्षतसर्वांगःसात्यकिःसत्यविक्रमः ॥ रराजसमरेराजनसंपुष्पइ
 वकिंशुकः ॥ २६ ॥ सात्यकिःसमरेविद्धःकैकेयेनमहात्मना ॥ कैकेयंपंचविंशत्याविव्याधप्रहसन्निव ॥ २७ ॥ तावन्योन्यस्यसमरेसंछिद्यधनुषीशुभे ॥ हत्वा
 चसारथीतूर्णहयांश्ररथिन्नावरौ ॥ २८ ॥

॥ २९ ॥ ३० ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ ३३ ॥ ३४ ॥ अपहस्तेनतिर्यक्हस्तेन ॥ ३५ ॥ ३६ ॥ ३७ ॥ ३८ ॥ इतिकर्णप० नैल० भारतभा० त्रयोदशोऽध्यायः ॥ १३ ॥ ॥ ७ ॥ श्रुतकर्मेति ॥ १ ॥ अभि

विस्थावसियुद्वायसमाजग्मतुराहवे ॥ शतचंद्रचितेगृह्यचर्मणीसुभुजौतथा ॥ २९ ॥ विरोचेतांमहारंगेनिखिशवरधारिणौ ॥ यथादेवासुरेयुद्देजभशर्क्रीम
हाबलौ ॥ ३० ॥ मंडलानिततस्तौतुविचरंतौमहारणे ॥ अन्योन्यमभितस्तूर्णसमाजग्मतुराहवे ॥ ३१ ॥ अन्योन्यस्यवधेचैवचक्रतुर्यत्नमुत्तमं ॥ कैकेयस्यद्वि
धाचर्मततश्चिच्छेदसात्वतः ॥ ३२ ॥ सात्यकेस्तुतथैवासौचर्मचिच्छेदपार्थिवः ॥ चर्मच्छित्वातुकैकेयस्तारागणशतैर्घृतं ॥ ३३ ॥ चचारमंडलान्येवगतप्रत्या
गतानिच ॥ तंचरंतंमहारंगेनिखिशवरधारिणं ॥ ३४ ॥ अपहस्तेनचिच्छेदशैनेयस्त्वरयात्नितः ॥ सवर्माकेकयोराजंनृद्विधाछिन्नोमहारणे ॥ ३५ ॥ निपपात
महेष्वासोवज्राहतइवाचलः ॥ तंनिहत्यरणेशूरःशैनेयोरथसत्तमः ॥ ३६ ॥ युधामन्युरथंतूर्णमारुरोहपरंतपः ॥ ततोन्यरथमास्थायविधिवत्कल्पितंपुनः ॥ ३७ ॥
केकयानांमहत्सैन्यंव्यधमत्सात्यकिःशरैः ॥ सावध्यमानासमरेकेकयानांमहाचमूः ॥ तमुत्सृज्यरणेशत्रुंप्रदुद्रावदिशोदश ॥ ३८ ॥ इतिश्रीमहाभारतेकर्णप०
विदानुविंदवधेत्रयोदशोऽध्यायः ॥ १३ ॥ ॥ ७ ॥ संजयउवाच श्रुतकर्माततोरजंश्चित्रसेनंमहीपतिं ॥ आजघ्नेसमरेक्रुद्धःपंचाशद्विःशिलीमुखैः
॥ १ ॥ अभिसारस्तुतराजन्नवभिर्नतपर्वभिः ॥ श्रुतकर्माणमाहत्यसूतंविव्याधपंचभिः ॥ २ ॥ श्रुतकर्माततःक्रुद्धश्चित्रसेनंचमूमुखे ॥ नाराचेनसुतीक्ष्णेनम
र्देशेसमार्पयत् ॥ ३ ॥ सोतिविद्धोमहाराजनाराचेनमहात्मना ॥ मूर्च्छामंभिययौवीरःकश्मलंचाविवेशह ॥ ४ ॥ एतस्मिन्नंतरेचैनंश्रुतकीर्तिर्महायशाः ॥
नवत्याजगतीपालंछादयामासपत्रिभिः ॥ ५ ॥ प्रतिलभ्यततःसंज्ञांचित्रसेनोमहारथः ॥ धनुश्चिच्छेदभलेनतंनविव्याधसप्तभिः ॥ ६ ॥ सोन्यत्कामुर्कमादा
यवेगप्रंरुक्मभूषितं ॥ चित्ररूपधरंचक्रेचित्रसेनंशरोर्मिभिः ॥ ७ ॥ सशरैश्चित्रितोरांजाचित्रमाल्यधरोयुवा ॥ युवेवसमरेऽशोभद्रोष्ठीमध्येस्वलंरुतः ॥ ८ ॥ श्रु
तकर्माणमथैवैनाराचेनस्तनांतरे ॥ विभेदतरसाशूरस्तिष्ठतिष्ठेतिचात्रब्रीत् ॥ ९ ॥ श्रुतकर्मापिसमरेनाराचेनममर्षितः ॥ सुसांवरुधिरंतंन्रगैरिकाद्रंइवाचलः
॥ १० ॥ ततःसरुधिराक्तंभोरुधिरणकृतच्छविः ॥ रराजसमरेवीरःसपुष्पइवकिंशुकः ॥ ११ ॥ श्रुतकर्माततोरजंशत्रुणांसमभिद्रुतः ॥ शत्रुसंवारणंकुद्धो
द्विधाचिच्छेदकामुर्कं ॥ १२ ॥

सारोभिसाराधिपतिश्चित्रसेनः आहत्यसंततः ॥ २ ॥ ३ ॥ मूर्च्छांअर्धनिद्रां कश्मलंअचित्तत्वं ॥ ४ ॥ एनं
श्रुतकर्माणं ॥ ५ ॥ तंयुतकर्माणं ॥ ६ ॥ ७ ॥ सशरैरिति मूर्च्छांअर्धनिद्रां कश्मलंअचित्तत्वं ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ कृतच्छविः आहितशोभः ॥ ११ ॥ १२ ॥

॥ ७ ॥ ५ ॥ द्रौणिभ्यद्रवत् ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ कृपेणयुयुधेइतिशेषः ॥ ९ ॥ माद्रीपुत्रःसुतंतवेत्यस्यव्याख्यादुःशासकमिति ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ लघुशीघं सुष्टु
 तत्रभारतकर्णेननाराचैस्ताडितागजाः ॥ नेदुःसेदुश्र्वमम्लुश्र्ववभ्रमुश्र्वदिशोदश ॥ ४ ॥ वध्यमशानेवलेतस्मिन्सूतपुत्रेणमारिष ॥ नकुलोभ्यद्रवत्तूर्णसूतपुत्रंम
 हारणे ॥ ५ ॥ भीमसेनस्तथाद्रौणिंकुर्वाणंकर्मदुष्करं ॥ विदानुविंदौकैकेयौसात्यकिःसमवारयत् ॥ ६ ॥ श्रुतकर्माणमायांतंचित्रसेनेमहीपतिः ॥ प्रतिविंध्य
 स्तथाचित्रंचित्रकेतनकार्मुकं ॥ ७ ॥ दुर्योधनस्तुराजानंधर्मपुत्रंयुधिष्ठिरं ॥ संशप्तकगणान्क्रुद्धोत्थभ्ययावद्भनंजयः ॥ ८ ॥ धृष्टद्युम्नःकृपेणाथतस्मिन्वीरवरक्ष
 ये ॥ शिखंडीकृतवर्माणंसमासादयदच्युतं ॥ ९ ॥ श्रुतकीर्तिस्तथाशल्यंमाद्रीपुत्रःसुतंतव ॥ दुःशासनंमहाराजसहदेवःप्रतापवान् ॥ १० ॥ कैकेयौसात्यकियु
 द्वेशरवर्षेणभास्वता ॥ सात्यकिःकैकेयौचापिच्छादयामासभारत ॥ ११ ॥ तावेनंभ्रातरौवीरौजघ्नुर्हृदयेभृशं ॥ विषाणाभ्यांयथानागौप्रतिभ्रगंमहावने
 ॥ १२ ॥ शरसंभिन्नवर्माणौतावुभौभ्रातरौरणे ॥ सात्यकिंसत्यकर्माणंराजन्विव्यधतुःशरैः ॥ १३ ॥ सात्यकिर्महाराजप्रहसन्सर्वतोदिशः ॥ छादयंञ्छरव
 र्षेणवारयामासभारत ॥ १४ ॥ वार्यमाणौततस्तौहिशैनेयशरवृष्टिभिः ॥ शैनेयस्यरथंतूर्णंछादयामासतुःशरैः ॥ १५ ॥ तयोस्नुधनुषीचित्रेछित्वाशौरिर्महा
 यशांः ॥ अथतौसायकैस्तीक्ष्णैर्वास्यामाससंयुगे ॥ १६ ॥ अथान्येधनुषीचित्रेप्रगृह्यचमहाशरान् ॥ सात्यकिंछादयंतौतौचेरतुर्लघुसुष्ठुच ॥ १७ ॥ वाभ्यांमु
 क्तामहाबाणाःकंकर्वाणिवाससः ॥ द्योतयंतोदिशःसर्वाःसंपेतुःस्वर्णभूषणाः ॥ १८ ॥ वाणांधकारमभवत्तयोराजन्महामृधे ॥ अन्योन्यस्यधनुश्चैवचिच्छिदुस्ते
 महारथाः ॥ १९ ॥ ततःक्रुद्धोमहाराजसात्वतोयुद्धदुर्मदः ॥ धनुरन्यत्समादायसज्यंरुत्वाचसंयुगे ॥ २० ॥ क्षुरप्रेणसुतीक्ष्णेनअनुविंदशिरोऽहरत् ॥ अपतत्त
 च्छिरोराजनकुंडलोपचितंमहत् ॥ २१ ॥ शंबरस्यशिरोयद्वन्निहतस्यमहारणे ॥ शोचयंकेकयान्सर्वान्जगामाश्रुवसुंधरां ॥ २२ ॥ तंदृष्ट्वानिहतंशूरंभ्राता
 तस्यमहारथः ॥ सज्यमन्यद्भुःरुत्वाशैनेयंपर्यवारयत् ॥ २३ ॥ सषष्ट्यासात्यकिंविध्वास्वर्णपुंखैःशिलाशितैः ॥ मनादबलवान्नादंतिष्ठतिष्ठेतिचाघवीत् ॥ २४
 सात्यकिंचततस्तूर्णकैकयानांमहारथः ॥ शरैरनेकसाहसैर्बाहोरुरसिचार्पयत् ॥ २५ ॥ सशरैःक्षतसर्वांगःसात्यकिःसत्यविक्रमः ॥ रराजसमरेराजनसपुष्प
 बकिंशुकः ॥ २६ ॥ सात्यकिःसमरेविद्धःकैकेयेनमहात्मना ॥ कैकेयंपंचविंशत्याविव्याधप्रहसन्निव ॥ २७ ॥ तावन्योन्यस्यसमरेसंछिद्यधनुषीशुभे ॥ हत्वा
 चसारथीतूर्णीह्यांश्वरथिन्वांवरौ ॥ २८ ॥

शोमनं ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ उपचितमलंकृतं ॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥ २६ ॥ २७ ॥ २८ ॥

॥ २९ ॥ ३० ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ ३३ ॥ ३४ ॥ अपहस्तेनतिर्यक्हस्तेन ॥ ३५ ॥ ३६ ॥ ३७ ॥ ३८ ॥ इतिकर्णप० नैल० भारतभा० त्रयोदशोऽध्यायः ॥ १३ ॥ ॥ ७ ॥ श्रुतकर्मेति ॥ १ ॥ अभि

विरथावसियुद्वायसमाजग्मतुराहवे ॥ शतचंद्रचितेगृह्यचर्मणीसुभुजौतथा ॥ २९ ॥ विरोचेतांमहारंगेनिस्त्रिशवरधारिणौ ॥ यथादेवासुरेयुश्चेजभशर्कर्म
हावसौ ॥ ३० ॥ मंडलानिततस्तौतुविचरंतौमहारणे ॥ अन्योन्यमभितस्तूर्णसमाजग्मतुराहवे ॥ ३१ ॥ अन्योन्यस्यवधेचैवचक्रतुर्यत्नमुत्तमं ॥ कैकेयस्यद्वि
धाचर्मततश्चिच्छेदसात्वतः ॥ ३२ ॥ सात्यकेस्तुतयैवासौचर्मचिच्छेदपार्थिवः ॥ चर्मच्छित्वातुकैकेयस्तारागणशतैर्घृतं ॥ ३३ ॥ चचारमंडलान्येवगतप्रत्या
गतानिच ॥ तंचरंतंमहारंगेनिस्त्रिशवरधारिणं ॥ ३४ ॥ अपहस्तेनचिच्छेदशैनेयस्वरयात्नितः ॥ सवर्माकेकयोराजंनद्विधाछिन्नोमहारणे ॥ ३५ ॥ निपपात
महेश्वासोवज्राहतइवाचलः ॥ तंनिहत्यरणेशूरःशैनेयोरयसत्तमः ॥ ३६ ॥ युधामन्युरथंतूर्णमारुरोहपरंतपः ॥ ततोन्यरथमास्थायविधिवत्कल्पितंपुनः ॥ ३७ ॥
केकयानांमहत्सैन्यंव्यधमत्सात्यकिःशरैः ॥ सावध्यमानासमरेकेकयानांमहाचमूः ॥ तमुत्सृज्यरणेशत्रुंप्रदुद्रावदिशोदश ॥ ३८ ॥ इतिश्रीमहाभारतेकर्णप०
विदानुविंदवधेत्रयोदशोऽध्यायः ॥ १३ ॥ ॥ ७ ॥ संजयउवाच श्रुतकर्माततोरजंश्चित्रसेनंमहीपतिं ॥ आजघ्नेसमरेक्रुद्धःपंचाशद्भिःशिलीमुखैः
॥ १ ॥ अभिसारस्तुतराजन्नवभिर्नतपर्वभिः ॥ श्रुतकर्माणंमाहत्यसूतंविश्याधपंचभिः ॥ २ ॥ श्रुतकर्माततःक्रुद्धश्चित्रसेनंचमूर्मुखे ॥ नाराचेनमुतीक्ष्णेनम
र्देशेसमार्पयत् ॥ ३ ॥ सोतिविद्धोमहाराजनाराचेनमहात्मना ॥ मूर्छामंभिययौवीरःकश्मलंचाविवेशह ॥ ४ ॥ एतस्मिन्नंतरेचैनंश्रुतकीर्तिर्महायशाः ॥
नवत्याजगतीपालंछादयामासपत्रिभिः ॥ ५ ॥ प्रतिलभ्यततःसंज्ञांचित्रसेनोमहारथः ॥ धनुश्चिच्छेदभलेनतंनविश्याधसप्तभिः ॥ ६ ॥ सोन्यत्कामुकमादा
यवेगप्रंरुक्मभूषितं ॥ चित्ररूपधरंचक्रेचित्रसेनंशरोर्मिभिः ॥ ७ ॥ सशरैश्चित्रितोरांजाचित्रमाल्यधरोयुवा ॥ युवेवसमरेऽशोभद्रोष्ठीमध्येस्वलंरुतः ॥ ८ ॥ श्रु
तकर्माणमथैन्नाराचेनस्तनांतरे ॥ विभेदतरसाशूरस्तिष्ठतिष्ठेतिचाब्रवीत् ॥ ९ ॥ श्रुतकर्मापिसमरेनाराचेनसंमर्षितः ॥ सुसांवरुधिरंतंनगैरिकाद्रइवाचलः
॥ १० ॥ ततःसरुधिराक्तांमोरुधिरेणकृतच्छविः ॥ रराजसमरेवीरःसपुष्पइवकिंशुकः ॥ ११ ॥ श्रुतकर्माततोरजिनशत्रुणांसमभिद्रुतः ॥ शत्रुसंवारणंक्रुद्धो
द्विधाचिच्छेदकामुकं ॥ १२ ॥

सारोभिसाराधिपतिश्चित्रसेनः आहत्यसंतीक्ष्य ॥ २ ॥ ३ ॥ मूर्छांअर्धनिद्रां कश्मलंचाविवेश ॥ ४ ॥ एनं
श्रुतकर्माणं ॥ ५ ॥ तंयुतकर्माणं ॥ ६ ॥ ७ ॥ सशरैरिति मूर्छोमोयूपःसोमोमहोक्षः सयथाभ्यादौअलंकृतंएवंसशरैरालंकृतइत्यर्थः ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ कनच्छविः आहितशोजः ॥ ११ ॥ १२ ॥

शुभमितिः सोमपुंस्ववर्तिरामाधितैः ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥ २६ ॥ २७ ॥ २८ ॥ २९ ॥ ३० ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ ३३ ॥ ३४ ॥ ३५ ॥ ३६ ॥ ३७ ॥ ३८ ॥ ३९ ॥ ४० ॥ ४१ ॥ ४२ ॥ ४३ ॥ ४४ ॥ ४५ ॥ ४६ ॥ ४७ ॥ ४८ ॥ ४९ ॥ ५० ॥ ५१ ॥ ५२ ॥ ५३ ॥ ५४ ॥ ५५ ॥ ५६ ॥ ५७ ॥ ५८ ॥ ५९ ॥ ६० ॥ ६१ ॥ ६२ ॥ ६३ ॥ ६४ ॥ ६५ ॥ ६६ ॥ ६७ ॥ ६८ ॥ ६९ ॥ ७० ॥ ७१ ॥ ७२ ॥ ७३ ॥ ७४ ॥ ७५ ॥ ७६ ॥ ७७ ॥ ७८ ॥ ७९ ॥ ८० ॥ ८१ ॥ ८२ ॥ ८३ ॥ ८४ ॥ ८५ ॥ ८६ ॥ ८७ ॥ ८८ ॥ ८९ ॥ ९० ॥ ९१ ॥ ९२ ॥ ९३ ॥ ९४ ॥ ९५ ॥ ९६ ॥ ९७ ॥ ९८ ॥ ९९ ॥ १०० ॥
 अथैत्रिंशत्तन्ध्वानंनाराचानांशतैस्त्रिभिः ॥ छादयन्समरेराजन्विव्यायचसुपत्रिभिः ॥ १३ ॥ ततोपरेणभलेनतीक्ष्णेननिशितेनच ॥ जहारसशिरस्वाणं
 शिरस्तस्यमहात्मनः ॥ १४ ॥ तच्छिरोन्यपतद्भूमौचित्रसेनस्यदीप्तिमत् ॥ यदृच्छयाथथाचंद्रश्रुतःस्वर्गान्महीतलं ॥ १५ ॥ राजानंनिहतंदृष्ट्वातेऽभिसारंतुमारि
 ष ॥ अभ्यद्रवंतवेगेनचित्रसेनस्यसैनिकाः ॥ १६ ॥ ततःक्रुद्धोमहेष्वासस्तस्यैन्ध्रप्राद्रवच्छरैः ॥ अंतकालेयथाक्रुद्धःसर्वभूतानिप्रेतराट् ॥ १७ ॥ तेवध्यमानाःस
 मरेतवपौत्रेणधन्विना ॥ व्यद्रवंतदिशस्तूर्णदावदग्धाइवद्विपाः ॥ १८ ॥ तांस्तुविद्रवतोदृष्ट्वानिरुत्साहान्द्विपज्जये ॥ द्रावयन्निषुभिस्तीक्ष्णैःश्रुतकर्माव्यरोचत
 ॥ १९ ॥ प्रतिविध्यस्ततश्चित्रंभित्वापंचभिराशुगैः ॥ सारथिंचत्रिभिर्विध्वाध्वजमेकेषुणापिच ॥ २० ॥ तंचित्रोनवभिर्भृष्टैर्बाह्वोरुरसिचार्पयत् ॥ स्वर्णपुंखैः
 प्रसन्नाग्रैःकंकबर्हिणवाजितैः ॥ २१ ॥ प्रतिविध्योधनुश्छित्वातस्यभारतसायकैः ॥ पंचभिर्निशितैर्घाणैरथैनंसहिजघ्निवान् ॥ २२ ॥ ततःशक्तिंमहाराजस्वर्णघं
 टांदुरांसदां ॥ प्राहिणोत्तवपौत्रायघोरामग्निशिखामिव ॥ २३ ॥ तामापतंतींसहसामहोल्काप्रतिमांतदा ॥ द्विधाचिच्छेदसमरेप्रतिविध्योहसन्निव ॥ २४ ॥
 सापपातद्विधाछिन्नाप्रतिविध्यशरैःशितैः ॥ युगांतिसर्वभूतानित्रासयंतीयथाऽशनिः ॥ २५ ॥ शक्तिंतांप्रहतांदृष्ट्वाचित्रोगृह्यमहागदां ॥ प्रतिविध्यायचिक्षेपरु
 षमजालविभूषितां ॥ २६ ॥ साजघानहयांस्तस्यसारथिंचमहारणे ॥ रथंप्रमृद्यवेगेनंधरणीमन्वप्रद्यत ॥ २७ ॥ एतस्मिन्नेवकालेतुरंथादापुत्यभारत ॥ शक्तिंचि
 क्षेपचित्रायस्वर्णदंडामलंकृतां ॥ २८ ॥ तामापतंतींजग्राहचित्रोराजन्महामनाः ॥ ततस्तामेवचिक्षेपप्रतिविध्यायपार्थिवः ॥ २९ ॥ समासाघरणीशूरंप्रतिवि
 ध्यंमहाप्रभा ॥ निर्भिद्यदक्षिणंबाहुंनिपपातमहीतले ॥ पतिताभासयच्चैवतदेशमशनिर्यथा ॥ ३० ॥ प्रतिविध्यस्ततोराजंस्तोमरहेमभूषितं ॥ प्रेषयामासंसंकु
 श्चित्रस्यवधकाक्षया ॥ ३१ ॥ सतस्यगात्रावरणंभित्वाहृदयमेवच ॥ जगामघरणींतूर्णमहोरगइवाशयं ॥ ३२ ॥ सपपाततदारजातोमरेणसंमाहतः ॥ प्र
 सार्धविबुलौबाहूपीनौपरिघसन्निभौ ॥ ३३ ॥ चित्रंसंप्रेक्ष्यनिहतंतावक्रारणशोभिनिः ॥ अभ्यद्रवंतवेगेनप्रतिविध्यंसमंततः ॥ ३४ ॥ सृजंतोविविधान्बाणान्शं
 तघ्नीश्वसकिकिणीः ॥ तमवच्छादयामारुसूर्यमभ्रगणाइव ॥ ३५ ॥ तान्विधम्यमहाबाहुःशरजालेनसंयुगे ॥ व्यद्रावयत्तवचमूंवज्रहस्तइवासुरीं ॥ ३६ ॥

॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ इतिकर्णप० नैल० भारतभा० चतुर्दशोऽध्यायः ॥ १४ ॥ ॥ ७ ॥ भीमेति ॥ १ ॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥ खड्गः गंडकः ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥

तेवध्यमानाः समरेतावकाः पांडवैर्नृप ॥ विप्रकीर्णतसहसावातनुन्नाघनाइव ॥ ३७ ॥ विप्रद्रुतेबलेतस्मिन्वध्यमानेसमंततः ॥ द्रौणिरेकोभययात्तूर्णभीमसे
नमहाबलं ॥ ३८ ॥ ततः समागमो घोरो बभूव सहसातयोः ॥ यथा देवांसुरे युद्धे वज्रवासवयोरिव ॥ ३९ ॥ इति श्री महाभारते कर्णप० चित्रवधे चतुर्दशोऽध्या
यः ॥ १४ ॥ ॥ ७ ॥ संजय उवाच भीमसेनंततो द्रौणीराजन्विव्याधपत्रिणा ॥ परयात्वरया युक्तो दर्शयन्नखलाघवं ॥ १ ॥ अथैनं पुनराजघ्नेन वत्या
निशितैः शरैः ॥ सर्वमर्माणिसंप्रेक्ष्य मर्मज्ञो लघुहस्तवत् ॥ २ ॥ भीमसेनः समाकीर्णो द्रौणिना निशितैः शरैः ॥ रराज समरे राजनूरश्मिवानिवभास्करः ॥ ३ ॥ त
तः शरसहस्रेण सुप्रसूक्तेन पांडवः ॥ द्रोणपुत्रमवच्छाद्य सिंहनादममुंचत ॥ ४ ॥ शरैः शरांस्ततो द्रौणिः संवार्य युधिपांडवं ॥ ललाटेभ्याहनद्राजन्नाराचेन स्मयन्नि
व ॥ ५ ॥ ललाटस्यंततो बाणैर्धारयामास पांडवः ॥ यथा शृंगं वने दृप्तः खड्गो धारयते नृप ॥ ६ ॥ ततो द्रौणिं रणे भीमो यतमानं पराक्रमीं ॥ त्रिभिर्विव्याध नाराचैर्ल
लाटे विस्मयन्निव ॥ ७ ॥ ललाटस्यैस्ततो बाणैर्ब्राह्मणो सौव्यशोभत ॥ प्रावृषीव यथा सित्कस्त्रिशृंगः पर्वतोत्तमः ॥ ८ ॥ ततः शरशतैर्द्रौणि र्दयामास पांडवं ॥ नचैनं
कंपयामास मातरि श्वेव पर्वतं ॥ ९ ॥ तथैव पांडवो युद्धे द्रौणिं शरशतैः शितैः ॥ नाकंपयत संदृष्टो वार्यो घडवपर्वतं ॥ १० ॥ तावन्न्योन्यं शरैर्घोरैश्छादयानौ महार
थौ ॥ रथवर्षगतौ वीरौ शुशुभाते बलौ कटौ ॥ ११ ॥ आदित्याविवसंदीप्तौ लोकक्षयकरावुभौ ॥ स्वरश्मिभिरिवान्योन्यं तापयतौ शरोत्तमैः ॥ १२ ॥ ततः प्रतिकृ
तेयलंकुर्वाणौ तौ महारणे ॥ कृतप्रतिकृतेयतौ शरसंघैरभीतवत् ॥ १३ ॥ व्याघ्राविवच संग्रामे चेरतुस्तौ नरोत्तमौ ॥ शरदंष्ट्रौ दुराघर्षौ चापवक्रौ जयंकरौ ॥ १४ ॥
अभूतां तावदृश्यौ च शरजालैः समंततः ॥ मेघजालैरिवच्छन्नौ गगने चंद्रभास्करौ ॥ १५ ॥ चकाशेते मुहूर्त्तेन ततस्तावप्यरिंदमौ ॥ विमुक्तावभ्रजालेन अंगारक
बुधाविव ॥ १६ ॥ अथ तत्रैव संग्रामे वर्तमाने सुदारुणे ॥ अपसव्यंततश्चक्रे द्रौणिस्तत्र वक्रोदरं ॥ १७ ॥ किरञ्जुरशतैरुग्रैर्धाराभिरिव पर्वतं ॥ नतु तन्ममृषे भीमः
शत्रोर्विजयलक्षणं ॥ १८ ॥ प्रतिचक्रे ततो राजनूपांडवोप्यपसव्यतः ॥ मंडलानां विभागेषु गतप्रत्यागतेषु च ॥ १९ ॥ यज्जुवंतुं मुलं युद्धंतयोः पुरुषसिंहयोः ॥ चरि
त्वाविविधान्मार्गान्मंडलस्थानमेव च ॥ २० ॥ शरैः पूर्णायतोस्तृष्टैरन्योन्यमभिजघ्नतुः ॥ अन्योन्यस्यवधे चैव चक्रतुर्यत्नमुत्तमं ॥ २१ ॥ ईषतुर्विरथं चैव कर्तुं
सम्योन्यमाहवे ॥ ततो द्रौणिर्महास्त्राणि प्रादुश्वंके महारथः ॥ २२ ॥ कृतप्रतिकृते अन्योन्यास्त्रप्रक्षिप्यते ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥ ईषतुः इच्छां चक्रतुः ॥ २२ ॥

॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥ उल्कापाताऽन्योन्याभिमुखं पातास्ते सद्यः मिवे तिलुं मोपमा ॥ २६ ॥ २७ ॥ २८ ॥ २९ ॥ ३० ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ ३३ ॥ ३४ ॥ ३५ ॥ ३६ ॥ तथैव दशनच्छदौ क्रोधात्संदष्टो
 तान्यहैरेव समरे प्रतिजघ्रेथ पांडवः ॥ ततो घोरं महाराज अस्त्रयुद्धमवर्तत ॥ २३ ॥ ग्रहयुद्धं यथा घोरं प्रजासंहरणे ह्यभूत् ॥ ते वाणाः समसज्जंत मुक्तास्ताभ्यां तु भार
 ता ॥ २४ ॥ द्योतयंतो दिशः सर्वास्तव सैन्यं समंततः ॥ वाणसंघैर्वृतं घोरमाकाशं समपद्यत ॥ २५ ॥ उल्कापातावृतं युद्धं प्रजानां संक्षये नृप ॥ वाणाभिघातात्संजज्ञे त
 त्रं भारत पावकः ॥ २६ ॥ संविस्फुलिंगो दीर्घार्चिर्योऽदहद्वाहिनीद्वयं ॥ तत्र सिद्धमिहाराज संपतंतो ब्रुवन्वचः ॥ २७ ॥ युद्धानामति सर्वेषां युद्धमेतदिति प्रभो ॥ सर्व
 युद्धानि चैतस्य कलां बार्हतिषोडशीं ॥ २८ ॥ नेह शं च पुनर्युद्धं भविष्यति कदाचन ॥ अहो ज्ञानेन संपन्नावुभौ ब्राह्मणक्षत्रियो ॥ २९ ॥ अहो शौर्येण संपन्नावुभौ
 चोग्रपराक्रमौ ॥ अहो भीमबलो भीम एतस्य च कृतास्त्रता ॥ ३० ॥ अहो वीर्यस्य सारत्वमहो सौष्ठवमेतयोः ॥ स्थितावेतौ हि समरे कालांतकयमोपमौ ॥ ३१ ॥ रु
 द्रीद्वाविवसंभूतौ यथाद्वाविवभास्करौ ॥ यमौ वां पुरुषव्याघ्रौ घोररूपावुभौरणे ॥ ३२ ॥ इति वाचः स्मश्रूयंते सिद्धानां वै मुहुर्मुहुः ॥ सिंहनादंश्च संजज्ञे समेतानां दि
 वौकसां ॥ ३३ ॥ अद्भुतं चाप्यचित्यं च दृष्ट्वा कर्मतयोरणे ॥ सिद्धचारणसंघानां विस्मयः समपद्यत ॥ ३४ ॥ प्रशंसंति तदा देवाः सिद्धाश्च परमर्षयः ॥ साधुद्रौणे
 महावीहो साधुभीमेति चांब्रुवन् ॥ ३५ ॥ तौ शूरौ समरे राजन परस्परकृतागसौ ॥ परस्परमुदीक्षेतां क्रोधादुद्धृत्य च क्षुपी ॥ ३६ ॥ क्रोधरक्तेक्षणीतौ तु क्रोधात्प्रसू
 रिता धरौ ॥ क्रोधात्संदष्टदशनौ तथैव दशनच्छदौ ॥ ३७ ॥ अन्योन्यं छादयंतौ स्मंशरवृष्ट्या महारथौ ॥ शरांबुधारौ समरे शस्त्रविद्युत्प्रकाशिनौ ॥ ३८ ॥ तावन्यो
 न्यध्वजं विध्वांसारथिं च महारणे ॥ अन्योन्यस्य हयान्विध्वाविभिदाते परस्परं ॥ ३९ ॥ तत्र क्रुद्धौ महाराज वाणौ गृह्य महाहवे ॥ उभौ चिक्षिपतुस्तूर्णमन्योन्यस्य
 वधेषिणौ ॥ ४० ॥ तौ सायकौ महाराज द्योतमानौ च मूर्मुखे ॥ आजघ्नतुः समासाद्य वज्रवेगौ दुरासदौ ॥ ४१ ॥ तौ परस्परवेगाच्च शराभ्यां च भ्रूशाहतौ ॥ निपेतु
 र्महावीर्यौ रथोपस्थेतयोस्तदा ॥ ४२ ॥ ततस्तु सारथिर्जात्वा द्रोणपुत्रमचेतनं ॥ अपोवाहरणाद्राजन्सर्वसैन्यस्य पश्यतः ॥ ४३ ॥ तथैव पांडवं राजन् विबुधं तं मुहु
 र्मुहुः ॥ अपोवाहरथेनाजौ सारथिः शत्रुतापनं ॥ ४४ ॥ इति श्रीमहाभारते कर्णप० अश्वत्थामभीमसेनयोर्युद्धे पंचदशोऽध्यायः ॥ १५ ॥ ॥ ७३ ॥ घृतराष्ट्र
 उवाच यथासंशमकैः सार्धमर्जुनस्याभवद्रणः ॥ अन्येषां च महीपानां पांडवैस्तद्वीहिमे ॥ १ ॥ शौ ॥ ३७ ॥ ३८ ॥ ३९ ॥ ४० ॥ ४१ ॥ तौ वाणौ भ्रूशाहताविति हे
 तो शराभ्यां अथ भागाभ्यां तयोः तद्वीर्ययो रथयो रथस्थे मुख्यदेशे रथिनी तियावत् ॥ ४२ ॥ ४३ ॥ ४४ ॥ इति कर्णप० नैल० भारतभा० पंचदशोऽध्यायः ॥ १५ ॥ ॥ ७३ ॥ यथेति ॥ १ ॥

॥ १ ॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥ सरस्वतीनांगुलीयकादियुक्तान् सरस्वतीनिपाठेरतिः कूर्परदाकनिष्ठांतः करः तत्सहिताग्राणीन् ॥ ८ ॥ ९ ॥ सुसंरभ्याइत्यभसुसंमर्दाइतिपाठेशोभनः स्वर्गदः संमर्दोयेषां
तथाभूताः वासितापुष्पवतीगौस्तदर्थं ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ छिन्नेति त्रिवेणुः उभयतः काष्ठद्वयसहितोपूर्वदः अक्षश्चक्राधरदंडः ॥ १३ ॥ योऽक्षणिबंधनरज्जवः रश्मयः प्रपहाः विबुध्याप्रस्थगुणिरति

अश्वत्थाशस्तुयंद्युद्धमर्जुनस्यचसंजय ॥ अन्येषांचमहीपानांपांडवैस्तद्वीहिमे ॥ २ ॥ संजयउवाच शृणुराजन्यथावृत्तंसंग्रामं ब्रुवतोमम ॥ वीराणांश्च
श्रुतिः सार्धं देहपाप्मासुनाशनं ॥ ३ ॥ पार्थः संशक्तबलंप्रविश्याणवसन्निभं ॥ व्यक्षोभयदमित्रघ्नोमहावातइवाण्वं ॥ ४ ॥ शिरांस्युन्मथ्यवीराणां शितैर्भ्रष्टैर्ध
नंजयः ॥ पूर्णचंद्राभवकाणिस्वक्षिभ्रूदशनानिच ॥ ५ ॥ संतस्तारक्षितिंक्षिप्रंविनालैर्नलिनैरिव ॥ सुवृत्तानायतान्पुष्टान्चंदनागुरुभूषितान् ॥ ६ ॥ सायुधा
न्सतलत्रांश्वपंचास्योरगसन्निभान् ॥ बाहून्क्षुरैरमित्राणांचिच्छेदसमरेर्जुनः ॥ ७ ॥ धुर्यान्धुर्यंतरान्सूतान्ध्वजांश्चापानिसायकान् ॥ पाणीन्सरत्नानसरुद्र
ह्यैश्चिच्छेदपांडवः ॥ ८ ॥ रथान्द्विपान्हयांश्चैवसारोहानर्जुनोयुधि ॥ शरैरनेकसाहसैर्नित्यैरांजन्यमक्षयं ॥ ९ ॥ तंप्रवीराः सुसंरभ्यानर्दमाना इवर्षभाः ॥ वासि
तार्थमिवूद्धमभिद्रुत्यमदोक्तटाः ॥ १० ॥ निघ्नंतमभिजघ्नुस्तेशरैः शृंगैरिवर्षभाः ॥ तस्यतेषांचतद्युद्धमभवद्धोमहर्षणं ॥ ११ ॥ त्रैलोक्यविजयेयद्वैत्यानांसं
हवज्जिणा ॥ अक्षैरस्त्राणिसंवायं द्विषतांसर्वतोर्जुनः ॥ १२ ॥ इषुभिर्बहुभिस्तूर्णविध्याप्राणान्जहारसः ॥ छिन्नत्रिवेणुचक्राक्षान्हतयोधान्प्रसारथीन्
॥ १३ ॥ विध्वस्तायुधतूणीरान्समुन्मथितकेतनान् ॥ संचिन्नयोः करश्मोकान् विवरुथान्विकूवरान् ॥ १४ ॥ विस्रस्तबंधुरयुगान् विस्रस्ताक्षप्रमंडलान् ॥ रथा
न्विशकलीकुर्वन्महाभ्राणीवमारुतः ॥ १५ ॥ विस्मापयन्नेक्षणीयं द्विषतां भयवर्धनं ॥ महारथसहस्रस्यसमंकर्माकरोजयं ॥ १६ ॥ सिद्धदेवर्षिसंघाश्वचार
णाश्चापितुष्टुः ॥ देवकुंडुं संयोनोदुःपुष्पवर्षाणिचापतन् ॥ १७ ॥ केशवार्जुनयोर्मूर्ध्निप्राहवांकाशरीरिणी ॥ चंद्रांश्चनिलसूर्याणांकांतिदीप्तिबलद्युतीः ॥ १८ ॥
सौसदाविभ्रतुर्वीराविमौतौ केशवार्जुनौ ॥ ब्रह्मेशानाविवाजय्यौवीरुवेकरथेस्थितौ ॥ १९ ॥ सर्वभूतवरौवीरौ नरनारायणप्रविमौ ॥ इत्येतन्महदाश्चर्यदृष्ट्वाश्रु
त्वाचभारत ॥ २० ॥ अश्वत्थामासुसंयत्तः रुष्णावभ्यद्रवद्रणे ॥ अथपांडवमस्यंतसमित्रघ्नकराच्छरान् ॥ २१ ॥ सेषुपापाणिनाहूयप्रहसनद्रौणिरब्रवीत् ॥
यदिमामंन्यसेवीरप्रसिमहमिहातिथिं ॥ २२ ॥ तान् कूबरः त्रिवेणोरप्यजातः ॥ १४ ॥ बंधुरंरथतल्पः युगंधूरपकाष्ठं अक्षपद्मं बलंरथनीडाक्षयोः संघावकाष्ठजातं विशाकलीकुर्वन्पिसेवेणरा
कलीकुर्वन् ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥ चंद्रादीनांकांत्यादीन्मयातंस्वमिभ्रतुः ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ अमित्रघ्नः करः करः करः मण्डलकंयेषांतान् अमित्रघ्नकरान् ॥ २१ ॥ अर्धपूर्वमित्तुंयोस्यं ॥ २२ ॥

॥ २३ ॥ २४ ॥ अक्षयवर्ग ॥ २५ ॥ २६ ॥ २७ ॥ २८ ॥ २९ ॥ ३० ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ आयस्तः यत्नवान् ॥ ३३ ॥ ३४ ॥ इषुषिप्रभृतिभ्यः शराः पेतुः लोमभ्योपि वर्मभ्योपि च पेतुस्तद्देतुः ब्रह्मवादिनः योगबलवता इत्युक्तः सर्वात्मना त्वद्युद्धातिथ्यं प्रयच्छमे ॥ एवमाचार्यपुत्रेण समाहूतोयुयुत्सया ॥ २३ ॥ बहुमेनेर्जुनोत्मानमिति चाहजनादनं ॥ संशप्तकाश्चमेव ध्याद्रौणिरा
द्वयमेवमां ॥ २४ ॥ यदत्रानंतरंप्राप्तं शंसमेतद्विमाधव ॥ आतिथ्यकर्माभ्युत्थाय दीयतां यदिमन्यसे ॥ २५ ॥ एवमुक्तो बहूपार्थकृष्णो द्रोणात्मजातिके ॥ जैत्रे
षविधिना हूतं वायुरिंद्रमिवाध्वरे ॥ २६ ॥ तमामं त्र्यैकमनसं केशवो द्रौणिमब्रवीत् ॥ अश्वत्थामन्स्थिरो भूत्वा प्रहराशुसहस्वच ॥ २७ ॥ निर्वेष्टुं भर्तृपिंडं हि का
लोयमुपजीविनां ॥ सूक्ष्मो विवादो विप्राणां स्थूलौ क्षात्रौ जयाजयौ ॥ २८ ॥ यामभ्यर्थयसे मोहाद्विव्यांपार्थस्य सत्क्रियां ॥ तामामुमिच्छन् युध्यस्व स्थिरो भूत्वा
यर्पांडवं ॥ २९ ॥ इत्युक्तो वासुदेवेन तथेत्युक्त्वा द्विजोत्तमः ॥ विव्याध केशवं षष्ठ्या नाराचैर्जुनं त्रिभिः ॥ ३० ॥ तस्यार्जुनः सुसंकुद्धस्त्रिभिर्बाणैः शंरासनं ॥ चि
च्छेद चान्यदादत्त द्रौणिर्घोरतरंधनुः ॥ ३१ ॥ संज्जं कृत्वानि मे पाञ्चविव्याधार्जुनकेशवौ ॥ त्रिभिः शतैर्वासुदेवं सहस्रेण च पांडवं ॥ ३२ ॥ ततः शरसहस्राणि प्रयु
तान्यर्बुदानि च ॥ ससृजे द्रौणिरायस्तः संस्तभ्यचरणेर्जुनं ॥ ३३ ॥ इषुषेर्बनुषश्चैव ज्यायाश्चैवाथमारिष ॥ बाह्वोः कराभ्यां मुरसो वेदनघ्राणनेत्रतः ॥ ३४ ॥ कर्णा
भ्यां शिरसो गेभ्यो लोमवर्मभ्य एव च ॥ रथध्वजेभ्यश्च शरानिष्पेतुर्ब्रह्मवादिनः ॥ ३५ ॥ शरजालेन महता विध्वामाधव पांडवौ ॥ ननादमुदितो द्रौणिर्महामेघौ
घनिः स्वनं ॥ ३६ ॥ तस्य तं निनदं श्रुत्वा पांडवो च्युतमब्रवीत् ॥ पश्यमाधव दौरात्म्यं गुरुपुत्रस्य मां प्रति ॥ ३७ ॥ वधंप्राप्तौ मन्यते नौ प्रावेक्ष्य शरवेऽमनि ॥ एषो
स्मिहं नि संकल्पं शिक्षया च बलेन च ॥ ३८ ॥ अश्वत्थामः शरानस्तान्छित्वैकैकं त्रिधा त्रिधा ॥ व्यधमद्भरतश्रेष्ठो नीहारमिव मारुतः ॥ ३९ ॥ ततः संशप्तकान् भू
यः साश्वसूतरथद्विपान् ॥ ध्वजपत्तिगणानुग्रैर्बाणैर्विव्याध पांडवः ॥ ४० ॥ ये ये ददृशिरेतं त्रयघद्रूपास्तदाजनाः ॥ ते ते तत्र शरैर्व्याप्तं मे निरेत्मानमात्मना ॥ ४१ ॥
ते गांठीवप्रमुक्तास्तु नानारूपाः पतत्रिणः ॥ क्रोशेसाग्रे स्थितान्घ्रंतिद्विपांश्च पुरुषान्त्रणे ॥ ४२ ॥ भल्लैश्छिन्नाः कराः पेतुः करिणां मदवर्षिणां ॥ यथावने परशुभि
निकृत्ताः सुमहाद्रुमाः ॥ ४३ ॥ पश्चात्तु शैलवत्पेतुस्ते गजाः सहसादिभिः ॥ वज्रिवज्रप्रमथितायथैवाद्रिचयास्तथा ॥ ४४ ॥ गंधर्वनगराकारान् रथांश्चैव सुक
ल्पिताम् ॥ विनीतैर्जवनैर्बुक्तानास्थितान् युद्धदुर्मदैः ॥ ४५ ॥ शरैर्विशंकलीकुर्वन्मित्रानभ्यवीट्षत् ॥ स्वलंकृतान्भ्रुसादीन्पत्तींश्चाह नृधनं जयः ॥ ४६ ॥ धनं
अप्रयुक्तार्कः संशप्तकमहापांडवं ॥ व्यशोषयत दुःशोषंतीक्ष्णैः शरगभस्त्रिभिः ॥ ४७ ॥

॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥ २६ ॥ २७ ॥ २८ ॥ २९ ॥ ३० ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ ३३ ॥ ३४ ॥ ३५ ॥ ३६ ॥ ३७ ॥ ३८ ॥ ३९ ॥ ४० ॥ ४१ ॥ ४२ ॥ ४३ ॥ ४४ ॥ ४५ ॥ ४६ ॥ ४७ ॥

महाशक्तिशिलासूक्तोपनिषत्संग्रहोऽप्युक्तः ॥ ४८ ॥ ४९ ॥ पांडवेऽप्युक्तं त्रिकांडकोशाविति पाठे वाणानां कोशं तूतान्चिपंगान् च वेदयत् ॥ ५० ॥ ५१ ॥ इति कर्मवैशेषिके ॥ भारतनाथ
 पोद्दारोऽध्यायः ॥ १९ ॥ ॥ ७ ॥ तत इति नक्षत्रमभितः नक्षत्रं लक्ष्मीकृत्य ॥ १ ॥ विमार्गस्थौ च कातिचारगौ ॥ २ ॥ ३ ॥ रुष्णोरुष्णार्जुनौ आसतुः दीपयाचकतुः ॥ ४ ॥ सर्वतोधारं सर्वतोऽप्यारा

पुनर्द्रौणिमहाशैलं नाराचैर्वज्रसन्निभैः ॥ निर्विभेदमहावेगैस्त्वरन्वज्जीवपर्वतं ॥ ४८ ॥ तमाचार्यमुतः क्रुद्धः साश्वयंतारमाशुगैः ॥ युयुत्सुरागमघोडुं पार्थस्त
 मच्छिनच्छरान् ॥ ४९ ॥ ततः परमसंकुद्धः पांडवेऽस्त्राण्यवास्तुजत् ॥ अश्वत्थामाभिरूपाय गृहानतिथये यथा ॥ ५० ॥ अयसंशप्तकांस्त्यक्त्वा पांडवो द्रौणिमभ्य
 यात् ॥ अपांक्त्या निवत्यक्त्वा दातापांक्त्यमर्थिनं ॥ ५१ ॥ इति श्रीमहाभारते कर्णप० अश्वत्थामार्जुनसंवादे षोडशोऽध्यायः ॥ १६ ॥ ॥ ५ ॥ संजय उवाच
 ततः समभवद्युद्धं शुक्रांगिरसवर्चसोः ॥ नक्षत्रमभितो व्योम्नि शुक्रांगिरसयोरिव ॥ १ ॥ संतापयंतावन्योन्यं दामैः शरगभस्तिभिः ॥ लोकत्रासकरावास्तां विमा
 र्गस्थौ ग्रहाविव ॥ २ ॥ ततो विध्यद्बुधोर्मध्ये नाराचे नार्जुनो भृशं ॥ सतेन विबभौ द्रौणिरुर्ध्वं रश्मि र्यथारविः ॥ ३ ॥ अथ रुष्णौ शरशर्ते रश्वत्थामादितौ भृशं ॥ स्वर
 शिंजालविकंचौ युगांतर्का विवासतुः ॥ ४ ॥ ततोर्जुनः सर्वतोधारमस्त्रमवास्तुजद्वासुद्रे वेभिभूते ॥ द्रौणाय निचाभ्यहनत् पृषत्कैर्वजाग्निवैवस्वतदंडकल्पैः ॥ ५ ॥
 सकेशवं चार्जुनं चातिते जा विव्याध मर्मस्वतिरौद्रकर्मा ॥ बाणैः सुयुक्तै रतितीव्रवेगै र्यैराहतो मृत्युरपिव्यथेत् ॥ ६ ॥ द्रौणेरिषू नर्जुनः सन्निवार्य व्यायच्छतस्तद्वि
 गुणैः सुपुंस्वैः ॥ तं साश्वसूतध्वजमेकवीरमावृत्य संशप्तकसैन्यमाच्छ्रत् ॥ ७ ॥ धनुषि बाणानि षुधीर्धनुर्ज्याः पाणीन्भुजान्पाणिगतं च शस्त्रं ॥ छत्राणिकेतूंस्तुरगा
 नुरयेषां वस्त्राणि माल्यान्यथभूषणानि ॥ ८ ॥ चर्माणि वर्माणि मनोरमाणि प्रियाणि सर्वाणि शिरांसि नैव ॥ चिच्छेद पार्थो द्विषतां सुयुक्तैर्बाणैः स्थितां प्रामपराङ्मु
 खानां ॥ ९ ॥ सुकल्पिताः स्यंदमवाजिबागाः समास्थितां यत्नकृतैर्नृवीरैः ॥ पार्थै रितैर्बाणशतै र्निस्तास्तैरेव सार्द्धं नृवरानिपेतुः ॥ १० ॥ पद्मार्कपूर्णैर्दुनिभाननानि कि
 रीटमाल्याभरणोज्ज्वलानि ॥ भङ्गार्धचंद्रसुरकर्त्तितानि प्रपेतु र्गुर्व्यां नृशिरांस्यजस्रं ॥ ११ ॥ अथ द्विपैर्देवारिपुर्द्विपार्थैर्देवारिदर्पापहमत्युदग्रं ॥ कलिगवंगां गनि
 षादवीरसिंघांसवः पांडवमभ्यधावन् ॥ १२ ॥ तेषां द्विपानां निचकर्त्त पार्थो वर्माणि चर्माणि करान्नि यंतुन् ॥ ध्वजान्येताकांश्च ततः प्रपेतु र्वाहतानीव गिरैः शिरां
 सि ॥ १३ ॥

वर्षकं वज्रकल्पैः अपोघैः अग्नि कल्पैः दाहकैः वैवस्वतदंडकल्पैः प्राणहरैः ॥ ५ ॥ ६ ॥ अध्यायच्छ
 नोपतमस्य आच्छन्नतवार ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ सुकल्पिताः सुसंयुक्ताः यत्नकृतैः स्त्रयत्नैः तैरेव बाणैरेव ॥ १० ॥ ११ ॥ देवारिपुत्रास्तौ द्विपंश्चेति वाच्यं तुरगुच्चैरित्यर्थः ॥ १२ ॥ कलिगुणाः ॥ १३ ॥

॥ १४ ॥ १५ ॥ तेषां शब्दात्मानं तावत्तदन्त्यान् तैः कृतं वाणां धकारं कृत्वा छित्वा कृती छेदने ॥ १६ ॥ संस्पृताः अन्योन्म्यं संघट्टन्तः ॥ १७ ॥ १८ ॥ समाप्तविद्येन सवधनुर्बेदविदा ॥ १९ ॥ अक्रियावां नृप्रतिष्ठा
 ररहितः ॥ २० ॥ २१ ॥ अविकर्णेः अविकर्णतुल्यायैः ॥ २२ ॥ अंगिरसां अंगिरो गोघ्राणां मध्ये ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥ ओथनादिना जलौघवन्नादवता ॥ २६ ॥ इतिकर्णप० नैल० भारतभाबदीपे
 तेषु प्रभृषु गुरोस्तनूजं वाणैः किरीटी नवसूर्यवर्णैः ॥ प्रच्छादयामास महाभ्रजालैर्वायुः समुद्यंनमिवांशुमंतं ॥ १४ ॥ त्रतोर्जुनेषु निषुभिर्निस्स्यद्रोणिः शितैरर्जुनवा
 सुदेवौ ॥ प्रच्छादयित्वा दिवि चंद्रसूर्यो ननादसो भोदइवातपति ॥ १५ ॥ तमर्जुनस्तांश्च पुनस्त्वदीयानभ्यर्दितस्तैरभिसृत्त्य शस्त्रैः ॥ वाणां धकारं सहसैव कृत्वा वि
 व्याध सर्वानिषुभिः सुपुंखैः ॥ १६ ॥ नाप्याददत्सं दधन्नैव मुंचन्वाणान्त्रथेदृश्यतसव्यसाची ॥ रथांश्च नागांस्तुरगान्पदातीन्संस्पृते दहान्दृशुर्हतांश्च ॥ १७ ॥ संघा
 यनाराचवरान्दशाशुद्रौणिस्त्वरन्नेकमिवात्ससर्ज ॥ तेषां च पंचार्जुनमभ्यविध्यन् च च्युतं निर्विभिद्दुः सुपुंखाः ॥ १८ ॥ तैराहतौ सर्वमनुष्यमुख्यांबस्तृक्स्ववंतौ
 यनदेद्रकल्पौ ॥ समाप्तविद्येन तथाभिभूतौ हतौ रणेताविति मे निरेन्ये ॥ १९ ॥ अथार्जुनं प्राह दशार्हनाथः प्रमाद्यसे किं जहियोधमेतं ॥ कुर्याद्विदोपसमुपेक्षितोयं
 कष्टो भवेद्वाधिरवाक्रियावान् ॥ २० ॥ तथेति चोक्त्वा च्युतमप्रमादीद्रौणिं प्रयत्नादिषुभिस्तं तक्ष ॥ भुजौवरौ चंदनसारदिभ्यो वक्ष्ये शिरोया प्रतिमौ तथैरु ॥ २१ ॥
 गांढीवमुक्तेः कुपितो विकर्णेद्रौणिं शरैः संयतिनिर्विभेद ॥ छित्वा तुरश्मींस्तुरगानविध्यं त्तेतरणादूहुरतीवदूरं ॥ २२ ॥ सतैर्हतो वातजवैस्तुरगैर्द्रौणिर्दंडपार्थशरा
 भिभूतः ॥ इयेपनावृत्य पुनस्तुयोद्धुं पार्थेन सार्द्धं मतिमान्विमृश्य ॥ जानन्नजयं नियतं वृष्णिं वीरे धनं जये चांगिरसांवरिष्ठः ॥ २३ ॥ नियम्य सहयान्द्रौणिः स
 माश्वस्य च मारिष ॥ रथाश्वनरसंवाधं कर्णस्य प्राविशद्वलं ॥ २४ ॥ प्रतीपकारिणिरणादश्वत्थांश्चित्तेहयैः ॥ मंत्रौषधिक्रियायोगैर्व्याधौ देहादिवाहते ॥ २५ ॥
 संशप्तकानभिमुखौ प्रयातौ केशवार्जुनौ ॥ वातोद्धूतपताकेनस्यंदनेनौघनादिना ॥ २६ ॥ इति श्रीमहाभा० कर्णप० अश्वत्यामपराजयेसप्तदशोऽध्यायः ॥ १७ ॥
 संजय उवाच अथोत्तरेण पांडूनां सेनायां ध्वनिरुत्थितः ॥ रथनागाश्वपत्तीनां दंडधारेण वध्यतां ॥ १ ॥ निवर्त्तयित्वा तुरथं केशवोर्जुनमब्रवीत् ॥ काहयन्नेव तुर
 गान्गरुडानिलरंहसः ॥ २ ॥ मागधोप्यतिविक्रांतो द्विरदेन प्रमाथिना ॥ भगदत्तादनवरः शिक्षया च बलेन च ॥ ३ ॥ एनं हत्वानिहंतासिपुनः संशप्तकानिति ॥ वा
 क्स्मतिप्रापयत्पार्थं दंडधारां तिकं प्रति ॥ ४ ॥

कुराण्डा... विद्वान्... ॥ ६ ॥ रथान्पादैरविष्टाय आक्रम्य मन्देर्वया मासेत्युत्तरार्द्धस्यानुकर्षः एवंकरेण युष्टयानरादीनपोथयदिति एवंद्विषोहतिरथामीमित्यथान् ॥ ७ ॥ शुष्मिणा बलवता स्थूलसुषिरनलंघ्यविशेष ॥ ८ ॥ संकुलेरणदेशे इतिसामर्थ्यात्क्षेयं ॥ ९ ॥ १० ॥ सगुणेषु कार्मुकमौर्वीबाणसहितंधनुः नियंतृनियंतारं ॥ ११ ॥ घनाघनोपातकमत्तदंतिनो
 समापधानां प्रवरो कृशग्रहेग्रहेऽप्रसत्यो विकचो यथाग्रहः ॥ सपत्नसेनां प्रममाथदारुणो महीं समग्रां विकचो यथाग्रहः ॥ ५ ॥ सुकल्पितदानवनागसन्निभमहा
 श्रानिहादमभिन्नमर्दनं ॥ रथाश्वमातंगगणान्सहस्रशः समास्थितो हंति शरैर्नरानपि ॥ ६ ॥ रथानधिष्ठाय सवाजिसारथीन्नरांश्वपादैर्द्विरदोव्यपोथयत् ॥ द्विषां
 श्वपक्षां मन्देकरेण द्विपोत्तमो हंति चकालचक्रवत् ॥ ७ ॥ नरांस्तु काष्ण्याय सवर्मभूषणांनिपात्य साश्वानपिपत्तिभिः सह ॥ व्यपोथयदंतिवरेण शुष्मिणा सशब्द
 वत्स्थूलनलंघयथातया ॥ ८ ॥ अथार्जुनो ज्यातलनेमिनिः स्वनेमृदंगभेरीबहुशंखनादिते ॥ रथाश्वमातंगसहस्रसंकुलेरथोत्तमेनाभ्यपतद्विपोत्तमं ॥ ९ ॥ ततोर्जु
 नं द्वादशभिः शरोत्तमैर्जनार्दनं षोडशभिः समार्पयत् ॥ सदंडधारस्तुरगांस्त्रिभिस्त्रिभिस्तोननादप्रजहासचासकृत् ॥ १० ॥ ततोस्यपार्थः सगुणेषु कार्मुके चक
 र्तभलेर्ध्वजमप्यलंकृतं ॥ पुनर्नियंतृन्सहपादगोमंस्ततः सचक्रो धगिरिव्रजेश्वरः ॥ ११ ॥ ततोर्जुनं भिन्नकटेन दंतिना घनाघनेनानिलतुल्यवर्चसा ॥ अतीवचुक्षु
 भयिपुर्जनार्दनं धनं जयं चाभिजघान तोमरैः ॥ १२ ॥ अथास्यबाहुद्विपहस्तसन्निभौ शिरश्वपूर्णोदुनिभाननं त्रिभिः ॥ क्षुरैः प्रचिच्छेदसहैव पांडवस्ततो द्विषं बाण
 शतैः समार्पयत् ॥ १३ ॥ सपार्थबाणैस्तपनीयभूषणैः समाचितः कांचनवर्मभृद्विपः ॥ तथाचकाशोनिशिपर्वतो यथादावाग्निना प्रज्वलितो पधिद्रुमः ॥ १४ ॥ स
 वेदनात्तोऽबुद्धनिस्वनो नदंश्चरन् भ्रमन् प्रस्वलितान्तरोद्भवत् ॥ पपातरुग्णः सनियंतृकस्तथायंथागिरिवंजविदारितस्तथा ॥ १५ ॥ हिमावदातेन सुवर्णमालिना
 हिमाद्रिकूटप्रतिमेन दंतिना ॥ हतेरणेभ्यत रिरिदं ढाव्रजजिघांसुरिद्रावरजं धनं जयं ॥ १६ ॥ सतोमरैरकंकरप्रभैस्त्रिभिर्जनार्दनं पंचभिर्जुनं शितैः ॥ समर्पयि
 ज्वाविननादं नदं यस्ततोस्य बाहुनिचकत्तपांडवः ॥ १७ ॥ क्षुरप्ररुत्तौ सुभ्रशंसतोमरौ शुभांगदौ चंदनरूपितौ भुजौ ॥ मजात्यतंतौ युगपद्विरजतुयं याद्विश्रंगाद्
 चिरौ महोरगौ ॥ १८ ॥

रिति विश्वः ॥ १२ ॥ सहैव युगपद् ॥ १३ ॥ १४ ॥ चरचमच्छन् भ्रमन् भांति प्राप्नुवन् अतएव प्रस्वलितान्तरः मध्ये स्तूलनित्यर्थः सवियंतृकः महामाप्रसहितं प्रसक्तं
 योऽप्यन्यथासंज्ञातयाऽप्येः योऽप्यन्यथासंज्ञातयाऽप्येः योऽप्यन्यथासंज्ञातयाऽप्येः ॥ १५ ॥ सगुणेषु कार्मुके चकृत् ॥ १६ ॥ सतोमरैरकंकरप्रभैस्त्रिभिर्जनार्दनं पंचभिर्जुनं शितैः ॥ १७ ॥ सतोमरैरकंकरप्रभैस्त्रिभिर्जनार्दनं पंचभिर्जुनं शितैः ॥ १८ ॥

अस्तौत्सवाः ॥ १२ ॥ ॥ गजोत्तमाः महामजाह्वयः तैर्दंडपरतद्वात्रोर्द्विषीसाध्यहोक्तसीधितोत्तमोपिदत्ताः छिन्नाः ॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥ इति चर्चप. वे. ० नारतान् ० अष्टौ
शोः ॥ १८ ॥ ॥ १९ ॥ ॥ प्रत्येति ॥ १ ॥ २ ॥ धुर्यान्धुर्यगतान्धुर्यगतान्वाहादीन्धमिचनेसणांचिच्छेदेतिद्वयोः संबंधः ॥ १ ॥ ४ ॥ वासितार्थेऽपि विधिः वासिताकर्णियायो

त्वार्यं चरेणहंतकिरीटिनांपपातदंडस्यशिरःक्षितिद्विपान् ॥ सशोणितांद्रोनिपतन्विरेजेदिवाकरोस्तादिवपश्चिमांदिशं ॥ १९ ॥ अथद्विपंश्वेववराभ्रसच्चिप्रंदि
वाकरांशुप्रतिमैः शसेत्तमैः ॥ विभेदपार्यः सपपातनादयन्हिमाद्रिकूटंकुलिशाहतंयथा ॥ २० ॥ ततोपरेतत्यतिमागजोत्तमाजिगीषवः संयतिसव्यसाचिवा ॥
तपाहतास्तेचयथैबवौहिपौततः प्रभभंसुमहद्विपोर्वलं ॥ २१ ॥ गजारथाश्वाः पुरुषाश्चसंघशः परस्परघ्राः परिपेतुराहवे ॥ परस्परंप्रस्वलिताः समाहिताः शंनि
पेतुर्बहुभांषिणोहताः ॥ २२ ॥ अथार्जुनंस्वेपरिवार्यसैनिकाः पुरंदरं देवगणाइवाब्रुवन् ॥ अभैष्मयस्मान्मरणादिवप्रजाः सवीरदिष्ट्यानिहतस्त्वयारिपुः ॥ २३ ॥
मयेदरसिप्यहमंजनंमयाद्विषद्विरेवंबलिभिः प्रपीडितं ॥ तथाभविष्यद्विषतांप्रमोदनंयथाहतेष्वेहिनोरिसूदन ॥ २४ ॥ इतीवभूयश्चसुहृद्भिरीडितानिश
म्यथायः सुमनास्ततोर्जुनः ॥ यथानुरूपंप्रतिपूज्यतंजनंजगामसंशक्तसंघहापुनः ॥ २५ ॥ इतिश्रीमहाभारतेकर्णप. दंडवधेऽष्टादशोऽध्यायः ॥ १८ ॥ ॥ १९ ॥
संनयउवाच ॥ प्रत्यागत्यपुनर्जिष्णुर्जघ्नेसंशक्तान्बहूनावक्रातिवक्रगमनादंगारकइवग्रहः ॥ १ ॥ पार्थबाणहताराजन्नराश्वरथकुंजराः ॥ विचे लुर्वभ्रमुनेशुः पेतु
र्मसुभ्यभारत ॥ २ ॥ धुर्यान्धुर्यगतान्सूतान्ध्वजांश्वापानिसायकान् ॥ पाणीन्याणिगतंशस्त्रंवाहनपिशिरांसिच ॥ ३ ॥ भद्रैः स्फुरैरर्थं चंद्रैर्वत्सदंतेश्वपांडवः ॥ नि
च्छेदामिप्रवीसणांसमरेप्रतियुध्यतां ॥ ४ ॥ वासितार्थेयुयुत्संतोवषभाटपभंयथा ॥ निपतंत्यर्जुनंशूराः शतशोयसहस्रशः ॥ ५ ॥ तेषांतस्यचतद्युद्धमभवद्धो
महर्षणं ॥ त्रैलोक्यविजयेयाहृद्येत्यानांसहवज्रिणा ॥ ६ ॥ तमविध्यच्चिभिर्बाणैर्दंशुकैरिवाहिभिः ॥ उग्रायुधसुतस्तस्यशिरःकायादपाहस्व ॥ ७ ॥ तेर्जुनंसर्व
कपुद्गाममाशसौरवीदृषन् ॥ मरुद्भिः प्रेरितामेघाहिमवंतमिवोष्णगे ॥ ८ ॥ अस्त्रैस्त्राणिसंवार्यद्विषतांसर्वतोर्जुनः ॥ सम्यगस्तैः शरैः सर्वानहितानहनद्धुम्
॥ ९ ॥ छिन्नभियेषुसंघातान्हताश्वान्पार्णिसारथीन् ॥ विसस्तहस्ततूणीरान्विचक्ररथकेतनान् ॥ १० ॥

तत्रिभिर्लोकैर्बलिभिः यथासंभवस्यास्त्रियार्थमुत्पत्तांश्च अटवजाश्वेषां धुर्यदृषभाटपभंयोद्योचकुलं अहंपूर्विकया निपततिरेवपुद्धेऽर्जुनेपामराजामहर्षः वासितार्थेऽपि विधिः वासिताकर्णियायो
॥ १८ ॥ ॥ १९ ॥ ॥ प्रत्येति ॥ १ ॥ २ ॥ धुर्यान्धुर्यगतान्धुर्यगतान्वाहादीन्धमिचनेसणांचिच्छेदेतिद्वयोः संबंधः ॥ १ ॥ ४ ॥ वासितार्थेऽपि विधिः वासिताकर्णियायो

॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ निर्दिष्टाः विरिटाः निष्ठाः अंशानि त्रयेणैः ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥ २६ ॥

सति रश्मि योकाक्षान्प्यनुकर्षयुगाग्रयान् ॥ विध्वस्तसर्वसन्नाहान्वाणैश्चक्रेर्जुनस्तदा ॥ ११ ॥ तेरथास्तत्रविध्वस्ताः पराद्धाभात्त्वनेकशः ॥ वनिमामि
वैश्वानिहतांन्यप्यनिलांबुभिः ॥ १२ ॥ द्विपाःसंभिक्षमर्माणोवजाशनिसमैःशरैः ॥ पेतुर्गिर्यप्रवेशमानिवज्रपाताग्निभिर्यथा ॥ १३ ॥ सारोहास्तुरगाःपेतु
र्बहोर्जुनताडिताः ॥ निर्जिह्वात्राःक्षितौक्षीणारुधिरार्द्राःसुदुर्दशः ॥ १४ ॥ नराश्वनागानाराचैःसंस्पृताःसव्यसाचिना ॥ बभ्रमुश्वस्वलुःपेतुर्नदुर्मन्तुश्वमारि
ष ॥ १५ ॥ अनेकैश्चशिलाधौतैर्वजाशनिविषोपमैः ॥ शरैर्निजघ्निवान्यार्योमहेंद्रइवदानवान् ॥ १६ ॥ महार्हवर्माभरणानानारूपावरायुधाः ॥ सरयाःसध्व
जावीराहताःपार्येनशेरते ॥ १७ ॥ विजिताःपुष्यकर्माणोविशिष्टाभिजनश्रुताः ॥ गताःशरीरैर्वसुधामूर्जितैःकर्मभिर्दिवं ॥ १८ ॥ अथार्जुनंस्थवरंस्वदीयाःस
मभिद्रवन् ॥ नानाजनपदाध्यक्षाःसगणाजातमन्यवः ॥ १९ ॥ उत्थमानाएथाश्वेभैःपत्तयश्चजिघांसवः ॥ समभ्यघावन्नस्यंतोविविधंक्षिप्रमायुधं ॥ २० ॥
तेदायुधमहावर्षयुक्तयोधमहांबुदैः ॥ व्यधमन्निशितैर्बाणैःक्षिप्रमर्जुनमारुतः ॥ २१ ॥ साश्वपत्तिद्विपरथमहाशस्त्रौघसंप्लवं ॥ सहसासंतितीर्षतंपार्यशखाससे
तुना ॥ २२ ॥ अथाब्रवीद्वासुदेवःपार्यकिंकीडसेऽनघ ॥ संशप्तकान्प्रमथ्यैनांस्ततःकर्णवधेत्वर ॥ २३ ॥ तथेत्युक्त्वार्जुनःरुष्णांशिष्टान्संशप्तकांस्तदा ॥ आक्षिप्य
शस्त्रेणबलादैत्यानिब्रह्मवावंधीत् ॥ २४ ॥ आददन्संदघनेषूनदृष्टःकैश्चिद्रणेर्जुनः ॥ विमुंचन्वाशरान्शीघ्रं दस्यतेवहितैरपि ॥ २५ ॥ आश्चर्यमितिगोविंदःसम
मन्यतभास्त ॥ हंसांशुगौरास्तेसेनांहंसाःसरइवाविशन् ॥ २६ ॥ ततःसंग्रामभूमिचवर्त्तमानेजनक्षये ॥ अवेक्षमाणोगोविंदःसव्यसाचिनमब्रवीत् ॥ २७ ॥ ए
षपार्षमहारौघोवर्त्ततेभरतंक्षयः ॥ पृथिव्यांपार्थिवानां वैदुर्योधनरुतेमहान् ॥ २८ ॥ पश्यभारतचापानिरुक्मपृष्ठानिधन्विनां ॥ महतांचापविज्ञानिकलापानि
पुर्वास्तथा ॥ २९ ॥ जातरूपमयैःपुंसैःशरांश्चनतपर्वणः ॥ तैलयौतांश्चनाराचान्विमुक्तांनिवपन्नगान् ॥ ३० ॥ आकीर्णांस्तोमरांश्चापिविचित्रान्हेमभूषिता
न् ॥ चर्माणिचापविज्ञानिरुक्मपृष्ठानिभारत ॥ ३१ ॥ सुवर्णविरुतांभ्रासान्शक्तीःकनकभूषिताः ॥ जांबूनदमयैःपट्टैर्बद्धाश्चत्रिपुल्लग्रंदाः ॥ ३२ ॥ जातस्त्र
सयीश्वर्षीःपट्टिशान्हेमभूषितान् ॥ दद्वैःकनकचित्रैश्चविप्रविज्ञान्परश्वधान् ॥ ३३ ॥ परिधान्भिदिपालांश्चमुशुंडीःकुणपानपि ॥ अयस्कृतांश्चपतितान्मुस
लाणिगुरुनिष ॥ ३४ ॥

॥ २० ॥ २१ ॥ कलापान्पृष्ठानिभारत ॥ २१ ॥ २२ ॥ आकीर्णांस्तोमरांश्चापिविचित्रान् ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥ २६ ॥ २७ ॥

अस्तात् अस्तात् ॥ १९ ॥ २ ॥ गजोत्तमाः महागजाह्वः तैः दंडधरतद्वचोर्द्विपौसाध्यसौकुतीच्छिन्नैश्चैतेऽपि कृताः छिन्नाः ॥ २१ ॥ २१ ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥ इति कर्णप० नै० भारतभाष्ये० अष्टादशोऽध्यायः ॥ १८ ॥ ॥ १७ ॥ प्रत्येति ॥ १ ॥ २ ॥ धुर्यान्धुर्यगतान्वाहान्वाहादीन्अश्विवीराणां चिच्छेदेति द्वयोः संबन्धः ॥ ३ ॥ ४ ॥ वासितार्थेऽपि निमित्तं वासिताकरिणीनार्यो

तयार्थचंद्रेण हतं किरीटिनापपातदंडस्य शिरः क्षितिद्विपात् ॥ सशोणिताद्रोनिपतन्विरेजे दिवाकरोस्तादिवपश्चिमांदिशं ॥ १९ ॥ अथद्विपंश्चेतवराभ्रसन्निभं दिवाकरांशुप्रतिमैः शरोत्तमैः ॥ बिभेदपार्यः सपपातनादयन् हिमाद्रिकूर्तकुलिशाहतं यथा ॥ २० ॥ ततोपरेतत्यतिमागजोत्तमाजिगांषवः संयतिसव्यसाचिना ॥ तयारुतास्ते च यथैवतौ द्विपौ ततः प्रभ्रं सुमहद्विपोर्बलं ॥ २१ ॥ गजारथाश्वाः पुरुषाश्च संघशः परस्परघ्नाः परिपेतुराहवे ॥ परस्परं प्रस्वलिताः समाहिताभ्रशं विपेतुर्बहुभाषिणोहताः ॥ २२ ॥ अथार्जुनं स्वेपरिवार्यसैनिकाः पुरंदरं देवगणा इवाब्रुवन् ॥ अभैष्मयस्मान्मरणादिव प्रजाः स्वीरदिष्ट्यानिहतस्वयारिपुः ॥ २३ ॥ नचेत्परस्परिप्यहमंजनं भयाद्विषद्विरेवं बलिभिः प्रपीडितं ॥ तथा भविष्यद्विषतां प्रमोदनं यथाहतेष्वेव हि नोरिसूदन ॥ २४ ॥ इतीव भूयश्च सुहृद्भिरीडितानि शम्यवाचः सुमनास्ततोर्जुनः ॥ यथानुस्त्वंप्रतिपूज्यतं जनं जगाम संशमकसंघहापुनः ॥ २५ ॥ इति श्रीमहाभारते कर्णप० दंडवधेऽष्टादशोऽध्यायः ॥ १८ ॥ ॥ १७ ॥ संजय उवाच ॥ प्रत्यागत्य पुनर्जिष्णुर्जग्मे संशमकान् ब्रह्म ॥ वक्रातिवक्रगमनादंगारक इव ग्रहः ॥ १ ॥ पार्थबाणहताराजन्नराश्वरथकुंजराः ॥ विचे लुर्बभ्रमुनें शुः पेतुर्मस्तुश्च भारत ॥ २ ॥ धुर्यान्धुर्यगतान्सूतान्ध्वजांश्चापानिसायकान् ॥ पाणीन्याणि गतं शस्त्रं बाहू नपिशिरांसि च ॥ ३ ॥ भल्लैः क्षुरैरर्धं चंद्रैर्वत्सदंतैश्च पांडवः ॥ चिच्छेदामित्रवीराणां समरे प्रतियुध्यतां ॥ ४ ॥ वासितार्थे युयुत्संतो वृषभा वृषभं यथा ॥ निपतंत्यर्जुनं शूराः शतशोथसहस्रशः ॥ ५ ॥ तेषांतस्य च तद्युद्धमभवत्तो महर्षणं ॥ त्रैलोक्यविजये यादृग्देत्यानां सहवज्रिणा ॥ ६ ॥ तमविध्यत्रिभिर्वाणैर्ददशूकैरिवाहिभिः ॥ उग्रायुधस्तस्तस्य शिरः कायादपाहन् ॥ ७ ॥ तेर्जुनं सर्वतः कुडानानाशस्त्रैरवी वृषन् ॥ मरुद्भिः प्रेरितामेघाहिमवंतमिवोष्णगे ॥ ८ ॥ अस्त्रैस्त्राणिसंवार्यद्विषतां सर्वतोर्जुनः ॥ सम्यगस्तैः शरैः सर्वानहितानहनद्बहु ॥ ९ ॥ छिन्नत्रिवेषु संघातान्हताश्चान्पार्थिवसारथीन् ॥ विसस्तहस्ततूणीरान् विचक्ररथकेतनान् ॥ १० ॥

वासितार्थेऽपि निमित्तं वासिताकरिणीनार्यो यथास्वयं वरस्थां चिपंप्रामुं वृषभाश्च अट्टपाश्र्वतेषां यथं वृषभाश्च संघेऽप्येव कुलं अहंपूर्विकया निपतति एवं युद्धेऽर्जुनं प्रामुराजान इत्यर्थः वासितं अतिश्रेष्ठं सव्यारिणां वास्तु ॥ १ ॥ १ ॥ अत्र उग्रायुधस्तस्य अपाहरदुर्जुन इति शेषः ॥ ७ ॥ उग्रायुधोऽप्येव ते सति प्रावृषीत्यर्थः उग्रायुधोऽप्येव ते सति प्रावृषीत्यर्थः उग्रायुधोऽप्येव ते सति प्रावृषीत्यर्थः उग्रायुधोऽप्येव ते सति प्रावृषीत्यर्थः ॥ ८ ॥ अस्तैः शरैः ॥ ९ ॥ १० ॥

अनुष्णः रथाः ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ निर्जिह्वाः निर्गताः जिह्वाः अंबाणि च ये प्रति ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥ २६ ॥

संछिन्नरश्मियोकाक्षान् व्यनुकर्षयुगान् यान् ॥ विध्वस्तसर्वसन्नाहान् बाणैश्चक्रेर्जुनस्तदा ॥ ११ ॥ तेरयास्तत्रविध्वस्ताः पराद्धाभात्यनेकशः ॥ धनिनाभि
ववेश्मानिहतान्यग्न्यनिलांबुभिः ॥ १२ ॥ द्विपाः संभिन्नमर्माणोवज्राशनिसमैः शरैः ॥ पेतुर्गिर्यग्रवेश्मानिवज्रपाताग्निभिर्यथा ॥ १३ ॥ सारोहास्तुरगाः पेतु
र्बहवोर्जुनताडिताः ॥ निर्जिह्वात्राः क्षितौक्षीणारुधिरार्द्राः सुदुर्दृशः ॥ १४ ॥ नराश्वनागानाराचैः संस्यूताः सव्यसाचिना ॥ बभ्रमुश्वस्वलुः पेतुर्नेदुर्मन्लुश्वमारि
ष ॥ १५ ॥ अनेकैश्चशिलाधौतैर्वज्राशनिविषोपमैः ॥ शरैर्निजघ्निवान्पार्थोमहेंद्रहवदानवान् ॥ १६ ॥ महार्हवर्माभरणानानारूपां वरायुधाः ॥ सरथाः सध्व
जावीराहताः पार्येनशेरते ॥ १७ ॥ विजिताः पुष्यकर्माणो विशिष्टाभिजनश्रुताः ॥ गताः शरीरैर्वसुधामूर्जितैः कर्मभिर्दिवं ॥ १८ ॥ अथार्जुनस्थवरं त्वदीयाः स
मभिद्रवन् ॥ नानाजनपदाध्यक्षाः सगणाजातमन्यवः ॥ १९ ॥ उत्थमानारथाश्वेभ्यैः पत्तयैश्चजिघांसवः ॥ समभ्यधावन्नस्यंतो विविधं क्षिप्रमायुधं ॥ २० ॥
तदायुधमहाघर्षयुक्तयोधमहांबुदैः ॥ व्यधमन्निशितैर्बाणैः क्षिप्रमर्जुनमारुतः ॥ २१ ॥ साश्वपत्तिद्विपरथं महाशस्त्रौघसंप्लवं ॥ सहसासंतितीर्षतं पार्यशस्त्रास्त्रसे
तुना ॥ २२ ॥ अथाब्रवीद्वासुदेवः पार्यकिं क्रीडसेऽनघ ॥ संशमकान् प्रमथ्यैनांस्ततः कर्णवधेत्वर ॥ २३ ॥ तथेत्युक्त्वा र्जुनः कृष्णं शिष्टान्संशमकांस्तदा ॥ आक्षिप्य
शस्त्रेण बलाहैत्यानि ब्रह्मवावंधीत् ॥ २४ ॥ आददन्संदधन्नेषून् दृष्टः कैश्चिद्रणेर्जुनः ॥ विमुंचन्वाशरान् शीघ्रं दृश्यते वहितैरपि ॥ २५ ॥ आश्चर्यमिति गोविंदः सम
मन्यत भारत ॥ हंसांशुगौरास्तेसेनां हंसाः सरइवाविशन् ॥ २६ ॥ ततः सैग्रामभूमिचवर्त्तमाने जनक्षये ॥ अवेक्षमाणो गोविंदः सव्यसाचिनमब्रवीत् ॥ २७ ॥ ए
ष पार्यमहारौद्रो वर्त्तते भरतक्षयः ॥ पृथिव्यां पार्थिवानां वैदुर्यो धनरुते महान् ॥ २८ ॥ पश्य भारत चापानिरुक्मपृष्ठानि धन्विनां ॥ महतां चापविद्वानिकलापानि
पुर्ध्वं स्तथा ॥ २९ ॥ जातरूपमयैः पुंसैः शरांश्चनतपर्वणः ॥ तैलधौतांश्च नाराचान् विमुक्तांस्त्रिपन्नगान् ॥ ३० ॥ आकीर्णास्तोमरांश्चापिविचित्रान् हेमभूषिता
न् ॥ चर्माणिचापविद्वानिरुक्मपृष्ठानि भारत ॥ ३१ ॥ सुवर्णविरुतां प्रासान् शक्तीः कनकभूषिताः ॥ जांबूनदमयैः पट्टैर्वद्वाश्च त्रिपुल्लगंदाः ॥ ३२ ॥ जातरूप
मयीश्चर्णीः पट्टिशान् हेमभूषितान् ॥ दहैः कनकचित्रैश्च विप्रविद्वान्परश्वधान् ॥ ३३ ॥ परिघान् भिदिपालांश्च भुशुंडीः कुणपानपि ॥ अयस्कृतांश्च पतितान् मुस
लानिगुरुणिष ॥ ३४ ॥

॥ २७ ॥ २८ ॥ कलापान् अलंकारान् ॥ २९ ॥ ३० ॥ आकीर्णान् सर्वतो विक्षिप्तान् ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ ३३ ॥ ३४ ॥

॥ ३५ ॥ ३६ ॥ बाजीनांशरीरितिसंबंधः देव्यर्थात् ॥ ३७ ॥ ३८ ॥ ३९ ॥ ४० ॥ ४१ ॥ ४२ ॥ ४३ ॥ ४४ ॥ ४५ ॥ ४६ ॥ ४७ ॥ ४८ ॥ ४९ ॥ ५० ॥ ५१ ॥ ५२ ॥ ५३ ॥ ५४ ॥ ५५ ॥ ५६ ॥ ५७ ॥ ५८ ॥ इति कर्णपर्वणे • नै • आरत्ना •
 नानाविधानिशखाभिप्रगृह्यजयगृहिनः ॥ जीवंतद्वदृश्यंतेगतसत्वास्तरस्विनः ॥ ३५ ॥ गदाविमथितैर्गात्रैर्मुसलैर्भिन्नमस्तकान् ॥ गजवाजिरयैः क्षुण्णान्य
 श्ययोधान्सहस्रशः ॥ ३६ ॥ मनुष्यगजवाजीनांशरशक्त्युष्टितोमरैः ॥ निखिशैः पट्टिशैः प्रासैर्नखैर्लंगुडैरपि ॥ ३७ ॥ शरीरैर्बहुधांछिन्नैः शोणितौघपरिपुतैः ॥
 गतासुभिरमित्रघ्नसंवतारणभूमयः ॥ ३८ ॥ बाहुभिश्चंदनादिग्धैः सांगदैः शुभभूषणैः ॥ सतलत्रैः सकेयूरैर्भातिभारतमेदिनी ॥ ३९ ॥ सांगुलित्रैर्भुजाग्रैश्चवि
 प्रविद्धैरलंकृतैः ॥ हस्तिहस्तोपमैश्छिन्नैरुरुभिश्चतरस्विनां ॥ ४० ॥ बद्धचूडामणिवरैः शिरोभिश्चसकुंडलैः ॥ रथांश्चबहुधाभिमानहेमकिंकिणिनः शुभान् ॥ ४१ ॥
 अश्वांश्चबहुधापश्यशोणितेनपरिपुतान् ॥ अनुकर्षानुपासंगान्पताक्राविविधान्ध्वजान् ॥ ४२ ॥ योधानांचमहाशंखान्पांडुरांश्चप्रकीर्णकान् ॥ निरस्त
 जिह्वान्मातंगान्शयानान्पर्वतोपमान् ॥ ४३ ॥ वैजयंतीविचित्राश्चहतांश्चगजयोधिनः ॥ वारणानांपरिस्तोमान्संयुक्तानेककंबलान् ॥ ४४ ॥ विपाटितवि
 चित्राश्चरूपचित्राः कुर्यास्तथा ॥ भिन्नाश्चबहुधाघंटाः पतद्भिश्चूर्णितागजैः ॥ ४५ ॥ वैदूर्यमणिदंडांश्चपतितांश्चांकुशान्भुवि ॥ अश्वानांचयुगापीडान् रत्नचि
 त्रानुरश्चदंदां ॥ ४६ ॥ विद्धाः सादिध्वजाग्रेषुसुवर्णविकृताः कुर्याः ॥ विचित्रान्मणिचित्रांश्चजातरूपपरिष्कृतान् ॥ ४७ ॥ अश्वास्तरपरिस्तोमान् रांकवान्पति
 तान्भुवि ॥ चूडामणीन्नेत्राणांविचित्राः कांचनस्रजः ॥ ४८ ॥ छत्राणिचापविद्धानिचामरुव्यजनानिच ॥ चंद्रनक्षत्रभासैश्चवदनेश्वारुकुंडलैः ॥ ४९ ॥ कप्त
 र्मश्रुभिराकीर्णापूर्णचंद्रनिर्मही ॥ कुमुदोत्पलपद्मानांखंडैः फुल्लंयथासरः ॥ ५० ॥ तयामहीभृतांवक्रैः कुमुदोत्पलसन्निभैः ॥ तारागणविचित्रस्यनिर्मलेदुघु
 तित्विषः ॥ ५१ ॥ प्रश्येमान्नसस्तुल्यांशरन्नक्षत्रमालिनीं ॥ एतत्तवैवानुरूपंकर्मार्जुनमहाहवे ॥ ५२ ॥ दिविवादेवराजस्यत्वग्रायत्कृतमाहवे ॥ एवतांदर्शयन्
 कृष्णोयुद्धभूमिकिरीटिने ॥ ५३ ॥ गच्छन्नेवाशृणोच्छब्दं दुर्योधनवलेमहत् ॥ शंखदुंदुभिनिर्घोषंभेरीपणवनिःस्वनं ॥ ५४ ॥ रथाश्चगजनादांश्चशंखशब्दांश्च
 दारुणान् ॥ प्रविश्यतद्वलंकृष्णस्तुरगैर्वातवेगितैः ॥ ५५ ॥ पांडवेनाभ्यर्दितं सैन्यं त्वदीयवीक्ष्यविस्मितः ॥ सहिनानाविधैर्बाणैरिष्वस्त्रप्रवरोयुधि ॥ ५६ ॥ न्यहन
 तिस्रतांप्रगान्गतासूनंतकोयथा ॥ गजवाजिमनुष्याणांशरीराणिशितैः शरैः ॥ ५७ ॥ भित्वाप्रहरतांश्चेष्टोविदेहासूनपातयत् ॥ शत्रुप्रवीरैरसापिनानाशखा
 निस्त्राणैः ॥ छित्वातातवधीच्छत्रून्पांडवः शक्रइवासुरान् ॥ ५८ ॥ इति श्रीम. कर्णप. संकुलयुद्धे एकोनविंशोऽध्यायः ॥ १९ ॥ ॥ ५९ ॥ एकोनविंशोऽध्यायः ॥ १९ ॥

प्रोक्तइति ॥ १ ॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥ पराभूतः प्रकोपितः ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ सपांड्यः व्यसूनकरोदितिद्वयोः संबंधः ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ मुष्टिश्लिष्टायतज्यं मुष्टिश्लिष्टा
चआयताचव्यायस्यतत्तथा एकस्मिन्नेवक्षणेयद्भुमंडलाकारं चिपिटाकारं च दृश्यतइतिजावः ॥ १५ ॥ वर्षतः मत्सतः ॥ १६ ॥ प्रमथसेप्रमथासि ॥ १७ ॥ सस्यहाअतिदृष्ट्याधान्यहा ज्हादीगर्जन् ॥ १८ ॥

धृतराष्ट्र उवाच प्रोक्तस्त्वयापूर्वमेवप्रवीरोलोकविश्रुतः ॥ नत्वस्यकर्मसंग्रामेत्वयासंजयकीर्तितं ॥ १ ॥ तस्यविस्तरशोब्रूहिप्रवीरस्याद्यविक्रमं ॥ शिक्षांप्रभा
वंवीर्यंचप्रमाणंदर्पमेवच ॥ २ ॥ संजयउवाच भीष्मद्रोणरुपद्रौणिकर्णार्जुनजंनार्दनान् ॥ समाप्तविद्यान्धनुषिश्रेष्ठान्यान्मन्यसेरथान् ॥ ३ ॥ योत्याक्षिपति
वीर्येणसर्वानितान्महारथान् ॥ नमेनेचात्मनातुल्यंकंचिदेवनरेश्वरं ॥ ४ ॥ तुल्यतांद्रोणभीष्माभ्यामात्मनोयोनमृष्यते ॥ वासुदेवार्जुनाभ्यांचन्यूनतानैच्छतात्मनि
॥ ५ ॥ सपांड्योऽनृपतिश्रेष्ठः सर्वशस्त्रभृतांवरः ॥ कर्णस्यानीकमहनत्परांभूतइवांतकः ॥ ६ ॥ तद्बुदीर्णरथाश्वंचपत्तिप्रवरसंकुलं ॥ कुलालचक्रवद्भ्रांतंषांड्येनाभ्या
हृतं बलात् ॥ ७ ॥ व्यश्वसृतध्वजरथान्विप्रविद्यायुधद्विपान् ॥ सम्यगस्तैः शरैः पांड्योऽप्युर्मघानिवाक्षिपत् ॥ ८ ॥ द्विरदान्द्विरदारोहान् विपताकायुधध्वजान् ॥ स
पांडरक्षान्हनंहजेणाद्रीनिवाद्रिहा ॥ ९ ॥ सशक्तिप्रासतूणीरानश्वारोहान्हयानपि ॥ पुलिंदखसवाह्वीकनिषादांध्रककुंतलान् ॥ १० ॥ दाक्षिणात्यांश्वभोजां
श्वशूरान्संग्रामकर्कशान् ॥ विशम्भकंचान्वाणैः कृत्वाचैवाकरोद्भसून् ॥ ११ ॥ चतुरंगं बलं वाणैर्निघ्नंतं पांड्यमाहवे ॥ दृष्ट्वाद्रौणिरसंभ्रांतमसंभ्रांतस्ततोभ्यया
त् ॥ १२ ॥ आभाष्यचैनंमधुरमभीतंतमभीतवत् ॥ प्राहप्रहरतांश्रेष्ठः स्मितपूर्वसमाद्भयत् ॥ १३ ॥ राजन्कमलपत्राक्षत्रिशिष्टाभिजनश्रुत ॥ वज्रसहननप्र
स्यप्रख्यातवलपौरुष ॥ १४ ॥ मुष्टिश्लिष्टायतज्यंचव्यायताभ्यामहद्भुः ॥ दोर्भ्यांविस्फास्यन्भासिमहाजलदवद्भृशं ॥ १५ ॥ शरवर्षैर्महावेगैरभित्रानभिव
र्षतः ॥ मदन्त्यनानुपस्थामिप्रतिवीरंतवाहवे ॥ १६ ॥ रथद्विरदपत्यश्वानेकः प्रमथसेवहून् ॥ मृगसंघानिवारणयेविभीर्भीमचलोहरिः ॥ १७ ॥ महतारथघोपे
णदिवंभूमिंचनादयन् ॥ कपंतिसस्यहामेघोभासिहादीवपार्थिव ॥ १८ ॥ संस्पृशानः शरांस्तीक्ष्णांस्तूणादाशीविषोपमान् ॥ मयैवैकंनयुध्यस्वश्र्यं वकेनांध
कोयथा ॥ १९ ॥ एवमुक्तस्तथेत्युक्त्वाप्रहरेतिचनाडितः ॥ कर्णिनाद्रोणतनयंविव्याधमलयध्वजः ॥ २० ॥ मर्मभिदिभिरंत्युग्रैर्वाणैरग्निशिखोपमैः ॥ स्मयन्
भ्यहनद्रौणिः पांड्यसाचार्यसत्तमः ॥ २१ ॥

॥ १९ ॥ नाडितः द्रौणिना मलयवत्कृत्रिमोऽर्जयस्य मलयध्वजइतिप्रवीरस्यैवनामांतरंवा ॥ २० ॥ २१ ॥

उन्मुख्यमिमुखीतिर्यद्मंदागोमूत्रिकाध्रुवा स्वलितायमकाकांताकुटेतोषुगतीर्विदुः शिरोरुदयपाश्वदेशस्थशस्त्रिः मंदाईधद्रिन्त्वक् गोमूत्रिकाकवचनिकंतनीसव्यापसव्यगामिनी ध्रुवनि
यमेनलक्ष्मिदिनी स्वलितालक्ष्यच्युता यमकाकांतालक्ष्यजित्वाःसर्कनिर्गता कुष्टालक्ष्यैकदेशस्यबाह्वादेर्हृत्त्रोतिनवगतयः दक्षर्मागतिस्तुशिरसासहदूरपातिनीअतिकुष्टानाम तयागत्याप्रक्षिप्तानपिशरा

ततोपरान्सुतीक्ष्णाग्रान्नांरिचान्मर्मभेदिनः ॥ गत्प्रादशम्यासंयुक्तान्श्वत्यामाप्यवास्तृजत् ॥ २२ ॥ तान्शरानच्छिन्त्वापांज्यान्वभिर्निशितैःशरैः ॥ चतुर्भिर
दयञ्चाश्वानाश्रुतेव्यसवोभवन् ॥ २३ ॥ अथद्रोणसुतस्येषुस्तान्छित्वा निशितैःशरैः ॥ धनुर्ज्याविततांपांज्याश्चिच्छेदादित्यतेजसः ॥ २४ ॥ दिव्यंधनुरथाधि
ज्यंरुत्वाद्रौणिरमित्रहा ॥ प्रेक्ष्यचाशुरथेयुक्तान्नरैरन्याहयात्तमान् ॥ २५ ॥ ततःशरसहस्राणिप्रेषयामासवैद्विजः ॥ इपुसंवाधमाकाशमकरोद्दिशएवच ॥ २६ ॥
ततस्तानस्यतःसर्वान्द्रौणैर्वाणान्महात्मनः ॥ जानानोप्यक्षयान्पांज्याशातयत्पुरुषर्षभः ॥ २७ ॥ प्रयुक्तांस्तान्प्रयत्नेनछित्वाद्रौणेरिपूनरिः ॥ चक्रंशरैरेणेतस्य
प्राणुदन्निशितैःशरैः ॥ २८ ॥ अथारेर्लाघवंहृष्टामंडलीकृतकार्मुकः ॥ प्रास्यद्रोणसुतोवाणान्दृष्टिंपूपानुजोयथा ॥ २९ ॥ अष्टवष्टगवान्यूहुःशकटानियदा
युधं ॥ अङ्गस्तदृष्टभागेन्द्रौणिश्चिक्षेपमारिष ॥ ३० ॥ तमंतकमिवक्रुद्धमंतकस्यांतकोपमं ॥ येयेदृशिरेतत्रविसंज्ञाःप्रायशोभिवन् ॥ ३१ ॥ पर्जन्यइवघमति
दृष्ट्यासारिद्रुमांमहीं ॥ आचार्यपुत्रस्तांसेनांवाणदृष्ट्याव्यवीर्यपत् ॥ ३२ ॥ द्रौणिपर्जन्यमुक्तांतांवाणदृष्टिसुदुःसहां ॥ वायव्यास्त्रेणसंक्षिप्यमुदापांज्यानिलोनुद
त् ॥ ३३ ॥ तस्यनानदतःकेतुंचंदनागुरुहृपितं ॥ मलयप्रतिमंद्रौणिश्छित्वाऽश्वान्श्वतुरोहनत् ॥ ३४ ॥ सूतमंकेपुणाहत्वामहाजलदनिःस्वनं ॥ धनुश्छित्वाध्वं चंद्रेण
तिलशोव्यधमंद्रथं ॥ ३५ ॥ अश्वैरस्त्राणिसंवार्यछित्वासर्वायुधानिच ॥ प्राप्तप्रप्यहितंद्रौणिर्नजघानरणेप्सया ॥ ३६ ॥ एतस्मिन्नंतरेकर्णागजानीकमुपाद्रवत् ॥
द्रावयामाससतदापांडवानांमहद्वलं ॥ ३७ ॥ विरथान्रथिनश्चक्रेगजानश्वान्श्वभारत ॥ गजान्वहुभिरानच्छरैःसन्नतपर्वभिः ॥ ३८ ॥ अथद्रौणिर्महेष्वासः
पांज्यांशत्रुनिवर्हणं ॥ विरथंरथिनांश्रेष्ठनाहनघुद्धकांसया ॥ ३९ ॥ हतेश्वरोदंतिवरःसुकल्पितस्वराभिस्तृष्टःप्रतिशब्दगोबली ॥ तमाद्रवद्रौणिशराहतस्वर
नूजवेनरुत्वाप्रतिहस्तिगर्जितं ॥ ४० ॥

नूनवसंख्याकानूनवभिःशरैःअच्छिनदितिसंबंधः ॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥ २६ ॥ २७ ॥ २८ ॥
पूपानुजःपर्जन्यः पूषाम्जइतिपाठेपिसएवार्थः दृष्टेःसूर्यप्रभवत्वदर्शनात् ॥ २९ ॥ अष्टवष्टगवास्त्रानिअष्टौशकटानियदायुधसंभारंऊहुःवहंतितत्सर्वंअङ्गोष्टमभागेनयामार्धेनक्षीणमित्यर्थः ॥ ३० ॥ ३१ ॥
॥ ३२ ॥ ३३ ॥ ३४ ॥ ३५ ॥ ३६ ॥ ३७ ॥ ३८ ॥ ३९ ॥ हतेश्वरोयःकश्चित्तंपांज्यां ॥ ४० ॥

बलयध्वजः पांड्यस्तंयदृच्छयागतंवारणं समभ्यतिष्ठत् ॥ ४१ ॥ बलेन अस्रसर्गेयउत्तमोयत्नस्तेनमन्युनाचतैः परिपीडयन् अंकुशेनकोपयन् अद्रिपतिर्मलयस्तस्येश्वरः पांड्यः ॥ ४२ ॥ द्रौणेः वरांगभूषणंकिरी
टंतोमरेणपराहनत् ॥ ४३ ॥ ४४ ॥ इपून्समादेद्रौणिरितिशेषः ॥ ४५ ॥ ४६ ॥ ४७ ॥ ४८ ॥ चतुरःचतुरंशः एवंसगजोदशधाभक्तोयथादशहविष्कायामिष्टौषिष्टपिष्टोदशधाक्रियेततथेत्यर्थः ॥ ४९ ॥

तंवारणंघारणयुद्धकोविदो द्विपोत्तमंपर्वतसानुसन्निभं ॥ समभ्यतिष्ठन्मलयध्वजस्वरन्यथाद्रिशृंगंहरिरुन्नदंस्तथा ॥ ४१ ॥ सतोमरंभास्कररश्मिवर्चसंबलास्र
सर्गोत्तमयत्नमन्युभिः ॥ ससर्जशीघ्रंपरिपीडयन्गजंगुरोःसुतायाद्रिपतीश्वरोनदन् ॥ ४२ ॥ मणिप्रवेकोत्तमघज्जहाटकैरलंकृतं चांशुकमाल्यमौक्तिकैः ॥ ह
तोहतोसीत्यसकृन्मुदानदन्यराहनद्रौणिवरांगभूषणं ॥ ४३ ॥ तदर्कचंद्रग्रहपावकत्विषंभृशातिपातात्पतितंविचूर्णितं ॥ महेंद्रवजाभिहतंमहास्वनंयथाद्रिशृं
गंधरणीतलेतथा ॥ ४४ ॥ ततःप्रजज्वालपरेणमन्युनापादाहतोनागपतिर्यथातथा ॥ समादेदेचांतकदंडसन्निभानिपूनमित्रात्तिकरांश्वतुर्दश ॥ ४५ ॥ द्विपस्य
पादाग्रकरान्सपंचभिर्नृपस्यबाहूचशिरोयत्रिभिः ॥ जघानपद्भिःपडनुत्तमत्विपःसपांड्यराजानुचरान्महारथान् ॥ ४६ ॥ सुदीर्घवृत्तौवरचंदनोक्षितौसुवर्ण
भुक्तामणिवज्रभूषणौ ॥ भुजौधरायांपतितौनृपस्यतौविचेष्टनुस्ताक्ष्यहताविवोरंगौ ॥ ४७ ॥ शिरश्चतुर्णशशिप्रभाननंसरोपनाघायतनेत्रमुन्नसं ॥ क्षिताव
पिभ्राजतितत्सकुंडलंविशाखयोर्मध्यगतःशशीयथा ॥ ४८ ॥ सतुद्विपःपंचभिर्हृत्तमेपुभिःकृतःपडंशश्वतुरोत्तमस्त्रिभिः ॥ कृतोदशांशःकुशलेनयुध्यतायथाहवि
स्तदशदैवतंतथा ॥ ४९ ॥ संपादशोराक्षसभोजनान्वहूनेप्रदायपांड्योश्चमनुष्यकुंजरान् ॥ स्वधामिवाप्यज्वलनःपितृप्रियस्ततःप्रशांतःसलिलप्रवाहतः ॥ ५० ॥
समाप्तविद्यंतुगुरोःसुतंनृपःसमाप्तकर्माणमुपेत्यतेसुतः ॥ सुहृदृतोत्यर्थमपूजयन्मुदाजितेवलौविष्णुमिवामरेश्वरः ॥ ५१ ॥ इतिश्रीमहाभारतेकर्णप०पांड्य
वधेविंशोऽध्यायः ॥ २० ॥ ॥ ५२ ॥ धृतराष्ट्र उवाच पांड्येहतेकिमकरोदर्जुनोयुधिसंजय ॥ एकवारेणकेर्णेनद्रावितेषुपरेषुच ॥ १ ॥ समाप्तविद्योबलवा
नयुक्तोवीरःसपांडवः ॥ सर्वभूतेष्वनुज्ञातःशंकरेणमहात्मना ॥ २ ॥ तस्मान्महद्द्रयंतीव्रममित्रघ्नाद्धनंजयात् ॥ सयत्तत्राकरोत्पार्थस्तन्ममात्रक्ष्वसंजय ॥ ३ ॥
संजय उवाच हतेपांड्येर्जुनंरुष्णास्वरन्नाहवचोहितं ॥ पश्यामिनाहंराजानमपयातांश्वपांडवान् ॥ ४ ॥

पांड्योश्वादीनंपादशःप्रदायखंडयित्वाप्रशांतःद्रौणिबाणैरितिशेषः यथास्वधांप्रेतशरीररूपंहविःप्राप्यपितृप्रियोज्वलनं द्मशानाग्निःजलेनशास्यतितद्वदित्यर्थः ॥ ५० ॥ समाप्तविद्यंसम्यगाप्तविद्यं समाप्तकर्मा
णंकृतकृत्यं ॥ ५१ ॥ इतिकर्णपर्वणिनेलकंठीयेभारतभाष्येदीपेविंशोऽध्यायः ॥ २० ॥ ॥ ५२ ॥ पांड्यइति ॥ १ ॥ अनुज्ञातःलंअजय्योभविष्यसीत्यनुगृहीतः ॥ २ ॥ ३ ॥ राजानंयुधिष्ठिरं ॥ ४ ॥

॥ ५ ॥ ६ ॥ भ्रातुःयुधिष्ठिरस्म ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ द्यांस्वर्गं वियत् अंतरिक्षं ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ अंडजैर्जलपक्षिभिः सारसादिभिः आकीर्णा
 निवृत्तैश्च पुनः पार्थैर्भ्रंशत्रुबलं महत् ॥ अश्वत्थामश्च संकल्पाद्भ्राताः कर्णेन सृजयाः ॥ ५ ॥ तथा श्वरयनागानां कृतं च कदनं महत् ॥ सर्वमास्यातवा न्वीरो वासुदे
 वः किरीटिने ॥ ६ ॥ एतच्छ्रुत्वा च दृष्ट्वा च भ्रातुर्घोरं महद्भयं ॥ बाह्याश्चान्दृष्ट्वा केशक्षिप्रमित्याह पांडवः ॥ ५ ॥ ततः प्रायाद्दुर्षकिशोरयेनाप्रतियोधिना ॥ दारुणश्च
 पुनस्तत्र प्रादुरासीत्समागमः ॥ ८ ॥ ततः पुनः समाजग्मुरभीताः कुरुपांडवाः ॥ भीमसेनमुखाः पार्थाः सूतपुत्रमुखो वयं ॥ ९ ॥ ततः प्रवृत्ते भूयः संग्रामो राजसत्तम ॥
 कर्णस्य पांडवानां च यमराष्ट्रविवर्धनः ॥ १० ॥ धनूंषिघाणान्परिघानसिपटिशतोमरान् ॥ मुसलानि भुशुंडीश्च सशक्त्यृष्टिपरश्वधान् ॥ ११ ॥ गदाः प्रासान्शि
 तान्कुतान्भिदिपालान्महांकुशान् ॥ प्रगृह्यक्षिप्रमापेतुः परस्परजिघांसया ॥ १२ ॥ बाणज्यातलशब्देन द्यांदिशः प्रदिशो वियत् ॥ पृथिवीनेमिघोषेण नादयं
 तोभ्ययुः परान् ॥ १३ ॥ तेन शब्देन महता संदृष्टाश्चक्रुराह्वं ॥ वीरावीरैर्महाघोरकंलहांतंति तीर्षवः ॥ १४ ॥ ज्यातलत्रधनुःशब्दकुंजराणां च बृंहतां ॥ पांदातानां
 च पतान् नृणां नादो महानभूत् ॥ १५ ॥ तालशब्दांश्च विविधानशूराणां चाभिगर्जतां ॥ श्रुत्वा तत्र भृशं त्रेसुः पेतुर्मल्लुश्च सैनिकाः ॥ १६ ॥ तेषां निनदतां चैव शस्त्र
 मर्षं च मुंचतां ॥ बहूनाधि रथिर्वीरैः प्रममाथेषुभिः परान् ॥ १७ ॥ पंचपांचालवीराणां रथान्दशचपंचच ॥ साश्वसुतध्वजान्कर्णः शरैर्निन्येयमक्षयं ॥ १८ ॥ यो
 धमुस्यामहावीर्याः पांडूनां कर्णमाहवे ॥ शीघ्रास्त्रास्तूर्णमावृत्य परिवव्रुः समंततः ॥ १९ ॥ ततः कर्णो द्विपत्सेनां शरवर्षैर्विलोडयत् ॥ विजगाहं डजाकीर्णापद्मिनी
 मिव यूथपः ॥ २० ॥ द्विपन्मध्यमवस्कंधराधेयो धनुरुत्तमं ॥ विधुन्वानः शितैर्बाणैः शिरांस्युन्मथ्य पातयत् ॥ २१ ॥ चर्मवर्माणिसंछिन्नान्यपतन्भुवि देहिनां ॥
 विषेदुर्नास्यसंस्पर्शद्वितीयस्य पतत्रिणः ॥ २२ ॥ वर्मदेहासुमथनैर्यनुषः प्रच्युतैः शरैः ॥ मौर्व्यातलत्रेन्यहनत्कश्यावाजिनो यथा ॥ २३ ॥ पांडुसृजयपंचाला
 न्शरगोचरमागतान् ॥ ममर्दतरसा कर्णः सिंहो मृगगणानिव ॥ २४ ॥ ततः पांचालराजश्च द्रौपदेयाश्च मारिष ॥ यमौ च युयुधानश्च सहिताः कर्णमभ्ययुः ॥ २५ ॥
 तेषु व्याचच्छ्रमानेषु कुरुपांचालपांडुषु ॥ प्रियानमूत्रणेत्यक्त्वा योधा जघ्नुः परस्परं ॥ २६ ॥ सुसन्नद्धाः कवचिनः सशिरस्त्राणभूषणाः ॥ गदाभिर्मुसलैश्चान्येपरिघै
 श्च महाबलाः ॥ २७ ॥

व्याप्तां ॥ २० ॥ अवस्कंधनिपत्य उन्मथ्य मार्गादन्यत्र बुरे इत्यर्थः ॥ २१ ॥ २२ ॥ असुमथनैः असदः प्राणा उन्मथ्येभ्यस्तैः मौर्व्यामौर्वी व्युतैः शरैर्बाणैः तलत्रे
 स्यात्पतवारणस्थानेन्यहनत् यथा तेशरसंधातुं शकुवंति तथा चकारेत्यर्थः ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥ व्याचच्छ्रमानेषु यतमानेषु ॥ २६ ॥ २७ ॥

॥ २८ ॥ विमस्ति केक्षणा युधाः मस्ति कं शिरो भांगस्थमांसपिंडः ॥ २९ ॥ ३० ॥ परश्वधैः तक्षुः पट्टिशैः सिभिश्च चिच्छिदुः शक्तिभिर्विभिदुः भिदिपालैश्च क्षिपुः नखैः संचकर्तुः प्रासतो मरैर्जघ्नुः ॥ ३१ ॥
 ॥ ३२ ॥ सुरसंस्निग्धं प्रकृत्ताश्चिच्छन्नाश्चंदनारक्तचंदनाः ॥ ३३ ॥ ३४ ॥ ३५ ॥ ३६ ॥ समापुत्यसंमुखमुत्पुत्य ॥ ३७ ॥ ३८ ॥ पयानीववदनानि स्रजइवमात्राणि ॥ ३९ ॥ समुन्नानि क्षारक्षिप्यानिम

समभ्यधावंत भृशं कालदंडैरिवोद्यतैः ॥ नर्दतश्चाद्भ्यंतश्च प्रवल्गंतश्च मारिष ॥ २८ ॥ ततो निजघ्नुरन्योन्यं पेतुश्चान्योन्यताडिताः ॥ वमंतोरुधिरंगात्रैर्विमस्ति के
 क्षणा युधाः ॥ २९ ॥ दंतपूर्णेः सरुधिरैर्वक्रेर्दाडिमसन्निभैः ॥ जीवंत इव चाप्येके तस्युः शस्रोपबृंहिताः ॥ ३० ॥ परश्वधैश्चाप्यपरे पट्टिशैरसिभिस्तथा ॥ शक्तिभिर्भि
 दिपालैश्च नखरप्रासतो मरैः ॥ ३१ ॥ ततस्सुश्चिच्छिदुश्चान्ये विभिदुश्च क्षिपुस्तथा ॥ संचकर्तुश्च जघ्नुश्च कुद्धारणमंहार्णवे ॥ ३२ ॥ पेतुरन्योन्यनिहता व्यसवोरु
 धिरोक्षिताः ॥ क्षरंतः सुरसंरक्तं प्रकृत्ताश्चंदना इव ॥ ३३ ॥ रथैरथाविनिहता हस्तिभिश्चापि हस्तिनः ॥ नरैर्नराहताः पेतुरश्वाश्चाश्वैः सहस्रशः ॥ ३४ ॥ ध्वजाः शिरां
 सिच्छन्नाणि द्विपहस्तानृणां भुजाः ॥ क्षुरैर्भ्रष्टार्थचंद्रैश्चिच्छिन्नाः पेतुर्महीतले ॥ ३५ ॥ नरांश्च नागीन्सरथान् हयान्मृदुराहवे ॥ अश्वारोहैर्हताः शूराश्चिच्छन्ना हस्ताश्च दं
 तिनः ॥ ३६ ॥ सपताकाध्वजाः पेतुर्विशीर्णा इव पवंताः ॥ पत्तिभिश्च समापुत्य हिरदाः स्यंदनास्तथा ॥ ३७ ॥ हताश्च हन्यमानाश्च पतिताश्चैव सर्वशः ॥ अश्वारोहाः
 समासाद्य त्वरिताः पत्तिभिर्हताः ॥ ३८ ॥ सादिभिः पत्तिसंघाश्च निहता युधि शेरते ॥ मृदितानीव पद्यानि प्रम्लाना इव च स्रजः ॥ हतानां वदनान्यासन् गात्राणि
 च महाहवे ॥ ३९ ॥ रूपाण्यत्यर्थकांतानि हिरदाश्च नृणां नृप ॥ समुन्नानां ववस्त्राण्ययुर्दुर्दर्शतां परां ॥ ४० ॥ इति श्रीमहाभारतकर्णप० संकुलयुद्धे एकविंशोऽ
 ध्यायः ॥ २१ ॥ ॥ ५३ ॥ संजय उवाच हस्तिभिस्तु महामात्रास्तव पुत्रेण चोदिताः ॥ धृष्टद्युम्नं जिघांसंतः क्रुद्धाः पार्षतमभ्ययुः ॥ १ ॥ प्राच्याश्च दाक्षि
 णात्याश्च प्रवरा गजयेंधिनिः ॥ अंगावंगाश्च पुंड्राश्च मगधास्ताम्रलिपकाः ॥ २ ॥ मेकलाः कोशलामद्रादशाणां निषयास्तथा ॥ गजयुद्धेषु कुशलाः कलिंगैः सह
 भारत ॥ ३ ॥ शरतो मरनाराचैर्दृष्टिमंत इवांबुदाः ॥ सिपिचुस्ते ततः सर्वे पंचालबलमाहवे ॥ ४ ॥ तान्संमिमर्दिपून्नागान् पाष्यं गुष्ठां कुशैर्भृशं ॥ चोदिता न्या
 पंतो बाणैर्नाराचैरभ्यवीवृपत् ॥ ५ ॥ एकैकं दशभिः पद्भिरष्टाभिरपि भारत ॥ हिरदान् भिविष्याधक्षि मैर्गिरिनिभान् शरैः ॥ ६ ॥ प्रच्छाद्यमानं हिरदैर्मघैरिव दिवा
 करं ॥ प्रययुः पांडुपंचालानदंतो निशिता युधाः ॥ ७ ॥

लिनानि ॥ ४० ॥ इति कर्णपर्वणि नैलकंठीये भारतमावदीपे एकविंशोऽध्यायः ॥ २१ ॥ ॥ ५ ॥
 हस्तिभिस्ति ॥ १ ॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥ पाष्यः पार्षतस्य पश्चाद्भागः अंगुष्ठः प्रसिद्धः अंकुराः प्रतोदः पाष्यं कुशाः अंगुष्ठां कुशाश्चेति द्वौ केवलां कुशाश्चतैः ॥ ५ ॥ ६ ॥ प्रच्छाद्यमानं धृष्टद्युम्नं ॥ ७ ॥

॥ २॥ १॥ १०॥ ११॥ १२॥ आर्वाजितः प्रहारवंचनेनरक्षितः क्लयो येन तस्य ॥ १३॥ १४॥ १५॥ १६॥ १७॥ १८॥ १९॥ २०॥ २१॥ २२॥ २३॥ २४॥ २५॥ २६॥ २७॥ २८॥ २९॥ ३०॥ इतिकर्णप
 ताङ्गागानभिवर्षतो ज्यातं त्रीतलनादितैः ॥ वीरनृत्यं प्रनृत्यंतः शूरतालप्रचोदितैः ॥ नकुलः सहदेवश्च द्रौपदेयाः प्रभद्रकाः ॥ ८ ॥ सात्यकिश्च शिखंडी च चेकिता
 नश्च वीर्यवान् ॥ समंतात्सिंषिचुर्वीरामेघास्तोयैरिवाचलान् ॥ ९ ॥ ते म्लेच्छैः प्रेषितानागानरानश्वानरथानपि ॥ हस्तैराक्षिप्य मृदुः पद्भिश्चाप्यतिमन्यवः ॥ १० ॥
 विभिदुश्च विषाणाग्रैः समाक्षिप्य च क्षिपुः ॥ विषाणलग्नाश्चाप्यन्ये पस्मितुर्विभीषणः ॥ ११ ॥ प्रमुखेवर्त्तमानं तु द्विपमंगस्य सात्यकिः ॥ नाराचेनोन्नवेगेन
 भित्त्वामर्माण्यपातयत् ॥ १२ ॥ तस्यावर्जितकायस्य हिरदा दुत्पतिष्यतः ॥ नाराचेनाहनद्वक्षः सात्यकिः सोपतद्भुवि ॥ १३ ॥ पुंड्रस्यापततो नागं चलंतमिव पर्व
 तं ॥ सहदेवः प्रयत्नास्ते नाराचैरहनत्रिभिः ॥ १४ ॥ विपतां वियंतारं विवर्मध्वजजीवितं ॥ तं कृत्वां हिरदं भूयः सहदेवो गमभ्ययात् ॥ १५ ॥ सहदेवं तु नकुला
 वारयित्वांगमार्दयत् ॥ नाराचैर्यमदंडाभैस्त्रिभिर्नागं शतेनतं ॥ १६ ॥ दिवाकरकरप्रस्थानंगश्च क्षेपतो मरान् ॥ नकुलाय शतान्यष्टौ त्रिधैकैकं तु सोच्छिनत्
 ॥ १७ ॥ तथार्धचंद्रेण शिरस्तस्य चिच्छेदपांडवः ॥ सपपातहतो म्लेच्छस्तेनैव सहदंतिना ॥ १८ ॥ अथांगपुत्रे निहते हस्तिशिक्षाघिशारदे ॥ अंगाः क्रुद्धामहामा
 त्रानागैर्नकुलमभ्ययुः ॥ १९ ॥ चलत्पताकैः सुमुखैर्हमकक्षातनुच्छदैः ॥ मिर्मदिपंतस्त्वरिताः प्रदीमैरिव पर्वतैः ॥ २० ॥ मेकलोत्कलकालिगानिषथास्तामलि
 सकाः ॥ शरतो मरवर्षाणि विमुंचंतो जिघांसवः ॥ २१ ॥ तैश्छाद्यमानं नकुलं दिवाकरमिवांबुदैः ॥ परिपेतुः सुसंख्याः पांडुप्रांचालसोमकाः ॥ २२ ॥ ततस्तदभ्रं
 वद्युद्धं रथिनां हस्तिभिः सह ॥ संजतां शरवर्षाणितो मरांश्च सहस्रशः ॥ २३ ॥ नागानां प्रास्फुटनकुंभामर्माणिविधानि च ॥ दंताश्चैवातिविद्धानां नाराचैर्भूष
 णानि च ॥ २४ ॥ तेषामष्टौ महानागांश्चतुःषष्ट्या सुतेजनैः ॥ सहदेवो जघानाश्रुतेऽपतन्सहसादिभिः ॥ २५ ॥ अंजो गतिभिरायम्य प्रयत्नाद्नुरुत्तमं ॥ नाराचैर
 हनन्नागान्नकुलः कुलनंदनः ॥ २६ ॥ ततः पांचालशैने यौ द्रौपदेयाः प्रभद्रकाः ॥ शिखंडी च महानागान् सिषिचुः शरदृष्टिभिः ॥ २७ ॥ तेषां दुयोधां बुधरैः शत्रु
 हिरदपर्वताः ॥ बाणवर्षैर्हताः पेतुर्वज्रवर्षैरिवाचलाः ॥ २८ ॥ एवं हत्वा तव गजांस्ते पांडुरथकुंजराः ॥ हुतांसेनामवैक्षंतभिन्नकूलामिवांपगां ॥ २९ ॥ ततिसेनां
 समालोक्ष्य पांडुपुत्रस्य सैनिकाः ॥ विक्षोभयित्वा च पुनः कर्णं समभिदुद्रुवुः ॥ ३० ॥ इति श्रीमहाभारते कर्णपर्वणि संकुलयुद्धे द्वाविंशोऽध्यायः ॥ २२ ॥ ॥ ७ ॥
 संजय उवाच सहदेवं तथा क्रुद्धं दहतं तव वाहिनीं ॥ दुःशासनो महाराज भ्राता भ्रातरमभ्ययात् ॥ १ ॥ नैल० भारतभा० द्वाविंशोऽध्यायः ॥ २२ ॥ ॥ ७ ॥ सवेति ॥ ३ ॥

आदुधुः भासितवतः ॥२॥३॥४॥५॥६॥७॥८॥९॥१०॥११॥१२॥१३॥१४॥१५॥१६॥१७॥१८॥१९॥२० ॥२१ ॥ पिपीलिकपुटंपिपीलिकावासपटलं ॥ २२ ॥ इतिकर्णप० नैल० भारतमा०

तौसमेतौमहायुद्धेदृष्ट्वातत्रमहारथाः ॥ सिंहनादरवांश्चक्रुर्वासांस्यादुधुवुश्वह ॥ २ ॥ ततोभारतक्रुद्धेनतवपुत्रेणधन्विना ॥ पांडुपुत्रस्त्रिभिर्बाणैर्वक्षस्यभिहतो
बली ॥ ३ ॥ सहदेवस्तोराजन्नाराचेनतवात्मजं ॥ विध्वाविध्वाधसप्त्यासारथिचत्रिभिःशरैः ॥ ४ ॥ दुःशासनस्ततश्चापंछित्वाराजन्महाहवे ॥ सहदेवंत्रि
सप्त्याबाह्कोरुरसिचार्पयत् ॥ ५ ॥ सहदेवस्तुसंक्रुद्धःखड्गं गृह्यमहाहवे ॥ आविध्यप्रासृजत्तूर्णतवपुत्ररथं प्रति ॥ ६ ॥ समार्गणं गुणं चापंछित्वातस्यमहानसिः ॥
निपपातततोभूमौच्युतःसर्पइवांबरात् ॥ ७ ॥ अथान्यद्दुनुरादायसहदेवःप्रतापवान् ॥ दुःशासनायचिक्षेपबाणमंतकरंततः ॥ ८ ॥ तमापतंतंविशिखंयमदंडो
पमत्विषं ॥ खड्गेनशितधारेणद्विधाचिच्छेदकैरवः ॥ ९ ॥ ततस्तंनिशितंखड्गमाविध्ययुधिसत्वरः ॥ धनुश्चान्यत्समादायशरंजग्राहवीर्यवान् ॥ १० ॥ तमापतं
तंसहसानिखिंशंनिशितैःशरैः ॥ पातयामाससमरेसहदेवोहसन्निव ॥ ११ ॥ ततोबाणांश्चतुःषष्टितवपुत्रोमहारणे ॥ सहदेवंरथंतूर्णंप्रेषयामासभारत ॥ १२ ॥
वाङ्मुरात्समरेराजनवेगेनापततोबहून् ॥ एकैकंपंचभिर्बाणैःसहदेवोन्यकृतत ॥ १३ ॥ संनिवार्यमहाबाणांस्तवपुत्रेणप्रेषितान् ॥ अथास्मैसुबहून्बाणान्प्रेषया
माससंयुगे ॥ १४ ॥ तान्बाणांस्तवपुत्रोपिछित्वैकैकंत्रिभिःशरैः ॥ ननादसुमहानादंदारयाणोवसुंधरां ॥ १५ ॥ ततोदुःशासनोराजनविध्वापांडुसुतरणे ॥ सा
रथिनवभिर्बाणैर्मद्रियस्यसमार्पयत् ॥ १६ ॥ ततःक्रुद्धोमहाराजसहदेवःप्रतापवान् ॥ समाधत्तशरंघोरंमृत्युकालांतंकोपमं ॥ १७ ॥ विकृष्यबलवच्चार्पतवपु
त्रायसोऽसृजत् ॥ सतंनिर्भियवेगेनभित्वाचकवचंमहत् ॥ १८ ॥ प्राविशद्दरणींराजनवल्मीकमिवपन्नगः ॥ ततःसंमुमुहेराजंस्तवपुत्रोमहारथः ॥ १९ ॥ मू
ढंचैनंसमालोक्यसाशथिस्त्वरितोरथं ॥ अपोवाहभृशंचस्तोवध्यमानःशितैःशरैः ॥ २० ॥ पराजित्यरणेतंतुकौरंय्यंपांडुनंदनः ॥ दुर्योधनबलं दृष्ट्वाप्रममाथस
संततः ॥ २१ ॥ पिपीलिकंपुटंराजन्यथासृद्रन्नरोरुषा ॥ तथासाकौरवीसेचामृदिततेनभारव ॥ २२ ॥ इतिश्रीमहाभारतेकर्णपर्वणिसहदेवदुःशासनयुद्धे
योविंशोऽध्यायः ॥ २३ ॥ ॥ ७३ ॥ संजयउवाच ॥ नकुलंरभिसंयुद्धेद्रावयंतंवरुक्षिणीं ॥ कर्णोवैकर्त्तनोराजन्वारयामासवैरुषा ॥ १ ॥ नकुलस्तुततः
कर्णंप्रहंसन्निदमब्रवीत् ॥ चिरस्यवतदृष्टोहंदैवतैःसौम्यचक्षुषा ॥ २ ॥ पश्यमांत्वरणोपापचक्षुर्विषयमागतं ॥ ब्रह्मिभूलमनर्थानां वैरस्यकलहस्यच ॥ ३ ॥ त्वदो
पात्कुरवःक्षीणाःसंभासाद्यपरस्परं ॥ त्वामद्यसमरेहत्वाकृतकृत्योऽस्मि विज्वरः ॥ ४ ॥ ॥ ७४ ॥ त्रयोविंशोऽध्यायः ॥ २३ ॥ ॥ ७३ ॥ नकुलमिति रत्नसंरणोत्तुकं ॥ १ ॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥

॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥ २६ ॥ २७ ॥ २८ ॥ २९ ॥ ३० ॥

एवमुक्तः प्रत्युवाच नकुलं सूतनंदनः ॥ सदृशं राजपुत्रस्य धन्विनश्च विशेषतः ॥ ५ ॥ प्रहरस्व च मे वीरपंश्यामस्तव पौरुषं ॥ कर्मकृतवारणेशूरततः कल्पितुमर्हसि ॥ ६ ॥ अनुक्त्वा समरेतातशूरायुध्यंति शक्तितः ॥ प्रयुध्यस्व मया शक्त्या हं निष्येदर्पमेवते ॥ ७ ॥ इत्युक्त्वा प्राहरत्तूर्णपांडुपुत्राय सूतजः ॥ धिव्याधचैनं समरेत्रिसप्त ॥ त्याशिलीमुखैः ॥ ८ ॥ नकुलस्तुततो विद्धः सूतपुत्रेण भारत ॥ अशीत्यांशीविषप्रस्यैः सूतपुत्रमविध्यत ॥ ९ ॥ अस्य कर्णो धनुश्छित्वा स्वर्णपुंसैः शिलाशितैः ॥ त्रिंशतापरमेष्वसः शरैः पांडवमर्दयत् ॥ १० ॥ ततस्य कवचं भित्वापपुः शोणितमाह्वे ॥ आशीविषायथानागाभित्वागां सुलिलंपपुः ॥ ११ ॥ अथान्यद्दुनुरादाय हेमपृष्ठदुरासदं ॥ कर्णं विव्याध सप्तत्यासारथिचत्रिभिः शरैः ॥ १२ ॥ ततः क्रुद्धो महाराजनकुलः परवीरहा ॥ क्षुरप्रेण सुतीक्ष्णेन कर्णस्य धनुराच्छिनत् ॥ १३ ॥ अंथैनं छिन्नधन्वानं सायकानां शतैस्त्रिभिः ॥ आजघ्ने प्रहसन्वीरः सर्वलोकमहारथं ॥ १४ ॥ कर्णमभ्यर्दितं दृष्ट्वा पांडुपुत्रेण भारिष ॥ विस्मयं परमं जग्मूरथिनः सहदेवतैः ॥ १५ ॥ अथान्यद्दुनुरादाय कर्णो वैकर्त्तनस्तदा ॥ नकुलं पंचभिर्बाणैर्जत्रुदेशे समार्षयत् ॥ १६ ॥ तत्रस्थैरथतैर्बाणैर्मोद्रीपुत्रो व्यरोचयत् ॥ स्वरश्मिभिरिवादित्यो भुंवने विस्तजन्त्रभां ॥ १७ ॥ नकुलस्तुततः कर्णं विध्वासप्तभिराशुगैः ॥ अथास्य धनुषः कोटिपुनश्चिच्छेदमारिष ॥ १८ ॥ सोन्यत्कार्मुकमादाय समरेवे गवत्तरं ॥ नकुलस्य ततो बाणैः समंताच्छादयद्दिशः ॥ १९ ॥ संछाद्यमानः सहसां कर्णं चापच्युतैः शरैः ॥ चिच्छेदसशरांस्तूर्णशरैरेव महारथः ॥ २० ॥ ततो बाणं मयंजालं विततं व्योमिदृश्यते ॥ खद्योतानामिव व्रातैः संपतद्भिर्यथानभः ॥ २१ ॥ तैर्विमुक्तैः शरशतैश्छादितं गगनंतदा ॥ शलभानां यथा व्रातैस्तद्वदासीद्दिशांपते ॥ २२ ॥ तेशराहेमविकृताः संपतंतो मुहुर्मुहुः ॥ श्रेणीकृता व्यकाशंतक्रौंचाः श्रेणीकृता इव ॥ २३ ॥ बाणजालवृते व्योमिच्छादिते च दिवाकरे ॥ नस्मसंपततेभूम्यां किंचिदप्यंतरिक्षगं ॥ २४ ॥ निरुद्धे तत्र मार्गं च शरसंधैः समंततः ॥ व्यरोचेतां महात्मानौ कालसूर्याविवोदितौ ॥ २५ ॥ कर्णं चापच्युतैर्बाणैर्वध्यमानास्तु सोमकाः ॥ अवालीयंतराजेंद्रवेदनार्त्ताभृशार्दिताः ॥ २६ ॥ नकुलस्य तत्रावाणैर्हन्यमानाचमूस्तव ॥ व्यशीर्यतदिशो राजन्वातनुन्नां इवांबुदाः ॥ २७ ॥ ते सैनेहन्यमाने तु ताभ्यां दिव्यैर्महाशरैः ॥ शरपातमपाक्रम्य तस्थतुः प्रेक्षिकेतदा ॥ २८ ॥ प्रोत्सारितजनेतस्मिन् कर्णपांडवयोः शरैः ॥ अविध्येतां महात्मानावस्यो ग्यंशरदृष्टिभिः ॥ २९ ॥ विदशं यंतौ दिव्यानि शस्त्राणि बलमूर्धनि ॥ छादयंतौ च सहसा परस्परवधैर्षिणौ ॥ ३० ॥

॥ ३१ ॥ ३२ ॥ ३३ ॥ ३४ ॥ ३५ ॥ ३६ ॥ ३७ ॥ ३८ ॥ ३९ ॥ ४० ॥ ४१ ॥ ४२ ॥ ४३ ॥ ४४ ॥ ४५ ॥ ४६ ॥ ४७ ॥ ४८ ॥ ४९ ॥ ५० ॥ ५१ ॥ ५२ ॥ ५३ ॥ ५४ ॥ ५५ ॥ ५६ ॥

नकुलेनशरामुक्ताःकंकर्षिणवाससः ॥ सूतपुत्रमवच्छाद्यव्यतिष्ठंतयथांबरे ॥ ३१ ॥ तथैवसूतपुत्रेणप्रेषिताःपरमाहवे ॥ पांडुपुत्रमवच्छाद्यव्यतिष्ठंतांषरेश-
राः ॥ ३२ ॥ शरवेश्मप्रविष्टौतौददृशातेनकैश्वन ॥ सूर्याचंद्रमसौराजन्छाद्यमानौघनैरिव ॥ ३३ ॥ ततःक्रुद्धोरणेकर्णःकृत्वाघोरतरंवपुः ॥ पांडवंछादयामास
समंताच्छरवृष्टिभिः ॥ ३४ ॥ सोतिच्छन्नोमहाराजसूतपुत्रेणपांडवः ॥ नचकारव्यथाराजन्भास्करोजलदैर्यथा ॥ ३५ ॥ ततःप्रहस्याधिरथिःशरजालानि
मारिष ॥ प्रेषयामाससमरेशंतशोथसहस्रशः ॥ ३६ ॥ एकच्छायमभूत्सर्वतस्यबाणैर्महात्मनः ॥ अभ्रच्छायैवसंजज्ञसंपतद्भिःशरोत्तमैः ॥ ३७ ॥ ततःकर्णो
महाराजधनुश्छित्त्वामहात्मनः ॥ सारथिपातयामासरथनीडाद्दसन्निव ॥ ३८ ॥ ततोश्वाश्वतुरश्वास्यचतुर्भिर्निशितैःशरैः ॥ यमस्यभवनंतूर्णप्रेषयामासभा-
रत ॥ ३९ ॥ अथास्यंतरथंदिव्यंतिलशोव्यधमच्छरैः ॥ पताकांचक्ररक्षांश्वगदांस्वडं चमारिष ॥ ४० ॥ शतचंद्रंचतच्चर्मसर्वोपकरणानिच ॥ हताश्वोविरथश्चै-
वविवर्माचविशांपते ॥ ४१ ॥ अवतीर्यरथान्तूर्णपरिघंगृह्यधिष्ठितः ॥ तमुद्यतंमहाघोरंपरिघंतस्यसूतजः ॥ ४२ ॥ व्यहनत्सायकैराजन्सुतीक्ष्णैर्भारसाधनैः ॥
व्यायुधंचैनंमालक्ष्यशरैःसन्नतपर्वभिः ॥ ४३ ॥ आर्पयद्दृष्टुभिःकर्णोचैनंसमपीडयत् ॥ सहन्यमानःसमरेकृतास्त्रेणवलीयसा ॥ ४४ ॥ प्राद्रवत्सहसाराजन्नुकु-
लोव्याकुलेंद्रियः ॥ तमभिव्रुत्यराधेयःप्रहसन्वैपुनःपुनः ॥ ४५ ॥ सज्यमस्यधनुःकंठेव्यवास्तृजतभारता ॥ ततःसशुशुभ्रराजकंठसक्तंमहद्दनुः ॥ ४६ ॥ परिवेषम-
नुप्राप्तेयथास्याह्योमिचंद्रमाः ॥ यथैवचासितोमेघःशक्रचापेनशोभितः ॥ ४७ ॥ तमब्रवीत्ततःकर्णोव्यर्थंव्याहृतवानसि ॥ वदेदानींपुं बर्हृष्टोवध्यमानःपुनः-
पुनः ॥ ४८ ॥ मायोत्सीःकुरुभिःसार्धंबलवद्भिश्चपांडव ॥ सदृशैस्तातयुध्यस्वव्रीडांमाकुरुपांडव ॥ ४९ ॥ गृहेवागच्छमाद्रेययत्रवारुणाफाल्गुनौ ॥ एवमुक्त्वा
महाराजव्यसर्जयततंतदा ॥ ५० ॥ वधप्राप्तंतुतंशूरोनाहनद्धर्मवित्तदा ॥ स्मृत्वाकुंत्यावचोरुजस्ततएनंव्यसर्जयत् ॥ ५१ ॥ विस्मष्टःपांडवोराजन्सूतपुत्रेणघ-
न्विना ॥ व्रीडन्निवजगामाथंयुधिष्ठिररथंप्रति ॥ ५२ ॥ आरुरोहरथंचापिसूतपुत्रप्रतापितः ॥ निःश्वसन्दुःखसंतप्तःकुंभस्यइवपन्नगः ॥ ५३ ॥ तंविजित्याथ-
कर्णोपिर्षचालांस्त्वरितोययौ ॥ रथेनातिपताकेनचंद्रवर्णहयेनच ॥ ५४ ॥ तत्राक्रंदोमहानासीत्पांडवानांविशांपते ॥ दृष्ट्वासेनापतियांतंपंचालानारथब्र-
जान् ॥ ५५ ॥ तत्राकरोन्महाराजकदनंसूतनंदनः ॥ मध्यंप्राप्तेदिनकरेचक्रवद्विचरन्प्रभुः ॥ ५६ ॥

॥ ५७ ॥ ५८ ॥ ५९ ॥ ६० ॥ ६१ ॥ ६२ ॥ ६३ ॥ ६४ ॥ ६५ ॥ ६६ ॥ ६७ ॥ ६८ ॥ ६९ ॥ ७० ॥ ७१ ॥ ७२ ॥ ७३ ॥ ७४ ॥ ७५ ॥ ७६ ॥ ७७ ॥ ७८ ॥

भग्नचक्रैरथैः कैश्चिच्छिन्नध्वजपताकिभिः ॥ हताश्वैर्हतसूतैश्च भग्नैश्चैवमारिष ॥ ५७ ॥ हियमाणानपश्यामपंचालानारथव्रजान् ॥ तत्रतत्रचसंभ्रांतावि
चेरुरथकुंजराः ॥ ५८ ॥ दावाग्निपरिदग्धांगायथैवस्युर्महावने ॥ भिन्नकुंभाद्भ्रूधिरांश्छिन्नहस्ताश्ववारणाः ॥ ५९ ॥ छिन्नगात्रावराश्वैश्छिन्नवालधयोऽप
रे ॥ छिन्नाभ्राणीवसंपेतुर्हन्यमानामहात्मना ॥ ६० ॥ अपरेत्रासितानागानाराचशरतोमरैः ॥ तमेवाभिमुखंजग्मुःशलभाइवपावकं ॥ ६१ ॥ अपरेनिष्ठनत
श्वव्यदृश्यंतमहाद्विपाः ॥ क्षस्तःशोणितंगात्रैर्नगाइवजलस्रवाः ॥ ६२ ॥ उरश्छदैर्वियुक्तांश्चवालबंधैश्चवाजिनः ॥ राजतैश्चतथाकांस्यैःसौवर्णैश्चैवभूषणैः ॥ ६३ ॥
हीनांश्चाभरणैश्चैवखलीनैश्चविवर्जितान् ॥ चामरैश्चकुथाभिश्चतूणारैःपतितैरपि ॥ ६४ ॥ निहतैःसादिभिश्चैवशूरैराह्वशोभितैः ॥ अपश्यामरणैतत्रभ्राम्य
माणान्हयोत्तमान् ॥ ६५ ॥ प्रांसैःखड्गैश्चरहितानृष्टिभिश्चापिभारत ॥ हंस्यसादीनपश्यामकंचुकांष्णीषधारिणः ॥ ६६ ॥ निहतान्वध्यमानांश्चवेपमानांश्चभार
त ॥ नागांगावयवैर्हीनांस्तत्रतत्रैवभारत ॥ ६७ ॥ रथानहेमपरिष्कारान्संयुक्तान्जवनैर्हयैः ॥ भ्राम्यमाणानपश्यामहतेपुरथिषुद्रुतं ॥ ६८ ॥ भग्नक्षकूषरान्कां
श्चिद्भग्नचक्रांश्चभारत ॥ विपताकध्वजांश्चान्यान्छिन्नेषादंडबंधुरान् ॥ ६९ ॥ विहतान् रथिनस्तत्रधावमानांस्ततस्ततः ॥ सूतपुत्रशरैस्तीक्ष्णैर्हन्यमानान्वि
शांपते ॥ ७० ॥ विशस्त्रांश्चतथैवान्यान्सशस्त्रांश्चहतान्वहून् ॥ तारकाजालसंछन्नान्वरघंटाविशोभितान् ॥ ७१ ॥ नानावर्णविचित्राभिःपताकाभिरलंकृतान् ॥
वारणाननुपश्यामधावमानान्समंततः ॥ ७२ ॥ शिरांसिवाहूनृहंश्चछिन्नानन्यांस्तथैवच ॥ कर्णचापच्युतैर्वाणैरपश्यामसमंततः ॥ ७३ ॥ महान्व्यतिकरोरौद्रो
योधानामन्वपघत ॥ कर्णसायकनुन्नानांयुध्यतांचशितैःशरैः ॥ ७४ ॥ तेवध्यमानाःसमरेसूतपुत्रेणसृजयाः ॥ तमेवाभिमुखंयांतिपतंगाइवपावकं ॥ ७५ ॥ तं
दहतमनीकानितत्रतत्रमहारथं ॥ क्षत्रियावर्जयामांसुर्युगांताग्निमिवोल्बणं ॥ ७६ ॥ हतशोपास्तुयेवीराःपंचालानामहारथाः ॥ तान्प्रभग्नान्द्रुतान्वीरःपृष्ठतो
षिकिरञ्छरैः ॥ ७७ ॥ अभ्यधावततेजस्वीविशीर्णकवचध्वजान् ॥ तापयामासतान्वाणैःसूतपुत्रोमहाबलः ॥ मध्यंदिनमनुप्राप्तोभूतानीवतमोनुदः ॥ ७८ ॥
इतिश्रीमहाभारतेकर्णपर्वणिकर्णयुद्धेचतुर्विंशोऽध्यायः ॥ २४ ॥ ॥ ७९ ॥ संजयउवाच युयुत्सुंतवपुत्रस्यद्रावयंतंबलमहत् ॥ उलूकोन्यपतसूर्ण
तिष्ठतिष्ठेतिचाब्रवीत् ॥ १ ॥

इतिकर्णपर्वणिनैलकंठीयेभारतभावदीपेचतुर्विंशोऽध्यायः ॥ २४ ॥ ॥ ७९ ॥ युयुत्सुमिति ॥ १ ॥

॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥ २६ ॥ २७ ॥

युयुत्सुश्चततोरान्शितधारेणपत्रिणा ॥ उलूकंताडयामासवज्जेणेवमहाबलं ॥ २ ॥ उलूकस्तुततःक्रुद्धस्तवपुत्रस्यसंयुगे ॥ क्षुरप्रेणधनुश्छित्वाताडयामास
कर्णिना ॥ ३ ॥ तदपास्यधनुश्छिन्नंयुयुत्सुर्वेगवत्तरं ॥ अन्यदादत्तसुमहच्चापंसंस्कलोचनः ॥ ४ ॥ शाकुनितुततःषष्ट्याविद्याधभंरतर्षभ ॥ सारथिन्निभिरान
र्त्तं चभूयोन्यविध्यत ॥ ५ ॥ उलूकस्तंतुविंशत्याविध्वास्वर्णविभूषितैः ॥ अथास्यसमरेक्रुद्धोध्वजंविच्छेदकांचनं ॥ ६ ॥ सच्छिन्नयष्टिःसुमहान्शीर्यमाणोमं
हाध्वजः ॥ पपातप्रमुखेराजन्युयुत्सोःकांचनध्वजः ॥ ७ ॥ ध्वजमुन्मथितंदृष्ट्वायुयुत्सुःक्रोधमूर्च्छितः ॥ उलूकंपंचभिर्बाणैराजघानस्तनांतरे ॥ ८ ॥ उलूकस्त
स्यसमरेतैलधौतेनमारिष ॥ शिरश्चिच्छेदभलेनयंतुर्भरतसत्तम ॥ ९ ॥ तच्छिन्नमपतद्भूमौयुयुत्सोःसारथेस्तदा ॥ तारारूपंयथाचित्रंनिपपातमहीतले ॥ १० ॥
जघानचतुरांश्वंश्चतंचविव्याधपंचभिः ॥ सोतिविद्धोबलवताप्रत्यपायाद्रथांतरं ॥ ११ ॥ तैर्निर्जित्यरणेराजन्नुलूकस्वरितोययौ ॥ पांचालान्स्तंजयांश्चैववि
मिघ्नन्निशितैःशरैः ॥ १२ ॥ शतानीकंमहाराजश्रुतंकर्मासुतस्तव ॥ व्यश्वसूतरयंचक्रेनिमेधार्धादसंभ्रमः ॥ १३ ॥ हताश्वेतुरथेतिष्ठन्शतानीकोमहारथः ॥ ग
दांचिक्षेपसंक्रुद्धस्तवपुत्रस्यमारिष ॥ १४ ॥ साकृत्वास्यंदनंभस्महयांश्चैवससारथीन् ॥ पपातधरणींतूर्णंदारयंतीवभारत ॥ १५ ॥ तावुभौविरथौवीरौकुरु
णांकीर्तिवर्धनौ ॥ व्यपाक्रमेतांयुद्धात्तुप्रेक्षमाणौपरस्परं ॥ १६ ॥ पुत्रस्तुतवसंभ्रांतोविंशोरथमारुहत् ॥ शतानीकोपित्वरितःप्रतिविध्यरथंगतः ॥ १७ ॥
सुतसोमंतुशकुनिर्विध्वांतुनिशितैःशरैः ॥ नाकंपयतसंक्रुद्धोवार्यौघइवपर्वतं ॥ १८ ॥ सुतसोमस्तुतंदृष्ट्वापितुरत्यंतवैरिणं ॥ शरैरनेकसाहसैश्छादयामास
भारत ॥ १९ ॥ तानशरानंशकुनिस्तूर्णंचिच्छेदान्यैःपत्रिभिः ॥ लध्वस्त्रश्चित्रयोधीचजितकांशीचसंयुगे ॥ २० ॥ निवार्यसमरेचापिशरांस्तान्निशितैःशरैः ॥ आं
जघानसुसंकुद्धःसुतसोमंत्रिभिःशरैः ॥ २१ ॥ तस्याश्वान्केतनंसूतंतिलशोव्यधमच्छरैः ॥ स्यालस्तवमहाराजततउच्चुकुशुर्जनाः ॥ २२ ॥ हताश्वोविरथश्चैव
छिन्नकेतुश्चमारिष ॥ धन्वीधनुर्वरंगृत्थरथाद्भूमावतिष्ठत ॥ २३ ॥ व्यसृजत्सायकांश्चैवस्वर्णापुंस्वान्शिलाशितान् ॥ छादयामाससमरेतवस्यालस्यंतरथं ॥
॥ २४ ॥ शलभानामिचव्रांतान्शरव्रातान्महारथः ॥ रथोपगान्समीक्ष्यैवंविव्ययेनैवसौबलः ॥ २५ ॥ प्रममाथशरांस्तस्यशरव्रातैर्महायशाः ॥ तत्रातुष्यंतयोधा
श्चसिद्धाश्चापिदिंविस्थिताः ॥ २६ ॥ सुतसोमस्यतत्कर्मदृष्ट्वाश्रद्धेयमद्भुतं ॥ रथस्यंशकुनिंयस्तुपदातिःसमयोधयत् ॥ २७ ॥

॥ २९ ॥ ३० ॥ मंडलानिभ्रंतमुद्गांतमित्यादीन्मार्गान् अनुलोमविलोमभेदेनद्विगुणतयाचतुर्दश ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ ३३ ॥ ३४ ॥ ३५ ॥ मंडलानां आवर्त्तने अनुलोमविलोमाभ्यासे ॥ ३६ ॥
 तस्यैर्दृष्टौर्भहावेगैर्भहैः सन्नतपर्वभिः ॥ व्यहनत्कार्मुकं राजन्तूणीरांश्चैव सर्वशः ॥ २८ ॥ सच्छिन्नधन्वाविरयः खड्गमुद्यम्यचानदत् ॥ वैदूर्योत्पलवर्णाभंदंति
 दंतमयत्सरुं ॥ २९ ॥ भ्राम्यमाणं ततस्तंतुविमलं वरवर्चसं ॥ कालदंडोपमं मेने सुतसोमस्यर्धामतः ॥ ३० ॥ सोचरत्संहसाखड्गोमंडलानिसहस्रशः ॥ चतुर्दशमहा
 रंजशिखाबलसमन्वितः ॥ ३१ ॥ भ्रान्तमुद्गांतमाविद्धमाप्नुतं विपुतं स्तृतं ॥ संपातसमुदीर्णं च दर्शयामास संयुगे ॥ ३२ ॥ सौबलस्तुतस्तस्य शरांश्चिक्षेपवीर्य
 वान् ॥ तानापतत एवाशुचिच्छेदपरमासिना ॥ ३३ ॥ ततः क्रुद्धो महाराजसौबलः परवीरहा ॥ प्राहिणोत्सुतसोमाय शरानां शीविषोपमान् ॥ ३४ ॥ चिच्छेदतां
 स्तुखड्गेन शिक्षया च बलेन च ॥ दर्शयन् लाघवं युद्धे तार्क्ष्यतुल्यपराक्रमः ॥ ३५ ॥ तस्य संचरतो राजन्मंडलावतने तदा ॥ क्षुरप्रेण सुतीक्ष्णेन खड्गं चिच्छेद सुप्रभं ॥
 ॥ ३६ ॥ सच्छिन्नः सहसा भूमौ निपपात महानसिः ॥ अर्धमस्य स्थितं हस्ते सुत्सरोस्तं त्रभारत ॥ ३७ ॥ छिन्नमाज्ञाय निस्त्रिशमवपुत्यपदानि षट् ॥ प्राविध्यत ततः
 शेषं सुतसोमो महारथः ॥ ३८ ॥ तच्छिन्वात्सगुणं चापं रणे तस्य महात्मनः ॥ पपात धरणीं तूर्णं स्वर्णवज्रविभूषितं ॥ ३९ ॥ सुतसोमस्तोगच्छुतकीर्त्तं महारथं ॥
 सौबलोपि धमुर्गृह्य घोरमन्यसुदुर्जयं ॥ ४० ॥ अभ्ययात्पांडवानीकं निघ्नन् शत्रुगणान् बहून् ॥ तत्र नादो महानासीत्पांडवानां विशांपते ॥ ४१ ॥ सौबलं समरे
 दृष्ट्वा षिचरंत मभीतवत् ॥ तान्यनीकानि दृष्ट्वा निशस्त्रवंति महांति च ॥ ४२ ॥ द्राव्यमाणान्यदृश्यंत सौबलेन महात्मना ॥ यथा दैत्यचमूं राजन् देवराजो ममर्द ह ॥
 तथैव पांडवीसेनां सौबलेनो व्यनाशयत् ॥ ४३ ॥ इति श्रीमहाभारते कर्णपर्वणि सुतसोमसौबलयुद्धे पंचविंशोऽध्यायः ॥ २५ ॥ ॥ ७३ ॥ संजय उवाच
 धृष्टद्युम्नं कृपो राजन् वारयामास संयुगे ॥ यथा दृष्ट्वा वने सिंहं शरभो वारयेद्युधि ॥ १ ॥ निरुद्धः पार्षतस्तेन गौतमेन बलीयसा ॥ पदात्पदं विचलितुं न शकत् तत्र भार
 त ॥ २ ॥ गौतमस्य रथं दृष्ट्वा धृष्टद्युम्न रथं प्रति ॥ वित्रैः सुः सर्वभूतानि क्षयं प्राप्संच मे निरे ॥ ३ ॥ तत्रावोचन् विमनसो रथिनः सादिनस्तथा ॥ द्रोणस्य निधनात् नूनं स
 क्रुद्धो हि पदांवरः ॥ ४ ॥ शारदतो महातेजा दिव्यास्त्रविदुदारधीः ॥ अपि स्वस्ति भवेद्युद्धे धृष्टद्युम्नस्य गौतमात् ॥ ५ ॥ अपीयं वाहिनीं कृत्स्नामुच्येत महतो भयात् ॥ अ
 प्ययं बाह्यः सर्वाङ्गो हन्यात्समागतान् ॥ ६ ॥

अस्य असेः सुत्सरोः शोभनमुष्टेः ॥ ३७ ॥ ३८ ॥ ३९ ॥ ४० ॥ ४१ ॥ ४२ ॥ ४३ ॥ इति कर्णपर्वणि वैलकंठीये भारतप्राबदीपे पंच
 क्रिसोऽध्यायः ॥ २५ ॥ ॥ ७३ ॥ ॥ ७३ ॥ ॥ ७३ ॥ ॥ ७३ ॥ ॥ ७३ ॥ ॥ ७३ ॥ धृष्टेति शरभोऽपदादः सिद्ध्यातीपशुपक्षिशरीरोत्सिहवन्द्वात्मा ॥ १ ॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥

॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥ बर्मणः बर्मप्राप्यअभश्यंतघटाः बर्मवचिच्छिदुरित्यर्थः

यास्तं हस्तैरुपमंतकप्रतिमं भृशं ॥ गमिष्यत्यद्यपदवीं भारद्वाजस्यगौतमः ॥ ७ ॥ आचार्यः क्षिप्रहस्तश्च विजयी च सदा युधि ॥ अस्त्रवांस्वीर्यसंपन्नः क्रोधेन च स
मन्वितः ॥ ८ ॥ पार्षतश्च महायुद्धे विमुखो घाभिलक्ष्यते ॥ इत्येवं विविधा वाचस्तावकानां परैः सह ॥ ९ ॥ व्यश्रूयंत महाराजतयोस्तत्र समागमे ॥ विनिःश्वस्यततः
क्रोधात्कृपः शारदतो नृप ॥ १० ॥ पार्षतं चार्दयामास निश्वेषं सर्वमर्मसु ॥ सहन्यमात्रः समरे गौतमेन महात्मना ॥ ११ ॥ कर्तव्यं न स्म जानाति मोहेन महता दृ
तः ॥ तमब्रवीत्ततोऽयं ता कच्चिन्क्षेमं तु पार्षत ॥ १२ ॥ ईदृशं व्यसनं युद्धे न ते दृष्टं मया क्वचित् ॥ देवयोगात्तु ते बाणानापंतन्मर्मभेदिनः ॥ १३ ॥ प्रेषिता द्विजमुस्येन
मर्माप्युद्दिश्य सर्वतः ॥ व्यावर्त्तयेरथं तूर्णं नदीवेगमिवाणवात् ॥ १४ ॥ अवध्यं ब्राह्मणं मन्ये येन ते विक्रमो हतः ॥ घृष्टद्युम्नस्तो राजन्शनकैरब्रवीद्वचः ॥ १५ ॥ मु
स्यते मे मनस्तांतगात्रं स्वेदश्च जायते ॥ वेपथुश्च शरीरे मे रोमहर्षश्च सारथे ॥ १६ ॥ वर्जयन् ब्राह्मणं युद्धे शनैर्याहियतोर्जुनः ॥ अर्जुनं भीमसेनं वा समरे प्राप्य सार
थे ॥ १७ ॥ क्षेममद्य भवे देवमेषामे नैष्ठिकी मतिः ॥ ततः प्रायान्महाराज सारथिस्त्वरथं न हयान् ॥ १८ ॥ यतो भीमो महेष्वासो युयुधतव सैनिकैः ॥ प्रद्रुतं चरथं दृष्ट्वा
घृष्टद्युम्नस्यं मारिषा ॥ १९ ॥ किरन् शतशतान्येव गौतमो नुययौ तदा ॥ शंखं च पूरयामास मुहुर्मुहुर्दुरिंदमः ॥ २० ॥ पार्षतं चासयामास प्रहेंद्रो न मुचिं यया ॥ शिखंडि
नंतु समरे भीष्ममृत्युं दुरासदं ॥ २१ ॥ हार्दिक्यां वारयामास स्मयन्निवमुहुर्मुहुः ॥ शिखंडी तु समासाद्य हृदिकानां महारथं ॥ २२ ॥ पंचभिर्निशितैर्भ्रैर्जेत्रुदेशे स
माहनत् ॥ कृतवर्मा तु संक्रुद्धो भित्वा षष्ठ्यापतत्रिभिः ॥ २३ ॥ धनुरेकेन चिच्छेद हसनराजन्महारथः ॥ अथान्यद्दनुरादाय द्रुपदस्यात्मजो ब्रवीत् ॥ २४ ॥ तिष्ठति
ष्ठेति संक्रुद्धो हार्दिक्यं प्रत्यभाषत ॥ ततोऽस्य नवतिं बाणान् कृमपुंस्वान्सुते जनान् ॥ २५ ॥ प्रेषयामासं राजेंद्रते स्यात्प्रश्यंतवर्मणः ॥ वितथांस्तान्समालक्ष्य पति
तांश्च महीतले ॥ २६ ॥ क्षुरप्रेण सुतीक्ष्णेन कार्मुकं चिच्छिदे भृशं ॥ अथैनं छिन्नधन्वानं भ्रमशृंगमिव र्षभं ॥ २७ ॥ अशीत्या मार्गणैः क्रुद्धो ब्राह्मो रुरसि चार्पयत् ॥
कृतवर्मा तु संक्रुद्धो मार्गणैः क्षतविंक्षतः ॥ २८ ॥ ववामरुधिरंगात्रैः कुंभवक्रादिवोदकं ॥ रुधिरेण परिच्छिन्नः कृतवर्मा त्वराजत ॥ २९ ॥ वर्षेण क्लृदितो राजन् य
यागैरिर्वन्यवतः ॥ अथान्यद्दनुरादाय समार्गणगुणं प्रभुः ॥ ३० ॥ शिखंडिनं बाणगणैः स्कंधदेशे व्यताडयत् ॥ स्कंधदेशे स्थितैर्बाणैः शिखंडी तु व्यराजत ॥ ३१ ॥
शास्त्राप्रशास्त्राविपुलः सुमहान्पादपोयथा ॥ तावन्वोन्यं भृशं विध्वारुधिरेण समुक्षितौ ॥ ३२ ॥ ॥ २६ ॥ २७ ॥ २८ ॥ ववामवांतवान् ॥ २९ ॥ ३० ॥ ३१ ॥ ३२ ॥

॥ ३३ ॥ शार्पणशिवंङ्गिनं ॥ ३४ ॥ ३५ ॥ ३६ ॥ ३७ ॥ ३८ ॥ इ० क० नै० भा० षड्विंशोऽध्यायः ॥ २६ ॥ ॥ ७३ ॥ श्वेतंति ॥ १ ॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥
 अन्योन्यशृंगानिहंतौरेजतुर्दृषभाविष ॥ अन्योन्यस्यवधेयलंकुर्वाणौतौमहारथौ ॥ ३३ ॥ रथाभ्यांचेरतुस्तत्रमंडलानिसहस्रशः ॥ कृतवर्मा महाराजपार्षतनि
 शितैःशरैः ॥ ३४ ॥ रणेविंव्याधसप्तत्यास्वर्णपुंखैःशिलाशितैः ॥ ततोस्यसमरेवाणंभोजःप्रहरतांवरः ॥ ३५ ॥ जीवितान्करंघोरंव्यसृजत्वरयान्वितः ॥ सने
 नाभिहतोराजन्मूर्त्तमाशुसमाविशत् ॥ ३६ ॥ ध्वजयष्टिचसहसाशिश्चिकेकश्मलावृतः ॥ अपोवाहरणात्तूर्णसारथीरथिनांवरं ॥ ३७ ॥ हार्दिक्यशरसंतमनिः
 श्वसंतपुनःपुनः ॥ पराजितेततःशूरेद्रुपदस्यात्मजेप्रभो ॥ व्यद्रवत्पांडवीसेनाव्यधमानासमंततः ॥ ३८ ॥ इतिश्रीमहाभारतेकर्णपर्वणिसंकुलयुद्धेषाड्विं
 शोऽध्यायः ॥ २६ ॥ ॥ ७३ ॥ संजयउवाच श्वेतांश्वोथमहाराजव्यधमत्तावकंबलं ॥ यथावायुःसमासाद्यतूलराशिसमंततः ॥ १ ॥ प्रत्युद्ययुस्त्रिगर्त्तास्तं
 शिवयःकौरवैःसह ॥ शाल्वाःसंशमकाश्चैव नारायणबलंचतत् ॥ २ ॥ सत्यसेनश्चंद्रदेवोमित्रदेवःसुतंजयः ॥ सौश्रुतिश्चित्रसेनश्चमित्रवर्माचभारत ॥ ३ ॥
 त्रिगत्तराजःसमरेभ्रातृभिःपरिवारितः ॥ पुत्रैश्चैवमहेश्वासैर्नानाशस्त्रविशारदैः ॥ ४ ॥ व्यसृजंतशरव्रातान्किरंतोर्जुनमाहवे ॥ अभ्यवर्त्ततसहसावार्योघाड
 बसागरं ॥ ५ ॥ तेत्वर्जुनंसमासाद्ययोधाःशतसहस्रशः ॥ अगच्छन्विलयंसर्वेतार्क्ष्यदृष्ट्वेवपन्नगाः ॥ ६ ॥ तेहन्यमानाःसमरेनाजहुःपांडवरणे ॥ हन्यमानामहा
 राजशलभाडवपावकं ॥ ७ ॥ सत्यसेनस्त्रिभिर्वाणैर्विव्याधयुधिपांडवं ॥ मित्रदेवंस्त्रिपष्ट्यातुचंद्रसेनस्तुसप्तभिः ॥ ८ ॥ मित्रवर्मात्रिसप्तत्यासौश्रुतिश्चापिसप्त
 भिः ॥ शत्रुंजयस्तुविंशत्यासुशर्मानवभिःशरैः ॥ ९ ॥ सविद्धोबहुभिःसंख्येप्रतिविव्याधतान्नृपान् ॥ सौश्रुतिसप्तभिर्विध्वासत्यसेनंत्रिभिःशरैः ॥ १० ॥ शत्रुं
 जयंचविंशत्याचंद्रदेवंतथाष्टभिः ॥ मित्रदेवंशतेनैवश्रुतसेनंत्रिभिःशरैः ॥ ११ ॥ नवभिर्मित्रवर्माणंसुशर्माणंतथाष्टभिः ॥ शत्रुंजयंचराजानंहत्वातत्रशिला
 शितैः ॥ १२ ॥ सौश्रुतेःसशिरस्त्राणंशिरःकायादपाहरत् ॥ त्वरितश्चंद्रदेवंचशरैर्निन्येयमक्षयं ॥ १३ ॥ तथेतरान्महाराजंजयतमानान्महारथान् ॥ पंचभिःपंचभिर्वा
 षोरेकैकंप्रत्यवारयत् ॥ १४ ॥ सत्यसेनस्तुसंकुद्धस्तोमरंव्यसृजन्महत् ॥ समुद्दिश्यरणेरुष्णांसिहनादंननादच ॥ १५ ॥ सनिर्भिद्यभुजंसव्यंमाधवस्यमहात्मनः ॥
 अयस्मयोहेमदंडोजगामधरणीतदा ॥ १६ ॥ माधवस्यतुविद्धस्यतोमरेणमहारणे ॥ प्रतोदःप्रापतद्गस्ताद्रश्मयश्चविशांपते ॥ १७ ॥ वासुदेवंविभिन्नांगं
 ह्वापार्योपनंजयः ॥ क्रोधमाहारयत्तीव्रंरुष्णांचेदमुवाचह ॥ १८ ॥ प्रापयाश्चान्महाबाहोसत्यसेनंप्रतिप्रभो ॥ यावदेनंशरैस्तीक्ष्णैर्नयामियमसादनं ॥ १९ ॥

॥२०॥२१॥२२॥२३॥२४॥२५॥२६॥२७॥२८॥ ध्वजादीनांशब्दोऽभ्युपेतिसंज्ञानांख्यः ॥२९॥३०॥३१॥३२॥३३॥३४॥३५॥३६॥३७॥३८॥ हस्त्यश्वं चास्यतः छिंदतः स्वानुगाइव यथास्वस्मिन्

प्रतोदं गृह्यसोव्यत्तुरश्मीनपियथापुरा ॥ वाहयामासतानश्वान्सत्यसेनरथंप्रति ॥ २० ॥ विश्वक्सेनंतुनिर्भिन्नं दृष्ट्वांपार्योधनंजयः ॥ सत्यसेनंशरैस्तीक्ष्णैर्वार
यित्वा महारथः ॥ २१ ॥ ततः सुनिशितैर्भ्रैराज्ञस्तस्यमहच्छिरः ॥ कुंडलोपचितंकायाच्चकर्त्तपृतनांतरे ॥ २२ ॥ तन्निकृत्यशितैर्वाणैर्मित्रवर्माणमाक्षिपत् ॥
वत्सदंतेनतीक्ष्णेनसारथिंचास्यमारिष ॥ २३ ॥ ततः शरशतैर्भूयः संशप्तकगणान्बली ॥ पातयामाससंकुद्धः शतशोथसहस्रशः ॥ २४ ॥ ततोरजतपुंस्वेनराजन्
शीर्षमहात्मनः ॥ मित्रसेनस्यचिच्छेदक्षुरप्रेणमहारथः ॥ २५ ॥ सुशर्माणंसुसंकुद्धोजत्रुदेशेसमाहनत् ॥ ततः संशप्तकाः सर्वेपरिवार्यधनंजयं ॥ २६ ॥ शस्त्रौ
घैर्मृदुः क्रुद्धानादयंतोदिशोदश ॥ अभ्यर्दितस्तुतज्जिष्णुः शक्रतुस्यपराक्रमः ॥ २७ ॥ ऐंद्रमस्रममेयात्माप्रादुश्वक्रेमहारथः ॥ ततः शरसहस्राणिप्रादुरासन्वि
शांपते ॥ २८ ॥ ध्वजानांछिद्यमानानांकार्मुकाणांचमारिष ॥ रथानांसपताकानांतूणीराणायुगैः सह ॥ २९ ॥ अक्षाणामथंचक्राणां योक्राणांरश्मिभिः सह ॥
कूषराणांवरूथानांपृषत्कानांचसंयुगैः ॥ ३० ॥ अश्वानांपततांचापिप्रासानामृष्टिभिः सह ॥ गदानांपरिधानांचशक्तितोमरपट्टिशैः ॥ ३१ ॥ शतघ्नीनांसचक्रा
णांभुजानांचोरुभिः सह ॥ कंठसूत्रांगदानांचकेयूराणांचमारिष ॥ ३२ ॥ हाराणामथंचक्राणांतनुत्राणांचभारत ॥ छत्राणांव्यजनानांचशिरसांमुकुटैः स
ह ॥ ३३ ॥ अश्रूयतमहान्शब्दस्तत्रतत्रविशांपते ॥ सकुंडलानिस्वक्षीणिपूर्णचंद्रनिभानिच ॥ ३४ ॥ शिरांस्युर्व्यामदृश्यंतताराजालमिवांबरे ॥ सुस्रग्धीणिसु
वासांसिचंदनेनेक्षितानिच ॥ ३५ ॥ शरीराणिव्यदृश्यंतनिहतानांमहीतले ॥ गंधर्वनगराकारंघोरमायोधनंतदा ॥ ३६ ॥ निहतैराजपुत्रैश्चक्षत्रियैश्चमहाव
लैः ॥ हस्तिभिःपतितैश्चैवतुरंगैश्चाभवन्मही ॥ ३७ ॥ अगम्यरूपासमरेविशीर्णैरिवपर्वतैः ॥ नासीच्चक्रपथस्तत्रपांडवस्यमहात्मनः ॥ ३८ ॥ निघ्नतःशात्रवान्भ
क्षैर्हस्त्यश्वंचस्यतोमहत् ॥ स्वानुगाइवसीदंतिरथचक्राणिमारिष ॥ ३९ ॥ अरतस्तस्यसंग्रामेतस्मिन्लोहितकर्दमे ॥ सीदमानानिचक्राणिसमूहस्तुरगाभृशं
॥ ४० ॥ अमेणमहतायुक्तामनामारुतरंहसः ॥ वेध्यमानंतुतसैन्यपांडुपुत्रेणधन्विना ॥ ४१ ॥ प्रायशोविमुखंसर्वनावतिष्ठतभारत ॥ तान्जित्वासमरेजिष्णुः
संशप्तकगणान्बहून् ॥ विरंराजतदापार्योविधूमोघ्निरिवज्वलन् ॥ ४२ ॥ इ० म० भा० क० संशप्तकजयेसप्तविंशोऽध्यायः ॥ २७ ॥ ॥ ६३ ॥ ॥ ६३ ॥ ॥ ६३ ॥

नष्टेऽनुचराः सीदंतिपर्वरथानांभ्रं दृष्ट्वाचक्राणिनश्यन्तिअक्षजगदितिभावः आतंकादिवेतिपाठेचिनयेत्पुष्पचारः ॥ ३९ ॥ सीदमानानिपंकमज्जनात् ॥ ४० ॥ ४१ ॥ ४२ ॥ इ० क० नै० भा० सप्तविंशोऽध्यायः ॥ २७ ॥

युधिष्ठिरमिति ॥ १ ॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥ आभरणं अववंतुः अक्षय
 संजय उवाच युधिष्ठिरं महाराज विस्मृतं शरान्वहून् ॥ स्वयं दुर्योधनो राजा प्रत्यगृह्णादभीतवत् ॥ १ ॥ तमापतंतं सहसा तव पुत्रं महारथं ॥ धर्मराजो द्रुतं विध्वा
 तिष्ठतिष्ठेति चाब्रवीत् ॥ २ ॥ सतु तं प्रति विव्याध नवभिर्निशितैः शरैः ॥ सारथिं चास्य भस्त्रेण भ्रंशं क्रुद्धो भ्यताडयत् ॥ ३ ॥ ततो युधिष्ठिरो राजन् स्वर्णपुंखान् शिली
 मुखान् ॥ दुर्योधनाय चिक्षेप त्रयोदश शिलाशितान् ॥ ४ ॥ चतुर्भिश्चतुरोवाहांस्तस्य हत्वामहारथः ॥ पंचमेन शिरः कायात्सारथेश्च समाक्षिपत् ॥ ५ ॥ षष्ठेन तु
 ध्वजं राज्ञः सप्तमेन तु कार्मुकं ॥ अष्टमेन तथा खड्गं पातयामास भूतले ॥ ६ ॥ पंचभिर्नृपतिं चापि धर्मराजो र्दयद्दृशं ॥ हताश्चात्तुरयात्तस्मादवपुत्यसुतस्तव ॥ ७ ॥
 उत्तमं व्यसनं प्राप्नोभूमावेवावतिष्ठत ॥ तंतुरुच्छ्रगतं दृष्ट्वा कर्णद्रौणिकृपादयः ॥ ८ ॥ अभ्यवर्तंतं सहसा परीप्संतो नराधिपं ॥ अथ पांडुसुताः सर्वे परिवार्य युधि
 ष्ठिरं ॥ ९ ॥ अन्वयुः समरे राजंस्ततो युद्धमवर्तत ॥ ततस्तूर्यसहस्राणि प्राघाद्यंत महाहृद्ये ॥ १० ॥ ततः किल किलाशब्दाः प्रादुरासन्महीपते ॥ यत्राभ्यगच्छन्स
 मरे पांचालाः कौरवैः सह ॥ ११ ॥ नरातरैः समाजग्मुर्वारिष्ठावरवारणैः ॥ रथाश्चरथिभिः सार्धं हयाश्च हयसादिभिः ॥ १२ ॥ दृष्ट्वा सन्महाराज प्रेक्षणीयानि सं
 युगे ॥ विविधान्यप्यचित्यानि शस्त्रवंत्युत्तमानि च ॥ १३ ॥ तेशूराः समरे सर्वे चित्रं लघुच सुपुच ॥ अयुध्यंत महावेगाः परस्परवधैषिणः ॥ १४ ॥ अन्योन्यं समरे
 जघ्नुर्योधव्रतमनुष्ठिताः ॥ नहिते समरं चक्रुः पृष्ठतो वै कथंचन ॥ १५ ॥ मुहूर्त्तमेव तं युद्धमासीन्मधुरदर्शनं ॥ तत उन्मत्तवद्राजन्निर्मर्यादमवर्तत ॥ १६ ॥ रथीनां
 गंसमासाद्य दारयन्निशितैः शरैः ॥ प्रेषयामास कालाय शरैः सन्नतपर्वभिः ॥ १७ ॥ नागाह्यान्समासाद्य विक्षिपंतो बहून्रणे ॥ दारयामासुरत्युग्रं तत्र तत्र तदा त
 दा ॥ १८ ॥ हयारोहाश्च बहवः परिवार्य हयोत्तमान् ॥ तलशब्द रवांश्चक्रुः संपतंतस्ततस्ततः ॥ १९ ॥ धावमानांस्ततस्तांस्तुद्रवमाणान्महागजान् ॥ पार्श्वतः पृष्ठतश्चैव
 निजघ्नुर्यसादिनः ॥ २० ॥ विद्राव्य च बहून्श्वान्नागाराजन्मदोक्तटाः ॥ विषाणैश्चापरे जघ्नुर्मृदुश्चापरे भ्रंशं ॥ २१ ॥ साश्वारोहांश्चतुरगान् विषाणैर्विव्यधू
 षा ॥ अपरे चिक्षिपुर्वेगात् प्रगृत्यातिबलास्तदा ॥ २२ ॥ पादातैराहता नागाविवरेषु समंततः ॥ चक्रुरार्त्तस्वरं घोरं दुद्रुवुश्च दिशो दश ॥ २३ ॥ पदातीनां तु सहसा
 प्रभुतानां महाहवे ॥ उत्सृज्याभरणं तूर्णमववव्रूणाजिरे ॥ २४ ॥ निमित्तं मन्यमानास्तु परिणाम्य महागजाः ॥ जगृहुर्बिभिदुश्चैव चित्राण्याभरणानि च ॥ २५ ॥

स्पृष्टवन्तः ॥ २५ ॥ निमित्तं जयहेतुं महान्तो गजा येषां ते महागजाः गजारोहाः जगृहुः इतिभिर्षाहयामासुः परिणाम्य विनाम्य हस्तिनमिति शेषः विभिदुश्च शत्रून् गजैरेव ॥ २५ ॥

॥ २६ ॥ २७ ॥ २८ ॥ २९ ॥ ३० ॥ प्रतिमानेषु जदंतांतरालेषु प्राप्तेः कुंभेषु तोमरे र्दंतवेषु शक्तिभिश्च निगृहीताः प्रतिमानं प्रतिच्छायागजदंतांतरालयोरिति मेदिनी ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ ३३ ॥ ३४ ॥

तांस्तु तत्र प्रसक्तान्वै परिवार्य पदातयः ॥ हस्त्यारोहान्निजघ्रुस्ते महावेगावलोकटाः ॥ २६ ॥ अपरे हस्तिभिर्हस्तैः खं विक्षिप्तमहाहवे ॥ निपतंतो विषाणाग्रैर्भृशं वि
द्धाः सुशिक्षितैः ॥ २७ ॥ अपरे सहसा गृह्य विषाणैरेव सृष्टितां ॥ सेनांतरं समासाद्य केचित्तत्र महागजैः ॥ २८ ॥ क्षुण्णगात्रामहाराजं विक्षिप्य च पुनः पुनः ॥ अप
रे व्यजनानीव विभ्राम्यनिहता मृधे ॥ २९ ॥ पुरः सराश्वनागानामपरे पां विशांपते ॥ शरीराण्यतिविद्धानितत्र तत्र रणाजिरे ॥ ३० ॥ प्रतिमानेषु कुंभेषु दंतवेषु
चापरे ॥ निगृहीतां भृशं नागाः प्रासतो मरशक्तिभिः ॥ ३१ ॥ निगृह्य च गजाः केचित्पार्श्वस्थैर्भृशदारुणैः ॥ रथाश्वसादिभिस्तत्र संभिन्नान्यपतन्भुवि ॥ ३२ ॥
सहयाः सादिनस्तत्र तोमरेण महामृधे ॥ भूमावमृद्भ्रन्वेगेन सचर्मणं पदातिनं ॥ ३३ ॥ तथा सावरणांकांश्चित्तत्र तत्र विशांपते ॥ रथान्नागाः समासाद्य परिगृह्य
चमारिष ॥ ३४ ॥ व्याक्षिपन्सहसा तत्र घोररूपं भयानके ॥ नैरात्रैर्निहताश्चापि गजाः पेतुर्महाबलाः ॥ ३५ ॥ पर्वतस्येव शिखरं वजरुग्णं महीतले ॥ योधा योधा
न्समासाद्य मुष्टिभिर्यहनन्युधि ॥ ३६ ॥ केशेष्वन्योन्यमाक्षिप्य चिक्षिपुर्बिभिद्दुश्वह ॥ उद्यम्य च भुजानन्ये निक्षिप्य च महीतले ॥ ३७ ॥ पंदाचोरः समाक्रम्य
स्फुरतोऽपाहरच्छिरः ॥ पततश्चापरोराजं निजहारासिनाशिरः ॥ ३८ ॥ जीवतश्च तथैवान्यः शस्त्रं कायं न्यमज्जयत् ॥ मुष्टियुद्धं महात्साद्योधानां तत्र भारत ॥ ३९ ॥
तथा केशग्रहश्चोग्रो बाहुयुद्धं च भैरवं ॥ समासक्तस्य चान्येन अविज्ञातस्तथापरः ॥ ४० ॥ जहार समरे प्राणान्नानाशस्त्रैर्नेकधा ॥ संसक्तेषु च योधेषु वर्तमाने च
संकुले ॥ ४१ ॥ कबंधान्युत्थितानि स्युः शतशोथसहस्रशः ॥ शोणितैः सिच्यमानानि शस्त्राणि कवचानि च ॥ ४२ ॥ महारागानुरक्तानि वस्त्राणीव च काशिरे ॥ ए
वमेतन्महद्युद्धं दारुणं शस्त्रसंकुलं ॥ ४३ ॥ उन्मत्तगंगा प्रतिमं शब्देनापूरयज्जगत् ॥ मैवस्वेन परेराजन्विजायंते शरासुराः ॥ ४४ ॥ योद्धव्यमिति युध्यंते राजानो
जयगृह्णिनः ॥ स्वान्स्वेजघ्रुर्महाराजपरांश्चैव समागतान् ॥ ४५ ॥ उभयोः सेनयोर्वैरैर्व्यकुलं समपद्यत ॥ रथैर्भग्नैर्महाराजवारणैश्च निपातितैः ॥ ४६ ॥ हयैश्च पतितै
स्तत्र नुरैश्च विनिपातितैः ॥ अगम्य रूपापृथिवीक्षणेन समपद्यत ॥ ४७ ॥ क्षणेनासीन्महीपालक्षतजौघप्रवर्तिनी ॥ पंचालामहनत्कर्णस्त्रिगर्ताश्च धनंजयः ॥ ४८ ॥

॥ ३५ ॥ ३६ ॥ ३७ ॥ ३८ ॥ ३९ ॥ ४० ॥ ४१ ॥ ४२ ॥ ४३ ॥ ४४ ॥ ४५ ॥ ४६ ॥ ४७ ॥ ४८ ॥

॥ ४९ ॥ इतिकर्णपर्वणिनेलकंठीवेभारतभावदीपेऽष्टादशोऽध्यायः ॥ २८ ॥ ॥ ५ ॥ अनीति ॥ १ ॥ २ ॥ विरथः कृतं इत्युक्तं तत्र युद्धे धर्मपुत्रः कथं च विरथं चक्रे तस्य तं च नृपतिर्दुर्योध

भीमसेनः कुरुनराजन्हस्य नीकं च सर्वशः ॥ एवमेपक्षयो वृत्तः कुरुपांडवसेनयोः ॥ अपराह्णे गते सूर्ये कांक्षतां विपुलं यशः ॥ ४९ ॥ इति श्रीमहाभारते कर्णप
र्वणिसंकुलयुद्धेऽष्टाविंशोऽध्यायः ॥ २८ ॥ ॥ ५ ॥ धृतराष्ट्र उवाच . अतितीव्राणि दुःखानि दुःसहानि धूनि च ॥ त्वत्तोहं संजया श्रौपुत्राणां चैव संक्षयं ॥ १ ॥
यथा त्वं मे कथयसे यथा युद्धमवर्त्तत ॥ न संति सूतकौरव्या इति मे निश्चिता मंतिः ॥ २ ॥ दुर्योधनश्च विरथः क्रुतस्तं त्रमहारथः ॥ धर्मपुत्रः कथं चक्रे तस्य वानृपतिः
कथं ॥ ३ ॥ अपराह्णे कथं युद्धमभवत् लोमहर्षणं ॥ तन्ममाचक्ष्वत्त्वेन कुशलोत्थसि संजय ॥ ४ ॥ संजय उवाच . संसक्तेषु तु सैन्येषु ध्यमानेषु भागशः ॥ र
थमन्यं समास्थाय पुत्रस्तव विशांपते ॥ ५ ॥ क्रोधेन महता युक्तः स विफोभुजगो यथा ॥ दुर्योधनः समालक्ष्य धर्मराजं युधिष्ठिरं ॥ ६ ॥ प्रोवाच सूतं त्वरितो याहि
याहीति भारत ॥ तत्र मां प्रापं यक्षि प्रसारथे यत्र पांडवः ॥ ७ ॥ धियमाणां तपत्रेण राजा राजति दंशितः ॥ समूतश्चोदितो राज्ञा राज्ञः स्यंदनमुत्तमं ॥ ८ ॥ युधिष्ठिर
स्याभिमुखं प्रेषयामास संयुगे ॥ ततो युधिष्ठिरः क्रुद्धः प्रभिन्न इव कुंजरः ॥ ९ ॥ सारथिं चोदयामास याहियत्र संयोधनः ॥ तौ समाजग्मतुर्वीरौ भ्रातरौ रथसत्त
मौ ॥ १० ॥ समेत्य च महावीरौ संरंभ्यौ युद्धदुर्मदौ ॥ ववर्षतुर्महेश्वासौ शरैरन्योन्यमाहवे ॥ ११ ॥ ततो दुर्योधनो राजा धर्मशीलस्य मारिष ॥ शिलाशितेन भले
नयनुश्चिच्छेद संयुगे ॥ १२ ॥ तं नानृप्यत संक्रुद्धो लवमानं युधिष्ठिरः ॥ अपविध्य धनुश्चिच्छेदं क्रोधं संरक्तलोचनः ॥ १३ ॥ अन्यत्कार्मुकमादाय धर्मपुत्रश्च मूमु
खे ॥ दुर्योधनस्य चिच्छेदध्वजं कार्मुकमेव च ॥ १४ ॥ अथान्यद्दुरादाय प्राविध्यत युधिष्ठिरं ॥ तावन्योन्यं सुसंकुद्धौ शस्त्रवर्षाण्यमुंचतां ॥ १५ ॥ सिंहाविवसु
संरंभ्योपरस्परजिगीषया ॥ जघ्नतुस्तौरणे न्योन्यं नर्दमानौ वृषाविव ॥ १६ ॥ अंतरं मार्गमाणौ च चरतुस्तौ महारथौ ॥ ततः पूर्णायतोत्सृष्टैः शरैस्तौ तुरुतव्रणौ ॥ १७ ॥
विरजतुर्महाराजकिंशुकाविवपुष्पितौ ॥ ततो राजं न्विमुंचतौ सिंहनादान्मुहुर्मुहुः ॥ १८ ॥ तलयोश्च तथा शब्दान् धनुषश्च महाहवे ॥ शंखशब्दवरांश्चैव चक्रतु
स्तौ नरेश्वरौ ॥ १९ ॥ अन्योन्यं तौ महाराजपीडयां चक्रतुर्भृशं ॥ ततो युधिष्ठिरो राजापुत्रं तव शरैस्त्रिभिः ॥ २० ॥ आजघानोरसि क्रुद्धो वज्रवैगैर्दुरासदैः ॥ प्रति
विध्याधतं तूर्णतव पुत्रो महीपतिः ॥ २१ ॥ पंचभिर्निशितैर्बाणैः स्वर्णपुंखैः शिलाशितैः ॥ ततो दुर्योधनो राजा शक्तिं चिक्षेप भारत ॥ २२ ॥

मः कथं युध्यत इति शेषः ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ अपविध्यत्यक्त्वा ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥

सर्वपासर्वी सर्वविनाशिनीगौरादिः तिरस्कारविनाशोचपुंसिपारसवःपुमानितिमेदिनी ॥२३॥२४॥२५॥२६॥२७॥२८॥२९॥३०॥३१॥३२॥३३॥३४॥३५॥३६॥ इतिकर्णपर्वणिनैलकंठीये

सर्वपासर्वीतीक्ष्णांमहोल्काप्रतिमांतदा ॥ तामापतंतीसहसाधर्मराजःशितैःशरैः ॥ २३ ॥ त्रिभिश्चिच्छेदसहसातंचविव्याधपंचभिः ॥ निपपातततःसाथस्वर्णदं
डामहास्वना ॥ २४ ॥ निपतंतीमहोल्केवव्यराजच्छिखिसन्निभा ॥ शक्तिविनिहतांद्द्वेषापुत्रस्तवविशांपते ॥ २५ ॥ नवभिर्निशितैर्भ्रैर्निजघानयुधिष्ठिरं ॥
सोतिविद्बलवताशत्रुणाशत्रुतापनः ॥ २६ ॥ दुर्योधनंममुद्दिश्यवाणंजग्राहसत्वरः ॥ समाधत्तचतंवाणंधनुर्मध्येमहाबलः ॥ २७ ॥ चिक्षेपचमहाराजततः
क्रुद्धःपराक्रमी ॥ सतुवाणःसमासाधतवपुत्रंमहारथं ॥ २८ ॥ व्यामोहयतराजानंधरणींचददारह ॥ ततोदुर्योधनःक्रुद्धोगदामुंघम्यवेगितः ॥ २९ ॥ विधित्सुः
कलहस्यांतंधर्मराजमुपाद्रवत् ॥ तमुद्यतगदंद्द्वेषादंडहस्तमिवांतकं ॥ ३० ॥ धर्मराजोमहाशक्तिप्राहिणोत्तवसूनवे ॥ दीप्यमानांमहावेगांमहोल्कांज्वलितामि
व ॥ ३१ ॥ रथस्थःसंतयाविद्बोवर्मभित्वास्तनांतरे ॥ भृशंसंविभ्रहृदयःपपातचमुमोहच ॥ ३२ ॥ भीमस्तमाहचततःप्रतिज्ञामनुचितयन् ॥ नायंवध्यस्तवनृपइ
त्युक्तःसत्यवर्तत ॥ ३३ ॥ तवस्त्वरितमागम्यकृतवंमतिवात्मजं ॥ प्रत्यपद्यतराजानंनिमग्रंव्यसनार्णवे ॥ ३४ ॥ गदामादायभीमोपिहेमपट्टपरिष्कृतां ॥ अभि
दुद्राववेगेनकृतवर्साणमाहवे ॥ ३५ ॥ एषंतदभवद्युद्धंत्वदीयानांपरैःसह ॥ अपराद्धेमहाराजकांक्षतांविजयंयुधि ॥ ३६ ॥ इतिश्रीमहाभारतेकर्णपर्वणि
संकुलयुद्धेएकोनत्रिंशोऽध्यायः ॥ २९ ॥ ॥ ७ ॥ संजयउवाच . ततःकर्णपुरस्कृत्यत्वदीयायुद्धदुर्मदाः ॥ पुनरुत्त्यसंग्रामंचक्रुर्देवासुरोपमं ॥ १ ॥ द्वि
रदनररथाश्वशंखशब्दैःपरित्पिताविविधैश्वशस्त्रपातैः ॥ द्विरदरथपदातिसादिसंघाःपरिकुपिताभिमुखाःप्रजघ्निरते ॥ २ ॥ शितपरश्वधसासिपद्भिर्पुभिरने
कविधैश्वसूदिताः ॥ द्विरदस्थहयामहाहवेवरपुरुषैःपुरुषाश्ववाहनैः ॥ ३ ॥ कमलदिनकरेंदुसन्निभैःसितदशनैःसुंमुखाक्षिनासिकैः ॥ रुचिरमुकुटकुंडलैर्महीपुरु
षशिरोभिरुपस्ततावभौ ॥ ४ ॥ परिघमुसलशक्तितोमरैर्नखरभुशुंडिगदाशतैर्हताः ॥ द्विरदनरहयाःसहस्रशोरुधिरनदीप्रवहास्तदाभवन् ॥ ५ ॥ प्रहतरथनरा
श्वकुंजरंप्रतिभयदर्शनमुल्बणव्रणं ॥ तदहितहतमभवभौबलंपितृपतिराष्ट्रमिवप्रजाक्षये ॥ ६ ॥ अयतवनरदेवसैनिकास्तवचमुत्पाःसुरसूनुसन्निभाः ॥ अमित
बलपुरःसरारणेकुरुवृषभाःशिनिपुत्रमभ्ययुः ॥ आतदतिरुधिरभीमंमावभौपुरुषवराश्वरथंदिपाकुलांलवणजलसमुद्धतस्वनंबलमसुरामरमैव्यसप्रभं ॥ ८ ॥

भारतभाष्येएकोनत्रिंशोऽध्यायः ॥ २९ ॥ ॥ ७ ॥ . ततइति ॥ १ ॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥ लवणजलः क्षारसमुद्रः ॥ ८ ॥

तिसमविक्रमस्ततस्त्रिदशवरावरजोपमंयुधि ॥ दिनकरकिरणप्रभैः पृषत्कैरवितनयोभ्यहनच्छिनिप्रवीरं ॥ ९ ॥ तमपिसरथवाजिसारथिंशिनिवृष
 भोविविधैःशरैस्त्वरन् ॥ भुजगविषसमप्रभैरणपुरुषवरंसमवास्तृणोत्तदा ॥ १० ॥ शिनिवृषभशरैर्निपीडितंतवसुहृदोवसुषेणमभ्ययुः ॥ त्वरितमतिरथारथ
 पभंदिरदरथाश्वपदातिभिःसह ॥ ११ ॥ तदुदधिनिभमाद्रवद्वलंत्वरिततरैःसमभिद्रुतंपरैः ॥ द्रुपदसुतमुखैस्तदाभवत्पुरुषरथाश्वगजक्षयोमहान् ॥ १२ ॥ अथ
 पुरुषवरौकृताह्निकौभवमभिपूज्ययथाविधिप्रभुं ॥ अरिवधकृतनिश्वयौद्रुतंतववलमर्जुनकेशवोस्तौ ॥ १३ ॥ जलदनिनदनिःस्वनंरथंपवनविधूतपताकके
 तनं ॥ सितहयमुपयांतमंतिकंरुतमनसोदृशुस्तदारयः ॥ १४ ॥ अथविस्फार्यगांडीवरंथेनृत्यन्निवार्जुनः ॥ शरसंवाधिमकरोत्खंदिशःप्रदिशस्तथा ॥ १५ ॥
 रथान्विमानप्रतिमान्मज्जयन्सायुधध्वजान् ॥ ससारथितदावाणैरभ्राणीवानिलोवधीत् ॥ १६ ॥ गजान्गजप्रयंतंश्ववैजयंत्यायुधध्वजान् ॥ सादिनोश्वांश्च
 पत्नींश्चशरैर्नियेयमक्षयं ॥ १७ ॥ तमंतकमिवक्रुद्धमनिवार्यमहारथं ॥ दुर्योधनोभ्ययादेकोनिघ्नन्वाणैरजिह्वगैः ॥ १८ ॥ तस्यार्जुनोधनुःसूतमश्वान्केतुंच
 सायकैः ॥ हत्वासप्तभिरेकेनछत्रंचिच्छेदपत्रिणा ॥ १९ ॥ नवमंचसमाधायव्यसृजत्याणघातिनं ॥ दुर्योधनायेपुवरंतद्रौणिःसमधाच्छिनत् ॥ २० ॥ ततोद्रौ
 णेर्यनुश्छित्वाहत्वाचाश्वरथान्शरैः ॥ रूपस्यापितदत्युग्रंधनुश्छिच्छेदपांडवः ॥ २१ ॥ हार्दिक्यस्यधनुश्छित्वाध्वजंचाश्वांस्तदावधीत् ॥ दुःशासनस्येष्वसनंछि
 त्वाराधेयमभ्ययात् ॥ २२ ॥ अथसात्यकिमुत्सृज्यत्वरन्कर्णार्जुनंत्रिभिः ॥ विध्वाविध्वांधविंशत्याकृष्णंपार्थपुनःपुनः ॥ २३ ॥ नग्लानिरासीत्कर्णस्यक्षिपतः
 सायकान्वहून् ॥ रणेविनिघ्नतःशत्रून्क्रुद्धस्येशतक्रतोः ॥ २४ ॥ अथसात्यकिरागत्यकर्णंविध्वाशितैःशरैः ॥ नवंत्यानवभिश्चोग्रैःशतेनपुनरार्पयत् ॥ २५ ॥
 ततःप्रवीराःप्रार्थानांसर्वकर्णमपीडयन् ॥ युधामन्युःशिखंडीचद्रौपदेयाःप्रभद्रकाः ॥ २६ ॥ उत्तमौजायुयुत्सुश्चयमौपार्पतएवच ॥ चेदिकारूपमत्स्यानांकेकं
 यानांचयद्वलं ॥ २७ ॥ चेकितानश्चबलवान्धर्मराजश्चसुव्रतः ॥ एतेरथाश्वद्विरदैःपत्तिभिश्चोग्रविक्रमैः ॥ २८ ॥ परिवार्यरणेकर्णंनानाशस्त्रैरवाकिरन् ॥ भा
 षंतोवाग्भिरुग्राभिःसर्वकर्णवधेधृताः ॥ २९ ॥ तांशस्त्रदृष्टिंबहुधाकर्णंश्छित्वाशितैःशरैः ॥ अपोवाहास्त्रवीर्येणद्रुमंभंक्तेवमारुतः ॥ ३० ॥ ॥ २९ ॥ ३० ॥

॥ ३१ ॥ ३२ ॥ ३३ ॥ ३४ ॥ ३५ ॥ निष्कैवल्यं निश्चितकैवल्यं मर्षयस्मिन्तत्तथा ॥ ३६ ॥ प्रत्यपद्यतप्रविष्टः ॥ ३७ ॥ ३८ ॥ ३९ ॥ ४० ॥ ४१ ॥ ४२ ॥ ४३ ॥ ४४ ॥ इतिकर्णपर्वणिनेलकं
ठीयेभारतभावेदीपेत्रिशोऽध्यायः ॥ ३० ॥ ॥ ५ ॥ स्वेनच्छेदेनइच्छया आततायिनःशस्त्रपाणेः ॥ १ ॥ मद्रांसुभद्रां बलिभृतःकरदान् ॥ २ ॥ २ ॥ अरक्षत्घोषयात्रायांभरतान्दुर्योधनादीन् ॥ ४ ॥

रथिनःसमहामात्रान्गजानश्वान्ससादिनः ॥ पत्तिव्रातांश्वसंकुद्धोनिघ्नन्कर्णोव्यहस्यत ॥ ३१ ॥ तद्वध्यमानंपांडूनांबलंकर्णास्त्रवेजसा ॥ विशस्त्रपत्रदेहासु
प्रायआसीत्पराङ्मुखं ॥ ३२ ॥ अथकर्णास्त्रमस्त्रेणप्रतिहत्यार्जुनःस्मयन् ॥ दिशंस्वंचैवभूमिंचप्रावणोच्छरवृष्टिभिः ॥ ३३ ॥ मुसलानीवसपेतुःपरिघांडवचे
षवः ॥ शतघ्नइक्वाप्यन्येवंजाण्युग्राणिचापरे ॥ ३४ ॥ तैर्वध्यमानंतस्त्रैरसपत्यश्वरथद्विपं ॥ निमीलिताक्षमत्यर्थवभ्रामचननादच ॥ ३५ ॥ निष्कैवल्यंतदा
युद्धंप्रापुरश्वनरहिपाः ॥ हन्यमानाःशरैरार्त्तास्तिदाभीताःप्रदुद्रुवुः ॥ ३६ ॥ त्वदीयानांतंदीयुद्धेसंसक्तानांजयैषिणां ॥ गिरिमस्तंसमासाद्यप्रत्यपद्यतभानुमान्
॥ ३७ ॥ तमंसांचमंहाराजरजसाचविशेषतः ॥ नकिंचित्प्रत्यपस्यामशुभंवायदिवाऽशुभं ॥ ३८ ॥ तेत्रस्यंतोमहेष्वासारात्रियुद्धस्यभारत ॥ अपयानंततश्चक्रुः
सहिताःसर्वयोधिभिः ॥ ३९ ॥ कौरवेष्वपयातेपुतदाराजन्दिनक्षये ॥ जयंसुमनंसःप्राप्यपार्थाःस्वशिविरंययुः ॥ ४० ॥ वादित्रशब्दैर्विबिधैःसिंहनादैःसर्ग
जितैः ॥ परानुपहसंतश्चस्तुवंतश्चाच्युतार्जुनौ ॥ ४१ ॥ कृतेऽवहारेतैर्वीरैःसैनिकाःसर्वाएवते ॥ आशीर्वाचःपांडवेषुप्रायुज्यंतनरेश्वर ॥ ४२ ॥ ततःकृतेऽवहारेचप्रह
ष्टास्तत्रपांडवाः ॥ निशायांशिविरंगत्वान्यवसंतनरेश्वराः ॥ ४३ ॥ ततोरक्षःपिशाचाश्वश्वापदाश्वैवसंघशः ॥ जग्मुरायोधनंधोरंरुद्रस्याक्रीडसन्निभं ॥ ४४ ॥
इतिश्रीमहाभारतेकर्णपर्वणिप्रथमेयुद्धदिवसेत्रिशोऽध्यायः ॥ ३० ॥ ॥ ५ ॥ घृतराष्ट्र उवाच स्वेनच्छेदेननेःसर्वानवधीद्व्यक्तंमर्जुनः ॥ नत्यस्यस-
मरेमुच्येदंतकोप्याततांयिनः ॥ १ ॥ पार्थश्चैकोहरद्रद्रामेकश्चाग्निमतर्पयत् ॥ एकश्चेमांमहींजित्वाचंक्रेबलिभृतो नृपान् ॥ २ ॥ एकोनिवातकवचानहनदिव्य
क्रामुकः ॥ एकःकिरातरूपेणस्थितंसर्वमयोधयत् ॥ ३ ॥ एकोत्थरक्षद्ररतानेकोभवमतोपयत् ॥ तेनैकेनजिताःसर्वेमहीपात्युग्रतेजसा ॥ ४ ॥ नतेनिघाःप्रश
स्यास्तेयत्तेचक्रुर्ब्रवीहितत् ॥ ततोदुर्योधनःसूतपश्चात्किमकरोत्तदा ॥ ५ ॥ संजय उवाच हतप्रहतविध्वस्ताविवर्मायुधवाहनाः ॥ दीनस्वरादूयमानाम्मा
निनःशत्रुनिजिताः ॥ ६ ॥ तेअस्मदीयाःननियाः तेशब्दस्याभ्यासाद्वाक्यत्रयमिदं तथादुर्योधनोपिननिघःअपितुततःविस्तृतःतादृशंशत्रुंप्राप्यख्यातिगतइत्यर्थः ॥ ५ ॥ हताःनाबिताःप्रह

ताश्चिन्नावयवाःविध्वस्ताःवाहनेभ्योऽधःपातिताः ॥ ६ ॥

॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ सहसा अर्कस्मार्त् ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ मनेस्थितेनेतिशेषः प्रतीपकर्त्तारंशत्रूणांछेत्तारं प्रवीरंप्रकृष्टवीरं ॥ १३ ॥ १४ ॥ आत्यधिकेषुप्राणसंकटेषु ॥ १५ ॥ अप्यपश्यत अपिः

शिथिरस्थाःपुनर्मंत्रमंत्रयंतिस्मकौरवाः ॥ भद्रदंष्ट्राहतविषाःपादाक्रांताइवोरगाः ॥ ७ ॥ तानब्रवीत्ततःकर्णःक्रुद्धःसर्पइवश्वसन् ॥ करंकरेणनिष्पीड्यप्रेक्षमा
णस्तवात्मजं ॥ ८ ॥ यत्तोदृढश्वदंक्षश्वधृतिमानर्जुनस्तदा ॥ संबोधयतिचाप्येनंयथाकालमधोक्षजः ॥ ९ ॥ सहसास्त्रविसर्गेणवयंतेनाद्यवंचिताः ॥ श्वस्त्वहंत
स्यसंकल्पंसर्वंहंतामहीपते ॥ १० ॥ एवमुक्तस्तथेत्युक्त्वासोनुजज्ञेनृपोत्तमान् ॥ तेऽनुज्ञातानृपाःसर्वेस्वानिवेश्मानिभेजिरे ॥ ११ ॥ सुखोषितास्तांरजनींलृष्टायु
द्वायनिर्ययुः ॥ तेऽपश्यन्विहितंयूहंधर्मराजेनदुर्जयं ॥ १२ ॥ प्रयत्नात्कुरुमुख्येनबृहस्पत्युशंनोमते ॥ अथप्रतीपकर्त्तारंप्रवीरंपरवीरहा ॥ १३ ॥ सस्मारदृषभ
स्कंधंकर्णदुर्योधनस्तदां ॥ पुरंदरसमंयुद्धेमरुद्रणसमंभले ॥ १४ ॥ कार्तवीर्यसमंत्रीर्येकर्णराज्ञोऽगमन्मनः ॥ सर्वेषांचैवसैन्यानांकर्णमेवागमन्मनः ॥ सूतपुत्रं
महेष्वासंबंधुमात्ययिकेष्विव ॥ १५ ॥ धृतराष्ट्रउवाच- ततोदुर्योधनःसूतपश्चात्किमकरोत्तदा ॥ यद्वोऽगमन्मनोमंदाःकर्णवैकर्त्तनंप्रति ॥ १६ ॥ अप्यपश्य
तराधेयंशीतार्तइवभास्करं ॥ कृतेऽवहारेसैन्यानांप्रवृत्तेचरणेषुपुनः ॥ १७ ॥ कथंवैकर्त्तनःकर्णस्तत्रायुध्यतसंजय ॥ कथंचपांडवाःसर्वेयुयुधुस्तत्रसूतजं ॥ १८ ॥
कर्णोत्थेकोमहाबाहुर्हन्यात्पार्थान्ससृंजयान् ॥ कर्णस्यभुजयोर्वीर्यशक्रविष्णुसमंयुधि ॥ १९ ॥ तस्यशस्त्राणिघोराणिविक्रमश्चमहात्मनः ॥ कर्णमाश्रित्यसं
ग्रामेमतोदुर्योधनोऽनृपः ॥ २० ॥ दुर्योधनंततोदृष्ट्वापांडवेनभृशार्दितं ॥ पराक्रांतान्यांडुसुतानदृष्ट्वाचापिमहारथः ॥ २१ ॥ कर्णमाश्रित्यसंग्रामेमंदोदुर्योधनः
पुनः ॥ जेतुमुत्सहतेपार्थान्सपुत्रान्सहकेशवान् ॥ २२ ॥ अहोवतमहदुःखंयत्रपांडुसुतान्त्रणे ॥ नातरद्रभसःकर्णोदैवंनूनंपरायणं ॥ २३ ॥ अहोघूतस्यनिष्ठेयं
घोरासंप्रतिवर्तते ॥ अहोतीव्राणिदुःस्वानिदुर्योधनकृतान्यहं ॥ २४ ॥ सोढाघोराणिबहुशःशल्यभूतानिसंजया ॥ सौबलंचतदातातनीतिमानितिमन्यते ॥ २५ ॥
कर्णश्चरभसोनित्यंराजातंचाप्यनुव्रतः ॥ यदेवंवर्तमानेषुमहायुद्धेषुसंजय ॥ २६ ॥ अश्रौपनिहतान्पुत्रान्नित्यमेवविनिर्जितान् ॥ नपांडवानांसमरेकश्चिदस्ति
निवारकः ॥ २७ ॥

प्रश्ने ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ मत्तः कर्णाश्रयेणमूढः जाविनाशानवधानात् ॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥ निष्ठाविपाकः ॥ २४ ॥ २५ ॥ कर्ण

अश्रौपनिहताःपुत्रान्नित्यमेवविनिर्जितान् ॥ २६ ॥ २७ ॥

स्त्रीमध्यमिवगाहंते सेनांमृदंतीत्यर्थः निमित्तानिधूतादीनिधर्मिष्ठानीतिस्त्रोपालंभं विरुद्धानीत्यर्थः ॥ २८ ॥ २९ ॥ कार्यैराज्यलाभाख्यंदूरप्राप्तं अत्यंतदुर्लभं यद्यतः विजानतापित्वया प्राप्ताप्राप्तविचारणं युक्तायुक्तपरीक्षणं कृतमित्यन्वयः ॥ ३० ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ ३३ ॥ ३४ ॥ ३५ ॥ ३६ ॥ ३७ ॥ शक्रशक्तौ तिस्रस्य अर्जुनवधे सामर्थ्याभावं द्योतयति ॥ ३८ ॥ श्रेयंस्करं आत्मघाणकरं वीर्यसमानमिति

स्त्रीमध्यमिवगाहंते देवंतुवलवत्तरं ॥ संजय उवाच राजन्पूर्वमिमित्तानिधर्मिष्ठानिविचिंतय ॥ २८ ॥ अतिक्रान्तं हियत्कार्यं पश्चाच्चिंतयते नरः ॥ तच्चास्य न भवेत्कार्यं चिंतया च विनश्यति ॥ २९ ॥ तदिदं तव कार्यं तु दूरप्राप्तं विजानता ॥ न कृतयत्त्वया पूर्वप्राप्ताप्राप्तविचारणं ॥ ३० ॥ उक्तोसि बहुधाराजन्मायुध्यस्वेति पांडवैः ॥ गृह्णीषे न च तन्मोहाद्वचनं च विशांपते ॥ ३१ ॥ त्वया पापानि घोरानि समाचीर्णानि पांडुषु ॥ त्वत्कृते वर्तते घोरः पार्थिवानां जनक्षयः ॥ ३२ ॥ तत्त्विदानीमतिक्रान्तं मां शुचो भरतर्षभ ॥ शृणु सर्वं यथा वृत्तं घोरं वैशसमच्युत ॥ ३३ ॥ प्रभातायां रजन्यां तु कर्णो राजानमभ्ययात् ॥ समेत्य च महाबाहुर्दुर्योधनमथाब्रवीत् ॥ ३४ ॥ कर्ण उवाच अघराजन्समेप्यामि पांडवेन यशस्विना ॥ निहनिष्यामि तं वीरं संभ्रामां निहनिष्यति ॥ ३५ ॥ बंधुत्वान्मम कार्याणां तथा पार्थस्य भास ॥ नाभूत्समागमो राजन्मम चैवार्जुनस्य च ॥ ३६ ॥ इदं तु मे यथा प्रज्ञं शृणु वाक्यं विशांपते ॥ अनिहत्यरणे पार्थनाहमेप्यामि भारत ॥ ३७ ॥ हतप्रवीरे सैन्यस्मिन्मयि चावस्थिते युधि ॥ अभियास्यति मां पार्थः शक्रशक्तिविनाकृतं ॥ ३८ ॥ ततः श्रेयस्करं यच्च तन्निबोध जज्ञेश्वर ॥ आयुधानां च मे वीर्यं दिव्यानामर्जुनस्य च ॥ ३९ ॥ कार्यस्य महतो भेदे लाघवे दूरपातने ॥ सौष्ठवे चास्त्रपाते च सव्यसाचीनमत्समः ॥ ४० ॥ प्राणेशौर्येय विज्ञाने विक्रमे चापि भारत ॥ निमित्तज्ञानयोगे च सव्यसाचीनमत्समः ॥ ४१ ॥ सर्वायुधमहामात्रं विजयं नाम तद्गुणः ॥ इंद्रार्यप्रियकामेन निर्मितं विश्वकर्मणा ॥ ४२ ॥ येन दैत्यगणान् राजन् जितवान्वै शतक्रतुः ॥ यस्य घोषेण दैत्यानां व्यामुह्यंत दिशो दश ॥ ४३ ॥ तद्गार्गवाय प्रायच्छुच्छुक्रः परमसंमतं ॥ तद्विव्यं भार्गवो मत्स्यमददद्गुरुत्तमं ॥ ४४ ॥ तेन योत्स्य महाबाहुर्मर्जुनं जयतां वरं ॥ यथेन्द्रः समरे सर्वान् दैतेयान्वै समागतान् ॥ ४५ ॥ धनुर्घोरं रामदत्तं गांडीवात्तद्विशिष्यते ॥ त्रिस्तप्तकृत्वः पृथिवीधनुपायेन निर्जिता ॥ ४६ ॥ धनुषोत्स्यस्य कर्माणि दिव्यानि प्राह भार्गवः ॥ तद्रामोत्स्यददन्मत्स्यं ते मयोत्स्यमि पांडवं ॥ ४७ ॥ अघदुर्योधनाहं त्वानंदयिष्ये सर्वांधवं ॥ निहत्य समरे वीरमर्जुनं जयतां वरं ॥ ४८ ॥ शेषः ॥ ३९ ॥ कार्यस्य कर्तव्यस्य परकीयस्य भेदे विनाशो लघवे शौघ्ये सौष्ठवे कौशले ॥ ४० ॥ प्राणेशा रीरबले शौर्ये मानसबले विज्ञाने अस्त्रशिक्षायां विक्रमे फलोपधानेऽस्त्राणां निमित्तज्ञानयोगे लक्षसंबंधावधारणे ॥ ४१ ॥ महामात्रं श्रेष्ठं विजयाख्यं नाम प्रसिद्धं ॥ ४२ ॥ ४३ ॥ ४४ ॥ ४५ ॥ ४६ ॥ ४७ ॥ ४८ ॥

॥ ४९ ॥ सिद्धिर्दोषः आत्मवतो जितचित्तस्य ॥ ५० ॥ ५१ ॥ ५२ ॥ ५३ ॥ ५४ ॥ ५५ ॥ ५६ ॥ ५७ ॥ शल्यः कृष्णतुल्यः बाणशकटबहुलतया बाणानामक्षय्यत्वं ज्ञेयं एवं बहुश्वत्वेन दिव्याश्वजय इत्याह अयं सपर्वतनवद्वीपाहतवीराससागरा ॥ पुत्रपौत्रप्रतिष्ठाते भविष्यत्यद्यपार्थिव ॥ ४९ ॥ नाशक्यं विद्यते मेघत्वस्त्रियार्थं विशेषतः ॥ सम्यग्धर्मानुरक्तस्य सिद्धिरात्मवतो यथा ॥ ५० ॥ नहि मांसमरे सोढुं संशक्तो ग्निं तरुर्यथा ॥ अवस्थंतु मया वाच्यं येन हीनोऽस्मि फाल्गुनात् ॥ ५१ ॥ ज्यातस्य धनुषो दिव्या तथा क्षय्ये महेषुधी ॥ सारथिस्तस्य गोविंदो मम तादृङ् विद्यते ॥ ५२ ॥ तस्य दिव्यं धनुः श्रेष्ठं गांडीवमजितं युधि ॥ त्रिजयं च महद्दिव्यं ममापि धनुरुत्तमं ॥ ५३ ॥ तत्राहमधिकः पार्थाद्भनुषातेन पार्थिव ॥ येन चाप्यधिको वीरः पांडवस्तन्निबोध मे ॥ ५४ ॥ रश्मिग्राहश्च दाशार्हः सर्वलोकनमस्कृतः ॥ अग्निदत्तश्च वै दिव्योरथः कांचनभूषणः ॥ ५५ ॥ अच्छेद्यः सर्वतो वीरवाजिनश्च मनोजवाः ॥ ध्वजश्च दिव्योद्युतिमान् वानरो विस्मयंकरः ॥ ५६ ॥ कृष्णश्च स्रष्टा जगतोरथं तमभिरक्षति ॥ एतैर्द्रव्यैरहं हीनो योद्भुमिच्छामि पांडवं ॥ ५७ ॥ अयं तु सदृशः शौरैः शल्यः समितिशोभनः ॥ सारथ्यं यदि मे कुर्यात्ध्रुवस्ते विजयो भवेत् ॥ ५८ ॥ तस्य मे सारथिः शल्यो भवत्वसुकरः परैः ॥ नाराचान्गार्धपत्रांश्च शकटानि वहंतु मे ॥ ५९ ॥ रथाश्च मुख्या राजेंद्रयुक्ता वाजिभिरुत्तमैः ॥ आयांतु पश्चात्स तं मामेव भरतर्षभ ॥ ६० ॥ एवमभ्यधिकः पार्थाद्भुविष्यामि गुणैरहं ॥ शल्योऽप्यभ्यधिकः कृष्णादर्जुनादपि चाप्यहं ॥ ६१ ॥ यथाश्च हृदयं वेद दाशार्हः परवीरहा ॥ तथा शल्यो विजानीते हयज्ञानं महारथः ॥ ६२ ॥ बाहुवीर्ये समो नास्ति मद्राजस्य कश्चन ॥ तथास्त्रे मत्समो नास्ति कश्चिद्देवधनुर्धरः ॥ ६३ ॥ तथा शल्यसमो नास्ति हयज्ञाने हि कश्चन ॥ सोयमभ्यधिकः कृष्णाद्भुविष्यति रथो मम ॥ ६४ ॥ एवं कृते रथस्यो हंगुणैरभ्यधिकोर्जुनात् ॥ भवे युधि जयेयं च फाल्गुनं कुरुसत्तम ॥ ६५ ॥ समुघातुं न शक्यंति देवा अपि सवासवाः ॥ एतत्कृतं महाराज त्वयेच्छामि परं नप ॥ ६६ ॥ क्रियता मे पकामो मे मावः कालोऽत्यगादयं ॥ एवं कृते कृतं सद्यं सर्वकामैर्भविष्यति ॥ ३७ ॥ ततो द्रक्ष्यसि संग्रामे यत्करिष्यामि भारत ॥ सर्वथा पांडवान्संख्ये विजेष्ये वै समागतान् ॥ ६८ ॥ नहि मे समरेशक्ताः समुघातुं सुरासुराः ॥ किमु पांडुसुताराज नरणो मानुषयो नयः ॥ ६९ ॥ संजय उवाच एवमुक्तस्तव सुतः कर्णेनाहवशो भिना ॥ संपूज्य संप्रहृष्टात्मा ततो राधेयमब्रवीत् ॥ ७० ॥ दुर्योधन उवाच एवमेतत्करिष्यामि यथा त्वैर्कर्णमन्यसे ॥ सोपासंगारथाः साश्वाः स्वनुयास्यंति संयुगे ॥ ७१ ॥

मित्थादिना ॥ ५८ ॥ ५९ ॥ ६० ॥ ६१ ॥ ६२ ॥ ६३ ॥ ६४ ॥ भवे भवेयं भवेदिति पाठः प्रामादिकः ॥ ६५ ॥ ६६ ॥ ६७ ॥ ६८ ॥ ६९ ॥ ७० ॥ ७१ ॥

॥ ७२ ॥ ७३ ॥ इति श्रीनैलकंठीये भारतभावंदीपे एकत्रिंशोऽध्यायः ॥ ३१ ॥ ॥ ७३ ॥ पुत्रेति विनयेन नत्या प्रणयात्प्रकृष्टान्यायान्युक्तिगुक्तदर्थः ॥ १ ॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥ अभी
नाराचान्गार्हपत्रांश्च शकटानिवहंतुते ॥ अनुयास्यामकर्णत्वां वयं सर्वे च पार्थिवाः ॥ ७२ ॥ संजय उवाच एष मुक्तामहाराज तव पुत्रः प्रतापवान् ॥ अ
भिगम्या ब्रवीद्राजामद्राजमिदं वचः ॥ ७३ ॥ इति श्रीमहाभारते कर्णपर्वणि कर्णदुर्योधनसंवादे एकत्रिंशोऽध्यायः ॥ ३१ ॥ ॥ ७३ ॥ संजय उवाच
पुत्रस्तव महाराज मद्राजं महारथं ॥ विनयेनोपसंगम्य प्रणयाद्वाक्यमब्रवीत् ॥ १ ॥ सत्यव्रत महाभाग द्विषतां तापवर्धन ॥ मद्रेश्वररणेशूरे परसैन्यभयंकरं ॥ २ ॥
श्रुतवानसि कर्णस्य ब्रुवतो वदंतां वर ॥ यथानृपतिं सिंहानां मध्ये त्वां वरये स्वयं ॥ ३ ॥ तत्त्वामप्रति वीर्याद्यशत्रुपक्षक्षयावह ॥ मद्रेश्वरप्रयाचेऽहं शिरसां विनयेन च
॥ ४ ॥ तस्मात्पार्थ विनाशार्थं हितार्थं मम चैव हि ॥ सारथ्यं रथिनां श्रेष्ठप्रणयात्कर्तुमर्हसि ॥ ५ ॥ त्वयियं तरिराधेयो विद्विषो मे विजेष्यते ॥ अभीपूणां हि कर्णस्य
ग्रहीतान्योनं विद्यते ॥ ६ ॥ ऋते हित्वां महाभाग वासुदेव समं युधि ॥ सपाहिसर्वथा कर्णं यथा ब्रह्मामहेश्वरं ॥ आयथा च सर्वथा पत्सु वाष्णीयः पाति पांडवं ॥ तथा म
द्रेश्वराद्यत्वं राधेयं प्रतिपालय ॥ ८ ॥ भीष्मो द्रोणः रूपः कर्णो भवान् भोजश्च वीर्यवान् ॥ शकुनिः सौबलो द्रौणि र्हमेव च नो बलं ॥ ९ ॥ एवमेपकृतो भागो न वधापृ
थिवीपते ॥ न च भागो त्रभीष्मस्य द्रोणस्य च महात्मनः ॥ १० ॥ ताभ्यामवीत्यतौ भागौ निहता मम शत्रवः ॥ दृढौ हितौ महेश्वा सौ छल्ले न निहतौ युधि ॥ ११ ॥ कृत्वा
नसुकरे कर्मगतौ स्वर्गमितो नृप ॥ तथान्ये पुरुषव्याघ्राः परैर्विनिहता युधि ॥ १२ ॥ अस्मदीयाश्च बहवः स्वर्गायोपगतारणे ॥ त्यक्त्वा प्राणान्यथा शक्तिचेष्टां कृत्वा
चपुष्कलां ॥ १३ ॥ तदिदं हतभूयिष्ठं बलं मनराधिप ॥ पूर्वमप्यत्यकैः पार्थैर्हतं किमु तसांप्रतं ॥ १४ ॥ बलवंतो महात्मानः कौतियाः सत्यविक्रमाः ॥ बलं शेषं न ह
न्युर्मयथा तत्कुरु पार्थिव ॥ १५ ॥ हतवीरमिदं सैन्यं पांडवैः समरे विभो ॥ कर्णोत्येकमहाबाहु रस्मत्पिंयहितेरतः ॥ १६ ॥ भवांश्च पुरुषव्याघ्रसर्वलोकमहारथः ॥
शल्यकर्णोर्जुनेनाद्ययोद्दुमिच्छति संयुगे ॥ १७ ॥ तस्मिन् जयाशाविपुला मद्राजतराधिप ॥ तस्याभीपुग्रहवरो नान्योस्ति भुविकश्चन ॥ १८ ॥ पार्थस्य समरे
कृष्णो यथाभीपुग्रहो वरः ॥ तथा त्वं मपि कर्णस्य रथे भीपुग्रहो भव ॥ १९ ॥ तेन युक्ते रणे पार्थो रक्षमाणश्च पार्थिव ॥ यानि कर्माणि कुरुते प्रत्यक्षाणि तथैव तत् ॥
॥ २० ॥ पूर्वतः समरेत्येवमेव धीदर्जुनोरिपून् ॥ इदानीं विक्रमोत्यस्य कृष्णो न सहितस्य च ॥ २१ ॥

पूणां हय रक्ष्मीनां ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥

॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥ २६ ॥ २७ ॥ त्रातुत्रायतां ॥ २८ ॥ २९ ॥ ३० ॥ ३१ ॥ विश्रब्धंनिःशंकंयथास्यात्तथा ॥ ३२ ॥ ३३ ॥ ३४ ॥ ३५ ॥ निधायत्वक्तमपमानमितिशेषः प्रवर्ततत्यक्तु
 रुणेनसहितःपार्थोधांत्तसृष्टीमहाचमूं ॥ अहन्यहनिमद्रेशद्रावयनदृश्यतेयुधि ॥ २२ ॥ भागोऽवशिष्टःकर्णस्यतत्रचैवमहाद्युते ॥ नंभासंसहकर्णेनयुगपन्नाश
 याद्यहि ॥ २३ ॥ अरुणेनयथासार्द्धतमःसूर्योव्यपाहति ॥ तथाकर्णेनसहितोजहिपार्थमहाहवे ॥ २४ ॥ उद्यंतौचयथासूर्योवालसूर्यसमप्रभौ ॥ कर्णशल्यौरणे
 दृष्ट्वाविद्रवंतुमहारथाः ॥ २५ ॥ सूर्यारुणौयथादृष्ट्वातमोनस्यतिमारिष ॥ तथानस्यंतुकोतेयाःसपंचालाःससृजयाः ॥ २६ ॥ रथिनांप्रवरःकर्णोयंतृणांप्रवरो
 भवान् ॥ संयोगोयुवंदोर्लोकनाभून्नचभविष्यति ॥ २७ ॥ यथासर्वास्ववस्थासुवाण्यःपातिपांडवं ॥ तथाभवान्परित्रातुकर्णवैकर्तनरणे ॥ २८ ॥ त्वयासा
 रथिनात्येपअप्रधृष्योभविष्यति ॥ देवतानामपिरणेसशक्राणामहीपते ॥ किंपुनःपांडवेयानांमाविशंकीर्वचोमम ॥ २९ ॥ संजयउवाच दुर्योधनवचः
 श्रुत्वाशल्यःक्रोधसमन्वितः ॥ त्रिशिखांभ्रुकुटिकृत्वाधुन्वनहस्तौपुनःपुनः ॥ ३० ॥ क्रोधरक्तमहानेत्रपरिवृत्यमहाभुजः ॥ कुलैश्वर्यश्रुतवलेहंसःशल्योत्रवीदिदं ॥
 ॥ ३१ ॥ शल्यउवाच अवमन्यसिगांधारेध्रुवंचपरिशंकसे ॥ यन्मांत्रवीपिविश्रब्धंसारथ्यंक्रियतामिति ॥ ३२ ॥ अस्मत्तोभ्यधिकंकर्णमन्यमानःप्रशं
 संसि ॥ नचाहंयुधिराथेयंगणयेतुल्यमात्मनः ॥ ३३ ॥ आदिश्यतामभ्यधिकोममांशःपृथिवीपते ॥ तमहंसमरेजित्वागमिष्यामियथागतं ॥ ३४ ॥ अथवाप्ये
 कएवाहंयोस्यामिकुरुनंदन ॥ पश्यवीर्यममाद्यत्वंसंग्रामेदहतोरिपून् ॥ ३५ ॥ यथाभिमानंक्रौरव्यनिधायहृदयेपुमान् ॥ अस्मद्विधःप्रवर्ततमामांत्वमभिशां
 क्रियाः ॥ ३६ ॥ युधिवाप्यवमानोमेनकर्तव्यःकथंचन ॥ पश्यपीनोममभुजौवज्रसंहनमोपमौ ॥ ३७ ॥ धनुःपश्यचमेचित्रंशरोश्वाशीविपोपमान् ॥ रथंपश्य
 चमेकमंसदश्वैर्वातिवेगितैः ॥ ३८ ॥ गदांचपश्यगांधारेहेमपट्टविभूषितां ॥ दारयेयंमहींकृत्स्नां विकिरेयंचपर्वतान् ॥ ३९ ॥ शोषयेयंसमुद्रांश्वंतेजसास्वेनपार्थि
 व ॥ तंमामेवंविधंराजन्समर्थमरिनिग्रहं ॥ ४० ॥ कस्माद्युनक्षिसारथ्येनीचस्याधिरथेरणे ॥ नमामधुरिराजेन्द्रनियोक्तुंत्वमिहाहंसि ॥ ४१ ॥ नहिपापीयसः
 श्रेयान्भूत्वाप्रेष्यत्वमुत्सहे ॥ योत्स्यभ्युपगतंप्रीत्यागरीयांसंवशेस्थितं ॥ ४२ ॥ वशेपापीयसोधत्तेनत्यापमथरोत्तरं ॥ ब्रह्मणाब्राह्मणाःसृष्टांमुखात्क्षत्रंचवाहु
 तः ॥ ४३ ॥ ऊरुभ्यामसृजद्वैश्यान्शूद्रान्पद्भ्यामितिश्रुतिः ॥ तेभ्योवर्णविशेषाश्चप्रतिलोमानुलोमजाः ॥ ४४ ॥

मितिशेषः ॥ ३६ ॥ ३७ ॥ ३८ ॥ ३९ ॥ ४० ॥ अधुरिनीचेकर्मणि ॥ ४१ ॥ पापीयसःनीचयोनेःप्रेष्यत्वंदासत्वंकर्तुमितिशेषः ॥ ४२ ॥ वशेआज्ञायां ॥ अधरोत्तरंनीचोच्चयोर्वपरीत्यकरणजंमहत्पापं ॥ ४३ ॥ ४४ ॥

॥ ४५ ॥ ४६ ॥ ४७ ॥ ४८ ॥ ४९ ॥ ५० ॥ ५१ ॥ ५२ ॥ ५३ ॥ ५४ ॥ ५५ ॥ ऋतमिति ॥ ऋतमेवअयनंआश्रयोयेषांतेऋतायनास्तेषांगोत्रापत्यमार्तायनिस्त्वं ॥ ५६ ॥ ५७ ॥ ५८ ॥ ५९ ॥

अथान्योन्यस्यंसंयोगाच्चातुर्वर्ण्यस्यभारत ॥ गोमारःसंगृहीतारोदातारःक्षत्रियाःस्मृताः ॥ ४५ ॥ याजनाध्यापनैर्विप्राविशुद्धैश्वंप्रतिग्रहैः ॥ लोकस्यानुग्रहा-
र्यायस्यापिताब्राह्मणाभुवि ॥ ४६ ॥ ऋषिश्चपाशुपाल्यंचविशांदानंचधर्मतः ॥ ब्रह्मक्षत्रविशांशूद्राविहिताःपरिञ्चारकाः ॥ ४७ ॥ ब्रह्मक्षत्रस्यविहिताःसूतावैप-
रिचारकाः ॥ नक्षत्रियोवैमृतानांशृणुयाच्चकथंचन ॥ ४८ ॥ अहंमूर्धाभिपिक्तोहिराजपिंकुलजोवृषः ॥ महारथःसंमाख्यातःसैव्यःस्तुत्यश्वंदिनां ॥ ४९ ॥ सो-
हमेतादृशोभूत्वानेहारिवलसूदनः ॥ सूतपुत्रस्यसंग्रामेसारथ्यंकर्तुमुत्सहे ॥ ५० ॥ अवमानमहंप्राप्यनयोत्स्यामिकथंचन ॥ आपृच्छेत्वाऽघगांधारगमिष्यामिगृ-
हायवै ॥ ५१ ॥ संजयउवाच एवमुक्त्वा महाराजशल्यःसमितिशोभनः ॥ उत्थायप्रययौतूर्णराजमध्यादमपितः ॥ ५२ ॥ प्रणयाद्दृमानाच्चतन्निगृह्य-
शुतस्तव ॥ अब्रवीन्मधुसूतवाक्यंमत्प्रासर्वार्थमाधकं ॥ ५३ ॥ यथाशल्यविजानीपेएवमेतदसंग्रयं ॥ अभिप्रायस्तुमेकश्चित्तन्निबोधजनेश्वरं ॥ ५४ ॥ नकर्णो-
भ्यधिकस्त्वत्तो नशंकत्वांचपार्थिव ॥ नोहंमद्रेश्वराराजाकुर्याद्यद्वृत्तंभवंत ॥ ५५ ॥ ऋतमेवहिपूर्वास्तेवदंतिपुरुषोत्तमाः ॥ तस्मादातायनिःप्रोक्तोभवन्नितिमति-
र्मम ॥ ५६ ॥ शल्यभूतस्तुशत्रूणांयस्मात्त्वयुधिमानद ॥ तस्माच्छल्योहितेनामकथ्यतेपृथिवीतले ॥ ५७ ॥ यदेतद्ब्राह्मणंपूर्वंभवताभूरिदक्षिण ॥ तदेवकुरुधर्म-
ज्ञमदर्थयद्यदुच्यते ॥ ५८ ॥ नचत्वत्तोहिराधेयो नचाहमपिर्वीर्यवान् ॥ वृणेहंत्वांहयाभ्याणांयन्तारसिंहसंयुगे ॥ ५९ ॥ मन्येचाभ्यधिकंशल्यगुणैःकर्णधनंजया-
त् ॥ भवंतंवासुदेवाच्चलोकौयमितिमन्यते ॥ ६० ॥ कर्णोत्थभ्यधिकःपार्यादसैरेवंनरर्षभ ॥ भवानभ्यधिकःकृष्णादश्वज्ञानेवलेतथा ॥ ६१ ॥ यथाश्वत्सदयंवे-
दवासुदेवोमहामनाः ॥ द्विगुणंत्वंतथावेस्मिद्राजेश्वरात्मज ॥ ६२ ॥ शल्यउवाच यन्मांब्रवीपिगांधारेमध्येसैन्यस्यकौरव ॥ विशिष्टंदेवकीपुत्रात्पी-
तिमानस्म्यहंत्वयि ॥ ६३ ॥ एषसागर्थ्यमातिष्ठेराशेयस्ययशस्विनः ॥ युध्यतःपांडवाभ्येणयथात्वंवीरमन्यसे ॥ ६४ ॥ समयश्चहिमेवीरकंश्चिद्वैकर्तनंप्रति ॥ उ-
त्सृजेयंयथाश्रद्धमहंवाचोस्यसन्निधौ ॥ ६५ ॥

॥ ६० ॥ ६१ ॥ मद्रेश्वरेत्यथोत्तच्छिदेशजत्वाद्दिशेणतद्गुणाभिन्नत्वंमुच्यते ॥ ६२ ॥ ६३ ॥ ६४ ॥ वाचउत्सृजेयंताःअनेनक्षंतव्याइतिभावः ॥ ६५ ॥

॥ ६६ ॥ इतिकर्णपर्वणि नैलकंठीये भारतभावादीपेद्वात्रिंशोऽध्यायः ॥ ३२ ॥ ॥ ५ ॥ भूयइति ॥ १ ॥ पितुः पुरतःमसंमम ॥ २ ॥ ३ ॥ तारकाक्षयः तारकासुरएवआमयोरोगवत्पराभवहेतुर्नवसत
था ॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥ दमेनबासोद्विजयेन तपसाचित्तस्यैकाग्र्येण नियमेनशौचादिना समाधिनाअव्युत्थानेन ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥ चक्रस्थं

संजयउवाच . तथेतिराजन्पुत्रस्तेसहकर्णेनभारत ॥ अत्रवीन्मद्रराज्ञस्यमतंभरतसत्तम ॥ ६६ ॥ इतिश्रीमहाभारतेकर्णपर्वणिशल्यसारथ्येद्वात्रिंशो
ध्यायः ॥ ३२ ॥ ॥ ५ ॥ दुर्योधनउवाच भूयएवतुमद्रेशयत्तेवक्ष्यामितच्छृणु ॥ यथापुरावत्तमिदंयुद्धेदेवासुरेविभो ॥ १ ॥ यदुक्तवान्पितुर्मत्स्यंमा
कंठेयोमहानृषिः ॥ तदशेषेणब्रुवतोममराजर्षिसत्तम ॥ २ ॥ निबोधमनसाचात्रनतेकार्याविचारणा ॥ देवानामसुराणांचपरस्परजिगीषया ॥ ३ ॥ बभूवप्र
थमोराजनसंग्रामस्तारकामयः ॥ निर्जिताश्वतथादेवैरितिःश्रुतं ॥ ४ ॥ निर्जितेषुचदैत्येषुतारकस्यसुतास्त्रयः ॥ ताराक्षःकमलाक्षश्चविद्युन्मालीचपा
र्थिव ॥ ५ ॥ तपउग्रसमास्थायनियमेपरमेस्थिताः ॥ तपसाकर्षयामासुर्देहान्स्वान्शत्रुवापन ॥ ६ ॥ दमेनतपसाचैवनियमेनसमाधिना ॥ तेषांपितामहःप्री
तोवरदःप्रददौवरं ॥ ७ ॥ अवध्यत्वंचतेराजनसर्वभूतस्यसर्वदा ॥ सहितवरयामासुःसर्वलोकपितामहं ॥ ८ ॥ तानब्रवीत्तदादेवोलोकानांप्रभुरीश्वरः ॥ नास्ति
सर्वामरत्वंनैवनिवर्त्तध्वमितोसुराः ॥ ९ ॥ अन्यंवरंरुणीध्वंवाद्यादृशंसंप्रराचते ॥ ततस्तेसहिताराजनसंप्रधार्यासकृत्स्नभुं ॥ १० ॥ सर्वलोकेश्वरंवाक्यंप्रणम्येदम
थाब्रुवन् ॥ अस्मभ्यस्त्वंवरंदेवसंप्रयच्छपितामह ॥ ११ ॥ वयंपुराणित्रीण्येवसमास्थायमहीमिमां ॥ विचरिष्यामलोकेस्मिन्त्वत्पसादधुरस्कृताः ॥ १२ ॥ त
तोवर्षसहस्रेतुसमेष्यामःपरस्परं ॥ एकीभावांगमिष्यंतिपुराण्येतानिचानघ ॥ १३ ॥ समागतानिचैतानियोहन्याद्भगवंस्तदा ॥ एकेपुणादेववरःसनीमृत्युर्भवि
ष्यति ॥ १४ ॥ एवमस्त्वितितानदेवःप्रत्युक्त्वाप्राविशद्विवं ॥ तेतुलभ्यवराःप्रीताःसंप्रधार्यपरस्परं ॥ १५ ॥ पुरत्रयक्लिष्टप्रथमयंवब्रुर्महासुरं ॥ विश्वकर्माणम
जरंदैत्यदानवपूजितं ॥ १६ ॥ ततोमयःस्वतपसाचिक्रेधीमान्पुराणिच ॥ त्रीणिकांचनमेकंवैरौप्यंकार्णायसंतथा ॥ १७ ॥ कांचनंदिवितत्रासीदंतरिक्षेचरा
जतं ॥ आयसंचाभवद्भौमं चक्रस्थंपृथिवीपते ॥ १८ ॥ एकैकंयोजनशतंविस्तारायामतःसमं ॥ गृहाट्टालकसंयुक्तंबहुप्राकारतोरणं ॥ १९ ॥ गृहप्रवरसंबाधम
संबाधमहांपथं ॥ प्रासादैर्विविधैश्चापिद्वारैश्चैवोपशोभितं ॥ २० ॥ पुरेषुचाभवन्राजनराजानोवैपृथक्पृथक् ॥ कांचनंतारकाक्षस्यचित्रमासीन्महात्मनः ॥ २१ ॥

आज्ञावशंयथेष्टसंचारीत्यर्थः चक्रस्थमित्यत्रद्वितीयमितिपाठःप्रमादिकः ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥

॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥ २६ ॥ २७ ॥ २८ ॥ २९ ॥ ३० ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ ३३ ॥ ३४ ॥ ३५ ॥ ३६ ॥ ३७ ॥ ३८ ॥ ३९ ॥ ४० ॥ ४१ ॥ ४२ ॥ ४३ ॥ ४४ ॥ आदित्यदेवाः ॥ ४५ ॥ ४६ ॥ ४७ ॥

राजतंकमलाक्षस्यविद्युन्मालिनआयसं ॥ त्रयस्तेदैत्यराजान्घ्नीलोकानस्रतेजसा ॥ २२ ॥ आक्रम्यतस्युरुचुश्चकश्चनामप्रजापतिः ॥ तेषांदानवमुख्यानांप्र
युतान्यर्बुदानिच ॥ २३ ॥ कोट्यश्वाप्रतिवीराणांसमाजग्मुस्ततस्ततः ॥ मांसाशिनःसुहृमाश्चसुरैर्विनिकृताःपुरा ॥ २४ ॥ महदैश्वर्यमिच्छंतस्त्रिपुरंदुर्गमाश्रि
ताः ॥ सर्वपांचपुनश्चैपांसर्वयोगवहोमयः ॥ २५ ॥ तमाश्रित्यहितेसर्वेवर्तयन्तेऽकुतोभयाः ॥ योहियन्मनसाकामंदध्यौत्रिपुरसंश्रयः ॥ २६ ॥ तस्मैकामंमयस्तंतं
विदधेमाययातदा ॥ तारकाक्षसुतोवीरोहरिर्नाममहाबलः ॥ २७ ॥ तपस्तेपेपरमकंयेनानुप्यत्पितामहः ॥ संतुष्टमंष्ट्रुणोद्वेवापीभवतुनःपुरे ॥ २८ ॥ शश्वैर्वि
निहतायत्रक्षिप्ताःस्युर्वलवत्तराः ॥ सतुलश्वावरंवीरस्तारकाक्षसुतोहरिः ॥ २९ ॥ ससृजेतत्रवापीतांमृतानांजीविनींप्रभो ॥ येनहृपेणदैत्यस्तुयेनवेपेणचैवह
॥ ३० ॥ मृतस्तस्यांपरिक्षिप्तस्तादृगेनैवजज्ञिवान् ॥ तांप्राप्यतेपुनस्तांस्तुलोकान्सर्वान्ववाधिरे ॥ ३१ ॥ महतातपसासिद्धाःसुराणांभयवर्धनाः ॥ नेतेषामभव
द्भ्रजन्क्षयोयुद्धेकदाचन ॥ ३२ ॥ ततस्तेल्लोभमोहाभ्यामभिभूताविचेतसः ॥ निर्द्वीकाःसंस्थिताःसर्वेस्थापिताःसमल्लुपन् ॥ ३३ ॥ विद्रव्यसगणान्देवां
स्तत्रतत्रनदानदा ॥ विचेरुःस्वनकामेनवरदानेनदपिताः ॥ ३४ ॥ देवोद्यानानिमर्वाणिप्रियाणिचदिवौरुमां ॥ ऋषीणामाश्रमान्पुण्यान्रम्यान्जनपदांस्त
था ॥ ३५ ॥ व्यनाशयन्नमर्यादादानवाद्दुष्टचारिणः ॥ श्रीज्यमानेपुलोकैपुनतःशक्रामरुहतः ॥ ३६ ॥ पुराण्यायांधयांचक्रवज्रपातैःसमंततः ॥ नाशंकत्तान्य
भेद्यानियदाभेत्तुंपुरंदरः ॥ ३७ ॥ पुराणिवरदत्तानिधात्रानेननराधिप ॥ तदाभीतःसुरपतिर्मुक्कानानिपुराण्यथ ॥ ३८ ॥ तैरेवविवुधैःसार्धंपितामहमरिंदम ॥
जगामाथतदाख्यातुंविप्रकारंसुरेतरैः ॥ ३९ ॥ तेतत्त्वंसर्वमाख्यायशिरोभिःसंप्रणम्यच ॥ बधोपायमपृच्छंतभगवंतंपितामहं ॥ ४० ॥ श्रुत्वातद्रंगवान्देवोदे
वानिदमुवाचह ॥ ममापिसोपराध्नोतियोयुष्माकमसौम्यकृत् ॥ ४१ ॥ असूराहिदुरात्मानःसर्वेएवसुरद्विपः ॥ अपराध्यंतिसततंययुष्मान्पीडयंत्युत ॥ ४२ ॥
अहंहितुल्यःसर्वेषांभूतानांनात्रसंशयः ॥ अधामिकास्तुहंतव्याइतिमेवतमाहितं ॥ ४३ ॥ एकंपुणाविभेद्यानितानिदुर्गाणिनान्यथा ॥ नचस्याणुमृतेशंकोभे
त्तुमेकेपुष्पापुरः ॥ ४४ ॥ तेषूयंस्थाणुमीशानंजिष्णुमक्लिष्टकारिणं ॥ योद्धारंष्टुतादित्याःसतान्हंतासुरेतरान् ॥ ४५ ॥ इतितस्यैवचःश्रुत्वादेवाःशक्रपुरोग
माः ॥ ब्रह्माणमश्रतःरुत्वादृषांकंशरणंययुः ॥ ४६ ॥ तपोनियममास्यायगृणंतोब्रह्मशाश्रतं ॥ ऋषिभिःसहयर्मज्ञाभवंसर्वात्मनागतः ॥ ४७ ॥

आत्मिःरक्षोघ्नीभिःआम्रं व्यामं आत्मनाअनौपाधिकेन ॥ ४८ ॥ आत्मनःमनसः योगंसर्ववृत्तिनिरोधं सांख्यंसम्यक्ख्यापनंआत्मनोजहवर्गात्पृथग्यहणं आत्मानः वशेआज्ञायां ॥ ४९ ॥ ५० ॥ भ
 मन्तपद्भिर्धैश्वर्यवंतं एकमपितेतंयथायथोपासतइतिश्रुतेर्यथाभावनंशिवविष्णुरुद्रादिवेषेणानानारूपंअकल्पयन् आत्मनःचिन्तस्ययतिरूपाणिसंकल्पानुसारीणिप्रतिविवानिवापरस्परस्यचेतिईश्वरस्वरूपेसर्वे
 तुपुवुर्वाग्भिरुप्राभिर्भयेष्वभयदंनृप ॥ सर्वात्मानंमहात्मानंयेनामंसर्वमात्मना ॥ ४८ ॥ तपोविशेषैर्विविधैर्योग्योवेदचात्मनः ॥ यःसांख्यभात्मनोवेत्तियस्य
 चात्मावशेसदा ॥ ४९ ॥ तंनददृशुरीशानंतेजोरागिमुमापतिं ॥ अनन्यसदृशंलोकेभगवंतमकल्पयन् ॥ ५० ॥ एकंचभगवंतंतेनानारूपमकल्पयन् ॥ आत्मनःप्र
 तिरूपाणिरूपाण्यथमहात्मनि ॥ ५१ ॥ परस्परस्यचापश्यन्सर्वेपरमविस्मिताः ॥ सर्वभूतमयंदृष्ट्वातमजंजगतःपतिं ॥ ५२ ॥ देवाब्रह्मर्षयश्चैवशिरोभिर्धरणीं
 गताः ॥ तान्स्वस्तिवादेनाभ्यर्च्यसमुत्थाप्यचशंकरः ॥ ५३ ॥ वृत्तवृत्तेतिभगवान्स्मयमानोभ्यभापतं ॥ त्र्यंबकेणाभ्यनुज्ञातास्ततस्तेस्वस्थचेतसः ॥ ५४ ॥ नमो
 नमोनमस्तेस्तुप्रभोइत्यब्रुवन्वचः ॥ नमोदेवाधिदेवायधन्विनेवनमालिने ॥ ५५ ॥ प्रजापतिमखघ्नायप्रजापतिभिर्द्विज्यते ॥ नमस्तुतायस्तुत्यायस्तूयमाना
 यशंभवे ॥ ५६ ॥ विलोहितायरुद्रायनीलग्नीवायशूलिने ॥ अमोघायमृगाक्षायप्रवरायुधयोधिने ॥ ५७ ॥ अर्हायचैवशुद्धायक्षयायऋथनायच ॥ दुर्वारणा
 चक्राथाचब्रह्मणेब्रह्मचारिणे ॥ ५८ ॥ ईशानायाप्रमेयायनियंत्रेचर्मवाससे ॥ तपोरतायपिंगायत्रदिनेरुत्तिवाससे ॥ ५९ ॥ कुमारपित्रेच्यक्षायप्रवरायुधधा
 रिणे ॥ प्रपन्नार्तिविनाशायब्रह्मद्विष्टसंघघातिने ॥ ६० ॥ वनस्पतीनांपतयेनराणांपतयेनमः ॥ गवांचपतयेनित्यंयज्ञानांपतयेनमः ॥ ६१ ॥ नमोस्तुतेससैन्यां
 यत्र्यंकायांमितौजसे ॥ मनोवाक्कर्मभिर्देवत्वांप्रपन्नान्भजस्वनः ॥ ६२ ॥ ततःप्रसन्नोभगवान्स्वागतेनाभिनंद्यच ॥ प्रोवाचव्येतुवस्त्रासोवृत्किंकरवाणि
 वः ॥ ६३ ॥ इतिश्रीमहाभारतेकर्णपर्वणित्रिपुराख्यानेत्रयस्त्रिंशोऽध्यायः ॥ ३३ ॥ ॥ ७ ॥ दुर्योधनउवाच पितृदेवर्षिसंघेभ्योऽभयेदत्तेमहात्म
 ना ॥ सत्कृत्यशंकरंप्राहब्रह्मालोकहितंवचः ॥ १ ॥ तवातिसर्गाद्देवेशप्राजापत्यमिदंपदं ॥ मयाधितिपृतादत्तोदानंवेभ्योमहान्वरः ॥ २ ॥ तानतिक्रांतमर्यादान्
 नान्यःसंहर्तुमर्हति ॥ त्वामृतेभूतभव्येशत्वंत्येषांप्रत्यरिर्वधे ॥ ३ ॥ सत्तदेवप्रपन्नानांयाचतांचदिवौकसां ॥ कुरुप्रसादंदेवेशदानवान्जहिशंकर ॥ ४ ॥

आत्मानंपरांश्चापश्यन्नितिसार्धंश्लोकःएकंवाक्यं ॥ ५१ ॥ ५२ ॥ ५३ ॥ ५४ ॥ ५५ ॥ ईद्व्यतेईद्व्यमानाय कर्मणीदमपौरुषं ॥ ५६ ॥ ५७ ॥ ऋथनायहिंसाय ॥ ५८ ॥ ५९ ॥ ६० ॥ ६१ ॥ भजस्वइष्टैः
 कामैः पूरयस्वा ॥ ६२ ॥ व्येतुव्यपगच्छतु ॥ ६३ ॥ इतिकर्णप० नैलकंठीयेभारतभावदीपेत्रयस्त्रिंशोऽध्यायः ॥ ३३ ॥ ॥ ७ ॥ पितृति अभयेइतिच्छेदः ॥ १ ॥ २ ॥ वधेनिमित्तेप्रत्यरिः प्रतिकूलःशत्रुः ॥ ३ ॥ ४ ॥

ऐ धत अवर्धत तेषसिद्धावयंशरणंगतास्वामितिशेषः ॥ ५ ॥ ६ ॥ संहताः एकीभूताः यूयं ॥ ७ ॥ तेषांतेजोस्मत्तेजस्तोद्विगुणं दृष्टमेवेत्यर्थः ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ अर्धतेजसः ॥ १२ ॥ १३ ॥ महता
सर्वातिशायिनाबलेनदीव्यतिप्रकाशतेइतिमहादेवः ॥ १४ ॥ १५ ॥ मूर्त्तिस्तेजोमात्राः समाधायएकीकृत्य ॥ १६ ॥ विहितंअपूर्वज्ञापितंयथातथैवविश्वकर्मणारूढं ॥ १७ ॥ शृंगंशृंगाकारखटिकायु

त्वत्संसादाज्जगत्सर्वसुखमैधतमानदा ॥ शरण्यस्त्वंहिलोकेशतेवयंशरणंगताः ॥ ५ ॥ स्थाणुरुवाच हंतव्याःशत्रवःसर्वेयुष्माकमितिमेमतिः ॥ नत्वेकउत्स
हेहंतुंबलस्याहिसुरद्विषः ॥ ६ ॥ तेयूयंसंहताःसर्वेमदीयेनार्धतेजसा ॥ जयध्वंयुधितान्शत्रून्संहताहिमहाबलाः ॥ ७ ॥ देवाऊचुः अस्मत्तेजोबलंयावत्ता
वद्विगुणमाहवे ॥ तेषामितिहिमन्यामोदृष्टतेजोबलाहिते ॥ ८ ॥ श्रीभगवानुवाच वध्यास्तेसर्वतःपापायेयुष्मास्वपराधिनः ॥ ममतेजोबलार्धेनसर्वान्नि
घ्नतशात्रवान् ॥ ९ ॥ देवाऊचुः विभर्तुंभवतार्धतुनशस्यामोमहेश्वर ॥ सर्वपांनोबलार्धेनत्वमेवजहिशात्रवान् ॥ १० ॥ श्रीभगवानुवाच यदिश
क्तिर्नवःकाचिद्विभर्तुंमामकंबलं ॥ अहमेतानहनिप्यामियुष्मत्तेजोर्ध्वंहितः ॥ ११ ॥ ततस्तथेतिदेवेशस्तेरुक्तोराजसत्तम ॥ अर्धमादायसर्वपांतेजसाभ्यधि
कोभवत् ॥ १२ ॥ सतुदेवोबलेनासीत्सर्वेभ्योबलवन्तरः ॥ महादेवइतिख्यातस्ततःप्रभृतिशंकरः ॥ १३ ॥ ततोब्रवान्महादेवोधनुर्वाणधरोत्थहं ॥ हनिप्यामिरथे
नाजौतान्रिपून्वोदिवोकसः ॥ १४ ॥ तेयूयंमेरयंचैवधनुर्वाणंतथैवच ॥ पश्यध्वंयावदद्यैतान्पातयामिमहीतले ॥ १५ ॥ देवाऊचुः मूर्त्तिःसर्वाःसमाधा
यत्रैलोक्यस्यतस्ततः ॥ रथंतेकल्पयिष्यामोदेवेश्वरसुवेचंसं ॥ १६ ॥ तथैवबुद्ध्याविहितंविश्वकर्मकृतंशुभं ॥ ततोविवुधशार्दूलास्तेरथंसमकल्पयन् ॥ १७ ॥
विष्णुंसोमंहुताशंचतस्यंपुंसमकल्पयन् ॥ शृंगमाग्निर्वभूवास्यभलःसोमोविशांपते ॥ १८ ॥ कुड्मलश्चाभवद्विष्णुस्तस्मिन्निपुवरतदा ॥ रथंवसुंधरांदिवींविशाल
पुरमालिनीं ॥ १९ ॥ संपर्वतवनद्वीपांचक्रुर्भूतधरांतदा ॥ मंदरःपर्वतश्चाक्षंजंघातस्यमहानदी ॥ २० ॥ दिशश्चप्रदिशश्चैवपरिवारोरथस्यतु ॥ ईषानक्षत्रवंशश्च
युगःकृतयुगोभवत् ॥ २१ ॥ कूबरश्चरथस्यासीद्वासुकिर्भुजगोत्तमः ॥ अपस्करमधिष्ठानेहिमवान्विन्ध्यपर्वतः ॥ उदयास्तावधिष्ठानेगिरीचक्रेसुरोत्तमाः ॥ २२ ॥

क्तकांडं भलःशस्यःकुड्मलस्तस्याभभागस्तस्यैवदीक्षणागःसोमः शल्योविष्णुस्तेजनमितिश्रुतेः ॥ १८ ॥ १९ ॥ अक्षश्चकाधारदंडः जंघाअक्षाधारकांष्ठं महानदीगंगा ॥ २० ॥ ईषायुगाक्षसंधानंत्रि
वेणुमयंकाष्ठं युगःधुर्यगोजनदंडः ॥ २१ ॥ कूबरःयुगंधरः अपस्करंपश्चात्काष्ठंभुजगोत्तमःशेषः अधिष्ठानेचक्रेचक्रेअधिष्ठानेचकाधारौ अधिष्ठानंपुरेचक्रेप्रत्तावेव्यासनेपिचेतिमेदिनी ॥ २२ ॥

अक्षबंधनपाशसमुदायः समुद्रः जलमयत्वेन चिह्नणत्वात् परिष्करः चक्ररक्षादिः ॥ २३ ॥ सिधुर्यमुनाख्यानदीति सृष्टिस्त्रिवेणुस्थानीयाभिः सहितमाकाशंधुरंधूभागः उपस्करः बंधादिसामग्री ॥ २४ ॥
अनुकर्षरक्षाधः स्थितदारु वस्तुयं रथगुप्ति ॥ २५ ॥ धर्मादयस्त्रिवेणुसदृशाबंधुरं रथतल्पं ॥ २६ ॥ पूर्वहिमवद्विध्यपर्वतौ चक्रत्वेनोक्तौ अत्र सूर्यचंद्रौ चक्रत्वेन दृष्टावतश्चतुश्चक्रोरथइति गम्यते अतः समुद्रोप्यक्षां
तरमितिक्रजुरैवार्थः पूर्वः पक्षः पूर्वांगरात्रिः अपरः पक्षोः परांगअहः ॥ २७ ॥ २८ ॥ द्याद्वितीययुगंचतुश्चक्रत्वाद्रथस्य संवर्तकबलाहकान्युगचर्माणि धुर्यस्कंधयुगयोरंतरस्थान्किशिपूनि ॥ २९ ॥ बाल

समुद्रमक्षमस्तजन्दान्वालयमुत्तमं ॥ समर्पिमंडलंचैवरथस्यासीत्परिष्करः ॥ २३ ॥ गंगासरस्वतीसिधुर्धुरमाकाशमेवच ॥ उपस्करोरथस्यासन्नापः सर्वा
श्वनिघगाः ॥ २४ ॥ अहोरात्रंकलाश्चैवकाष्ठाश्चक्रवस्तथा ॥ अनुकर्षग्रहादीमावस्तुयंचापितारकाः ॥ २५ ॥ धर्मार्थकामंसंयुक्तं त्रिवेणुं दारुबंधुरं ॥ ओषधी
वीरुधश्चैव घंटाः पुष्पफलोपगाः ॥ २६ ॥ सूर्याचंद्रमसौ कृत्वा चक्रेरथवंरोत्तमे ॥ पक्षौ पूर्वापरौ तत्र कृते रात्र्यहनीशुभे ॥ २७ ॥ दशनागपतीनीपांधृतराष्ट्रमुखां
स्तदा ॥ योक्त्राणि चक्रुर्नागांश्चनिःश्वसतो महोरगान् ॥ २८ ॥ द्यां युगं युगचर्माणि संवर्तकबलाहकान् ॥ कालपृष्टोथनद्रुषः कर्कोटकधनंजयो ॥ २९ ॥ इतरेचाभ
वन्नागाहयानां बालबंधवाः ॥ दिशश्चप्रदिशश्चैवरश्मयोरथवाजिनां ॥ ३० ॥ संध्यांधृतिंचमेधांचस्थितिसन्नतिमेवच ॥ ग्रहनक्षत्रताराभिश्चर्मचित्रं नभस्तलं
॥ ३१ ॥ सुरांबुप्रेतवित्तानांपतीन्लोकेश्वरान्हयान् ॥ सिनीवालीमनुमतिकुहूराकांचसुव्रतां ॥ ३२ ॥ योक्त्राणि चक्रुर्वाहानारोहकांस्तत्रकंटकान् ॥ धर्मः सत्यंतपो
र्थश्चविहितास्तत्ररश्मयः ॥ ३३ ॥ अधिष्ठानं मनश्चासीत्परिस्थ्यासरस्वती ॥ नानावर्णाश्चचित्राश्चपताकाः पवनेरिताः ॥ ३४ ॥ विद्युदिंद्रधनुर्नद्वंद्वरथंदीपं व्यदीप
यन् ॥ वपटकारः प्रतोदोभूद्रायत्रीशीर्षबंधना ॥ ३५ ॥ योयज्ञेविहितः पूर्वमीशानस्य महात्मनः ॥ संवत्सरोधनुस्तद्वैसावित्रीज्यामहास्वना ॥ ३६ ॥ दिव्यंचवर्मविहि
तं महार्हरत्नभूषितं ॥ अभयं विरजस्कंधैकालचक्रवृहिकृतं ॥ ३७ ॥ अध्वजयष्टिरभून्मेरुः श्रीमान्कनकपर्वतः ॥ पताकाश्चाभवन्मेघास्तडिद्रिः समलंरुताः ॥ ३८ ॥

बंधनाः अश्वकेसरबंधनाः ॥ ३० ॥ नभस्तलंचर्मरथस्य वास्यमावरणंतच्चसंध्यादिभिर्षहादिभिश्चचित्रं ॥ ३१ ॥ सिनीवालीपूर्वामावास्यां अनुमतिपूर्वपौर्णमासीं कुहूउत्तरामावास्यां राकां उत्तरांपौर्णमा
सीं ॥ ३२ ॥ रोहकान्सिनीवाल्याद्यधिष्ठातृन्पित्रादीन् कंटकान्प्रकीलकान् धर्मादयस्तत्रकंटकेषुरश्मयः ॥ ३३ ॥ मनः अधिष्ठानं रथाधारभूः मनोमयोरथइत्यर्थः परिस्थ्याप्रचारमार्गः सरस्वतीवाग्दे
वीकल्पितः शब्दमात्रशरीरइत्यर्थः ॥ ३४ ॥ ३५ ॥ ३६ ॥ ३७ ॥ ३८ ॥

अध्वर्युणामृत्विजांमध्येस्थिताः पावकाः धिष्णुः ॥ ३९ ॥ ४० ॥ ४१ ॥ गोवृषं ध्वजत्वेन स्थापयामास ॥ ४२ ॥ परिस्कंदाः पार्श्वगोपाः ॥ ४३ ॥ ४४ ॥ ४५ ॥ ४६ ॥ छायापूर्वोक्तांसावित्रीशब्द
ब्रह्मरूपत्वादात्मनस्तुल्यां ॥ ४७ ॥ ४८ ॥ ४९ ॥ धनुर्ज्याकालरात्रिरूपातस्याः संस्पर्शनविषेदुः नसेहिरे तेऽमुराः ॥ ५० ॥ तिग्ममन्युतीक्ष्णसंकल्पं ॥ ५१ ॥ अजयमितिच्छेदः संधिरार्षः ॥ ५२ ॥ ५३ ॥

रेजुरध्वर्युर्मध्यस्थाज्वलंतद्वपावकाः ॥ कूर्मंतुंतरं दृष्ट्वा विस्मितादेवता भवन् ॥ ३९ ॥ सर्वलोकस्य ते जांसि दृष्ट्वैकस्थानि मारिषि ॥ युक्तं निवेदयामासुर्दे
वास्तस्मै महात्मने ॥ ४० ॥ एवन्तस्मिन्महाराजकल्पिते रथसत्तमे ॥ देवैर्मनुजशार्दूलद्विपतामभिमर्दने ॥ ४१ ॥ स्वान्यायुधानि मुख्यानि न्यदधाच्छंकरो
रथे ॥ ध्वजयष्टिवियत्कृत्वा स्थापयामास गोवृषं ॥ ४२ ॥ ब्रह्मदंडः कालदंडोरुद्रदंडस्तथाज्वरः ॥ परिस्कंदारथस्यासन् सर्वतो दिशमुद्यताः ॥ ४३ ॥ अथ
वीगिरमावास्तां चक्र रक्षौ महात्मनः ॥ ऋग्वेदः सामवेदश्च पुराणं च पुरः सराः ॥ ४४ ॥ इतिहासयजुर्वेदौ पृष्टरक्षौ बभूवतुः ॥ दिव्यावाचश्च विद्याश्च परिपार्श्वच
राः स्थिताः ॥ ४५ ॥ स्तोत्रादयश्च राजेंद्रवपट्टकारस्तथैव च ॥ ओंकारश्च मुखे राजन्नतिशोभाकरो भवत् ॥ ४६ ॥ विचित्रमनुभिः पद्भिः कृत्वा संवत्सरोधनुः ॥ छा
यामेवात्मनश्च क्रेधनुर्ज्यामक्षयारणे ॥ ४७ ॥ कालो हि भगवान रुद्रस्तस्य संवत्सरोधनुः ॥ तस्माद्रौद्रीकालरात्रिर्ज्याकृता धनुषो जरा ॥ ४८ ॥ इषुश्चाप्यत्तवद्वि
ष्णुर्ज्वलनः सोम एव च ॥ अग्नीषोमौ जगत्कृत्स्नं वैष्णवं रोच्यते जगत् ॥ ४९ ॥ विष्णुश्चात्मा भगवता भवस्यामिततेजसः ॥ तस्माद्दधुर्ज्यामंस्पर्शनविषेदुर्हरस्य
ते ॥ ५० ॥ तस्मिन् शरे तिग्ममन्युमुमोचासत्यमीश्वरः ॥ भृग्वंगिरो मन्युभवं क्रोधाग्निमतिदुःसहं ॥ ५१ ॥ सनीललोहितो धूम्रः कृत्तिवासाऽभयंकरः ॥ आदि
त्यायुतसंकाशस्तेजो ज्वालावृता ज्वलन् ॥ ५२ ॥ दुश्श्यावच्यावनां जेत्सहंता ब्रह्मद्विपां हरः ॥ नित्यं त्राता च हंता च धर्माधर्मो श्रितान्दरान् ॥ ५३ ॥ प्रमाथिभिर्भी
मवलैर्भीमरूपैर्मनोजवैः ॥ विभाति भगवान्स्याणुस्त्वेरवात्मगुणैर्वृतः ॥ ५४ ॥ तस्यांगानि सप्तमाश्रित्य स्थितं विश्वमिदं जगत् ॥ जंगमाजंगमं राजं न शुशुभेऽद्भु
तदर्शनं ॥ ५५ ॥ दृष्ट्वा तुंतरं ययुक्तं कवचीं शरासनी ॥ बाणमादाय तं दिव्यं सोमविष्णवग्निसंभवं ॥ ५६ ॥ तस्य राजंस्तदा देवाः कल्पयां चक्रिरे प्रभो ॥ पुण्यगंधव
हंराजन्धसने देवसत्तमं ॥ ५७ ॥ तमास्याय महादेवस्त्रासय न्देवतान्यपि ॥ आरुरोहतदाय त्तः कंपयन्निव मेदिनी ॥ ५८ ॥ तमारुरुत्सुं ठेवेशं तुष्टुवुः परमर्षयः ॥
गंधर्वादेवसंघाश्च तथैवाप्सरसांगणाः ॥ ५९ ॥ ब्रह्मपिभिः स्तूयमानो वंद्यमानश्च वंदिभिः ॥ तथैवाप्सरसां दैर्दृष्ट्यद्रिर्दृत्यको विदैः ॥ ६० ॥

तेरथादिभूतैः आत्मगुणैः आत्मनो भोक्तुं गुणभूतैर्भोग्यैः ॥ ५४ ॥ ५५ ॥ बाणमादाय स्थितं तं दृष्ट्वा देवस्तस्यानुकूलं जयावहं श्वसनं कल्पयां चक्रिरे इत्यन्वयः ॥ ५६ ॥ ५७ ॥ ५८ ॥ ५९ ॥ ६० ॥

॥ ६१ ॥ ६२ ॥ ६३ ॥ ६४ ॥ ६५ ॥ ६६ ॥ ६७ ॥ ६८ ॥ ६९ ॥ ७० ॥ ७१ ॥ ७२ ॥ ७३ ॥ ७४ ॥ ७५ ॥ ७६ ॥ ७७ ॥ ७८ ॥ ७९ ॥ ८० ॥ ८१ ॥ ८२ ॥ ८३ ॥ ८४ ॥
 सशोभमानोवरदः स्वङ्गीबाणीशरासनी ॥ हसन्निवात्रवीदेवान्सारथिः कोभविष्यति ॥ ६१ ॥ तमब्रुवन्देवगणायंभवान्संनियोक्ष्यते ॥ सभविष्यतिदेवेशंसार
 थिस्तेनसंशयः ॥ ६२ ॥ तानब्रवीत्पुनर्देवो मत्तः श्रेष्ठतरोहियः ॥ तंसारथिकुरुध्वंमे स्वयंसंचित्यमाचिरं ॥ ६३ ॥ एतच्छ्रुत्वांततो देवावाक्यमुक्तं महात्मना ॥ ग
 त्वापितामहं देवाः प्रसाद्येदं वचो ब्रुवन् ॥ ६४ ॥ यथात्वत्कथितं देव त्रिदशारिर्विनिग्रहे ॥ तथा चक्रुत्तमस्माभिः प्रसन्नो नो वृषध्वजः ॥ ६५ ॥ रथश्च विहितोऽस्माभि
 र्विचित्रायुधसंवृतः ॥ सारथिचनजानीमः कः स्यात्तस्मिन् रथोत्तमे ॥ ६६ ॥ तस्माद्विधीयतां कश्चित्सारथिर्देवसत्तम ॥ संफलांतां गिरं देवकर्तुमर्हसिनो विभो
 ॥ ६७ ॥ एवमस्मासु हिपुराभगवन्नुक्तवानसि ॥ हितकर्तास्मि भवतामिति तत्कर्तुमर्हसि ॥ ६८ ॥ सदेवयुक्तोरथसत्तमो नो दुराधरो द्रावणः शात्रवाणां ॥ पि
 नाकपाणिर्विहितो त्रयोद्वा विभीषयन् दानवानुद्यतोसौ ॥ ६९ ॥ तथैव वैदाश्वतुराहं याय्याधरासशौलाचरथो महात्मनः ॥ नक्षत्रवंशानुगतो वरुथी हरो योद्वासा
 रथिर्नाभिलक्ष्यः ॥ ७० ॥ तत्र सारथिरेष्टव्यः सर्वैरेतैर्विशेषवान् ॥ तत्प्रतिष्ठोरयो देवहयायोद्घातथैव च ॥ ७१ ॥ कंचानिसशस्त्राणिकार्मुकंच पितामहं ॥ त्वान्
 त्सारथितंत्रनान्यंपश्यामहेवयं ॥ ७२ ॥ त्वंहिसर्वगुणैर्युक्तो देवतेभ्योधिकः प्रभो ॥ सरथंतूर्णमारुह्य संयच्छपरमानहयान् ॥ ७३ ॥ जयाय त्रिदिवेशानां वधा
 यत्रिदशद्विषां ॥ इति तेशिरसा गत्वा त्रिलोकेशं पितामहं ॥ देवाः प्रसादयामासुः सारथ्यायेति नः श्रुतं ॥ ७४ ॥ पितामह उवाच ॥ नात्र किंचिन्मृषावाक्यं
 यदुक्तं त्रिदिवोकसः ॥ संयच्छामि हयानेपयुध्यतो वैकपर्दिनः ॥ ततः सभगवान् देवोलोकस्त्रष्टापितामहः ॥ ७५ ॥ सारथ्ये कल्पितो देवैरीशानस्य महात्मनः ॥ त
 स्मिन्नारोहति क्षिप्रस्यंदने लोकपूजिते ॥ ७६ ॥ शिरोभिरगमन् भूमिं ते हयावातरं हसः ॥ आरुह्य भगवान् देवो दीप्यमानः स्वतेजसा ॥ ७७ ॥ अभीषून् हि प्रतोदं
 च संजग्राह पितामहः ॥ तत उत्थाय भगवांस्तान् हयान् निलोपमान् ॥ ७८ ॥ वभाषे च तदा स्थाणुमारोहेति सुरोत्तमः ॥ ततस्तमिषुमादाय विष्णुसोमाग्निं संभवं ॥
 ॥ ७९ ॥ आरुरोहतदा स्थाणुर्धनुषाकंपयन्परान् ॥ तमारुहंतु देवेशं तुष्टुवुः परमर्षयः ॥ ८० ॥ गंधर्वादेवसंघाश्च तथैवाप्सरसांगणाः ॥ सशोभमानोवरदः स्वङ्गी
 बाणीशरासनी ॥ ८१ ॥ प्रदीपयन् रथेतस्थौ त्रीन् लोकान् स्वनेतेजसा ॥ ततो भूयो ब्रवीद्देवो देवानिद्रपुरोगमान् ॥ ८२ ॥ नहन्यादितिकर्तव्यो न शोको वः कथंचन ॥
 हतानित्येव जानीत बाणेनानेन चासुरान् ॥ ८३ ॥ ते देवाः सत्यमित्याहुर्निहता इति चाब्रुवन् ॥ नचतद्वचनं मिथ्यायदाह भगवान् प्रभुः ॥ ८४ ॥

॥ ८५ ॥ ८६ ॥ ८७ ॥ ८८ ॥ ८९ ॥ ९० ॥ ९१ ॥ ९२ ॥ ९३ ॥ ९४ ॥ ९५ ॥ ९६ ॥ ९७ ॥ ९८ ॥ ९९ ॥ १०० ॥ १०१ ॥ १०२ ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ ११० ॥

इतिसंचित्यवैदेवाः परांतुष्टिमवाप्नुवन् ॥ ततः प्रयातो देवेशः सर्वैर्देवगणैर्वृतः ॥ ८५ ॥ रथेन महताराजन्नुपमानास्तियस्यह ॥ स्वैश्वपारिषदैर्देवः पूज्यमानो
महायशः ॥ ८६ ॥ नृत्यद्विरपरैश्चैवमांसभक्षैर्दुरासदैः ॥ धावमानैः समंताच्चतर्जमानैः परस्परं ॥ ८७ ॥ ऋषयश्च महाभागास्तपोयुक्तामहागुणाः ॥ आशंसु
र्वैजनादेवामहादेवस्य सर्वशः ॥ ८८ ॥ एवं प्रयातं देवेशे लोकानामभयंकरे ॥ तुष्टमासीज्जगत्सर्वदेवताश्चनरोत्तम ॥ ८९ ॥ ऋषयस्तत्र देवेशं स्तुवंतो बहुभिः स्त
वैः ॥ तेजश्चास्मै वर्धयंतो राजन्नासन्पुनः पुनः ॥ ९० ॥ गंधर्वाणां सहस्राणि प्रयुतान्यर्बुदानि च ॥ वादयन्ति प्रयाणे स्येवाद्यानि विविधानि च ॥ ९१ ॥ ततो धिरुढे
वरदे प्रयाते चासुरान्प्रति ॥ साधुसाध्विति विश्वेशः स्मयमानोऽभ्यभाषत ॥ ९२ ॥ याहि देव यतो दैत्याश्चोदयाश्चानतंद्रितः ॥ पश्य बाहोर्बलं मेघनिघ्नतः शात्रवा
न्यणे ॥ ९३ ॥ ततो श्वांश्चोदयामास मनोमारुतरंहसः ॥ येन तत्रिपुरं राजन् दैत्यदानवरक्षितं ॥ ९४ ॥ पिवद्विरिव चाकाशं तैर्हयैर्लोकपूजितैः ॥ जगाम भगवान्
क्षिप्रं जयाय त्रिदिवौकसां ॥ ९५ ॥ प्रयाते रथमास्थाय त्रिपुराभिमुखे भवे ॥ ननादसुमहान्नादं वृषभः पूरयन्दिशः ॥ ९६ ॥ वृषभस्यास्य निनदं श्रुत्वा भयकरं म
हत् ॥ विनाशमगमंस्तत्र तारकाः सुरशत्रवः ॥ ९७ ॥ अपरे वस्थितास्तत्र युद्धायाभिमुखं वास्तदा ॥ ततः स्थाणुर्महाराजशूलधृक्क्रोधमूर्च्छितः ॥ ९८ ॥ त्रस्तानि
सर्वभूतानि त्रैलोक्यं भूः प्रकंपते ॥ निमित्तानि च घोरानि तत्र संदधतः शरं ॥ ९९ ॥ तस्मिन्सोमाग्निविष्णुनां क्षाभेण ब्रह्मरुद्रयोः ॥ सरयो धनुषः क्षोभादतीव ह्य
वसीदति ॥ १०० ॥ ततो नारायणस्तस्माच्छरभागाद्विनिःसृतः ॥ वृषरूपं समास्थाय उज्जहार महारथं ॥ १०१ ॥ सीदमाने रथे चैव नर्दमानेषु शत्रुषु ॥ समंभ्रमा
त्तु भगवान्नादं चक्रे महाबलः ॥ २ ॥ वृषभस्य स्थितो मूर्ध्नि हयपृष्ठे च मानद ॥ तदा स भगवान् रुद्रो निरैक्ष्वहानवंपुरं ॥ ३ ॥ वृषभस्यास्थितो रुद्रो हयस्य च नरोत्तम ॥
स्तनांस्तदा शतयनखुरांश्चैव द्विधा करोत् ॥ ४ ॥ ततः प्रभृतिभद्रं ते गवांश्चैर्धीकृतः खुराः ॥ हयानां च स्तनाराजं स्तदा प्रभृतिना भवन् ॥ ५ ॥ पीडितानां बलवता
रुद्रेणाद्भुतकर्मणा ॥ अथाधिज्यंथनुः कृत्वा शर्वः संघायतं शरं ॥ ६ ॥ युक्तापाशुपतास्त्रेण त्रिपुरं समचितयत् ॥ तस्मिन् स्थिते महाराज रुद्रे विधृतकार्मुके ॥ ७ ॥ पुरा
णितानि कालेन जग्मुरे वैकृतां तदा ॥ एकीभावं गते चैव त्रिपुरं स्वमुपागते ॥ ८ ॥ बभूव तु मलो हंपो देवतानां महात्मनां ॥ ततो देवगणाः सर्वे सिद्धाश्च परमर्षयः ॥ ९ ॥
जयेति वाचो मुमुक्षुः संस्तुवंतो महेश्वरं ॥ ततो ग्रमः प्रादुरभूत्त्रिपुरं निघ्नतो सुराज ॥ ११० ॥

॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥ २६ ॥ २७ ॥ २८ ॥ २९ ॥ ३० ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ ३३ ॥ १३४ ॥
 अनिर्देश्योऽग्रवपुषो देवस्यास्य तेजसः ॥ सतद्विकृत्य भगवान् दिव्यं लोकेश्वरो धनुः ॥ ११ ॥ त्रैलोक्यसारं तमिषुं मुमोच त्रिपुरं प्रति ॥ उत्सृष्टैवै महाभाग तस्मिन्नि
 षु वरे तदा ॥ १२ ॥ महानातस्वरोऽद्यासीत्पुराणां पततां भुवि ॥ तान् सोऽसुरगणान् दग्ध्वा प्राक्षिप्य पश्चिमाणवै ॥ १३ ॥ एवं तु त्रिपुरं दग्धं दानवाश्चाप्यशेषतः ॥ म
 हेश्वरेण क्रुद्धेन त्रैलोक्यस्य हितैपिणा ॥ १४ ॥ सचात्मक्रोधजं वह्निर्हृदित्युक्त्वा निवारितः ॥ मां कार्पीर्भस्मसाह्यो कानिति च्यक्षो ब्रवीच्चतं ॥ १५ ॥ ततः प्रकृतिमा
 पन्ना देवा लोकास्त्वथर्षयः ॥ तुषुवुर्वाग्भिरग्न्याभिः स्थाणुमप्रतिमौजसं ॥ १६ ॥ तेनुजाना भगवता जग्मुः सर्वे यथागतं ॥ कृतकामाः प्रयत्नेन प्रजाप्रतिमुखाः सु
 राः ॥ १७ ॥ एवं स भगवान् देवा लोकास्त्रयामहेश्वरः ॥ देवासुरगणाध्यक्षो लोकानां विदधेशिवं ॥ १८ ॥ यथैव भगवान् ब्रह्मालोकधाता पिता महः ॥ सारथ्यमक
 रोत्तत्र रुद्रस्य परमो व्ययः ॥ १९ ॥ तथा भवानपि क्षिप्रं रुद्रस्यैव पिता महः ॥ संयच्छं तु ह्यानस्य राधेयस्य महात्मनः ॥ २० ॥ त्वंहि कृष्णाञ्च कर्णाञ्च फाल्गुनाञ्च वि
 शेषतः ॥ विशिष्टो राजशा र्दूलनास्तितत्र विचारणा ॥ २१ ॥ युद्धे त्वयं रुद्रकल्पस्त्वं च ब्रह्मसमानये ॥ तस्माच्छक्तो भवान् जेतुं मच्छत्रं स्तानि वासुरान् ॥ २२ ॥ य
 थैशं ल्याद्य कर्णोऽयं श्वेताश्वं कृष्णसारथिं ॥ प्रमथ्य हन्यात्कोतियं तथा शीघ्रं विधीयतां ॥ २३ ॥ त्वयि मद्रेशराज्याशा जीविताशा तथैव च ॥ विजयश्च तथैवाद्य क
 र्णसाचिव्यकारितः ॥ २४ ॥ त्वयि कर्णेश्वराज्यं च वयं चैव प्रतिप्रिताः ॥ विजयश्चैव संग्रामे संग्रच्छाद्य ह्योत्तमान् ॥ २५ ॥ इमं चाप्यपरं भूय इति हासं निबोध मे ॥
 पितुर्मम सकाशे यद्वाह्यः प्राहं धर्मवित् ॥ २६ ॥ श्रुत्वा चैतद्वचश्चित्रं हेतुकार्यार्थसंहितं ॥ कुरुशल्यविनिश्चित्य मा भूदत्र विचारणा ॥ २७ ॥ भार्गवाणां कुले
 जातो जमदग्निर्महायशाः ॥ तस्य रामेति विख्यातः पुत्रस्तेजोगुणान्वितः ॥ २८ ॥ सती व्रंतप आस्यायं प्रसादयितवान् भवं ॥ अस्रहंतोः प्रसन्नात्मानियतः संयते
 द्वियः ॥ २९ ॥ तस्य तुष्टो महादेवो भक्त्या च प्रशमेन च ॥ हृद्गतं चास्य विज्ञाय दर्शयामास शंकरः ॥ महेश्वर उवाच ॥ राम तुष्टोऽस्मि भद्रं ते विदितं मे तवैप्सितं ॥
 कुरुष्वपूतमात्मनं सर्वमेतदवाप्स्यसि ॥ ३० ॥ दास्यामि ते तदास्त्राणि यदापूतो भविष्यसि ॥ अपात्रमसमर्थं च दहंत्यस्त्राणि भार्गव ॥ ३१ ॥ इत्युक्तो जामदग्न्य
 स्तु देवदेवेन शूलिना ॥ प्रत्युवाच महात्मानं शिरसावनतः प्रभुं ॥ ३२ ॥ यदा जानाति देवेशः पात्रं मामस्त्रधारणे ॥ तदा क्षुश्रूषवेस्त्राणि भवान्मे दातुमर्हति ॥ ३३ ॥
 दुर्योधन उवाच ॥ ततः सतपसा चैव दमेन नियमेन च ॥ पूजापहारबलिभिर्होममंत्रपुरस्कृतैः ॥ १३४ ॥

॥ ३५ ॥ ३६ ॥ ३७ ॥ ३८ ॥ ३९ ॥ १४० ॥ ४१ ॥ ४२ ॥ ४३-४४ ॥ ४५ ॥ ४६ ॥ ४७ ॥ ४८ ॥ ४९ ॥ १५० ॥ ५१ ॥ ५२ ॥ ५३ ॥ ५४ ॥ ५५ ॥ ५६ ॥ ५७ ॥ ५८ ॥ ५९ ॥

आराधयितवान्शर्व्वबहुवर्षगणांस्तदा ॥ प्रसन्नश्र्वमहादेवोभार्गवस्यमहात्मनः ॥ ३५ ॥ अब्रवीत्तस्यबहुशो गुणान्देव्याः समीपतः ॥ भक्तिमानेषसततं मयि
रामोदृढव्रतः ॥ ३६ ॥ एवंतस्यगुणान्प्रीतो बहुशोऽकथयत्प्रभुः ॥ देवतानां पितृणां च समक्षमरिसूदन ॥ ३७ ॥ एतस्मिन्नेवकालेतुदैत्यात्यासन्महाबलाः ॥ तैस्त
दादर्पमांहाद्यैरबाध्यंतदिवौकसः ॥ ३८ ॥ ततः संभूय विबुधास्तानहंतुं कृतनिश्चयः ॥ चक्रुः शत्रुवधेयत्नं शेकुर्जेतुमेवतान् ॥ ३९ ॥ अभिगम्यततो देवामहेश्वर
मुमापतिं ॥ प्रासाद्रयंस्तदा भक्त्या जहि शत्रुमणानिति ॥ ४० ॥ प्रतिज्ञायततो देवो देवतानां रिपुक्षयं ॥ रामं भार्गवमाहूय सोभ्यं भाषत शंकरः ॥ ४१ ॥ रिपून्भा
र्गवदेवानां जहिसर्वांस्तमागतान् ॥ लोकानां हितकार्थं मत्पीत्यर्थं तथैव च ॥ ४२ ॥ एवमुक्तः प्रत्युवाच त्र्यंबकं वरदं प्रभुं ॥ राम उवाच काशक्तिर्मम दे
वेश अकृतास्त्रस्य संयुगे ॥ ४३ ॥ निहंतुं दानवान्सर्वान्कृतास्त्रान् युद्धदुर्मदान् ॥ महेश्वर उवाच गच्छत्वमदनुज्ञातो निहनिष्यसि शात्रवान् ॥ ४४ ॥ वि
जित्य च रिपून्सर्वान्गुणान्प्राप्स्यसि पुष्कलान् ॥ एतच्छ्रुत्वा तु वचनं प्रतिगृह्य च सर्वशः ॥ ४५ ॥ रामः कृतस्वस्य यनः प्रययौ दानवान्प्रति ॥ अब्रवीद्देवशात्रूंस्तान्
न्महादर्पबलान्वितात् ॥ ४६ ॥ मम युद्धं प्रयच्छध्वदैत्या युद्धमदोक्तदाः ॥ प्रेषितो देवदेवेन वो विजेतुं महासुराः ॥ ४७ ॥ इत्युक्त्वा भार्गवेणायदैत्या युद्धं प्रचक्र
मुः ॥ संतान्निहत्य समरे दैत्यान् भार्गवनंदनः ॥ ४८ ॥ वज्राशनि समस्पर्शैः प्रहारैरेव भार्गवः ॥ सदानवैः क्षततनुर्जामदभ्युद्विजोत्तमः ॥ ४९ ॥ संस्पृष्टः स्याणुना
सद्यो निर्व्रणः समजायत ॥ प्रीतश्र्वभगवान्देवः कर्मणा तेन तस्य वै ॥ ५० ॥ धरान्प्रादाद्बहुविधान् भार्गवाय महात्मने ॥ उक्तश्र्वदेवदेवेन प्रीतियुक्तेन शूलिना ॥
॥ ५१ ॥ निपातात्तव शस्त्राणां शरीरेयाऽभवद्भुजा ॥ तया ते मानुषं कर्म व्यपोढुं भृगुनंदन ॥ ५२ ॥ गृहाणास्त्राणि दिव्यानि मत्सकाशाद्येषितं ॥ दुर्योधन उ
वाच तन्नेस्त्राणि समस्तानिवरांश्च मनसेप्सितान् ॥ ५३ ॥ लब्ध्वा बहुविधान् रामः प्रणम्य शिर्सा भवं ॥ अनुज्ञां प्राप्य देवेशा ज्जगाम समहात्तपाः ॥ ५४ ॥ ए
वमेतत्पुरा तदा कथितवानृषिः ॥ भार्गवोऽपि ददौ दिव्यं धनुर्वदं महात्मने ॥ ५५ ॥ कर्णाय पुरुषव्याघ्रसुप्रतिनेनांतरात्मना ॥ सृजिनं हि भवेत्किंचिद्यदि कर्णस्य
पार्थिव ॥ ५६ ॥ नास्मैऽस्त्राणि दिव्यानि प्रादास्यद्भृगुनंदनः ॥ नापि सृतकुले जातं कर्णं मन्ये कथंचन ॥ ५७ ॥ देवपुत्रमहं मन्येऽस्त्रियाणां कुलोद्भवं ॥ विस्पृष्ट
मवबोधार्थं कुलसंतिमतिर्मम ॥ ५८ ॥ सर्वथान्द्वयं शल्यकर्णः सृतकुलोद्भवः ॥ सकुंडलं सकवचं दीर्घबाहुं महारथं ॥ ५९ ॥

॥ १६० ॥ ६१ ॥ ६३ ॥ इतिकर्णपर्वणिनैलकंठीयेभास्त्रंजावदीपेचतुस्त्रिंशोऽध्यायः ॥ ३४ ॥ ॥ ७ ॥ एवमिति ॥ १ ॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥ नरसिंहयोःरुष्णार्जुनयोः अतस्तयोःसाम्यंममकी
 कथमादित्यसदृशंमृगीव्याघ्रंजनिष्यति ॥ यथात्यस्यभुजौपीनौनागराजकरोपमौ ॥ ६० ॥ वलःपश्यविशालंचसर्वशत्रुनिवर्हणं ॥ नत्वेषप्राकृतःकश्चित्क
 र्णोवैकर्त्तनोवृषः ॥ ६१ ॥ महात्मात्येपराजेंद्ररामशिष्यःप्रतापवान् ॥ ६२ ॥ इतिश्रीमहाभारतेकर्णपर्वणित्रिपुरवधोपाख्यानेचतुस्त्रिंशोऽध्यायः ॥ ३४ ॥
 दुर्योधनउवाच एवंसभगवान्देवःसर्वलोकपितामहः ॥ सारथ्यमकरात्तत्रब्रह्मारुद्रोभवद्रथो ॥ १ ॥ रथिनोभ्यधिकोवीरकर्त्तव्योरथसारथिः ॥ तस्मात्त्वं
 पुरुषव्याघ्रनियच्छतुरंगान्युधि ॥ २ ॥ यथादेवगणैस्तत्रवृत्तोयत्नात्पितामहः ॥ तथास्माभिर्भवान्यत्नात्कर्णादभ्यधिकोवृतः ॥ ३ ॥ यथादेवैर्महाराजईश्वरा
 दधिकोवृतः ॥ तथाभवानपिक्षिप्रंरुद्रस्येवपितामहः ॥ ४ ॥ नियच्छतुरंगान्युद्धेराधेयस्यमहाद्युते ॥ शल्यउवाच मयाप्येतन्नरश्रेष्ठबहुशोनरसिंहयोः
 ॥ ५ ॥ कथ्यमानंश्रुतंदिव्यमाख्यानमतिमानुषं ॥ यथाचक्रेसारथ्यंभवस्यप्रपितामहः ॥ ६ ॥ यथाऽसुराश्चनिहताइषुणैकेनभारत ॥ रुष्णस्यचापिविदितं
 सर्वमेतत्पुरात्यभूत् ॥ ७ ॥ यथापितानहोजज्ञेभगवान्सारथिस्तदा ॥ अनागतमतिक्लान्तंवेदरुष्णोपितत्वतः ॥ ८ ॥ एतदर्थंविदित्वापिसारथ्यमुपजग्मिवान् ॥
 स्वयंभूरिवरुद्रस्यरुष्णःपार्थस्यभारत ॥ ९ ॥ यदिहन्याच्चकौतियंसूतपुत्रःकथंचन ॥ दृष्ट्वापार्थंहिनिहतंस्वयंयोत्स्यतिकेशवः ॥ १० ॥ शंखचक्रगदापाणिर्धक्ष्य
 तेतववाहिनीं ॥ नचापितस्यक्रुद्धस्यवाष्णंयस्यमहात्मनः ॥ ११ ॥ स्थास्यतेप्रत्यनीकेषुकश्चिदत्रनृपस्तव ॥ संजयउवाच तंतथाभाषमाणंतुमद्रराजम
 रिंदमः ॥ १२ ॥ प्रत्युवाचमहाबाहुरदीनात्मासुतस्तव ॥ मावमंस्थामहाबाहोर्णवैकर्त्तनंरणे ॥ १३ ॥ सर्वशस्त्रभृतांश्रेष्ठंसर्वशास्त्रार्थपारगं ॥ यस्यज्यातलनि
 र्घोपंश्रुत्वाभयकर्त्तमहत् ॥ १४ ॥ पांडवेयानिसैन्यानिविद्रवंतिदिशोदश ॥ प्रत्यक्षंतेमहाबाहोयथारात्रौघटोत्कचः ॥ १५ ॥ मायाशतानिकुर्वाणोहतोमाया
 पुरस्कृतः ॥ नचातिष्ठतबीभत्सुःप्रत्यनीकेकथंचन ॥ १६ ॥ एतांश्चदिवसान्सर्वान्भयेनमहतावृतः ॥ भीमसेनश्चबलवान्धनुष्कोट्याभिचोदितः ॥ १७ ॥ उक्त
 श्वसंज्ञयाराजन्मूढौदरिकोयथा ॥ माद्रीपुत्रौतथाशूरोयेनजित्कामहारणे ॥ १८ ॥ कमप्यर्थंपुरस्कृत्यनहतौयुधिमारिष ॥ येनवृष्णिप्रवीरस्तुसात्यकिःसा
 त्वतांबरः ॥ १९ ॥ निर्जित्यसमरेशूरोविरथश्चबलात्कृतः ॥ संजयाश्चेतरेसर्वेधृष्टद्युम्नपुरोगमाः ॥ २० ॥

र्तिकरमेवेतिभावः सुरसिंहयोरितिपाठेरुद्रपितामहयोः ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥

॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥ किमर्थमिति ॥ सारथ्यमात्रं प्रतिज्ञाय प्रातिभ्रं चैकृष्णः कुर्यात्तर्हित्वं युध्यन्तद्वन्मिथ्यां प्रतिज्ञान भविष्यतीति भावः ॥ २६ ॥ पदवीमानृण्यं ॥ २७ ॥ २८ ॥ २९ ॥

असकृन्निर्जिताः संस्थेस्मयमानेन संयुगे ॥ तं कथं पांडवायुद्धे विजेष्यंति महारथं ॥ २१ ॥ यो हन्यात्समरे क्रुद्धो वज्रहस्तं पुरंदरं ॥ त्वंच सर्वास्त्रविद्वीरः सर्वविद्या
स्वपारंगः ॥ २२ ॥ बाहुवीर्येण ते तुल्यः पृथिव्यां नास्ति कश्चन ॥ त्वं शस्य भूतः शत्रूणां विषयः पराक्रमे ॥ २३ ॥ ततस्त्वमुच्यसे राजन्शल्य इत्यरिसूदन ॥ तव
बाहुबलं प्राप्य न शोकः सर्वसात्वताः ॥ २४ ॥ तव बाहुबलाद्राजन् किंतु कृष्णो बलाधिकः ॥ यथा हि कृष्णेन बलं धार्य वै फाल्गुने हते ॥ २५ ॥ तथा कर्णात्पर्याभावे त्वं
या धार्य महद्वलं ॥ किमर्थं समरे सैन्यं वा सुदेवो न्यवारयत् ॥ २६ ॥ किमर्थं च भवान् सैन्यं न हनिष्यति मारिष ॥ त्वत्कृते पदवीं गंतुं मिच्छेयं युधि मारिष ॥ सोदराणां
च वीराणां सर्वेषां च महीक्षित्वं ॥ २७ ॥ शल्य उवाच यन्मां ब्रवीषि गांधारे अग्रे सैन्यस्य मानद ॥ विशिष्टं देवकीपुत्रात् प्रीतिमान् स्म्यहं त्वयि ॥ २८ ॥ एष
सारथ्यमातिष्ठे राधेयस्य यशस्विनः ॥ युध्यतः पांडवाग्र्येण यथा त्वं वीरमन्यसे ॥ २९ ॥ समयश्च हि मे वीरकश्चिद्वै कर्तनं प्रति ॥ उत्सृजेयं यथा श्रद्धमहं वाचोस्य स
न्निधौ ॥ ३० ॥ संजय उवाच तथेति राजन्पुत्रस्ते सहकर्णेन मारिष ॥ अब्रवीन्मद्राजानं सर्वक्षत्रस्य सन्निधौ ॥ ३१ ॥ सारथ्यस्याभ्युषगमाच्छल्येनाश्वं
सितस्तदा ॥ दुर्योधनस्तदा दृष्टः कर्णं तमभिष्वजे ॥ ३२ ॥ अब्रवीच्च पुनः कर्णं स्तूयमानः सुतस्तव ॥ जहि पार्थान्नरणे सर्वान्महेंद्रोदानवानिव ॥ ३३ ॥ सशल्येना
भ्युपगते हयानां संनियच्छते ॥ कर्णो दृष्टमना भूयो दुर्योधनमभाषत ॥ ३४ ॥ नातिहृष्टमना त्येष मद्राजो भिभाषते ॥ राजन्मधुरया वाचा पुनरेनं ब्रवीहि वै ॥
॥ ३५ ॥ ततो राजामहाप्राज्ञः सर्वास्त्रकुशलो वली ॥ दुर्योधनो ब्रवीच्छल्यं मद्राजं महीपतिं ॥ ३६ ॥ पूरयन्निवघोषेण मेघे गंभीरया गिरां ॥ शल्यकर्णार्जुनेनाद्य
यो ह्यव्यमिति मन्यते ॥ ३७ ॥ तस्य त्वं पुरुषव्याघ्रं नियच्छतुरगान् युधि ॥ कर्णो हत्वेतरान्सर्वान् फाल्गुनं हंतुं मिच्छति ॥ ३८ ॥ तस्याभीषुग्रहे राजन् प्रयाचं त्वां पुनः
पुनः ॥ पार्थस्य सचिवः कृष्णो यथाभीषुग्रहो वरः ॥ तथा त्वमपि राधेयं सर्वतः परिपालय ॥ ३९ ॥ संजय उवाच ततः शल्यः परिष्वज्य सुतं त्रेवाक्यमब्रवीत् ॥
दुर्योधनमभिघ्नं प्रीतो मद्राधिपं स्तदा ॥ ४० ॥ शल्य उवाच एवं चेन्मन्यसे राजन् गांधारे प्रियदर्शन ॥ तस्मात्ते यत्प्रियं किंचित्तत्सर्वं करवाण्यहं ॥ ४१ ॥ य
त्रास्मिं भरंतश्चेष्टयोम्यः कर्मणि कर्हिचित् ॥ तत्र सर्वात्मना युक्तो वक्ष्ये कार्यं परंतप ॥ ४२ ॥

॥ ३० ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ ३३ ॥ ३४ ॥ ३५ ॥ ३६ ॥ ३७ ॥ ३८ ॥ ३९ ॥ ४० ॥ ४१ ॥ ४२ ॥ वक्ष्ये षोढास्मि ॥ ४२ ॥

॥ ४३ ॥ ४४ ॥ आत्मनिदापरस्तवावपिश्रेयसांनिद्यौकिमुक्तात्मपूजापरनिदेतदुभयमहं करोमीति जावः ॥ ४५ ॥ ४६ ॥ अप्रमादोऽवधानं प्रयोगः अश्वप्रेरणं ॥ ज्ञानं अणामिदोषावेक्षणं विद्यां तत्परिहा
यत्तु कर्णमहं ब्रूयां हितकामः प्रिया प्रिये ॥ मम तत्क्षमतां सर्वं भवान्कर्णश्च सर्वशः ॥ ४३ ॥ कर्ण उवाच ईशानस्य यथा ब्रह्मा यथा पार्थस्य केशवः ॥ तथा
नित्यं हिते युक्तो मद्राज भवस्वनः ॥ ४४ ॥ शल्य उवाच आत्मनिदात्मपूजाचपरनिदापरस्तवः ॥ अनाचस्ति मार्याणां वृत्तमेतच्च नुर्विधं ॥ ४५ ॥ यत्तु वि
द्वन्प्रवक्ष्यामि प्रत्ययार्थमहंतव ॥ आत्मनस्तव संयुक्तं तन्निबोधयथा तथं ॥ ४६ ॥ अहंशक्रस्य सारथ्ये योग्यो मातलिवत्प्रभो ॥ अप्रमादात्प्रयोगाच्च ज्ञानविद्या
चिकित्सनैः ॥ ४७ ॥ ततः पार्थेन संग्रामे युध्यमानस्य तेन घ ॥ वाहयिष्यामि तुरगान् विज्वरो भवसूतज ॥ ४८ ॥ इति श्रीमहाभारते कर्णपर्वणि शल्यसारथ्य
स्वीकारे पंचत्रिंशोऽध्यायः ॥ ३५ ॥ ॥ ४९ ॥ दुर्योधन उवाच अयं ते कर्णस्य सारथ्यं मद्राजः करिष्यति ॥ कृष्णाद्भ्यधिको यं तादेवेशस्येव मांतलिः ॥ १ ॥
यथा हरिहयैर्युक्तं संगृह्णाति समातलिः ॥ शल्यस्तथा तव गायं संयंतारथं वाजिनां ॥ २ ॥ सोधे त्वयिरथस्ये च मद्राजे च सारथौ ॥ रथश्रेष्ठो ध्रुवं संस्ये पार्थानभिभ
विष्यति ॥ ३ ॥ संजय उवाच ततो दुर्योधनो भूयो मद्राजं तरस्विनं ॥ उवाच राजन् संग्रामेऽध्युषिते पर्युपस्थिते ॥ ४ ॥ कर्णस्य यच्छंसंग्रामे मद्राजहयोत्त
मान् ॥ त्वयाभिगुप्तो राधेयो विजेष्यति धनं जयं ॥ ५ ॥ इत्युक्तोरथमास्थाय तथेति प्राह भारत ॥ शल्येऽभ्युपगते कर्णः सारथिं सुमना ब्रवीत् ॥ ६ ॥ त्वंसूतस्यंदनं
मत्स्यं कल्पयेत्यसकृत्त्वरन् ॥ ततो जैत्रं रथवरं गंधर्वनगरोपमं ॥ ७ ॥ विधिवत्कल्पितं भद्रं जयेत्युक्तान्यवेदयत् ॥ तं रथं रथिनां श्रेष्ठः कर्णोऽभ्यर्चयथाविधि ॥ ८ ॥
संपादितं ब्रह्मविदा पूर्वमेव पुरोधसा ॥ कृत्वा प्रदक्षिणं यत्नादुपस्थाय च भास्करं ॥ ९ ॥ समीपस्थं मद्राजमारोहत्वमथा ब्रवीत् ॥ ततः कर्णस्य दुर्धर्पस्यंदनप्रवरं
महत् ॥ १० ॥ आरुरोहमहातेजाः शल्यः सिंह इवाचलं ॥ ततः शल्याश्रितं दृष्ट्वा कर्णः स्वरथमुत्तमं ॥ ११ ॥ अध्यतिष्ठद्यथां भोदं विद्युत्वंतं दिवाकरः ॥ तावेकरथ
मारुढावादित्याग्नि समत्विषौ ॥ १२ ॥ अभ्राजेतां यथामेघं सूर्याग्नीसहितौ दिवि ॥ संस्तूयमानौ तौ वीरौ तदास्तां युंति मत्तमौ ॥ १३ ॥ ऋत्विक्सदस्यैरिंद्राग्नीस्तू
यमाना विवाध्वरे ॥ सशल्यसंगृहीताश्वे रथे कर्णः स्थितो बभौ ॥ १४ ॥ धनुर्विस्फारयन् घोरं परिवेपीव भास्करः ॥ आस्थितः सरथश्रेष्ठं कर्णः शरंगमस्तिमान् ॥ १५ ॥
रत्नात् चिकित्सनं दोषपरिहारसामर्थ्यं ॥ ४७ ॥ ४८ ॥ इति नैलकंठीये भारतभाष्ये पंचत्रिंशोऽध्यायः ॥ ३५ ॥ ॥ ४९ ॥ अयमिति ॥ १ ॥ हरिहयैः इंद्रतुरगैर्युक्तं रथं ॥ २ ॥ ३ ॥ अत्युषिते
प्रातःकाले ॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥

॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥ २६ ॥ २७ ॥ २८ ॥ २९ ॥ ३० ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ ३३ ॥ इतिकर्णपर्वणि नैलकंठीयेभारतभाष्येऽध्यायः

प्रबभौपुरुषव्याघ्रोमंदरस्थइवांशुमान् ॥ तंरथस्थंमहाबाहुंयुद्धायामिततेजसं ॥ १६ ॥ दुर्योधनस्तुराधेयमिदं वचनमब्रवीत् ॥ अकृतद्रोणभीष्माभ्यांदुष्करं
कर्मसंयुगे ॥ १७ ॥ कुरुष्वाधिरथेवीरमिषतांसर्वधन्विनां ॥ मनोगतंममत्यासीद्भीष्मद्रोणौमहारथौ ॥ १८ ॥ अर्जुनंभीमसेनंचनिहतारावितिध्रुवं ॥ ताभ्यां
यदकृतंवीरवीरकर्ममहाश्रुते ॥ १९ ॥ तत्कर्मकुरुराधेयवज्रपाणिरिवापरः ॥ गृहाणधर्मराजंवाजहिवात्वंधनंजयं ॥ २० ॥ भीमसेनंचराधेयमाद्रीपुत्रौयमा
वपि ॥ जयश्रुतेऽस्तुभद्रंतेप्रयाहिपुरुषर्षभ ॥ २१ ॥ पांडुपुत्रस्यसैन्यानिकुरुसर्वाणिभस्मसात् ॥ ततस्तूर्यसहस्राणिभेरीणामयुंतानिच ॥ २२ ॥ वाद्यमानान्यरो
चंतमेघशब्दोयथादिवि ॥ प्रतिगृह्यतुतद्वाक्यंरथस्थोरथसत्तमः ॥ २३ ॥ अभ्यभापतराधेयःशल्यंयुद्धविशारदं ॥ चोदयाश्वान्महाबाहोयावद्वन्मिधनंजयं ॥ २४ ॥
भीमसेनंयमौचोभौराजानंचयुधिष्ठिरं ॥ अद्यपश्यतुमेशंल्यबाहुवीर्यधनंजयः ॥ २५ ॥ अस्यतःकंकपत्राणांसहस्राणिशतानिच ॥ अद्यक्षेप्याम्यहंशल्यशरा
न्यरमतेजनान् ॥ २६ ॥ पांडवानांविनाशायदुर्योधनजयायच ॥ शल्यउवाच सूतपुत्रकथंनुत्वंपांडवानवमन्यसे ॥ २७ ॥ सर्वास्त्रज्ञान्महेष्वासान्स
र्वानेवमहाबलान् ॥ अनिवर्तिनोमहाभागानजय्यान्सत्यविक्रमान् ॥ २८ ॥ अपिसंतनयैर्युयुत्सुभयंसाक्षाच्छतक्रतोः ॥ यदाश्रोष्यसिनिर्घोषंविस्फूर्जितमिवा
शनेः ॥ २९ ॥ राधेयगांडिवस्याजौतदानैवंवदिष्यसि ॥ यदाद्रक्ष्यसिभीमेनकुंजशानीकमाहवे ॥ ३० ॥ विशीर्णदंतंनिहतंतदानैवंवदिष्यसि ॥ यदाद्रक्ष्यसिसं
ग्रामेधर्मपुत्रंयमौतथा ॥ ३१ ॥ शितैःपृषक्तैःकुर्वाणानभ्रच्छायामिवांवरे ॥ अस्यतःक्षिण्वनश्वारीनलघुहस्तान्दुरासदान् ॥ पार्थिवानपिक्वत्स्यांस्वंतदानै
वंवदिष्यसि ॥ ३२ ॥ संजयउवाच अनादृत्यतुतद्वाक्यंमद्रराजेनभाषितं ॥ याहीत्येवाब्रवीत्कर्णोमद्रराजंतरस्विनं ॥ ३३ ॥ इतिश्रीमहाभारतेकर्ण
पर्वणिशल्यसंवादेऽध्यायः ॥ ३६ ॥ ॥ ५४ ॥ संजयउवाच दृष्ट्वाकर्णमहेष्वासंयुयुत्सुंसमवस्थितं ॥ चुक्रुशुःकुरवःसर्वेदृष्टरूपाःसमंततः
॥ १ ॥ ततोद्दुद्भुभिनिर्घोषैर्भेरीणांनिनदेनच ॥ बाणशब्दैश्चविविधैर्भर्जिद्यैश्चतरस्विनां ॥ २ ॥ निर्ययुस्तावकायुद्धंमृत्युंरुत्वा निवर्तनं ॥ प्रयातंतुततःकर्णयोषे
षुमुदितेषुच ॥ ३ ॥ चचालंपृथिवीराजन्ववाशचसुविस्तरं ॥ निःसरंतोव्यदृशंतसूर्यास्सप्तमहाग्रहाः ॥ ४ ॥

॥ ३६ ॥ ॥ ५४ ॥ दृष्ट्वेति ॥ १ ॥ तरस्विनांअश्वादीनां ॥ २ ॥ ३ ॥ ववाशशब्दंचकारु स्रासेतिपाठेपिसएवार्थः निःसरंतोयुद्धार्थमितिशेषः सूर्यात्सूर्यमारभ्य सूर्यादयोऽन्योन्मंभुष्यंतीत्यर्थः ॥ ४ ॥

॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ भीष्मद्रोणौ अतिक्रान्तिर्वीर्ययोस्तावतिवीर्यौ समीक्ष्य स्वकृत्यमालोभ्य जगादेत्युत्तरेणान्वयः ॥ ११ ॥ आभाष्य भोशल्य इति संबोध्य ॥ १२ ॥ अस्थिरताजहातीत्यचं चलोस्तीत्यर्थः ॥ १३ ॥ ततोऽपि मेघसाध्वसंभयं नास्तीति योजना ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ आतुरान् आसन्नमृत्युन् ॥ १७ ॥ विद्यां जानीयां भावश्चोहं स्थास्यामीति निश्चयं ॥ १८ ॥ अस्त्रादीनि मनुष्यस्य उत्कापाताश्च संजज्ञुर्दिशां दाहास्तथैव च ॥ शुक्रांशान्यश्च संपेतुर्ववुवन्ताश्च भैरवाः ॥ १९ ॥ नृपापक्षिगणाश्चैव पृतनां बहुशस्तव ॥ अपसव्यं तदा च कुर्वेदयंतो महाभयं ॥ २० ॥ प्रथितस्य च कर्णस्य निपेतुस्तुरगाभुवि ॥ अस्थिवर्षं च पतितमतरिक्षाद्भयानकं ॥ २१ ॥ जज्वलुश्चैव शस्त्राणि ध्वजाश्चैव चकंपिरे ॥ अश्रूणि च व्यमुचं तवाहनानि विशांपते ॥ २२ ॥ एते चान्ये च बहव उत्पातास्तत्र दारुणाः ॥ समुत्पेतुर्विनाशाय कौरवाणां सुदारुणाः ॥ २३ ॥ न च तान् गणयामासुः सर्वे देवेन मोहिताः ॥ प्रस्थितं सूतपुत्रं च जयेत्युचुर्नराधिपाः ॥ निर्जिता न्यां डवांश्चैव मे निरेतत्र कौरवाः ॥ २४ ॥ ततोरथस्थः परवीरहंता भीष्मद्रोणावतिवीर्यौ समीक्ष्य ॥ समुज्ज्वलन् भास्करपावकाभां वैकर्तनो सौरथकुंजरो नृप ॥ २५ ॥ सशल्यमाभाष्य जगाद वाक्यं पार्थस्य कर्मातिशयं विचिंत्य ॥ मानेन दर्पेण विदह्यमानः क्रोधेन दीप्यन्नि वनिःश्वसंश्च ॥ २६ ॥ नाहं महेंद्रादपि वज्रपाणेः क्रुद्धाद्दिभेम्यायुधवान्त्रथस्थः ॥ दृष्ट्वा हि भीष्मप्रमुखान् शयानानतीव मां त्यस्थिरताजहाति ॥ २७ ॥ महेंद्रविष्णुप्र तिमावमिदितौरथाश्चनांगप्रवप्ररमाथिनौ ॥ अवध्य कल्पौ निहतौ यदा परैस्तोनमेप्यस्तिरणेऽद्यसाध्वसं ॥ २८ ॥ समीक्ष्य संस्येति बलान्नराधिपान्ससूतमा तंगरथान्परैर्हतान् ॥ कथं न सर्वानहितान्त्रणेवधीन्महास्त्रविद्राह्मणपुंगवो गुरुः ॥ २९ ॥ ससंस्मरन् द्रोणमहं महाहवे ब्रवीमि सत्यं कुरवो निबोधत ॥ न वामदन्यः प्रसहेद्रणेर्जुनं समागतं मृत्युमिवोग्ररूपिणं ॥ ३० ॥ शिक्षाप्रसादश्च बलं धृतिश्च द्रोणे महास्त्राणि च संनतिश्च ॥ स चेद्गान्मृत्युवशं महात्म्यं सर्वानन्यानातुरानद्य मन्ये ॥ ३१ ॥ नेह ध्रुवं किंचिदपि प्रचितयन् विद्यां लोके कर्मणोऽद्वैतयोगात् ॥ सूर्योदये कोर्हि विमुक्तसंशयो भावं कुर्वीताद्यगुरोर्निपातिते ॥ ३२ ॥ न नूनमस्त्राणि बलं पराक्रमः क्रियाः सुनीतं परमायुधानि वा ॥ अलं मनुष्यस्य सुखाय वर्तितुं तथा हियुद्धे निहतः परैर्गुरुः ॥ ३३ ॥ हुताशनादित्यसमानतेजसंपराक्रमे विष्णुपुरंद रोपमं ॥ न ये बृहस्पत्युशनोः सदा समं न चैनमस्त्रं तदुपास्तदुःसहं ॥ ३४ ॥ संप्राक्कृष्टेरुदितस्त्रीकुमारे पराभूते पौरुषे धार्तराष्ट्रे ॥ मया कृत्यमिति जानामिशल्यप्रया हितस्माद्विषतामनीकं ॥ ३५ ॥ यत्र राजा पांडवः सत्यसंधो व्यवस्थितो भीमसेनार्जुनौ च ॥ वासुदेवः सात्यकिः सृजयाश्च यमौ च कस्तान् विषहेन्मदन्यः ॥ ३६ ॥

कुंजराय वर्तितुं बलमिति संबन्धः ॥ १९ ॥ उशनोः उशनसोः उपास्त उपातिष्ठन् त्रातुमिति शेषः अस्त्रं अस्त्रादि ॥ २० ॥ संप्राक्कृष्टे सम्यगाक्रोशवति पराभूते निरस्ते धार्तराष्ट्रे धृतराष्ट्रपुत्रसंबन्धिनि पौरुषेयत्वे ॥ २१ ॥ २२ ॥

श्रीगणेशाय नमः ॥ २३ ॥ तेषां श्रीष्वादीनां मध्येनमिष्यामीति न अपितु गमिष्याम्येवेत्यर्थः संपात्पलायने हि मित्रस्य दुर्योधनस्य द्रोहः कृतः स्यात्तच्चासत् ॥ २४ ॥ जीवितति आयुषः समाप्तौ प्रमोक्षो मृत्युनिवर्तनं ॥ २५ ॥ २६ ॥ वैयाघ्रचर्मणं व्याघ्रचर्मपरिवृतं ॥ २७ ॥ २८ ॥ २९ ॥ अप्रमत्त इतिच्छेदः श्रीष्ममुखः श्रीष्माभिमुखः ॥ ३० ॥ जुगुपिषवः गोमुमिच्छवः ॥ ३१ ॥ रणरभसस्य रणोत्कट

तस्मात्क्षिप्रं मद्रपते प्रयाहिरणे पंचालान्यां ढवान्संजयांश्च ॥ तान्वाहनिष्यामि समेत्य संस्येयास्यामि वाद्रोणपथाय माय ॥ २३ ॥ नन्वेवाहं गमिष्यामि मध्येतेषां शूराणामिति मांशल्यविद्धि ॥ मित्रद्रोहो मर्षणीयो न मेऽयं त्यक्त्वा प्राणाननुयास्यामि द्रोणं ॥ २४ ॥ प्राज्ञस्य मूढस्य च जीवितांतेनास्ति प्रमोक्षो तं कंसकृतस्य ॥ अतो विद्वन्नभियास्यासि पार्था न्दिष्टं न शक्यं व्यतिवर्तितुं वै ॥ २५ ॥ कल्याणवृत्तः सततं हिराजा वै चित्रवीर्यस्य मुतो ममासीत् ॥ तस्यार्थसिद्धयर्थं महंत्यजामि प्रियान् भोगान् दुस्त्यंजं जीवितं च ॥ २६ ॥ वैयाघ्रचर्मणं मकूजनाक्षं हेमत्रिकोशं रंजंतं त्रिवेणुं ॥ रथप्रवर्हतुरगप्रवर्हैर्युक्तं प्रादान्मत्प्रमि महिरामः ॥ २७ ॥ धनूंषि चित्राणि निरीक्ष्य शल्यध्वजान् गदाः सायकांश्चोग्ररूपान् ॥ असिचटोत्तं परमायुधं च शंखं च श्रुभ्रं स्वनवंतमुग्रं ॥ २८ ॥ पताकिनं वज्रनिपातनिःस्वनं सिताश्रयुक्तं शुभतूणशोभितं ॥ इमं समास्थाय रथं रथर्षभं रणे हनिष्याम्यहमर्जुनं वलात् ॥ २९ ॥ तंचेन्मृत्युः सर्वहरो भिरक्षेत्सदाऽप्रमत्तः समरे पांडुपुत्रं ॥ तं वाहनिष्यामि रणे समेत्य यास्यामि वा भीष्ममुखो यमाय ॥ ३० ॥ यमवरुणकुबेरवासवा वायदियुगपत्सगणामहाहवे ॥ जुगुपिषव इहाद्य पांडवां क्विं बहुना सह तैर्जयामितं ॥ ३१ ॥ संजय उवाच इति रणरभसस्य कथ्यतस्तदुत निशम्य वृत्रः समद्रराट् ॥ अवहसदवमन्यवीर्यवान् प्रतिषिपिधे च जगाद चोत्तरं ॥ ३२ ॥ शल्य उवाच विरमविरमकर्णकथ्यनादतिरभसोप्यतिवाच मुक्तवान् ॥ क्वचिन्नरवरो धनं जयः क्वपुनरहो पुरुषाधमो भवो न ॥ ३३ ॥ यदुसंदनमुपेंद्रपालितं त्रिदशमिधामरराजरक्षितं ॥ प्रसभमतिविलोड्य कोहरेत्पुरुषवरावरजामृतेऽर्जुनात् ॥ ३४ ॥ त्रिभुवनविभुमीश्वरेश्वरं कडहपुमान् भवमाद्वयेद्युधि ॥ मृगवधकलहेऽर्जुनात् सुरपतिवीर्यसमप्रभावतः ॥ ३५ ॥ असुरसुरमहोरगान् नरान् गरुडपिशाचसयत्सराक्षसान् ॥ इषुभिर्जयदग्निगौरवात् स्वभिलषितं च हविर्ददौ जयः ॥ ३६ ॥ स्मरसिननुयदापरैर्दतः स च धृतराष्ट्रसुतोपि मोक्षितः ॥ दिनकरसदृशैः शरोत्तैर्युधाकुरुषु बहून्विनिहत्य तानरीन् ॥ ३७ ॥ प्रथममपि पलायिते त्वयि प्रिय कलहाधृतराष्ट्रसूनवः ॥ स्मरसिननुयदा प्रमोचिताः स्वचरगणानवजित्य पांडवैः ॥ ३८ ॥

स्य ॥ ३२ ॥ अतिरभसोपि त्वं अतिवाचं स्वसामर्थ्यादधिकं ॥ ३३ ॥ पुरुषवरस्य कृष्णस्यावरजां कनीयसी सुभद्रां ॥ ३४ ॥ ३५ ॥ ३६ ॥ स्मरसीति विषमं छंदः ॥ ३७ ॥ स्वचरगणात्संघर्षान् ॥ ३८ ॥

॥ ३९ ॥ ४० ॥ ४१ ॥ ४२ ॥ ४३ ॥ ४४ ॥ श्वेतयुजाश्वेताश्वयुजा ॥ ४५ ॥ इतिकर्णपर्वणिनैलकंठीयेभारतजावदीपेसप्तत्रिंशोऽध्यायः ॥ ३७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥
 प्रयाणेइति ॥ १ ॥ २ ॥ अभिसन्धेतअल्पमित्यवजानीत ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥ अंजनकेशीभिःरुष्णकेशीभिरश्वनरीभिर्युवतीभिर्वायुक्तं ॥ ६ ॥ हस्तिषड्रवंहस्तिषडं हस्तिषड्रवमिच्छंतिवीराःषडेचदंतिनामितिप्राचः

समुदितवलवाहनाःपुनःपुरुषवरेणजिताःस्थगोघ्रहे ॥ सगुरुगुरुसुताःसभोष्मकाःकिमुनञ्जितःसतदात्वयार्जुनः ॥ ३९ ॥ इदमंपरमुपस्थितंपुनस्तवनिधना
 यमुयुद्धमघवै ॥ यदिनरिपुभयात्पलायसेसमरगतोद्यहतोसिसूतज ॥ ४० ॥ संजयउवाच इतिवहुपरुपंप्रभपतिप्रमनसिमद्रपतौरिपुस्तवं ॥ भृशम
 भिरूपितःपरंतपःकुरुपुतनापतिराहमद्रपं ॥ ४१ ॥ कर्णउवाच भवतुभवतुकिंविकल्पसेननुममतस्यहियुद्धमुघर्तं ॥ यदिसजयतिमामिहाहवेततइदम
 स्तुमुकल्पितंतव ॥ ४२ ॥ संजयउवाच एवमस्त्वितिमद्रेशउत्कानोत्तरमुक्तवान् ॥ याहिशल्येतिचाप्येनंकर्णःप्राहयुयुत्सया ॥ ४३ ॥ सरथंःप्रययौशत्रू
 नश्वेताश्वःशल्यसारथिः ॥ निघ्नन्नमित्रान्समरेतमोघ्नन्सवितायथा ॥ ४४ ॥ ततःप्रायासीतिमान्वैरयेनवैयाघ्रेणश्वेतयुजाथकर्णः ॥ सचालोक्यध्वजिनीपां
 डवानांधत्तंजयंत्वरंयापर्यपृच्छत् ॥ ४५ ॥ इतिश्रीमहाभारतेकर्णपर्वणिकर्णशल्यसंवादेसप्तत्रिंशोऽध्यायः ॥ ३७ ॥ ॥ ७ ॥ संजयउवाच प्रया
 णेचततःकर्णोर्हर्षयन्वाहिनीतव ॥ एकैकंसमरेदृष्ट्वापांडवान्यर्यपृच्छत् ॥ १ ॥ योमामघमहात्मानंदर्शयेच्छेत्तवाहनं ॥ तस्मैदद्यामभिप्रेतंधनंयन्मनसेच्छति
 ॥ २ ॥ नचेत्तदभिमन्येततस्मैदद्यामहंपुनः ॥ शकटंरत्नसंपूर्णंयोमेब्रूयाद्धनंजयं ॥ ३ ॥ नचेत्तदभिमन्येतपुरुषोर्जुनदर्शिवान् ॥ शतंदद्यांगवांतस्मैनेत्यकंकां
 स्यद्रोहनं ॥ ४ ॥ शतंग्रामवरांश्चैवदद्यामर्जुनदर्शिने ॥ तथातस्मैपुनर्दद्यांश्वेतमश्वतरीरथं ॥ ५ ॥ युक्तमंजनकेशीभिर्योमेब्रूयाद्धनंजयं ॥ नचेत्तदभिमन्येतपु
 रुषोर्जुनदर्शिवान् ॥ ६ ॥ अन्यंवास्मैपुनर्दद्यांसौवर्णहस्तिषड्रवं ॥ तथाप्यस्मैपुनर्दद्यांस्त्रीणांशतमलंकृतं ॥ ७ ॥ श्यामानांनिष्ककंठीनांगीतवाद्यविपश्चितां ॥
 नचेत्तदभिमन्येतपुरुषोर्जुनदर्शिवान् ॥ ८ ॥ तस्मैदद्यांशतंनगान्शतंग्रामान्शतंतरथान् ॥ सुवर्णस्यचमुख्यस्यहंयाग्याणांशतंशतान् ॥ ९ ॥ ऋद्ध्यागुणैः
 सुदांतांश्वधुर्यवाहान्सुशिक्षितान् ॥ तथासुवर्णशृंगीणांगोधेनूनांचतुःशतं ॥ १० ॥

अन्यंवास्मैवर्णस्यमितिशेषः हस्तिंतुल्याःषट्प्रावउक्षाणोयस्मिन्तं षट्हस्तिनएकगोवत्त्वोदारोयस्यतादृशं ॥ ७ ॥ श्यामानांअप्रजातानां निष्कसुरोभूषणं ॥ ८ ॥ शतंशतान्दशसहस्राणि ॥ ९ ॥ ऋद्ध्यागु

पुत्रा सुदांतान्विनीतान् धुर्यवाहान्स्थोद्धहनक्षमान् ॥ १० ॥

॥ ११ ॥ भांडमाभरणं ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ अपरांतेषुपश्चिमकच्छेषु ॥ १६ ॥ १७ ॥ प्रत्ययवयसांअग्निवयौवनानां ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥

दद्यांतस्मैसवत्सानांयोमेब्रूयाद्भनंजयं ॥ नचेत्तदभिमन्येतपुरुषोर्जुनदर्शिवान् ॥ ११ ॥ अन्यदस्मैवरंदद्यांश्वेतान्पंचशतान्हयान् ॥ हेमभांडपरिच्छन्नान्सु
मृष्टमणिभूषणान् ॥ १२ ॥ सुदांतानपिचैवाहंदद्यामष्टांशापरान् ॥ रथंचशुभ्रंसौवर्णदद्यांतस्मैस्वलंकृतं ॥ १३ ॥ युक्तंपरमकांबोजैर्योमेब्रूयाद्भनंजयं ॥ नचे
त्तदभिमन्येतपुरुषोर्जुनदर्शिवान् ॥ १४ ॥ अन्यदस्मैवरंदद्यांकुंजराणांशतानिषट् ॥ कांचनैर्विविधैर्भांडैराच्छन्नान्हेममालिनः ॥ १५ ॥ उत्पन्नानपरांतेषुवि
नीतानहस्तिशिक्षकैः ॥ नचेत्तदभिमन्येतपुरुषोर्जुनदर्शिवान् ॥ १६ ॥ अन्यदस्मैवरंदद्यांवैश्याग्रामांश्वतुर्दश ॥ सुस्फीतान्धवसंयुक्तान्प्रत्यासन्नवनोदकान् ॥
अकुतोभयान्सुसंपन्नानराज्ञभोज्यांश्वतुर्दश ॥ १७ ॥ दासीनांनिष्ककंठीनांमागधीनांशतंतथा ॥ प्रत्ययवयसांदद्यांयोमेब्रूयाद्भनंजयं ॥ १८ ॥ नचेत्तदभि
मन्येतपुरुषोर्जुनदर्शिवान् ॥ अन्यंतस्मैवरंदद्यांयमसौकामयेत्स्वयं ॥ १९ ॥ पुत्रदारान्विहारांश्वयदन्यद्वित्तमस्तिमे ॥ तच्चतस्मैपुनर्दद्यांयद्यच्चमनसेच्छति ॥
॥ २० ॥ हत्वाचसहितौरुष्णौतयोर्वित्तानिसर्वशः ॥ तस्मैदद्यामहंयोमेब्रूयात्केशवार्जुनौ ॥ २१ ॥ एतावाचःसुबहुशःकर्णउच्चारयन्युधि ॥ दध्मोसागरसं
भूतंसुस्वरंशंखमुत्तमं ॥ २२ ॥ तावाचःसूतपुत्रस्यतथायुक्तानिशम्यतु ॥ दुर्योधनोमहाराजसंलष्टःसानुगोभवत् ॥ २३ ॥ ततोदुंदुभिनिर्घोषोमृदंगानांचसर्वशः ॥
सिहमादःसवादित्रःकुंजराणांचनिःस्वनः ॥ २४ ॥ प्रोदुरासीत्तदाराजसैन्येषुपुरुषर्षभ ॥ योधासांसंप्रदृष्टानांतथासमभवत्स्वनः ॥ २५ ॥ तथाप्रहृष्टेसैन्येतुष्ट
वमानंमहारथं ॥ विकथ्यमानंचतदाराधेयमरिकर्षणं ॥ मद्रराजःप्रहस्येदंवचनंप्रत्यभाषत ॥ २६ ॥ इतिश्रीमहाभारतेकर्णपर्वणिकर्णावलेपेऽष्टत्रिंशोऽध्या
यः ॥ ३८ ॥ ॥ ७ ॥ शल्यउवाच मासूतपुत्रदानेनसौवर्णहस्तिफद्रवं ॥ प्रयच्छपुरुषायाद्यद्रक्ष्यसित्वंधनंजयं ॥ १ ॥ बाल्यादिहत्वंत्यजसिंवसुवैश्रवणो
यथा ॥ अयत्नेनैवराधेयद्रष्टास्यद्यधनंजयं ॥ २ ॥ परास्तजसियद्वित्तंकिंचित्त्वंबहुमृदवत् ॥ अपात्रदानेयेदोषास्तान्मोहांनावबुध्यसे ॥ ३ ॥ यत्त्वंप्रेरयसेवित्तं
दुतेनखलुत्वया ॥ शक्यंबहुविधैर्यज्ञैर्यंष्टुसूतयजस्वतैः ॥ ४ ॥ यच्चप्रार्थयस्वहंतुरुष्णौमोहांयैवतत् ॥ महिशुश्रुमसंमर्देकोष्ठासिंहौनिपातितौ ॥ ५ ॥

पुत्रदानं प्रयत्नं ॥ २६ ॥ इतिकर्णपर्वणिकर्णैलकंठीयेभास्तभावदीपेअष्टत्रिंशोऽध्यायः ॥ ३८ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ मासूतेति ॥ १ ॥ वसुविजं द्रष्टासिद्रक्ष्यसि ॥ २ ॥
परास्तजसिदथात्यजसि ॥ ३ ॥ ॥ ५ ॥

॥ ६ ॥ अबद्धं अनर्थकं अकर्णोऽनाकर्णनीयं ॥ ७ ॥ ८ ॥ सहितो युध्यस्वनत्वेकाकी ॥ ९ ॥ एवं श्रद्धस्त्वयदिजिजीविषातेऽस्ति अन्यथामरिष्यसि ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥
 अप्रार्थितं प्रार्थयसे सुहृदो न हि संतिते ॥ यत्वा निवारयंत्याशु प्रपतंतं दुताशने ॥ ६ ॥ कार्याकार्यं न जानीषे कालपक्रोस्य संशयं ॥ बद्धवद्धमकर्णीयं को द्विब्रू
 याज्जिजीविषुः ॥ ७ ॥ समुद्रतरणं दोर्भ्यां किं ठेव ध्वायथा शिलां ॥ गिर्यग्राहो निपतनं तादृक् कृत्वा चिकीर्षितं ॥ ८ ॥ सहितः सर्वयोधैस्त्वव्यूहानीकैः सुरक्षितः ॥ ध.
 नं जयेन युध्यस्व श्रेयश्चेत्यामुमिच्छसि ॥ ९ ॥ हितार्थं धातराष्ट्रस्य ब्रवीमि त्वानि हिंसयां ॥ श्रद्धस्त्वैवं मया प्रोक्तं यदि ते स्ति जिजीविषा ॥ १० ॥ कर्ण उवाच स्व
 बाहुवीर्यमाश्रित्य प्रार्थयाम्यर्जुनं रणे ॥ त्वं तु मित्रमुखः शत्रुर्माभीषयितुमिच्छसि ॥ ११ ॥ न मामस्मादभिप्रायात्कश्चिदघनिवर्तयेत् ॥ अपींद्रो वज्रमुद्यम्य
 किमुमर्त्यः कथं चन ॥ १२ ॥ संजय उवाच इति कर्णस्य वाक्यानि शल्यः प्राहोत्तरं वचः ॥ चुकोपयिषुरत्यर्थं कर्णमद्रेः श्वरः पुनः ॥ १३ ॥ यदा वै त्वां फाल्गुन
 वेगयुक्ता ज्याचोदिता हस्तवता विस्तृष्टाः ॥ अन्वेतारः कंकपत्राः शिताग्रस्तदा तप्स्यस्यर्जुनस्यानुयोगात् ॥ १४ ॥ यदा दिव्यं धनुरादाय पार्थः प्रतापयनं पृतनां स
 व्यसाची ॥ त्वां मर्दयिष्यन्निशितैः पृषत्कैस्तदा पश्चात्तप्स्यसे सूतपुत्र ॥ १५ ॥ बालश्रं दं मातुरं केशयानो यथा कश्चित्प्रार्थयते पहर्तुं ॥ तद्वन्मोहात्घोतमानं रथस्थं
 संप्रार्थयस्यर्जुनं जेतुमद्यं ॥ १६ ॥ त्रिशूलमाश्रित्य सुतीक्ष्णधारं सर्वाणि गात्राणि विघर्षसित्वं ॥ सुतीक्ष्णधारोपमकर्मणा त्वं युयुत्ससे योर्जुनेनाद्यकर्ण ॥
 ॥ १७ ॥ क्रुद्धं सिंहकेसरिणं बृहंतं बालो मूढः क्षुद्रमृगस्तरस्वी ॥ समाह्वयेत्तद्देतत्तवाद्यसमाह्वानं सूतपुत्रार्जुनस्य ॥ १८ ॥ मासूतपुत्राद्भयराजपुत्रं महावीर्यके
 सरिणं यथैव ॥ वने शृगालः पिशितेन तप्तो मापार्थमासाद्य विनक्ष्यसित्वं ॥ १९ ॥ ईषादंतं महानागं प्रभिन्नकरटामुखं ॥ शशकोद्भयसे युद्धे कर्णपार्थधनं जयं ॥
 ॥ २० ॥ बिलस्थं कृष्णसर्पं त्वं बाल्यात्काष्ठेन विध्यसि ॥ महाविषं पूर्णकोपं यत्पार्थयोत्थुमिच्छसि ॥ २१ ॥ सिंहकेसरिणं क्रुद्धमतिक्रम्याभिनर्दसे ॥ शृगाल इव मू
 ढस्त्वं नृसिंहं कर्णपांडवं ॥ २२ ॥ सुपर्णपतगश्रेष्ठं वै न ते यंतरस्विनं ॥ भोगी वाद्भयसे पाते कर्णपार्थधनं जयं ॥ २३ ॥ सर्वाभिसानिधिभीमं मूर्तिमंतं ज्ञषायुतं ॥ चंद्रो
 दये विवर्धतमप्लवः सन्ति तीर्षसि ॥ २४ ॥ ऋषभं दुंदुभिग्रीवं तीक्ष्णशृंगं प्रहारिणं ॥ वत्स आद्भयसे युद्धे कर्णपार्थधनं जयं ॥ २५ ॥ महामेघं महाघोरं ददुरः प्रति
 नर्दसि ॥ कामतोयप्रदं लोके नरपर्जन्यमर्जुनं ॥ २६ ॥ यथा च स्वगृहस्थः श्वाध्याघ्नं वनगतं भषेत् ॥ तथा त्वं भषसे कर्णं न रघ्याघ्नं धनं जयं ॥ २७ ॥

॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥ भोगी सर्पः पाते पतनार्थं ॥ २३ ॥ झषैर्मानैरासमंतायुतं ज्ञषायुतं अप्लवः बाहुभ्यामित्यर्थः ॥ २४ ॥ दुंदुभिपीवं दुंदुभिस्त्वनकंठं ॥ २५ ॥ २६ ॥ २७ ॥

॥ २८ ॥ २९ ॥ ३० ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ ३३ ॥ ३४ ॥ ३५ ॥ इतिकर्णपर्वणिनैलकंठीयेभारतभाष्येएकोनचत्वारिंशोऽध्यायः ॥ ३९ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ अधीति वाकशाल्यत्वादेवायंश

शृगालोप्रिवनेकर्णशरीःपरिवृतोवमन् ॥ मन्यतेसिंहमात्मानंयावत्सिंहंनपश्यति ॥ २८ ॥ तथात्वमपिराधेयसिंहमात्मानमिच्छसि ॥ अपश्यन्शत्रुदमनंनर
व्याघ्रंघनंजघं ॥ २९ ॥ व्याघ्रंत्वंमन्यसेत्मानंयावत्कृष्णौनपश्यसि ॥ समास्थितावेकरथेसूर्याचंद्रमसाविव ॥ ३० ॥ यावद्गांडीवघोषंत्वंनशृणोषिमहाहवे ॥
तावदेवत्वयाकर्णशक्यंवक्तुंयथेच्छसि ॥ ३१ ॥ रथशब्दधनुःशब्देनादयंतंदिशोदश ॥ नर्दंतमिवशार्दूलंदृष्ट्वाक्रोष्टाभविष्यसि ॥ ३२ ॥ नित्यमेवशृगालस्त्वं
नित्यंसिंहोघनंजयः ॥ वीरप्रद्वेषणान्मूढतस्मात्क्रोष्टेवलक्ष्यसे ॥ ३३ ॥ यथाखुःस्याद्विडालश्चाव्याघ्रश्चबलावले ॥ यथाशृगालःसिंहश्चयथाचशशकुंजरौ ॥
॥ ३४ ॥ यथाऽनृतंचसत्यंचयथाचापिविषासृते ॥ तथात्वमपिपार्थश्चप्रख्यातावात्मकर्मभिः ॥ ३५ ॥ इतिश्रीमहाभारतेकर्णपर्वणिकर्णशल्याधिकेपेएको
नचत्वारिंशोऽध्यायः ॥ ३९ ॥ ॥ ७ ॥ संजयउवाच अधिक्षिप्तस्तुराधेयःशल्येनामिततेजसा ॥ शल्यमाहसुसंकुद्धोवाकशल्यमवधारयन् ॥ १ ॥
कर्णउवाच गुणान्गुणबतांशल्यगुणवान्वेत्तिनागुणः ॥ त्वंतुशल्यगुणैर्हीनःकिंज्ञास्यसिगुणागुणं ॥ २ ॥ अर्जुनस्यमहास्त्राणिक्रोधवीर्यधनुःशरान् ॥ अहं
शल्यभिजानामिविक्रमंचमहात्मनः ॥ ३ ॥ तथाकृष्णस्यमहात्म्यमृषस्यमहीक्षितां ॥ यथाहंशल्यजानामिनत्वंजानासितत्तया ॥ ४ ॥ एवमेवात्मनोवीर्य
महंवीर्यंचपांडवे ॥ जानन्नेवाद्भयेयुद्धेशल्यगांडीवधारिणं ॥ ५ ॥ अस्तिवाऽयस्त्रिषुःशल्यसुपुंखोरक्तभोजनः ॥ एकतूणीशयःपत्रीसुधौतःसमलंकृतः ॥ ६ ॥
शेतेचंदनचूर्णेषुपूजितोवहुलाःसमाः ॥ आहेयोविषवानुग्रोनराश्चद्विपसंघहा ॥ ७ ॥ घोररूपोमहारौद्रस्तनुत्रास्थिविदारणः ॥ निर्भयायेनरुष्टोहमपिमेरुमहा
गिरिं ॥ ८ ॥ तमेहंजातुंनास्येयमन्यस्मिन्फाल्गुनादृते ॥ कृष्णाद्वादेवकीपुत्रात्सत्यंचापिशृणुष्वमे ॥ ९ ॥ तेनाहमिषुणाशल्यवासुदेवधनंजयौ ॥ योत्स्येपरम
संकुद्धस्तत्कर्मसदृशंमम ॥ १० ॥ सर्वंप्रांशुणीवीराणांकृष्णो लक्ष्मीःप्रतिष्ठिता ॥ सर्वेषांपांडुपुत्राणांजयःपार्थप्रतिष्ठितः ॥ ११ ॥ उभवंतुसमासाद्यकोनिवर्ति
तुमर्हति ॥ तावैतौपुरुषव्याघ्रौसमेतौस्यंदनेस्थितौ ॥ १२ ॥ मामेकमभिसंप्राप्तौसुजातंपश्यशल्यमे ॥ पितृष्वसामातुलजौश्चातरावपराजितौ ॥ १३ ॥ मणी
सूत्रइवप्रोतौद्रष्टासिनिहतौमया ॥ अर्जुनेगांडिवंकृष्णेचक्रंताक्ष्यंकपिध्वजौ ॥ १४ ॥

ल्यनामेतिनिश्चिन्वन् ॥ १ ॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥ आहेयःसर्पमयः ॥ ७ ॥ ८ ॥ नास्येयंनक्षिपेच ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ सुजातंशोभनंजन्म ॥ १३ ॥ प्रोतौएकसूत्रेमणीइवप्रेमसंबद्धौ ॥ १४ ॥

त्रासजननमितिसमुदायापेक्षया सामान्येन निर्देशः ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ जोषंतुष्णीं आस्वतिष्ठ क्रीडागताः लीलायां आगताः ॥ २० ॥ मद्रकेषु कुत्सितेषु मद्रदेशेषु ॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥
अनृतेन घरतीत्यानृतिकः यावदंत्यं अंत्यजपर्यंतं मरणावधीति वा ॥ २४ ॥ २५ ॥ पुंभिः पुरुषैः विमिश्राः संगता इच्छंया मैथुनिनः अज्ञातवत्ज्ञाता अप्यविगीता इत्यर्थः ॥ २६ ॥ येषां मद्रकाणां सकृमिथितम

भीरुणां त्रासजननं शल्यहर्षकरं मम ॥ त्वंतुदुष्प्रकृतिर्मूढो महायुद्धेष्वकोविदः ॥ १५ ॥ भयावदीर्णः संत्रासादवहं बहुभाषसे ॥ संस्तौपितौ तुकेनापि हेतुना त्वंकुदे
शज ॥ १६ ॥ तौ हत्वा समरे हंता त्वामघसहवांधवं ॥ पापदेशजदुर्बुद्धे क्षुद्रक्षत्रियपांसन ॥ १७ ॥ सुहृद्भूत्वारिपुः किं मां रुष्णाभ्यां भीषंयिष्यसि ॥ तौ वामाम
घहंतारौ हनिष्ये वापितावहं ॥ १८ ॥ नाहं विभेमि रुष्णाभ्यां विजानन्नात्मनो बलं ॥ वासुदेवसहस्रं वा फाल्गुनानां शितातिवा ॥ १९ ॥ अहमेको हनिष्यामि जोष
मास्वकुदेशज ॥ स्त्रियोवालाश्ववृद्धाश्च प्रायः क्रीडागता जनाः ॥ २० ॥ यागाथाः संप्रगायंति कुर्वतोऽध्ययनं यथा ॥ तागाथाः शृणुमेशल्यमद्रकेषु दुरात्मसु ॥ २१ ॥
ब्राह्मणैः कथिताः पूर्वयथावद्राजसन्निधौ ॥ श्रुत्वा चैकमना मूढक्षमवां ब्रूहि चोत्तरं ॥ २२ ॥ मित्रधुङ्मद्रको नित्यं यो न ह्येष्टिसमद्रकः ॥ मद्रके संगतं नास्ति क्षुद्र
वाक्येन राधमे ॥ २३ ॥ दुरात्मा मद्रको नित्यं नित्यमानृतिकोऽनृजुः ॥ यावदंत्यं हि दौरात्म्यं मद्रकेष्विति नः श्रुतं ॥ २४ ॥ पितापुत्रश्च माता च श्वश्रूश्च शुरमातुलाः ॥
ज्यामातादुहिताभ्रातान्माऽन्येते च वांधवाः ॥ २५ ॥ वयस्याभ्यागताश्चान्येदासीदासंचसंगतं ॥ पुंभिर्विमिश्रानार्यश्च ज्ञाताज्ञाताः स्वयेच्छया ॥ २६ ॥ येषां
गृहेष्वशिष्टानां सकुमत्स्याशिनां तथा ॥ पीत्वासीधुसंगोमांसं क्रंदंति च हसंति च ॥ २७ ॥ गांयंति चाप्यबद्धानि प्रवर्तते च कामतः ॥ कामप्रलापिनोऽन्योन्यतेषु ध
र्मः कथं भवेत् ॥ २८ ॥ मद्रकेष्वलिप्तेषु प्रस्थाता शुभकर्मसु ॥ नापि वैरं न सौहार्दं मद्रकेण समाचरेत् ॥ २९ ॥ मद्रके संगतं नास्ति मद्रको हि स दामलः ॥ मद्रकेषु च
संस्तृष्टं शौचं गांधारकेषु च ॥ ३० ॥ राजयाजकयाज्ये च नष्टं दत्तं हविर्भवेत् ॥ शूद्रसंस्कारको विप्रो यथायाति पराभवं ॥ ३१ ॥ यथा ब्रह्मद्विषो नित्यं गच्छंती ह परा
भवं ॥ यथैव संगतं कृत्वानरः पतति मद्रकैः ॥ ३२ ॥ मद्रके संगतं नास्ति हतं वृश्चिकते विषं ॥ आथर्वणेन मंत्रेण यथाशांतिः कृता मया ॥ ३३ ॥ इति वृश्चिकदष्टस्य वि
ष्वेगहतस्य च ॥ कुर्वति भेषजं प्राज्ञाः सत्यं तच्चापि दृश्यते ॥ ३४ ॥ एवं विद्वन्जोषमास्व शृणु चात्रोत्तरं वचः ॥ वासांस्युत्सृज्य नृत्यंति स्त्रियो यामघमोहिताः ॥ ३५ ॥

त्स्याशिनां सीधुमघं ॥ २७ ॥ २८ ॥ २९ ॥ मद्रकेषु संस्तृष्टं नष्टं एव गांधारकेषु शौचं नष्टं भवेत् ॥ ३० ॥ राजयाजको यस्य तस्मिन् याज्ये हविर्नष्टं भवेत् ॥ ३१ ॥ यथैवेति यथा मद्रकैः संगतं कृत्वा पतति
यथा वा मद्रके संगतं नास्ति हेष्टं वृश्चिकतया ते विषं हतमित्युत्तरेण संबन्धः यथेतत्सत्यं तर्हितं वविषं नश्यत्विति मंत्रेण सर्वथा विषं नश्यतीत्यर्थः ॥ ३२ ॥ नयेत्यात्मानुभवसिद्धमिदमिति योतयति ॥ ३३ ॥ ३४ ॥ ३५ ॥

यथाकामंवरयंतिताःअसंयताइतिच्छेदः तासांपुत्रःसंकरजातइत्यर्थः ॥ ३६ ॥ प्रमेहंतिमूत्रयंतेदशेरकाःगर्दभाः ॥ ३७ ॥ सुवीरकंकांजिकं स्फिचौकटिप्रोथौ ॥ ३८ ॥ ३९ ॥ निर्हीकाःनिल्
जाः ॥ ४० ॥ घस्मराःबहुमक्षकाः ॥ ४१ ॥ वक्तव्येषुगर्हणीयेषु ॥ ४२ ॥ ४३ ॥ सांपरायेसमूहेसंपामेइत्यर्थः मुख्येयंजीवितमितिशेषः ॥ ४४ ॥ ४५ ॥ उपहितःउपजप्तः ॥ ४६ ॥ ४७ ॥ ४८ ॥

मैथुनेऽसंयताश्चापियथाकामवराश्रताः ॥ तासांपुत्रःकथंधर्ममद्रकोवक्तुमर्हति ॥ ३६ ॥ यास्तिष्ठंत्यःप्रमेहंति यथैवोष्टदशेरकाः ॥ तासांविश्वप्रथमाणांनिल्
जानांततस्ततः ॥ ३७ ॥ त्वंपुत्रस्तादृशीनांहिधर्मवक्तुमिहेच्छसि ॥ सुवीरकंयाच्यमानामद्रिकाकर्षतिस्फिचौ ॥ ३८ ॥ प्रदातुकामावचनमिदं वदतिदारुणं ॥
मामांसुवीरकंकश्चिद्याचतांदयितंमम ॥ ३९ ॥ पुत्रंदद्यांपतिंदद्यांनतुदद्यांसुवीरकं ॥ गौर्योबृहत्योनिर्हीकामद्रिकैःकंबलावृताः ॥ ४० ॥ घस्मरानष्टशौचाश्च
प्रायइत्यनुशुश्रुम ॥ एवमादिमयाऽन्यैर्वाशक्यं वक्तुंभवेद्बहु ॥ ४१ ॥ आकेशाग्रान्त्राग्रान्त्राच्चवक्तव्येषुकुर्मसु ॥ मद्रकाःसिंधुसौवीराःधर्मविद्युःकथंत्विह ॥
॥ ४२ ॥ पापदेशोद्भवास्तेच्छाधर्माणामविचक्षणाः ॥ एंपमुख्यतमोधर्मःक्षत्रियस्येतिनःश्रुतं ॥ ४३ ॥ यदाजौनिहतःशेतेसद्विःसमभिपूजितः ॥ आयुधानां
सांपरायेयन्मुख्येयमहंततः ॥ ४४ ॥ ममैषप्रथमःकल्पोनिधनेस्वर्गमिच्छतः ॥ सोयंप्रियःसखाचास्मिधार्तराष्ट्रस्यधीमतः ॥ ४५ ॥ तदर्थेहिममप्राणायच्चमे
विद्यतेवसु ॥ व्यक्तंत्वमप्युपहितःपांडुधैःपापदेशज ॥ ४६ ॥ यथाचामित्रवत्सर्वंत्वमस्मासुंप्रवर्त्तसे ॥ कामंनखलुशक्योहंत्वद्विधानांशतैरपि ॥ ४७ ॥ संग्रामा
द्विमुखःकर्तुंधर्मज्ञइवनास्तिकैः ॥ सारंगइवधर्मात्तःकामं विलपशुप्यत्र ॥ ४८ ॥ नाहंभीषयितुंशक्यःक्षत्रवृत्तेव्यवस्थितः ॥ तनुत्यजांनृसिंहानामद्भवेष्वनि
वर्तिनां ॥ ४९ ॥ यागतिंगुरुणाप्रोक्तापुरारामेणतांस्मरे ॥ तेषांत्राणार्थमुद्यंतं वधार्थं द्विषतामपि ॥ ५० ॥ विद्धिमामास्थितं वृत्तंपौरुखसमुत्तमं ॥ नतद्भूतंप्र
पश्यामित्रिपुलोकेषुमद्रप ॥ ५१ ॥ योमामस्मादभिप्रायाद्दारयेदितिमेमतिः ॥ एवंविद्वन्जोषमास्वत्रासात्किंबहुंभाषसे ॥ ५२ ॥ नत्वांहत्वाप्रदास्यामि कव्यां
ज्योमद्रकाधम ॥ मित्रप्रतीक्षयाशल्यधृतराष्ट्रस्यचोभयोः ॥ ५३ ॥ अपवादवितिक्षाभिस्त्रिभिरेतैर्हिजीवसि ॥ पुनश्चेदीदृशंवाक्यंमद्रसजवदिष्यसि ॥ ५४ ॥
शिरस्तेपातरिष्यामि गदयावज्जकल्पया ॥ श्रोतारस्त्वदमद्येहद्रष्टारोवाकुदेशज ॥ ५५ ॥

॥ ४९ ॥ तेषांधार्तराष्ट्रार्णा ॥ ५० ॥ ५१ ॥ ५२ ॥ हत्वाअर्जुनेनघातयित्वा मित्रप्रतीक्षयामित्रकायविक्षणेन चातुर्व्योधनस्यतयोरेवोभयोः ॥ ५३ ॥ अपवादोनिदातितिक्षाचतैस्त्रिभिर्हेतुभिः ॥ ५४ ॥ ५५ ॥

॥ ५६ ॥ इतिकर्णपर्वणिनेलकंठीयेभारतभावदीपेचत्वारिंशोऽध्यायः ॥ ४० ॥ ॥ ५ ॥ ॥ ५ ॥ मारिषद्वाराजन् ॥ १ ॥ २ ॥ वपः महोक्षः ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥ आयुधस्यास्तिर्नवित्ज्ञानं
परिज्ञानं रुतं जयपराजयसूचकं अतिभारो दुर्वहत्वं ॥ ८ ॥ निमित्तानि दिव्यान्तरिक्षभौमानि पहाद्यानुकूल्यप्रतिकूल्यादीनि ॥ ९ ॥ निदर्शनं दृष्टान्तं ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ अतिपातिनः गत्यति
कर्णवाजघ्नतुः कृष्णौ कर्णौ वानि जघानतौ ॥ एवमुक्त्वा तुराधेयः पुनरेव विशांपते ॥ अब्रवीन्महाराजानं याहियाहीत्यं संभ्रमं ॥ ५६ ॥ इति श्रीमहाभारते कर्णपर्व
णिकर्णमद्राधिपसंवादे चत्वारिंशोऽध्यायः ॥ ४० ॥ ॥ ५ ॥ संजय उवाच ॥ मारिषाधिरथेः श्रुत्वा वाचो युद्धाभिनंदिनः ॥ शल्यो ब्रवीत्युनः कर्णं निदर्शनमि
दं वचः ॥ १ ॥ जातो हं यज्वनां वंशे संग्रामेष्वनिवर्तिनां ॥ राज्ञां मूर्धाभिपिक्तानां स्वबंधं परायणः ॥ २ ॥ यथैव मत्तो मद्येन त्वं तथा लक्ष्यसे वप ॥ तथा घत्वां प्रमा
द्यंतं चिकित्सेयं सुहृत्तया ॥ ३ ॥ इमां काकोपमां कर्णप्रोच्यमानां निबोध मे ॥ श्रुत्वा यथेष्टं कुर्यास्त्वं निहीनकुलपांसन ॥ ४ ॥ नाहमात्मनि किंचिद्वै किंचिद्विपंकर्णसं
स्मरे ॥ येन मां त्वं महाबाहो हंतुमिच्छस्य नागसं ॥ ५ ॥ अवश्यं तु मया वाच्यं बुद्ध्या तां त्वं द्विजहितं ॥ विशेषतोरथस्येन राज्ञश्चैव हितैः पिणा ॥ ६ ॥ समंच विपमंचैव
रथिनश्च बलावलं ॥ श्रमः खेदश्च सततं हयानां रथिनासह ॥ ७ ॥ आयुधस्य परिज्ञानं रुतं च मृगपक्षिणां ॥ भारश्चाप्यतिभारश्च शल्यानां च प्रतिक्रिया ॥ ८ ॥ अ
स्त्रयोगश्च युद्धं च निमित्तानि तथैव च ॥ सर्वमेतन्मया ज्ञेयं रथस्यास्य कुटुंबिना ॥ ९ ॥ अतस्त्वां कथये कर्णनिदर्शनमिदं पुनः ॥ वैश्यः किल समुद्रांते प्रभूतधनधा
न्यवान् ॥ १० ॥ यज्वादानपतिः क्षांतः स्वकर्मस्थो भवच्छुचिः ॥ बहुपुत्रः प्रियापत्यः सर्वभूतानुकंपकः ॥ ११ ॥ राज्ञो धर्मप्रधानस्य राष्ट्रे वसतिर्निर्भयः ॥ पुत्राणां
तस्य बालानां कुमाराणां यशस्विनां ॥ १२ ॥ काको बहूनामभवदुच्छिष्टकृतभोजनः ॥ तस्मै सदा प्रयच्छंति वैश्यपुत्राः कुमारकाः ॥ १३ ॥ मांसोदनं दधिर्द्वारंपा
यसं मधुसर्पिणी ॥ सचोच्छिष्टभृतः काको वैश्यपुत्रैः कुमारकैः ॥ १४ ॥ सदृशान्पक्षिणो ह्यसः श्रेयसश्चाधिचिक्षिपे ॥ अथ हंसाः समुद्रांते कदाचिदतिपातिनः ॥ १५ ॥
गैरुडस्य गतौ तुल्याश्चक्रां गाहृष्टचेतसः ॥ कुमारकास्तदाहं सानृष्ट्वा काकमथाब्रुवन् ॥ १६ ॥ भवानेव विशिष्टो हि पतन्निभ्यो विहंगम ॥ प्रतार्यमाणस्तैः सर्वैर
त्यबुद्धिभिरं हजः ॥ १७ ॥ तद्वचः सत्यमित्येव मौस्यार्दिर्पाच्च मन्यते ॥ तान्सोभिपत्य जिज्ञासुः कण्ठांश्रेष्ठभागिति ॥ १८ ॥ उच्छिष्टदर्पितः काको बहूनां दूरपा
तिनां ॥ तेषां यं प्रवरं मे नेहं सानां दूरपातिनां ॥ १९ ॥ तमाह्वयत दुर्बुद्धिः पताव इति पक्षिणं ॥ तच्छ्रुत्वा प्राह संहंसा ये तत्रासन्समागताः ॥ २० ॥

शय्यामिनः ॥ १५ ॥ चक्रां गाः मानसधारिणः ॥ १६ ॥ पतन्निभ्योऽन्येभ्यः प्रतार्यमाणोऽन्यथा प्रत्याख्यमानः ॥ १७ ॥ श्रेष्ठभाक् श्रेष्ठं अंगं भजते ॥ १८ ॥ १९ ॥ पतावः गच्छावः ॥ २० ॥

॥ २१ ॥ दूरपातेनदूरगमनेन ॥ २२ ॥ २३ ॥ पतितापतिप्यसि ॥ कथनःगुणश्लाघी ॥ २४ ॥ पतितास्मिपतिप्यामि ॥ २५ ॥ पातानांशतमेकंगणयति उडोनिमित्यादिना उडोनिमूर्ध्वगमनमवडी
नमधोगतिः प्रडीनंसर्वतोयानंडीनंगमनमात्रकं निडीनंशानकैर्यानंसंडीनंललितंगतं तिर्यग्डीनंगतंप्राङ्गुस्तिरःप्रचरणंबुधाः तान्याशाभेदभिन्नानिचत्वाप्रतिजानते तानितिर्यक्डीनानि ॥ २६ ॥ विडंबितंवि
डीनंस्यात्परिडीनंतुसर्वतः पश्चाद्गतिःपराडीनंस्वर्गंतुसुडीनकं आभिमुख्येनगमनमभिडीनंप्रचक्षते यानंमहाडीनमाहुःपवित्रामूर्जितांगति निडीनंनिश्चलयानंप्रचंडमतिडीनकं विडंबितंमल्लव
डुडोयोडोयगमनं ॥ २७ ॥ अवरोहोवडीनंस्यात्प्रडीनंचित्रमुच्यते गत्याललितयापूर्वमुपक्रम्यसमततः परिक्रम्यप्रपतनंसंडीनंडीनडीनकं संडीनोडोनिडीनंस्यात्तदेवोर्ध्वप्रकल्पनात् गतौगत्यंतरो

भापतोवहुकाकस्यवलिनःपततांवराः ॥ इदमूचुःस्मचक्रांगावचःकाकंविहंगमाः ॥ २१ ॥ हंसाऊचुः वयंहंसाश्ररामेमांपृथिवीमानसौकसः ॥ पक्षि
णांचवयंनित्यंदूरपातेनपूजिताः ॥ २२ ॥ कथंहंसंतुवलिनंचक्रांगंदूरपातिनं ॥ काकोभूत्वानिपतनेसमावहयसिदुर्मते ॥ २३ ॥ कथंत्वंपतिनांकाकसहास्माभि
र्वीहितत् ॥ अथहंसवचामूढःकुत्सयित्वापुनःपुनः ॥ प्रजगादोत्तरंकाकःकथनोजातिलाघवात् ॥ २४ ॥ काकउवाच शतमेकंचपातानांपतितास्मि
नसंशयः ॥ शतयोजनेमेकंविचित्रंविचिंतया ॥ २५ ॥ उडोनिमवडीनंचप्रडीनंडीनमेवच ॥ निडीनमथसंडीनंतिर्यक्डीनगतानिच ॥ २६ ॥ विडीनंपरि
डीनंचपराडीनंसुडीनकं ॥ अभिडीनंमहाडीनंनिडीनंमतिडीनकं ॥ २७ ॥ अवडीनंप्रडीनंचसंडीनंडीनडीनकं ॥ संडीनोडोनिडीनंचपुनडीनंविडीनकं ॥ २८ ॥
संपातंसमुदीपंचततोन्न्यतिरिक्तकं ॥ गतौगतंप्रतिगतंवद्वाश्वनिकुलीनकाः ॥ २९ ॥ कर्तास्मिपतितांवाद्यततोद्रक्ष्यथमेवर्ल ॥ तेषामन्यतमेनाहंपतिप्या
मिविहायसं ॥ ३० ॥ प्रदिशध्वंयथान्यायंकेनहंसाःपताम्यहं ॥ तेवैध्रुवंविनिश्चित्यपंतध्वंनमयासह ॥ ३१ ॥ पतिरेभिःखलुखगाःपतितुंखेनिराश्रये ॥ एषमुक्तेतु
काकेनप्रहस्यैकोविहंगमः ॥ ३२ ॥ उवाचकाकराधेयवचनंतन्निबोधमे ॥ हंसउवाच शतमेकंचपातानांत्वंकाकपतिताध्रुवं ॥ ३३ ॥ एकमेवनुयंपातंविदुः
सर्वेविहंगमाः ॥ तमहंपतिताकाकनान्यंजानामिकंचन ॥ ३४ ॥ पतस्वमपिताघ्राक्षर्येनपातेनमन्यसे ॥ अथकाकाःप्रजहसुर्येतत्रासन्समागताः ॥ ३५ ॥ कथमेके
नपातेनहंसःपातशतंजयेत् ॥ एकेनैवशतस्यैपपातेनाभिपतिप्यति ॥ ३६ ॥ हंसस्यपतितंकांकोश्रुलवानाशु विक्रमः ॥ प्रपेततुःस्पर्धयाचततस्तौहंसवायसौ ॥ ३७ ॥

द्वेदोभवेडीनविडीनकं ॥ २८ ॥ क्षणात्संगत्यनिक्रम्यपक्षसंपानमुच्यते ऊर्ध्वाधोगतिसंभेदःसमुदीपंचक्षते संकल्प्यपक्षगमनमुच्यतेव्यतिरिक्तकं पदिशतिरमीभेदाःपातानामिहदर्शिताः महाडीनंवि
हायैषांपातानांचिचिधागतिः - गतंत्रयथोद्विष्टमागतंपुनरागमः प्रत्यावृत्तिःप्रतिगतिरितिषट्सप्ततिःसृताः तेषानिपाताःकथंवेप्रत्येकंपंचविंशतिः निकुलीनकाःनिपाताः ॥ २९ ॥ मिषतांपश्य
तां ॥ ३० ॥ केनपातेन पंतध्वनेतिशिरश्चालनेनकिनपतध्वमपितुपतध्वमेवेतिकाकूत्तयापरिहासः संपतध्वमितिवाफठः ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ ३३ ॥ एकमुख्यं ॥ ३४ ॥ ३५ ॥ एकेनपातेना ॥ ३६ ॥ ३७ ॥

॥ ३८ ॥ ३९ ॥ ४० ॥ ४१ ॥ ४२ ॥ इदमब्रुवन्काका इत्यर्थात् ॥ ४३ ॥ ४४ ॥ ४५ ॥ ४६ ॥ नमस आकाशात् ॥ ४७ ॥ गांभीर्यात् गहनत्वाद्दिगंबरंभसः दिशएवांबरमावरणंयस्यतादृशमंभोयस्येत्या
 एकपातीचक्रांगःकाकःपातशतेनच ॥ पतितावाथचक्रांगःपतितावाथवायंसः ॥ ३८ ॥ विसिस्मापयिषुःपातैराचक्षाणोत्मनःक्रियाः ॥ अथकाकस्यचि
 त्राणिपतितानिमुहुर्मुहुः ॥ ३९ ॥ दृष्ट्वाप्रमुदिताःकाकाविनेदुरधिकैःस्वरैः ॥ हंसांश्चावहसंस्मिन्प्रावदन्नप्रियोणिच ॥ ४० ॥ उत्पत्योत्पत्यचमुहुर्मुहुर्तमिति
 चेतिच ॥ दृक्षाग्नेभ्यःस्वलेभ्यश्चनिपतंत्युत्पतंतिच ॥ ४१ ॥ कुर्वाणाविविधान्प्रावानाशंसंतोजयंतथा ॥ हंसस्तुमृदुनैकेनविक्रांतुमुपचक्रमे ॥ ४२ ॥ प्रत्यहीय
 तकाकाच्चमुहूर्तमिवमारिष ॥ अवमन्यचहंसांस्तानिदं वचनमब्रुवन् ॥ ४३ ॥ योसावुत्पतितोहंसःसोसावेवंप्रहीयते ॥ अथहंसःसतच्छ्रुत्वाप्रापतत्यश्रिमां
 दिशं ॥ ४४ ॥ उपर्युपरिवेगेनसागरंमकरालयं ॥ ततोभीःप्राविशत्काकंतदातत्रविचेतसं ॥ ४५ ॥ द्वीपद्रुमानपश्यंतंनिपातार्थेश्रमान्वितं ॥ निपतंतंयंकनुश्रांतइ
 तितस्मिन्जलाणवे ॥ ४६ ॥ अविषत्यःसमुद्रोहिवद्दुसत्वगणालयः ॥ महासत्वशतोद्गासीनभसोपिविशिष्यते ॥ ४७ ॥ गांभीर्यादिसमुद्रस्यनविशेषंहिसूत
 ज ॥ दिगंबरंभसःकर्णसमुद्रस्थाविदुर्जनीः ॥ ४८ ॥ विदूरपातात्तोयस्यकिंपुनःकर्णवायसः ॥ अथहंसोप्यतिक्रम्यमुहूर्तमितिचेतिच ॥ ४९ ॥ अवेक्षमाणस्तं
 काकंनाशकञ्चपसर्पितुं ॥ अतिक्रम्यचक्रांगःकाकंतंसमुदैक्षत ॥ ५० ॥ यावद्रत्वापतत्येषकाकोमामितिचिंतयन् ॥ ततःकाकोभृशंश्रांतोहंसमभ्यागमत्तदा
 ॥ ५१ ॥ तंतथाहीयमानंतुहंसोदृष्ट्वाब्रवीदिदं ॥ उज्जिहीर्षुर्निमज्जंतंस्मरन्सत्पुरुषव्रतं ॥ ५२ ॥ हंसउवाच बहूनिपतितानित्वमाचक्षाणोमुहुर्मुहुः ॥ पां
 तस्यव्याहरंश्वेदंननोगुत्यंप्रभापसे ॥ ५३ ॥ किनामपतितंकाकयत्त्वंपतिसिसांप्रतं ॥ जलंस्पृशसिपक्षाभ्यांतुंडेनचपुनःपुनः ॥ ५४ ॥ प्रब्रूहिकतमेतत्रपातेवर्त
 सिवायस ॥ एत्येहिकाकशीघ्रंत्वमेपत्वांप्रतिपालये ॥ ५५ ॥ शल्यउवाच सपक्षाभ्यांस्पृशन्नार्त्तस्तुंडेनचजलंतदा ॥ दृष्टोहंसेनदुष्टात्मन्निदंहंसंततोब्रवी
 त् ॥ ५६ ॥ अपश्यन्नभसःपारंनिपतंश्चश्रमान्वितं ॥ पातवेगप्रमथितोहंसंकाकोब्रवीदिदं ॥ ५७ ॥ वयंकाकाःकुतोनामचरामःकाकवाशिकाः ॥ हंसप्राणैः
 प्रपद्येत्वामुदकांतंनयस्वमां ॥ ५८ ॥ सपक्षाभ्यांस्पृशन्नार्त्तस्तुंडेनचमहार्णवे ॥ काकोदृढपरिश्रांतःसहसानिपपातह ॥ ५९ ॥ ..

काकोभसः समुद्रस्यसंबंधिनस्तोयस्य ॥ ४८ ॥ ४९ ॥ अपसर्पितुं चक्रांगंतुंदयावशत्वान्नाशकत् ॥ ५० ॥ मामनुलक्ष्येतिशेषः ॥ ५१ ॥ ५२ ॥ ५३ ॥ ५४ ॥ ५५ ॥ दुष्टात्मनितिकर्णसंबोधनं ॥ ५६ ॥
 ॥ ५७ ॥ काकवाशिकाःकाकाइतिवाशतःशब्दकुर्वतः ॥ ५८ ॥ ५९ ॥

॥ ६० ॥ ६१ ॥ ६२ ॥ ६३ ॥ ६४ ॥ ६५ ॥ ६६ ॥ ६७ ॥ ६८ ॥ ६९ ॥ ७० ॥ ७१ ॥ ७२ ॥ ७३ ॥ ७४ ॥ ७५ ॥ ७६ ॥ ७७ ॥ ७८ ॥ ७९ ॥ ८० ॥ ८१ ॥ ८२ ॥ ८३ ॥ ८४ ॥ ८५ ॥

सागरांभसितं दृष्ट्वा पतितं दीनचेतसं ॥ धियमाणमिदं काकं हंसो वाक्यमुवाच ह ॥ ६० ॥ शतमेकं च पातानां पताम्यहमनुस्मर ॥ श्लाघमानस्त्वमात्मानं काकभा
षितवानसि ॥ ६१ ॥ सत्वमेकशतं पातं पतन्नभ्यधिको मया ॥ कथमेवं परिश्रांतः पतितोसिमहार्णवे ॥ ६२ ॥ प्रत्युवाच ततः काकः सीदमान इदं वचः ॥ उपरिष्ठं
दाहंसमभिवीक्ष्य प्रसादयन् ॥ ६३ ॥ काक उवाच उच्छिष्टदुर्षितो हंसमन्येत्मानं सुपर्णवत् ॥ अवमन्यवहूंश्चाहं काकानन्यांश्च पक्षिणः ॥ ६४ ॥ प्राणैर्हं
सप्रपद्येत्वां द्वीपांतं प्रापयस्व मां ॥ यद्यहं स्वस्तिमानहंसस्वदेशं प्राप्नुयां विभो ॥ ६५ ॥ न कंचिदवमन्येह मापदो मां समुद्र ॥ तमेवं वादिनं दीनं विलपंतमचेतनं ॥
॥ ६६ ॥ काककाकेति वाशं तं भिमज्जंतं महार्णवे ॥ रूपयादाय हंसस्तं जलच्छिन्नं सुदुर्दृशं ॥ ६७ ॥ पद्भ्यामुत्क्षिप्य वेगेन पृष्ठमारोपयच्छनैः ॥ आरोप्य पृष्ठं हंसस्तं
काकं तूर्णं विचेतनं ॥ ६८ ॥ आजगाम पुनर्द्वीपं स्पर्धयापेततुर्यतः ॥ संस्थाप्य तं चापि पुनः समाश्रास्य च खेचरं ॥ ६९ ॥ गतो यथेप्सि तं देशं हंसो मन इवाशुगः ॥
एवमुच्छिष्टपुष्टः सकाको हंसपराजितः ॥ ७० ॥ बलं वीर्यं महत्कर्णत्यक्त्वा क्षांतिमुपागतः ॥ उच्छिष्टभोजनः काको यथा वैश्वकुलेपुरा ॥ ७१ ॥ एवं त्वमुच्छिष्टं
तो धार्तराष्ट्रैर्न संशयः ॥ संदृशान् श्रेयसश्चापि सर्वां कर्णावमन्यसे ॥ ७२ ॥ द्रोणद्रौणि कृपैर्गुप्तो भीष्मेणान्यैश्च कौरवैः ॥ विराटनगरे पार्थमेकं किनावधीस्तदा ॥
॥ ७३ ॥ यत्र व्यस्ताः समस्ताश्च निर्जिताः स्थकिरीटिना ॥ सृगाला इव सिंहेन कृते वीर्यमभूत्तदा ॥ ७४ ॥ भ्रातरं निहतं दृष्ट्वा समरे सव्यसाचिना ॥ पश्यतां कुरुवी
राणां प्रथमं त्वं पलायितः ॥ ७५ ॥ तथा द्वैतवने कर्णगंधर्वैः समभिद्रुतः ॥ कुरुन्समग्रानुत्सृज्य प्रथमं त्वं पलायितः ॥ ७६ ॥ हत्वा जित्वा च गंधर्वांश्चिन्सेन मुखान्
णे ॥ कर्णदुर्योधनपार्थः सभार्यसममोक्षयत् ॥ ७७ ॥ पुनः प्रभावः पार्थस्य पौराणः केशवस्य च ॥ कथितः कर्णरामेण सभायां राजसंसदि ॥ ७८ ॥ सततं च त्वम
श्रौषीर्वचनं द्रोणभीष्मयोः ॥ अवध्यौ वदतः कृणौ सन्निधौ च महीक्षितां ॥ ७९ ॥ कियत्तत्तत्प्रवक्ष्यामियेन येन धनं जयः ॥ त्वत्तोतिरिक्तः सर्वेभ्यो भूतेभ्यो ब्राह्म
णो यथा ॥ ८० ॥ इदानीमेव द्रष्टासि प्रधानेस्यं दने स्थितौ ॥ पुत्रं च वसुदेवस्य कुंतीपुत्रं च पांडवं ॥ ८१ ॥ यथाश्रयत्तत्र क्रांगं व्रायसो बुद्धिमास्थितः ॥ तथाश्रयस्व
वाष्णो यं पांडवं च धनं जयं ॥ ८२ ॥ यदा त्वं युधिविक्रांतो वासुदेवधनं जयौ ॥ द्रष्टास्ये करये कर्णतदानैवं व्रदिष्यसि ॥ ८३ ॥ यदाशरशतैः पार्थो दर्पतव वधिष्यति ॥
तदा त्वमंतरं द्रष्टा आत्मनश्चार्जुनस्य च ॥ ८४ ॥ देवासुरमनुष्येषु प्रस्थातौ यौ नरोत्तमौ ॥ तौ मां वमं स्यामौ स्यात्त्रं खद्योत इव रोचनौ ॥ ८५ ॥

॥ ८६ ॥ ८७ ॥ ८८ ॥ इतिकर्णपर्वगिनैलकंठीयेभारतभावदीपेएकचत्वारिंशोऽध्यायः ॥ ४१ ॥ ॥ ५ ॥ मद्रेति ॥ १ ॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥ चेलिवान्चलितवान् ॥ ६ ॥ ७ ॥ सूतोपधौसूतत्वपिधांगनिमित्तं
सूर्याचंद्रमसौयद्दत्तद्वर्जुनकेशवौ ॥ प्राकाशेनाभिविख्यातौत्वंतुखद्योतवन्नृषु ॥ ८६ ॥ एवंविद्वन्मावमंस्थाःसूतपुत्राच्युतार्जुनौ ॥ नृसिंहौतौमहात्मानौजो
षमास्वविकल्पने ॥ ८७ ॥ इतिश्रीमहाभारतेकर्णपर्वणिकर्णशल्यसंवादेहंसकाकीयोपाख्यानेएकचत्वारिंशोऽध्यायः ॥ ४१ ॥ ॥ ५ ॥ ॥ ५ ॥
संजयउवाचं मद्राधिपस्याधिरथिर्महात्मावचोनिशम्याप्रियमप्रतीतः ॥ उवाचशल्यंविदितंममैतद्यथाविधावर्जुनवासुदेवौ ॥ १ ॥ शौरैरथंवाहयंतोर्जुन
स्यबलंमहास्त्राणिचपांडवस्य ॥ अहंविजानामियथावदद्यपरोक्षभूतंतवतत्तुशल्य ॥ २ ॥ नौचाप्यहंशस्त्रभृतांवरिष्ठौव्यपेतभीर्योधयिष्यामिकृष्णौ ॥ संतापय
त्यभ्यधिकंनुरामांच्छापोधमांब्राह्मणसत्तमाच्च ॥ ३ ॥ अवसंवैब्राह्मणच्छुभ्रनाहंरामेपुरादिव्यमस्त्रंचिकीर्षुः ॥ तत्रापिमद्रेद्वेवराजेनविघ्नोहितार्थिनांफाल्गुनस्यै
वशल्य ॥ ४ ॥ कृतोविभेदेनममोरुमेत्यप्रविश्याकीटस्वतनुंविहृषां ॥ ममोरुमेत्यप्रविभेदकीटःसुभेगुरौतत्रशिरोनिधाय ॥ ५ ॥ ऊरुप्रभेदाच्चमहान्बभूवशरी
रतोमेघनशोणितौघः ॥ गुरोर्भयाच्चापिनचेलिवानहंततोविबुद्धोददृशेसविप्रः ॥ ६ ॥ सधैर्ययुक्तंप्रसर्माक्ष्यमावैनत्वंविप्रःकोसिसत्यंवदेति ॥ तस्मैतंदात्मानम
हंयथावदास्यातवान्सूतवदेत्यशल्य ॥ ७ ॥ समांनिशम्याथमहातपस्वीसंशप्तवानूरोषपरीतचेताः ॥ सूतोपधावाप्तमिदंतवास्त्रंनकर्मकालेप्रतिभास्यतित्वां
॥ ८ ॥ अन्यत्रवस्मात्तवमृत्युकालाद्ब्राह्मणेब्रह्मनहिध्रुवंस्यात् ॥ तद्यपर्याप्तमतीवचास्त्रमस्मिन्संग्रामेतुमुलेऽतीवभीमे ॥ ९ ॥ योयंशल्यभरतेषूपपन्नःप्रकर्ष
णःसर्वहरोतिभीमः ॥ सोभिमन्येक्षत्रियाणांप्रवीरान्प्रतापितावलवान्वैविमर्दः ॥ १० ॥ शल्योग्रधन्वानमहंवरिष्ठंतरस्विनंभीममसत्यवीर्यं ॥ सत्यप्रतिज्ञं
युधिपांडवेयंघनंजयंमृत्युमुखंनयिष्ये ॥ ११ ॥ असंतोन्यत्यतिपन्नमद्ययेनक्षेप्येसमरेशत्रुपूगान् ॥ प्रतापिनंषलवंतंरुतास्त्रंतमुग्रधन्वानममितौजसंच ॥
॥ १२ ॥ क्रूरंशूरंरौद्रमित्रसाहंघनंजयंसंयुगेऽहंनिष्ये ॥ अपांपतिर्वैगवानप्रमेयोनिमज्जयिष्यन्बहुलाःप्रजाश्च ॥ १३ ॥ महावेगंसंकुरुतेसमुद्रोवेलाचैनं
धारयत्यप्रमेयं ॥ प्रमुंचंतंवाणसंघानमेयान्मर्मच्छिदोवीरहणःसुपन्नान् ॥ १४ ॥ कुंतीपुत्रंयत्रयोत्स्यामियुद्धेज्याकर्षतामुत्तममघलोके ॥ एवंबलेनातिबलं
महस्त्रंसमुद्रकल्पंसुदुरापमुग्रं ॥ १५ ॥ शरौघिणंपार्थिवान्मज्जयंतंवेलेवपार्थमिषुभिःसंसहिष्ये ॥ अद्याहवेयस्यनतुल्यमन्यंमन्येमनुष्यंघनुराददानं ॥ १६ ॥
कर्मकालेस्वभित्तारक्षणकाले ॥ ८ ॥ पर्याप्तंसमाप्तंविस्मृतमित्यर्थः ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ असंतोरावदत्तादत्तादन्यत्पिपन्नंभ्रातंअहिवाणास्थमित्यर्थः ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥

नेमां प्रतिपद्यति ॥ १७ ॥ अक्षैरखनुत्यैः ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥ स्वां हवे स्वां डवदाहे ॥ २४ ॥ २५ ॥ २६ ॥ २७ ॥ २८ ॥ अर्जवे कर्तव्ये सति ॥ ३० ॥ अहंसि द्विकां क्षमाणोस्मि
 त्वंतु तस्मिन् यत्सेवत्रैकान्त्यं सख्यं नास्ति अस्मत्पक्षीयोप्यन्यत्र स्नेहवानसीत्यर्थः तदेवाह मित्रमिति मिदयति मेदयति वा स्नेहार्थान्मिदेर्मिदेर्वा मित्रमिति रूपं नंदते स्त्रियत्र मद्रतेरिति पाठः मदीहर्षे इत्यस्य वारूपं

सुरासुरान्युधिवै योजयेत तेनाद्यमपश्युद्धंसु घोरं ॥ अतीव मानी पांडवो युद्धकामो त्यमानुषैरेष्यति मे महास्रैः ॥ १७ ॥ तस्यास्रमस्रैः प्रतिहत्य संस्ये वाणोत्तमैः
 पातयिष्यामि पार्थ ॥ सहस्ररश्मिप्रतिमं ज्वलंतं दिशश्च सर्वाः प्रतपंतमुग्रं ॥ १८ ॥ तमांनुदं मे घड्वातिमात्रं धनं जखं छादयिष्यामि वाणैः ॥ वैश्वानरं धूमशिखं ज्व
 लंतं तेजस्विनं लोकमिमं दहंतौ ॥ १९ ॥ पर्जन्यभूतः शरवर्षैर्यथाग्निं तथा पार्थ शमयिष्यामि युद्धे ॥ आशीविषं दुर्धरे मप्रमेयं सुतीक्ष्णदंष्ट्रं ज्वलनप्रभावं ॥ २० ॥
 क्रोधप्रदीप्तं त्वहितं महान्तं कुंतीपुत्रं शमयिष्यामि भल्लैः ॥ प्रमाथिनं बलवंतं प्रहारिणं प्रभंजनं मातरिश्वानमुग्रं ॥ २१ ॥ युद्धे सहिष्ये हिमवानिवाच लोथनं जयं क्रु
 द्धममृष्यमाणं ॥ विशारदं रथमार्गेषु शक्तं धुर्यनित्यं समरेषु प्रवीरं ॥ २२ ॥ लोके वरं सर्वधनुर्दराणां धनं जयं संयुगे संसहिष्ये ॥ अद्याहवे यस्य न तुल्यं मन्यं मन्ये म
 द्भुषं धनुराददानं ॥ २३ ॥ सर्वांमिमांयः पृथिवीं विजिग्ये तेन प्रयोद्धास्मि समेत्यं संस्ये ॥ यः सर्वभूतानि सदैव कानि प्रस्ये जयत्वां डवे सव्यसाची ॥ २४ ॥ को
 जीवितं रक्ष्यमाणो हितेन युयुत्से द्वैमानुषो मामृतेन्यः ॥ मानीरुतास्रः रूतहस्तयोगो दिव्यास्रं विच्छेत्त हयः प्रमाथी ॥ २५ ॥ तस्याहमघातिरथस्य कायाच्छिरोह
 रिष्यामि शितैः पृषक्तैः ॥ यो तस्याम्येनं शल्यधनं जयं वै मृत्युं पुरस्कृत्यरणे जयं वा ॥ २६ ॥ अन्यो हिनत्ये करथेन मर्त्या युध्येत यः पांडवमिंद्रकल्पं ॥ तस्याहवे पौरुषं
 पांडवस्य ब्रूयां दृष्टः समितौ क्षत्रियाणां ॥ २७ ॥ किं त्वं मूर्खः प्रसभं मूढचेता ममावोचः पौरुषं फाल्गुनस्य ॥ अप्रियो यः पुरुषो निष्ठुरो हि क्षुद्रः क्षेप्राक्षमिणश्चा
 क्षमावान् ॥ २८ ॥ हन्यामहं त्वाद्दशानां शतानि क्षमाम्यहं क्षमया कालयोगात् ॥ अवोचस्त्वं पांडवार्थं प्रियाणि प्रधर्षयन्मां मूढवत्पापकर्मन् ॥ २९ ॥ मया जवे जि
 ह्ममतिर्हतस्त्वं मित्रद्रोही साप्तपदं हि मैत्रं ॥ कालस्त्वयं प्रत्युपयातिदारुणो दुर्योधनो युद्धमुपागमद्यत् ॥ ३० ॥ अस्यार्थसिद्धित्वभिकांक्षमाणस्तन्मन्यसे यत्र नै
 कांत्यमस्ति ॥ मित्रं मिदेर्नंदतेः प्रीयतेर्वासंत्रायतेर्मिनुतेर्मादितेर्वा ॥ ३१ ॥

मादयति तर्पयतीति वामादयतेर्मित्रं मिदते स्त्राणार्थस्य वा मिदेरिंद्रूपं नंदयतेः प्रीयतेः संत्रायतेर्वाऽर्थवर्त्तमानस्य मिदेर्मित्रमिति वार्थः मिनुते मानं करोति सर्वहितमस्य संगृह्णातीति वामोदतेऽस्य सुरवेनेति वा मित्रमि
 त्येतेऽर्थाः मयिसंतीत्यर्थः ॥ ३१ ॥

शत्रुरिति शदेःशातनार्थान्शास्तेःशासनार्थान्शयतेस्तनूकरणार्थान्शृणातेर्हिंसार्थान्श्वसतेरुच्छ्वासाार्थादंतर्भावितण्यथान्सीदतेःसृदतेर्वादंत्यस्थानेतालव्यस्योपसर्जनान्शत्रुरितिशब्दउत्पन्नस्तदर्थश्चरंर्वस्त्वय्य
 स्तीत्यर्थः॥३२॥दुर्योधनस्यतत्रममप्रोतिर्जयलाभेनयशसश्चप्राप्तिस्रयाणामपिर्श्वरप्रीतिःस्वधर्माचरणेनेत्यर्थः॥३३॥अस्त्राणीति कालेऽस्त्रंनप्रतिभास्यतीतिपूर्वमुक्त्वापिआवेशात्त्वस्यवियमानामस्त्रं
 ब्रवीमितेसर्वमिदंममास्ति तच्चापिसर्वममवेत्तिराजा ॥ शत्रुःशदेःशासतेर्वाशयतेर्वाशृणातेर्वाश्वसतेःसीदतेर्वी ॥ ३२ ॥ उपसर्गाद्दुग्धासूदतेश्चप्रायेणसर्वं
 त्वयितच्चमस्यं ॥ दुर्योधनार्थतवचप्रियार्थयशोर्थमात्मार्थमपीश्वरार्थं ॥ ३३ ॥ तस्मादहंपीडववासुदेवौयोत्स्येयत्नात्कर्मतत्पश्यमेऽद्य ॥ अस्त्राणिपश्चाद्यम
 मोत्तमानिब्राह्मणिदिव्यान्यथमानुषाणि ॥ ३४ ॥ आसादयिष्याम्यहमुग्रवीर्यंद्विपोद्विपंमत्तमिवातिमत्तः ॥ अस्त्रं ब्राह्मंमनसायद्यजेयंक्षेप्येपार्थायाप्रमेयं
 जयाय ॥ तेनापिमेनैवमुच्येतयुद्धेनचेत्पतेद्विपमेमेऽद्यचक्रं ॥ ३५ ॥ वैवस्वतादंडहस्ताद्वरुणाद्वापिपाशिनः ॥ सगदाद्वाधनपतेःसवज्राद्वापिवासंघात् ॥ अन्य
 स्मादपिकस्माच्चिदमित्रादाततायिनः ॥ ३६ ॥ इतिशल्यविजानीहियथानाहंविभेम्यतः॥तस्मान्नमेभयंपार्थान्नापिचैर्वजनार्दनात्॥३७॥सहयुद्धंहिमेताभ्यां
 सांपरायेभविष्यति ॥ कदाचिद्विजयस्याहमस्त्रहेतोरटनृष ॥ ३८ ॥ अज्ञानाद्विद्विषयान्घोररूपान्भयानकान् ॥ होमधेन्वावत्समस्यप्रमत्तइपुणाऽहनं
 ॥ ३९ ॥ चरंतंविजनेशल्यततोनुव्याजहारमां ॥ यस्मात्त्वयाप्रमत्तेनहोमधेन्वाहतःसुतः ॥ ४० ॥ श्वभ्रतेपततांचक्रमितिमांब्राह्मणोब्रवीत् ॥ युध्यमानस्यसंग्रा
 मेप्राप्तस्यैकायनंभयं ॥ ४१ ॥ तस्माद्विभेमिवलवद्ब्राह्मणव्याहृतादहं ॥ एतेहिसोमराजानईश्वराःसुखदुःखयोः ॥ ४२ ॥ अदांतस्मैगोसहस्रंबलीवर्दाश्वषट्शं
 तान् ॥ प्रसादंनलभेशल्यब्राह्मणान्मद्रकेश्वर ॥ ४३ ॥ ईषादंतान्समशतान्दासीदासशतानिच ॥ ददताद्विजमुख्योमेप्रसादंनचकारसः ॥ ४४ ॥ कृष्णानांश्वे
 तवत्सानांसहस्राणिचतुर्दश ॥ आहरंनलभेतस्मात्प्रसादंद्विजसत्तमात् ॥ ४५ ॥ ऋद्धं गृहं सर्वकामैर्यच्चमेवसुकिंचत् ॥ तत्सर्वमस्मैसत्कृत्यप्रयच्छामिनचेच्छ
 ति ॥ ४६ ॥ ततोब्रवीन्मांयाचंतमपराधं प्रयत्नतः ॥ व्याहृतंयन्मयासूततत्तथानतदन्यथा ॥ ४७ ॥ अनृतोक्तंप्रजांहन्यात्ततःपापमवाप्नुयां ॥ तस्माद्दंमाभिरक्षा
 र्थंनानृतंवक्तुमुत्सहे ॥ ४८ ॥ मात्वंब्रह्मगतिंहिंस्याःप्रायश्चित्तंरुतंत्वया ॥ महाक्यंनानृतंलोकेकश्चित्कुर्यात्समाप्नुहि ॥ ४९ ॥

पद्मभिषेत्याह ब्राह्मणिव्रह्मशिरादीनि दिव्यानि ऐंद्रवारुणगांधर्वादीनि मानुषाणि भ्रौमानि दिव्यघनुरादीनि ॥ ३४ ॥ अस्त्रमिति यत्तदिहिप्रसिद्धंक्षेप्येतर्हिर्नैवमुच्येतशत्रुःपरंतुयदिचक्रंविषमेन
 पतेदित्ययमपिद्वितीयोदोषोदर्शितः ॥ ३५ ॥ ३६ ॥ ३७ ॥ ३८ ॥ अहनंहतवानस्मि ॥ ३९ ॥ ४० ॥ ४१ ॥ ४२ ॥ ४३ ॥ ४४ ॥ ४५ ॥ ४६ ॥ ४७ ॥ ४८ ॥ समाप्नुहिशापमनुभवस्वेत्यर्थः ॥ ४९ ॥

॥ ५० ॥ इतिकर्णपर्वणिनेलकंठीयेभारतभावेदीपेद्वाचत्वारिंशोऽध्यायः ॥ ४२ ॥ ॥ ५ ॥ ततःअनंतरंशल्येनवक्तव्यंघचःसंनिवार्यस्वयमेवाहेत्यर्थः ॥ १ ॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥ सखिभावःसारध्येनोप
कास्त्वं सौहार्दमदीयाक्षमा मित्रस्यदुर्योधनस्यभावःइटसिद्धिःहेतुरित्यर्थः ॥ ७ ॥ एतदेवत्रयंव्याचष्टे राज्ञश्चेत्यादिना ॥ ८ ॥ कतइतिशल्यसहस्रतुल्योहमेवास्मीत्यर्थः ॥ ९ ॥ इतिकर्णप० नै० भारत

इत्येतत्तेमयाप्रोक्तंक्षिप्तेनापिसुहृत्तया ॥ जानामित्वांविक्षिपंतंजोषमास्वोत्तरंशृणु ॥ ५० ॥ इतिश्रीमहाभारतेकर्णपर्वणिकर्णशल्यसंवादेद्वाचत्वारिंशो
ध्यायः ॥ ४२ ॥ ॥ ५ ॥ संजयउवाच ततःपुनर्महाराजमद्रराजमरिंदमः ॥ अभ्यभाषतराधेयःसंनिवार्योत्तरंवचः ॥ १ ॥ यत्त्वंनिदर्शनार्थमांशल्यजल्पि
तवानसि ॥ नाहंशक्यस्त्वयाघाचाविभीषयितुमाहवे ॥ २ ॥ यदिमांदेवताःसर्वायोधयेयुःसवासवाः ॥ तथापिमेभ्यंनस्यात्किमुपार्थात्सकेशवान् ॥ ३ ॥ नाहं
भीषयितुंशक्योवाङ्मात्रेणकथंचन ॥ अन्यंजानीहियःशक्यस्त्वयाभीषयितुरणे ॥ ४ ॥ नौचस्यबलमेतावत्पारुष्यंयत्त्वमात्थमां ॥ अशक्तोमद्गुणान्वक्तुंबल्ग
सेवद्दुर्मते ॥ ५ ॥ नहिकर्णःसमुद्भूतोभयार्थमिहमद्रक ॥ विक्रमार्थमहंजातोयशोर्थंचतयात्मनः ॥ ६ ॥ सखिभावेनसौहार्दामित्रभावेनचैवहि ॥ कारणैस्त्रि
भिरेतैस्त्वंशल्यजीवसिसांप्रतं ॥ ७ ॥ राज्ञश्चधातृष्यकार्यंसुमहदुद्यतं ॥ मयितंच्चाहितंशल्यतेनजीवसिमेक्षणं ॥ ८ ॥ कृतश्चसमयःपूर्वक्षंतव्यंविप्रियंतव ॥
ऋतेशल्यसहस्रेणविजयेयमहंपरान् ॥ मित्रद्रोहस्तुपापीयानितिजीवसिसांप्रतं ॥ ९ ॥ इतिश्रीमहाभारतेकर्णपर्वणिकर्णशल्यसंवादेत्रिचत्वारिंशोऽध्यायः
॥ ४३ ॥ ॥ ५ ॥ शल्यउवाच ननुप्रलापाःकर्णैतेयानब्रवीषिपरान्प्रति ॥ ऋतेकर्णसहस्रेणशक्याजेतुंपरेयुधि ॥ १ ॥ संजयउवाच तथाब्रुवंतं
परुपंकर्णोमद्राधिपंतदा ॥ परुपंहिगुणंभूयःप्रोवाचाप्रियदर्शनं ॥ २ ॥ कर्णउवाच इदंतुतेत्वमेकाग्रःशृणुमद्रजन्तधिप ॥ संनिधौधृतराष्ट्रस्यंप्रोच्यमा
नंमयाश्रुतं ॥ ३ ॥ देशांश्चविविधांश्चित्रान्पूर्ववृत्तांश्चपार्थिवान् ॥ ब्राह्मणाःकथयन्तिस्मधृतराष्ट्रनिवेशने ॥ ४ ॥ तत्रवृद्धःपुरावृत्ताःकथाःकश्चिद्विजोत्तमः ॥ वा
हीकदेशंमद्रांश्चकुत्सयन्वाक्यमब्रवीत् ॥ ५ ॥ वहिष्कृताहिमवतागंगयाचवहिष्कृताः ॥ सरस्वत्यायमुनयाकुरुक्षेत्रेणचांप्रिय ॥ ६ ॥ पंचानांसिधुषष्ठानानदी
नायंतराश्रिताः ॥ तान्धर्मवात्यानशुचीन्वाहीकानपिवर्जयेत् ॥ ७ ॥ गोवर्धनोनामवटःसुभद्रंनामचत्वरं ॥ एतद्राजकुलद्वारमाकुमाशस्मराम्यहम् ॥ ८ ॥

भा० त्रिचत्वारिंशोऽध्यायः ॥ ४३ ॥ ॥ ५ ॥ ॥ ५ ॥ नन्विति कर्णसहस्रेणविनापिपरेजेतुंशक्याः मयेतिशेषः कर्णसहस्रतुल्योहमेकएवास्मीतिभावः ॥ १ ॥ भूयःद्विगुणंअधिकगुणं ॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥
पंचानांबक्ष्यमाणानां सिधुःषष्ठीयक्षां अंतरमवकाशमाश्रिताः ॥ ७ ॥ गोवर्धनःगवांलेखनस्थानं सुभद्रंचत्वरंसुराभांडाश्रयभूतं एतदुभयंराजकुलस्यराजगृहद्वारस्यापलक्षणं ॥ ८ ॥

॥१॥ दत्तचरित्रं ॥१०॥ घानाभ्रष्टर्षाः गौड्यासवंसुराविशेषं वाद्यंयवान्नं क्रीतान्नंवा वाटोदतोचमार्गेचवरं देगान्नमेदयोरिति विश्वः स्वार्थेष्यञ्च आशिनः भक्षणशीलाः ॥११॥ वपेषुप्राकारभित्तिर्षु ॥१२॥
 अकर्णैः भगलिगादिविगीतशब्दैः अनादताः स्वपरपुरुषविवेकहीनाः कामचाराः यथेष्टचारिण्यः ॥ १३ ॥ सूक्तानिविनोदवचनानि हेहतेभोलिगनादिते इत्याक्रोशोद्वित्वं संधिश्छांदसः स्वामिहतेभर्तृहतेइ
 कार्येणात्यर्थगूढेनवाहीकेषूपितंमया ॥ ततएषांसमाचारः संवासद्विदितोमम ॥ ९ ॥ शाकलनामनगरमापगानांमनिघंगां ॥ जित्तिकानामवाहीकास्तेषांवृत्तं
 सुनिंदितं ॥ १० ॥ घानागौड्यासवंपीत्वागोमांसंलशुनैःसह ॥ अपूपमांसवाद्यानांमाशिनःशीलवर्जिताः ॥ ११ ॥ गायंत्यथचनृत्यंतिस्त्रियोमत्ताविवाससः ॥
 नगरागारवप्रेषुवहिर्माल्यानुलेपनाः ॥ १२ ॥ मत्तावगीतैर्विविधैःखरोष्ट्रनिनदोपमैः ॥ अनादतामैथुनेताःकामचाराश्चंसर्वशः ॥ १३ ॥ आदुरन्योन्यसूक्तानि
 प्रब्रुवाणामदोक्तटाः ॥ हेहतेहेहतेत्येवंस्वामिभर्तृहतेतिच ॥ १४ ॥ आक्रोशंत्यःप्रनृत्यंतिव्रात्याःपर्वस्वसंयताः ॥ तासांकिलावलिमानानिवसन्कुरुर्जांगले ॥ १५ ॥
 कश्चिद्वाहीकदुष्टानानातिहृष्टमनाजगौ ॥ सानूनंबृहतीगौरीसूक्ष्मकंबलवासिनी ॥ १६ ॥ मामनुस्मरतीशेतेवाहीकंकुरुजांगले ॥ शतद्रुकामहंतीर्वातांचरम्या
 मिरावती ॥ १७ ॥ गत्वास्वदेशंद्रक्ष्यामिस्थूलशंखाःशुभाःस्त्रियः ॥ मनःशिलोज्ज्वलापांग्योगौर्यस्त्रिककुदांजनाः ॥ १८ ॥ कंबलाजिनसंवीताःक्रंदंत्यःप्रियदर्श
 नाः ॥ मृदंगानकशंखानांमर्दलानांचनिःस्वनैः ॥ १९ ॥ खरोष्ट्राश्चतरैश्चैवमत्तायास्यामहेसुखं ॥ शमीपीलुकरीराणांवनेषुसुखवर्त्मसु ॥ २० ॥ अपूपान्सक्तुपिं
 डांश्चप्राश्रंतोमथितान्वितान् ॥ पथिसुप्रवलाभूत्वाकदासंपततोध्वगान् ॥ २१ ॥ चेलापहारंकुर्वाणास्ताडयिष्यामभूयसः ॥ एवंशीलेषुव्रात्येषुवाहीकेषुदुरात्म
 सु ॥ २२ ॥ कश्चेतयानोनिवसेन्मुहूर्त्तमपिमानंनवः ॥ ईदृशाब्राह्मणेनोक्तावाहीकामोघचारिणः ॥ २३ ॥ येषांपद्मागहर्तात्वमुभयोःशुभपापयोः ॥ इत्युक्त्वाब्राह्म
 णःसाधुरुत्तरंपुनरुक्तवान् ॥ २४ ॥ वाहीकेष्वविनीतेषुप्रोच्यमानंनिबोधतत् ॥ तत्रस्मराक्षसीगातिःसदाकृष्णचतुर्दशीं ॥ २५ ॥ नगरेशाकलेस्फीतेआहत्यनि
 शिदुंदुभिः ॥ कदावाहेयिकागाथाःपुनर्गास्यामिशाकले ॥ २६ ॥ गव्यस्यदृष्टामार्मासस्यपीत्वागौडंसुरासवं ॥ गौरीभिःसहनारीभिर्बृहतीभिःस्वलंकृता ॥ २७ ॥
 पलांडुगंडूषयुतान्खादंतीचैडकान्वहून् ॥ वाराहंकौकुटंमांसंगव्यंगार्दभमौष्टिकं ॥ २८ ॥

तिष्ठतइत् ॥ ४१ ॥ पर्वसुउत्सवदिनेषुआक्रोशंत्यःगालयंत्यः तासांपतिरितिशेषः ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ खरादियानैः ॥ २० ॥ मथितंतकं ॥ २१ ॥ भूयसःबहून् ॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥
 ॥ २५ ॥ बहोदृष्टमःतस्येदंवषपर्ववाहंतप्रोचिताःवाहेयिकाःगाथाःगीतीः ॥ २६ ॥ २७ ॥ खादंतीबलिरूपान्पुण्ड्रकान्मेषान् वाराहंविदुराहजं ॥ २८ ॥

शाकलाःशाकलपुरवासिनः ॥ २९ ॥ ३० ॥ ३१ ॥ गिरेःहिमादेः ॥ ३२ ॥ ब्रात्यानांउपनयनादिसंस्कारहीनानां दासमीयानांदासमदेशोद्भवानां दासंगृहशुद्धिमतेमानयंतिमैथुनार्थिन्यस्ताःदासम्यःतज्जानां
दासमीयानांवा ॥ ३३ ॥ ३४ ॥ कुंडेषुमहोदरपात्रेषु ॥ ३५ ॥ ३६ ॥ सर्वमन्मदनीयंक्षीरंच भोजनंयेषांते ॥ ३७ ॥ ३८ ॥ युगंधरेनगरेऔष्ट्रादिकमपिक्षीरंपीयतेभक्ष्याभक्ष्यविवेकाभावात्तत्रावश्यमभक्ष्यभक्षणंआपत

ऐहं चयेनखादंतितेषांजन्मनिरर्थकं ॥ इतिगायंतियेमत्ताःसीधुनाशाकलाश्रये ॥ २९ ॥ सवालट्टद्वाःक्रंदंतस्तेपुधर्मःकथंभवेत् ॥ इतिशल्यविजानीहिहंतभू
योब्रवीमिते ॥ ३० ॥ यदन्योप्युक्तवानस्मान्ब्राह्मणःकुरुसंसदि ॥ पंचनद्योवहंत्येतायत्रपीलुवनान्युत ॥ ३१ ॥ शतद्रुश्रविपाशाचतृतीयैरावतीतथा ॥ चंद्र
भागावितस्ताचसिंधुषष्ठावहिर्गिरेः ॥ ३२ ॥ आरट्टानामतेदेशानष्टधर्मानतान्ब्रजेत् ॥ ब्रात्यानांदासमीयानांवाह्मिकानामयज्वनां ॥ ३३ ॥ नदेवाःप्रतिगृहं
तिपितरोब्राह्मणास्तथा ॥ तेषांप्रनष्टधर्माणांवाहीकानामितिश्रुतिः ॥ ३४ ॥ ब्राह्मणेनतथाप्रोक्तंविदुषासाधुसंसदि ॥ काष्ठकुंडेषुवाहीकामृन्मयेषुचभुंजते ॥
॥ ३५ ॥ सक्तुंमंघावलिसेषुश्रावलीढेषुनिर्घृणाः ॥ आविकंचौष्ट्रिकंचैवक्षीरंगार्दभमेवच ॥ ३६ ॥ तद्विकारांश्रवाहीकाःखादंतितचपिब्रंतितच ॥ पुत्रसंकरिणोजा
त्साःसर्वान्क्षीरभोजनाः ॥ ३७ ॥ आरट्टानामवाहीकावर्जनीयाविपश्चिता ॥ हंतशल्यविजानीहिहंतभूयोब्रवीमिते ॥ ३८ ॥ यदन्योप्युक्तवान्मत्यंब्राह्मणः
कुरुसंसदि ॥ युगंधरेपयःपीत्वाप्रोष्यत्राप्यच्युतस्थले ॥ ३९ ॥ तद्वद्भूतिलयेस्नात्वाकथंस्वर्गमिष्यति ॥ पंचनद्योवहंत्येतायत्रनिःसृत्यपर्वतात् ॥ ४० ॥ आर
ट्टानामवाहीकानतेष्वार्योद्भवसेत् ॥ वहिश्रनामहीकश्रविपाशायांपिशाचकौ ॥ ४१ ॥ तयोरपत्यंवाहीकानैपासृष्टिःप्रजापतेः ॥ तेकथंविधिधानंधर्मान्ज्ञा
स्यंतेहीनयोनयः ॥ ४२ ॥ कारस्करान्माहिषकान्कालिङ्गान्केरलांस्तथा ॥ कर्कोटकान्वीरकांश्रदुर्धर्मांश्रविवर्जयेत् ॥ ४३ ॥ इतितीर्थानुसत्तारंराक्षसीकाचि
दब्रवीत् ॥ एकरात्रशशीगेहेमहोलूखलमेखला ॥ ४४ ॥ आरट्टानामतेदेशावाहीकंनामतज्जलं ॥ ब्राह्मणापसदायत्रतुल्यकालाःप्रजापतेः ॥ ४५ ॥ वेदानतेषां
वेद्यश्रयज्ञायजनमेवच ॥ ब्रात्यानांदासमीयानामन्नदेवानभुंजते ॥ ४६ ॥ प्रस्यलामद्रगांधाराआरट्टानामतःस्वशाः ॥ वसातिसिंधुसौवीराइतिप्रायोतिकु
त्सिताः ॥ ४७ ॥ इतिश्रीमहाभारतेकर्णपर्वणिकर्णशल्यसंवादेचतुश्रत्वारिंशोऽध्यायः ॥ ४४ ॥ ॥ ४५ ॥ ॥ ४६ ॥ ॥ ४७ ॥

त्येवएवमच्युतस्थलेनगरेउषितस्यागम्यामनमवश्यंभावितादृशानामेवतत्रसत्त्वान् ॥ ३९ ॥ भूतिलयेहिचंडालब्राह्मणसाधारणएकोजलारायस्तत्रचस्नातःकथंस्वर्गमच्छेन्नकथंचिदित्यर्थः ॥ ४० ॥ ब्रह्मित्येकरा
त्रवासेनदोषइत्यर्थः ॥ ४१ ॥ ४२ ॥ कर्कोटकरादयोदेशाः ॥ ४३ ॥ एकरात्रशशीएकराप्रशायिनंब्राह्मणमितिद्वितीयार्थेप्रथमा ॥ ४४ ॥ ४५ ॥ ४६ ॥ ४७ ॥ इति ० कर्णप ० नै ० भारतभा ० चतुश्रत्वारिंशोऽध्यायः ॥ ४४ ॥

हतेति ॥ १ ॥ २ ॥ ३ ॥ इमाः अनुभूतपूर्वाः प्रजाः केनचकेनापि अर्थकामादिनानि मित्तेन धर्मेण सहन विरुध्यन्ते न केनचिदधर्मेण तिपाटेकेनाप्यधर्मेणैतान विरुध्यन्ते न कंचिदन्यधर्मकृत्वाशास्त्रेण विरुध्यन्ते इत्यर्थः ॥ ४ ॥ निशामितं श्रुतं ॥ ५ ॥ ब्राह्मणो भूत्वेत्यादितज्जातीयकर्माचरणनिबंधनं ॥ ६ ॥ ७ ॥ कुले एक एव विप्रो भवत्यन्ये भ्रातरः प्रसृष्टाः संकीर्णक्रिया इत्यर्थः ॥ ८ ॥ तत्र वाहीकेषु धर्मसंकरकारको विपर्ययः श्रुत इति लिङ्गविपरिणयेयं विपर्ययो विहितवैपरीत्यं ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ बंधक्यो वेर्याः पंचमेव्यभिचारे बंधक्यः ॥ १२ ॥ नचैवेति उत्तरत्रेदंबंधकी त्वंसर्वत्रानुवर्तिष्यते यस्मात्मातुर्धनं दुहिताहरति

कर्ण उवाच हंतशल्यविजानी हि हंत भूयो ब्रवीमि ते ॥ उच्यमानं मया सम्यक्त्वमेकाग्रमनाः शृणु ॥ १ ॥ ब्राह्मणः किल नोगेह मध्यगच्छत्पुराऽतिथिः ॥ आचारं तत्र संप्रेक्ष्य प्रीतो वचनमब्रवीत् ॥ २ ॥ मया हि मवतः शृंगमेकेनाध्युषितं चिरं ॥ दृष्ट्वा श्वहवो देशानानाधर्मसमावृताः ॥ ३ ॥ नचकेनचधर्मेण विरुध्यन्ते प्रजा इमाः ॥ सर्वहिते ब्रुवन् धर्मयदुक्तं वेदपारगैः ॥ ४ ॥ अटता तु ततो देशान्नानाधर्मसमाकुलान् ॥ आगच्छतामहाराजवाहीकेषु निशामितं ॥ ५ ॥ तत्र वै ब्राह्मणो भूत्वा ततो भवति क्षत्रियः ॥ वैश्यः शूद्रश्च वाहीकस्ततो भवति नापितः ॥ ६ ॥ नापितश्च ततो भूत्वा पुनर्भवति ब्राह्मणः ॥ द्विजो भूत्वा च तत्रैव पुनर्दासो भिजायते ॥ ७ ॥ भवंत्येककुले विप्राः प्रसृष्टाः कांमचारिणः ॥ गांधारां मद्रकाश्चैव वाहीकाश्चाल्यचेतसः ॥ ८ ॥ एतन्मया श्रुतं तत्र धर्मसंकरकारकं ॥ कृत्स्नामटित्वा पृथिवीं वाहीकेषु विपर्ययः ॥ ९ ॥ हंतशल्यविजानी हि हंत भूयो ब्रवीमि ते ॥ यदप्यन्यो ब्रवीद्वाक्यं वाहीकानां च कुत्सितं ॥ १० ॥ सतीपुराहताकाचिदारहात्किल दस्युभिः ॥ अधर्मतश्चोपयातासातानभ्यशपत्ततः ॥ ११ ॥ बालांबंधुमतीं यन्मामधर्मेणोपगच्छथ ॥ तस्मान्नार्यो भविष्यति बंधक्यो वैकुलस्य च ॥ १२ ॥ नचैवास्मात्प्रमोक्ष्स्वंधोरात्यापान्नराधमाः ॥ तस्मात्तेषां भागहरा भागिनेयानसूनवः ॥ १३ ॥ कुरवः सहपंचालाः शाल्वामत्स्याः सनैमिषाः ॥ कोसलाः काशपोद्गाश्च कालिगामागधास्तथा ॥ १४ ॥ चेंदयश्च महाभागा धर्मजानंति शाश्वतं ॥ नानादेशेष्वसंतश्च प्रायो वात्यनयाहते ॥ १५ ॥ आमत्स्येभ्यः कुरुपांचालदेश्या आनैमिषाच्चेदयो ये विशिष्टाः ॥ धर्मपुराणमुपजीवंति संतो मद्राहतेषां च नदांश्च जिह्मान् ॥ १६ ॥ एवं विद्वान् धर्मकथासुराजं स्तूष्णीं भूतो जडवच्छल्यभूयः ॥ त्वंतस्य गोसाचजनस्य राजा षड्भागहर्ता शुभद्रुष्कृतस्य ॥ १७ ॥ अथ वा दुष्कृतस्य त्वंहर्ता तेषामरक्षिता ॥ रक्षिता पुण्यभागा प्राजा प्रजानां त्वंत्यपुण्यभाक् ॥ १८ ॥

पितुः पुत्रमहमिनियमात् यद्यपि पुत्री पुत्रश्च द्वाभ्यपि जातौ तथापि पितृत्व इव मात्रत्वे विसंबादाभावात् दौहित्र एव रिक्थहारी भवति न पुत्र इति भावः यतस्ते भगिनीष्वेवापत्यानि जनयंति न स्वदारैश्च तस्तेषां भागिनेषां भागहरा इति व्यख्यातं प्राचां ॥ १३ ॥ १४ ॥ असंतश्चात्संतश्च वर्तते परंतु वासनया हते वाहीकनीति विना तत्र केवलमसंत एव वर्तते इत्यर्थः ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥

पूज्यमानेप्रशस्यमाने ॥ १९ ॥ कृतेकृतयुगेपिधर्मं वाहीकानामितिशेषः स्रवाहीकस्त्वं ॥ २० ॥ नाभ्यपूजयन्प्रशंसितवान् ॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ म्लेच्छाः पापताः धर्माधर्मविचारहीनाः म्लेच्छः
पापरतेजातिभेदेस्यादपघापणेइतिविश्वः उष्ट्रिका मृत्तिका भांडभेदेपिकरभस्त्रियामिति विश्वः औष्ट्रिकः स्रहभांडजीवीतैलिकइत्यर्थः पंढावर्षवराः राजयाजकाः क्षत्रियस्ययाज्यास्तेषामपियाज्याः राजपु
रोहितयाज्यावा ॥ २५ ॥ २६ ॥ रक्षोपष्टेपुरक्षसा उपद्वेतेषु गक्षसंरक्षसानां गकामिदंगक्षसं ॥ २७ ॥ ब्राह्मवेदसमूहं धर्म्यधर्मादनपेतं कर्ममानयंतीतिशेषः प्राच्यादास्यः शूद्रधर्माणः दाशाइतिपाठे मस्य जी

पूज्यमानेपुराधर्मं सर्वदेशेषुशाश्वते ॥ धर्मपांचनदं द्रव्याधिगित्याहपितामहः ॥ १९ ॥ ब्राह्म्यानां दासनीयानां कृतेषु शुभकर्मणां ॥ ब्रह्मणानिदिते धर्मसत्त्वं लो
ककिमब्रवीः ॥ २० ॥ इतिपांचनदं धर्ममवमेनेपितामहः ॥ स्वधर्मस्येपुवर्णेपुमोप्येतान्नाभ्यपूजयन् ॥ २१ ॥ हंतगल्यविजानीं हि हंतभृयोब्रवीमिते ॥ कल्माष
पादः सरसिनिमज्जन्नात्सोब्रवीत् ॥ २२ ॥ क्षत्रियस्यमलंभैक्ष्यं ब्राह्मणस्याब्रतंमलं ॥ मलंपृथिव्यावाहीकाः स्त्रीणांमद्रस्त्रियोमलं ॥ २३ ॥ निमज्जमानमुद्द
त्यकश्चिद्राजानिशाचरं ॥ आपृच्छतेनचास्यातंप्रोक्तवांस्तन्निबोधमे ॥ २४ ॥ मानुषाणांमलंम्लेच्छाम्लेच्छानामौष्ट्रिकामलं ॥ औष्ट्रिकाणांमलंपंढाः पंढानां
राजयाजकाः ॥ २५ ॥ राजयाजकयाज्यानांमद्रकाणांचयन्मलं ॥ तद्रवेद्वैतवमलंयद्यस्मान्नविमुंचसि ॥ २६ ॥ इतिरक्षोपष्टेपुविपर्वार्यहनेपुच ॥ राक्षसंभैष
र्जप्रोक्तंसंमिद्वचनोत्तरं ॥ २७ ॥ ब्राह्मपांचालाः कौरवेयास्तु धर्म्यसत्यंमस्याः शूरसेनाश्रयंजं ॥ प्राच्यादासावपलादाक्षिणात्याः स्तेनावाहीकाः संकरावैसुरा
ष्टाः ॥ २८ ॥ कृतघ्नतापरवित्तापहारोमघपानंगुरुदारावभर्तः ॥ वाक्पारुष्यंगोवधोरात्रिचर्यावहिर्गेहंपरवस्त्रोपभोगः ॥ २९ ॥ येषांधर्मस्तान्प्रतिनास्यधर्मो
त्यारहानांपंचनदान्धिगस्तु ॥ आपांचाल्येभ्यः कुरवोनैमिपाश्रमस्वाश्रितेप्ययजानंतिधर्मं ॥ अथोदीच्याश्चांगकामांगधाश्रिशिष्टाधर्मानुपजीवंतिव
द्वाः ॥ ३० ॥ प्राचींदिशंश्चितादेवाजातवेदः पुरोगमाः ॥ दक्षिणांपितरो गुमांयमेनशुभकर्मणां ॥ ३१ ॥ प्रतीचींवरुणः पातिपालयानः सुरान्वली ॥ उदीचींभ
गवान्सोमोब्राह्मणैः सहरत्सति ॥ ३२ ॥ तथारक्षः पिशाचाश्च हिमवंतंनगोत्तमं ॥ गुह्यकाश्च महाराजपर्वतंगंधमादनं ॥ ३३ ॥

विन. उपधर्मलां वि आदिदेतेवपलाः धर्मसंप्रहंपराः धर्मद्रोहिणइतिशेषः ॥ २८ ॥ वहिर्गेहंरात्रिचर्याप्रच्छन्नचौर्यपारदायादि ॥ २९ ॥ आपांचाल्येभ्यः धर्मज्ञाः उदीच्यास्तुस्वयंधर्मस्वरूपमजानंतोपिशिष्टानु
गामिनइत्यर्थः अरुद्रास्तुभयभ्रष्टाइतिजावः ॥ ३० ॥ प्राचीमित्यत्रजातवेदइत्यनेनाग्नेयीसहिनाप्राचीदेवानामाश्रय. दक्षिणांपितृणां तत्रैवश्राद्धादिधर्मोदृश्यते ॥ ३१ ॥ एवंप्रतीचींवरुणः उदीचींसोमइतिकुबेरे
शानयोर्पहणं पश्चिमांशेऽथवायव्यांचवाहीकाश्रयायानैर्कृतास्वादाशावातृलाश्रसंतीत्यर्थः ॥ ३२ ॥ तथारक्षइतिहिमवतोप्यप्रशस्यजनाश्रयत्वमुक्तं गंधमादनस्तुभोगलोलुपानांगुह्यकादीनामाश्रयः ॥ ३३ ॥

एवमपिसवाहीकान्स्नेकान्देशान्क्रिणुः पातिपजन्यवत्नदेशान्तेग्विववाहीकेषुविशेषतोदेवतानुपहोदश्यतइत्यभिप्रायः अतएवतेषामौढ्यवर्णयति इंगितज्ञाश्चेति ॥ ३४ ॥ विषमाः दुःखमाध्याः ॥ ३५ ॥ सर्वं जानतोपियवनाम्लेच्छाश्चस्वसंज्ञायाम्बिः कृतोयोधर्मसंकेतस्तत्रैव नियताः वैदिकंधर्मनमानयंतीत्यर्थः इतरेत्वनुक्तं हितं नावबुध्यते ॥ ३६ ॥ प्रतिरथाः हितवादिनिप्रतिकूलाः गुरुद्रोहिणइत्यर्थः तादृशश्चत्व

ध्रुवः सर्वाणिभूतानिविष्णुः पातिजनार्दनः ॥ इंगितज्ञाश्चमगधाः प्रेक्षितज्ञाश्चकोसलाः ॥ ३४ ॥ अर्धोक्ताः कुरुपंचालाः शाल्वाः कृत्स्नानुशासनाः ॥ पार्वती याश्चविषमायथैवशिवयस्तथा ॥ ३५ ॥ सर्वज्ञायवनाराजन्शूराश्चैवविशेषतः ॥ म्लेच्छाः स्वसंज्ञानियतानानुक्तमितरेजनाः ॥ ३६ ॥ प्रतिरथास्तुवाहीकान चक्रेचनमद्रकाः ॥ सत्वमेतादृशः शल्यनोत्तरं वक्तुमर्हसि ॥ पृथिव्यां सर्वदेशानां मद्रकोमलमुच्यते ॥ ३७ ॥ सीयोः पानंगुरुतल्पावमर्दोभ्रूणहत्यापरवित्तापहारः ॥ येषांधर्मस्तान्प्रतिनास्यधर्मआरट्टजानपंचनदानधिगस्तु ॥ ३८ ॥ एतज्ज्ञात्वाजोपमास्वप्रतीपंमास्मवैकृत्याः ॥ मात्वांपूर्वमहं हत्वाहनिप्येकेशवार्जुनौ ॥ ३९ ॥ शल्यउवाच आतुराणांपरित्यागः स्वदारसुतविक्रयः ॥ अंगेप्रवर्त्ततेकर्णयेपामधिपतिर्भवान् ॥ ४० ॥ रथातिरथसंख्यायांयत्त्वांभीष्मस्तदाब्रवीत् ॥ तान्विदित्वात्मनोदोषान्निर्मन्युर्भवमाक्रुधः ॥ ४१ ॥ सर्वत्रब्राह्मणाः संतिसंतिसर्वत्रक्षत्रियाः ॥ वैश्याः शूद्रास्तथाकर्णश्चियः साध्यश्चसुव्रताः ॥ ४२ ॥ रमंते चोष्हासेनपुरुषाः पुरुषैः सह ॥ अन्योन्यमवरक्षंतोदेशेदेशेसमैथुनाः ॥ ४३ ॥ परवाच्येपुंनिपुणः सर्वाभवतिसर्वदा ॥ आत्मवाच्यंनजानीतेजानन्नपिचमुत्थति ॥ ४४ ॥ सर्वत्रसंतिराजानः स्वंधर्ममनुव्रताः ॥ दुर्मनुष्यान्निगृह्णंतिसंतिसर्वत्रधार्मिकाः ॥ ४५ ॥ नकर्णदेशसामान्यात्सर्वः पापंनिपेवते ॥ यादृशाः स्वस्वभावेनदेवाअपिनतादृशाः ॥ ४६ ॥ संजयउवाच ततोदुर्योधनोराजाकर्णशल्यौप्यववारयत् ॥ सखिभावेनराधेयंशल्यंस्वांजल्यकेनच ॥ ४७ ॥ ततोनिवारितःकर्णो धार्तराष्ट्रेणमारिष ॥ कर्णोपिनोत्तरंप्राहशल्योप्यभिमुखः परान् ॥ ततःप्रहस्यराधेयः पुनर्याहीत्यचोदयत् ॥ ४८ ॥ इतिश्रीमहाभारतेकर्णपर्वणि कर्णशल्यसंवादेपंचचत्वारिंशोऽध्यायः ॥ ४५ ॥ ॥ ५३ ॥ ॥ ५३ ॥ संजयउवाच ततःपरानीकसहंयूहमप्रतिमंरुतं ॥ समीक्ष्यकर्णः पार्थानां धृष्टद्युम्नाभिरक्षितं ॥ १ प्रययोरथघोषेणसिंहनादरवेणच ॥ वादित्राणांचनिन्दैः कंपयन्निवमेदिनीं ॥ २ ॥

हितोपदेशारंभानिदसीत्यर्थः ॥ ३७ ॥ ३८ ॥ प्रतीपंप्रतिकूलंतेजोवधाख्यं ॥ ३९ ॥ ४० ॥ ४१ ॥ ४२ ॥ ४३ ॥ ४४ ॥ ४५ ॥ देवाअपीति वृत्तेनदेवानप्यतिक्रामंतीत्यर्थः ॥ ४६ ॥ स्वांजल्यकेन स्वस्यअंजलिकर्मणा ॥ ४७ ॥ ४८ ॥ इतिकर्णपर्वणिनैलकंठीयेभारतभावदीपेपंचचत्वारिंशोऽध्यायः ॥ ४५ ॥ ॥ ५३ ॥ ॥ ५३ ॥ ततइति ॥ १ ॥ २ ॥

॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥ २६ ॥ २७ ॥

वेपमानइवक्रोधाद्युद्धशौडःपरंतपः ॥ प्रतिव्यूह्यमहातेजायथावद्भरतर्षभ ॥ ३ ॥ व्यधमत्पांडवींसेनामासुरींमघवानिव ॥ युधिष्ठिरंचाभ्यहनदपसव्यंचका
रह ॥ ४ ॥ धृतराष्ट्र उवाच कथंसंजयराधेयःप्रत्यव्यूहंतपांडवान् ॥ धृष्टद्युम्नमुखान्सर्वान्भीमसेनाभिरक्षितान् ॥ ५ ॥ सर्वानेवमहेष्वासानजय्यानमरै
रपि ॥ केचप्रपक्षौपक्षौवाममसैन्यस्यसंजय ॥ ६ ॥ प्रविभज्ययथान्यायंकथंवासमवस्थिताः ॥ कथंपांडुमुताश्चापिप्रत्यव्यूहंतमामकान् ॥ ७ ॥ कथंचैवमह
द्युद्धंप्रावर्ततसुदारुणं ॥ कचवीभत्सुरभवद्यत्कर्णाऽयाद्युधिष्ठिरं ॥ ८ ॥ कोत्थर्जुनस्यसान्निध्येशक्तोभ्येतुंयुधिष्ठिरं ॥ सर्वभूतानियोत्येकःखांडवेजितवान्पुरा ॥
कस्तमन्यस्तुराधेयात्प्रतियुद्धेजिजीविषुः ॥ ९ ॥ संजय उवाच शृणुव्यूहस्यरचनामर्जुनश्चयथागतः ॥ परिवार्यनृपंस्वस्वंग्रामश्चाभवद्यथा ॥ १० ॥
कृपःशारद्वताराजन्मागधाश्चतरस्विनः ॥ सात्वतःकृतवर्माचदक्षिणंपक्षमाश्रिताः ॥ ११ ॥ तेषांप्रपक्षेशकुनिरुलूकश्चमहारथः ॥ सादिभिर्विमलप्रासैस्तवा
नीकमरक्षतां ॥ १२ ॥ गांधारिभिरसंभ्रांतैःपार्वतीयैश्चदुर्जयैः ॥ शलभानामिवव्रातैःपिशाचैरिवदुर्दृगैः ॥ १३ ॥ चतुर्विंशत्सहस्राणिरथानामनिवर्तिनां ॥
संगमकायुद्धशौडावामंपार्श्वमपालयन् ॥ १४ ॥ समन्वितास्तवसुतैःकृष्णार्जुनजिघांसवः ॥ तेषांप्रपक्षाःकांबोजाःशकाश्चयवनैःसह ॥ १५ ॥ निदेशात्सू
तपुत्रस्यसरथाःसाश्वपत्तयः ॥ आद्वयंतोर्जुनंतस्युःकेशवंचमहाबलं ॥ १६ ॥ मध्येसेनामुखेकर्णाप्यवातिष्ठतदंशितः ॥ चित्रवंमांगदःसग्वीपालयन्वाहिनी
मुखं ॥ १७ ॥ रक्षमाणैःसुसंरथैःपुत्रैःशस्त्रभृतांवरः ॥ वाहिनींप्रमुखेवीरःसंप्रकर्षन्नशोभत ॥ १८ ॥ अभ्यवर्तन्महाबाहुःसूर्यवैश्वानरप्रभः ॥ महाद्विषस्कंधग
तःपिंगाक्षःप्रियदर्शनः ॥ १९ ॥ दुःशासनोदृतःसैन्यैःस्थितोव्यूहस्यपृष्ठतः ॥ तमन्वयान्महाराजस्वयंदुर्योधनो नृपः ॥ २० ॥ चित्रास्रैश्चित्रसन्नाहैःसोदर्यै
रभिरक्षितः ॥ रक्ष्यमाणोमहावीर्यैःसहितैर्मद्रकेकर्यैः ॥ २१ ॥ अशोभतमहाराजदेवैरिवशतक्रतुः ॥ अश्वत्यामाकुरुणांचयेप्रवीरामहारथाः ॥ २२ ॥ नि
त्यमत्ताश्वमात्तंगाःशूरैर्म्लेच्छैःसमन्विताः ॥ अन्वयुस्तद्रथानीकंक्षरंतइवतोयदाः ॥ २३ ॥ देव्यजैर्वैजयंतीभिर्ज्वलद्भिःपरमायुधैः ॥ सादिभिश्चास्थितारैर्जुर्दुम
वंतइवाचलाः ॥ २४ ॥ तेषांपदोतिनागानांपादरक्षाःसहस्रशः ॥ पद्विशाभिधराःशूरावभृवुरनिवर्तिनः ॥ २५ ॥ सादिभिःस्यंदनैर्नागैरधिकंसमलंकृतैः ॥ स
व्यूहराजोविवर्षादेवासुरैश्चमूपमः ॥ २६ ॥ बार्हस्पत्यःसुविहितोनायकेनविपश्चिता ॥ नृत्यतीवमहाव्यूहःपरंपांभयमादधत् ॥ २७ ॥

॥ २८ ॥ २९ ॥ ३० ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ ३३ ॥ ३४ ॥ ३५ ॥ ३६ ॥ ३७ ॥ अग्निरिति योयं वैश्वानरो विश्वस्यनेता अग्निः स ब्रह्मा ब्राह्मणः प्रजापतिमुखो ब्रह्मत्वसाम्यान् स एव इंदुः उनत्तीति व्युत्पत्तेर्जलापी
 राः सोमरसश्च स एव सप्तितामश्वत्वंगतः वाणो वा अश्वइति श्रुतेः सोमोप्यश्वत्वेन सूयते अयं मृजंतिकलशेदशक्षिपइत्यादौ अत्यं अश्वं कलशेद्रोणकलशेक्षिपो गुलयः तमश्वदेवाः ब्राह्मणाश्च विदुः स एक एव
 तस्य पक्षप्रपक्षेभ्यो निष्पतंति युयुत्सवः ॥ हस्यश्वरथमातंगाः प्रावृषीव वलाहकाः ॥ २८ ॥ वृतः सेनामुखे कर्णदृष्ट्वारा जायुधिष्ठिरः ॥ धनंजयमं मित्रघ्नमेकवी
 रमुवाच ह ॥ २९ ॥ पश्चार्जुनमहाव्यहं कर्णेन विहितं रणे ॥ युक्तं पक्षैः प्रपक्षैश्च परानीकं प्रकाशते ॥ ३० ॥ तदेतद्वैसमालोक्य प्रत्यमित्रं महद्वलं ॥ यथानाभिभवत्य
 स्मांस्तथानीति विधीयतां ॥ ३१ ॥ एवमुक्तोर्जुनो राज्ञा प्राजलिर्नृपमब्रवीत् ॥ यथाभवानाहतथा तत्सर्वं न तदन्यथा ॥ ३२ ॥ यस्त्वस्य विहितो घातस्तं करिष्यामि
 भारत ॥ प्रधानवध एवास्य विनाशस्तं करोम्यहं ॥ ३३ ॥ युधिष्ठिर उवाच तस्मात्त्वमेव राधेयं भीमसेनः सुयोधनं ॥ वृषसेनं च नकुलं सहदेवोपिसौबलं ॥
 ॥ ३४ ॥ दुःशासनं शतानीकोहार्दिक्यं शिनिपुंगवः ॥ धृष्टद्युम्नोद्रोणसुतं स्वयं योत्स्याम्यहं रूपं ॥ ३५ ॥ द्रौपदेया धार्तराष्ट्रान् शिष्टान्सहशिखंडिना ॥ तेते च तांस्ता
 नहितानस्माकं घ्नंतु मामकाः ॥ ३६ ॥ संजय उवाच इत्युक्तो धर्मराजेन तथेत्युक्त्वा धनंजयः ॥ व्यादिदेश स्वसैन्यानि स्वयं चांगाञ्च मूमुखं ॥ ३७ ॥ अग्निर्वै
 श्वानरः पूर्वाब्रह्मैंदुः सप्तितांगतः ॥ तस्माद्यः प्रथमं जातस्तं देवा ब्राह्मणा विदुः ॥ ३८ ॥ ब्रह्मेशानेन्द्रवरुणान् क्रमशो योवहत्पुरा ॥ तमाद्यं रथमास्याय प्रयातौ केश
 वार्जुनौ ॥ ३९ ॥ अथतरथमायातं दृष्ट्वा त्यद्भुतदर्शनं ॥ उवाचाधिरथिंशल्यः पुनस्तं युद्धदुर्मदं ॥ ४० ॥ अयं सरथ आयातः श्वेताश्वः कृष्णसारथिः ॥ दुर्वारः सर्वसै
 न्यानां विपाकः कर्मणामिव ॥ ४१ ॥ निघ्नन्नमित्रान् कौतेयोयं कर्णपरिपृच्छसि ॥ श्रूयते तु मुलः शब्दो यथामेघस्वनो महान् ॥ ४२ ॥ ध्रुवमेतौ महात्मानौ वासुदे
 वधनंजयौ ॥ एपरेणुः समुद्रतो दिवमावृत्य तिष्ठति ॥ ४३ ॥ चक्रनेमिप्रणुन्नेव कं पते कर्णमेदिनी ॥ प्रवात्येपमहावायुरभितस्तववाहिनीं ॥ ४४ ॥ क्रव्यादाव्या
 हरंत्येते मृगाः क्रंदंति भैरवं ॥ पश्य कर्णमहाघोरं भयदं लोमहर्षणं ॥ ४५ ॥ कबंधं मेघसंकाशं भानुमावृत्य संस्थितं ॥ पश्य यूथैर्वद्भुविधैर्मृगाणां सर्वतो दिशं ॥ ४६ ॥
 बलिभिर्दृशशादूलैरादित्योभिनिरीक्ष्यते ॥ पश्य कंकां श्वगृध्रांश्च समवेतान्सहस्रशः ॥ ४७ ॥

देवश्चतुर्धात्मानं व्यूह्यार्जुनं रथं वाहयंतीत्यर्थः ब्रह्मेद्धइति पाठे ब्रह्मणा वेदेन इद्धः स्तुत्या प्रदीप्तः स एवाश्वत्वंगतइत्यर्थः ॥ ३८ ॥ एवमश्वान्स्तुत्वारथं स्तौति ब्रह्मेति ॥ ३९ ॥ ४० ॥ अयं सरथः कौतेय आयात
 इति द्वयोः संबन्धः ॥ ४१ ॥ शब्दोरथस्येति शेषः ॥ ४२ ॥ ४३ ॥ प्रवातीत्यादिपराजयलक्षणमहातेजोभंगार्थमेव ॥ ४४ ॥ ४५ ॥ कबंधंकेतुं मृगादिभिरादित्यावेक्षणं क्रियमाणं मृत्युसूचकं ॥ ४६ ॥ ४७ ॥

चामराः रथेवलंबंतोरथाक्षचक्रयोः संघर्षजैः स्फुल्लिगैर्ज्वलन्तीत्यर्थः ॥ ४८ ॥ ४९ ॥ ५० ॥ ५१ ॥ ५२ ॥ ज्यातलत्रेषुकर्णानितिपाठेकर्णोवाद्यविशेषः तेषां ध्वनीन् शिल्पिनोरंजकाः ॥ ५३ ॥ ५४ ॥ ५५ ॥

स्थितानभिमुखान्घोरानन्योन्यमभिभाषतः ॥ रंजिताश्चामरायुक्तास्तवकर्णमहारये ॥ ४८ ॥ प्रवराः प्रज्वलन्त्येते ध्वंजश्चैव प्रकंपते ॥ सवेपथूनूहयान्यस्य महा
कायान्महाजवान् ॥ ४९ ॥ प्लवमानान्दर्शनीयानाकाशे गरुडानिव ॥ ध्रुवमेषु निमित्तेषु भूमिमाश्रित्य पार्थिवाः ॥ ५० ॥ स्वप्स्यंति निहताः कर्णशतशो यः सहस्र
शः ॥ शंखानां तु मुलः शब्दः श्रूयते लोमहर्षणः ॥ ५१ ॥ आनकानां च राधेयमृदंगानां च सर्वशः ॥ वाणशब्दान्वद्भुविधान्नराश्वगजवाजिनां ॥ ५२ ॥ ज्यातलत्रे
पुशब्दांश्च शृणुकर्णमहात्मनां ॥ हेमरूप्यप्रसृष्टानां वाससां शिल्पिनिर्मिताः ॥ ५३ ॥ नानावर्णारयेभ्योऽतिश्वसनेन प्रकंपिताः ॥ सहेमचंद्रताराकाः पताकाः किं
किर्णायुताः ॥ ५४ ॥ पश्यकर्णार्जुनस्यैताः सौढामन्यइवांबुदे ॥ ध्वजाः कणकणायतेवातेनाभिसमीरिताः ॥ ५५ ॥ विभ्राजन्ति रथे कर्णविमाने देवते यथा ॥
सपताकारथाश्चैते पंचालानां महात्मनां ॥ ५६ ॥ पश्यकुंतुसुतं वीरं वीभत्सुमपराजितं ॥ प्रथमं यितुमायांतं कपिप्रवरकेतनं ॥ ५७ ॥ एष ध्वजाग्रपार्थस्य प्रेक्षणी
यः समंततः ॥ दृश्यते वानरो भीमो द्विपतामघवर्धनः ॥ ५८ ॥ एतच्चक्रंगदाशार्ङ्गशंखः कृष्णस्य धीमतः ॥ अत्यर्थं भ्राजते कृष्णे कौस्तुभस्तुमणिस्तनः ॥ ५९ ॥ ए
पशाङ्गगदापाणिर्वसुदेवोतिवीर्यवान् ॥ वाहयन्नेतितुरमान्यां डुरान्वातरंहसः ॥ ६० ॥ एतत्कृजनिगांठी वं विरुष्टं सव्यसाचिना ॥ एते हस्तवतामुक्ताग्रंत्यमित्रा
न्शिनाः शराः ॥ ६१ ॥ विशालायतनाघ्राक्षैः पूर्णचंद्रनिभाननैः ॥ एषाभूः कीर्यते राजन् शिरोभिरपलायिनां ॥ ६२ ॥ एते सुपरिघाकाराः पुण्यगंधानुलेपनाः ॥
उद्यतायुधशौंडानां पात्यंते सायुधाभुजाः ॥ ६३ ॥ निरस्तनेत्रजिह्वाश्च वाजिनः सहसादिभिः ॥ पतिताः पात्यमानाश्च क्षितौ क्षीणाश्च शरते ॥ ६४ ॥ एते पर्वतशृं
गाणां तु ल्यरूपाहताद्विपाः ॥ संछिन्नभिन्नाः पार्थेन प्रचरन्त्यद्रयो यथा ॥ ६५ ॥ गंधर्वनगराकाररथाहतनरेश्वराः ॥ विमानानीव पुण्यानि स्वर्गिणां निपतंत्यमी ॥
॥ ६६ ॥ व्याकुलीकृतमंत्यर्थं पश्यसैन्यंकिरीटिना ॥ नानामृगसहस्राणां यूथंकेसरिणायथा ॥ ६७ ॥ ग्रंत्येते पार्थिवान्वीराः पांडवाः समभिद्रुताः ॥ नागाश्वरथप
त्यौघांस्तावकांसमभिघ्नतः ॥ ६८ ॥ एष सूर्यइवांभो देश्चन्द्रः पार्थो न दृश्यते ॥ ध्वजाग्रं दृश्यते त्वस्य ज्याशब्दश्चापि श्रूयते ॥ ६९ ॥ अद्य दृश्यसितं वीरं श्वेताश्वं कृ
ष्णसारथि ॥ निघ्नंतं शात्रवान्संस्थेयं कर्णपरिपृच्छसि ॥ ७० ॥ अद्य तौ पुरुषव्याघ्रौ लोहिताक्षौ परंतपौ ॥ वासुदेवार्जुनौ कर्णद्रष्टास्ये करथे स्थितौ ॥ ७१ ॥

॥ ५६ ॥ ५७ ॥ अधवर्धनः दुःखवर्धयिता ॥ ५८ ॥ ५९ ॥ ६० ॥ ६१ ॥ ६२ ॥ ६३ ॥ ६४ ॥ ६५ ॥ ६६ ॥ ६७ ॥ ६८ ॥ ६९ ॥ ७० ॥ ७१ ॥

॥ ७२ ॥ ७३ ॥ ७४ ॥ ७५ ॥ ७६ ॥ ७७ ॥ ७८ ॥ ७९ ॥ ८० ॥ ८१ ॥ ८२ ॥ ८३ ॥ ८४ ॥ ८५ ॥ ८६ ॥ ८७ ॥ इतिकर्णपर्वणि नैलकंठीयेभारतभावादीपेषट्चत्वारिंशोऽध्यायः ॥ ४६ ॥ ॥ ७ ॥
 सारथिर्यस्य वाष्पयोगांटी वंयस्त्रकामुक् ॥ तंचेदंतासिराधेयत्वं नो राजा भविष्यसि ॥ ७२ ॥ एष संशप्तका हूतस्तानेवाभिमुखो गतः ॥ करोतिकदनं चैषां संग्रामे
 द्विषतां वली ॥ ७३ ॥ इति ब्रुवाणं मद्रेशं कर्णः प्राहाति मन्युना ॥ पश्य संशप्तकैः क्रुद्धैः सर्वतः समभिद्रुतः ॥ ७४ ॥ एष सूर्य इवां भो दे श्छन्नः पार्थो न दृश्यते ॥ एतदंतो
 र्जुनः शल्यनिमग्नो यो धसागरे ॥ ७५ ॥ शल्य उवाच वरुणं कौंभसाहन्यादिधनेन च पावकं ॥ कोवाऽनिलं निगृहीयात्पिवेद्वाको महार्णवं ॥ ७६ ॥ ईदृग्रूपम
 हं मन्ये पार्थस्य युधि विग्रहं ॥ न हि शक्यो र्जुनो जेतुं युधि सेंद्रैः सुरासुरैः ॥ ७७ ॥ अथ वापरितोपस्ते वाचोक्त्वा सुमना भव ॥ न स शक्यो युधा जेतुं मन्यं कुरुमनोरथं ॥
 ७८ ॥ वाहुभ्यामुद्धरेद्भूमिं दहेत्क्रुद्ध इमाः प्रजाः ॥ पातयेत्त्रिदिवा देवान्यो र्जुनं समरे जयेत् ॥ ७९ ॥ पश्य कुंती सुतं वीरं भीममक्लिष्टकारिणं ॥ प्रभासंतं महाबाहुं
 स्थितं मेरुमिवापरं ॥ ८० ॥ अमर्षी नित्यसंरथ्यश्चिरं वैरमनुस्मरन् ॥ एष भीमो जयप्रेप्सुर्युधि तिष्ठति वीर्यवान् ॥ ८१ ॥ एष धर्मभृतां श्रेष्ठो धर्मराजो युधिष्ठिरः ॥
 तिष्ठत्यसुकरः संस्ये परैः परपुरं जयः ॥ ८२ ॥ एतौ च पुरुषव्याघ्रावश्चिनाविवसोदरौ ॥ नकुलः सहदेवश्च तिष्ठतो युधि दुर्जयौ ॥ ८३ ॥ अमीं स्थिता द्रौपदेयाः पंच
 पंचाचला इव ॥ व्यवस्थिता योद्धुकामाः सर्वे र्जुनसमा युधि ॥ ८४ ॥ एते ह्यपदपुत्राश्च धृष्टद्युम्नपुरोगमाः ॥ स्फोताः सत्यजितो वीरास्तिष्ठंति परमौजसः ॥ ८५ ॥
 असाविंद्र इवासत्यः सात्यकिः सात्वतां वरः ॥ युयुत्सुरुपयात्यस्मान् क्रुद्धांतकसमः पुरः ॥ ८६ ॥ इति संवदतो रेवतयोः पुरुषसिंहयोः ॥ ते सेने समसज्जेतां गंगायमु
 नवद्रुशं ॥ ८७ ॥ इति श्रीमहाभारते कर्णपर्वणि कर्णशल्यसंवादे षट्चत्वारिंशोऽध्यायः ॥ ४६ ॥ ॥ ७ ॥ धृतराष्ट्र उवाच तथा व्यूढेष्वनीकेषु संसक्तेषु
 च संजय ॥ संशप्तकान् कथं पार्थो गतः कर्णश्च पांडवान् ॥ १ ॥ एतद्विस्तरशो युद्धं प्रब्रूहि कुशलो त्यसि ॥ न हितृप्यामि वीराणां शृण्वानो विक्रमान्त्रणे ॥ २ ॥ संज
 य उवाच तदा स्थितमवज्ञाय प्रत्यमित्रबलं महत् ॥ अव्यूहता र्जुनो व्यूहं पुत्रस्य तव दुर्नये ॥ ३ ॥ तत्सादिनागकलिलं पदातिरथसंकुलं ॥ धृष्टद्युम्नमुखं व्यूहमशो
 भतमहद्वलं ॥ ४ ॥ पारावतसवर्णाश्च श्रंद्रादित्यसमद्युतिः ॥ पार्षतः प्रथमो धन्वी कालो विग्रहवानिव ॥ ५ ॥ पार्षतं जुगुपुः सर्वे द्रौपदेबायुयुत्सवः ॥ दिव्यवर्मा युध
 धराः शार्दूलसमविक्रमाः ॥ ६ ॥ सानुगादीन्वपुषश्चंद्रंतारागणा इव ॥ अथ व्यूढेष्वनीकेषु प्रेक्ष्य संशप्तकान्त्रणे ॥ ७ ॥
 तथेति १ ॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥

॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ क्षत्रविट्शूद्रवीराणामित्यनेनब्राह्मणादतेयुद्धं सर्वेषांश्रेयस्करमित्यर्थः ॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥ युक्तायोजयि
 क्रुद्धोर्जुनोभिदुद्रावव्याक्षिपन्गांडिवंधनुः ॥ अथसंशप्तकाःपार्थमभ्यधावन्वधैषिणः ॥ ८ ॥ विजयेधृतसंकल्पामृत्युं कृत्वाऽनिवर्तनं ॥ तन्नराश्वौघवहुलंम
 त्तनागरथाकुलं ॥ ९ ॥ पत्तिमच्छूरवीरौघं द्रुतमर्जुनमार्दयत् ॥ ससंप्रहारस्तुमुलस्तेषामासीत्किरीटिना ॥ १० ॥ तस्यैवनःश्रुतोयादृष्टिः वातकवचैःसह ॥ रथानश्वा
 न्ध्वजान्नागान्यत्तीव्रणगतानपि ॥ ११ ॥ इपून्धनूपिखड्गंश्चक्राणिचपरश्वधान् ॥ सायुधानुघतान्बाहून्विविधान्यायुधानिच ॥ १२ ॥ चिच्छेदद्विपंतांपा
 र्थःशिरांसिचसहस्रशः ॥ तस्मिन्सैन्यमहावत्तपातालतलसन्निभे ॥ १३ ॥ निमग्नंतरथंमत्वानेदुःसंशप्तकास्तथा ॥ सपुनस्तानरीहृत्वापुनरुत्तरतोवधीत् ॥
 ॥ १४ ॥ दक्षिणेनचपश्चाच्चक्रुद्धोरुद्रःपशूनिव ॥ अथपंचालचेदीनांसंजयानांचमारिपं ॥ १५ ॥ त्वदीयैःसहसंग्रामआसीत्परमदारुणः ॥ रूपश्वरुतवर्माच
 शकुनिश्चापिसौबलः ॥ १६ ॥ लष्टसेनाःसुसंरन्ध्यारथानीकप्रहारिणः ॥ कोसलैःकाश्यमत्स्यैश्चकारुषैःकेकयैरपि ॥ १७ ॥ शूरसेनैःशूरवरैर्युधुर्दुर्मदाः ॥
 त्रेपामंतकरंयुद्धं देहपाप्मासुनाशनं ॥ १८ ॥ क्षत्रविट्शूद्रवीराणांधर्म्यस्वर्ग्ययशंस्करं ॥ दुर्योधनोथसहितोभ्रातृभिर्भरतर्षभ ॥ १९ ॥ गुप्तःकुरुप्रवीरैश्चमद्रा
 णांचमहारथैः ॥ पांडवैःसहपंचालैश्चेदिभिःसात्यकेनच ॥ २० ॥ युध्यमानंरणेकर्णंकुरुवीरोभ्यपालयत् ॥ कर्णोपिनिशितैर्वाणैर्विनिहत्यमहाचमूं ॥ २१ ॥
 प्रमृद्यचंरथश्रेष्ठान्युधिष्ठिरमपीडयत् ॥ विवस्त्रायुधदेहासूनृत्वाशत्रून्सहस्रशः ॥ २२ ॥ युक्तास्वर्गयशोभ्यांचस्वेभ्योमुदमुदावहत् ॥ एवंमारिपसंग्रामो नर
 वाजिगजक्षयः ॥ कुरूणांसंजयानांचदेवासुरसमोभवत् ॥ २३ ॥ इतिश्रीमहाभारतेकर्णपर्वणिसंकुलयुद्धेसप्तचत्वारिंशोऽध्यायः ॥ ४७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥
 धृतराष्ट्र उवाच यत्तत्प्रविश्यपार्थानांसैन्यं कुर्वन्जनक्षयं ॥ कर्णोराजानमभ्येत्यतन्ममाचक्ष्वसंजय ॥ १ ॥ केचप्रवीराःपार्थानांयुधिकर्णमवारयन् ॥ कांश्च
 प्रमथ्याधिरथिर्युधिष्ठिरमपीडयत् ॥ २ ॥ संजय उवाच धृष्टद्युम्नमुखान्पार्थानिदृष्ट्वाकर्णोव्यवस्थितान् ॥ समभ्यधावत्त्वरितःपंचालाञ्छत्रुकर्षिणः ॥
 ॥ ३ ॥ तंतूर्णमभिधावंतंपंचालाजितंकाशिनः ॥ प्रत्युद्युर्महात्मानंहंसाइवमहार्णवं ॥ ४ ॥ ततःशंखसहस्राणांनिःस्वनोद्ददयंगमः ॥ प्रादुरासीदुभयतोभेरी
 शब्दश्चंदरुणः ॥ ५ ॥ नानावाणनिपाताश्चद्विपाश्वरथनिःस्वनः ॥ सिंहनादश्चवीराणामभवद्दारुणस्तदा ॥ ६ ॥

त्वा ॥ २३ ॥ इतिकर्णपर्वणिनैलकंजीयेभारतभावदीपेसप्तचत्वारिंशोऽध्यायः ॥ ४७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ यत्तदिति अभ्येत्यदकरोत्तन्ममाचक्ष्वेत्यन्वयः ॥ १ ॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥

॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥ धिमर्दंतविमृदंतं ॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥ २६ ॥ २७ ॥ २८ ॥ २९ ॥ ३० ॥ ३१ ॥ ३२ ॥
 साद्रिद्रुमार्णवाभूमिःसवातांबुदमंवरं ॥ साकेंदुग्रहनक्षत्राद्यौश्वव्यक्तंविघूर्णिता ॥ ७ ॥ इतिभूतानिर्तशब्दमेनिरेतेचविव्यथुः ॥ यानिचाप्यल्पसत्वानिप्राय
 स्तानिमृतानिच ॥ ८ ॥ अथकर्णभृशंकुद्धःशोघर्मस्त्रमुदीरयन् ॥ जघानपांडवींसेनामासुरीमघवानिव ॥ ९ ॥ सपांडववंलंकर्णःप्रविश्वविस्तजञ्छरान् ॥ प्र
 भद्रकाणांप्रवरानहनत्सप्तसप्ततिं ॥ १० ॥ ततःसुपुंखैर्निशितैरथश्रेष्ठोरथेषुभिः ॥ अवधीत्पंचविंशत्यापंचालान्पंचविंशतिं ॥ ११ ॥ सुवर्णपुंखैर्नाराचैःपरका
 यविदारणैः ॥ चेदिकानवधीहीरःशतशोथसहस्रशः ॥ १२ ॥ तंतथासमरेकर्मकुर्वाणमतिमानुपं ॥ परिवव्रुर्महाराजपंचालानारथव्रजाः ॥ १३ ॥ ततःसंधायवि
 शिखान्यंचभारतदुःसहान् ॥ पंचालानवधीत्पंचकर्णवैकर्तनोदपः ॥ १४ ॥ भानुदेवंचित्रसेनंसेनाविदुंचभारत ॥ तपनंशूरसेनंचपंचालानहनद्रणे ॥ १५ ॥
 पंचालेषुचशूरेषुवध्यमानेषुसायकैः ॥ हाहाकारोमहानासीत्पंचालानामहाहवे ॥ १६ ॥ परिवव्रुर्महाराजपंचालानारथादश ॥ पुनरेवचतान्कर्णोजघानाशुप
 तत्रिभिः ॥ १७ ॥ चक्ररक्षौतुकर्णस्यपुत्रौमारिपदुर्जयौ ॥ सुपेणःसत्यसेनश्चत्यक्काप्राणानयुध्यतां ॥ १८ ॥ पृष्ठगोमातुकर्णस्यज्येष्ठःपुत्रोमहारथः ॥ दपसेनः
 स्वयंकर्णपृष्ठतःपर्यपालयत् ॥ १९ ॥ धृष्टद्युम्नःसात्यकिश्चद्रौपदेयादकोदरः ॥ जनमेजयःशिखंडीचप्रवीराश्चप्रभद्रकाः ॥ २० ॥ चेदिकेकयपंचालायमौम
 त्त्याश्चदंशिताः ॥ समभ्यधावनूराधेयंजिघांसंतःप्रहारिणं ॥ २१ ॥ तएनंविविधैःशस्त्रैःशरधाराभिरेवच ॥ अभ्यवर्षन्विमर्दंतंप्रावृषीवांबुदागिरिं ॥ २२ ॥ पि
 तरंतुपरीप्संतःकर्णपुत्राःप्रहारिणः ॥ त्वदीयाश्चापरेराजन्वीरावीरानवारयन् ॥ २३ ॥ सुपेणोभीमसेनस्यच्छित्वाभलेनकार्मुकं ॥ नाराचैःसप्तभिर्विध्वात्तदिभी
 मंननादह ॥ २४ ॥ अथान्यद्दुनुरादायसुहृदंभीमविक्रमः ॥ सज्यंत्कोदरःकृत्वासुपेणस्याच्छिनद्धनुः ॥ २५ ॥ विव्याधचैनंदशभिःक्रुद्धोत्त्यन्निवेषुभिः ॥
 कर्णंचतूर्णंविव्याधत्रिसप्तत्याशितैःशरैः ॥ २६ ॥ भानुसेनंचदशभिःसाश्वसूतायुंधध्वजं ॥ पश्यतांसुहृदामध्येकर्णपुत्रमपातयत् ॥ २७ ॥ क्षुरप्रणुन्नंतत्तस्यशि
 रश्चंद्रनिभाननं ॥ शुभदर्शनमेवासीन्नालभ्रष्टमिवांबुजं ॥ २८ ॥ हत्वाकर्णसुतंभीमस्तावकान्पुनरार्दयत् ॥ रूपहार्दिक्ययोश्छित्वाचामौतावप्यथार्दयत् ॥ २९ ॥
 दुःशासनंत्रिभिर्विध्वाशकुनिंषड्विरायसैः ॥ उलूकंचपतत्रिंचचकारविरथाबुभौ ॥ ३० ॥ सुपेणंचहतोसीतिब्रुवन्नादत्तसायकं ॥ तमस्यकर्णश्चिच्छेदत्रिभिश्चै
 नमताडयत् ॥ ३१ ॥ अथान्यंपरिजग्राहसुपर्वाणंसुतेजनं ॥ सुपेणायान्द्रुमस्त्रीमस्तमप्यस्याच्छिनद्धपः ॥ ३२ ॥

॥ ३३ ॥ ३४ ॥ ३५ ॥ ३६ ॥ ३७ ॥ ३८ ॥ ३९ ॥ ४० ॥ ४१ ॥ ४२ ॥ ४३ ॥ ४४ ॥ ४५ ॥ ४६ ॥ ४७ ॥ ४८ ॥ ४९ ॥ ५० ॥ ५१ ॥ ५२ ॥ ५३ ॥ ५४ ॥ ५५ ॥ ५६ ॥ ५७ ॥ ५८ ॥

पुनःकर्णस्त्रिसप्तत्याभीमसेनमथेषुभिः ॥ पुत्रंपरीप्सन्विव्याधकूरंकूरैर्जिघांसया ॥ ३३ ॥ सुपेणस्तुधनुर्गृह्यभारसाधनमुत्तमं ॥ नकुलंपंचभिर्वाणैर्वाहोरु
सिचार्पयत् ॥ ३४ ॥ नकुलस्तंतुविशत्याविध्वाभारसहैद्वैः ॥ ननादयलवान्नादंकर्णस्यभयमादधत् ॥ ३५ ॥ तंसुपेणोमहाराजविध्वादशभिराशुगैः ॥ चिच्छे
दचधनुःशीघ्रंक्षुरप्रेणमहारथः ॥ ३६ ॥ अथान्यद्दनुरादायनकुलःक्रोधमूर्च्छितः ॥ सुपेणंनवभिर्वाणैर्वारयामाससंयुगे ॥ ३७ ॥ सतुवाणैर्दिशोराजन्नाच्छाद्य
परवीरहा ॥ आजघ्रेसारथिंचास्यसुपेणंचतस्रिभिः ॥ ३८ ॥ चिच्छेदचास्यमुद्वंघनुर्भल्लैस्त्रिभिस्त्रिधा ॥ अथान्यद्दनुरादायसुपेणःक्रोधमूर्च्छितः ॥ ३९ ॥ आ
विध्यन्नकुलंपत्यासहदेवंचसप्तभिः ॥ तद्युद्धंसुमहद्वोरमासीद्देवासुरोपमं ॥ ४० ॥ निघ्नतांसायकैस्तूर्णमन्योन्यस्यवधंप्रति ॥ सात्यकिर्वपसेनस्यसृतंहत्वात्रि
भिःशरैः ॥ ४१ ॥ धनुश्चिच्छेदभल्लेनजघानाश्र्वांश्चसप्तभिः ॥ ध्वजमेकेपुणोन्मथ्यत्रिभिस्तंलघ्यताडयत् ॥ ४२ ॥ अथावसन्नःस्वरथेमुहूर्तात्पुनरुत्थितः ॥ सर
णेषुयुधानेनविसृताश्वरथध्वजः ॥ ४३ ॥ कृतोजिघांसुःशैनेयंखड्गचर्मधृगभ्ययात् ॥ तस्यचापततःशीघ्रंवपसेनस्यसात्यकिः ॥ ४४ ॥ वाराहकर्णैर्दशभिरवि
ध्यदसिचर्मणी ॥ दुःशासनस्तुतंद्वात्रिरथंव्यायुधंरुतं ॥ ४५ ॥ आरोप्यस्वरथंतूर्णमपोवाहरणातुरं ॥ अथान्यंरथमास्थायवपसेनोमहारथः ॥ ४६ ॥ द्रौपदे
यांस्त्रिसप्तत्यायुयुधानंचपंचभिः ॥ भीमसेनंचतुःपत्यासहदेवंचपंचभिः ॥ ४७ ॥ नकुलंत्रिंशतावाणैःशतानीकंचसप्तभिः ॥ शिखंडिनंचदशभिर्धर्मरा
जंशतेनच ॥ ४८ ॥ एतांश्वान्यांश्चराजेंद्रप्रवीरान्जयगृह्णिनः ॥ अभ्यर्दयन्महेश्वासःकर्णपुत्रोविशांपते ॥ ४९ ॥ कर्णस्ययुधिदुर्धर्पस्ततःशृष्टमपालयत् ॥ दुः
शासनंचशैनेयोनवैर्नवभिरायसैः ॥ ५० ॥ विसृताश्वरथंरुत्वाललाटेत्रिभिरार्पयत् ॥ सत्वन्यरथमास्थायविधिवत्कल्पितंपुनः ॥ ५१ ॥ युयुधेपांडुभिःसार्धं
कर्णस्याप्याययन्बलं ॥ धृष्टद्युम्नस्ततःकर्णमविध्यदशभिःशरैः ॥ ५२ ॥ द्रौपदेयास्त्रिसप्तत्यायुयुधानस्तुसप्तभिः ॥ भीमसेनश्चतुःपत्यासहदेवश्चसप्तभिः ॥ ५३ ॥
नकुलंत्रिंशतावाणैःशतानीकस्तुसप्तभिः ॥ शिखंडीदशभिर्वीरोधर्मराजःशतेनतु ॥ ५४ ॥ एतंचान्यचराजेंद्रप्रवीराजयगृह्णिनः ॥ अभ्यर्दयन्महेश्वासंसृतपुत्रं
महामृधे ॥ ५५ ॥ तान्सृतपुत्रोविशिखंडशभिर्दशभिःशरैः ॥ रथेनानुचरन्वीरःप्रत्यविध्यदरिंदमः ॥ ५६ ॥ तत्राम्रवीर्यकर्णस्यलाघवंचमहात्मनः ॥ अपश्याम
महाभागतदद्भुतमिवाभवत् ॥ ५७ ॥ नद्यादद्भनंददृशुःसंदधानंचसायकान् ॥ चिमुंचंतंचसंरंभादपश्यंतहतानरीन ॥ ५८ ॥

॥ ५१ ॥ ६० ॥ विवरं अंतरं ददुः प्रस्ता इत्यर्थः ॥ ६१ ॥ ६२ ॥ ६३ ॥ ६४ ॥ ६५ ॥ ६६ ॥ ६७ ॥ इतिकर्णपर्वणि नैलकंठीये भारतभावादीपे अष्टचत्वारिंशोऽध्यायः ॥ ४८ ॥ ॥ ५१ ॥ ॥ ५२ ॥ ॥ ५३ ॥

घौर्वियद्गुर्दिशश्चैव प्रपूर्णा निशितैः शरैः ॥ अरुणा भ्रावता कारं तस्मिन्देशेव भौचियत् ॥ ५९ ॥ नृत्यन्निवहिराधेयश्चापहस्तः प्रतापवान् ॥ यैर्विद्धः प्रत्यविद्ध्य
त्तानेकैकं त्रिगुणैः शरैः ॥ ६० ॥ शतैश्च दशभिश्चैतान् पुनर्विध्वाननाद च ॥ साश्वसूतरथाश्च न्नास्तस्ते विवरं ददुः ॥ ६१ ॥ तान्प्रमथ्य महेश्वासान् राधेयः शरव-
ष्टिभिः ॥ गजानां कमसंवाधं प्राविशच्छत्रुकर्शनः ॥ ६२ ॥ सरथांश्चिशतं हत्वा चेदीनामनिवर्तिनां ॥ राधेयो निशितैर्वाणैस्ततो भ्याच्छुधिष्ठिरं ॥ ६३ ॥ त-
तस्ते पांडवाराजश्चिच्छखंडी च संसात्यकिः ॥ राधेयात्परिरक्षंतो राजानं पर्यवारयन् ॥ ६४ ॥ तथैव तावकाः सर्वे कर्णदुर्वारणरणे ॥ यत्ताः शूरामहेश्वासाः पर्यरक्षं-
तसर्वशः ॥ ६५ ॥ नानावादित्रघोषाश्च प्रादुरासन्विशांपते ॥ सिंहनादश्च संजज्ञे शूराणामभिगर्जतां ॥ ६६ ॥ ततः पुनः समाजग्मुरभीताः कुरुपांडवाः ॥ युधिष्ठि-
रमुखाः पार्थाः सूतपुत्रमुखावयं ॥ ६७ ॥ इति श्रीमहाभारते कर्णपर्वणि संकुलयुद्धे अष्टचत्वारिंशोऽध्यायः ॥ ४८ ॥ ॥ ५१ ॥ ॥ ५२ ॥ ॥ ५३ ॥ संजय उवाच
विदार्य कर्णस्तां सनां युधिष्ठिरमथाद्रवन् ॥ रथहस्यश्चपत्तीनां सहस्रैः परिवारितः ॥ १ ॥ नानायुधसहस्राणि प्रेरितान्यरिभिर्वृषः ॥ छित्वा बाणशतैरुग्रैस्तानवि-
ध्यद्संभ्रमात् ॥ २ ॥ निचकर्त शिरांस्येषां वाहनूहंश्च सूतजः ॥ तेहतावसुधांपेतुर्भग्राश्चाम्येविदुद्भुवुः ॥ ३ ॥ द्राविडास्तु निपादास्तु पुनः सात्यकिचोदिताः ॥ अभ्य-
द्रवन् जिघांसंतः पत्तयः कर्णमाहवे ॥ ४ ॥ ते विवाहुश्चिरस्त्राणाः प्रहताः कर्णसायकैः ॥ पेतुः पृथिव्यां युगपच्छिन्नं शालवनं यथा ॥ ५ ॥ एवं योधशतान्याजौ सह-
स्त्राण्ययुतानि च ॥ हतानीयुर्महीदेहैर्यशसापूरयन्दिशः ॥ ६ ॥ अथ वैकर्तनं कर्णरणे क्रुद्धमिवांतकं ॥ रुरुधुः पांडुपंचालाव्याधिं मंत्रौपधैरिव ॥ ७ ॥ संताम्रमृद्या-
भ्यपतत्युनरेव युधिष्ठिरं ॥ मंत्रौपधिक्रियातीतो व्याधिरत्युल्वणो यथा ॥ ८ ॥ सराजगृद्धिभीरुद्धः पांडुपंचालकेकयैः ॥ नाशकत्तानतिक्रांतुं मृत्युर्ब्रह्मविदो यथा ॥ ९ ॥ ततो युधिष्ठिरः कर्णमदूरस्थं निवारितं ॥ अब्रवीत्परवीरघ्नं क्रोधसंरक्तलोचनः ॥ १० ॥ कर्णकण्ठव्याहृष्टे सूतपुत्रं वचः शृणु ॥ सदास्पर्धसिसंग्रामे फाल्गुने-
नतरस्विना ॥ ११ ॥ तथास्मान्बाधसे नित्यं धार्तराष्ट्रमते स्थितः ॥ यद्वलयच्च ते वीर्यं प्रदेषो यस्तु पांडुषु ॥ १२ ॥ तत्सर्वं दर्शयस्वाद्यपौरुषं महदास्थितः ॥ युद्धश्रद्धां-
च ते घाहं विनेष्यामि महाहवे ॥ १३ ॥ एवमुक्त्वा महाराज कर्णं पांडुसुतस्तदा ॥ सुवर्णपुंखैर्दशभिर्विव्याधायस्मयैः शरैः ॥ १४ ॥

विदार्येति ॥ १ ॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥

॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥ २६ ॥ २७ ॥ २८ ॥ २९ ॥ ३० ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ ३३ ॥ ३४ ॥ ३५ ॥ ३६ ॥ ३७ ॥ ३८ ॥ ३९ ॥

तंसूतपुत्रोदशभिःप्रत्यक्त्थ्यदरिंदमः॥वत्सदंतैर्महेश्वासःप्रहसन्निवभारत ॥ १५ ॥ सोवज्ञायतुनिर्विद्धःसूतपुत्रेणमारिष ॥ प्रजज्वालततःक्रोधाद्द्विपेवहुता
शनः॥ १६ ॥ ज्वालामालापरिक्षिमोराज्ञोदेहोव्यदृश्यत॥युगांतेदग्धुकामस्यसंवर्ताग्नेरिवापरः॥ १७ ॥ ततोविस्फार्यसुमहच्चापहेमपरिष्कृतं॥समाधत्तशितंवाणं
गिरीणामपिदारणं ॥ १८ ॥ ततःपूर्णायतोल्हृष्टंयमदंडनिभंशरं ॥ मुमोचत्वरितोराजासूतपुत्रजिघांसया ॥ १९ ॥ सतुवेगवतामुक्तोवाणोवज्राशनिस्वनः ॥ वि
वेशसहसाकर्णसव्येपार्श्वेमहारथं ॥ २० ॥ सतुतेनप्रहारेणपीडितःप्रमुमोहवै ॥ स्रस्तगात्रोमहाबाहुर्धनुस्तुज्यस्यंदने ॥ २१ ॥ गतासुरिवनिश्चेतःशल्यस्याभिमु
खोपतत् ॥ राजापिभूयोनाजघ्नेकर्णपार्थहितेप्सया ॥ २२ ॥ ततोहाहाकृतंसर्वधार्तराष्ट्रबलमहत् ॥ विवर्णमुखभूयिष्ठंकर्णदृष्ट्वातथागतं ॥ २३ ॥ सिंहनादश्वसं
जज्ञेक्ष्वेलाःकिलकिलास्तथा ॥ पांडवानांमहाराजदृष्ट्वा राज्ञःपराक्रमं ॥ २४ ॥ प्रतिलभ्यतुराधेयःसंज्ञानातिचिरादिव ॥ दधेराजबिनाशायमनःक्रूरपराक्र
मः ॥ २५ ॥ सहेमविकृतंचापविस्फार्यविजयमहत् ॥ अवाकिरदमेयात्मापांडवंनिशितैःशरैः ॥ २६ ॥ ततःसुराभ्यांपांचाल्यौचक्ररक्षौमहात्मनः ॥ जघानचं
द्रदेवंचदंडधारंचसंयुगे ॥ २७ ॥ तावुभौथमंराजस्यप्रवीरौपरिपार्श्वतः ॥ रथाभ्याशेचकांशेतेचंद्रस्येवपुनर्वसू ॥ २८ ॥ युधिष्ठिरःपुनःकर्णमत्रित्यत्रिंशताशरैः ॥
सुषेणंसत्यसेनंचत्रिभिस्त्रिभिरताडयत् ॥ २९ ॥ शल्यंनवंत्याविव्याधत्रिसप्तत्याचसूतजं ॥ तांस्तस्यगोमृन्विव्याधत्रिभिस्त्रिभिरजिह्वगैः ॥ ३० ॥ ततःप्रहस्याधि
रथिर्विधुन्वानःसकार्मुकं ॥ भित्वाभलेनराजानंविध्वाषष्ट्यानदत्तदा ॥ ३१ ॥ ततःप्रवीराःपांडूनामभ्यधावन्नमर्षिताः ॥ युधिष्ठिरंपरीप्संतःकर्णमभ्यर्दयञ्छ
रैः ॥ ३२ ॥ सात्यकिश्चेकितानश्वयुत्सुःपांड्व्यएवच ॥ धृष्टद्युम्नःशिखंडीचद्रौपदेयाःप्रभद्रकाः ॥ ३३ ॥ यमौचभीमसेनश्चशिशुपालस्यचात्मजः ॥ कारुषा
मत्स्यशेषाश्चेकयाःकाशिकोसलाः ॥ ३४ ॥ एतेचत्वरितावीरावसुषेणमताडयन् ॥ जनमेजयश्चपांचाल्यःकर्णविव्याधसायकैः ॥ ३५ ॥ वाराहकर्णनाराचै
नालीकैर्निशितैःशरैः ॥ वत्सदंतैर्विपाठैश्चसुरप्रैश्चद्रकामुखैः ॥ ३६ ॥ नानाप्रहरणैश्चोद्गैरयहस्यश्वसादिभिः ॥ सर्वतोभ्यद्रवत्कर्णपरिवार्यजिघांसया ॥ ३७ ॥
सपांडवांनांप्रवरैःसर्वतःसमभिद्भुतः ॥ उदीरयन्ब्राह्ममस्रंशरैरापूरयन्दिशः ॥ ३८ ॥ ततःशरमहाज्वालोवीर्योप्माकर्णपावकः ॥ निर्दहन्पांडववनवीरःपर्यचर
द्रणे ॥ ३९ ॥ ससंधायमहाग्निमहेश्वासोमहामनाः ॥ प्रहस्यपुरुषेन्द्रस्यशरैश्चिच्छेदकार्मुकं ॥ ४० ॥

पुरुषेन्द्रस्ययुधिष्ठिरस्य ॥ ४० ॥

॥ ४१ ॥ ४२ ॥ ४३ ॥ ४४ ॥ ४५ ॥ ४६ ॥ ४७ ॥ ४८ ॥ ४९ ॥ ५० ॥ ५१ ॥ ५२ ॥ ५३ ॥ ५४ ॥ ५५ ॥ ५६ ॥ ५७ ॥ ५८ ॥ ५९ ॥ ६० ॥ ६१ ॥ ६२ ॥ ६३ ॥ ६४ ॥ ६५ ॥ ६६ ॥
 ततःसंधायनवतिनिमेषान्नतपर्वणां ॥ विभेदकवचंराज्ञोरणेकर्णःशितैःशरैः ॥ ४१ ॥ तद्वर्महेमविकृतरत्नचित्रंभौपतत् ॥ सविद्युदभ्रंसवितुःश्लिष्टंवातहतं
 यथा ॥ ४२ ॥ तदंगात्पुरुषेद्रस्यभ्रंष्टंवर्मव्यराचत ॥ रत्नैरलंकृतंचित्रैर्व्यभ्रंनिशियथानभः ॥ ४३ ॥ छिन्नवर्माशरैःपार्थोरुधिरेणसमुक्षितः ॥ ततःसर्वायसींश
 क्तिंचिक्षेपाधिरधिप्रति ॥ ४४ ॥ तांज्वलेतीमिवाकाशेशरैश्चिच्छेदसप्तभिः ॥ साछिन्नाभूमिमगमन्महेष्वासस्यसायकैः ॥ ४५ ॥ ततोधाद्वोलंलाटचहृदिचै
 वयुधिष्ठिरः ॥ चतुर्भिस्तोमरैःकर्णताडयित्वानदन्मुदा ॥ ४६ ॥ उद्भिन्नरुधिरःकर्णःक्रुद्धःसर्पइवश्वसन् ॥ ध्वजंचिच्छेदभङ्गेनत्रिभिर्विव्याधपांडवं ॥ ४७ ॥ इ
 पुधीचास्यचिच्छेदरथंचतिलशाच्छिनत् ॥ कालवालास्तुयेपार्थदंतवर्णावहह्याः ॥ ४८ ॥ तैर्युक्तरथमास्थायप्रायाद्राजापराङ्मुखः ॥ एवंपार्थोभ्युपायात्सनि
 हतःपार्णिसारथिः ॥ ४९ ॥ अशक्रुवन्प्रमुखतःस्यातुंकर्णस्यदुर्मनाः ॥ अभिद्रुत्यतुराधेयःपांडुपुत्रंयुधिष्ठिरं ॥ ५० ॥ वज्रच्छत्रांकुशैर्मस्यैर्ध्वजकूर्मांबुजादि
 भिः ॥ लक्षणैरुपपन्नेनपांडुनापांडुनंदनं ॥ ५१ ॥ पवित्रोकर्तुमात्मानंस्कंधेसंस्पृश्यपाणिना ॥ ग्रहीतुमिच्छन्सर्वलाकुंतीवाक्यंचसोऽस्मरन् ॥ ५२ ॥ तंशल्यः
 प्राहमाकर्णगृहीथाःपार्थिवोत्तमं ॥ गृहीतमात्रोहत्वात्वांमाकरिष्यतिभस्मसात् ॥ ५३ ॥ अब्रवीत्प्रहसन्नाजनकुत्सयन्निवपांडवं ॥ कथंनामकुलेजातःक्षत्रधर्म
 व्यवस्थितः ॥ ५४ ॥ प्रजत्यात्समरंभातःप्राणान्नक्षन्महाहवे ॥ नभवान्क्षत्रधर्मपुकुशलोहीतिमेमतिः ॥ ५५ ॥ ब्राह्मेवलेभवान्युक्तःस्वाध्यायेयज्ञकर्मणि ॥
 मास्मयुद्धस्वकौंतेयमास्मवीरान्समासदः ॥ ५६ ॥ माचैतानप्रियंब्रह्मिवैव्रजमहारणं ॥ वक्तव्यामारिपान्येतुनवक्तव्यास्तुमादृशाः ॥ ५७ ॥ मादृशान्विब्रुव
 न्युद्धेएतदन्यच्चलप्यसं ॥ स्वगृहंगच्छकौंतेययत्रतौकेशवार्जुनौ ॥ ५८ ॥ नहित्वांसमरेराजनहन्त्यात्कर्णःकथंचन ॥ एवमुक्त्वावतःपार्थविस्तज्यचमहाबलः ॥
 ॥ ५९ ॥ न्यहनत्पांडवींसेनांवज्रहस्तइवासुरीं ॥ ततोपायाद्दुतराजन्वीडन्निवनरेश्वरः ॥ ६० ॥ अथापयातराजानंमत्त्वान्वीयुस्तमच्युतं ॥ चेदिपांडवपंचाल्यःसा
 त्यकिश्चमहारथः ॥ ६१ ॥ द्रौपदेयास्तथाशूरामाद्रीपुत्रौचपांडवौ ॥ ततोयुधिष्ठिरानीकंदृष्ट्वाकर्णःपराङ्मुखं ॥ ६२ ॥ कुरुभिःसहितोवीरःप्रहृष्टःपृष्ठतोन्वगात् ॥
 भेरीशंखमृदंगानांकार्मुकाणांचनिःस्वनः ॥ ६३ ॥ वभूवधार्तराष्ट्राणांसिंहनादरवस्तथा ॥ युधिष्ठिरस्तुकौरव्यरथमारुह्यसत्वरं ॥ ६४ ॥ श्रुतकीर्त्तर्महाराजदृष्ट्वा
 न्कर्णविक्रमं ॥ काल्यमानंवलंद्दृष्ट्वाधर्मराजोयुधिष्ठिरः ॥ ६५ ॥ स्वान्योधानब्रवीत्क्रुद्धोनिघ्नतैतान्किमासत ॥ ततोराज्ञाभ्यनुज्ञाताःपांडवानांमहारथाः ॥ ६६ ॥

॥ ६७ ॥ ६८ ॥ ६९ ॥ ७० ॥ ७१ ॥ ७२ ॥ ७३ ॥ ७४ ॥ ७५ ॥ ७६ ॥ ७७ ॥ ७८ ॥ ७९ ॥ ८० ॥ ८१ ॥ ८२ ॥ ८३ ॥ ८४ ॥ ८५ ॥ ८६ ॥ ८७ ॥ ८८ ॥ ८९ ॥ ९० ॥ ९१ ॥

भीमसेनमुखाःसर्वेपुत्रांस्तेप्रत्युपाद्रवन् ॥ अभवत्तुमुलःशब्दोयोधानांतत्रभारत ॥ ६७ ॥ रथहस्यश्वपत्तीनांशस्त्राणांचततस्ततः ॥ उत्तिष्ठतप्रहरतप्रैताभिपत
तेतिच ॥ ६८ ॥ इतिब्रुवाणात्त्यन्योन्यंजघुर्योधामहारणे ॥ अभ्रच्छायेवतत्रासीच्छरवृष्टिभिरंवरे ॥ ६९ ॥ समावृतैर्नरवरैर्निघ्नद्विरिंतरेतरं ॥ विफ्ताकध्वजच्छ
त्राव्यश्वसूतायुधारण ॥ ७० ॥ व्यंगांगावयवाःपेनुःक्षितौक्षीणाःक्षितीश्वराः ॥ प्रवणादिवशैलानांशिखराणिद्विप्रोत्तमाः ॥ ७१ ॥ सारोहानिहताःपेतुर्वज्र
भिन्नाइवाद्रयः ॥ छिन्नभिन्नविपर्यस्तैर्वमालंकारभूषणैः ॥ ७२ ॥ सारोहास्तुरगाःपेतुर्हतवीराःसहस्रशः ॥ विप्रविद्धायुथाश्वैवविरथाश्वरथैर्हताः ॥ ७३ ॥ प्र
तिवीरैश्वसंमर्दपत्तिसंघाःसहस्रशः ॥ विशालायतताघाक्षैःपद्मेन्दुसदृशाननैः ॥ ७४ ॥ शिरोभिर्युद्धशौंडानांसर्वतःसंवृतामही ॥ यथाभुवितथाव्योम्निनिःस्व
नंशुश्रुवुर्जनाः ॥ ७५ ॥ विमानैरप्सरःसंघैर्गीतवादित्रनिःस्वनैः ॥ हतानभिमुखान्वीरान्वीरैःशतसहस्रशः ॥ ७६ ॥ आरोप्यारोप्यगच्छंतिविमानेष्वप्सरोग
णमः ॥ तदृष्ट्वामहदाश्वर्यप्रत्यक्षंस्वर्गलिप्सया ॥ ७७ ॥ प्रदृष्टमनसःशूराःक्षिप्रंजघ्नुःपरस्परं ॥ रथिनोरथिभिःसार्धंचित्रंयुधुगुराहवे ॥ ७८ ॥ पत्तयःपत्तिभिर्ना
गाःसहनागैर्हयैर्हयाः ॥ एवंप्रवृत्तेसंग्रामेगजवाजिनरक्षये ॥ ७९ ॥ सैन्येनरजसावृत्तेस्वेस्वांजघ्नुःपरेपरान् ॥ कचाकचियुद्धमासीर्दंतिनखानखि ॥ ८० ॥
मुष्टियुद्धंनियुद्धंचदेहपाप्मासुनाशनं ॥ तथावर्ततिसंग्रामेगजवाजिनरक्षये ॥ ८१ ॥ नराश्वनागदेहेभ्यःप्रसृतालोहितापगा ॥ गजाश्वनरदेहान्साव्युवाहपतिता
न्वहून् ॥ ८२ ॥ नराश्वगजसंवाधेनराश्वगजसादिनां ॥ लोहितोदामहाघोरासांसशोणितकर्दमा ॥ ८३ ॥ नराश्वगजदेहानांवहंतीभीरुभीषणा ॥ तस्याःपारम
पारंचव्रजंतिविजयैषिणः ॥ ८४ ॥ गाधेनचोत्प्लवंतश्चनिमज्योन्मज्यचापरे ॥ तेतुलोहितदिग्धांगारक्तवर्मायुधांवराः ॥ ८५ ॥ सस्रुस्तस्यांपपुश्वास्यांमस्तुश्च
भरतर्षभ ॥ रथानश्वान्नशान्नागानायुधाभरणानिच ॥ ८६ ॥ वसनान्यथवर्माणिवध्यमानान्हतानपि ॥ भूमिंखंघांदिशश्चैवप्रायःपश्यामलोहितं ॥ ८७ ॥
लोहितस्यतुगंधेनस्पर्शेनचरसेनच ॥ रूपेणचातिरक्तेनशब्देनचविसर्पता ॥ ८८ ॥ त्रिपादःस्रुमहानासीत्प्रायःसैन्यस्यभारत ॥ तत्तुविप्रहतंसैन्यंभीमसेनमु
खास्तदा ॥ ८९ ॥ भूयःसमाद्रवन्वीराःसात्यकिप्रमुखास्तदा ॥ तेषामार्पततांवेगमविपद्यंनिरीक्ष्यच ॥ ९० ॥ पुत्राणांतेमहासैन्यमासीद्राजन्पराङ्मुखं ॥ तत्र
कीर्णरथाश्वेभंनरवीजिसमाकुलं ॥ ९१ ॥

॥ १२ ॥ इतिकर्णपर्वणिनैलकंठीप्रैभारतभावेदीपेऊनपंचाशत्तमोऽध्यायः ॥ ४९ ॥ ॥ ५० ॥ ॥ ५१ ॥ तानिति ॥ १ ॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥
विध्वस्तवर्मकवचंप्रवित्थायुधकार्मुकं ॥ व्यद्रवत्तावकंसैन्यं लोड्यमानं समंततः ॥ सिंहादिं तमिवारण्ये यथा गजकुलं तथा ॥ १२ ॥ इति श्रीमहाभारते कर्णपर्व
णिसंकुलयुद्धे ऊनपंचाशत्तमोऽध्यायः ॥ ४९ ॥ ॥ ५० ॥ ॥ ५१ ॥ संजय उवाच ॥ तानभिद्रवतो दृष्ट्वा पाण्डवांस्तावकं वलं ॥ दुर्योधनो महाराज वारयामास
सर्वशः ॥ १ ॥ योधांश्च स्ववलं चैव समंताद्भरतर्षभ ॥ क्रोशतस्तव पुत्रस्य नस्मराज न्यवर्तत ॥ २ ॥ ततः पक्षः प्रपक्षश्च शकुनिश्चापि सौवलः ॥ तदा सशस्त्राः कुरवा
भीममभ्यद्रवन्नणे ॥ ३ ॥ कर्णोऽपि दृष्ट्वा द्रवतो धार्तराष्ट्रान्सराजकान् ॥ मद्रराजमुवाचे दंयाहिर्भीमरथं प्रति ॥ ४ ॥ एवमुक्तश्च कर्णेन शल्यो मद्राधिपस्तदा ॥ हं
सवर्णाह्यानग्र्यात्रैपीद्यत्रवक्रोदरः ॥ ५ ॥ ते प्रेरिता महाराज शल्येनाहवशो भिना ॥ भीमसेनरथं प्राप्य समसज्जंत वाजिनः ॥ ६ ॥ दृष्ट्वा कर्णसमस्यांतं भीमः
क्रोधसमन्वितः ॥ मतिं चक्रे विनाशाय कर्णस्य भरतर्षभ ॥ ७ ॥ सोऽब्रवीत्सात्यकिं वीरं धृष्टद्युम्नं च पार्षतं ॥ यूयं रक्षतराजानं धर्मात्मानं युधिष्ठिरं ॥ ८ ॥ संश
यान्महतो मुक्तं कथंचित्प्रेक्षतो मम ॥ अग्रतो मे कृतो राजा छिन्नसर्वपरिच्छदः ॥ ९ ॥ दुर्योधनस्य प्रीत्यर्थं राधेयेन दुरात्मना ॥ अंतमद्यगमिष्यामि तस्य दुः
खस्य पार्षत ॥ १० ॥ हंतास्म्यद्यरणे कर्णसवामां निहनियति ॥ संग्रामेण सुघोरेण सत्यमेतद्ब्रवीमि ते ॥ ११ ॥ राजानमद्य भवतां न्यासभूतं दद्यानि वै ॥ तस्य संर
क्षणे सर्वे यतध्वं विगतज्वराः ॥ १२ ॥ एवमुक्त्वा महाबाहुः प्रायादाधिरथिं प्रति ॥ सिंहनादेन महता सर्वाः सन्नादयन्दिशः ॥ १३ ॥ दृष्ट्वा त्वरितमायांतं भीमं युद्धा
भिनंदिनं ॥ सूतपुत्रमथोवाच मद्राणामीश्वरो विभुः ॥ १४ ॥ शल्य उवाच ॥ पश्य कर्णमहाबाहुं संक्रुद्धं पाण्डुनंदनं ॥ दीर्घकालाजितं क्रोधं मोक्तुकामं त्वयि
ध्रुवं ॥ १५ ॥ इदं शान्तस्य रूपं मे दृष्टपूर्वकदा च न ॥ अभिमन्यौ हते कर्णराक्षसे च घटोत्कचे ॥ १६ ॥ त्रैलोक्यस्य समस्तस्य शक्तः क्रुद्धो निवारणे ॥ विभर्त्सि सदृशं रू
पं युगांताग्निं समप्रभं ॥ १७ ॥ संजय उवाच ॥ इति ब्रुवति राधेयं मद्राणामीश्वरे नृप ॥ अभ्यवर्तत वै कर्णं क्रोधदीप्तो घटोदरः ॥ १८ ॥ अथागतं तु संप्रेक्ष्य भी
मं युद्धाभिनंदिनं ॥ अब्रवीद्वचनं शल्यं राधेयः प्रहसन्निव ॥ १९ ॥ यदुक्तं वचनं मे घत्वयामद्रजनेश्वर ॥ भीमसेनं प्रति विभोतस्सत्यं नात्र संशयः ॥ २० ॥ एष शूर
श्च वीरश्च क्रोधनश्च वक्रोदरः ॥ निरपक्षः शरीरे च प्राणतश्च वलाधिकः ॥ २१ ॥ अज्ञातवासं वसता विराटनगरे तदा ॥ द्रौपद्याः प्रियकामेन केवलं वाहुसंश्रयात् ॥
॥ २२ ॥ गूढभावं समाश्रित्य कीचकः सगणोहतः ॥ सोऽद्य संग्रामशिरसि सन्नद्धः क्रोधमूर्छितः ॥ २३ ॥ ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥

किंकरोद्यतदंडेन करेणोद्यतोदंडोयेनतेनमृत्युनासंमः किशब्द उपमार्थे ॥ २४ ॥ २५ ॥ २६ ॥ २७ ॥ २८ ॥ २९ ॥ ३० ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ ३३ ॥ ३४ ॥ ३५ ॥ ३६ ॥ ३७ ॥ ३८ ॥ ३९ ॥ ४० ॥

किंकरोद्यतदंडेनमृत्युनापिब्रजेद्रणं ॥ चिरकालाभिलपितोममायंतुमनोरथः ॥ २४ ॥ अर्जुनंसमरेहन्यांमांवाहन्याद्दहनंजयः ॥ समेकदाचिदद्यैवभवेद्भीमस
मागमात् ॥ २५ ॥ निहतेभीमसेनेवायदिवाविरथीकृते ॥ अभियास्यतिमांपार्थस्तन्मेसाधुभविष्यति ॥ २६ ॥ अत्रयन्मन्यसेप्राप्तंतच्छीघ्रंसंप्रधारय ॥ एत
च्छ्रुत्वातुवचनंराधेयस्यामितौजसः ॥ २७ ॥ उवाचवचनंशल्यःसूतपुत्रंतथागतं ॥ अभियाहिमहावाहोभीमसेनंमहाबलं ॥ २८ ॥ निरस्यभीमसेनंतुततःप्रा
प्स्यसिफाल्गुनं ॥ यस्तेकामोभिलपितश्चिरात्प्रभृतिद्वतः ॥ २९ ॥ सर्वसंपत्स्यतेकर्णसत्यमेतद्वर्वामिते ॥ एवमुक्तेततःकर्णःशल्यंपुनरभापत ॥ ३० ॥ हंताहम
र्जुनंसंख्येमांवाहन्याद्दहनंजयः ॥ युद्धे मनःसमाधाययाहियत्रवृकोदरः ॥ ३१ ॥ संजय उवाच ततःप्रायाद्रथेनाशुशल्यस्तत्रविशांपते ॥ यत्रभीमोमहे
ष्वासोव्यद्रावयतवाहिनीं ॥ ३२ ॥ ततस्तूर्यनिनादश्चभेरीणांचमहास्वनः ॥ उदतिपृच्छराजेंद्रकर्णभीमसमागमे ॥ ३३ ॥ भीमसेनोथसंकुद्धस्तस्यसैन्यंदुरास
दं ॥ नाराचैर्विमलैस्तीक्ष्णैर्दिशःप्राद्रावयद्वली ॥ ३४ ॥ समन्निपातस्तुमुत्तोघोररूपोविशांपते ॥ आसीद्रौद्रोमहाराजकर्णपांडवयोर्मथे ॥ ३५ ॥ ततोमुहूर्त्तद्रा
जेंद्रपांडवंःकर्णमाद्रवत् ॥ समापतंतं संप्रेक्ष्यकर्णोवैकर्त्तनोवृपः ॥ ३६ ॥ आजघानसुसंकुद्धो नाराचैनस्तनांतरे ॥ पुनश्चैनममेयात्मागरवंपरवाकिरत् ॥ ३७
सविद्धःसूतपुत्रेणच्छादयामासपत्रिभिः ॥ विव्याधनिशितैःकर्णनवभिर्नतपर्वभिः ॥ ३८ ॥ तस्यकर्णोधनुर्मध्येद्विधाचिच्छेदपत्रिभिः ॥ अथैनंछिन्नधन्वानं
प्रत्यविध्यस्तनांतरे ॥ ३९ ॥ नाराचेनसुतीक्ष्णेनसर्वाविरणभेदिना ॥ सोन्यत्कार्मुकमाढायसूतपुत्रंवृकोदरः ॥ ४० ॥ राजन्मर्मसुमर्मज्ञोविव्याधनिशितैः
शरैः ॥ ननादवलवन्नाटकंपयन्निवरोदसी ॥ ४१ ॥ तंकर्णःपंचविंशत्यानाराचेनसमार्पयत् ॥ मदीत्कटेवनेदृप्तमुल्काभिरिवकुंजरं ॥ ४२ ॥ ततःसायकभि
न्नांगःपांडवःक्रोधमूढितः ॥ संरंभामर्पताघातःसूतपुत्रवधेष्मया ॥ ४३ ॥ सकार्मुकेमहावेगंभारसाधनमुत्तमं ॥ गिरीणामपिभेत्तारंसायकंसमयोजयत् ॥
॥ ४४ ॥ विकृष्यवलवद्घातमाकर्णदितिमारुतिः ॥ तंमुमोचमहेष्वासःक्रुद्धःकर्णजिघांसया ॥ ४५ ॥ सविष्टोवलवतावाणोवजाशानिस्वनः ॥ अदारयद्रणे
कर्णवज्रवेगोयथाचलं ॥ ४६ ॥ सभीमसेनाभिरनमनपत्रकहृद ॥ निपसादरयोपस्थेविसंज्ञःपृतनापतिः ॥ ४७ ॥

॥ ४१ ॥ ४२ ॥ ४३ ॥ ४४ ॥ ४५ ॥ ४६ ॥ ४७ ॥

॥ ४८ ॥ ४९ ॥ इतिकर्णपर्वणिर्नलकंठीयेभारतभावदीपेपंचाशत्तमोऽध्यायः ॥ ५० ॥ ॥ ५ ॥ ॥ ५ ॥ सुदुष्करमिति ॥ १ ॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥
 ततोमद्राधिपोदृष्ट्वाविसंज्ञं सृतनंदनं ॥ अपोवाहरथेनाजौकर्णमाहवशोभिनं ॥ ४८ ॥ ततःपराजितेकर्णे धार्तराष्ट्रीमहाचमूं ॥ व्यद्रावयद्भीमसेनोयथेंद्रोदान
 वान्पुरा ॥ ४९ ॥ इतिश्रीमहाभारतेकर्णपर्वणिकर्णाप्यानेपंचाशत्तमोऽध्यायः ॥ ५० ॥ ॥ ५ ॥ ॥ ५ ॥ धृतराष्ट्र उवाच सुदुष्करमिदं कर्मकृतं
 भीमेन संजय ॥ येन कर्णो महाबाहुरथोपस्ये निपातितः ॥ १ ॥ कर्णोत्येकोरणे हंता पांडवान् संजयैः सह ॥ इतिदुर्योधिनः सृतप्रात्रवीन्मां सुदुर्मुहुः ॥ २ ॥ पराजितं
 तुराधेयं दृष्ट्वा भीमेन संयुगे ॥ ततः परं किमकरोत्पुत्रो दुर्योधनो मम ॥ ३ ॥ संजय उवाच विमुखं प्रेक्ष्य राधेयं सृतपुत्रं महाहवे ॥ पुत्रस्तव महाराज सोदर्या
 न्समभाषत ॥ ४ ॥ शीघ्रं गच्छत भद्रं वीराधेयं परिरक्षत ॥ भीमसेन भयागाधे मज्जंतं व्यसनार्णवे ॥ ५ ॥ ते तुराज्ञाममादिष्टा भीमसेनं जिघांसवः ॥ अभ्यवर्तंत सं
 क्रुद्धाः पतंगाः पावकं यथा ॥ ६ ॥ श्रुतवां दुर्धरः क्रथो विवित्सुर्विकटः समः ॥ निपंगीकवचीपाशो तथा नंदोपनंदकौ ॥ ७ ॥ दुःप्रधर्षः सुबाहुश्च वातवेगसुवर्चसौ ॥
 धनुर्ग्राहो दुर्मदश्च जलसंधः शलः सह ॥ ८ ॥ एते रथैः परिहृता वीर्यवंतो महाबलाः ॥ भीमसेनं समासाद्य समंतात्पर्यवारयन् ॥ ९ ॥ ते व्यमुंच ऊचुरवातान्नानालिं
 गान्समंततः ॥ सैते रथैर्धमानस्तु भीमसेनो महाबलः ॥ १० ॥ तेषामापततां क्षिप्रं सुतानां ते जनाधिप ॥ रथैः पंचदशैः सार्द्धं पंचाशदहनद्रथान् ॥ ११ ॥ विविंसो
 स्तु ततः क्रुद्धो भलेनापाहरच्छिरः ॥ भीमसेनो महाराज तत्पपातहतं भुवि ॥ १२ ॥ सकुंडलशिरस्त्राणं पूर्णचंद्रोपमं तथा ॥ तं दृष्ट्वा निहतं शूरं भ्रातरः सर्वतः प्रभो ॥
 १३ ॥ अभ्यद्रवंत समरे भीमं भीमपराक्रमं ॥ ततोपराभ्यां भ्रष्टाभ्यां पुत्रयोस्ते महाहवे ॥ १४ ॥ जहार समरे प्राणान् भीमो भीमपराक्रमः ॥ तौ धरामनुपद्येतां वा
 तरुणाविवद्भुमौ ॥ १५ ॥ विकटश्च सहश्वो भौ देवपुत्रोपमौ नृप ॥ ततस्तु त्वरितो भीमः क्रथं नित्येयमक्षयं ॥ १६ ॥ नाराचेन सुतीक्ष्णेन सह तोन्यपतद्भुवि ॥ हा
 हाकारस्ततस्तीव्रः संवभूवजनेश्वर ॥ १७ ॥ वध्यमाने पुवीरेपुतवपुत्रेपुधन्विषु ॥ तेषां सुलुलिते सैन्ये पुनर्भीमो महाबलः ॥ १८ ॥ नंदोपनंदौ समरे प्रैषयद्यमसाद
 नं ॥ ततस्ते प्राद्रवन्भीताः पुत्रास्ते विह्वलीकृताः ॥ १९ ॥ भीमसेनं रणे दृष्ट्वा कालांतकयमोपमं ॥ पुत्रांस्ते निहतान् दृष्ट्वा सृतपुत्रः सुदुर्मनाः ॥ २० ॥ हंसवर्णान्ह
 यान्भूयः प्रैषयद्यत्र पांडवः ॥ तेषेपिता महाराज मद्राजेन वाजिनः ॥ २१ ॥

१२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥ २६ ॥ २७ ॥ २८ ॥ २९ ॥ ३० ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ ३३ ॥ ३४ ॥ ३५ ॥ ३६ ॥ ३७ ॥ ३८ ॥ ३९ ॥ ४० ॥ ४१ ॥ ४२ ॥ ४३ ॥ ४४ ॥ ४५ ॥ ४६ ॥ ४७ ॥ ४८ ॥ ४९ ॥ ५० ॥ ५१ ॥ ५२ ॥ ५३ ॥ ५४ ॥ ५५ ॥ ५६ ॥ ५७ ॥ ५८ ॥ ५९ ॥ ६० ॥ ६१ ॥ ६२ ॥ ६३ ॥ ६४ ॥ ६५ ॥ ६६ ॥ ६७ ॥ ६८ ॥ ६९ ॥ ७० ॥ ७१ ॥ ७२ ॥ ७३ ॥ ७४ ॥ ७५ ॥ ७६ ॥ ७७ ॥ ७८ ॥ ७९ ॥ ८० ॥ ८१ ॥ ८२ ॥ ८३ ॥ ८४ ॥ ८५ ॥ ८६ ॥ ८७ ॥ ८८ ॥ ८९ ॥ ९० ॥ ९१ ॥ ९२ ॥ ९३ ॥ ९४ ॥ ९५ ॥ ९६ ॥ ९७ ॥ ९८ ॥ ९९ ॥ १०० ॥

श्रीमत्सोमहाराजस्यसप्तमस्तोत्रविष्णोः ॥ सप्तमस्तोत्रविष्णोः ॥ २२ ॥ आसीद्रौद्रोमहाराजकर्णपांडवयोर्द्वये ॥ दृष्ट्वा मम महाराजतौ समौती
 वहासी ॥ २३ ॥ आसीदुद्विः कर्षयुद्धमेतदधमविष्णुति ॥ ततोभीमोरणश्लाघीछादयामासपत्रिभिः ॥ २४ ॥ कर्णस्नेमहाराजपुत्राणातिवपसती ॥ यतः क
 र्णोभ्रांशुकुदोभीमंनवभिरापसेः ॥ २५ ॥ विव्याधपरमासन्नोभ्रैः संनतपर्वभिः ॥ आहतः समहाबाहुभीमोभीमपराक्रमः ॥ २६ ॥ आकर्णपूर्णेविशिलैः क
 र्णविष्णुपसंभ्रिः ॥ ततः कर्णोमहाराजआशीविषद्वयश्चसन् ॥ २७ ॥ शरवर्षेणमहताछादयामासपांडवं ॥ भीमोपितंशरघ्रातैश्छादयित्वा महारथ ॥ २८ ॥ प
 र्वतांकौरवेयाणां विनर्दमहाबलः ॥ ततः कर्णोभ्रांशुकुदोदृढमादायकार्मुकं ॥ २९ ॥ भीमंविव्याधदशभिः कंकपत्रैः शिलाशितैः ॥ कार्मुकं चास्यच्छिद्येदम
 हेवनिशितेनच ॥ ३० ॥ ततोभीमोमहाबाहुर्हेमपट्टविभूषितं ॥ परिघंघोरमादायमृत्पुदंडमिवापरं ॥ ३१ ॥ कर्णस्यनिधनाकंक्षीचिक्षेपातिप्रहोदन् ॥ तमा
 यर्कं परिघं वजाशनिसमस्वनं ॥ ३२ ॥ चिच्छेदबहुधाकर्णः शरैराशीविषोपमैः ॥ ततः कार्मुकमादायभीमोदृढतरंतदा ॥ ३३ ॥ छादयामासविशिलैः कर्णपर
 वलाद्वनं ॥ ततोयुद्धमभूद्वोरकर्णपांडवयोर्द्वये ॥ ३४ ॥ हरींद्रयोर्विमुहुः परस्परवयैषिणोः ॥ ततः कर्णोमहाराजभीमसेनंत्रिभिः शरैः ॥ ३५ ॥ आकर्णमूलंवि
 व्याधदंडमायम्यकार्मुकं ॥ सोतिविशोमहेष्वासः कर्णंनंबलिनांवरः ॥ ३६ ॥ घोस्मादसविशिखं कर्णकायावदारणं ॥ तस्यभित्वातनुप्राणंभित्वाकायं चसाय
 कः ॥ ३७ ॥ प्राविशदरुणिराजन्वल्मीकमिवपन्नगः ॥ सतेनातिप्रहारेणव्यथितोविह्वलन्निव ॥ ३८ ॥ संचालरथेकर्णः क्षितिकंपेयचांचलः ॥ ततः कर्णोमहा
 रणरोषामर्षसमन्वितः ॥ ३९ ॥ पांडवंपंचविंशत्यानासचानांसमार्पयत् ॥ आजग्नेबहुभिर्वाणैर्ध्वजमेकेपुणाहनत् ॥ ४० ॥ सारथिचास्यभ्रैः नत्रेपयामास
 चयवे ॥ छित्वा चकार्मुकं तूर्णं पांडवस्याशुपत्रिणा ॥ ४१ ॥ ततोमुहूर्त्ताद्राजेद्रनातिकृच्छ्रदसन्निव ॥ विरथंभीमकर्माणंभीमं कर्णं श्वकारह ॥ ४२ ॥ विरथोभ
 रतश्चेष्टप्रहसन्ननिलोपमः ॥ यदापृथ्व्यमहाबाहुरपतत्स्यंदनोत्समान् ॥ ४३ ॥ अकपुत्यश्वमेनतवसैन्यंविशांपते ॥ व्यधमद्दद्याभीमशरन्मेघानिमानिलः ॥ ४४ ॥
 सुभांसंशतानाञ्जलीपादंताप्रहारिणः ॥ व्यधमत्सहसाभीमः कुड्मस्यप्रस्तपः ॥ ४५ ॥ दंतवेष्टेपुनेत्रेकुमुभुपुत्रकटेपुत्र ॥ मर्मसिपिचमर्मशस्त्रायागवधी
 इती ॥ ४६ ॥ ततोप्रादुर्भूतः प्रदीपं प्रहिताः पुनः ॥ यदाभात्रैजमावदुर्मेषाद्वदिवाकरं ॥ ४७ ॥

॥ ४८ ॥ ४९ ॥ ५० ॥ ५१ ॥ ५२ ॥ ५३ ॥ ५४ ॥ ५५ ॥ ५६ ॥ ५७ ॥ ५८ ॥ ५९ ॥ ६० ॥ ६१ ॥ ६२ ॥ ६३ ॥ ६४ ॥ ६५ ॥ ६६ ॥ ६७ ॥ ६८ ॥ ६९ ॥ ७० ॥ ७१ ॥ ७२ ॥ ७३ ॥
 तान्सप्तशतान्नागान्सारोहायुधकेतनान् ॥ भूमिष्ठोगदयाजघ्नेवज्रेणेंद्रइवाचलान् ॥ ४८ ॥ ततःसुबलपुत्रस्यनागानतिबलान्मुनः ॥ पोथयामासकौतेयोद्वि
 पंचाशदरिंदमः ॥ ४९ ॥ तथारथंशतंसाग्रंपत्नींश्वशतशोपरान् ॥ न्यहनत्पांडवोयुद्धेतापयंस्तववाहिनीं ॥ ५० ॥ प्रताप्यमानंसूर्येणभीमेनचमहात्मना ॥ तव
 सैन्यंसंचुकोचचर्माग्रावाहितंयथा ॥ ५१ ॥ तेभीमभयसंत्रस्तास्तावकाभरतर्षभ ॥ विहायसमरेभीमंद्रुद्रुवैदिशोदश ॥ ५२ ॥ रथाःपंचशताश्चाव्येहादिन
 श्वर्मवर्मिणः ॥ भीममभ्यद्रवन्घ्नंतःशरपूगैःसमंततः ॥ ५३ ॥ तान्सपंचशतान्वीरान्सपताकध्वजायुधान् ॥ पोथयामासगदयाभीमोविष्णुरिवासुरान् ॥ ५४ ॥
 ततःशकुनिनिर्दिष्टाःसादिनःशूरसंमताः ॥ त्रिसाहस्राभ्ययुर्भीमंशक्त्यष्टिप्रासपाणयः ॥ ५५ ॥ प्रत्युद्गम्यजवेनाशुसाश्वारोहांस्तदारिहा ॥ विविधान्विचरन्मा
 गान्गदयासमपोथयत् ॥ ५६ ॥ तेषामासीन्महाऊडुद्धस्तडितानांचसर्वशः ॥ अश्मभिर्विध्यमानानानंगानामिवभारत ॥ ५७ ॥ एवंसुबलपुत्रस्यंत्रिसाह
 स्रान्हयोत्तमान् ॥ हत्वान्यंरथमास्थायक्रुद्धोराधेयमभ्ययात् ॥ ५८ ॥ कर्णोपिसमरेराजन्धर्मपुत्रमरिंदमं ॥ सशरैश्छादयामाससारथिंचाप्यपातयत् ॥ ५९ ॥
 ततःसप्रद्रुतःसंख्येरथंह्रामहारथः ॥ अन्वधावत्किरन्वाणैःकंकपत्रैरजिह्वगैः ॥ ६० ॥ राजानमभिधावंतंशरैरावत्यरोदसी ॥ क्रुद्धःप्रच्छादयामासशरजा
 लेनमारुतिः ॥ ६१ ॥ सन्नित्तस्ततस्तूर्णराधेयःशत्रुकर्शनः ॥ भीमंप्रच्छादयामाससमंतान्निशितैःशरैः ॥ ६२ ॥ भीमसेनरथव्यग्रंकर्णभारतस्त्यकिः ॥ अ
 भ्यर्दयदमेयात्पाणिग्रहणकारणात् ॥ ६३ ॥ अभ्यवर्ततकर्णस्तमर्दितोपिशरैर्भृशं ॥ तावन्योन्यंसमासाद्यवृषभौसर्वधन्विनां ॥ ६४ ॥ विस्तृतौशरान्दीप्ता
 न्विभ्राजतांमनस्विनौ ॥ ताभ्यांवियतिराजेंद्रविततंभीमदर्शनं ॥ ६५ ॥ क्रौंचपृष्ठारुणरौद्रंबाणजालंव्यदृश्यता ॥ नैवसूर्यप्रभाराजन्नदिशःप्रदिशस्तथा ॥ ६६ ॥
 प्राज्ञासिम्भवयंतेवाशरैर्मुक्तैःसहस्रशः ॥ मध्यान्हेतपतोराजन्भास्करस्यमहाप्रभाः ॥ ६७ ॥ हताःसर्वाःशरौघैस्तैःकर्णपांडवयोस्तदा ॥ सौबलंरुतवर्माणंद्रौ
 णिमाधिरथिंरुपं ॥ ६८ ॥ संसक्तान्पांडवैर्दृष्ट्वानिवृत्ताःकुरवःपुनः ॥ तेषामापततांशब्दस्तीव्रआसीद्विशांपते ॥ ६९ ॥ उदृत्तानांयथादृष्ट्यासागराणांभयावहः ॥
 तेसेवेभृशसंसक्तेदृष्ट्वान्योन्यंमहाहवे ॥ ७० ॥ हर्षेणमहतायुक्तेपरिगृह्यपरस्परं ॥ ततःप्रवृत्तेयुद्धमध्यंप्राप्तेदिवाकरे ॥ ७१ ॥ तादृशंनकदाचिद्धिदृष्टपूर्वनचश्रु
 तं ॥ बलौघस्तुसमासाद्यबलौघंसहसारणे ॥ ७२ ॥ उपासर्पतवेगेनवार्योघइवसागरं ॥ आसीन्निनादःसुमहान्बाणौघानांपरस्परं ॥ ७३ ॥

॥ ७४ ॥ ७५ ॥ ७६ ॥ ७७ ॥ ७८ ॥ ७९ ॥ ८० ॥ ८१ ॥ इतिकर्णपर्वणि नैलकंठीये भारतभावदीपे एकपंचाशत्तमोऽध्यायः ॥ ५१ ॥ ॥ ५ ॥ ॥ ५ ॥ क्षत्रिया इति ॥ १ ॥ २ ॥ ३ ॥ दृष्ट्यः दृष्टयः

गर्जनांसागरौघाणां यथास्यान्निःस्वनो महान् ॥ ते तु सेने समासाद्य वेगवत्यौ परस्परं ॥ ७४ ॥ एकीभावमनुप्राप्तेन घाविव समागमे ॥ ततः प्रवृत्ते युद्धं घोररूपं
विशांपते ॥ ७५ ॥ कुरूणां पांडवानां च लिप्सतां सुमहघशः ॥ शूराणां गर्जतां तत्र तद्य विच्छेदकृता गिरः ॥ ७६ ॥ श्रूयते विविधाराजघ्नान्याहुः श्वभारत ॥ यस्य
यद्विरणे व्यंगं पितृतो मातृतोपि वा ॥ ७७ ॥ कर्मतः शीलतो वापि सतच्छ्रावयते युधि ॥ तान्दृष्ट्वा समरे शूरांस्तर्जमात्तान् परस्परं ॥ ७८ ॥ अभवन्मे मतीराजं नृषा
मस्तीति जीवितं ॥ तेषां दृष्ट्वा तु क्रुद्धानां वपूंश्च मिततेजसां ॥ ७९ ॥ अभवन्मे भयंती व्रंकथमेतद्भविष्यति ॥ ततस्ते पांडवाराजन्कौरवाश्च महारथाः ॥ ८० ॥ तत
क्षुःसायकैस्तीक्ष्णैर्निघ्नंतो हि परस्परं ॥ ८१ ॥ इति श्रीमहाभारते कर्णपर्वणि संकुलयुद्धे एकपंचाशत्तमोऽध्यायः ॥ ५१ ॥ ॥ ५ ॥ ॥ ५ ॥ संजय उवाच
क्षत्रियास्ते महाराज परस्परवधैः पिणः ॥ अन्योन्यं समरे जघ्नुः कृतवैराः परस्परं ॥ १ ॥ रथौघाश्च हयौघाश्च नरौघाश्च समंततः ॥ गजौघाश्च महाराजसंसक्ताश्च पर
स्परं ॥ २ ॥ गदानां परिघाणां च कणपानां च क्षिप्यतां ॥ प्रासानां भिदिपालानां भुशुंडीनां च सर्वशः ॥ ३ ॥ संपातं चानुपस्थामसंग्रामे भृशदारुणे ॥ शलभा इव सं
पेतुः शरदृष्ट्यः समंततः ॥ ४ ॥ नागान्नागाः समासाद्य व्यधमंत परस्परं ॥ हयाहयांश्च समरे रथिनोरथिनस्तथा ॥ ५ ॥ पत्तयः पत्तिसंघांश्च हयसंघांश्च पत्तयः ॥ प
त्तयोरथमातंगान् रथाहस्यश्च मेव च ॥ ६ ॥ नागाश्च समरे व्यंगं मच्छुः शीघ्रगान् प ॥ वध्यतां तत्र शूराणां क्रोशतां च परस्परं ॥ ७ ॥ घोरमायो धनं जज्ञे पशूनां वै
शसं यथा ॥ रुधिरेण समास्तीर्णा भाति भारतमेदिनो ॥ ८ ॥ शक्रगोपगणाकीर्णा प्रावृषीव यथा धरा ॥ यथावा वाससी शुक्रे महारंजनरंजिते ॥ ९ ॥ त्रिभुयाद्युवती
श्यामा तद्ददासी द्वसुंधस ॥ मांसशोणितचित्रेव शातकुंभमयीव च ॥ १० ॥ भिन्नानां चोत्तमांगानां वाहूनां चारुभिः सह ॥ कुंडलानां प्रवृद्धानां भूषणानां च भा
रत ॥ ११ ॥ निष्काणां मथ शूराणां शरीराणां च धन्विनां ॥ चर्मणां सपताकानां संघास्तत्रापतन्मुवि ॥ १२ ॥ गजा गजान्समासाद्य विपणौरादयन्नुप ॥ विषाणा
भिहतास्तत्र भ्राजते द्विरदास्तथा ॥ १३ ॥ रुधिरेणावसिक्तांगा गैरिकप्रस्रवा इव ॥ यथा भ्राजंति स्यंदंतः पर्वताधातुमंडिताः ॥ १४ ॥ तोमरान्सादिभिर्मुक्तान्प्रती
पानास्थितान् बहून् ॥ हस्तैर्विचेरुस्ते नागावभंजुश्चापरतथा ॥ १५ ॥ नाराचैश्चिच्छन्वर्माणो भ्राजंति स्म गजोत्तमाः ॥ हिमागमे यथाराजन्व्यभ्रा इव महीधराः ॥
॥ १६ ॥ शरैः कनकपुंस्वैश्च चित्रैरेजुर्गजोत्तमाः ॥ उल्काभिः संप्रदीपाग्राः पर्वता इव भारत ॥ १७ ॥ ॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥

नगनिभोपमाः नमेषुनितरांभांतिनेर्गनिभाःपर्वतोत्तमास्तेउपमायेषामित्यर्थः ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥ २६ ॥ २७ ॥ २८ ॥ २९ ॥ ३० ॥ धनुःशरगदाएवभा
केचिद्भ्याहृतानागैर्नागानगनिभोपमाः ॥ विनेशुःसमरेतस्मिन्यक्षवंतइवाद्रयः ॥ १८ ॥ अपरेप्राद्रवन्नागाःशल्यार्त्ताव्रणपीडिताः ॥ प्रतिमानैश्वकुंभैश्वपे
तुरुर्व्यामहाहवे ॥ १९ ॥ विनेदुःसिंहवच्चान्येनदंतोभैरवान्बवान् ॥ बभ्रुर्बहवोराजंश्रुकुशुश्चापरेगजाः ॥ २० ॥ हयाश्वनिहतावाणैर्हैमभांडविभूषिताः ॥ नि
षेदुश्चैवमस्तुश्वबभ्रुमुश्चदिशोदश ॥ २१ ॥ अपरेरुप्यमाणाश्वविचेष्टंतोमहीतले ॥ भावान्बहुविधांश्वक्रुस्ताडिताःशरतोमरैः ॥ २२ ॥ नरास्तुनिहताभूमौकू
जंतस्तत्रमारिष ॥ दृष्ट्वाचबांधवानन्येपितृनन्येपितामहान् ॥ २३ ॥ धावमानान्परांश्वान्येदृष्ट्वान्येतत्रभारत ॥ गोत्रनामानिख्यातानिशशंसुरितरेतरं ॥ २४ ॥
तेषांछिन्नामहाराजभुजाःकनकभूषणाः ॥ उद्वेष्टंतेविचेष्टंतेपतंतंचोत्पतंतिच ॥ २५ ॥ निपतंतितथैवान्येस्फुरंतिचसहस्रशः ॥ वेगांश्वान्येरणेचक्रुःपंचास्याइ
वपन्नगाः ॥ २६ ॥ तेभुजाभोगिभोगाभाश्वंदनाक्ताविशांपते ॥ लोहितार्द्राभृशंरजुस्तपनीयध्वजाइव ॥ २७ ॥ वर्तमानेतथाघोरेसंकुलेसर्वतोदिशं ॥ अवि
ज्ञाताःस्मयुध्यंतेविनिघ्नंतःपरस्परं ॥ २८ ॥ भौमेनरजसाकीर्णेशस्त्रसंपातसंकुले ॥ नैवस्वेनपरेराजन्व्यज्ञायंततमावृताः ॥ २९ ॥ तथातदभवद्युद्धंघोररूपंभ
यामकं ॥ लोहितोदामहानघःप्रससुःस्तत्रचासरुत् ॥ ३० ॥ शीर्षपापाणसंछन्नाःकेशशैवलशाद्वलाः ॥ अस्थिमीनसमाकीर्णाधनुःशरगदोडुपाः ॥ ३१ ॥
मांसशोणितपंकिन्योघोररूपाःसुदारुणाः ॥ नदीःप्रवर्तयामासुःशोणितौघविवर्धिनीः ॥ ३२ ॥ भीरुवित्रासकारिण्यःशूराणांहर्षवर्धनाः ॥ तानद्योघोररूपास्तु
नयंत्योयमसादनं ॥ ३३ ॥ अवगाढान्मज्जयंत्यःक्षत्रस्याजनयन्भयं ॥ क्रव्यादानानंरव्याघ्रनर्दतांतत्रतत्रह ॥ ३४ ॥ घोरमायोधनंजज्ञेप्रेतराजपुरोपमं ॥
उत्थितान्यगणेषानिकबंधानिसमंततः ॥ ३५ ॥ नृत्यंतिवैभूतगणाःसुहृन्नामांसशोणितैः ॥ पीत्वाचशोणितंतत्रवसांपीत्वाचभारत ॥ ३६ ॥ मेदोमज्जावसा
मत्तास्त्वन्नामांसस्यचैवह ॥ धावमानाःस्मदृश्यंतेकाकगृध्रवकास्तथा ॥ ३७ ॥ शूरास्तुसमरेराजन्भयंत्यत्कासुदुस्त्यजं ॥ योधव्रतसमाख्याताश्वक्रुःकर्माण्यभी
तवत् ॥ ३८ ॥ शरशक्तिस्समाकीर्णैर्क्रव्यादगणसंकुले ॥ व्यचरंतरणेशूराःख्यापयंतःस्वपौरुषं ॥ ३९ ॥ अन्योन्यंश्रावयंतिस्मनामगोत्राणिभारत ॥ पितृनामा
निष्करणेगोत्रनामानिवाविभो ॥ ४० ॥ श्रावयाणाश्वबहवस्तत्रयोधाविशांपते ॥ अन्योन्यमवच्छ्रद्धंतःशक्तितोमरपद्विशैः ॥ ४१ ॥ स्वरत्नद्वन्द्वचक्रसदृशीःपांतीन्युडुपाः
धनुरादिबहुदुपःशोभायासंताडित्वा उडुपस्तुडुवेचद्रेप्रतापेस्वेदतेजसोः शोभायांचेतिबिभ्वः ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ ३३ ॥ ३४ ॥ अगणेषान्निगणयितुमशक्यानि ॥ ३५ ॥ ३६ ॥ ३७ ॥ ३८ ॥ ३९ ॥ ४० ॥ ४१ ॥

॥ ४२ ॥ इतिकर्णपर्वणिनेलकंठीयेभारतभाष्येद्विपंचाशत्तमोऽध्यायः ॥ ५२ ॥ ॥ ५२ ॥ ॥ ५३ ॥ वर्तमानेइति ॥ १ ॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥

वर्तमानेतथायुद्धेघोररूपेसुदारुणे ॥ व्यपीडत्कारवीमेनाभिन्नानौरिवसागरे ॥ ४२ ॥ इतिश्रीमहाभारतेकर्णपर्वणिसंकुलयुद्धेद्विपंचाशत्तमोऽध्यायः ॥ ५२ ॥
संजयउवाच वर्तमानेतथायुद्धेक्षत्रियाणांनिमज्जने ॥ गांडीवस्यमहाघोपःश्रूयतेयुधिमारिप ॥ १ ॥ संशप्तकानांकदनमकरोद्यत्रपांडवः ॥ कोसलानांत
थाराजन्नारायणवलस्यच ॥ २ ॥ संशप्तकास्तुसमरेशरुष्टीःसमंततः ॥ अपातयन्पार्थमूर्ध्निजयगृद्धाःप्रमन्यवः ॥ ३ ॥ तावृष्टीःसहसाराजंस्तरसाधारयन्प्रभुः ॥
व्यगाहतरणेपार्योविनिघ्नन्नथिनांवरान् ॥ ४ ॥ विगाह्यतद्रथानीकंककपत्रैःशिलाशितैः ॥ आससादततःपार्थःसुशर्माणंवरयुधं ॥ ५ ॥ सतस्यशरवर्षाणि
ववर्परथिनांवरः ॥ तयामंशप्तकाश्चैवपार्थवाणैःसमार्पयन् ॥ ६ ॥ सुशर्मातुततःपार्थविध्वाद्दशभिराशुगैः ॥ जनार्दनंत्रिभिर्वाणैरहनदक्षिणेभुजे ॥ ७ ॥ ततो
परेणभ्रष्टेनकेतुंविध्वाधमारिप ॥ भवानरवरोराजन्विश्वकर्मकृतोमहान् ॥ ८ ॥ ननादसुमहानादंभीपयाणोजगर्जच ॥ कपेस्तुनिनदंश्रुत्वासंत्रस्ताववाहिनी
॥ ९ ॥ भयंविपुलमाथायनिश्वेषासमपद्यंत ॥ ततःसाशुशुभेसेनानिश्वेषावस्थितानृप ॥ १० ॥ नानापुष्पसमाकीर्णयथाचैत्ररथंवनं ॥ प्रतिलभ्यततःसंज्ञायो
धास्तेकुरुसत्तम ॥ ११ ॥ अर्जुनंसिपिचुर्वाणैःपर्वतंजलदाडव ॥ परिवयुस्ततःसर्वेपांडवस्यमहारथं ॥ १२ ॥ निगृह्यतंप्रचुक्रुशुर्वध्यमानाःशितैःशरैः ॥ तेहया
न्नथचक्रचरथेपांचापिमारिप ॥ १३ ॥ निग्रहीतुमुपाक्रामन्क्रोधाविष्टाःसमंततः ॥ निगृह्यतंरथंतस्ययोधास्तनुमहस्रशः ॥ १४ ॥ निगृह्यवलवत्सर्वेसिंहना
दमथानदन् ॥ अपरेजगृद्धुश्चैवकेशवस्यमहाभुजो ॥ १५ ॥ पार्थमन्येमहाराजरथंस्यंजगृद्धुमुदा ॥ केशवस्तुततोवाहूविधुन्वन्नणमूर्धनि ॥ १६ ॥ पातयामास
तान्सर्वान्दुष्टहस्तीवहस्तिपान् ॥ ततःक्रुद्धोरणेपार्थःसंवृतस्तेर्महारथैः ॥ १७ ॥ निगृहीतंरथंदृष्ट्वाकेशवंचाप्यभिद्रुतं ॥ रथारूढांस्तुसुवहृन्पदातींश्चाप्यपातयन्
॥ १८ ॥ आसन्नांश्वतंथायोधानशरैरामन्नयोधिभिः ॥ छादयामासममरेकेशवंचेदमत्रवीत् ॥ १९ ॥ पश्यरुष्णमहाबाहोसंशप्तकगणान्वहून् ॥ कुर्वाणान्दारु
णंकर्मवध्यमानान्सहस्रशः ॥ २० ॥ रथबंधमिमंघोरंपृथिव्यांनास्तिकश्चन ॥ यःसहेतपुमांल्लोकेमदन्योयदुपुंगव ॥ २१ ॥ इत्येवमुक्त्वात्रीभस्मुर्देवदत्तमथाध
मन् ॥ पांचजन्यंचक्रुणांपिपूरयन्निवरोदसी ॥ २२ ॥ तंतुशांखस्वनंश्रुत्वासंशप्तकवह्नीयिनी ॥ संचचालमहाराजवित्रस्ताचाद्रवदृशं ॥ २३ ॥

॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥

॥२४॥ २५॥ २६॥ २७॥ २८॥ २९॥ ३०॥ ३१॥ ३२॥ ३३॥ ३४॥ ३५॥ ३६॥ ३७॥ ३८॥ ३९॥ ४०॥ ४१॥ ४२॥ ४३॥ ४४॥ इतिकर्णपर्वणिनैलकंठीयभारत

पादबंधंततश्चक्रपांडवःपरवीरहा ॥ नागमखंमहाराजसंप्रकीर्यमुहुर्मुहुः ॥ २४ ॥ तेवद्वाःपादबंधेनपांडवेनमहात्मना ॥ निश्चेष्टाश्वाभवन्नराजन्नश्मसारमया
इव ॥ २५ ॥ निश्चेष्टास्तुततोयोधानवधीत्यांडुनंदनः ॥ यथेन्द्रःसमरेदत्यांस्तारकस्यवधेपुरा ॥ २६ ॥ तेवध्यमानाःसमरेमुमुचुस्तरयोत्तमं ॥ आयुधानिचसर्वा
णिविम्वृमुपचक्रमुः ॥ २७ ॥ तेवद्वाःपादबंधेननशेकुश्चेष्टितुंनृप ॥ ततस्तानवधीत्यार्थःशरैःसन्नतपर्वभिः ॥ २८ ॥ सर्वयोधाहिसमरेभुजगैर्वेष्टिताभवन् ॥ या
नुहिश्चरणपार्थःपादबंधंचकारह ॥ २९ ॥ ततःसुशर्माजेंद्रगृहीतावीक्ष्यवाहिनीं ॥ सौपर्णमखंत्वरितःप्रादुश्चक्रेमहारथः ॥ ३० ॥ ततःसुपर्णाःसंपेतुर्भक्षयंतो
भुजंगमान् ॥ तेवैविदुद्रुवुर्नागादृष्ट्वातान्खचरान्नृप ॥ ३१ ॥ बभौवलंतद्विमुक्तंपादबंधाद्दिशांपते ॥ मेघदंदाद्यथामुक्तोभास्करस्तापयत्प्रजाः ॥ ३२ ॥ विप्रमु
क्तास्तुतेयोधाःफाल्गुनस्यरथंप्रति ॥ ससृजुर्वाणसंघांश्चशस्त्रसंघांश्चमारिप ॥ ३३ ॥ विविधानिचशस्त्राणिप्रत्यविध्यंतसर्वशः ॥ तांमहास्त्रमयींष्टष्टिसंछिद्यश
रवृष्टिभिः ॥ ३४ ॥ न्यवर्धाच्चततोयोधान्वासविःपरवीरहां ॥ सुशर्मातुततोरान्वाणनानतपर्वणा ॥ ३५ ॥ अंजुनंलदयेविध्वाविध्वाधान्यैस्त्रिभिःशरैः ॥ स
गाहृविद्धोव्यथितोरथोपस्यउपाविशत् ॥ ३६ ॥ ततउच्चुकुशुःसर्वहतःपार्थइतिस्मह ॥ ततःशंखनिनादाश्चभेरीशब्दाश्चपुष्कलाः ॥ ३७ ॥ नानावादित्रनिनदाः
सिंहनादाश्चजजिरे ॥ प्रतिलभ्यततःसंज्ञांश्चेताश्चःकृष्णसारथिः ॥ ३८ ॥ ऐंद्रमस्त्रममेयात्माप्रादुश्चक्रत्वरान्वितः ॥ ततोवाणसहस्राणिसमुत्पन्नानिमारिप ॥
॥ ३९ ॥ सर्वदिसुव्यदृश्यंतनिघ्नंतितववाहिनीं ॥ ह्यानूरथांश्चसमरेशसैःशतसहस्रशः ॥ ४० ॥ वध्यमानेततःसैन्येभयंसुमहदाविशत् ॥ संशप्तकगणानांच
गोपालानांचभारत ॥ ४१ ॥ नहितत्रपुमान्कश्चिद्योर्जुनंप्रत्यविध्यत ॥ पश्यतांतत्रवीराणामहन्यतवलंतव ॥ ४२ ॥ हन्यमानमपश्यंश्चनिश्चेष्टंस्मपराक्रमे ॥
अयुतंतत्रयोधानांहत्वापांडुसुतोरणे ॥ ४३ ॥ व्यभ्राजतमहाराजविधुर्मांघ्रिरिवज्वलन् ॥ चतुर्दशसहस्राणियानिशिष्टानिभारत ॥ ४४ ॥ रथानामयुतंचै
वत्रिसाहस्राश्चदंतिनः ॥ ततःसंशप्तकाभूयःपरिववृर्धनंजयं ॥ ४५ ॥ मर्तव्यमितिनिश्चित्यजयंवाप्यनिवर्तनं ॥ तत्रयुद्धंमहच्चासीत्तावकानांविशांपते ॥
शूरेणवल्लिनासार्धपांडवेनकिरीटिना ॥ ४६ ॥ इतिश्रीमहाभारतेकर्णपर्वणिसंकुलयुद्धेत्रिपंचाशत्तमोऽध्यायः ॥ ५३ ॥ ॥ ५३ ॥ ॥ ५३ ॥

भावदीपेत्रिपंचाशत्तमोऽध्यायः ॥ ५३ ॥

॥ ५३ ॥

॥ ५३ ॥

॥ ५३ ॥

॥ ५३ ॥

॥ ५३ ॥

॥ ५३ ॥

॥ ५३ ॥

॥ १ ॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥ २६ ॥ २७ ॥

संजय उवाच कृतवर्माकृपोद्रौणिःसूतपुत्रश्चमारिष ॥ उलूकःसौवलश्चैवराजाचसहसोदरैः ॥ १ ॥ सीदमानांचमृदुस्त्रापांडुपुत्रभयार्दितां ॥ समुज्जद्गुःस्मवे
गेनभिन्नांनावमिवार्णवे ॥ २ ॥ ततोयुद्धमतीवार्मीन्सुहृत्तमिवभारत ॥ भीरुणांत्रासजननंशूराणांहर्षवर्धनं ॥ ३ ॥ रूपेणशरवर्षाणिप्रतिमुक्तानिसंयुगं ॥ स्तं
जयांश्छाद्यामासुःशलभानांब्रजाडव ॥ ४ ॥ शिखंडीचततःक्रुद्धो गौतमंत्वरितोयथौ ॥ ववर्षशरवर्षाणिममंताद्विजपुंगवं ॥ ५ ॥ रूपस्तुशरवर्षतद्विनिहंत्यम
हास्रवित् ॥ शिखंडिनरणेक्रुद्धोविव्याधदशभिःशरैः ॥ ६ ॥ ततःशिखंडीकुपितःशरैःसमभिराहवे ॥ रूपंविव्याधकुपितंकंकपत्रैरजिह्वगैः ॥ ७ ॥ ततःरूपःशरै
स्तीक्ष्णैःसोतिविद्धोमहारथः ॥ व्यश्वसूतरथंचक्रेशिखंडिनमथोद्विजः ॥ ८ ॥ हताश्वात्तुततोयानादवपुत्यमहारथः ॥ खड्गं चर्मतथागृह्यसत्वरंब्राह्मणंयथौ ॥ ९ ॥
तमापतंतंसहसाशरैःसन्नतपर्वभिः ॥ छाद्यामामममेतदद्भुतमिवाभवत् ॥ १० ॥ तत्राद्भुतमपस्थामशिलानांपुवनंयथा ॥ निश्वेष्टस्तद्रणेराजञ्छिखंडीस
मतिष्ठत् ॥ ११ ॥ रूपेणच्छादितंदृष्ट्वा नृपोत्तमशिखंडिनं ॥ प्रत्युद्यथौरूपंतूर्णंयुष्टुघ्नोमहारथः ॥ १२ ॥ युष्टुघ्नंतोयांतंशारहतथंप्रति ॥ प्रतिजग्राहवेगेन
कृतवर्मा महारथः ॥ १३ ॥ युधिष्ठिरमथायांतंशारहतथंप्रति ॥ सपुत्रंसहसैन्यंचद्रौणपुत्रोन्यवारयत् ॥ १४ ॥ नकुलंसहदेवंचत्वरमाणौमहारथौ ॥ प्रतिजग्रा
हतेपुत्रःशरवर्षेणवारयत् ॥ १५ ॥ भीमसेनंकरुपांश्चकेकयान्सहस्रंजयैः ॥ कर्णविक्रंतनोयुद्धेवारयामासभारत ॥ १६ ॥ शिखंडिनस्ततोयाणान्कृपःशारहतो
युधि ॥ प्राहिणोत्त्वरयाशुक्तोद्विधक्षुरिवमारिष ॥ १७ ॥ नाञ्छरान्येपितांस्तेनसमंतात्स्वर्णभृपितान् ॥ चिच्छेदस्वदुमाविध्यभ्रामयंश्चपुनःपुनः ॥ १८ ॥ शत
चंद्रंचतच्चर्मगौतमस्तस्यभारत ॥ व्यधमत्सायकैस्तूर्णतत उच्चक्रुशुर्जनाः ॥ १९ ॥ सविचर्मा महाराजखड्गपाणिरुपाद्रवत् ॥ रूपस्यवगमापन्नामृत्योरास्यमि
वातुरः ॥ २० ॥ शारहतंशरैर्ग्रंस्तंक्लिश्यमानंमहाबलः ॥ चित्रकेतुसुतोराजन्सुकेतुस्त्वरितोयथौ ॥ २१ ॥ विकिरन्ब्राह्मणंयुद्धेवद्भुभिनिगितैःशरैः ॥ अभ्यापत
दमेयात्मागौतमस्यरथंप्रति ॥ २२ ॥ दृष्ट्वाचयुक्तंतंयुद्धेब्राह्मणंचरितव्रतं ॥ अपयात्तस्ततस्तूर्णशिखंडीराजसत्तम ॥ २३ ॥ सुकेतुस्तुततोराजनगौतमंतवभिः
शरैः ॥ विध्वाविध्वाधममत्यापुनश्चैनंत्रिभिःशरैः ॥ २४ ॥ अथास्यसभ्रंचापंपुनश्चिच्छेदमारिष ॥ सारथिंचशरेणास्यभृगंमर्मस्वताडयत् ॥ २५ ॥ गौतमस्तुत
तःक्रुद्धोधनुर्गृह्यनवंदृढं ॥ सुकेतुं त्रिशताघणैःसर्वमर्मस्वताडयत् ॥ २६ ॥ सविह्वलितसर्वांगःप्रचचालरथोत्तमं ॥ भूमिकंपेयथावृक्षश्चचालकंपितोभृशं ॥ २७ ॥

॥ २८ ॥ २९ ॥ ३० ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ ३३ ॥ ३४ ॥ ३५ ॥ ३६ ॥ ३७ ॥ ३८ ॥ ३९ ॥ ४० ॥ ४१ ॥ ४२ ॥ इतिकर्णपर्वणिलैर्कंडीयेभारतभावदीपेचतुष्पंचाशत्तमोऽध्यायः ॥ ५४ ॥ ॥ ५५ ॥
 चलनस्तस्यकायात्तुगिरोज्वलितकुंडलं ॥ मोष्णीपंसगिरस्त्राणक्षुरप्रेणत्वपातयत् ॥ २८ ॥ तच्छिरःप्रापतद्भूमौस्थेनाहतमिवाग्निपं ॥ ततोस्यकायोवसुधांप
 श्वात्प्रापतदच्युत ॥ २९ ॥ तस्मिन्नेतमहाराजत्रस्तास्तस्यपुरोगमाः ॥ गौतमंसमरेत्यक्कादुद्रुवुस्तेदिशोदश ॥ ३० ॥ धृष्टद्युम्नंतुसमरेसंनिवार्यमहारथः ॥ कृत
 वंमत्रिवीहृष्टिपुतिपुतिभारत ॥ ३१ ॥ तदभृत्तुमुत्तंयुद्धंवृष्णिपार्पतयोरणे ॥ आमिपार्थयथायुद्धंस्थेनयोः क्रुद्धयोनृप ॥ ३२ ॥ धृष्टद्युम्नस्तुसमरेहार्दिक्यंनव
 भिःशरैः ॥ आजघानोरसिकुद्धःपीडयन्लढिकाम्भजं ॥ ३३ ॥ कृतवर्मानुसमरेपार्पतेनदृढाहतः ॥ पार्पतंसरथंमाश्वच्छादयामाससायकैः ॥ ३४ ॥ सरथच्छादि
 तोराजनधृष्टद्युम्नानदृश्यते ॥ मेघैरिवपरिच्छन्नाभास्करोजलधारिभिः ॥ ३५ ॥ विधूयतंवाणगणंशरैःकनकभूषणैः ॥ व्यरोचतरणराजनधृष्टद्युम्नःकृतव्रणः ॥
 ॥ ३६ ॥ ततस्तुपार्पतःक्रुद्धःशश्वटपिंसुदारुणां ॥ कृतवर्माणमासाद्यव्यसृजत्पृतनापतिः ॥ ३७ ॥ तामापतंतीसहसाशश्वटपिंसुदारुणां ॥ शरैरनेकसाहस्रैर्हार्दि
 क्योऽवारयद्युधि ॥ ३८ ॥ दृष्ट्वातुवारितांयुद्धेशश्वटपिंदुरासदां ॥ कृतवर्माणमासाद्यवारयामासपार्पतः ॥ ३९ ॥ सारथिंचास्यतस्माप्राहिणोद्यमसांदनं ॥ भ
 ल्लेमगितधारणमहतःप्रापतद्रथात् ॥ ४० ॥ धृष्टद्युम्नस्तुवलवान्जित्वाशत्रुंमहाबलं ॥ कौरवान्समरेतूर्णवारयामाससायकैः ॥ ४१ ॥ ततस्तेकावकायोधाधृष्टद्यु
 म्मुपाद्रवन् ॥ सिंहनादरवंकृत्वाततोयुद्धमवर्तत ॥ ४२ ॥ इतिश्रीमहाभारतेकर्णपर्वणिसंकुलयुद्धचतुष्पंचाशत्तमोऽध्यायः ॥ ५४ ॥ ॥ ५५ ॥
 संजयउवाच द्रौणिर्युधिष्ठिरंदृष्ट्वाशनेयेनाभिरक्षितं ॥ द्रौपदेयैस्तथाशूरैरभ्यवर्ततलपृवत् ॥ १ ॥ किरन्निपुगणान्धारान्स्वर्णपुंग्वान्शिलाशितान् ॥ दर्शय
 न्निविधान्मार्गान्गिक्षाश्वलघुहस्तवत् ॥ २ ॥ ततःखंपूरयामासशरैर्दिव्यास्त्रमंत्रितैः ॥ युधिष्ठिरंचसमरेपरिवार्यमहास्रवित् ॥ ३ ॥ द्रोणायनिशरच्छन्नंनप्रा
 जायतकिंचन ॥ वाणभूतमभृत्सर्वमायोधनगिरंमहत् ॥ ४ ॥ वाणजालंदिविच्छन्नंस्वर्णजालविभृपितं ॥ शुशुभेभरतश्रेष्ठवितानमिवधिष्ठितं ॥ ५ ॥ तेनच्छ
 न्नंनभोराजन्याणजालेनभास्वता ॥ अश्रच्छायेवसंजज्ञेवाणरुद्धेनभस्तले ॥ ६ ॥ तत्राश्वर्यमपश्यामवाणभूततथाविधे ॥ नस्मसंपततेभूतंकिंचिदेवांतरिक्ष
 गं ॥ ७ ॥ सात्यकिर्यतमानस्तुधर्मराजश्वपांडवः ॥ तथेतराणिसैन्यानिनस्मचक्रुःपराक्रमं ॥ ८ ॥

॥ १ ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥ २६ ॥ २७ ॥ २८ ॥ २९ ॥ ३० ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ ३३ ॥ ३४ ॥

साप्रबन्धोपुत्रस्यहृत्वातत्रमहारायाः ॥ व्यस्मयंतमहाराजनचैनं प्रत्युदीक्षितुं ॥ ९ ॥ शेकुस्सेसर्वराजानस्तपंतमिवभास्करं ॥ वध्यमानेततःसैत्येद्रौपदेयामहा
रथाः ॥ १० ॥ सात्यकिर्धर्मराजश्चंपंचालाश्चापिसंगताः ॥ त्यक्त्वा मृत्युभयं घोरं द्रौणाय निमुषाद्रवन् ॥ ११ ॥ सात्यकिः सप्तविंशत्याद्रौणि विध्वंशित्सीमुखैः ॥
पुनर्विव्याधनाराचैः सप्तभिः स्वर्णभूषितैः ॥ १२ ॥ युधिष्ठिरस्त्रिसप्तत्या प्रतिविध्यश्च सप्तभिः ॥ श्रुतकर्मात्रिभिर्बाणैः श्रुतकीर्त्तिश्च सप्तभिः ॥ १३ ॥ सुतसोमस्तु
नवभिः शतानीकश्च सप्तभिः ॥ अन्ये च बहवः शूरा विव्यधुस्तं समंततः ॥ १४ ॥ सतुकुद्दस्ततोरान्नाशी विषइवश्च सन् ॥ सात्यकिं पंचविंशत्या प्राविध्यत शित्सी
मुखैः ॥ १५ ॥ श्रुतकीर्त्तिचनवभिः सुतसोमं च पंचभिः ॥ अष्टभिः श्रुतकर्माणं प्रतिविध्यं त्रिभिः शरैः ॥ १६ ॥ शतानीकं च नवभिर्धर्मपुत्रं च पंचभिः ॥ तयेतरां
स्ततः शूरान्द्वाभ्यां द्वाभ्यामताडयत् ॥ १७ ॥ श्रुतकीर्त्तिस्तथा चापंचिच्छेदनिशितैः शरैः ॥ अथान्यद्दुरादाय श्रुतकीर्त्तिर्महारथः ॥ १८ ॥ द्रौणाय नित्रिभिर्विध्वा
विध्वाधान्यैः शितैः शरैः ॥ ततो द्रौणिर्महाराजशरवर्षणमारिष ॥ १९ ॥ छादयामास तस्मै न्यसंताद्ररतर्षभ ॥ ततः पुनरमेयात्मा धर्मराजस्य कार्मुकं ॥ २० ॥
द्रौणिश्चिच्छेदविहसन् विव्याध च शरैस्त्रिभिः ॥ ततो धर्मसुतोरान्नाश्यात्पुत्रान्महद्दनुः ॥ २१ ॥ द्रौणिं विव्याध सप्तत्या वाङ्गोरुरसि चार्पयत् ॥ सात्यकिस्तु ततः क्रुद्धो
द्रौणेः प्रहरतोरणे ॥ २२ ॥ अर्धचंद्रेण तीक्ष्णेन धनुश्छित्वा नदद्द्रुशं ॥ छिन्नधन्वा ततो द्रौणिः शक्त्या शक्तिमतां वरः ॥ २३ ॥ सारथिपातयामास शैनेयस्य रथाद्
तं ॥ अथान्यद्दुरादाय द्रोणपुत्रः प्रतापवान् ॥ २४ ॥ शैनेयं शरवर्षणच्छादयामास भारत ॥ तस्याश्वाः प्रद्रुताः संस्ये पतिते रथसारथौ ॥ २५ ॥ तत्र तत्रैव धाव
तः समदृश्यंत भारत ॥ युधिष्ठिरपुरोगास्तु द्रौणिं शस्त्रभृतां वरं ॥ २६ ॥ अभ्यवर्षत वेगेन विस्त्रजंतः शिताञ्छरान् ॥ आगच्छमानांस्तान्दृष्ट्वा क्रुद्धरूपान्पतंतपः ॥
२७ ॥ प्रहसन्प्रतिजग्राह द्रोणपुत्रो महारणे ॥ ततः शरशतज्वालः सेनाकक्षं महारथः ॥ २८ ॥ द्रौणिर्ददाहसमरे कक्षमग्निर्यथावने ॥ तद्वलंपांडुपुत्रस्य द्रोणपुत्र
प्रतापितं ॥ २९ ॥ चुक्षुभे भरतश्रेष्ठतिमिने वनदीमुखं ॥ दृष्ट्वा चैव महाराजद्रोणपुत्रपशक्रमं ॥ ३० ॥ निहतान्मे निरेसर्वान्यां दूनद्रोणसुतेन वै ॥ युधिष्ठिरस्तु त्वरि
तो द्रोणशिष्यो महारथः ॥ ३१ ॥ अब्रवीद्द्रोणपुत्राय रोषामर्षसमन्वितः ॥ नैव नाम तव प्रीतिर्नैव नाम कृतज्ञता ॥ ३२ ॥ यतस्त्वं पुरुषव्याघ्रमामेवायजिषांससि ॥
ब्राह्मणे न तपः कार्यदानमध्ययनंतथा ॥ ३३ ॥ क्षत्रियेण धनुर्नाम्यं स भवान्ब्राह्मणभुवः ॥ म्रिपतस्ते महाबाहो युधिजेष्ठ्यामिकौरवान् ॥ ३४ ॥

॥ ३५ ॥ ३६ ॥ ३७ ॥ ३८ ॥ ३९ ॥ इतिकर्णपर्वणि नैलकंठीये भारतभावादीपे पंचपंचाशत्तमोऽध्यायः ॥ ५५ ॥ ॥ ५६ ॥ ॥ ५७ ॥ भीमसेनमिति ॥ १ ॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥
 कुरुष्वसमरे कर्मब्रह्मबंधुरसिधुवं ॥ एवमुक्त्वा महाराजद्रोणपुत्रः स्मयन्निव ॥ ३५ ॥ युक्तं तत्त्वं च संचिंत्य नोत्तरं किंचिदब्रवीत् ॥ अनुक्त्वा च ततः किंचिच्छरवर्षे
 ण पांडवं ॥ ३६ ॥ छादयामास समरे क्रुद्धो तं कइव प्रजाः ॥ सच्छाद्यमानस्तु तदाद्रोणपुत्रेण मारिष ॥ ३७ ॥ पार्थोऽपयातः शीघ्रं वै विहाय महतीं चमूं ॥ अपयाते
 ततस्तस्मिन् धर्मपुत्रे युधिष्ठिरे ॥ ३८ ॥ द्रोणपुत्रस्ततो राजन्त्यगात्समहामनाः ॥ ततो युधिष्ठिरो राजंस्त्यक्त्वा द्रौणिमहाहवे ॥ प्रययौ तावकं सैन्यं युक्तः क्रूराय क
 र्मणे ॥ ३९ ॥ इति श्रीमहाभारते कर्णपर्वणि पार्थाषधाने पंचपंचाशत्तमोऽध्यायः ॥ ५५ ॥ ॥ ५६ ॥ संजय उवाच भीमसेनं च पांचाल्यं चेदिकं कथं सं
 दृतं ॥ वैकर्त्तनः स्वयं रुध्वा वारयामास सायकैः ॥ १ ॥ ततस्तु चेदिकारूपान्संजयांश्च महारथान् ॥ कर्णो जघान समरे भीमसेनस्य पश्यतः ॥ २ ॥ भीमसेनस्ततः क
 र्णं विहाय रथसत्तमं ॥ प्रययौ कौरवं सैन्यं कक्षमग्निरिव ज्वलन् ॥ ३ ॥ सूतपुत्रोऽपि समरे पंचालान्के कथांस्तथा ॥ संजयांश्च महेष्वान्निजं घानसहस्रशः ॥ ४ ॥
 संशप्तकेषु पार्थश्च कौरवेषु वृकोदरः ॥ पंचालेषु तथा कर्णः क्षयं च क्रुर्महारथाः ॥ ५ ॥ ते क्षत्रियादत्यमानास्त्रिभिस्तैः पावकोपमैः ॥ जन्मुर्विनाशं समरे राजन्दुर्मत्रि
 तेन व ॥ ६ ॥ ततो दुर्योधनः क्रुद्धो नकुलं नवभिः शरैः ॥ विव्याध भरतश्रेष्ठं चतुरश्रास्यवाजिनः ॥ ७ ॥ ततः पुनरमेयात्मा तव पुत्रो जनाधिप ॥ हुरेण सह देवस्य
 ध्वजं चिच्छेद कांचनं ॥ ८ ॥ नकुलस्तु ततः क्रुद्धस्तव पुत्रं च सप्तभिः ॥ जघान समरे राजसहदेवश्च पंचभिः ॥ ९ ॥ तावुभौ भरतश्रेष्ठौ ज्येष्ठौ सर्वधनुष्मतां ॥ विव्याधो
 रसि संक्रुद्धः पंचभिः पंचभिः शरैः ॥ १० ॥ ततो पराभ्यां भद्राभ्यां धनुषी समकृतता ॥ यमयोः सहसाराजं विव्याध च त्रिसप्तभिः ॥ ११ ॥ तावन्ये धनुषी श्रेष्ठे शक्रचाप
 निभेशुभे ॥ प्रगृह्य रेजतुः शूरौ देवपुत्रसमौ युधि ॥ १२ ॥ ततस्तौरभसौ युद्धे भ्रातरौ भ्रातरं युधि ॥ शरैर्वदपतुर्धरैर्महामेघौ यथाचलं ॥ १३ ॥ ततः क्रुद्धो महस
 जतव पुत्रो महारथः ॥ पांडुपुत्रो महेष्वान् सौ वारयामास पत्रिभिः ॥ १४ ॥ धनुर्मंडलमेवास्य दृश्यते युधि भारत ॥ सायकाश्चैव दृश्यन्ते निश्चरंतः समंततः ॥ १५ ॥
 आच्छाद्य नदिशः सर्वाः सूर्यस्येवांशवो यथा ॥ घाणभूते ततस्तस्मिन्संछन्ने च नभस्तले ॥ १६ ॥ यमाभ्यां ददृशे रूपं कालांतकममोपमं ॥ पशकमंतुतं दृष्ट्वा तव सू
 त्रोर्महार्थाः ॥ १७ ॥ अत्योरुपांतिकं प्राणौमाद्रीपुत्रौ स्ममे निरे ॥ ततः सेनापती राजन्पांडवस्य महारथः ॥ १८ ॥

॥ १९ ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥

॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥ २६ ॥ २७ ॥ २८ ॥ २९ ॥ ३० ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ ३३ ॥ ३४ ॥ ३५ ॥ ३६ ॥ ३७ ॥ ३८ ॥ ३९ ॥ ४० ॥ ४१ ॥ ४२ ॥ ४३ ॥ ४४ ॥

पार्षतःप्रययौतत्रयत्रराजासुयोधनः ॥ माद्रीपुत्रौततःशूरौव्यतिक्रम्यमहारथौ ॥ १९ ॥ घृष्टद्युम्नस्तवसुतंवारयामाससायकैः ॥ तमविध्यदमेयात्मातवपुत्रोत्य
मर्षणः ॥ २० ॥ पांचाल्यंपंचविंशत्याप्रहस्यपुरुषर्षभः ॥ ततःपुनरमेयात्मातवपुत्रोत्यमर्षणः ॥ २१ ॥ विध्वाननादपांचाल्यंषष्ट्यापंचभिरेवच ॥ तथास्यसशरं
चापंहस्तावापंचमारिष ॥ २२ ॥ क्षुरप्रेणसुतीक्ष्णेनराजाचिच्छेदसंयुगे ॥ तदपास्यधनुश्छिन्नंपांचाल्यःशत्रुकर्शनः ॥ २३ ॥ अन्यदादत्तवेगेनधनुर्भारिसहंन
वं ॥ प्रज्वलन्निववेगेनसंरंभाद्गुधिरक्षणः ॥ २४ ॥ अशोभतमहेष्वासोघृष्टद्युम्नःकृतव्रणः ॥ सपंचदशनाराचान्श्वसतःपन्नगानिव ॥ २५ ॥ जिघांसुर्भरतश्रेष्ठं
घृष्टद्युम्नोव्यपासृजत् ॥ तेवर्महेमविकृतंभित्वाराज्ञःशिलाशिताः ॥ २६ ॥ विविशुर्वसुधांवेगात्कंकर्वाहिणवाससः ॥ सोतिविद्धोमहाराजपुत्रस्तेतिव्यराजत ॥
॥ २७ ॥ वसंतकालेसुमहान्प्रफुल्लइवकिंशुकः ॥ सछिन्नवर्मानाराचप्रहारैर्जर्जरीकृतः ॥ २८ ॥ घृष्टद्युम्नस्यभलेनक्रुद्धश्चिच्छेदकर्णमुकं ॥ अथैर्नछिन्नघन्वा
नंवरमाणोमहीपतिः ॥ २९ ॥ सायकैर्दशभीराजनश्रुवोर्मध्येसमार्षयत् ॥ तस्यतेऽशोभयन्वंकंकर्मारपरिमार्जिताः ॥ ३० ॥ प्रफुल्लंपंकजंयद्दुमरामधुलिप्सं
वः ॥ तदपास्थधनुश्छिन्नंघृष्टद्युम्नोमहामनाः ॥ ३१ ॥ अन्यदादत्तवेगेनधनुर्भ्रंशंश्वषोडश ॥ ततोदुर्योधनस्याश्वान्हत्वासूतंचपंचभिः ॥ ३२ ॥ धनुश्चिच्छेदभ
लेनजांतरूपपरिष्कृतं ॥ रथंश्लोपस्करंशक्तिस्वहुंगदोर्ध्वजं ॥ ३३ ॥ भल्लैश्चिच्छेददशभिःपुत्रस्यतवपार्षतः ॥ तपनीयांगदंचित्रंनागंमणिमयंशुभं ॥ ३४ ॥
ध्वजंकुरुपतेश्छिन्नंददृशुःसर्वपार्थिवाः ॥ दुर्योधनंतुविरथंछिन्नवर्मायुधंरणे ॥ ३५ ॥ आतरःपर्यरक्षंतसोदराभरतर्षभ ॥ तमारोप्यरथेराजन्दंढधारोजनाधि
पः ॥ ३६ ॥ अपाहरदसंभ्रांतोघृष्टद्युम्नस्यपश्यतः ॥ कर्णस्तुसात्यकिंजित्काराजगृद्धीमहाबलः ॥ ३७ ॥ द्रोणहंतारमुग्धेषुससाराभिमुखोरणे ॥ तंपृष्ठतोभयान्तू
र्णशैनेयोवितुदञ्जरैः ॥ ३८ ॥ वारणंजघनोपांतेविषाणाभ्यामिबद्धिपः ॥ सभारतमहानासीद्योधानांसुमहात्मनां ॥ ३९ ॥ कर्णपार्षतयोर्मध्येत्वदीयानांमहा
रणः ॥ नपांडवानानास्माकंयोधःकश्चित्पराङ्मुखः ॥ ४० ॥ प्रत्यदृश्यत्ततःकर्णःपंचालांस्त्वरितोययौ ॥ तस्मिन्क्षणेनरश्रेष्ठगजवाजिजनक्षयः ॥ ४१ ॥ प्रादु
रासीदुभयतौराजन्मध्यगतेहनि ॥ पंचालास्तुमहाद्युम्नस्त्वरिताविजिगृष्वः ॥ ४२ ॥ तेसर्वेभ्यद्रवन्कर्णपतत्रिणइवद्रुमं ॥ तांस्तथाधिरथिःक्रुद्धोयतमानान्मम
स्त्रिणः ॥ ४३ ॥ विचिन्वन्निवषाणौषैःसमासादपदघ्नान् ॥ व्याघ्रकेतुंसुशर्माणंचित्रंचोग्रायुधंजयं ॥ ४४ ॥

॥ ४५ ॥ ४६ ॥ ४७ ॥ ४८ ॥ ४९ ॥ ५० ॥ ५१ ॥ ५२ ॥ ५३ ॥ ५४ ॥ ५५ ॥ ५६ ॥ ५७ ॥ ५८ ॥ ५९ ॥ ६० ॥ ६१ ॥ ६२ ॥ ६३ ॥ ६४ ॥ ६५ ॥ ६६ ॥ ६७ ॥ ६८ ॥ ६९ ॥ ७० ॥
 शुक्रं चरोचमानं च सिंहसेनं च दुर्जयं ॥ ते वीरारथमार्गेण परिवव्रुर्नरोत्तमं ॥ ४५ ॥ सृजंतं सायकान्क्रुद्धं कर्णमाहवशोभिनं ॥ युध्यमानांस्तुतान्दूरान्मनुजेषु प्र
 तापवान् ॥ ४६ ॥ अष्टाभिरष्टौ राधेयोऽभ्यर्दयन्निशितैः शरैः ॥ अथापरान्महाराजसूतपुत्रः प्रतापवान् ॥ ४७ ॥ जघान बहुसाहसान् यो धान्युश्च विशारदान् ॥
 जिष्णुं च जिष्णुकर्माणं देवार्पिभद्रमेव च ॥ ४८ ॥ दंडं च राजन्समरे चित्रं चित्रायुधं हरिं ॥ सिंहकेतुरोचमानंशलभं च महारथं ॥ ४९ ॥ मिजघान सुसंक्रुद्धश्रेणी
 नां च महारथान् ॥ तेषां माददतः प्राणानासीदाधिरथेवपुः ॥ ५० ॥ शोणिताभ्युक्षितांगस्य रुद्रस्येवोर्जितं महत् ॥ तत्र भारतकर्णेन मातंगस्ताडिताः शरैः ॥ ५१ ॥
 सर्वतोभ्यद्रवन्भीताः कुर्वतो महदाकुलं ॥ निपेतुरुर्व्यासमरे कर्णसायकताडिताः ॥ ५२ ॥ कुर्वतो विविधान्नादान्वज्जनुन्नाइवाचलाः ॥ गजवाजिमनुष्यैश्च मि
 पतद्भिः समंततः ॥ ५३ ॥ रथैश्चाधिरथेमार्गिसमास्तोर्यतमेदिनी ॥ नैव भीष्मो न च द्रोणो नान्ये युधिचतावकाः ॥ ५४ ॥ चक्रुः स्मतादृशं कर्मयाह शक्यैर्नरणे ॥ सू
 तपुत्रेण नागेषु हयेषु च रथेषु च ॥ ५५ ॥ नरेषु च महाराजरुतं स्मकदनं महत् ॥ ऋगमध्ये यथासिंहो दृश्यते निर्भयश्चरन् ॥ ५६ ॥ पंचालानां तथा मध्ये कर्णेव स्तभी
 तवन् ॥ यथा ऋगगणांस्तान्सिंहो द्रावयते दिशः ॥ ५७ ॥ पंचालानां रथवाता न्कर्णो व्यद्रावयत्तथा ॥ सिंहास्यं च यथा प्राप्य न जीवन्ति ऋगाः क्वचिन् ॥ ५८ ॥ त
 था कर्णमनुप्राप्य न जिजीवुर्महारथाः ॥ वैश्वानरं यथा प्राप्य प्रतिदत्त्यंति वैजनाः ॥ ५९ ॥ कर्णाग्निनीवने तद्दग्धा भारतसृजयाः ॥ कर्णेन चेदि कैकेयपांचालेषु च
 भारत ॥ ६० ॥ विश्राव्यं नाम निहतावहवः शूरसंमताः ॥ मम चासीन्मतीराज नृध्वाकर्णस्य विक्रमं ॥ ६१ ॥ नैकोप्याधिरथे जीवन्त्यांचाल्यो म्मोक्षते सुधि ॥ पंचा
 लान्व्यधमत्संख्येसूतपुत्रः पुनः पुनः ॥ ६२ ॥ पंचालानथनिघ्नंतं कर्णं दृष्ट्वा महारणे ॥ अभ्यधावत्सुसंक्रुद्धो धर्मराजो युधिष्ठिरः ॥ ६३ ॥ घृष्टयुग्मश्वसथे धद्रौ परेषा
 श्ममारिष ॥ परिवव्रुर्मित्रघ्नं शतशश्चापरेजनाः ॥ ६४ ॥ शिखंडीसहदेवश्च नकुलो नाकुलिस्तथा ॥ जनमेजयः शिनेर्नमावहवश्च प्रभद्रकाः ॥ ६५ ॥ स्तेपुरो म
 माभूत्वा घृष्टयुग्मश्वसंयुगे ॥ कर्णमस्यंतमिष्वत्सैर्विचेरुर्मितौ जसः ॥ ६६ ॥ तांस्तत्राधिरथिः संख्येचेदिपांचालपांडवान् ॥ एको बहवभ्यपतद्गुल्माप्यन्नमासिव
 ॥ ६७ ॥ तैः कर्णस्याभवद्युद्धं घोररूपं विशापते ॥ तादृश्याद्वपुरादृत्तं देवानां दानवैः सह ॥ ६८ ॥ तान्समेतान्महेष्वासान् शश्वर्षी घवर्षिजः ॥ एको व्यथयत्कव्यं व्रस
 मांसीवदिवाकरः ॥ ६९ ॥ भीमसेनस्तु संसक्ते राधेये पांडवैः सह ॥ सर्वतोभ्यहनत्क्रुद्धो यमदंडनिभैः शरैः ॥ वाहीकान्केकयात्मत्यान्वासात्यान्मसोधवान् ॥ ७० ॥

॥ ७१ ॥ ७२ ॥ ७३ ॥ ७४ ॥ ७५ ॥ ७६ ॥ ७७ ॥ ७८ ॥ ७९ ॥ ८० ॥ ८१ ॥ ८२ ॥ ८३ ॥ ८४ ॥ ८५ ॥ ८६ ॥ ८७ ॥ ८८ ॥ ८९ ॥ ९० ॥ ९१ ॥ ९२ ॥ ९३ ॥ ९४ ॥ ९५ ॥ ९६ ॥ ९७ ॥

एकःसंख्येमहेष्वासोयोधयन्बद्धशोभत ॥ तत्रमर्मसुभीमेननाराचैस्ताडितागजाः ॥ ७१ ॥ प्रपतंतोहतारोहाःकंपयंतिस्ममेदिनीं ॥ वाजिनश्चहतारोहाःपत्तय
श्वगतासवः ॥ ७२ ॥ शेरतेयुधिनिर्भिन्नावमंतोरुधिरंबद्ध ॥ सहस्रशश्वरथिनःपातिताःपतितायुधाः ॥ ७३ ॥ तेक्षताःसमदृश्यंतभीमभीतागतासवः ॥ रथिभिः
सादिभिःसूतैःपादानैर्वाजिभिर्गजैः ॥ ७४ ॥ भीमसेनशरैश्चिन्नैराच्छन्नावसुधाभवत् ॥ तस्त्तंभितमिवातिपुद्गीमसेनभयार्दितं ॥ ७५ ॥ दुर्योधनवलंसर्वनि
रुत्साहंरुतव्रणं ॥ निश्चेष्टंतुमुलंदीनंबभौतस्मिन्महारणे ॥ ७६ ॥ प्रसन्नसलिलेकालेयथास्यात्सागरोत्प ॥ तद्वत्तववलंतद्वैनिश्चलंसमवस्थितं ॥ ७७ ॥ मन्युवी
र्यवलोपेतंदर्पात्पत्यवरोपितं ॥ अभवत्तवपुत्रस्यतस्सैन्यंनिप्रभंतदा ॥ ७८ ॥ तद्वलंभरतश्रेष्ठवध्यमानंपरस्परं ॥ रुधिरौघपरिक्लिन्नंरुधिरार्द्रवभूवह ॥ ७९ ॥ ज
गामभरतश्रेष्ठवध्यमानंपरस्परं ॥ सूतपुत्रोरणेक्रुद्धःपांडवानामनीकिनीं ॥ ८० ॥ भीमसेनःक्रुद्धश्चापिद्रावयंतौविरेजतुः ॥ वर्तमानेतथारौद्रेसंग्रामेद्रुतदर्शने
॥ ८१ ॥ निहत्यपृतनामध्येसंशप्तकगणान्बहून् ॥ अर्जुनोजयतांश्रेष्ठोवासुदेवमथाववीत् ॥ ८२ ॥ प्रभ्रंवलमेतद्वियोत्स्यमानंजनार्दन ॥ एतेद्रवंतिसगणाः
संशप्तकमहारथाः ॥ ८३ ॥ अपारयंतोमद्वाणान्सिंहशब्दंमृगाइव ॥ दीर्यतेचमहत्सैन्यंस्तंजयानांमहारणे ॥ ८४ ॥ हस्तिकक्षोत्स्यसौरुष्णकेतुःकर्णस्यधीमतः ॥
दृश्यतेराजसैन्यस्यमध्येविचरतोमुदा ॥ ८५ ॥ नचकर्णरणेशक्तजंतुमन्येमहारथाः ॥ जानीतेहिभवान्कर्णवीर्यवंतंपराक्रमे ॥ ८६ ॥ तत्रयाहियतःकर्णोद्राव
यत्येपनोवलं ॥ वर्जयित्वारणेयाहिमृतपुत्रंमहारथं ॥ ८७ ॥ एतन्मेरोचनेरुष्णयथावातवरोचते ॥ एतच्छ्रुत्वावचस्तस्यगोविंदःप्रहसन्निव ॥ ८८ ॥ अब्रवीदर्जु
नंतूर्णकौरवान्जहिपांडव ॥ ततस्तवमहासैन्यंगोविंदप्रेरिताहयाः ॥ ८९ ॥ हंसवर्णाःप्रविविशुर्वहंतःरुष्णपांडवौ ॥ केशवप्रेरितैरश्वैःश्वेतैःकांचनभूपणैः ॥ ९० ॥
प्रविशद्भिस्तववलंचतुर्दिशमभिद्यत ॥ मेघस्तनितनिर्द्रादःसरथोवानरध्वजः ॥ ९१ ॥ चलत्यताकस्तांसनांविमानंघामिवाविशत् ॥ तौविदार्यमहासेनांप्रवि
ष्टौकेशवार्जुनौ ॥ ९२ ॥ क्रुद्धौसंरंभरत्कक्षौविभ्राजतांमहायुती ॥ युद्धशौंडासमाहूतावागतौतौरणाध्वरं ॥ ९३ ॥ यज्वभिर्विधिनाहूतौमग्वेदेवाविवाश्विनौ ॥
क्रुद्धौतौतुनरव्याघ्रौयोगवतौवभूवतुः ॥ ९४ ॥ तलशब्देनरुषितौयथानागौमहावन ॥ विगात्त्यतुरथानीकमश्वसंघांश्चफाल्गुनः ॥ ९५ ॥ व्यचरत्पृतनामध्ये
पाशहस्तइवांतकः ॥ तंद्वायुधिविक्रांतंसेनायांतवभारत ॥ ९६ ॥ संशप्तकगणान्भूयःपुत्रस्तेममचूचुदत् ॥ ततोरथमहमेणद्विरदानांत्रिभिःशतैः ॥ ९७ ॥

॥ १८ ॥ १९ ॥ १०० ॥ १ ॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ किकरवद्वंद्विभिर्विकिकरनामानंवाद्वंद्वं विभर्तिसः
 चतुर्दशसहस्रेस्तुतुरगाणांमहाहवे ॥ द्वाभ्यांगतसहस्राभ्यांपदातीनांक्षयन्विनां ॥ १८ ॥ शूराणांलघ्वलक्षणांविदितानांसमंततः ॥ अभ्यवर्ततकौतेयंछादयं
 तोमहाग्याः ॥ १९ ॥ शरवर्षैर्महाराजसर्वतःपांडुनेदंनं ॥ मच्छाद्यमानःसमरेशैःपरवलादतः ॥ १०० ॥ दर्शयन्शैद्रमात्मानंपाशाहस्तइवांतकः ॥ निघ्नन्संगतका
 न्यार्थःप्रेक्षणीयतरोभवत् ॥ १०१ ॥ ततोविद्युत्प्रभैर्वाणैःकार्तस्वरविभूषितैः ॥ निरंतरमिवाकाशमासीच्छन्नकिरीटिना ॥ २ ॥ किरीटिभुजनिमुक्तैःसंपतद्भि
 र्महाशरैः ॥ समाच्छन्नंभौमर्वकाद्रवेयैरिवप्रभो ॥ ३ ॥ रुक्मपुंगवात्प्रमन्नाग्राञ्जुरान्मन्त्रतपर्वणः ॥ अवास्तुजटमेयात्मादिक्षुम्बार्सुपांडवः ॥ ४ ॥ महीविय
 द्द्विगःसर्वाःसमुद्रागिरयोपिवा ॥ स्फुटंतीतिजनाजङ्गुःपार्थस्यतलनिःस्वनात् ॥ ५ ॥ हत्वादशसहस्राणिपार्थिवानांमहारथः ॥ संगतकानांकौतेयःप्रत्यक्षंत्वरि
 तोभ्ययात् ॥ ६ ॥ प्रत्यक्षंचममामाद्यपार्थःकांशोजरक्षितं ॥ प्रममाथवलाद्याणैर्दानवानिववाभवः ॥ ७ ॥ प्रचिच्छेदाशुभद्वेनद्विपतामाततायिनां ॥ शस्त्रपा
 णिनथावाहुंतथापिचगिरांस्युत ॥ ८ ॥ अंगांगावयवैश्चिच्छन्नैर्व्याधुधास्तेऽपतन्भुवि ॥ विष्वग्वाताभिसंभग्रावद्दुशाखाइवद्रुमाः ॥ ९ ॥ हंस्यश्वरथपत्तीनांब्रा
 तान्निघ्नंतमर्जुनं ॥ सुदक्षिणादवरजःशरवृष्ट्याभ्यवीर्यपत् ॥ १० ॥ तस्यास्यतोर्दचंद्राभ्यांचाहूपरिघमन्निभो ॥ पूर्णचंद्राभवक्रंचक्षुरेणाभ्यहरच्छिरः ॥ ११ ॥
 सपपातततोवाहान्मुलाहितपरिभवः ॥ मनःगिलागिरेःशृंगंवज्रेणवावदारितं ॥ १२ ॥ सुदक्षिणादवरजंकांशोजंददृशुर्हतं ॥ प्रांशुकमलपत्राक्षमत्यर्थप्रियद
 र्शनं ॥ १३ ॥ कांचनस्र्मसदृशंभिन्नहमगिरियथा ॥ ततोभवत्पुनर्युद्धंघोरमत्यर्थमद्भुतं ॥ १४ ॥ नानावस्थाश्वयोधानांबभूवुस्तत्रयुद्ध्यतां ॥ एकेपुनिहतैरश्वैः
 कांशोजैर्यवनैःशकैः ॥ १५ ॥ शोणितकैस्तदारक्तंसर्वमार्मादिशांपते ॥ रथैर्हताश्वस्मृतैश्चहतारोहैश्चवाजिभिः ॥ १६ ॥ द्विरदैश्चहतारोहैर्महामात्रैर्हतद्विपैः ॥ अ
 न्यान्येनमहाराजकृतोघोरोजनक्षयः ॥ १७ ॥ तस्मिन्प्रपक्षपक्षेचनिहतेमव्यसाचिना ॥ अर्जुनंजयतांश्रेष्ठंत्वरिर्ताद्रौणिरभ्ययात् ॥ १८ ॥ विधुन्वानोमहच्चा
 पंकार्तस्वरविभूषितं ॥ आददानःशरान्घोरान्स्वरश्मानिवभास्करः ॥ १९ ॥ क्रोधामर्षवितृत्तास्योलोहिताक्षोवभौवली ॥ अंतकालेयथाकुद्दामृत्युःकिंकरदं
 डभृत् ॥ २० ॥ ततःप्रास्तुजदुग्राणिशरवर्षाणिसंघशः ॥ तैर्विस्तृष्टैर्महाराजव्यद्रवत्पांडवीचमूः ॥ २१ ॥ सदृशैवतुदाशाहंस्यंदनस्यंविशांपते ॥ पुनःप्रास्तुजदुग्रा
 णिशरवर्षाणिमारिप ॥ २२ ॥ तैःपतद्भिर्महाराजद्रौणिमुक्तैःसमंततः ॥ संछादितौरथस्यौतावुभौरुग्णधनंजयां ॥ २३ ॥ ॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥

॥ २४ ॥ २५ ॥ २६ ॥ २७ ॥ २८ ॥ २९ ॥ ३० ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ ३३ ॥ ३४ ॥ ३५ ॥ ३६ ॥ ३७ ॥ ३८ ॥ ३९ ॥ ४० ॥ ४१ ॥ ४२ ॥ ४३ ॥ ४४ ॥ ४५ ॥ ४६ ॥ ४७ ॥ इतिकर्णपर्व

ततःशरगतैस्तीक्ष्णैरश्वत्थामाप्रतापवान् ॥ निश्वेष्टैतावुभौयुद्धेकृत्यामाधवपांडवौ ॥ २४ ॥ हाहाकृतमभृत्सर्वस्थावरंजंगमंतथा ॥ चराचरस्यगोमारौदृष्ट्वा
संछादितौशरैः ॥ २५ ॥ सिद्धचारणसंघाश्चसंपतुस्तेसमंततः ॥ चिंबयंतोभवेदद्यलोकानांस्वस्यपीतिच ॥ २६ ॥ नमयातादृशोरजनदृष्टपूर्वःपराक्रमः ॥ संग्रा
मेयादृशोद्रौणेःकृष्णौसंछादयिष्यतः ॥ २७ ॥ द्रौणेस्तुधनुषःगद्गमहितत्रासनरणे ॥ अश्रौपंबहुशोगजनसिंहस्यनिनदोयथा ॥ २८ ॥ ज्याचास्यचरंतोयुद्धे
सव्यदक्षिणमस्यतः ॥ विद्युदंबुदमध्यस्थाभ्राजमानेवमाभवत् ॥ २९ ॥ सतयाक्षिप्रकारीचदृढहस्तश्चपांडवः ॥ प्रमोहंपरमंगत्वाप्रेक्ष्यतंद्रौणजंततः ॥ ३० ॥
विक्रमंविहतंमेनेआत्मनःसमहायशाः ॥ तस्यास्यसमंरराजन्वपुरार्मात्सुदुर्दृशं ॥ ३१ ॥ द्रौणिपांडवयोरैवंवर्तमानेमहारणे ॥ वर्धमानेचराजेंद्रद्रौणपुत्रेमहाव
ले ॥ ३२ ॥ हीयमानेचकौंतेयकृष्णरोपःसमाविशत् ॥ सरोपान्निःश्वसनराजन्निर्दहन्निवचक्षुपा ॥ ३३ ॥ द्रौणित्यपश्यसंग्रामेफाल्गुनंचमुद्गुर्महुः ॥ ततःकुद्धो
ब्रवीत्कृष्णःपार्थसप्रणयंतदा ॥ ३४ ॥ अत्यद्भुतमिदंपार्थवपश्यामिसंयुगे ॥ अतिशैतेहियत्रत्वांद्रौणपुत्रोद्यभारत ॥ ३५ ॥ कच्चिद्वीर्ययथापूर्वभुजयोर्वावलंन
व ॥ कच्चित्तेगांडिवंहस्तेरथेतिष्ठमिच्चार्जुन ॥ ३६ ॥ कच्चिकुशलिनोवाहूमुष्टिर्वानव्यगीर्यत ॥ उदीर्यमाणंहिरणेपश्यामिद्रौणिमाहवे ॥ ३७ ॥ गुरुपुत्रइति
त्यनंमानयन्भरतर्षभ ॥ उपेक्षांकुरुमापार्थनायंकालंउपेक्षितुं ॥ ३८ ॥ एवमुक्तस्तुकृष्णेनगृह्यभ्रष्टांश्वतुर्दृश ॥ त्वरमाणस्त्वगकालेद्रौणैर्धनुरथाच्छिनत् ॥
॥ ३९ ॥ ध्वजंछत्रंपताकाश्वरथंशक्तिगदांतथा ॥ जत्रुदशेचसुभृशंवत्सदतैरताडयत् ॥ ४० ॥ समृद्धीपरमांगत्वाध्वजयष्टिममाश्रितः ॥ तंविस्मंजंमहाराजग
त्रुणाभृशपीडितम ॥ ४१ ॥ अपोवाहरणात्सूतारक्षमाणोधनंजयात् ॥ एतस्मिन्नेवकालेचविजयःशत्रुतापनः ॥ ४२ ॥ व्यहनत्तावकंमैन्यंगतगोथमहस्रगः
पश्यतस्तस्यर्वारस्यतंवपुत्रस्यभारत ॥ ४३ ॥ एवमेपक्षयोवृत्तस्तावकानांपरैःसह ॥ क्रूरोविशमनोघोरोगजनदुर्मित्रितेव ॥ ४४ ॥ संगमकांश्वकौंतेयःकुहं
श्वापितृकोदरः ॥ वसुपेणश्चपंचालानक्षणेनव्यध्रमद्रणे ॥ ४५ ॥ वर्त्तमानेतथारौद्रराजन्वीरवरक्षये ॥ उल्लितान्यगणयानिकबंधानिसमंततः ॥ ४६ ॥ युधि
ष्ठिरोपिसंग्रामेप्रहारैर्गाढवेदनः ॥ क्रोशमात्रमपक्रम्यतस्योभरतसज्जम ॥ ४७ ॥ इतिश्रीमहाभारतेकर्णपर्वणिसंकुलयुद्धेपट्टपंचागत्तमोऽध्यायः ॥ ५६ ॥

णिनैलकंठीयेभारतभावंदीपेपट्टपंचागत्तमोऽध्यायः ॥ ५६ ॥

॥ १ ॥

॥ १ ॥

॥ १ ॥

॥ १ ॥

॥ १ ॥

दुर्योधनइति ॥ १ ॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ पांडवा अपि कौरवानभ्यद्रवन्तेतिशेषः ॥ ११ ॥ कालयुगांतः महाप्रलयः ॥ १२ ॥ १३ ॥ स्वकर्म आभिमुख्येन प्रहारसहनादि उद्धृतो निर्बोद्धुः
 संजय उवाच दुर्योधनस्ततः कर्णमुपेत्य भरतर्षभ ॥ अब्रवीन्मद्राजं चतथैवान्यांश्च पार्थिवान् ॥ १ ॥ यदृच्छुयैतत्संप्राप्तं स्वर्गद्वारमपावृतं ॥ सुखिनः क्षत्रि
 याः कर्णलभन्ते युद्धमाह्वयं ॥ २ ॥ सद्गोः क्षत्रियैः शूरैः शूराणां युध्यतां युधि ॥ इष्टं भवति राधेयतदिदं समुपस्थितम् ॥ ३ ॥ हत्वा च पांडवान्युद्धे स्फीतामुर्वीमवा
 प्स्यथ ॥ निहतावापरैर्युद्धे वीरलोकमवाप्स्यथ ॥ ४ ॥ दुर्योधनस्य तच्छ्रुत्वा वचनं क्षत्रियर्षभाः ॥ लक्षणादानुदक्रोशन्वादित्राणि च सर्वशः ॥ ५ ॥ ततः प्रमुदिते
 तस्मिन् दुर्योधनवलेनदा ॥ हर्षयंस्तावकान्यो धानद्रौणिर्वचनमब्रवीत् ॥ ६ ॥ प्रत्यक्षं सर्वसैन्यानां भवतां चापि पश्यतां ॥ न्यस्तशस्त्राममपिता धृष्टद्युम्नेन पातितः
 ॥ ७ ॥ सतनाहममर्षेण मित्रार्थे चापि पार्थिवाः ॥ मत्यं वः प्रतिजानामि तद्वाक्यं मे निबोधत ॥ ८ ॥ धृष्टद्युम्नमहत्वाहं न विमोक्ष्यामि दंशनं ॥ अनृतायां प्रतिज्ञायां
 नाहं स्वर्गमवाप्नुयां ॥ ९ ॥ अर्जुनो भीमसेनश्च यो धो योरक्षितारणे ॥ धृष्टद्युम्नस्य तं संख्ये निहनिष्यामि सायकैः ॥ १० ॥ एवमुक्ते ततः सर्वासहिताभारतां च मृः ॥
 अभ्यद्रवन्त कौतियांस्तथा ते चापि पांडवाः ॥ ११ ॥ समं निपातो रथयुथपानां बभूव राजन् प्रतिभीमरूपः ॥ जनक्षयः कालयुगांतकल्यः प्रावर्त्तताग्रे कुरुसंजयानां
 ॥ १२ ॥ ततः प्रवृत्ते युधि संप्रहारे भूतानि सर्वाणि सदेवतानि ॥ आसन्समेतानि सहाप्सरोभिर्दिदृक्षमाणानि नरप्रवीरान् ॥ १३ ॥ दिव्यैश्चमाल्यैर्विविधैश्च गंधै
 दिव्यैश्चरत्नैर्विविधैर्नराग्र्यान् ॥ रणे स्वकर्मोद्धृतः प्रवीरानवाकिरन्नप्सरसः प्रलृष्टाः ॥ १४ ॥ समीरणस्तांश्च निषेव्य गंधान् सिषेव सर्वानपि योधमुख्यान् ॥ नि
 षेव्यमाणास्त्वनिलेनयोधाः परस्परग्राधरणीं निषेतुः ॥ १५ ॥ सा दिव्यमाल्यैरवकीर्यमाणा सुवर्णपुंगवैश्च शरैर्विचित्रैः ॥ नक्षत्रसंघैरिव चित्रिताद्यौः क्षितिर्वभौ
 योधवरैर्विचित्रा ॥ १६ ॥ ततोंतरिक्षादपि साधुवादैर्वादित्रघोषैः समुदीर्यमाणः ॥ ज्याघोपनेमिस्वननादचित्रः समाकुलः सो भवत्संप्रहारः ॥ १७ ॥ इति श्रीमहा
 भारते कर्णपर्वणि अश्वत्थामप्रतिज्ञायां सप्तपंचाशत्तमोऽध्यायः ॥ ५७ ॥ ॥ ५८ ॥ संजय उवाच एवमेव महानासीत्संग्रामः पृथिवीक्षिताम् ॥ क्रुद्धेर्जुने
 तथा कर्णे भीमसेने च पांडवे ॥ १ ॥ द्रोणपुत्रं पराजित्यजित्वा चान्यान्महारथान् ॥ अब्रवीदर्जुनो राजन्वासुदेवमिदं वचः ॥ २ ॥ पश्य कृष्णमहाबाहो द्रवन्तीं पांड
 वीं चमूं ॥ कर्णपश्य च संग्रामे कालयंतं महारथान् ॥ ३ ॥ न च पश्यामि दाशार्हधर्मराजं युधिष्ठिरं ॥ नापिकेतुर्युधांश्रेष्ठधर्मराजस्य दृश्यते ॥ ४ ॥

॥ १४ ॥ समीरणः सिषेवेत्यन्वयः परस्परं घ्नन्ति परस्परं मारिता इत्यर्थः ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥ इति कर्णपर्वणि नैलकंठीये भारतभावदीपे सप्तपंचाशत्तमोऽध्यायः ॥ ५७ ॥ ॥ ५८ ॥ एवमिति ॥ १ ॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥

॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ किंकिणिनः किंकिणीमंतः त्रीसादित्वादिभिः ॥ २५ ॥ २६ ॥

त्रिभायश्चावशिष्टोयं दिवसस्य जनार्दन ॥ नचमांधार्तराप्रेषुकश्चिद्युध्यतिसंयुगे ॥ ५ ॥ तस्मात्त्र्यंमत्प्रियंकुर्वन्त्याहियत्रयुधिष्ठिरः ॥ दृष्ट्वाकुशलिनं युद्धे धर्मपुत्रं
सहानुजं ॥ ६ ॥ पुनर्योद्धास्मिवाण्यशत्रुभिः महसंयुगे ॥ ततः प्रायाद्रथेनाशुवीभत्सोर्वचनाद्धरिः ॥ आयतोयुधिष्ठिरो राजा स्तंजवाश्रमहारथाः ॥ अयुध्यंस्ता
वकैः सार्धं मृत्युं कृत्वानिवर्तनम् ॥ ८ ॥ ततः संग्रामभूमिं तावर्तमाने जनक्षये ॥ अवेक्षमाणो गोविंदः सव्यसाचिनमब्रवीत् ॥ ९ ॥ पश्यपार्थ महारौद्रो वतते भ
रतक्षयः ॥ पृथिव्यां क्षत्रियाणां वैदुर्यो धनकृते महान् ॥ १० ॥ पश्य भारत चापानिरुद्धमपृष्ठानि धन्विनाम् ॥ मृतानामपविद्धानि कलापांश्च महाधनान् ॥ ११ ॥
जातरूपमयैः पुंखैः शरांश्चानतपर्वणः ॥ तैलधौतांश्च नाराचान्निर्मुक्तान्यन्नगानिव ॥ १२ ॥ हस्तिदंतस्स हनू खड्गान् जातरूपपरिष्कृतान् ॥ वर्माणि चापविद्धानि
रुद्धमगर्भाणि भारत ॥ १३ ॥ सुवर्णविकृतान् प्रासान् शक्तीः कनकभूषणाः ॥ जांबूनदमयैः पट्टैर्वद्वाश्च विपुला गदाः ॥ १४ ॥ जातरूपमयींश्च र्षीः पट्टिशान् हे
मभूषणान् ॥ दंडैः कनकचित्रैश्च विप्रविद्धान्यरश्वधान् ॥ १५ ॥ अयःकुंतांश्च पतितान् मुसलानि गुरुणि च ॥ शतघ्नीः पश्य चित्राश्च विपुलान्यरिघांस्तथा ॥ १६ ॥
चक्राणि चापविद्धानि तोमरांश्च महारणे ॥ नानाविधानि शस्त्राणि प्रगृह्य जयगृद्धिनः ॥ १७ ॥ जीवंतद्वदृश्यंते गतसत्वास्तरस्विनः ॥ गदाविमश्रितैर्गात्रैर्मुस
लैर्भिन्नमस्तकान् ॥ १८ ॥ गजवाजिरथक्षुण्णान्यश्वयोधान्सहस्रशः ॥ मनुष्यहयनागानां शरशक्त्युष्टिपट्टिशैः ॥ १९ ॥ परिघैरायसैर्घोरैरयस्कृतैः परश्वधैः ॥
शरीरैर्वहुभिश्चिच्छन्नैः शोणितौघपरिप्लुतैः ॥ २० ॥ गतासुभिरमित्रघ्नसंवृतारणभूमयः ॥ बाहुभिश्चंदनादिग्धैः सांगदैर्हमभूपितैः ॥ २१ ॥ सतलत्रैः सकेयूरैर्भा
तिभारतमेदिनी ॥ सांगुलित्रैर्भुजाग्रैश्च विप्रविद्दैरलंकृतैः ॥ २२ ॥ हस्तिहस्तोपमैश्चिच्छन्नैरुभिश्वतरस्विनां ॥ बद्धचूडामणिवरैः शिरोभिश्च सकुंडलैः ॥ २३ ॥
पतितैर्ऋषभाक्षाणां विराजति वसुंधरा ॥ कवचैः शोणितादिग्धैश्चिच्छन्नगात्रशिरोधरैः ॥ २४ ॥ भूर्भाति भरतश्रेष्ठशांतार्चिर्भिरिवाग्निभिः ॥ रथांश्च बहुधा भग्नान्
हंम किंकिणिनः शुभान् ॥ २५ ॥ वाजिनश्च हतान्यश्वनिष्कीर्णान् चान् शराहतान् ॥ अनुकर्षानुपासंगान्यताकाविविधध्वजान् ॥ २६ ॥ रथिनां च महाशंखान्
पांडुरांश्च प्रकीर्णकान् ॥ निरस्तजिद्धान्मातंगान् शयानान्यर्वतोपमान् ॥ २७ ॥

प्रकीर्णकान् चामरान् प्रकीर्णकं चामरे स्याद्विस्तरैः नातु संसृष्टेति मेदिनी ॥ २७ ॥

॥ २८ ॥ २९ ॥ ३० ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ ३३ ॥ ३४ ॥ ३५ ॥ ३६ ॥ ३७ ॥ ३८ ॥ ३९ ॥ ४० ॥ ४१ ॥ ४२ ॥ ४३ ॥ ४४ ॥ ४५ ॥ ४६ ॥ ४७ ॥ ४८ ॥ ४९ ॥ ५० ॥ ५१ ॥

वैजयंतीविचित्राश्वहतांश्वगजत्राजिनः ॥ वारणानांपरिस्तोमांस्तथैवाजिनकंबलान् ॥ २८ ॥ विपाटितविचित्रांश्वरूप्यचित्रान्कुयांकुशान् ॥ भिन्नाश्वबहुधा
घंटामहद्भिःपतितैर्गजैः ॥ २९ ॥ वैदूर्यदंडांश्वशुभान्पतितानंकुशान्भुवि ॥ बद्धाःसीदिभुजाग्रेपुसुवर्णविकृताःकशाः ॥ ३० ॥ विचित्रमणिचित्रांश्वजातरूप
परिष्कृतान् ॥ अश्वास्तरपरिस्तोमान्त्रांकवान्पतितान्भुवि ॥ ३१ ॥ चूडामणीन्नेंद्राणांविचित्राःकांचनस्रजः ॥ छत्राणिचापविद्वानिचामरव्यजनानिच ॥
॥ ३२ ॥ चंद्रनक्षत्रभासैश्ववदनैश्चारुकुंडलैः ॥ कूर्मश्मश्रुभिरत्यर्थवीराणांसमलंकृतैः ॥ ३३ ॥ वदनैःपश्यसंचुन्नामहीशोणितकर्दमां ॥ सजीवांश्चापरान्य
स्यकूजमानान्समंततः ॥ ३४ ॥ उपास्यमानान्बहुशोन्यस्तशस्त्रैर्विशांपते ॥ ज्ञातिभिःसहितांस्तत्ररोदमानैर्मुहुर्मुहुः ॥ ३५ ॥ व्युक्तांतानपरान्याधांश्छाद्य
त्वातरस्विनः ॥ पुनर्बुद्धायगच्छंतिजयगृह्णाःप्रमन्यवः ॥ ३६ ॥ अपरंतत्रतत्रैवपरिधावंतिमानवाः ॥ ज्ञातिभिःपतितैःशूरैर्याच्यमानास्तथोदकं ॥ ३७ ॥ जला
र्थचगताःकेचिन्निष्प्राणाबहवोर्जुन ॥ सन्निवृत्ताश्वतेशूरास्तान्वैदृष्ट्वाविचेतसः ॥ ३८ ॥ जलंत्यक्त्वाप्रधावंतिकोशमानाःपरस्परं ॥ जलंपीत्वामृतान्यस्यपिवं
तो न्यांश्चमारिप ॥ ३९ ॥ परित्यज्यप्रियानन्येवांधवान्वांधवप्रियाः ॥ व्युक्तांताःसमदृश्यंततत्रतत्रमहारणे ॥ ४० ॥ तथापरान्तरश्रेष्ठसंदष्टौष्ठपुटान्युनः ॥ भ्रुकु
टांकुटिलैर्वकैःप्रेक्षमाणान्समंततः ॥ ४१ ॥ एवंब्रुवंस्तदाकृष्णाययौयत्रयुधिष्ठिरः ॥ अर्जुनश्चापिनृपतेदर्शनार्थमहारणे ॥ ४२ ॥ याहियाहीतिर्गोविंदंमुहुर्मुहु
रचोदयत् ॥ तांयुद्धभूमिपार्थस्यदर्शयित्वाचमाधवः ॥ ४३ ॥ त्वरमाणस्ततःकृष्णःपार्थमाहशनैरिदं ॥ पश्यपांडवराजानमुपयानांश्चपार्थिवान् ॥ ४४ ॥ कर्ण
पश्यमहारंगेज्वलंतमिवपावकं ॥ असौभीमोमहेष्वासःसन्निवृत्तोरणंप्रति ॥ ४५ ॥ तमेतेविनिवर्ततधृष्टद्युम्नपुरोगमाः ॥ पांचालसृजयानांचपांडवानांचयेमु
खं ॥ ४६ ॥ निवृत्तैश्चपुनःपार्थैर्भग्नशत्रुवलंमहत् ॥ कौरवान्द्रवतोत्थेपकर्णारोधयतेर्जुन ॥ ४७ ॥ अंतकप्रतिमावेगेशक्रतुल्यपरक्रमः ॥ असौगच्छतिकौरव्य
द्रौणिःशस्त्रभृतांवरः ॥ ४८ ॥ तमेवप्रद्रुतंसंख्येधृष्टद्युम्नोमहारथः ॥ अनुप्रयातिसंग्रामेहतान्यस्यचसृजयान् ॥ ४९ ॥ सर्वमाहसुदुर्धर्षोवासुदेवःकिरीटिने ॥ त
तोराजन्महाघोरःप्रादुरासीन्महारणः ॥ ५० ॥ सिंहनादरवाश्वैवप्रादुरासन्समागमे ॥ उभयोःसेनयोराजन्मृत्युं कृत्वानिवर्तनं ॥ ५१ ॥

॥ ५२ ॥ इतिकर्णपर्वणिनेलकंठीयेभारतभावदीपेअष्टपंचाशत्तमोऽध्यायः ॥ ५८ ॥ ॥ ७ ॥ ततःपुनःसमाजग्मुरिति ॥ १ ॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥

एवमेषक्षयोवृत्तःपृथिव्यांपृथिवीपते॥तावकानांपरेपांचराजन्दुर्मत्रितेव॥५२॥ इतिश्रीमहाभारतेकर्णप०वासुदेववाक्येअष्टपंचाशत्तमोऽध्यायः॥५८॥
संजयउवाच ततःपुनःसमाजग्मुरभीताःकुरुसृजयाः॥ युधिष्ठिरमुखाःपार्थाःसूतपुत्रमुखावयं ॥ १ ॥ ततःप्रवृत्तेभीमःसंग्रामोलोमहर्षणः ॥ कर्णस्यपां
डवानांचयमराष्ट्रविवर्धनः ॥ २ ॥ तस्मिन्प्रवृत्तसंग्रामेतुमुलेशोणितोदके ॥ संशक्तपुशूरपुकिंचिच्छिष्टेषुभारत॥ ३ ॥ धृष्टद्युम्नोमहाराजसहितःसर्वराजंभिः॥
कर्णमेवाभिदुद्रावपांडवाश्चमहारथाः ॥ ४ ॥ आगच्छमानांस्तान्संख्येप्रहृष्टान्विजयैपिणः ॥ दधारैकारणेकर्णोजलाघानिवपर्वतः ॥ ५ ॥ समासाद्यतुतेकर्ण
व्यशीर्यतमहारथाः ॥ यथाचलंसमासाद्यवार्योघाःसर्वतोदिशं ॥ ६ ॥ तयोरासीन्महाराजसंग्रामोलोमहर्षणः ॥ धृष्टद्युम्नस्तुराधेयंशरेणानतपर्वणा ॥ ७ ॥ ताड
यामाससमरेतिष्ठतिष्ठेतिचात्रवीत् ॥ विजयंचधनुःश्रेष्ठंविधुन्वानोमहारथः ॥ ८ ॥ पार्षतस्यधनुश्छित्वाशरांश्वाशीविषोपमान् ॥ ताडयामाससंकुद्धःपार्षतंन
वभिःशरैः ॥ ९ ॥ तेवर्महमविकृतंभित्वातस्यमहात्मनः ॥ शोणिताक्ताव्यराजंतशक्रगोपाडवानघ ॥ १० ॥ तदपास्यधनुश्छिन्नंधृष्टद्युम्नोमहारथः ॥ अथान्य
द्धनुरादायशरांश्वाशीविषोपमान् ॥ ११ ॥ कर्णविव्याधसप्तत्याशरैःसन्नतपर्वभिः ॥ तथैवराजन्कर्णोपिपार्षतंशत्रुतापनं ॥ १२ ॥ छाडयामाससमरेशरैरा
शीविषोपमैः ॥ द्रोणंशत्रुर्महेश्वासोविव्याधनिशितैःशरैः ॥ १३ ॥ तस्यकर्णोमहाराजशरंकनकभृपणं ॥ प्रेषयामाससंकुद्धोमृत्युदंडमिवापरं ॥ १४ ॥ तमाप
तंतंसहसाघोररूपंविशांपते ॥ चिच्छेदशतधाराजनशैनेयःकृतहस्तवत् ॥ १५ ॥ दृष्ट्वाविनिहतंघाणंशरैःकर्णोविशांपते ॥ सात्यकिंशरवर्षेणसमंतात्पयैवारयत्
॥ १६ ॥ विव्याधचैनंसमरेनाराचैस्तत्रसप्तभिः ॥ तंप्रत्यविध्यच्छैनेयःशरैर्मपरिष्कृतैः ॥ १७ ॥ ततोयुद्धंमहाराजचक्षुःश्रोत्रभयानकं ॥ आसीद्दोरंचचित्रंच
प्रेक्षणीयंसमंततः ॥ १८ ॥ सर्वेषांतत्रभूतानांलामहर्षोभ्यजायत ॥ तदृष्ट्वासमरेकर्मकर्णशैनेययोर्नृप ॥ १९ ॥ एतस्मिन्नंतरेद्रौणिरभ्ययात्सुमहाबलं ॥ पार्षतं
शत्रुदमनंशत्रुवीर्यासुनाशनं ॥ २० ॥ अभ्यजापतसंकुद्धोद्रौणिःपरपुरंजयः ॥ तिष्ठतिष्ठाद्यब्रह्मघ्ननमेर्जावन्विमोक्ष्यसे ॥ २१ ॥ इत्युक्त्वासुभृगंवीरंगीघ्रकृन्नि
शितैःशरैः ॥ पार्षतंछाडयामासघोररूपैःसुतेजनैः ॥ २२ ॥ यतमानंपरंशक्त्यायतमानांमहारथः ॥ यथाहिसमरेद्रौणःपार्षतंवीक्ष्यमारिप ॥ २३ ॥

॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥

॥ २४ ॥ २५ ॥ २६ ॥ २७ ॥ २८ ॥ २९ ॥ ३० ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ ३३ ॥ ३४ ॥ ३५ ॥ ३६ ॥ ३७ ॥ ३८ ॥ ३९ ॥ ४० ॥ ४१ ॥ ४२ ॥ ४३ ॥ ४४ ॥ ४५ ॥ ४६ ॥ ४७ ॥ ४८ ॥ ४९ ॥
 तथाद्रौणिरणेदृष्ट्वापार्षतःपरवीरहा ॥ नातिहृष्टमनाभूत्वामन्यतेमृत्युं गतात्मनः ॥ २४ ॥ सज्ञात्वासमरेत्मानंशस्त्रेणावध्यमेवतु ॥ जवेनाभ्याययौद्रौणिकालः
 कालमिवक्षये ॥ २५ ॥ द्रौणिस्तुःस्त्राजेंद्रधृष्टद्युधमवस्थितं ॥ क्रोधेननिःश्वसन्वीरःपार्षतंसमुपाद्रवत् ॥ २६ ॥ तावन्योन्यंतुदृष्ट्वैवसंरंभंजग्मतुःपरं ॥ अथाब्र
 वीन्महाराजद्रोणपुत्रःप्रतापवान् ॥ २७ ॥ धृष्टद्युधंसर्मापस्थंत्वरमाणोविशांपते ॥ पंचालापसदाद्यत्वांप्रेपयिष्यामिमृत्यवे ॥ २८ ॥ पाषांहियत्वंयाकर्मघ्नताद्रो
 णंपुराकृतं ॥ अद्यत्वांतप्स्यतेतद्वैयथानकुशलंतथा ॥ २९ ॥ अरक्ष्यमाणःपार्षेयनयदितिष्ठसिसंयुगे ॥ नापक्रामसिवामृढसत्यमेतद्वीमिते ॥ ३० ॥ एवमुक्तःप्र
 त्युवाचधृष्टद्युधःप्रतापदान् ॥ प्रतिवाक्यंसएवासिर्मािमकोदास्यतेतव ॥ ३१ ॥ येनैवतेपितुर्दत्तंयतमानस्यसंयुगे ॥ यदितावन्मयाद्रोणोनिहतोब्राह्मणब्रुवः ॥
 ॥ ३२ ॥ त्वामिदानीकथंयुद्धेनहनिय्यामिविक्रमात् ॥ एवमुक्त्वामहाराजसेनापतिरमर्षणः ॥ ३३ ॥ निशितेनातिवाणेनद्रौणिविव्याधपार्षतः ॥ ततोद्रौणिः
 सुसंकुद्धःशरैःसंनतपर्वभिः ॥ ३४ ॥ आच्छादयद्विशोराजन्धृष्टद्युधस्यसंयुगे ॥ नैवांतरिक्षंनदिशोनापियोधाःसमंततः ॥ ३५ ॥ दृश्यंतैवमहाराजशरैश्छन्नाः
 सहस्रशः ॥ तथैवपार्षतोराजन्द्रौणिमाहवशोभिनं ॥ ३६ ॥ शरैःसंछादयामाससूतपुत्रस्यपश्यतः ॥ राधेयोपिमहाराजपंचालान्सहपांडवैः ॥ ३७ ॥ द्रौपदेया
 न्युधामन्युंसात्यकिंचमहारथं ॥ एकःसंवारयामासप्रेक्षणीयःसमंततः ॥ ३८ ॥ धृष्टद्युधस्तुसमरेद्रौणेःश्विच्छेदकार्मुकं ॥ तदपास्यधनुर्द्रौणिरन्यदादायकार्मुकं
 ॥ ३९ ॥ वेगवान्समरेघोरेशरांश्वाशीविषोपमान् ॥ सपार्षतस्यराजेंद्रधनुःशक्तिगदांध्वजं ॥ ४० ॥ हयान्सूतरथंचैवनिमेपाद्यधमच्छरैः ॥ सच्छिन्नधन्वाविर
 थोहताश्वोहतसारथिः ॥ ४१ ॥ खड्गमादत्तविपुलंशतचंद्रचभानुमत् ॥ द्रौणिस्तदपिराजेंद्रभल्लैःक्षिप्रंमहारथः ॥ ४२ ॥ चिच्छेदसमरेवीरःक्षिप्रहस्तोदृढायुधः ॥
 रथादनवरुढस्यतदद्भुतमिवाभवत् ॥ ४३ ॥ धृष्टद्युधंहिविरथंहताश्वंछिन्नकार्मुकं ॥ शरैश्चबहुधाविद्धमस्रैश्चशकलीकृतं ॥ ४४ ॥ नाशकद्रुतश्रेष्ठयतमानोम
 हारथः ॥ तस्यांतमिषुभीराजन्यदाद्रौणिर्नजग्मिवान् ॥ ४५ ॥ अथस्यक्त्वाधनुर्वीरःपार्षतंत्वरितोन्वगात् ॥ आसीदाप्लवतोवेगस्तस्यराजन्महात्मनः ॥ ४६ ॥ ग
 रुढस्येवपततोजिघृक्षोःपन्नगोत्तमं ॥ एतस्मिन्नेवकालेतुमाधवोर्जुनमब्रवीत् ॥ ४७ ॥ पश्यपार्थयथाद्रौणिःपार्षतस्यवधंप्रति ॥ यत्नं करोतिविपुलंहन्याच्चैनं
 संशयः ॥ ४८ ॥ तंमोचयमहाबाहोपार्षतंशत्रुकर्शनं ॥ द्रौणेरास्यमनुप्राप्तंमृत्योरास्यगतंयथा ॥ ४९ ॥

॥ ५० ॥ ५१ ॥ ५२ ॥ ५३ ॥ ५४ ॥ ५५ ॥ ५६ ॥ ५७ ॥ ५८ ॥ ५९ ॥ ६० ॥ ६१ ॥ ६२ ॥ ६३ ॥ ६४ ॥ ६५ ॥ ६६ ॥ ६७ ॥ इतिकर्णपर्वणिनेलकंडीयेभारतभावदीपेऊनपठितमो

एवमुक्त्वा महाराजवासुदेवः प्रतापवान् ॥ प्रैपयत्तुरगांस्तत्रयत्रद्रौणिर्व्यवस्थितः ॥ ५० ॥ तेहयाश्वंद्रसंकाशाः केशवेन प्रचोदिताः ॥ आपिधंत इव व्यामजम्मु
द्रौणिर्गर्थं प्रति ॥ ५१ ॥ दृष्ट्वायानौ महावीर्यावुभौ कृष्णधनंजयौ ॥ धृष्टद्युम्नवधेयत्तंचक्रे राजन्महाबलः ॥ ५२ ॥ विकृप्यमाणं दृष्ट्वैव धृष्टद्युम्नं नरेश्वर ॥ शरांश्चिक्षे
पवैपार्थो द्रौणिं प्रति महाबलः ॥ ५३ ॥ तेशराहमविकृतागां डीव प्रेषिता भृशं ॥ द्रौणिमास्माद्यविविशुर्वल्माकमिव पन्नगाः ॥ ५४ ॥ सविद्वस्तैः शरैर्घोरैर्द्रौणपु
त्रः प्रतापवान् ॥ उत्सृज्य समरे राजस्यांचाल्यममितौजसं ॥ ५५ ॥ रथमारुरुहेवीरो धनंजयशरार्द्रितः ॥ प्रगृह्य च धनुः श्रेष्ठं पार्थं त्रिव्याधमायकैः ॥ ५६ ॥ एतस्मि
न्नंतरे वीरः सहदेवो जनाधिप ॥ अपोवाहरथेनाजौ पार्षतं शत्रुतापनं ॥ ५७ ॥ अर्जुनोपिमहाराजद्रौणिं विव्याध पत्रिभिः ॥ तंद्रौणपुत्रः संक्रुद्धो वाह्नाक्रुमिचार्प
यत् ॥ ५८ ॥ क्रोधितस्तुरणपार्थो नाराचं कालसंमितं ॥ द्रौणपुत्राय चिक्षेप कालदंडमिवापरं ॥ ५९ ॥ ब्राह्मणस्यांसदंगेमनिपपात महाद्युतिः ॥ सविद्वल्लो महा
राजशरवेगेन संयुगे ॥ ६० ॥ निपसाद रथोपस्थे वैक्लव्यं च परं ययौ ॥ ततः कर्णो महाराजव्याक्षिपद्विजयंधनुः ॥ ६१ ॥ अर्जुनं समरे कुद्धः प्रक्षमाणो मुहुर्मुहुः ॥ द्वे
रथंचापि पार्थेन कामयानो महारणे ॥ ६२ ॥ विद्वलंतं तु वीक्ष्याथ द्रौणपुत्रं च सारथिः ॥ अपोवाहरथेनाजौ त्वरमाणोरणाजिरात् ॥ ६३ ॥ अथोक्कृष्टं महाराजपं
चालैर्जितकाग्निभिः ॥ मोक्षितं पार्षतं दृष्ट्वा द्रौणपुत्रं चर्षाडितं ॥ ६४ ॥ वादित्राणि च दिव्यानि प्रावाद्यंत महस्रशः ॥ सिंहनादांश्च कुस्तदृष्ट्वा संख्यत दृष्टुतं ॥ ६५ ॥
एवं कृत्वा त्रवीर्यार्थो वासुदेवं धनंजयः ॥ याहिसंगमकानकृष्णकार्यमेतत्परं मम ॥ ६६ ॥ ततः प्रयातो दाशार्हः श्रुत्वा पांडवभाषितं ॥ रथेनातिपताकेन मनोमा
रुनं गृहसा ॥ ६७ ॥ इति श्रीमहाभारते कर्णपर्वणि द्रौण्यपयाने ऊनपठितमोऽध्यायः ॥ ५९ ॥ ॥ ७७ ॥ ॥ ७७ ॥ संजय उवाच एतस्मिन्नंतरे कृष्णः
पार्थं वचनमब्रवीत् ॥ दर्शयन्निव कौंतेयं धर्मराजं युधिष्ठिरं ॥ १ ॥ एष पांडवते भ्राता धार्तराष्ट्रैर्महाबलैः ॥ जिघांसुभिर्महेश्वासैर्दुतं पार्थोनुमार्चते ॥ २ ॥ तंचानु
यांति संख्याः पंचाला युद्धदुर्मदाः ॥ युधिष्ठिरं महात्मानं परीप्संतो महाबलाः ॥ ३ ॥ एष दुर्वोधनः पार्थरथानीकेन दंशितः ॥ राजा सर्वस्य लोकास्य राजानमनुधाव
ति ॥ ४ ॥ जिघांसुः पुरुषव्याघ्रभ्रातृभिः सहितो बली ॥ आशीविपसमस्पर्शैः सर्वयुद्धविशारदैः ॥ ५ ॥

ध्यायः ॥ ५९ ॥ ॥ ७७ ॥ ॥ ७७ ॥ एतस्मिन्निति ॥ १ ॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥

नरोत्तमं वदान्यं रत्नोत्तममिति पाठे कांचनं तद्विउत्कृष्टानां मध्येऽत्युत्तमं ॥ ६ ॥ जिहीर्षवो युधिष्ठिरं हनुमिच्छंतः निरुद्धाः संतोपि अधिष्ठिताः ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥
तस्य युधिष्ठिरस्य कर्मकर्तव्यं पराजयाख्यं एभिर्दुर्योधनादिभिः कृतं निष्पादितं ॥ १६ ॥ तत्र हेतुः ब्राह्मणवलेक्षमायां क्षात्रे बले निष्ठुरत्वे ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ हतनाशयनेति कर्णश्चोदयतीति संबन्धः ॥ २१ ॥

एते जिघृक्षुः शक्रोऽपि मुच्येत संप्राप्तो वाणगोचरं ॥ ११ ॥ दुर्योधनस्य वीरस्य शरौघान् शीघ्रमस्यतः ॥ संक्रुद्धस्यांतकस्येव कोवेगं संसहेद्रणे ॥ १२ ॥ दुर्योधनस्य वीरस्य द्रौणेः शरद्वतस्य च ॥ कर्णस्य च पुत्रे गोविपर्वतानपि शातयेत् ॥ १३ ॥ कर्णेन च कृतो राजा विमुखः शत्रुतापनः ॥ बलवांस्तु हस्तश्च कृती युद्धविशारदः ॥ १४ ॥ राधेयः पांडवश्रेष्ठशक्तः पांडयितुरण ॥ सहितो धृतराष्ट्रस्य पुत्रैः शरैर्महाबलैः ॥ १५ ॥ तस्यैभिर्युध्यमानस्य संग्रामे गंमितात्मनः ॥ अन्यैरपि च पार्थस्य कृतं कर्म महारथैः ॥ १६ ॥ उपवासकृशो राजा भृगुं भरतसत्तमः ॥ ब्राह्मणवले स्थितो ल्येष न क्षात्रे हि बले विभुः ॥ १७ ॥ कर्णेन चाभियुक्तो यं भूपतिः शत्रुतापनः ॥ संशयं समनुप्राप्तः पांडवो वै युधिष्ठिरः ॥ १८ ॥ न जावति महाराजो मन्ये पार्थ युधिष्ठिरः ॥ यद्भीमसेनः सहते सिंहनादमभरणः ॥ १९ ॥ नदंतां धार्तराष्ट्राणां पुनः पुनरिंदमः ॥ धमतां च महाशंखान्संग्रामे जितकाशिनां ॥ २० ॥ युधिष्ठिरं पांडवेयं हतेति भरतर्षभ ॥ संचोदयत्यसौ कर्णो धार्तराष्ट्रान्महाबलान् ॥ २१ ॥ स्थूणाकर्णेद्रजालेन पार्थपाशुपतेन च ॥ प्रच्छादयंति राजानं शस्त्रजालैर्महारथाः ॥ २२ ॥ आतुरो हि कृतो राजा सन्निपेव्यश्च भारत ॥ यथैनमनुवर्तते पंचालाः सहपांडवैः ॥ २३ ॥ त्वरमाणास्त्वरकाले सर्वशस्त्रभृतां वसः ॥ मज्जंतमिव पातालवलिनाप्युज्जिहीर्षवः ॥ २४ ॥ न केतुर्दृश्यते राजः कर्णेन निहतः शरैः ॥ पश्यतो र्यमयोः पार्थसात्यकेश्वगिखंडिनः ॥ २५ ॥ धृष्टद्युम्नस्य भीमस्य गतानीकस्य वा विभो ॥ पंचालानां च सर्वेषां चेदीनां चैव भारत ॥ २६ ॥ एष कर्णो रणे पार्थपांडवानामनीकिनी ॥ शरैर्विध्वंसयति वै नलिनीमिव कुंजरः ॥ २७ ॥ एते द्रवंति रथिनस्त्वदीयाः पांडुनंदन ॥ पश्य पश्य यथा पार्थगच्छंत्येते महारथाः ॥ २८ ॥

स्थूणाकर्णो गंधर्वस्तस्याश्च स्थूणाकर्णो गंधर्व इन्द्रजालमयं तत् ॥ २२ ॥ निपेव्यः चिकित्मकैरागध्यः सन्निषण्ण इति पाठे अवसन्नः ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥ २६ ॥ २७ ॥ २८ ॥

॥ २९ ॥ ३० ॥ हस्तिकक्ष्यांकेतुमिति संबंधः ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ ३३ ॥ ३४ ॥ ३५ ॥ ३६ ॥ ३७ ॥ ३८ ॥ ३९ ॥ ४० ॥ लत्रेणोपलक्षितः ॥ ४१ ॥ ४२ ॥ ४३ ॥ प्रार्थयन्पुद्गमिति शेषः ॥ ४४ ॥
 एतेभारतमातंगाः कर्णेनाभिहताः शरैः ॥ आर्तनादान् विकुर्वाणा विद्रवंति दिशो दश ॥ २९ ॥ रथानां द्रवते वृंदमेतच्चैव समंततः ॥ द्राव्यमाणं रणे पार्थ कर्णेनामि
 त्तकर्मिणा ॥ ३० ॥ हस्तिकक्ष्यां रणे पश्य चरंतीं तत्र तत्र ह ॥ रथस्यं सृतपुत्रस्य केतुं केतुमतां वर ॥ ३१ ॥ अस्माधावतिराधेयो भीमसेन रथं प्रति ॥ किरन् शरशतान्ये
 व विनिघ्नंस्तव वाहिनीं ॥ ३२ ॥ एतान् पश्य च पंचालान् द्राव्यमाणान् महारथान् ॥ गच्छेण वयथा दैत्याह्न्यमानान् महाहवे ॥ ३३ ॥ एष कर्णो रणे जित्वा पंचाला
 न्पांडुसृजयान् ॥ दिशो विप्रेक्षते सर्वास्त्वदर्थं मिति मे मतिः ॥ ३४ ॥ पश्य पार्थ धनुः श्रेष्ठं विकर्षन्साधुशोभते ॥ शत्रुं जित्वा यथाशक्नो देवसंघैः समावृतः ॥ ३५ ॥
 एतेन र्दतिकौरव्या दृष्ट्वा कर्णस्य विक्रमं ॥ त्रासयंतोरणे पांडुसृजयांश्च समंततः ॥ ३६ ॥ एष सर्वात्मना पांडुं श्वासयित्वा महारणे ॥ अभिभाषतिराधेयः सर्वमेन्या
 निमानद ॥ ३७ ॥ अभिद्रवत भद्रं बोद्धुं तं द्रवत कौरवाः ॥ यथा जीवन्नवः कश्चिन्मुच्येत युधिष्ठंजयः ॥ ३८ ॥ तथा कुरुत संयत्ता वयं यास्याम पृथगतः ॥ एवमुक्त्वा
 गतोत्थे पृष्ठतो विकिरञ्छरान् ॥ ३९ ॥ पश्य कर्णं रणे पार्थ श्वेतच्छत्रविराजितं ॥ उदयं पर्वतं ब्रह्मच्छत्रांकेनाभि शोभितं ॥ ४० ॥ पूर्णचंद्रनिकाशेन मूर्ध्निच्छत्रे
 ण भारत ॥ धियमाणेन समरे श्रामच्छत्रशलाकिना ॥ ४१ ॥ एष त्वां प्रेक्षते कर्णः सकटाक्षं विंशापते ॥ उत्तमं जवमास्या च ध्रुवमेव्यत्रिसंयुगे ॥ ४२ ॥ पश्यत्येनं
 महाबाहो विधुन्वानं महद्भनुः ॥ शरांश्चाग्नीविपाकारान्विच्छ्रजंतं महारणे ॥ ४३ ॥ अस्मै नित्तोराधेयो दृष्ट्वा तेवानरध्वजं ॥ प्रार्थयन्समरे पार्थ त्वया सह परंतप ॥
 ॥ ४४ ॥ वधाय चात्मनोभ्येति दीमास्यं गलभोयथा ॥ कर्णमेकाकिनं दृष्ट्वा रथानोकेन भारत ॥ ४५ ॥ रिगक्षिपुः सुसंवृत्तो धार्तराष्ट्रानिवर्तते ॥ सर्वैः सहैभिर्दुष्टा
 त्मावध्यतां च प्रयत्नतः ॥ ४६ ॥ त्वया यशश्च राज्यं च सुखं चोत्तममिच्छता ॥ अदीनयो विंश्रुतयो र्युवयो र्योन्म्यमानयोः ॥ ४७ ॥ देवासुरपार्थस्ये देवदानवयोरि
 व ॥ पश्यंतु कौरवाः सर्वे तव पार्थ पराक्रमं ॥ ४८ ॥ त्वां च दृष्ट्वा तिसंख्यं कर्णं च भरतर्षभ ॥ अस्मौ दुयो धनः कुट्टानोत्तरं प्रतिपद्यते ॥ ४९ ॥ आत्मानं च कृतात्मानं समी
 क्ष्य भरतर्षभ ॥ कृतागसंचराधेयं धर्मात्मनियुधिष्ठिर ॥ प्रतिपद्यस्व कौन्तेय प्राप्तकालमनंतरं ॥ ५० ॥ आर्यायुद्धे मतिं कृत्वा प्रत्येहि रथयुथपं ॥ पंचत्येतानि मुस्या
 निरथानां रथसत्तम ॥ ५१ ॥ शतान्यायांति समरे बलिनांति ग्मते जसां ॥ पंचनागसहस्राणि द्विगुणावाजिनस्तथा ॥ ५२ ॥

॥ ४५ ॥ ४६ ॥ युवयोः कर्णां जुनयोः ॥ ४७ ॥ ४८ ॥ ४९ ॥ ५० ॥ ५१ ॥ ५२ ॥

॥ ५३ ॥ ५४ ॥ ५५ ॥ ५६ ॥ ५७ ॥ ५८ ॥ ५९ ॥ ६० ॥ ६१ ॥ ६२ ॥ ६३ ॥ ६४ ॥ ६५ ॥ ६६ ॥ ६७ ॥ ६८ ॥ ६९ ॥ ७० ॥ ७१ ॥ ७२ ॥ ७३ ॥ ७४ ॥ ७५ ॥ ७६ ॥ ७७ ॥ ७८ ॥
 अभिमंह्यकौतियपदानिप्रयुतानिच ॥ अन्यान्यरक्षितंवीरवलंत्वामभिवर्तते ॥ ५३ ॥ द्रोणपुत्रंपुरस्कृत्यतच्छीघ्रं संपिपृद्य ॥ निकृत्यैतद्रथानीकं वलिनं लोक
 विश्रुतं ॥ ५४ ॥ सूतपुत्रं महेश्वासं दर्शयात्मानमात्मना ॥ उत्तमं जवमास्थाय प्रत्यहिभरतर्षभ ॥ ५५ ॥ अमौ कर्णः सुसंरध्यः पंचालानभिधावति ॥ केतुमस्य हि प
 श्यामि धृष्टद्युम्नरथं प्रति ॥ ५६ ॥ समुपेप्यनिपंचालानिति मन्य परंतप ॥ आचक्ष्वे प्रियं पार्थ तवेदं भरतर्षभ ॥ ५७ ॥ राजासौ कुशलीश्रीमान् धर्मपुत्रो युधिष्ठिरः
 अमौ भीमो महाबाहुः सन्नित्तश्च मृगुवे ॥ ५८ ॥ वृतः सृजयमै न्यनशैने येन च भारत ॥ वध्यं त एते समरे कौरवानि गितैः शरैः ॥ ५९ ॥ भीमसेनेन कौतियपंचा
 लैश्च महात्मभिः ॥ सेनाहियार्तराष्ट्रस्य विमुखा विस्मरद्रणा ॥ ६० ॥ विप्रधावति वेगेन भीमस्याभिहता शरैः ॥ विपन्नस्येव महीरुधिरणसमुक्षिता ॥ ६१ ॥ भा
 रती भरतश्रेष्ठसेना रूपणदर्शना ॥ निवृत्तं पश्य कौतियभीमसेनं युधांपतिं ॥ ६२ ॥ आशी विपमिव क्रुद्धं द्रावयंतं वरुथिनीं ॥ पीतरकासितं मितास्ताराचंद्रार्कमं
 दिताः ॥ ६३ ॥ पताका विप्रकीर्यतेच्छुत्राण्येतानि चार्जुन ॥ मौवर्णाराजनाश्चैव ते जसाश्च पृथग्बिधाः ॥ ६४ ॥ केतवो भिनिपात्यंते हस्यश्च प्रकीर्यते ॥ रथेभ्यः
 प्रपतंत्येते रथिनो विगतासवः ॥ ६५ ॥ नानावर्णे हतावाणैः पंचालैरपलायिभिः ॥ निर्मनुष्यान् गजानश्चान्त्रथांश्चैव धनं जय ॥ ६६ ॥ समाद्रवंति पंचाला धार्तरा
 ष्टांस्तरस्विनः ॥ विमृष्टंति नरव्याघ्राभीमसेनवलाश्रयात् ॥ ६७ ॥ बलंपरेपां दुर्द्धर्पास्यक्का प्राणानरिंदम ॥ एते न दंति पंचाला ध्मापयंति च वारिजान् ॥ ६८ ॥ अ
 भिद्रवंति चरणे मृदंतः सायकैः परान् ॥ पश्यस्वैपांचमाहात्म्यं पंचाला हि पराक्रमात् ॥ ६९ ॥ धार्तराष्ट्रान्विनिघ्नंति क्रुद्धाः सिंहाडवद्विपान् ॥ शम्भुमाच्छिद्य शत्रूणां
 सायुधानां निरायुधाः ॥ ७० ॥ तेनैव तानमोघास्त्रानिघ्नंति च नदंति च ॥ शिरांस्येतानि पात्यंते शत्रूणां वाहवोपि च ॥ ७१ ॥ रथनागहयावीरायशस्याः सर्व एव
 च ॥ सर्वतश्चाभिपन्नैपा धार्तराष्ट्री महाचमूः ॥ ७२ ॥ पंचालैर्मानसादेत्यहं सैर्गगेव वेगितैः ॥ सुभृशंच पराक्रांताः पंचालानां निवारणे ॥ ७३ ॥ रूपकर्णादयो वी
 रा रूपभ्राणामिव र्षभाः ॥ भीमास्त्रेण सुनिर्भ्रान् धार्तराष्ट्रान्महारथान् ॥ ७४ ॥ धृष्टद्युम्नमुखावीराग्रंति शत्रून्महस्रशः ॥ पंचालेष्वभिभूतेषु द्विपद्विरपभीर्नदन्
 ॥ ७५ ॥ शत्रुपक्षमवस्कंघशरानस्यति मारुतिः ॥ विपण्णभृथिष्ठतरा धार्तराष्ट्री महाचमूः ॥ ७६ ॥ रथाश्चैते सुवित्रस्ता भीमसेनभयार्दिताः ॥ पश्य भीमेन नाराचै
 भिन्नानागाः पतंत्यमी ॥ ७७ ॥ वज्रिवज्राहतानीव शिखराणि धराभृतां ॥ भीमसेनस्य निर्विद्धावाणैः सन्नतपर्वभिः ॥ ७८ ॥

॥ ७९ ॥ ८० ॥ ८१ ॥ ८२ ॥ ८३ ॥ ८४ ॥ ८५ ॥ ८६ ॥ ८७ ॥ ८८ ॥ ८९ ॥ ९० ॥ ९१ ॥ ९२ ॥ इतिकर्णपर्वणि नैलकंठीये भारतभाष्यदीपे षष्ठितमोऽध्यायः ॥ ६० ॥ ॥ ७३ ॥ निवृत्तइति ॥ १ ॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥

स्वान्यनीकानिमृदं तोद्रवंत्येते महागजाः ॥ अभिजानीहिभीमस्यसिंहनादंसुदुःसहं ॥ ७९ ॥ नदतोर्जुनसंग्रामे वीरस्यजितकाशिनः ॥ एषनैपादिरभ्येतिद्विप
मुख्येनपांडवं ॥ ८० ॥ जिघांसुस्तोमरैः क्रुद्धोदंडपाणिरिवांतकः ॥ सतोमरावस्यभुजौछिन्नाभीमेनगर्जतः ॥ ८१ ॥ तीक्ष्णैरग्निरविप्रख्यैर्नाराचैर्दशभिर्हतः ॥
हत्वैनंपुनरायातिनागानन्यान्प्रहारिणः ॥ ८२ ॥ पश्यनीलांबुदनिभान्महामात्रैरधिष्ठितान् ॥ शक्तितोमरसंघातैर्विनिघ्नंतं वृकोदरं ॥ ८३ ॥ समसप्तचनागां
स्तान्वैजयंतोश्चसध्वजाः ॥ निहत्यनिशितैर्वाणैश्छिन्नाः पार्थाग्रजेनते ॥ ८४ ॥ दशभिर्दशभिश्चैकोनाराचैर्निहतोगजः ॥ नचासौ धार्तराष्ट्राणां श्रयते निनदस्त
था ॥ ८५ ॥ पुरंदरसमे क्रुद्धे निवृत्ते भरतर्षभ ॥ अक्षौहिण्यस्तथा तिस्रो धार्तराष्ट्रस्यसंहताः ॥ क्रुद्धेन भीमसेनेन नरसिंहेन वारिताः ॥ ८६ ॥ नशक्रुवंतिवैपार्थपा
र्थिवाः समुदीक्षितुं ॥ मध्यं दिनगतं सूर्ययथा दुर्बलचक्षुषः ॥ ८७ ॥ एते भीमस्यसंत्रस्ताः सिंहस्येव तरे मृगाः ॥ शरैः संत्रासिताः संख्येन लभंते सुखं कंचित् ॥ ८८ ॥
संजय उवाच एतच्छ्रुत्वामहाबाहुर्वासुदेवाद्दत्तं जयः ॥ भीमसेनेन तत्कर्मकृतं दृष्ट्वा सुदुष्करं ॥ ८९ ॥ अर्जुनो व्यथमच्छिष्टानहितान्निशितैः शरैः ॥ ते
वध्यमानाः समरे संशोकगणाः प्रभो ॥ ९० ॥ प्रभग्राः समरेर्भितादिशो दशमहाबलाः ॥ शक्रस्यातिथिनां गत्वा विशोकाल्यभवंस्तदा ॥ ९१ ॥ पार्थश्च पुरुषव्या
घ्रः शरैः सन्नतपर्वभिः ॥ जघान धार्तराष्ट्रस्य चतुर्विधबलांचमूं ॥ ९२ ॥ इति श्रीमहाभारते कर्णपर्वणि ऋणार्जुनसंवादे षष्ठितमोऽध्यायः ॥ ६० ॥ ॥ ७३ ॥
धृतराष्ट्र उवाच निवृत्ते भीमसेने च पांडवे च युधिष्ठिरे ॥ वध्यमाने वले चापि मामके पांडुसंजयैः ॥ १ ॥ द्रवमाणे वलौघे च निरानंदमुद्गुर्मुद्गुः ॥ किमकुर्वत कुर
वस्तन्ममाचक्ष्व संजय ॥ २ ॥ संजय उवाच दृष्ट्वा भीमं महाबाहुं सूतपुत्रः प्रतापवान् ॥ क्रोधरक्तेक्षणो राजन्भीमसेनमुपाद्रवत् ॥ ३ ॥ तावकं तु चलं दृष्ट्वा
भीमसेनात्पराङ्मुखं ॥ यत्नेन महाराजन्यर्थवस्थापयद्वली ॥ ४ ॥ व्यवस्थाप्य महाबाहुस्तवपुत्रस्य वाहिनीं ॥ प्रत्युद्ययौ तदा कर्णः पांडवान्युद्धदुर्मदान् ॥ ५ ॥
प्रत्युद्ययुस्तुराधेयं पांडवानां महारथाः ॥ धुन्वानाः कार्मुकाण्याजौ विक्षिपंतश्च सायकान् ॥ ६ ॥ भीमसेनः शिनेर्नभाशिखंडी जनमेजयः ॥ धृष्टद्युम्नश्च बलवान्स
र्वे चापि प्रभद्रकाः ॥ ७ ॥ जिघांसंतो नरव्याघ्राः समंतात्तव वाहिनीं ॥ अभ्यद्रवंत संक्रुद्धाः समरे जितकाशिनः ॥ ८ ॥ तथैव तावकाराजन्पांडवानामनीकिनीं ॥ अ
भ्यद्रवंत त्वरिता जिघांसंतो महारथाः ॥ ९ ॥ रथनागाश्च कलिलंपत्तिध्वजसमाकुलं ॥ वभूवपुरुषव्याघ्रसैन्यमद्भुतदर्शनं ॥ १० ॥ ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥

॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥ २६ ॥ २७ ॥ २८ ॥ २९ ॥ ३० ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ ३३ ॥ ३४ ॥ ३५ ॥ ३६ ॥
 गिखंडीचययौकर्णधृष्टद्युम्नःसुतंतव ॥ दुःशासनंमहाराजमहत्यासंगयावृतं ॥ ११ ॥ नकुलोवृषसेनंतुचित्रसेनंतुधिष्ठिरः ॥ उलूकंसमरेराजन्सहदेवःसमभ्य
 यान् ॥ १२ ॥ मात्यकिःशकुनिचापिद्रौपद्याश्वकौरवान् ॥ अर्जुनंचरणयत्तोद्रोणपुत्रामहारथः ॥ १३ ॥ युधामन्युमहेष्वासंगोतमोभ्यपतद्रणे ॥ कृतवर्माच
 वलवानुत्तमोजनमाद्रवत् ॥ १४ ॥ भीमसेनःकृहन्सर्वाभ्युत्रांश्वतवमारिप ॥ सहानोकान्महाबाहुरेकण्वन्यवारयत् ॥ १५ ॥ गिखंडीतुततःकर्णविचरंतमभीत
 वत् ॥ भीष्महंतामहाराजवारयामासपत्रिभिः ॥ १६ ॥ प्रतिरुद्धस्ततःकर्णोरोपात्सस्फुरिताधरः ॥ गिखंडिनंत्रिभिर्वाणैर्ध्रुवार्मध्यभ्यनाडयत् ॥ १७ ॥ धारयंस्तु
 मनाव्वागान्गिखंडीवृद्धगोभित ॥ राजतःपर्वतायद्वत्रिभिःशृंगैरिवोप्यिनैः ॥ १८ ॥ सातिविद्धामहेष्वासःसृतपुत्रेणसंभुगे ॥ कर्णविव्याधसमरेनवत्यानिशितैः
 शरैः ॥ १९ ॥ तस्यकर्णोह्याह्वामारथिंचत्रिभिःशरैः ॥ उन्ममायध्वजंचास्यक्षुरप्रेणमहारथः ॥ २० ॥ हताश्वानुनतायानादवपुत्यंसहारथः ॥ अकिंचिद्व
 पकर्णायसंकुद्धःअत्रुतापनः ॥ २१ ॥ तांछित्वासमरेकर्णश्चिभिर्भारतसायकैः ॥ गिखंडिनमयाविध्यन्नवभिर्निशितैःशरैः ॥ २२ ॥ कर्णचापच्युतान्वाणान्व
 जयंस्तुनरोत्तमः ॥ अययातस्ततस्तूर्णगिखंडीभृगविक्षतः ॥ २३ ॥ ततःकर्णोमहाराजपांडुसैन्यान्यशातयत् ॥ नृलराशिंसमासाद्यथाबाधुर्महावलः ॥ २४ ॥
 धृष्टद्युम्नामहाराजनवपुत्रेणपीडितः ॥ दुःशासनंत्रिभिर्वाणैःप्रत्यविध्यस्तनांतरं ॥ २५ ॥ तस्यदुःशासनावाहुंसव्यंविद्याधमारिप ॥ सेनैरुक्मपुंसेनभङ्गेना
 नतपर्वणा ॥ २६ ॥ धृष्टद्युम्नस्तुनिर्विद्धःशरंघोरममर्षणः ॥ दुःशासनायसंकुद्धःप्रेषयामासभारत ॥ २७ ॥ आपतंतंमहावेगंधृष्टद्युम्नसमीरितं ॥ शरैश्चिच्छेदपु
 त्रस्तत्रिभिरेवविशांपते ॥ २८ ॥ अथापरैःसनदशैर्भङ्गैःकनकभृपणैः ॥ धृष्टद्युम्नसमासाद्यबाहोरुसिचार्पयत् ॥ २९ ॥ ततःसपार्षतःकृद्धोधनुश्चिच्छेदमारिप ॥
 क्षुरप्रेणसुतीक्ष्णेनततउच्चुकुशुर्जनाः ॥ ३० ॥ अथान्यदहनुरादायपुत्रस्तप्रहसन्निव ॥ धृष्टद्युम्नंशरव्रातैःसमंतात्पर्यवारयत् ॥ ३१ ॥ तवपुत्रस्यतेदृष्ट्वाविक्रमंसु
 महात्मनः ॥ व्यस्मयंतरणेयोधाःसिद्धाश्वाप्सरसांगणाः ॥ ३२ ॥ धृष्टद्युम्नपश्चामघटमानंमहावलं ॥ दुःशासनेनसंकुद्धंसिंहेनेवमहागजं ॥ ३३ ॥ ततःसरथ
 नागाश्वाःपंचालाःपांडुपूर्वज ॥ सेनापतिंपरीप्संतोरुधुस्तनयंतव ॥ ३४ ॥ ततःप्रवृत्तेयुद्धंतावकानांपरःसह ॥ घोरंप्राणभृतांकालेभीमरूपंपरंतप ॥ ३५ ॥ न
 कुलंवृषसेनस्तुभित्वापंचभिरायसैः ॥ पितुःसमीपेतिष्ठन्त्रिभिरन्यैरविध्यत ॥ ३६ ॥

॥ ३७ ॥ ३८ ॥ ३९ ॥ ४० ॥ ४१ ॥ ४२ ॥ ४३ ॥ ४४ ॥ ४५ ॥ ४६ ॥ ४७ ॥ ४८ ॥ ४९ ॥ ५० ॥ ५१ ॥ ५२ ॥ ५३ ॥ ५४ ॥ ५५ ॥ ५६ ॥ ५७ ॥ ५८ ॥ ५९ ॥ ६० ॥ ६१ ॥ ६२ ॥ ६३ ॥

नकुलस्तुततःशूरोवपसेनहसन्निव ॥ नाराचेनसुतीक्ष्णेनविव्याधहृदयेभृशं ॥ ३७ ॥ सोतिविद्धीवलवताशत्रुणाशत्रुकर्षण ॥ शत्रुंविद्याधविशत्यासचतंपं
चभिःशरैः ॥ ३८ ॥ ततःशरसहस्रेणतावुभौपुरुषर्षभौ ॥ अन्योन्यमाच्छाद्यतामथोभज्यतवाहिनी ॥ ३९ ॥ महद्वाप्रद्वृतांसेनांधार्तराष्ट्रस्यसूतजः ॥ निवारया
मासबलादनुसृत्यविशांपते ॥ ४० ॥ निवृत्तंतुततःकर्णेनकुलःकौरवान्ययौ ॥ कर्णपुत्रस्तुसमरेहित्वानकुलमेवतु ॥ ४१ ॥ जुगोपचक्रंत्वरिताराधेयस्यैवमारि
ष ॥ उलूकस्तुरणेकुद्धःसहदेवेनवारितः ॥ ४२ ॥ तस्याश्वांश्चतुरोहत्वासहदेवःप्रतापवान् ॥ सारथिंप्रेषयामासयमस्यसदनंप्रति ॥ ४३ ॥ उलूकस्तुततोयानाद
वपुत्यविशांपते ॥ त्रिगर्तानांवलंतूर्णजगामपितृनंदनः ॥ ४४ ॥ सात्यकिःशकुनिंविध्वाविशत्यानिशितैःशरैः ॥ ध्वजंचिच्छेदभृशेनसौवलस्यहसन्निव ॥ ४५ ॥
सौवलस्तस्यसमरेकुद्धोराजप्रतापवान् ॥ विदार्यकवचंभृयोध्वजंचिच्छेदकांचनं ॥ ४६ ॥ तथैनंनिशितैर्बाणैःसात्यकिःप्रत्यविध्नत ॥ सारथिंचमहाराजत्रि
भिरेवसमार्पयत् ॥ ४७ ॥ अथास्यवाहार्हस्वरितःशरैर्नियेयमक्षयं ॥ ततोवपुत्यसहसाशकुनिर्भरतर्षभ ॥ ४८ ॥ आरुरोहरथंतूर्णमुलूकस्यमहात्मनः ॥ अपोवा
हाथशीघ्रंमशैनेयाद्युद्धशालिनः ॥ ४९ ॥ सात्यकिस्तुरणंराजंस्तावकानामनीकिनीं ॥ अभिदुद्राववेगेनततोनीकमभज्यत ॥ ५० ॥ शैनेयगरसंछन्नंतवसैन्यं
विशांपते ॥ भेजेदशदिशस्तूर्णन्यपतच्चगतासुवत् ॥ ५१ ॥ भीमसेनंतवसुतोवारयामाससंयुगे ॥ तंतुभीमोमुहूर्त्तेनव्यश्वसृतरथध्वजं ॥ ५२ ॥ चक्रंलोकेश्वरंत
त्रतेनातुप्यंतवैजनाः ॥ ततोपायान्नृपस्तत्रभीमसेनस्यगोचरात् ॥ ५३ ॥ कुरुसैन्यंततःसर्वभीमसेनमुपाद्रवत् ॥ तत्रनाटोमहानासोद्ग्रीमसेनंजिघांसतां ॥ ५४ ॥
युधामन्युःकृपंविध्वाधनुरस्याशुचिच्छिदे ॥ अथान्द्रद्वनुरादायकृपःशस्त्रभृतांवरः ॥ ५५ ॥ युधामन्योर्ध्वजंसृत्तंछत्रंचापातयत्क्षितौ ॥ ततोपायाद्रथेनैवयुधा
मन्युर्महारथः ॥ ५६ ॥ उत्तमौजाश्चहार्दिक्यंभीमंभीमपराक्रमं ॥ छादयामाससहसामेघोत्थेवपर्वतं ॥ ५७ ॥ तद्युद्धमासीत्सुमहद्वाररूपंपरंतप ॥ यादृशंतमया
युद्धदृष्टपूर्वंविशांपते ॥ ५८ ॥ कृतवर्मातताराजन्वत्तमौजममाहवे ॥ हृदिविव्याधसहस्रारथोपस्यउपाविशत् ॥ ५९ ॥ सारथिस्तमपोवाहरथेनरथिनांवरं ॥
कुरुसैन्यंततःसर्वभीमसेनमुपाद्रवत् ॥ ६० ॥ दुःशासनःसौवलश्चगजानीकेनपांडवं ॥ महतापरिवारैर्वक्षुद्रकैरभ्यताडयत् ॥ ६१ ॥ ततोभीमःशरशतैर्दुर्योध
नममर्षणं ॥ विमुखीकृत्यतरसागजानीकमुपाद्रवत् ॥ ६२ ॥ तमापतंतंसहसागजानीकंरुकोदरः ॥ दृष्ट्वैवसुभृशंकुद्धोदिव्यमस्रमुदैरयत् ॥ ६३ ॥

॥ ६४ ॥ ६५ ॥ ६६ ॥ ६७ ॥ ६८ ॥ ६९ ॥ ७० ॥ ७१ ॥ ७२ ॥ ७३ ॥ ७४ ॥ इतिकर्णपर्वणिलकंडीयेभारतभावशीपेकषष्टितमोऽध्यायः ॥ ६९ ॥ ॥ ७३ ॥ ॥ ७३ ॥
 गजैर्गजानभ्यहनद्वज्जणेद्रइवासुरान् ॥ ततोतरिक्षंवाणौघैःशलभैरिवेपादपं ॥ ६४ ॥ छादयामाससमरेगजान्निघ्ननृकादरः ॥ ततःकुंजरयूथानिसमेतानि
 सहस्रशः ॥ ६५ ॥ व्यथमत्तरसाभीमोमेघसंघानिवानिलः ॥ सुवर्णजालापिहितामणिजालेश्वकुंजराः ॥ ६६ ॥ रेजुरभ्यधिकंसंख्येविद्युत्वंतइवांबुदाः ॥ तेव
 ध्यमानाभीमेनगजाराजव्दिदुद्रुवुः ॥ ६७ ॥ केचिद्विभिन्नहृदयाःकुंजराभ्यपतन्भुवि ॥ पतितैर्निपतद्भिश्चगजैर्हमविभृषितैः ॥ ६८ ॥ अगोभितमहीतत्रविशी
 णेरिवपर्वतैः ॥ टीमाभैरत्नवद्भिश्चपतितैर्गजयोधिभिः ॥ ६९ ॥ रराजभूमिःपतितैःक्षीणपुण्यैरिवग्रहैः ॥ ततोभिन्नकटानागाभिन्नकुंभकरास्तथा ॥ ७० ॥ दु
 द्रुवुःशतशःसंख्येभीमसेनशराहताः ॥ केचिद्वमंतोरुधिरंभयार्ताःपर्वतोपमाः ॥ ७१ ॥ व्यद्रवञ्छरविद्धांगायातुचित्राइवाचलाः ॥ महाभुजगसंकाशौचंदना
 गुरुहृषितौ ॥ ७२ ॥ अपश्यंभीमसेनस्यधनुर्विष्विपतोभुजौ ॥ तस्यज्यातलनिर्घोषंश्रुत्वाशनिसमस्वनं ॥ ७३ ॥ विमुंचंतःशरुन्मृत्रंगजाःप्रादुद्रुवुर्भृशं ॥ भीम
 सेनस्यतत्कर्मराजन्नकस्यधीमतः ॥ निघ्नतःसर्वभूतानिरुद्रस्येवचनिर्वभौ ॥ ७४ ॥ इतिश्रीमहाभारतेकर्णपर्वणिसंकुलयुद्धेएकषष्टितमोऽध्यायः ॥ ६९ ॥
 संजयउवाच ततःश्वेताश्वसंयुक्तेनारायणसमाहिते ॥ तिष्ठन्नथवरेश्रीमानर्जुनःसमपद्यत ॥ १ ॥ तद्वलंनृपतिश्रेष्ठतावकंविजयोरणे ॥ व्यक्षोभयदुदीर्णाश्वं
 महोदधिमिवानिलः ॥ २ ॥ दुर्योधनस्तवसुतःप्रमत्तेश्वेतवाहने ॥ अभ्येत्यसहसाक्रुद्धःसैन्यार्थेनाभिसंवृतः ॥ ३ ॥ पर्यवारथदायांतंयुधिष्ठिरममर्मणं ॥ क्षुरप्रा
 णांत्रिसप्तत्याततोविध्यतपांडवं ॥ ४ ॥ अक्रुध्यतभृशंतत्रकुंतीपुत्रोयुधिष्ठिरः ॥ सभङ्गांस्त्रिशतस्तूर्णंतवपुत्रेन्यवेशयत् ॥ ५ ॥ ततोधावंतकौरव्याजिघृक्षंतोयुधि
 ष्ठिरं ॥ दुष्टभावान्परान्ज्ञात्वासमवेतामंहारथाः ॥ ६ ॥ आजग्मुस्तंपरीप्संतःकुंतीपुत्रंयुधिष्ठिरं ॥ नकुलःसहदेवश्चधृष्टद्युम्नश्चपार्पतः ॥ ७ ॥ अक्षौहिण्यापरिवृ
 तास्तेभ्यधावन्युधिष्ठिरं ॥ भीमसेनश्चसमरेमृदंस्तवमहारथान् ॥ ८ ॥ अभ्यधावदभिप्रप्सुराजानंशत्रुभिर्वृतं ॥ तांस्तुसर्वान्महेष्वासान्कर्णोवैकर्तनानृप ॥ ९ ॥
 शरवर्षेणमहताप्रत्यवारयदागतान् ॥ शरौघान्विसृजंतस्तेप्रेरयंतश्चेतोमरान् ॥ १० ॥ नशंकुर्यत्नवंतोपिराधेयंप्रतिवीक्षितुं ॥ तांश्चसर्वान्महेष्वासान्सर्वशस्त्रा
 स्त्रपारगः ॥ ११ ॥ महतांशरवर्षेणराधेयःप्रत्यवारयत् ॥ दुर्योधनंचविंशत्याशीघ्रमस्त्रमुदीरयत् ॥ १२ ॥

॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥ २६ ॥ २७ ॥ २८ ॥ २९ ॥ ३० ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ ३३ ॥ ३४ ॥ इतिकर्णपर्वणिनैलकंठी

अविध्यत्पूर्णमभ्येत्यसहदेवःप्रतापवान् ॥ सविद्धःसहदेवेनरराजाचलसन्निभः ॥ १३ ॥ प्रभिन्नइवमातंगोरुधिरेणपरिप्लुतः ॥ दृष्ट्वातवसुतंतत्रगाढविद्धंसु
तेजनैः ॥ १४ ॥ अभ्यधावदृढंकुद्धोराधेयोरथिनांवरः ॥ दुर्योधनंतथादृष्ट्वाशीघ्रमखमुदैरयत् ॥ १५ ॥ तेनयौधिष्ठिरंसैन्यमवधीत्पार्षतंतया ॥ ततोयौधिष्ठि
रंसैन्यंवध्यमानंमहात्मना ॥ १६ ॥ सहसाप्राद्रवद्राजन्सूतपुत्रशरार्दितं ॥ विविधाविशिखास्तत्रसंपतंतःपरस्परं ॥ १७ ॥ फलैःपुंखान्समाजघ्नःसूतपुत्रधनु
श्रयुताः ॥ अंतरिक्षेशरौघाणांपततांचपरस्परं ॥ १८ ॥ संघर्षेणमहाराजपावकःसमजायत ॥ ततोदशदिशःकर्णःशलभैरिवग्रायिभिः ॥ १९ ॥ अभ्यघ्नंस्तरसा
राजन्शरैःपरशरीरगैः ॥ रक्तचंदनसंदिग्धौमणिहेमविभूषितौ ॥ २० ॥ बाहूव्यत्यक्षिपत्कर्णःपरमाखंविदर्शयत् ॥ ततःसर्वादिशोराजन्सायकैर्विप्रमोहयत् ॥
॥ २१ ॥ अपीडयद्रृशंकर्णोधर्मराजंयुधिष्ठिरं ॥ ततःक्रुद्धोमहाराजधर्मपुत्रोयुधिष्ठिरः ॥ २२ ॥ निशितैरिपुभिःकर्णपंचाशद्रिःसमार्पयत् ॥ वाणांधकारमभव
त्तद्युद्धंघोरदर्शनं ॥ २३ ॥ हाहाकारोमहानासीत्तावकानांविशांपते ॥ वध्यमानेतदासैन्येधर्मपुत्रेणमारिष ॥ २४ ॥ सायकैर्विविधैस्तीक्ष्णैःकंकपत्रैःशिला
शितैः ॥ जलैरनेकैर्विविधैःशक्त्युष्टिमुसलैरपि ॥ २५ ॥ यत्रयत्रसधर्मात्मादुष्टांष्टिंष्यसर्जयत् ॥ तत्रतत्रव्यशीर्यततावकाभरतर्षभ ॥ २६ ॥ कर्णापिभृशसं
क्रुद्धोधर्मराजंयुधिष्ठिरं ॥ नाराचैरर्धचंद्रैश्चवत्सदंतैश्चसंयुगे ॥ २७ ॥ अमर्षीक्रोधनश्चैवरोपप्रस्फुरिताननः ॥ सायकैरप्रमेयात्मायुधिष्ठिरमभिद्रवत् ॥ २८ ॥
युधिष्ठिरश्चापिशतंस्वर्णपुंखैःशितैःशरैः ॥ प्रहंसन्निवतंकर्णःकंकपत्रैःशिलाशितैः ॥ २९ ॥ उरस्यविध्यद्राजानंत्रिभिर्भल्लैश्चपांडवं ॥ सपीडितोभृशंतेनधर्मरा
जोयुधिष्ठिरः ॥ ३० ॥ उपविश्यरथोपस्थेसूतंयाहीत्यनोटयत् ॥ अक्रोशंतततःसर्वेधार्तराष्ट्राःसराजकाः ॥ ३१ ॥ गृह्णीध्वमितिराजानमभ्यधावंतसर्वशः ॥ त
तःशतासप्तदशकेकयानांप्रहारिणां ॥ ३२ ॥ पंचालैःसहिताराजन्धार्तराष्ट्रान्यवारयत् ॥ तस्मिन्सुतुमुलेयुद्धेवर्तमानेजनक्षये ॥ ३३ ॥ दुर्योधनश्चभीमश्च
समेयातांमहाबलौ ॥ ३४ ॥ इतिश्रीमहाभारतेकर्णपर्वणिसंकुलयुद्धेद्विपष्टितमोऽध्यायः ॥ ६२ ॥ संजयउवाच कर्णापिशरजालेनकेकयानांमहार
थान् ॥ व्यधमत्परमेष्वासानग्रतःपर्यवस्थितान् ॥ १ ॥ तेषांप्रयतमानानाराधेयस्यनिवारणे ॥ रथान्यंचशतान्कर्णःप्राहिणोघमस्मदनं ॥ २ ॥

येभारतभावदीपेद्विपष्टितमोऽध्यायः ॥ ६२ ॥

॥ १ ॥

॥ १ ॥

॥ १ ॥

॥ १ ॥

कर्णइति ॥ १ ॥ २ ॥

॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥ २६ ॥ २७ ॥ २८ ॥

अविपत्यंततोद्द्वाराधेयं युधियं धिनः ॥ भीमसेनमुपागच्छन्कर्णवाणप्रपीडिताः ॥ ३ ॥ रथानीकं विदार्यैव शरजालैरनेकथः ॥ कर्णैकरथे नैव युधिष्ठिरमु
पाद्रवत् ॥ ४ ॥ सेनानिवेशमार्छंतं मार्गणैः क्षतविक्षतं ॥ यमयोर्मध्यगं वीरं शनैर्यतं विचेतसं ॥ ५ ॥ समासाद्य तुराजानंदुर्योधनहितेऽप्यया ॥ सूनपुत्रस्त्रिभिस्ती
क्ष्णैर्विव्याध परमेपुभिः ॥ ६ ॥ तथैव राजाराधेयं प्रत्यविध्यस्तनांतरं ॥ शरैस्त्रिभिश्च यन्तारं चतुर्भिश्च तुराहयानो ॥ ७ ॥ चक्ररक्षौ तु पार्थस्य माद्रीपुत्रौ परंतपौ ॥ ता
वप्यधावतां कर्णराजनं मावधीरिति ॥ ८ ॥ तौ पृथक् शरवर्षाभ्यां राधेयमभ्यवर्षतां ॥ नकुलः सहदेवश्च परमं यत्नमास्थितौ ॥ ९ ॥ तथैव तौ प्रत्यविध्यं सूनपुत्रः
प्रतापवान् ॥ भ्रष्टाभ्यां शितधाराभ्यां महात्मानावरिंदमौ ॥ १० ॥ दंतवर्णास्तुराधेयो निजघान मनोजवान् ॥ युधिष्ठिरस्य संग्रामे कालवालाहयोत्तमान् ॥ ११ ॥
ततोपरेण भ्रष्टेन शिरस्त्राणमपातयत् ॥ कौतेयस्य महेश्वासः प्रहसन्निवसूतजः ॥ १२ ॥ तथैव नकुलस्यापि हयान् हत्वा प्रतापवान् ॥ ईपांधनुश्च चिच्छेद माद्रीपुत्र
स्य धीमतः ॥ १३ ॥ तौ हताश्चाहतरथोपांडवौ भृगुविक्षतौ ॥ भ्रातरावारुरुहनुः सहदेवरथं तदा ॥ १४ ॥ तौ दृष्ट्वा मातुलस्तत्र विरथौ परवीरं हा ॥ अभ्यभापतरा
धेयं मद्रराजानुकंपया ॥ १५ ॥ योद्धव्यमद्य पार्थेन फाल्गुने न त्वया सह ॥ किमर्थं धर्मराजे मयुध्यसे भृशरोपितः ॥ १६ ॥ क्षीणशस्त्रास्त्रकवचः क्षीणवाणो विषाण
धिः ॥ श्रांतसारथिवाहश्चच्छन्नोऽर्धरिभिस्तथा ॥ १७ ॥ पार्थमासाद्य राधेय उपहास्यो भविष्यसि ॥ एवमुक्तोपि कर्णस्तु मद्रराजेन संयुगे ॥ १८ ॥ तथैव कर्णः संरन्ध्रो
युधिष्ठिरमतीडयत् ॥ शरैस्तीक्ष्णैः पराविध्य माद्रीपुत्रौ च पांडवौ ॥ १९ ॥ प्रहस्य समरे कर्णश्चकार विमुखं शरैः ॥ ततः शल्यः प्रहस्य दं कर्णं पुनरुवाच ह ॥ २० ॥ र
थस्थमति संरन्ध्रं युधिष्ठिरवधे धृतं ॥ यदर्थं धार्तराष्ट्रेण सततं मानितो भवान् ॥ २१ ॥ तं पार्थं जहिराधेय किं ते हत्वा युधिष्ठिरं ॥ शंखयोर्ध्मायतोः शब्दः सुमहाने
परुष्णयोः ॥ २२ ॥ श्रूयते चापघोपोयं प्रावृषीवांबुदस्य ह ॥ असौ निघ्नन्वथोदारानर्जुनः शरवृष्टिभिः ॥ २३ ॥ सर्वाग्रसतिनः सेनां कर्णपश्येन माहवे ॥ पृष्ठरक्षौ
च शूरस्य युधामन्युत्तमौ जसौ ॥ २४ ॥ उत्तरं चास्य वै शूरश्चक्र रक्षति सात्यकिः ॥ धृष्टद्युम्नस्तथा चास्य चक्र रक्षति दक्षिणं ॥ २५ ॥ भीमसेनश्च वै राजा धार्तराष्ट्रे
ण युध्यते ॥ यथानहन्यात्तं भीमः सर्वेषां नोद्यपश्यतां ॥ २६ ॥ तथाराधेयक्रियतां राजामुच्येत नो यथा ॥ पश्येनं भीमसेनेन ग्रस्तमाहवशो भिनं ॥ २७ ॥ यदि त्वा
साद्यमुच्येत विस्मयः सुमहान् भवेत् ॥ परित्रात्येन मभ्येत्य संशयं परमंगतं ॥ किं नु माद्रीसुतौ हत्वा राजानं च युधिष्ठिरं ॥ २८ ॥

॥ २९ ॥ ३० ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ ३३ ॥ ३४ ॥ ३५ ॥ ३६ ॥ ३७ ॥ • इतिकर्णपर्वणिनैलकंठीयेभारतभाष्यदीपेत्रिषष्टितमोऽध्यायः ॥ ६३ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ द्रौणिरिति ॥ १ ॥ २ ॥ ३ ॥

इतिशल्यवचःश्रुत्वाराधेयःपृथिवीपते ॥ दृष्ट्वादुर्योधनंचैवभीमग्रस्तमहाहवे ॥ २९ ॥ राजगृद्धीभृशंचैवशल्यवाक्यप्रचोदितः ॥ अजातशत्रुमुस्तृज्यमाद्रीपु
त्रौचपांडवौ ॥ ३० ॥ तवपुत्रंपरित्रातुमभ्यधावतवीर्यवान् ॥ मद्रराजप्रणुदितैरश्वैराकाशगैरिव ॥ ३१ ॥ गतेकर्णेतुर्कोतियःपांडुपुत्रोयुधिष्ठिरः ॥ अप्रायाज्ज
वनैरश्वैःसहदेवश्चमारिप ॥ ३२ ॥ ताभ्यांससहितस्तूर्णवीडन्निवनरेश्वरः ॥ प्राप्यसेनानिवेशंचमार्गणैःक्षतविक्षतः ॥ ३३ ॥ अवतीर्णोरयात्तूर्णमाविशच्छय
नंशुभं ॥ अपनीतशल्यःसुभृशंहृच्छल्याभिनिपीडितः ॥ ३४ ॥ सोब्रवीद्भ्रातरौराजामाद्रीपुत्रौमहारथौ ॥ अनीकंभीमसेनस्यपांडवावाशुगच्छतां ॥ ३५ ॥
जामूतइवनर्दस्तुयुध्यतेसवृकोदरः ॥ ततोन्यरथमास्थायनकुलोरथपुंगवः ॥ ३६ ॥ सहदेवश्चतेजस्वीभ्रातरौशत्रुकर्षणौ ॥ तुरगैर्य्यरंहोभिर्यात्वाभीमस्यशु
ष्मिणौ ॥ अनीकैःसहितैतत्रभ्रातरौसमवस्थितौ ॥ ३७ ॥ इतिश्रीमहाभारतेकर्णपर्वणिधर्माप्यानेत्रिषष्टितमोऽध्यायः ॥ ६३ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥
संजयउवाच द्रौणिस्तुरथवंशेनमहतापरिवारितः ॥ अपतत्सहसाराजन्यत्रपार्थोव्यवस्थितः ॥ १ ॥ तमापतंतंमहसाशूरःशौरिसहायधान् ॥ दधारसहसा
पार्थोवलवमकरालयं ॥ २ ॥ ततःक्रुद्धोमहाराजद्रोणपुत्रःप्रतापवान् ॥ अर्जुनंवासुदेवंचच्छादयामाससायकैः ॥ ३ ॥ अवच्छन्नौततःरुष्णौदृष्ट्वातत्रमहार
थाः ॥ विस्मयंपरमंगत्वाप्रैक्षंतकुरवस्तदा ॥ ४ ॥ अर्जुनस्तुततोदिव्यमस्रंचक्रहसन्निव ॥ तदस्रंवारयामासब्राह्मणोयुधिभारत ॥ ५ ॥ यद्यद्विव्याक्षिपद्युद्धेपां
डवोस्रंजिघांसया ॥ तत्तदस्रंमहेष्वामोद्रोणपुत्रोव्यशातयत् ॥ ६ ॥ अस्रयुद्धेतोराजन्वर्तमानेमहाभये ॥ अपश्यामरणेद्रौणिंव्यात्ताननमिवांतकं ॥ ७ ॥ सदि
शःप्रदिशश्चैवच्छादयित्वात्यजिह्वगैः ॥ वासुदेवंत्रिभिर्वाणैरविध्यद्वक्षिणेभुजे ॥ ८ ॥ ततोर्जुनोहयान्हत्वासर्वास्तस्यमहात्मनः ॥ चकारसमरेभूमिशोणितौ
घतरंगिणीं ॥ ९ ॥ सर्वलोकंवहारौद्रांपरलोकवहांतदीं ॥ सरथान्प्रथिनःसर्वांन्यार्थचापच्युतैःशरैः ॥ १० ॥ द्रौणेरपहतान्संख्येददृशुःसचतांतथा ॥ प्रावर्तय
न्महाघोरांनदींपरवहांतदा ॥ ११ ॥ तयोस्तुव्याकुलेयुद्धेद्रौणेःपार्थस्यदारुणे ॥ अमर्यादंयोधयंतःपर्यधावंतपृष्ठतः ॥ १२ ॥ रथैर्हताश्वसूतैश्चहतारोहैश्चवाजिभिः ॥
द्विरदैश्चहतारोहैर्महामात्रैर्हतद्विपैः ॥ १३ ॥ पार्थेनसमरेराजन्कृतोघेरोजनक्षयः ॥ निहतारथिनःपेतुःपार्थचापच्युतैःशरैः ॥ १४ ॥

॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ द्रौणेःसंबंधिनोरथिनः शौरपहतान्ददृशुरित्युत्तरश्लोकेनसंबंधः लोकाइतिशेषः ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥

॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥ २६ ॥ २७ ॥ २८ ॥ २९ ॥ ३० ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ ३३ ॥ ३४ ॥ ३५ ॥ ३६ ॥ ३७ ॥ ३८ ॥ ३९ ॥

हयाश्वपर्यधावंतमुक्तयोक्तास्ततस्ततः ॥ तदृद्धाकर्मपार्थस्यद्रौणिराहवशोभिनः ॥ १५ ॥ अर्जुनं जयतां श्रेष्ठं त्वरितोभ्येत्यवीर्यवान् ॥ विधुन्वानो महश्चापं कार्तस्व
रविभूषितं ॥ १६ ॥ अवाकिरत्ततोद्रौणिः समंतान्निशितैः शरैः ॥ भूयोर्जुनं महाराजद्रौणिरायस्यपत्रिणा ॥ १७ ॥ वक्षोदेशे भृशं पार्थताडयामास निर्दयं ॥ सो
तिविद्भोरणे तेन द्रोणपुत्रेण भारत ॥ १८ ॥ गांडीवधन्वा प्रसभं शरवर्षैरुदारधीः ॥ संछाद्य समरेद्रौणिं चिच्छेदस्य च कार्मुकं ॥ १९ ॥ सच्छिन्नं धन्वा परिघं वज्र
स्पर्शसंयुधि ॥ आदाय चिक्षेप तदा द्रोणपुत्रः किरीटिने ॥ २० ॥ तमापतंतं परिघं जांबूनदपरिष्कृतं ॥ चिच्छेदसहसाराजप्रहसन्निवपांडवः ॥ २१ ॥ सपपात
तदा भूमौ निरुत्तः पार्थसायकैः ॥ विकीर्णः पर्वतो राजन्यथा वज्रेण ताडितः ॥ २२ ॥ ततः क्रुद्धो महाराजद्रोणपुत्रो महारथः ॥ ऐंद्रेण चास्त्रवेगेन वीभत्सुं समवाकि
रत् ॥ २३ ॥ तस्येंद्रजालावतंतं समीक्ष्य पार्थो राजन् गांडिवमाददे सः ॥ ऐंद्रं जालं प्रत्यहरत्तस्वीवरास्त्रमादाय महेंद्रसृष्टं ॥ २४ ॥ विदार्येत ज्वालमयेंद्रमुक्तं पार्थ
स्ततोद्रौणिरथं क्षणेन ॥ प्रच्छादयामास ततोभ्युपेत्य द्रौणिस्तदा पार्थशराभिभूतः ॥ २५ ॥ विगात्थतां पांडववाणवृष्टिशरैः परं न प्रमततः प्रकाश्य ॥ शतेन कृष्णं
सहसाभ्यविद्ध्यत्रिभिः शतैर्जुनं क्षुद्रकाणां ॥ २६ ॥ ततोर्जुनः सायकानां शतेन गुरोः सुतं मर्मसुनिर्विभेद ॥ अश्वांश्च सूतं च तथा धनुर्ज्यामवाकिरत्यश्वतांताव
कानां ॥ २७ ॥ सविध्वामर्मसुद्रौणिं पांडवः परवीरहा ॥ सारथिं चास्य भलेन रथनीडादपातयत् ॥ २८ ॥ ससंगृह्य स्वयं वाहान् कृष्णौ प्राच्छादयच्छरैः ॥ तत्राद्भु
तमपश्यामद्रौणेराशुवराकर्म ॥ २९ ॥ प्रायच्छत्तुरगान्यच्च फाल्गुनं चाप्ययोधयत् ॥ तदस्य समरे राजन् सर्वे योधा अपूजयन् ॥ ३० ॥ ततः प्रहस्य वीभत्सुद्रौणि
पुत्रस्य संयुगे ॥ क्षिप्रं रश्मीनथाश्वानां क्षुरप्रैश्चिच्छिदे जयः ॥ ३१ ॥ प्राद्रवंस्तुरगास्ते तु शरवेगप्रपीडिताः ॥ ततोभून्निनदो घोरस्तवसैन्यस्य भारत ॥ ३२ ॥ पां
डवास्तु जयं लब्ध्वा तवसैन्यं समाद्रवन् ॥ समंतान्निशितान्वाणान् विमुंचंतो जयैषिणः ॥ ३३ ॥ पांडवैस्तु महाराज धार्तराष्ट्री महाचमूः ॥ पुनः पुनरथो वीरैः संयुगे
जितकाशिभिः ॥ ३४ ॥ पश्यतां ते महाराजपुत्राणां चित्रयोधिनां ॥ शकुनेः सौवलेयस्य कर्णस्य च विशापते ॥ ३५ ॥ वार्यमाणामहासेनापुत्रैस्तवजनेश्वर ॥ न
चातिष्ठत संग्रामे पीड्यमाना समंततः ॥ ३६ ॥ ततो योधैर्महाराजपलायद्भिः समंततः ॥ अभवद्वाकुलं भीतं पुत्राणां ते महद्वलं ॥ ३७ ॥ तिष्ठतिष्ठेति च ततः सूतपुत्र
स्य जल्पतः ॥ नावतिष्ठति सासेनावध्यमानामहात्मभिः ॥ ३८ ॥ अथोक्कुष्टं महाराज पांडवैर्जितकाशिभिः ॥ धार्तराष्ट्रबलं दृष्ट्वा विद्रुतं वै समंततः ॥ ३९ ॥

॥ ४० ॥ ४१ ॥ ४२ ॥ ४३ ॥ ४४ ॥ ४५ ॥ ४६ ॥ ४७ ॥ ४८ ॥ ४९ ॥ ५० ॥ ५१ ॥ ५२ ॥ ५३ ॥ ५४ ॥ ५५ ॥ ५६ ॥ ५७ ॥ ५८ ॥ ५९ ॥ ६० ॥ ६१ ॥ ६२ ॥ कर्णप्रतिलक्षी

तनोदुर्योधनःकर्णमववीक्षणयादिव ॥ पश्यकर्णमहासेनापंचालैरर्दिताभृशं ॥ ४० ॥ त्वयितिष्ठतिसंत्रासात्पलायनपरायणा ॥ एतज्ज्ञात्वामहाबाहो कुरुप्रा
तमरिंदम ॥ ४१ ॥ सहस्राणिचयोधानांत्वामेवपुरुषोत्तम ॥ क्रोगांतिसमरेवीरद्राव्यमाणानिपांडवैः ॥ ४२ ॥ एतच्छ्रुत्वापिराधेद्योदुर्योधनवचामहान् ॥ मद्र
राजमिदंवाक्यमववीक्ष्यहसन्निव ॥ ४३ ॥ पश्यमभुजयोर्वीर्यमस्त्राणांचजनेश्वर ॥ अद्यहन्मिरणेसर्वान्यंचालान्यां दुभिःसह ॥ ४४ ॥ बाहयाश्चान्नरव्याघ्रभद्रे
णैवनसंगयः ॥ एवमुक्त्वा महाराजसूतपुत्रःप्रतापवान् ॥ ४५ ॥ प्रगृह्यविजयंवीरोधनुःश्रेष्ठंपुगतनं ॥ सज्जं कृत्वामहाराजसंगृह्यचपुनःपुनः ॥ ४६ ॥ सन्निवा
र्यचयोधान्मसत्येनशपथेनच ॥ प्रायोजयदमेयात्माभार्गवास्त्रमहाबलः ॥ ४७ ॥ तनोराजन्सहस्राणिप्रयुतान्ववृदानिच ॥ क्रोदिश्वशरान्तीक्ष्णानिरगच्छ
न्महासुधे ॥ ४८ ॥ ज्वलितैस्तैःशरैर्घोरैःकंकवाहिणवाजितैः ॥ संछन्नापांडवसेनानप्राज्ञायतकिंचन ॥ ४९ ॥ हाहाकारोमहानासीत्पंचालानांविभांपते ॥ पी
डितानांवलवताभार्गवाद्येणसंयुगे ॥ ५० ॥ निपतद्दिर्गजैराजन्त्रैश्चापिसहस्रगः ॥ रथैश्चापिनरव्याघ्रनरैश्चैवसमंततः ॥ ५१ ॥ प्राकंपतमहीराजन्निहतैस्तैः
समंततः ॥ व्याकुलं सर्वमभवत्पांडवानांमहदहलं ॥ ५२ ॥ कर्णस्त्वेकोयुधांश्रेष्ठोविधुमद्वयावकः ॥ दहनगच्छन्नरव्याघ्रशुभेसपरंतपः ॥ ५३ ॥ तेवध्यमानाः
कर्णेनपंचालाश्चदितिःसह ॥ तत्रतत्रव्यसुद्यंतवनदाहेपथादिपाः ॥ ५४ ॥ चुक्रुशुश्चनरव्याघ्रयथाव्याघ्रानरोत्तमाः ॥ तेषांतुक्रोशतासामीद्रीतानांरणसूद
नि ॥ ५५ ॥ धावतांचतनोराजंस्त्वानांचसमंततः ॥ आर्तनादोमहांस्तत्रभूतानामिवसंप्लवे ॥ ५६ ॥ वध्यमानांस्तुतान्दृष्ट्वासूतपुत्रेणजाणिप ॥ वित्रंसुःसर्वभू
तानितिर्यग्योनिगतान्यपि ॥ ५७ ॥ तेवध्यमानाःसमरेसूतपुत्रेणसृजयाः ॥ अर्जुनंवासुदेवंचक्रोगंतिचमुहुर्मुहुः ॥ ५८ ॥ प्रेतगजपुरंयहतप्रेतगजंविचेतसः ॥
श्रुत्वातुनिनदंतेपांवध्यतांकर्णसायकैः ॥ ५९ ॥ अथाववीह्यासुदेवंकुंतीपुत्रोधनंजयः ॥ भार्गवास्त्रमहाघोरंदृष्ट्वातत्रसमीरितं ॥ ६० ॥ पश्यशृणुमहाबाहोभा
र्गवास्त्रस्यविक्रमं ॥ नैतदस्त्रं हि समरेऽप्येदंतुं कथंचन ॥ ६१ ॥ सूतपुत्रंचसंरथ्यंपश्यशृणुमहारेण ॥ अंतकप्रतिमंवीर्यं कुर्वाणं कर्मदासणं ॥ ६२ ॥ अर्भीक्ष्णंचो
दयन्नश्चास्त्रेक्षंतमांमुहुर्मुहुः ॥ तत्रपश्यामिसमरेकर्णप्रतिपलायितुं ॥ ६३ ॥ जीवत्याप्तोतिपुरुषःसंख्येजयपराजयो ॥ सूतस्यतुल्यपीकंगभंगवकुतो जयः ॥
॥ ६४ ॥ एवमुक्तस्तुपार्थेनशृणोमतिमतांवरं ॥ धनंजयमुवाचेदंप्राप्तकालमरिंदमं ॥ ६५ ॥

कृत्यपलायितुंनपश्यामितिपिहृत्वात् ॥ ६३ ॥ ६४ ॥ ६५ ॥

॥ ६६ ॥ ६७ ॥ ६८ ॥ ६९ ॥ ७० ॥ इतिकर्णपर्वणिने रुकटीयेभारतभावदीपेचतुःषष्टितमोऽध्यायः ॥ ६४ ॥ ॥ ७३ ॥ ॥ ७३ ॥ द्रौणिमिति ततोप्रथन्वाविस्तारितोपचापः ॥ ७ ॥

कर्णेन हि दृष्टं राजा कुंतीपुत्रः परिक्षितः ॥ तं दृष्ट्वा श्वास्य च पुनः कर्णपार्थवधिप्यसि ॥ ६६ ॥ एवमुक्त्वा पुनः प्रायाद्द्रुमिच्छन् युधिष्ठिरं ॥ श्रमेण ग्राहयिष्यंश्च युद्धे कर्णविशांपते ॥ ६७ ॥ ततो धनं जयोद्द्रुपुं राजानं वाणपीडितं ॥ रथेन प्रययौ क्षिप्रं संग्रामालेशवाज्ञया ॥ ६८ ॥ गच्छन्नेव तु कौंतेयो धर्मराज दिदृक्षया ॥ सैन्यमालोकयामास तपस्यतत्र चाग्रजं ॥ ६९ ॥ युद्धं कृत्वा तु कौंतेयो द्रोणपुत्रेण भारत ॥ दुःस्महं वज्रिणा संख्ये पराजित्य गुरोः सुतं ॥ ७० ॥ इति श्रीमहाभारते कर्णपर्वणि धर्मराजशोधने चतुःषष्टितमोऽध्यायः ॥ ६४ ॥ ॥ ७३ ॥ संजय उवाच द्रौणिपराजित्य ततो प्रथन्वा कृत्वा महदुष्करं शूरकर्म ॥ आलोकयामास ततः स्वसैन्यं धनं जयः शत्रुभिरप्रयुष्यः ॥ १ ॥ अयुध्यमानान् वृत्तनामुखस्थानशूरः शूरानहर्षयन्मव्यसार्चि ॥ पूर्वप्रहारैर्मथितान् प्रशंसन् स्थितान्महात्मा मरथाननेकान् ॥ २ ॥ अपश्यमानस्तु किरीटमालीयुधिष्ठिरं भ्रातरमाजमीढं ॥ उवाच भीमं तरसाभ्युपेत्य गजः प्रवृत्तिं त्विह कुत्र राजा ॥ ३ ॥ भीमसेन उवाच अपयात इतो राजा धर्मपुत्रो युधिष्ठिरः ॥ कर्णवाणाभितमां गोयदि जीवेत्कथंचन ॥ ४ ॥ अर्जुन उवाच तस्माद्भवानर्गो घमितिः प्रयातुराज्ञः प्रवृत्त्यै कुरुमत्तमस्य ॥ नूनं मविद्धोति भृशं पृथक्कैः कर्णेन राजा शिविरंगतां सौ ॥ ५ ॥ यः संप्रहारनिशितैः पृथक्कैर्द्रोणेन विद्धोति भृशं तरसौ ॥ तस्यौसतत्रापि जयप्रतीक्षो द्रोणोऽपियावन्नहतः कित्वासीत् ॥ ६ ॥ संशयंगमितः पांडवाग्र्यः संख्येद्य कर्णेन महानुभावः ॥ ज्ञातुं प्रयात्याशु तमद्य भीमस्यास्याम्यहं शत्रुगणान् निरुद्ध ॥ ७ ॥ भीमसेन उवाच त्वमेव जानीहि महानुभाव राजाः प्रवृत्तिं भरतर्षभस्य ॥ अहं हियद्यर्जुनयाम्यमित्रावदंति मां भीत इति प्रवीराः ॥ ८ ॥ ततो ब्रवीदर्जुनो भीमसेनं संगमकाः प्रत्यनीकस्थिता मे ॥ एतानहत्वाद्यमयानशक्यमितोपयातुरिपुसंघगोप्रात् ॥ ९ ॥ अथाब्रवीदर्जुनं भीमसेनः स्ववीर्यमामाद्य कुरुप्रवीर ॥ संगमकाप्रतियोस्यामि संख्ये मर्वानहं वाहिधनं जयत्वं ॥ १० ॥ तद्भीमसेनस्य वचोनिशम्य सुदुष्करं भ्रातुरमित्रमध्ये ॥ संशयकानीकमसत्यमेकः सुदुष्करंधारयामीति पार्थः ॥ ११ ॥ उवाच नारायणमप्रमेयं कपिध्वजः सत्यपराक्रमस्य ॥ श्रुत्वा वचो भ्रातुरदीनसत्वस्तदा हवे सत्यवचो महात्मा ॥ द्रुपुकुरुश्रेष्ठमभिप्रयास्यन्वावाच वृष्णिप्रवरंतदानीं ॥ १२ ॥ अर्जुन उवाच चोदयाश्चान्दृपीकेशविहायैतद्वलार्णवं ॥ अजातशत्रुराजानं द्रुपुमिच्छामि केशव ॥ १३ ॥

अनेकानुवहन् ॥ २ ॥ उवाच तं पप्रच्छ ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ भ्रातुर्वचः श्रुत्वा तदेव सत्यं वचोनागयणं प्रतिकपिध्वज उवाचेत्यन्वयः ॥ १२ ॥ १३ ॥

॥ १४ ॥ १५ ॥ प्रत्यनीकेशचतुसैन्यसर्मापे ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥ इतिकर्णपर्वणिनैलकंठीयेभारतभावदीपेपंचपटितमोऽध्यायः ॥ ६५ ॥ ॥ ७३ ॥ ॥ ७३ ॥
स्वागतमिति नोअच्युतार्जुनोयुवयोर्दर्शनमेगाढंप्रियं कुशलमितिपाठेयुवयोःकुशलंयत्नमेगाढंप्रियमितियोज्यं ॥ १ ॥ अरिष्ठाभ्यांशुभाभ्यां ॥ २ ॥ ३ ॥ अनुज्ञातंअनुगृहीतं ॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥ अनला

संजयउवाच ततोहयान्सर्वदागार्हमुख्यःप्रचोदयन्भीममुवाचचेदं ॥ नैतच्चित्रंतवकर्माद्यभीमयास्याम्यहंजहिपार्थारिसंघान् ॥ १४ ॥ ततोययौलृपीकेशो
यत्रराजायुधिष्ठिरः ॥ गर्गाघ्राच्छीघ्रतरंराजन्वाजिभिर्गुरुडोपमैः ॥ १५ ॥ प्रत्यनीकेव्यवस्थाप्यभीमसेनमरिंदमं ॥ संदिश्यचैनंराजेन्द्रयुद्धंप्रतिवृकोदरं ॥ १६ ॥
ततस्तुगत्वापुरुषप्रवीरैराजानमासाद्यगयानमेकं ॥ रथादुभौप्रत्यवरुह्यतस्माद्वदंतुर्धर्मराजस्यपादौ ॥ १७ ॥ तंदृष्ट्वापुरुषव्याघ्रंक्षेमिणंपुरुषपर्भं ॥ मुदाभ्यु
पगतोरुष्णावश्विनाविववाम्भवं ॥ १८ ॥ तावभ्यनंदद्राजापिविवस्वानश्विनाविव ॥ हतमहासुरेजंभेशक्रविष्णुयथागुरुः ॥ १९ ॥ मन्यमानोहतंकर्णधर्मरा
जोयुधिष्ठिरः ॥ हर्षगद्गदावाचाप्रीतःप्राहपरंतपः ॥ २० ॥ संजयउवाच अथोपधातौपृथुलोहितालौगराचितांगौरुधिरप्रदिग्धौ ॥ समीक्ष्यसेनाग्रनर
प्रवीरैर्युधिष्ठिरोवाक्यमिदंवभाषे ॥ २१ ॥ महासत्वौहितौदृष्ट्वासहितौकेशवार्जुनौ ॥ हतमाधिरथिमेनेसंख्येगांढीवधन्वता ॥ २२ ॥ तावभ्यनंदत्कौतेयःसा
घ्रापरमर्वन्गुना ॥ स्मितपूर्वममित्रघ्नंपूजयन्भरतपर्भ ॥ २३ ॥ इतिश्रीमहाभारतेकर्णपर्वणियुधिष्ठिरंप्रतिरुष्णार्जुनगमेपंचपटितमोऽध्यायः ॥ ६५ ॥ ॥
युधिष्ठिरउवाच स्वागतंदेवकीमातःस्वागतंतेधनेजये ॥ प्रियंभेदर्शनंगाढंयुवयोरच्युतार्जुनौ ॥ १ ॥ अक्षताभ्यामरिष्ठाभ्यांहतःकर्णोमहारथः ॥ आर्गावि
पसमंयुद्धेसर्वशस्त्रविशारदं ॥ २ ॥ अग्रगंधार्तराष्ट्राणांसर्वेषांगर्मवर्मच ॥ रक्षितंरूपसेनेनसुपणेनचधन्विना ॥ ३ ॥ अनुज्ञातंमहावीर्यसमेणास्त्रमुदुर्जयं ॥ अ
य्यंसर्वस्यलोकस्यरथिनंलोकविश्रुतं ॥ ४ ॥ त्रानारंभार्तराष्ट्राणांगंतारंवाहिनीमुखे ॥ हंतारंपरसैन्यानाममित्रगणमर्दनम् ॥ ५ ॥ दुर्योधनहितेयुक्तमस्मद्ग्या
यचोद्यतं ॥ अप्रभृष्यंमहायुद्धेदवैरपिसवाम्भवैः ॥ ६ ॥ अनलानिलयोस्तुन्यंतेजसानावलेनच ॥ पातालमिवगंभीरंसुहृदानंदिवर्धनं ॥ ७ ॥ अंतकंममित्रा
णांहत्वाकर्णमहाक्षये ॥ दिष्ट्यायुवामनुप्राप्तौजित्वासुरमिवामरौ ॥ ८ ॥ घोरंयुद्धमदीनेनमयात्थद्याच्युतार्जुनौ ॥ कृतंतेनांतकेनेवप्रजाःसर्वाजिघांसता ॥ ९ ॥
तेनकेतुंश्रमेच्छिन्नोदितौचपाणिंसारथी ॥ हतवाहस्ततश्चास्मियुयुधानस्यपश्यतः ॥ १० ॥

निलयोरितिकमानेजोवलाभ्यां ॥ १३ ॥ ८ ॥ १ ॥ १० ॥

॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ मरणे उपस्थिते सति यानः पलायितोस्मि वाध्रीणसः मेष विशेषः यस्य नासापुटयोर्वध्रीसदृशं चर्म भवति द्विपः द्वाभ्यां वक्रकणाभ्यां पिवतीति द्विज इति पाठे कृष्णपीवो
धृष्टद्युम्नस्य यमयोर्वरिष्यश्च गिखंडिनः ॥ पश्यतां द्रौपदेयानां पंचालानां च सर्वशः ॥ ११ ॥ एतान् जित्वा महावीर्यः कर्णः शत्रुगणान् बहून् ॥ जितवान्मां महावा
होयतमानो महारणे ॥ १२ ॥ अस्मिन्त्यच मां युद्धे वरुपाण्युक्तवान्बहु ॥ तत्र तत्र युधां श्रेष्ठपरिभ्रयनसंगयः ॥ १३ ॥ भीममनप्रभावात्तु यज्जीवामिधनं जय ॥
बहुनात्र किमुक्तेन नाहंतस्माद्बुमुस्सह ॥ १४ ॥ त्रयोदशाहं वपाणियस्माद्भीतो धनं जय ॥ नस्मनिद्रालभेरात्रौ नचाहनि सुखं क्वचित् ॥ १५ ॥ तस्य द्वेषेण संयुक्तः प
रिदत्ये धनं जय ॥ आत्मनो मरणयातो वाध्रीणमहवद्विपः ॥ १६ ॥ तस्यायमगमत्कालश्चित्तयानस्य मे चिरं ॥ कथं कर्णो मया शक्यो युद्धे क्षपयितुं भवेत् ॥ १७ ॥
जाग्रत्स्वपंश्च कौंतेय कर्णमेव सदा त्यहं ॥ पश्यामि तत्र तत्रैव कर्णभूतमिदं जगत् ॥ १८ ॥ यत्र यत्र हि गच्छामि कर्णाद्भीतो धनं जय ॥ तत्र तत्र हि पश्यामि कर्णमेवा
ग्रतः स्थितं ॥ १९ ॥ मोहते नैव वरिणसमरेष्वपलायिना ॥ सहयः सरथः पार्थ जित्वा जीवन् विसर्जितः ॥ २० ॥ को नु मे जीविते नार्थो राज्ये नार्थो भवेत्पुनः ॥ ममै
वं विद्वन्स्याद्य कर्णेनाहवशो भिना ॥ २१ ॥ न प्राप्तपूर्वयद्भीष्मात्कृपाद्वोणाच्च संयुगे ॥ तत्रापमथ मे युद्धे मृतपुत्रान्महारथान् ॥ २२ ॥ सत्वां पृच्छामि कौंतेय य
थाद्य कुशलं तथा ॥ तन्ममाचक्ष्व काल्येन यथा कर्णो हतस्त्वया ॥ २३ ॥ शक्रतुल्यबलौ युद्धे यमतुल्यः पराक्रम ॥ रामतुल्यस्तथाश्वेण सकथं वै निपूढितः ॥ २४ ॥
महारथः समाख्यातः सर्वयुद्धविगारदः ॥ धनुर्धराणां प्रवरः सर्वेषामेकपूरुषः ॥ २५ ॥ पूजितो धृतराष्ट्रेण सपुत्रेण विशांपते ॥ त्वदर्थमेव राधेयः सकथं निहतस्त्व
या ॥ २६ ॥ धार्तराष्ट्रो द्विषो धेपुसर्वेष्वेव सदा र्जुन ॥ तव मृत्युरणे कर्णमन्यते पुरुषर्षभ ॥ २७ ॥ सत्वया पुरुषव्याघ्रकथं युद्धे निपूढितः ॥ तन्ममाचक्ष्व कौंतेय यथा
कर्णो हतस्त्वया ॥ २८ ॥ युध्यमानस्य च गिरः पश्यतां सुहृदां हतं ॥ त्वया पुरुषगार्हूलसिंहेनेव यथारुरोः ॥ २९ ॥ यः पर्युपार्सीत् प्रदिग्गोदिशश्चत्वां मृतपुत्रः सम
रेपगीप्सन् ॥ दिन्मः कर्णः समरे हस्तिपद्मवंसहीदानीं कंकपत्रैः सुतीक्ष्णैः ॥ ३० ॥ त्वयारणे निहतः मृतपुत्रः कच्चिच्छेते भूमितले दुरात्मा ॥ प्रियश्च मे परमावैकृतोयं
त्वयारणे मृतपुत्रं निहत्य ॥ ३१ ॥ यः सर्वतः पर्यपतत्त्वदर्थे सदा चित्तो गर्वितः मृतपुत्रः ॥ स शूरमानी समरे समेत्य कच्चित्त्वयानिहतः संयुगे मौ ॥ ३२ ॥ रौक्मं वरंह
स्ति गजाश्वयुक्तरथं प्रदिग्सुर्यः परेभ्यस्त्वदर्थे ॥ सदारणे स्पर्धते यः स पापः कच्चित्त्वयानिहतस्तात युद्धे ॥ ३३ ॥

रक्तशिराः श्वेतपक्षो विहंगमः सर्वे वाध्रीणसः प्रोक्तो याज्ञिकैः पितृकर्मणीति पांचः ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥ २६ ॥ २७ ॥ २८ ॥ २९ ॥ ३० ॥ अयं मृतपुत्रः ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ ३३ ॥

॥ ३४ ॥ विहंगैर्बाणैः ॥ ३५ ॥ ३६ ॥ ३७ ॥ ३८ ॥ ३९ ॥ ४० ॥ ४१ ॥ बाणेभ्यः समर्पितेन कर्णबाणैरत्यंतं प्रविद्धेनेत्यर्थः ॥ ४२ ॥ ४३ ॥ ४४ ॥ ४५ ॥ ४६ ॥ ४७ ॥ ४८ ॥ इतिकर्णपर्वणिलकंठीवेभारतभावदीपेषूपष्टित

योसौसदाशूरमदेनमत्तोविकल्पतेसंसदिकौरवाणां ॥ प्रियोत्यर्थतस्यसुयोधनस्यकच्चित्सपापोनिहतस्त्वयाद्य ॥ ३४ ॥ कच्चित्समागम्यधनुःप्रयुक्तैस्त्वत्पि
तैर्लोहितागैर्विहंगैः ॥ शेतेसपापःसुविभिन्नगात्रःकच्चिद्द्रुग्रीधार्तराष्ट्रस्यबाहू ॥ ३५ ॥ योसौसदाश्लाघतेराजमध्येदुर्योधनं हर्षयद्दर्पपूर्णः ॥ अहंताफाल्गु
नस्येतिमोहात्कच्चिद्वचस्तस्यनवैतयातत् ॥ ३६ ॥ नाहंपादौधावयिष्यकदाचिद्घावस्थितःपार्थइत्यल्पबुद्धेः ॥ व्रतंतस्यैतत्सर्वदाशक्रसूनोकच्चित्त्वयानिहतःसो
द्यकर्णः ॥ ३७ ॥ योसौरुष्णामब्रवीदुष्टबुद्धिःकर्णःसभायांकुरुवीरमध्ये ॥ किंपांडवांस्त्वंनजहासिरुष्णेसुदुर्बलान्यतितान्हीनसत्वान् ॥ ३८ ॥ योसौकर्णःप्रत्य
जानात्वदर्थेनाहं हत्वासहकृष्णेनपार्थ ॥ इहोपयातेतिसपापबुद्धिःकच्चिच्छेतेशरसंभिन्नगात्रः ॥ ३९ ॥ कच्चित्संग्रामोविदितोवैतवायंसमागमेसृजयकौरवा
णां ॥ यत्रावस्थामीदृशींप्रापितोहंकच्चित्त्वयासोद्यहतोदुरात्मा ॥ ४० ॥ कच्चित्त्वयातस्यसुमंदबुद्धेर्गांडीवमुक्तैर्विशिखैर्ज्वलद्भिः ॥ सकुंडलंभानुमदुत्तमांगंका
यात्प्रकृतंयुधिसव्यसाचिन् ॥ ४१ ॥ यत्तन्मयावाणसमर्पितेनध्यातोसिकर्णस्यवधायवीर ॥ तन्मेत्वयाकच्चिदमोघमद्यध्यानंरुतंकर्णनिपातनेन ॥ ४२ ॥ यद्
दर्पपूर्णःससुयोधनोस्मानुदीक्षतेकर्णसमाश्रयेण ॥ कच्चित्त्वयासोद्यसमाश्रयोस्यभग्नःपराक्रम्यसुयोधनस्य ॥ ४३ ॥ योनःपुरापट्टतिलानवोचत्सभामध्येकौ
रवाणांसमक्षं ॥ सदुर्मतिःकच्चिदुपेत्यसंख्येत्वयाहतःसूतपुत्रोत्यमपी ॥ ४४ ॥ यःसूतपुत्रःप्रहसन्दुरात्मापुराब्रवीन्निजितांसौवलेन ॥ स्वयंप्रसत्यानंययाज्ञसे
नीमपीहकच्चित्सहतस्त्वयाद्य ॥ ४५ ॥ यःशस्त्रभृच्छ्रेष्ठतमंपृथिव्यांपितामहंव्याक्षिंपदल्पचेताः ॥ संख्यायमानोर्द्धरथःसकच्चित्त्वयाहर्ताद्याधिरथिर्महात्मन् ॥
॥ ४६ ॥ अमर्षजंनिकृतिसमीरणेरितं हृदिस्थितंज्वलनमिमंसदामम ॥ हतोमयासांघसमेत्यकर्णइतिब्रुवन्प्रशमयसेद्यफाल्गुन ॥ ४७ ॥ ब्रवीहिमेदुर्लभमे
तदद्यकथंत्वयानिहतःसूतपुत्रः ॥ अनुध्यायेत्वांसततंप्रवीरवृत्रेहतेसौभगवानिवेंद्रः ॥ ४८ ॥ इ०महाभारतेकर्णपर्वणियुधिष्ठिरवाक्यपट्टपष्टितमोध्यायः ६६
संजयउवाच तद्धर्मशीलस्यवचोनिशम्यराज्ञःक्रुद्धस्यातिरथोमहात्मा ॥ उवाचदुर्धर्मदीनसत्वंयुधिष्ठिरंजिष्णुरनंतवीर्यः ॥ १ ॥ अर्जुनउवाच सं
शमकैर्युध्यमानस्यमेघसेनाग्रयार्थीकुरुसैन्यपुराजन् ॥ आशीविषाभान्खगमान्प्रमुंचनद्रौणिःपुरस्तात्सहसाभ्यतिष्ठत् ॥ २ ॥

मोऽध्यायः ॥ ६६ ॥

॥ १ ॥

॥ १ ॥

॥ १ ॥

॥ १ ॥

तद्धर्मेति ॥ १ ॥ स्वगमाप्रबाणान् ॥ २ ॥

॥३॥ वध्यतां वध्यमानानां कौरवाणां उज्जिहीर्षा उद्धर्तुमिच्छामकार्षां ॥ ४ ॥ ५ ॥ अष्टौ गवो यस्मिन् तदष्टागवंशकटेनेषामष्टागवामष्ट अष्टसंख्यानि शकटानि नुडभावाः ॥ शतानि बाणान् अनेकशतसंख्या
दृष्ट्वा रथं मेघरवं ममैव समस्तसेनावरणेभ्यतिष्ठत् ॥ तेषामहंपंचशतानि हत्वा ततो द्रौणिमगमं पार्थिवाय्य ॥ ३ ॥ समां समासाद्य नरेन्द्रयत्तः समभ्ययात्सिंहमिव द्वि
पेंद्रः ॥ अकार्षीच्च रथिनामुज्जिहीर्षामहाराजवध्यतां कौरवाणां ॥ ४ ॥ ततो रणे भारतदुष्प्रकंप्य अचार्यपुत्रः प्रवरः कुरूणां ॥ मामर्दयामास शितैः पृषत्कैर्जनार्द
नंचैव विपात्रिकल्पैः ॥ ५ ॥ अष्टागवामष्टशतानि बाणान्मया प्रयुद्धस्य वहंतितस्य ॥ तांस्तेन मुक्तानहमस्य वाणैर्व्यनाशयंवायुरिवाभ्रजालं ॥ ६ ॥ ततोपरा
भ्याणसंघाननेकानाकर्णपूर्णयितविप्रमुक्तान् ॥ ससर्ज शिखास्त्रवलप्रयत्नैस्तथा चथा प्रावृषिकालमेघः ॥ ७ ॥ नैवाद्दानं न च संदधानं जानीमहे कतरेणास्यती
ति ॥ वामेन वायुदिवाद्दक्षिणेन सद्राणपुत्रः समरपर्यवर्तत् ॥ ८ ॥ तस्याततं मंडलमेव सज्यं प्रदृश्यते कार्मुकद्रोणसूनोः ॥ सो विध्यन्मां पंचभिर्द्रोणपुत्रः शितैः शरैः
पंचभिर्वासुदेवं ॥ ९ ॥ अहंहितं त्रिंशतावज्रकल्पैः समार्दयं निमिषस्यांतरेण ॥ क्षणात् श्वावित्समरूपो बभूव समादिं तोमद्विष्टैः पृषत्कैः ॥ १० ॥ स विक्षरन्नुधि
रंसर्वगात्रे रथानीकं सूतसूनोर्विवेश ॥ मया भिभृतान् सैनिकानां प्रवर्हानसौ प्रपश्यन्नुधिरप्रदिग्धान् ॥ ११ ॥ ततो भिभूतं युधिवीक्ष्य सैन्यं वित्रस्तयोधं द्रुतवाजि
नागं ॥ पंचाशतारथमुख्यैः समेत्यकर्णस्त्वरन्मामुपयात्प्रमाथी ॥ १२ ॥ तान्सूदयित्वाहमपास्यकर्णद्रुष्टुं भवंतं त्वरयाभियातः ॥ सर्वे पंचालात्पुद्गिजं ते स्मकर्णदृ
ष्ट्वा गावः कसरिणं यथैव ॥ १३ ॥ सृत्योरास्यं व्यात्तमिवाभिपद्य प्रभद्रकाः कर्णमासाधराजन् ॥ रथांस्तु तान्सप्तशतान्निमग्नान्स्तदाकर्णः प्राहिणो मृत्युसद्य ॥
॥ १४ ॥ नचाप्यभूत्क्लान्तमनाः सराजन् यावन्नास्मान्दृष्टवान्सूतपुत्रः ॥ श्रुत्वा तु त्वांते नदृष्टं समेतमश्वत्थाम्नापूर्वतरं क्षतंच ॥ १५ ॥ मन्येकालमपयानस्यराजन्
कूरात्कर्णात्तेहमचित्यकर्मन् ॥ मया कर्णस्यास्त्रमिदं पुरस्ताद्युद्धदृष्टं पांडवचित्ररूपं ॥ १६ ॥ नत्वन्ययोद्धाविद्यते स्तंजयानां महारथं योद्यसहेतकर्णं ॥ शौनेयोमे
सात्यकिश्चक्ररक्षौ धृष्टद्युम्नश्चापितथैवराजन् ॥ १७ ॥ युधामन्युश्चोत्तमौ जाश्वशूरौ पृष्ठतो मां रक्षतां राजपुत्रौ ॥ रथप्रवीरेण महानुभावद्विपत्सैन्येवर्ततादुस्तरेण
॥ १८ ॥ समेत्याहंसूतपुत्रेण संस्ये वृत्रेण वज्रीव नरेन्द्रमुख्य ॥ योत्स्याम्यहं भारतसूतपुत्रमस्मिन् संग्रामे यदि वै दृश्यतेद्य ॥ १९ ॥ आयाहि पश्चाद्युयुत्समानं मांसू
तपुत्रस्यरणे जयाय ॥ महर्षभस्येव मुखं प्रपन्नाः प्रभद्रकाः कर्णमभिद्रवंति ॥ २० ॥

चहंति ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥

॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥ इतिकर्णपर्वणिनैलकंठीयेभारतभावदीपेसप्तषष्ठितमोऽध्यायः ॥ ६७ ॥ ॥ ७ ॥ श्रुत्वाकर्णमितिस्पष्टार्थोष्टषष्ठितमः ॥ १॥२॥३॥४॥५॥६॥७॥८॥९॥१०॥

षट्साहस्राभारतराजपुत्राःस्वर्गायलोकायरणेनिमग्नाः ॥ कर्णनचेदद्यनिहन्मिराजन्सवांधवंयुध्यमानंप्रसह्य ॥ २१ ॥ प्रतिश्रुत्याकुर्वतोवैगतिर्याकष्टायाताता
महंराजसिंह ॥ आमंत्रयेत्वांब्रूहिजयरणेमेपुराभीमंधार्तराष्ट्राग्रसंते ॥ २२ ॥ सौतिंहनिष्यामिनरेद्रसिंहसैन्यंतथाशत्रुगणांश्वसवान् ॥ २३ ॥ इतिश्रीमहाभा
रतेकर्णपर्वणिअर्जुनवाक्येसप्तषष्ठितमोऽध्यायः ॥ ६७ ॥ ॥ ७ ॥ संजयउवाच श्रुत्वाकर्णकल्पमुदारवीर्यंकुद्धःपार्थःफाल्गुनस्यामितौजाः ॥ यनं
जयंवाक्यमुवाचचेदंयुधिष्ठिरःकर्णशराभितमः ॥ १ ॥ विप्रद्रुतातातचमूस्त्वदीयातिरस्कृताचाद्यथानसाधु ॥ भीतोभीमंत्यज्यचायास्तथात्वंयन्नाशकःक
र्णमथोनिहंतुं ॥ २ ॥ स्रहस्त्वयापार्थकृतःपृथायागर्भसमाविश्ययथानसाधु ॥ त्यक्कारणेयदपायाःसभीमंयन्नाशकःसूतपुत्रंनिहंतुं ॥ ३ ॥ यत्तद्वाक्यंद्वैतवनेत्व
योक्तंकर्णंहंतास्म्येकरथेनसत्यं ॥ त्यक्तातंवैकथमद्यापयातःकर्णाद्भीतोभीमसेनंविहाय ॥ ४ ॥ इदंयदिद्वैतवनेप्यक्षःकर्णयोद्धुंनप्रशक्ष्येनृपेति ॥ वयंततःप्रा
प्तकल्पंचसर्वेकृत्यानुपैप्यामतथैवपार्थ ॥ ५ ॥ मयिप्रतिश्रुत्यवधंहितस्यनवैकृतंतच्चतथैववीर ॥ आनीयनःशत्रुमध्यंसकस्मात्समुक्षिप्यस्थंडिलेप्रत्यपिष्ठाः
॥ ६ ॥ अप्याशिष्मवयमर्जुनत्वयियियासवोवहुकल्याणमिष्टं ॥ तन्नःसर्वविफलंराजपुत्रफलार्थिनांविफलइवातिपुष्पः ॥ ७ ॥ प्रच्छादितंबटिशमिवामिषेण
संच्छादितंगरलमिवाशनेन ॥ अनर्थकमेदर्शितवानसित्वंराज्यार्थिनोराज्यरूपंविनाशं ॥ ८ ॥ त्रयोदशेमाहिसमाःसदावयंत्वामन्वजीविष्मधनंजयाशया ॥
कालेवर्षेदेवमिवाप्तवीजंतन्नःसर्वान्नरकेत्वंन्यमज्जः ॥ ९ ॥ यत्तत्पृथांवागुवाचांतरिक्षेसमाहजातेत्वयिमंदबुद्धौ ॥ जातःपुत्रोवासवविक्रमोयंसर्वान्शूरान्शा
त्रवान्जेयतीति ॥ १० ॥ अयंजेताखांडवेदेवसंधान्सर्वाणिभूतान्यपिचोत्तमौजाः ॥ अयंजेतामद्रकलिंगकेकयानयंकुरुन्नाजमध्येनिहंता ॥ ११ ॥ अस्मा
त्परोत्तोभविताधनुर्धरोनैनंभूतंकिंचनजानुजेता ॥ इच्छन्नयंसर्वभूतानिकुर्याद्दशैवशीसर्वसमाभविद्यः ॥ १२ ॥ कांत्याशशांकस्यजवेनवायोःस्थैर्येणमेरोः
क्षमयापृथिव्याः ॥ सूर्यस्यभासाधनदस्यलक्ष्म्याशौर्येणशक्रस्यवलेनविष्णोः ॥ १३ ॥ तुल्योमहात्मातवकुंतिपुत्रोजातोऽदितेर्विष्णुरिवारिहंता ॥ स्वेषांजयाय
द्विषतांबंधायस्यातोमितौजाःकुलतंतुकर्ता ॥ १४ ॥ इत्यंतरिक्षेशतशृंगमूर्ध्नितपस्विनांशृण्वतांवागुवाच ॥ एवंविधंतच्चनाभूत्तथाचदेवापिनूनमनृतंवदन्ति ॥
॥ १५ ॥ तथापरेपामृपिसत्तमानांश्रुत्वागिरःपूजयतांसदात्वां ॥ नसंनतिंप्रैमिसुयोधनस्यनत्वांजानाम्याधिरथेर्भयार्तं ॥ १६ ॥ ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥

॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥ २६ ॥ २७ ॥ २८ ॥ २९ ॥ ३० ॥ इतिकर्णपर्वणिनैलकंठीयेभारतभावदीपेअष्टषष्टितमोऽध्यायः ॥ ६८ ॥ ७ ॥
 पूर्वयदुक्तं हि सुयोधनेन न फाल्गुनः प्रमुखे स्थास्यतीति ॥ कर्णस्य युद्धे हि महाबलस्य मौर्त्यात्तु तन्नावबुद्धं मया सीत् ॥ १ ॥ आतेनाद्य तपस्येभृशमप्रमेयं यच्छत्रुवर्गे
 नरकं प्रविष्टः ॥ तदैव वाच्योऽस्मिन्नुत्त्वया हं नयोत्स्ये हं सूतपुत्रं कथंचित् ॥ १८ ॥ ततो नाहं स्तंजयान्के कयांश्च समानयेयं सुहृदोरणाय ॥ एवं गते किंच मया घशक्यं का
 र्यं कर्तुं विग्रहे सतजस्य ॥ १९ ॥ तथैव राज्ञश्च सुयोधनस्य ये वापि मां योद्भुकामाः समेताः ॥ धिगस्तु मज्जीवितमघरुणयो हं वशं सूतपुत्रस्य यातः ॥ २० ॥ मध्ये कुरुणां
 सुहृदां च मध्ये ये चाप्यन्ये योद्भुकामाः समेताः ॥ यदि स्म जीवेत्स भवेन्निहंता महारथानां प्रवेशो रथोत्तमः ॥ तवाभिमन्युस्तनयोद्यपार्थनचास्मि गंता समरे पराभ
 वं ॥ २१ ॥ अथापि जीवेत्स मरे घटोत्कचस्तथापि नाहं समरे पराङ्मुखः ॥ मम त्वभाग्यानि पुरा कृतानि पापानि नूनं बलवन्तियुद्धे ॥ २२ ॥ तृणं च कृत्वा समरे भवन्तं
 तोहमेवं निरुतो दुरात्मना ॥ वैकर्तने नैव तथा कृतो हं यथा त्वशक्तः क्रियते त्ववांधवः ॥ २३ ॥ आपद्गतं च श्वनयो विमोक्षेत्स वांधवः स्नेहयुक्तं सुहृच्च ॥ एवं पुराणा
 मुनयो वदन्ति धर्मः सदा सद्भिरनुष्ठितश्च ॥ २४ ॥ त्वष्टाकृतं वाहमकूजनाक्षं शुभं समास्थाय कपिध्वजन्तं ॥ खड्गं गृहीत्वा हेमपट्टानुबद्धं धनुश्चेदंगां डिवन्तालमात्रं
 ॥ २५ ॥ सकेशवे नोत्थमानः कथं त्वं कर्णाद्गीतो व्यपयातो सिपार्थं ॥ धनुश्च तत्केशवाय प्रयच्छयन्ता भविष्यस्त्वं रणे केशवस्य ॥ २६ ॥ तदा हनिष्यत्केशवः कर्णमुग्रं
 मरुत्पतिर्वत्रमिवात्तवज्रः ॥ राधेयमेतं यदि नाद्यशक्तश्चरन्तमुग्रं प्रतिवाधनाय ॥ २७ ॥ प्रयच्छान्यस्मै गां डिवमेतदद्य त्वत्तोयो खैरभ्यधिको वानरेंद्रः ॥ अस्मा
 न्नैवंपुत्रदारैर्विहीनान् सुखाद्ब्रह्मणराज्यनाशाच्च भूयः ॥ २८ ॥ द्रष्टालोकः पतितानप्यगाधे पापैर्जुष्टे नरके पांडवेय ॥ मासेऽपतिष्यः पंचमेत्वं सुरुच्छे न वा गर्भे आभ
 विष्यः पृथायाः ॥ २९ ॥ तत्ते श्रेयो राजपुत्रा भविष्यन्नेत्सं ग्रामादपयानं दुरात्मन् ॥ धिग्गां डीवं धिक्च ते वाहुवीर्यमसंख्येयान्वाणगणांश्च धिक्ते ॥ धिक्तेकेतुंकेस
 रिणः सुतस्य कृशानुदत्तं चरथं च धिक्ते ॥ ३० ॥ इति श्रीमहाभारते कर्णपर्वणियुधिष्ठिरक्रोधवाक्ये अष्टषष्टितमोऽध्यायः ॥ ६८ ॥ ॥ ७ ॥ संजय उवाच
 युधिष्ठिरेणैव मुक्तः कौंतेयः श्वेतवाहनः ॥ असिंजग्राहसंक्रुद्धोजिघांसुर्भरतर्षभं ॥ १ ॥ तस्य कोपं समुद्दीक्ष्य चित्तज्ञः केशवस्तदा ॥ उवाच किमिदं पार्थ गृहीतः
 खड्ग इत्युत ॥ २ ॥ न हि पश्यामि योद्धव्यं त्वया किंचिद्द्वनंजय ॥ तेग्रस्ता धार्तराष्ट्रा हि भीमसेनेन धीमता ॥ ३ ॥

॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ भवान्यत्संभं अगात्तत्कालेन अकाले इत्यर्थः ॥ १६ ॥ १७ ॥ कर्तुमयोग्यानां कर्मणां संयोगं कर्तुं योग्यानामपि अक्रियाणां नि
 अपयातोसिकौ ते यराजाद्रपृथ्व्य इत्यपि ॥ सराजा भवता हृष्टः कुशली च युधिष्ठिरः ॥ ४ ॥ सदृश्वानृपशार्दूलं शार्दूलसमविक्रमं ॥ हर्षकाले च संप्राप्ते किमिदं मोहका
 रितं ॥ ५ ॥ नतं पश्यामिकौ ते यस्ते वध्यो भविष्यति ॥ प्रहर्तुमिच्छसे कस्मात्किं वा ते चित्तविभ्रमः ॥ ६ ॥ कस्माद्भवान्महाखड्गं परिगृह्णाति सत्वरः ॥ तत्त्वां पृच्छा
 मिकौ ते य किमिदं ते चिकीर्षितं ॥ ७ ॥ परामृशसियत्क्रुद्धः खड्गमद्भुतविक्रम ॥ एवमुक्तस्तुरुष्णं न प्रेक्षमाणो युधिष्ठिरं ॥ ८ ॥ अर्जुनः प्राह गोविंदं क्रुद्धः सर्प इव
 श्वसन् ॥ अन्यस्मै देहिगां डीवमिति मां यो भिचोदयेत् ॥ ९ ॥ भिद्यामहंतस्य शिर इत्युपांशुव्रतं मम ॥ तदुक्तं मम चानेन राज्ञामितपराक्रम ॥ १० ॥ समक्षंतव गो
 विंद न तत्क्षंतुमिहोत्सहे ॥ तस्मादेनं वधिष्यामि राजानं धर्मभीरुकं ॥ ११ ॥ प्रतिज्ञां पालयिष्यामि हत्वैनं नरसत्तमं ॥ एतदर्थं मया खड्गो गृहीतो यदुनं द्रन ॥ १२ ॥
 सोहं युधिष्ठिरं हत्वा सत्यस्यानृण्यतां गतः ॥ विगोको विज्वरश्चापि भविष्यामि जनार्दन ॥ १३ ॥ किं वा त्वं मन्यसे प्रातमस्मिन्काल उपस्थित ॥ त्वमस्य जगतस्त
 तकेयं सर्वगतागतं ॥ १४ ॥ तत्तथा प्रकरिष्यामि यथा मां वक्ष्यते भवान् ॥ संजय उवाच धिगधिगित्येव गोविंदः पार्थ मुक्त्वा ब्रवीत्पुनः ॥ १५ ॥ कृष्ण
 उवाच इदानीं पार्थ जानामि न वृद्धाः सेवितास्त्वया ॥ कालेन पुरुषव्याघ्र संभं यद्भवानगात् ॥ १६ ॥ न हि धर्मविभागज्ञः कुर्याद्वंधनं जय ॥ यथा त्वं पांडवा
 ये ह धर्मभीरुरपंडितः ॥ १७ ॥ अकार्याणां क्रियाणां च संयोगं करोति वै ॥ कार्याणामक्रियाणां च सपार्थपुरुषाधमः ॥ १८ ॥ अनुसृत्य तु ये धर्मकथयेयु रूप
 स्थिताः ॥ समासविस्तरविदाने पांवेत्सि निश्चयं ॥ १९ ॥ अनिश्चयज्ञो हिनरः कार्याकार्यविनिश्चये ॥ अवशो मृत्यते पार्थ यथा त्वं मूढ एव तु ॥ २० ॥ न हि कार्य
 मकार्यवासुखं ज्ञातुं कथंचन ॥ श्रुतेन ज्ञायते सर्वतच्च त्वं नावबुध्यसे ॥ २१ ॥ अविज्ञानाद्भवान्यच्च धर्मरक्षति धर्मवित् ॥ प्राणिनां त्वंधं पार्थ धार्मिको नावबुध्य
 से ॥ २२ ॥ प्राणिनामवधस्तां सर्वज्यायान्मतो मम ॥ अनृतां वा वदेद्वाचं न तु हिंस्यात्कथंचन ॥ २३ ॥ मकथं भ्रान्तरं ज्येष्ठं राजानं धर्मकोविदं ॥ हन्याद्भवान्नरश्रे
 ष्ठप्राकृतान्यः पुमानिव ॥ २४ ॥ अयुध्यमानस्य वधस्तथाऽशत्रोश्च मानद ॥ पराङ्मुखस्य द्रवतः शरणं चापि गच्छतः ॥ २५ ॥

पिद्धक्रियाणां संयोगं करोति सपुरुषाधम इत्याह अकार्याणामिति ॥ १८ ॥ उपस्थिताः शिष्यैरनुमृताः गुर्वः ॥ १९ ॥ २० ॥ सुखं अनधीत्येत्यर्थः श्रुतेन शास्त्रेण ॥ २१ ॥ यत्भवान् धर्मरक्षति न इ विज्ञा
 नान् अधर्ममेव धर्ममनुषे इत्यर्थः यतः प्राणिनां वधं दोषकरं इत्येतन्नावबुध्यसे ॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ अशत्रोः अगान्नीयस्य अवध्यस्य ॥ २५ ॥

॥ २६ ॥ २७ ॥ २८ ॥ २९ ॥ ३० ॥ सत्यं तत्त्वेन याथातथ्येन मुदुर्ज्ञेयं पश्य क्वचित्सत्यमप्यधर्माय भवतीत्यर्थः ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ ३३ ॥ धस्य येन हेतुना सत्यमेव सत्यतया अनुष्ठितं तादृशमेव पश्यति सत्यवा
 कृतां जलेः प्रपन्नस्य प्रमत्तस्य तथैव च ॥ न वधः पूज्यते सद्भिस्तच्च सर्वं गुरौ तव ॥ २६ ॥ त्वया चैवं व्रतं पार्थ बालेनेव कृतं पुरा ॥ तस्माद्धर्ममंयुक्तं मौख्यात्कर्मव्यव
 स्यसि ॥ २७ ॥ मगुरुं पार्थ कस्मात्त्वं हंतुं कामोभिधां वसि ॥ असंप्रधार्य धर्माणां गतिं मृक्ष्मां दुरत्ययां ॥ २८ ॥ इदं धर्मरहस्यं च तव वक्ष्यामि पांडव ॥ यद्भूयात्तव
 भोष्मां हि पांडवो वायुधिष्ठिरः ॥ २९ ॥ विदुरो वा तया क्षत्ता कुंती वापियशस्विनी ॥ तरो वक्ष्यामि तत्त्वेन निबोधैतद्धनं जय ॥ ३० ॥ सत्यस्य वदिता साधुर्न सत्याद्वि
 द्यते परं ॥ तत्त्वेनैव मुदुर्ज्ञेयं पश्य सत्यमनुष्ठितं ॥ ३१ ॥ भवेत्सत्यमवक्तव्यं वक्तव्यमनृतं भवेत् ॥ यत्रानृतं भवेत्सत्यं सत्यं चाप्यनृतं भवेत् ॥ ३२ ॥ विवाहकाले रति
 संप्रयोगे प्राणान्त्ये सर्वधनापहारे ॥ विप्रस्य चार्थे त्वनृतं वदेत्पंचानृतान्याद्दुरपातकानि ॥ ३३ ॥ सर्वस्वस्यापहारे तु वक्तव्यमनृतं भवेत् ॥ तत्रानृतं भवेत्सत्यं स
 त्यं चाप्यनृतं भवेत् ॥ तादृशं पश्यते बालो यस्य सत्यमनुष्ठितं ॥ ३४ ॥ भवेत्सत्यमवक्तव्यं न वक्तव्यमनुष्ठितं ॥ सत्यानृतं विनिश्चित्य ततो भवति धर्मवित् ॥ ३५ ॥
 किमाश्चर्यं कृतप्रज्ञः पुरुषोऽपि सुदारुणः ॥ सुमहत्याप्नुयात्पुण्यं बलाकौंधवधादिव ॥ ३६ ॥ किमाश्चर्यं पुनर्मूढो धर्मकामोऽत्यपंडितः ॥ सुमहत्याप्नुयात्पापमाप
 गास्विकौशिकः ॥ ३७ ॥ अर्जुन उवाच आचक्ष्व भगवन्नेतद्यथा विदाम्यहं तथा ॥ बलाकस्यानुसंबद्धं नदीनां कौशिकस्य च ॥ ३८ ॥ वासुदेव उ
 वाच पुरा व्याधो भवत्कश्चिद्बलाकानामभारत ॥ यात्रार्थं पुत्रदारस्य मृगान् हंतिनकामतः ॥ ३९ ॥ वृद्धौ च माना पितरौ विभर्त्यन्यांश्च संश्रितात् ॥ स्वधर्म
 निरतानित्यं सत्यवागनमृयकः ॥ ४० ॥ सकदा चिन्मृगं लिप्सुर्नाभ्यविदन्मृगं क्वचित् ॥ अपः पिवंतं दृशे श्वापदं घ्राणचक्षुषं ॥ ४१ ॥ अदृष्टपूर्वमपि तत्सत्यं तेन ह
 तं तदा ॥ अंधे हते ततोऽघ्नः पुष्पवर्षपपात च ॥ ४२ ॥ अप्सरोगीतवादित्रैर्नादितं च मनोरमं ॥ विमानमगमत्स्वर्गान्मृगव्याधनिनीपया ॥ ४३ ॥ तद्भूतं सर्वभूता
 नामभावाय किलार्जुन ॥ तपस्तप्त्वावरं प्रातं कृतमंधं स्वयं भुवा ॥ ४४ ॥ तद्भूत्वा सर्वभूतानामभावकृतनिश्चयं ॥ ततो बलाकः स्वरगादेवं धर्मः सुदुर्विदः ॥ ४५ ॥
 कौशिकोऽप्यभवद्विप्रस्तपस्वी नो बहुश्रुतः ॥ नदीनां संगमे ग्रामाद्दूरात्स किलावसत् ॥ ४६ ॥ सत्यं मया सदा वाच्यमिति तस्या भवद्भवं ॥ सत्यवादीनि विख्यातः
 स तदा सीद्धं न जय ॥ ४७ ॥ अथ दस्युभयान्केचित्तदा तद्वनमाविशन् ॥ तत्रापि दस्यवः क्रुद्धास्तानमार्गतयत्नतः ॥ ४८ ॥

दितयातेन हेतुना बालः अज्ञः ॥ ३४ ॥ ३५ ॥ ३६ ॥ ३७ ॥ ३८ ॥ ३९ ॥ ४० ॥ ४१ ॥ ४२ ॥ ४३ ॥ ४४ ॥ ४५ ॥ तपस्वीनः तपस्विनामिनः श्रेष्ठः ॥ ४६ ॥ ४७ ॥ ४८ ॥

॥ ४९ ॥ ५० ॥ ५१ ॥ ५२ ॥ ५३ ॥ श्वभ्रमिवनरकमिव अपृष्ठाप्रश्मकृत्वाहति तत्रधर्माधर्मयोस्तच्चेनिश्चेतव्ये लक्षणस्य उद्देशः वचनं भविष्यति ॥ ५४ ॥ क्वचित्कर्केणापि धर्मस्वरूपं निर्णयमित्याह दुष्करमिति ॥ ५५ ॥ न प्रत्यसूयामिनदूषयामि अनुमानतोपि धर्मो ज्ञेय इत्याशयेनाह नचेति लक्षणोद्देशमाह प्रभवेति ॥ ५६ ॥ अहिंसैव धारणाधर्म इत्याहाहिंसार्थायेति ॥ ५७ ॥ ५८ ॥ न्यायेन संतोषं जनयेत्याज्ञस्तदेवेश्वरपूजनमित्यादिवाक्यावष्टेन अन्योन्यमुखहेतुत्वात्पारदार्यादिकमपि धर्म इति वदंतो धर्मापहारमिच्छंति ते अकृजनेन वेदशब्दराहित्येन तद्विरुद्धं धर्ममोक्षं वा वेदवाह्यमिच्छंति तान्प्रतिनानुकृजेतैः

अथ कौशिकमभ्येत्य प्राहुस्ते सत्यवादिनं ॥ कतमेन पथायाता भगवन्वहवोजनाः ॥ ४९ ॥ सत्येन पृष्टः प्रवृहियदितान्वेत्य शंसनः ॥ सपृष्टः कौशिकः सत्यं वचनं तानुवाच ह ॥ ५० ॥ बहु वृक्षलतागुल्ममेतद्वनमुपाश्रिताः ॥ इति तान्ख्यापयामास ते भ्यस्तत्त्वं सकौशिकः ॥ ५१ ॥ ततस्तान् समासाद्य कृराजघ्नुरिति श्रुतिः ॥ तेनाधर्मेण महता वाग्दुरुक्तेन कौशिकः ॥ ५२ ॥ गतः सकपटं नरकं सूक्ष्मधर्मेष्वकोविदः ॥ यथाचात्यश्रुतो मूढो धर्माणामविभागवित् ॥ ५३ ॥ वृद्धानपृष्ठासंदेहं महद्भ्रमिवाहति ॥ तत्र ते लक्षणोद्देशः कश्चिदेवं भविष्यति ॥ ५४ ॥ दुष्करं परमं ज्ञानं तर्केणानुव्यवस्यति ॥ श्रुतेर्धर्म इति त्येके वदंति वहवोजनाः ॥ ५५ ॥ तत्ते न प्रत्यसूयामिन च सर्वं विधीयते ॥ प्रभवार्थाय भूतानां धर्मप्रवचनं कृतं ॥ ५६ ॥ यस्यादहिंसासंयुक्तं स धर्म इति निश्चयः ॥ अहिंसार्थाय हिंसाणां धर्मप्रवचनं कृतं ॥ ५७ ॥ धारणाद्धर्ममित्याहुर्धर्मो धारयते प्रजाः ॥ यस्याद्धारणसंयुक्तं स धर्म इति निश्चयः ॥ ५८ ॥ येन्यायेन जिहीर्षतो धर्ममिच्छंति कर्हिचित् ॥ अकृजनेन मोक्षं वानानुकृजेत्कथंचन ॥ ५९ ॥ अवश्यं कृजितव्यं वाशं केरन्नप्यकृजतः ॥ श्रेयस्तत्रानृतं वक्तुं तत्सत्यमविचारितं ॥ ६० ॥ यः कार्येभ्यो व्रतं कृत्वा तस्य ना नोपपादयेत् ॥ न तत्फलमवाप्नोति एवमाहुर्मनीषिणः ॥ ६१ ॥ प्राणान्ये विवाहं वा सर्वज्ञातिवधात्यये ॥ नर्मण्यभिप्रवृत्तेवान च प्रोक्तं सृपाभवेत् ॥ ६२ ॥ अधर्मनात्र पश्यंति धर्मतत्त्वार्थदर्शिनः ॥ यस्तेनैः सहसंबंधान्मुच्यते शपथैरपि ॥ ६३ ॥ श्रेयस्तत्रानृतं वक्तुं तत्सत्यमविचारितं ॥ न च तेभ्यो धनं देयं शक्यं सति कथंचन ॥ ६४ ॥ पापेभ्यो हि धनं दत्तं दानारमपि पीडयेत् ॥ तस्माद्धर्मार्थमनृतमुक्त्वानानृतं भाग्भवेत् ॥ ६५ ॥

सहसंवादमपि न कुर्यादसंभाष्यास्ते ॥ तेन वेदाविरोधे मतिरन्यस्य मुखकरं तद्धर्म इत्यर्थः ॥ ५९ ॥ यच्चतुर्धर्मसंदेहे वेदशब्दानास्तिनापिलौकिकीयुक्तिरस्ति तत्र किं कर्तव्यमित्याशंक्याह अवश्यमिति यत्र ब्राह्मणस्तेन त्वेन ज्ञानः तत्रेतेषां स्तेनोपमस्तेनोवेति संशये पक्षद्वयेऽपि हिंसाप्रामौनमेव श्रेयं मौनेनाप्यसि द्वौ अनृतमपि वेदे हित्यर्थः ॥ ६० ॥ यदिति कार्येभ्यः यत्किंचित्कार्यमनस्युद्दिश्य व्रतं कृत्वा तस्य व्रतस्य नाना अन्येन प्रकारेणोपपादनं करोति सदांजिको व्रतफलं नाप्नोतीत्यर्थः ॥ ६१ ॥ ६२ ॥ ६३ ॥ तेभ्यः स्तेनेभ्यः पीडयेत् नरकं प्रापयेत् ॥ ६४ ॥ ६५ ॥

॥ ६६ ॥ ६७ ॥ ६८ ॥ अविदितमितिच्छेदः ॥ ६९ ॥ ७० ॥ अनुपहं अवयेनप्रतिज्ञारक्षणं ॥ ७१ ॥ ७२ ॥ तृवरकः बहुभोजनः ॥ ७३ ॥ तंहन्यामितिस्थाताननस्थास्ये एनसामुक्तोपिकृतप्राय
 एपतेलक्षणोद्देशोमयोद्दिष्टोयथाविधि ॥ यथाधर्मयथावुद्धिमयाद्यं वैहितार्थिना ॥ ६६ ॥ एतच्छ्रुत्वाब्रूहिपार्थयदिवध्योयुधिष्ठिरः ॥ अर्जुनउवाच यथा
 ब्रूयान्महाप्राज्ञोयथाब्रूयान्महामतिः ॥ ६७ ॥ हितं चैव यथास्माकं तथैतद्वचनंतव ॥ भवान्मातृसमोस्माकं तथापितृसमोपि च ॥ ६८ ॥ गतिश्च परमाकृष्णत्व
 मेव च परायणं ॥ न हितं त्रिपुल्लोके पुविद्यतेऽविदितं क्वचित् ॥ ६९ ॥ तस्माद्ब्रवान्परं धर्मं विद सर्वं यथा तथं ॥ अवध्यं पांडवं मन्ये धर्मराजं युधिष्ठिरं ॥ ७० ॥ अस्मि
 स्तुममसंकल्पे ब्रूहि किंचिदनुग्रहं ॥ इदं वा परमत्रैव शृणु त्वत्स्यं विवक्षितं ॥ ७१ ॥ जानासि दाशार्हममव्रतं त्वं यो मां ब्रूयात्कश्चनमानुषेपु ॥ अन्यस्मै त्वंगांडिवंदे
 हिपार्थं त्वत्तोमैवावीर्यतो वा विशिष्टः ॥ ७२ ॥ हन्यामहं केशव तं प्रसत्य भीमो हन्यात्तृवरकेति चोक्तः ॥ तन्मे राजा प्राक्तवांस्ते समक्षं धनुर्देहीत्यसकृद्दृग्निवीर ॥
 ॥ ७३ ॥ तंहन्यां चैकेशवजीवलोके स्थातानाहं कालमप्यल्पमात्रं ॥ ध्यात्वा नूनं त्येन सा चापि मुक्तो वधं राज्ञो भ्रष्टवीर्यो विचेताः ॥ ७४ ॥ यथा प्रतिज्ञाममलोक
 बुद्धौ भवेत्सत्याधर्मभृतां वरिष्ठ ॥ यथा जीवत्पांडवो हंच कृष्णतथा बुद्धिदा तुमप्यर्हसि त्वं ॥ ७५ ॥ वासुदेव उवाच राजा श्रांतो विक्षतो दुःखितश्च कर्णेन सं
 ख्यनिशिनैर्वाणसंघैः ॥ यश्चानिशंसृतपुत्रेण वीरशरैर्भृशं ताडितो युध्यमानः ॥ ७६ ॥ अतस्त्वमेतेन सरोपमुक्तो दुःखान्वितेनेदमयुक्तरूपं ॥ अकोपितो त्वेष यदि
 स्म संख्ये कर्णं न हन्यादिति चाब्रवीत्सः ॥ ७७ ॥ जानाति तं पांडव एष चापि पापं लोके कर्णमसत्यमन्यैः ॥ ततस्त्वमुक्तो भृशरोपितेन राज्ञा समक्षं परुषाणि पार्थ ॥
 ॥ ७८ ॥ नित्योद्युक्ते सततं चाप्रसत्ये कर्णे घृतं त्यघरणे निवद्धं ॥ तस्मिन्हते कुरवो निर्जिताः स्युरेवं बुद्धिः पार्थिवे धर्मपुत्रे ॥ ७९ ॥ ततो वधं नार्हति धर्मपुत्रस्त्वया प्रति
 ज्ञार्जुनपालनीया ॥ जीवन्नयं येन मृतो भवेद्वितन्मे निबोधे हतवानुरूपं ॥ ८० ॥ यदा मानं लभते माननार्हस्तदा स वै जीवति जीवलोके ॥ यदा वमानं लभते महांतं
 तदा जीवन्मृत इत्युच्यते सः ॥ ८१ ॥ संमानितः पार्थिवो यस्य सदैव त्वया च भीमेन तथा यमाभ्यां ॥ वृद्धैश्च लोके पुरुषैश्च शूरैस्तस्यापमानं कलया प्रयुंक्ष्व ॥ ८२ ॥ त्व
 मित्यत्र भवंतं हि ब्रूहि पार्थ युधिष्ठिरं ॥ त्वमित्युक्तो हि निहतो गुरुर्भवति भारत ॥ ८३ ॥ एवमाचर कौंतेय धर्मराजं युधिष्ठिरं ॥ अधर्मयुक्तं संयोगं कुरुष्वैनं कुरुद्वह ॥ ८४ ॥
 श्वित्तोपिनस्थास्ये इत्यर्थः ॥ किरुत्वारज्ञो वधं ध्यात्वा ॥ ७४ ॥ ७५ ॥ ७६ ॥ ७७ ॥ समक्षं आवयोरिति शेषः ॥ ७८ ॥ कर्णेपणीकृते घृतं युद्धरूपं ॥ ७९ ॥ ८० ॥ ८१ ॥ ८२ ॥ अत्र भवंतं मान्यं
 त्वमित्युक्त्वा ब्रूहि तावतैव तद्वचः कृतो भवतीत्यर्थः ॥ ८३ ॥ एवं पूज्यावमानरूपं संयोगं आत्मनानुष्ठितं कुरुष्व ॥ ८४ ॥

तत्रमानमाह अथर्वेति ॥ ८५ ॥ यत्तु गुरुस्त्वमिति प्रोक्तस्तत्र अवधेन शस्त्रपातनमन्तरेणैव वधः वधकरं भवतीत्यर्थः ॥ ८६ ॥ अयुक्तमेवं त्वनो वधोऽस्यते अनेनाहं हत इति ज्ञास्यतीत्यर्थः समं वैषम्य परिहारं ॥ ८७ ॥

अथर्वांगिरसाख्यपाश्रुतीनामुत्तमाश्रुतिः ॥ अविचार्यैव कार्यैषाश्रेयस्कामैर्नरैः सदा ॥ ८५ ॥ अवधेन वधः प्रोक्तो यद्गुरुस्त्वमिति प्रभुः ॥ तद्गृहित्वं यन्मयोक्तं धर्मराजस्य धर्मवित् ॥ ८६ ॥ वधं त्ययं पांडुवधं धर्मराजस्वत्तोऽयुक्तं वेत्स्यते चैव मेपः ॥ ततोऽस्य पादावभिवाद्य पश्चात्समं व्रूयाः सांत्वयित्वा च पार्थ ॥ ८७ ॥ भ्राता प्राज्ञस्तव कोपं न जातुकुर्याद् राजा धर्ममवेक्ष्य चापि ॥ मुक्तो नृताड्वात् वधाच्च पार्थ त्वष्टः कर्णं त्वं जहि सूनपुत्रं ॥ ८८ ॥ इति श्रीमहाभारते कर्णपर्वणि कृष्णार्जुनसंवादे ऊनसप्ततितमोऽध्यायः ॥ ६९ ॥ ॥ ७ ॥ संजय उवाच इत्येवमुक्तस्तु जनार्दन न पार्थः प्रगस्याथ सुहृद्वचस्तत् ॥ ततोऽब्रवीदर्जुनो धर्मराजमनुक्तपूर्वंपरुषं प्रमथ्य ॥ १ ॥ अर्जुन उवाच मात्वं राजन् व्याहरव्याहरस्व यस्तिष्ठसे क्रोशमात्रेण ह्ये ॥ भीमस्तु मामर्हति गर्हणाय यो युध्यते सर्वलोकप्रवीरैः ॥ २ ॥ काले हि शत्रून्परिर्षाद्य संख्ये हत्वा च शूरान् पृथिवीपतींस्तान् ॥ रथप्रधानोत्तमनागमुख्यान्सादिप्रवेकानमितांश्च वीरान् ॥ ३ ॥ यः कुंजराणामधिकं सहस्रं हत्वा न दंस्तु मुलं सिंहनादं ॥ कां यो जानामयुतं पार्वतीयान्मृगान् सिंहो विनिहत्येव चाजौ ॥ ४ ॥ सुदुष्करं कर्म करोति वीरः कर्तुं यथानार्हसित्वं कदाचित् ॥ रथादवप्लुत्य गदापगच्छंस्तथा निहत्य श्वरथद्विपान्त्रणे ॥ ५ ॥ वरासिनावाजिरथाश्च कुंजरांस्तथारथां गेर्धनुपादहत्य रीन् ॥ प्रगृह्य पद्भ्यामर्हितान्निहंति पुनस्तु दोग्ध्यां शतमन्युविक्रमः ॥ ६ ॥ महाबलैर्वैश्रवणांतकोपमः प्रभृत्य हंता द्विपतामनीकिनीं ॥ स भीमसेनोर्हति गर्हणामेनत्वं नित्यं रक्ष्यसे यः सुहृद्भिः ॥ ७ ॥ महारथान्नागवराह्यांश्च पदानि मुख्यानि च प्रमथ्य ॥ एको भीमो धार्तराष्ट्रपुमन्नः समामुपालब्धुमरिं दमोर्हति ॥ ८ ॥ कलिगवंगां गनिपादमागधानसदामदान्नीलवलाहकोपमान् ॥ निहंतियः शत्रुगणाननेकान् समामुपालब्धुमरिं दमोर्हति ॥ ९ ॥ सयुक्तमास्थाय रथं हि काले धनुर्विधुन्वन् शरपूर्णमुष्टिः ॥ सृजत्यसौ गरवर्षाणि वीरं महाहवे मेघद्वं वृधांगः ॥ १० ॥ शतान्यष्टौ वारणानामवस्यं विशाति नैः कुंभकराद्ग्रहस्तैः ॥ भीमेनाजौ निहतान्यद्यवाणैः समां कूरं वक्तुमर्हत्य रिघ्नः ॥ ११ ॥ वलंतुवाचि द्विजसत्तमानां त्वात्रं वृधावाहु वलं वदंति ॥ त्वं वाग्यलोभारतनिपुरश्च त्वमेव मां वित्यथयाऽवलोकं ॥ १२ ॥ यते ह नित्यं तव कर्तुमिष्टदारैः सुतैर्जीवितेनात्मना च ॥ एवं यन्मां वाग्बिशिखेन हंसित्यत्तः सुखं न वयं विद्म किंचित् ॥ १३ ॥ ॥ ८८ ॥ इति कर्णपर्वणि नैलकंठीये भारतभावंदीये ऊनसप्ततितमोऽध्यायः ॥ ६९ ॥

इत्येवमिति ॥ १ ॥ व्याहरं व्याहरस्व वचनं क्रोशमात्रेण तिष्ठते अपि नृतोपि दूरे इत्यर्थः ॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥

॥ १४ ॥ सत्यसंधेन जीप्सेण ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥ अनुनेपे अनुतापं प्रातवान् उद्वर्हकोशा निष्कासितवान् ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥ २६ ॥ २७ ॥ आत्मस्तवादात्महत्यापरहत्यास्यकु
 मां मावमंस्थाद्रौपदी तस्य संस्थो महारथात्प्रतिहन्मि त्वदर्थे ॥ तेनाभिशांकी भारतनिपुरोसित्वत्तः सुखं नाभिजानामि किंचित् ॥ १४ ॥ प्रोक्तः स्वयंसत्यसंधेन नृ
 त्युस्तव प्रियाधनरदेव युद्धे ॥ वीरः गिखंडीद्रौपदीसौमहात्मा मयाभिगुमे नहतश्च तेन ॥ १५ ॥ नचाभिनंदा मितवाधिराज्यं यतस्त्वमक्षेप्वहितायसक्तः ॥ स्वयंकृत्वा
 पापमनार्यजुष्टमस्माभिर्वातर्तुमिच्छस्यर्गिस्त्वं ॥ १६ ॥ अक्षेपुद्रौपावहवोविधर्माः श्रुतास्त्वया सह देवोत्रवीघ्रान् ॥ तान्नापित्यंत्यक्तुमसाधुजुष्टं स्तं नस्म सर्वे निर
 यंप्रपन्नाः ॥ १७ ॥ सृष्ट्वं च त्तानाभिजानामि किंचिद्यतस्त्वमक्षेपुद्रौपदी ॥ स्वयंकृत्वा व्यसनं पांडवत्वमस्मांस्तीव्राः श्रावयस्यद्यवाचः ॥ १८ ॥ शेतेस्मा
 भिर्निहता गत्रुसेना छिन्नैर्गात्रैर्भूमितले नदंती ॥ त्वयाहितकर्मकृतं नृशंसं यस्माद्दोषः कौरवाणां वधश्च ॥ १९ ॥ हता उदीच्यानिहताः प्रतीच्यानष्टाः प्राच्यादा
 क्षिणान्याविगस्ताः ॥ कृतं कर्माप्रतिरूपं महद्भिस्ते पांथो धैरस्मदीयैश्च युद्धे ॥ २० ॥ त्वंदेवितात्वत्कृते राज्यनाशस्त्वसंभवं नो व्यसनं नरेन्द्र ॥ मांस्मान्कूरैर्वाक्प्रतो
 देस्तुदंस्त्वं भूयोगजन्कोपयेस्त्वल्पभाग्यः ॥ २१ ॥ संजय उवाच एतावाचः परुपाः सव्यमाची स्थिरप्रज्ञः श्रावयित्वा तु रुद्धाः ॥ वभूवासौ विमना धर्मभी
 रुः कृत्वा प्राज्ञः पातकं किंचिदेवं ॥ २२ ॥ तदानुनेपे सुरराजपुत्रो विनिःश्वसंश्वासिमथोद्वर्ह ॥ तमाह कृष्णः किमिदं पुनर्भवान्विकोशमाकाशनिभं करोत्यसि ॥
 ॥ २३ ॥ ब्रवीहि मां त्वं पुनरुत्तरं वचस्तथा प्रवक्ष्याम्यहमर्थसिद्धये ॥ इत्येवमुक्तः पुरुपोत्तमेन सुदुःखितः केशवमर्जुनो ब्रवीत् ॥ २४ ॥ अहं हनिष्ये स्वगरीरमेव प्र
 सत्ययेनाहितमाचरं वै ॥ निशम्य तत्पार्थ वचो ब्रवीद्विदं धनं जयं धर्मभृतां वरिष्ठः ॥ २५ ॥ राजानमेतं त्वमितीदमुक्त्वा किंकर्मलं प्राविशः पार्थ घोरं ॥ त्वंचात्मानं
 हंतुमिच्छस्यसि घनेदं सद्भिः सेवितं वैकिरीटिन ॥ २६ ॥ धर्मात्मानं भ्रातरं ज्येष्ठमद्य खड्गेन चैनं यदि हन्यान् वीर ॥ धर्माद्गीतस्तत्कथं नाम ते स्यात्किंचोत्तरं वा करि
 ष्यस्त्वमेव ॥ २७ ॥ सृष्ट्वा धर्मोदुर्विदश्चापि पार्थ विशेषतोऽज्ञैः प्रोच्यमानं निबोध ॥ हत्वात्मानमात्मना प्राप्नुयास्त्वं वधाद्भानुर्नरकं चातिघोरं ॥ २८ ॥ ब्रवीहि वा
 चाद्यगुणानि हात्मनस्तथा हतात्मा भवितासि पार्थ ॥ तथास्तु कृष्णेत्यभिनंद्य तद्वचो धनं जयः प्राह धनुर्विनाम्य ॥ २९ ॥ युधिष्ठिरं धर्मभृतां वरिष्ठं शृणुष्व राजन्नि
 निशकमूनुः ॥ नमाद्गोन्या नरदेव विद्यते धनुर्धरो देवमृतेपि नाकिनं ॥ ३० ॥

त्सनादित्यध्यायतात्पर्यं ॥ २८ ॥ २९ ॥ ३० ॥

॥ ३१ ॥ ३२ ॥ ३३ ॥ ३४ ॥ ३५ ॥ ३६ ॥ ३७ ॥ ३८ ॥ ३९ ॥ ४० ॥ ४१ ॥ ४२ ॥ ४३ ॥ ४४ ॥ ४५ ॥ ४६ ॥ ४७ ॥ ४८ ॥ ४९ ॥ ५० ॥

अहंहितेनानुमतोमहात्माक्षणेनहृन्त्यामचराचरंजगत् ॥ मयाहिराजन्मदिगीश्वरादिशोविजित्यसर्वाभवतःकृतावशे ॥ ३१ ॥ सराजसूयश्चसमाप्तदक्षिणःस
भाचदिव्याभवतोममौजसा ॥ पाणौपृपल्कानिगिताममैवधनुश्चसज्यंविनतंसयाणं ॥ ३२ ॥ पादौचमेमरथौमध्यजौचनमादृशंयुद्धगतंजयंति ॥ हताउदी
च्यानिहताःप्रतीच्याःप्राच्यानिरस्तादाक्षिणात्यात्रिशस्ताः ॥ ३३ ॥ संग्रामकानांकिंचिदेवास्तिशिष्टंसर्वस्यसैन्यस्यहतंमयार्थं ॥ शेतेमयानिहताभारतीयंचमूरा
जन्देवचमप्रकाशा ॥ ३४ ॥ येचास्रजास्तानहंहन्मिचास्रैस्तस्माह्लोकानेपकरोमिभस्म ॥ जैत्रंरथंभीममास्यायकृष्णयावःर्गाघ्नंसूतपुत्रंनिहतुं ॥ ३५ ॥ राजाभ
वत्वघमुनिर्वतोयंकर्णरणेनाशयितास्मिवाणैः ॥ इत्येवमुक्त्वापुनराहपार्थोयुधिष्ठिरंधर्मभृतांवरिष्ठं ॥ ३६ ॥ अद्यापुत्रासूतमाताभवित्रीकुंतीवाथोवामयातेन
वापि ॥ सत्यंवदाम्यघनकर्णमाजोगैरहत्वाकवचंविमोक्ष्ये ॥ ३७ ॥ संजयउवाच इत्येवमुक्त्वापुनरेवपार्थोयुधिष्ठिरंधर्मभृतांवरिष्ठं ॥ विमुच्यशस्त्राणि
धनुर्विस्तृज्यकौशेचखड्गंविनिधायतूर्णं ॥ ३८ ॥ सर्वाडयानघशिराःकिरीटीयुधिष्ठिरंप्रांजलिरभ्युवाच ॥ प्रसीदराजनक्षमयन्मयोक्तंकालेभवान्वत्स्यनितन्न
मस्त ॥ ३९ ॥ प्रमाद्यराजानममित्रमाहंस्थितां वीचैवपुनःप्रवीरः ॥ नेदंचिराद्विप्रमिदंभविष्यत्यावर्ततेसाध्यभियामिचैनं ॥ ४० ॥ याम्येपभीमंसमरास्य
मोक्तुंमर्वात्मनासूतपुत्रंचहतुं ॥ तवप्रियार्थममर्जावितंहिब्रवीमिसत्यंतदवेहिराजन ॥ ४१ ॥ इतिप्रयास्यन्नुपगृह्यपादौममुत्थितोदीपतेजाःकिरीटी ॥ एतच्छ्रु
त्वापांडवोधर्मराजोभ्रान्तुर्वाक्यंपरुपफाल्गुनस्य ॥ ४२ ॥ उत्थायतस्माच्छ्रुयनादुवाचपार्थततोदुःखपरीतचेताः ॥ कृतंमयापार्थयथानेसाधुयेनप्राप्तंव्यसनं
वःसुघोरं ॥ ४३ ॥ तस्माच्छ्रुत्वाश्चिदुधिममदमद्यकुलांतकस्याथमपूरुपस्य ॥ पापस्यपापव्यसनान्वितस्यविमृष्टबुद्धेरत्नसस्यभीरोः ॥ ४४ ॥ वृद्धावमंतुःपरुप
स्यचैवकिंचित्चिरंमेत्यनुसृत्यरुक्षं ॥ गच्छाम्यहंवनमेवाद्यपापःसुखंभवान्वत्ततांमहिहीनः ॥ ४५ ॥ योग्योराजाभीममेनोमहात्माह्लावस्यधाममकिराज्यकृत्यं ॥
नचापिगक्तःपरुपाणिमाहुंपुनस्तवेमानिरूपान्वितस्य ॥ ४६ ॥ भीमोस्तुराजाममर्जावितेननकार्यमद्यावमतस्यवीर ॥ इत्येवमुक्त्वासहस्रोत्पपातराजातत
स्तच्छ्रयंनंविहाय ॥ ४७ ॥ इत्येपनिर्गतुमथोवनायतंवासुदेवःप्रणतोभ्युवाच ॥ ४८ ॥ राजन्विदितमेतद्वैयथागांडीवधन्वनः ॥ प्रतिज्ञासत्यसंधस्यगांडीवंप्रति
विश्रुता ॥ वृथाघण्वंगांडीवमन्यस्मैदेयमित्युत ॥ ४९ ॥ बध्योस्यसपुमाह्लोकेत्वयाचोक्तोयमीदृशं ॥ ततःसत्यांप्रतिज्ञांतांपार्थेनप्रतिरक्षता ॥ ५० ॥

॥ ५१ ॥ ५२ ॥ ५३ ॥ ५४ ॥ ५५ ॥ ५६ ॥ ५७ ॥ ५८ ॥ ५९ ॥ ६० ॥ इतिकर्णपर्वणिनेलकंठीयेभारतभावेदीपेसप्ततितमोऽध्यायः ॥ १० ॥ ॥ ९ ॥ ॥ ४ ॥ ॥ ३ ॥ ॥ २ ॥ ॥ १ ॥

मच्छंदादवमानोयंरुतस्तवमहीपते ॥ गुह्यणामवमानोहिवधइत्यभिधीयते ॥ ५१ ॥ तस्मात्त्वैमहावाहोममपार्थस्यचाभयोः ॥ व्यतिक्रममिमंराजन्सत्यसं
रक्षणंप्रति ॥ ५२ ॥ अरण्यंमहागजेप्रपन्नोस्वउभावपि ॥ क्षंतुमर्हमिमेराजन्प्रणतस्याभियाचतः ॥ ५३ ॥ राधेयस्याद्यपापस्यभूमिःपांस्यतिशोणितं ॥ स
त्यंतेप्रतिजानामिहतंविद्यद्यसूतजं ॥ ५४ ॥ यस्यच्छसिवधंतस्यगतमप्यस्यजीवितं ॥ इतिकर्णवचःश्रुत्वाधर्मराजोयुधिष्ठिरः ॥ ५५ ॥ समंभ्रमंरूपीकेशमु
त्थाप्यप्रणतंतदा ॥ कृतांजलिस्ततोवाक्यमुवाचानंतरंवचः ॥ ५६ ॥ एवमेवयथात्वमस्येपोतिक्रमोमम ॥ अनुर्नातोस्मिगोविंदतारितश्चास्मिमाधव ॥
॥ ५७ ॥ मोचिताव्यसनाहोराद्यमद्यत्वयाच्युत ॥ भवंतंनाथमात्माद्यत्वावां व्यसन्नसागरान् ॥ ५८ ॥ घोरादद्यममुत्तीर्णावुभावजानमोहितौ ॥ त्वंदुद्धिष्ठुवमा
साद्यदुःखगोकार्णवाहयं ॥ ५९ ॥ समुत्तीर्णाःसहामात्याःसनाथाःस्मत्वयाच्युत ॥ ६० ॥ इतिश्रीमहाभारतकर्णपर्वणियुधिष्ठिरसमाश्वासनेसप्ततितमो
ध्यायः ॥ ७० ॥ ॥ ७ ॥ संजयउवाच धर्मराजस्यतच्छ्रुत्वाप्रीतियुक्तंवचस्ततः ॥ पार्थप्रोवाचधर्मात्मागोविंदोयदुनंदनः ॥ १ ॥ इतिस्मरु
णवचनात्प्रत्युच्चार्ययुधिष्ठिरं ॥ वभूवविमनाःपार्थःकिंचित्कृत्वैवपातकं ॥ २ ॥ ततोब्रवीद्वासुदेवःप्रहसन्निवपांडवं ॥ कथंनामभवेदेतद्यदित्वंपार्थधर्मजं ॥ ३ ॥
असिनातीक्ष्णधारणहन्याधर्मेव्यवस्थितं ॥ त्वमित्युक्त्वाथराजानमेवंकश्मलमाविशः ॥ ४ ॥ हत्वातुनृपतिंपार्थआकरिष्यःकिमुत्तरं ॥ एवंहिदुर्विदोधर्मोमंद
प्रज्ञैर्विगेपतः ॥ ५ ॥ सभवान्धर्मभीरुत्वाद्युवमैप्यन्महत्तमः ॥ नरकंघोररूपंचभ्रातुर्ज्येष्ठस्यवैवधात् ॥ ६ ॥ सन्धर्मभृतांश्रेष्ठंगजानंधर्मसंहितं ॥ प्रसादयकु
रुश्रेष्ठमेतदत्रमतंमम ॥ ७ ॥ प्रसाद्यभक्त्याराजानंप्रीतेचैवयुधिष्ठिरे ॥ प्रयावस्वरितोयोद्धुंसूतपुत्ररथंप्रति ॥ ८ ॥ हत्वातुसमरेकर्णत्वमद्यनिशितैःशरैः ॥ वि
पुलांप्रीतिमाधत्स्वधर्मपुत्रस्यमानद ॥ ९ ॥ एतदत्रमहावाहोप्राप्तकालंमतंमम ॥ एवंप्रकृतंरुतंचैवतवकार्यंभविष्यति ॥ १० ॥ ततोर्जुनोमहाराजलज्जयावैस
मन्वितः ॥ धर्मराजस्यचरणौप्रपद्यशिरसानतः ॥ ११ ॥ उवाचभरतश्रेष्ठंप्रसीदेतिपुनःपुनः ॥ क्षमस्वराजन्यस्योक्तंधर्मकामेनभीरुणा ॥ १२ ॥

धर्मराजस्येतिस्वटार्थः ॥ १ ॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥

इतिस्मेत्यारभ्यभ्रातुर्ज्येष्ठस्यवैवधादित्यंतंश्लोकपंचकंक्षिंपार्थप्रोवाचेत्यस्यततोब्रवीदित्यनेनपौनरुक्त्यात्किंचित्युक्तकान्तरेष्वनुपलंभाच्चपूर्वमेवराजानमेतत्त्वमितीदमित्यादिश्लोकैरैतदर्थस्यक्रोडीकाराच्च

पद्मां पादयोः ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥ २६ ॥ २७ ॥ २८ ॥ २९ ॥ ३० ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ ३३ ॥ ३४ ॥ ३५ ॥ ३६ ॥ ३७ ॥

दृष्ट्वा तु पतितं पद्मां धर्मराजो युधिष्ठिरः ॥ धनं जयममित्रघ्नं रुदं तं भरतर्षभ ॥ १३ ॥ उत्थाप्य भ्रातरं राजा धर्मराजो धनं जयं ॥ समाश्लिष्य च सस्नेहं प्ररुरोद महीप
तिः ॥ १४ ॥ रुदित्वा सुचिरं कालं भ्रातरौ सुमहाद्युतौ ॥ कृतशौचौ महाराजप्रीतिमंतौ बभूवतुः ॥ १५ ॥ तत आश्लिष्य तं प्रेम्णामृद्धिचांघ्राय पांडवः ॥ प्रीत्या पर
मया युक्तो विस्मयंश्च पुनः पुनः ॥ अत्र वीरं तं महेश्वासं धर्मराजो धनं जयं ॥ १६ ॥ कर्णेन मे महावाहो सर्वसैन्यस्य पश्यतः ॥ कवचं च ध्वजं चैव धनुः शक्तिर्हयाः शराः
॥ १७ ॥ शरैः कृत्वा महेश्वासयतमानस्य संयुगे ॥ सोऽहं जात्वारणे तस्य कर्मदृष्ट्वा च फाल्गुन ॥ १८ ॥ व्यवसीदामि दुःखेन न च मे जीवितं प्रियं ॥ न च दद्यहि तं वीरं
निहनिष्यसि संयुगे ॥ १९ ॥ प्राणानेव परित्यज्य जीवितार्थो हि को मम ॥ एवमुक्तः प्रत्युवाच विजयो भरतर्षभ ॥ २० ॥ सत्येन तेशपे राजस्य सादेन तथैव च ॥ भी
मेन च न रथे प्रयमाभ्यां च महीपते ॥ २१ ॥ यथाद्यममरे कर्णं हनिष्यामि हतोऽपि वा ॥ महीतलेपि तप्यामि सत्येनायुधमालभे ॥ २२ ॥ एष माभाष्य राजानमत्र वी
रमभ्यवंच चः ॥ अद्य कर्णं रणे कृष्णसृष्टयिष्ये न संशयः ॥ २३ ॥ तव बुद्ध्या हि भद्रं ते वधस्तस्य दुरात्मनः ॥ एवमुक्तो ब्रवीत्पार्थ केशवो राजसत्तम ॥ २४ ॥ शक्तोऽसि
भरत रथे प्रहंतुं कर्णं महाबलं ॥ एष चापि हि मे कामो नित्यमेव महारथ ॥ २५ ॥ कथं भवान्त्रणे कर्णं निहन्यादिति सत्तम ॥ भूयश्चोवाच मतिमान्माधवो धर्मनंदनं ॥
॥ २६ ॥ युधिष्ठिरे संवीर्यं सुखं स्यात्संयुते मर्हसि ॥ अनुजातुं च कर्णस्य वधायाद्य दुरात्मनः ॥ २७ ॥ श्रुत्वा त्वहमयं चैव त्वां कर्णगरपीडितं ॥ प्रवृत्तिं जानुमायाता
विहावां पांडुनंदन ॥ २८ ॥ दिष्ट्यामि राजन्न हतो दिष्ट्या न ग्रहणं गतः ॥ परिस्तां त्वय वीर्यं सुजयमाशाधिचानघ ॥ २९ ॥ युधिष्ठिर उवाच एत्थं हि पार्थ वीर्य
त्सोमां परिष्वज पांडव ॥ वक्तव्यमुक्तोऽस्मि हितं त्वया त्सां तं च तन्मया ॥ ३० ॥ अहं त्वामनुजानामि जहिकर्णं धनं जयं ॥ मन्युं च माकृथाः पार्थयन्मयोक्तो मिदा
रुणं ॥ ३१ ॥ संजय उवाच ततो धनं जयो राजन् शिरसा प्रणतस्तदा ॥ पादौ जग्राह पाणिभ्यां भ्रातुर्ज्येष्ठस्य मारिष ॥ ३२ ॥ तमुत्थाप्य ततो गजापरिष्वज्य च पी
डितं ॥ सृष्ट्युपाघ्राय चैव न निदं पुनरुवाच ह ॥ ३३ ॥ धनं जयमहावाहो मानितोऽस्मि दृष्ट्वा त्वया ॥ माहात्म्यं विजयं चैवं भूयः प्राप्नुहि गाश्वतं ॥ ३४ ॥ अर्जुन उवाच
अद्य तं पापकर्माणं सानुबंधं रणे शरैः ॥ नयाम्यंतं समासाद्य राधेयं वलगर्भितं ॥ ३५ ॥ येन त्वं पीडितो वाणैर्दृष्टमायम्यकार्मुकं ॥ तस्याद्यं कर्मणः कर्णः फलमाप्स्यति
दारुणं ॥ ३६ ॥ अद्य त्वामनुपश्यामि कर्णं हत्वा महीपते ॥ सभाजयितुमाकं द्वादि तिसत्यं ब्रवीमि ते ॥ ३७ ॥

॥ ३८ ३९ ॥ ४० ॥ इति श्रीमहाभारते कर्णपर्वणि एकसप्ततितमोऽध्यायः ॥ ७१ ॥ ॥ ७२ ॥ ॥ ७३ ॥ प्रसाद्येति ॥ १ ॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥
नाह्वाविनिवर्त्तिप्येकर्णमघरणाजिरान् ॥ इतिसत्येनतेपादौस्पृशामिजगतीपते ॥ ३८ ॥ संजयउवाच इतिब्रुवाणंमुमनाःकिरीटिनंयुधिष्ठिरः
प्राह्वचोवृहन्तरं ॥ यशोऽक्षयंजावितमीप्सितंतेजयंसदावीर्यमरिक्षयंतदा ॥ ३९ ॥ प्रयाहित्विद्विचदिशंतुदेवतायथाहमिच्छामितवास्तुतत्तथा ॥ प्रयाहि
शीघ्रंजहिकर्णमाहवेपुरंदरोवृत्रमिवात्मवृद्धये ॥ ४० ॥ इति श्रीमहाभारते कर्णपर्वणि अर्जुनप्रतिज्ञायां एकसप्ततितमोऽध्यायः ॥ ७१ ॥ संजयउवाच
प्रसाद्यधर्मराजानंप्रहृष्टेनांतरात्मना ॥ पार्थःप्रोवाचगोविंदंसूतपुत्रवधोद्यतः ॥ १ ॥ कल्पतांमेरथोभूयोयुज्यतांचहयोत्तमाः ॥ आयुधानिचसर्वाणिसज्जतांमे
महारथे ॥ २ ॥ उपावृत्ताश्चतुरगाःशिक्षिताश्चाश्वसादिभिः ॥ रथोपकरणैःसज्जाउपायांतुत्वरान्विताः ॥ ३ ॥ प्रयाहिशीघ्रंगोविंदंसूतपुत्रजिघांसया ॥ एवमुक्तोम
हाराजफाल्गुनेनमहात्मना ॥ ४ ॥ उवाचदारुकंरुष्णःकुरुसर्वयथाव्रवीन् ॥ अर्जुनोभरतःश्रेष्ठश्रेष्ठःसर्वधनुष्मतां ॥ ५ ॥ आज्ञप्तस्त्वथरुष्णेनदारुकोराजस
त्तम ॥ योजयामाससरथंवेयाघ्रंशत्रुतापनं ॥ ६ ॥ सज्जंनिवेदयामासपांडवस्यमहात्मनः ॥ युक्तंतुंतरंयदृष्ट्वादारुकंकेणमहात्मना ॥ ७ ॥ आपृच्छ्यधर्मराजा
नंब्राह्मणान्स्वस्तिवाच्यच ॥ सुमंगलंस्वस्ययनमारुरोहरथोत्तमं ॥ ८ ॥ तस्यराजामहाप्राज्ञोधर्मराजोयुधिष्ठिरः ॥ आशिषोऽयुक्तसततःप्रायान्कर्णरथंप्रति ॥
॥ ९ ॥ तमायांतमहेष्वासंदृष्ट्वाभूतानिभारत ॥ निहतंमेनिरेकर्णपांडवेनमहात्मना ॥ १० ॥ बभूवुर्विमलाःसर्वादिशोराजन्समंततः ॥ चापाश्चशत्पत्राश्चक्रौ
चाश्वैवजनेश्वर ॥ ११ ॥ प्रदक्षिणमकुर्वंततदावैपांडुनंदनं ॥ बहवःपक्षिणोराजन्पुन्नामानःशुभाःशिवाः ॥ १२ ॥ त्वरयंतोर्जुनंयुद्धेदृष्टृरूपाववाशिरे ॥ कंकागृ
धावकाःश्वेनावायसाश्चविशांपते ॥ १३ ॥ अग्रतस्तस्यगच्छंतिमांसहेतोर्भयानकाः ॥ निमित्तानिचधन्यानिपांडवस्यशशंसिरे ॥ १४ ॥ विनाशमरिसैन्या
नांकर्णस्यचवधंप्रति ॥ प्रयातस्याथपार्थस्यमहान्स्वेदोव्यजायत ॥ १५ ॥ चिंताचविपुलाजज्ञेकथंचेदंभविष्यति ॥ ततोगांडीवधन्वानमब्रवीन्मधुसूदनः ॥
दृष्ट्वापार्थतथायांतंचिंतापरिगतंतदा ॥ १६ ॥ वासुदेवउवाच गांडीवधन्वन्संग्रामेयत्वयाधनुपाजिताः ॥ नतेपांमानुषोजेनात्वदन्यइहविद्यते ॥ १७ ॥
दृष्ट्वाहिवहवःशूराःशक्रतुल्यपराक्रमाः ॥ त्वांप्राप्यसमरेशूरंतं गताःपरमांगतिं ॥ १८ ॥ कोहिद्रोणंचभीष्मंचभगदत्तंचमारिष ॥ विदानुविंदावावंत्यौकांबोजंच
सुदक्षिणं ॥ १९ ॥ श्रुतायुपमहावीर्यमच्युतायुपमेवच ॥ प्रत्युद्गम्यभवेत्क्षेमीयो नस्यात्त्वमिवप्रभो ॥ २० ॥ ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥

॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥ २६ ॥ २७ ॥ २८ ॥ २९ ॥ अष्टरत्निरित्यस्यविवरणंमहाबाहुर्व्यूढोरस्कइति तथाहिसर्वस्यपुरुषस्यव्याममात्रंदैर्घ्यंतच्चपंचहस्तंविशत्यधिकंशतांगुलं
 रत्नस्वेकविशत्यंगुलः अष्टानारत्नीनांअष्टपद्यधिकंशतंअंगुलानिचभवंति आजानुबाहुपुरुषस्यव्यामंअष्टरत्नमितंभवति अष्टाचत्वारिंशदंगुलातत्रद्विः तत्रापिपंचमांशेनवक्षसि विशालता शेषंअंसादार
 तवस्यस्त्राणिदिव्यानिलाघवंवलमेवच ॥ असंमोहश्चयुद्धेषुविज्ञानस्यचसंनतिः ॥ २१ ॥ वेधःपातश्चलक्षेपुयोगश्चैवतथार्जुन ॥ भवान्देवान्सगंधर्वान्हन्या
 त्सहचराचरान् ॥ २२ ॥ पृथिव्यांतुरणेपार्थनयोद्वात्वत्समःपुमान् ॥ धनुर्ग्राहाहियेकेचित्क्षत्रियायुद्धदुर्मदाः ॥ २३ ॥ आदेवात्त्वत्समंतेपांनपश्यामिशृणोमि
 च ॥ ब्रह्मणाचप्रजाःसृष्टागां डीवंचमहद्भुतः ॥ २४ ॥ येनत्वंयुध्यसेपार्थतस्मान्नास्त्वियासमः ॥ अवश्यंतुमयावाच्यंयत्पथ्यंतवपांडव ॥ २५ ॥ मावमंस्था
 महाबाहोकर्णमाहवशोभिनं ॥ कर्णोहिवलवान्दमःकृतास्त्रश्चमहारथः ॥ २६ ॥ कृतीचचित्रयोधीचदेशकालस्यकोविदः ॥ बहुनात्रकिमुक्तेनसंक्षेपाच्छृणुपां
 डव ॥ २७ ॥ त्वत्समंत्वद्विशिष्टंवाकर्णमन्यमहारथं ॥ परमंयत्नमास्थायत्वयावध्योमहाहवे ॥ २८ ॥ तेजसावद्विसदृशोवायुर्वेगसमोजव ॥ अंतकप्रतिमःक्रो
 धेसिंहसंहननोवली ॥ २९ ॥ अष्टरत्नमहाबाहुर्व्यूढोरस्कःसुदुर्जयः ॥ अभिमानाचशूरश्चप्रवीरःप्रियदर्शनः ॥ ३० ॥ सर्वयोधगुणैर्युक्तोमित्राणामभयंकरः ॥
 सततंपांडवद्वेषीधार्तराष्ट्रहितेरतः ॥ ३१ ॥ सर्वैरवध्योराधेयोदेवैरपिसवासवैः ॥ क्रतेत्वामितमेवुद्धिस्तदद्यजहिसूतजं ॥ ३२ ॥ देवैरपिहिसंयत्तैर्विश्रद्धिर्मास
 शोणितं ॥ अशक्यःसरथोजेतुंसर्वैरपियुयुत्सुभिः ॥ ३३ ॥ दुरात्मानंपापवृत्तंनृशंसंदुष्टप्रज्ञंपांडवयेपुनित्यं ॥ हीनस्वार्थंपांडवेयैर्विरोधेहत्वाकर्णानिश्रितार्थो
 भवाद्य ॥ ३४ ॥ तंसूतपुत्रंरथिनांवरिष्ठंनिष्कालिकंकालवशंनयाद्य ॥ तंसूतपुत्रंरथिनांवरिष्ठंहत्वाप्रोतिधर्मराजेकुरुष्व ॥ ३५ ॥ जानामितेपार्थवीर्ययथावहु
 वारणीयंचसुरासुरैश्च ॥ सदावजानानिहिपांडुपुत्रानसौदर्पात्सूतपुत्रोदुरात्मा ॥ ३६ ॥ आत्मानंमन्यतेवीरंयेनपापःसुयोधनः ॥ तमद्यमूलंपापानांजहिसौति
 धनंजय ॥ ३७ ॥ खड्गजिह्वंधनुरास्यंशरदंष्टंरस्त्रिनं ॥ इमंपुरुषशादूलंजहिकर्णधनंजय ॥ ३८ ॥ अहंत्वामनुजानामिवीर्येणचचलेनच ॥ जहिकर्णरणेशूरमा
 तंगमिवकेसरी ॥ ३९ ॥ यस्यवीर्येणवीर्यंतेधार्तराष्ट्रोवमन्यते ॥ तमद्यपार्थसंग्रामेकर्णवैकर्त्तनंजहि ॥ ४० ॥ इतिश्रीमहाभारतेकर्णपर्वणिकृष्णार्जुनसंवा
 देद्विसप्ततितमोऽध्यायः ॥ ७२ ॥ ॥ ७३ ॥ ॥ ७४ ॥ ॥ ७५ ॥

म्यवाद्दोद्विरितिज्ञेयं ॥ ३० ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ ३३ ॥ ३४ ॥ निष्कालिकंनिर्गतःकालयिताजेनास्येति ॥ ३५ ॥ ३६ ॥ ३७ ॥ ३८ ॥ ३९ ॥ ४० ॥ इतिकर्णपर्वणिलकंठीयेभारतभावदीपेद्विसप्ततितमोऽध्यायः ॥ ७२ ॥

नतदिति ॥१॥२॥३॥४॥५॥६॥७॥८॥९॥१०॥११॥१२॥१३॥१४॥१५॥१६॥१७॥१८॥१९॥२०॥२१॥२२॥ यदित्वंत्रातानभवेस्तिर्हितद्वार्तराष्ट्रबलंकोनुप्रतीयादितिसंबंधः ॥२३॥२४॥२५॥२६॥

संजय उवाच ततःपुनरमेयात्माकेशवोर्जुनमव्रवीत् ॥ कृतसंकल्पमायांतं वधे कर्णस्य भारत ॥ १ ॥ अद्यसप्तदशाहानिवर्तमानस्य भारत ॥ विनाशस्यातिघो-
रस्य नरवारणवाजिनां ॥ २ ॥ भृत्वा हि विपुलाग्नेनातावकानां परैः सह ॥ अन्यान्यं समरं प्राप्य किंचिच्छ्रेयाविशांपते ॥ ३ ॥ भृत्वा वै कौरवाः पार्थ प्रभृतगजवाजि-
नः ॥ त्वां वै शत्रुं समासाद्य विनष्टारणमूर्धनि ॥ ४ ॥ एते ते पृथिवीपालाः संजयाश्वसमागताः ॥ त्वांसमासाद्य दुर्धर्षपांडवाश्च व्यवस्थिताः ॥ ५ ॥ पंचालैः पांडवै-
र्मस्यैः कौरवैश्च दिभिः सह ॥ त्वया गुणैरमित्रघ्नैः कृतः शत्रुगणक्षयः ॥ ६ ॥ कोहिशक्तेरणे जेतुं कौरवांस्तान् संयुगे ॥ अन्यत्र पांडवान्युद्धे त्वया गुणान्महारथान् ॥
॥ ७ ॥ शकस्त्वं हिरणे जेतुं मसुरासुरमानुषान् ॥ त्रीनलोकान्समरेयुक्तान्किपुनः कौरवं बलं ॥ ८ ॥ भगदत्तं च राजानं कोन्यः शकस्त्वया विना ॥ जेतुं पुरुषशार्दूल-
योपि स्याद्दामवोपमः ॥ ९ ॥ तथेमां विपुलांसेनां गुणां पार्थ त्वयानघ ॥ नशे कुः पार्थिवाः सर्वे च क्षुभिरपि वीक्षितुं ॥ १० ॥ तथैव सततं पार्थ रक्षिताभ्यां त्वयारणे ॥
धृष्टद्युम्नगिम्बंदिभ्यां भीष्मद्रोणौ निपातितौ ॥ ११ ॥ कोहिशक्तेरणे पार्थ भारतानां महारथौ ॥ भीष्मद्रोणौ युधाजेतुं शक्यं तुल्यपराक्रमौ ॥ १२ ॥ कोहिशांतनवं
भीष्मद्रोणं वै कर्तनं कृपं ॥ द्रौणिचमौ मदत्तिं च कृतवर्माणमेव च ॥ १३ ॥ सैधवं मद्राजानं राजानं च सुयोधनं ॥ वीरान् कृतास्त्रान्समरं सर्वानिवानिवर्तिनः ॥ १४ ॥
अक्षौहिणीपतीनुग्रान्संहतान्युद्धदुर्मदान् ॥ त्वामृते पुरुषव्याघ्रजेतुं शक्तः पुमानिह ॥ १५ ॥ श्रेण्यश्च बहुलाः क्षीणाः प्रदीर्णाश्च रथद्विपाः ॥ नानाजनपदाश्चोग्राः
क्षत्रियाणाममर्षिणां ॥ १६ ॥ गोवासदासमीयानां वसातीनां च भारत ॥ प्राच्यानां वाटधानानां भोजानां चाभिमानिनां ॥ १७ ॥ उदीर्णाश्च गजासेनासर्वक्ष-
त्रस्य भागत ॥ त्वांसमासाद्य निधनं गताभीमं च भारत ॥ १८ ॥ उग्राश्च भीमकर्माणस्तुपारायवनाः खशाः ॥ दार्वाभिसारादरदाः शंका माठरर्तगणाः ॥ १९ ॥
आंध्रकाश्च पुलिंदाश्च किराताश्च विक्रमाः ॥ म्लेच्छाश्च पर्वतीयाश्च सागरानूपवासिनः ॥ २० ॥ संरंभिणो युद्धशौंढावलिनादंडपाणयः ॥ एते सुयोधनस्यार्थे
संरथ्याः कुरुभिः सह ॥ २१ ॥ नशे क्वया युधिनि जेतुं त्वदन्येन परंतप ॥ धार्तराष्ट्रमुदग्रं हि व्यूढं दृष्ट्वा महद्वलं ॥ २२ ॥ यदित्वं न भवेत्त्राताप्रतीयात्कोनुमानवः ॥ तत्सा-
गरमिवोद्धृतं रजसा संवृतं बलं ॥ २३ ॥ विदार्य पांडवैः कुद्धैस्त्वया गुणैर्हतं विभो ॥ मागधानामधिपतिर्जयसे नो महाबलः ॥ २४ ॥ अद्य सप्तैव चाहानिहतः संख्ये-
भिमन्युना ॥ ततो दशमहस्त्राणि गजानां भीमकर्मणां ॥ २५ ॥ जघान गदया भीमस्तस्य राज्ञः परिच्छदं ॥ ततो न्येभिहतानागारथाश्च शतशो बलात् ॥ २६ ॥

॥ २७ ॥ २८ ॥ २९ ॥ ३० ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ ३३ ॥ ३४ ॥ ३५ ॥ ३६ ॥ ३७ ॥ ३८ ॥ ३९ ॥ ४० ॥ ४१ ॥ ४२ ॥ ४३ ॥ ४४ ॥ ४५ ॥ ४६ ॥ ४७ ॥ ४८ ॥ ४९ ॥ ५० ॥ त्वांहीति क्षणेन सर्वं भस्मीकर्तुं
 तदेवं समरेपार्यवर्तमाने महाभये ॥ भीमसेनं समासाद्य त्वांच पाण्डवकौरवाः ॥ २७ ॥ सवाजिरथमातंगान्मृत्युलोकमितोगताः ॥ तथासेनामुखे तत्र निहते पार्थ
 पाण्डवैः ॥ २८ ॥ भीष्मः प्रासृजदुग्नाणि शरजालानि मारिष ॥ सचेदिकाशिपांचालान्करुषान्मत्स्यके कयान् ॥ २९ ॥ शरैः प्रच्छाद्य निधनमनयत्परमास्त्रवित् ॥
 तस्य चापच्युतैर्वाणैः परदेहविदारणैः ॥ ३० ॥ पूर्णमाकाशमभवद्भुक्मपुंखैरजिह्वगैः ॥ हन्याद्रथसहस्राणि एकैकेनैव मुष्टिना ॥ ३१ ॥ लक्ष्मणरद्विपाहृत्वासमेता
 न्समहावलान् ॥ गत्यादशम्याते गत्वा जघ्नुर्वाजिरथद्विपान् ॥ ३२ ॥ हित्वानवगतीर्दुष्टाः सबाणानाहवेत्यजन् ॥ दिनानि दशभीष्मेण निघ्नता तावकं बलं ॥ ३३ ॥
 शून्याः कृतारथोपस्थाहताश्च गजवाजिनः ॥ दर्शयित्वात्मनोरुपं रुद्रोपेंद्रसमं युधि ॥ ३४ ॥ पाण्डवानामनीकानि प्रगृह्यासौ व्यशातयत् ॥ विनिघ्नन्पृथिवीपा
 लांश्चेदिपांचालके कयान् ॥ ३५ ॥ अदहत्पाण्डवींसेनां रथाश्च गजसंकुलां ॥ मज्जंतमप्लवेमंदमुज्जिहीर्षुः सुयोधनं ॥ ३६ ॥ तथाचरंतं समरे तपंतमिव भास्करं
 पद्मातिकोटिसाहस्राः प्रवरायुधपाणयः ॥ ३७ ॥ नशेकुः स्तंजयाद्रष्टुं तथैवान्ये महीक्षितः ॥ विचरंतं तथातंतुसंग्रामे जितकाशिनं ॥ ३८ ॥ सर्वोद्यमेन महता पाण्ड
 वान्समभिद्रवन् ॥ सतु विद्राव्य समरे पाण्डवान् स्तंजयानपि ॥ ३९ ॥ एक एवरणे भीष्म एकवीरत्वमागतः ॥ तं शिखंडी समासाद्य त्वया गुणो महाव्रतं ॥ ४० ॥ जघा
 न पुरुषव्याघ्रं शरैः सन्नतपर्वभिः ॥ स एष पतितः शेतेशस्तल्पे पितामहः ॥ ४१ ॥ त्वांप्राप्य पुरुषव्याघ्रं तत्र प्राप्येव वासवं ॥ द्रोणः पंचदिनान्युग्रो विधम्य रिपुवा
 हिनीं ॥ ४२ ॥ कृत्वा व्यूहमभेद्यं च पातयित्वा महारथान् ॥ जयद्रथस्य समरे कृत्वा रक्षां महारथः ॥ ४३ ॥ अंतकप्रतिमश्चोग्रो रात्रियुद्धेऽदं ह्यजाः ॥ दग्ध्वा योधा
 ऊत्तुरैर्वीरो भारद्वाजः प्रतापवान् ॥ ४४ ॥ धृष्टद्युम्नं समासाद्य सगतः परमांगतिं ॥ यदि वाद्य भवान्युद्धे सृतपुत्रमुखान्नथान् ॥ ४५ ॥ नावारयिष्यः संग्रामे नस्मद्रो
 णो व्यनश्यत ॥ भवता तु बलं सर्वं धार्तराष्ट्रस्य वारितं ॥ ४६ ॥ ततो द्रोणो हतो युद्धे पार्षतेन धनं जय ॥ एवं वाकोरणे कुर्यात्त्वदन्यः क्षत्रियो युधि ॥ ४७ ॥ यादृशं ते कृतं
 पार्थ जयद्रथवधं प्रति ॥ निवार्यसेनां महतीं हत्वा शूरांश्च पार्थिवान् ॥ ४८ ॥ निहतः संधवो राजा त्वया स्रबलतेजसा ॥ आश्चर्यसिंधुराजस्य वधं ज्ञानंति पार्थिवाः
 ॥ ४९ ॥ अनाश्चर्यं हितत्वं तत्स्वं हि पार्थ महारथः ॥ त्वां हि प्राप्य रणे क्षत्रमेकाहादिति भारत ॥ ५० ॥

ससर्थं त्वां प्राप्य एकाहान् श्यमानं क्षत्रं युक्तं बलवत्तरं मन्ये यं ज्ञानी यां क्षणेन नाशय मपि पूर्णैकाहपर्यंतं स्थायित्वादिति भावसाद्धः ॥ ५० ॥

॥ ५१ ॥ ५२ ॥ ५३ ॥ ५४ ॥ ५५ ॥ ५६ ॥ ५७ ॥ ५८ ॥ ५९ ॥ ६० ॥ ६१ ॥ ६२ ॥ ६३ ॥ ६४ ॥ ६५ ॥ ६६ ॥ ६७ ॥ ६८ ॥ ६९ ॥ ७० ॥ ७१ ॥ ७२ ॥ ७३ ॥ ७४ ॥ ७५ ॥ ७६ ॥

नश्यमानमहंयुक्तं मन्येयमिति मेमतिः ॥ सेयंपार्थ चमूर्धोराधार्तराष्ट्रस्यसंयुगे ॥ ५१ ॥ हतसर्वस्ववीराहिभीष्मद्रोणीयदाहतौ ॥ शीर्णप्रवरयोधाधहतवाजिरथ
द्विपा ॥ ५२ ॥ हीनासूर्येदुःखक्षत्रैर्घोरिवाभातिभारती ॥ विध्वस्ताहिरणेपार्थसेनेयंभीमविक्रम ॥ ५३ ॥ आसुरीवपुरासेनाशक्रस्येवपराक्रमैः ॥ तेषांहतावशि
ष्टास्तुसंतिपंचमहारथाः ॥ ५४ ॥ अश्वत्यामाकृतवर्माकर्णोमद्राधिपःरूपः ॥ तांस्त्वमघनरव्याघ्रहत्वापंचमहारथान् ॥ ५५ ॥ हताभिःप्रयच्छोर्वीराज्ञेसही
पपत्तनां ॥ साकाशजलपातालांसपर्वतमहावनां ॥ ५६ ॥ प्राप्नोत्वमितवीर्यश्रोरघपार्थोवसुंधरां ॥ एतांपुराविष्णुरिवहत्वादैतेयदानवान् ॥ ५७ ॥ प्रयच्छमेदि
नींराज्ञेशक्रायैवहरिर्यथा ॥ अघमोदंतुपंचालानिहतेष्वरिपुत्वया ॥ विष्णुनानिहतेष्वेवदानवेयेपुदेवताः ॥ ५८ ॥ यदिवाह्विपदांश्रेष्ठद्रोणंमानयंतोगुरुं ॥ अश्व
त्याग्निरुपातेस्तिरुपेवाचार्यगौरवान् ॥ ५९ ॥ अत्यंतापचितान्बधूंन्मानयन्मातृवांधवान् ॥ कृतवर्माणमासाघननेप्यसियमक्षयं ॥ ६० ॥ भ्रातरंमातुरासाघ
शल्यंमद्रजनाधिपं ॥ यदित्वमरविंदाक्षदयावान्नाजिघांससि ॥ ६१ ॥ इमंपापमतिक्षुद्रमत्यंतं पांडवान्प्रति ॥ कर्णमघनरश्रेष्ठजत्याःसुनिशितैःशरैः ॥ ६२ ॥
एतत्तेसुकृतं कर्मनात्र किंचनयुज्यते ॥ वयमप्यनुजानीमोनात्रदोषोस्तिकश्चन ॥ ६३ ॥ दहनेयस्सपुत्रायानिशिमातुस्तवानघ ॥ घृतार्थेयच्चयुष्मासुप्रावर्त्तत
सुयोधनः ॥ ६४ ॥ तस्यसर्वस्यदुष्टात्माकर्णोविमूलमित्युत ॥ कर्णाद्धिमन्यतेत्राणंनित्यमेवसुयोधनः ॥ ६५ ॥ ततोमामपिसंख्योनिग्रहीतुंप्रचक्रमे ॥ स्थिराबु
द्धिर्नरेद्रस्यधार्तराष्ट्रस्यमानद ॥ ६६ ॥ कर्णःपार्थानुरणेसर्वान्विजेष्यतिनसंशयः ॥ कर्णमाश्रित्यकौंतेयधार्तराष्ट्रेणविग्रहः ॥ ६७ ॥ राचिताभवतासार्थजानता
पिबलंतव ॥ कर्णोहिभाषतेनित्यमहंपार्थान्समागतान् ॥ ६८ ॥ वासुदेवंचदाशाहंविजेष्यामिमहारथं ॥ प्रोत्साहयन्दुरात्मानंधार्तराष्ट्रसुदुर्मतिं ॥ ६९ ॥ समि
तौगर्जतेकर्णस्तमघजहिभारत ॥ यच्चयुष्मासुपापवैधार्तराष्ट्रःप्रयुक्तवान् ॥ ७० ॥ तत्रसर्वत्रदुष्टात्माकर्णःपापमतिमुखं ॥ यच्चतद्दार्तराष्ट्रस्यक्रूरैःपद्भिर्महार
थैः ॥ ७१ ॥ अपश्यंनिहतंवीरंसौभद्रमृषभेक्षणं ॥ द्रोणद्रौणिकरुपान्वीरान्कर्षयंतंनरर्षभान् ॥ ७२ ॥ निर्मनुष्यांश्चमातंगान्विरथांश्चमहारथान् ॥ व्यश्वारोहांश्च
तुरगान्पत्नीन्व्यायुधजीविनः ॥ ७३ ॥ कुर्वंतमृषभस्कंधं कुरुवृष्णियशस्करं ॥ विधमंतमनीकानिव्यथयंतंमहारथान् ॥ ७४ ॥ मनुष्यवाजिमातंगान्प्राहिष्वंतं
यमक्षयं ॥ शरैःसौभद्रमायांतं दहंतमिववाहिनीं ॥ ७५ ॥ तन्मेदहतिगात्राणिसखेसत्येनतेशपे ॥ यत्तत्रापिचदुष्टात्माकर्णोभ्यद्रुत्यतप्रभो ॥ ७६ ॥

॥ ७७ ॥ ७८ ॥ ७९ ॥ ८० ॥ ८१ ॥ ८२ ॥ ८३ ॥ ८४ ॥ ८५ ॥ ८६ ॥ ८७ ॥ ८८ ॥ ८९ ॥ ९० ॥ ९१ ॥ ९२ ॥ ९३ ॥ ९४ ॥ ९५ ॥ ९६ ॥ ९७ ॥ ९८ ॥ ९९ ॥ १०० ॥ १०१ ॥

अशक्रुवंश्राभिमन्योःकर्णःस्यातुरणेग्रतः ॥ सौभद्रशरनिभिन्नोविसंज्ञःशोणितोक्षितः ॥ ७७ ॥ निःश्वसन्क्रोधसंदीर्घोविमुखःसायकार्दितः ॥ अपयान
रुनोत्साहोनिराशश्चापिजीविते ॥ ७८ ॥ तस्यौसुविह्वलःसंख्येप्रहारजनितश्रमः ॥ अथद्रोणस्यसमरेतत्कालसदृशंतदा ॥ ७९ ॥ श्रुत्वाकर्णोवचःकूरंततश्चि
च्छेदकार्मुकं ॥ ततश्छिन्नायुधंतेनरणेपंचमहारथाः ॥ ८० ॥ तंचैवनिकृतिप्रज्ञाःप्राहरञ्छरवृष्टिभिः ॥ तस्मिन्विनिहतेवीरेसर्वेपांडुःखमाविशत् ॥ ८१ ॥ प्राह
ससतुदुष्टात्माकर्णःसचसुयोधनः ॥ यच्चकर्णोत्रवीरुणांसभायांपरुपंवचः ॥ ८२ ॥ प्रमुखेपांडुवेयानांकुहणांचनृशंसवत् ॥ विनष्टाःपांडवाःऋणेशाश्वतंत
रकंगताः ॥ ८३ ॥ पतिमन्यंमृथुश्रोणिवृणीष्वमृदुभापिणि ॥ एपात्वंधृतराष्ट्रस्यदासीभूतानिवेशनं ॥ ८४ ॥ प्रविशारालपद्माक्षिनसंतिपतयस्तव ॥ नपांडवाः
प्रभवंतितवरुणेकथंचन ॥ ८५ ॥ दासभार्याचपांचालिस्वयंदासीचशोभने ॥ अद्यदुर्योधनोत्येकःपृथिव्यांनृपतिःस्मृतः ॥ ८६ ॥ सर्वेचास्यमहीपालायोग
क्षेममुपासते ॥ पश्येदानींयथाभद्रेविनष्टाःपांडवाःसमं ॥ ८७ ॥ अन्योन्यंसमुदीक्षंतेधार्तराष्ट्रस्यतेजसा ॥ व्यक्तंपंडुतिलात्येतेनपुरेवनिमंज्जिताः ॥ ८८ ॥ प्रे
प्यवच्चापिराजानमुपस्थास्यंतिकौरवं ॥ इत्युक्तवानधर्मज्ञस्तदापरमदुर्मतिः ॥ ८९ ॥ पापःपापवचःकर्णःशृण्वन्स्तवभारत ॥ अद्यपापस्यतद्वाक्यंसुवर्णविकृ
ताःशराः ॥ ९० ॥ शमयंतुशिलाधौतास्त्वयास्ताजीवितच्छिदः ॥ यानिचान्यानिदुष्टात्मापापानिकृतवांस्त्वयि ॥ ९१ ॥ तान्यद्यजीवितंचास्यशमयंतुशरास्त
व ॥ गांडीवप्रहितानघोरानघगात्रैःसृशञ्छरान् ॥ ९२ ॥ कर्णःस्मरतुदुष्टात्मावचनंद्रोणभीष्मयोः ॥ सुवर्णपुंगवानाराचाःशत्रुघ्नावैद्युतप्रभाः ॥ ९३ ॥ त्वयाऽस्ता
स्तस्यवर्माणिभित्वापास्यंतिशोणितं ॥ उग्रास्त्वद्भुजनिर्मुक्तमर्मभित्त्वामहाशराः ॥ ९४ ॥ अद्यकर्णमहावेगाःप्रेपयंतुयमक्षयं ॥ अद्यहाहाकृतादीनाविपण्णा
स्त्वच्छरार्दिताः ॥ ९५ ॥ प्रपतंतंरथात्कर्णपश्यंतुवसुधाधिपाः ॥ अद्यशोणितसंमग्नशयानंपतितंभुवि ॥ अपविद्धायुधंकर्णदीनाःपश्यंतुवांधवाः ॥ ९६ ॥ ह
स्तिकक्षोमहानस्यभलेनोन्मथितस्त्वया ॥ प्रकंपमानःपततुभूमावपिरथध्वजः ॥ ९७ ॥ त्वयाशरगतैश्छिन्नंरथंहेमविभृपितं ॥ हतयोधश्चमुत्सृज्यभीतःशल्यः
पलायंतां ॥ ९८ ॥ नचेत्कर्णसुतंपार्थभूतपुत्रस्यपश्यतः ॥ प्रतिज्ञावारणार्थायनिहनिष्यसिसायकैः ॥ ९९ ॥ हतंकर्णस्तुतंद्दृष्ट्वाप्रियंपुत्रंदुरात्मवान् ॥ स्मरतांद्रो
णभीष्माभ्यांवचःक्षतुश्चमानद ॥ १०० ॥ ततःसुयोधनोद्वह्वाहतमाधिरथित्वया ॥ निराशोजीवितेत्वद्यस्यैवभवत्वरिः ॥ १०१ ॥

॥ १०२ ॥ १०३ ॥ १०४ ॥ १०५ ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ ११० ॥ १११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ १२० ॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ १२५ ॥
 एतेद्रवंतिपंचालावध्यमानाःशितैःशरैः ॥ कर्णेनभरतश्रेष्ठपांडवानुजिहीर्षवः ॥ १०२ ॥ पंचालानद्रौपदेयांश्चधृष्टद्युम्नशिखंडिनौ ॥ धृष्टद्युम्नतनूजांश्चशतानीकं
 चनाकुलिं ॥ १०३ ॥ नकुलंसहदेवंचदुर्मुखंजनमेजयं ॥ सुधर्माणंसात्यकिंचविद्विकर्णवशंगतान् ॥ १०४ ॥ अभ्याहतानांकर्णेनपंचालानामसौरणे ॥ श्रूय
 तेनिनदाघोरस्त्वद्वंधूनांपरंतप ॥ १०५ ॥ नत्वेवभीताःपंचालाःकथंचित्स्युःपराङ्मुखाः ॥ नहिमृत्युमहेष्वासागणयंतिमहारणे ॥ १०६ ॥ यएकःपांडवींसेनांश
 रौघैःसमवेष्टयत् ॥ तसमासाद्यपंचालाभोपमान्नासन्पराङ्मुखाः ॥ १०७ ॥ तेकथंकर्णमासाद्यविद्रवेयुर्महारथाः ॥ यस्त्वेकःसर्वपंचालानहन्यहनिनाशयन्
 ॥ १०८ ॥ कालवच्चरतेवीरःपंचालानारथव्रजे ॥ तमप्यासाद्यसमरेमित्रार्थमित्रवत्सलाः ॥ १०९ ॥ तथाज्वलंतमस्त्राग्निगुरुंसर्वधनुष्मतां ॥ निर्दहंतंचसमरेदु
 र्धर्षद्रोणमोजसा ॥ ११० ॥ तेनित्यमुदिताजेतुंमृधेशत्रूनरिंदम ॥ नजात्वाधिरथेर्भीताःपंचालाःस्युःपराङ्मुखाः ॥ १११ ॥ तेषामापततांशूरःपंचालानांतर
 स्विनां ॥ आदत्तासूनशरैःकर्णःपतंगानामिवानलः ॥ ११२ ॥ एतेद्रवंतिपंचालाद्राव्यंतेयोधिभिर्ध्रुवं ॥ कर्णेनभरतश्रेष्ठपश्यपश्यतथाकृतान् ॥ ११३ ॥ तांस्तथा
 भिमुखान्वीरान्मित्रार्थेत्यक्तजीवितान् ॥ क्षयंनयतिराधेयःपंचालाञ्छतशोरणे ॥ ११४ ॥ तद्भारतमहेष्वासानगाधेमज्जतोऽपुवे ॥ कर्णाणवेष्टुवोभूत्वापंचालां
 खातुमर्हसि ॥ ११५ ॥ अस्त्रंहिरामात्कर्णेनभार्गवाहृपिसत्तमात् ॥ यदुपात्तंमहाघोरंतस्यरूपमुदीर्यते ॥ ११६ ॥ तापनंसर्वसैन्यानांघोररूपंसुदारुणं ॥ समावृत्यम
 हासेनांज्वलंतंस्वेनतेजसा ॥ ११७ ॥ एतेचरंतिसंग्रामेकर्णचापच्युताःशराः ॥ भ्रमराणामिवव्रातास्तापयंतिस्मतावकान् ॥ ११८ ॥ एतेद्रवंतिपंचालादिक्षुसर्वा
 सुभारत ॥ कर्णास्त्रंसमरेप्राप्यदुर्निवार्यमनात्मभिः ॥ ११९ ॥ एषभीमोदृढक्रोधोवृतःपार्थसमंततः ॥ संजयैर्योधयन्कर्णपीड्यतेनिशितैःशरैः ॥ १२० ॥ पांडवा
 न्संजयांश्चैवपंचालांश्चैवभारत ॥ हन्यादुपेक्षितःकर्णोरोगोदेहमिवागतः ॥ २१ ॥ नान्यंत्वत्तोहिपश्यामियोधंयौधिष्ठिरवले ॥ यःसमासाद्यराधेयंस्वस्तिमाना
 ब्रजेद्वहं ॥ २२ ॥ तमद्यनिशितैर्बाणैर्विनिहत्यनरर्षभ ॥ यथाप्रतिज्ञंपार्थत्वंकृत्वाकीर्तिमवाप्नुहि ॥ २३ ॥ त्वंहिशक्नोरणेजेतुंसकर्णानपिकौरवान् ॥ नान्योयु
 धियुधांश्रेष्ठसत्यमेतद्वीमिते ॥ २४ ॥ एतत्कृत्वामहत्कर्महत्वाकर्णमहारथं ॥ कृतार्थःसफलःपार्थःसुखीभवनरोत्तम ॥ १२५ ॥ इतिश्रीमहाभारतेकर्णप
 र्वणिरुष्णवाक्येत्रिसप्ततितमोऽध्यायः ॥ ७३ ॥ ॥ ७३ ॥ इतिकर्णपर्वणिनैलकंठीयेभारतभावदीपेत्रिसप्ततितमोऽध्यायः ॥ ७३ ॥ ॥ ७३ ॥ ॥ ७३ ॥

सकेशवस्येति ॥ १ ॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥ ज्वलंतं पुंस्त्वमायं ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ स्मरतां स्मरतु ॥ १४ ॥ मंडलं द्यूते गार्गी स्थापनपदं दुर्गेदरं पागं ॥ १५ ॥ १६ ॥

संजय उवाच सकेशवस्य वीभत्सुः श्रुत्वा भारतभाषितं ॥ विगोकः संप्रहृष्टश्चक्षणेन समपद्यत ॥ १ ॥ ततो ज्यामभिनृज्याशुव्याक्षिपद्गंडिवंधनुः ॥ दध्रे कर्ण
विनाशाय केशवं चाभ्यभाषत ॥ २ ॥ त्वयानाथेन गोविंदध्रुव एव जयामम ॥ प्रसन्नो यस्य मेघत्वं लोके भूत भविष्य कृत ॥ ३ ॥ त्वत्सहायो त्वहं कृष्ण त्रीलोकान्वै
समागतान् ॥ प्रापयेयं परं लोकं किमु कर्ण महाहवे ॥ ४ ॥ पश्यामि द्रवतींसेनां पंचालानां जनार्दन ॥ पश्यामि कर्ण समरे विचरंत मभीतवन् ॥ ५ ॥ भार्गवाश्च प
श्यामि ज्वलंतं कृष्ण सर्वशः ॥ सृष्टं कर्णेन वार्ष्णेय गच्छेत्कणवयथा गतिं ॥ ६ ॥ अयं खलु संप्रामो यत्र कर्णमया हतं ॥ कथयिष्यंति भूतानियावद्भूमिर्धरिष्यति ॥ ७ ॥
अद्य कृष्णविकर्णामे कर्णेनेष्यंति मृत्यवे ॥ गांडीवमुक्ताः क्षिप्वंतो मम हस्तप्रचोदिताः ॥ ८ ॥ अद्य राजा धृतराष्ट्रः स्वांबुद्धिमवमंस्यते ॥ दुर्योधनमगज्याहं यथा रा
ज्येभ्येष्वपचयन् ॥ ९ ॥ अद्य राज्यान्मुखाच्चैव श्रियोराष्ट्रात्तथापुरात् ॥ पुत्रेभ्यश्च महाबाहो धृतराष्ट्रो विमोक्ष्यति ॥ १० ॥ गुणवंतं हियोद्वेष्टिनिगुणं कुरुते प्रभुं ॥ सगो
चत्तिनृपः कृष्णाक्षि प्रमेवागते क्षये ॥ ११ ॥ यथा च पुंस्यः कश्चिच्छ्रित्वा चाश्रवणं महत् ॥ फलेदृष्ट्वा भृगुदुःखी भविष्यति जनार्दन ॥ मृतपुत्रे हतेत्यद्य निरागो भवि
ता प्रभुः ॥ १२ ॥ अद्य दुर्योधनो राज्याज्जीविताच्च निराशकः ॥ भविष्यति हते कर्णे कृष्णमत्यं ब्रवीमि ते ॥ १३ ॥ अद्य दृष्ट्वा मया कर्णं गौरविगकलीकृतं ॥ स्मरतां त
ववाक्यानि गमं प्रतिजनेश्वरः ॥ १४ ॥ अद्यामौ सौवलः कृष्णग्लहान् जानातु वैशरान् ॥ दुर्गेदरं च गांडीवं मंडलं च रथं प्रति ॥ १५ ॥ अद्य कुंती सुतस्याहं दृष्टं गजः
प्रजागरं ॥ व्यपनेष्यामि गोविंदहत्याकर्णशितैः गौरैः ॥ १६ ॥ अद्य कुंती सुतो राजा हतमृतसुतमया ॥ सुप्रहृष्टमनाः प्रीतिश्चिरं सुखमवाप्स्यति ॥ १७ ॥ अद्य चाह
मना धृष्यं केशवा प्रतिमंशरं ॥ उन्मथ्यामीह यः कर्णं जीविताद्गंशयिष्यति ॥ १८ ॥ यस्य चैतद्द्वयं मत्स्यं वधकिल दुरात्मनः ॥ पादौ नथावयंताव द्यावद्वन्यां नफान्गु
नं ॥ १९ ॥ सृपाकृत्वा ब्रतंतस्य पापस्य मधुसूदन ॥ पानयिष्ये रथात्कायं शरैः सन्नतपर्वभिः ॥ २० ॥ यो सौरणे नरं नान्यं पृथिव्यामनुमन्यते ॥ तस्याद्य मृतपुत्रस्य
भूमिः पास्यति शोणितम् ॥ २१ ॥ अपतित्यं मि कृष्णेति मृतपुत्रो यदब्रवीत् ॥ धृतराष्ट्रमते कर्णः श्लघमानः स्वकान् गुणान् ॥ २२ ॥ अनृतं तत्कश्चिप्यंति मामका
निशिताः शराः ॥ आर्शा विपाडवकुद्धास्तस्य पास्यंति शोणितं ॥ २३ ॥ मया हस्तवता मुक्तानाराचा वैद्युतत्विपः ॥ गांडीवसृष्टादास्यंति कर्णस्य परमां गतिं ॥ २४ ॥

॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥

॥ २५ ॥ २६ ॥ २७ ॥ २८ ॥ २९ ॥ ३० ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ ३३ ॥ ३४ ॥ ३५ ॥ ३६ ॥ ३७ ॥ ३८ ॥ ३९ ॥ ४० ॥ ४१ ॥ ४२ ॥ ४३ ॥ ४४ ॥ ४५ ॥ ४६ ॥ ४७ ॥ ४८ ॥ ४९ ॥

अद्यतप्यतिराधेयः पांचालीयत्तदात्रवीत् ॥ सभामध्यवचः क्रूरंकुत्सयत्सांडवात्प्रति ॥ २५ ॥ येवैपंदतिलास्तत्रभवितारोद्यतेतिलाः ॥ हतेवैकर्तनेकर्णेसूतपुत्रेदु
रात्मनि ॥ २६ ॥ अहंवः पांडुपुत्रेभ्यस्त्रास्यार्मातियदत्रवीत् ॥ धृतराष्ट्रसुतान्कर्णः श्लाघमानोत्मनोगुणान् ॥ अतृन्तत्करिष्यंतिमामकानिशिताः शराः ॥ २७ ॥
उद्योगः पांडुपुत्राणां समाभिमुपयास्यति ॥ हंताहंपांडवान्सर्वान्सपुत्रानितियोत्रवीत् ॥ २८ ॥ तमद्यकर्णहंतास्मिपितांसर्वधन्विनां ॥ यस्यवीर्यममाश्रित्यधा
र्तराष्ट्रोमहामनाः ॥ २९ ॥ अवा मन्यतदुर्वुद्धिनित्यमस्मान्दुरात्मवान् ॥ हत्वाहं कर्णमाजौहितोपयिष्यामिभ्रातरं ॥ ३० ॥ शरान्नानाविधान्मुक्त्वात्रामयिष्या
मिगात्रवान् ॥ आकर्णमुक्तैरिपुभिर्यमराष्ट्रविवर्धनैः ॥ ३१ ॥ भूमिशोभां करिष्यामिपातितैरथकुंजरैः ॥ तत्राहं वैमहामंस्व्यसंपन्नं युद्धदुर्मदं ॥ ३२ ॥ अद्यकर्ण
महंघोरं सृष्टयिष्यामिसायकैः ॥ अद्यकर्णेहं तरुणधार्तराष्ट्राः मराजकाः ॥ ३३ ॥ विद्रवंतुदिशोभीताः सिंहत्रस्तान्मृगाडव ॥ अद्यदुर्योधनोराजा आत्मानंचानुशो
चतां ॥ ३४ ॥ हतेकर्णे मया संस्व्ये सपुत्रे ससुहृजने ॥ अद्यकर्णेहं तं दृष्ट्वा धार्तराष्ट्रांत्यमर्षणः ॥ ३५ ॥ जानातु मारणे कृष्णप्रवरं सर्वधन्विनां ॥ सपुत्रपौत्रं सामात्यं
सहृद्यंचनिराशिपं ॥ ३६ ॥ अद्यराज्यं करिष्यामि धृतराष्ट्रं जनेश्वरं ॥ अद्यकर्णस्य चक्रांगाः क्रव्यादाश्च पृथग्विधाः ॥ ३७ ॥ शरैश्छिन्नानिगात्राणि विचरिष्यंति
केशव ॥ अद्यराधासुतस्याहं संग्रामे मधुसूदन ॥ ३८ ॥ शिरश्छेत्स्यामि कर्णस्य मिपतांसर्वधन्विनां ॥ अद्यतीक्ष्णैर्विपाठैश्चक्षुरैश्च मधुसूदन ॥ ३९ ॥ रणे छेत्स्या
मिगात्राणिराधेयस्य दुरात्मनः ॥ अद्यराजामहत्कच्छ्रंसंत्यक्ष्यतियुधिष्ठिरः ॥ ४० ॥ संतापमानसंवीरश्चिरसंभृतमात्मनः ॥ अद्यकेशवराधेयमहं हत्वा सवांधवं
॥ ४१ ॥ नंदयिष्यामिराजानंधर्मपुत्रं युधिष्ठिरं ॥ अद्याहमनुगान् कृष्णकर्णस्य कृपणान्युधि ॥ ४२ ॥ हंताज्वलनसंकाशैः शरैः सर्पविपोपमैः ॥ अद्याहं हंमकवचै
रावद्धमणिकुंडलैः ॥ ४३ ॥ संस्तरिष्यामि गोविंदवसुधां वसुधाधिपैः ॥ अद्याभि मन्योः शत्रूणां सर्वेषां मधुसूदन ॥ ४४ ॥ प्रमथिष्यामि गात्राणि सिरां शिचशि
तैः शरैः ॥ अद्यनिर्धार्तराष्ट्रांचभ्रात्रेदास्यामि मेदिनीं ॥ ४५ ॥ निरर्जुनां वापृथिवीं केशवानुचरिष्यसि ॥ अद्याहमनृणः कृष्णभविष्यामि धनुर्भृतां ॥ ४६ ॥ कोप
स्यचक्रुणांचशराणां गांडिवस्यच ॥ अद्यदुःखमहं मोक्ष्ये त्रयोदशसमार्जितं ॥ ४७ ॥ हत्वाकर्णरणे कृष्णशंवरं मघवानिव ॥ अद्यकर्णेहंतेयुद्धे सोमकानां महा
रथाः ॥ ४८ ॥ कृतं कार्यं च मन्यंतां मित्रकार्यं प्रसवोयुधि ॥ ममचैव कथं प्रीतिः शैनेयस्याद्यमाधव ॥ ४९ ॥

॥ ५० ॥ ५१ ॥ ५२ ॥ ५३ ॥ ५४ ॥ ५५ ॥ ५६ ॥ ५७ ॥ ५८ ॥ इतिकर्णपर्वणिनैलकंठीयेभारतभाष्येचतुःसप्ततितमोऽध्यायः ॥ ७४ ॥ ॥ ९ ॥ ॥ ९ ॥ ॥ ९ ॥

भविष्यतिहतेकर्णेमयिचापिजयाधिके ॥ अहंहत्वारणेकर्णपुत्रं चास्यमहारथं ॥ ५० ॥ प्रीतिंदास्यामिभीमस्ययमयोःसात्यकस्यच ॥ धृष्टद्युम्नशिखंडिभ्यांपं
चालानांचमाधव ॥ ५१ ॥ अधानृण्यंगमिष्यामिहत्वाकर्णमहाहवे ॥ अद्यपश्यंतुसंग्रामेधनंजयममर्षणं ॥ ५२ ॥ युध्यंतंकौरवान्संख्यघातयंतंचसूतजं ॥ भव
त्सकाशेवक्ष्येचपुनरेवात्मसंस्तवं ॥ ५३ ॥ धनुर्वेदेमन्ममांतास्ति लोकेपराक्रमेवाममकोस्ति तुल्यः ॥ कौवाप्यन्यामन्ममांस्ति क्षमावांस्तथाक्रोधेसदृशोन्यांनमे
स्ति ॥ ५४ ॥ अहंधनुष्मानसुरान्सुरांश्चसर्वाणिभूतानिचसंगतानि ॥ स्वबाहुवीर्याद्गमयेपराभवंमत्पौरुषंविद्धिपरंपरेभ्यः ॥ ५५ ॥ गरार्चिपागांडिवेनाहमेकः
सर्वान्कुरुन्वाह्निकांश्चाभिहत्य ॥ हिमात्ययेकक्षगतोयथाग्निस्तथादेहयंसगणान्प्रमत्त्य ॥ ५६ ॥ पाणौपृथक्कालिग्विनाममैतेधनुश्चदिव्यं विततंसत्राणं ॥ पादौ
चमेसरथौसुख्यजौचनमादृशंयुद्धगतंजयंति ॥ ५७ ॥ इत्येवमुक्त्वाजुनमेकवीरःक्षिप्रंरिपुघ्नःक्षतजोपमात्सः ॥ भीमंमुमुक्षुःसमरंप्रयातःकर्णस्यकायाच्चगिरो
जिहीर्षुः ॥ ५८ ॥ इतिश्रीमहाभारतेकर्णपर्वणिअर्जुनवाक्येचतुःसप्ततितमोऽध्यायः ॥ ७४ ॥ ॥ ९ ॥ धृतराष्ट्र उवाच समागमेपांडवसंजयानां
महाभयेमामकानामगाधे ॥ धनंजयेतातरणाययांतकर्णेनतद्युद्धमयोत्रकीदृक् ॥ १ ॥ संजय उवाच तेषामनीकानिवृद्धद्वयजानिरणेसमृद्धानिसमाग
तानि ॥ गर्जतिभेरीनिनदोन्मुग्धानिनादैर्यथामेघगणास्तपांते ॥ २ ॥ महागजाभ्राकुलमस्रतोयंवादित्रनेमीतलशब्दवच्च ॥ हिरण्यचित्रायुधविद्युतंचगरामि
नाराचमहास्रधारं ॥ ३ ॥ तद्भीमवेगंरुधिर्गघवाहिरवद्भाकुलंक्षत्रियजीवघाति ॥ अनार्तवंकूरमनिष्टवर्षवभ्रुवतसंहरणंप्रजानां ॥ ४ ॥ एकंरथंसंपरिवार्यसृत्युं
नयंत्यनेकेचरथाःसमेताः ॥ एकस्तथैकरथिनंरथाय्यांस्तथारथश्चापिरथाननेकान् ॥ ५ ॥ रथंसमृतंमहयंचकंचिक्कश्चिद्रथीसृत्युवशंनिनाय ॥ निनायचाप्ये
कगजेनकश्चिद्रथान्वहूत्सृत्युवगेतथाश्वान् ॥ ६ ॥ रथान्समृतान्सहयान्गजांश्चसर्वानरीन्सृत्युवशंशरौघैः ॥ निन्येहयांश्चैवतयाममादीन्पदातिमंघांश्चतथैव
पार्थः ॥ ७ ॥ कृपःशिखंडीचरणेसमेतौदुर्योधनंसात्यकिरथ्यगच्छन् ॥ श्रुतस्तथाद्रोणपुत्रेणसार्धयुधामन्युश्चित्रसेनेनसार्धं ॥ ८ ॥ कर्णस्यपुत्रंतुर्गथीसुपणंस
मागतंसंजयश्चोत्तमौजाः ॥ गांधारराजंसहदेवःक्षुधानीमहर्षभंसिंहइवाभ्यधावन् ॥ ९ ॥

समागमेइति समागमेकर्णेनसहकीदृग्युद्धमभूदितिशेषः ॥ १ ॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥

पांचालेयंपांचालीतनयनाकुलि ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥ इतिकर्णपर्वणिनेलकंडीयेभारतजावंदीपपंचमनितमोऽध्यायः ॥ ७५ ॥ ॥ ७६ ॥

शतानीकोनाकुलिःकर्णपुत्रंयुवायुवानंतृपमेनंगरौघैः ॥ समार्षयत्कर्णपुत्रश्चशूरःपांचालेयंगरवपैरनेकैः ॥ १० ॥ रथर्षभःकृतवर्माणमाद्यन्माद्रीपुत्रोतकुल
श्चित्रयोधी ॥ पंचालानामधिपोयाज्ञमेतिःसेनापतिःकर्णमाद्यन्समैव्यं ॥ ११ ॥ दुःगासनोभारतभारतीचमंगनकानांपृतनामृदा ॥ भीमरणेश्चभृतांवरि
पुंभीमंसमाद्यत्तमसत्यवेगं ॥ १२ ॥ कर्णात्मजंतत्रजघानवीरस्तथाच्छिनच्चोत्तमौजाःप्रसद्य ॥ तस्यात्तमांगंनिपपातभूमौनिनादयद्गानिनदेनखंच ॥ १३ ॥
सुपेणर्षिपतितंपृथिव्यांविदोक्कणोथतदार्तरूपः ॥ क्रोधाद्दयांस्तस्यरथंध्वजंचवाणैःसुधारैर्निगितैरकृतत् ॥ १४ ॥ सतृत्तमौजानिगितैःपृपकैर्विव्याथख
द्भनचभास्वरेण ॥ पाणिग्रहांश्वैवकृपस्यहत्वागिखंडिवाहंसततोध्यरोहत् ॥ १५ ॥ कृपंतुदृष्ट्वाविरथंरथस्योनेच्छच्छरैस्ताडयितुंशिखंडी ॥ तद्रौणिरावार्यथंक्र
पस्यसमुज्जहेपंकगतांयथागां ॥ १६ ॥ हिरण्यवर्मानिगितैःपृपकैस्तवात्मजानामनिलात्मजावै ॥ अतापयस्सैन्यसतीवभीमःकालेगुचौमध्यगतोयथार्कः ॥
॥ १७ ॥ इतिश्रीमहाभारतेकर्णपर्वणिसंकुलदृंह्युद्धेपंचमनितमोऽध्यायः ॥ ७५ ॥ ॥ ७६ ॥ संजयउवाच अथन्विदानींतुमुलेविमर्देद्विप
द्विरेकोवहुभिःसमावृतः ॥ महारणेसारथिमित्युवाचभीमश्चमंवाहयथार्तराष्ट्री ॥ १ ॥ त्वंमारथेयाहिजवेनवाहैर्नयास्येनान्धार्तराष्ट्रान्यमाय ॥ संचोदितोभी
मसेनेनचवंसमारथिःपुत्रवलंबदीयं ॥ २ ॥ प्रायात्ततःसत्वरमुग्रवेगोयतोभीमस्तद्वलंगंतुमैच्छत् ॥ ततोपरंतागरथाश्वपत्तिभिःप्रत्युद्युत्संकुर्वःसमंतात् ॥
॥ ३ ॥ भीमस्यवाहाय्यमुदारवेगंसमंततोवाणगणैर्निजघ्नः ॥ ततःगरानापततोमहात्माचिच्छेदवाणैस्तपनीयपुंग्वैः ॥ ४ ॥ तवैनिपेतुस्तपनीयपुंखाद्विधात्रिधा
भीमशरैर्निकृत्ताः ॥ ततोराजन्नागरथाश्वयूनांभीमाहतानांवरराजमध्ये ॥ ५ ॥ घोरोनिनादःप्रवभौनरेद्रवजाहतानामिवपर्वतानां ॥ तेवध्यमानाश्चनरेद्रमु
ख्यानिभिद्यंतोभीमशरप्रवेकैः ॥ ६ ॥ भीमंसमंतात्समरेऽभ्यरोहन्वृक्षंशकुंताडवपुष्पहेतोः ॥ ततोभियातवसैन्यसभीमःप्रादुश्चक्रवेगमनंतवेगः ॥ ७ ॥ य
थांतकालेक्षपयन्दिधत्सुभृतांतकृत्कालद्वत्तदंडः ॥ तस्यातिवेगस्यरणेतिवेगंताशक्रुवन्धारयितुंत्वदीयाः ॥ ८ ॥ व्यात्तानतस्यापततोयथैवकालस्यकालेहर
तःप्रजावै ॥ ततोवलंभारतभारतानांप्रदत्त्यमानंसमरेमहात्मना ॥ ९ ॥ भीतंदिशोऽकीर्यतभीमनुन्नमहानिलेनाभ्रगणायथैव ॥ ततोधीमान्सारथिमववीद्वली
सभीमसेनःपुनरेवहृष्टः ॥ १० ॥

अथेति ॥ १ ॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥

॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ प्रदराबाणविशेषाः ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥ २६ ॥ २७ ॥ २८ ॥ २९ ॥

सूताभिजानीहिस्वकान्परान्वारथान्ध्वजांश्चापततःसमेतान् ॥ युद्धान्त्यहंनभिजानामिकिंचिन्मासैन्यंस्वच्छादयिष्येपृषत्कैः ॥ ११ ॥ अरीन्विशोकाभिनिरी
क्ष्यसर्वतोरथोध्वजाग्राणिधुनोतिमेभृशं ॥ राजातुरोनागमद्यत्किरीटोबहूनिदुःखान्यभियातोस्मिसूत ॥ १२ ॥ एतद्दुःखंसारयेधर्मराजोयन्मांहित्वायातवा
नृशत्रुमध्ये ॥ नैनंजीवंनायजानाम्यजीवंवीभत्सुंवातन्ममाघातिदुःखं ॥ १३ ॥ सोहंष्टिषत्सैन्यमुदग्रकल्पंविनाशयिष्येपरमप्रतीतः ॥ एतन्निहत्याजिमध्येसमे
तंप्रीतोभविष्यामिसहत्वयाघ ॥ १४ ॥ सर्वास्तूणान्सायकानामवेक्ष्यकिंशिष्टंस्यात्सायकानारथेमे ॥ कावाजातिःकिंप्रमाणंचतेपांज्ञात्वाव्यक्तं तत्समाचक्ष्व
सूत ॥ १५ ॥ विशोकउवाच पण्मार्गणानामयुतानिवीरक्षुराश्चभ्रष्टाश्चतथायुतास्याः ॥ नाराचानां द्वेसहस्रेचवीरत्रीण्येवचप्रदराणांस्मपार्थ ॥ १६ ॥
अस्यायुधंपांडवेयावशिष्टंनयद्द्वेच्छकटंपद्मवीयं ॥ एतद्विद्वन्मुंचसहस्रशोपिगदासिबाहुद्रविणंचतेस्ति ॥ १७ ॥ प्रासाश्चमुद्रराःशक्तयस्तोमराश्चमाभैपीस्त्वं
संक्षयादायुधानां ॥ १८ ॥ भीमसेनउवाच सूताद्यैनंपश्यभीमप्रयुक्तैःसंछिंदद्भिःपार्थिवानांसुवेगैः ॥ छन्नंवाणैराहवंघोररूपंनष्टादित्यंमृत्युलोकेनतुल्यं
॥ १९ ॥ अद्यैतद्वैविदितंपार्थिवानांभविष्यतित्याकुमारंचसूत ॥ निमग्नोवासमरेभीमसेनएकःकुरुन्वासमरेव्यजैपीत् ॥ २० ॥ सर्वेसंख्येकुरवोनिष्पतंतुमांवा
लोकाःकीर्तयंत्वाकुमारं ॥ सर्वानेकस्तानहंपातयिष्येतेषासर्वेभीमसेनंतुदंतु ॥ २१ ॥ आशास्तारःकर्मचाप्युत्तमंयेतन्मेदेवाःकेवलंसाधयंतु ॥ आयात्विहाद्यार्जु
नःशस्त्रघातोशक्रस्तूर्णयज्ञइवोपहृतः ॥ २२ ॥ ईक्षस्वैतांभारतींदीर्यमाणामेतेकस्मांद्द्विद्रवंतेनरेन्द्राः ॥ व्यक्तंधीमान्सव्यसाचीनराग्र्यःसैन्यंत्येतच्छादयत्याशुवा
णैः ॥ २३ ॥ पश्यध्वजांश्चद्रवतांविशोकनागाहयान्यत्तिसंधांश्चसंख्ये ॥ रथान्विकीर्णानशरशक्तिताडितान्पश्यस्वैतान्रथिनश्चैवसूत ॥ २४ ॥ आपूर्यतेकौर
वीचाप्यभीक्षणंसेनात्यसौसुभृशंहन्यमाना ॥ धनंजयस्याशानितुल्यवेगैर्ग्रस्ताशरैःकांचनवर्हिजालैः ॥ २५ ॥ एतद्रवंतिस्मरथाश्चनागाःपदातिसंधानतिमर्द
यंतः ॥ संमुख्यमानाःकौरवाःसर्वेएवद्रवंतिनागाइवदाहभीताः ॥ २६ ॥ हाहाकृताश्चैवरणेविशोकमुंचंतिनादान्विपुलान्गजेन्द्राः ॥ २७ ॥ विशोकउवाच
किंभीमनैतंत्वमिहाशृणोपिंविस्फारितंगांडिवस्यातिघोरं ॥ क्रुद्धेनपार्थेनविकृष्यतोद्यकच्चिन्नेमौतवकर्णोविनष्टौ ॥ २८ ॥ सर्वेकामाःपांडवतेसमृद्धाःकपित्थं
सौहृश्यतेहस्तिसैन्ये ॥ नीलाहनाद्विद्युतमुच्चरंतीं तथापश्यविस्फुरंतींधनुर्ज्या ॥ २९ ॥

॥ ३० ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ ३३ ॥ ३४ ॥ ३५ ॥ असितप्रयुक्तैःरुष्णप्रयुक्तैः ॥ ३६ ॥ ३७ ॥ ३८ ॥ ३९ ॥ ४० ॥ इतिकर्णपर्वणिनैलकंठीयेभारतभावदीपेषट्सप्ततितमोऽध्यायः ॥ ७६ ॥ ॥ ७ ॥
 कपित्थंमौवीक्षतेसर्वतोवैध्वजाग्रमारुह्यधनंजयस्य ॥ वित्रासयन् रिपुसंघान्विमर्देविभेस्यस्मादात्मनैवाभिवीक्ष्य ॥ ३० ॥ विभ्राजतेचातिमात्रंकिरीटंविचि
 त्रमेतच्चधनंजयस्य ॥ दिवांकराभोमणिरपदिव्योविभ्राजतेचैवकिरीटसंस्थः ॥ ३१ ॥ पार्श्वेभीमपांडुराभ्रप्रकाशंपश्यस्वशंखंदेवदत्तंसुघोषं ॥ अभीषुहस्तस्य
 जनार्दनस्यविगाहमानस्यचमूंपरेपां ॥ ३२ ॥ रविप्रभंवज्रनाभंक्षुरांतंपार्श्वेस्थितंपश्यजनार्दनस्य ॥ चक्रंयशोवर्धनंकेशवस्यसदात्रितयदुभिःपश्यवीर ॥
 ॥ ३३ ॥ महाद्विपानांसरेलद्रुमोपमाःकरानिरुक्ताःप्रपतंत्यमीक्षुरैः ॥ किरीटिनातेनपुनःससादिनःशरैर्निरुक्ताःकुलिशैरिवाद्रयः ॥ ३४ ॥ तथैवरुष्णस्यचपांच
 जन्यमहार्हमेतंद्विजराजवर्णं ॥ कौंतेयपश्योरसिकौस्तुभंचजाज्वल्यमानंविजयांस्रजंच ॥ ३५ ॥ ध्रुवंरथाग्र्यःसमुपैतिपार्योविद्रावयन्सैन्यमिदंपरेषां ॥ सिता
 भ्रवर्णेरसितप्रयुक्तैर्हयैर्महाहैरथिनांवरिष्ठः ॥ ३६ ॥ रथान्हयान्यत्तिगणांश्वसायकैर्विदारितान्पश्यपतंत्यमीयथा ॥ तवानुजेनामरराजतेजसामहावनानीव
 सुपर्णवायुना ॥ ३७ ॥ चतुःशतान्पश्यरथानिमान्हतान्सवाजिसूतान्समरेकिरीटिना ॥ महेपुभिःसप्तशतानिदंतिनांपदातिसादींश्चरथाननेकशः ॥ ३८ ॥
 अयंसमभ्येतितवांतिकंवलीनिघ्नन्कुहंश्चिन्नइवग्रहोर्जुनः ॥ समृद्धकामोसिहतास्तवाहितावलंतवायुश्चिरायवर्धतां ॥ ३९ ॥ भीमसेनउवाच ददानि
 तेग्रामवरांश्चतुर्दशप्रियाख्यानेसारथ्येसुप्रसन्नः ॥ दासीशतंचापिरथांश्चविंशतियदर्जुनंवेदयसेविशोक ॥ ४० ॥ इतिश्रीमहाभारतकर्णपर्वणिभीमसेनवि
 शोकसंवादेपट्सप्ततितमोऽध्यायः ॥ ७६ ॥ ॥ ७ ॥ संजयउवाच श्रुत्वांतुरथनिर्घोषंसिंहनादंचसंयुगे ॥ अर्जुनःप्राहगोविंदंशीघ्रंनोदयव्राजिनः
 ॥ १ ॥ अर्जुनस्यवचःश्रुत्वागोविंदोर्जुनमव्रवीत् ॥ एषगच्छामिसुक्षिप्रंयत्रभीमोव्यवस्थितः ॥ २ ॥ तंयांतमश्वैर्हिमशंखवर्णैःसुवर्णमुक्तामणिजालनद्धैः ॥
 जंभंजिघांसुंप्रगृहीतवज्रंजयायदेवेंद्रमिवोग्रमन्युं ॥ ३ ॥ रथाश्वमातंगपदातिसंघावाणस्वनैर्नैमिखुरस्वनैश्च ॥ संनादयंतोवसुधांदिशश्चक्रुद्धानृसिंहाजयम
 भ्युदीयुः ॥ ४ ॥ तेषांचपार्थस्यचमारिपासीद्देहासुपापक्षपणंसुयुद्धं ॥ त्रैलोक्यहेतोरसुरैर्यथासीद्देवस्यविष्णोर्जयतांवरस्य ॥ ५ ॥ तैरस्तमुच्चावचमायुधंतदेकः
 प्रचिच्छेदकिरीटमाली ॥ क्षुरार्धंचंद्रैर्निशितैश्चभ्रैःशिरांसितेषांवहुधाचवाहून् ॥ ६ ॥ छत्राणिवालव्यजनानिकेतूनश्वान्त्रथान्यत्तिगणान्द्विपांश्च ॥ तेपेतुरु
 र्यांबहुधाविरूपावातप्रणुन्नानियथावनानि ॥ ७ ॥

॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥ २६ ॥ २७ ॥ २८ ॥ २९ ॥ ३० ॥ ३१ ॥ ३२ ॥

सुवर्णजालावततामहागजाःसर्वैजयंतो ध्वजयोधकल्पिताः ॥ सुवर्णपुंखैरिषुभिःसमाचिताश्चकाशिरेप्रज्वलितायथाचलाः ॥ ८ ॥ विदार्यनागाश्वरथान्ध
नंजयःशरोत्तमैर्वासववज्रसन्निभैः ॥ द्रुतंययौकर्णजिघांसयातथायथामरुत्वान्बलभेदनेपुरा ॥ ९ ॥ ततःसपुरुषव्याघ्रस्तवसैन्यंमरिंदमः ॥ प्रविवेशमहा
वाहुर्मकरःसागरंयथा ॥ १० ॥ तंहृष्टास्तावकाराजन्त्रथपत्तिसमन्विताः ॥ गजाश्वसादिवहुलाःपांडवंसमुपाद्रवन् ॥ ११ ॥ तेषामापततांपार्थमारावःसुमहान
भृत् ॥ सागरस्यवक्षुब्धस्ययथास्यात्सलिलस्वनः ॥ १२ ॥ तेतुतंपुरुषव्याघ्रंव्याघ्राइवमहारथाः ॥ अभ्यद्रवंतसंग्रामेत्यक्त्वाप्राणकृतंभयं ॥ १३ ॥ तेषामापत
तांतत्रशरवर्षाणिमुंचतां ॥ अर्जुनोव्यधमत्सैन्यंमहावातोघनानिव ॥ १४ ॥ तेर्जुनंसहिताभूत्वारथवंशैःप्रहारिणः ॥ अभियायमहेष्वासाविव्यधुर्निशितैःश
रैः ॥ १५ ॥ ततोर्जुनःसहस्राणिरथवारणवाजिनां ॥ प्रेषयामासविशिखैर्यमस्यसदनंप्रति ॥ १६ ॥ तेवध्यमानाःसमरेपार्थचापच्युतैःशरैः ॥ तत्रतत्रस्मलीर्य
तेभयेजातेमहारथाः ॥ १७ ॥ तेषांचतुःशतान्वीरान्यतमानान्महारथान् ॥ अर्जुनोनिशितैर्वाणैरनयद्यमसादनं ॥ १८ ॥ तेवध्यमानाःसमरेनानालिंगैःशितैः
शरैः ॥ अर्जुनंसमभित्यज्यदुद्रुवुर्वैदिशोदश ॥ १९ ॥ तेषांशब्दोमहानासीद्वतांवाहिर्नामुखे ॥ मद्दौघस्येवजलधेर्गिरिमासाद्यदीर्यतः ॥ २० ॥ तांतुसेनांभृशं
विध्वांद्रावयित्वार्जुनःशरैः ॥ प्रायादभिमुखःपार्थःसूतानीकंहिनारिप ॥ २१ ॥ तस्यशब्दोमहानासीत्परानभिमुखस्यैव ॥ गरुडस्येवपततःपन्नगार्थयथापुरा
॥ २२ ॥ तंतुशब्दमभिश्रुत्यभीमसेनोमहाबलः ॥ वभूवपरमप्रीतःपार्थदर्शनलालसः ॥ २३ ॥ श्रुत्वैवपार्थमायांतंभीमसेनःप्रतापवान् ॥ त्यक्त्वाप्राणान्महारा
जसेनांतवममर्दह ॥ २४ ॥ सवायुवीर्यप्रतिमांवायुवैगसमोजवे ॥ वायुवद्भवच्चरद्भीमोवायुपुत्रःप्रतापवान् ॥ २५ ॥ तेनार्थमानाराजेंद्रसेनातवविशांपते ॥
व्यभ्रश्यतमहाराजभिन्नानौरिवसागरं ॥ २६ ॥ तांतुसेनांतदाभीमोदर्शयन्पाणिलाघवं ॥ शरैरवचकर्तोऽग्रैःप्रेषयिष्यन्मक्षयं ॥ २७ ॥ तत्रभारतभीमस्यव
लंघ्वातिमानुपं ॥ व्यभ्रमंतरणेयोधाःकालस्येवयुगक्षये ॥ २८ ॥ तयार्दितान्भीमबलान्भीमसेनेनभारत ॥ दृष्ट्वादुर्योधनोराजाइदं वचनमब्रवीत् ॥ २९ ॥ सै
निकार्श्वमहेष्वासान्योधांश्चभरतर्षभ ॥ समादिशनरणेसर्वान्हतभीममितिस्मह ॥ ३० ॥ तस्मिन्हतेहतंमन्येपांडुसैन्यमशेषतः ॥ प्रतिगृह्यचतामाज्ञांतवपुत्र
स्यपार्थिवाः ॥ ३१ ॥ भीमंप्रच्छादयामासुःशरवर्षैःसमंततः ॥ गजाश्वबहुलाराजन्त्रराश्वजयगृह्णिनः ॥ ३२ ॥

॥ ३३ ॥ ३४ ॥ ३५ ॥ ३६ ॥ ३७ ॥ ३८ ॥ ३९ ॥ ४० ॥ ४१ ॥ ४२ ॥ ४३ ॥ ४४ ॥ ४५ ॥ ४६ ॥ ४७ ॥ ४८ ॥ ४९ ॥ ५० ॥ ५१ ॥ ५२ ॥ ५३ ॥ ५४ ॥ ५५ ॥ ५६ ॥ ५७ ॥ ५८ ॥
 रथेस्थिताश्वराजेंद्रपरिववृत्कोदरं ॥ सतैःपरिवृतःशूरैःशूरोराजन्समैततः ॥ ३३ ॥ शुशुभेभरतश्रेष्ठो नक्षत्रैरिवचंद्रमाः ॥ परिवेषीयथासोमःपरिपूर्णोविराज
 ते ॥ ३४ ॥ सरराजतथासंख्येदर्शनीयोनरोत्तमः ॥ निर्विशेषोमहाराजयथाहिविजयस्तथा ॥ ३५ ॥ तस्यतेपार्थिवाःसर्वेशरवृष्टिसमास्तजन् ॥ क्रोधरक्तेक्षणाः
 शूराहंतुकामावृकोदरं ॥ ३६ ॥ तांविदार्यमहासेनांशरैःसन्नतपर्वभिः ॥ निश्चक्रामरणाद्ग्रीमोमत्स्योजालादिवांभसि ॥ ३७ ॥ हत्वाद्दशसहस्राणिगजानाम
 निवर्तिनां ॥ नृणांशतसहस्रेद्देशेतेचैवभारत ॥ ३८ ॥ पंचचाश्वसहस्राणिरथानांशतमेवच ॥ हत्वाप्रास्यंदयद्ग्रीमोनदींशोणितवाहिनीं ॥ ३९ ॥ शोणितोदां
 रथावर्ताहस्तिग्राहसमाकुलां ॥ नरमीनाश्वनक्रांतां केशशैवलशाहलां ॥ ४० ॥ संछिन्नभुजनागेंद्रां वदुरत्नापहारिणीं ॥ ऊरुग्राहांमज्जपंकंशीर्षोपलसमावृतां
 ॥ ४१ ॥ धनुःकाशांशरावापांगदापरिघकेतनां ॥ हंसछत्रध्वजोपेतामुष्णीषवरफेनितां ॥ ४२ ॥ हारपद्माकरांचैवभूमिरेणूमिमालिनीं ॥ आर्यवृत्तवतींसं
 ख्येसुतरांभीरुदुस्तरां ॥ ४३ ॥ योधग्राहवतींसंख्येवहंतींपितृसादनं ॥ क्षणेनपुरुषव्याघ्रःप्रावर्तयतनिम्नगां ॥ ४४ ॥ यथावैतरणीमुग्रांदुस्तरामकृतात्मभिः ॥
 तथादुस्तरणींघोरांभीरूणांभयवर्धनीं ॥ ४५ ॥ यतोयतःपांडवेयःप्रविष्टोरथसत्तमः ॥ ततस्ततोघातयतयोधान्शतसहस्रशः ॥ ४६ ॥ एवंहृत्वाकृतंकर्मभीमसे
 नेनसंयुगे ॥ दुर्योधनोमहाराजशकुनिंवाक्यमब्रवीत् ॥ ४७ ॥ जयमातुलसंग्रामेभीमसेनंमहाबलं ॥ अस्मिन्जितंजितंमन्येपांडवेयंमहाबलं ॥ ४८ ॥ ततः
 प्रायान्महाराजसौबलेयःप्रतापवान् ॥ रणायमहतेयुक्तोभ्रातृभिःपरिवारितः ॥ ४९ ॥ ससमासाद्यसंग्रामेभीमंभीमपराक्रमं ॥ वारयामासतंवीरोबलेवमक
 रालयं ॥ ५० ॥ संन्यवर्तततंभीमोवार्यमाणःशितैःशरैः ॥ शकुनिस्तस्यराजेंद्रवामपार्श्वेस्तनांतरे ॥ ५१ ॥ प्रेषयामासनाराचान् रुक्मपुंखान्शिलाशितान् ॥
 वर्मभित्वातुतेघोराःपांडवस्यमहात्मनः ॥ ५२ ॥ न्यमज्जंतमहाराजकंकवाह्निणवाससः ॥ सोतिविद्दोरणेभीमःशरंरुक्मविभूषितं ॥ ५३ ॥ प्रेषयामाससरुपा
 सौबलंप्रतिभारत ॥ तमायांतंशरंघोरंशकुनिःशत्रुतापनः ॥ ५४ ॥ चिच्छेदसप्तधाराजन्कृतहस्तोमहाबलः ॥ तस्मिन्निपतितेभूमौभीमःकुद्भोविशांपते
 ॥ ५५ ॥ धनुश्चिच्छेदभलेनसौबलस्यहसन्निव ॥ तदपास्यधनुश्छिन्नसौबलेयःप्रतापवान् ॥ ५६ ॥ अन्यदादायवेगेनधनुर्भङ्गांश्वषोडश ॥ तैस्तस्यतुमहारा
 जभल्लैःसन्नतपर्वभिः ॥ ५७ ॥ द्वाभ्यांससारथित्याछद्ग्रीमंसप्तभिरेवच ॥ ध्वजमेकेनचिच्छेदद्वाभ्यांछत्रंविशांपते ॥ ५८ ॥

॥ ५९ ॥ ६० ॥ ६१ ॥ ६२ ॥ ६३ ॥ ६४ ॥ ६५ ॥ ६६ ॥ ६७ ॥ ६८ ॥ ६९ ॥ ७० ॥ ७१ ॥ ७२ ॥ ७३ ॥ ७४ ॥ ७५ ॥ ७६ ॥ ७७ ॥ ७८ ॥ ७९ ॥ इतिकर्णपर्वणिनेलकंदीये
 चतुर्भिश्चतुरोवाहान्विव्याधसुवलात्मजः ॥ ततः क्रुद्धो महाराजर्भोमसेनः प्रतापवान् ॥ ५९ ॥ शक्तिं चिक्षेप समरे रुक्मदंडामयस्मर्यां ॥ साभीमभुजनिर्मुक्ता
 नागजिह्वेव चंचला ॥ ६० ॥ निपपातरणे तूर्णमौवलस्यमहात्मनः ॥ ततस्तामेव संगृह्य शक्तिकनकभूषणां ॥ ६१ ॥ भीमसेनाय चिक्षेप क्रुद्धरूपो विशांपते ॥ सा
 निर्भिद्यभुजं मय्यं पांडवस्य महात्मनः ॥ ६२ ॥ निपपाततदा भूमौ यथा विद्युन्नभश्च्युता ॥ अयोक्कुपुं महाराज धार्तराष्ट्रैः समंततः ॥ ६३ ॥ ननु तं ममृषे भीमः सिंह
 नादंतरस्विनां ॥ अन्यद्वृत्त्यधनुः सज्यं त्वरमाणो महाबलः ॥ ६४ ॥ मुहूर्तादिवरा जेंद्रच्छादयामास सायकैः ॥ सौवलस्यवलं संख्येत्यक्त्वात्मानं महाबलः ॥ ६५ ॥
 तस्याश्वांश्चतुरोहत्वा स्मृतं चैव विशांपते ॥ ध्वजं चिच्छेद भङ्गेन त्वरमाणः पराकर्मा ॥ ६६ ॥ हताश्वं रथमुत्सृज्य त्वरमाणो नरोत्तमः ॥ तस्यो विस्फारयंश्चपं क्रोध
 रक्तेक्षणः श्वसन् ॥ ६७ ॥ शैरश्च बहुधारा जनभीममार्छसमंततः ॥ प्रतिहत्य तु वेगेन भीमसेनः प्रतापवान् ॥ ६८ ॥ धनुश्चिच्छेदं क्रुद्धो विव्याध च गितैः शरैः ॥
 संभति विद्धो बलवता शत्रुणा शत्रु कर्गनः ॥ ६९ ॥ निपपाततदा भूमौ किंचित्प्राणो नराधिपः ॥ ततस्तं विह्वलं ज्ञात्वा पुत्रस्तव विशांपते ॥ ७० ॥ अपोवाहरयेनाजौ
 भीमसेनस्य पश्यतः ॥ रथस्ये तुरव्याघ्रे धार्तराष्ट्राः पराङ्मुखाः ॥ ७१ ॥ प्रदुद्रुवुर्दिशो भीता भीमा ज्ञाते महाभये ॥ मौवले निजिते राजर्भोमसेनेन धन्विना ॥
 ॥ ७२ ॥ भयेन महता विष्टः पुत्रादुर्योधनस्तव ॥ अपायः ज्वनैरश्वैः सापेक्षं मातुलं प्रति ॥ ७३ ॥ पराङ्मुखं तुराजानं दृष्ट्वा मैत्र्या निभारत ॥ विप्रजग्मुः समुत्सृ
 ज्यै रथानि समंततः ॥ ७४ ॥ तान दृष्ट्वा विह्वलान् सर्वान् धार्तराष्ट्रान् पराङ्मुखान् ॥ जवेनाभ्यापतद्भीमः किरनशरशतान्वहन् ॥ ७५ ॥ तव ध्यमाना भीमसेना धार्तरा
 ष्ट्राः पराङ्मुखाः ॥ कर्णमासाद्य समरे स्थिता गजन्ममंततः ॥ ७६ ॥ सहितपां महावीर्योर्दीपो भृशुमहाबलः ॥ भिन्ननौकायथाराजन्दीपमासाद्य निर्वृताः ॥ ७७ ॥
 भवंति पुरुषव्याघ्रताविकाः कालपर्यये ॥ तथा कर्णं ममासाद्य तावकाः पुरुषपथ ॥ ७८ ॥ समाश्वन्ताः स्थिताराजन्मं प्रहृष्टाः परस्परं ॥ समाजग्मुश्च युद्धाय मृत्युं
 कृत्वा निवर्तनं ॥ ७९ ॥ इति श्रीमहाभारते कर्णपर्वणि शकुनिपराजये सप्तमसप्ततितमोऽध्यायः ॥ ७७ ॥ ॥ ७८ ॥ ॥ ७९ ॥ धृतराष्ट्र उवाच ॥ ततो भद्र
 पुसैन्यं भीमसेनेन संयुगे ॥ दुर्योधनोऽर्वात्किनुर्मावलो वापि संजय ॥ १ ॥ कर्णो वा जयतां श्रेष्ठो यो धावामास कायुधि ॥ रूपो वा कृतवर्मा वा द्रोणिदुःगामनो
 पिवा ॥ २ ॥ अत्यदुतमहं मन्ये पांडवे यस्य विक्रमं ॥ यदेकः समरे सर्वान्यो धयामास मामकान् ॥ ३ ॥ भारतभावादीपे सप्तमसप्ततितमोऽध्यायः ॥ ७७ ॥ ॥ ७८ ॥ ॥ तत इति ॥ १ ॥ २ ॥ ३ ॥

॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥ २६ ॥ २७ ॥ २८ ॥ २९ ॥
 यथाप्रतिज्ञं यो धानां राधेयः कृतवानपि ॥ कुरूणामथ सर्वेषां कर्णः शत्रुनिपूदनः ॥ ५ ॥ शर्मवर्मप्रतिष्ठा च जीविताशा च संजय ॥ तस्य भग्नं वलं दृष्ट्वा कौंतेयेनामि
 तौ जसा ॥ ५ ॥ राधेयो वाप्याधिरथिः कर्णः किमकरोद्युधि ॥ पुत्रा वाममदुर्धरा जानो वामहारथाः ॥ एतन्मे सर्वमा चक्ष्वकुशलोद्यमिसंजया ॥ ६ ॥ संजय उवाच
 अपराह्ममहाराजसूतपुत्रः प्रतापवान् ॥ जघान सोमकान्सर्वान्भीमसेनस्य पश्यतः ॥ ७ ॥ भीमोप्यतिवलं सैन्यं धार्तराष्ट्रं व्यपोथयन् ॥ अथ कर्णो ब्रवीच्छल्यं पं
 चालान्प्रापयस्व मां ॥ ८ ॥ द्राव्यमाणं वलं दृष्ट्वा भीमसेनेन धीमता ॥ यंतारम ब्रवीत्कर्णः पंचालानेव मां वह ॥ ९ ॥ मद्वराजस्ततः शल्यः श्वेतानश्चान्महाजवान् ॥
 प्राहिणोश्चेदिपंचालान्करुषांश्च महाबलः ॥ १० ॥ प्रविश्य च महसैन्यं शल्यः परवलार्दनः ॥ न्ययच्छतुरगान् लक्ष्येयत्रयत्रैच्छदग्रणीः ॥ ११ ॥ तं रथं मेघसंकाशं वै
 याघ्रपरिवारणं ॥ संदृश्य पांडुपंचालान्स्त्रस्तात्यासन्विशांपते ॥ १२ ॥ ततोरथस्य निनदः प्रादुरासीन्महारणं ॥ पर्जन्यसमनिर्घोषः पर्वतस्येव दीर्यतः ॥ १३ ॥ ततः
 शरशतैस्तीक्ष्णैः कर्ण आकर्णनिःसृतैः ॥ जघान पांडववलं शतशोथसहस्रशः ॥ १४ ॥ तत्तथा समरे कर्म कुर्वाणमपराजितं ॥ परिवद्मर्महेष्वासाः पांडवानां महार
 थाः ॥ १५ ॥ तं शिखंडी च भीमश्च धृष्टद्युम्नश्च पार्षतः ॥ नकुलः सहदेवश्च द्रौपदेयाश्च सात्यकिः ॥ १६ ॥ परिवद्मर्जिघांसंतो राधेयं शरवृष्टिभिः ॥ सात्यकिस्तुतदा
 कर्णं विंशत्यानिशितैः शरैः ॥ १७ ॥ अनाडयद्रणेशूरो जनुदेशेन रोत्तमः ॥ शिखंडी पंचविंशत्या धृष्टद्युम्नश्च समभिः ॥ १८ ॥ द्रौपदेयाश्चतुःपष्ट्या सहदेवश्च सम
 भिः ॥ नकुलश्च शतेनाजौ कर्णं विव्याध सायकैः ॥ १९ ॥ भीमसेनस्तुराधेयं नवत्यानतपर्वणां ॥ विव्याध समरे क्रुद्धो जनुदेशे महाबलः ॥ २० ॥ अथ प्रहस्याधि
 रथिव्याक्षिपद्गुरुत्तमं ॥ मुमोच निशितान्वाणान्पीडयन्सुमहाबलः ॥ २१ ॥ तान्प्रत्यविध्य द्राधेयः पंचभिः पंचभिः शरैः ॥ सात्यकंस्तु धनुश्छित्वा ध्वजं च भरत
 र्पभ ॥ २२ ॥ तंतथानवभिर्वाणैराजघानस्तनांतरं ॥ भीमसेनंततः क्रुद्धो विव्याध त्रिंशता शरैः ॥ २३ ॥ सहदेवस्य भलेन ध्वजं चिच्छेदमारिष ॥ सारथिं च त्रिभि
 र्वाणैराजघानपरंतपः ॥ २४ ॥ विरथा द्रौपदेयांश्च चकार भरतर्पभ ॥ अक्ष्णोर्निमेषमात्रेण तदद्भुतमिवाभवत् ॥ २५ ॥ विमुखा कृत्यतान्सर्वान्शरैः सन्नंतपर्व
 भिः ॥ पंचालानहनच्छुरांश्चेदीनां च महारथान् ॥ २६ ॥ तेवध्यमानाः समरे चेदिमत्स्याविशांपते ॥ कर्णमेकमभिद्रुत्य शरसंघैः समार्पयन् ॥ २७ ॥ तानजघान
 शितैर्वाणैः सूतपुत्रो महारथः ॥ तेवध्यमानाः समरे चेदिमत्स्याविशांपते ॥ २८ ॥ प्राद्रवंतरणे भोताः सिंहत्रस्तान्मृगा इव ॥ एतदत्यद्भुतं कर्म दृष्टवानस्मि भारत ॥ २९ ॥

॥ ३० ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ ३३ ॥ ३४ ॥ ३५ ॥ ३६ ॥ ३७ ॥ ३८ ॥ ३९ ॥ ४० ॥ ४१ ॥ ४२ ॥ ४३ ॥ ४४ ॥ ४५ ॥ ४६ ॥ ४७ ॥ ४८ ॥ ४९ ॥ ५० ॥ ५१ ॥ ५२ ॥ ५३ ॥ ५४ ॥ ५५ ॥

यदेकःसमरेशूरान्सूतपुत्रःप्रतापवान् ॥ यतनानान्यरंगक्त्यायोधयानांश्वधन्विनः ॥ ३० ॥ पांडवेयान्महाराजशरैर्वारितवान्रणे ॥ तत्रभारतकर्णस्यलाघवे
नमहात्मनः ॥ ३१ ॥ तुतुपुर्देवताःसर्वाःसिद्धाश्चसहचारणैः ॥ अपूजयन्महेष्वासाधार्तराष्ट्रानरोत्तमं ॥ ३२ ॥ कर्णरथवरश्रेष्ठंश्रेष्ठंसर्षधनुष्मतां ॥ ततःकर्णमहा
राजददाहरिपुवाहिनीं ॥ ३३ ॥ कक्षमिद्धोयथावह्निर्निदाघेज्वलितोमहान् ॥ तेवध्यमानाःकर्णेनपांडवेयान्ततस्ततः ॥ ३४ ॥ प्राद्रवंतरणेभीताःकर्णदृष्ट्वामहा
रथं ॥ तत्राक्रंदोमहानासीत्पंचालानांमहारणे ॥ ३५ ॥ वध्यतांसायकैस्तीक्ष्णैःकर्णचापवरच्युतैः ॥ तेनगच्छेनवित्रस्तापांडवानांमहाचमूः ॥ ३६ ॥ कर्णमेकर
णयोधंमेनिरतत्रशात्रवाः ॥ तत्राद्रुतंपुनश्चक्रेगधेयःशत्रुकर्गनः ॥ ३७ ॥ यदेनंपांडवाःसर्वेनगेकुरन्निर्वाक्षितुं ॥ यथोघःपर्वतश्रेष्ठमासाघ्रातिप्रदीयते ॥ ३८ ॥
तथातस्यांडवंसेन्यंकर्णमासाघदीयते ॥ कर्णोपिसमरेशूरान्विधूमोग्निरिवज्वलन् ॥ ३९ ॥ दहंस्तस्योमहाबाहुःपांडवानांमहाचमूः ॥ गिरांसिचमहाराजकर्णा
श्वेवसकुंडलान् ॥ ४० ॥ बाहुंश्ववीरोवीराणांचिच्छेदलघुचेपुभिः ॥ हस्तिदंतस्सहनखज्ञानध्यजानशर्कराहयानगजान् ॥ ४१ ॥ रथांश्वविविधान्प्राजन्यताकाव्य
जनानिच ॥ अक्षंचयुगयोक्राणिचक्राणिविविधानिच ॥ ४२ ॥ चिच्छेदयद्गुधाकर्णोयोधव्रतमनुष्ठितः ॥ तत्रभारतकर्णेननिहतैर्गजवाजिभिः ॥ ४३ ॥ अग
म्यहृपांपृथिवीमांसर्गाणितर्कदमा ॥ विषमंचममंचैवहतैरश्वपदातिभिः ॥ ४४ ॥ रथैश्चकुंजरैश्चैवतप्राज्ञायतकिंचन ॥ नापिम्येनपरेयोधाःप्राज्ञायतपरम्परं
॥ ४५ ॥ घोरेशरांधकारेनुकर्णस्त्रिचविजृम्भिते ॥ राधेयचापनिर्मुक्तैःशरैःकांचनभूषणैः ॥ ४६ ॥ संछादितामहाराजपांडवानांमहारथाः ॥ तेषांडवेयाःसमरेश
धेयेनपुनःपुनः ॥ ४७ ॥ अभज्यंतमहाराजयतमानामहारथाः ॥ मृगसंघान्यथाक्रुद्धःसिंहोद्रावयतेवने ॥ ४८ ॥ पंचालानारथश्रेष्ठान्द्रावयन्शात्रवांस्तथा ॥
कर्णस्तुसमरयोधांन्वासयन्सुमहायगाः ॥ ४९ ॥ कालयामासतस्सैन्यंयथापशुगणान्दृकः ॥ दृष्ट्वातुपांडवीसेनांधार्तराष्ट्राःपगङ्गुर्षी ॥ ५० ॥ तत्राजग्मुर्महे
ष्वासारुवंतोभैरवान्प्रवात् ॥ दुर्योधनोहिराजेंद्रमुद्रापरमयायुतः ॥ ५१ ॥ वादयाभाससंहृष्टोनानावाघानिसर्वगः ॥ पंचालापिमहेष्वासाभघ्रास्तत्रनरोत्त
माः ॥ ५२ ॥ न्यवर्ततयथाशूरंमृत्युंरुत्वा निवर्तनं ॥ तान्निवृत्तान्त्रणेशूरान्नाधेयःशत्रुतापनः ॥ ५३ ॥ अनेकगोमहाराजवभंजपुरुषपदभिः ॥ तत्रभारतकर्णेनपं
चालाविशतीरथाः ॥ ५४ ॥ निहताःसायकैःक्रोधाच्चेदयश्चपरंशताः ॥ रुत्याशून्यान्त्रयोपस्थान्वाजिपृष्ठांश्चभारत ॥ ५५ ॥

॥ ५६ ॥ ५७ ॥ ५८ ॥ ५९ ॥ ६० ॥ ६१ ॥ ६२ ॥ ६३ ॥ ६४ ॥ इतिकर्णपर्वणिनैलकंठीयेभारतभाष्येअष्टसप्ततितमोऽध्यायः ॥ ७८ ॥ ॥ ७९ ॥ ॥ ८० ॥ अर्जुनइति ॥ १ ॥
 निर्मनुष्यान्गजस्कंधान्पादातांश्चैवविद्वुतान् ॥ आदित्यइवमध्याङ्गेदुर्निरीक्ष्यःपरंतपः ॥ ५६ ॥ कालांतकवपुःशूरःसूतपुत्रोभ्यराजत ॥ एवमेतन्महाराजतर
 वाजिरथद्विपान् ॥ ५७ ॥ हत्यातस्योमहेष्वासःकर्णोरिगणसूदनः ॥ यथाभूतगणान्हत्वाकालस्तिष्ठेन्महाबलः ॥ ५८ ॥ तथासमोमकान्हत्वातस्याक्कामहारथः ॥
 तत्राद्भुतमपश्यामपंचालानांपराक्रमं ॥ ५९ ॥ वध्यमानापियत्कर्णनाजहूरणमूर्धनि ॥ राजादुःशामनश्चैवकृपःगारहतस्तथा ॥ ६० ॥ अश्वत्थामाकृतवर्मा
 शकुनिश्चमहाबलः ॥ न्यहनन्यांडवीमेनांशनशोथसहस्रशः ॥ ६१ ॥ कर्णपुत्रोतुराजेंद्रभ्रातरौसत्यविक्रमौ ॥ निजघ्नानेवलंकुद्धौपांडवानामितस्ततः ॥ ६२ ॥
 तत्रयुद्धंमहत्त्वासीत्करंविगमनंमहत ॥ तथैवपांडवाःशूराधृष्टद्युम्नशिखंडिनौ ॥ ६३ ॥ द्रौपदेयाश्चसंकुद्धाअभ्यघ्नंस्तावकंवलं ॥ एवमेपक्षयोवृत्तःपांडवानांत
 स्ततः ॥ तावकानामपिरणेभीमंप्राप्यमहाबलं ॥ ६४ ॥ इतिश्रीमहाभारतेकर्णपर्वणिसंकुलयुद्धेअष्टसप्ततितमोऽध्यायः ॥ ७८ ॥ ॥ ७९ ॥ ॥ ८० ॥
 संजयउवाच अर्जुनस्तुमहाराजहत्वामैन्वंचतुर्विधं ॥ सूतपुत्रंचसंकुद्धंदृष्ट्वाचैवमहारणे ॥ १ ॥ शोणिनोदांसहीकृत्वामांसमज्जास्थिपंकिलां ॥ मनुष्यशी
 र्पपापाणांहस्यश्चकृतगोधमं ॥ २ ॥ शूरास्थिचयसंकीर्णाकाकगृधानुनादितां ॥ छत्रहंसपुवोपेतांवीरवृक्षापहारिणीं ॥ ३ ॥ हारपद्माकरवतीमुष्णीपवरफेनिलां ॥
 धनुःशरध्वजोपेतांनरक्षुद्रकपालिनीं ॥ ४ ॥ चर्मवर्मभ्रमोपेतांरथोदुपसमाकुलां ॥ जयैपिणांचसुतरांभीरुणांचसुदुस्तरां ॥ ५ ॥ नदींप्रावर्तयित्वाचर्वाभसुः
 परवीरहा ॥ वासुदेवमिदंवाक्यमब्रवीत्पुरुषर्षभः ॥ ६ ॥ अर्जुनउवाच एपकेतूरणेरुष्णसूतपुत्रस्यदृश्यते ॥ भीमसेनादयश्चैतेयोधंयनिमहारथं ॥ ७ ॥ ए
 तेद्रवंतिपंचालाःकर्णत्रस्ताजनार्दन ॥ एपदुर्योधनोराजाश्वेतच्छत्रेणधार्यता ॥ ८ ॥ कर्णेनभग्नान्यंचालानद्रावयन्वदुगोभते ॥ कृपश्चकृतवर्माचद्रौणिश्चैवम
 हारथः ॥ ९ ॥ एतेरक्षंतिराजानंसूतपुत्रेणरक्षिताः ॥ अवध्यमानास्तेस्माभिर्घातयिष्यंतिसोमकान् ॥ १० ॥ एपगत्योरथोपस्थेरश्मिंचारकोविदः ॥ सूतपुत्र
 रथंरुष्णवाहयन्वदुगोभते ॥ ११ ॥ तत्रमेवुद्धिरुत्पन्नावाहयात्रमहारथं ॥ नाहत्वासमरेकर्णनिवर्तिष्येकथंचन ॥ १२ ॥ राधेयोत्थन्ययापार्थान्स्त्वजयांश्चम
 हारथान् ॥ निःशेषान्समरेकुर्यात्पश्यतांनोजनार्दन ॥ १३ ॥ ततःप्रायाद्रथेनाशुकेशवस्तववाहिनीं ॥ कर्णप्रतिमहेष्वासंदैरथेसव्यसाचिना ॥ १४ ॥ प्रयातश्च
 महाबाहुःपांडवानुज्ञयाहरिः ॥ आश्वासयन्त्रथेनैवपांडुसैन्यानि सर्वशः ॥ १५ ॥ ॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥

॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥ २६ ॥ २७ ॥ २८ ॥ २९ ॥ ३० ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ ३३ ॥ ३४ ॥ ३५ ॥ ३६ ॥ ३७ ॥ ३८ ॥ ३९ ॥ ४० ॥ ४१ ॥

रथघोषःससंग्रामेपांडवेयस्यसंबभौ ॥ वासवागनितुल्यस्यमेघौघस्येवमारिप ॥ १६ ॥ महतारथघोषेणपांडवःसत्यविक्रमः ॥ अभ्ययादप्रमेयात्मानिर्जयं
स्तववाहिनीं ॥ १७ ॥ तमायांतसर्माक्ष्यैवश्वेताश्वंऋणसारथिं ॥ मद्रराजात्रवीकर्णकंतुदृष्ट्वामहात्मनः ॥ १८ ॥ अयंसरथआयांतिश्वेताश्वःऋणसारथिः ॥
निघ्नन्मित्रान्समरेयंकर्णपरिपृच्छसि ॥ १९ ॥ एपतिप्रतिकौंतेयःसंस्पृशनांढिवंधनुः ॥ तंहनिप्यसिचेदद्यतन्नःश्रेयोभविष्यति ॥ २० ॥ धनुर्ज्याचंद्रतारांका
पताकाकिंकिणीयुता ॥ पश्यकर्णार्जुनस्यैपामौदामन्यंरेयथा ॥ २१ ॥ एपध्वजाग्रपार्थस्यप्रेक्षमाणःसमंततः ॥ दृश्यंतवानरोभीमोवीराणांभयवर्धनः ॥ २२ ॥
एतच्चक्रंगदाशंखःशार्ङ्गऋणस्यचप्रभो ॥ दृश्यंतपांडवरथेवाहयानस्यवाजिनः ॥ २३ ॥ एतकृजतिगांडीवंविस्तृप्तसव्यसाचिना ॥ एतहस्तवतामुक्ताग्रंत्यमि
त्रान्गिताःशराः ॥ २४ ॥ विशालायतनास्राक्षैःपूर्णचंद्रनिभाननैः ॥ एपाभूःकीर्यंतराजांशिरोभिरपलायिनां ॥ २५ ॥ एतेपरिघसंकशाःपुण्यगंधानुलेपनाः ॥
उद्धतारणशूराणांपाल्यंतसायुधाभुजाः ॥ २६ ॥ निरस्तजिह्वानंत्रांतावाजिनःसहस्रादिभिः ॥ पतिताःपाल्यमानाश्वक्षिनौक्षीणाविशरते ॥ २७ ॥ एतेपर्वत
शृंगाणांतुल्याहमवतगजाः ॥ मंछिन्नकुंभाःपार्थेनप्रपतंत्यद्रयोयथा ॥ २८ ॥ गंधर्वनगराकारायथावातेनरेश्वराः ॥ विमानादिवपुण्यांतिस्वर्गिणोनिपतंत्य
मी ॥ २९ ॥ व्याकुलीकृतमत्यर्थपरसैन्यंकिरीटिना ॥ नानाचृगसहस्राणांयूथंकेसरिणांयथा ॥ ३० ॥ त्वामभिप्रप्सुरायानिकर्णनिघ्नन्वरानरथान् ॥ असह्यमा
नंजयः ॥ त्वदर्थमितिमन्येहंयथास्यादीर्यतेवपुः ॥ ३३ ॥ नत्यवस्थास्यतेपार्थोयुयुत्सुःकनचित्सह ॥ त्वामृतेक्रोधदीपाहिपीड्यमानेवक्रोदरे ॥ ३४ ॥ विरथंधर्म
राजंतुदृष्ट्वास्तुदृढविक्षतं ॥ शिखंडिनंसात्यकिंचधृष्टद्युम्नंचपार्पतं ॥ ३५ ॥ द्रौपदेयान्युधामन्युमुत्तमौजसमेवच ॥ नकुलंसहदेवंचभ्रातरौद्वौसर्माक्ष्यच ॥ ३६ ॥
महसंकरथःपार्थस्त्वामभ्येतिपतंतपः ॥ क्रोधरक्तक्षणःक्रुद्धोजिघांसुःसर्वपार्थिवान् ॥ ३७ ॥ त्वरितोभिपतत्यस्मांस्यक्कासैन्यान्यसंशयं ॥ त्वंकेर्णप्रतियात्ये
नंनास्यन्योहिधनुर्धरः ॥ ३८ ॥ नतंपश्यामिलोकेस्मिंस्त्वत्तोत्यन्यंधनुर्धरं ॥ अर्जुनंसमरेक्रुद्धंयोवेलामिवधारयेत् ॥ ३९ ॥ नचास्यरक्षांपश्यामिपार्श्वतो नच
पृष्ठतः ॥ एकएवाभियातिन्वांपश्यसाफल्यमात्मनः ॥ ४० ॥ त्वंहिकृणोरपेशक्तःसंसाधयितुमाहवे ॥ तवैवभारोराधेयप्रत्युद्याहिधनंजयं ॥ ४१ ॥

॥ ४२ ॥ ४३ ॥ ४४ ॥ ४५ ॥ ४६ ॥ ४७ ॥ ४८ ॥ ४९ ॥ ५० ॥ ५१ ॥ ५२ ॥ ५३ ॥ ५४ ॥ ५५ ॥ ५६ ॥ ५७ ॥ ५८ ॥ ५९ ॥ ६० ॥ ६१ ॥ ६२ ॥

समानोत्थसिर्भाष्मेणद्रौणिकद्रौणिकरूपेणच ॥ मय्यस्माच्चिनमायांतंनिवारयमहारणे ॥ ४२ ॥ लेलिहानंयथासर्पिर्गर्जतमृषभंयथा ॥ वनस्थितंयथाव्याघ्रंजहिक
र्णधनंजयं ॥ ४३ ॥ एतेद्रवंतिममरेधार्तराष्ट्रामहारथाः ॥ अर्जुनस्यभयात्तूर्णनिरपेक्षाजनाधिपाः ॥ ४४ ॥ द्रवनामयतेपांतुनान्योस्तियुधिमानवः ॥ भयहा
योभवेद्वीरस्वामृतमृततंदन ॥ एतेत्यांकुरवःसर्वेद्वीपमासाद्यसंयुगे ॥ ४५ ॥ धिष्ठिताःपुरुषव्याघ्रत्वत्तःशरणकांक्षिणः ॥ वेदेहांवपुकांवाजास्तथानभ्रजितस्त्व
या ॥ ४६ ॥ गांधाराश्चयथाधृत्याजिताःसंख्येसुदुर्जयाः ॥ तांधृतिंकुरुराधेयततःप्रत्येहिपांडवं ॥ ४७ ॥ वासुदेवंचवार्णोयंप्रीयमाणंकिरीटिना ॥ प्रत्युद्याहिम
हावाहोपौरुषंमहतिस्थितः ॥ ४८ ॥ कर्णउवाच प्रकृतिस्यांसिमेशल्यइदानींसंमतस्तथा ॥ प्रतिभासिमहावाहोमाभैपीस्त्वंधनंजयात् ॥ ४९ ॥ पश्यवा
ह्नावर्लंमेघशिखिनस्तत्रपश्यमे ॥ एकोद्यनिहनिप्यामिपांडवानांमहाचमूं ॥ ५० ॥ कृष्णोचपुरुषव्याघ्रततःसत्यंवर्षामिते ॥ नाहत्वायुधितौवीरौव्यपयास्येक
यंचन ॥ ५१ ॥ शिखेवानिहतस्ताभ्यामनित्योहिरणेजयः ॥ कृतार्थोद्यभविप्यामिहत्वावाप्यथवाहतः ॥ ५२ ॥ शल्यउवाच अजय्यमेतंप्रवदंतियुद्धेम
हारथाःकर्णरथप्रवीरं ॥ एकाकिनंकिमुकृष्णाभिगुमंविजेतुमेतंकइहोत्सहेत ॥ ५३ ॥ कर्णउवाच नैतादृशंजातुवभूवलांकेरथोत्तमोयावदुपश्रुतंनः ॥
तमीदृशंप्रतियोत्स्यामिपार्थमहाहवंपश्यचपौरुषंमे ॥ ५४ ॥ रणेचरत्येपरथप्रवीरःसितैर्हयैःकौरवराजपुत्रः ॥ सवाद्यमानेष्यतिकृच्छ्रमेतत्कर्णस्यांतादतदंता
स्तुसर्वे ॥ ५५ ॥ अस्वेदिनौराजपुत्रस्यहस्ताववेपमानौजातकिणौवृहंतौ ॥ दृढायुधःकृतिमान्क्षिप्रहस्तोनपांडवेयेनसमोस्तियोधः ॥ ५६ ॥ गृह्णात्यनेकानपिकं
कपत्रानेकंयथाताम्रनियोज्यचाशु ॥ तेक्रोशमात्रेनिपतंत्यमोघाःकस्तेनयोधांस्तिसमःपृथिव्यां ॥ ५७ ॥ अतोपयत्वांडवेयोदुंताशंकृष्णद्वितीयोतिरथस्तर
स्वी ॥ लेभेचक्रयत्रकृष्णोमहात्माधनुर्गांडीवंपांडवःसव्यसाची ॥ ५८ ॥ श्वेताश्वयुक्तंचसुघोपमुग्रंरथंमहावाहुरदीनसत्वः ॥ महेपुधीचाक्षयेदिव्यरूपेशस्त्रा
णिदिव्यानिचहव्यवाहात् ॥ ५९ ॥ तथेद्रलोकनिजघानदैत्यानसंख्येयान्कालकेयांश्चसर्वान् ॥ लेभेगंखंदेवदत्तंस्मत्त्रकोनामतेनाभ्यधिकःपृथिव्यां ॥ ६०
महादेवंतोपयामासयोस्त्रैःसाक्षात्सुयुद्धेनमहानुभावः ॥ लेभेततःपाशुपतंसुघोरंत्रैलोक्यसंहारकरंमहाश्रं ॥ ६१ ॥ पृथक्पृथक्लोकपालाःसमेताददुर्महास्त्राण्य
प्रमेयाणिसंख्ये ॥ येस्तान्जघानाशुरणेनृसिंहःसकालकेयानसुरान्समेतान् ॥ ६२ ॥

॥ ६३ ॥ ६४ ॥ ६५ ॥ ६६ ॥ ६७ ॥ ६८ ॥ ६९ ॥ ७० ॥ ७१ ॥ ७२ ॥ ७३ ॥ ७४ ॥ ७५ ॥ ७६ ॥ ७७ ॥ शुचिशुक्रयोःआपादज्येष्ठयोर्मध्येगतः ॥ ७८ ॥ ७९ ॥ ८० ॥ ८१ ॥

तथाविराट्स्वपुरेसमेतान्सर्वानिस्मानेकरथेनजित्वा ॥ जहारतद्गोधनमाजिमध्येवस्त्राणिचादत्तमहारथेभ्यः ॥ ६३ ॥ तर्मादृशंवीर्यगुणोपपन्नंरुष्णद्वितीयंपर
मंनृपाणां ॥ तमाद्भयन्साहसमुत्तमं वैजानेस्वयं सर्वलोकस्यशल्य ॥ ६४ ॥ अनंतवीर्येणचक्रेशवेननारायणेनाप्रतिमेनगुप्तः ॥ वर्षायुनैर्यस्यगुणानशक्याव
क्तुंसमेतैरपिसर्वलोकैः ॥ ६५ ॥ महात्मनःशंखचक्रासिपाणोर्विष्णोर्जिष्णोर्वसुदेवात्मजस्य ॥ भयंचमेजायतेमाध्वसंचदृष्ट्वाकृष्णाविकरथेसमेतौ ॥ ६६ ॥ अ
तोवपार्थोयुधिकार्मुकिभ्योनारायणश्चाप्रतिचक्रयुद्धे ॥ एवंविधोपांडववासुदेवौचलेत्स्वदेशाद्धिमवान्नरुष्णौ ॥ ६७ ॥ उभौहिशूरोवलिनौदृष्ट्वायुधौमहारथौ
संहननोपपन्नौ ॥ एतादृशौफाल्गुनवासुदेवौकान्यःप्रतीयान्मदृतेनौशुशल्य ॥ ६८ ॥ मनोरथोयस्तुममाद्यतस्यमद्रेशयुद्धंप्रतिपांडवस्य ॥ नैतच्चिरादाशुभवि
प्यतीदमत्यद्भुतंचित्रमनुल्यरूपं ॥ ६९ ॥ एतौचहत्वायुधियातयिष्येमांवापिकृष्णौनिहनिष्यतोद्य ॥ इतिब्रुवन्शल्यममित्रहंताकर्णोरणेमेघइवोन्ननाद ॥ ७० ॥
अभ्येत्यपुत्रेणतवाभिनंदितःसमेत्यचोवाचकुरुप्रवीरं ॥ कृपंचभोजंचमहाभुजावुभौतथैवगांधारपतिसहानुजं ॥ ७१ ॥ गुरोःमुतंवावरजंतयात्मनःपदाति
नोथद्विपंसादिनश्चतान् ॥ निरुध्यताभिद्रवताच्युतार्जुनौश्रमेणसंयोजयताशुसर्वशः ॥ ७२ ॥ यथाभवद्भिर्भृशविक्षितावुभौसुखेनहन्यामहमद्यभूमिपाः ॥ त
थेतिचोक्त्वात्वरिताःस्मतेर्जुनंजिघांसवोवीरतराःसमाययुः ॥ ७३ ॥ शरैश्चजगुर्युधितंमहारथाधनंजयंकर्णनिदेशकारिणः ॥ नदीनदंभूरिजलोमहार्णवोयथा
तथानान्ममरेर्जुनोग्रसत् ॥ ७४ ॥ नसंदधानानंतथाशरोत्तमानप्रमुंचमानोरिपुभिःप्रदृश्यते ॥ धनंजयाम्बेस्तुशरैर्विदारिताहतानिपेतुनरवाजिकुंजराः ॥ ७५ ॥
शरार्चिपंगांडिवचारुमंडलयुगांतसूर्यप्रतिमानतेजसं ॥ नकौरवाःशेकुरुदीक्षितुंजयंयथारविंव्याधितचक्षुषोजनाः ॥ ७६ ॥ शरोत्तमानसंप्रहितान्महारथैश्चि
च्छेदपार्थःप्रहसन्नुरौघैः ॥ भूयश्चतानहनद्वाणसंघान्गांडीवधन्वायतपूर्णमंडलं ॥ ७७ ॥ यथोग्ररश्मिःशुचिशुक्रमध्यगःसुखंविष्वान्हरतेजलोघान् ॥ त
थार्जुनोवाणगणान्निरस्यदृष्ट्वाहसेनांतवपार्थिवेन्द्र ॥ ७८ ॥ तमभ्यधावद्विस्तृजन्कृपःशरांस्तथैवभोजस्तवचात्मजःस्वयं ॥ महारथोद्रोणसुतश्चसायकैरवाकिरं
स्तोयधंगयथाचलं ॥ ७९ ॥ जिघांसुभिस्तानकुशलःशरोत्तमानमहाहवेसंप्रहितान्प्रयत्नतः ॥ शरैःप्रच्छिद्येदमपांडवस्वरत्नपराभिनदंक्षसिचंपुभिस्त्रिभिः ॥
॥ ८० ॥ मगांडिवव्यायतपूर्णमंडलस्तपनरिपून्जुनभास्करोवभौ ॥ शरोग्ररश्मिःशुचिशुक्रमध्यगोयथैवसूर्यःपरिवेपवांस्तथा ॥ ८१ ॥

॥ ८२ ॥ ८३ ॥ ८४ ॥ आयुधं आयुधजातं उपनिकीर्य निषंगकोशादिभ्यो निष्कारशयभूतले भूतलतुल्ये हताश्वसारथिष्वजस्य रथस्योपस्थे ॥ ८५ ॥ ८६ ॥ ८७ ॥ ८८ ॥ ८९ ॥ ९० ॥ ९१ ॥ ९२ ॥ ९३ ॥
 अथाश्ववाणैर्दशभिर्धनं जयं पराभिनद्वोणमुतोच्युतं त्रिभिः ॥ चतुर्भिश्चांश्वतुरः कपिततः शरैश्च नाराचवरैरवाकिरत् ॥ ८२ ॥ तथापि तं प्रस्फुरद्वात्तकार्मुकं त्रि
 भिः शरैर्यत् शिरःत्परेण ॥ हयांश्चतुर्भिश्चपुनस्त्रिभिर्ध्वजं धनं जयोद्द्रौणिरथादपातयत् ॥ ८३ ॥ सरोपपूर्णो मणिवज्रहाटकैरलंकृतं तक्षकभोगवर्चसं ॥ महाध
 नं कार्मुकमन्यदाददेयथामहाहिप्रवरं गिरेस्तटान् ॥ ८४ ॥ स्वमायुधं चोपनिकीर्य भूतले धनुश्चकृत्वासगुणं गुणाधिकः ॥ समार्दयत्तावजितौ नरोत्तमौ शरोत्तमै
 द्रौणिरविध्यदंतिकान् ॥ ८५ ॥ कृपश्चभोजश्चनवात्मजश्चनेशरैरेनेकैर्युधिपांडवपभं ॥ महारथाः संयुगमूर्धनिस्थितास्तमोनुदंवारिधराडवापतन् ॥ ८६ ॥ कृप
 स्यपार्थः सशरंशरासनंहयान्ध्वजान्मारथिमेवपत्रिभिः ॥ समार्पयद्वाहुमहस्रविक्रमस्तथायथावज्रधरः पुरावलेः ॥ ८७ ॥ सपार्थवाणैर्विनिपातितायुधो ध्व
 जावमर्देचकृतमहाहवे ॥ कृतः कृपोवाणमहस्रयंत्रितायथापगेयः प्रथमं किरीटिना ॥ ८८ ॥ शरैः प्रचिच्छेदत्वात्मजस्य ध्वजं धनुश्चप्रचकर्तनर्दतः ॥ जघानचा
 श्वान्कृतवर्मणः शुभान्ध्वजं च चिच्छेदत्ततः प्रतापवान् ॥ ८९ ॥ सवाजिसूतं प्वसनात्सकतनान्जघाननागाश्वरथांस्वरंश्चसः ॥ ततः प्रकीर्णं सुमहद्वलं तवप्रदारि
 तं मेतुरिवांभसायथा ॥ ९० ॥ ततोर्जुनस्याशुरथेनकेशवश्चकारशत्रून्पसव्यमातुरान् ॥ ततः प्रयातं त्वरितं धनं जयं शतक्रतुं वृत्रनिजघ्नुपयथा ॥ ९१ ॥ समन्व
 धावन्पुनरुत्थितैर्ध्वजैरथैः सुयुक्तैरपरयुष्मवः ॥ अथाभिसृत्य प्रतिवार्यतानरीन्धनं जयस्याभिमुखं महारथाः ॥ ९२ ॥ शिखंडिशैनेययमाः शितैः शरैर्विदार
 यंतो व्यनदन्सुभैरवं ॥ ततोभिजघ्नुः कुपिताः परस्परं शरैस्तदांजोगतिभिः सुतेजनैः ॥ ९३ ॥ कुरुप्रवीराः सहस्रं जयैर्यथाऽसुराः पुरादेवगणैस्तथाहवे ॥ जयेप्सवः
 स्वर्गमनाय चोत्सुकाः पतंति नागाश्वरथाः परंतप ॥ ९४ ॥ जगर्जुरुच्चैर्बलवच्चविव्यधुः शरैः सुमुक्तैरितरेतरं पृथक् ॥ शरांधकारेतुमहात्मभिः कृते महामृधेयो धव
 रैः परस्परं ॥ चतुर्दिशो वै विदिशाश्चपार्थिवप्रभाचमूर्यस्य तमो वृता भवत् ॥ ९५ ॥ इति श्रीमहाभारते कर्णपर्वणि संकुलयुद्धे ऊनाशीतितमोऽध्यायः ॥ ७९ ॥
 संजय उवाच राजन्कुरुणां प्रवरैर्वलैर्भीममभिद्रुतं ॥ मज्जंतमिव कौंतयमुज्जिहीर्षुर्धनं जयः ॥ १ ॥ विमृद्यसूतपुत्रस्य सेनां भारतसायकैः ॥ प्राहिणोन्मृत्युलो
 कायपरवीरान्धनं जयः ॥ २ ॥ ततोस्यां वरमाश्रित्य शरजालानि भागशः ॥ अदृश्यंततथान्ये च निजघ्नुस्तववाहिनीं ॥ ३ ॥

॥ ९४ ॥ ९५ ॥ इति कर्णपर्वणि नैलकंठीये भारतभावदीपे ऊनाशीतितमोऽध्यायः ॥ ७९ ॥ ॥ १ ॥ ॥ २ ॥ ॥ ३ ॥ ॥ १ ॥ ॥ २ ॥ ॥ ३ ॥ ॥ १ ॥ ॥ २ ॥ ॥ ३ ॥ राजन्निति ॥ १ ॥ २ ॥ ३ ॥

॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥ विनिर्दहनित्यत्राहभावआर्षः ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥ २६ ॥ २७ ॥ २८ ॥ २९ ॥

सपक्षिसंघाचरितमाकाशंपूरयन्शरैः ॥ धनंजयोमहाबाहुः कुरूणामंतकोभवत् ॥ ४ ॥ ततोभल्लैः क्षुरप्रैश्चनाराचैर्विमलैरपि ॥ गात्राणिप्राच्छिनत्पार्थः शिरां
सिचचकर्तह ॥ ५ ॥ छिन्नगात्रैर्विकवचैर्विशिरस्कैः समंततः ॥ पातितैश्चपतद्भिश्चयोधैरासीत्समावृता ॥ ६ ॥ धनंजयशराभ्यस्तैः स्यंदनाश्वरथद्विपैः ॥ संछि
न्नभिन्नविध्वस्तैर्व्यंगांगवयवैस्तृता ॥ ७ ॥ सुदुर्गमासुविषमाघोरात्यर्थसुदुर्दशा ॥ रणभूमिरभूद्राजन्महावैतरणीयथा ॥ ८ ॥ ईषाचक्राक्षभल्लैश्चव्यश्वैः सा
श्वैश्चयुध्यतां ॥ ससूतैर्हतसूतैश्चरथैस्तीर्णाभवन्मही ॥ ९ ॥ सुवर्णवर्णसन्नाहैर्योधैः कनकभूषणैः ॥ आस्थिताः कर्मवर्माणोभद्रानित्यमदाहिपाः ॥ १० ॥ क्रुद्धाः
क्रूरैर्महामात्रैः पाण्युगुष्ठप्रचोदिताः ॥ चतुःशताः शरवरेहताः पेतुःकिरीटिना ॥ ११ ॥ पर्यस्तानीवशृंगाणिसमृद्धानिमहागिरेः ॥ धनंजयशराभ्यस्तैस्तीर्णाभूर्व
रवारणैः ॥ १२ ॥ समंताज्जलदप्रख्यान्वारणान्मदवर्षिणः ॥ अभिपेदेर्जुनरयो घनान्भिदन्निवांशुमान् ॥ १३ ॥ हतैर्गजमनुष्याश्वैर्भिन्नैश्चबहुधारयैः ॥ विश
स्रयंत्रकवचैर्युद्धशौडैर्गतासुभिः ॥ १४ ॥ अपविद्धायुधैर्मार्गः स्तीर्णाभूत्फाल्गुनेनवै ॥ व्यस्फारयद्वैगांडीवंसुमहद्वैरवारवं ॥ १५ ॥ घोरवज्रविनिष्पेषस्तनयि
त्पुरिवांबरे ॥ ततः प्रादीर्यतचमूर्धनंजयशराहता ॥ १६ ॥ महावातसमाविद्धामहानौरिवसागरे ॥ नानारूपाः प्राणहराः शरागांडीवचोदिताः ॥ १७ ॥ अलातो
ल्काशनिप्रख्यास्तवसैन्यंविनिर्दहन ॥ महागिरौवेणुवनंनिशिप्रज्वलितंयथा ॥ १८ ॥ तथातवमहासैन्यंप्रास्फुरच्छरपीडितं ॥ संपिष्टग्धविध्वस्तंतवसैन्यंकि
रीटिना ॥ १९ ॥ रुतंप्रविहतंवाणैः सर्वतः प्रद्रुतंदिशः ॥ महावनंमृगगणादावाग्नित्रांसितायथा ॥ २० ॥ कुरवः पर्यवर्ततनिर्दग्धाः सव्यसाचिना ॥ उत्सृज्यचम
हाबाहुंभीमसेनंतथारणे ॥ २१ ॥ बलंकुरूणामुद्दिग्गंसर्वमासीत्पराङ्मुखं ॥ ततः कुरुपुत्रेपुत्रीभत्सुरपराजितः ॥ २२ ॥ भीमसेनंसमासाद्यमुद्धृतसौभ्यवर्तत ॥
समागम्यचभीमेनमृग्यित्वाचफाल्गुनः ॥ २३ ॥ विशल्यमरुजंचास्मैकथयित्वायुधिष्ठिरं ॥ भीमसेनाभ्यनुज्ञातस्ततः प्रायाद्धनंजयः ॥ २४ ॥ नादयन्रथ
घोषेणपृथिवींघांचभारत ॥ ततः परिवृतोवीरैर्दशभिर्योधपुंगवैः ॥ २५ ॥ दुःशासनादवरजैस्तवपुत्रैर्धनंजयः ॥ तेतमभ्यर्दयन्वाणैरुल्काभिरिवकुंजरं ॥ २६ ॥
आततेष्वसनाः शूरानृत्यंतइवभारत ॥ अपसव्यांस्तुतांश्चकरयेनमधुसूदनः ॥ २७ ॥ नियुक्तान्हिसताम्नेनेयमायाशुकिरीटिना ॥ ततस्तेप्राद्रवन्शूराः पराङ्मु
खरथेर्जुने ॥ २८ ॥ तेषामापततांकेतूनश्वांश्चापानिसायकान् ॥ नाराचैरर्धचंद्रैश्चक्षिप्रंपार्योन्यपातयत् ॥ २९ ॥

॥ ३० ॥ ३१ ॥ ३२ इतिकर्णपर्वणिनेलकंठीयेभारतभावेदीपेअशीतितमोऽध्यायः ॥ ६० ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ तमिति ॥ १ ॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥

अथान्यैर्दशभिर्भ्रैः शिरांस्येषामपातयत् ॥ रोपसंरक्तनेत्राणिसंदष्टौष्ठानिभूतले ॥ ३० ॥ तानिवक्त्राणिविवभुः कमलानीवभूरिशः ॥ तांस्तुभ्रैर्महावेगैर्दश
भिर्दशकौरवान् ॥ ३१ ॥ रुक्मांगदान् रुक्मपुंखैर्हत्वा प्रायादमित्रहा ॥ ३२ ॥ इति श्रीमहाभारते कर्णपर्वणि संकुलयुद्धे अशीतितमोऽध्यायः ॥ ६० ॥ ॥ ७ ॥
संजय उवाच तंप्रसंतं महावेगैरश्वैः कपिवरध्वजं ॥ युद्धायाभ्यद्रवन्वीराः कुरूणां नवतीरथाः ॥ १ ॥ कृत्वासंशक्तकाघोरं शपथं पारलौकिकं ॥ परिवव्रुर्नरव्या
घ्नानरव्याघ्रं रणेर्जुनं ॥ २ ॥ कृष्णः श्वेतान्महावेगानश्वान्कांचनभूषणान् ॥ मुक्ताजालप्रतिच्छन्नान्शैलीकर्णरथं प्रति ॥ ३ ॥ ततः कर्णरथं यां तमरिघ्नं तंधनं जयं ॥
वाणवर्षैरभिघ्नंतः संशानकरथाययुः ॥ ४ ॥ त्वरमाणांस्तुतान्सर्वान्समूतेष्वसनध्वजान् ॥ जघाननवतिं वीरानर्जुनो निशितैः शरैः ॥ ५ ॥ वेपतंतहतांवाणैर्नानारू
पैः किरीटिना ॥ मविमानायथासिद्धाः स्वर्गात्पुण्यक्षयतथा ॥ ६ ॥ ततः सरथनागाश्वाः कुरवः कुरुसत्तमं ॥ निर्भयाभरतश्रेष्ठमभ्यवर्ततफाल्गुनं ॥ ७ ॥ तदाय
स्तमनुष्याश्वमुदीर्णवरवारणं ॥ पुत्राणां ते महासैन्यं समरौत्सीद्धनं जयं ॥ ८ ॥ शक्त्यृष्टितोमरप्रासैर्गदानिस्त्रिंशसायकैः ॥ प्राच्छादयन्महेश्वासाः कुरवः कुरुनंद
नं ॥ ९ ॥ तामंतरिक्षे वितनांशखट्विंसमंततः ॥ व्यधमत्पांडवोवाणैस्तमः सूर्यइवांशुभिः ॥ १० ॥ ततो म्लेच्छाः स्थितामत्तैस्त्रयोदशशतैर्गजैः ॥ पार्श्वतो व्यहन
न्यार्थं तवपुत्रस्यशासनात् ॥ ११ ॥ कर्णिनालीकनाराचैस्तोमरप्रासशक्तिभिः ॥ मुसलैर्भिदिपालैश्चरथस्थं पार्थमार्दयन् ॥ १२ ॥ तांशखट्विंसमत्कुलां द्विपहस्तैः
प्रवेरितां ॥ चिच्छेदनिशितैर्भ्रैरध्वं च द्रैश्च फाल्गुनः ॥ १३ ॥ अथतान्द्विरदान्सर्वान्नानालिंगैः शरोत्तमैः ॥ सपताकध्वजारोहान् गिरीन्वज्रैरिवाहनत् ॥ १४ ॥ ते
हेमपुंखैरिपुभिरदिताहेममालिनः ॥ हताः पेतुर्महानागाः साग्निज्वालाइवाद्रयः ॥ १५ ॥ ततो गांडीवनिर्घोषो महानासीद्विशांपते ॥ स्तनतांकूजतांचैवमनुष्यग
जवाजिनां ॥ १६ ॥ कुंजराश्वहताराजन् दुद्रुवुस्ते समंततः ॥ अश्वाश्वपर्यधावंतहतारोहादिशोदश ॥ १७ ॥ रथाहीनामहाराजरथिभिर्वाजिभिस्तथा ॥ गंधर्व
नगराकारादृश्यंते स्म सहस्रशः ॥ १८ ॥ अश्वारोहामहाराजधावमाना इतस्ततः ॥ तत्र तत्रैव दृश्यंते निहताः पार्थसायकैः ॥ १९ ॥ तस्मिन्क्षणे पांडवस्य वाङ्मोर्ब
लमदृश्यत ॥ यत्सादिनोवारणांश्चरथांश्चैकोजयद्युधि ॥ २० ॥ ततरुयंगेण महताबलेन भरतर्षभ ॥ दृष्ट्वापरिवृतराजन्भीमसेनः किरीटिनं ॥ २१ ॥ हतावशेषानु
त्सृज्यत्वदीयान्कतिचिद्रथान् ॥ जवेनाभ्यद्रदद्राजन्धनं जयरथं प्रति ॥ २२ ॥

॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥

॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥ २६ ॥ २७ ॥ २८ ॥ २९ ॥ ३० ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ ३३ ॥ ३४ ॥ ३५ ॥ ३६ ॥ ३७ ॥ ३८ ॥ ३९ ॥ ४० ॥ ४१ ॥ ४२ ॥ ४३ ॥ ४४ ॥ ४५ ॥ ४६ ॥ ४७ ॥ ४८ ॥

ततस्तत्प्राद्रवत्सैन्यं हतभूयिष्ठमातुरं ॥ दृष्ट्वा र्जुनं तदा भीमो जगाम भ्रातरं प्रति ॥ २३ ॥ हतावशिष्टांस्तुरगानर्जुनेन महाबलान् ॥ भीमो व्यध मद्भ्रांतो गदापा
णिर्महाहवे ॥ २४ ॥ कालरात्रिर्मिवात्युग्रानरनागाश्वभोजनां ॥ प्राकाराद्वपुरद्वारदरणीमतिदारुणां ॥ २५ ॥ ततो गदां नृनागाश्वेष्वामो व्यवास्तृजत् ॥
साजघान बहून्श्वानश्वारोहांश्चमारिष ॥ २६ ॥ काष्णायिसतनुत्राणान्नरानश्वान्श्वपांडवः ॥ पोथयामास गदया सशब्दं तेऽपतन्हताः ॥ २७ ॥ दत्तैर्दशंतो वसुधां
शेरते क्षतजोक्षिताः ॥ भग्नमूर्धास्थिचरणाः क्रव्यादगणभोजनाः ॥ २८ ॥ अस्तुङ्मांसवसाभिश्च तृप्तिमभ्यागता गदा ॥ अस्थीन्यप्यश्रुती तस्थौ कालरात्री वदु
र्दशा ॥ २९ ॥ सहस्राणि दशाश्वानां हत्वा पत्तींश्च भूयसः ॥ भीमो भ्यधावत्संकुद्भोगदापाणिरितस्ततः ॥ ३० ॥ गदापाणिं ततो भीमं दृष्ट्वा भारततावकाः ॥ मेनिरे
समनुप्राप्तं कालदं डोद्यतं यमं ॥ ३१ ॥ समत्तइव मातंगः संकुद्भः पांडुनंदनः ॥ प्रविवेश गजानीकं मकरः सागरं यथा ॥ ३२ ॥ विगात्स्य च गजानीकं प्रगृह्य महतीं
गदां ॥ क्षणेन भीमः संकुद्भस्तन्नियेयमसादनं ॥ ३३ ॥ गजान्सकंठकान्मत्तान्सारोहान्सपताकिनः ॥ पततः समपश्यामसपक्षान्यवतानिव ॥ ३४ ॥ हत्वा तु तद्ग
जानीकं भीमसेनो महाबलः ॥ पुनः स्वरथमास्थाय पृष्ठतो र्जुनमभ्ययात् ॥ ३५ ॥ हतंपराङ्मुखप्रायं निरुत्साहंपरंवलं ॥ व्यालं वतमहाराजप्रायशः शस्त्रवेष्टितं ॥
॥ ३६ ॥ विलंबमानंतं सैन्यमप्रगल्भमवस्थितं ॥ दृष्ट्वा त्राच्छादयद्वाणैर्जुनः प्राणतापनैः ॥ ३७ ॥ नराश्वरथमातंगा युधिगांडीवधन्वना ॥ शस्त्रातैश्चितारेजुः
कदंबा इव केसरैः ॥ ३८ ॥ ततः कुरुणामभवदार्तनादो महानृप ॥ नराश्वनागासुहृदैर्वध्यतामर्जुनेषुभिः ॥ ३९ ॥ हाहाकृतं भृशं त्रस्तं लीयमानं परस्परं ॥ अलात
चक्रवत्सैन्यं तदा भ्रमततावकं ॥ ४० ॥ ततस्तद्युद्धमभवत्कुरुणां सुमद्दलैः ॥ नद्यत्रासीदनिर्भिन्नोरथः सादीहयोगजः ॥ ४१ ॥ आदीप्तमिव तसैन्यं शरैश्छिं
न्नतनुच्छदं ॥ आसीत्सुशोणितक्लिन्नफुल्लशोकवनं यथा ॥ ४२ ॥ तं दृष्ट्वा कुरवस्तत्र विक्रांतं सव्यसाचिनं ॥ निराशाः समपद्यंत सर्वे कर्णस्य जीविते ॥ ४३ ॥ अ
विपद्यंतु पार्थस्य शरसंपातमाहवे ॥ मत्वान्यवर्तन्कुरवो जिता गांडीवधन्वना ॥ ४४ ॥ ते हित्वासमरे कर्णवध्यमनाश्च सायकैः ॥ प्रदुद्रुवुर्दिशो भीताश्चुकुशुश्चा
पिसूतजं ॥ ४५ ॥ अभ्यद्रवतान्यार्थः किरनशरशतान्बहून् ॥ हर्षयन्पांडवान्योधान्भीमसेनपुरोगमान् ॥ ४६ ॥ पुत्रास्तु ते महाराज जग्मुः कर्णरथं प्रति ॥ अ
गाथं मज्जतांते पांडीपः कर्णो भवत्तदा ॥ ४७ ॥ कुरवो हि महाराज निर्विषाः पन्नगा इव ॥ कर्णमेवोपलीयंत भयाद्गांडीवधन्वनः ॥ ४८ ॥

॥ ४९ ॥ ५० ॥ ५१ ॥ ५२ ॥ ५३ ॥ ५४ ॥ ५५ ॥ ५६ ॥ ५७ ॥ इतिकर्णपर्वणिनेलकेंठीयेभारतभावेदीपेएकाशीतितमोऽध्यायः ॥ ८१ ॥ ॥७॥ ॥७॥ ॥७॥ ॥७॥

यथासर्वाणिभूतानिमृत्त्योर्भितानिमारिष ॥ धर्ममेवोपलीयंतेकर्मवंतिहियानिच ॥ ४९ ॥ तथाकर्णमहेष्वासंपुत्रास्तवनराधिप ॥ उपालीयंतसंत्रासात्पांडव
स्यमहात्मनः ॥ ५० ॥ तान्शोणितपरिक्लिन्नान्विषमस्थान्शरातुरान् ॥ माभैष्टेत्यब्रवीत्कर्णोत्थभीतोमामितेतिच ॥ ५१ ॥ संभ्रं हिवलं दृष्ट्वा र्धलात्पार्थेनताव
क ॥ धनुर्विस्फारयन्कर्णस्तस्यौशत्रुजिघांसया ॥ ५२ ॥ तान्प्रद्रुतान्कुरुदृष्ट्वाकर्णःशस्त्रभृतांवरः ॥ संचितयित्वापार्थस्यवधेदधेमनःश्वसन् ॥ ५३ ॥ विस्फार्य
सुमहच्चापंततश्चाधिरथिर्वषः ॥ पंचालान्पुनराधावत्पश्यतःसव्यसाचिनः ॥ ५४ ॥ ततःक्षणेनक्षितिपाःक्षतजप्रतिमेक्षणाः ॥ कर्णववर्षुर्वाणौघैर्यथामेघा
महीधरं ॥ ५५ ॥ ततःशरसहस्राणिकर्णमुक्त्वा निमारिष ॥ व्ययोजयंतपंचालान्प्राणैःप्राणभृतांवर ॥ ५६ ॥ तत्रशब्दोमहानासीत्पंचालानांमहामंते ॥ वध्यतां
सूतपुत्रेणमित्रार्येमित्रगृद्धिना ॥ ५७ ॥ इतिश्रीम०कर्णपर्वणिसंकुलयुद्धेएकाशीतितमोऽध्यायः ॥ ८१ ॥ ॥७॥ ॥७॥ संजयउवाच ततःकर्णःकु
रुषुप्रद्रुतेपुवरुथिनाश्वेतहयेनराजन् ॥ पांचालपुत्रान्व्यधमत्सूतपुत्रोमहेषुभिर्वातिइवाभ्रसंघान् ॥ १ ॥ सूतरंधादंजलिकैर्निपात्यजघानचाश्वान्जनमेजया
स्व ॥ शतानीकंसुतसोमंचभ्रैरवाकिरद्दनुपीचाप्यकृतत् ॥ २ ॥ धृष्टद्युम्निर्विभेदाथपद्भिर्जघानाश्वांस्तरसातस्यसंख्ये ॥ हत्वाचाश्वान्सात्यकेःसूतपुत्रःकैके
यपुत्रंन्यवधीद्विशोकं ॥ ३ ॥ तमभ्यधावन्निहतेकुमारेकैकेयसेनापतिरुग्रकर्मा ॥ शरैर्विधुन्वन्भृशमुग्रवेगैःकर्णात्मजंचाप्यहनत्प्रसेनं ॥ ४ ॥ तस्यार्धचंद्रैस्त्रि
भिरुच्चकर्तप्रहस्यबाहूचशिरश्चकर्णः ॥ सस्यंदनाद्गामगमद्गतासुःपरश्वधैःशालइवावरुणः ॥ ५ ॥ हताश्वमंजोगतिभिःप्रसेनःशिनिप्रवीरंनिशितैःपृषत्कैः ॥
प्रच्छाद्यनृत्यन्निवकणपुत्रःशौनेयवाणाभिहतःपपात ॥ ६ ॥ पुत्रेहतेक्रोधपरीतचेताःकर्णःशिनीनामृषभंजिघांसुः ॥ हतोसिशौनेयइतिब्रुवन्सव्यवास्तुजद्वाणम
मित्रसाहं ॥ ७ ॥ तमस्यचिच्छेदशरंशिखंडीत्रिभिस्त्रिभिश्चप्रतुतोदकर्णं ॥ शिखंडिनःकार्मुकंचध्वजंचछित्वाक्षुराभ्यांन्यपतत्सुजातः ॥ ८ ॥ शिखंडिनंपद्भिरवि
ध्यदुग्रोधार्ष्टद्युम्नेःसशिरश्चोच्चकर्त ॥ तथाभिनत्सुतसोमंशरेणसुसंशितेनाधिरथिर्महात्मा ॥ ९ ॥ अथाक्रंदेतुमुलेवर्तमानेधार्ष्टद्युम्निहतेतत्ररुष्णः ॥ अपांचाल्यं
क्रियतेयाहिपार्थकर्णजहीत्यब्रवीद्राजसिंह ॥ १० ॥ ततःप्रहस्याशुनरप्रवीरोरथंरथेनाधिरथेर्जगाम ॥ भयतेषांत्राणमिच्छन्सुबाहुरभ्याहतानारथयूथपेन ॥ ११ ॥

ततइति ॥ १ ॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥ अंजोगतिभिःपूर्णायतोत्सृष्टैः ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥

॥ १२ ॥ प्रतिश्रुतःप्रतिस्वनः ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥ २६ ॥ २७ ॥ २८ ॥ २९ ॥ ३० ॥

विस्फार्यगांडीवमथोग्रघोषंज्ययासमाहृत्यतलेभृशंच ॥ बाणांधंकारंसहसैवकृत्वाजघाननागाश्वरथध्वजांश्च ॥ १२ ॥ प्रतिश्रुतःप्राचरदंतरिक्षेगुहागिरीणा
मपतन्वयांसि ॥ यन्मंडलज्येनविजृम्भमाणोरौद्रेमुहूर्तेभ्यपतत्किरीटी ॥ १३ ॥ तंभीमसेनोनुययौरथेनपृष्टेरक्षन्पांडवमेकवीरः ॥ तौराजपुत्रौत्वरितौरथाभ्यां
कर्णाययातावरिभिर्विपक्तौ ॥ १४ ॥ तत्रांतरेसुमहान्सूतपुत्रश्चक्रेयुद्धंसोमकान्संप्रगृह्य ॥ रथाश्वमातंगगणान्जघानप्रच्छादयामासशरैर्दिशश्च ॥ १५ ॥
तमुत्तमौजाजनमेजयश्चक्रुद्धौयुधामन्युशिखंडिनौच ॥ कर्णविभेदुःसहिताःपृपत्कैःसन्नर्दमानाःसहपार्षतेन ॥ १६ ॥ तेषंचपंचालरथप्रवीरावैकर्तनंकर्णमभि
द्रवंतः ॥ तस्माद्रथाङ्ग्यावयितुंनशेकुर्वीर्याल्कतात्मानमिवेंद्रियार्थाः ॥ १७ ॥ तेषांधनूपिध्वजवाजिसूतांस्तूर्णपताकाश्चनिकृत्यवाणैः ॥ तान्यंचभिस्त्वभ्यहनत्पृ
पत्कैःकर्णस्ततःसिंहइवोन्ननाद ॥ १८ ॥ तस्यास्यतस्तानभिनिंघ्नतश्चज्यावाणहस्तस्यधनुःस्वनेन ॥ साद्रिद्रुमास्यात्पृथिवीविशीर्णेत्यतीवमत्वाजनताव्यपीद
त् ॥ १९ ॥ सशक्रचापप्रतिमेनधन्वनाभृशायतेनाधिरथिःशरान्त्तजन् ॥ वभौरणेदीममरीचिमंडलोयथांशुमालीपरिवेपवांस्तथा ॥ २० ॥ शिखंडिनंद्वादश
भिःपराभिनच्छितैःशरैःपद्भिरथोत्तमौजसं ॥ त्रिभिर्युधामन्युमविध्यदाशुगैश्चिभिश्चिभिःसोमकपार्षतात्मजौ ॥ २१ ॥ पराजितःपंचमहारथास्तुतेमहाहवेसू
तसुतेनमारिप ॥ निरुद्यमास्तस्थुरमित्रनंदनायथेंद्रियार्थात्मवतापराजिताः ॥ २२ ॥ निमज्जतस्तानथकर्णसागरेविपन्ननावावणिजोयथार्णवे ॥ उद्घिरेनौ
भिरिवाणवद्रथैःसुकल्पितैर्द्रौपदिजाःस्वमातुलान् ॥ २३ ॥ ततःशिनीनामृपभःशितैःशरैर्निकृत्यकर्णप्रहितानिपृन्वहून् ॥ विदार्यकर्णेनिशितैरयस्मयैस्तवा
त्मजंज्येष्ठमविध्यदृष्टभिः ॥ २४ ॥ कृपोयभोजश्चतवात्मजस्तथास्वयंचकर्णोनिशितैरताडयत् ॥ सतैश्चतुर्भिर्युधेयदूत्तमोदिगीश्वरैर्देत्यपतिर्यथातथा ॥ २५ ॥
समाततेनेष्वसनेनक्रुजताभृशायतेनामितवाणवर्षिणा ॥ वभूवदुर्धर्पतरःससात्यकिःशरन्नभोमध्यगतोयथारविः ॥ २६ ॥ पुनःसमास्थायरथान्सुदंशिताः
शिनिप्रवीरंजुगुपुःपरंतपाः ॥ समेत्यपंचालमहारथारणेमरुद्गणाःशक्रमिवारिनिग्रहे ॥ २७ ॥ ततोभवद्युद्धमतीवदारुणंतवाहितानांतवसैनिकैःसह ॥ रथा
श्वमातंगविनाशनंतथायथासुराणामसुरैःपुराभवत् ॥ १८ ॥ रथाद्विपावाजिपदातयस्तथाभवंतिनानाविधशस्त्रवृष्टिनाः ॥ परस्परेणाभिहताश्चस्वलुर्विने
दुरार्ताव्यसवांपतंस्तथा ॥ २९ ॥ तथागतंभीममभीस्तवात्मजःससारराजावरजःकिरन्शरैः ॥ तमभ्यधावत्त्वरितोवृकोदरोमहारुरुंसिंहइवाभिपेदिवान् ॥ ३० ॥

॥ ३१ ॥ ३२ ॥ ३३ ॥ ३४ ॥ ३५ ॥ ३६ ॥ इतिकर्णपर्वणिनैलकंडीयेभारतभावादीषेद्यशीतितमोऽध्यायः ॥ ८२ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ तत्रेति ॥ १ ॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥
 ब्रह्मस्तयोर्युद्धमतीवदारुणंप्रदीव्यतोः प्राणदुरोदरंद्वयोः ॥ परस्परेणाभिनिविष्टरोषयोरुदग्रयोः शंबरशक्रयोर्यथा ॥ ३१ ॥ शरैः शरीरार्तिकरैः सुतेजनैर्निजघ्नतु
 स्वावितरेतरंभृशं ॥ सकृत्प्रभिक्षाविववासितांतरमहागजौमन्मथसक्तचेतसौ ॥ ३२ ॥ तवात्मजस्याथवृकोदरस्त्वरन्धनुः क्षुराभ्यां ध्वजमेव चान्छिनत् ॥ ललाट
 मप्यस्य बिभेदपत्रिणाशिरश्चकायात्प्रजहारसारथेः ॥ ३३ ॥ सराजपुत्रोन्यदवाप्यकार्मुकं वृकोदरं द्वादशभिः पराभिनत् ॥ स्वयं नियच्छंस्तुरगानजिह्वगैः शरैश्च
 भीमं पुनरप्यवीचषत् ॥ ३४ ॥ ततः शरं सूर्यमरीचिसप्रभंसुवर्णवज्रोत्तमरत्नभूषितं ॥ महेंद्रवज्राशनिपातदुःसहं मुमोच भीमांगविदारणक्षमं ॥ ३५ ॥ स तेन
 निर्विद्धतनुर्वृकोदरो निपातितः सस्तनुर्गतासुवत् ॥ प्रसार्यवाहूरथवर्यमाश्रितः पुनः संज्ञामुपलभ्य चानदत् ॥ ३६ ॥ इति श्रीमहाभारते कर्णपर्वणिदुःशा
 सनभीमसेनयुद्धे द्वाशीतितमोऽध्यायः ॥ ८२ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ संजय उवाच तत्राकरोदुष्करं राजपुत्रोदुःशासनस्तुमुलं युद्धमानः ॥ चिच्छेदभी
 मस्य धनुः शरणपट्याशरैः सारथिमप्यविध्यत् ॥ १ ॥ सतल्लवाराजपुत्रस्तरस्वीविव्याधभीमं नवभिः पृषत्कैः ॥ ततोभिनद्धुभिः क्षिप्रमेव वरेषुभिर्भीमसेनं
 महात्मा ॥ २ ॥ ततः क्रुद्धो भीमसेनस्तरस्वीशक्तिचोग्रां प्राहिणोत्ते सुताय ॥ तामापतंतीं सहसा तिघोरां दृष्ट्वा सुतस्तेज्वलितामिबोल्कां ॥ ३ ॥ आकर्णपूर्णैरिषुभि
 र्महात्मा चिच्छेदपुत्रोदशभिः पृषत्कैः ॥ दृष्ट्वा तु तत्कर्मकृतं सुदुष्करं प्रापूजयन् सर्वयोधाः प्रहृष्टाः ॥ ४ ॥ अथाशुभीमं च शरणभूयो गाढं सविव्याध सुतस्त्वदीयः ॥
 चुक्रोधभीमः पुनराशुतस्मै भृशं प्रजज्वालरुषाभिवीक्ष्य ॥ ५ ॥ विद्धोस्मि वीराशुभृशं त्वयाद्यसहस्वभूयोपि गदाप्रहारं ॥ उक्तैव मुञ्चैः कुपितोथभीमो जघ्नाहतांभी
 मगदां वधाय ॥ ६ ॥ उवाच चाद्याहमहंदुरात्मन्पास्यामितेशोणितमाजिमध्ये ॥ अथैवमुक्तस्तनयस्तवोग्रां शक्तिवेगात्प्राहिणोन्मृत्युरूपां ॥ ७ ॥ आविध्यभी
 मोपि गदांसुघोरां विचिक्षिपे रोपपरीतमूर्तिः ॥ सातस्य शक्तिं सहसा विरुज्यपुत्रं तवाजौताडयामास मूर्ध्नि ॥ ८ ॥ सविक्षरन्नागइव प्रभिन्नो गदामस्मै तुमुले प्रा
 हिणोद्वै ॥ तथा हरदशधन्वंतराणिदुःशासनं भीमसेनः प्रसद्य ॥ ९ ॥ तथाहतः पतितो वेपमानोदुःशासनो गदया वेगवत्या ॥ विध्वस्तवर्माभिरणां वरस्रक्विचेष्टमा
 नो भृशवेदनातुरः ॥ १० ॥ हयाः ससूतानिहतानरेन्द्रचूर्णीकृतश्चास्यरथः पतंत्या ॥ दुःशासनं पांडवाः प्रेक्ष्य सर्वे हृष्टाः पंचालाः सिंहनादानमुंचन् ॥ ११ ॥ तंपात
 यित्वा यवृकोदरोथजगर्जहर्षेण विनादयन् दिशः ॥ नादेन तेनाखिलपार्श्ववर्तिनो मूर्च्छाकुलाः पतितास्त्वाजमीढ ॥ १२ ॥ ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥

॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥ २६ ॥ २७ ॥ २८ ॥ २९ ॥ ३० ॥ ३१ ॥

भीमोपिवेगादवतीर्ययानाहुःशासनंवेगवानभ्यधावत् ॥ ततःस्मृत्वाभीमसेनस्तरस्वीसापब्रकंयत्प्रयुक्तं सुतैस्ते ॥ १३ ॥ तस्मिन्सुघोरेतुमुलेवर्तमानेप्रधानभू
यिष्ठतरैःसमंतात् ॥ दुःशासनंतत्रसमीक्ष्यराजन्भीमोमहाबाहुरचिंत्यकर्मा ॥ १४ ॥ स्मृत्वाथकेशग्रहणंचदेव्यावस्त्रापहारंचरजस्वलायाः ॥ अनागसोभर्त्सप
राङ्मुखायादुःखानिदत्तान्यपिविप्रचिंत्य ॥ १५ ॥ जज्वालक्रोधादथभीमसेनआज्यप्रसिक्तोहियथाहुताशः ॥ तत्राहकर्णंचसुयोधनंचरूपद्रौणिंरुतवर्माण
मेव ॥ १६ ॥ निहन्मिदुःशासनमद्यपापंसंरक्ष्यतामद्यसमस्तयोधाः ॥ इत्येवमुक्त्वासहसाभ्यधावन्निहंतुकामोतिबलस्तरस्वी ॥ १७ ॥ तथातुविक्रम्यरणेवकोद
रोमहागजंकेसरिकोयथैव ॥ निगृह्यदुःशासनमेकवीरःसुयोधनस्याधिरथेःसमक्षं ॥ १८ ॥ रथादवपुत्यगतःसभूमौयत्नेनतस्मिन्प्रणिधायचक्षुः ॥ असिसमु
द्यम्यसितंसुधारंकंठेपदाक्रम्यचवेपमानं ॥ १९ ॥ उवाचतद्रौरितियद्दुवाणोत्क्षेपदेःकर्णसुयोधनाभ्यां ॥ येराजसूयावभृथेपवित्राजाताःकचायाज्ञसेन्यादु
रात्मन् ॥ २० ॥ तेषाणिनाकतरेणावरुष्टास्तद्दृष्ट्वापृच्छतिर्भीमसेनः ॥ श्रुत्वातुतद्भूमवचःसुघोरंदुःशासनोभीमसेनंनिरीक्ष्य ॥ २१ ॥ जज्वालभीमंसतदा
स्मयेनसंश्रृण्वतांकौरवसोमकानां ॥ उक्तस्तदाजौसतथासरोषंजगादभीमंपरिवर्तनेत्रः ॥ २२ ॥ अयंकरिकराकारःपीनस्तनविमर्दनः ॥ गोसहस्रप्रदाताचक्ष
त्रियांतकरःकरः ॥ २३ ॥ अनेनयाज्ञसेन्यामेभीमकेशाविकर्षिताः ॥ पश्यतांकुरुमुख्यानांयुष्माकंचसभासदां ॥ २४ ॥ एवंचसौराजसुतंनिशम्यब्रुवंतमा
जौविनिपीड्यवक्षः ॥ भीमोवलात्तंप्रतिगृह्यदोभ्यामुच्चैर्ननादाथसमस्तयोधान् ॥ २५ ॥ उवाचयस्यास्तिबलंसरक्षत्वसौभवेदद्यनिरंस्तबाहुः ॥ दुःशासनंजी
वितंप्रोत्सृजंतमाक्षिप्ययोधांस्तरसामहाबलः ॥ २६ ॥ एवंचक्रुद्धोभीमसेनःकरेणउत्पाटयामासभुजंमहात्मा ॥ दुःशासनंतेनसर्वोरमध्येजघानवज्राशानिस
न्निभेन ॥ २७ ॥ उर्लक्ष्यवक्षःपतितस्यभूमावथापिवच्छोणितमस्यकोष्णं ॥ ततोनिपात्यास्यशिरोपकृत्यतेनासिनातवपुत्रस्यराजन् ॥ २८ ॥ सत्यांचिकीर्षु
मंतिमान्प्रतिज्ञांभीमोपिवच्छोणितमस्यकोष्णं ॥ आस्वाद्यचास्वाद्यचवीक्षमाणःक्रुद्धोहिवैनंनिजगादवाक्यं ॥ २९ ॥ स्तन्यस्यमातुर्मधुसर्पिषोर्वामाध्वीकपा
नस्यचसल्लतस्य ॥ दिव्यस्यवातोयरसस्यपानात्पयांदधिभ्यांमथिताच्चमुख्यात् ॥ ३० ॥ अन्यानिपानानिचयानिलोकेसुधासृतस्वादुरंसानितेभ्यः ॥ सर्वेभ्य
एवाभ्यधिकोरसोयंममाद्यचास्याहितलोहितस्य ॥ ३१ ॥

॥ ३१ ॥ ३२ ॥ ३३ ॥ ३४ ॥ ३५ ॥ ३६ ॥ इतिकर्णपर्वणिनैलकंदीयेभारतभावादीपेद्यशीतितमोऽध्यायः ॥ ८२ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ तत्रेति ॥ १ ॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥
 वदस्तयोर्युद्धमतीवदारुणंप्रदीव्यतोः प्राणदुरोदरंद्वयोः ॥ परस्परेणाभिनिविष्टरोषयोरुदग्रयोः शंबरशक्रयोर्यथा ॥ ३१ ॥ शरैः शरीरार्तिकरैः सुतेजनैर्निजघ्नतु
 स्वावितरेतरंभृशं ॥ सकृद्यभिन्नाविववासितांतरेमहागजौमन्मथसक्तचेतसौ ॥ ३२ ॥ तवात्मजस्याथवकोदरस्त्वरन्धनुः क्षुराभ्यां ध्वजमेव चार्च्छितम् ॥ ललाट
 मप्यस्य विभेदपत्रिणाशिरश्चकायात्प्रजहारसारथेः ॥ ३३ ॥ सराजपुत्रोन्यदवाप्यकार्मुकं वकोदरं द्वादशभिः पराभिनत् ॥ स्वयं नियच्छंस्तुरगानजिह्वगैः शरैश्च
 भीमं पुनरप्यवीचषत् ॥ ३४ ॥ ततः शरं सूर्यमरीचिसप्रभंसुवर्णवज्रोत्तमरत्नभूषितं ॥ महेंद्रवज्राशनिपातदुःसहं मुमोच भीमांगविदारणक्षमं ॥ ३५ ॥ सतेन
 निर्विद्धतनुर्वकोदरो निपातितः सस्तनुर्गतासुवत् ॥ प्रसार्यवाहूरथवर्यमाश्रितः पुनः संज्ञामुपलभ्य चानदत् ॥ ३६ ॥ इति श्रीमहाभारतेकर्णपर्वणिदुःशा
 सनभीमसेनयुद्धेद्यशीतितमोऽध्यायः ॥ ८२ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ संजय उवाच तत्राकरोदुष्करं राजपुत्रोदुःशासनस्तुमुलं युद्धमानः ॥ चिच्छेदभी
 मस्य धनुः शरणपट्याशरैः सारथिमप्यविध्यत् ॥ १ ॥ सतल्लवाराजपुत्रस्तरस्वीविव्याधभीमं नवभिः पृषत्कैः ॥ ततोभिनद्वद्भुभिः क्षिप्रमेव वरेषुभिर्भीमसेनं
 महात्मा ॥ २ ॥ ततः क्रुद्धो भीमसेनस्तरस्वीशक्तिचोग्रां प्राहिणोत्ते सुताय ॥ तामापतंतीं सहसा तिघोरां दृष्ट्वा सुतस्तेज्वलितामिवोल्कां ॥ ३ ॥ आकर्णपूर्णैरिषुभि
 र्महात्मा चिच्छेदपुत्रोदशभिः पृषत्कैः ॥ दृष्ट्वा तु तत्कर्मकृतं सुदुष्करं प्रापूजयन् सर्वयोधाः प्रहृष्टाः ॥ ४ ॥ अथाशुभीमं च शरणभूयोगादं सविव्याध सुतस्त्वदीयः ॥
 चुक्रोधभीमः पुनराशुतस्मै भृशं प्रजज्वालरूपाभिवीक्ष्य ॥ ५ ॥ विद्धोस्मि वीराशुभृशं त्वयाद्यसहस्वभूयोपि गदाप्रहारं ॥ उक्तैव मुञ्चैः कुपितोथभीमो जघ्नाहतांभी
 मगदां वधाय ॥ ६ ॥ उवाच चाद्याहमहंदुरात्मन्पास्यामितेशोणितमाजिमध्ये ॥ अथैवमुक्तस्तनयस्तवोग्रां शक्तिवेगात्प्राहिणोन्मृत्युरूपां ॥ ७ ॥ आविध्यभी
 मोपि गदांसुघोरां विचिक्षिपे रोपपरीतमूर्तिः ॥ सातस्य शक्तिं सहसा विरुज्यपुत्रं तवाजौताडयामास मूर्ध्नि ॥ ८ ॥ सविस्तरन्नागइव प्रभिन्नो गदामस्मै तुम्ले प्रा
 हिणोद्वै ॥ तथाहरदशधन्वंतराणिदुःशासनं भीमसेनः प्रसद्य ॥ ९ ॥ तथाहतः पतितो वेपमानोदुःशासनो गदया वेगवत्या ॥ विध्वस्तवर्माभिरणां वरस्रक्विचेष्टमा
 नो भृशवेदनातुरः ॥ १० ॥ हयाः ससूतानिहतानरेन्द्रचूर्णीकृतश्चास्यरथः पतंत्या ॥ दुःशासनं पांडवाः प्रेक्ष्य सर्वे हृष्टाः पंचालाः सिंहनादानमुंचन् ॥ ११ ॥ तंपात
 यित्वा यवकोदरोथजगर्जहर्षेण विनादयन् दिशः ॥ नादेन तेनाखिलपार्श्ववर्तिनो मूर्च्छाकुलाः पतितास्त्वाजमीढ ॥ १२ ॥ ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥

॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥ २६ ॥ २७ ॥ २८ ॥ २९ ॥ ३० ॥ ३१ ॥

भीमोपिवेगादवतीर्ययानाहुःशासनंवेगवानभ्यधावत् ॥ ततःस्मृत्वाभीमसेनस्तरस्वीसापन्नकंयत्प्रयुक्तंमुतैस्ते ॥ १३ ॥ तस्मिन्सुघोरेतुमुलेवर्तमानेप्रधानभू
यिष्ठतरैःसमंतात् ॥ दुःशासनंतत्रसमीक्ष्यराजन्भीमोमहाबाहुरचिंत्यकर्मा ॥ १४ ॥ स्मृत्वाथकेशग्रहणंचदेव्यावस्त्रापहारंचरजस्वलायाः ॥ अनागसोभर्तृप
राङ्मुखायादुःखानिदत्तान्यपिविप्रचिंत्य ॥ १५ ॥ जज्वालक्रांथादथभीमसेनआज्यप्रसिक्तोहियथाहुताशः ॥ तत्राहकर्णंचसुयोधनंचरूपद्रौणिंरुतवर्माण
मेव ॥ १६ ॥ निहन्मिदुःशासनमद्यपापंसंरक्ष्यतामद्यसमस्तयोधाः ॥ इत्येवमुक्त्वासहसाभ्यधावन्निहंतुकामोतिबलस्तरस्वी ॥ १७ ॥ तथातुविक्रम्यरणेवकोद
रोमहागजंकेसरिकोयथैव ॥ निगृह्यदुःशासनमेकवीरःसुयोधनस्याधिरथेःसमक्षं ॥ १८ ॥ रथादवपुत्यगतःसभूमौयत्नेनतस्मिन्प्रणिधायचक्षुः ॥ असिसमु
द्यम्यसितंसुधारंकंठेपदाक्रम्यचवेपमानं ॥ १९ ॥ उवाचतद्रौरितियद्दुवाणोदृष्टोवदेःकर्णसुयोधनाभ्यां ॥ येराजसूयावभृयेपवित्राजाताःकचायाज्ञसेन्यादु
रात्मन् ॥ २० ॥ तेषाणिनाकतरेणावरुष्टास्तदृष्ट्वापृच्छतिभीमसेनः ॥ श्रुत्वातुतद्भीमवचःसुघोरंदुःशासनोभीमसेनंनिरोक्ष्य ॥ २१ ॥ जज्वालभीमंसतदा
स्मयेनसंशृण्वतांकौरवसोमकानां ॥ उक्तस्तदाजौसतथासरोषंजगादभीमंपरिवर्तनेत्रः ॥ २२ ॥ अयंकरिकराकारःपीनस्तनविमर्दनः ॥ गोसहस्रप्रदाताचक्ष
त्रियांतकरःकरः ॥ २३ ॥ अनेनयाज्ञसेन्यामेभीमकेशाविकर्षिताः ॥ पश्यतांकुरुमुस्यानांयुष्माकंचसभासदां ॥ २४ ॥ एवंचसौराजसुतंनिशम्यब्रुवंतमा
जौविनिपीड्यवक्षः ॥ भीमोवलात्तंप्रतिगृह्यदोभ्यामुच्चैर्ननादाथसमस्तयोधान् ॥ २५ ॥ उवाचयस्यास्तिबलंसरक्षत्वसौभवेदयनिरंस्तबाहुः ॥ दुःशासनंजी
वितंप्रोत्सृजंतमाक्षिप्ययोधांस्तरसामहाबलः ॥ २६ ॥ एवंचक्रुद्धोभीमसेनःकरेणउत्पाटयामासभुजंमहात्मा ॥ दुःशासनंतेनसर्वोरमध्येजघानवज्राशनिस
न्निभेन ॥ २७ ॥ उर्लक्ष्यवक्षःपतितस्यभूमावथापिवच्छोणितमस्यकोष्णं ॥ ततोनिपात्यास्यशिरोपकृत्यतेनासिनातवपुत्रस्यराजन् ॥ २८ ॥ सत्यांचिकीषु
मंतिमान्प्रतिज्ञांभीमोपिवच्छोणितमस्यकोष्णं ॥ आस्वाद्यचास्वाद्यचवीक्षमाणःक्रुद्धोहचैनंनिजगादवाक्यं ॥ २९ ॥ स्तन्यस्यमातुर्मधुसर्पिषोर्वामाध्वीकपा
नस्यचसत्कृतस्य ॥ दिव्यस्यवातोयरसस्यपानात्पयोदधिभ्यांमथिताच्चमुस्यात् ॥ ३० ॥ अन्यानिपानानिचयानिलोकेसुधासृजत्स्वादुरंसानितेभ्यः ॥ सर्वेभ्य
एवाभ्यधिकोरसोयंममाद्यचास्याहितलोहितस्य ॥ ३१ ॥

॥३२॥३३॥३४॥३५॥३६॥३७॥३८॥३९॥४०॥४१॥४२॥४३॥४४॥४५॥४६॥४७॥४८॥४९॥५०॥५१॥५२॥ इतिकर्णपर्वणिनैलकंठीयेभारतभावदीपेच्यशीतितमोऽध्यायः ॥ ८३ ॥

अथाहभीमःपुनरुग्रकर्मादुःशासनंक्रोधपरीतचेताः ॥ गतासुमालोक्यविहस्यसुस्वरंकिंवाकुर्यान्मृत्युनारक्षितोसि ॥ ३२ ॥ एवंब्रुवाणंपुनराद्रवंतमास्वाद्यमानं
 तमनिप्रहृष्टं ॥ येभीमसेनंददृशुस्तदानींभयेनतेपिव्यथितानिपेतुः ॥ ३३ ॥ येचापिनासन्व्यथितामनुष्यास्तेपांकरेभ्यःपतितंहिशखं ॥ भयाच्चसंचुकुशुरस्वरैस्ते
 निर्मौलिनाक्षादृशुभ्रमंततः ॥ ३४ ॥ तंतत्रभीमंददृशुःसमंताद्दौःशासनंतद्रुधिरंपिवंतं ॥ सर्वेपलायंतभयाभिपन्नानवैमनुष्यायमित्तिब्रुवाणाः ॥ ३५ ॥ त
 स्मिन्कृतेभीमसेनेनरूपेदृष्ट्वाजनाःशोणितंपीयमानं ॥ संप्राद्रवंश्चित्रसेनेनसार्धंभीमंरक्षाभापमाणाभयार्ताः ॥ ३६ ॥ युधामन्युःप्रद्रुतंचित्रसेनंसहानीक
 स्वभ्ययाद्राजपुत्रः ॥ विव्याधचैनंनिशितैःपृषत्कैर्व्यपेतभीःसप्तभिराशुमुक्तैः ॥ ३७ ॥ संक्रांतभोगइवलेलिहानोमहोरगःक्रोधविपंसिस्तक्षुः ॥ निवृत्त्यपांचा
 लजमभ्यविध्यत्रिभिःशरैःसारथिमस्यपद्भिः ॥ ३८ ॥ ततःसुपुंखेनसुयंत्रितेनसुसंशिताग्रेणशरेणशूरः ॥ आकर्णमुक्तेनसमाहितेनयुधामन्युस्तस्यशिरोजहा
 र ॥ ३९ ॥ तस्मिन्हतेभ्रातरिचित्रसेनेक्रुद्धःकर्णःपौरुषंदर्शयानः ॥ व्यद्रावयत्पांडवानामनीकंप्रत्युद्यातानकुलेनामितौजाः ॥ ४० ॥ भीमापिहत्वातत्रैवदुः
 शासनममर्षणं ॥ पूरयित्वांजलिभूयोरुधिरस्योग्रनिःस्वनः ॥ ४१ ॥ शृण्वतांलोकवीराणामिदंवचनमब्रवीत् ॥ एषतेरुधिरंकंठात्पिवापिपुरुपाधम ॥ ४२ ॥
 ब्रूहीदानींतुसंहृष्टःपुनर्गौरितिगौरिति ॥ येतदास्मान्प्रनृत्यंतिपुनर्गौरितिगौरिति ॥ ४३ ॥ तान्वयंप्रतिनृत्यामःपुनर्गौरितिगौरिति ॥ प्रमाणकोट्यांशयनंकाल
 कूटस्यभोजनं ॥ ४४ ॥ दंशनंचाहिभिःरुणोर्दाहंचजतुवेश्मनि ॥ घृतेनराज्यहरणमरणयेवसतिश्रया ॥ ४५ ॥ द्रौपद्याःकेशपक्षस्यग्रहणंचसुदारुणं ॥ इष्वस्त्रा
 णिचसंग्रामेष्वसुखानिचवेश्मनि ॥ ४६ ॥ विराट्भवनेयश्चक्लेशोस्माकंपृथग्विधः ॥ शकुनेर्धार्तराष्ट्रस्यराधेयस्यचमंत्रिते ॥ ४७ ॥ अनुभूतानिदुःखानितेषां
 हेतुस्त्वमेवहि ॥ दुःखान्येतानिजानीमोनसुखानिकदाचन ॥ धृतराष्ट्रस्यदौरात्म्यात्सपुत्रस्यसदावयं ॥ ४८ ॥ इत्युक्त्वावचनंराजनजयंप्राप्यवृकोदरः ॥ पुनरा
 हमहाराजस्मयंस्तौकेशवार्जुनौ ॥ ४९ ॥ अस्तृग्दिग्धोविस्रवलोहितास्यःक्रुद्धोत्यर्थंभीमसेनस्तरस्वी ॥ दुःशासनेयद्रणेसंश्रुतमेतद्वैसत्यंकृतमघेहवीरौ ॥ ५० ॥
 अत्रैवदास्याम्यपरंद्वितीयंदुर्योधनंयज्ञपशुंविशस्य ॥ शिरोमृदित्वाचपदादुरात्मनःशांतिलप्स्येकौरवाणांसमक्षं ॥ ५१ ॥ एतावदुक्त्वावचनंप्रहृष्टेननादचो
 चैरुधिरार्द्रगात्रः ॥ ननर्दचैवाविलोमहात्मावृत्रनिहत्येवसहस्रनेत्रः ॥ ५२ ॥ इतिश्रीमहाभारतेकर्णपर्वणिदुःशासनवधेच्यशीतितमोऽध्यायः ॥ ८३ ॥

दुःशासने इति ॥ १ ॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥

संजय उवाच दुःशासने तु निहते तव पुत्रामहारथाः ॥ महाक्रोधविपावीराः समरेष्वपलायिनः ॥ १ ॥ दशराजन्महर्षीर्षाभिर्मिंप्राच्छादयन् शरैः ॥ निषंगी
कवचीपांशीदंडधारोधनुर्धरः ॥ २ ॥ अलोलुपः सहः पटोवातवेगमुवर्चसौ ॥ एते समेत्यसहिताभ्रातृव्यसनकर्षिताः ॥ ३ ॥ भीमसेनं महाबाहुं मार्गणैः समवार
यन् ॥ सवार्यमाणो विशिखैः सनंतात्तैर्महारथैः ॥ ४ ॥ भीमः क्रोधाग्निरकाक्षः क्रुद्धः कालइवावभौ ॥ तांस्तु भैरुर्महावेगेर्दशभिर्दशभारतान् ॥ ५ ॥ रुक्मांगदा
नरुक्मपुंसैः पार्थो निन्येयमक्षयं ॥ हतेपुत्रेपुर्वीरेपुप्रदुद्राववलंतव ॥ ६ ॥ पश्यतः सूनपुत्रस्य पांडवस्य भयार्दितं ॥ ततः कर्णो महाराजप्रविवेश सहद्रयं ॥ ७ ॥ द
ध्वाभीमस्य विक्रान्तमंतकस्य प्रजास्त्रिव ॥ तस्य त्वाकारभावज्ञः शल्यः समितिर्गोभिनः ॥ ८ ॥ उवाच वचनं कर्णं प्राप कालमरिंदमं ॥ माव्यथांकुरुराधेयनैवं त्व
य्युपपद्यते ॥ ९ ॥ एते द्रवंति राजानो भीमसेनभयार्दिताः ॥ दुर्योधनश्च समूहो भ्रातृव्यसनकर्षितः ॥ १० ॥ दुःशासनस्य रुधिरपीयमानं महात्मज ॥ व्यापन्न
चेतसश्चैव गोकोपहतचेतसः ॥ ११ ॥ दुर्योधनमुपासंते परिवार्यममंततः ॥ रूपप्रभृतयश्चैते हतशेषाः सहोदराः ॥ १२ ॥ पांडवालब्धलक्षाश्वधनं जयपुरोगमाः ॥
त्वामेवाभिमुखाः शूरायुद्धाय समुपस्थिताः ॥ १३ ॥ सत्वं पुरुषशार्दूलपौरुषेण समास्थितः ॥ क्षत्रधर्मपुरस्कृत्य प्रत्युद्वाहियनं जयं ॥ १४ ॥ भारोहिधार्तरापृणत्व
यिसर्वः समाहितः ॥ तमुद्दहमहाबाहो यथाशक्तियथावलं ॥ १५ ॥ जयेस्याद्विपुलाकीर्तिध्रुवः स्वर्गः पराजये ॥ वृषसेनश्चराधेयसंकुहस्तनयस्तव ॥ १६ ॥ त्वयि
मोहं समापन्ने पांडवान्निधावति ॥ एतच्छुचानुवचनं शल्यस्यामितनेजसः ॥ हृदि चावश्यकं भावं चक्रे युद्धाय सुस्विरं ॥ १७ ॥ ततः क्रुद्धो वृषसेनो भ्यधावदव
स्थितं प्रमुखे पांडवंतं ॥ वृकोदरं कालमिवात्तदंडंगदाहस्तं योधयंतं त्वदीयान् ॥ १८ ॥ तमभ्यधावन्नकुलः प्रवीरो रोपादमित्रं प्रतुदन्पत्कः ॥ कर्णस्य पुत्रं समरे
प्रहृष्टं पुराजिघां सुर्मन्त्रविवजंभं ॥ १९ ॥ ततो ध्वजं स्फाटिकचित्रकंचुकं चिच्छेद वीरो नकुलः क्षुरेण ॥ कर्णात्मजस्यैव मनंचद्विभ्रं जलनजां वृनदचित्रनदं ॥ २० ॥
अथान्यदादाय धनुः सश्रीघ्रं कर्णात्मजः पांडवमभ्यविध्यत् ॥ दिव्यैरश्वैरभ्यवर्षच्च सांपिकर्णस्य पुत्रानकुलं कृताश्वः ॥ २१ ॥ अशक्तिपादाच्चरुपाचराजन् स्वयाच्च
भान्नामममीरगाच्च ॥ जज्वाल कर्णस्य सुतोतिमात्रमिदो यथा ज्याहुतिभिर्दुताशः ॥ २२ ॥ कर्णस्य पुत्रानकुलस्य राजन्सर्वानश्वानक्षिणोदुत्तमाश्वैः ॥ वनायु
जान्वैनकुलस्य शुभ्रानुदग्रगान्हेमजालावनद्धान् ॥ २३ ॥

म.भा.टी.

॥ ९७ ॥

॥ २४ ॥ २५ ॥ २६ ॥ २७ ॥ २८ ॥ २९ ॥ ३० ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ ३३ ॥ ३४ ॥ ३५ ॥ ३६ ॥ ३७ ॥ ३८ ॥ ३९ ॥ ४० ॥ ४१ ॥ ४२ ॥ इतिकर्णपर्वणिलकंडीयेभारतभावदीपेचतुरशीतितमोऽध्यायः ॥ ८४ ॥
ततोहताश्वादेवरुद्ययानादादायचर्मा मलरुक्मचंद्रं ॥ आकाशसंकांशमसिंप्रगृह्यदोधूयमानःखगवच्चचार ॥ २४ ॥ ततोंतरिक्षेचस्थाश्वनागंचिच्छेदतूर्ण
नकुलश्चित्रयोधी ॥ तेषंप्रपतन्नसिनागांविशस्तायंथाश्वमेधेपशवःशमित्रा ॥ २५ ॥ द्विसाहस्राःपातितायुद्धशौंडानानादेश्याःसुभृताःमत्यसंधाः ॥ एकेनसं
स्येनकुलेनकृत्ताजयेप्सुनानुत्तमचंदनांगाः ॥ २६ ॥ तमापतंतंनकुलंसोभिपत्यसमंततःसायकैःप्रत्यविद्यत् ॥ सतुघमानानकुलःपृपत्कैर्विव्याधवीरंसचुको
पविद्धः ॥ २७ ॥ महाभयैरक्ष्यमाणामहात्माभ्रात्राभीमेनाकरोत्तत्रभीमं ॥ तंकर्णपुत्रोव्यधमंतमकंनराश्वमातंगरथाननेकान् ॥ २८ ॥ क्रीडंतमष्टादशभिःपृ
पत्कैर्विव्याधवीरंनकुलंसरोपः ॥ सतेनविद्धातिभृशंतरस्वीमहाहवेवृषसेनेनराजन् ॥ २९ ॥ क्रुद्धेनधावन्समरेजिघांसुःकर्णात्मजंपांडुसुतोवृवीरः ॥ वितत्यप
सौसहसापतंतंशेनयथैवामिपलुब्धमाजौ ॥ ३० ॥ अवाकिरदृपसेनस्तनस्तंशितैःशरैर्नकुलमुदारवीर्यं ॥ सतान्मोघांस्तस्यकुर्वन्शरौघान्चचारमार्गान्नकुल
श्चित्ररूपान् ॥ ३१ ॥ अथास्यतूर्णचरतानरेंद्रखड्गेनचित्रंनकुलस्यतस्य ॥ महपुभिव्यधमत्कर्णपुत्रोमहाहवेचमंसहस्रतारं ॥ ३२ ॥ तंचायमंनिशितंतीक्ष्णधा
रंविकोशमुग्रंगुरुभारसाहं ॥ द्विपच्छरीरांतकरंमुघोरमाधुन्वतःसर्पमिवोग्ररूपं ॥ ३३ ॥ क्षिप्रंशरैःपद्भिरमित्रसाहश्वकर्तृखड्गंनिशितैःसुवेगैः ॥ पुनश्चदीपैर्नि
शितैःपृपत्कैःस्तनांतरेगाढमथाभ्यविद्यत् ॥ ३४ ॥ कृत्वातुतदुष्करमार्यजुष्टमन्यैर्नरैःकर्मरणेमहात्मा ॥ ययौरयंभीमसेनस्यराजन्शराभितप्तानकुलस्वरावा
न् ॥ ३५ ॥ सभीमसेनस्यरयंहताश्वोमाद्रीसुतःकर्णसुताभितप्तः ॥ आपुपुवंसिंहइवीचलाग्रंसंप्रेक्ष्यमाणस्यधनंजयस्य ॥ ३६ ॥ ततःक्रुद्धोवृषसेनोमहात्माव
वर्षताविपुजालेनवीरः ॥ महारथावेकरयेसमेतौशरैःप्रभिदन्निवपांडवेयौ ॥ ३७ ॥ तस्मिन्त्रथेनिहतेपांडवस्यक्षिप्रंचखड्गेविशिखैर्निकृत्तं ॥ अन्येचसंहत्यकुरु
प्रवीरास्ततोन्वघ्नन्शरवर्षैरुपेत्य ॥ ३८ ॥ तौपांडवेयौपरितःसमेतान्संहूयमानाविवहव्यवाहौ ॥ भीमार्जुनौवृषसेनायक्रुद्धौववर्षतुःशरवर्षमुघोरं ॥ ३९ ॥ अ
थाव्रवीन्मारुतिःफाल्गुनंचपश्यस्वैनंनकुलंपीड्यमानं ॥ अयंचनोवाधतेकर्णपुत्रस्तस्माद्भ्रवान्प्रत्यपयातुकार्णि ॥ ४० ॥ सतन्निगम्यैववचःकिरीटीरथंसमासा
द्यदकोदरस्य ॥ अथाव्रवीन्नकुलोवीक्ष्यवीरमुपागतंशातयशीघ्रमेनं ॥ ४१ ॥ इत्येवमुक्तःसहसाकिरीटीभ्रात्रासमक्षुंनकुलेनसंस्ये ॥ कपिध्वजकेशवसंगृहीतं
प्रैषीदुदग्रोवृषसेनायवाहम् ॥ ४२ ॥ इतिश्रीमहाभारतेकर्णपर्वणिवृषसेनयुद्धेनकुलपराजयेचतुरशीतितमोऽध्यायः ॥ ८४ ॥ ॥ ९७ ॥ ॥ ९७ ॥

कर्णपर्व

८

॥ ९७ ॥

नकुलमिति ॥ १ ॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥

संजय उवाच नकुलमथ विदित्वा छिन्नबाणासनासि विरथमरिशरार्तकर्णपुत्रास्त्रभ्रं ॥ पवनधुतपताकाहादिनोवल्गिताश्वावरपुरुषनियुक्तास्तेरथैः शो
घमीयुः ॥ १ ॥ द्रुपदसुतवरिष्ठाः पंचशौनेयषष्ठाद्रुपददुहितपुत्राः पंचचामित्रसाहाः ॥ द्विरदरथनराश्वान्सूदयंतस्त्वदीयान्भुजगपतिनिकाशैर्मार्गणैरात्तशस्त्राः
॥ २ ॥ अथतवरथमुख्यास्ताम्रतीयुस्वरंतःरूपहृदिकसुतौचद्रौणिदुर्योधनौच ॥ शकुनिमुतवकौचक्राथदेवावृथौचद्विरदजलदघोपैःस्यंदनैःकार्मुकैश्च ॥ ३ ॥
तवनृपरथिवीरास्तान्द्रौकंचवीरान्नुवरशरवराग्रैस्ताडयंतोभ्यसंधन् ॥ नवजलदसवर्णेहस्तिभिस्तानुदीयुर्गिरिशिखरनिकाशैर्भीमवेगैःकुलिंदाः ॥ ४ ॥ सुक
ल्पिताहैमवतामदोक्तरणाभिकामैःरुतिभिःसमास्थिताः ॥ सुवर्णजालैर्विततावभुर्गजास्तथायथाखजलदाःसविद्युतः ॥ ५ ॥ कुलिंदपुत्रोदशभिर्महायसैः
रूपंससूताश्वमपीडयद्गुं ॥ ततःशरद्वसुतसायकैर्हतःसहैवनागेनपपातभूतले ॥ ६ ॥ कुलिंदपुत्रावरजसुतोमरैर्दिवाकरांशुप्रतिमैर्यस्मयैः ॥ रथंचविद्वोभ्य
नन्नादनर्दतस्ततोस्यगांधारपतिःशिरोऽहरत् ॥ ७ ॥ ततःकुलिंदपुत्रेपुत्रेष्वथप्रहृष्टरूपास्तवतेमहारथाः ॥ भृगंप्रदंभुर्लवणांबुसंभवान्परांश्वबाणासनपाणयो
भ्ययुः ॥ ८ ॥ अथाभवद्युद्धमतीवदारुणंपुनःकुरुणांसहपांडुसंजयैः ॥ शरासिगक्त्यृष्टिगदापरश्वधैर्नराश्वनागासुहरंभृशाकुलं ॥ ९ ॥ रथाश्वमातंगपदातिभि
स्ततःपरस्परंविप्रहताःपतन्क्षितौ ॥ यथामविद्युस्तनितावलाहकाःसमाहतादिग्भ्यइवाग्रमारुतैः ॥ १० ॥ ततःगतानीकमतान्महागजांस्तथारथान्यत्तिगणां
श्वतानवहून् ॥ जघानभोजस्तुह्यानथापतन्क्षणाद्विशस्ताःकृतवर्मणःगैः ॥ ११ ॥ अथापरद्रौणिहतामहाद्विपात्रयःसमर्वायुधयोधंकेतनाः ॥ निपेतुरुर्व्या
व्यसवोनिपातितास्तथायथावज्जहतामहाचलाः ॥ १२ ॥ कुलिंदराजावरजादनंतरःस्तनांतरंपत्रिवरैरताडयत् ॥ तवात्मजंतस्यतवात्मजःगैःगितैःशरीरंच्यहन
द्विपंचतं ॥ १३ ॥ सज्जगिराजःसहराजमनुनापपातरक्तंयद्दुसर्वतःक्षरत् ॥ महेंद्रवज्रप्रहतांबुदागमेयथाजलंगैरिक्कपर्वतस्तथा ॥ १४ ॥ कुलिंदपुत्रप्रहितोपगोहि
पःक्राथंससूताश्वरथंच्यपोथयत् ॥ ततोपतत्क्राथशराभिघातितःसहेश्वरोवज्जहतोयथागिरिः ॥ १५ ॥ रथोद्विपस्येनहतापतच्छरैःक्राथाधिपःपर्वतजेनदुर्जयः ॥
सवाजिसूतेष्वमनध्वजस्तथायथामहावातहतोमहाद्रुमः ॥ १६ ॥ वक्रोद्विपस्यंगिरिराजवासिनंभृगंशरैर्द्वादशभिःपराभिदत् ॥ ततोवक्रंसाश्वरथंगहाद्विपोद्दु
तंचतुर्भिश्चरणैर्व्यपोथयत् ॥ १७ ॥ सनागराजःसनियंतृकोपतत्तथाहतोवभ्रुसुतेपुभिर्भृशं ॥ सचापिदेवावृधसूनुरदितःपपातनुन्नःसहदेवसूनुना ॥ १८ ॥

॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥ २६ ॥ २७ ॥ २८ ॥ २९ ॥ ३० ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ ३३ ॥ ३४ ॥ ३५ ॥ ३६ ॥ ३७ ॥

विषाणगात्रावरयोधपातिनागजेनहंतुंशकुनिकुलिंदजः ॥ जगामवेगेनभृशार्दयंश्वतंततोस्यगांधारपतिःशिरोहरत् ॥ १९ ॥ ततःशतानीकहतामहागजाः
 ह्यारथाःपत्तिगणाश्वतावकाः ॥ सुपर्णवानप्रहतायथोरगास्तथागतागांविशविचूर्णिताः ॥ २० ॥ ततोभ्यविद्यदृष्टुभिःशितैःशरैःकलिंगपुत्रो नकुलात्मजं
 स्मयन् ॥ ततोस्यकोपेद्विचकर्तनाकुलिःशिरःक्षुरंगां वुजसन्निभाननं ॥ २१ ॥ ततःशतानीकमविध्यदायसैस्त्रिभिःशरैःकर्णसुतोर्जुनंत्रिभिः ॥ त्रिभिश्चर्मा
 मंनकुलं वसतभिर्जनार्दनं द्वादशभिश्चस्माथकैः ॥ २२ ॥ तदस्यकर्मातिमनुष्यकर्मणःसर्माक्ष्यदृष्टाःकुरवाभ्यपूजयन् ॥ पराक्रमज्ञास्तुधनंजयस्यवेदुतोयम
 द्वावितितेतुमेनिरे ॥ २३ ॥ ततःकिरीटीपरवीरघार्ताहताश्वमालोक्यनरप्रवारः ॥ माद्रीसुतंनकुलंलोकमध्येसर्माक्ष्यकृष्णंभृशविद्वतंच ॥ २४ ॥ समभ्यधावदृ
 पसेनमाहवससुतजस्यप्रमुखेस्थितस्तदा ॥ तमापतंतनरवीरमुग्रंमहाहवेवाणसहस्रधारिणं ॥ २५ ॥ अभ्यापतत्कर्णसुतोमहारथंयथामहेंद्रंनमुचिःपुरातथा ॥
 ततोद्भुतंचैकशरेणपार्थशितंनविध्यायुधिकर्णपुत्रः ॥ २६ ॥ ननाटनादंसुमहानुभावोविध्वेवशक्रंनमुचिःसर्वारं ॥ पुनःसपार्थवृषसेनउग्रैर्वाणैरविद्यदृष्टुजम्
 लेतुमये ॥ २७ ॥ तथैवरुष्णंनवभिःसमार्दयत्पुनश्चपार्थदशभिर्जघान ॥ पूर्वयथावृषसेनप्रयुक्तरभ्याहतःश्वेतहयःशरैस्तैः ॥ २८ ॥ संरंभर्माषट्मिनोवधाय
 कर्णात्मजस्याथमनःप्रदधे ॥ ततःकिरीटीरणमृधिकोपात्कृत्वात्रिशाखांभ्रुकुटिललाटे ॥ २९ ॥ मुमोचनूर्णंविशिखान्महात्मावधेयतःकर्णसुतस्यसंख्ये ॥
 आरक्तनेत्रोतकशत्रुहंताउवाचकर्णभृशमुस्मयंस्तदा ॥ ३० ॥ दुर्योधनंद्रौणिमुखांश्चसर्वानहंरणेवृषसेनंतमुग्रं ॥ संपश्यतःकर्णतवाद्यसंख्येनयामिलोकंनि
 शितैःपृपत्कैः ॥ ३१ ॥ ऊनंचतावाद्दिजनावदंतिस्वैर्भवद्भिर्ममसूनुर्हतोसौ ॥ एकारथोमद्विहीनस्तरस्त्रीअहंहनिष्येभवतांसमक्षं ॥ ३२ ॥ संरक्ष्यतांरथसंस्थाःसुतो
 यंअहंहनिष्येवृषसेनमुग्रं ॥ पश्चाद्विष्येत्वामपिसंप्रमूढमहंहनिष्येर्जुनआजिमध्ये ॥ ३३ ॥ तमद्यमूलंकलहस्यसंख्येदुर्योधनापाश्रयजातदर्पं ॥ त्वामद्यहं
 तास्मिरणेप्रसह्यअस्यैवहंतायुधिर्भामसेनः ॥ ३४ ॥ दुर्योधनस्याधमपूरुपस्ययस्यानयादेपमहान्क्षयोभवत् ॥ सएवमुक्ताविनिमृज्यचापंलक्ष्यंहिकृत्वावृ
 पसेनमाजौ ॥ ३५ ॥ ससर्जवाणान्विशिखान्महात्मावधायराजन्कर्णसुतस्यसंख्ये ॥ विव्याधचैनंद्रशभिःपृपत्कैर्मर्मस्वशंकंप्रहसन्किरीटी ॥ ३६ ॥ चिच्छेदचा
 स्येष्वसनंभुजौचक्षुरैश्चतुर्भिर्निशितैःशिरश्च ॥ सपार्थवणाभिहतःपपातरथाद्विवाहुर्विशिरायरायां ॥ ३७ ॥

॥ ३८ ॥ ३९ ॥ इतिकर्णपर्वणिनैलकंठीयेभारतभावदीपेपंचाशीतितमोऽध्यायः ॥ ८५ ॥ ॥ ७३ ॥ ॥ ७४ ॥ तमायांतमिति ॥ १ ॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥

सुपुष्पितो वृक्षवरोतिकायोवातेरितः शालद्ववाद्रिशृंगान् ॥ संप्रेक्ष्यवाणाभिहतंपतंतरथात्सुतंसूतजः क्षिप्रकारी ॥ ३८ ॥ रथं रथेनाशुजगामरोपात्किरीटिनः पु
त्रवधाभितमः ॥ ततः समक्षं स्वसुतं विलोक्य कर्णो हतं श्वेतहयेन संख्ये ॥ संरंभमागम्य परं महात्मारुणार्जुनौ सहस्रैवाभ्यधावत् ॥ ३९ ॥ इति श्रीमहाभारते क
र्णपर्वणि वृषसेनवधे पंचाशीतितमोऽध्यायः ॥ ८५ ॥ ॥ ७३ ॥ संजय उवाच तमायांतमभिप्रेक्ष्य वेलोदृत्तमिवार्णवं ॥ गर्जंतं सुमहाकायं दुर्निवारं सु
रैरपि ॥ १ ॥ अर्जुनं प्राहदागार्हः प्रहस्य पुरुषर्षभः ॥ अयं सरथ आयाति श्वेताश्वः शल्यसारथिः ॥ २ ॥ येन ते सहयो द्वयं स्थिरो भवधनं जय ॥ पश्य चैनं समायुक्तं
रथं कर्णस्य पांडव ॥ ३ ॥ श्वेतवाजिसमायुक्तं युक्तं राधासुतेन च ॥ नानापताका कलिलं किंकिणीजालमालिनं ॥ ४ ॥ उद्यमानमिवाकाशे विमानं पांडुरैरहयैः ॥
ध्वजं च पश्य कर्णस्य नागक्षं महात्मनः ॥ ५ ॥ आखंडलधनुः प्रस्य मुहुरिखंतमिवांबरं ॥ पश्य कर्णसमायांतं धार्तराष्ट्रप्रियैषिणं ॥ ६ ॥ शरधाराविमुंचंतं धारासा
रम्विवांबुदं ॥ एष मद्रेश्वरो राजारयाग्रेपर्यवस्थितः ॥ ७ ॥ नियच्छति ह्यानस्य राधेयस्यामितौजसः ॥ शृणु दुंदुभिनिर्घोषं शंखशब्दं च दारुणं ॥ ८ ॥ सिंहनादां
श्रुविधान् शृणु पांडव सर्वतः ॥ अंतर्धाय महाशब्दान् कर्णेनामिततेजसा ॥ ९ ॥ दोधूयमानस्य भृशं धनुषः शृणु निःस्वनं ॥ एते दीर्यति सगणाः पंचालानां महा
रथाः ॥ १० ॥ दृष्ट्वा केसरिणं क्रुद्धं मृगाइव महावने ॥ सर्पयत्नेन कौंतेय हंतुमर्हसि सूतज ॥ ११ ॥ नहिकर्णशरानन्यः सोढुमुत्सहेतनरः ॥ स देवासुरगंधर्वास्त्रीहो
कान्सचराचरान् ॥ १२ ॥ त्वंहि जेतुरणेशक्तस्तथैव विदितं मम ॥ भीममुग्रं महात्मानं त्र्यक्षं शर्वकपर्दिनं ॥ १३ ॥ नशक्ताद्रुमीशानं किंपुनर्यो धितुं प्रभुं ॥ त्व
यासाक्षान्महादेवः सर्वभूतशिवः शिवः ॥ १४ ॥ युद्धे नाराधितः स्थाणुर्देवाश्ववरदास्तव ॥ तस्य पार्थ प्रसादे न देवदेवस्य शूलिनः ॥ १५ ॥ जहिकर्णमहाबाहो न
मुचि वृत्रहायथा ॥ श्रेयस्तेस्तु मदापार्थ युद्धे जयमवाप्नुहि ॥ १६ ॥ अर्जुन उवाच ध्रुव एव जयः कृष्णमम नाम्यत्र संग्रयः ॥ सर्वलोकगुरुर्यस्त्वं तुष्टोसिम
धुमूदन ॥ १७ ॥ चोदयाश्चानहृषीके गरथं मम महारथ ॥ नाहत्वासमरे कर्णं निवर्तिष्यति फाल्गुनः ॥ १८ ॥ अद्य कर्णं हतं पश्य मच्छरैः शकलीकृतं ॥ मां वा द्रक्ष्यसि
गोविंद कर्णेन निहतं शरैः ॥ १९ ॥ उपस्थितमिदं घोरं युद्धं त्रैलोक्यमोहनं ॥ यज्जनाः कथयिष्यंति यावद्भूमिर्धरिष्यति ॥ २० ॥ एवं ब्रुवंस्तदापार्थः कृष्णमक्लिष्ट
कारिणं ॥ प्रत्युद्ययौ रथेनाशुगजं प्रतिगजायथा ॥ २१ ॥

॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥

॥ ४८ ॥ ४९ ॥ ५० ॥ ५१ ॥ ५२ ॥ ५३ ॥ ५४ ॥ ५५ ॥ ५६ ॥ ५७ ॥ ५८ ॥ ५९ ॥ ६० ॥ ६१ ॥ ६२ ॥ ६३ ॥ ६४ ॥ ६५ ॥ ६६ ॥ ६७ ॥ ६८ ॥ ६९ ॥ ७० ॥ ७१ ॥ ७२ ॥ ७३ ॥
 विशःशूद्राश्चसूताश्चयेचसंकरजातयः॥सर्वशस्तेमहाराजराधेयमभजंस्तदा ॥४८॥ देवास्तुपितृभिःसार्धसगणाःसपदानुगाः॥यमोवैश्रवणश्चैववरुणश्चय
 तोर्जुनः ॥ ४९ ॥ ब्रह्मक्षत्रं च यज्ञाश्चदक्षिणाश्चार्जुनंश्रिताः ॥ प्रेताश्चैवपिशाचाश्चक्रव्यादाश्चमृगांडजाः ॥ ५० ॥ राक्षसाःसहयादोभिःश्वसृगालाश्चकर्णतः ॥
 देवब्रह्मनृपर्षीणांगणाःपांडवतोभवन् ॥ ५१ ॥ तुयुरुप्रमुखाराजन्गंधर्वाश्चयतोर्जुनः ॥ प्राधेयाःसहमौनेयागंधर्वाप्सरसांगणाः ॥ ५२ ॥ ईहामृगाःपक्षिग
 णाद्विपाश्चरथपत्तिभिः ॥ उत्थमानास्तथामेघैर्वायुनाचमनीषिणः ॥ ५३ ॥ दिदृक्षवःसमाजग्मुःकर्णार्जुनसमागमं ॥ देवदानवगंधर्वानागयक्षाःपतत्रिणः
 ॥ ५४ ॥ महर्षयोवेदविदःपितरश्चस्वथाभुजः ॥ तपोविद्यास्तथौषध्यानानारूपवलान्विताः ॥ ५५ ॥ अंतरिक्षेमहाराजविनदंतोवतस्वियरे ॥ ब्रह्माब्रह्मर्षिभिःसा
 र्धंप्रजापतिभिरेवच ॥ ५६ ॥ भवश्चैवस्थितोयानेदिव्यंतदेशमागमत् ॥ समेतौतौमहात्मानौदृष्ट्वाकर्णधनंजयौ ॥ ५७ ॥ अर्जुनोजयतांकर्णमितिशक्रोब्रवी
 त्तदा ॥ जयतामर्जुनंकर्णइतिसूर्योभ्यभापत ॥ ५८ ॥ हत्वार्जुनंममसुतःकर्णोजयतुसंयुगे ॥ हत्वाकर्णजयत्वद्यममपुत्रोधनंजयः ॥ ५९ ॥ इतिसूर्यस्यचैवासीद्वि
 वादेवासवस्यच ॥ पक्षसंस्थितयोस्तत्रतयोर्विबुधसिंहयोः ॥ द्वैपक्ष्यमासीद्देवानामसुराणांचभारत ॥ ६० ॥ समेतौतौमहात्मानौदृष्ट्वाकर्णधनंजयौ ॥ अकंपत
 त्रयोलोकाःसहदेवर्षिचारणाः ॥ ६१ ॥ सर्वेदेवगणाश्चैवसर्वभूतानियानिच ॥ यतःपार्थस्ततोदेवायतःकर्णस्ततोसुराः ॥ ६२ ॥ रथयूथपयोःपक्षौकुरुपांडवं
 वीरयोः ॥ दृष्ट्वाप्रजापतिंदेवाःस्वयंभुवमचोदयन् ॥ ६३ ॥ कोनयोर्विजयीदेवकुरुपांडवयोधयोः ॥ समोस्तुविजयोदेवएतयोर्नरसिंहयोः ॥ ६४ ॥ कर्णार्जुनवि
 वादेनसर्वसंशयितंजगत् ॥ स्वयंभोब्रूहिनस्तथ्यमेतयोर्विजयंप्रभो ॥ ६५ ॥ स्वयंभोब्रूहितद्वाक्यंसमोस्तुविजयोनयोः ॥ तदुपश्रुत्यमघवाप्रणिपत्यपितामहं ॥
 ॥ ६६ ॥ व्यज्ञापयतदेवेशमिदंमतिमतांवरः ॥ पूर्वभगवताप्रोक्तंरुणयोर्विजयोधुवः ॥ ६७ ॥ तत्तथास्तुनमस्तेस्तुप्रसीदभगवन्मम ॥ ब्रह्मेशानावथोवाक्य
 मूचतुस्त्रिदशेश्वरं ॥ ६८ ॥ विजयोधुवमेवास्यविजयस्यमहात्मनः ॥ खांडवेयेनद्रुतभुक्तोषितःसव्यसाचिना ॥ ६९ ॥ स्वर्गंचसमनुप्राप्यसाहाय्यंशक्रतैरुतं ॥
 कर्णश्चदानवःपक्षअतःकार्यःपराजयः ॥ ७० ॥ एवंप्रकृतंभवेत्कार्यंदेवानामेवनिश्चितं ॥ आत्मकार्यंचसर्वेषांगरीयस्त्रिदशेश्वर ॥ ७१ ॥ महात्माफाल्गुनश्चापि
 सत्यधर्मरतःसदा ॥ विजयस्तस्यनियतंजायतेनात्रसंशयः ॥ ७२ ॥ तोषितोभगवान्येनमहात्मावृषभध्वजः ॥ कथंवातस्यनजयोजायतेशतलोचन ॥ ७३ ॥

॥ ७४ ॥ ७५ ॥ ७६ ॥ दिष्टमपि देवविहितमपि ॥ ७७ ॥ व्यवस्थानं मर्यादा ॥ ७८ ॥ ७९ ॥ ८० ॥ ८१ ॥ ८२ ॥ ८३ ॥ ८४ ॥ ८५ ॥ ८६ ॥ ८७ ॥ ८८ ॥ ८९ ॥ ९० ॥ ९१ ॥ ९२ ॥ ९३ ॥ ९४ ॥ ९५ ॥ ९६ ॥ ९७ ॥ ९८ ॥ ९९ ॥
 यस्य चक्रे स्वयं विष्णुः सारथ्यं जगतः प्रभुः ॥ मनस्वी बलवान् शूरः कृताश्रयतपो धनः ॥ ७४ ॥ विभक्तिं च महातेजा धनुर्वेदमशेषतः ॥ पार्थः सर्वगुणोपेतो देवकार्यमिदं यतः ॥ ७५ ॥ क्लिश्यंते पाण्डवानित्यं वनवासादिभिर्भृशं ॥ संपन्नस्तपसा चैव पर्याप्तः पुरुषर्षभः ॥ ७६ ॥ अतिक्रमेच्च माहात्म्यादिष्टमप्यर्थपर्ययं ॥ अतिक्रान्ते च लोकानामभावो नियतं भवेत् ॥ ७७ ॥ न विद्यते व्यवस्थानं कुद्वयोः कृष्णयोः क्वचित् ॥ सप्तारौ जगतश्चैव सततं पुरुषर्षभौ ॥ ७८ ॥ नरनारायणावेतौ पुराणावृषिसत्तमौ ॥ अनियम्यौ नियन्तारवेतौ तस्मात्परंतपौ ॥ ७९ ॥ नैतयोस्तु समः कश्चिद्विद्विवा मानुषेषु वा ॥ अनुगम्यास्त्रयो लोकाः सह देवर्षिचारणैः ॥ ८० ॥ सर्वदेवगणाश्चापि सर्वभूतानियानि च ॥ अनयोस्तु प्रभावेन वर्तते निखिलं जगत् ॥ ८१ ॥ कर्णो लोकानयं मुस्यानाप्तो तु पुरुषर्षभः ॥ कर्णो वै कर्तनः शूरो विजयस्त्वस्तु कृष्णयोः ॥ ८२ ॥ वसूनां समलोकत्वं मरुतां वासमाप्नुयात् ॥ सहितो द्रोणभीष्माभ्यां नाकलोकमवाप्नुयात् ॥ ८३ ॥ इत्युक्तो देवदेवाभ्यां सहस्राक्षो ब्रवीद्वचः ॥ आमं च्य सर्वभूतानि ब्रह्मेशानानुशासनं ॥ ८४ ॥ श्रुतं भवद्भिर्यत्प्रोक्तं भगवद्भ्यां जगद्धितं ॥ तत्तथानान्यथा तद्विद्विष्वं विगतज्वराः ॥ ८५ ॥ इति श्रुत्वेन्द्रवचनं सर्वभूतानि मारिष ॥ विस्मितान्य भवन्नाजन्पूजयां च क्रिरेतदा ॥ ८६ ॥ व्यसृजंश्च सुगंधीनि पुष्पवर्षाणि हर्षिताः ॥ नानारूपाणि विबुधा देवतूर्याण्यवा दयन् ॥ ८७ ॥ दिदृक्षवश्चाप्रतिमं द्वैरथं नरसिंहयोः ॥ देवदानवगंधर्वाः सर्वे एवावतस्थिरे ॥ ८८ ॥ रथौ तयोः श्वेतहयौ दिव्यौ युक्तौ महात्मनोः ॥ यौ तौ कर्णार्जुनौ राजन् प्रहृष्टौ व्यवतिष्ठतां ॥ ८९ ॥ समागतालोकवीराः शंखान्दध्नुः पृथक्पृथक् ॥ वासुदेवार्जुनौ वीरौ कर्णशल्यौ च भारत ॥ ९० ॥ तद्भीरुसंघासकरं युद्धं समभवत्तदा ॥ अन्योन्यस्पर्धिनोरुग्रं शक्रशंवरयोरिव ॥ ९१ ॥ तयोर्ध्वजौ वीतमलौ शुशुभाने रथे स्थितौ ॥ राहुकेनूयथाकाशे उदितौ जगतः क्षये ॥ ९२ ॥ कर्णस्यार्थी विपनिभारक्षसारमथा दृढा ॥ पुरंदरधनुः प्रख्याहस्तिकक्ष्याविराजते ॥ ९३ ॥ कपिश्रेष्ठस्तु पार्थस्य व्यादितास्य इवांतकः ॥ दंष्ट्राभिर्भीपयन् भाभिर्दुर्निरीक्ष्यारवि र्यथा ॥ ९४ ॥ युद्धाभिलाषुको भूत्वा ध्वजगांडी वधन्वनः ॥ कर्णध्वजमुपातिष्ठ स्वस्थानाद्देगवान्कपिः ॥ ९५ ॥ उत्पपात महावंगः कक्ष्यामभ्याहनत्तदा ॥ नखैश्च दशनैश्चैव गरुडः पन्नगं यथा ॥ ९६ ॥ साकिं किंणीकाभरणकालपाशोपमायसी ॥ अभ्यद्रवत्सु संख्याहस्तिकक्ष्यायतं कपिं ॥ ९७ ॥ तयोर्घोरतरसं युद्धे द्वैरथं घूत आहिते ॥ प्राकृर्वतां ध्वजौ युद्धं पूर्वं पूर्वतरंतदा ॥ ९८ ॥ हयाहयानभ्यं हपन्स्पर्धमानाः परस्परं ॥ अविध्यत्पुंडरीकाक्षः शल्यं नयनसायकैः ॥ ९९ ॥

॥ ४८ ॥ ४९ ॥ ५० ॥ ५१ ॥ ५२ ॥ ५३ ॥ ५४ ॥ ५५ ॥ ५६ ॥ ५७ ॥ ५८ ॥ ५९ ॥ ६० ॥ ६१ ॥ ६२ ॥ ६३ ॥ ६४ ॥ ६५ ॥ ६६ ॥ ६७ ॥ ६८ ॥ ६९ ॥ ७० ॥ ७१ ॥ ७२ ॥ ७३ ॥
 विशःशूद्राश्चसूताश्चयेचसंकरजातयः॥सर्वशस्त्रेमहाराजराधेयमभजंस्तदा ॥४८॥ देवास्तुपितृभिःसार्धसगणाःसपदानुगाः॥यमोवैश्रवणश्चैववरुणश्चय
 तोर्जुनः ॥ ४९ ॥ ब्रह्मक्षत्रं च यज्ञाश्चदक्षिणाश्चार्जुनं श्रिताः ॥ प्रेताश्चैव पिशाचाश्चक्रव्यादाश्चमृगांडजाः ॥ ५० ॥ राक्षसाःसहयादोभिःश्वस्तृगालाश्चकर्णतः॥
 देवब्रह्मनृपर्षीणांगणाःपांडवतोभवन् ॥ ५१ ॥ तुवुरुप्रमुखाराजनगंधर्वाश्चयतोर्जुनः ॥ प्राधेयाःसहमौनेयागंधर्वाप्सरसांगणाः ॥ ५२ ॥ इहामृगाःपक्षिग
 णाद्विपाश्वरथपत्तिभिः ॥ उत्थमानास्तथामेघैर्वायुनाचमनीषिणः ॥ ५३ ॥ दिदृक्षवःसमाजग्मुःकर्णार्जुनसमागमं ॥ देवदानवगंधर्वानागयक्षाःपतत्रिणः
 ॥ ५४ ॥ महर्षयोवेदविदःपितरश्चस्वधाभुजः ॥ तपोविद्यास्तथौषधोनानारूपबलान्विताः ॥ ५५ ॥ अंतरिक्षेमहाराजविनदंतोवतस्थिरे ॥ ब्रह्माब्रह्मर्षिभिःसा
 र्धप्रजापतिभिरेवच ॥ ५६ ॥ भवश्चैवस्थितोयानेदिव्यंतदेशमागमत् ॥ समेतौतौमहात्मानौदृष्ट्वाकर्णधनंजयौ ॥ ५७ ॥ अर्जुनोजयतांकर्णमिति शक्रो ब्रवी
 त्तदा ॥ जयतामर्जुनंकर्णइतिसूर्योभ्यभापत ॥ ५८ ॥ हत्वार्जुनंममसुतःकर्णोजयतुसंयुगे ॥ हत्वाकर्णजयत्वघममपुत्रोधनंजयः ॥ ५९ ॥ इतिसूर्यस्यचैवासीद्वि
 वादेवासवस्यच ॥ पक्षसंस्थितयोस्तत्रतयोर्विबुधसिंहयोः ॥ द्वैपश्यमासीद्देवानामसुराणांचभारत ॥ ६० ॥ समेतौतौमहात्मानौदृष्ट्वाकर्णधनंजयौ ॥ अकंपत
 त्रयो लोकाःसहदेवर्षिचारणाः ॥ ६१ ॥ सर्वदेवगणाश्चैवसर्वभूतानियानिच ॥ यतःपार्थस्ततोदेवायतःकर्णस्ततोसुराः ॥ ६२ ॥ रथयूथपयोःपक्षौकुरुपांडवं
 वीरयोः ॥ दृष्ट्वाप्रजापतिदेवाःस्वयंभुवमचोदयन् ॥ ६३ ॥ कोनयोर्विजयीदेवकुरुपांडवयोधयोः ॥ समोस्तुविजयोदेवएतयोर्नरसिंहयोः ॥ ६४ ॥ कर्णार्जुनवि
 वादेनसर्वसंशयितंजगत् ॥ स्वयंभोब्रूहिनस्तथ्यमेतयोर्विजयंप्रभो ॥ ६५ ॥ स्वयंभोब्रूहितद्वाक्यंसमोस्तुविजयोनयोः ॥ तदुपश्रुत्यमघवाप्रणिपत्यपितामहं ॥
 ॥ ६६ ॥ व्यज्ञापयतदवेशमिदंमतिमतांवरः ॥ पूर्वभगवताप्रोक्तंरुणयोर्विजयोधुवः ॥ ६७ ॥ तत्तथास्तुनमस्तेस्तुप्रसीदभगवन्मम ॥ ब्रह्मेशानावथोवाक्य
 मूचतुस्त्रिदशेश्वरं ॥ ६८ ॥ विजयोधुवमेवास्यविजयस्यमहात्मनः ॥ खांडवेयेनद्रुतभुक्तोषितःसव्यसाचिना ॥ ६९ ॥ स्वर्गचसमनुप्राप्यसाहाय्यंशक्रतेरुतं ॥
 कर्णश्चदानंवःपक्षअतःकार्यःपराजयः ॥ ७० ॥ एवंकृतेभवेत्कार्यदेवानामेवनिश्चितं ॥ आत्मकार्यंचसर्वेषांगरीयस्त्रिदशेश्वर ॥ ७१ ॥ महात्माफाल्गुनश्चापि
 सत्यधर्मरतःसदा ॥ विजयस्तस्यनियतंजायतेनात्रसंशयः ॥ ७२ ॥ तोषितोभगवान्येनमहात्माटपभध्वजः ॥ कथंवातस्यनजयोजायतेशतलोचन ॥ ७३ ॥

॥ ७४ ॥ ७५ ॥ ७६ ॥ दिष्टमपि देवविहितमपि ॥ ७७ ॥ व्यवस्थानं मर्यादा ॥ ७८ ॥ ७९ ॥ ८० ॥ ८१ ॥ ८२ ॥ ८३ ॥ ८४ ॥ ८५ ॥ ८६ ॥ ८७ ॥ ८८ ॥ ८९ ॥ ९० ॥ ९१ ॥ ९२ ॥ ९३ ॥ ९४ ॥ ९५ ॥ ९६ ॥ ९७ ॥ ९८ ॥ ९९ ॥

यस्य च क्रेस्वयं विष्णुः सारथ्यं जगतः प्रभुः ॥ मनस्वी बलवान् शूरः कृताश्रयतपो धनः ॥ ७४ ॥ विभर्ति च महातेजा धनुर्वेदमशेषतः ॥ पार्थः सर्वगुणोपेतो देवकार्यमिदं यतः ॥ ७५ ॥ क्लिश्यंते पाण्डवानित्यं वनवासादिभिर्भृशं ॥ संपन्नस्तपसा चैव पर्याप्तः पुरुषर्षभः ॥ ७६ ॥ अतिक्रमेच्च माहात्म्यादिष्टमप्यर्थपर्ययं ॥ अतिक्रान्ते च लोकानामभावो नियतं भवेत् ॥ ७७ ॥ न विद्यते व्यवस्थानं क्रुद्धयोः रुष्णयोः क्वचित् ॥ सृष्टारौ जगतश्चैव सततं पुरुषर्षभौ ॥ ७८ ॥ नरनारायणावेतौ पुराणावृषिसत्तमौ ॥ अनियम्यौ नियन्तारावेतौ तस्मात्परंतपौ ॥ ७९ ॥ नैतयोस्तु समः कश्चिद्विविवा मानुषेषु वा ॥ अनुगम्यान्मयो लोकाः सह देवर्षिचारणैः ॥ ८० ॥ सर्वदेवगणाश्चापि सर्वभूतानियानि च ॥ अनयोस्तु प्रभावेन वर्तते निखिलं जगत् ॥ ८१ ॥ कर्णो लोकानयं मुस्यानाप्तो तु पुरुषर्षभः ॥ कर्णो वै कर्तनः शूरो विजयस्त्वस्तुरुष्णयोः ॥ ८२ ॥ वसूनां समलोकत्वं मरुतां वासमाप्नुयात् ॥ सहितो द्रोणभीष्माभ्यां नाकलोकमवाप्नुयात् ॥ ८३ ॥ इत्युक्तो देवदेवाभ्यां सहस्राक्षो ब्रवीद्वचः ॥ आमं च्य सर्वभूतानि ब्रह्मेशानानुशासनं ॥ ८४ ॥ श्रुतं भवद्भिर्यत्प्रोक्तं भगवद्भ्यां जगद्धितं ॥ तत्तथानान्यथा तद्विधिं पृथ्वं विगतज्वराः ॥ ८५ ॥ इति श्रुत्वेन्द्रवचनं सर्वभूतानि मारिष ॥ विस्मितान्य भवन्नाजन्पूजयां च क्रिरेतदा ॥ ८६ ॥ व्यसृजंश्च सुगंधीनि पुष्पवर्षाणि हर्षिताः ॥ नानारूपाणि विबुधा देवतूर्याण्यवा दयन् ॥ ८७ ॥ दिदृक्षवश्चाप्रतिमं दैरथं नरसिंहयोः ॥ देवदानवगंधर्वाः सर्वा एवावतस्थिर ॥ ८८ ॥ रथौ तयोः श्वेतहयौ दिव्यौ युक्तौ महात्मनोः ॥ यौ तौ कर्णार्जुनौ राजन् प्रहृष्टौ च्यवतिष्ठतां ॥ ८९ ॥ समागतालोकवीराः शंखान्दध्मुः पृथक्पृथक् ॥ वासुदेवार्जुनौ वीरौ कर्णशल्यौ च भारत ॥ ९० ॥ तद्भीरुसंघासकरं युद्धं समभवत्तदा ॥ अन्योन्यस्पर्धिनोरुग्रं शक्रशंवरयोरिव ॥ ९१ ॥ तयोर्ध्वजौ वीतमलौ शुशुभान्ते रथे स्थितौ ॥ राहुकेतूयथाकाशे उदितौ जगतः क्षय ॥ ९२ ॥ कर्णस्यार्थाविपनिभारद्वसारमर्थाद्दृढा ॥ पुरंदरधनुः प्रख्याहस्तिकक्ष्याविराजते ॥ ९३ ॥ कपिश्रेष्ठस्तु पार्थस्य व्यादितास्य इवांतकः ॥ दंष्ट्राभिर्भीषयन् भाभिर्दुर्निरीक्ष्यारवि र्यथा ॥ ९४ ॥ युद्धाभिलाषुको भूत्वा ध्वजो गांडीवधन्वनः ॥ कर्णध्वजमुपातिष्ठत्स्वस्थानाद्द्वगवान्कपिः ॥ ९५ ॥ उत्पपात महावंगः कक्ष्यामभ्याहनत्तदा ॥ नखैश्च दशनैश्चैव गरुडः पन्नगं यथा ॥ ९६ ॥ साकिंकिणीकाभरणाकालपाशोपमायसी ॥ अभ्यद्रवत्सु संख्याहस्तिकक्ष्याथतं कपिं ॥ ९७ ॥ तयोर्घोरतरं युद्धे दैरथं घूत आहिते ॥ प्राक्रुर्वतां ध्वजौ युद्धं पूर्वं पूर्वतरंतदा ॥ ९८ ॥ हयाहयानभ्यर्हन्स्यर्धमानाः परस्परं ॥ अविध्यत्पुंडरीकाक्षः शल्यं नयनसायकैः ॥ ९९ ॥

॥ १०० ॥ १ ॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥ इतिकर्णपर्वणिलकंडीयेभारतभाष्यदीपेसंताशीतितमोऽध्यायः ॥८७॥
 गल्यश्चपुंडरीकाक्षंतथैवाभिसमैक्षत ॥ तत्राजयद्वासुदेवःशल्यंनयनसायकैः ॥१००॥ कर्णचाप्यजयदृष्ट्याकुंतीपुत्रोधनंजयः ॥ अथात्रवीत्सूतपुत्रःशल्यमा
 भाष्यमस्मितं ॥ १०१ ॥ यद्विपार्थेगणेहन्यादद्यमामिहकहिंचित् ॥ किंकरिप्यसिसंग्रामेशल्यसत्यमयोच्यतां ॥१०२॥ शल्यउवाच यदिकर्णरणहन्यां
 दद्यत्वांश्वेतवाहनः ॥ उभावेकरथेनाहहन्यांमाधवपांडवौ ॥ ३ ॥ संजयउवाच एवमेवतुगोविंदमर्जुनःप्रत्यभाषत ॥ तंप्रहस्यात्रवील्हृष्णःसत्यंपार्थमि
 दंवचः ॥ ४ ॥ पतेद्विवाकरःस्यानाच्छुप्येदपिमहोदधिः ॥ शैत्यमग्निरियान्नत्वाहन्यात्कर्णोधनंजय ॥ ५ ॥ यदिचैतत्कथंचित्स्यात्लोकपर्यासनंभवेत् ॥ हन्यांक
 र्णंतथाशल्यंवाद्दुभ्यामेवसंयुगे ॥ ६ ॥ इतिकृष्णवचःश्रुत्वाप्रहसनकपिकेतनः ॥ अर्जुनःप्रत्युवाचेदंरुष्णमक्लिष्टकारिणं ॥ ७ ॥ ममतावदपर्याभौकर्णशल्यौ
 जनार्दन ॥ सपताकध्वजंकर्णसगल्यरथवाजिनं ॥ ८ ॥ सच्छत्रकवचंचैवसशक्तिशरकार्मुकं ॥ द्रष्टास्यघरणेरुष्णशरैश्छिन्नमनेकथा ॥ ९ ॥ अद्यैवमरथंमा
 श्वंसशक्तिकवचायुधं ॥ संचृणितमिवारण्येपादपदंतिनायथा ॥ १० ॥ अघराधेयभार्याणांविधव्यंसमुपस्थितं ॥ ध्रुवंस्वप्नेष्वनिष्ठानिताभिर्दृष्टानिमाधव ॥
 ॥ ११ ॥ द्रष्टामिध्रुवमद्यैवविधवाःकर्णयोपितः ॥ नहिमेशाम्यतेमन्युर्यदनेनपुराकृतं ॥ १२ ॥ रुष्णांसभागतांदृष्ट्वामूढेनादीर्घदर्शिना ॥ अस्मांस्तथावहसताक्षि
 पताचपुनःपुनः ॥ १३ ॥ अद्यद्रष्टामिगोविंदकर्णमुन्मथितंमया ॥ वारणेनेवमत्तेनपुष्पितंजगतीरुहं ॥ १४ ॥ अद्यतामधुरसवाचःश्रान्तासिमधुसूदन ॥ दिष्ट्या
 जयमिवाण्यइतिकर्णेनिपातिते ॥ १५ ॥ अद्याभिमन्युजननींप्रहृष्टःसांत्वयिप्यसि ॥ कुंतींपितृष्वसारंचप्रहृष्टःसन्जनार्दन ॥ १६ ॥ अद्यवाप्यमुखींरुष्णां
 सांत्वयियमिमाधव ॥ वाग्भिश्चासृत्कल्याभिर्धर्मराजंचपांडव ॥ १७ ॥ इतिश्रीमहाभारतेकर्णपर्वणिकर्णार्जुनसमागमेद्वैरथेसमाशानितमोऽध्यायः ॥८७॥
 संजयउवाच तदेवनागासुरमिद्वयक्षैर्गंधर्वरक्षोप्सरसांचसंघैः ॥ ब्रह्मपिराजपिसुपर्णजुष्टंभौवियद्विस्मयनीयरूपं ॥ १ ॥ नानद्यमानंनिनदैर्मनोजैर्वादि
 त्रगातस्तुतिनृत्यहामैः ॥ सर्वैतरिक्षंददृशुर्मनुष्याःखस्थाश्वतद्विस्मयनीयरूपं ॥ २ ॥ ततःप्रहृष्टाःकुरुपांडुयोधावादित्रशंखस्वनसिंहनादैः ॥ विनादयन्तांवसुधां
 दिशश्चस्वनेनसर्वान्द्विपतोनिजघ्नुः ॥ ३ ॥ नराश्वमातंगरथैःसमाकुलंशरासिशक्त्यृष्टिनिपातदुःसहं ॥ अभीरुजुष्टंहतदेहसंकुलंरणाजिरंलोहितमावभौतदा ॥
 ॥ ४ ॥ वभूवयुद्धंकुरुपांडवानांयथासुराणामसुरैःसहाभवत् ॥ तथाप्रवृत्तेतुमुलेसुदारुणेधनंजयस्याधिरथेश्वसायकैः ॥ ५ ॥ तदिति ॥ १ ॥ २ ॥ द्विपतःशत्रुन् ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥

॥ ६ ॥ एकौमुष्योरथोरथिनौकर्णाजुनौ एकौचतौरथौचेतिविषहः ॥ ५ ॥ तमोनुदौसूर्यचंद्रौनचअभिसर्तव्यंतापयातव्यमितिनियमेनप्रचोदिताःप्रेरिताः ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ विसस्रुः
दिशश्चमैत्यंचशितैरजिह्वगैःपरस्परंप्रावृणुतांमुदंशितैः ॥ ततस्त्वदीयाश्वपरेचसायकैःकृतैंधकारेदृष्टुर्नकिंचन ॥ ६ ॥ भयातुराणकरथीसमाश्रयंस्ततोऽभव
त्त्वद्भुतमेवसर्वतः ॥ ततोस्त्रमस्त्रेणपरस्परंतौविधूयवाताविवपूर्वपश्चिमौ ॥ ७ ॥ घनांधकारेवितततमानुदौयथादितौतद्वदतीवरजतुः ॥ नचाभिसर्तव्यमितिप्र
चोदिताःपरेत्वदीयाश्वतथावतस्थिरे ॥ ८ ॥ महारथौतौपरिवार्यसर्वतःसुरासुराःशंदरवासवाविव ॥ नृदंगभेरीपणवानकस्वनैःससिंहनादैर्नदतुर्नरोत्तमौ ॥ ९
शशांकसूर्याविवमेघनिःस्वनैर्विरजतुस्तौपुरुषपभौतदा ॥ महाधनुर्मंडलमध्यगावुभौसुवर्चसौवाणसहस्रदीधिति ॥ १० ॥ दिधक्षमाणौसचराचरंजगद्युगां
तसूर्याविवदुःसहोरणे ॥ उभावजेयावहितांतकावुभावुभौजिघांसूकृतिनौपरस्परं ॥ ११ ॥ महाहवेवीतभयोसमीयतुर्महेंद्रजंभाविवकर्णपांडवौ ॥ ततोमहा
स्त्राणिमहाधनुर्धरौविमुचमानाविपुभिर्भयानकैः ॥ १२ ॥ नराश्वनागानमितान्निजघ्नतुःपरस्परंचापिमहारथौनृप ॥ ततोविसस्रुःपुनरदितानरानरोत्तमाभ्यां
कुरुपांडवाश्रयाः ॥ १३ ॥ सनागपत्त्यश्वरथादिशोदशतथायथासिंहहतावनौकसः ॥ ततस्तुदुर्योधनभोजसौवलाःरूपेणशारद्वतमृनुनासह ॥ १४ ॥ महारं
थाःपंचधनंजयाच्युतौशरैःशरीरार्तिकरैस्ताडयन् ॥ धनंपितेपामिपुधीन्ध्वजाह्वयान्प्रथांश्वसूतांश्वधनंजयःशरैः ॥ १५ ॥ समंप्रमथ्याशुपरान्समंततःशरो
त्तमैर्दृष्टशभिश्चसूतजं ॥ अथाभ्यधावंस्वरिताःशतरथाःशतंगजाश्चार्जुनमाततायिनः ॥ १६ ॥ शकाम्नुपारायवनाश्वसादिनःसहैवकांवाजवरैर्जिघांसवः ॥
वरायुधान्याणिगतैःशरैःसहस्रैरैर्व्यक्रंतप्रपतन्शिरांसिच ॥ १७ ॥ हयांश्वनागांश्वरथांश्वयुध्यतोधनंजयःशत्रुगणान्क्षितौक्षिणोत् ॥ ततोंतरिक्षेसुरतूर्यनिः
स्वनाःससाधुवादाहपितैःसर्मारिताः ॥ १८ ॥ निपेतुरप्युत्तमपुष्पवृष्टयःसगंधिगंधाःपवनेरिताःशुभाः ॥ तदद्भुतंदेवमनुष्यसाक्षिकंसमीक्ष्यभृतानिविमिस्मि
युस्तदा ॥ १९ ॥ तवात्मजःसूतसुतश्चनच्यथांनविस्मयंजग्मतुरेकनिश्चयौ ॥ अथाब्रवीद्वीणसुतस्तवात्मजंकरंकरेणप्रतिपीड्यसांत्वयन् ॥ २० ॥ प्रसीददुर्योध
नशाम्यपांडवैरलंविरोधेनधिगस्तुविग्रहं ॥ हतोगुरुर्वह्नसमोमहास्त्रवित्तयैवभीष्मप्रमुखामहारथाः ॥ २१ ॥ अहंत्ववध्योममचापिमातुलःप्रशाधिराज्यंसह
पांडवैश्चिरं ॥ धनंजयःशाम्यतिवाग्निंमयाजनार्दनो नैवविरोधमिच्छति ॥ २२ ॥

विप्रहृताः ॥ १३ ॥ पंचैवावशिष्टा इत्याह तत इति ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥

॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥ २६ ॥ २७ ॥ २८ ॥ २९ ॥ ३० ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ ३३ ॥ ३४ ॥ ३५ ॥ ३६ ॥ ३७ ॥ ३८ ॥ ३९ ॥ ४० ॥ ४१ ॥ ४२ ॥ ४३ ॥ ४४ ॥ ४५ ॥ ४६ ॥ ४७ ॥ ४८ ॥ ४९ ॥ ५० ॥ ५१ ॥ ५२ ॥ ५३ ॥ ५४ ॥ ५५ ॥ ५६ ॥ ५७ ॥ ५८ ॥ ५९ ॥ ६० ॥ ६१ ॥ ६२ ॥ ६३ ॥ ६४ ॥ ६५ ॥ ६६ ॥ ६७ ॥ ६८ ॥ ६९ ॥ ७० ॥ ७१ ॥ ७२ ॥ ७३ ॥ ७४ ॥ ७५ ॥ ७६ ॥ ७७ ॥ ७८ ॥ ७९ ॥ ८० ॥ ८१ ॥ ८२ ॥ ८३ ॥ ८४ ॥ ८५ ॥ ८६ ॥ ८७ ॥ ८८ ॥ ८९ ॥ ९० ॥ ९१ ॥ ९२ ॥ ९३ ॥ ९४ ॥ ९५ ॥ ९६ ॥ ९७ ॥ ९८ ॥ ९९ ॥ १०० ॥

निसर्गनदिसहजमित्रत्वोपपादनं साम्राज्योत्था प्रसन्नैराज्या धेदानेन हितं अर्जुनकोपशमनेनेति चतुर्धापक्षोपिविद्वतः ॥ २१ ॥ ३० ॥ वचः दुर्योधनस्य हतस्य शिरः पराता युधिष्ठिरो भूतहितेरतः सदा वृकोदरस्तद्वशागस्तथायमौ ॥ त्वया तु पाथैश्चरुते च संविदं प्रजाः शिवं प्राप्नुयुरिच्छया तव ॥ २३ ॥ ब्रजंतु शेषाः स्वपुराणि शंभवानि वृत्तयुद्धाश्च भवंतु सैनिकाः ॥ न च ह्वयः श्रोप्यसि मे नराधिप ध्रुवं प्रतभासि हतोरिभिर्युधि ॥ २४ ॥ इदं च दृष्टं जगता सह त्वया कृतं यदेकेन किरीटमालिना ॥ यथा न कुर्याद्बलभिन्नचांतको न चापि धाता भगवान् न यक्षराट् ॥ २५ ॥ अतोपि भूयान् स्वगुणैर्धनं जयोन चातिवर्तिष्यति मेव चोखिलं ॥ तवानुयात्रां च सदा करिष्यति प्रसीदराजेंद्रशमंत्वमाप्नुहि ॥ २६ ॥ ममापि मानः परमः सदा त्वयि ब्रवीम्यतस्त्वां परमाच्चसौ हृदात् ॥ निवारयिष्यामि च कर्णमप्यहं यदा भवान्सप्रणयो भविष्यति ॥ २७ ॥ वदंति मित्रं सहजं विचक्षणास्तथैव साम्राज्यनेन चार्जितं ॥ प्रतापतश्चोपनतं चतुर्विधं तदस्ति सर्वं तव पांडवेषु ॥ २८ ॥ निसर्गतस्ते तव वीरवांधवाः पुनश्च साम्राज्यमवाप्नुहि प्रभो ॥ त्वयि प्रसन्ने यदि मित्रतां गते हितं कृतं स्याज्जगतस्त्वया तुलं ॥ २९ ॥ स एव मुक्तः सुहृदावचो हितं विचिंत्य निःश्वस्य च दुर्मना ब्रवीत् ॥ यथा भवानाहसखेनैव तन्ममापि विज्ञापयतो वचः शृणु ॥ ३० ॥ निहत्य दुःशासनमुक्तवान् वचः प्रसत्य शार्दूलवदेपदुर्मतिः ॥ वृकोदरस्तद्दृश्यं मम स्थितं न तत्परोक्षं भवतः कुतः शमः ॥ ३१ ॥ न चापि कर्णं प्रसहेद्रणेर्जुनो महागिरिं मे रुमिवो ग्रमारुतः ॥ न चाश्वसिष्यंति पृथात्मजामयि प्रसत्य वैरं बहुशो विचिंत्य ॥ ३२ ॥ न चापि कर्णं गुरुपुत्रसंयुगादुपारमेत्यर्हसि वक्तुमच्युत ॥ श्रमेण युक्तो महता घफालगुनस्तमेपकर्णः प्रसभं हनिष्यति ॥ ३३ ॥ तमेव मुक्त्वाप्यनुनीय चासकृत्तवात्मजः स्वाननुशास्ति सैनिकान् ॥ समाहिताभिद्रवताहितात्ममसवाणहस्ताः किमु जापमासत ॥ ३४ ॥ इति श्रीमहाभारते कर्णपर्वणि अश्वत्यामवाक्ये अष्टाशीतितमोऽध्यायः ॥ ८८ ॥ ॥ ९३ ॥ ॥ ९३ ॥ संजय उवाच ॥ तौ शंखभेरीनिनदसमृद्धे समीयतुः श्वेतहयौ नराश्रयौ ॥ वैकर्तनः सूतपुत्रोर्जुनश्च दुर्मत्रिते तव पुत्रस्य राजन् ॥ १ ॥ यथा गजौ हेमवतौ प्रभिन्नौ प्रवृद्धं ताविव वासितार्थं ॥ तथा समाजग्मतुरुग्रवीर्यौ धनं जयश्चाधिरयिश्च वीरौ ॥ २ ॥ बलाहकेनेव महाबलाहको यदृच्छया वा गिरिणायथा गिरिः ॥ तथा धनुर्ज्यातलनेमिनिःस्वनैः समीयतुस्ताविपुर्वर्षवर्षिणौ ॥ ३ ॥ प्रवृद्धं गद्गुमकीरुदोपधी प्रवृद्धानानां विधनिर्झरौ कसौ ॥ यथा चलावाचलितौ महाबलौ तथा महास्रैरितरेतरंहतः ॥ ४ ॥

इयिष्यामीत्येवं रूपं ॥ ३१ ॥ यथा जूनः कर्णं प्रसहेत्तदपि भवतः परोक्षं नेति पूर्वोक्तान्वयः ॥ ३२ ॥ ३३ ॥ ३४ ॥ इति कर्णपर्वणि नैलकंडीये भारतभाष्ये अष्टाशीतितमोऽध्यायः ॥ ८८ ॥ ताविति ॥ १ ॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥

॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ केतार्थं स्थानार्थं नदिपक्षिगणाद्वदेहेबाणालीयंतइत्यर्थः ॥ १५ ॥ सांघान्बाणसंघान् ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥ २३

ससन्निपातस्तुतयोर्महानभूसुरेशवैरोचनयोर्थापुरा ॥ शरैर्विनुन्नांगनियंतवाहयोःसुदुःसहोन्वैःकटुशोणितोदकः ॥ ५ ॥ प्रभूतपद्मोत्पलमत्स्यकच्छपौम
हाहृदौपक्षिगणेरिवावृतौ ॥ सुसन्निरुष्टावनिलोद्गतोयथातथारथातौध्वजिनौसमीयतुः ॥ ६ ॥ उभौमहेंद्रस्यसमानविक्रमावुभौमहेंद्रप्रतिमौमहारथौ ॥ म
हेंद्रवज्रप्रतिमैश्वसायकैर्महेंद्रवज्राविवसंप्रजघ्नतुः ॥ ७ ॥ सनागपत्स्यश्वरथेषुभेवलंविचित्रवर्माभिरणांवरायुधे ॥ चकंपतुर्विस्मयनीयरूपेवियद्गताश्चार्जुन
कर्णसंयुगे ॥ ८ ॥ भुजाःसवस्त्रांगुलयःसमुच्छ्रिताःससिंहनादंर्द्धषितैर्दिहक्षुभिः ॥ यदर्जुनोमत्तइवद्विपोद्विपंसमभ्यघादाधिरथिंजिघांसया ॥ ९ ॥ उदक्रोशन्सो
मकास्तत्रपार्थपुरःसराश्चार्जुनभिधिकर्ण ॥ छिद्यस्यमूर्धानमलंचिरेणश्रद्धांचराज्याद्दतराष्ट्रसूनोः ॥ १० ॥ तथास्माकंबहवस्तत्रयोधाःकर्णतथायांहियाही
त्यवोचन् ॥ जल्यर्जुनंकर्णशरैःसुतोक्ष्णैःपुनर्वनंयांतुचिरायपार्थाः ॥ ११ ॥ तथाकर्णःप्रथमंतत्रपार्थमहेषुभिर्देशभिःप्रत्यविध्यत् ॥ तंचार्जुनःप्रत्यविध्यच्छ्रिता
ग्रैःक्रक्षांतरदेशभिःसंप्रहस्य ॥ १२ ॥ परस्परंतौविशिखैःसुपुंखैस्ततक्षतुःसूतपुत्रोर्जुनश्च ॥ परस्परंतौविभिदुर्विमर्दंमुभौममभ्यापततुश्चहृष्टौ ॥ १३ ॥ ततो
र्जुनःप्रासृजदुग्रधन्वाभुजावुभौगांडिवंचानुमृज्य ॥ नाराचनालीकवराहकर्णान्सुरांस्तथासांजलिकार्धचंद्रान् ॥ १४ ॥ तेसर्वतःसमकीर्यतराजन्पार्थेषवःक
र्णरथंविशंतः ॥ अवाङ्मुखाःपक्षिगणादिनांतंविशंतिकेतार्थमिवाशुवृक्षं ॥ १५ ॥ यानर्जुनःसभ्रुकुटीकटाक्षंकर्णायराजन्नसृजजितारिः ॥ तान्सायकैर्ग्रस
तेसूनपुत्रःक्षिप्तान्क्षिप्तान्पांडवस्याशुसंघान् ॥ १६ ॥ ततोस्त्रमाग्नेयममित्रसाधनंमुमोचकर्णायमहेंद्रसूनुः ॥ भूम्यंतरिक्षचदिशोकंमार्गंप्रावृत्यदेहोस्यबभू
वदामः ॥ १७ ॥ योधाश्चसर्वेज्ज्वलितांवरभृशंप्रदुद्गुवुस्तत्रविदग्धवस्त्राः ॥ शब्दश्चघोरोतिवभूवतत्रयथावनेवणुवनस्यदत्यतः ॥ १८ ॥ तद्दीक्ष्यकर्णोज्वलना
स्त्रमुद्यतंसवारुणंतत्प्रशमार्थमाहवे ॥ समुत्सृजन्सूतसुतःप्रतापवान्मतेनवद्विशमयांबभूव ॥ १९ ॥ बलाहकोघश्चदिशस्तरस्वीचकारसर्वास्तिमिरेणसंवृ
ताः ॥ ततोधरित्रीधरतुल्यरोधसःसमंततावपरिवार्यवारिणा ॥ २० ॥ तैश्चातिवंगात्सतथाविधोपिर्नातःशमंवद्विरतिप्रचंडः ॥ बलाहकैरेवदिगंतराणिव्याप्ता
निसर्वाणियथानभश्च ॥ २१ ॥ तथाचसर्वास्तिमिरेणवैदिशोमेघैर्वतानप्रदृश्येतकिंचित् ॥ अथापोवात्याभ्रसंघान्समस्तान्वायव्यास्त्रेणापततःसकर्णात् ॥ २२ ॥
ततोप्यखंडयितंदंवरान्नःप्रादुश्चक्रेवज्रमतिप्रभावं ॥ गांडीवज्यांविशिखांश्चानुमंत्रयधनंजयःशत्रुभिरप्रपृष्यः ॥ २३ ॥

॥ २४ ॥ २५ ॥ २६ ॥ २७ ॥ २८ ॥ २९ ॥ ३० ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ ३३ ॥ ३४ ॥ ३५ ॥ ३६ ॥ ३७ ॥ ३८ ॥ ३९ ॥ ४० ॥ ४१ ॥ ४२ ॥

ततःक्षुरप्रांजलिकार्धचंद्रानालीकनाराचवराहकर्णाः ॥ गांडीवतःप्रादुरासन्सुतीक्ष्णाःसहस्रशोवज्रसमानवेगाः ॥ २४ ॥ तेकर्णमासाद्यमहाप्रभावाःसुतेज
 नाभ्यर्धपत्राःसुवेगाः ॥ गात्रेषुसर्वेषुहयेषुचापिशरासनेयुगचक्रेध्वजेच ॥ २५ ॥ निर्भिद्यतूर्णविविशुःसुतीक्ष्णास्ताक्ष्यत्रस्ताभूमिवोरगास्ते ॥ शराचितां
 गोरुधिरार्द्रगात्रःकर्णस्तदारोपवित्तनेत्रः ॥ २६ ॥ दृढज्यमानाम्यसमुद्रघोषंप्रादुश्वक्रेभार्गवास्त्रमहात्मा ॥ महेंद्रशस्त्राभिमुखान्विमृक्तांश्छित्वाकर्णःपांडव
 स्येषुसंघान् ॥ २७ ॥ तस्यास्त्रमन्त्रेणनिहत्यसोथजघानसंख्येरथनागपत्तान् ॥ अमृत्यमाणश्चमहेंद्रकर्माभ्यहारेणभार्गवास्त्रप्रतापात् ॥ २८ ॥ पंचालानांप्रवरांश्चापि
 योधानक्रोधाविष्टःसूतपुत्रस्तरस्वी ॥ वाणैर्विव्याधाहवेसुप्रमुक्तैःशिलाशितैरुक्मपुंखैःप्रसद्य ॥ २९ ॥ तत्पंचालाःसोमकाश्चापिराजन्कर्णेनाजौपीड्यमानाः
 शरौघैः ॥ क्रोधाविष्टाविव्यधुस्तंसमंतात्तीक्ष्णैर्वाणैःसूतपुत्रंसमेताः ॥ ३० ॥ तान्सूतपुत्रोनिजघानवाणैःपंचालानांरथनागाश्वसंघान् ॥ अभ्यर्दयद्वाणगणैः
 प्रसद्यविध्वाहर्पात्संगरेसूतपुत्रः ॥ ३१ ॥ तेभिन्नदेहाव्यसवोनिपेतुःकर्णेषुभिर्भूमितलेस्वनंतः ॥ क्रुद्धेनसिंहेनयथेभयूथामहावनेभीमवलेनतदृत् ॥ ३२ ॥ पंचा
 लानांप्रवरान्संनिहत्यप्रसद्ययोधानखिलानदीनः ॥ ततःसराजन्विरराजकर्णोयथांवरेभास्करउग्ररश्मिः ॥ ३३ ॥ कर्णस्यमंत्वातुजयंत्वहीयाःपरांमुदंसिंह
 नादांश्चचक्रुः ॥ सर्वेत्यमन्यंतभृशाहतौचकर्णेनरुष्णादितिकौरवेन्द्र ॥ ३४ ॥ तत्तादृशंप्रेक्ष्यमहारथस्यकर्णस्यवीर्यंचपरैरसद्यं ॥ दृष्ट्वाचकर्णेनधनंजयस्यत
 थाजिमध्येनिहतंतदस्त्रं ॥ ३५ ॥ तदस्त्वमर्षीक्रोधसंदीपनेत्रोवातात्मजःपाणिनापाणिमाच्छत् ॥ भोमोब्रवीदर्जुनंसत्यसंधममर्षितोनिःश्वसन्जातमन्युः ॥
 ॥ ३६ ॥ कथंनुवापोयमपेतधर्मःसूतात्मजःसमरेद्यप्रसद्य ॥ पंचालानांयोधमुख्याननेकान्निजघ्निवांस्तवजिष्णोसमक्षं ॥ ३७ ॥ पूर्वदेवैरजितंकालकेयैःसा
 क्षास्थानोर्वाहुसंस्पर्शमेत्य ॥ कथंनुत्वांसूतपुत्रःकिरीटिन्नथेषुभिर्दशभिःप्रागविड्यत् ॥ ३८ ॥ त्वयाक्षिमांश्चाग्रसद्वाणसंघानाश्वयमेतत्प्रतिभातिमेद्य ॥ रु
 ष्णापरिक्लेशंमनुस्मरत्वंयथाब्रवीत्पंडुतिलान्स्मवाचः ॥ ३९ ॥ रुक्षाःसुतीक्ष्णाश्चहिपापबुद्धिःसूतात्मजोयंगतभीर्दुरात्मा ॥ संस्मृत्यसर्वतदिहाद्यपापजंत्याशु
 कर्णयुधिसव्यसाचिन् ॥ ४० ॥ कस्मादुपेक्षांकुरुषेकिरीटिन्नुपेक्षितुंनायमिहाद्यकालः ॥ यथाधृत्यासर्वभूतान्यजैपीर्ग्रासंददत्त्वांडवेषावकाय ॥ ४१ ॥ तथा
 धृत्यासूतपुत्रंजहित्वमहंचैनंगदयापोथयिष्ये ॥ अथाब्रवीद्वासुदेवोपिपार्थदृष्ट्वाथेषून्प्रतिहन्यमानान् ॥ ४२ ॥

॥ ४३ ॥ ४४ ॥ ४५ ॥ ४६ ॥ ४७ ॥ ४८ ॥ आत्मनो नरस्य चात् नारायणस्य च इह भूमौ प्रयोजनं भूभारावतरणं विदित्वा स्मृत्वा ॥ ४९ ॥ ५० ॥ ५१ ॥ ५२ ॥ ५३ ॥ ५४ ॥ ५५ ॥ ५६ ॥ ५७ ॥ ५८ ॥ ५९ ॥ ६० ॥ ६१ ॥

अमीमृदत्सर्वपातेद्यकर्णोत्थस्त्रैरस्रं किमिदं भांकिरीटिन् ॥ सवीरकिंमुत्थसिनावधत्सेनदंत्येतेकुरवःसंप्रदृष्टाः ॥ ४३ ॥ कर्णपुरस्कृत्यविदुर्हि सर्वे तवास्त्रमस्त्रैर्वि
निपात्यमानं ॥ ४४ ॥ ४५ ॥ ४६ ॥ ४७ ॥ ४८ ॥ आधृत्यानिहतंतामसास्रं युगेयुगेराक्षसाश्चापिघोराः ॥ ४४ ॥ दंभोद्भवाश्चासुराश्चाहवेषुतयाधृत्याजहिकर्णत्वमद्य ॥ अनेनचास्यदुरनेमि
नाद्यसंछिदिमूर्धानमरेःप्रसद्य ॥ ४५ ॥ मयाविस्मृष्टेनसुदर्शनेनवज्रेणशक्रोनमुचेरिवारेः ॥ किरातरूपीभगवान्सुधृत्यात्वयामहात्मापरितोपितोभूत् ॥ ४६ ॥
तांत्वंपुनर्वीर्युतिगृहीत्वासहानुबंधंजहिसूतपुत्रं ॥ ततोमहींसागरमेखलांत्वंसपत्तनांग्रामवतींसमृद्धां ॥ ४७ ॥ प्रयच्छराज्ञेनिहतारिसंघायशश्वपार्थातुलमा
मुहित्वं ॥ सएवमुक्तोतिवलोमहात्माचकारबुद्धिहिवधायसौतेः ॥ ४८ ॥ सचोदितोभीमजनार्दनाभ्यांस्मृत्वातथात्मानमवेक्ष्यसर्वं ॥ इहात्मनश्चागमनेविदि
त्याप्रयोजनं केशवमित्युवाच ॥ ४९ ॥ प्रादुष्करोम्येषमहास्त्रमुग्रं शिवायलोकस्यवधायसौतेः ॥ तन्मेनुजानातुभवान्सुराश्चब्रह्माभवोवेदविदश्चसर्वे ॥ ५० ॥
इत्युच्यदेवंसतुसव्यसाचीनमस्मृत्वाब्रह्मणेसोमितात्मा ॥ तदुत्तमं ब्राह्ममसत्यमस्रंप्रादुश्चक्रमनसायद्विधेयं ॥ ५१ ॥ तदस्यहत्वाविरराजकर्णोमुक्त्वाशरान्मेघ
इवांबुधाराः ॥ समीक्ष्यकर्णेनकिरीटिनस्तुतथाजिमध्येनिहतंतदस्रं ॥ ५२ ॥ ततोमपीवलवान्क्रोधदीप्तोभीमोब्रवीदर्जुनंसत्यसंधं ॥ ननुत्वाहुर्वेदितारंमहास्रं
ब्राह्मंविधेयंपरमंजनास्तत् ॥ ५३ ॥ तस्मादन्यद्योजयसव्यसाचिन्नितिस्मोक्तोयोजयत्सव्यसाची ॥ ततोदिशःप्रदिशश्चापिसर्वाःसमावृणोत्सायकैर्भूरितेजाः
॥ ५४ ॥ गांडीवमुक्तैर्भुजगैरिवोग्रैर्दिवाकरांशुप्रतिमैर्ज्वलद्भिः ॥ सृष्टास्तुवाणाभरतर्षभेणशतंशतानीवसुवर्णपुंखाः ॥ ५५ ॥ प्राच्छादयन्कर्णरथंक्षणनयु
गांतवह्यर्ककरप्रकाशाः ॥ ततश्चशूलानिपरश्वधानिचक्राणिनाराचशश्वतानिचैव ॥ ५६ ॥ निश्चक्रमुर्धोरतराणियोधास्ततोत्यहन्यंतसमंततोपि ॥ छिन्नंशिरः
कस्यचिदाजिमध्येपपातयोधस्यपरस्यकायात् ॥ ५७ ॥ भयेनसोप्याशुपपातभूमावन्यःप्रनष्टःपतितं विलोक्य ॥ अन्यस्यसासिर्निपपातरुत्तोयोधस्यबाहुः
करिहस्ततुल्यः ॥ ५८ ॥ अन्यस्यसव्यःसहवर्मणाचक्षुरप्रकृतःपतितो धरण्यां ॥ एवंसमस्तानपियोधमुख्यान्विध्वंसयामासकिरीटमाली ॥ ५९ ॥ शरैःशरीरां
तकरैःसुघोरैर्दौर्योधनंसैन्यमशेषमेवं ॥ वैकर्तनेनापितथाजिमध्येसहस्रशोबाणगणाविस्मृष्टाः ॥ ६० ॥ तेषोषिणःपांडवमभ्युपेयुःपर्जन्यमुक्त्वाइववादिधाराः ॥
ततःसकृष्णंचकिरीटिनंचवृकादरंचाप्रतिमप्रभावः ॥ ६१ ॥

॥ ६२ ॥ ६३ ॥ ६४ ॥ ६५ ॥ ६६ ॥ ६७ ॥ ६८ ॥ ६९ ॥ ७० ॥ ७१ ॥ ७२ ॥ ७३ ॥ ७४ ॥ ७५ ॥ ७६ ॥ ७७ ॥ ७८ ॥ ७९ ॥ ८० ॥

त्रिभिस्त्रिभिर्भीमबलोनिहत्यननादघोरंमहतास्वरेण ॥ सकर्णवाणाभिहतःकिरीटीभीमंतथाप्रेक्ष्यजनार्दनंच ॥ ६२ ॥ अमृष्यमाणःपुनरेवपार्थःशराद्दशाष्टौ
चसमुद्बर्ह ॥ सकेतुमेकेनशरेणविध्वाशल्यंचतुर्भिस्त्रिभिरेककर्णं ॥ ६३ ॥ ततःसमुक्तेर्दशभिर्जघानसभापतिकांचनवर्मनद्धं ॥ सराजपुत्रोविशिराबिबाहुर्वि
वाजिसूतोविधनुर्विकेतुः ॥ ६४ ॥ हतोरथाग्रादपत्सरुग्णःपरश्वधैःशालद्ववावरुत्तः ॥ पुनश्चकर्णत्रिभिरष्टभिश्चद्वाभ्यांचतुर्भिर्दशभिश्चविध्वा ॥ ६५ ॥ चतुः
शतान्द्विरदान्सायुधान्वैहत्वारथानष्टशतान्जघान ॥ सहस्रशोश्वांश्चपुनःससादीनष्टौसहस्राणिचपत्तिवीरान् ॥ ६६ ॥ कर्णससृतंसरयंसकेतुमदृश्यमंजोगति
भिःप्रचक्रे ॥ अथाक्रोशन्कुरवोवध्यमानाधनंजयेनाधिरथिसमंतात् ॥ ६७ ॥ मुंचाभिविध्वार्जुनमाशुकर्णवाणैःपुराहंतिकुरुन्समग्रान् ॥ सचोदितःसर्वयत्ने
नकर्णोमुमोचवाणान्मुवहूनभीक्ष्णं ॥ ६८ ॥ तेषांडुपांचालगणान्निजघ्नुर्मर्मच्छिदःगोणितपांसुदिग्धाः ॥ तावुत्तमौसर्वधनुर्धराणामहाबलौसर्वसपत्नसाहौ
॥ ६९ ॥ निजघ्नतुश्चाहितसैन्यमुग्रमन्यान्यमप्यस्त्रविदौमहासैः ॥ अथोपयानस्त्वरितोदिदृक्षुर्मत्रोपधीभिर्निरुजोविशल्यः ॥ ७० ॥ कृतःसुहृद्भिर्भिषजांवरिष्ठै
र्युधिष्ठिरस्तत्रसुवर्णवर्मा ॥ तथापयातंयुधिधर्मराजंदृष्ट्वामुदासर्वभूतान्यनंदन् ॥ ७१ ॥ राहोर्विमुक्तंविमलंसमग्रंचंद्रयथैवाभ्युदितंतथैव ॥ दृष्ट्वातुमुस्यावय
युध्यमानौदिदृक्षवःशूरवरावरिष्ठौ ॥ ७२ ॥ कर्णचपार्थचविलोकयंतःस्वस्थामहीस्थाश्चजनावतस्थुः ॥ सकार्मुकज्यातलसंनिपातःसमुक्तवाणस्तुमुलोबभूव
॥ ७३ ॥ घ्नतोस्तथान्योन्यमिषुप्रवेकैर्धनंजयस्याधिरथेश्चतत्र ॥ ततोधनुर्ज्यासहसातिरुष्टासुघोपमच्छिद्यतपांडवस्य ॥ ७४ ॥ तस्मिन्क्षणेपांडवंसूतपुत्रःस
माचिनोत्क्षुद्रकाणांशतेन ॥ निर्मुक्तसर्पप्रतिमैरभीक्ष्णंतैलप्रधौतैःखगपत्रवाजैः ॥ ७५ ॥ पष्ट्याविभेदाशुचवासुदेवमनंतरंफाल्गुनमष्टभिश्च ॥ पूषात्मजो
मर्मसुनिर्बिभेदमरुत्सुतंचायुतशःशराय्यैः ॥ ७६ ॥ रुग्णंचपार्थचतथाध्वजंचपार्थानुजान्सोमकान्यातयंश्च ॥ प्राच्छादयंस्तेविशिखैःपृषत्कैर्जीमूतसंघान
भसीवसूर्य ॥ ७७ ॥ आगच्छतस्तान्विशिखैरनेकैर्व्यष्टंभयत्सूतपुत्रःकृतास्त्रः ॥ तैरस्तमस्त्रंविनिहत्यसर्वजघानतेषांरथवाजिनाग्नन् ॥ ७८ ॥ तथातुसैन्यप्रवरां
श्चराजन्नभ्यर्दयन्मार्गणैःसूतपुत्रः ॥ तेभिन्नदेहाव्यसवोनिपेतुःकर्णेषुभिर्भूमितलेस्वनंतः ॥ ७९ ॥ सिंहेनकुड्ढेनयथाश्वयूथ्यामहाबलाभीमबलेनतद्वत् ॥ पुन
श्चपांचालवरास्तथान्येतदंतरेकर्णधनंजयाभ्यां ॥ ८० ॥

॥८१॥८२॥८३॥८४॥८५॥८६॥८७॥८८॥ स्नात्वेत्यनेन प्रातालगंगायास्तलं प्राप्य तदभिधानेन परावृत्ता इत्यर्थः ॥ ८९ ॥ तक्षकपुत्रपक्षा इति तेषु सर्वाणां अश्वसेन प्रयुक्ताः ॥ ९० ॥ ९१ ॥

प्रस्कंदंतो वलिना साधुमुक्तैः कर्णेन वाणैर्निहताः प्रसद्य ॥ जयं मत्वा विपुलं वै त्वदीयास्तलान्निजघ्नुः सिंहादांश्च नेदुः ॥ ८१ ॥ सर्वेद्यमन्वन्तवशं कृतौ तौ कर्णेन
कृष्णावितिते विमर्दे ॥ ततो धनुर्ज्यामवनाम्यर्गो घंशरानस्तानाधिरथे विधम्य ॥ ८२ ॥ सुसंरथः कर्णशरक्षतांगोरणे पार्थः कौरवान् प्रत्यगृह्णात् ॥ ज्यांचानुमृ
ज्याभ्यहनत्तलत्रेवाणां धकारं सहसा चक्रे ॥ ८३ ॥ कर्णवगत्य च कुरुंश्च सर्वानवाणैर्विध्यत्प्रसभं किरीटां ॥ नपक्षिणो वभ्रमुरंतरिक्षेतदामहाश्रेण कृतं धकारे
॥ ८४ ॥ वायुर्वियस्यैरीरितो भूतसंघैरुवाह दिव्यः सुरभिस्तदानीं ॥ शल्यं च पार्थोदगभिः पृपत्कैर्भ्रंतनुत्रे प्रहसन्नविध्यत् ॥ ८५ ॥ ततः कर्णद्वाराभिः सुमु
क्तैर्विध्वापुनः समभिरभ्यविध्यत् ॥ सपार्थवाणासनवेगमुक्तैर्दृष्टाहतः पत्रिभिरुग्रवेगैः ॥ ८६ ॥ विभिन्नगात्रः क्षतजोक्षितांगः कर्णो वभ्रोरुद्रइवाततेपुः ॥ प्र
कांडमानो थश्मगानमध्ये रौद्रेमुदूर्ते रुधिरार्द्रगात्रः ॥ ८७ ॥ ततस्त्रिभिस्तं त्रिदशाधिपापमंगरैर्विभेदाधिरथि र्धनं जयं ॥ शरांश्च पंचज्वलितानि वारगान् प्रवेग
यामास जिघांसयाऽच्युतं ॥ ८८ ॥ तवर्मभित्वा पुरुषोत्तमस्य सुवर्णचित्रान्यपतन्सुमुक्ताः ॥ वेगेन गामाविविशुः सुवेगाः स्नात्वा च कर्णाद्विमुखः प्रतीयुः ॥ ८९ ॥
तानं पंचभद्रेर्दगभिः सुमुक्तैस्त्रिधा त्रिधैकैकमथोच्चकर्त ॥ धनं जयाद्यैर्न्यपतन्पृथिव्यां महाहयस्तक्षकपुत्रपक्षाः ॥ ९० ॥ ततः प्रजज्वालकिरीटमालीक्रोधेन क
क्षं प्रहन्निवाग्निः ॥ तथा विनुन्नांगमवेक्ष्य कृष्णं सर्पपुच्छिः कर्णभुजप्रसृष्टैः ॥ ९१ ॥ सकर्णमाकर्णविकृष्टसृष्टैः शरैः शरीरांतकरैर्ज्वलद्भिः ॥ मर्मस्वविध्यन्सच
चालदुःखाद्द्वैवाद्वातिष्ठतथैर्यदुद्धिः ॥ ९२ ॥ ततः शरैर्घैः प्रदिशोदिशश्चरवेः प्रभाकर्णरथश्वराजन् ॥ अदृश्यमास्मीकुपिते धनं जयेतु पारंतीहारवृत्तं यथानभः ॥
॥ ९३ ॥ सचकरक्षान्तथपादरक्षान्पुरःसरान् वृष्टगोपांश्च सर्वान् ॥ दुर्योधनेनानुमतानरिघ्नः समुद्यतान्सरथान्सारभूतान् ॥ ९४ ॥ द्विमाहस्नान्ममरेमव्यसाची
कुरुप्रवीरानुपभः कुरुणां ॥ क्षणेन सर्वान्सरथाश्चमृतान्निनायराजन् क्षयमेकवीरः ॥ ९५ ॥ ततोऽपलायंत विहाय कर्णतवात्मजाः कुरुवायेऽवशिष्टाः ॥ हतानपा
कीर्यंगरक्षतांश्च लालप्यमानांस्तनयानपितृंश्च ॥ ९६ ॥ ससर्वतः प्रेक्ष्य दिशो विशून्याभयावर्दीर्णैः कुरुभिर्विहीनः ॥ नविष्यथेत्तारतत्र कर्णः प्रहृष्टएवाजुन
मभ्यधावत् ॥ ९७ ॥ इति श्रीमहाभारते कर्णपर्वणि कर्णार्जुनद्वये ऊननवतितमोऽध्यायः ॥ ८९ ॥ ॥ ९० ॥ ॥ ९१ ॥ ॥ ९२ ॥ ॥ ९३ ॥

॥ ९२ ॥ ९३ ॥ ९४ ॥ ९५ ॥ ९६ ॥ ९७ ॥ इति कर्णपर्वणि तैलकंटीये भारतभावादीपे ऊननवतितमोऽध्यायः ॥ ८९ ॥ ॥ ९० ॥ ॥ ९१ ॥ ॥ ९२ ॥ ॥ ९३ ॥

तदिति १ ॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ वागजालैकमयं दृष्टेतिशेषः ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥

संजय उवाच ततः प्रयाताः शरपातमात्रमवस्थिताः कुरवो भिन्नसेनाः ॥ विद्युत्काशं ददृशुः समं तादृशं जयाश्वं समुदीर्यमाणं ॥ १ ॥ तदजुनाश्वं प्रसतिस्म कर्णो विद्युत्तं घोरतरैः शरैस्तत् ॥ क्रुद्धेन पार्थेन भृशं भिन्नं सृष्टं वधाय कर्णस्य महाविमर्दं ॥ २ ॥ उदीर्यमाणं स्म कुरुदहंतं सुवर्णपुंखैर्विशिखैर्ममदं ॥ कर्णस्त्वमघेष्वसनं दृष्ट्यं विस्फारयित्वा विस्तज्जडोरौघान् ॥ ३ ॥ रामादुपात्तेन महामहिष्वाद्याथर्वणेनारिविनाशनेन ॥ तदजुनाश्वं व्यधमदहंतं कर्णस्तुवाणे निशितैर्महात्मैः ॥ ४ ॥ ततो विमर्दः सुमहान् बभूव तत्राजुनस्याधिरये श्वराजन् ॥ अन्योन्यमामादयतोः पृथक्कैविपाणघातैर्द्विपयोरिवोद्यैः ॥ ५ ॥ तत्राश्वसंघातसमावृतं तदावभूवराजं स्तुभुलं स्म सर्वतः ॥ तत्कर्णपार्थो गरवृष्टिसंघे निरंतरं चक्रतुरंवरंतदा ॥ ६ ॥ ततो जालं वाणमयं महांतं सर्वेऽद्राक्षुः कुरवः सोमकाश्च ॥ नान्यं च भूतं ददृशुस्तदा तेषां धकारेतुमुलेथ किंचित् ॥ ७ ॥ तौ संदधानावनिशंचराजन्समस्यंतौ चापिशराननेकान् ॥ संदर्शयेतां युधि मार्गान्विचित्रान् धनुर्धरैर्नो विविधैः क्रुत्तदा तेषां धकारेतुमुलेथ किंचित् ॥ ८ ॥ तयोरेवं युत्थ्य तौ राजिमध्ये मृतात्मजां भूदधिकः कदाचिन् ॥ पार्थः कदाचित्त्वधिकः किरीटीवीर्यास्त्रमायावलपौरुपेण ॥ ९ ॥ दृष्ट्वा तयोस्तं युधि संप्रहारं परस्परस्यांतरमीक्षमाणयोः ॥ घोरंतयोर्दुविपहरणेऽन्ययोधाः सर्वे विस्मयमभ्यगच्छन् ॥ १० ॥ ततो भूतान्यंतरित्वा स्थितानितौ कर्णपार्थौ प्रशशंसुर्नरेन्द्र ॥ भोः कर्णसाध्वर्जुनसाधुचेति वियन्मुवाणी श्रूयंत सर्वतोपि ॥ ११ ॥ तस्मिन्विमर्दं रयवाजिनागैस्तदा भिघातैर्दलिते हि भूतले ॥ ततस्तुपातालतले गयानानागोऽश्वसेनः क्रतवैराजुनेन ॥ १२ ॥ राजंस्तदा खांडवदाहमुक्त्वा विवेश कोपाद्भुघातलेयः ॥ अथोत्पपातोर्ध्वगतिर्जवेन संदृश्य कर्णाजुनयोर्विमर्दं ॥ १३ ॥ अयं हि कालोऽस्य दुरात्मनो वै पार्थस्य वैरप्रतियातनाय ॥ संचित्य तृणं प्रविवेश चैव कर्णस्य राजन्शररूपधारी ॥ १४ ॥ ततोऽश्वसंघातसमाकुलं तदावभूव जन्विततां शुजालं ॥ तत्कर्णपार्थो शरसंघवृष्टिभिर्निरंतरं चक्रतुरंवरंतदा ॥ १५ ॥ तद्वाणजालैकमयं महांतं सर्वत्र सन्कुरवः सोमकाश्च ॥ नान्यत्किंचिद्दृशुः संपतद्वाणांधकालं ॥ तत्कर्णपार्थो शरसंघवृष्टिभिर्निरंतरं चक्रतुरंवरंतदा ॥ १६ ॥ ततस्तौ पुरुषव्याघ्रौ सर्वलोकधनुर्धरौ ॥ त्यक्तप्राणैरणवीरौ युद्धश्रममुपागतौ ॥ समुत्क्षेपैर्वीक्षमाणौ सित्त्रैश्चंदनवारिणा ॥ १७ ॥ सरंतुमुलेति मात्रं ॥ १८ ॥ ततस्तौ पुरुषव्याघ्रौ सर्वलोकधनुर्धरौ ॥ त्यक्तप्राणैरणवीरौ युद्धश्रममुपागतौ ॥ समुत्क्षेपैर्वीक्षमाणौ सित्त्रैश्चंदनवारिणा ॥ १९ ॥ सरंतुमुलेति मात्रं ॥ २० ॥ शरविक्षतांगोदधे मनात्त्येकशयस्य तस्य ॥ १ ॥ ततोरिपुंशंसमधत्त कर्णः सुसंचितं सर्पमुखं ज्वलंतं ॥ रौद्रं शरं सन्नतमुग्रधौतं पार्थार्थमत्यर्थचिराभिगुतं ॥ २० ॥

॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥ २६ ॥ २७ ॥ २८ ॥ २९ ॥ ३० ॥ ३१ ॥ अथेति सूत्रैः सकाशात् व्यालास्यसर्गोत्तमयत्नश्चमन्युश्चैः प्रयुक्तेन शरणात्तमगात्रभूषणमुत्तमांगभूषणं प्रजहारति द्वयोः संबन्धः ॥ ३२ ॥
 सदाचित्तं चंद्रनचूर्णशायितं सुवर्णनूणीरगयं महार्चिषं ॥ आकर्णपूर्णं च विकल्पकणः पार्थोन्मुखः संदधे चोत्तमौजाः ॥ २१ ॥ प्रदीपमरावतवंशसंभवं शिरोजि
 हीर्षुर्धिसव्यसाचिनः ॥ ततः प्रज्ज्वालदिशो नभश्च उल्काश्च घोराः गतशः प्रपेतुः ॥ २२ ॥ तस्मिन्नुनागे धनुषि प्रयुक्ते हाहाकृता लोकापालाः भगकाः ॥ नचा
 पितंबुधुधेभूतपुत्रावाणे प्रविष्टं योगवलेन नागं ॥ २३ ॥ दशगतनयनो हिंदुस्त्रवाणे प्रविष्टं निहत इति सुतो मे स्वस्तगात्रावभूव ॥ जलजकुसुमयोनिः श्रेष्ठभावा
 जिनात्मा त्रिदशपतिमवाचन्माव्यथिप्राजयेथीः ॥ २४ ॥ ततो ब्रवीन्मद्रराजो महात्मा दृष्ट्वा कर्णं प्रहितं पुंनमुग्रं ॥ नकर्णग्रीवामिपुरे पलप्ये तस्मात्स्य संधत्स्व ग
 रं गिरांघ्रं ॥ २५ ॥ अथात्र वीक्रो धर्मरक्तनेत्रो मद्राधिपं सतपुत्रस्तरस्वी ॥ तसंधत्ते हिः शरं शल्यकर्णो नमा दृशा जिह्वयुद्धा भवंति ॥ २६ ॥ इतीदमुक्त्वा विस्मर्ज
 तं शरं प्रयत्नतो वर्षगणाभिपूजितं ॥ इतो सिवै फाल्गुन इत्यथि विपन्नवाच चोच्चैर्गिरमूर्जितां वृषः ॥ २७ ॥ आससायकः कर्णभुजप्रसृष्टो हुतागना कर्कप्रतिमः सुघोरः ॥
 गुणच्युतः कर्णधनुः प्रमुक्तो वियद्वतः प्राज्वलदं तरिक्ष ॥ २८ ॥ तं प्रेष्यदांतं युधिमाधवस्तु त्वरान्वितं मत्वरयेव लालया ॥ पदाविनिष्पिप्यरथोत्तमं सप्रावेगवत्पृ
 थिवीं किंचिदेव ॥ २९ ॥ क्षितिगता जानुभिस्तेऽथवाहोहमच्छन्नाश्चंद्रमरीचिवर्णाः ॥ ततो तरिक्षे सुमहान्निनादः संपूजनार्थं मधुसूदनस्य ॥ ३० ॥ दिव्याश्चवा
 चः महमावभृवुर्दिव्यानि पुष्पाण्यथसिंहनादाः ॥ तस्मिन्स्तथा वै धरणीनि नद्वे रथे प्रयत्नान्मधुसूदनस्य ॥ ३१ ॥ ततः शरः सोऽभ्यहनत् किरीटं तस्येंद्रदत्तं सुदृढं च धी
 मतः ॥ अथानुत्तमस्योत्तमगात्रभूषणं धरावियत्तं द्योमलिलेपुविश्रुतं ॥ ३२ ॥ व्यालास्यसर्गोत्तमयत्नमन्युभिः शरणं सूत्रैः प्रजहारसूनजः ॥ दिवाकरेण्डुज्वलनप्रभ
 व्धिपं सुवर्णमुक्तामणिवज्रभूषितं ॥ ३३ ॥ पुरंदरार्थं तप्रमाप्रयत्नतः स्वयं कृतं वहिभुना स्वयं भुवा ॥ महाहस्वपं द्विपतां भयं करं विभर्तुं गत्यर्थं सुगुं सुगंधिनं ॥ ३४ ॥
 जिघांसते देव रिपुन्मुरेश्वरः स्वयंददौ यन्मुमनाः किरीटिने ॥ हरां बुपास्यं डलवित्तगान्भूभिः पिनाकपाशागतिमायकोत्तमैः ॥ ३५ ॥ नुरेत्तमैरप्यविपत्यमर्दितुं
 प्रमथ्य नागेन जहारयद्वपः ॥ सदुष्टभावा वितथप्रतिज्ञः किरीटमत्यदुतमर्जुनस्य ॥ ३६ ॥ नागो महार्हतपनीयचित्रं पार्थोत्तमांगात्प्रहरत्तरस्वी ॥ मूढमजालाव
 तं सुघोषं जाज्वल्यमानं निपपात भूमौ ॥ ३७ ॥ आतदुत्तमं पृन्मथितं विपाग्निना प्रदीपमाचिप्सदयोऽक्षितौ प्रियं ॥ पपात पार्थस्य किरीटमुत्तमं दिवाकरेस्तादिवरक्तमं
 डलः ॥ ३८ ॥ सर्वे किरीटं वदुरत्तभूषितं जहार नागो जुनमृधतो यत्नात् ॥ गेरोः सुजातां कुरपुष्पितदुमं महेंद्रवज्रः गिखरोत्तमं यथा ॥ ३९ ॥ ३३ ॥ ३४ ॥ ३५ ॥ ३६ ॥ ३७ ॥ ३८ ॥ ३९ ॥

म.भा.टी.

॥ १०६ ॥

॥ १० ॥ ११ ॥ गोकर्णामुकुटं जहारेत्यन्वयः अर्जुनस्य मुकुटहरणं विमहकर्मैति सूचयन्मुकुटं विगिनष्टि गविचक्षुषिकर्णो यस्य सागोकर्णाचक्षुःश्रवाः सर्पिणी अर्जुनेन खाड्वेनिहतासती इह निमित्तवृता तस्य मुकुटमेव जहार तदवताननुशिरः कथं हतायाहनननिमित्तत्वमत आह सुमुखीकृतेन इषुगागोपुत्रमप्रेषिता संधि रविवाक्षितत्वान्न भवति शोभनं पुत्रजीवनकरं मुखं यस्य सासुमुखी साहिपुत्रं निगोयद्य मानान्ग्यां इवाहुस्तं शिरोदेशे अर्जुनेन च्छिन्नासतीत्ययन्तु पुत्रं च रक्षितवत्त्यादिपवण्युपाय्यायते कृतेन स्वयं निमित्तेन पुत्रेण चानेन इषुणा इषुजावंगेन आत्मावपुत्रनामासीति श्रुतेरिष्वकारपुत्रेण संप न्नासती गोमतो रश्मिमतोः कस्य पुत्रेण कर्णेन प्रेषिता इषुणेन स्थिता देवतृतीया गोपुत्रेति मनुव्लोप आपः किं कृत्वा मुकुटं जहारेत्यत आह सुव्यक्तगोऽसुप्रभं गोगतकं दृष्ट्वा सुव्यक्ताः अतिशयेन विहृताः गावो रश्मय स्ते जइति यावत् सुव्यक्तगोक्तिरमुक्तिश्च प्रकषेण जासमान निरतिशयेन जोदलमर्जुनं गोगतकं गोशब्देन ह्यरश्मोनां प्रदेशो लक्ष्यते तत्र गतं विद्यमानं कं शिरोयस्यतं अर्जुनेन स्वर्षावादेशं कर्णेन लक्ष्यं कृतं विज्ञायम

कर्णपत्रं

८

महीवियत्प्रौः सलिलं च वायुना प्रमत्स्य सुप्रं विनिष्ठीर्णितं यथा ॥ अतीव शब्दो भुवनं पुर्वैतदा जनाध्यवस्यन्व्ययिताश्च स्वतुः ॥ १० ॥ विनाकिरीटं शुभे सपार्थः श्यामो युवानील इवांश्च शृंगः ॥ ततः समुद्रं व्यमितेन वाससा स्वमूर्धं जानव्ययितस्तदार्जुनः ॥ विभासितः सूर्यमरीचिना दृढं शिरो गतेनोदयपर्वतो यथा ॥ ११ ॥ गोकर्णामुमुखीकृतेन इषुणा गोपुत्रमप्रेषिता गोशब्दात्मजभूषणं सुविहितं सुव्यक्तगोऽसुप्रभं ॥ दृष्ट्वा गोगतकं जहार मुकुटं गोशब्दगोपूरिवैगोकर्णासनमर्दनं श्रनययावप्राप्य नृत्योर्वशं ॥ १२ ॥ मयायकः कर्णभुजप्रसृष्टो हुतागनाकं प्रतिमो महाहः ॥ महोरगः कृतवैरोर्जुनेन किरीटमाहत्यततो व्यतीयात् ॥ १३ ॥ तं चापि दग्ध्यातपनीयचित्रं किरीटमाकृष्यतदार्जुनस्य ॥ इयेपगंतुं पुनरेव तूणं दृष्ट्वा कर्णेन ततो ववीत् ॥ १४ ॥

गवताम्वभारेण अश्वेनु जानुभ्यामवनीगमितेपु रश्मिः समसृचदेशे अर्जुनेन शिरो दृष्ट्वापिवेगातिशयात्स्वयं नीची भवितुमशक्तासती तद्देशस्थं मुकुटं जहारेत्यर्थः गोशब्दात्मजभूषणं सुविहितमिति गौः पृथिवीत याशब्देन गोशब्दादितिः उयंवा अदिति रिति पृथिव्या अदिते निदेशात् तस्या आत्मजस्येद्रस्य भूषणं सुविहितं वैधसेति शेषः तथा चात्रैवोक्तं पुरंदरार्थं तपसा प्रयत्नतः स्वयं कृतं यद्विधिना स्वयं भुवेति कीदृशं मुकुटं वैनिश्चितं प्रसिद्धं वा गोशब्दगोपूरि गोभिः रश्मिभिः शब्देन रश्मिमानि तिकथ्यत इति सूर्यः तस्यैव भुवनगर्भव्यापिनो गावः किरणास्तं भुवनं पूरयितुं शीलमस्य तत्तथा सूर्यसमप्रभमित्यर्थः ननु चेत्तनाधिष्ठितो वाणः पु नरेत्यार्जुनेन कृतो नहंतवानित्यत आह गोकर्णासनमर्दनं श्रनययावप्राप्य नृत्योर्वशमिति गोकर्णसंपपुनरर्जुनेन हंतुं इच्छंतं असनेन वाणक्षेपेण मर्दयति यः स तथा भूतोऽर्जुनश्च तमेव संपमनवाप्य नृत्योर्वशं नययौ सर्पस्य पुनरागमनं वधश्चात्रैव कीर्त्यते गौर्नादित्येव लीवदेकतुभेदपि भेदयोः स्त्रातुस्याद्विशिभारत्या भूमौ च सुरभावपि वृत्तियोः स्वर्गवज्रांबुरश्मिदग्वाणलोमस्वितिकोशः ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥

॥ १०६ ॥

॥ ४५ ॥ ४६ ॥ ४७ ॥ ४८ ॥ कर्णेनवाक्यंउक्तःसेस्तद्वाक्यमसहस्रसहमानःस्वयंप्रायादित्युत्तरेणान्वयः ॥ ४९ ॥ ५० ॥ ५१ ॥ ५२ ॥ महोल्कामितिपाठेइवेत्यध्याहृत्ययोज्यं ॥ ५३ ॥ ५४ ॥

मुक्तस्त्वयाहंत्वसमीक्ष्यकर्णशिरोहृतंयन्नमयार्जुनस्य ॥ समीक्ष्यमांमुंचरणेत्वमाशुहंतास्मिशत्रुंतवचात्मनश्च ॥ ४५ ॥ सएवमुक्तोयुधिसूतपुत्रस्तमब्रवीत्को
भवानुग्रहः ॥ नागोब्रवीद्विद्विकृतागसंमांपार्थेनमातुर्वधजातवैरं ॥ ४६ ॥ यदिस्वयंवज्रधरोस्यगोभातथापियातापित्तराजवेश्मनि ॥ कर्णउवाच न
नागकर्णोद्यरणेपरस्यवलंसमास्थायजयंबुभूषत् ॥ ४७ ॥ नसंदध्यांद्दिःशरंचैवनागयद्यर्जुनानांशतमेवहन्यां ॥ तमाहकर्णःपुनरवनागंतदाजिमध्येरविसूनु
सत्तमः ॥ ४८ ॥ व्यालास्रसर्गोत्तमयत्नमन्युभिर्हतास्मिपार्थमुसुखीब्रजत्वं ॥ इत्येवमुक्तोयुधिनागराजःकर्णेनरोपादसहस्तस्यवाक्यं ॥ ४९ ॥ स्वयंप्रायात्पार्थ
वधायराजन्कृत्वास्वरूपंविजिघांसुरुग्रः ॥ ततःऋणःपार्थमुवाचसंस्थेमहोरगंरुद्रवैरंजहित्वं ॥ ५० ॥ सएवमुक्तोमधुसूदनेनगांडीवधन्वारिपुवीर्यसाहः ॥ उ
वाचकोत्थेपममाद्यनागःस्वयंयथायादुरुद्रस्यवक्रं ॥ ५१ ॥ ऋणउवाच योसौत्वयाखांडवेचित्रभानुंसंतर्षयाणनधनुर्धरेण ॥ वियद्गतोजननीगुप्तदे
होभ्रत्वैकरूपंनिहतास्यमाता ॥ ५२ ॥ संपतद्वैरमनुस्मरन्वैत्वांप्रार्थयत्यात्मवधायनूनं ॥ नभश्च्युतांप्रज्वलितामिवोल्कांपश्येनमायांतममित्रसाह ॥ ५३ ॥
संजयउवाच ततःमजिष्णुःपरिवृत्यरोपाच्चिच्छेदपद्विनिशितैःसुधारैः ॥ नागंवियत्तिर्यगिवोत्पतंतंसच्छिन्नगात्रोनिपप्रातभूमौ ॥ ५४ ॥ गतेचतस्मिन्भु
जगेकिरीटिनास्वयंविभुःपार्थिवभूतलादथ ॥ समुज्जहाराशुपुनःपतंतरथंभुजाभ्यांपुरुषोत्तमस्ततः ॥ ५५ ॥ तस्मिन्मुहूर्तेदशभिःपृषत्कैःशिलाशितैर्वर्हिणवर्ह
वाजितैः ॥ श्विव्याधकर्णःपुरुषप्रवीरोधनंजयंतिर्यगवेक्षमाणः ॥ ५६ ॥ ततोर्जुनोद्वादशभिःसुमुक्तैर्वराहकर्णैर्निशितैःसमर्प्य ॥ नाराचमाशोविपतुल्यवेग
माकर्णपूणायतमुत्समर्ज ॥ ५७ ॥ सचित्रवर्मेपुवरोधिदार्यप्राणान्निरस्यन्निवसाधुमुक्तः ॥ कर्णस्यपीत्वारुधिरंविवेशवसुंधरांशोणितदिग्धवाजः ॥ ५८ ॥ त
तोवृषोवाणनिपातकोपितोमहोरगोदंडविघटितोयथा ॥ तदाशुकारीव्यसृजच्छरोत्तमान्महाविपःसर्पइवोत्तमंविषं ॥ ५९ ॥ जनार्दनंद्वादशभिःपराभिनन्न
वैतंवत्याचशरैस्तथार्जुनं ॥ शरेणघोरैणपुनश्चपांडवंविदार्यकर्णोव्यनदज्जहासच ॥ ६० ॥ तमस्यहर्षममृपेनपांडवोविभेदमर्माणिततोस्यमर्मवित् ॥ परःशतैः
पत्रिभिर्द्रविक्रमस्तथायथेंद्रावलमोजसारणे ॥ ६१ ॥ ततःशराणांनवतितदार्जुनःससर्जकर्णेऽतकदंडसंनिभां ॥ तैःपत्रिभिर्विद्धतनुःसविव्यथेतथायथावज्ज
विदारितोचलः ॥ ६२ ॥ गतेगमिते विभुःसमर्थः ॥ ५५ ॥ बर्हिणांवर्हाएववाजाःपक्षाःसंजातायेषां तैर्बर्हिणवर्हवाजितैः ॥ ५६ ॥ ५७ ॥ ५८ ॥ ५९ ॥ ६० ॥ ६१ ॥ ६२ ॥

॥ ६३ ॥ ६४ ॥ ६५ ॥ ६६ ॥ ६७ ॥ अग्निजः कार्तिकेयः ॥ ६८ ॥ ६९ ॥ ईषिवान्मनसि कृतवान् ॥ ७० ॥ ७१ ॥ ७२ ॥ ७३ ॥ ७४ ॥ ७५ ॥ ७६ ॥ ७७ ॥ ७८ ॥ ७९ ॥ ८० ॥

मणिप्रवेकोत्तमवज्रहाटकैरलंकृतं चास्यवरांगभूषणं ॥ प्रविद्धमुर्व्यानिपपातपत्रिभिर्धनं जयेनोत्तमकुंडलेपिच ॥ ६३ ॥ महाधनं शिल्पिवरैः प्रयत्नतः कृतं यद्
स्योत्तमवर्मभास्वरं ॥ सुदीर्घकालेन ततोस्य पांडवः क्षणेन वाणैर्वद्बुधाव्यशातयत् ॥ ६४ ॥ सतं विवर्माणमथोत्तमेषुभिः शितैश्चतुर्भिः कुपितः पराभिनत् ॥ स
विव्यथेऽत्यर्थमरिप्रताडितो यथातुरः पित्तकफानिलज्वरैः ॥ ६५ ॥ महाधनुर्मंडलनिःसृतैः शितैः क्रियाप्रयत्नप्रहितैर्वलेन च ॥ ततश्च कर्णवद्बुभिः शरोत्तमैर्बिभेद
मर्मस्वपि चार्जुनस्त्वरन् ॥ ६६ ॥ दृढाहतः पत्रिभिरुग्रवेगैः पार्थेन कर्णो विविधैः शिताग्रैः ॥ वभौ गिरिगैरिकधातुरक्तः क्षरन्प्रपातैरिव रक्तमंभः ॥ ६७ ॥ ततोर्जुनः
कर्णमवक्रगैर्नवैः सुवर्णपुंखैः सुदृढैरयस्मयैः ॥ यमाग्निदंडप्रतिमस्तनांतरे पराभिनत्क्रौंचमिवाद्रिमग्निजः ॥ ६८ ॥ ततः शरावापमपास्यसूतजोधनुश्चतच्छक्र
शरासनोपमं ॥ ततो रथस्यः समुमोहं च स्वलनप्रशीर्णमुष्टिः सुभृशाहतः प्रभो ॥ ६९ ॥ न चार्जुनस्तं व्यसने तदेषिवान्निहंतुमार्यः पुरुषव्रते स्थितः ॥ ततस्तमिन्द्रा
वरजः सुसंभ्रमादुवाच किंपांडव हे प्रमाद्यसे ॥ ७० ॥ नैवाहितानां सततं विपश्चितः क्षणं प्रतीक्षं त्यपि दुर्वलीयसां ॥ विशेषतो रीन्यसनेषु पंडितो निहत्य धर्मं च य
शश्च विंदते ॥ ७१ ॥ तदेकवीरं तव चाहितं सदा त्वरस्वकर्णं सहसा भिमर्दितुं ॥ पुरा समर्थः समुपैति सूतजो भिधित्वमेनं न मुच्ये यथा हरिः ॥ ७२ ॥ ततस्तदेवेत्यभि
पूज्यसत्वरं जनार्दनं कर्णमविध्यदर्जुनः ॥ शरोत्तमैः सर्वकुरुत्तमस्त्वरं स्तथा यथाशंकरहापुरावलिं ॥ ७३ ॥ साश्वंतुकर्णसरथं किरीटीसमाचिनोद्गारतवत्सदंतैः ॥
प्रच्छादयामास दिशश्च वाणैः सर्वप्रयत्नात्तपनीयपुंखैः ॥ ७४ ॥ सवत्सदंतैः पृथुपीनवक्षाः समाचितः सोधिरथिर्विभाति ॥ सुपुष्पिताशोकपलाशशाल्मलिर्य
थाऽचलश्चंदनकाननायुतः ॥ ७५ ॥ शरैः शरीरे बद्बुभिः समर्पितैर्विभातिकर्णः समरे विशांपते ॥ महोरुहैराचितसानुकंदरो यथा गिरिंद्रः स्फुटकर्णिकारवान् ॥
॥ ७६ ॥ सवाणसंघान् बद्बुधाव्यवास्तृजन्विभातिकर्णः शरजालरश्मिवान् ॥ सलोहितोरक्तगभस्तिमंडलो दिवाकरोस्ताभिमुखो यथा तथा ॥ ७७ ॥ बाह्वंतरा
दाधिरयेर्विमुक्तान्वाणान्महाहीनिवदीप्यमानान् ॥ व्यध्वंसयन्नर्जुनबाहुमुक्ताः शराः समासाद्य दिशः शिताग्राः ॥ ७८ ॥ ततः सकर्णः समवाप्य धैर्यं वाणां वि
मुंचन्कुपिताहिकल्पान् ॥ विव्याध पार्थं दशभिः पृषत्कैः कृष्णचषड्भिः कुपिताहिकल्पैः ॥ ७९ ॥ ततः किरीटीभृशमुग्रनिःस्वनं महाशरं सर्पविषानलोपमं ॥ अय
स्मयं रौद्रमहास्त्रसंभृतं महाहवेक्षे सुमनामहामतिः ॥ ८० ॥

कालइति हेतुष कर्णवधंअभिलक्ष्येतिशेषःब्रुवाणःवक्ता ॥ ८१ ॥ वामंचक्रंघसते नृवरित्यत्रात्तिसौतेरितिपाठेप्रसतेअत्तिचनतुनिगीर्णमुद्दमतीत्यर्थः ॥ ८२ ॥ ८३ ॥ चैत्यःसवेदिकोपामसूचकोपहाडु

कालोद्व्यदृश्यो नृपविप्रकोपान्निदर्शयन्कर्णवधं ब्रुवाणः ॥ भूमिस्तुचक्रंघसतीत्यवोचत्कर्णस्यतस्मिन्वधकालआगते ॥ ८१ ॥ ततस्तदखं मनसः प्रनष्टं यद्गार्ग
वोस्मैप्रददौ महात्मा ॥ चक्रंचवामंघसते भूमिरस्य प्राप्ते तस्मिन्वधकाले नृवीर ॥ ८२ ॥ ततो रथो घूर्णितवान्नरेन्द्रशापात्तदा ब्राह्मणसत्तमस्य ॥ ततश्चक्रमपतत्त
स्य भूमौ सविब्हलः समरे सुतपुत्रः ॥ ८३ ॥ सवेदिकश्चैत्यइवातिमात्रः सुपुष्पितो भूमितले निमग्नः ॥ घूर्णरथे ब्राह्मणस्याभिशापाद्रामादुपात्ते त्वविभातिचाखे
॥ ८४ ॥ छिन्नशरे सर्पमुखे च घोरैर्येन तस्मिन्विषसादकर्णः ॥ अमृष्यमाणो व्यसनानितानि हस्तौ विधुन्वन्सविगर्हमाणः ॥ ८५ ॥ धर्मप्रधानं किल पाति धर्मइ
त्यब्रुवन् धर्मविदः सदैव ॥ वयंच धर्मे प्रयताम नित्यं चर्तुं यथाशक्तियथाश्रुतंच ॥ ८६ ॥ सचापि निघ्नान्ति न पाति भक्तान् मन्येन नित्यं परिपाति धर्मः ॥ एवं ब्रुवन्
रखलिताश्च सृतो विचाल्यमानोर्जुनबाणपातैः ॥ मर्माभिघाताच्छ्रियिलः क्रियासुपुनः पुनर्धर्ममसौ जगर्ह ॥ ८७ ॥ ततः शरैर्भीमतरैरविध्यन्निभिराहवे ॥ हस्ते
कृष्णान् तथा पार्थमभ्यविध्यच्च सप्तभिः ॥ ८८ ॥ ततोर्जुनः सप्तदशानि ग्मवेगानजिह्वगान् ॥ इंद्राशानि समान् घोरानसृजत्पावकोपमान् ॥ ८९ ॥ निर्भियते भीमवे
गात्पतन् पृथिवीतले ॥ कं पितात्मा ततः कर्णः शक्त्या चेष्टामदर्शयत् ॥ ९० ॥ वलेनाथसंस्तभ्य ब्रह्माखं समुदैरयत् ॥ ऐंद्रंततोर्जुनश्चापितं दृष्ट्वाभ्युपमंत्रयत् ॥
॥ ९१ ॥ गांडीवं ज्यांचबाणांश्च सोनुमंत्र्य परंतपः ॥ व्यसृजच्छरवर्षाणि वर्षाणां वपुरंदरः ॥ ९२ ॥ ततस्तेजो मया वाणारथात्पार्थस्य निःसृताः ॥ प्रादुरासन्महा
वीर्याः कर्णस्य रथमंतिकात् ॥ ९३ ॥ तान्कर्णस्त्वग्रतो न्यस्तान्मोघांश्चक्रमहारथः ॥ ततो ब्रवीदृष्णिवीरस्तस्मिन्नेवे विनाशिते ॥ ९४ ॥ त्रिसृजाखं परंपार्थराथे
यो घसतेशरान् ॥ ततो ब्रह्मास्त्रमत्युग्रं समंत्र्य समयोजयत् ॥ ९५ ॥ छादयित्वा ततो वाणैः कर्णं प्रत्यस्यदूर्जुनः ॥ ततः कर्णः शितैर्वाणैर्ज्यांचिच्छेदसुतेजनैः ॥ ९६ ॥
द्वितीयांचतृतीयांचचतुर्थीपंचमीतथा ॥ षष्ठीमथास्यचिच्छेदसप्तमींचतथाष्टमीं ॥ ९७ ॥ नवमीं दशमींचास्य तथाचैकादशीं वृषः ॥ ज्याशतं शतसंधानः स
कर्णानावबुध्यते ॥ ९८ ॥ ततो ज्यां विनिधायान्यामभिमंत्र्य च पांडवः ॥ शरैरवाकिरत्कर्णं दीप्यमानैरिवाहिभिः ॥ ९९ ॥ तस्य ज्याच्छेदनं कर्णां ज्यावधानंच
संयुगे ॥ नान्वबुध्यतशीघ्रत्वात्तदद्भुतमिवाभवत् ॥ १०० ॥ अखैरखाणिसंवार्यप्रनिघ्नन्सव्यसाचिन्नः ॥ चक्रंचाप्यधिकंपार्थात्स्ववीर्यमतिदर्शयन् ॥ १ ॥

मः ॥ ८४ ॥ ८५ ॥ ८६ ॥ ८७ ॥ ८८ ॥ ८९ ॥ ९० ॥ अभ्युपमंत्रयत्गांडीवमित्युत्तरान्वयि ॥ ९१ ॥ ९२ ॥ ९३ ॥ ९४ ॥ ९५ ॥ प्रत्यस्यत्प्रतिप्राक्षिपत् ॥ ९६ ॥ ९७ ॥ ९८ ॥ ९९ ॥ १०० ॥ १ ॥

अभ्यसपुन.पुनः असंआतिष्ठत्रजपेरयेत्यब्रवीदितियोजना ॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ इतिकर्णपर्वणिनैलकंठी

ततःरुष्णोर्जुनं दृष्ट्वाकर्णास्त्रेणचपीडितं ॥ अभ्यसेत्यब्रवीत्यर्थमातिष्ठास्त्रजेतिच ॥ १० ॥ २ ॥ ततोऽग्निसदृशंघोरंशरं सर्पविषोपमं ॥ अङ्गुमसारमयं दिव्यमभि
मंध्यपरंतपः ॥ ३ ॥ रौद्रमखंसमाधायक्षेमुकामःकिरीटवान् ॥ ततोऽग्रसन्महीचक्रंराधेयस्यतदानृप ॥ ४ ॥ ततोवतीर्यराधेयोरथादाशुसमुद्यतः ॥ चक्रंभुजा
भ्यामालंब्यसमुक्षेपुमियेषसः ॥ ५ ॥ सतद्दीपावसुमतीसशैलवनकानना ॥ गीर्णचक्रासमुत्क्षिप्त्वाकर्णेनचतुरंगुलं ॥ ६ ॥ ग्रस्तचक्रस्तुराधेयःक्रोधादश्रूण्यव
र्तयत् ॥ अर्जुनंवीक्ष्यसंरथ्यमिदं वचनमब्रवीत् ॥ ७ ॥ भोभोपार्थमहेष्वासमुहूर्तपरिपालय ॥ यावच्चक्रमिदंग्रस्तमुद्धरामिमहीतलात् ॥ ८ ॥ सव्यंचक्रंमहीग्रस्तं
दृष्ट्वादेवादिदंमम ॥ पार्थकापुरुषाचीर्णमभिसंधिविसर्जय ॥ ९ ॥ नत्वंकापुरुषाचीर्णमार्गमास्यातुमर्हसि ॥ स्यातस्त्वमसिकौंतेयविशिष्टोरणकर्मसु ॥ १० ॥
विशिष्टतरमेवत्वंकर्तुमर्हसिपांडव ॥ प्रकीर्णकेशेविमुखेब्राह्मणेथरुतांजलौ ॥ ११ ॥ शरणागतेन्यस्तशस्त्रेयाचमानेतयार्जुन ॥ अवाणेऽष्टकवचेऽष्टभग्न्यायु
धेतया ॥ १२ ॥ नविमुंचंतिशस्त्राणिशूराःसाधुव्रतेस्थिताः ॥ त्वंचशूरतमोलोकेसाधुव्रतश्रवाण्डव ॥ १३ ॥ अभिज्ञोयुद्धधर्माणांवेदांतावभृथापुतः ॥ दिव्यास्त्र
विद्मेयात्माकार्तवीर्यसमायुधि ॥ १४ ॥ यावच्चक्रमिदंग्रस्तमुद्धरामिमहाभुज ॥ नमारथस्योभूमिष्ठं विकलं हंतुमर्हसि ॥ १५ ॥ नवासुदेवात्त्वत्तोवापाण्डवेयवि
भेम्यहं ॥ त्वंहिक्षत्रियदायादामहाकुलविवर्धनः ॥ अतस्त्वांप्रब्रवीम्येषमुहूर्तक्षमपांडव ॥ १६ ॥ इतिश्रीमहाभारतेकर्णपर्वणिकर्णरथचक्रग्रसनेनवतितमो
ऽध्यायः ॥ १० ॥ ॥ ७ ॥ संजयउवाच तमब्रवीद्वासुदेवोरथस्योराधेयदिष्ट्यास्मरसीहधर्मं ॥ प्रायेणनीचाव्यसनेपुमघ्नानिदंतिदेवंकुरुतंनतु
स्वं ॥ १ ॥ यद्वौपदीमेकवस्त्रांसभायामानाययेस्त्वंचसुयोधनश्व ॥ दुःशासनःशकुनिःसौवलश्चनतेकर्णप्रत्यभात्तत्रधर्मः ॥ २ ॥ यदासभायांराजानमनक्ष
ज्ञंयुधिष्ठिरं ॥ अजैषीच्छकुनिर्ज्ञानात्कृतेधर्मस्तदागतः ॥ ३ ॥ वनवासेव्यर्ततेचकर्णवर्षेत्रयोदशे ॥ नप्रयच्छसियद्राज्यं कृतेधर्मस्तदागतः ॥ ४ ॥ यद्दीमसेनं
सर्पेश्वविपयुक्तेश्वभोजनैः ॥ आचरत्वन्मतेराजाकृतेधर्मस्तदागतः ॥ ५ ॥ यद्द्वारणावतेपार्थान्सुप्तान्जतुगृहेतदा ॥ आदीपयस्त्वंराधेयकृतेधर्मस्तदागतः ॥ ६ ॥
यदारजस्वलांरुष्णांदुःशासनवशेस्थितां ॥ सभायांप्राहसःकर्णकृतेधर्मस्तदागतः ॥ ७ ॥

येभारतभावदीपेनवतितमोऽध्यायः ॥ १० ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ तमिति ॥ १ ॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥

॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥ २६ ॥ २७ ॥ २८ ॥ २९ ॥ ३० ॥ ३१ ॥

यदनायैःपुराकृष्णांस्त्रिंशमानामनागसं ॥ उपप्रेक्षसिराधेयकृतेधर्मस्तदागतः ॥ ८ ॥ विनष्टाःपांडवाःकृष्णेशाश्वतंनरकंगताः ॥ पतिमन्यं वृणीष्वेतिवदंस्त्वं
गजगामिनीं ॥ ९ ॥ उपप्रेक्षसिराधेयकृतेधर्मस्तदागतः ॥ राज्यलुब्धःपुनःकर्णसमाह्वयसिपांडवान् ॥ १० ॥ यदागकुनिमाश्रित्यकृतेधर्मस्तदागतः ॥ यदा
भिमन्युंवहवोयुद्धेजघ्नुर्महारथाः ॥ परिवार्यरणेवालंकृतेधर्मस्तदागतः ॥ ११ ॥ यद्येधर्मस्तत्रनविद्यतेहिकिमर्वाथातालुविशोपणेन ॥ १२ ॥ अघ्रेहधर्म्याणिवि
धत्स्वमृतथापिजीवन्नविमोक्ष्यसेहि ॥ नलोत्थक्षैर्निर्जितःपुष्करेणपुनर्यगोराज्यमवापवीर्यात् ॥ १३ ॥ प्राप्तास्तथापांडवावाहुवीर्यात्मवैःसमेताःपरिवृत्तलो
भाः ॥ निहत्यशत्रून्समरेप्रवृद्धान्ममोमकाराज्यमवाप्नुयुस्ते ॥ १४ ॥ तथागताधार्तराष्ट्राविनागंधर्माभिगुणैःसततंनृसिंहैः ॥ संजयउवाच एवमुक्तस्त
दाकर्णोवास्तुदेवेनभारत ॥ १५ ॥ लज्जयावनतोभूत्वानांत्तरंकंचिदुक्तवान् ॥ क्रोधात्प्रस्फुरमाणौप्रोधतुरुद्यम्यभारत ॥ १६ ॥ योधयामासवैपार्थमहावेगप
राक्रमः ॥ ततोब्रवीद्दानुदेवःफाल्गुनंपुरुषर्षभं ॥ १७ ॥ दिव्याश्रेणैवनिर्भिद्यपातयस्वमहाबल ॥ एवमुक्तस्तुदेवेनक्रोधमागात्तदार्जुनः ॥ १८ ॥ मन्युमभ्याविश
ह्वारंभृत्वातत्तुधनंजयः ॥ तस्यकुदस्यसर्वेभ्यःश्रोतोभ्यस्तेजसोर्चिपः ॥ १९ ॥ प्रादुरासंस्तदाराजंस्तदद्भुतमिवाभवत् ॥ तन्मर्माक्षयततःकर्णोब्रह्माश्रेणधनंज
यं ॥ २० ॥ अभ्यवर्षत्पुनर्यत्नमकरोद्रथमर्जने ॥ ब्रह्माश्रेणैवतंपार्थोववर्षशरवृष्टिभिः ॥ २१ ॥ तदश्वमश्रेणावार्यप्रजहारचपांडवः ॥ ततो न्यदश्वं कौंतेयोदयितं
जातवेदसः ॥ २२ ॥ मुमोचकर्णमुद्दिश्यतत्रजज्वालतेजसा ॥ पारुणेनततःकर्णःशमयामासपावकं ॥ २३ ॥ जीमूतैश्चदिशःसर्वाश्चक्रेतिमिरदुर्दिनाः ॥ पांडवे
यस्त्वसंभ्रांतोवायव्याश्रेणवीर्यवान् ॥ २४ ॥ अपोवाहतदाभ्राणिराधेयस्यप्रपश्यतः ॥ ततःशरंमहाघोरंज्वलंतमिवपावकं ॥ २५ ॥ आददेपांडुपुत्रस्यसृतपु
त्रोजिघांसया ॥ योज्जमानेततलस्मिन्वाणेधनुपिपृजिते ॥ २६ ॥ चचालपृथिवीराजनमगैलवनकानना ॥ बवौसगकरोवायुर्दिशंश्चरजमावृताः ॥ २७ ॥
हाहाकारश्चमंजज्ञेसुराणांदिविभारत ॥ तमिपुंसंधितंद्ब्रह्मासृतपुत्रेणमारिप ॥ विपादंपरमंजग्मुःपांडवादीनचेतसः ॥ २८ ॥ समायकःकर्णभुजप्रमुक्तःशक्रा
शक्तिप्रणयरुचिःशिताग्रः ॥ २९ ॥ भुजांतरंप्राप्यधनंजयस्यविवेशवल्मीकमिवोरगोत्तमः ॥ सगाढविद्धःसमरेमहात्माविघूर्णमानःश्लथहस्तगांडिवः ॥ ३० ॥
चचालवीर्यमुरमित्रमर्दनःक्षितःप्रकंपेचयथाचलोत्तमः ॥ तदंतरंप्राप्यवृषोमहारथोरथांगमुर्वीगतमुज्जिहीर्षुः ॥ ३१ ॥

॥ ३२ ॥ ३३ ॥ ३४ ॥ ३५ ॥ ३६ ॥ ३७ ॥ ३८ ॥ ३९ ॥ ४० ॥ ४१ ॥ ४२ ॥ ४३ ॥ ४४ ॥ ४५ ॥ ४६ ॥ ४७ ॥ ४८ ॥ ४९ ॥ ५० ॥

रथादवपुत्यनिगृह्यदोर्भ्यांशशाकदैवान्नमहाबलोपि ॥ ततःकिरीटीप्रतिलभ्यसंज्ञांजग्राहवाणंयमदंडकल्पं ॥ ३२ ॥ ततोर्जुनःप्रांजलिकंमहात्माततोब्रवीद्वा
सुदेवोपिपार्थ ॥ छिद्यस्यमूर्धानमरेःशरेणनयावंदारोहतिवैरथं वृषः ॥ ३३ ॥ तथैवसंपूज्यसतद्वचःप्रभास्ततःशरंप्रज्वलितंप्रगृह्य ॥ जघानकक्षाममलार्कव
र्णामहारथेरथचक्रविमघ्रे ॥ ३४ ॥ तंहस्तिकक्षाप्रवरंचकेतुंसुवर्णमुक्तामणिवज्रपृष्ठं ॥ ज्ञानप्रकर्षोत्तमशिल्पियुक्तैःरुतंसुरूपंतपनीयचित्रं ॥ ३५ ॥ जयास्प
दंतवसैन्यस्यनित्यममित्रवित्रासनभीज्वरूपं ॥ विस्त्रातमादित्यसमंस्मलोकेत्विपासमंपावकभानुचंद्रैः ॥ ३६ ॥ ततःक्षुरप्रणसुसंशितेनसुवर्णपुंखेनद्रुताग्नि
वर्चसा ॥ श्रियाज्वलंतं ध्वजमुन्मथाथमहारयस्याधिरथैःकिरीटी ॥ ३७ ॥ यशश्चदर्पश्चतथाप्रियाणिसर्वाणिकार्याणिचतेनकेतुना ॥ साकंकुरुणांहृदयानि
चापतनवभूवहाहेतिचनिःस्वनामहान् ॥ ३८ ॥ दृष्ट्वाध्वजंपातितमाशुकारिणाकुरुप्रवीरेणनिरुत्तमाहवे ॥ नाशंसिरेसृतपुत्रस्यसर्वेजयंतदाभारतयेत्वदीयाः
॥ ३९ ॥ अथत्वरन्कर्णवधायपार्थोमहेंद्रवज्जानलदंडसन्निभं ॥ आदत्तचायांजलिकंनिपंगात्सहस्ररश्मेरिवरश्मिमुत्तमं ॥ ४० ॥ मर्मच्छिदंशोणितमांसदिग्धं
वैश्वानरार्कप्रतिमंमहार्हं ॥ नराश्वनागासुहरंश्चरतिपट्टाजमंजोगतिमुग्रवेगं ॥ ४१ ॥ सहस्रनेत्राशनितुल्यवीर्यकालानलंव्यात्तमिवातिघोरं ॥ पिनाकनारा
यणचक्रसन्निभंभयंकरंप्राणभृतांविनाशनं ॥ ४२ ॥ जग्राहपार्थःसशरंप्रहृष्टोयोंदेवसंघैरपिदुर्निवार्यः ॥ संपूजितोयःसततंमहात्मादेवासुरान्योविजयेन्महे
पुः ॥ ४३ ॥ तवैप्रमृष्टंप्रसर्माक्षयुद्धेचचालसर्वसचराचरंजगत् ॥ स्वस्तिजगत्स्यादृपयःप्रचुकुशुस्तमुद्यतंप्रेक्ष्यमहाहवेपुं ॥ ४४ ॥ ततस्तुतवैशरमप्रमेयंगांडीव
धन्वाधनुपिव्ययोजयत् ॥ युक्तामहास्रणपरेणचापं विकृत्यगांडीवमुवाचसत्वरं ॥ ४५ ॥ अयंमहास्रप्रहितोमहाशरःशरीरहृत्चासुहरश्चदुर्हृदः ॥ तपोस्तिसंगु
रवश्चतोपितामयायदीष्टंसुहृदांश्रुतंतथा ॥ ४६ ॥ अनेनसत्येननिहंत्ययंशरःसुसंश्रितःकर्णमरिममोजितं ॥ इत्यूचिवांस्तंप्रमुमोचवाणंधनंजयःकर्णवधाय
घोरं ॥ ४७ ॥ कृत्यामथवांगिरसीमिवांघ्रांटीमामसत्यांयुधिष्ठत्युनापि ॥ ब्रुवन्किरीटीतमतिप्रहृष्टोत्थयंशरोमेविजयावहोस्तु ॥ ४८ ॥ जिघांसुरकेंदुसमप्र
भावःकर्णमयास्तानयतांयमाय ॥ तेनेपुवर्येणकिरीटमालीप्रहृष्टरूपोविजयावहेन ॥ ४९ ॥ जिघांसुरकेंदुसमप्रभेणचक्रेविपक्तरिपुमाततायी ॥ तथाविमुक्तो
बलिनाकतेजाःप्रज्वालयामासदिशोनभश्च ॥ ततोर्जुनस्तस्यशिरोजहारवृत्रस्यवज्रेणयथामहेंद्रः ॥ ५० ॥

॥ ५१ ॥ ५२ ॥ ५३ ॥ ५४ ॥ ५५ ॥ ५६ ॥ ५७ ॥ ५८ ॥ ५९ ॥ ६० ॥ ६१ ॥ ६२ ॥ अपराह्नेदिवसस्यपश्चिमेभागेअपरंचरमं अहःमरणदिनेयस्य ॥ ६३ ॥ ६४ ॥ ६५ ॥ ६६ ॥ ६७ ॥

शरोत्तमेनांजलिकेनराजन्तदामहास्रप्रतिमंत्रितेन ॥ पार्थोपराह्नेगिरउच्चकर्तवैकर्तनस्याथमहेंद्रमृनुः ॥ ५१ ॥ तस्यापतच्चांजलिकेनच्छिन्नमपास्यकायोनि
पपातपश्चात् ॥ तदुद्यतादित्यसमानतेजसंशरन्नभोमध्यगभास्करोपमं ॥ ५२ ॥ वरांगमुर्व्यामपतच्चमूमुखेदिवाकरोस्तादिवरक्तमंडलः ॥ ततोस्यदेहंसततंसु
खांचितंसुरूपमत्यर्थमुदारकर्मणः ॥ ५३ ॥ परेणकृच्छ्रेणशिरःसमत्यजद्वहंमहधींविभुसंगमाश्वरः ॥ शरैर्विभिन्नं व्यसुतसुवर्चमःपपातकर्णस्यशरीरमुच्छ्रितं
॥ ५४ ॥ स्रवद्वृणंगेरिकतोयविस्त्रवंगिरेर्यथावज्रहतंमहाशिरः ॥ देहाच्चकर्णस्यनिपातितस्यतेजःसूर्यंखंवितत्याविवेश ॥ ५५ ॥ तदद्भुतंसर्वमनुष्ययोधाःसंदृष्ट
वंतोनिहतेस्मकर्णे ॥ ततःशंखान्पांडवादध्मुरुच्चैर्दृष्ट्वाकर्णपातितंफाल्गुनेन ॥ ५६ ॥ तथैवरुणश्चधनंजयश्चत्थैयमौदध्मनुर्वारिजातौ ॥ तंसोमकाःप्रक्ष्यह
नंशयानंसैन्यैःसार्धमिहनादान्प्रचक्रुः ॥ ५७ ॥ तूर्याणिसंजघ्नुरतीवदृष्टावासांसिचैवाद्बुधुवुर्भुजांश्च ॥ संवर्धयंतश्चनरेंद्रयोधाःपार्थसमाजग्मुरतीवहृष्टाः ॥
॥ ५८ ॥ बलान्विताश्चापरैस्त्यप्यनृत्यन्नन्यांन्यमाश्लिष्यनदंत ऊचुः ॥ दृष्ट्वातुकर्णभुविवाविपन्नंरुक्तरथात्सायकैरर्जुनस्य ॥ ५९ ॥ महानिलेनाद्रिमिवापविद्धं
यज्ञावसानेद्रिमिवप्रशांतं ॥ रराजकर्णस्यशिरोनिकृत्तमस्तंगतंभास्करस्यैवविंव ॥ ६० ॥ शरैराचितसर्वांगःशोणितौघपरिप्लुतः ॥ विभानिदेहःकर्णस्यस्वर
श्मिभिरिवांशुमान् ॥ ६१ ॥ प्रताप्यसेनामामित्रीर्दामैःशरगभस्तिभिः ॥ बलिनार्जुनकालेनतीतोस्तंकर्णभास्करः ॥ ६२ ॥ अस्तंगच्छन्त्यथादित्यःप्रभामा
दायगच्छति ॥ तथाजावितमादायकर्णस्यपुर्जगामसः ॥ अपराह्नेऽपराह्णेऽस्यमृतपुत्रस्यमारिप ॥ ६३ ॥ छिन्नमंजलिकेनाजौसोत्संधमपतच्छिरः ॥ उपर्युप
रिसैन्यानामस्यगत्रोस्तदंजसा ॥ शिरःकर्णस्यसोत्संधमिपुःसोप्यहरद्वृतं ॥ ६४ ॥ कर्णतुशूरंपतिर्नृपथिव्यांशगचितंगोणितदिग्धगत्रं ॥ दृष्ट्वाशयानंभुविमं
द्रराजश्छिन्नध्वजेनाथययौरथेन ॥ ६५ ॥ हतेकर्णेकुरवःप्राद्रवंतभयादितागाद्विद्धाश्चसंख्ये ॥ अवेक्षमाणामुद्गुरर्जुनस्यध्वजंमहांतंवपुपाज्वलंतं ॥ ६६ ॥
सहस्रनेत्रप्रतिमानकर्मणःसहस्रपत्रप्रतिमाननंशुभं ॥ सहस्ररश्मिदिनसंक्षयेयथातथापतत्कर्णगिरावसुंधरां ॥ ६७ ॥ इतिश्रीमहाभारतेकर्णपर्वणिकर्ण
वधेएकनवतितमोऽध्यायः ॥ ९१ ॥ ॥ ७३ ॥ संजयउवाच शल्यस्तुकर्णार्जुनयोर्विमर्दवलानिदृष्ट्वाऽदितानिवाणैः ॥ ययौहतेचाधिरथौपदा
नुगेरथेनसंछिन्नपरिच्छेदेन ॥ १ ॥ इतिकर्णपर्वणिलेकंश्रीयेभारतभावदीपेएकनवतितमोऽध्यायः ॥ ९१ ॥ ॥ ७३ ॥ शल्यइति रथेनयस्तचक्रेणहेतुनापदानुगेपदचारिणि ॥ १ ॥

॥२॥३॥प्रवृष्टाअर्जुनादयः विचस्ताभीरवः विषण्णाः शत्रवः विस्मिताः प्रेक्षकाः ॥४॥५॥६॥७॥८॥९॥१०॥११॥१२॥१३॥१४॥१५॥ इतिकर्णपर्वणिनेलकंठीयेभारतभावदीपेद्विनवतितमोऽध्यायः ॥९२॥
 निपातितस्यंदनवाजिनागंवलंचदृष्ट्वाहतसूतपुत्रं ॥ दुर्योधनोश्चुप्रतिपूर्णनेत्रोदीनोमुहुर्निश्वसंश्चार्तरूपः ॥ २ ॥ कर्णतुशूरंपतितं दृथिष्सांशराचितंशोणितदि
 ग्धगात्रं ॥ यदृच्छ्यासूर्यमिवावनिस्थंदिदृक्षवःसंपरिवार्यतस्थुः ॥ ३ ॥ प्रवृष्टविचस्तविषण्णविस्मितास्तथापरंगोकहताइवाभवन ॥ परेत्वदीयाश्चपरस्परेणय
 थायथैषांप्रकृतिलथाऽभवन् ॥ ४ ॥ प्रविद्धवर्माभरणांवरायुधंधनंजयेनाभिहतंमहौजसं ॥ निशाम्यकर्णकुरवःप्रदुद्रुवुर्हतर्षभागावइवाजनेवने ॥ ५ ॥ भीम
 श्वर्भीमेनतदास्यनेननादंक्रुत्वारिदसीकंपयानः ॥ आस्फोटयन्वल्गानेनृत्यतेचहतेकर्णेत्रासयन्धारतराष्ट्रान् ॥ ६ ॥ तथैवराजन्सोमकाःसृजयाश्चशंखान्दध्नुः
 सस्वजुश्चापिसर्वे ॥ परस्परंक्षत्रियात्प्ररूपाःसृतात्मजैवेनिहतेनदानीं ॥ ७ ॥ क्रुत्वाविमर्दंमहदुर्जनेनकर्णोहतःकेसरिणेवनागः ॥ तीर्णाप्रतिज्ञापुरुषर्षभेण
 वैरस्यांतंगतवांश्चापिपार्थः ॥ ८ ॥ मद्राधिपश्चापिविभृद्वचेतास्तूर्णैरथेनापकृतध्वजेन ॥ दुर्योधनस्यांतिकमेत्यराजन्सवाप्पदुःखाद्वचनंवभाषे ॥ ९ ॥ विशोर्ण
 नागाश्चरथप्रवीरंवलंन्यदीयंयमराष्ट्रकल्पं ॥ अन्यान्यमासाद्यहतंमहद्विर्नराश्चनागैर्गिरिकृटकल्पैः ॥ १० ॥ नैतादृशंभारतयुद्धमासीद्यथातुकर्णार्जुनयोर्वभूव ॥
 प्रस्तौहिकर्णेनसमेत्यक्रुणावन्वचसर्वतवशत्रवोये ॥ ११ ॥ देवंध्रुवंपार्थवशात्प्रवृत्तंयत्यांडवान्यातिहिनस्तिचास्मान् ॥ तवार्थमिद्व्यर्थकरास्तुसर्वेप्रमत्स्यवी
 रानिहताद्विपद्भिः ॥ १२ ॥ कुबेरवैवस्वतवासवानांतुल्यप्रभावानृपतेसुवीराः ॥ वीर्येणशौर्येणवलनतेजसातैस्तैस्तुयुक्ताविविधैर्गुणोपैः ॥ १३ ॥ अवध्यकल्या
 निहतानरेंद्रास्तवार्थकामायुधिपांडवैः ॥ तान्माशुचोभारतदिष्टमेतत्पर्याश्वसत्वंमसदास्तिसिद्धिः ॥ १४ ॥ एतद्वचामद्रपतेनिशम्यस्वंचाप्यनीतंमनसानिरी
 क्ष्य ॥ दुर्योधनोदीनमनाविसंज्ञःपुनःपुनर्न्यश्वसदार्तरूपः ॥ १५ ॥ इतिश्रीमहाभारतकर्णपर्वणिद्विनवतितमोऽध्यायः ॥ ९२ ॥ ॥ ९३ ॥ ॥ ९३ ॥
 धृतराष्ट्र उवाच तस्मिस्तुकर्णार्जुनयोर्विमर्दंदग्धस्यरौद्रेहनिविद्रुतस्य ॥ वभूवरूपंकुरुसृजयानांवलस्यवाणोन्मथितस्यकीदृक् ॥ १ ॥ संजय उवाच शृ
 णुराजन्नवहितोयथावृत्तांमहाक्षयः ॥ घोरामनुष्यदेहानामाजौचगजवाजिनां ॥ २ ॥ यत्रकर्णेहतेपार्थःसिंहनादमथाकरोत् ॥ तदातवसुतान्नाजन्नाधिवेशम
 हद्रयं ॥ ३ ॥ नसंधातुमनीकानिनचैवाशुपराक्रमे ॥ आसीद्वृद्धिहतेकर्णेतवयोधस्यकहिंचित् ॥ ४ ॥ वणिजोनाविभिन्नायामगाधेविप्लवेयथा ॥ अपारेपारमि
 च्छंतोहतेदोपकिरीटिना ॥ ५ ॥ सूतपुत्रेहतेराजन्विचस्ताःशश्वविक्षताः ॥ अनाथानाथमिच्छंतोमृगाःसिंहैरिवादिताः ॥ ६ ॥ तस्मिन्निति ॥ १ ॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥

॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥ २६ ॥ २७ ॥ २८ ॥ २९ ॥ ३० ॥ ३१ ॥ ३२ ॥

भग्नशृंगवृषायद्वद्भ्रमदंष्ट्राइवारगाः ॥ प्रत्यपायामसायाद्वेनिर्जिताःसव्यसाचिना ॥ ७ ॥ हतप्रवीराविध्वस्तानिकृत्तानिशितैःशरैः ॥ सूतपुत्रेहतेराजन्पुत्रान्ते
दुद्रुवुर्भयात् ॥ ८ ॥ विस्रस्तयंत्रकवचाःकांदिग्भृताविचेतसः ॥ अन्यान्यमवमृदंतोवीक्षमाणाभयार्दिताः ॥ ९ ॥ मामेवनूनंवीभृत्सुमामिवचवृकोदरः ॥ अभि
यातीतिमन्वानाःपेतुर्मस्तुश्वसंभ्रमात् ॥ १० ॥ हयानन्येगजानन्येरथानन्येमहारथाः ॥ आरुह्यजवसंपन्नाःपदातीप्रजहुर्भयात् ॥ ११ ॥ कुंजरैःस्यंदनाःसु
पणाःसादिनश्वमहारथैः ॥ पदानिसंघाश्वाश्वौघैःपलायद्भिर्भयादितैः ॥ १२ ॥ व्यालतस्करसंकीर्णसार्थहीनायथावने ॥ सूतपुत्रेहतेराजंस्तवयोधास्तथाभवन्
॥ १३ ॥ हतारोहायथानागाश्छिन्नहस्तायथानराः ॥ सर्वेपार्थमयंलोकंसंपश्यंतोभयार्दिताः ॥ १४ ॥ संप्रेष्यद्रवतःसर्वान्भीमसेनभयार्दितान् ॥ दुर्योधनोथ
स्वसूतंहाहाकृत्वदंमववीत् ॥ १५ ॥ नातिक्रमेच्चमांपार्थोधनुष्पाणिमवस्थितं ॥ जघनेसर्वसैन्यानांशनैरश्वात्प्रचोदयत् ॥ १६ ॥ युध्यमानंहिकोत्रयंहनिष्यामि
न्नसंशयः ॥ नोत्सहेन्मामतिक्रान्तुंवेलामिवमहोदधिः ॥ १७ ॥ अघ्राजुनंसगोविंदंमानिनंचवृकोदरं ॥ हन्यांशिष्टांस्तथाशत्रून्कर्णस्यानृण्यमान्नुयां ॥ १८ ॥
तच्छ्रुत्वाकुरुराजस्यशूरार्यसदृशंवचः ॥ मृतोहेमपरिच्छन्नान्शनैरश्वानचोदयत् ॥ १९ ॥ रथाश्वनागहीनास्तुपादातास्तवमारिप ॥ पंचविंशतिमाहस्त्रायुद्धा
यैवव्यवस्थिताः ॥ २० ॥ तान्भीमसेनःसंकुद्धोधृष्टद्युम्नश्चपार्षतः ॥ बलेनचतुरंगेणसंवृत्याजघ्नतुःशरैः ॥ २१ ॥ प्रत्ययुध्यंतममरेभीमसेनंसपार्षते ॥ पार्थपा
र्षतयोश्चान्येजगृह्णस्तत्रनामनी ॥ २२ ॥ अक्रुध्यतरणेभीमस्तैस्तदापर्यवस्थितैः ॥ सोवनीर्यरथात्तूर्णगदापाणिरयुध्यत ॥ २३ ॥ नतान्नथस्योभूमिष्ठान्धर्मा
पेक्षीवृकोदरः ॥ याधयामासकौंतयोभुजवीर्यव्यपाश्रयः ॥ २४ ॥ जानरूपपरिच्छन्नांप्रगृह्यमहतींगदां ॥ अवधीत्तावकान्मर्वान्दंडपाणिरिवांतकः ॥ २५ ॥
पदानिनापिसंत्यक्काप्रियंजीवितमात्मनः ॥ भीममभ्यद्रवन्संख्येपतंगाज्वलनंयथा ॥ २६ ॥ आसाद्यभीमसेनंतुमंरथ्यायुद्धदुर्मदाः ॥ विनेशुःसहसादृष्ट्वा
भूतग्रामाइवांतकं ॥ २७ ॥ श्वेनवद्विचरन्भीमो गदाहस्तोमहाबलः ॥ पंचविंशतिसाहस्रांस्तावकानवपोथयत् ॥ २८ ॥ हत्यातपुरुषानीकंभीमःसत्यपराक्रमः ॥
धृष्टद्युम्नपुरस्कृत्यतस्थौतत्रमहाबलः ॥ २९ ॥ धनंजयोरथानीकमभ्यवर्ततवीर्यवान् ॥ माद्रीपुत्रौतुशकुनिंसात्यकिश्चमहारथः ॥ ३० ॥ जवेनाभ्यपतन्हृष्टा
घ्नंतोदौर्योधनंबलं ॥ तस्याश्वसादीन्सुवहूंस्तेनिहत्यशितैःशरैः ॥ ३१ ॥ समभ्यधावंस्वरितास्तत्रयुद्धमभृन्महत ॥ धनंजयोपिचाभ्येत्यरथानीकंतवप्रभो ॥ ३२ ॥

॥ ३३ ॥ ३४ ॥ ३५ ॥ ३६ ॥ ३७ ॥ ३८ ॥ ३९ ॥ ४० ॥ ४१ ॥ ४२ ॥ ४३ ॥ ४४ ॥ ४५ ॥ ४६ ॥ ४७ ॥ ४८ ॥ ४९ ॥ ५० ॥ ५१ ॥ ५२ ॥ ५३ ॥ ५४ ॥ ५५ ॥ ५६ ॥ ५७ ॥ ५८ ॥
 विश्रुतं त्रिपुल्लोके पुगांडीवं विक्षिपन् धनुः ॥ कृष्णसारथिमायांतं दृष्ट्वा श्वेतहयं रथं ॥ ३३ ॥ अर्जुनं चापियोद्धारं त्वदीयाः प्राद्रवन्भयात् ॥ विप्रहीणरथाश्चैव शरैः
 श्वपरिकर्षिताः ॥ ३४ ॥ पंचविंशतिसाहस्राः कालमार्त्तन्पदातयः ॥ हत्वा तान् पुरुषव्याघ्रः पंचालानां महारथः ॥ ३५ ॥ पुत्रः पांचालराजस्य धृष्टद्युम्नो महामनाः ॥
 भीमसेनं पुरस्सृत्य न चिरात्प्रत्यदृश्यत ॥ ३६ ॥ महाधनुर्धरः श्रीमानमित्रगणतापनः ॥ पारावतसवर्णाश्वकोविदारमयध्वजं ॥ ३७ ॥ धृष्टद्युम्नं रणे दृष्ट्वा त्वदीयाः
 प्राद्रवन्भयात् ॥ गांधारराजं शीघ्रास्त्रमनुसृत्य यशस्विनौ ॥ ३८ ॥ न चिरात्प्रत्यदृश्येतां माद्रीपुत्रौ ससात्यकी ॥ चेकितानः शिखंडी च द्रौपदेयाश्चमारिषा ॥ ३९ ॥
 हत्वा त्वदीयं सुमहत्सैन्यं शंखांस्तथा धमन् ॥ ते सर्वे तावकान् प्रेक्ष्य द्रवतोऽपि पराङ्मुखान् ॥ ४० ॥ अभ्यवर्तत संख्यान् वृषान् जित्वा यथा वृषाः ॥ सेनावशेषं तं दृष्ट्वा
 तवसैन्यस्य पांडवः ॥ ४१ ॥ व्यवस्थितः स व्यसाची चुक्रोध बलवान्नृप ॥ धनं जयोरथानीकमभ्यवर्तत वीर्यवान् ॥ ४२ ॥ विश्रुतं त्रिपुल्लोके पुष्याद्विपद्गांडिवं ध
 नुः ॥ तत एनान् शरव्रातेः सहसा समवाकिरत् ॥ ४३ ॥ तमसा संवृतेनाथनस्म किंचिद्भ्रष्टदृश्यत ॥ अंधकारीरुते लोके रजोभूते महीतले ॥ ४४ ॥ योधाः सर्वे महारा
 जतावकाः प्राद्रवन्भयात् ॥ संभ्रज्यमाने सैन्ये तु कुरुराजो विशांपते ॥ ४५ ॥ परानभिमुखांश्चैव सुतस्ते समुपाद्रवन् ॥ ततो दुर्योधनः सर्वानाजुहावाथ पांडवान्
 ॥ ४६ ॥ युद्धाय भरतश्रेष्ठ देवानिव पुरावलिः ॥ त एनमग्निगर्जतः सहिताः समुपाद्रवन् ॥ ४७ ॥ नानाशस्त्रभृतः क्रुद्धा भर्त्सयंतो मुहुर्मुहुः ॥ दुर्योधनोऽप्यसंभ्रांतस्ता
 न्त्रणे निशितैः शरैः ॥ ४८ ॥ तत्रावर्धात्ततः क्रुद्धः शतशोथसहस्रशः ॥ तस्सैन्यं पांडवेयानां योधयामास सर्वतः ॥ ४९ ॥ तत्राद्भुतमपस्यामतवपुत्रस्य पौरुषं ॥ यदे
 कः सहितान्सर्वान् रणे युध्यत पांडवान् ॥ ५० ॥ ततोऽप्यन्महात्मा सस्वसैन्यं भृशदुःस्वितं ॥ ततोऽवस्थाप्य राजेंद्रकृतबुद्धिस्तवात्मजः ॥ ५१ ॥ हर्षयन्निव तान् यो
 धानिदं वचनमब्रवीत् ॥ न तं देवं प्रपश्यामि यत्र याता भयार्दिताः ॥ ५२ ॥ गतानां यत्र वैमोक्षः पांडवाक्किं गते नवः ॥ अल्पं च बलमेते पांशुः कृष्णौ च भृशविक्षितौ ॥
 ॥ ५३ ॥ अद्य सर्वाहनिष्यामि ध्रुवां हि विजयो भवेत् ॥ विप्रयातांस्तु वोभिन्नान् पांडवाः रुतकिल्बिषान् ॥ ५४ ॥ अनुसृत्य वधिष्यंति श्रेयान्नः समरे वधः ॥ सुखं
 सांग्रामिको मृत्युः क्षत्रधर्मेण युध्यतां ॥ ५५ ॥ मृतो दुःखं न जानीते प्रेत्य चानंत्यमश्नुते ॥ शृणुध्वं क्षत्रियाः सर्वे यावन्तः स्य समागताः ॥ ५६ ॥ यदा शूरं च भौरुं च
 मारयत्यंतको यमः ॥ को न मृद्धान्युध्येत मादृशः क्षत्रियव्रतः ॥ ५७ ॥ द्विपतो भीमसेनस्य क्रुद्धस्य वशमेप्यथ ॥ पितामहैराचरितं न धर्महातुमर्हथ ॥ ५८ ॥

॥ ५९ ॥ ६० ॥ इतिकर्णपर्वणिनेलकंठीयेभारतभाष्येचित्रवतितमोऽध्यायः ॥ ९३ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥

नत्यधर्मोस्तिपार्षीयान्क्षत्रियस्यपलायनात् ॥ नयुद्धधर्माच्छ्रेयोहिपंथाःस्वर्गस्यकौरवाः ॥ अचिरेणहनालोकान्मघोयोधाःसमश्रुत ॥ ५९ ॥ संजयउवा
च एवंब्रुवतिपुत्रेतेसैनिकाभृशविक्षताः ॥ अनवक्ष्यैवतद्वाक्यंप्राद्रवन्सर्वतोदिशः ॥ ६० ॥ इतिश्रीमहाभारतेकर्णपर्वणिकौरवसैन्यपलायनेचित्रवतित
मोऽध्यायः ॥ ९३ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ संजयउवाच दृष्ट्वातुसैन्यंपरिवृत्यमानंपुत्रेणतेमद्रपतिस्तदानीं ॥ संत्रस्तरूपःपरिमृढचेतादुर्योध
नंवाक्यमिदंवभाषे ॥ १ ॥ शल्यउवाच पश्येदमुग्रंनरवाजिनागैरायोधनंवीरशतैःसुपूर्णं ॥ महीधराभैःपतितैश्चनागैःसकृत्क्षिन्नैःशरभिन्नदहैः ॥ २ ॥
संविह्वलद्विश्वगतासुभिश्चप्रध्वस्तवर्मायुधचर्मखड्गैः ॥ वज्रापविद्धैरिवचाचलोत्तमैर्विभिन्नपापाणमहाद्रुमौपधैः ॥ ३ ॥ प्रविद्धघंटांकुशतोमरध्वजैःसहेम
जालैरुधिरैर्घसंप्लुतैः ॥ शरावभिन्नैःपतितैस्तुरंगमैःश्वसद्भिरातैःक्षतजंभमद्भिः ॥ ४ ॥ दीनंस्तनद्भिःपरिवृत्तनेत्रमहीदंशद्भिःरूपणंनदद्भिः ॥ तथापविद्धैर्गज
वाजियोधैर्बलापविद्धैरथवीरसंघैः ॥ ५ ॥ मंदासुभिश्चैवगतासुभिश्चनराश्चनागैश्चरथैश्चमर्दितैः ॥ मंदांशुभिश्चैवमह्यमहाहवेनूनंयथावैतरणीवभाति ॥ ६ ॥
गजैर्निकृत्तैर्वरहस्तगात्रैरुद्वेपमानैःपतितैःपृथिव्यां ॥ विशीर्णदंतैःक्षतजंभमद्भिःस्फुरद्भिरातैःकरुणंनदद्भिः ॥ ७ ॥ निकृत्तचक्रेषुयुगैःसयोक्तृभिःप्रविद्धतूणी
रपताककेतुभिः ॥ सुवर्णजालावतनैर्भृशाहतैर्महारथैर्घैर्जलद्वैरिवावृता ॥ ८ ॥ यशस्विभिर्नागरथाश्वयोधिभिःपदातिभिश्चाभिमुखैर्हतैःपरैः ॥ विशीर्णवर्मा
भरणांवरायुधैर्वृताप्रशांतैरिवपावकैर्मही ॥ ९ ॥ शरप्रहाराभिहतैर्महाबलैरवेक्षमाणैःपतितैःसहस्रशः ॥ दिवश्च्युतैर्भृगतिर्दापिमद्भिर्नक्तंघ्नैर्घोरमलप्रदाभैः ॥
॥ १० ॥ प्रनष्टसंज्ञैःपुनरुच्छ्रुसद्भिर्महीवभूवानुगतैर्विवाचिभिः ॥ कर्णार्जुनाभ्यांशरभिन्नगात्रैर्हतैःप्रवीरैःकुरुसंजयानां ॥ ११ ॥ शरास्तुकर्णार्जुनवाहुमुक्तां
विदार्यनागाश्वमनुप्यदेहान् ॥ प्राणान्निरस्याशुमहींप्रतीयुर्महोरगावासमिवाभिनघाः ॥ १२ ॥ हतैर्मनुप्याश्वगजैश्चसंख्येशरापविद्धैश्चरथैर्नरेन्द्र ॥ धनंजय
स्याधिरथश्चमार्गणेरगम्यरूपावसुधावभूव ॥ १३ ॥ रथैर्वरपुन्मथितैःसुकल्पैःसयोधशस्त्रैश्चवरायुधैर्ध्वजैः ॥ विशीर्णयोक्त्रैर्विनिकृत्यबंधनैर्निकृत्तचक्राक्षयु
गत्रिवेणुभिः ॥ १४ ॥ विमुक्तशस्त्रैश्चतथाव्युपस्करैर्हतानुकर्षैर्विनिपंगबंधनैः ॥ प्रभग्ननीडैर्मणिहंमभूपितैस्तृतामहीघौरिवशारदघ्नैः ॥ १५ ॥

दृष्ट्वेति ॥ १ ॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥

॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥ २६ ॥ २७ ॥ २८ ॥ २९ ॥ ३० ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ ३३ ॥ ३४ ॥
 विकृष्यमाणैर्जवनेस्तुरंगमैर्हतेश्वरैराजरथैःसुकल्पितैः ॥ मनुष्यमातंगरथाश्वराशिभिर्द्रुतं व्रजंतो बहुधा विचूर्णिताः ॥ १६ ॥ सहेमपद्माःपरिघाःपरश्वधाःशि
 ताश्वशूलामुसलानिमुद्गराः ॥ पेतुश्वखट्वाविमलाविकोशागदाश्वजांवृनदपट्टनदाः ॥ १७ ॥ चापानिरुक्मांगदभृपणानिशराश्वकार्तस्वरचित्रपुंखाः ॥ ऋ
 प्यश्वपीताविमलाविकोशाःप्रासाश्वदंडैःकनकावभासैः ॥ १८ ॥ छत्राणिवालव्यजनानिशंखाश्छिन्नापविद्धाश्वस्रजोविचित्राः ॥ कुथाःपताकांबरभृपणा
 निकिरीटमालामुकुटाश्वशुभ्राः ॥ १९ ॥ प्रकीर्णकाविप्रकीर्णाश्वराजन्प्रवालमुक्तातरलाश्वहाराः ॥ आपीडकेयूरवरांगदानिग्रैवेयनिष्काःससुवर्णसूत्राः ॥
 ॥ २० ॥ मण्युत्तमावजसुवर्णमुक्तारत्नानिचोच्चावचमंगलानि ॥ गात्राणिचात्यंतसुखोचितानिशिरांसिचेंदुप्रतिमाननानि ॥ २१ ॥ देहांश्वभोगांश्वपरि
 छदांश्वत्यक्कामनोज्ञानिसुखानिचैव ॥ स्वधर्मनिष्ठांमहतीमवाप्यव्याप्याशुलोकान्यशसागतास्ते ॥ २२ ॥ निवर्तदुर्योधनयांतुसैनिकाव्रजस्वराजन्शि
 विरायमानद ॥ दिवाकरोप्यपविलंबतेप्रभापुनस्त्वमेवात्रनरेंद्रकारणं ॥ २३ ॥ इत्येवमुक्त्वाविररामशल्योदुर्योधनंशोकपरीतचेताः ॥ हाकर्णहाकर्णइतिब्रुवा
 णमार्तविसंज्ञंभृशमश्रुनेत्रं ॥ २४ ॥ तंद्रोणपुत्रप्रमुखानरेंद्राःसर्वेसमाश्वास्यमुद्गुःप्रयांति ॥ निरीक्षमाणामुद्गुर्जुनस्यध्वजंमहांतंयशसाज्वलंतं ॥ २५ ॥ न
 राश्वमातंगशरीरजेनरक्तेनसिक्तांचतथैवभूमिं ॥ रक्तांबरसक्तपनीययोगान्नारीप्रकाशामिवसर्वगम्यां ॥ २६ ॥ प्रच्छन्नरूपांरुधिरेणराजन्त्रोद्रेमुद्गुर्तेतिविरा
 जमाने ॥ नैवावतस्युःकुरवःसर्माक्ष्यप्रवाजितादेवलोकायसर्वे ॥ २७ ॥ वधेनकर्णस्यतुदुःखितास्तेहाकर्णहाकर्णइतिब्रुवाणाः ॥ द्रुतंप्रयाताःशिविराणिराज
 न्दिवाकरंरक्तमवेक्षमाणाः ॥ २८ ॥ गांडीवमुक्तैस्तुसुवर्णपुंखैःशिलाशितैःशोणितदिग्धवाजैः ॥ शरैश्चितांगोयुधिभातिकर्णोहतोपिसन्नूर्यइवांशुमाली ॥
 ॥ २९ ॥ कर्णस्यदेहंरुधिरावसिक्तंभक्तानुकंपीभगवान्विवस्वान् ॥ स्पृष्ट्वांशुभिर्लोहितरक्तरूपःसिष्णासुरभ्येतिपरंसमुद्रं ॥ ३० ॥ इतीवसंचित्यसुरपिसंधाःसं
 प्रास्थितायांनियथानिकेतनं ॥ संचितयित्वाजनताविससुर्यथासुखंखंचमहीतलंच ॥ ३१ ॥ तदद्भुतंप्राणभृतांभयंकरंनिशाम्यचुद्धंकरुवीरमुख्ययोः ॥ धनंज
 यस्याधिरथेश्वविस्मिताःप्रशंसमानाःप्रययुस्तदाजनाः ॥ ३२ ॥ शरसंरुत्तवर्माणंरुधिरोक्षितवाससं ॥ गतासुमपिराधेयंनैवलक्ष्माविमुंचति ॥ ३३ ॥ तमजां
 वृनदनिभंज्वलनार्कसमप्रभं ॥ जावंतमिवतंशूरंसर्वभूतानिमेनिरे ॥ ३४ ॥

॥ ३५ ॥ ३६ ॥ ३७ ॥ ३८ ॥ ३९ ॥ ४० ॥ ४१ ॥ ४२ ॥ ४३ ॥ ४४ ॥ ४५ ॥ ४६ ॥ ४७ ॥ ४८ ॥ ४९ ॥ ५० ॥ ५१ ॥ ५२ ॥ ५३ ॥ ५४ ॥ ५५ ॥ ५६ ॥ ५७ ॥

हतस्यापिमहाराजसूतपुत्रस्यसंयुगे ॥ वित्रेसुःसर्वतोयाथाःसिंहस्येवेतरंरुगाः ॥ ३५ ॥ हतोपिपुरुषव्याघ्रांजीववानिवलक्ष्यते ॥ नाभवद्विकृतिःकाचिद्धतस्या
पिमहात्मनः ॥ ३६ ॥ चारुवपथरंवीरंचारुमौलिशिरोधरं ॥ तन्मुखंमृतपुत्रस्यपूर्णचंद्रसमद्युति ॥ ३७ ॥ नानाभरणवान्नाजंस्तमजांघृनदांगदः ॥ हतोवैकर्त
नःशेतेपादपोंकुरवानिवं ॥ ३८ ॥ कनकोत्तमसंकाशोज्वलन्निवविभावसुः ॥ सशांतःपुरुषव्याघ्रपार्थसायकवारिणा ॥ ३९ ॥ यथाहिज्वलनोदीप्तोजलमासा
द्यशाभ्यति ॥ कर्णाग्निःसमरेतद्व्यर्थमेघेनशामितः ॥ ४० ॥ आहत्यचयगोदीप्तंसुयुद्धेनात्मनोभुवि ॥ विमृज्यशरवर्षाणिप्रताप्यचदिशोदश ॥ ४१ ॥ सपु
त्रःसमरेकर्णःसशांतःपार्थनेजसा ॥ प्रताप्यपांडवान्सर्वान्यंचालांश्चास्रतेजसा ॥ ४२ ॥ वर्षित्याशरवर्षेणप्रताप्यरिपुवाहिनीं ॥ श्रीमानिवमहस्त्रांशुर्जगत्सर्वं
प्रताप्यच ॥ ४३ ॥ हतोवैकर्तनःकर्णःसपुत्रःसहवाहनः ॥ अर्थिनांपक्षिसंघस्यकल्पवृक्षोनिपातितः ॥ ४४ ॥ दृष्टानीत्यवयोऽवाचन्ननास्तीत्यर्थितोयिभिः ॥ स
द्भिःसदासत्पुरुषःसहतोद्वैरथेवपः ॥ ४५ ॥ यस्यब्राह्मणमात्सर्ववित्तमासीन्महात्मनः ॥ नादेयंब्राह्मणेष्वार्साधस्यस्वमपिजीवितं ॥ ४६ ॥ सदाश्रीणांप्रियोनित्यं
दाताचैवमहारथः ॥ सर्वपार्थास्त्रनिर्दग्धगतःपरमिकांगति ॥ ४७ ॥ यमाश्रित्याकरोद्वैरंपुत्रस्तेसगतोदिवं ॥ आदायतवपुत्राणांजयाशांशर्मवर्मच ॥ ४८ ॥
हनेकर्णंसरितानप्रसस्रुर्जगामचास्तंमवितादिवाकरः ॥ ग्रहश्चनिर्यकज्वलनार्कवर्णःसोमस्यपुत्रोभ्युदियायनिर्यक ॥ ४९ ॥ नभःपफालेवननादचोर्वीवबुश्र
वानाःपरुषःसुघोराः ॥ दिशोवभ्रुवृज्वलिताःसधृमामहाणवाःसखनुश्रुत्सुभुश्र ॥ ५० ॥ सकाननाश्चाद्रिचयाश्रकंपिरेप्रविव्यथुर्भूतगणाश्रसर्व ॥ बृहस्पतिः
संपरिवार्यरोहिणींवभ्रुवचंद्रार्कसमाविगांपते ॥ ५१ ॥ हतेनुकर्णेविदिशोपिजज्वलुस्तमोवृताद्यौविचचालभूमिः ॥ पपातचोल्काज्वलनप्रकाशानिशाचरा
श्राप्यभवन्प्रलयाः ॥ ५२ ॥ शशिप्रकाशाननमर्जुनोयदाक्षुरेणकर्णस्यशिरोन्यपातयत् ॥ तदांतरिक्षेसहसैवगच्छोवभ्रुवहाहेतिसुरैर्विमुक्तः ॥ ५३ ॥ सदेवगं
धर्वमनुष्यपूजितंनिहत्यकर्णंपुमाहवेर्जुनः ॥ रराजराजनपरमेणवर्चसायथापुरावृत्रवधेशतक्रतुः ॥ ५४ ॥ ततोऽर्येनांबुदृष्टंनानादिनाशरन्नभोमध्यदिवाकरा
चिपा ॥ पताकिनार्भामनिनादकेतुनाहिमेदुशंखस्फटिकावभासिना ॥ ५५ ॥ महेंद्रवाहप्रतिमेनतावुभौमहेंद्रवीर्यप्रतिमानपौरुषो ॥ सुवर्णमुक्तामणिवज्रवि
द्रुमैरलंकृतावप्रतिमेनरंहसा ॥ ५६ ॥ नरोत्तमोकिंशवपांडुनंदनोतदाहितावग्निदिवाकराविव ॥ रणाजिरेवीतभयोविरेजतुःसमानयानाविवविष्णुवासवौ ॥ ५७ ॥

॥ ५८ ॥ ५९ ॥ ६० ॥ ६१ ॥ ६२ ॥ ६३ ॥ ६४ ॥ ६५ ॥ ६६ ॥ ६७ ॥ ६८ ॥ इतिकर्णपर्वणिनैलकंठीयेभारतभाष्यदीपेचतुर्नवतितमोऽध्यायः ॥ ११ ॥ ॥ ३ ॥ हतेइति ॥ १॥ २ ॥ ३ ॥
 ततोधनुर्ज्यातलवाणनिःस्वनैःप्रसह्यकृत्वाचरिपूतहतप्रभान् ॥ संछादयित्वातुकुरुनगरंत्तमैःकपिध्वजःपक्षिवरध्वजश्च ॥ ५८ ॥ तद्वृत्ततस्तावमितप्रभावो
 मनांस्यरीणामवदारयंतौ ॥ सुवर्णजालावततौमहास्वनौहिमावदातौपरिगृह्यपाणिभिः ॥ चुचुवतुःशंखवरौनृणांवरौवराननाभ्यांचुगपच्चदध्मतुः ॥ ५९ ॥ पां
 चजन्यस्यनिर्घोषोदेवदत्तस्यचोभयोः ॥ पृथिवीचांतरिक्षंचदिशश्चैवान्वनादयत् ॥ ६० ॥ वित्रस्ताश्वाभवन्सर्वेकौरवाराजसत्तम ॥ शंखशब्देनतेनाथमाधव
 स्यार्जुनस्यच ॥ ६१ ॥ तौशंखशब्देनतिनादयंतौवनानिगैलान्सरितोगुहाश्च ॥ वित्रासयंतौतवपुत्रमेनांचुधिष्ठिरंनंदयतांवरिष्ठौ ॥ ६२ ॥ ततःप्रयाताःकुरवो
 जवेनश्रुत्येदंशंखंस्वनमार्थमाणं ॥ विहायमद्राधिपतिंपतिंचदुर्योधनंभारतभारतानां ॥ ६३ ॥ महाहवेतंवदुगेचमानंधनंजयंभूतगणाःसमेताः ॥ तदान्वमो
 दंतजनार्दनंचदिवकरावभ्युदितौयथैव ॥ ६४ ॥ समाचितौकर्णशरैःपरंतपावुभौव्यभातांसमरेच्युतार्जुनौ ॥ तमोनिहत्याभ्युदितौयथामलौगशांकसूर्यौदि
 विग्दिममालिनौ ॥ ६५ ॥ विहायतानवाणगणानथागतौसुहृदतावप्रतिमानविक्रमौ ॥ सुखंप्रविष्टौगिविरंस्वमीश्वरौसदस्यदूताविविष्णुवासवौ ॥ ६६ ॥
 तौद्वगंधर्वमनुष्यचारणैर्महापैभिर्यक्षमहोरगैरपि ॥ जयाभिवृद्ध्यापरयाभिपूजितौहतेतुकर्णेपरमाहवेतदा ॥ ६७ ॥ यथानुरूपंप्रतिपूजितावुभौप्रशस्यमानौ
 स्वरुतैर्गुणोद्यैः ॥ ननंदतुस्तौसमुद्दृष्टौतदावलंनियस्येवसुरेशकेशवौ ॥ ६८ ॥ इतिश्रीम०कर्णपर्वणिरणभूमिवर्णनंनामचतुर्नवतितमोऽध्यायः ॥ ११ ॥
 संजयउवाच हतेवैकर्तनेराजनकुरवोभयपीडिताः ॥ वीक्षमाणादिशःसर्वाःपर्यापितुःसहस्रशः ॥ १ ॥ कर्णतुनिहतंदृष्ट्वाशत्रुभिःपरमाहवे ॥ भीतादिशोव्य
 कीर्यततावकाःक्षतविक्षताः ॥ २ ॥ ततोवहारंचक्रुस्तेयोधाःसर्वेसमंततः ॥ निवार्यमाणाश्चोद्दिग्नास्तावकाभृशदुःखिताः ॥ ३ ॥ तेषांतन्मतमाज्ञायपुत्रोदुर्यो
 धनस्तव ॥ अवहारंततश्चक्रेशल्यस्यानुमतेनृप ॥ ४ ॥ कृतवमारिथैस्तूर्णवतोभारततावकैः ॥ नारायणावशेषैश्चगिविरायैवदुद्रुवे ॥ ५ ॥ गांधाराणांसहस्रण
 शकुनिःपरिवारितः ॥ हतमाधिरथिंदृष्ट्वागिविरायैवदुद्रुवे ॥ ६ ॥ कृपःशारद्वताराजन्नागानीकेनभारत ॥ महामेघनिभेनाशुगिगिरायैवदुद्रुवे ॥ ७ ॥ अश्विन्या
 माततःशूरोविनिःश्वस्यपुनःपुनः ॥ पांडवानांजयंदृष्ट्वागिविरायैवदुद्रुवे ॥ ८ ॥ संशतकावशिष्टेनयलेनमहतावृतः ॥ सुगर्मापिययौराजनवीक्षमाणोभया
 दितः ॥ ९ ॥ दुर्योधनोपिनृपतिर्हतसर्वस्ववांधवः ॥ ययौशांकसमाविष्टश्चिंतयन्विमनावहु ॥ १० ॥

॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ इतिकर्णपर्वणिनेलकंठीयंभारतभाष्येपंचनवतितमोऽध्यायः १५ ॥ ॥ ७ ॥ तथेति ॥ १ ॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥

लुन्नध्वजेनशल्यस्तुरयेनरथिनांवरः ॥ प्रययौगिविरायैवर्षाक्षमाणोदिशोदश ॥ ११ ॥ ततोपरिसुवहवोभारतानांमहारथाः ॥ प्राद्रवंतभयत्रस्ताक्रियावि
ष्टाविचेतसः ॥ १२ ॥ अस्तकक्षरंतःमोहिग्नावेपमानास्तथातुराः ॥ कुरवोदुद्रुवुःसर्वेदृष्ट्वाकर्णनिपातितं ॥ १३ ॥ प्रगंसंतोर्जुनंकंचिल्केचिल्कर्णमहारथाः ॥
व्यद्रवंतदिशोर्भाताःकुरवःकुरुसत्तम ॥ १४ ॥ तपांयोधसहस्राणांतावकानांमहामृपे ॥ नामीत्तत्रपुमानकश्चिद्योयुद्धायमनोदधे ॥ १५ ॥ हतेकर्णेमहाराज
निरागाःकुरवोभवन् ॥ जीवितेष्वपिराज्येपुदारेषुचधनेपुच ॥ १६ ॥ तान्समानीयपुत्रस्तेयत्नेनमहताविभुः ॥ निवेगयमनोदधेदुःखगोकममन्वितः ॥ १७ ॥
तस्याज्ञांशिरमायोधाःपरिगृह्यविगांपते ॥ विवर्णवदनागजद्वयविशंतमहारथाः ॥ १८ ॥ इतिश्रीमहाभारतेकर्णपर्वणिगिविरप्रयाणंपंचनवतितमो
ऽध्यायः ॥ १५ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ संजयउवाच तथानिपातितेकर्णेपरमैत्येचविद्रुते ॥ आश्लिष्यपार्थदाशार्हाहर्षाहचनमवर्वात् ॥ १ ॥ हतोवज्ज
भृतावृत्रस्त्वयाकर्णोधनंजय ॥ वृत्रकर्णवधंधोरंकथयिष्यंतिमानवाः ॥ २ ॥ वज्रेणनिहतोवृत्रःसंयुगेभूरितेजसा ॥ त्वयानुनिहतःकर्णोधनुपानिगितैःशरैः ॥
॥ ३ ॥ तमिमं विक्रमंलोकेप्रथितंतेयगम्करं ॥ निवेदयावःकोतियकुरुराजस्यधीमतः ॥ ४ ॥ वधंकर्णस्यसंग्रामेदीर्घकालचिकीर्षितं ॥ निवेद्यधर्मराजायत्वमानृण्यं
गमिष्यमि ॥ ५ ॥ वर्तमानेमहायुद्धेवकर्णस्यचोभयोः ॥ दृष्टुमायोधनंपूर्वमागतोधर्मनंदनः ॥ ६ ॥ भृगंतुगादृविद्वत्यान्नाशकत्स्यातुमाहवे ॥ ततःसगिवि
रंगत्वास्थितवान्पुरुषर्षभः ॥ ७ ॥ तथेत्युक्तःकेशवस्तुपार्थेनयदुपुंगवः ॥ पर्यावर्तयदव्यग्रोरथंरथवरस्यतं ॥ ८ ॥ एवमुक्त्वार्जुनंरुष्णःसैनिकानिदमवर्वात् ॥
परानभिमुग्वायत्तास्तिप्रुध्वंभद्रमस्तुवः ॥ ९ ॥ धृष्टद्युम्नयुधामन्युंमाद्रीपुत्रौवृकोदरं ॥ युयुधानंचगोविंदइदंवचनमवर्वात् ॥ १० ॥ यावदावेद्यतेगजेहतःकर्णो
र्जुनेनवै ॥ तावद्भवद्विर्यत्तैस्तुभवितव्यंनगधिपे ॥ ११ ॥ सतःशूरैरनुजातोययौराजनिवेगनं ॥ पार्थमादायगोविंदोददर्गचयुधिष्ठिरं ॥ १२ ॥ गयानंगज
शार्दूलकांचनेशयनोत्तमे ॥ अगृहीतांचमुदिनौचरणौपार्थिवस्यनौ ॥ १३ ॥ तयोःप्रहर्षमालक्ष्यहर्षादश्रुण्यवर्तयन् ॥ गधेयंनिहतंमत्वासमुत्तस्यौयुधिष्ठि
रः ॥ १४ ॥ उवाचचमहाबाहुःपुनःपुनररिंदमः ॥ वासुदेवार्जुनौप्रिण्णातावुभौपरिपस्वजे ॥ १५ ॥ तत्तस्मैतद्यथावृत्तंवासुदेवःसहार्जुनः ॥ कथयामासकर्णस्य
निधनंयदुपुंगवः ॥ १६ ॥ इपदुःस्मयमानस्तुरुष्णोराजानमवर्वात् ॥ युधिष्ठिरंहतामित्रंरुतांजलिरथाच्युतः ॥ १७ ॥ ॥ ८ ॥ १ ॥ १ ॥ १ ॥ १ ॥ १ ॥ १ ॥ १ ॥ १ ॥ १ ॥ १ ॥

॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥ २६ ॥ २७ ॥ २८ ॥ २९ ॥ ३० ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ ३३ ॥ ३४ ॥ ३५ ॥ ३६ ॥ ३७ ॥ ३८ ॥ ३९ ॥ ४० ॥ ४१ ॥ ४२ ॥ ४३ ॥
 दिष्ट्यागांडीवधन्वाचपांडवश्रवकोटरः ॥ त्वंचापिकुशलीराजन्माद्रीपुत्रौचपांडवौ ॥ १८ ॥ मुक्तावीरक्षयादस्मान्संग्रामालोमहर्षणात् ॥ क्षिप्रमुत्तरकालानि
 कुरुकार्याणिपांडव ॥ १९ ॥ हनोवैकर्तनोगजन्मूतपुत्रोमहारथः ॥ दिष्ट्याजयसिराजेंद्रदिष्ट्यावर्धसिभारत ॥ २० ॥ यस्तुघृतजितांरुग्णांप्राहमत्पुरुमाधमः ॥
 तस्याद्यसूतपुत्रस्यभूमिःपिवतिशोणितं ॥ २१ ॥ शेतेसौशरपूर्णागिःशत्रुस्तेकुरुपुंगव ॥ तंपश्यपुरुषव्याघ्रविभिन्नवहुभिःशरैः ॥ २२ ॥ हतामित्रामिमामुर्वी
 मनुगाधिमहाभुज ॥ यतोभृत्वास्महास्माभिर्भुक्त्वभंगंश्वपुष्कलान् ॥ २३ ॥ संजयउवाच इतिश्रुत्वावचस्तस्यकेशवस्यमहात्मनः ॥ धर्मपुत्रःप्रहृष्ट
 त्मादागार्हवाक्यमब्रवीत् ॥ २४ ॥ दिष्ट्यादिष्ट्येतिराजेंद्रवाक्यंचेदमुवाचह ॥ नैतच्चित्रंमहाबाहोत्वयिदेवकिनंदन ॥ २५ ॥ त्वयासारथिनापार्थीयत्नवानहनच्च
 तं ॥ नतच्चित्रंमहाबाहोयुष्मदृष्टिप्रसादजं ॥ २६ ॥ प्रगृह्यचकुरुश्रेष्ठसांगदंदक्षिणंभुजं ॥ उवाचधर्मभृत्यार्थउभौतौकेशवार्जुनौ ॥ २७ ॥ नरनारायणोदेवो
 कथितोत्तारदेनमे ॥ धर्मात्मानोमहात्मानोपुगणाद्यपिसत्तमौ ॥ २८ ॥ अमरुच्चापिमैधावीरुग्णाद्वैपायनोमम ॥ कथामेतांमहाभागांकथयामामतत्ववित ॥
 ॥ २९ ॥ तवकृष्णप्रसादेनपांडवोयंधनंजयः ॥ जिगायाभिमुखःशत्रुन्त्रचासीद्विमुखःकचित् ॥ ३० ॥ जयश्वेवध्रुवोस्माकंनत्वस्माकंपराजयः ॥ यदात्वंयुधिपा
 र्यस्यमारथ्यमुपजग्मिवान् ॥ ३१ ॥ भीष्मोद्रोणश्चकर्णश्चमहात्मागौतमःरुपः ॥ अन्येचयहवःशूरायेचतेपांपदानुगाः ॥ ३२ ॥ त्वदृष्ट्यानिहतेकर्णेहतागोविंद
 सर्वथा ॥ इत्युक्त्वाधर्मराजस्तुरथंहेमविभूषितं ॥ ३३ ॥ श्वेतवर्णेर्हयैर्युक्तंकालवालैर्मनोजवैः ॥ आस्थायपुरुषव्याघ्रःस्ववलेनाभिसंवृतः ॥ ३४ ॥ प्रथयौसमहा
 वादुर्द्रष्टुमायांधनंतदा ॥ कृष्णार्जुनाभ्यांवीराभ्यामनुमंश्यततःप्रियं ॥ ३५ ॥ आभापमाणस्तौवीरावुभौमाधवफाल्गुनौ ॥ सटदर्गरणेकर्णंशयानंपुरुषपर्षभं ॥
 ॥ ३६ ॥ यथाकदंबकुसुमंकेसरैःसर्वतोवृतं ॥ चितंशरगतैःकर्णधर्मराजोददर्गसः ॥ ३७ ॥ गंधतैलावसिकाभिःकांचनीभिःसहस्रशः ॥ दीपिकाभिःकृताद्यो
 तंपश्यंतैवैवृतं ॥ ३८ ॥ संलुन्नभिन्नकवचंवाणैश्चविदलीकृतं ॥ सपुत्रंनिहतंदृष्ट्वाकर्णराजायुधिष्ठिरः ॥ ३९ ॥ संजातप्रत्ययोतीववीक्ष्यचैवंपुनःपुनः ॥
 प्रशशंसनरव्याघ्रावुभौमाधवपांडवौ ॥ ४० ॥ अद्यराजास्मिगोविंदपृथिव्यांभ्रातृभिःसह ॥ त्वयानायेनवीरिणविदुपापरिपालितः ॥ ४१ ॥ हतंश्रुत्वानरव्या
 घ्रंराधेयमतिमानिनं ॥ निराशोद्यदुरात्मासौधातराष्ट्राभविष्यति ॥ ४२ ॥ जीवितेचैवराज्येचहतेराधात्मजरणे ॥ त्वत्प्रसादाद्वयंचैवकृतार्थाःपुरुषपर्षभ ॥ ४३ ॥

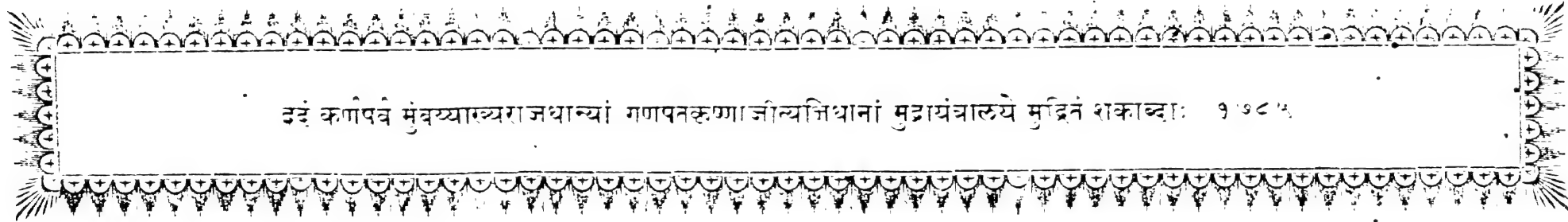
॥ ४४ ॥ ४५ ॥ ४६ ॥ ४७ ॥ ४८ ॥ ४९ ॥ ५० ॥ ५१ ॥ ५२ ॥ ५३ ॥ ५४ ॥ ५५ ॥ ५६ ॥ ५७ ॥ ५८ ॥ ५९ ॥ ६० ॥ ६१ ॥ ६२ ॥ ६३ ॥ ६४ ॥ ६५ ॥

दिष्ट्याजयसिगोविंददिष्ट्याशत्रुनिपातितः ॥ दिष्ट्यागां डीवधन्वाचविजयीपांडुनंदनः ॥ ४४ ॥ त्रयोदशसमास्तीर्णाजागरेणसुदुःखिताः ॥ स्वप्स्यामाद्यसुखं
रात्रौत्वत्प्रसादान्महाभुज ॥ ४५ ॥ एवंसबहुशोराजाप्रशशंसजनार्दनं ॥ अर्जुनंचकुश्रेप्रुंधर्मराजोयुधिष्ठिरः ॥ ४६ ॥ संजयउवाच दृष्ट्वाचनिहतंक
र्णसपुत्रंपार्थसायकैः ॥ पुनर्जातमिवात्मानंमेनेचसमर्हापतिः ॥ ४७ ॥ समेत्यचमहाराजकुंतीपुत्रंयुधिष्ठिरं ॥ हर्षयंतिस्मराजानंहर्षयुक्तामहारथाः ॥ ४८ ॥ न
कुलःसहदेवश्रपांडवश्रवृकोदरः ॥ मात्यकिश्रमहाराजवृष्णीनांप्रवरोरथः ॥ ४९ ॥ धृष्टद्युम्नःशिखंडीचपांडुपांचालस्तंजयाः ॥ पूजयंतिस्मकौतयंनिहतमृत
नंदने ॥ ५० ॥ तेवर्धयित्वानृपतिंधर्मात्मानंयुधिष्ठिरं ॥ जितकाशिनोल्ह्यलक्ष्यायुद्धशौंडाःप्रहारिणः ॥ ५१ ॥ स्तुवंतस्तवयुक्ताभिर्वाग्भिःकृष्णोपरंतपौ ॥ ज
ग्मुःस्वशिविरायैवमुदायुक्तामहारथाः ॥ ५२ ॥ एवमेपक्षयोवृत्तःसुमहोहोमहर्षणः ॥ तवदुर्मत्रितेराजनकिमर्थमनुगोचसि ॥ ५३ ॥ बंशंपायनउवाच
श्रुत्वेतदप्रियंराजाधृतराष्ट्रोविकासुतः ॥ पपातभूमौनिश्रेष्ठश्छिन्नमूलडवद्रुमः ॥ ५४ ॥ तथासापतितादेवीगांधारीदीर्घदृशिनी ॥ शुशोचवदुत्कालापैःकर्णस्य
निधनंयुधि ॥ ५५ ॥ तांपर्यगृह्णाद्विदुरोऽनृपतिंसंजयस्तथा ॥ पर्याश्रामयतांचैवतावुभावेवभूमिपं ॥ ५६ ॥ तथैवात्थापयामासुर्गांधारीकुर्यापितः ॥ सदैवंप
रमंमत्वाभदितव्यंचपार्थिवः ॥ ५७ ॥ परांपीडांसमाश्रित्यनष्टचित्तोमहातपाः ॥ चिंतागोकपरीतात्मानजज्ञेसोहर्षाडितः ॥ ससमाश्रामितोराजातृष्णीमार्मी
द्विचेतनः ॥ ५८ ॥ इमंमहायुद्धमखंमहात्मनोर्धनंजयस्याधिरथेश्वयःपठेत् ॥ समस्यगिष्टस्यमग्वस्ययत्फलंतदाप्तुयात्संश्रवणाच्चभारत ॥ ५९ ॥ मग्वोद्विविष्णु
र्भगवान्सनातनोवदंतितच्चाश्रयनिलेंदुभानवः ॥ अतोऽनसूयुःशृणुयात्पठेच्चयःसमर्वलोकानुचरःसुर्वाभवेत् ॥ ६० ॥ तांसर्वदाभक्तिमुपागतानराःपठंतिपु
ण्यांवरसंहितामिमां ॥ धनेनधान्येनयशसाचमानुषानंदंनितेनात्रविचारणास्ति ॥ ६१ ॥ अतोऽनसूयुःशृणुयात्सदानुवैतरःसमर्वाणिसुग्वानिचाप्तुयात् ॥ वि
ष्णुःस्वयंभूर्भगवानभवश्रनुष्यंतितेतस्यनरोत्तमस्य ॥ ६२ ॥ वेदावानिर्ब्राह्मणस्येहदृष्टारणेवलंक्षत्रियाणांजयोयुधि ॥ धनज्येष्ठाश्चापिभवंतिवैश्याःशूद्रांगयं
प्राप्तुवंतीहसर्वे ॥ ६३ ॥ तथैवविष्णुर्भगवान्सनातनःसचात्रदेवःपरिकीर्त्यतेयवः ॥ ततःसकामानलभतेसुखीनरोमहामुनेस्तस्यवचांचित्तंयथा ॥ ६४ ॥

म.भा.टी.

॥ ११५ ॥

कपिलानांभवन्मानांवर्षमकंनिरंतरं ॥ योऽद्यात्सुकृतंनद्विश्रवणाकर्णपर्वणः ॥ ६५ ॥ इति श्रीमहाभारतेशतसाहस्र्यांसंहितायांविंशत्यु
धिष्ठिरहर्षपणवतितमोऽध्यायः ॥ १६ ॥ कर्णपर्वसमानं ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥
अतःपरंशल्यपर्वभविष्यति तस्यायमाद्यःश्लोकः जनमेजयउवाच एवंनिपातितेकर्णेस्ममंस्व्यसाचिना ॥ अत्यावशिष्टाःकुरवःकिमकुर्वतवैद्विज ॥ १ ॥
अत्रादिपर्वोक्ताध्यायसंख्यावैपम्यंश्लोकसंख्यावैपम्यंलिपिकरप्रमादादिनाद्रष्टव्यं

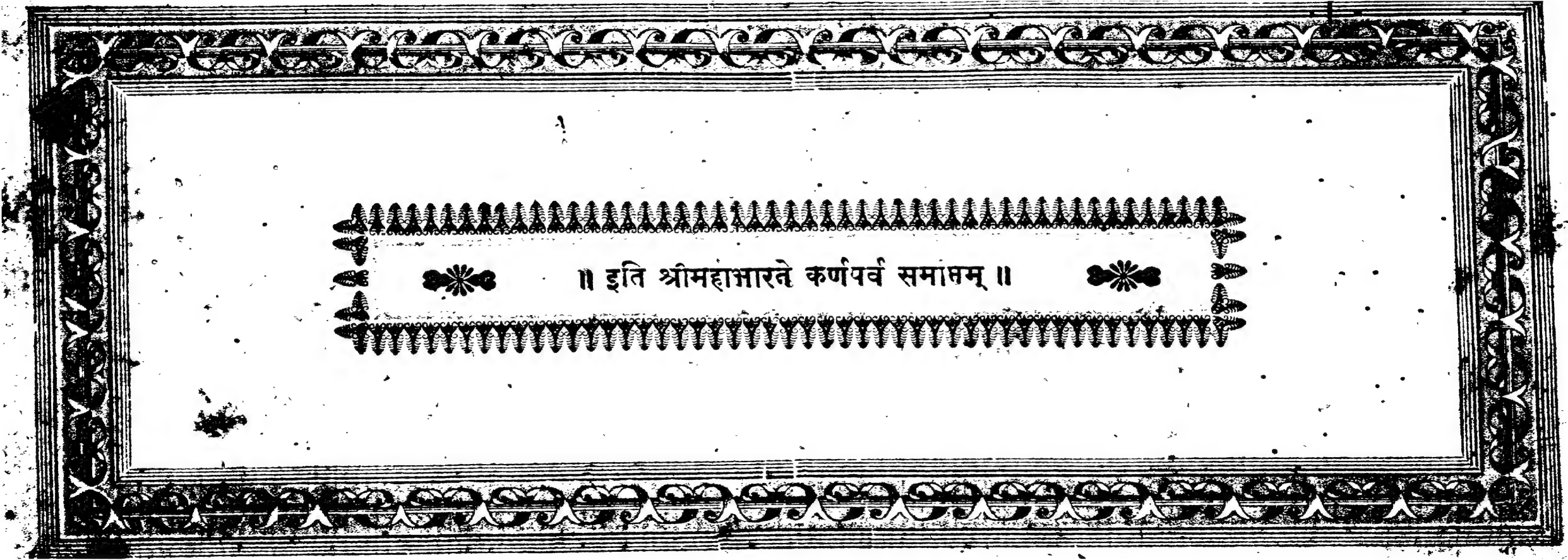

इदं कर्णपर्वे मुद्रय्याख्यराजधान्यां गणपतकृष्णाजीन्यजिथानां मुद्रायंत्रालये मुद्रितं शकाब्दाः १७८५

कर्णपर्व

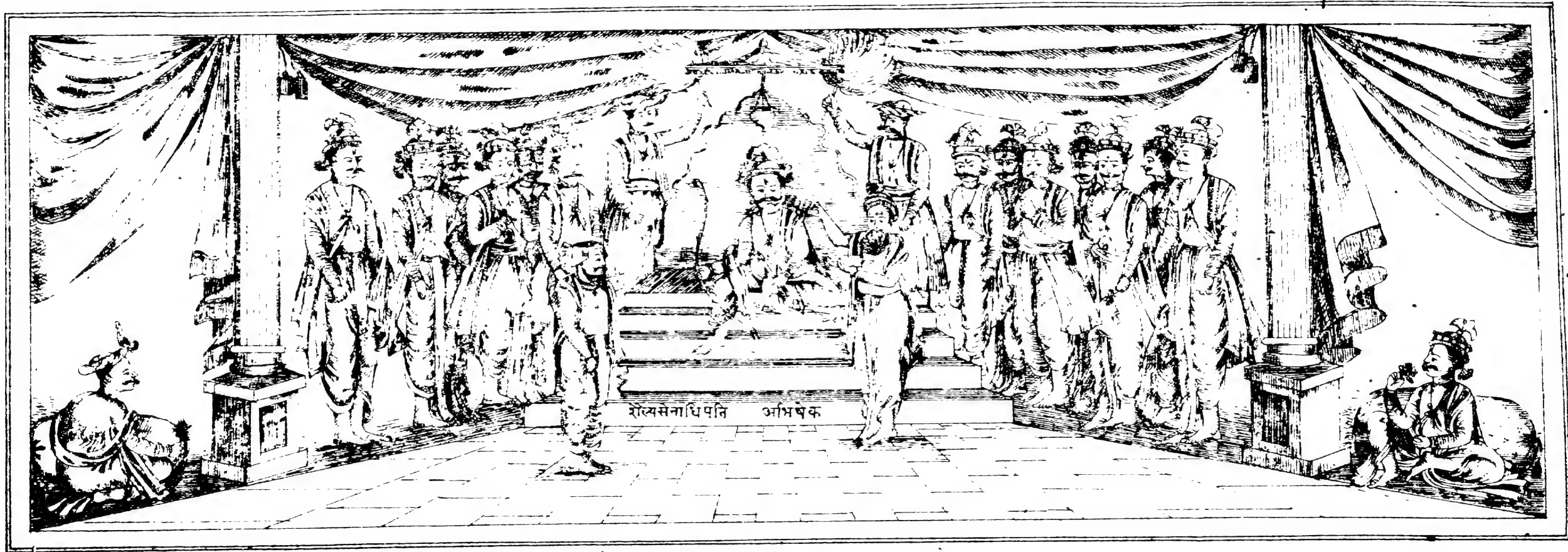
८

॥ ११५ ॥

॥ इति श्रीमहाभारते कर्णपर्व समाप्तम् ॥

—❁— ॥ अथ श्रीमहाभारते शल्यपर्व प्रारभ्यते ॥ —❁—

श्रीगणेशायनमः ॥ उक्तासंगतिःकर्णपत्रादौ एवंनिपातितइति उद्यमंपलायनंवाचकुरितिप्रष्टुरभिप्रायः अल्पाःअवशिष्टाइतिच्छेदः अत्राकारलोपआर्षः ॥१॥ तत्रद्वितीयमेवमत्वाह उदीर्यमाणमिति पांडव
बलस्योत्कर्षदृष्ट्वाकिंप्रापद्यत पलायनमेवास्यश्रेयइतिभावः ॥ २ ॥ ३ ॥ कृत्स्नसैन्यवध्नेन्दुर्योधनःपलायनमेवकृतवानित्याह ततःकर्णेहतेइत्यादिनाप्राङ्मुखःप्राद्वद्वयादित्यतेनघंथेन ॥४॥ ५ ॥ ६ ॥

श्रीगणेशायनमः ॥ नारायणंनमस्त्यनरंचैवनरोत्तमं ॥ देवींसरस्वतींचैवतोजयमुदीरयेत् ॥ १ ॥ जनमेजयउवाच एवंनिपातितेकर्णेसमरेसव्यसा
चिना ॥ अल्पावशिष्टाःकुरवःकिमकुर्वतवैद्विज ॥ १ ॥ उदीर्यमाणंचवलंदृष्ट्वा राजासुयोधनः ॥ पांडवैःप्राप्तकालंचकिंप्रापद्यतकौरवः ॥ २ ॥ एतदिच्छाम्यहं
श्रोतुंतदाचक्ष्वद्विजोत्तम ॥ नहिलप्यामिपूर्वेषांशृण्वानश्चरितंमहत् ॥ ३ ॥ वैशंपायनउवाच ततःकर्णेहतेराजन्ध्यार्त्तराष्ट्रःसुयोधनः ॥ भृशंशोकार्णवेम
ग्नोनिराशःसर्वतोभवत् ॥ ४ ॥ हाकर्णहाकर्णइतिशोचमानःपुनःपुनः ॥ रुच्छ्रास्वशिविरंप्राप्तोहतशोपैर्नृपैःसह ॥ ५ ॥ ससमाश्वास्यमानोपिहेतुःभिशाम्निश्रितैः ॥
राजभिर्नालभच्छर्मसूतपुत्रवधंस्मरन् ॥ ६ ॥ सदैवंवलवन्मत्वाभवितव्यंचपार्थिवः ॥ संग्रामेनिश्चयंकृत्वापुनर्युद्धायनिर्ययौ ॥ ७ ॥ शल्यंसेनापतिकृत्वावि
धिवद्राजपुंगवः ॥ रणायनिर्ययौराजाहतशोपैर्नृपैःसह ॥ ८ ॥ ततःसुतुमुलंयुद्धंकुरुपांडवसंनयोः ॥ वभूवभरतश्रेष्ठदेवासुररणोपमं ॥ ९ ॥ ततःशल्योमहाराज
कृत्वाकदनमाहवे ॥ ससैन्याथसमध्याङ्गेधर्मराजेनघातितः ॥ १० ॥ ततोदुर्योधनोराजाहतबंधूणाजिरात् ॥ अपस्त्यङ्गदंघोरंविवेशरिपुजाद्रयात् ॥ ११ ॥
अथापराहृतस्याङ्गःपरिवार्यसुयोधनः ॥ इदादाहूययुद्धायभीमसेनेनपातितः ॥ १२ ॥ तस्मिन्हतेमहेष्वासेहतशिष्टास्रयोरथाः ॥ संरंभान्निशिराजेंद्रजघ्नुःपां
चालसोमकान् ॥ १३ ॥ ततःपूर्वाह्नसमयेशिविरादत्यसंजयः ॥ प्रविवेशपुरींदीनोदुःखशोकसमन्वितः ॥ १४ ॥ सप्रविश्यपुरींसूतोभुजाबुद्धित्यदुःखितः ॥ वेप
मानस्तताराज्ञःप्रविवेशनिकेतनं ॥ १५ ॥ रुरोदचनरव्याघ्रहाराजन्नितिदुःखितः ॥ अहोवतविनष्टाःस्मनिधनेनमहात्मनः ॥ १६ ॥ विधिश्चवलवानत्रपौरुषं
तुनिरर्थकं ॥ शक्रतुल्यबलाःसर्वेयथाऽवध्यंतपांडवैः ॥ १७ ॥ दृष्ट्वैवचपुरेराजनजनःसर्वःससंजयं ॥ क्लेशेनमहतायुक्तंसर्वतोराजसत्तमं ॥ १८ ॥ रुरोदचभृशोद्वि
ग्राहाराजन्नितिविस्वरं ॥ आकुमारंनरव्याघ्रतत्रतत्रसमंततः ॥ १९ ॥ आर्त्तनादंततश्चक्रेश्रुत्वाविनिहतंनृपं ॥ धावतश्चाप्यपश्यामस्तत्रतान्पुरुषर्षभान् ॥ २० ॥

॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ एवंसर्वान्घातयित्वापलायनेदुर्योगोलाब्ध्वापिमरणमेवप्रापेत्याह अथेति अपराह्णेअहरर्थे ॥ १२ ॥ १३ ॥ ततःरात्रिदत्तदर्शनानंतरं ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥
जनःरुरोदेदिदुयोरन्वयः ॥ १८ ॥ १९ ॥ अपश्यामःअडागमोविसर्गोवाआर्षः वैशंपायनश्चाक्यमिदं ॥ २० ॥

॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ वाक्येनवचनेनसंदिग्धयावाक्यसंदिग्धया ॥ २५ ॥ २६ ॥ २७ ॥ २८ ॥ २९ ॥ ३० ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ ३३ ॥ ३४ ॥ ३५ ॥ ३६ ॥ ३७ ॥ ३८ ॥ ३९ ॥ ४० ॥
 नष्टचित्तानिवोन्मत्तान्शोकेनभृगुपीडितान् ॥ तथासविद्रुलःसूतःप्रविश्यनृपतिक्षयं ॥ २१ ॥ ददर्शनृपतिश्रेष्ठंप्रज्ञाचक्षुषमीश्वरं ॥ तथाचासीनमनघंसमंता
 त्परिवारितं ॥ २२ ॥ स्नुपाभिर्भरतश्रेष्ठगांधार्याविदुरेणच ॥ तथान्यैश्वसुहृद्भिश्चज्ञातिभिश्चहितैषिभिः ॥ २३ ॥ तमेवचार्थध्यायंतकर्णस्यनिधनंप्रति ॥ रुदं
 न्नेवाब्रवीद्वाक्यंराजानंजनमेजय ॥ २४ ॥ नातिल्लष्टमनाःसूतोवाक्यसंदिग्धयागिरा ॥ संजयोहंनरव्याघ्रनमस्तेभरतर्षभ ॥ २५ ॥ मद्राधिपोहतःशल्यःशकु
 निःसौवलस्तथा ॥ उलूकःपुरुषव्याघ्रकैतव्योदृढविक्रमः ॥ २६ ॥ संशमकाहताःसर्वेकांजोजाश्वशकैःसह ॥ म्लेच्छाश्वपार्वतीयाश्वयवनाविनिपातिताः ॥ २७ ॥
 प्राच्याहतामहाराजदाक्षिणात्याश्वसर्वशः ॥ उदीच्याश्वहताःसर्वेप्रतीच्याश्वनरोत्तमाः ॥ २८ ॥ राजानोराजपुत्राश्वसर्वेतेनिहतानृप ॥ दुर्योधनोहतोराजाय
 थोक्तंपांडवेनह ॥ २९ ॥ भग्नसकथामहाराजशेतेपांसुपुरुषपितः ॥ धृष्टद्युम्नोमहाराजशिखंडीचापराजितः ॥ ३० ॥ उत्तमौजायुधामन्युस्तथाराजश्वभद्रकाः ॥ पं
 चालश्वनरव्याघ्रचेदयश्वनिपूदिताः ॥ ३१ ॥ तवपुत्राहताःसर्वेद्रौपदेयाश्वभारत ॥ कर्णपुत्रोहतःशूरोदपसेनःप्रतापवान् ॥ ३२ ॥ नराविनिहताःसर्वेगजाश्व
 विनिपातिताः ॥ रथिनश्वनरव्याघ्रहयाश्वनिहतायुधि ॥ ३३ ॥ किंचिच्छेपंचशिविरंतावकानांरुतंप्रभो ॥ पांडवानांकुरुणांचसमासाद्यपरस्परं ॥ ३४ ॥ प्रायः
 स्त्रीशेषमभवज्जगत्कालेनमोहितं ॥ सप्तपांडवतःशेषाधार्तराष्ट्रास्त्रयोरथाः ॥ ३५ ॥ तेचैवभ्रातरःपंचवासुदेवोथसात्यकिः ॥ रूपश्वरुतवर्माचद्रौणिश्वजयतांवरः
 ॥ ३६ ॥ तथाप्येतेमहाराजरथिनोनृपसत्तम ॥ अक्षौहिणीनांसर्वासांसमेतानांजनेश्वर ॥ ३७ ॥ एतेशेषामहाराजसर्वेन्येनिधनंगताः ॥ कालेननिहतंसर्वज
 गद्वैभरतर्षभ ॥ ३८ ॥ दुर्योधनवैपुरतःरुत्वावैरंचभारत ॥ वैशंपायनउवाच एतच्छ्रुत्वावचःक्रूरंधृतराष्ट्रोजनेश्वरः ॥ ३९ ॥ निपपातसराजेंद्रोगतसत्वो
 महीतले ॥ तस्मिन्निपतितेभूमौविदुरोपिमहायशाः ॥ ४० ॥ निपपातमहाराजशोकव्यसनकर्शितः ॥ गांधारीचनृपश्रेष्ठसर्वाश्वकुरुयोपितः ॥ ४१ ॥ पतिताः
 सहसाभूमौश्रुत्वाक्रूरंवचस्तदा ॥ निःसंज्ञंपतितंभूमौतदासीद्राजमंडलं ॥ ४२ ॥ प्रलापयुक्तामहतीचित्रन्यस्तापट्यथा ॥ रुच्छ्रेणतुततोराजाधृतराष्ट्रोमहीप
 तिः ॥ ४३ ॥ शनैरलभतप्राणान्पुत्रव्यसनकर्शितः ॥ लब्ध्वातुसनृपःसंज्ञांवेपमानःसुदुःखितः ॥ ४४ ॥ उदीक्ष्यचदिशःसर्वाःक्षत्तारंवाक्यमब्रवीत् ॥ विद्वन्
 क्षत्तर्महाप्राज्ञत्वंगतिर्भरतर्षभ ॥ ४५ ॥

॥ ४६ ॥ ४७ ॥ ४८ ॥ ४९ ॥ ५० ॥ ५१ ॥ ५२ ॥ ५३ ॥ ५४ ॥ ५५ ॥ इतिशल्यपर्वणिनैलकंठीयैभारतभावदीपेप्रथमोऽध्यायः ॥ १ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ९ ॥ विसृष्टास्त्रि

ममानायस्यसुभृशंपुत्रैर्हीनस्यसर्वशः ॥ एवमुक्त्वाततोभूयोविसंज्ञोनिपपातह ॥ ४६ ॥ तंतथापतितंदृष्ट्वाबांधवायेस्यकेचन ॥ शीतैस्तेसिपिचुस्तोयैर्विव्यजु
र्व्यजनैरपि ॥ ४७ ॥ सतुदीर्घेणकालेनप्रत्याश्वस्तोनराधिपः ॥ तूष्णींद्ध्यौमहीपालःपुत्रव्यसनकर्षितः ॥ ४८ ॥ निःश्वसनजिह्वगद्वकुंभक्षिप्तोविशांपते ॥ सं
जयोप्यरुदत्तत्रदृष्ट्वा राजानंमातुरं ॥ ४९ ॥ तथासर्वाःस्त्रियश्चैवगांधारीचयशस्विनी ॥ ततोदीर्घेणकालेनविदुरंवाक्यमब्रवीत् ॥ ५० ॥ धृतराष्ट्रो नरश्रेष्ठमुत्थ
मानोमुहुर्मुहुः ॥ गच्छंतुयोपितःसर्वागांधारीचयशस्विनी ॥ ५१ ॥ तथेमेसुहृदःसर्वेभ्राम्यतेमेमनोभृशं ॥ एवमुक्तस्ततःक्षत्ताताःस्त्रियोभरतर्षभ ॥ ५२ ॥ विस
र्जयामासशनैर्वपमानःपुनःपुनः ॥ निश्चक्रमुस्ततःसर्वाःस्त्रियोभरतसत्तम ॥ ५३ ॥ सुहृदश्चतथासर्वेदृष्ट्वा राजानमातुरं ॥ ततो नरपतितूर्णलब्धसंज्ञंपरंतप ॥
॥ ५४ ॥ अवैक्षत्संजयोदीनरोदमानंभृशातुरं ॥ प्रांजलिर्निःश्वसंतंचतनरेद्रंमुहुर्मुहुः ॥ समाश्वासयतक्षत्तावचसामधुरणच ॥ ५५ ॥ इतिश्रीमहाभारतेश
ल्यपर्वणियुतराष्ट्रप्रमोहेप्रथमोऽध्यायः ॥ १ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ९ ॥ वैशंपायनउवाच विसृष्टास्त्रिनारीपुधृतराष्ट्रौविकासुतः ॥ विल्लापमहाराजदुः
खादुःखांतरंगतः ॥ १ ॥ सधूममिवनिःश्वस्यकरौधुन्वन्पुनःपुनः ॥ विचिंत्यचमहाराजवचनंचेदमब्रवीत् ॥ २ ॥ धृतराष्ट्रउवाच अहोवतमहदुःखंयदहंपां
डवानरणे ॥ क्षेमिणश्चाव्ययांश्चैवत्वत्तःसूतशृणोमिवै ॥ ३ ॥ वज्रसारमयंनूनंदृदयंसुदृढंमम ॥ यच्छ्रुत्वानिहतान्पुत्रान्दीर्यतेनसहस्रथा ॥ ४ ॥ चिंतयित्वाव
यस्तपांवालक्रीडांचसंजय ॥ हतान्पुत्रानशेषेणदीर्यतेमेभृशंमनः ॥ ५ ॥ अनेत्रत्वाद्यदेतेपांनमेरूपनिदर्शनं ॥ पुत्रस्नेहकृताप्रीतिर्नित्यमेतेपुधारिता ॥ ६ ॥ वा
लभावमतिक्रम्ययौवनस्थांश्चतानहं ॥ मध्यप्रासांस्तथाश्रुत्वाहृष्टआमंतदानघ ॥ ७ ॥ तानघनिहतान्श्रुत्वाहृतेश्वर्यान्हृताजसः ॥ नलभेयंकचिच्छांतिपुत्रा
धिभिरभिप्लुतः ॥ ८ ॥ एत्येहिपुत्रराजेंद्रममानायस्यसाप्रतं ॥ त्वयाहीनोमहाबाहोकांनुयास्याम्यहंगतिं ॥ ९ ॥ कथंत्वंपृथिवीपालांस्यक्त्वातातसमागतान् ॥
शोपविनिहतोभूमौप्राकृतःकुन्तपोयथा ॥ १० ॥ गतिर्भूत्वामहाराजज्ञातीनांसुहृदांतथा ॥ अंधंत्वंचमांवीरविहायकनुयास्यसि ॥ ११ ॥

ति ॥ १ ॥ सधूममिव अत्युष्णमित्यर्थः ॥ २ ॥ पांडवाःक्षेमिणइत्येकंदुःखंस्वीयाश्चसर्वेनिहताइत्यपरंतद्वेआहृद्वाभ्यां अहोइति ॥ ३ ॥ ४ ॥ वयःएतावत्कालपर्यंतंप्रौढत्वं ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥
प्राकृतोनीचः कुन्तपःकुत्सितान्तरान्पातीतिनीचपरिजनइत्यर्थः ॥ १० ॥ ११ ॥

॥ १२ ॥ १३ ॥ तस्यागुक्तंसाधुयथास्यात्तथामेमांप्रतिवद पुनरितिशेषः ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥ २६ ॥ २७ ॥ २८ ॥ २९ ॥
 साकृपासाचतेप्रीतिःसाचराजन्सुमानिता॥कथंविनिहतःपार्थैःसंयुगेष्वपराजितः॥१२॥ कोनुमामुत्थितंवीरताततातेतिवक्ष्यति ॥ महाराजेतिसततंलोकना
 येतिचासकृत् ॥ १३ ॥ परिष्वज्यचमांकंठेस्नेहेनक्लिन्नलोचनः ॥ अनुशाधीतिकौरव्यतत्साधुवदमेवचः ॥ १४ ॥ ननुनामाहमश्रौषं वचनंतवपुत्रक ॥ भूयसी
 ममपृथ्वीयंयथापार्थस्यनोतथा ॥ १५ ॥ भगदत्तःरूपःशल्यआवंत्यायजयद्रथः ॥ भूरिश्रवाःसोमदत्तोमहाराजश्रवाह्निकः ॥ १६ ॥ अश्रुत्थामाचभोजश्र
 मागधश्रमहावलः ॥ बृहद्वलश्रकाशीशःशकुनिश्रापिसौवलः ॥ १७ ॥ म्लेच्छाश्रशतसाहस्राःशकाश्रयवनैःसह ॥ सुदक्षिणश्रकांजोजस्त्रिगर्ताधिपतिस्तथा ॥
 ॥ १८ ॥ भीष्मःपितामहश्रैवभारद्वाजाथगौतमः ॥ श्रुतायुश्रायुतायुश्रशतायुश्रापिवीर्यवान् ॥ १९ ॥ जलसंधोथार्थशृंगीराक्षसश्राप्यलायुधः ॥ अलंबुषो
 महाबाहुःसुबाहुश्रमहारथः ॥ २० ॥ एतेचान्येचबहवोराजानोराजसत्तम ॥ मदर्थमुद्यताःसर्वेप्राणांस्यक्त्वाधनानिच ॥ २१ ॥ तेषामध्येस्थितोयुद्धेभ्रातृ
 भिःपरिवारितः ॥ योधयिष्याम्यहंपार्थान्यंचालांश्रैवसर्वशः ॥ २२ ॥ चेदीश्रनृपशार्दूलद्रौपदेयांश्रसंयुगे ॥ सात्यकिंकुंतिभोजंचराक्षसंचघटोत्कचं ॥ २३ ॥
 एकोप्येषामहाराजसमर्थःसन्निवारणे ॥ समरेपांडवेयानांसंकुद्वोत्थभिधावतां ॥ २४ ॥ किंपुनःसहितावीराःरुतवैराश्रपांडवैः ॥ अथवासर्वएवैतेपांडवस्या
 नुयायिभिः ॥ २५ ॥ योत्स्यंतेसहराजेंद्रहनिष्यंनिचतान्मृधे ॥ कर्णएकोमयासार्द्धनिहनिष्यतिपांडवान् ॥ २६ ॥ ततो नृपतयोवीराःस्थास्यंतिममशासने ॥ य
 श्रतेपांप्रणेतावैवासुदेवोमहावलः ॥ २७ ॥ नससंनत्यतेराजन्नितिमामब्रवीद्वचः ॥ तस्याथवदतःसूतबहुशोममसन्निधौ ॥ २८ ॥ शक्तितोत्थनुपश्यामिनि
 हतान्पांडवान्रणे ॥ तेषामध्येस्थितायत्रहन्यंतेममपुत्रकाः ॥ २९ ॥ व्यायच्छमानाःसमरेकिमन्यद्भागधेयतः ॥ भीष्मश्रनिहतोयत्रलोकनाथःप्रतापवान् ॥
 ॥ ३० ॥ शिखंडिनंसमासाद्यमृगेंद्रइवजंबुकं ॥ द्रोणश्रब्राह्मणोयत्रसर्वशस्त्रास्त्रपारगः ॥ ३१ ॥ निहतःपांडवैःसंख्येकिमन्यद्भागधेयतः ॥ कर्णश्रनिहतःसं
 ख्येदिव्यासज्ञोमहावलः ॥ ३२ ॥ भूरिश्रवाहतोयत्रसोमदत्तश्रसंयुगे ॥ वाह्निकश्रमहाराजकिमन्यद्भागधेयतः ॥ ३३ ॥ भगदत्तोहतोयत्रगजयुद्धविशार
 दः ॥ जयद्रथश्रनिहतःकिमन्यद्भागधेयतः ॥ ३४ ॥ सुदक्षिणोहतोयत्रजलसंधश्रपौरवः ॥ श्रुतायुश्रायुतायुश्रकिमन्यद्भागधेयतः ॥ ३५ ॥ महावलस्तथा
 पांडवःसर्वशस्त्रभृतांवरः ॥ निहतःपांडवैःसंख्येकिमन्यद्भागधेयतः ॥ ३६ ॥

॥ ३० ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ ३३ ॥ ३४ ॥ ३५ ॥ ३६ ॥

प्रतिमानंकेतुभूतं ॥ ३७ ॥ ३८ ॥ ३९ ॥ ४० ॥ ४१ ॥ ४२ ॥ ४३ ॥ ४४ ॥ ४५ ॥ ४६ ॥ ४७ ॥ ४८ ॥ ४९ ॥ ५० ॥ ५१ ॥ ५२ ॥ ५३ ॥ ५४ ॥ ५५ ॥ ५६ ॥ ५७ ॥ ५८ ॥ ५९ ॥ ६० ॥ सम्यगवेक्ष्यनिपुणंविभाव्या

बृहद्वल्लोहतोयत्रमागधश्चमहाबलः ॥ उग्रायुधश्चविक्रांतःप्रतिमानंधनुष्मतां ॥ ३७ ॥ आवंत्योनिहतोयत्रत्रैगर्तश्चजनाधिपः ॥ संशतकाश्चनिहताःकिम
न्यद्रागधेयतः ॥ ३८ ॥ अलंबुपस्तथाराजनराक्षसश्चाप्यलायुधः ॥ आप्यशृंगिश्चनिहतःकिमन्यद्रागधेयतः ॥ ३९ ॥ नारायणाहतायत्रगोपालायुद्धदु
र्मदाः ॥ म्लेच्छाश्चबहुसाहस्राःकिमन्यद्रागधेयतः ॥ ४० ॥ शकुनिःसौवलयत्रकैतव्यश्चमहाबलः ॥ निहतःसबलोवीरःकिमन्यद्रागधेयतः ॥ ४१ ॥ एतेचान्ये
चवहवःरुतास्त्रायुद्धदुर्मदाः ॥ राजानोराजपुत्राश्चशूराःपरिघवाहवः ॥ ४२ ॥ निहतावहवोयत्रकिमन्यद्रागधेयतः ॥ यत्रशूरामहेष्वासाःरुतास्त्रायुद्धदुर्मदाः
॥ ४३ ॥ वहवोनिहतासूतमहेंद्रसमविक्रमाः ॥ नानादेशसमावृत्ताःक्षत्रियायत्रसंजय ॥ ४४ ॥ निहताःसमरेसर्वेकिमन्यद्रागधेयतः ॥ पुत्राश्चमेविनिहताः
पौत्राश्चैवमहाबलाः ॥ ४५ ॥ वयस्याभ्रातरश्चैवकिमन्यद्रागधेयतः ॥ भागधेयसमायुक्तोध्रुवमुत्पद्यतेनरः ॥ ४६ ॥ यस्तुभाग्यसमायुक्तःसशुभंप्राप्नुयान्न
रः ॥ अहंवियुक्तःस्तेर्भाग्यैःपुत्रैश्चैवहसंजय ॥ ४७ ॥ कथमद्यभविष्यामिदृद्धःशत्रुवशंगतः ॥ नान्यदत्रपरंमन्येवनवासादृतेप्रभो ॥ ४८ ॥ साहंवनंगमिष्या
मिनिर्वधुर्ज्ञातिसंक्षये ॥ नहिमेऽन्यद्रवेच्छेयोवनाभ्युपगमादृते ॥ ४९ ॥ इमामवस्यांप्राप्तस्यलूनपक्षस्यसंजय ॥ दुर्योधनाहतायत्रशल्यश्चनिहतोयुधि ॥ ५० ॥
दुःशासनाविविंशश्चविकर्णश्चमहाबलः ॥ कथंहिभीमसेनस्यश्रोप्येहंशब्दमुत्तमं ॥ ५१ ॥ एकेनसमरेयेनहतंपुत्रशतंमम ॥ असकृद्वदतस्तस्यदुर्योधनवधे
नच ॥ ५२ ॥ दुःखशोकाभिसंतप्तोऽनश्रोप्येपरुपागिरः ॥ वैशंपायनउवाच ॥ एवंदृष्टश्चसंतप्तःपार्थिवोहतवांधवः ॥ ५३ ॥ मुहुर्मुहुर्मुल्यमानःपुत्राधिभि
रभिप्लुतः ॥ विलप्यसुचिरंकालंधृतराष्ट्रोंविकासुतः ॥ ५४ ॥ दीर्घमुष्णंसनिःश्चस्यचित्तयित्वापराभवं ॥ दुःखेनमहनाराजसंतप्तोभरतर्षभः ॥ ५५ ॥ पुनर्गा
वल्गणिंमृतंपर्यपृच्छद्यथातथं ॥ धृतराष्ट्रउवाच ॥ भीष्मद्राणोहताश्रुत्वासूतपुत्रंचघातितं ॥ ५६ ॥ सेनापतिंप्रणेतारंकमकुर्वतमामकाः ॥ यंयंसेनाप्रणे
तारंचुधिकुर्वतिमामकाः ॥ ५७ ॥ अचिरेणैवकालेनतंतंनिघ्नंतिपांडवाः ॥ रणमूर्ध्निहतोभीष्मःपश्यतांवःकिरीटिना ॥ ५८ ॥ एवमेवहतोद्रोणःसर्वेपामेवपश्य
तां ॥ एवमेवहतःकर्णःसूतपुत्रःप्रतापवान् ॥ ५९ ॥ सराजकानांसर्वेपांपश्यतांवःकिरीटिना ॥ पूर्वमेवाहमुक्तोवैविदुरेणमहात्मना ॥ ६० ॥ दुर्योधनापराधेनप्र
जयंविनशिष्यति ॥ केचिन्नसम्यक्पश्यंतिमूढाःसम्यगवेक्ष्यच ॥ ६१ ॥

पिमूढास्तथाभूतंतद्वचः केचिन्नपश्यंतीत्युत्तरेणसंबंधः ॥ ६१ ॥

तथाभूतंयथार्थं ॥ ६२ ॥ ६३ ॥ ६४ ॥ ६५ ॥ ६६ ॥ ६७ ॥ ६८ ॥ ६९ ॥ ७० ॥ इतिशल्यपर्वणिनैलकंठीयेभारतभाष्येद्वितीयोऽध्यायः ॥ २ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ शृण्विति ॥

तदिदंमममूढस्यतथाभूतंवचःस्मत् ॥ यदब्रवीत्सधर्मात्माविदुरोदीर्घदर्शिवान् ॥ तत्तथासमनुप्राप्तं वचनं सत्यवादिनः ॥ ६२ ॥ दैवोपहतचित्तेनयन्मयात्
 कृतंपुरा ॥ अनयस्यफलंतस्यब्रह्मिगावल्गणेपुनः ॥ ६३ ॥ कोवामुखमनीकानामासीत्कर्णेनिपातिते ॥ अर्जुनंवाष्पुदेवंचकोवाप्रत्युद्ययोरथी ॥ ६४ ॥ केऽर
 क्षन्दक्षिणंचक्रंमद्रराजस्यसंयुगे ॥ वामंचयोद्भुक्तमस्यकेवावीरस्यपृष्ठतः ॥ ६५ ॥ कथंचवःसमेतानांमद्रराजोमहारथः ॥ निहतःपांडवैःसंख्येपुत्रोवामम
 संजय ॥ ६६ ॥ ब्रह्मिर्वयथातत्वंभरतानांमहाक्षयं ॥ यथाचनिहतःसंख्येपुत्रोदुर्योधनोमम ॥ ६७ ॥ पंचालाश्रयथासर्वेनिहताःसपदानुगाः ॥ धृष्टद्युम्नःशि
 खंडीचद्रौपद्याःपंचचात्मजाः ॥ ६८ ॥ पांडवाश्रयथामुक्तास्तथोभौमाधवौयुधि ॥ रूपश्वरुतवर्माचिभारद्वाजस्यचात्मजः ॥ ६९ ॥ यद्यथायादृशंचैवयुद्धं
 वृत्तंचसांप्रतं ॥ अखिलंश्रीनुमिच्छामिकुशलोत्थसिसंजय ॥ ७० ॥ इतिश्रीमहाभारतेशल्यपर्वणिधृतराष्ट्रविलापेद्वितीयोऽध्यायः ॥ २ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥
 संजयउवाच शृणुराजन्नवहितोयथावृत्तामहानक्षयः ॥ कुरुणांपांडवानांचसमासाद्यपरस्परं ॥ १ ॥ निहतसूतपुत्रेतुपांडवेनमहात्मना ॥ विद्रुतेषुचसैन्ये
 पुष्पमानीतेषुचासकृत् ॥ २ ॥ घोरेमनुष्यदेहानामाजौनरवरक्षये ॥ यत्तत्कर्णेहतेपार्थःसिंहनादमथाकरोत् ॥ ३ ॥ तदातवसुतानुराजन्नाविशंत्सुमहद्भयं ॥ नसं
 धातुमनीकानिनचैवाथपराक्रमे ॥ ४ ॥ आसीद्दुद्धिर्हतेकर्णेतवयोधस्यकस्यचित् ॥ वणिजोनाविभिन्नायामगाधेऽविष्टुवाइव ॥ ५ ॥ अपारेपारमिच्छंतोहते
 द्वीपेकिरीटिना ॥ सूतपुत्रेहतेराजन्वित्रस्ताःशरविक्षताः ॥ ६ ॥ अनाथानाथमिच्छंतोमृगाःसिंहार्दिताइव ॥ भग्नशृंगाइववृषाःशीर्णदंष्ट्राइवोरगाः ॥ ७ ॥ प्रत्यु
 पायामसायाङ्गेनिर्जिताःसव्यसाचिना ॥ हतप्रवीराविध्वस्तानिकृत्तानिशितैःशरैः ॥ ८ ॥ सूतपुत्रेहतेराजन्पुत्रास्तेप्राद्रवंस्ततः ॥ विध्वस्तकवंचाःसर्वेकांदिशी
 काविचेतसः ॥ ९ ॥ अन्योन्यमभिनिघ्नंतोवीक्षमाणाभयाद्दिशः ॥ मामेवनूनवीभत्सुर्मामेवचवृकोदरः ॥ १० ॥ अभियातीतिमन्वानाःपेतुर्मस्तुश्वभारत ॥
 अश्वानन्येगजानन्येरथानन्येमहारथाः ॥ ११ ॥ आरुह्यजवसंपन्नाःपादातान्प्रजहुर्भयात् ॥ कुंजरैःस्यंदनाभग्नाःसादिनश्वमहारथैः ॥ १२ ॥ पदातिसंघा
 श्वाश्वौघैःपलायद्भिर्भृशहताः ॥ व्यालतस्करसंकीर्णैःसार्थहीनायथावने ॥ १३ ॥ तथात्वदीयानिहतेसूतपुत्रेतदाभवन् ॥ हतारोहास्तथानागाश्चिच्छन्नहस्तास्तथा
 परे ॥ १४ ॥

॥ १ ॥ समानीतेषुयुद्धोन्मुखीकृतेषु ॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥

॥ १५ ॥ १६ ॥ जघनेअंते प्राणपणेनयुध्यंतमित्यर्थः ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥ २६ ॥ २७ ॥ २८ ॥ २९ ॥ ३० ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ ३३ ॥ ३४ ॥
 सर्वपार्थम्यंलोकमपश्यन्वैभयार्दिताः ॥ तान्प्रेश्यद्रवतःसर्वान्भीमसेनभयार्दितान् ॥ १५ ॥ दुर्योधनोथस्वंसृतंहाहाकृतवैवमब्रवीत् ॥ नातिक्रमिष्यतेपार्थोय
 नुष्पाणिमवस्थितं ॥ १६ ॥ जघनेयुद्धमानंमांतूर्णमश्वान्प्रचोदय ॥ समरेयुद्धमानंहिकोतेयोमांधनंजयः ॥ १७ ॥ नोत्सहेताप्यतिक्रान्तुंबेलामिवमहार्ण
 वः ॥ अद्यार्जुनंसर्गोविदंमानिनंचवकोदरं ॥ १८ ॥ निहत्यशिष्टान्शत्रून्श्वकर्णस्यानृण्यमाप्नुयां ॥ तच्छ्रुत्वाकुरुराजस्यशूरार्यसदृशंवचः ॥ १९ ॥ सूतोहमप
 रिच्छन्नान्शनैरश्वानचोदयत् ॥ गजाश्वरथहीनास्तुपादाताश्चैवमारिष ॥ २० ॥ पंचविंशतिसाहस्राःप्राद्रवन्शनकैरिव ॥ तान्भीमसेनःसंकुद्धोधृष्टद्युम्नश्च
 पार्षतः ॥ २१ ॥ बलेनचतुरंगेणपरिक्षिप्याहनच्छरैः ॥ प्रत्ययुध्यंस्तुतेसर्वेभीमसेनंसपार्षतं ॥ २२ ॥ पार्थपार्षतयोश्चान्येजगृह्णुस्तत्रनामनी ॥ अक्रुद्धतरणे
 भीमस्त्रैर्धेप्रत्यवस्थितैः ॥ २३ ॥ सावतीर्यरथात्तूर्णगदापाणिरयुध्यत ॥ नतान्रथस्योभूमिष्ठान्धमपिक्षीवकोदरः ॥ २४ ॥ योधयामासकोतेयोभुजवीर्यमु
 पाश्रितः ॥ जातरूपपरिच्छन्नांप्रगृह्यमहतींगदां ॥ २५ ॥ न्यवधीत्तावकान्सर्वान्दंडपाणिरिवांतकः ॥ पदातयोहिसंख्यास्यक्तर्जावितवांधवाः ॥ २६ ॥ भीम
 मश्वद्रवन्संख्येपतंगाडवपावकं ॥ आसाद्यभीमसेनंतसंख्यायुद्धदुर्मदाः ॥ २७ ॥ विनेदुःसहसादृष्ट्वाभूतग्रामाडवांतकं ॥ श्येनवद्व्यंचरद्भीमःखड्गेनगदयातया
 ॥ २८ ॥ पंचविंशतिसाहस्रांस्तावकानांव्यपोथयत् ॥ हत्वातत्पुरुपानीकंभीमःसत्यपराक्रमः ॥ २९ ॥ धृष्टद्युम्नपुरस्कृत्यपुनस्तस्योमहाबलः ॥ धनंजयोरथानी
 कमन्वपद्यतवीर्यवान् ॥ ३० ॥ माद्रीपुत्रौचशकुनिसात्यकिश्चमहाबलः ॥ जवेनाभ्यपतन्तृष्टाघ्नंतोदौर्योधनंवलं ॥ ३१ ॥ तस्याश्ववाहान्सुवहून्तेनिहत्यशि
 तैःशरैः ॥ तमन्वधावंस्वरितास्तत्रयुद्धमवर्तत ॥ ३२ ॥ ततोधनंजयोरराजनूरथानीकमगाहत ॥ विश्रुतंत्रिपुलोकेपुगांडीवंव्याक्षिपन्धनुः ॥ ३३ ॥ कृष्णसार
 थिमायांतदृष्ट्वाश्वेतहयंरथं ॥ अर्जुनंचापियोद्धारंत्वदीयाःप्राद्रवन्भयात् ॥ ३४ ॥ विप्रहीनरथाश्चाश्वशरैश्चपरिवारिताः ॥ पंचविंशतिसाहस्राःपार्थमाच्छुन्यदा
 तयः ॥ ३५ ॥ हत्वातत्पुरुपानीकंपंचालानांमहारथः ॥ भीमसेनंपुरस्कृत्यनचिरात्प्रत्यदृश्यत ॥ ३६ ॥ महाधनुर्धरःश्रीमानमित्रगणमर्दनः ॥ पुत्रःपंचालराजस्य
 धृष्टद्युम्नोमहायशाः ॥ ३७ ॥ पारावतसवर्णाश्वंकोविदारवरध्वजं ॥ धृष्टद्युम्नरेदृष्ट्वात्वदीयाःप्राद्रवन्भयात् ॥ ३८ ॥ गांधारराजंशीघ्रात्प्रमनुस्त्ययशस्विनौ ॥
 अचिरात्प्रत्यदृश्यतांमाद्रीपुत्रौससात्यकी ॥ ३९ ॥

॥ ३५ ॥ ३६ ॥ ३७ ॥ ३८ ॥ ३९ ॥

॥ ४० ॥ ४१ ॥ ४२ ॥ ४३ ॥ ४४ ॥ ४५ ॥ ४६ ॥ ४७ ॥ ४८ ॥ ४९ ॥ ५० ॥ ५१ ॥ ५२ ॥ ५३ ॥ ५४ ॥ ५५ ॥ ५६ ॥ ५७ ॥ ५८ ॥ ५९ ॥ ६० ॥ ६१ ॥
 चेकितानःशिखंडीचद्रौपदेयाश्चमारिष ॥ हत्वात्वदीयं सुमहत्सैन्यं शंखानथाधमन् ॥ ४० ॥ ते सर्वे तावकांश्चेक्ष्यद्रवतो वैपराङ्मुखान् ॥ अभ्यधावंतनिघ्नंतो वृ
 पान् जित्वा वृपा इव ॥ ४१ ॥ सेनावशेषं तं दृष्ट्वा तव पुत्रस्य पांडवः ॥ अवस्थितं सव्यसाचीचुक्रोधवत्वनृप ॥ ४२ ॥ तत एनं शरैराजसहसा समवाकिरत् ॥ रज
 साचोद्गतेनाथनस्म किंचन दृश्यते ॥ ४३ ॥ अंधकारीकृतलोकेशरीभूते महीतले ॥ दिशःसर्वामहाराजतावकाः प्राद्रवन्भयात् ॥ ४४ ॥ भ्रज्यमानेषु सर्वेषु कुरुरा
 जोविशांपते ॥ परपामात्मनश्चैव सैन्येते समुपाद्रवन् ॥ ४५ ॥ ततो दुर्योधनः सर्वानाजुहावाथ पांडवान् ॥ युद्धाय भरतश्रेष्ठ देवानिवपुरावलिः ॥ ४६ ॥ त एनम
 भिगर्जतं सहिताः समुपाद्रवन् ॥ नानाशस्त्रसृजः क्रुद्धा भर्त्सयंतो मुहुर्मुहुः ॥ ४७ ॥ दुर्योधनोऽप्यसंभ्रांतस्तानरीन्व्यधमच्छरैः ॥ तत्राद्भुतमपश्याम तव पुत्रस्य पौ
 रूपं ॥ ४८ ॥ यदेनं पांडवाः सर्वे न शकुरतिवर्त्तितुं ॥ नातिदूरापयातं चकृत बुद्धिपलायने ॥ ४९ ॥ दुर्योधनः स्वकं सैन्यमपश्यद्दृशविक्षतं ॥ ततो वस्थाप्य राजेंद्रक
 तबुद्धिस्त्वात्मजः ॥ ५० ॥ हर्षयन्निवतान्योधांस्ततो वचनमब्रवीत् ॥ न तं देशं प्रपश्यामि पृथिव्यां पर्वतेषु च ॥ ५१ ॥ यत्र यातान्न वोहन्युः पांडवाः किं स्तते नवः ॥
 स्वस्यैव चलंते पांशुणां च भृशविक्षता ॥ ५२ ॥ यदि सर्वे त्रिष्ठा मोधुवंनो विजयो भवेत् ॥ विप्रयातांस्तु वोभिन्नान्यां डवाः कृतकिल्विषान् ॥ ५३ ॥ अनुसृत्य
 हनिष्यंति श्रेयो नः समरे वधः ॥ सुखः सांग्रामिको मृत्युः क्षत्रधर्मेण युध्यतां ॥ ५४ ॥ मृतो दुःखं न जानाति प्रेत्य चानंत्यमश्नुते ॥ शृण्वंतु क्षत्रियाः सर्वे यावंतोत्र स
 मागताः ॥ ५५ ॥ द्विपतो भीमसेनस्य वशमेप्यथ विद्रुताः ॥ पितामहैराचरितं न धर्महातुमर्हथ ॥ ५६ ॥ नान्यत्कर्मास्ति पापीयः क्षत्रियस्य पलायनात् ॥ न यु
 द्धधर्माच्छ्रेयाह्विपंथाः स्वर्गस्य कौरवाः ॥ ५७ ॥ सुचिरेणाजितां ह्येकान्सद्यो युद्धात्समश्नुते ॥ तस्य तद्वचनं राज्ञः पूजयित्वा महारथाः ॥ ५८ ॥ पुनरेवाभ्यवर्त्तत
 क्षत्रियाः पांडवान् प्रति ॥ पराजयममृष्यंतः कृतचित्ताश्च विक्रमे ॥ ५९ ॥ ततः प्रवृत्ते युद्धं पुनरेव सुदारुणं ॥ तावकानां परेषां च देवासुररणोपमं ॥ ६० ॥ युधि
 ष्ठिरपुरोगांश्च सर्वसैन्येन पांडवान् ॥ अन्वधावन्महाराजपुत्रो दुर्योधनस्तव ॥ ६१ ॥ इति श्रीमहाभारतेशल्यपर्वणि कौरवसैन्यापयाने तृतीयोऽध्यायः ॥ ३ ॥
 ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ संजय उवाच पतितान् रथनीडांश्च रथांश्चापि महात्मनां ॥ रणे च निहतान्नागान् दृष्ट्वापत्तींश्चमारिष ॥ १ ॥

इति शल्यपर्वणि नैलकंठीये भारतभावदीपे तृतीयोऽध्यायः ॥ ३ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ पतितानिति ॥ १ ॥

अप्रख्यातिमित्यत्रप्रत्याख्यातिमितिपाठेपितुत्यर्थः ॥ २ ॥ भृशोत्पन्नदशतिपाठेदशादृश्यात्रेण ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥ मन्युवशादुर्योधनस्यैव्यवशात् ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४

आयोधनंचानिघोरंरुद्रस्याक्रीडसन्निभं ॥ अप्रख्यातिगतानांतुराज्ञांशतसहस्रशः ॥ २ ॥ विमुखेतवपुत्रेतुशोकोपहतचेतसि ॥ भृशोद्विप्रेषुसैन्येषुदृष्ट्वापार्थ
स्यविक्रमं ॥ ३ ॥ ध्यायमानेषुसैन्येषुदुःखंप्राप्तेषुभारत ॥ बलानांमथ्यमानानांश्रुत्वानिनदमुत्तमं ॥ ४ ॥ अभिज्ञानंनरैर्द्राणांविक्षतंप्रेक्ष्यसंयुगे ॥ कृपाविष्टः
कृपोराजन्वयःशीलसमन्वितः ॥ ५ ॥ अब्रवीत्तत्रतेजस्वीसोभिसृत्यजनाधिपं ॥ दुर्योधनंमन्युवशाद्वाक्यंवाक्यविशारदः ॥ ६ ॥ दुर्योधननिबोधेदयत्त्वावक्ष्या
मिकौरव ॥ श्रुत्वाकुरुमहाराजयदितेरोचतेनघ ॥ ७ ॥ नयुद्धमार्च्छेयान्वैपथ्याराजेन्द्रविद्यते ॥ यंसमाश्रित्ययुद्धंतेक्षत्रियाःक्षत्रियर्षभ ॥ ८ ॥ पुत्रोभ्रातापि
ताचैवस्वस्त्रीयोमातुलस्तथा ॥ संबन्धिबांधवाश्चैवयोद्ध्यावैक्षत्रजीविना ॥ ९ ॥ वधेचैवपरोधर्मस्तथाऽधर्मःपलायने ॥ तेस्मघोरांसमापन्नाजीविकांजीविता
थिनः ॥ १० ॥ तदत्रप्रतिवक्ष्यामि किंचिदेवहितंवचः ॥ हतेभीष्मेचद्रोणेचकर्णेचैवमहारथे ॥ ११ ॥ जयद्रथेचनिहतेतवभ्रातृपुत्रानघ ॥ लक्ष्मणेतवपुत्रेच
किशोर्षपर्युपास्महे ॥ १२ ॥ येषुभारंसमासाधराज्येमतिमकुर्महि ॥ तेसंत्यज्यतनूर्याताःशूराब्रह्मविदांगति ॥ १३ ॥ वयंत्विहविनाभूतागुणवद्भिर्महारथैः ॥
कृपणवर्त्तयिष्यामपातयित्वानृपान्वहून् ॥ १४ ॥ सर्वैरथचजीवद्विर्बीभत्सुरपराजितः ॥ कृष्णनेत्रोमहाबाहुर्देवैरपिदुरासदः ॥ १५ ॥ इंद्रकार्मुकतुल्याभामिद्र
केतुमिवोच्छ्रितं ॥ वानरकेतुमासाधसंचचालमहाचसूः ॥ १६ ॥ सिंहनादाच्चभीमस्यपांचजन्यस्वनेनच ॥ गांडीवस्यचनिर्घोषत्संहृथंतिमनांसिनः ॥ १७ ॥
चरंतीवमहपविद्युन्मुष्णंतीनयनप्रभां ॥ अलातमिवचाविद्धंगांडीवंसमदृश्यत ॥ १८ ॥ जांबूनदविचित्रंचधूयमानंमहद्भुजः ॥ दृश्यतेदिक्षुसर्वासुविद्युदभ्रघ
नेष्विव ॥ १९ ॥ श्वेताश्ववेगसंपन्नाःशशिकाशसमप्रभाः ॥ पिवंतइवचाकाशंरथेयुक्तास्तुवाजिनः ॥ २० ॥ उत्थमानांश्चकृष्णो नवायुनेवबलाहकाः ॥ जां
बूनदविचित्रांगावहंतेचार्जुनंरणे ॥ २१ ॥ तावकंतद्वल्लंराजन्नर्जुनोस्त्रविशारदः ॥ गहनंशिशिरेकक्षंददाहाग्निरिवोल्बणः ॥ २२ ॥ गाहमानमनीकानिमहं
द्रसदृशप्रभं ॥ धनंजयमपश्यामचतुर्दंष्ट्रमिवद्विपं ॥ २३ ॥ विक्षोभयंतंसेनतित्रासयंतंचपार्थिवान् ॥ धनंजयमपश्यामनलिनीमिवकुंजरं ॥ २४ ॥ त्रासयं
तंतथाग्नोधान्यनुर्घोषिणपांडवं ॥ भूयएनमपश्यामसिंहंमृगगणानिव ॥ २५ ॥

इत्यनेनेतायस्यसतथा ॥ १५ ॥ १६ ॥ संहृथंति संहृथंति इवभावार्थः मनांसिआत्मनंसंहृथंति मूढानिअविष्यंतीत्यर्थः समुहंतीतिपाठांतरं ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥

॥ २६ ॥ वर्तमानस्यसंप्रामस्य अभितोवध्यतां वध्यमानानां च अद्यसप्तदशाहानिजातानीत्यन्वयः जातानीतिशेषः ॥ २७ ॥ २८ ॥ २९ ॥ ३० ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ ३३ ॥ ३४ ॥ ३५ ॥ ३६ ॥ ३७ ॥
 सर्वलोकमहेष्वासौष्टभौसर्वधन्विनां ॥ आमुक्तकवचौरुष्णौलोकमध्येविचेरतुः ॥ २६ ॥ अद्यसप्तदशाहानिवर्तमानस्यभारत ॥ संग्रामस्यातिघोरस्यव
 ध्यतांचाभितोयुधि ॥ २७ ॥ वायुनेवविधूतानितवसैन्यानि सर्वतः ॥ शरदंभोदजालानिव्यशीर्यतसमंततः ॥ २८ ॥ तांनावमिवपर्यस्तांवातधूतांमहार्णवै ॥
 तवसेनांमहाराजसव्यसाचीव्यकंपयत् ॥ २९ ॥ कनुतेसूतपुत्रोभूत्कनुद्रोणःसहानुगः ॥ अहंकचक्रचात्मातेहार्दिक्यश्रतथाकनु ॥ ३० ॥ दुःशासनश्रुतेभ्राता
 भ्रातृभिःसहितःकनु ॥ बाणगोचरसंप्राप्तंप्रेक्ष्यचैवजयद्रथं ॥ ३१ ॥ संबन्धिनस्तेभ्रातृश्रसहायान्मातुलांस्तथा ॥ सर्वान्विक्रम्यमिषतोलोकमाक्रम्यमूर्धनि ॥
 ॥ ३२ ॥ जयद्रथोहतोराजन्किनुशेषमुपास्महे ॥ कोहीहसपुमानस्तियोविजेष्यतिपांडवं ॥ ३३ ॥ तस्यचास्त्राणिदिव्यानिविविधानिमहात्मनः ॥ गांडीवस्य
 चनिर्घोषोघैर्याणिहरतेहिनः ॥ ३४ ॥ नष्टचंद्रायथारात्रिःसेनेयंहतनायका ॥ नागभद्रद्रुमाशुष्कानदीवाकुलतांगता ॥ ३५ ॥ ध्वजिन्यांहतनेत्रायांयथेष्टंश्वेत
 वाहनः ॥ चरिष्यतिमहाबाहुःकक्षेष्वग्निरिवज्वलन् ॥ ३६ ॥ सात्यकेश्वैवयोवेगोभीमसेनस्यचांभयोः ॥ दारयेच्चगिरीन्सर्वान्शोषयेच्चैवसागरान् ॥ ३७ ॥ उ
 वांचवाक्यंयद्भीमःसभामध्येविशांपते ॥ कृतंतत्सफलंतेनभूयश्चैवकरिष्यति ॥ ३८ ॥ प्रमुखस्थेतदाकर्णंबलंपांडवरक्षितं ॥ दुरासदंतदागुप्तंयुद्धंगांडीवधन्व
 ना ॥ ३९ ॥ युष्माभिस्तानिचीर्णानियान्यसाधुनिसाधुषु ॥ अकारणकृतान्येवतेषां वःफलमागतं ॥ ४० ॥ आत्मनोर्यत्त्वयालोकोयत्नतःसर्वआहतः ॥ सतेसं
 शयितस्तावआत्मावैभरतर्षभ ॥ ४१ ॥ रक्षदुर्योधनात्मानमात्मासर्वस्यभाजनं ॥ भिन्नेहिभाजनेतातदिशोगच्छतितद्गतं ॥ ४२ ॥ हीयमानेनवैसंधिःपर्येष्व्यः
 समेनवा ॥ विग्रहोवर्धमानेनमतिरेषाबृहस्पतेः ॥ ४३ ॥ तेवयंपांडुपुत्रेभ्योहीनाःस्मबलशक्तिः ॥ तदत्रपांडवैःसार्धंसंधिमन्येक्षमंप्रभो ॥ ४४ ॥ नजानीते
 हियःश्रेयःश्रेयसश्चावमन्यते ॥ सक्षिप्रंभ्रश्यतेराज्यान्नचश्रेयोनुविंदति ॥ ४५ ॥ प्रणिपत्यहिराजानंराज्यंयदिलभेमहि ॥ श्रेयःस्यान्नतुमौढ्येनराजवंगंतुःप
 राभवं ॥ ४६ ॥ वैचित्रवीर्यवचनाल्लपाशीलयुधिष्ठिरः ॥ विनियुंजीतराज्येत्वांगोविंदवचनेनच ॥ ४७ ॥ यद्भूयाद्विद्वेषीकेशोराजानमपराजितं ॥ अर्जुनंभी
 मसेनंचसर्वैकुर्युरसंशयं ॥ ४८ ॥ नातिक्रमिष्यतेरुष्णोवचनंकौरवस्यतु ॥ धृतराष्ट्रस्यमन्येहंनापिरुष्णस्यपांडवः ॥ ४९ ॥

॥ ३८ ॥ ३९ ॥ ४० ॥ ४१ ॥ ४२ ॥ ४३ ॥ ४४ ॥ ४५ ॥ ४६ ॥ ४७ ॥ अतंशयंयतवैरमित्यर्थः ॥ ४८ ॥ ४९ ॥

॥ ५० ॥ ५१ ॥ इतिशल्यपर्वणिलकंडीयेभारतभावदीपेचतुर्थोऽध्यायः ॥ ४ ॥ ॥ ५ ॥ ॥ ५ ॥ एवमुक्तस्तोराजेतिस्पष्टार्थः ॥ १ ॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥

एतत्क्षेममहंमन्येनचपार्थैश्चविग्रहं ॥ नत्वांब्रवीमिकार्पण्यान्नप्राणपरिरक्षणात् ॥ ५० ॥ पथ्यंराजन्ब्रवीमित्वांतपरासुःस्मरिष्यसि ॥ इतिवृद्धोविलप्येतत्क
पःशारदृतोवचः ॥ दीर्घमुष्णंचनिःश्वस्यशुशोचचमुमोहच ॥ ५१ ॥ इतिश्रीमहाभारतेशल्यपर्वणिरूपवाक्येचतुर्थोऽध्यायः ॥ ४ ॥ ॥ ५ ॥ ॥ ५ ॥
संजयउवाच एवमुक्तंस्तोराजागौतमेनतपस्विना ॥ निःश्वस्यदीर्घमुष्णंचतूष्णीमासीद्विशांपते ॥ १ ॥ ततोमुहूर्त्तसध्यात्वाधार्त्तराष्ट्रोमहामनाः ॥ कृपंशार
द्वतंवाक्यमित्युवाचपरंतपः ॥ २ ॥ यत्किंचित्सुहृदावाच्यंतत्सर्वंश्रावितोत्यहं ॥ कृतंचभवतासर्वंप्राणान्संत्यज्ययुध्यता ॥ ३ ॥ गाहमानमनीकानियुध्यमानं
महारथैः ॥ पांडवैरतितेजोभिलोकस्त्वामनुदृष्टवान् ॥ ४ ॥ सुहृदायदिदंवाक्यंभवताश्रावितोत्यहं ॥ नमांप्रीणातितत्सर्वमुमूर्षोरिवभेषजं ॥ ५ ॥ हेतुकारण
संयुक्तंहितंवचनमुत्तमं ॥ उच्यमानंमहाबाहोनमेविप्राप्यरोचते ॥ ६ ॥ राज्याद्विनिरुतोस्माभिःकथंसोस्मासुविश्वसेत् ॥ अक्षयूतेचक्षुप्रतिर्जितोस्माभिर्म
ह्यधनः ॥ ७ ॥ सकथंममवाक्यानिश्रद्ध्याद्भूयएवतु ॥ तथादौत्येनसंप्राप्तःकृष्णःपार्थहितेरतः ॥ ८ ॥ प्रलब्धश्चक्षुषीकेशस्तच्चकर्माविचारिवं ॥ सचमेवचनंब्र
ह्मन्कथमेवाभिमन्यते ॥ ९ ॥ विललापचयत्कृष्णासभामध्येसमेयुपी ॥ नतन्मर्षयतेकृष्णोनराज्यहरणंतथा ॥ १० ॥ एकप्राणाकुभौकृष्णावन्योन्यमभिसंश्रि
तौ ॥ पुरायच्छ्रुतमेवासीद्रघपश्यामित्यभो ॥ ११ ॥ स्वस्त्रीयंनिहतंश्रुत्वादुःखंस्वपितिकेशवः ॥ कृतागसोवयंतस्यसमदर्थंकथंक्षमेत् ॥ १२ ॥ अभिमन्योर्विनाशे
ननशर्मलभतेर्जुनः ॥ सकथंमद्वितेयत्प्रकरिष्यनियाचितः ॥ १३ ॥ मध्यमःपांडवस्तीक्ष्णोभीमसेनोमहाबलः ॥ प्रतिज्ञातंचतेनोग्रंभज्येतापित्तसंनमेत् ॥ १४ ॥
उभौतौबद्धनिस्त्रिशावुभौचावद्धकंकटौ ॥ कृतवैरावुभौवीरौयमावपियमोपमौ ॥ १५ ॥ धृष्टद्युम्नःशिखंडीचकृतवैरौमयासह ॥ तौकथंमद्वितेयत्प्रकर्यातांदिज
सत्तम ॥ १६ ॥ दुःशासनेनयत्कृष्णाएकवस्त्रारजस्वला ॥ परिक्रिष्टासभामध्येसर्वलोकस्यपश्यतः ॥ १७ ॥ तथाविवसनादीनांस्मरंत्यद्यापिपांडवाः ॥ ननिवार
यितुंशक्याःसंग्रामात्तेपरंतपाः ॥ १८ ॥ यदाचद्रौपदीक्लिष्टामद्विनाशायदुःखिता ॥ स्यंडिलेनित्यदाशतेयावद्वैरस्ययातनं ॥ १९ ॥ उग्रंतेपेतपःकृष्णाभर्तृणा
मर्थसिद्धये ॥ निक्षिप्यमानंदर्पंचवासुदेवसहोदरा ॥ २० ॥ कृष्णायाःप्रेष्यवद्भवाशुश्रूषांकुरुतेसदा ॥ इतिसर्वंसमुन्नद्धंननिर्वातिकथंचन ॥ २१ ॥

॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥

अग्निः शोचिन्नशेनससंधेयः कथंमया ॥ कथंचराजाभुक्केसांपृथिवीसागरांकरां ॥ २२ ॥ पांडवानांप्रसादेतन्नोक्ष्येराज्यमहंकथं ॥ उपर्युपरिराज्ञांवेज्वलि
 त्वाभास्करोयथा ॥ २३ ॥ युधिष्ठिरंकथंपश्चादनुयास्यामिदासवत् ॥ कथंभुक्तास्त्रसंभोगान्दत्त्वादायांश्वपुष्कलान् ॥ २४ ॥ रूपणंवर्तयिष्यामिरूपणैःसह
 जीविकां ॥ नाभ्यसूयामितेवाक्यमुक्तंस्निग्धंहितंत्वया ॥ २५ ॥ नतुसंधिमहंमन्येप्राप्तकालंकथंचन ॥ सुनीतमनुपश्यामिसुयुद्धेनपरंतप ॥ २६ ॥ नायंक्लीबयितुं
 कालःसंयोद्धुंकालएवतः ॥ इष्टंमेवद्भुभिर्यज्ञैर्दत्ताविशेषुदक्षिणाः ॥ २७ ॥ प्राप्ताःकामाःश्रुतावेदाःशत्रूणांमूर्ध्निचस्थितं ॥ भृत्यामेसुभृतास्तातदीनश्चाभ्युद्धतो ज
 वः ॥ २८ ॥ नोत्सहेऽद्यद्विजश्रेष्ठपांडवान्वक्तुमीदृशं ॥ जितानिपरराष्ट्राणिस्वराष्ट्रमनुपालितं ॥ २९ ॥ भुक्ताश्रविविधाभोगास्त्रिवर्गःसेवितोमया ॥ पितृणांगत
 मान्णयंस्त्रधर्मस्यचोभयोः ॥ ३० ॥ नध्रुवंसुखमस्त्रीतिकुतोराष्ट्रंकृतोयशः ॥ इहकीर्तिर्विधातव्यासाचयुद्धेननान्यथा ॥ ३१ ॥ गृहेयत्क्षत्रियस्यापिनिधनं
 तदिगर्हितं ॥ अधर्मःसुमहानेषयच्छय्यामरणंगृहे ॥ ३२ ॥ अरण्येयोविमुच्येतसंग्रामेवातनुंनरः ॥ क्रतूनाहृत्यमहतोमहिमानंसगच्छति ॥ ३३ ॥ रूपणंवि
 लपन्नात्तोऽजरयाभिपरिपुतः ॥ प्रियतेरुदतांमध्येज्ञातीनांसपूरुषः ॥ ३४ ॥ त्यक्त्वातुविविधान्भोगान्प्राप्तानांपरमांगतिं ॥ अपीदानींसुयुद्धेनगच्छेयंयत्सलो
 क्त्वां ॥ ३५ ॥ शूराणामार्यवृत्तानांसंग्रामेष्वनिर्वर्तिनां ॥ धीमतांसत्यसंधानांसर्वेषांक्रतुयाजिनां ॥ ३६ ॥ शस्त्रावभूयपूतानांध्रुवंवासस्त्रिविष्टपे ॥ मुदानुनं
 प्रपश्यंतियुद्धेत्यप्सरसांगणाः ॥ ३७ ॥ पश्यंतिनूनंपितरःपूजितान्सुरसंसदि ॥ अप्सरोभिःपरिवृतान्मोदमानांस्त्रिविष्टपे ॥ ३८ ॥ पंथानममरैर्यातंशूरैश्चैवानि
 वर्त्तिभिः ॥ अपितत्संगतंमार्गवयमध्यारुहेमहि ॥ ३९ ॥ पितामहेनवृद्धेनतथाचार्येणधीमता ॥ जयद्रथेनकर्णेनतथादुःशासनेनच ॥ ४० ॥ घटमानासदयै
 स्मिन्दताःशूराजत्राधिपाः ॥ शेरतेलोहिताक्तांगाःसंग्रामेशरविक्षताः ॥ ४१ ॥ उत्तमास्त्रविदःशूरायथोक्तक्रतुयाजिनः ॥ त्यक्त्वाप्राणान्यथान्यायमिद्रसद्यसु
 धिष्ठिताः ॥ ४२ ॥ तैःस्वयंरचितोमार्गोदुर्गमोहिपुनर्भवेत् ॥ संपतद्भिर्महावेगेर्यास्यद्भिरिहसद्भतिं ॥ ४३ ॥ येमदर्येहताःशूरास्तेषांरुतमनुस्मरन् ॥ कृपांतयति
 त्वाजोऽनुरागेसत्तथादृष्टे ॥ ४४ ॥ घावस्त्रिवावसस्यांश्वभ्रातृनयपित्रामहान् ॥ जीवितंयदिरक्षेयंलोकोमांगहयेत्ध्रुवं ॥ ४५ ॥ कीदृशंचभवेद्राज्यंममदीनास्यबंधु
 षुः ॥ सस्त्रिभिश्चविशेषेणप्रणिपत्यचपांडवं ॥ ४६ ॥ सोऽहमेवाहंरुत्वाजगतोस्यपराभवं ॥ सुयुद्धेनततःस्त्रीप्राप्त्यामिनवर्दन्यया ॥ ४७ ॥

॥ ४८ ॥ ४९ ॥ ५० ॥ ५१ ॥ ५२ ॥ इतिशल्यपर्वणिनैलकंठीयेभारतभाष्यदीपेपंचमोऽध्यायः ॥ ५ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ अथेति प्रस्थेशिखरे ॥ १ ॥ २ ॥ ततःतत्र ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥

एवंदुर्योधनेनोक्तं सर्वसंपूज्यतद्वचः ॥ साधुसाध्वितिराजानंक्षत्रियाःसंबभाषिरे ॥ ४८ ॥ पराजयमशोचंतःरुतचित्ताश्वविक्रमे ॥ सर्वसुनिश्चितायोद्गुमुद
ग्रमनसोभवन् ॥ ४९ ॥ ततोवाहान्समाश्वास्यसर्वयुद्धाभिनंदिनः ॥ ऊनेद्वियोजनेगत्वाप्रत्यतिष्ठंतकौरवाः ॥ ५० ॥ आकाशेविद्रुमेपुण्येप्रस्थेहिमवतःशुभे ॥
अरुणांसरस्वतींप्राप्यपपुःसस्रुश्रुतेजलं ॥ ५१ ॥ तवपुत्ररुतोत्साहाःपर्यवर्तततेततः ॥ पर्यवस्थाप्यचात्मानमन्योन्येनपुनस्तदा ॥ सर्वराजन्यवर्ततक्षत्रियाः
कालचोदिताः ॥ ५२ ॥ इतिश्रीमहाभारतेशल्यपर्वणिदुर्योधनवाक्येपंचमोऽध्यायः ॥ ५ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ संजयउवाच अथहैमवतेप्रस्थे
स्थित्वायुद्धाभिनंदिनः ॥ सर्वएवमहायोधास्तत्रतत्रसमागताः ॥ १ ॥ शल्यश्चचित्रसेनश्चशकुनिश्चमहारथः ॥ अश्वत्थामारूपश्चैवरुतवर्माचसात्वतः ॥ २ ॥
सुपेणोरिष्टसेनश्चधृतसेनश्चवीर्यवान् ॥ जयत्सेनश्चराजान्स्तेरात्रिमुपितास्ततः ॥ ३ ॥ रणेकर्णेहतेवीरेत्रासिताजितकाशिभिः ॥ नालभनशर्मतेपुत्राहिमवं
तमृतेगिरिं ॥ ४ ॥ तंब्रुवन्सहितास्तत्रराजानंशल्यसन्निधौ ॥ रुतयत्नारणेराजन्संपूज्यविधिवत्तदा ॥ ५ ॥ रुत्वासेनाप्रणेतारंपरांस्त्वयोद्गुमर्हसि ॥ येनाभिगु
प्ताःसंग्रामेजयेमासुहृदोवयं ॥ ६ ॥ ततोदुर्योधनःस्थित्वारथेरथवरोत्तमं ॥ सर्वयुद्धविभावज्ञमंतकप्रतिमंयुधि ॥ ७ ॥ स्वंगंप्रच्छन्नशिरसंकंबुग्रीवंप्रियंवदं ॥
व्याकोशपद्मपत्राक्षं व्याघ्रास्यं मेरुगौरवं ॥ ८ ॥ स्थाणोर्वृषस्यसदृशंस्कंधनेत्रगतिस्वरैः ॥ पुष्टश्लिष्टायतभुजंसुविस्तीर्णवरोरसं ॥ ९ ॥ बलेजवेचसदृशमरुणा
नुजवातयोः ॥ आदित्यस्यार्चिपातुल्यंबुद्ध्याचोशनसासमं ॥ १० ॥ कांतिरूपमुखैश्चयैस्त्रिभिश्चंद्रमसासमं ॥ कांचनोपलसंघातैःसदृशंश्लिष्टसंधिकं ॥ ११ ॥
सुवृत्तोरुकटीजंघंसुपादंस्वंगुलीनखं ॥ स्मृत्वास्मृत्वेवतुगुणान्यात्रायत्नाद्विनिर्मितं ॥ १२ ॥ सर्वलक्षणसंपन्नंनिपुणंश्रुतिसागरं ॥ जेतारंतरसारीणामजेय
मरिभिर्वलात् ॥ १३ ॥ दशांगंयश्चतुष्पादमिष्वस्त्रंवेदतत्त्वतः ॥ सांगांस्तुचतुरोवेदान्सम्यगास्यानपंचमान् ॥ १४ ॥ आराध्यव्यंक्वकंयत्नाद्भूतैरुग्रैर्महातपाः ॥
अयोनिजायामुत्पन्नोद्रोणेनायोनिजेनयः ॥ १५ ॥ तमप्रतिमकर्माणंरूपेणाप्रतिमंभुवि ॥ पारगंसर्वविद्यानांगुणार्णवमनिदितं ॥ १६ ॥

सर्वेषांयुद्धगतामांविधानांभावानामभिप्रायाणांज्ञसंवेयुद्धविभावज्ञं ॥ ७ ॥ स्वंगंशोभनांगं ॥ ८ ॥ स्थाणोःसंबंधिनोदृष्टस्य ॥ ९ ॥ अर्चिषाज्योतिपातुल्यंनुल्यतेजसं अर्चिषाआदित्यस्यतुल्यमितिवा ॥ १० ॥
॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ दशांगं ज्ञानं प्रामिर्धृतिः पुष्टिः स्मृतिः क्षणो रिभेदनं चिकित्सो द्वीपनं कृष्टि रिवस्त्रं स्याद्दशांगकं दीक्षा शिक्षात्मरक्षा च एतत्साधनमेव च धनुर्वेदस्य चत्वार एते पादाः प्रकीर्तिताः ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥

तुभ्यंतव ॥१७॥१८॥१९॥ महासेनइवकार्तिकेयइव महतीसेनायस्यसमहासेनः ॥२०॥२१॥२२॥२३॥२४॥२५॥२६॥२७॥२८॥२९॥३०॥ इतिशल्यपर्वणिनैलकंठीयेभारतभावदीपेषष्ठो
तमभ्यत्यात्मजस्तुभ्यमश्वत्थामानमत्रवीत् ॥ यंपुरस्कृत्यसहितायुधिजेप्यामपांडवान् ॥ १७ ॥ गुरुपुत्रोद्यसर्वेषामस्माकंपरमागतिः ॥ भवांस्तस्मान्नियोगा
त्तेकोस्तुसेनापतिर्मम ॥ १८ ॥ द्रौणिरुवाच अयंकुलेनरूपेणतेजसायशसाश्रिया ॥ सर्वैर्गुणैःसमुदितःशल्योनेस्तुचमूपतिः ॥ १९ ॥ भागिनेयान्नि
जांस्यत्काकृतज्ञोस्मानुपागतः ॥ महासेनामहाबाहुर्महासेनइवापरः ॥ २० ॥ एनंसेनापतिंरुत्वानृपतिंनृपसत्तम ॥ शक्यःप्राप्तुंजयोस्माभिर्देवैःस्कंदमिवा
जितं ॥ २१ ॥ तथोक्तेद्रोणपुत्रेणसर्वएवनराधिपाः ॥ परिवार्यस्थिताःशल्यंजयशब्दांश्चक्रिरे ॥ २२ ॥ युद्धायचमतिंचक्रुरावेशंचपरंययुः ॥ ततोदुर्योधनो
भूमौस्थित्वारथवरेस्थितं ॥ २३ ॥ उवाचप्रांजलिर्भूत्वाद्रोणभीष्मसमरणे ॥ अयंसकालःसंप्राप्तोमित्राणांमित्रवत्सल ॥ २४ ॥ यत्रमित्रममित्रंवापरीक्षंते
बुधाजनाः ॥ सभवानस्तुनःशूरःप्रणतावाहिनीमुखे ॥ २५ ॥ रणंयातेचभवतिपांडवामंदचेतसः ॥ भवियंतिसहामात्याःपंचालाश्चनिरुद्यमाः ॥ २६ ॥ दुर्यो
धनवचःश्रुत्वाशल्योमद्राधिपस्तदा ॥ उवाचवाक्यंवाक्यज्ञोराजानंराजसन्निधौ ॥ २७ ॥ शल्यउवाच यत्तुमांमन्यसेराजन्कुरुराजकरोमितत् ॥ त्वत्पि
यार्थंहिमेसर्वंप्राणाराज्यंधनानिच ॥ २८ ॥ दुर्योधनउवाच सैनापत्येनवरयेत्वामहंमातुलातुलं ॥ सोस्मान्याहियुधांश्रेष्ठस्कंदोदेवानिवाहवे ॥ २९ ॥
अभिपिच्यस्वराजेंद्रदेवानामिवपावकिः ॥ जहिशत्रून्रणेदीरमहेंद्रोदानवानिव ॥ ३० ॥ इतिश्रीमहाभारतेशल्यपर्वणिशल्यदुर्योधनसंवादेपष्ठोऽध्यायः
॥६॥ ॥७॥ ॥७॥ संजयउवाच एतच्छ्रुत्वावचाराज्ञोमद्राज्ञःप्रतापवान् ॥ दुर्योधनंतदाराजन्वाक्यमेतदुवाचह ॥ १ ॥ दुर्योधनमहाबाहो
शृणुवाक्यविदांवर ॥ यावेतौमन्यसेरुष्णौरथस्यौरथिनांवरौ ॥ २ ॥ नमेतुल्याबुभावेतौवाहुवीर्यकथंचन ॥ उद्यतांपृथिवींसर्वाससुरासुरमानवां ॥ ३ ॥ यो
धयेयंरणमुखेसंकुद्धःकिमुपांडवान् ॥ विजेप्यामिरणेपार्थान्सोमकांश्चसमागतान् ॥ ४ ॥ अहंसेनाप्रणेतानेभविष्यामिनसंशयः ॥ तंचव्यूहंविधास्यामिन
तरिष्यंतियंपरे ॥ ५ ॥ इतिसत्यंब्रवीम्येपदुर्योधननसंशयः ॥ एवमुक्तस्ततोराजामद्राधिपतिमंजसा ॥ ६ ॥ अभ्यपिंचतसेनायामध्येभरतसत्तम ॥ विधिनाशा
स्त्रदृष्टेनक्लिष्टरूपोविशांपते ॥ ७ ॥ अभिषिक्ततस्तस्मिन्सिंहनादोमहानभूत् ॥ तवसैन्येभ्यव्राद्यंतवादित्राणिचभारत ॥ ८ ॥

१ध्यायः ॥ ६ ॥ ॥७॥ एतच्छ्रुत्वेति ॥१॥२॥३॥४॥ नतरिष्यंतीत्यत्रनभविष्यंतीतिपाठेयंप्राप्यनभविष्यंतितरिष्यंतीत्यध्याहृत्ययोज्यं ॥ ५ ॥ ६ ॥ क्लिष्टरूपःपराजयनिश्चयम् ॥ ७ ॥ ८ ॥

कुष्ठाआहूताः ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ मर्त्यधर्माणःमर्त्यधर्मणः ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥ २६ ॥ २७ ॥ २८ ॥ २९ ॥ ३० ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ ३३ ॥

कुष्ठाश्वासंस्तथायोधामद्रकाश्चमहारथाः ॥ तुष्टुवुश्चैवराजानंशल्यमाहवशोभिनं ॥ ९ ॥ जयराजंश्चिरंजीवजहिशत्रून्समागतान् ॥ तवबाहुबलंप्राप्यधार्त्त
राष्ट्रमहाचलाः ॥ १० ॥ निखिलाःपृथिवीं सर्वांप्रशासंतुहतद्विपः ॥ त्वंहिशक्तेरणेजेतुंससुरासुरमानवान् ॥ ११ ॥ मर्त्यधर्माणइहत्तुकिमुस्तंजयसोमकान् ॥
एवंसंपूज्यमानस्तुमद्राणामधिपोवली ॥ १२ ॥ हर्षंप्रापतदावीरोदुरापमकृतात्मभिः ॥ शल्यउवाच अद्यचाहंरणेसर्वान्पंचालान्सहपांडवैः ॥ १३ ॥
निहनिष्यामिवाराजन्स्वर्गयास्यामिवाहतः ॥ अद्यपश्यंतुमांलोकविचरंतमभीतवत् ॥ १४ ॥ अद्यपांडुसुताःसर्वेवासुदेवःससात्यकिः ॥ पंचालाश्चदयश्चैव
द्रौपदेयाश्चसर्वशः ॥ १५ ॥ धृष्टद्युम्नःशिखंडीचसर्वेचापिप्रभद्रकाः ॥ विक्रमंममपश्यंतुधनुषश्चमहद्वलं ॥ १६ ॥ लाघवंचास्त्रवीर्यंचभुजयोश्चवलंयुधि ॥ अ
द्यपश्यंतुमेपार्थाःसिद्धाश्चसहचारणैः ॥ १७ ॥ यादृशंमेवलंवाह्नोःसंपदमेपुयाचमे ॥ अद्यमेविक्रमंदृष्ट्वापांडवानांमहारथाः ॥ १८ ॥ प्रतीकारपराभूत्वाचेष्टं
तांविविधाःक्रियाः ॥ अद्यसैन्यानिपांडूनांद्रावयिष्येसमंततः ॥ १९ ॥ द्रोणभीष्मावतिविभोसूतपुत्रंचसंयुगे ॥ विचरिष्येरणेयुध्यन्प्रियार्थतवकौरव ॥ २० ॥
संजयउवाच अभिपिक्तेतथाशल्येतवसैन्येपुमानद ॥ नकर्णव्यसनंकिंचिन्मेनिरेतत्रभारत ॥ २१ ॥ लृष्टाःसुमनसश्चैववभूवुस्तत्रसैनिकाः ॥ मेनिरेनिहता
न्यार्थान्मद्रराजवशंगतान् ॥ २२ ॥ प्रहर्षंप्राप्यसेनातुताक्कीभरतर्षभ ॥ तंरात्रिमुपितासुमाहर्षचित्ताचसाभवत् ॥ २३ ॥ सैन्यस्यतवतंशब्दंश्रुत्वाराराजायुधि
ष्ठिरः ॥ वाष्णेयमब्रवीद्वाक्यंसर्वक्षत्रस्यपश्यतः ॥ २४ ॥ मद्रराजःकृतःशल्योधात्तराष्ट्रेणमाधव ॥ सेनापतिर्महेष्वासःसर्वसैन्येपुपूजितः ॥ २५ ॥ एतज्ज्ञात्वाय
थाभूतंकुरुमाधवयत्क्षमं ॥ भवान्नेताचगोप्ताचविधस्वयदनंतरं ॥ २६ ॥ तमब्रवीन्महाराजवासुदेवोजनाधिपं ॥ आर्त्तायनिमहंजातेयथातत्त्वनभारत ॥
॥ २७ ॥ वीर्यवांश्चमहातेजामहात्माचविशंपतः ॥ कृतीचचित्रयोधीचसंयुक्तालाघवेनच ॥ २८ ॥ यादृग्भीष्मस्तथाद्रोणोयादृक्कर्णश्चसंयुगे ॥ तादृशस्तद्विशि
ष्टंवामद्रराजोमतोमम ॥ २९ ॥ युद्ध्यमानस्यतस्याहंचिंतयानश्चभारत ॥ योद्धारंनाधिगच्छामितुल्यरूपंजनाधिप ॥ ३० ॥ शिखंड्यर्जुनभीमानांसात्वतस्य
चभारत ॥ धृष्टद्युम्नस्यचतथावलेनाभ्यधिकारणे ॥ ३१ ॥ मद्रराजोमहाराजःसिंहद्विरदविक्रमः ॥ विचरिष्यत्यभीःकालेकालःक्रुद्धःप्रजास्विव ॥ ३२ ॥ तस्या
द्यनप्रपश्यामिप्रतियोद्धारमाहवे ॥ त्वास्मतेपुरुषव्याघ्रशार्दूलसमविक्रमं ॥ ३३ ॥

॥ ३४ ॥ ३५ ॥ ३६ ॥ ३७ ॥ ३८ ॥ ३९ ॥ ४० ॥ ४१ ॥ ४२ ॥ ४३ ॥ ४४ ॥ ४५ ॥ ४६ ॥ इतिशल्यप० नै० भारतभा० सममोऽध्यायः ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ व्यतीतायामिति ॥ १ ॥
 सदेवलोकेकृत्स्नेस्मिन्नान्यस्वत्तःपुमान्भवेत् ॥ मद्रराजंरणेकुड्ढंयोहन्यात्कुरुनंदन ॥ ३४ ॥ अहन्यहनियुध्यंतंक्षोभयंतंवलंतव ॥ तस्माज्जहिरणेशल्यंमघवा
 निवशंवरं ॥ ३५ ॥ अजेयश्चाप्यसौवीरोधार्तराप्रेणसकृतः ॥ तवैवहिजयोनूनंहतेमद्रेश्वरेयुधि ॥ ३६ ॥ तस्मिन्हतेहतंसर्वधार्तरापृवलंमहत् ॥ एतच्छुत्वाम
 हाराजवचनंममसांप्रतं ॥ ३७ ॥ प्रत्युद्याहिरणेषार्थमद्रराजंमहारथं ॥ जह्मिचैनंमहाबाहोवासवानमुचियथा ॥ ३८ ॥ नचैवात्रदयाकार्यामातुलोयंममेति
 वै ॥ क्षत्रधर्मपुरस्कृत्यजहिमद्रजनेश्वरं ॥ ३९ ॥ द्रोणभीष्माणवंतीर्त्वाकर्णपातालसंभवं ॥ मानिमज्जस्वसगणःशल्यमासाद्यगोष्पदं ॥ ४० ॥ यच्चतेतपसोवी
 र्ययच्चक्षात्रंवलंतव ॥ तद्दर्शयरणेसर्वजह्मिचैनंमहारथं ॥ ४१ ॥ एतावदुक्त्वावचनंकेशवःपरवीरहा ॥ जगामशिविरंसायंपूज्यमानोथपांडवैः ॥ ४२ ॥ केशवे
 तुतदायातेधर्मपुत्रोयुधिष्ठिरः ॥ विसृज्यसर्वान्भ्रातृश्वपंचालानथसोमकान् ॥ ४३ ॥ सुष्वापरजनींतांतुविशल्यइवकुंजरः ॥ तेचसर्वमहेष्वासाःपंचालाः
 पांडवास्तथा ॥ ४४ ॥ कर्णस्यनिधनेदृष्टाःसुपुपुस्तांनिशांतदा ॥ गतज्वरंमहेष्वासंतीर्णपारंमहारथं ॥ ४५ ॥ वभूवपांडवेयानांसैन्यंचमुदितंनृप ॥ सूतपुत्र
 स्यनिधनेजयंलब्ध्वाचमारिप ॥ ४६ ॥ इतिश्रीमहाभारतेशल्यपर्वणिशल्यसैनापत्याभिषेकेसममोऽध्यायः ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥
 संजयउवाच व्यतीतायारजन्यांतुराजादुर्योधनस्तदा ॥ अब्रवीत्तावकान्सर्वान्सन्नत्यंतांमहारथाः ॥ १ ॥ राज्ञश्चमतमाज्ञायसमनत्यतसाचमूः ॥ अयो
 जयनूरथांस्तूर्णपर्यधावंस्तथापरे ॥ २ ॥ अकल्प्यंतचमातंगाःसमनत्यंतपत्तयः ॥ रथानास्तरणोपेतांश्वक्रुरन्येसहस्रशः ॥ ३ ॥ वादित्राणांचनिनदःप्रादुरासीद्वि
 शांपते ॥ आयोधनार्थयोधानांवलानांचाप्युदीर्यतां ॥ ४ ॥ ततोवलानिसर्वाणिसेनाशिष्टानिभारत ॥ प्रस्थितानिव्यदृश्यंतमृत्युंरुत्वानिवर्तनं ॥ ५ ॥ शल्यं
 सेनापतिंरुत्वामद्रराजंमहारथाः ॥ प्रविभज्यवलंसर्वमनीकेपुव्यवस्थिताः ॥ ६ ॥ ततःसर्वसमागम्यपुत्रेणतवसैनिकाः ॥ रूपश्चरुतवर्माचद्रौणिःशल्योथ
 सौबलः ॥ ७ ॥ अन्येचपार्थिवाःशेषाःसमयंचक्रुरादृताः ॥ ननएकेनयोद्धव्यंकथंचिदपिपांडवैः ॥ ८ ॥ योत्येकःपांडवैर्युध्येद्योवायुध्यंतमुत्सृजेत् ॥ सपंचभिर्भ
 वेद्युक्तःपातकैश्चोपपातकैः ॥ ९ ॥ अन्योन्यंपरिरक्षद्विर्योद्धव्यंसहितैश्वह ॥ एवतेसमयंरुत्वासर्वतत्रमहारथाः ॥ १० ॥ मद्रराजंपुरस्कृत्यतूर्णमभ्यद्रवन्परान् ॥
 तथैवपांडवाराजनव्यत्यसैन्यंमहारणे ॥ ११ ॥

॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥ २६ ॥ २७ ॥ २८ ॥ २९ ॥ ३० ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ ३३ ॥ ३४ ॥ ३५ ॥ ३६ ॥
 अभ्ययुःकौरवान् राजन्यात्स्यमानाःसमंततः ॥ तद्वलंभरतश्रेष्ठदुर्व्याणवसमस्वनं ॥ १२ ॥ समुद्रतार्णवाकारमुद्भूतरथकुंजरं ॥ धृतराष्ट्र उवाच द्रो
 णस्यचैवभीष्मस्यराधेयस्यचमेश्रुतं ॥ १३ ॥ पातनंशंसमेभूयःशल्यस्याथसुतस्यमे ॥ कथंरणेहतःशल्योधर्मराजनसंजय ॥ १४ ॥ भीमेनचमहाबाहुः
 पुत्रोदुर्योधनोमम ॥ संजय उवाच क्षयंमनुष्यदेहानांतथानागाश्वसंक्षयं ॥ १५ ॥ शृणुराजन्स्थिरोभूत्वासंग्रामंशंसतोमम ॥ आशावलवर्तीराजन्पु
 त्राणांतेभवत्तदा ॥ १६ ॥ हतेद्रोणेचभीष्मेचसूतपुत्रेचपातिते ॥ शल्यःपार्थान्नणेसर्वान्निहनिष्यतिमारिष ॥ १७ ॥ तामाशांत्दयंकृत्वासमाश्वस्यचभार
 त ॥ मद्रराजंचसमरेसमाश्रित्यमहारथं ॥ १८ ॥ नाथवंतं तदात्मानममन्यंतसुतास्तव ॥ यदाकर्णेहतेपार्थाःसिंहनादंप्रचक्रिरे ॥ १९ ॥ तदातुतावकान् राज
 न्नाविवेशमहद्भयं ॥ तान्समाश्वस्ययोधांस्तुमद्रराजःप्रतापवान् ॥ २० ॥ व्यूढ्यव्यूहंमहाराजसर्वतोभद्रमृद्धिमत् ॥ प्रत्युद्ययौरणेपार्थान्मद्रराजःप्रतापवान्
 ॥ २१ ॥ विधुन्वन्कार्मुकंचित्रंभारघ्नंवेगवत्तरं ॥ रथप्रवरमास्थायसैधवाश्वमहारथः ॥ २२ ॥ तस्यसूतोमहाराजरथस्थोऽशोभयद्रथं ॥ सतेनसंवृतावीरोरथे
 नामित्रकर्षणः ॥ २३ ॥ तस्यौशूरोमहाराजपुत्राणांतेभयप्रणुत् ॥ प्रयाणेमद्रराजोभून्मुखंव्यूहस्यदंशितः ॥ २४ ॥ मद्रकैःसहितोवीरैःकर्णपुत्रैश्चदुर्जयैः ॥
 सव्येभूत्कृतवर्माचित्रिगर्तैःपरिवारितः ॥ २५ ॥ गौतमोदक्षिणेपार्श्वेशकैश्चयवनैःसह ॥ अश्वत्थामापृष्ठतोभूत्कांबोजैःपरिवारितः ॥ २६ ॥ दुर्योधनोभवन्म
 ध्येरक्षितःकुरुपुंगवैः ॥ हयानीकेनमहतासौवलश्वापिसंवृतः ॥ २७ ॥ प्रययौसर्वसैन्येनकैतव्यश्वमहारथः ॥ पांडवाश्वमहेष्वासाव्यूढ्यंसैन्यमरिंदमाः ॥ २८ ॥
 त्रिधाभूतामहाराजतवसैन्यमुपाद्रवन् ॥ धृष्टद्युम्नःशिखंडीचसात्यकिश्चमहारथः ॥ २९ ॥ शल्यस्यवाहिनींहंतुमभिदुद्रुवुराहवे ॥ ततोयुधिष्ठिरराजास्वनानी
 केनसंवृतः ॥ ३० ॥ शल्यमेवाभिदुद्रावजिघांसुर्भरतर्षभः ॥ हार्दिक्यंचमहेष्वासमर्जुनःशत्रुसैन्यहा ॥ ३१ ॥ संशप्तकगणांश्चैववेगितोभिविदुद्रुवे ॥ गौत
 मंभीमसेनोवैसोमकाश्चमहारथाः ॥ ३२ ॥ अभ्यद्रवंतराजेन्द्रजिघांसंतःपरान्युधि ॥ माद्रीपुत्रोतुशकुनिमुलूकंचमहारथं ॥ ३३ ॥ ससैन्योसहसैन्योताकुपतस्यतु
 राहवे ॥ तथैवायुतशोयोधास्तावकाःपांडवानरणे ॥ ३४ ॥ अभ्यवर्तंतसंकुद्धाविविधायुधपाणयः ॥ धृतराष्ट्र उवाच हतेभीष्मेमहेष्वासेद्रोणंकर्णमहारथे
 ॥ ३५ ॥ कुरुष्वल्पावशिष्टेषुपांडवेषुचसंयुगे ॥ सुसंरब्धेषुपार्थेषुपराक्रांतिषुसंजय ॥ ३६ ॥

॥ ३७ ॥ ३८ ॥ ३९ ॥ ४० ॥ पत्तिकोटीइतिद्विवचनं ॥ ४१ ॥ ४२ ॥ ४३ ॥ ४४ ॥ ४५ ॥ इतिशल्यपर्वणिनैलकंठीयेभारतभावदीपेअष्टमोऽध्यायः ॥ ८ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ततइति
 मामकानांपरेपांचकिंशिष्टमभवद्वलं ॥ संजयउवाच यथावयंपरेराजन्युद्धायसमुपस्थिताः ॥ ३७ ॥ यावच्चासीद्वलंशिष्टसंग्रामेतन्निबोधमे ॥ एका
 दशसहस्राणिरथानांभरतर्षभ ॥ ३८ ॥ दशदंतिसहस्राणिसप्तचैवशतानिच ॥ पूर्णशतसहस्रेद्देहयानांतत्रभारत ॥ ३९ ॥ पत्तिकोद्वस्तथातिस्रोवल्मेतत्तवा
 भवत् ॥ रथानांपटसहस्राणिपटसहस्राश्वकुंजराः ॥ ४० ॥ दशचाश्वसहस्राणिपत्तिकोटीचभारत ॥ एतद्वलंपांडवानामभवच्छेषमाहवे ॥ ४१ ॥ एतएवसमा
 जग्मुर्युद्धायभरतर्षभ ॥ एवंविभज्यराजेंद्रमद्रराजवशोस्थिताः ॥ ४२ ॥ पांडवान्प्रत्युदीयुस्तेजयगृद्धाःप्रमन्यवः ॥ तथैवपांडवाःशूराःसमरेजितकाशिनः ॥
 ॥ ४३ ॥ उपयातानरव्याघ्राःपंचालाश्वयशस्विनः ॥ इमेतेचवलौघेनपरस्परवधैषिणः ॥ ४४ ॥ उपयातानरव्याघ्राःपूर्वासंध्यांप्रतिप्रभो ॥ ततःप्रवृत्तेयुद्धंघो
 ररूपंभयानकं ॥ तावकानांपरेपांचनिघ्नतामितरेतरं ॥ ४५ ॥ इतिश्रीमहाभारतेशल्यपर्वणिव्यूहनिर्माणेअष्टमोऽध्यायः ॥ ८ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥
 संजयउवाच ततःप्रवृत्तेयुद्धंकुरूणांभयवर्धनं ॥ सृजयैःसहराजेंद्रघोरंदेवासुरोपमं ॥ १ ॥ नराराथागजांघाश्वसादिनंश्वसहस्रशः ॥ वाजिनश्वपराक्रां
 तांसमाजग्मुःपरस्परं ॥ २ ॥ गजानांभीमरूपाणांद्रवतांनिःस्वनोमहान् ॥ अश्रूयतयथाकालेजलदानानंभस्तले ॥ ३ ॥ नागैरंभ्याहताःकेचित्सरथारथिनो
 पतन् ॥ व्यद्रवंतरणेवीराद्राव्यमाणामदोल्कटैः ॥ ४ ॥ हयौघान्यादरक्षांश्वरथिनस्तत्रशिक्षिताः ॥ शरैःसंप्रेषयामासुःपरलोकायभारत ॥ ५ ॥ सादिनःशिक्षि
 ताराजन्यरिवार्यमहारथान् ॥ विचरंतोरणेभ्यघ्नन्प्रासशक्त्यृष्टिभिस्तथा ॥ ६ ॥ यन्विनःपुरुषाःकेचित्परिवार्यमहारथान् ॥ एकंबहवआसाद्यप्रययुर्यमसादनं
 ॥ ७ ॥ नागान्रथवरांश्वान्येपरिवार्यमहारथाः ॥ सांतरायोधिनंजघ्नुर्द्रवमाणंमहारथं ॥ ८ ॥ तथाचरथिनंकुद्धंविकिरंतंशरान्वहून् ॥ नागाजघ्नुर्महाराजपरिवा
 र्यसमंततः ॥ ९ ॥ नागोनागमभिद्रुत्यरथीचरथिनंरणे ॥ शक्तितोमरनाराचैर्निजघ्नेतत्रभारत ॥ १० ॥ पादातानवमृदंतोरथवारणवाजिनः ॥ रणमध्येव्यदृश्यंतकु
 र्वतोमहदाकुलं ॥ ११ ॥ हयाश्वपर्यधावंतचामरैरुपशोभिताः ॥ हंसाहिमवतःप्रस्येपिबंतइवमेदिनीं ॥ १२ ॥ तेषांतुवाजिनांभूमिःखुरैश्चित्राविशांपते ॥ अ
 शोभतयथानारीकरजैःक्षतविक्षता ॥ १३ ॥ वाजिनांखुरशब्देनरथनेमिस्वनेनच ॥ पत्तीनांचापिशब्देननागानांवृंहितेनच ॥ १४ ॥ वादित्राणांचघोषेणशं
 खानांनिनदेनच ॥ अभवन्नादिताभूमिर्निर्घातैरिवभारत ॥ १५ ॥

॥ १ ॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥

॥ १६ ॥ १७ ॥ तालानांतालफलानां ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥ २६ ॥ २७ ॥ २८ ॥ २९ ॥ ३० ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ ३३ ॥ ३४ ॥ ननिवर्त्तिरेननिवर्तिताः
 धनुषांकूजमानानांशस्त्रौघानांचदीप्यतां ॥ कवचानांप्रभाभिश्चनप्राज्ञायतकिंचन ॥ १६ ॥ बहवोवाहवश्छिन्नानागराजकरोपमाः ॥ उद्वेष्टंतेविचेष्टंतेवेगं
 कुर्वंतिदारुणं ॥ १७ ॥ शिरसांचमहाराजपततांधरणांतले ॥ च्युतानामिवतालेभ्यस्तालानांश्रूयतेस्वनः ॥ १८ ॥ शिरोभिःपतितैर्भातिरुधिरार्द्रैर्वसुंधरा ॥ तपनी
 यनिभैःकालेनलिनैरिवज्जारत ॥ १९ ॥ उद्वृत्तनयनैस्तैस्तुगतसत्वैःसुविक्षतैः ॥ व्यभ्राजतमहीराजन्युंडरीकैरिवावृता ॥ २० ॥ बाहुभिश्चंदनादिग्धैःसकेयूरैर्म
 हाधनैः ॥ पतितैर्भातिराजेंद्रमहाशक्रध्वजैरिव ॥ २१ ॥ ऊरुभिश्चनरेंद्राणांविनिरुत्तैर्महाहवे ॥ हस्तिहस्तोपमैरस्यैःसंवृतंतद्रणांगनं ॥ २२ ॥ कबंधशतसंक्रीणंछ
 त्रचामरसंकुलं ॥ सेनावनंतच्छुशुभेवनंपुष्पाचितंयथा ॥ २३ ॥ तत्रयोधामहाराजविचरंतोत्थभीतवत् ॥ दृश्यंतेरुधिराक्तांगाःपुष्पिताइवकिंशुकाः ॥ २४ ॥
 मातंगाश्चाप्यदृश्यंतशरतोमरपीडिताः ॥ पतंतस्तत्रतत्रैवछिन्नाभ्रसदृशारणे ॥ २५ ॥ गजानीकंमहाराजवध्यमानंमहात्मभिः ॥ व्यदीर्यतदिशःसर्वावातनु
 न्नाघनाइव ॥ २६ ॥ तेगजाघनसंकाशाःपेतुरुर्व्यासमंततः ॥ वज्रनुन्नाइववभुःपर्वतायुगसंक्षये ॥ २७ ॥ हयानांसादिभिःसार्धंपतितानांमहीतले ॥ राशयः
 स्मप्रदृश्यंतेगिरिमात्रास्तनस्ततः ॥ २८ ॥ संजज्ञेरणभूमौतुपरलोकवहानदी ॥ शोणितोदारथावर्ताध्वजवृक्षास्थिशर्करा ॥ २९ ॥ भुजनक्राधनुःस्रोताहस्ति
 शैलाहयोपला ॥ मेढोमज्जाकर्दमिनीछत्रहंसागदोदुषा ॥ ३० ॥ कवचोष्णीपसंछन्नापताकारुचिरद्रुमा ॥ चक्रचक्रावलीजुष्टात्रिवेणुदंडकावृता ॥ ३१ ॥ शू
 राणांहर्षजननीभीरुणांभयवर्धनी ॥ प्रावर्त्ततनदीरौद्राकुरुसृंजयसंकुला ॥ ३२ ॥ तांनदींपरलोकायवहंतीमतिभैरवां ॥ तेरुर्वाहननौभिस्तेशूराःपरिघवाहवः
 ॥ ३३ ॥ वर्त्तमानेतदायुद्धेनिर्मर्यादेविशांपते ॥ चतुरंगक्षयेघोरेपूर्वदवासुरोपमे ॥ ३४ ॥ व्याक्रोशन्वांधवानन्यतत्रतत्रपरंतप ॥ क्रोशद्भिर्दयितैरन्येभयार्त्ता
 ननिवर्त्तिरे ॥ ३५ ॥ निर्मर्यादेतथायुद्धेवर्त्तमानेभयानके ॥ अर्जुनोभीमसेनश्चमोहयांचक्रतुःपरान् ॥ ३६ ॥ सावध्यमानामहतीसेनातवनराधिप ॥ अमुत्थ
 तत्रतत्रैवयोपिन्मदवशादिव ॥ ३७ ॥ मोहयित्वाचतांसेनांभीमसेनधनंजयौ ॥ दम्भतुर्वारिजौतत्रसिंहनादांश्चक्रतुः ॥ ३८ ॥ श्रुत्वैवतुमहाशब्दंभृष्टद्युम्नशि
 खंडिनौ ॥ धर्मराजंपुरस्कृत्यमद्रराजमभिद्रुतौ ॥ ३९ ॥ तत्राश्चर्यमपश्यामघोररूपंविशांपते ॥ शल्येनसंगताःशूरायदयुद्ध्यांतभागशः ॥ ४० ॥ माद्रीपुत्रौतुरभ
 सौरुतास्रौयुद्धदुर्मदौ ॥ अभ्ययातांत्वरायुक्तौजिगीषंतौपरंतप ॥ ४१ ॥

॥ ३५ ॥ ३६ ॥ ३७ ॥ ३८ ॥ ३९ ॥ ४० ॥ ४१ ॥

॥ ४२ ॥ ४३ ॥ ४४ ॥ ४५ ॥ ४६ ॥ ४७ ॥ इतिशल्यपर्वणिनेलकंठीयेभारतभावद्वीपेनवमोऽध्यायः ॥ ९ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ तत्त्वभ्रममिति अध्यायःस्पष्टार्थः ॥ १ ॥ २ ॥
 ततो न्यवर्त्ततवलंतावकंभरतर्षभ ॥ शरैःप्रणुन्नं बहुधापांडवैर्जितकाशिभिः ॥ ४२ ॥ वध्यमानाचमूःसातुपुत्राणांप्रेक्षतांतव ॥ भेजेदिशोमहाराजप्रणुन्नाशर
 वृष्टिभिः ॥ ४३ ॥ हाहाकारोमहान्जज्ञेयोधानांतत्रभारत ॥ तिष्ठतिष्ठेतिचाप्यासीद्वावितानांमहात्मनां ॥ ४४ ॥ क्षत्रियाणांसहान्योन्यंसंयुगेजयमिच्छतां ॥
 प्राद्रवन्नेवसंभ्रान्नाःपांडवैस्तवसैनिकाः ॥ ४५ ॥ त्यक्त्वायुद्धेप्रियान्पुत्रान्भ्रातृनथपितामहान् ॥ मातुलान्भागिनेयांश्चवयस्यानपिभारत ॥ ४६ ॥ हयान्द्विपां
 स्त्वरयंतोयोधाजग्मुःसमंततः ॥ आत्मत्राणकृतोत्साहास्तावकाभरतर्षभ ॥ ४७ ॥ इतिश्रीमहाभारतेशल्यपर्वणिसंकुलयुद्धेनवमोऽध्यायः ॥ ९ ॥ ॥ ७ ॥
 संजयउवाच तत्त्वभ्रंवलंदृष्ट्वा मद्रराजःप्रतापवान् ॥ उवाचसारथिंतूर्णंचोदयाश्वान्महाजवान् ॥ १ ॥ एषतिष्ठतिवैराजापांडुपुत्रोयुधिष्ठिरः ॥ छत्रेणधिय
 माणेनपांडुरेणविराजता ॥ २ ॥ अत्रमांप्रापयक्षिप्रंपश्यमेसारथेवलं ॥ नसमर्थोहिमेपार्थःस्यातुमद्यपुरोयुधि ॥ ३ ॥ एवमुक्तस्ततःप्रायान्मद्रराजस्यसारथिः ॥
 यत्रराजासत्यसंधोधर्मपुत्रोयुधिष्ठिरः ॥ ४ ॥ प्रापतत्तच्चसहसापांडवानांमहद्वलं ॥ दधारैकोरणेशल्योवेलोदृत्तमिवार्णवं ॥ ५ ॥ पांडवानांवलौघस्तुशल्यमा
 सांघमारिष ॥ व्यतिष्ठततदायुद्धेसिंधोर्वेगइवाचलं ॥ ६ ॥ मद्रराजंतुसमरेदृष्ट्वायुद्धायधिष्ठितं ॥ कुरवःसहयवर्त्ततमृत्युंरुत्वानिवर्त्तनं ॥ ७ ॥ तेषुराजन्निवृत्तेषु
 व्यूढानीकेषुभागशः ॥ प्रावर्त्ततमहारौद्रःसंग्रामःशोणितोदकः ॥ ८ ॥ समाच्छित्रसेनंतुनकुलोयुद्धदुर्मदः ॥ तौपरस्परमासाद्यचित्रकार्मुकधारिणौ ॥ ९ ॥ मे
 घाविवयथोदृत्तौदक्षिणोत्तरवर्षिणौ ॥ शरतोयैःसिपिचतुस्तौपरस्परमाहवे ॥ १० ॥ नांतरंतत्रपश्यामिपांडवस्येतरस्यच ॥ उभौकृतास्त्रौबलिनौरयचर्याविशा
 रदौ ॥ ११ ॥ परस्परवधेयत्तौछिद्रान्वेपणतत्परौ ॥ चित्रसेनस्तुभङ्गनपीतेननिशितेनच ॥ १२ ॥ नकुलस्यमहाराजमुष्टिदेशेऽच्छिनद्धनुः ॥ अथैनंछिन्नधन्वानं
 रुक्मपुंखैःशिलाशितैः ॥ १३ ॥ त्रिभिःशरैरसंभ्रान्तोललाटेवैसमार्षयत् ॥ हयांश्चास्यशरैस्तीक्ष्णैःप्रषयामासमृत्यवे ॥ १४ ॥ तथाध्वजंसारथिंचत्रिभिस्त्रि
 भिरपातयत् ॥ सशत्रुभुजनिर्मुक्तैर्ललाटस्थैस्त्रिभिःशरैः ॥ १५ ॥ नकुलःशुशुभेराजंस्त्रिभृंगइवपर्वतः ॥ सच्छिन्नधन्वाविरयःखड्गमादायचर्मच ॥ १६ ॥ रथा
 दवातरद्वीरःशैलाग्रादिवकेसरी ॥ पद्भ्यामापततस्तस्यशरवृष्टिसमासृजत् ॥ १७ ॥ नकुलोप्यग्रसत्तावैचर्मणालघुविक्रमः ॥ चित्रसेनरथंप्राप्यचित्रयोधीजि
 तश्रमः ॥ १८ ॥

॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ चित्रसेनःकर्णपुत्रः ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥

॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥ २६ ॥ २७ ॥ २८ ॥ २९ ॥ ३० ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ ३३ ॥ ३४ ॥ ३५ ॥ ३६ ॥ ३७ ॥ ३८ ॥ ३९ ॥ ४० ॥ ४१ ॥ ४२ ॥ ४३ ॥ ४४ ॥
 आरुरोहमहाबाहुःसर्वसैन्यस्यपश्यतः ॥ सकुंडलंसमुकुटंसुनसंस्वायतेक्षणं ॥ १९ ॥ चित्रसेनशिरःकायादपाहरतपांडवः ॥ सपपातरथोपस्थेदिवाकरसम
 युतिः ॥ २० ॥ चित्रसेनंविशस्तंतुदृष्ट्वातत्रमहारथाः ॥ साधुवादस्वनांश्वक्रुःसिंहनादांश्वपुष्कलान् ॥ २१ ॥ विशस्तंभ्रातरंदृष्ट्वाकर्णपुत्रौमहारथौ ॥ सुषेणः
 सत्यसेनश्चमुचंतौविविधान्शरान् ॥ २२ ॥ ततोभ्यधावतांतूर्णपांडवंरथिनांवरं ॥ जिघांसंतौयथानागंव्याघ्रौराजन्महावने ॥ २३ ॥ तावभ्यधावतांतीक्ष्णौ
 द्वावप्येनंमहारथं ॥ शरौघान्सम्यगस्यंतौजीमूतौसलिलंयथा ॥ २४ ॥ सशरैःसर्वतोविद्धःप्रहृष्टइवपांडवः ॥ अन्यत्कार्मुकमादायरथमारुह्यवेगवान् ॥ २५ ॥
 अतिष्ठतरणेवीरःक्रुद्धरूपइवांतकः ॥ तस्यतौभ्रातरौराजनशरैःसन्नतपर्वभिः ॥ २६ ॥ रथंविशकलीकर्तुंसमारब्धौविशांपते ॥ ततःप्रहस्यनकुलश्वंतुभिश्चतु
 रोरणे ॥ २७ ॥ जघाननिशितैर्वाणैःसत्यसेनस्यवाजिनः ॥ ततःसंघायनाराचंरुक्मपुंखंशिलाशितं ॥ २८ ॥ धनुश्चिच्छेदराजेंद्रसत्यसेनस्यपांडवः ॥ अथा
 ग्यंरथमास्थायधनुरादायचापरं ॥ २९ ॥ सत्यसेनःसुषेणश्चपांडवंपर्यधावतां ॥ अविध्यत्ताबसंभ्रांतौमाद्रीपुत्रःप्रतापवान् ॥ ३० ॥ द्वाभ्यांद्वाभ्यांमहाराजश
 राभ्यांरणमूर्धनि ॥ सुषेणस्तुततःक्रुद्धःपांडवस्यमहद्भुः ॥ ३१ ॥ चिच्छेदप्रहसन्नुद्धेक्षुरप्रेणमहारथः ॥ अथान्यद्भनुरादायनकुलःक्रोधमूर्च्छितः ॥ ३२ ॥
 सुषेणंपंचभिर्विध्वाध्वजमेकेनचिच्छिदे ॥ सत्यसेनस्यसधनुर्हस्तावापंचमारिष ॥ ३३ ॥ चिच्छेदतरसायुद्धेततउच्चुकुशुर्जनाः ॥ अथान्यद्भनुरादायवेगग्रंभा
 रसाधनं ॥ ३४ ॥ शरैःसंछादयामाससमंतात्पांडुनंदनं ॥ सन्निवार्यतुतान्वाणान्नकुलःपरवीरहा ॥ ३५ ॥ सत्यसेनंसुषेणंचद्वाभ्यांद्वाभ्यामविध्यत ॥ तावेनंप्र
 त्यविध्येतांपृथक्पृथगजिह्वगैः ॥ ३६ ॥ सारथिंचास्यराजेंद्रशितैर्विव्यधतुःशरैः ॥ सत्यसेनोरथेपांतुनकुलस्यधनुस्तथा ॥ ३७ ॥ पृथक्शराभ्यांचिच्छेदकं
 तहस्तःप्रतापवान् ॥ सरथेतिरथस्तिष्ठन्नरथशक्तिंपरांमृशत् ॥ ३८ ॥ स्वर्णदंडामकुंठाग्रतैलधौतांसुनिर्मलां ॥ लेलिहानामिवविभोनागकन्यांमहाविषां ॥
 ॥ ३९ ॥ समुद्यम्यचचिक्षेपसत्यसेनस्यसंयुगे ॥ सातस्यहृदयंसंख्येविभेदशतधानृप ॥ ४० ॥ सपपातरथाद्भूमिगतसत्वोल्पचेतनः ॥ भ्रातरंनिहतंदृष्ट्वासुषे
 णःक्रोधमूर्च्छितः ॥ ४१ ॥ अभ्यवर्षच्छरैस्तूर्णपादांतपांडुनंदनं ॥ चतुर्भिश्चतुरोवाहान्ध्वजंछित्वाचपंचभिः ॥ ४२ ॥ त्रिभिर्वैसारथिंहत्वाकर्णपुत्रोननादह ॥
 नकुलंविरथंदृष्ट्वाद्रीपदेयोमहारथं ॥ ४३ ॥ सुतसोमोभिदुद्रावपरीप्सन्पितरंरणे ॥ ततोधिरुह्यनकुलःसुतसोमस्यंतरथं ॥ ४४ ॥

॥ ४५ ॥ ४६ ॥ ४७ ॥ ४८ ॥ ४९ ॥ ५० ॥ ५१ ॥ ५२ ॥ ५३ ॥ ५४ ॥ ५५ ॥ ५६ ॥ ५७ ॥ ५८ ॥ ५९ ॥ ६० ॥ ६१ ॥ ६२ ॥ ६३ ॥ ६४ ॥ ६५ ॥ ६६ ॥ ६७ ॥ ६८ ॥
 शुशुभे भरतश्रेष्ठो गिरिस्थ इव केसरी ॥ अन्यत्कार्मुकमादाय सुपेणं समयोधयत् ॥ ४५ ॥ तावुभौ शरवर्षाभ्यां समासाद्य परस्परं ॥ परस्परवधेयत्वं च क्रतुः सु
 महारथौ ॥ ४६ ॥ सुपेणस्तु ततः क्रुद्धः पांडवं विशिखैस्त्रिभिः ॥ सुतसोमंतुविंशत्यायाङ्कोरुरसि चार्पयत् ॥ ४७ ॥ ततः क्रुद्धो महाराजकुलः परवीरहा ॥ शरस्त
 स्यदिशः सर्वाश्छादयामास वीर्यवान् ॥ ४८ ॥ ततो गृहीत्वा तीक्ष्णाग्रमर्धचंद्रं सुतेजनं ॥ सुवेगवंतं चिक्षेप कर्णपुत्राय संयुगे ॥ ४९ ॥ तस्य तेन शिरः कायाज्जहार
 नृपसत्तम ॥ पश्यतां सर्वसैन्यानां तद्द्रुतमिवाभवत् ॥ ५० ॥ सहतः प्रापतद्राजकुलेन महात्मना ॥ नदीवेगादिवारुणस्तीरजः पादपोमहान् ॥ ५१ ॥ कर्णपु
 त्रवधं दृष्ट्वानकुलस्य च विक्रमं ॥ प्रदुद्राव भयात्सेनातावकी भरतर्षभ ॥ ५२ ॥ तांतुसेनां महाराजमद्रराजः प्रतापवान् ॥ अपालयद्रणेशूरः सेनापतिररिंदमः
 ॥ ५३ ॥ विभीस्तस्थौ महाराजव्यवस्थाप्य चवाहिनीं ॥ सिंहनादं भृशं कृत्वा धनुःशब्दं च दारुणं ॥ ५४ ॥ तावकाः समरे राजनूरक्षिता दृढधन्वना ॥ प्रत्युद्युश्रुतां
 स्ते तु समंताद्विगतव्यथाः ॥ ५५ ॥ मद्रराजं महेष्वासं परिवार्य समंततः ॥ स्थिताराजन्महासेनायोद्भुक्तकामासमंततः ॥ ५६ ॥ सात्यकिर्भीमसेनश्च माद्रीपुत्रौ च
 पांडवौ ॥ युधिष्ठिरं पुरस्कृत्य द्धीनिषेवमरिंदमं ॥ ५७ ॥ परिवार्यरणे वीराः सिंहनादं प्रचक्रिरे ॥ बाणशंखरवांस्तीव्रान्क्ष्वेडाश्च विविधाद्युः ॥ ५८ ॥ तथैव ताव
 काः सर्वे मद्राधिपतिमंजसा ॥ परिवार्यसुसंख्याः पुनर्युद्धमरोचयन् ॥ ५९ ॥ ततः प्रवृत्ते युद्धं भीरूणां भयवर्धनं ॥ तावकानां परेषां च मृत्युं कृत्वा निवर्तनं ॥
 ॥ ६० ॥ यथा देवासुरं युद्धं पूर्वमासीद्विशांपते ॥ अभीतानां तथाराजन् यमराष्ट्रविवर्धनं ॥ ६१ ॥ ततः कपिध्वजो राजन्हत्वा संशप्तकानरणे ॥ अभ्यद्रवततांसेनां
 कौरवीं पांडुनंदनः ॥ ६२ ॥ तथैव पांडवाः सर्वे धृष्टद्युम्नपुरोगमाः ॥ अभ्यधावंततांसेनां विस्तृजंतः शितान्शरान् ॥ ६३ ॥ पांडवैरवकीर्णानां संमोहः समजाय
 त ॥ नच जनुस्वनीकानिदिशो वा विदिशस्तथा ॥ ६४ ॥ आपूर्यमाणानिशितैः शरैः पांडवचोदितैः ॥ हतप्रवीरा विध्वस्ता वार्यमाणा समंततः ॥ ६५ ॥ कौरव्यवध्य
 तचमूः पांडुपुत्रैर्महारथैः ॥ तथैव पांडवं सैन्यं शरैराजन्समंततः ॥ ६६ ॥ रणेहन्यतपुत्रैस्ते शतशोथसहस्रशः ॥ तेसेनेभृशसंतमेवध्यमाने परस्परं ॥ ६७ ॥ व्याकुले
 समपद्येतां वर्षासु सरिताविव ॥ आविवेशततस्तीव्रं तावकानां महद्भयं ॥ पांडवानां च राजेंद्रतथाभूते महाहवे ॥ ६८ ॥ इति श्रीमहाभारतेशल्यपर्वणिसंकु
 लयुद्धे दशमोऽध्यायः ॥ १० ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥

तस्मिन्निति ॥ १ ॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ ऋग्विति सर्वभूभुजां कृत्स्नपृथ्वीपतिनां पांडुपुत्राणां पांडवानां चरमं विलोमगणनया प्रथमं युधिष्ठिरमभिलक्ष्य शुक्रभौम

संजय उवाच तस्मिन्विलुलिते सैन्ये वध्यमाने परस्परं ॥ द्रवमाणेषु योधेषु विद्रवत्सु च दंतिषु ॥ १ ॥ कूजतांस्तनतांचैव पदातीनां महाहवे ॥ निहतेषु महाराज हये
पुबहुधा तदा ॥ २ ॥ प्रक्षयेदारुणे घोरे संहारे सर्वदेहिनां ॥ नानाशस्त्रसमावाये व्यतिषत्करथद्विपे ॥ ३ ॥ हर्षणेषु द्रुशोडानां भीरूणां भयवर्धने ॥ गाहमानेषु योधे
षु परस्परवधैषिषु ॥ ४ ॥ प्राणादाने महाघोरे वर्तमाने दुरोदरे ॥ संग्रामे घोररूपे तु यमराष्ट्रविवर्द्धने ॥ ५ ॥ पांडवास्तावकं सैन्यं व्यधमन्निशितैः शरैः ॥ तथैव ताव
कायो धाजघ्नः पांडवसैनिकान् ॥ ६ ॥ तस्मिंस्तथा वर्तमानेषु द्धे भीरुभयावहे ॥ पूर्वाह्ने चापि संप्राप्ते भास्करोदयनं प्रति ॥ ७ ॥ लब्धलक्षाः परे राजनूरक्षितास्तु
महात्मना ॥ अयोधयंस्तव वलं मृत्युं कृत्वानिवर्त्तनं ॥ ८ ॥ बलिभिः पांडवैर्दृष्टैर्लब्धलक्षैः प्रहारिभिः ॥ कौरव्यसीदत्पृतनामृगीवाग्निसमाकुला ॥ ९ ॥ तां दृष्ट्वा सीद
तीं सेनां पंकेगामिषदुर्वलां ॥ उज्जिहीर्षुस्तदा शल्यः प्रायात्पांडुसुतान् प्रति ॥ १० ॥ मद्रराजः सुसंकुद्धो गृहीत्वा धनु रुरुत्तमं ॥ अभ्यद्रवत्संग्रामे पांडवानां ततायि
नः ॥ ११ ॥ पांडवा अपि भूपालसमरे जितकाशिनः ॥ मद्रराजं समासाद्य विभिदुर्निशितैः शरैः ॥ १२ ॥ ततः शरशतैस्तीक्ष्णैर्मद्रराजो महारथः ॥ अर्दयामास तां
सेनां धर्मराजस्य पश्यतः ॥ १३ ॥ प्रादुरासन्निमित्तानि नानारूपाण्यनेकशः ॥ चचाल शब्दं कुर्वाणामही चापिसर्पवता ॥ १४ ॥ स दं डशूलादीनां ग्रादीर्यमाणाः स
मंततः ॥ उल्काभूमिदिवः पेतुराहत्य रविमंडलं ॥ १५ ॥ मृगाश्च महिषाश्चापि पक्षिणश्च विशांपते ॥ अपसव्यं तदा चक्रुः सेनां तेषु शान्तप ॥ १६ ॥ भृगुसूनुधरापु
त्रौ शशिजेन्समन्वितौ ॥ चरमं पांडुपुत्राणां पुरस्तात्सर्वभूभुजां ॥ १७ ॥ शस्त्राग्रेष्वभवज्वालानेत्राण्याहत्य वर्षती ॥ शिरःस्वलीयंत भृशं काकोलूकाश्चकेतुषु ॥
१८ ॥ ततस्तद्युद्धमत्यग्रमभवत्सहचारिणां ॥ तथा सर्वाण्यनीकानि सन्निपत्य जनाधिप ॥ १९ ॥ अभ्ययुः कौरवाराज्यां डवानामनीकिनीं ॥ शल्यस्तु शर
वर्षेण वर्षन्निवसहस्रदृक् ॥ २० ॥ अभ्यवर्षत धर्मात्मा कुंतीपुत्रं युधिष्ठिरं ॥ भीमसेनं शरैश्चापिरुक्मपुंखैः शिलाशितैः ॥ २१ ॥ द्रौपदेयांस्तथा सर्वान्माद्रीपुत्रौ
च पांडवौ ॥ धृष्टद्युम्नं च शैनेयं शिखंडिनमथापि च ॥ २२ ॥ एकैकं दशभिर्वाणैर्विव्याध समहाबलः ॥ ततोऽसृजद्वाणवर्षं घमांतिमघवानिव ॥ २३ ॥ ततः प्रभद्रका
राजन्सोमकाश्च सहस्रशः ॥ पतिताः पात्यमानाश्च दृश्यंते शल्यसायकैः ॥ २४ ॥

बुधाः सममस्थाने बलावहाः आसन् एतच्च सर्वभूभुजामिति फलस्य जनकमित्यर्थः ॥ १७ ॥ आहत्य स्पृष्ट्वा वर्षती भुवि पतन्ती कर्षन्ती निपाठे आहत्य वलेन कर्षयती ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥

॥ २५ ॥ २६ ॥ २७ ॥ २८ ॥ २९ ॥ ३० ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ ३३ ॥ ३४ ॥ ३५ ॥ ३६ ॥ ३७ ॥ ३८ ॥ ३९ ॥ ४० ॥ ४१ ॥ ४२ ॥ ४३ ॥ ४४ ॥ ४५ ॥ ४६ ॥ ४७ ॥ ४८ ॥ ४९ ॥ ५० ॥
 भ्रमराणामिवव्राताःशलभानामिवव्रजाः ॥ ऋदिन्यइवमेघेभ्यःशल्यस्यन्यपतनशराः ॥ २५ ॥ द्विरदास्तुरगाश्चार्ताःपत्तयोरथिनस्तथा ॥ शल्यस्यबाणैरपत
 न्वभ्रमुर्व्यनदंस्तथा ॥ २६ ॥ आविष्टइवमद्रेशोमन्युनापौरुषेणच ॥ प्राच्छादयदरीन्संस्थेकालस्तृष्टइवांतकः ॥ २७ ॥ विनर्दमानोमद्रेशोमेघद्रादोमहाबलः ॥
 सावध्यमानाशल्येनपांडवानामनीकिनी ॥ २८ ॥ अजातशत्रुंकोतियमभ्यधावद्युधिष्ठिरं ॥ तांसमर्घत्ततःसंस्थेलघुहस्तःशितैःशरैः ॥ २९ ॥ बाणवर्षेणमहता
 युधिष्ठिरमताडयत् ॥ तमापतंतंपत्स्यश्वैःक्रुद्धोराजायुधिष्ठिरः ॥ ३० ॥ अवारयच्छरैस्तीक्ष्णैर्महाद्विपमिवांकुशैः ॥ तस्यशल्यःशरंघोरंमुमोचाशीविषोपमं ॥
 ॥ ३१ ॥ सन्निभिद्यमहात्मानंवेगेनाभ्यपतच्चगां ॥ ततोवृकोदरःक्रुद्धःशल्यंविव्याधसप्तभिः ॥ ३२ ॥ पंचभिःसहदेवस्तुनकुलोदशभिःशरैः ॥ द्रौपदेयाश्चशत्रु
 ग्रंशूरमार्तायनिशरैः ॥ ३३ ॥ अभ्यवर्षन्महाराजमेघाइवमहीधरं ॥ ततोदृष्ट्वावार्यमाणंशल्यंपार्थैःसमंततः ॥ ३४ ॥ कृतवर्माकृपश्चैवसंकुद्धावभ्यधावतां ॥
 उलूकश्चमहावीर्यःशकुनिश्चापिसौवलः ॥ ३५ ॥ समागम्याथशनकैरश्वत्थामामहाबलः ॥ तवपुत्राश्चकाल्पर्येनजुगुपुःशल्यमाहवे ॥ ३६ ॥ भीमसेनंत्रिभि
 विंथ्वाकृतवर्माशिलीमुखैः ॥ बाणवर्षेणमहताक्रुद्धरूपमवारयत् ॥ ३७ ॥ धृष्टद्युम्नंततःक्रुद्धोबाणवर्षैरपीडयत् ॥ द्रौपदेयांश्चशकुनिर्यमौचद्रौणिरभ्ययात्
 ॥ ३८ ॥ दुर्योधनोयुधांश्रेष्ठआहवेकेशवार्जुनौ ॥ समभ्ययादुग्रतेजाःशरैश्चाप्यहनद्वली ॥ ३९ ॥ एवंद्वंद्वशतान्यासंस्वदीयानांपरैःसह ॥ घोररूपाणिचित्रा
 णितत्रतत्रविशांपते ॥ ४० ॥ ऋक्षवर्णान्जघानाश्वान्भोजोभीमस्यसंयुगे ॥ सौवतीर्यरथोपस्थाद्धताश्वत्थांडुनंदनः ॥ ४१ ॥ कालोदंडमिवोद्यम्यगदापा
 णिरयुध्यत ॥ प्रमुखेसहदेवस्यजघानाश्वान्समद्रराट् ॥ ४२ ॥ ततःशल्यस्यतनयंसहदेवोसिनाऽवधीत् ॥ गौतमःपुनराचार्योधृष्टद्युम्नमयोधयत् ॥ ४३ ॥ अ
 संभ्रांतमसंभ्रांतोयत्नवानूयत्नवत्तरं ॥ द्रौपदेयांस्तथावीरानेकैकंदशभिःशरैः ॥ ४४ ॥ अविद्धदाचार्यसुतोनातिक्रुद्धोहसन्निव ॥ पुनश्चभीमसेनस्यजघाना
 श्वांस्तथाहवे ॥ ४५ ॥ सोवतीर्यरथात्तूर्णहताश्वःपांडुनंदनः ॥ कालोदंडमिवोद्यम्यगदांक्रुद्धोमहाबलः ॥ ४६ ॥ पोथयामासतुरगांतरथंचकृतवर्मणः ॥ कृतव
 र्मात्वपुत्यरथात्तस्मांदपाक्रमत् ॥ ४७ ॥ शल्योपिराजन्संकुद्धोनिघ्नन्सोमकपांडवान् ॥ पुनरेवशितैर्बाणैर्युधिष्ठिरमपीडयत् ॥ ४८ ॥ तस्यभीमोरणेक्रुद्धःसंद
 श्यदशनच्छदं ॥ विनाशायाभिसंधायगदामादात्यवीर्यवान् ॥ ४९ ॥ यमदंडप्रतीकाशांकालरात्रिमिवोद्यतां ॥ गजवाजिमनुष्याणांदिहांतकरणीमति ॥ ५० ॥

परिक्षिप्तपरिच्छन्नां ॥ ५१ ॥ ५२ ॥ वासवीऐंद्रीं रासनीमितिपाठशब्दवतीं ॥ ५३ ॥ ५४ ॥ महेश्वरसखंकुबेरं ॥ ५५ ॥ ५६ ॥ ५७ ॥ ५८ ॥ ५९ ॥ ६० ॥ ६१ ॥ ६२ ॥ ६३ ॥ इतिशल्यपर्वणिने

हेमपट्टपरिक्षिप्तामुल्कांप्रज्वलितामिव ॥ शैक्यांव्यालीमिवात्युग्रांवज्रकल्पामयोमयीं ॥ ५१ ॥ चंदनागुरुपंकाक्तांप्रमदामीप्सितामिव ॥ वसामेदोपदि
ग्धांगींजिह्वावैवस्वतीमिव ॥ ५२ ॥ पट्टघंटाशतरवांवासवीमशनीमिव ॥ निर्मुक्ताशीविषाकारांपृक्तांगजमदैरपि ॥ ५३ ॥ त्रासनींसर्वभूतानांस्वसैन्यपरिहर्षि
णीं ॥ मनुष्यलोकेविख्यातांगिरिशृंगविदारणीं ॥ ५४ ॥ ययाकैलासभवनेमहेश्वरसखंबली ॥ आङ्कयामासयुद्धायभीमसेनोमहाबलः ॥ ५५ ॥ ययामायामयान्
दृप्तान्सुवहून्धनदालये ॥ जघानगुह्यकान्क्रुद्धोनदन्यार्थोमहाबलः ॥ ५६ ॥ निवार्यमाणोबहुभिद्रौपद्याःप्रियमास्थितः ॥ तांवज्रमणिरत्नौघकल्माषांवज्र
गौरवां ॥ ५७ ॥ समुद्यम्यमहाबाहुःशल्यमभ्यपतद्रणे ॥ गदयायुद्धकुशलस्तयादारुणनादया ॥ ५८ ॥ पोथयामासशल्यस्यचतुरोश्चान्महाजवान् ॥ ततःश
ल्योरणेक्रुद्धःपीनेवक्षसितोमरं ॥ ५९ ॥ निचखाननदन्वीरोवर्मभित्वाचसोभ्ययात् ॥ वृकोदरस्त्वसंभ्रांतस्तमेवोद्धृत्यतोमरं ॥ ६० ॥ यंतारंमद्रराजस्यनिर्विभेद
तवोद्धृदि ॥ सभिन्नवर्मारुधिरंवमन्वित्रस्तमानसः ॥ ६१ ॥ पपाताभिमुखोदीनोमद्रराजस्त्वपाक्रमत् ॥ कृतप्रतिकृतंदृष्ट्वाशल्योविस्मितमानसः ॥ ६२ ॥ गदा
माश्रित्यधर्मात्माप्रत्यमित्रमवैक्षत ॥ ततःसुमनसःपार्थाभीमसेनमपूजयन् ॥ तेदृष्ट्वाकर्मसंग्रामेघोरमक्लिष्टकर्मणः ॥ ६३ ॥ इतिश्रीमहाभारतेशल्यपर्व
णिभीमसेनशल्ययुद्धेएकदशोऽध्यायः ॥ ११ ॥ ॥ १२ ॥ ॥ १३ ॥ संजयउवाच पतितंप्रेक्ष्ययंतारंशल्यःसर्वायसींगदां ॥ आदायतरसाराजंस्त
स्यौगिरिरिवाचिलः ॥ १ ॥ तंदीप्तमिवकालाग्निपाशहस्तमिवांतकं ॥ सशृंगमिवकैलासंसवज्रमिववासवं ॥ २ ॥ सशूलमिवहर्यक्षंवनेमत्तमिवद्विपं ॥ जवे
नाभ्यपतद्भीमःप्रगृह्यमहतींगदां ॥ ३ ॥ ततःशंखप्रणादश्चतूर्याणांचमहस्रशः ॥ सिहनादश्चसंजज्ञेशूराणांहर्षवर्धनः ॥ ४ ॥ प्रेक्षंतःसर्वतस्तौहियोधायोधम
हाद्विपौ ॥ तावकाश्चापरेचैवसाधुसाध्वित्यपूजयन् ॥ ५ ॥ नहिमद्राधिपादन्योरामाहायदुन्दनात् ॥ सोढुमुत्सहतेवेगंभीमसेनस्यसंयुगे ॥ ६ ॥ तथामद्राधिप
स्यापिगदावेगंमहात्मनः ॥ सोढुमुत्सहतेनान्योयोधोयुधिष्ठिरकोदरात् ॥ ७ ॥ तौवृषाविवनर्दतौमंडलानिविचरतुः ॥ आवर्त्तितौगदाहस्तौमद्रराजवृकोदरो ॥
॥ ८ ॥ मंडलावर्त्तमार्गेषुगदाविहरणेषुच ॥ निर्विशेषमभूद्युद्धंतयोःपुरुषसिंहयोः ॥ ९ ॥

लकंठीयेभारतभावदीपेएकदशोऽध्यायः ॥ ११ ॥ ॥ १२ ॥ ॥ १३ ॥ ॥ १४ ॥ ॥ १५ ॥ ॥ १६ ॥ ॥ १७ ॥ ॥ १८ ॥ ॥ १९ ॥ पतिनमिति ॥ १ ॥ २ ॥ हर्यक्षंरुद्रं ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥

शुभ्रैर्दामिमद्भिः ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥ २६ ॥ २७ ॥ २८ ॥ २९ ॥ ३० ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ ३३ ॥ ३४ ॥ ३५ ॥ ३६ ॥
 तमहेममयैः शुभ्रैर्वभूवभयवर्धिनी ॥ अग्निज्वालैरिवावद्वापट्टैः शल्यस्यसागदा ॥ १० ॥ तथैवचरतोमार्गान्मंडलेषुमहात्मनः ॥ विद्युद्भ्रप्रतीकाशाभीमस्य
 शुशुभेगदा ॥ ११ ॥ ताडितामद्रराजेनभीमस्यगदयागदा ॥ दत्त्यमानेवखेराजन्साऽस्तजत्यावकाचिर्षः ॥ १२ ॥ तथाभीमेनशल्यस्यताडितागदयागदा ॥
 अंगारवर्षमुमुचेतदद्भुतमिवाभवत् ॥ १३ ॥ दंतैरिवमहानागौशृंगैरिवमहर्षभौ ॥ तत्रैरिवतदान्योन्यंगदाग्राभ्यांनिजघ्नतुः ॥ १४ ॥ तौगदाभिहतैर्गात्रैः क्षणेन
 रुधिरोक्षितौ ॥ प्रेक्षणीयतरावास्तांपुष्पिताविवकिंशुकौ ॥ १५ ॥ गदयामद्रराजस्यसव्यदक्षिणमाहतः ॥ भीमसेनोमहाबाहुर्नचचालाचलोयथा ॥ १६ ॥ तथा
 भीमगदावेगैस्ताड्यमानोमुहुर्मुहुः ॥ शल्योनविव्यथेराजदंतिनेवमहागिरिः ॥ १७ ॥ शुश्रुवेदिक्षुसर्वासुतयोः पुरुषसिंहयोः ॥ गदानिपातसंहादोवज्रयोरिव
 निःस्वनः ॥ १८ ॥ निवृत्त्यनुमहावीर्यौसमुच्छ्रितमहागदौ ॥ पुनरंतरमार्गस्थौमंडलानिविचेरतुः ॥ १९ ॥ अथाभ्येत्यपदान्यष्टौसन्निपातोभवत्तयोः ॥ उद्यम्यलो
 हदंढाभ्यप्सतिमानुपकर्मणोः ॥ २० ॥ पोययंतौतदान्योन्यमंडलानिविचेरतुः ॥ क्रियाविशेषकृतिनौदर्शयामासतुस्तदा ॥ २१ ॥ अथोद्यम्यगदेघोरेसशृंगा
 विंवपर्वतौ ॥ तावाजघ्नतुरन्योन्यमंडलानिविचेरतुः ॥ २२ ॥ क्रियाविशेषकृतिनौरणभूमितलेचलौ ॥ तौपरस्परसंरंभाद्गदाभ्यांसुभ्रशाहतौ ॥ २३ ॥ युगपत्पेततु
 वीरावुभाविंद्रध्वजाविव ॥ उभयोःसेनयोर्वीरास्तदाहाहाकृतोभवन् ॥ २४ ॥ भ्रशंमर्माण्यभिहतावुभावास्तांसुविक्कलौ ॥ ततःस्वरथमारोप्यमद्राणामृपभरणे
 ॥ २५ ॥ अपावाहकृपःशल्यंतूर्णमायोधनादथ ॥ क्षीववद्विक्कलत्वात्तुनिमेपात्पुनरुत्थितः ॥ २६ ॥ भीमसेनांगदापाणिःसमाङ्कयतमद्रपं ॥ ततस्तुतावकाःशूराना
 नाशस्त्रसमायुताः ॥ २७ ॥ नानावादित्रशब्देनपांडुसेनामयोधयन् ॥ भुजावुच्छ्रित्यशस्त्रं चशब्देनमहताततः ॥ २८ ॥ अभ्यद्रवन्महाराजदुर्योधनपुरोगमाः ॥ त
 दनीकमभिप्रेक्ष्यततस्तेपांडुनंदनाः ॥ २९ ॥ प्रययुःसिंहनादेनदुर्योधनपुरोगमान् ॥ तेषामापततांतूर्णपुत्रस्तेभरतर्षभ ॥ ३० ॥ प्रासेनचेकितानंवैविव्याधहृदये
 भ्रशं ॥ सपपातरथोपस्येतवपुत्रेणताडितः ॥ ३१ ॥ रुधिरौघपरिक्लिन्नःप्रविश्यविपुलंतमः ॥ चेकितानंहतं दृष्ट्वापांडवेयामहारथाः ॥ ३२ ॥ असक्तमभ्यवर्षतशरव
 र्पाणिभागशः ॥ तावकानामनीकेषुपांडवाजितकाशिनः ॥ ३३ ॥ व्यचरंतमहाराजप्रेक्षणीयाःसमंततः ॥ कृपश्चकृतवर्माचसौवलश्चमहारथः ॥ ३४ ॥ अयोधयन्ध
 र्मराजंमद्रराजपुरस्कृताः ॥ भारद्वाजस्यहंतारंभूरिवीर्यपराक्रमं ॥ ३५ ॥ दुर्योधनोमहाराजघृष्टद्युम्नमयोधयत् ॥ त्रिसाहस्रास्तथाराजंस्तवपुत्रेणचोदिताः ॥ ३६ ॥

॥३७॥३८॥ ३९॥ ४०॥ ४१॥ ४२॥ ४३॥ ४४॥ ४५॥ ४६॥ ४७॥ ४८॥ ४९॥ ५०॥ ५१॥ ५२॥ ५३॥ ५४॥ ५५॥ ५६॥ ५७॥ ५८॥ ५९॥ ६०॥ ६१॥ ६२॥

अयोधयंतविजयंद्रोणपुत्रपुरस्कृताः॥ विजयेधृतसंकल्पाःसमरेत्यक्तजीविताः॥ ३७॥ प्राविशंस्तावकाराजहंसाइवमहत्सरः॥ ततोयुद्धमभूद्दोरंपरस्परवधैषि
णां॥३८॥ अन्योन्यवधसंयुक्तमन्योन्यप्रीतिवर्धनं॥ तस्मिन्प्रवृत्तेसंग्रामेराजन्वीरवरक्षये॥३९॥ अनिलेनेरितंघोरमुत्तस्थौपार्थिवंरजः॥ श्रवणान्नामधेया
नांपांडवानांचकीर्तनात्॥ ४०॥ परस्परंविजानीमोयद्युद्धन्नभीतवत्॥ तद्रजःपुरुषव्याघ्रशोणितेनप्रशामितं॥४१॥ दिशश्चविमलाजातास्तस्मिंस्तमसि
नाशिते॥ तथाप्रवृत्तेसंग्रामेघोररूपेभयानके॥४२॥ तावकानांपरेपांचनासीत्कश्चित्पराङ्मुखः॥ ब्रह्मलोकपराभूत्वाप्रार्थयंतोजयंयुधि॥४३॥ सुयुद्धेनपरा
क्रांतानराःस्वर्गमभीप्सवः॥ भर्तृपिंडविमोक्षार्थंभर्तृकार्यविनिश्चिताः॥४४॥ स्वर्गसंसक्तमनसोयोधायुधिरेतदा॥ नानारूपाणिशस्त्राणिविस्तृजंतोमहा
रथाः॥४५॥ अन्योन्यमभिगर्जंतःप्रहरंतःपरस्परं॥ हतविध्यतगृहीतप्रहरध्वंनिकृतत॥४६॥ इतिस्मवाचःश्रूयंतैतवतेपांचवैवले॥ ततःशल्योमहाराजधर्म
पुत्रंयुधिष्ठिरं॥४७॥ विव्याधनिशितैर्वाणैर्हेतुकामोमहारथं॥ तस्यपार्थोमहाराजनाराचान्वैचतुर्दश॥४८॥ मर्माण्युद्दिश्यमर्मज्ञोनिचखानहसन्निव॥
आवार्यर्पाडवंवाणैर्हेतुकामोमहाबलः॥४९॥ विव्याधसमरेक्रुद्धोवहुभिःकंकपत्रिभिः॥ अथभूयोमहाराजशरेणानतपर्वणा॥५०॥ युधिष्ठिरंसमाजघ्नेस
र्वसैन्यस्यपश्यतः॥ धर्मराजोपिसंकुद्धोमद्राजंमहायशाः॥५१॥ विव्याधनिशितैर्वाणैःकंकवर्हिणवाजितैः॥ चंद्रसेनंचसप्तत्यासूतंचनवभिःशरैः॥५२॥
द्रुमसेनंचतुःषष्ट्यानिजघानमहारथः॥ चक्ररक्षेहतेशल्यःपांडवेनमहात्मना॥५३॥ निजघानततोर्राजंश्वेदीनैपंचविंशतिं॥ सात्यकिंपंचविंशत्याभीमसे
नंचपंचभिः॥५४॥ माद्रीपुत्रौशतेनाजौविव्याधनिशितैःशरैः॥ एवंविचरतस्तस्यसंग्रामेराजसत्तम॥५५॥ संप्रैषयच्छितान्यार्थःशरानाशीविपोपमान्॥
ध्वजाग्रंचास्यसमरेकुंतीपुत्रोयुधिष्ठिरः॥५६॥ प्रमुखेवर्तमानस्यभलेनापहरद्रथात्॥ पांडुपुत्रेणवैतस्यकेतुंछिन्नंमहात्मना॥५७॥ निपतंतमपश्यामगिरि
शृंगमिवाहतं॥ ध्वजंनिपतितंदृष्ट्वापांडवंचव्यवस्थितं॥५८॥ संक्रुद्धोमद्राजोभूच्छरवर्षमुमोचह॥ शल्यःसायकंवर्षेणपर्जन्यइववृष्टिमान्॥५९॥ अभ्य
वर्षदमेयात्माक्षत्रियानूक्षत्रियर्षभः॥ सात्यकिंभीमसेनंचमाद्रीपुत्रौचपांडवौ॥६०॥ एकैकंपंचभिर्विध्वायुधिष्ठिरमपीडयत्॥ ततोवाणमयंजालंविततं
पांडवोरसि॥६१॥ अपश्याममहाराजमेघजालमिवोद्गतं॥ तस्यशल्योरणेक्रुद्धःशरैःसन्नतपर्वभिः॥६२॥

॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥ सहदेवेनप्रेषितामितिपूर्वस्मात्संबध्यते ॥ २६ ॥ २७ ॥ सारथिचविव्याधेत्युत्तरस्मादपकृष्यते ॥ २८ ॥ २९ ॥ ३० ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ ३३ ॥ ३४ ॥
 नकुलःसमरेशक्तिसहदेवोगदांशुभां ॥ धर्मराजःशतघ्नींचजिघांसुःशल्यमाहवे ॥ २२ ॥ तानापततएवाशुपंचानां वैभुजच्युतान् ॥ वारयामाससमरेशखसं
 घैःसमद्रराट् ॥ २३ ॥ सात्यकिप्रहितंशल्योभ्रैश्चिच्छेदतोअरं ॥ प्रहितंभीमसेनेनशरंकनकभूषणं ॥ २४ ॥ द्विधाचिच्छेदसमरेरुतहंस्तःप्रतापवान् ॥ नकुल
 प्रेषितांशक्तिहेमदंडांभयावहां ॥ २५ ॥ गदांचसहदेवेनशरौघैःसमवारयत् ॥ शराभ्यांचशतघ्नींतांराज्ञश्चिच्छेदभारत ॥ २६ ॥ पश्यतांपांडुपुत्राणांसिंहना
 दंननादच ॥ नामृष्यत्तत्रशैनेयःशत्रोर्विजयमाहवे ॥ २७ ॥ अथान्यद्दुनुरादायसात्यकिःक्रोधमूर्च्छितः ॥ द्वाभ्यांमद्रेश्वरंविध्वासारथिचत्रिभिःशरैः ॥ २८ ॥
 ततःशल्यारणोराजन्सर्वास्तान्दशभिःशरैः ॥ विव्याधभृशसंकुद्धस्तोत्रैरिवमहाद्विपान् ॥ २९ ॥ तैवार्यमाणाःसमरेमद्रराज्ञामहारथाः ॥ नशोकुःसंमुखंस्थातुं
 तस्यशत्रुनिषृदनाः ॥ ३० ॥ ततोदुर्योधनोराजादृष्ट्वाशल्यस्यविक्रमं ॥ निहतान्यांडवान्मेनेपंचालानथसृजयान् ॥ ३१ ॥ ततोराजन्महाबाहुर्भीमसेनःप्रता
 पवान् ॥ संत्यज्यमनसाप्राणान्मद्राधिपमथोधयत् ॥ ३२ ॥ नकुलःसहदेवश्चसात्यकिश्चमहारथः ॥ परिवार्यतदाशल्यंसमंताद्वकिरन्शरैः ॥ ३३ ॥ सचतु
 र्भिर्महेश्वासैःपांडवानांमहारथैः ॥ वृत्तस्तान्योधयामासमद्रराजःप्रतापवान् ॥ ३४ ॥ तस्यधर्मसुतोराजनक्षुरप्रेणमहाहवे ॥ चक्ररक्षंजघानाशुमद्रराजस्यपा
 थिवः ॥ ३५ ॥ तस्मिन्नुनिहतेशूरेचक्ररक्षमहारथे ॥ मद्रराजोपिवलवान्सैनिकानावृणोच्छरैः ॥ ३६ ॥ समावृतांस्ततस्तांस्तुराजन्वीक्ष्यस्वसैनिकान् ॥ चितया
 माससमरेधर्मपुत्रोयुधिष्ठिरः ॥ ३७ ॥ कथंनुसमरेशक्यंतन्माधववचोमहत् ॥ नहिकुद्धोरणोराजनक्षपयेतवलंमम ॥ ३८ ॥ ततःसरथनांगाश्वाःपांडवाःपांडुपू
 र्वज ॥ मद्रराजंसमासेदुःपीडयंतःसमंततः ॥ ३९ ॥ नानाशस्त्रौघवहुलांशस्त्रवृष्टिसमुद्यतां ॥ व्यधमत्समरेराजामहाभ्राणीवमारुतः ॥ ४० ॥ ततःकनकपुरंवां
 तांशल्यक्षिमांविद्यद्गतां ॥ शरवृष्टिमपश्यामशलभानामिवायति ॥ ४१ ॥ तेशरामद्रराजेनप्रेषितारणमूर्धनि ॥ संपतंतःस्मदृश्यंतेशलभानांब्रजाइव ॥ ४२ ॥
 मद्रराजधनुर्मुक्तैःशरैःकनकभूषणैः ॥ निरंतरमिवाकाशंसंवभूवजनाधिप ॥ ४३ ॥ नपांडवानांनास्माकंतत्रकिंचिद्दृश्यत ॥ वाणांधकारेमहतिकृततत्र
 महाहवे ॥ ४४ ॥ मद्रराजनवलिनालापवाच्छरवृष्टिभिः ॥ चाल्यमानंतुतंद्दृष्ट्वापांडवानांवलार्णवं ॥ ४५ ॥

॥ ३५ ॥ ३६ ॥ ३७ ॥ ३८ ॥ ३९ ॥ ४० ॥ ४१ ॥ ४२ ॥ ४३ ॥ ४४ ॥ ४५ ॥

॥ ४६ ॥ ४७ ॥ ४८ ॥ इतिशल्यपर्वणिनैलकंठीयेभारतभाष्येचयोदशोऽध्यायः ॥ १३ ॥ ॥ १३ ॥ ॥ १३ ॥ ॥ १३ ॥ अर्जुनइति ॥ १ ॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥

विस्मयंपरमंजग्मुर्देवगंधर्वदानवाः ॥ सतुतान्सर्वतोयत्तान्शरैःसंछाद्यमारिष ॥ ४६ ॥ धर्मराजमवच्छाद्यसिंहवद्वनदन्मुहुः ॥ तेच्छन्नाःसमरेतेनपांडवा
नांमहारथाः ॥ ४७ ॥ नाशक्रुवंस्तदायुद्धेप्रत्युद्यातुंमहारथं ॥ धर्मराजपुरोगास्तुभीमसेनमुखारथाः ॥ नजहुःसमरेशूरंशल्यमाहवशोभिनं ॥ ४८ ॥ इति
श्रीमहाभारतेशल्यपर्वणिशल्ययुद्धत्रयोदशोऽध्यायः ॥ १३ ॥ ॥ १३ ॥ ॥ १३ ॥ संजयउवाच अर्जुनोद्रौणिनाविद्वोयुद्धेवहुभिरायसैः ॥ तस्यचा
नुचरैःशूरैश्चिगर्तानांमहारथैः ॥ १ ॥ द्रौणिंविद्याधसमरेत्रिभिरेवशिर्लीमुखैः ॥ तथेतरान्महेष्वासान्द्वाभ्यांद्वाभ्यांधनंजयः ॥ २ ॥ भूयश्चैवमहाराजशरवपैरवा
किरन् ॥ शरकंठकितास्तेतुतावकाभरतर्षभ ॥ ३ ॥ नजहुःपार्थमासाद्यंताड्यमानाःशितैःशरैः ॥ अर्जुनंरथवंशेनद्रोणपुत्रपुरोगमाः ॥ ४ ॥ अयोधयंतसमरेपरि
वार्यमहारथाः ॥ तैस्तुक्षिप्ताःशराराजन्कार्तस्वरविभृपिताः ॥ ५ ॥ अर्जुनस्यरथोपस्थंपूरयामासुरंजसा ॥ तथाकृष्णोमहेष्वासौवभौसर्वधन्विनां ॥ ६ ॥
शरैर्वीक्ष्यविनुन्नांगौप्रहृष्टायुद्धदुर्मदाः ॥ कूवरंरथचक्राणिईपायोक्त्राणिवाविभो ॥ ७ ॥ युगंचैवानुकर्षचशरभूतमभूत्तदा ॥ नैतादृशंदृष्टपूर्वराजन्नैवचनः
श्रुतं ॥ ८ ॥ यादृशंतत्रपार्थस्यतावकाःसंप्रचक्रिरे ॥ सरथःसर्वतोभातिचित्रपुंखैःशितैःशरैः ॥ ९ ॥ उल्काशतैःसंप्रदीप्तंविमानमिवभूतले ॥ ततोर्जुनोमहारा
जशरैःसन्नतपर्वभिः ॥ १० ॥ अवाकिरत्तांपृतनांमेघोच्छेवपर्वतं ॥ तेवध्यमानाःसमरेपार्थनामांकितैःशरैः ॥ ११ ॥ पार्थभूतममन्यंतप्रेक्षमाणास्तथावि
धं ॥ कोपोद्धूतशरज्वालोधनुःशब्दानिलोमहान् ॥ १२ ॥ सैन्येधनंददाहाश्रुतावकंपार्थपावकः ॥ चक्राणांपततांचापियुगानांचधरातले ॥ १३ ॥ तूर्णाराणां
पताकानांध्वजानांचरथैःसह ॥ ईपाणामनुकर्पाणांच्रिवेणूनांचभारत ॥ १४ ॥ अक्षाणामथयोक्त्राणांप्रतोदानांचसर्वशः ॥ शिरसांपततांचापिकुंडलोष्णी
पधारिणां ॥ १५ ॥ भुजानांचमहाभागस्कंधानांचसमंततः ॥ छत्राणांव्यजनैःसार्धमुकुटानांचराशयः ॥ १६ ॥ समदृश्यंतपार्थस्यरथमार्गेषुभारत ॥ ततःकु
द्दस्यपार्थस्यरथमार्गेशिंपते ॥ १७ ॥ अगम्यरूपापृथिवीमांसशोणितकर्दमा ॥ भीरूणांच्रासजननीशूराणांहर्षवर्धिनी ॥ १८ ॥ वभूवभरतश्रेष्ठरुद्रस्या
क्रीडनंयथा ॥ हत्वातुसमरेपार्थःसहस्रद्वेपरंतपः ॥ १९ ॥ रथानांसवरूथानांविधूमोघ्निरिवज्वलन् ॥ यथाहिभगवानग्निर्जगद्भवाचराचरं ॥ २० ॥

॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥

॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥ २६ ॥ २७ ॥ २८ ॥ २९ ॥ ३० ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ ३३ ॥ ३४ ॥ ३५ ॥ ३६ ॥ ३७ ॥ ३८ ॥ ३९ ॥ ४० ॥ ४१ ॥ ४२ ॥ ४३ ॥ ४४ ॥ ४५ ॥ ४६ ॥
 विधूमोदृश्यतेराजंस्तथापार्थो धनं जयः ॥ द्रौणिस्तु समरेदृष्ट्वा पांडवस्य पराक्रमं ॥ २१ ॥ रथेनातिपताकेन पांडवं प्रत्यवारयत् ॥ तावुभौ पुरुषव्याघ्रौ तावुभौ ध
 न्विनां वरौ ॥ २२ ॥ समीयतुस्तदान्योन्यं परस्परवधैः पिणौ ॥ तयोरासीन्महाराजवाणवर्षसुदारुणं ॥ २३ ॥ जीमूतयो र्यथा वृष्टिस्तप्रांते भरतर्षभ ॥ अन्योन्यस्य
 धिनौ तौ तु शरैः सन्नतपर्वभिः ॥ २४ ॥ ततक्षतुस्तदान्योन्यं शृंगाभ्यां वृषभा विव ॥ तयो र्युद्धं महाराजचिरं सममिवाभवत् ॥ २५ ॥ शस्त्राणां संगमश्चैव घोरस्तत्रा
 भवत्पुनः ॥ ततोर्जुनं द्वादशभीरुक्मपुंखैः सुतेजनैः ॥ २६ ॥ वासुदेवं च दशभिर्द्रौणिर्विव्याध भारत ॥ ततः प्रहर्षाद्दीप्तसुव्याधिपद्गंडिवंधनुः ॥ २७ ॥ मानयि
 त्वा मुदूर्ततु गुरुपुत्रं महाहवे ॥ व्यश्वसूत रथं च क्रेसव्यसाची परंतपः ॥ २८ ॥ मृदुपूर्वततश्चैनं पुनः पुनरताडयत् ॥ हताश्वेतुरथेतिष्ठन्द्रोणपुत्रस्त्वयस्मयं ॥ २९ ॥
 मुसलं पांडुपुत्राय चिक्षेप परिघोपमं ॥ तमापतंतं सहसा हेमपट्टविभूषितं ॥ ३० ॥ चिच्छेद स मथावीरः पार्थः शत्रुनिवर्हणः ॥ सच्छिन्नं मुसलं दृष्ट्वा द्रौणिः परमको
 पन्नः ॥ ३१ ॥ आददेपरिघं घोरं नगेंद्रशिखरोपमं ॥ चिक्षेप चैव पार्थाय द्रौणिर्युद्धविशारदः ॥ ३२ ॥ तमंतकमिव क्रुद्धं परिघं प्रेक्ष्य पांडवः ॥ अर्जुनस्त्वरितो जघ्ने
 पंचभिः सांघकोत्तमैः ॥ ३३ ॥ सच्छिन्नः पतितो भूमौ पार्थवाणैर्महाहवे ॥ दारयन् पृथिवीं द्राणां मनांसीव च भारत ॥ ३४ ॥ ततोपरैस्त्रिभिर्भृष्टैर्द्रौणिर्विव्याध पां
 डवः ॥ सोतिविद्धो वलवता पार्थेन मुमहात्मना ॥ ३५ ॥ नाकं पतत दद्रौणिः पौरुपेपुव्यवस्थितः ॥ सुरथं च ततो राजन् भारद्वाजो महारथं ॥ ३६ ॥ अवांकिरच्छ
 रत्रातैः सर्वक्षत्रस्य पश्यतः ॥ ततस्तु सुरथोप्याजौ पंचालानां महारथः ॥ ३७ ॥ रथेन मेघघोपेण द्रौणिमेवाभ्यधावत ॥ विकर्षन्वैधनुः श्रेष्ठं सर्वभारसहं दृढं ॥
 ३८ ॥ ज्वलनाग्नीविपनिभैः शरैश्चैनमवाकिरत् ॥ सुरथं तंततः क्रुद्धमापतंतं महारथं ॥ ३९ ॥ चुकोप समरे द्रौणिर्दंडाहत इवोरगः ॥ त्रिशिखां भ्रुकुटीं कृत्वा स्त
 क्किर्णापरिसंलिहन् ॥ ४० ॥ उद्वीक्ष्य सुरथं रोपाद्दनुज्यामिव मृज्य च ॥ मुमोच तीक्ष्णं नाराचं यमदंडोपमद्युतिं ॥ ४१ ॥ सतस्य हृदयं भित्वा प्रविवेशातिवेगितः ॥
 शक्राशनिरिवोत्सृष्टो विदार्य धरणीतलं ॥ ४२ ॥ ततः सपतितो भूमौ नाराचं समाहतः ॥ वज्रेण च यथाशृंगं पर्वतस्यैव दीर्यतः ॥ ४३ ॥ तस्मिन्विनिहतो वीरे द्रौ
 णपुत्रः प्रतापवान् ॥ आरुरोहरथं तूर्णतमेवरथिनां वरः ॥ ४४ ॥ ततः सज्जो महाराज द्रौणिराहवदुर्मदः ॥ अर्जुनं योधयामास संशतकवृत्तोरणे ॥ ४५ ॥ तत्र युद्धं
 महच्च्वासीदर्जुनस्य परैः सह ॥ मध्यं दिनगते सूर्ये यमराष्ट्रविवर्धनं ॥ ४६ ॥

॥ ४७ ॥ ४८ ॥ इतिशल्यपर्वणिनैलकंठीयेभारतभावदीपेचतुर्दशोऽध्यायः ॥ १४ ॥ ॥ १५ ॥ ॥ १६ ॥ दुर्योधनइति ॥ १ ॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥
 तत्राश्रयमपश्यामदृष्ट्वातेषांपराक्रमं ॥ यदेकोयुगपद्दीरान्समयोधयदर्जुनः ॥ ४७ ॥ विमर्दःसुमहानासीदेकस्यबहुभिःसह ॥ शतक्रतोर्यथापूर्वमहत्या
 दैत्यसेनया ॥ ४८ ॥ इतिश्रीमहाभारतेशल्यपर्वणिसंकुलयुद्धेचतुर्दशोऽध्यायः ॥ १४ ॥ ॥ १५ ॥ ॥ १६ ॥ संजयउवाच दुर्योधनोमहा
 राजयृष्ट्युग्नश्चपार्षतः ॥ चक्रतुःसुमहद्युद्धंशरशक्तिसमाकुलं ॥ १ ॥ तयोरासन्महाराजशरधाराःसहस्रशः ॥ अंबुदानांयथाकालेजलधाराःसमततः ॥ २ ॥
 राजाचपार्षतंविध्वाशरैःपंचभिराशुगैः ॥ द्रोणहंतारमुद्येपुंनर्विव्याधसप्तभिः ॥ ३ ॥ यृष्ट्युग्नस्तुसमरेवलवान्दृढविक्रमः ॥ सप्तत्याविशिखानांवैदुर्योधनमपी
 डयत् ॥ ४ ॥ पीडितंवीक्ष्यराजानंसोदर्याभिरतर्पभ ॥ महत्यासेनयासार्धंपरिववुःस्मपार्षतं ॥ ५ ॥ सतैःपरिवृतःशूरःसर्वतोतिरथैर्भृशं ॥ व्यचरत्समरेराजन्दर्श
 यन्नखलाघवं ॥ ६ ॥ शिखंडीकृतवर्माणंगौतमंचमहारथं ॥ प्रभद्रकैःसमायुक्तोयोधयामासधन्विनौ ॥ ७ ॥ तत्रापिसुमहद्युद्धंघोररूपंविशांपते ॥ प्राणान्सं
 त्यजतांयुद्धेप्राणघृताभिदेवने ॥ ८ ॥ शल्यःसायकवर्षाणिविमुंचन्सर्वतोदिशं ॥ पांडवान्पीडयामाससात्यकिंवक्रोदरान् ॥ ९ ॥ तथातौतुयमौयुद्धेयमतु
 ल्यंपराक्रमौ ॥ योधयामासराजेंद्रवीर्येणास्त्रवलेनच ॥ १० ॥ शल्यसायकनुन्नानांपांडवानांमहामृधे ॥ त्रतारंनाध्यगच्छंतकेचित्तत्रमहारथाः ॥ ११ ॥
 ततस्तुनकुलःशूरोधर्मराजेप्रपीडिते ॥ अभिद्रुद्राववेगेनमातुलंमातृनंदनः ॥ १२ ॥ संछाद्यसमरेवीरंनकुलःपरवीरहा ॥ विव्याधचैनंदशभिःस्मयमानःस्त
 नांतरे ॥ १३ ॥ सर्वपारसवैर्वाणैःकर्मारपरिमार्जितैः ॥ स्वर्णपुंखैःशिलाधैतैर्धनुर्यत्रप्रचोदितैः ॥ १४ ॥ शल्यस्तुपीडितस्तेनस्वस्त्रीयेणमहात्मना ॥ नकुलंपीड
 यामासपत्रिभिर्नतपर्वभिः ॥ १५ ॥ ततोयुधिष्ठिरोराजाभीमसेनोथसात्यकिः ॥ सहदेवश्चमाद्रयोमद्रराजमुपाद्रवन् ॥ १६ ॥ तांनापततएवाशुपूरयाणानूर
 यस्वनैः ॥ दिशश्चविदिशश्चैवकंपयानांश्वमेदिनीं ॥ १७ ॥ प्रतिजग्राहसमरेसेनापतिरमित्रजित् ॥ युधिष्ठिरंत्रिभिर्विध्वाभीमसेनंचपंचभिः ॥ १८ ॥ सात्य
 किंचशतेनाजौसहदेवंत्रिभिःशरैः ॥ ततस्तुसशरंचापंनकुलस्यमहात्मनः ॥ १९ ॥ मद्रेश्वरःक्षुरप्रेणतदामारिपचिच्छिदे ॥ तदर्शार्यत्रविच्छिन्नंधनुःशल्यस्य
 सायकैः ॥ २० ॥ अथान्यद्हनुरादायमाद्रीपुत्रोमहारथः ॥ मद्रराजरथंतूर्णंपूरयामासपत्रिभिः ॥ २१ ॥ युधिष्ठिरस्तुमद्रेशंसहदेवश्चमारिष ॥ दशभिर्दशभिर्वा
 णैरुरस्येनमविध्यतां ॥ २२ ॥

॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥

॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥ २६ ॥ २७ ॥ २८ ॥ २९ ॥ ३० ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ ३३ ॥ ३४ ॥ ३५ ॥ ३६ ॥ ३७ ॥ ३८ ॥ ३९ ॥ ४० ॥ ४१ ॥ ४२ ॥ ४३ ॥ इतिशल्यपर्वणिनेलकंठीये
 भीमसेनस्तुतंपष्ट्यासात्यकिर्दशभिःशरैः ॥ मद्रराजमभिद्रुत्यजघ्नतुःकंकपत्रिभिः ॥ २३ ॥ मद्रराजस्ततःक्रुद्धःसात्यकिंनवभिःशरैः ॥ विव्याधभूयःसप्तत्याश
 राणांनतपर्वणां ॥ २४ ॥ अथास्यसशरंचापंमुष्टौचिच्छेदमारिप ॥ हयांश्वचतुरःसंख्येप्रेपयामासमृत्यवे ॥ २५ ॥ विरथंसात्यकिंरुत्वामद्रराजोमहारथः ॥ विशि
 खानांशतैननमाजघानसमंततः ॥ २६ ॥ माद्रीपुत्रौचसंख्यौभीमसेनंचपांडवं ॥ युधिष्ठिरंचकौरव्यविव्याधदशभिःशरैः ॥ २७ ॥ तत्राद्भुतमपश्याममद्ररा
 जस्यपौरुषं ॥ यदेनंसहिताःपार्थानाभ्यवर्त्ततसंयुगे ॥ २८ ॥ अथान्यरथमास्थायसात्यकिःसत्यविक्रमः ॥ पीडितान्यांडवान्दृष्ट्वामद्रराजवशंगतान् ॥ २९ ॥
 अभिद्रुद्राववेगेनमद्राणामधिपंवलात् ॥ आपतंतरथंतस्यशल्यःसमितिशोभनः ॥ ३० ॥ प्रत्युद्ययोरथेनैवमत्तोमत्तमिवद्विपं ॥ ससन्निपातस्तुमुलोवभूवाद्भु
 तदर्शनः ॥ ३१ ॥ सात्यकेश्वैवशूरस्यमद्राणामधिपस्यच ॥ यादृशोवैपुरावृत्तःशंवरामरराजयोः ॥ ३२ ॥ सात्यकिःप्रेक्ष्यसमरमद्रराजमवस्थितं ॥ विव्याध
 दशभिर्बाणैस्तिष्ठतिष्ठेतिचाब्रवीत् ॥ ३३ ॥ मद्रराजस्तुमुभृशंविद्वस्तेनमहात्मना ॥ सात्यकिंप्रतिविव्याधचित्रपुंखैःशितैःशरैः ॥ ३४ ॥ ततःपार्थामहेष्वासाः
 सात्वताभिसृतंनृपं ॥ अभ्यवर्त्तनरथैस्तुर्णमातुलंवधकांक्षया ॥ ३५ ॥ ततआर्सात्परामर्दस्तुमुलःशोणितोदकः ॥ शूराणांयुध्यमानानांसिंहानामिवनर्दतां ॥
 ॥ ३६ ॥ तेषामासीन्महाराजव्यधिक्षेपःपरस्परं ॥ सिंहानामामिपेप्सूनांकूजतामिवसंयुगे ॥ ३७ ॥ तेषांवाणसहस्राघैराकीर्णावसुधाभवत् ॥ अंतरिक्षंचसह
 सावाणभूतमभूत्तदा ॥ ३८ ॥ शरांधकारंसहसकरुतंतेनसमंततः ॥ अभ्रच्छायेवसंजज्ञेशरैर्मुक्तैर्महात्मभिः ॥ ३९ ॥ तत्रराजनशरैर्मुक्तैर्निर्मुक्तैरिवपन्नगैः ॥
 स्वर्णपुंखैःप्रकाशद्विव्यरोचंतदिशस्तदा ॥ ४० ॥ तत्राद्भुतंपरंचक्रेशल्यःशत्रुनिवर्हणः ॥ यदेकःसमरेशूरोयोधयामासवैवहून् ॥ ४१ ॥ मद्रराजभुजांस्तृष्टैःकं
 कवाहिणवाजितैः ॥ संपतद्भिःशरैर्घोरैरवाकीर्यतमेदिनी ॥ ४२ ॥ तत्रशल्यरथंराजन्विचरंतंमहाहवे ॥ अपश्यामयथापूर्वशक्रस्यासुरसंक्षये ॥ ४३ ॥ इति
 श्रीमहाभारतेशल्यपर्वणिसंकुलयुद्धेपंचदशोऽध्यायः ॥ १५ ॥ ॥ १५ ॥ ॥ १५ ॥ संजयउवाच ततःसैन्यास्तवविभोमद्रराजपुरस्कृताः ॥ पुनरभ्य
 द्रवन्पार्थान्वेगेनमहतारणे ॥ १ ॥ पीडितास्तावकाःसर्वेप्रधावंतोरणोत्कटाः ॥ क्षणेनचैवपार्थास्तेबहुत्वान्समलोडयन् ॥ २ ॥ तेवध्यमानाःसमरंपांडवानाव
 तस्थिरे ॥ निवार्यमाणाभीमंनपश्यतोःरुणयोस्तदा ॥ ३ ॥

भारतभावदीपेपंचदशोऽध्यायः ॥ १५ ॥ ॥ १५ ॥ ॥ १५ ॥ ततइति ॥ १ ॥ २ ॥ ३ ॥

॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥ २६ ॥ २७ ॥ २८ ॥

ततो धनं जयः क्रुद्धः रूपं सहपदानुगैः ॥ अवाकिरच्छरौ घेणरुतवर्माणमेव च ॥ ४ ॥ शकुनिसहदेवंस्तुसहसैन्यमवाकिरत् ॥ नकुलः पार्श्वतः स्थित्वा मद्रराज
मवैक्षत ॥ ५ ॥ द्रौपदेयानरेद्रांश्च भूयिष्ठान् समवारयन् ॥ द्रोणपुत्रं च पांचाल्यः शिखंडी समवारयत् ॥ ६ ॥ भीमसेनस्तुराजानं गदापाणिरवारयत् ॥ शल्यं तु
सहसैन्येन कुंतीपुत्रो युधिष्ठिरः ॥ ७ ॥ ततः समभवत्सैन्यं संसक्तं तत्र तत्र ह ॥ तावकानां परेषां संग्रामेष्वनिवर्तिनां ॥ ८ ॥ तत्र पश्चाम्यहं कर्म शल्यस्यातिमह
द्रणे ॥ यदेकः सर्वसैन्यानि पांडवानामयो धयत् ॥ ९ ॥ व्यदृश्यत तदा शल्यो युधिष्ठिरसमीपतः ॥ रणे चंद्रमसोभ्याशेशनैश्चरद्वग्रहः ॥ १० ॥ पीडयित्वा तुराजा
नं शरैराशीविषोपमैः ॥ अभ्यधावत्युनर्भीमं शरवर्षैरवाकिरत् ॥ ११ ॥ तस्य तद्वाघवंदध्वातथैव चरुतास्त्रतां ॥ अपूजयन्ननीकानि परेषां तावकानि च ॥ १२ ॥
पीड्यमानास्तु शल्येन पांडवाभृशविक्षताः ॥ प्राद्रवंतरणं हित्वा क्रोशमाने युधिष्ठिरे ॥ १३ ॥ वध्यमानेष्वनीकेषु मद्रराजेन पांडवः ॥ अमर्षवशमापन्नो धर्मराजो
युधिष्ठिरः ॥ १४ ॥ ततः पौरुषमास्थाय मद्रराजमताडयत् ॥ जयोवास्तु वधोवास्तु रुतबुद्धिर्महारथः ॥ १५ ॥ समाहूयात्र वीत्सर्वान् भ्रातृन् रुष्णं च माधवं ॥
भीष्मो द्रोणश्च कर्णश्च ये चान्ये पृथिवीक्षितः ॥ १६ ॥ कौरवार्थं पराक्रांताः संग्रामे निधनंगताः ॥ यथा भागं यथोत्साहं भवंतः रुतपौरुषाः ॥ १७ ॥ भागो वशिष्ठ
एकोयं मम शल्यो महारथः ॥ सोऽहमद्युधाजे तु मां शंसे मद्रकाधिपं ॥ १८ ॥ तत्र यन्मानसं मत्सर्वं निगदामिवः ॥ चक्ररक्षाविमौ वीरौ मम माद्रवतीसुतौ ॥
॥ १९ ॥ अजेयौ वासवेनापि समरेशूरसंमतौ ॥ साध्विमौ मातुलं युद्धे क्षत्रधर्मपुरस्कृतौ ॥ २० ॥ मर्त्यं प्रति युद्धोत्तमानाहौ सत्यसंगरौ ॥ मां वा शल्ये रणे हंता
तं वाहं भद्रमस्तु वः ॥ २१ ॥ इति सत्यामिमां वाणीं लोकवीरानिवोधत ॥ योत्स्येहं मातुलेनाद्यक्षात्रधर्मण पार्थिवाः ॥ २२ ॥ स्वमंशमभिसंधाय विजयायेतराय
च ॥ तस्य मेप्यधिकं शस्त्रं सर्वोपकरणानि च ॥ २३ ॥ संसज्जंतुरथेक्षिप्रं शास्त्रवद्रथयाजकाः ॥ शैनेयो दक्षिणं चक्रं धृष्टद्युम्नस्तथोत्तरं ॥ २४ ॥ पृष्ठगोपो भवत्वय
मम पार्थो धनं जयः ॥ पुरःसरो ममाद्यास्तु भीमः शस्त्रभृतां वरः ॥ २५ ॥ एवमभ्यधिकः शल्याद्भविष्यामि महामृधे ॥ एवमुक्त्वा स्तथा चक्रुस्तदाराज्ञः प्रियैषिणः ॥
॥ २६ ॥ ततः प्रहर्षः सैन्यानां पुनरासीत् तदा मृधे ॥ पंचालानां सोमकानां मत्स्यानां च विशेषतः ॥ २७ ॥ प्रतिज्ञां तां तदाराजा कृत्वा मद्रेशमभ्ययात् ॥ ततः शंखां
श्वभेरीश्च शतशश्चैव पुष्कलान् ॥ २८ ॥

॥ २९ ॥ ३० ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ ३३ ॥ ३४ ॥ ३५ ॥ ३६ ॥ ३७ ॥ ३८ ॥ ३९ ॥ ४० ॥ ४१ ॥ ४२ ॥ ४३ ॥ ४४ ॥ ४५ ॥ ४६ ॥ ४७ ॥ ४८ ॥ ४९ ॥
 अवाद्यंतपंचालाःसिंहनादांश्वनेदिरे ॥ तेभ्यधावंतसंख्यामद्रराजंतरस्विनं ॥ २९ ॥ महताहर्षजेनाथनादेनकुरुपुंगवाः ॥ ऋदेनगजघंटानांशंखानांनिनदे
 नच ॥ ३० ॥ तूर्यशब्देनमहतानाद्यंतश्वमेदिनीं ॥ ताम्रत्यगृह्णात्युत्रस्तेमद्रराजश्रवीर्यवान् ॥ ३१ ॥ महामेघानिववहून्शैलावस्तोदयावुभौ ॥ शल्यस्तुसमर
 श्लाघीधर्मराजमरिंदमं ॥ ३२ ॥ ववर्षशरवर्षेणशंवरंमघवाइव ॥ तथैवकुरुराजोपिप्रगृह्यरुचिरंधनुः ॥ ३३ ॥ द्रोणापदेशान्विविधान्दर्शयानोमहामनाः ॥
 ववर्षशरवर्षाणिचित्रंलघुचसुपुच ॥ ३४ ॥ नचास्यविवरंकश्चिद्दर्शचरतोरणे ॥ तावुभौविविधैर्वाणस्ततक्षातेपरस्परं ॥ ३५ ॥ शार्दूलावामिपप्रेप्सूपराक्रां
 ताविवाहवे ॥ भीमस्तुतवपुत्रेणयुद्धशौडिनसंगतः ॥ ३६ ॥ पांचाल्यःसात्यकिश्चैवमाद्रीपुत्रौचपांडवौ ॥ शकुनिप्रमुखान्वीरान्प्रत्यगृह्णन्समंततः ॥ ३७ ॥
 तदासीत्तुमुलंयुद्धंपुनरेवजयैपिणां ॥ तावकानांपरेपांचराजन्दुर्मत्रितेतव ॥ ३८ ॥ दुर्योधनस्तुभीमस्यशरणानतपर्वणा ॥ चिच्छेदादिश्वसंग्रामेध्वजहेमप
 रिष्कृतं ॥ ३९ ॥ सकिंकिणीकजालेनमहंताचारुदर्शनः ॥ पपातरुचिरःसंख्येभीमसेनस्यपश्यतः ॥ ४० ॥ पुनश्चास्यधनुश्चित्रंगजराजकरोपमं ॥ क्षुरेणशि
 तधारेणप्रचकर्त्तनराधिपः ॥ ४१ ॥ सच्छिन्नधन्वातेजस्वीरथशक्त्यासुतंतव ॥ विभेदोरसिविक्रम्यसरथोपस्थआविशत् ॥ ४२ ॥ तस्मिन्मोहमनुप्राप्तेपुनरेव
 वृकोदरः ॥ यंतुरेवशिरःकायात्क्षुरप्रेणाहरत्तदा ॥ ४३ ॥ हतसूताहयास्तस्यरथमादायभारत ॥ व्यद्रवंतदिशोराजन्हाहाकारस्तदाभवत् ॥ ४४ ॥ तमभ्यधाव
 त्त्राणार्थद्रोणंपुत्रोमहारथः ॥ रूपश्वरुतवर्माचपुत्रंतेपिपरीप्सवः ॥ ४५ ॥ तस्मिन्विलुलितेसैन्येत्रस्तास्तस्यपदानुगाः ॥ गांडीवधन्वाविस्फार्यधनुस्तानहन
 च्छरैः ॥ ४६ ॥ युधिष्ठिरस्तुमद्रेशमभ्यधावदमर्षितः ॥ स्वयंसन्नोदयन्नश्वान्दंतवर्णान्मिनोजवान् ॥ ४७ ॥ तत्राश्वर्यमपश्यामकुंतीपुत्रेयुधिष्ठिरे ॥ पुराभूत्वां
 मृदुर्दातोयत्तदादारुणोभवत् ॥ ४८ ॥ विवृताक्षश्चकौतियोवेपमानश्चमन्युना ॥ चिच्छेदयोधान्निशितैःशरैःशतसहस्रशः ॥ ४९ ॥ यांयांप्रत्युद्ययौसनांतांतां
 ज्येष्ठःसपांडवः ॥ शरैरपातयद्राजन्गिरीन्वज्रैरिवोत्तमैः ॥ ५० ॥ साश्वसूतध्वजरथान्रथिनःपातयन्वहून् ॥ अक्रीडदेकोवलवान्पवनस्तोयदानिव ॥ ५१ ॥
 साश्वारोहांश्वतुरगान्पत्नींश्चैवसहस्रधा ॥ व्यपोथंयतसंग्रामेकुद्दोरुद्रःपशूनिव ॥ ५२ ॥ शून्यमायोधनंरुत्वाशरवर्षैःसमंततः ॥ अभ्यद्रवतमद्रेशंतिष्ठशल्ये
 तिचाब्रवीत् ॥ ५३ ॥

॥ ५० ॥ ५१ ॥ ५२ ॥ ५३ ॥

॥५४॥ ५५॥ ५६॥ ५७॥ ५८॥ ५९॥ ६०॥ ६१॥ ६२॥ ६३॥ ६४॥ ६५॥ ६६॥ ६७॥ ६८॥ इतिशल्यपर्वणिनैलकंठीयेभारतभाष्येपोडशोऽध्यायः ॥ १६॥ ॥१३॥ ॥१५॥

तस्यतच्चरितं दृष्ट्वासंग्रामेभीमकर्मणः ॥ वित्रेसुस्तावकाः सर्वेशल्यस्त्वेनंसमभ्ययात् ॥ ५४ ॥ ततस्तौभृशसंकुद्धौप्रभायसलिलोद्भवौ ॥ समाहूयतदान्योन्यं
भर्त्सयंतौसमीयतुः ॥ ५५ ॥ शल्यस्तुशरवर्षणपीडयामासपांडवं ॥ मद्रराजंतुकोतेयःशरवर्षैरवाकिरत् ॥ ५६ ॥ अदृश्येतांतदाराजकंकपत्रिभिराचितौ ॥ उ
द्रिन्नरुधिरोशूरोमद्रराजयुधिष्ठिरो ॥ ५७ ॥ पुष्पितौशुशुभातेवैवसंतैकिंशुकायथा ॥ दीप्यमानौमहात्मानौप्राणघूतेनदुर्मदौ ॥ ५८ ॥ दृष्ट्वासर्वाणिसैन्यानि
नाध्यवस्यंस्तयार्जयं ॥ हत्वामद्राधिपंपार्थोभोक्ष्यतेयवसुंधरां ॥ ५९ ॥ शल्योवापांडवंहत्वादद्यादुर्याधनायगां ॥ इतीवनिश्चयोनाभ्युधानांतत्रभारत ॥
॥ ६० ॥ प्रदक्षिणमभूत्सर्वधर्मराजस्ययुध्यतः ॥ ततःशरशतंशल्योमुमोचाथयुधिष्ठिरे ॥ ६१ ॥ धनुश्चास्यशिताग्नेणवाणेननिरकृतत ॥ सोन्यत्कार्मुकमादा
यशल्यंशरशतैस्त्रिभिः ॥ ६२ ॥ अविध्यत्कार्मुकंचास्यक्षुरेणनिरकृतत ॥ अथास्यनिजघानाश्वांश्चतुरोनतपर्वभिः ॥ ६३ ॥ द्वाभ्यामतिशिताग्राभ्यानुभौत
त्पार्ष्णिसारथी ॥ ततोस्यदीप्यमानेनपीतेननिशितेनच ॥ ६४ ॥ प्रमुखेवर्त्तमानस्यभङ्गेनापाहरत्ध्वजं ॥ ततःप्रभङ्गतसैन्यंदौर्याधनमरिंदम ॥ ६५ ॥ ततोमद्रा
धिपंद्रौणिरभ्यधावत्तथाकृतं ॥ आरोप्यचैनंस्वरथेत्वरमाणःप्रदुद्रुवे ॥ ६६ ॥ मुहूर्त्तमिवतौगत्वानर्दमानेयुधिष्ठिरे ॥ स्मित्वाततोमद्रपतिरन्यस्यंदनमास्थितः
॥ ६७ ॥ विधिवत्कल्पितंशुभ्रंमहांबुदनिनादिनं ॥ सज्जयंत्रोपकरणंद्विपतांलोमहर्षण ॥ ६८ ॥ इतिश्रीमहाभारतेशल्यपर्वणिशल्ययुधिष्ठिरयुद्धेपोडशो
ऽध्यायः ॥ १६ ॥ ॥१३॥ ॥१५॥ संजयउवाच अथान्यद्दुरादायवलवान्वेगवत्तरं ॥ युधिष्ठिरंमद्रपतिंभित्वासिंहइवानदत् ॥ १ ॥ ततःसशर
वर्षणपर्जन्यइववृष्टिमान् ॥ अभ्यवर्षदमेयात्माक्षत्रियंक्षत्रियर्षभः ॥ २ ॥ सात्यकिंदशभिर्विध्वाभीमसेनंत्रिभिःशरैः ॥ सहदेवंत्रिभिर्विध्वायुधिष्ठिरमपी
डयत् ॥ ३ ॥ तांस्तानन्यान्महेष्वासान्साश्वान्सरथकृवरान् ॥ अर्दयामासविशिखैरुल्काभिरिवकुंजरान् ॥ ४ ॥ कुंजरान्कुंजरारोहानश्वानश्वप्रयायिनः ॥ र
थांश्वरथिनःसार्धंजघानरथिनांवरः ॥ ५ ॥ बाहूंश्चिच्छेदतरसासायुधान्केतनानिच ॥ चकारचमहींयोधैस्तीर्णाविदीकुशैरिव ॥ ६ ॥ तथातमरिसैन्यानिघ्नंतंमृत्यु
मिवांतकं ॥ परिववृभृशंकुद्धाःपांडुपांचालसोमकाः ॥ ७ ॥ तंभीमसेनश्चशिनेश्चनमामाद्राश्चपुत्रौपुरुषप्रवीरौ ॥ समागतंभीमबलेनराज्ञापार्याप्तमन्योन्य
मथाङ्कयंत ॥ ८ ॥

अथेति ॥ १ ॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥

॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥ २६ ॥ संहननीयोदृढसंधिकोमध्योयस्यतस्मात्कायात् ॥ २७ ॥

ततस्तुशूराःसमरेनरेंद्रनरेश्वरंप्राप्ययुधांवरिष्ठं ॥ आचार्यचैनंसमरेनृवीराजघ्नःशरैःपत्रिभिरुग्रवेगैः ॥ ९ ॥ संरक्षितोभीमसेनेनराजामाद्रीसुताभ्यामथमा
धवेन ॥ मद्राधिपंपत्रिभिरुग्रवेगैस्तनांतरेधर्मसुतोनिजघ्ने ॥ १० ॥ ततोरणेतावकानारथौघाःसमीक्ष्यमद्राधिपतिंशरार्त्तं ॥ पर्यावद्युःप्रवरास्तेसुसज्जादुर्यो
धनस्यानुमतेपुरस्तात् ॥ ११ ॥ ततोद्भुतंमद्रजनाधिपोरणेयुधिष्ठिरंसप्तभिरभ्यविद्धत् ॥ तंचापिपार्थो नवभिःपृपत्कैर्विव्याधराजंस्तुमुलेमहात्मा ॥ १२ ॥
आकर्णपूर्णायतसंप्रयुक्तैःशरैस्तदासंयतितैलधौतैः ॥ अन्यान्यमाच्छादयतांमहारथौमद्राधिपश्चापियुधिष्ठिरश्च ॥ १३ ॥ ततस्तुतूर्णसमरेमहारथौपरस्पर
स्यांतरमीक्षमाणौ ॥ शरैर्भृशंविष्यधतुर्नृपोत्तमौमहावलौशत्रुभिरप्रयुष्यौ ॥ १४ ॥ तयोर्धनुर्ज्यातलनिःस्वनोमहान्महेंद्रवज्राशनितुल्यनिःस्वनः ॥ परस्परं
बाणगणैर्महात्मनोःप्रवर्षतोर्मद्रपपांडुवीरयोः ॥ १५ ॥ तौचेरतुर्व्याघ्रिशिशुप्रकाशौमहावनेष्वामिपगृद्धिनाविव ॥ विपाणिनौनागवराविब्रोभौतक्षतुःसंय
त्रिजातदर्यौ ॥ १६ ॥ ततस्तुमद्राधिपतिर्महात्मायुधिष्ठिरंभीमवलंप्रसद्य ॥ विव्याधवीरंरुदयेतिवेगंशरेणसूर्याग्निसमप्रभेण ॥ १७ ॥ ततोतिविद्धोथयुधिष्ठि
रोपिसुसंप्रयुक्तेनशरेणराजन् ॥ जघानमद्राधिपतिंमहात्मानुदंचलेभेऋपभःकुरुणां ॥ १८ ॥ ततोमुहूर्त्तादिवपार्थिवेंद्रोलब्ध्वासंज्ञांक्रोधसंरक्तनेत्रः ॥ शतेन
पार्थत्वरितोजघानसहस्रनेत्रप्रतिमप्रभावः ॥ १९ ॥ त्वरंस्तताधर्मसुतोमहात्माशल्यस्यकोपान्नवभिःपृपत्कैः ॥ भित्वात्युरस्तपनीयंचवर्मजघानपंड्विस्त्वप
रैःपृपत्कैः ॥ २० ॥ ततस्तुमद्राधिपतिःप्रकृष्टधनुर्विकृप्यव्यसृजत्पृपत्कान् ॥ द्वाभ्यांशराभ्यांचतथैवराज्ञश्चिच्छेदचापंकुरुपुंगवस्य ॥ २१ ॥ तवंततो न्यत्सम
रेप्रगृह्यराजाधनुर्घोरतरंमहात्मा ॥ शल्यंतुविव्याधशरैःसमंताद्यथामहेंद्रानमुचिंशिताग्रैः ॥ २२ ॥ ततस्तुशल्येनवभिःपृपत्कैर्भीमस्यराज्ञश्चयुधिष्ठिरस्य ॥
निकृत्यरौक्मेपटुवर्मणीतयोर्विदारयामासभुजौमहात्मा ॥ २३ ॥ ततोपरेणज्वलनार्कतेजसाक्षुरेणराज्ञोधनुरुन्ममाथ ॥ रूपश्वतस्यैवजघानसूतंपंड्विःशरैः
सोभिमुखःपपात ॥ २४ ॥ मद्राधिपश्चापियुधिष्ठिरस्यशरैश्चतुर्भिर्निजघानवाहान् ॥ वाहांश्वहत्वाव्यकरोन्महात्मायोधक्षयंधर्मसुतस्यराज्ञः ॥ २५ ॥ तथाकृ
तेराजनिभीमसेनोमद्राधिपस्याथततोमहात्मा ॥ छित्वाधनुर्वेगवताशरेणद्वाभ्यामविध्यत्सुभृशंनरेंद्रं ॥ २६ ॥ तथापरेणास्यजहारयंतुःकायाच्छिरःसंहननी
यमध्यात् ॥ जघानचाश्वान्श्वतुरःसुशीघ्रं तथाभृशंकुपितोभीमसेनः ॥ २७ ॥

॥ २८ ॥ २९ ॥ ३० ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ ३३ ॥ ३४ ॥ ३५ ॥ ३६ ॥ ३७ ॥ कर्मयुद्धरूपं अवशिष्टं स्वस्य भागं च निशम्या लोच्य शल्यवधे मनः कृत्वा इंद्रावरजस्य कृष्णस्य यथोक्तं वचनं च के इत्यन्वयः
 तमग्रणीः सर्वधनुर्धराणामेकं चरंतं समरेति वेगं ॥ भीमः शतेन व्यकिरच्छराणां माद्रीपुत्रः सहदेवस्तथैव ॥ २८ ॥ तैः सायकैर्मोहितं वीक्ष्य शल्यं भीमः शरैरस्य च
 कर्त्तवर्म ॥ स भीममेनेन निरुत्तवर्मा मद्राधिपश्चर्मसहस्रतारं ॥ २९ ॥ प्रगृह्य खड्गं चरथान्महात्मा प्रस्कंघ्रकुंतीसुतमभ्यधावत् ॥ छित्त्वारथेषां नकुलस्य सोथं
 युधिष्ठिरं भीमवलोभ्यधावत् ॥ ३० ॥ तंचापिराजानमथोत्पतंतं क्रुद्धं यथैवांतकमापतंतं ॥ धृष्टद्युम्नाद्रौपदेयाः शिखंडीशिनेश्च नपासहसापरीयुः ॥ ३१ ॥ अ
 थस्य चर्माप्रतिमं न्यकृतं द्रीमोमहात्मानवभिः पृपत्कैः ॥ खड्गं च भ्रष्टेर्निचकर्त्तमुष्टौ नदं प्रहृष्टवसैन्यमध्ये ॥ ३२ ॥ तत्कर्म भीमस्य समीक्ष्य लृष्टास्ते पांडवानां
 प्रवरारथौघाः ॥ नादं च चक्रुर्भृगुमुस्मयंतः शंखांश्च दध्नुः शशिसन्निकाशान् ॥ ३३ ॥ तेनाथशब्देन विभीषणेन तथाभितसंवलमप्रधृष्यं ॥ कांदिभूतं रुधिरे
 णोक्षितांगं विमंज्जकल्पं च नदाविपण्णं ॥ ३४ ॥ समद्राजः सहसा विकीर्णो भीमाग्रगैः पांडवयोधमुख्यैः ॥ युधिष्ठिरस्याभिमुखं जवेन सिंहो यथा मृगहृतोः प्रया
 तः ॥ ३५ ॥ सधर्मराजो निहताश्वसूतः क्रोधेन दीप्तो ज्वलनप्रकाशः ॥ दृष्ट्वा च मद्राधिपतिं स्मृतूर्णसमभ्यधावत्तमं रिवलेन ॥ ३६ ॥ गोविंदवाक्यं त्वरितं विचिं
 त्यं दधे मतिं शल्यविनाशनाय ॥ सधर्मराजो निहताश्वसूतारथेतिष्ठन् शक्तिमेवाभ्यकांसत् ॥ ३७ ॥ तच्चापिशल्यस्य निशम्य कर्म महात्मनो भागमथावशिष्टं ॥
 कृत्वामनः शल्यवधे महात्मा यथोक्तं मिद्रावरजस्य चक्रे ॥ ३८ ॥ सधर्मराजो मणिहेमदंडांजग्राहशक्तिं कनकप्रकाशां ॥ नेत्रे च दीप्ते सहसा विद्यत्यमद्राधिपं क्रु
 द्धमनानिरैक्षत् ॥ ३९ ॥ निरीक्षितो सौ नरदेवराज्ञापृतात्मनानिर्दहतकल्मषेण ॥ आंसीन्नयद्रस्मसान्मद्रराजस्तदद्भुतं मे प्रतिभाति राजन् ॥ ४० ॥ ततस्तु शक्तिं
 रुचिरो ग्रदंडां मणिप्रवेको ज्वलितां प्रदीप्तां ॥ चिक्षेप वेगात्सुभृशं महात्मा मद्राधिपायप्रवरः कुरूणां ॥ ४१ ॥ दीप्तमथैनां प्रहितां वलेन सविस्फुलिगां सहसापतं
 तीं ॥ प्रैक्षं सर्वे कुरवः समेता दिवो युगांते महतीमिवोल्कां ॥ ४२ ॥ तां कालरात्रीमिव पाशहस्तां यमस्य धात्रीमिव चोग्ररूपां ॥ सत्रह्यदंडप्रतिमाममोघांसस
 र्जयत्तो युधिधर्मराजः ॥ ४३ ॥ गंधस्रग्ग्यासनपानभोजनैरभ्यर्चितां पांडुसुतैः प्रयत्नात् ॥ सां वत्तं काग्निप्रतिमां ज्वलंतीं कृत्यामथर्वागिरसीमिवोग्रां ॥
 ॥ ४४ ॥ ईशानहेतोः प्रतिनिर्मितां तां त्वप्रा रिपूणाम सुदहभक्ष्यां ॥ भूम्यंतरिक्षादिजलाशयानि प्रसत्त्वभूतानि निहंतुमीशां ॥ ४५ ॥

॥ ३८ ॥ ३९ ॥ ४० ॥ ४१ ॥ ४२ ॥ ४३ ॥ ४४ ॥ अंतरिक्षादीत्यादिनाग्निवायू ॥ ४५ ॥

॥ ४६ ॥ ४७ ॥ ४८ ॥ ४९ ॥ तोयमिवमुप्रवेशां अप्रसक्ताअप्रतिहता नृपतेःशल्यस्य ॥ ५० ॥ ५१ ॥ ५२ ॥ ५३ ॥ ५४ ॥ ५५ ॥ ५६ ॥ ५७ ॥ ५८ ॥ ५९ ॥ ६० ॥ ६१ ॥ ६२ ॥ ६३ ॥
 घंटापताकांमणिवज्रनालां वैदूर्यचित्रांतपनीयदंडां ॥ त्वष्ट्राप्रयत्नान्नियमेनकृतांब्रह्मद्विपामंतकरीममोघां ॥ ४६ ॥ बलप्रयत्नादधिरूढवेगांमंत्रैश्चघोरैरभिमं
 व्ययत्नात् ॥ ससर्जमार्गेणचतांपरेणवधायमद्राधिपतेस्तदानीं ॥ ४७ ॥ हतोसिपापेत्यभिगर्जमानोरुद्रोंधकायांतकरंयथेषुं ॥ प्रसार्यवाहुंसुदृढंसुपाणिंक्रो
 धेननृत्यन्निवधर्मराजः ॥ ४८ ॥ तांसर्वशक्त्याप्रहितांसुशक्तियुधिष्ठिरेणाप्रतिवार्यवोर्यां ॥ प्रतिग्रहायाभिननर्दशल्यःसम्यग्घुतामग्निरिवाज्यधारां ॥ ४९ ॥
 सातस्यमर्माणिविदार्यशुभ्रमुरोविशालंचतथैवभित्वा ॥ विवेशगांतोयमिवाप्रसक्तायशोविशालंचतथैवभित्वा ॥ ५० ॥ नासाक्षिकर्णास्यविनिःसृतेनप्रस्यं
 दताचव्रणसंभवेन ॥ संसिक्तगात्रोरुधिरेणसोभूक्त्रोचोयथास्कंदहतोमहाद्रिः ॥ ५१ ॥ प्रसार्यवाहूचरथाद्गतोगांसंछिन्नवर्माकुरुनंदनेन ॥ महेंद्रवाहंप्रतिमो
 महात्मावज्राहतंशृंगमिवाचलस्य ॥ ५२ ॥ बाहूप्रसार्याभिमुखोधर्मराजस्यमद्रराट् ॥ ततोनिपतितोभूमाविंद्रध्वजइवोच्छ्रितः ॥ ५३ ॥ सतथाभिन्नसर्वा
 मोरुधिरेणसमुक्षितः ॥ प्रत्युद्गतइवप्रेम्णाभूम्यासनरपुंगवः ॥ ५४ ॥ प्रिययाकांतयाकांतःपतमानइवारसि ॥ चिरंभुक्त्वावसुमतींप्रियांकांतामिवप्रभुः ॥
 ५५ ॥ संवैरंगैःसमाश्लिष्यप्रसुप्तइवचाभवत् ॥ धर्म्यधर्मात्मनायुद्धेनिहतेधर्मसूनुना ॥ ५६ ॥ सम्यग्घुतइवस्विष्टःप्रशांतोमग्निरिवाध्वरे ॥ शक्त्याबिभिन्नह
 दयंकिप्रविद्धायुधध्वजं ॥ ५७ ॥ संशांतमपिमद्रेशंलक्ष्मोर्नैवविमुंचति ॥ ततोयुधिष्ठिरश्चापमादायेंद्रधनुश्चभं ॥ ५८ ॥ व्यधमद्विपतःसंख्येखगराडिवपन्नगा
 न् ॥ देहान्मुनिशितैर्भ्रैरिपूणांनाशयनक्षणात् ॥ ५९ ॥ ततःपार्थस्यवाणौघैरावृताःसैनिकास्तव ॥ निर्मालिताक्षाःक्षिप्वंतोभृशमन्योन्यमर्दिताः ॥ ६० ॥
 क्षरंतोरुधिरंदेहैर्विपन्नायुधजीविताः ॥ ततःशल्येनिपतितेमद्रराजानुजोयुवा ॥ ६१ ॥ भ्रातुस्तुल्योगुणैःसर्वैरथीपांडवमभ्ययात् ॥ विव्याधचनरश्रेष्ठोनारा
 चैर्बहुभिस्त्वरन् ॥ ६२ ॥ हतस्यापचितिंभ्रातुश्चिकीर्षुर्युद्धदुर्मदः ॥ तंविव्याधाशुगैःपद्भिर्धर्मराजस्त्वरन्निव ॥ ६३ ॥ कार्मुकंचास्यचिच्छेददक्षुराभ्यांध्वजमेव
 च ॥ ततोस्यदीप्यमानेनसुदृढेनशितेनच ॥ ६४ ॥ प्रमुखेवत्तमानस्यभ्रैनापाहरच्छिरः ॥ सकुंडलंतद्दृशंपतमानंशिरोरथात् ॥ ६५ ॥ पुण्यक्षयमनुप्राप्यपं
 तनूस्वर्गादिवच्युतः ॥ तस्यापकृत्तर्शापेनुशरीरंपतितंरथात् ॥ ६६ ॥

॥ ६४ ॥ ६५ ॥ स्वर्गात्स्वर्गमुखात्च्युतोभ्रष्टःअतएवपतनूतस्मादेव ॥ ६६ ॥

॥ ६७ ॥ ६८ ॥ ६९ ॥ ७० ॥ ७१ ॥ ७२ ॥ ७३ ॥ ७४ ॥ ७५ ॥ ७६ ॥ ७७ ॥ ७८ ॥ ७९ ॥ ८० ॥ ८१ ॥ ८२ ॥ ८३ ॥ ८४ ॥ ८५ ॥ ८६ ॥ ८७ ॥ ८८ ॥ ८९ ॥ ९० ॥

रुधिरेणावसिक्तांगदृष्ट्वासैन्यमभज्यत ॥ विचित्रकवचेतस्मिन्हतेमद्रुपानुजे ॥ ६७ ॥ हाहाकारंप्रकुर्वाणाः कुरवोभिप्रदुद्रुवुः ॥ शल्यानुजं हतं दृष्ट्वा त्रावका
स्यक्तजाविताः ॥ ६८ ॥ वित्रेसुः पांडवभयाद्रजोध्वस्तास्तदाभृशं ॥ तांस्तथाभज्यमानांस्तुकौरवान् भरतर्षभ ॥ ६९ ॥ शिनेर्नभाकिरन्वाणैरभ्यवर्ततसात्य
किः ॥ तमायांतंमहेष्वासंदुप्रसत्यंदुरासदं ॥ ७० ॥ हार्दिक्यस्वरितो राजन्प्रत्यगृह्णादभीतवत् ॥ तौसमेतौ महात्मानौ वार्ष्णेयौ वरवाजिनौ ॥ ७१ ॥ हार्दिक्यः
सात्यकिश्चैव सिंहाविवलं कटौ ॥ इपुभिर्विमलाभासैश्छादयंतौ परस्परं ॥ ७२ ॥ अर्चिर्भिरिवसूर्यस्य दिवाकरसमप्रभौ ॥ चापमार्गबलोद्धूतान्मार्गणान्
ष्णिसिंहयोः ॥ ७३ ॥ आकाशगानपश्यामपतंगानिवशीघ्रगान् ॥ सात्यकिं दशभिर्विध्वाहयांश्चास्यत्रिभिः शरैः ॥ ७४ ॥ चापमेकेन चिच्छेद हार्दिक्यो न तप
र्वणा ॥ तन्निरुत्तंधनुः श्रेष्ठमपास्य शिनिपुंगवः ॥ ७५ ॥ अन्यदादत्तवेगेन वेगवत्तरमायुधं ॥ तदादायधनुः श्रेष्ठं वरिष्ठः सर्वधन्विनां ॥ ७६ ॥ हार्दिक्यं दशभि
र्वाणैः प्रत्यविध्यस्तनांतरे ॥ ततोरथं युगेपांचच्छित्वा भ्रष्टैः सुसंयतैः ॥ ७७ ॥ अश्वांस्तस्यावधीत्तूर्णमुभौ च पाष्णि सारथी ॥ ततस्तं विरथं दृष्ट्वा रूपः शारद्वतः प्र
भो ॥ ७८ ॥ अपोवाहततः क्षिप्रं रथमारोप्य वीर्यवान् ॥ मद्रराजे हते राजन्विरथे कृतवर्मणि ॥ ७९ ॥ दुर्योधनवलंसर्वपुनरासीत्पराङ्मुखं ॥ तत्परेनान्वबुध्यंतसै
न्ये नरजसावृते ॥ ८० ॥ बलंतुहतभूयिष्ठं तदासीत्पराङ्मुखं ॥ ततो मुहूर्त्तान्ते पश्यन् रजोभ्रामंसमुत्थितं ॥ ८१ ॥ विविधैः शोणितस्त्रावैः प्रशांतं पुरुषर्षभ ॥ ततो
दुर्योधनो दृष्ट्वा भ्रष्टं स्वबलमंतिकात् ॥ ८२ ॥ जवेनापततः पार्थानेकः सर्वानवारयत् ॥ पांडवान्सरथान् दृष्ट्वा पृष्ट्युधं च पार्षतं ॥ ८३ ॥ आनत्तं च दुराधर्षशितैर्वा
णैरवारयत् ॥ तंपरेनाभ्यवर्त्ततमर्त्यामृत्युमिवागतं ॥ ८४ ॥ अथान्यं रथमास्थाय हार्दिक्योपिन्यवर्त्तत ॥ ततो युधिष्ठिरो राजा त्वरमाणो महारथः ॥ ८५ ॥ चतु
र्भिर्निजघानाश्चान्पत्रिभिः कृतवर्मणः ॥ विव्याध गौतमं चापि पद्भिर्भ्रष्टैः सुतेजनैः ॥ ८६ ॥ अश्वत्थामा ततो राजा हताश्वं विरथीकृतं ॥ तमपोवाह हार्दिक्यं स्वरथे
नयुधिष्ठिरात् ॥ ८७ ॥ ततः शारद्वतः पद्भिः प्रत्यविध्य युधिष्ठिरं ॥ विव्याध चाश्वान्निशितैस्तस्याष्टाभिः शिलीमुखैः ॥ ८८ ॥ एवमेतन्महाराजयुद्धशेषमवर्त्तत ॥
तवदुर्मत्रितेराजन्सहपुत्रस्य भारत ॥ ८९ ॥ तस्मिन्महेष्वासधरे विशस्ते संग्राममध्ये कुरुपुंगवेन ॥ पार्थाः समेताः परमप्रहृष्टाः शंखान्प्रदधुर्हतमीक्ष्य शल्यं ॥ ९० ॥

॥ ११ ॥ इतिशल्यपर्वणिनेलकंठीयेभारतभावदीपेसप्तदशोऽध्यायः ॥ १७ ॥ ॥ १८ ॥ ॥ १९ ॥ शल्येइति ॥ १ ॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥
 युधिष्ठिरंचप्रशशंसुराजौपुराकृतेवृत्रवधेयथेंद्रं ॥ चक्रुश्चनानाविधवाघशब्दान्निनादयंतोवसुधांसमेताः ॥ ११ ॥ इतिश्रीमहाभारतेशल्यपर्वणिशल्यव
 धेसप्तदशोऽध्यायः ॥ १७ ॥ ॥ १८ ॥ ॥ १९ ॥ संजयउवाच शल्येथनिहतेराजन्मद्रराजपदानुगाः ॥ रथाःसप्तशतावीरानिर्ययुर्महतोबलात् ॥ १ ॥
 दुर्योधनस्तुद्विरदमारुह्याचलसन्निभं ॥ छत्रेणधियमाणेनवीज्यमानश्चामरैः ॥ २ ॥ नगंतव्यंनगंतव्यमितिमाद्रानवारयत् ॥ दुर्योधनेनतेवीरावार्यमा
 णाःपुनःपुनः ॥ ३ ॥ युधिष्ठिरंजिघांसंतःपांडूनांप्राविशन्बलं ॥ तेतुशूरामहाराजकृतचित्ताश्वयोधने ॥ ४ ॥ धनुःशब्दमहत्कृत्वासहायुध्यंतपांडवैः ॥ श्रुत्वाच
 निहतंशल्यंधर्मपुत्रंचपीडितं ॥ ५ ॥ मद्रराजप्रियेयुक्तैर्मद्रकाणांमहारथैः ॥ आजगामततःपार्थोगांडीवंविक्षिपन्धनुः ॥ ६ ॥ पूरयन्रथघोपेणदिशःसर्वाम
 हारथः ॥ ततोर्जुनश्चभीमश्चमाद्रीपुत्रौचपांडवौ ॥ ७ ॥ सात्यकिश्चनरव्याघ्रोद्रौपदेयाश्चसर्वशः ॥ धृष्टद्युम्नःशिखंडीचपंचालाःसहसोमकैः ॥ ८ ॥ युधिष्ठिरंप
 रीप्संतःसमंतात्पर्यवारयन् ॥ तेसमंतात्परिवृताःपांडवाःपुरुपर्षभाः ॥ ९ ॥ क्षोभयंतिस्मतांसेनांमकराःसागरंयथा ॥ वृक्षानिवमहावाताःकंपयंतिस्मतावका
 न् ॥ १० ॥ पुरोवातेनगंगेवक्षोभ्यमाणामहानदी ॥ अक्षोभ्यततदाराजन्पांडूनांध्वजिनीततः ॥ ११ ॥ प्रस्कंधसेनांमहतींमहात्मानोमहारथाः ॥ वहवश्चक्रुश्च
 स्तत्रकसराजायुधिष्ठिरः ॥ १२ ॥ भ्रातरोवास्यतेशूरादृश्यंतेनेहकेनच ॥ धृष्टद्युम्नोथशैनेयोद्रौपदेयाश्चसर्वशः ॥ १३ ॥ पंचालाश्चमहावीर्याःशिखंडीचमहार
 थः ॥ एवंतान्वादिनःशूरान्द्रौपदेयामहारथाः ॥ १४ ॥ अभ्यघ्नन्युयुधानश्चमद्रराजपदानुगान् ॥ चक्रैर्विमथितैःकेचित्केचिच्छिन्नैर्महाध्वजैः ॥ १५ ॥ तेदृ
 श्यंतेपिसमरेतावकानिहंताःपरैः ॥ आलोक्यपांडवान्युद्धेयोधाराजन्समंततः ॥ १६ ॥ वार्यमाणाययुर्वेगात्पुत्रेणतवभारत ॥ दुर्योधनश्चतान्वीरान्वारयामा
 ससांत्त्रयन् ॥ १७ ॥ नचास्यशासनंकेचित्तत्रचक्रुर्महारथाः ॥ ततोगांधारराजस्यपुत्रःशकुनिरब्रवीत् ॥ १८ ॥ दुर्योधनंमहाराजवचनंवचनक्षमः ॥ किंनःसं
 प्रेक्षमाणानांमद्राणांहन्यतेबलं ॥ १९ ॥ नयुक्तमेतस्समरेत्वयितिष्ठतिभारत ॥ सहितैश्चापियोद्धव्यमित्येपसमयःकृतः ॥ २० ॥ अथकस्मात्परानेवघ्नतोमर्ष
 यसेनृप ॥ दुर्योधनउवाच वार्यमाणामयापूर्वनैतेचक्रुर्वचोमम ॥ २१ ॥ एतेविनिहताःसर्वेप्रस्कन्नाःपांडुवाहिनीं ॥ शकुनिरुवाच नभर्तुःशासनं
 वीरारणकुर्वन्मर्षिताः ॥ २२ ॥

॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥ प्रस्कन्नाःप्रपन्नाः ॥ २२ ॥

॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥ २६ ॥ २७ ॥ २८ ॥ २९ ॥ ३० ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ ३३ ॥ ३४ ॥ ३५ ॥ ३६ ॥ ३७ ॥ ३८ ॥ ३९ ॥ ४० ॥ इतिशल्यपर्वणिनैलकंडीयेभारतभावदीपेअष्टादशो
 अलंक्रीद्धमयैतेपांनायंकालउपेक्षितुं ॥ यामःसर्वेचसंभूयसवाजिरथकुंजराः ॥ २३ ॥ परित्रातुंमहेष्वासान्मद्रराजपदानुगान् ॥ अन्योन्यंपरिरक्षामोयत्नेनम
 हतानृप ॥ २४ ॥ एवंसर्वेनुसंचित्यप्रययुर्यत्रसैनिकाः ॥ संजयउवाच एवमुक्तस्तदाराजावलेनमहतावृतः ॥ २५ ॥ प्रययौसिंहनादेनकंपयन्निवमेदि
 नीं ॥ हतविद्वानगृहीतप्रहरध्वंनिकृतत ॥ २६ ॥ इत्यासीत्तुमुलःशब्दस्तवसैन्यस्यभारत ॥ पांडवास्तुरणेदृष्ट्वामद्रराजपदानुगान् ॥ २७ ॥ सहितानभ्यवर्त्ततगु
 ल्ममास्यायमध्यमं ॥ तेमुहूर्त्ताद्रणेवीराहस्ताहस्तिविशांपते ॥ २८ ॥ निहताःप्रत्यदृश्यंतमद्रराजपदानुगाः ॥ ततोःसंप्रयातानांहतामद्रास्तरस्विनः ॥ २९ ॥
 हृष्टाःकिलकिलाशब्दमकुर्वन्सहिताःपरे ॥ उत्थितानिकबंधानिसमदृश्यंतसर्वशः ॥ ३० ॥ पपातमहतीचोल्कामध्येनादित्यमंडलं ॥ स्यैर्भ्रैर्युगाक्षैश्चनिहतै
 श्रमहारथैः ॥ ३१ ॥ अश्वैर्निपतितैश्चैवसंघुन्नाभृदसुंधरा ॥ वातायमानैस्तुरगैर्युगासक्तैस्ततस्ततः ॥ ३२ ॥ अदृश्यंतमहाराजयोधास्तत्ररणजिरे ॥ भग्नच
 क्रानरथान्केचिदहरंस्तुरगारणे ॥ ३३ ॥ रथार्थकेचिदादायदिशोदशविवभ्रमुः ॥ तत्रतत्रव्यदृश्यंतयोक्त्रैःश्लिष्टाःस्मवाजिनः ॥ ३४ ॥ रथिनःपतमानाश्चदृश्यं
 तस्मनरोत्तमाः ॥ गगनात्प्रच्युताःसिद्धाःपुण्यानामिवसंक्षये ॥ ३५ ॥ निहतेपुचशूरेपुमद्रराजानुगेपुवै ॥ अस्मानापततश्चापिदृष्ट्वापार्थामहारथाः ॥ ३६ ॥
 अभ्यवर्त्ततवेगेनजयगृह्णाःप्रहारिणः ॥ बाणशब्दरवान्कृत्वाविमिश्रान्शंखनिःस्वनैः ॥ ३७ ॥ अस्मांस्तुपुनरासाद्यलब्धलक्षाःप्रहारिणः ॥ शरासनानिधुन्वा
 नाःसिंहनादात्प्रचुक्रुशुः ॥ ३८ ॥ ततोहतमभिप्रेक्ष्यमद्रराजवलंमहत् ॥ मद्रराजंचसंमरेदृष्ट्वाशूरंनिपातितं ॥ ३९ ॥ दुर्योधनवलंसर्वपुनरासीत्पराङ्मुखं ॥ व
 ध्यमानंमहाराजपांडवैर्जितकाशिभिः ॥ दिशोभेजेथसंभ्रांतंभ्रामितंदृढधन्विभिः ॥ ४० ॥ इतिश्रीमहाभारतेशल्यपर्वणिसंकुलयुद्धेअष्टादशोऽध्यायः
 ॥ १८ ॥ ॥ ७३ ॥ संजयउवाच पातितेयुधिदुर्धर्पेमद्रराजेमहारथे ॥ तावकास्तवपुत्राश्चप्रायशोविमुखाभवन् ॥ १ ॥ वणिजोनाविभिन्नायां
 यथागाधेऽपुवर्णवे ॥ अपारेपारमिच्छंतोहतेशूरेमहात्मना ॥ मद्रराजेमहाराजवित्रस्ताःशरविक्षताः ॥ २ ॥ अनाथानाथमिच्छंतोमृगाःसिंहार्दिताइव ॥ वृषा
 यथाभग्नशृंगाःशीर्णदंतायथागजाः ॥ ३ ॥ मध्याङ्गेप्रत्यपायामनिर्जिताजातशत्रुणा ॥ नसंधातुमनीकानिनचराजन्यराक्रमे ॥ ४ ॥ आसीद्दुद्धिर्हतेशल्ये
 भूयोयोधस्यकस्यचित् ॥ भीष्मेद्राणेचनिहतेसूतपुत्रेचभारत ॥ ५ ॥

ध्यायः ॥ १८ ॥ ॥ ७३ ॥ पातितेइति ॥ १ ॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥

॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥ २६ ॥ २७ ॥ २८ ॥ २९ ॥ ३० ॥
 यदुःखं तव यो धानां भयं चासीद्विशांपते ॥ तद्भयं सचनः शोको भूय एवाभ्यवर्तत ॥ ६ ॥ निराशाश्च जयेतस्मिन्हते शल्ये महारथे ॥ हतप्रवीरा विध्वस्तानि कृत्वा
 श्वशितैः शरैः ॥ ७ ॥ मद्रराजं हते राजन्यो धास्ते प्राद्रवन्भयात् ॥ अश्वानन्ये गजानन्ये रथानन्ये महारथाः ॥ ८ ॥ आरुह्य जवसंपन्नाः पादाताः प्राद्रवंस्तथा ॥ द्वि
 साहस्राश्च मातंगागिरिरूपाः प्रहारिणः ॥ ९ ॥ संप्राद्रवन्हते शल्यं अंकुशांगुष्ठनोदिताः ॥ ते रणाद्भ्रत श्रेष्ठतावकाः प्राद्रवन्दिशः ॥ १० ॥ धावतश्चाप्यपश्यामश्च
 समानान्शराहतान् ॥ तान्प्रभ्रान्द्रुतान्दृष्ट्वाहतोत्साहान्पराजितान् ॥ ११ ॥ अभ्यवर्तत पंचालाः पांडवाश्च जयैपिणः ॥ बाणशब्दश्चापिसिंहनादाश्च पु
 ष्कलाः ॥ १२ ॥ शंखशब्दश्च शूराणां दारुणः समपद्यत ॥ दृष्ट्वा तु कौरवं सैन्यं भयत्रस्तं प्रविद्रुतं ॥ १३ ॥ अन्योन्यं समभाषंत पंचालाः पांडवैः सह ॥ अघं राजा स
 त्यधृतिर्हता मित्रो युधिष्ठिरः ॥ १४ ॥ अघदुर्योधनो हीनो दीनायानृपतिश्चियः ॥ अघश्रुत्वा हतं पुत्रं धृतराष्ट्रोजनेश्वरः ॥ १५ ॥ विद्रुलः पतितो भूमौ क्लिबं प्रति
 पद्यतां ॥ अघजानातु कौंतेयं समर्थं सर्वधन्विनां ॥ १६ ॥ अघात्मानं च दुर्मैधा गर्हयिष्यति पापकृत् ॥ अघक्षत्तुर्वचः सत्यं स्मरतां ब्रुवतो हितं ॥ १७ ॥ अघप्रभृति
 पार्थं च प्रेष्यं भूत इवाचरन् ॥ विजानातु नृपो दुःखं यस्यासं पांडु नंदनैः ॥ १८ ॥ अघकृष्णस्य माहात्म्यं विजानातु महीपतिः ॥ अघार्जुनधनुर्घोषं घोरं जानातु संयुगे
 ॥ १९ ॥ अघाणां च बलं सर्वं वा द्वाश्व बलमाहव ॥ अघज्ञास्यति भीमस्य बलं घोरं महात्मनः ॥ २० ॥ हते दुर्योधने युद्धे शक्रेण वासुरेवले ॥ यत्कृतं भीमसेनेन दुः
 शासनवधे तदा ॥ २१ ॥ नान्यः कर्ता स्तिलोके स्मिन्हते भीमान्महाबलान् ॥ अघज्येष्ठस्य जानीतां पांडवस्य पराक्रमं ॥ २२ ॥ मद्रराजं हतं श्रुत्वा देवैरपि सुदुःसहं ॥
 अघज्ञास्यति संग्रामे माद्रीपुत्रौ सुदुःसहौ ॥ २३ ॥ निहते सौवले वीरे प्रवीरेपु च सर्वशः ॥ कथं जयोनते पांस्याघे पांचोद्गाधनं जयः ॥ २४ ॥ सात्यकिर्भीमसेनं
 श्वधृष्टद्युम्नश्च पार्षतः ॥ द्रौपद्यास्तनयाः पंचमाद्रीपुत्रौ च पांडवौ ॥ २५ ॥ शिखंडी च महेश्वासो राजा चैव युधिष्ठिरः ॥ ये पांचजगतो नाथो नाथः कृष्णो जनार्दनः
 ॥ २६ ॥ कथं ते पांजयोनस्याघे पांधर्मो व्यपाश्रयः ॥ भीष्मद्रोणं च कर्णं च मद्रराजानमेव च ॥ २७ ॥ तथा न्यान् नृपतीन्वीरान्गतशोथसहस्रशः ॥ कोन्यः शर्त्त
 रणे जेतु मृते पार्थाद्युधिष्ठिरात् ॥ २८ ॥ यस्य नाथो हर्षी केशः सदा सत्ययशोनिधिः ॥ इत्येवं वदमानास्ते हर्षेण महतायुताः ॥ २९ ॥ प्रभ्रान्स्तावकान्यो धान्सं दृष्ट्वाः
 पृष्ठतोन्वयुः ॥ धनं जयोरथानीकमभ्यवर्तत वीर्यवान् ॥ ३० ॥

॥ ३१ ॥ ३२ ॥ ३३ ॥ ३४ ॥ ३५ ॥ ३६ ॥ ३७ ॥ ३८ ॥ ३९ ॥ ४० ॥ ४१ ॥ ४२ ॥ ४३ ॥ ४४ ॥ ४५ ॥ ४६ ॥ ४७ ॥ ४८ ॥ ४९ ॥ ५० ॥ ५१ ॥ ५२ ॥ ५३ ॥ ५४ ॥ ५५ ॥ ५६ ॥
 माद्रीपुत्रौ च शकुनिं सात्यकिश्च महारथः ॥ तान्प्रेक्ष्य द्रवतः सर्वान्भीमसेन भयार्दितान् ॥ ३१ ॥ दुर्योधनस्तदासूतमब्रवीद्विजयाय च ॥ मामतिक्रमते पार्थो धनु
 प्पाणिमवस्थितं ॥ ३२ ॥ जघने सर्वसैन्यानां ममाश्वान्प्रतिपादय ॥ जघने युध्यमानं हिकौतियो मांसमंततः ॥ ३३ ॥ नोत्सहेदभ्यतिक्रान्तुं वेला मिव महोदधिः ॥
 पश्यसैन्यं महत्सूतपांडवैः समभिद्रुतं ॥ ३४ ॥ सैन्यरेणुं समुद्रुतं पश्यस्वैनं समंततः ॥ सिंहनादां श्ववद्गुशः शृणु घोरान्भयावहान् ॥ ३५ ॥ तस्माद्याहिशनैः सूत
 जघनं परिपालय ॥ मयि स्थिते च समरे निरुद्धे पुचपांडुपु ॥ ३६ ॥ पुनरावर्त्तते नूर्णं मामकं बलमोजसा ॥ तच्छ्रुत्वा तव पुत्रस्य शूरार्यसदृशं वचः ॥ ३७ ॥ सारथि
 हंमसंछन्नान्शनैरश्वानचोदयत् ॥ गजाश्वरथिभिर्हीनास्यक्तात्मानः पदातयः ॥ ३८ ॥ एकविंशतिसाहस्राः संयुगायावतस्थिरे ॥ नानादेशसमुद्रुतानानान
 गरवासिनः ॥ ३९ ॥ अवस्थितास्तदायोधाः प्रार्थयंतो महद्यशः ॥ तेषामापततांतत्रसंल्लष्टानां परस्परं ॥ ४० ॥ संमर्दः सुमहान् जज्ञे घोररूपो भयानकः ॥ भीम
 सेनस्तदाराजन्धृष्टद्युम्नश्च पार्षतः ॥ ४१ ॥ बलेन चतुरंगेण नानादेशानवारयत् ॥ भीममेवाभ्यवर्त्ततरणे न्येतुपदातयः ॥ ४२ ॥ प्रक्ष्वेड्यास्फोट्यसंल्लष्टावीरलो
 कंयियासवः ॥ आसाद्यभीमसेनं तु संरव्यायुद्धदुर्मदाः ॥ ४३ ॥ धार्तराष्ट्राविने दुर्हिना न्यामकथयन्कथां ॥ परिवार्यरणे भीमं निजं गृस्ते समंततः ॥ ४४ ॥ सव
 ध्यमानः समरे पदातिगणसंल्लतः ॥ न च चालततः स्थानान्मैनाक इव पर्वतः ॥ ४५ ॥ ते तु क्रुद्धामहाराजपांडवस्य महारथं ॥ निग्रहीतुं प्रवृत्ता हियो धांश्वान्यानवा
 रयत् ॥ ४६ ॥ अक्रुध्यतरणे भीमस्तैस्तदापर्यवस्थितैः ॥ सोवतीर्य रथात्तूर्णपदातिः समवस्थितः ॥ ४७ ॥ जातरूपप्रतिच्छन्नां प्रगृह्य महतीं गदां ॥ अवधीत्तावका
 न्यो धान्दं डपाणि र्वांतकः ॥ ४८ ॥ विप्रहीणरथाश्वान्स्तानवधीत्पुरुषपभः ॥ एकविंशतिसाहस्रान्यदातीन्समपोथयत् ॥ ४९ ॥ हंत्वा तत्पुरुषानीकं भीमः सत्य
 पराक्रमः ॥ धृष्टद्युम्नपुरस्कृत्य न चिरात्प्रवृक्ष्यत् ॥ ५० ॥ पादातानिहताभूमौ शिस्थिरेरुधिरोक्षिताः ॥ संभ्रमा इव वातेन कर्णिकाराः सुपुष्पिताः ॥ ५१ ॥ नाना
 शस्त्रसमायुक्तानानाकुंडलधारिणः ॥ नानाजात्याहतास्तत्र नानादेशसमागताः ॥ ५२ ॥ पताकाध्वजसंछन्नं पदातीनां महद्वलं ॥ निरुत्तं विवभौरौद्रं घोररूपं
 भयावहं ॥ ५३ ॥ युधिष्ठिरपुरोगाश्च सहसैन्यामहारथाः ॥ अभ्यधावन्महात्मानं पुत्रं दुर्योधनं तव ॥ ५४ ॥ ते सर्वे तावकान्दृष्ट्वा महेष्वासान्पराङ्मुखान् ॥ नात्य
 वर्त्तते ते पुत्रं वेलेव मकरालयं ॥ ५५ ॥ तद्द्रुतमपश्याम तव पुत्रस्य पौरुषं ॥ यदेकं सहिताः पार्यान्शेकुरतिवर्त्तितुं ॥ ५६ ॥

॥५७॥५८॥५९॥६०॥६१॥६२॥६३॥६४॥६५॥६६॥६७॥६८॥६९॥ इतिशाल्यपर्वणिनैलकंठीयेभारतभाष्येऊनविंशोऽध्यायः ॥ १९ ॥ ॥ ७ ॥ सन्नित्तेइति ॥१॥२॥३॥४॥

नातिदूरापयातंतुक्रतवुद्धिपलायने ॥ दुर्योधनःस्वकंसैन्यमब्रवीद्भृशविक्षतं ॥ ५७ ॥ नतदेशंप्रपश्यामिपृथिव्यांपर्वतेषुच ॥ यत्रयातान्नवाहन्युःपांडवाःकिं
सृतेनवः ॥ ५८ ॥ अत्यंचवलमेतेपांरुष्णौचभृशविक्षतौ ॥ यदिसर्वेत्रतिष्ठामोधुवंनोविजयोभवेत् ॥ ५९ ॥ विप्रयातांस्तुवोभिन्नान्यांडवाःरुतविप्रियाः ॥
अनुसृत्यहनिष्यंतिश्रेयान्नःसमरेवधः ॥ ६० ॥ शृण्वंतुक्षत्रियाःसर्वेयावंतोत्रसमागताः ॥ यदाशूरंचभीरुंचमारयत्यंतकःसदां ॥ ६१ ॥ कोनमृद्धोनयुध्येतपु
रुषःक्षत्रियोधुवं ॥ श्रेयोनोभीमसेनस्यक्रुद्धस्याभिमुखेस्थितं ॥ ६२ ॥ सुखःसांग्रामिकोमृत्युःक्षत्रधर्मेणयुध्यतां ॥ मर्त्येनावश्यमर्तव्यंगृहेष्वपिकदाचन ॥
॥ ६३ ॥ युध्यतःक्षत्रधर्मेणमृत्युरेपसनातनः ॥ हत्वेहसुखमाप्नोतिहतःप्रेत्यमहत्फलं ॥ ६४ ॥ नयुद्धधर्माच्छ्रेयान्वैपथाःस्वर्गस्यकौरवाः ॥ अचिरेणैवतांछो
कान्हतोयुद्धेसमभ्रुंते ॥ ६५ ॥ श्रुत्वातद्वचनंतस्यपूजयित्वाचपार्थिवाः ॥ पुनरेवाभ्यवर्त्ततपांडवानाततायिनः ॥ ६६ ॥ तानापततएवाशुव्यूहानीकाःप्रहारि
णः ॥ प्रत्युद्युस्तदापार्थाजयगृह्णाःप्रमन्यवः ॥ ६७ ॥ धनंजयोरथेनाजावभ्यवर्त्ततवीर्यवान् ॥ विश्रुतंत्रिपुलोकेषुव्याक्षिपन्गांडिवंधनुः ॥ ६८ ॥ माद्रीपुत्रौच
शकुर्निसात्यकिश्चमहाबलः ॥ जवेनाभ्यपतन्हेष्टायत्तावैतावकंबलं ॥ ६९ ॥ इतिश्रीमहाभारतेशाल्यपर्वणिसंकुलयुद्धेएकोनविंशोऽध्यायः ॥ १९ ॥ ॥ ७ ॥
संजयउवाच सन्नित्तेजनौघेतुशाल्वोस्लेच्छगणाधिपः ॥ अभ्यवर्त्ततसंकुद्धःपांडवानांमहद्वलं ॥ १ ॥ आस्थायसुमहानागंप्रभिन्नंपर्वतोपमं ॥ हसमैरा
वतप्रस्यममित्रगणमर्दनं ॥ २ ॥ योसौमहान्भद्रकुलप्रसूतःसुपूजितोधात्तराष्ट्रेणनित्यं ॥ सुकल्पितःशास्त्रविनिश्चयज्ञैःसदोपवात्यःसमरेपुराजन् ॥ ३ ॥ त
मास्थितोराजवरोवभूवयथोदयस्थःसविताक्षपांते ॥ सतननागप्रवरेणराजन्भ्युद्ययौपांडुसुतान्समेतान् ॥ ४ ॥ सितैःपृपत्कैर्विददारवेगैर्महेंद्रवज्रप्रतिमैः
सुघोरैः ॥ ततःशरान्वैसृजतोमहारणेयोधांश्वराजन्नयतोयमालयं ॥ ५ ॥ नास्यांतरंददृशुःस्वंपरेवायथापुरावज्रधरस्यदैत्याः ॥ ऐरावणस्थस्यचमूविमर्देऽदै
त्याःपुरावासवस्येवराजन् ॥ ६ ॥ तेषांडवाःसोमकाःसृजन्नाश्वतमेकनागंददृशुःसमंतात् ॥ सहस्रशोवैविचरंतमेकंयथामहेंद्रस्यगजंसमीपे ॥ ७ ॥ संद्राव्य
माणंतुबलंपरेषांपरीतकल्पंविबभौसमंततः ॥ नैवावतस्येसमरेभृशंभयाद्विमृद्यमानंतुपरस्परंतदा ॥ ८ ॥

पुरापूर्ववज्रधरस्यऐरावणस्थस्यवासवस्यपुराप्रथमेचमूविमर्देदैत्याअदैत्यादेवाश्वयथाअंतरंददृशुस्वथास्वेषेचअस्यशाल्वस्यांतरंददृशुरित्यन्वधः इवशब्दोवाक्यालंकारे ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥

॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥ २६ ॥

ततःप्रभग्रासहसामहाचमूःसापांडवीतेननराधिपेन ॥ दिशश्चतस्रःसहसाविधावितागजैद्रवेगंतमपारयंती ॥ ९ ॥ दृष्ट्वाचतांवेगवतींप्रभग्रांसर्वेत्वदीयायुधि
 योधमुख्याः ॥ अपूजयंस्तेनुराधिपंतं दध्मुश्चशंखान्शशिसन्निकाशान् ॥ १० ॥ श्रुत्वानिनादंत्वथकौरवाणांहर्षाद्विमुक्तंसहशंखशब्दैः ॥ सेनापतिःपांडव
 स्तंजयानांपांचालपुत्रोममृपेनकोपात् ॥ ११ ॥ ततस्तुतंवैद्विरदंमहात्माप्रत्युद्ययौत्वरमाणोजयाय ॥ जंभोयथाशक्रसमागमवैनागेंद्रमेरावणमिंद्रवाद्यं ॥
 ॥ १२ ॥ तमापतंतंसहसातुदृष्ट्वापांचालपुत्रंयुधिराजसिंहः ॥ तंवैद्विपंप्रेपयामासतूर्णवधायराजन्द्रुपदात्मजस्य ॥ १३ ॥ सतंद्विपेंद्रंसहसापतंतमविध्यदग्नि
 प्रतिभैःपृपत्कैः ॥ कर्मारधौतैर्निशितैर्ज्वलद्भिर्नाराचमुख्यैस्त्रिभिरुग्रवेगैः ॥ १४ ॥ ततोपरान्यंचशतान्महात्मानाराचमुख्यान्विससर्जकुंभे ॥ सतैस्तुविद्धःपर
 मद्विपोरणेतदापरावृत्यभृशंप्रदुद्रुवे ॥ १५ ॥ तंनगराजंसहसाप्रणुन्नंविद्राव्यमाणंविनिवर्त्यशाल्वः ॥ तोत्रांकुशैःप्रेपयामासतूर्णपंचालराजस्यरथंप्रदिश्य
 ॥ १६ ॥ दृष्ट्वापतंतंसहसातुनागंधृष्टुघ्नःस्वरथाच्छीघ्रमेव ॥ गदांप्रगृह्योग्रजवेनवीरोभूमिंप्रपन्नोभयविह्वलांगः ॥ १७ ॥ सतंरथंहेमविभूषितांगंसाश्वंससूतं
 सहसाविमृद्य ॥ उल्लिप्यहस्तेननदन्महाद्विपोविपोथयामासवसुंधरातले ॥ १८ ॥ पांचालराजस्यसुतंचदृष्ट्वातदादितंनगवरेणतेन ॥ तमभ्यधावत्सहसाजवे
 नभीमःशिखंडीचशिनेश्वनमा ॥ १९ ॥ शैश्ववेगंसहसानिगृह्यतस्याभितोव्यापततोगजस्य ॥ ससंगृहीतोरथिभिर्गजवैचचालतैर्वार्यमाणश्चसंख्ये ॥ २० ॥
 ततःपृपत्कान्प्रवर्षराजासूर्योयथारश्मिजालंसमंतान् ॥ तैराशुगैर्वद्व्यमानारथौघाःप्रदुद्रुवुःसहितास्तत्रतत्र ॥ २१ ॥ तत्कर्मशाल्वस्यसमीक्ष्यसर्वेपांचाल
 पुत्रानृपस्तंजयाश्च ॥ हाहाकारैर्नादयंतिस्मयुद्धेद्विपंसमंताद्गुरुधुर्नराय्याः ॥ २२ ॥ पांचालपुत्रस्वरितस्तुशूरोगदांप्रगृह्याचलशृंगकल्पां ॥ ससंभ्रमंभारतशत्रु
 घातीजवेनवीरोनुससारनागं ॥ २३ ॥ ततस्तुनागंधरणीधराभमदंस्रवंतंजलदप्रकाशं ॥ गदांसमाविध्यभृशंजघानपंचालराजस्यसुतस्तरस्वी ॥ २४ ॥ सभि
 न्नकुंभःसहसाविनद्यमुखात्प्रसूतंक्षतजंविमुंचन् ॥ पपातनागोधरणीधराभःक्षितिप्रकंपाच्चलितोयथाद्रिः ॥ २५ ॥ निपात्यमानेतुतदागजैर्द्रहाहाकृततवपु
 त्रस्यसैन्ये ॥ सशाल्वराजस्यशिनिप्रवीरोजहारभल्लेनशिरःशितेन ॥ २६ ॥

॥ २७ ॥ इतिशाल्यपर्वणिनेलकंठीयेभारतभावदीपविशतितमोऽध्यायः ॥ २० ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ तस्मिन्निति ॥ १ ॥ २ ॥ सात्वतंरुतवर्माणं ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥

ल्लतोत्तमांगोयुधिसात्वितेनपपातभूमौसहनागराज्ञा ॥ यथाद्रिशृंगंसुमहत्पणुन्नं वज्रेणदेवाधिपचोदितेन ॥ २७ ॥ इतिश्रीमहाभारतेशाल्यपर्वणिशाल्व
वधेविंशतितमोऽध्यायः ॥ २० ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ संजयउवाच तस्मिंस्तुनिहतेशूरेशाल्वेसमितिशोभने ॥ तवाभज्यद्वलंवेगाद्वातेनेव
महाद्रुमः ॥ १ ॥ तस्यभ्रंवलं दृष्ट्वाकृतवर्मामहारथः ॥ दधारसमरेशूरःशत्रुसैन्यमहावलः ॥ २ ॥ सन्नित्तस्तुतेशूरादृष्ट्वासात्वतमाहवे ॥ शैलोपमंस्थिरंरा
जनूकीर्यमाणंशरैर्युधि ॥ ३ ॥ ततःप्रवृत्तेयुद्धंकुरुणांपांडवैःसह ॥ निवृत्तानांमहाराजमृत्युं कृत्वानिवर्तने ॥ ४ ॥ तत्राश्रयमभूद्युद्धंसात्वतस्यपरैःसह ॥ य
देकोवारयामासपांडुसेनांदुरासदां ॥ ५ ॥ तेषामन्योन्यमुद्धदांकृतेकर्मणिदुष्करे ॥ सिंहनादःप्रहृष्टानां दिविस्पृकसुमहानभूत् ॥ ६ ॥ तेनशब्देनवित्रस्तान्यं
चालान्भरतर्षभ ॥ शिनेर्नमामहाबाहुरन्वपद्यतसात्यकिः ॥ ७ ॥ ससमासाधराजानंक्षेमधूर्तिमहावलं ॥ समञ्जिनिशितैर्वाणैरनयद्यमसादनं ॥ ८ ॥ तमायां
तंमहाबाहुंप्रवपंतंशितानशरान् ॥ जवनाभ्यपतद्दीमान्हादिक्प्यःशिनिपुंगवं ॥ ९ ॥ सात्वतौचमहावीर्यौधन्विनौरथिनांवरौ ॥ अन्योन्यमभिधावेतांशस्त्रप्रव
रंधारिणौ ॥ १० ॥ पांडवाःसहपंचालायोधाश्चान्येनृपोत्तमाः ॥ प्रेक्षकाःसमपद्यंततयोर्घोरिसमागमे ॥ ११ ॥ नाराचैर्वत्सदंतैश्चवृष्णयंधकमहारथौ ॥ अभिज
घ्नतुरन्योन्यंप्रहृष्टाविवकुंजरौ ॥ १२ ॥ चरंतौविविधाभार्गान्हादिक्प्यशिनिपुंगवौ ॥ मुहुंरंतर्दधातेतौवाणवृष्ट्यापरस्परं ॥ १३ ॥ चापवेगवलोद्धूतान्मार्गणान्
वृष्णिसिंहयोः ॥ आकाशेसमपश्यामपतंगानिवशीघ्रगान् ॥ १४ ॥ तमेकंसत्यकर्माणमासाद्यत्सदिकात्मजः ॥ अविध्यन्निशितैर्वाणैश्चतुर्भिश्चतुराहयान् ॥ १५ ॥
सदीर्घबाहुःसंकुद्धस्तोत्रादिदिवद्विपः ॥ अष्टभिःकृतवर्माणमविध्यत्परमेपुभिः ॥ १६ ॥ ततःपूर्णायतोत्सृष्टैःकृतवर्माशिलाशितैः ॥ सात्यकिंत्रिभिराहत्यध
नुरेकेनचिच्छिदे ॥ १७ ॥ निकृत्तंतद्दनुःश्रेष्ठमपास्यशिनिपुंगवः ॥ अन्यदादत्तवेगेनशैनेयःसशरंधनुः ॥ १८ ॥ तदादायधनुःश्रेष्ठंवरिष्ठःसर्वधन्विनां ॥ आरो
प्यचधनुःशीघ्रंमहावीर्यमहावलः ॥ १९ ॥ अमृत्युमाणांधनुपश्चेदंनंकृतवर्मणा ॥ कुपितोतिरथःशीघ्रंकृतवर्माणमभ्ययात् ॥ २० ॥ ततःसुनिशितैर्वाणै
र्दशभिःशिनिपुंगवः ॥ जघानमूतंचाश्वांश्चध्वजंचकृतवर्मणः ॥ २१ ॥ ततोराजन्महेश्वासःकृतवर्मामहारथः ॥ हताश्वसूतंसंप्रेक्ष्यरथंहेमपरिष्कृतं ॥ २२ ॥

॥ ७ ॥ ८ ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥

॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥ २६ ॥ २७ ॥ २८ ॥ २९ ॥ ३० ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ ३३ ॥ ३४ ॥ ३५ ॥ ३६ ॥ ३७ ॥ इतिशल्यप० नै० भारतभा० एकविंशोऽध्यायः २१ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥
 रोपेणमहताविष्टःशूलमुद्यम्यमारिष ॥ चिक्षेपभुजवेगेनजिघांसुःशिनिपुंगवं ॥ २३ ॥ तच्छूलंसात्वतोल्याजौनिभिद्यनिशितैःशरैः ॥ चूर्णितंपातयामासमो
 हयन्निवमाधवं ॥ २४ ॥ ततोऽपरेणभलेनलघेनंसमताडयत् ॥ युयुधेयुयुधानेनहताश्वोहतसारथिः ॥ २५ ॥ कृतवर्माकृतस्तेनधरणीमन्वपद्यत ॥ तस्मिन्सा
 त्यकिनार्वरिहैरयेविरथीकृते ॥ २६ ॥ समपद्यतसर्वेषांसैन्यानांसुमहद्भयं ॥ पुत्रस्यतवचात्यर्थंविपादःसमजायत ॥ २७ ॥ हतसूतेहताश्वेतुविरथेकृतवर्मणि ॥
 हताश्वंचसमालक्ष्यहतसूतमरिंदम ॥ २८ ॥ अभ्यधावल्कपोराजन्जिघांसुःशिनिपुंगवं ॥ तमारोप्यरथोपस्थेमिपतांसर्वधन्विनां ॥ २९ ॥ अपोवाहमहाबाहुं
 तूर्णमायोधनादपि ॥ शैनेयेधिष्ठितेराजन्विरथेकृतवर्मणि ॥ ३० ॥ दुर्योधनवलंसर्वपुनरासीत्पराङ्मुखं ॥ तत्परेनान्वबुध्यंतसैन्येनरजसावृताः ॥ ३१ ॥ ताव
 काःप्रद्रुताराजन्दुर्योधनमृतेनृपं ॥ दुर्योधनस्तुसंप्रेक्ष्यभ्रंस्वलमंतिकात् ॥ ३२ ॥ जवेनाभ्यपतत्तूर्णसर्वाश्वेकोन्यवारयत् ॥ पांडुश्चसर्वान्संकुद्धोऽपृष्टद्युध्नंच
 पार्षतं ॥ ३३ ॥ शिखंडिनद्रौपदेयान्यंचालानांचयेगणाः ॥ केकयान्सोमकांश्चैवसृजयांश्चैवमारिष ॥ ३४ ॥ असंभ्रमंदुराधर्षःशितैर्वाणैरवाकिंस् ॥ अति
 ष्टदाहवेयत्तःपुत्रस्तवमहावलः ॥ ३५ ॥ यथायज्ञेमहानग्निर्मत्रपूतःप्रकाशवान् ॥ तथादुर्योधनोराजासंग्रामेसर्वतोभवत् ॥ ३६ ॥ तंपरेनाभ्यवर्त्ततमत्यामि
 त्युमिवाहवे ॥ अथान्यंरथमास्थायहार्दिक्यःसमपद्यत ॥ ३७ ॥ इतिश्रीमहाभारतेशल्यपर्वणिसात्यकिकृतवर्मयुद्धेएकविंशोऽध्यायः ॥ २१ ॥ ॥ ७ ॥
 संजयउवाच पुत्रस्तुतेमहाराजरथस्थोरथिनांवरः ॥ दुरुत्सहोवभौयुद्धेयथारुद्रःप्रतापवान् ॥ १ ॥ तस्यवाणसहस्रैस्तुप्रच्छन्नात्यभवन्मही ॥ परांश्चसिषि
 चेषाणैर्धाराभिरिवपर्वतान् ॥ २ ॥ नचसोस्तिपुमान्कश्चित्पांडवानांवलार्णवे ॥ हयोगजोरथोवापियःस्याद्वाणैरविक्षतः ॥ ३ ॥ यंयंहिसमरेयोधंप्रपश्यामि
 विशांपते ॥ ससवाणैश्चितोभृद्वैपुत्रेणतवभारत ॥ ४ ॥ यथासैन्येनरजसासमुद्भूतेनवाहिनी ॥ प्रत्यदृश्यतसंच्छन्नातथावाणैर्महात्मनः ॥ ५ ॥ वाणभूतामपश्या
 मपृथिवींपृथिवीपते ॥ दुर्योधनेनप्रकृतांसिप्रहस्तेनधन्विना ॥ ६ ॥ तेषुयोधसहस्रेषुतावकेषुपरेषुच ॥ एकोदुर्योधनोल्यासीत्पुमानितिमतिर्मम ॥ ७ ॥ तत्रा
 द्रुतमपश्यामतवपुत्रस्यविक्रमं ॥ यदकंसहिताःपार्थानाभ्यवर्त्ततभारत ॥ ८ ॥ युधिष्ठिरंशतेनाजौविव्याधभरतर्षभ ॥ भीमसेनंचसप्तत्यासहदेवंचपंचभिः
 ॥ ९ ॥ नकुलंचचतुःषष्ट्याऽपृष्टद्युध्नंचपंचभिः ॥ सप्तभिर्द्रौपदेयांश्चत्रिभिर्विव्याधसात्यकिं ॥ १० ॥

पुत्रइति ॥ १ ॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥

... १२ ॥ ... १३ ॥ ... १४ ॥ ... १५ ॥ ... १६ ॥ ... १७ ॥ ... १८ ॥ ... १९ ॥ ... २० ॥ ... २१ ॥ ... २२ ॥ ... २३ ॥ ... २४ ॥ ... २५ ॥ ... २६ ॥ ... २७ ॥ ... २८ ॥ ... २९ ॥ ... ३० ॥ ... ३१ ॥ ... ३२ ॥ ... ३३ ॥ ... ३४ ॥ ... ३५ ॥ ... ३६ ॥ ... ३७ ॥ ... ३८ ॥ ... ३९ ॥ ... ४० ॥ ... ४१ ॥ ... ४२ ॥ ... ४३ ॥ ... ४४ ॥ ... ४५ ॥ ... ४६ ॥ ... ४७ ॥ ... ४८ ॥ ... ४९ ॥ ... ५० ॥ ... ५१ ॥ ... ५२ ॥ ... ५३ ॥ ... ५४ ॥ ... ५५ ॥ ... ५६ ॥ ... ५७ ॥ ... ५८ ॥ ... ५९ ॥ ... ६० ॥ ... ६१ ॥ ... ६२ ॥ ... ६३ ॥ ... ६४ ॥ ... ६५ ॥ ... ६६ ॥ ... ६७ ॥ ... ६८ ॥ ... ६९ ॥ ... ७० ॥ ... ७१ ॥ ... ७२ ॥ ... ७३ ॥ ... ७४ ॥ ... ७५ ॥ ... ७६ ॥ ... ७७ ॥ ... ७८ ॥ ... ७९ ॥ ... ८० ॥ ... ८१ ॥ ... ८२ ॥ ... ८३ ॥ ... ८४ ॥ ... ८५ ॥ ... ८६ ॥ ... ८७ ॥ ... ८८ ॥ ... ८९ ॥ ... ९० ॥ ... ९१ ॥ ... ९२ ॥ ... ९३ ॥ ... ९४ ॥ ... ९५ ॥ ... ९६ ॥ ... ९७ ॥ ... ९८ ॥ ... ९९ ॥ ... १०० ॥

॥३७॥ ३८ ॥ ३९ ॥ ४० ॥ ४१ ॥ ४२ ॥ पत्रं वाहने ॥ ४३ ॥ ४४ ॥ ४५ ॥ ४६ ॥ ४७ ॥ ४८ ॥ ४९ ॥ इतिशल्यपर्वणिनेलकंडोयेभारतभावादीपेद्वाविंशोऽध्यायः ॥२२॥ ॥७॥ ॥७॥

घोररूपमसंवार्यनिर्मर्यादमवर्त्तत ॥ तेचसंपीडयामासुरिंद्रियाणीववालिशं ॥ ३७ ॥ सचताम्रतिसंख्यःप्रत्ययोधयदाहवे ॥ एवंचित्रमभूद्युद्धंतस्यतैःसहभा
स्त ॥ ३८ ॥ उत्थायोत्थायहिययादेहिनाभिद्रियैर्विभो ॥ नराश्रैवनरैःसार्धंदंतिनोदंतिभिस्तया ॥ ३९ ॥ हयाहयैःसमासकारयिनोरथिभिःसह ॥ संकुलंचा
भवद्भूयोघोररूपंविशांपते ॥ ४० ॥ इदंचित्रमिदंघोरमिदंरौद्रमितिप्रभो ॥ युद्धान्यासन्महाराजघोराणिचबहूनिच ॥ ४१ ॥ तेसमासाद्यसमरेपरस्परमरिंद
माः ॥ व्यनदंश्रैवजघ्नुश्चसमासाद्यमहाहवे ॥ ४२ ॥ तेषांपत्रसमुद्भूतरजस्तीव्रमदृश्यत ॥ वातेनचोद्धतराजन्धावद्दिश्राश्रसादिभिः ॥ ४३ ॥ रथनेमिसमुद्भूतं
निःश्वासैश्चापिदंतिनां ॥ रजःसंध्याभ्रकलिलंदिवाकरपथंययौ ॥ ४४ ॥ रजसातेनसंपृक्तोभास्करोनिप्रभःरुतः ॥ संछादिताभवद्भूमिस्तेचशूरामहारथाः
॥ ४५ ॥ मुहूर्त्तादिवसंवृत्तंनारजस्कंसमततः ॥ वीरशोणितसिक्तायांभूमौभरतसत्तम ॥ ४६ ॥ उपाशाम्यत्तस्तीव्रंतद्रजोघोरदर्शनं ॥ ततोपश्यमहंभूयोदंद्
युद्धानिभारत ॥ ४७ ॥ यथाप्राणंयथाश्रेष्ठंमध्याङ्गेवैसुदारुणं ॥ वर्मणांतत्रराजेंद्रव्यदृश्यंतोज्वलाःप्रभाः ॥ ४८ ॥ शब्दश्चतुमुलःसंख्येशराणांपततामंभूत् ॥
महावेणुवनस्येवदत्त्यमानस्यपर्वते ॥ ४९ ॥ इतिश्रीमहाभारतेशल्यपर्वणिसंकुलयुद्धेद्वाविंशोऽध्यायः ॥ २२ ॥ ॥७॥ ॥७॥ संजयउवाच
वर्त्तमानेतदायुद्धेघोररूपेभयानके ॥ अभज्यतवलंतत्रतवपुत्रस्यपांडवैः ॥ १ ॥ तांस्तुयत्नेनमहतासन्निवार्यमहारथान् ॥ पुत्रस्तेयोधयामांसपांडवानाम
नीकिनीं ॥ २ ॥ निवृत्ताःसहसायोधास्तवपुत्रजयैषिणः ॥ सन्निवृत्तेषुतेष्वेवंयुद्धमासीत्सुदारुणं ॥ ३ ॥ तावकानांपरेपांचदेवासुररणोपमं ॥ परेषांतवसैन्ये
वानासीत्कश्चित्पराङ्मुखः ॥ ४ ॥ अनुमानेनयुध्यंतेसंज्ञाभिश्चपरस्परं ॥ तेषांक्षयोमहानासीद्युध्यतामितरेतरं ॥ ५ ॥ ततोयुधिष्ठिरोराजाक्रोधेनमहतायुतः ॥
जिगीषमाणःसंग्रामेधार्तराष्ट्रान्सराजकान् ॥ ६ ॥ त्रिभिःशारद्वतंविध्वारुक्मपुंखैःशिलाशितैः ॥ चतुर्भिर्निजघानाश्वान्नाराचैःरुतवर्मणः ॥ ७ ॥ अश्वत्थामा
तुहार्दिक्यमपोवाहयशस्विनं ॥ अथशारद्वतोष्ठाभिःप्रत्यविद्धयुधिष्ठिरं ॥ ८ ॥ ततोदुर्योधनोराजारथान्सप्तशतानरणे ॥ प्रैषयद्यत्रराजासौधर्मपुत्रोयुधिष्ठि
रः ॥ ९ ॥ तेरथारथिभिर्युक्तामनोमारुतरंहसः ॥ अभ्यद्रवंतसंग्रामेकोतियस्यरथंप्रति ॥ १० ॥ तेसमंतान्महाराजपरिवार्ययुधिष्ठिरं ॥ अदृश्यंसायकैश्चकुर्म
घाइचदिवाकरं ॥ ११ ॥

वर्त्तमानेइति ॥ १ ॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥

॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥ २६ ॥ २७ ॥ २८ ॥ २९ ॥ ३० ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ ३३ ॥ ३४ ॥ ३५ ॥ ३६ ॥ ३७ ॥
 तेह्रवाधर्मराजानंकौरवेयैस्तथाकृतं ॥ नामृत्यंतसुसंख्याःशिखंडिप्रमुखारथाः ॥ १२ ॥ रथैरश्ववरैर्युक्तैःकिंकिणीजालसंवृतैः ॥ आजग्मुरथरक्षंतःकुंतीपु
 त्रंयुधिष्ठिरं ॥ १३ ॥ ततःप्रवृत्तेरौद्रःसंग्रामःशोणितोदकः ॥ पांडवानांकुरूणांचयमराष्ट्रविवर्धनः ॥ १४ ॥ रथान्सप्तशतान्दृष्ट्वाकुरूणामात्रतायिनां ॥ पांड
 वाःसहपंचालैःपुनरेवाभ्यवारयन् ॥ १५ ॥ तत्रयुद्धमहच्चासीत्तवपुत्रस्यपांडवैः ॥ नचतत्तादृशंदृष्टंनैवचापिपरिश्रुतं ॥ १६ ॥ वर्त्तमानेतदायुद्धेनिर्मर्या
 देसमंततः ॥ वध्यमानेषुयोधेषुतावकेष्वितरेषुच ॥ १७ ॥ विनदत्सुचयोधेषुशंखवर्यैश्चपूरितैः ॥ उक्कृष्टैःसिंहनादैश्चगर्जितैश्चैवधन्विनां ॥ १८ ॥ अतिप्र
 वृत्तेयुद्धेचष्टिद्यमानेषुमर्मसु ॥ धावमानेषुयोधेषुजयगृद्धिषुमारिषु ॥ १९ ॥ संहारेसर्वतोजातेषुयिव्यांशोकसंभवे ॥ बद्धीनामुत्तमस्त्रीणांसीमंतोद्दरणेत
 या ॥ २० ॥ निर्मर्यादेमहायुद्धेवर्त्तमानेषुदारुणे ॥ प्रादुरासन्विनाशायतदोत्पाताःसुदारुणाः ॥ २१ ॥ चचालशब्दंकुर्वाणासपर्वतवनामही ॥ सदंडाःसो
 ल्लुकाराजन्कीर्यमाणाःसमंततः ॥ २२ ॥ उल्काःपेतुर्दिवोभूमावाहत्यरविमंडलं ॥ विष्वग्वाताःप्रादुरासन्नीचैःशर्करवर्षिणः ॥ २३ ॥ अश्रूणिमुमुक्षुर्नागावे
 पयुंचासृशन्भृशं ॥ एतान्घोराननाहत्यसमुत्पातान्सुदारुणान् ॥ २४ ॥ पुनर्युद्धायसंयत्ताःक्षत्रियास्तस्युरव्याथाः ॥ रमणीयेकुरुक्षेत्रेपुण्येस्वर्गयियासवः ॥
 ॥ २५ ॥ ततोगांधारराजस्यपुत्रःशकुनिरब्रवीत् ॥ युद्धध्वमग्रतोयावत्पृष्ठतोहन्मिपांडवान् ॥ २६ ॥ ततोऽनःसंप्रयातानांमद्रयोधास्तरस्विनः ॥ दृष्ट्वाःकिलकिला
 शब्दमकुर्वंतपरेतया ॥ २७ ॥ अस्मांस्तुपुनरासाद्यलब्धलक्ष्मादुरासदाः ॥ शरासनानिधुन्वतःशरवर्षैरवाकिरन् ॥ २८ ॥ ततोहतंपरैस्तत्रमद्रराजवलंतदा ॥ दु
 र्योधनबलंदृष्ट्वापुनरासीत्यराड्भुखं ॥ २९ ॥ गांधारराजस्तुपुनर्वाक्यमाहततोबली ॥ निवर्त्तध्वमधर्मज्ञायुध्यध्वंकिंस्तेनवः ॥ ३० ॥ अनीकंदशसाहस्रमश्व
 नांभरतर्षभ ॥ आसीद्गांधारराजस्यविशालप्रासयोधिनां ॥ ३१ ॥ बलेनतेनविक्रम्यवर्त्तमानेजनक्षये ॥ पृष्ठतःपांडवानीकमभ्यघ्नन्निशितैःशरैः ॥ ३२ ॥ त
 दश्रमिववातेनक्षिप्यमाणंसमंततः ॥ अज्ज्यतमहाराजपांडूनांसुमहद्वलं ॥ ३३ ॥ ततोयुधिष्ठिरःप्रेक्ष्यभग्नंस्वबलमंतिकात् ॥ अभ्यनोदयदध्यग्रःसंहदेवंगहा
 बलं ॥ ३४ ॥ असौसुबलपुत्रोनोजघनंपांड्वदंशितः ॥ सैन्यानिमूढयत्येषपश्यपांडवदुर्मतिं ॥ ३५ ॥ गच्छत्वद्रौपदेयैश्चशकुनिंसौवलंजहि ॥ रथानीकमहंघ
 क्ष्येपंचालसहितोनघ ॥ ३६ ॥ गच्छंतुकुंजराःसर्वेवाजिनश्चसहत्वयां ॥ पादातःशत्रिसाहस्राःशकुनितैर्वृतोजहि ॥ ३७ ॥

॥ ३८ ॥ ३९ ॥ ४० ॥ ४१ ॥ ४२ ॥ ४३ ॥ ४४ ॥ ४५ ॥ ४६ ॥ ४७ ॥ ४८ ॥ ४९ ॥ ५० ॥ ५१ ॥ ५२ ॥ ५३ ॥ ५४ ॥ ५५ ॥ ५६ ॥ ५६ ॥ ५७ ॥ ५८ ॥ ५९ ॥ ६० ॥ ६१ ॥ ६२ ॥ ६३ ॥
 ततोगजाःसप्तशताश्रापपाणिभिरास्थिताः ॥ पंचचाश्वसहस्राणिसहदेवश्ववीर्यवान् ॥ ३८ ॥ पादाताश्वत्रिसाहस्राद्रौपदेयाश्वसर्वशः ॥ रणेत्यभ्यद्रवंस्तेतु
 शकुनियुद्धदुर्मदं ॥ ३९ ॥ ततस्तुसौबलोराजन्नभ्यतिक्रम्यपांडवान् ॥ जघानपृष्ठतःसेनांजयगृहःप्रतापवान् ॥ ४० ॥ अश्वारोहास्तुसंख्याःपांडवानांतरस्वि
 नां ॥ प्राविशन्सौबलानीकमभ्यतिक्रम्यतान्स्थान् ॥ ४१ ॥ तेतत्रसादिनःशूराःसौबलस्यमहद्वलं ॥ रणमध्येव्यतिष्ठंतशरवर्षैरवाकिरन् ॥ ४२ ॥ तदुद्यतगदा
 प्रासमकापुरुषसेवितं ॥ प्रावर्त्ततमहद्युद्धंराजन्दुर्मंत्रितेतव ॥ ४३ ॥ उपारमंतज्याशब्दाःप्रेक्षकारथिनोभवन् ॥ नहिस्वेषांपरेषांवाघिशेषःप्रत्यदृश्यत ॥ ४४ ॥
 शूरबाहुविस्मृष्टानांशक्तीनांभरतर्षभ ॥ ज्योतिषामिवसंपातमपश्यन्कुरुपांडवाः ॥ ४५ ॥ ऋषिभिर्विमलाभिश्चतत्रतत्रविशांपते ॥ संपतंतीभिराकाशमावृतं
 बद्धशोभत ॥ ४६ ॥ प्रासानांपततांराजन्रूपमासीत्समंततः ॥ शलभानामिवाकाशेतदाभरतसत्तम ॥ ४७ ॥ रुधिरोक्षितसर्वांगाविप्रविद्धैर्नियंतृभिः ॥ हयाः
 परिपतंतिस्मशतशोथसहस्रशः ॥ ४८ ॥ अन्योन्यपरिपिष्टाश्वसमासाद्यपरस्परं ॥ आविक्षताःस्मदृश्यंतेवमंतोरुधिरंमुखैः ॥ ४९ ॥ ततोभवत्तमोघोरसैन्येन
 रजसावृते ॥ तानपाक्रमतोद्राक्षंतस्माद्देशादरिंदम ॥ ५० ॥ अश्वान्पराजन्मनुष्यांश्चरजसासंवृतेसति ॥ भूमौनिपतिताश्वान्येवमंतोरुधिरंबहु ॥ ५१ ॥ केशा
 केशिसमालघ्नानशेकुश्वेषितुंनराः ॥ अन्योन्यमश्वपृष्ठेभ्योविकर्षतोमहाबलाः ॥ ५२ ॥ मल्लाइवसमासाद्यनिजघ्नुरितरेतरं ॥ अश्वैश्चव्यपकृष्यंतवहवोत्रगता
 सवः ॥ ५३ ॥ भूमौनिपतिताश्वान्येवहवोविजयैषिणः ॥ तत्रतत्रव्यदृश्यंतपुरुषाःशूरमानिनः ॥ ५४ ॥ रक्तोक्षितैश्चिन्नभुजैरवरुष्टशिरोरुहैः ॥ व्यदृश्यतमही
 कीर्णाशतशोथसहस्रशः ॥ ५५ ॥ दूरंनशक्यंतत्रासीदंतुमश्वेनकेनचित् ॥ साश्वारोहैर्हतैरश्वैरावृतेवसुधातले ॥ ५६ ॥ रुधिरोक्षितसन्नाहैरात्तशस्त्रैरुदायुधैः ॥
 नानाप्रहरणैर्घोरैःपरस्परवधैपिभिः ॥ ५७ ॥ सुसन्निरुष्टैःसंग्रामेहतभूयिष्ठसैनिकैः ॥ समुहूर्त्तततोयुध्वासौबलोयविशांपते ॥ ५८ ॥ षट्साहस्रैर्हयैःशिष्टैरपा
 याच्छकुनिस्ततः ॥ तथैवपांडवानीकंरुधिरेणसमुक्षितं ॥ ५९ ॥ षट्साहस्रैर्हयैःशिष्टैरपायाच्छ्रुंतवाहनं ॥ अश्वारोहाश्वपांडूनामब्रुवन्रुधिरोक्षिताः ॥ ६० ॥
 सुसन्निरुष्टैःसंग्रामेभूयिष्ठेत्यक्तजीविताः ॥ नहिशक्यंरथैर्योद्धुकुतएवमहागजैः ॥ ६१ ॥ रथानेवरथायांतुकुंजराःकुंजरानपि ॥ प्रतियातोहिशकुनिःस्वमनी
 कमवस्थितः ॥ ६२ ॥ नपुनःसौबलोराजायुद्धमभ्यागमिष्यति ॥ ततस्तुद्रौपदेयाश्वतेचमत्तामहाहिपाः ॥ ६३ ॥

॥ ६३ ॥ ६४ ॥ ६५ ॥ ६६ ॥ ६७ ॥ ६८ ॥ ६९ ॥ ७० ॥ ७१ ॥ ७२ ॥ ७३ ॥ ७४ ॥ ७५ ॥ ७६ ॥ ७७ ॥ ७८ ॥ ७९ ॥ ८० ॥ ८१ ॥ ८२ ॥ ८३ ॥ ८४ ॥ ८५ ॥ ८६ ॥ ८७ ॥ ८८ ॥
 प्रययुर्ब्रह्मपांचाल्यो घृष्टघुषो महारथः ॥ सहदेवोपिकौरव्यरजोमेघेसमुत्थिते ॥ ६४ ॥ एकाकीप्रघ्नयौवत्रयन्नराजायुधिष्ठिरः ॥ तत्सोपुत्र्यातेषुशकुनिःसौ-
 बलःपुनः ॥ ६५ ॥ पार्श्वतोभ्यहनकुद्धो घृष्टघुषस्यवाहिनीं ॥ तत्पुनस्तुमुलंयुद्धं प्राणांस्यत्काऽभ्यवर्त्तत ॥ ६६ ॥ तावकानांपरेषांचपरस्परवधैषिणां ॥ तेषां
 न्योन्यमवैक्षंततस्मिन्वीरसमागमे ॥ ६७ ॥ योधाःपर्यपतनराजन्शतशोथसहस्रशः ॥ असिभिश्छिद्यमानानां शिरसांलोकसंक्षये ॥ ६८ ॥ प्रादुरासीन्महा-
 वृशब्दस्तालानांपततामिव ॥ विमुक्तानांशरीराणांछिन्नानांपततांभुवि ॥ ६९ ॥ सायुधानांचबाहूनामरूणांचविशांपते ॥ आसीत्कटकटाशब्दःसुमहाड्यो
 महर्षणः ॥ ७० ॥ निघ्नंतोनिशितैःशस्त्रैर्भ्रातृपुत्रान्सखीनपि ॥ योधाःपरिपतंतिस्मयथामिषकृतेखगाः ॥ ७१ ॥ अन्योन्यंप्रतिसंख्याःसमासाद्यपरस्परं ॥
 अहंपूर्वमहंपूर्वमितिनिघ्नन्सहस्रशः ॥ ७२ ॥ संघातेनासनभ्रष्टैरश्वारोहैर्गतासुभिः ॥ हयाःपरिपतंतिस्मशतशोथसहस्रशः ॥ ७३ ॥ स्फुरतांप्रतिपिष्ठानामश्रा-
 नांशांघ्रगामिनां ॥ स्तनतांचसनुष्याणांसन्नद्धानांविशांपते ॥ ७४ ॥ शक्त्यृष्टिप्रासशब्दश्चतुमुलःसमपद्यत ॥ भिदतांपरमर्माणिराजन्दुर्मंत्रितेतव ॥ ७५ ॥
 श्रमाभिभूताःसंख्याःश्रांतवाहाःपिपासवः ॥ विक्षताश्चशितैःशस्त्रैरभ्यवर्त्तततावकाः ॥ ७६ ॥ मत्तारुधिरगंधेनबहवोत्रविचेतसः ॥ जघ्नुःपरान्स्वकांश्चैवप्राप्ता-
 न्प्राप्तानंतरान् ॥ ७७ ॥ बहवश्चगतप्राणाःक्षत्रियाजयगृद्धिनः ॥ भूमावभ्यपतनराजन्शरवृष्टिभिरावृताः ॥ ७८ ॥ टकगृध्रशृगालानांतुमुलेमोदनेहनि ॥
 आसीद्दलक्षंयोघोरस्तवपुत्रस्यपश्यतः ॥ ७९ ॥ नराश्वकायैःसंछन्नाभूमिरासीद्विशांपते ॥ रुधिरोदकचित्राचभीरूणांभयवर्धिनी ॥ ८० ॥ असिभिःपट्टिशैः
 शूलैस्तक्षमाणाःपुनःपुनः ॥ तावकाःपांडवेयाश्चनन्ववर्त्ततभारत ॥ ८१ ॥ प्रहरंतांयथाशक्तियावत्प्राणस्यधारणं ॥ योधाःपरिपतंतिस्मवमंतोरुधिरंघ्नणैः ॥
 ॥ ८२ ॥ शिरोमृहीत्वाकेशेषुकबंधःस्मप्रदृश्यते ॥ उद्यम्यचशितंस्वडंरुधिरेणपरिपुतं ॥ ८३ ॥ तथोत्थितेषुबहुषुकबंधेषुनरापिप ॥ तथारुधिरगंधेनयोधाःक-
 द्मतलमाविशन् ॥ ८४ ॥ मदीभूतेततःशब्देषांडवानांमहद्वलं ॥ अल्पावशिष्टैस्तुरगैरभ्यवर्त्ततसौबलः ॥ ८५ ॥ ततोभ्यधावंस्वरिताःपांडवाजयगृद्धिनः ॥ प्र-
 द्यतयश्चनागाश्चसादिनश्चोद्यतायुधाः ॥ ८६ ॥ कोष्टकीरुत्यचाप्येनंपरिक्षिप्यचसर्वशः ॥ शस्त्रैर्नानाविधैर्जघ्नुर्गुह्युद्धपारंतितीर्षवः ॥ ८७ ॥ त्वदीयास्तांस्तुसंप्रे-
 क्ष्यसर्वतःसमभिद्रुतान् ॥ रथाश्चपत्तिद्विरदाःपांडवानभिद्रुतुः ॥ ८८ ॥

॥ ८९ ॥ ९० ॥ ९१ ॥ ९२ ॥ इतिशाल्यपर्वणिमैलकंठोयेभारतभावदोषत्रयोविंशोऽध्यायः ॥ २३ ॥ ॥ ५ ॥ ॥ ५ ॥ तस्मिन्निति ॥ १ ॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥
 केचित्पदातयःपद्भिर्मुष्टिभिश्चपरस्परं ॥ निजघ्नुःसमरेशूराःक्षीणशस्त्रास्ततोपतन् ॥ ८९ ॥ रथेभ्योरथिनःपेतुर्द्विपेभ्योहस्तिसादिनः ॥ विमानेभ्योदिवोभ्रष्टाः
 सिद्धाःपुण्यक्षयादिव ॥ ९० ॥ एवमन्योन्यमायत्तायोधाजग्मुर्महाहवे ॥ पितृन्भ्रातृन्वयस्यांश्वपुत्रानपितथापरे ॥ ९१ ॥ एवमासीदमर्यादियुद्धंभरतसत्तम ॥
 प्रासासिधाणकलिलंवर्त्तमानेसुदारुणे ॥ ९२ ॥ इतिश्रीमहाभारतेशाल्यपर्वणिसंकुलयुद्धेत्रयोविंशोऽध्यायः ॥ २३ ॥ ॥ ५ ॥ ॥ ५ ॥ ॥ ५ ॥
 संजयउवाच तस्मिन्शब्देऽदौजातेपांडवैर्निहतेबले ॥ अश्वैःसमशतैःशिष्टैरुपावर्त्ततसौबलः ॥ १ ॥ सयात्वावाहिनींतूर्णमब्रवीत्स्वरयन्युधि ॥ युद्धध्वमि
 तिसंल्लष्टाःपुनःपुनररिंदमाः ॥ २ ॥ अपृच्छत्क्षत्रियांस्तत्रकनुराजामहाबलः ॥ शकुनेस्तद्वचःश्रुत्वातमूचुर्भरतर्षभ ॥ ३ ॥ असौतिष्ठतिकौरव्योरणमध्येमहाबलः ॥
 यद्भैतत्सुमहच्छत्रंपूर्णचंद्रसमप्रभं ॥ ४ ॥ यत्रतेसतनुत्राणारथास्तिष्ठंतिदंशिताः ॥ यत्रैषतुमुलःशब्दःपर्जन्यनिनदोपमः ॥ ५ ॥ तत्रगच्छद्दुतराजंस्ततोद्रक्ष्य
 सिकौरवं ॥ एवमुक्तस्तुतैर्योधैःशकुनिःसौबलस्तदा ॥ ६ ॥ प्रययौतत्रयत्रासौपुत्रस्तवनराधिप ॥ सर्वतःसंवृतावीरैःसमरेचित्रयोधिभिः ॥ ७ ॥ ततोदुर्योधनं
 दृष्ट्वास्थानीकेव्यवस्थितं ॥ सरथांस्तावकान्सर्वाहर्षयन्शकुनिस्ततः ॥ ८ ॥ दुर्योधनमिदंवाक्यंहृष्टरूपोविशांपते ॥ कृतकार्यमिवात्मानंमन्यमानोब्रवीन्नृपं ॥
 ॥ ९ ॥ जहिराजनूरथानीकमश्वःसर्वेजितामया ॥ नात्यक्काजीवितंसंख्येशक्योजेतुंयुधिष्ठिरः ॥ १० ॥ हतेतस्मिनूरथानीकेपांडवेनाभिपालिते ॥ गजानेता
 न्हनिष्यामःपदातींश्चेतरांस्तथा ॥ ११ ॥ श्रुत्वातुवचनंतस्यतावकाजयगृह्णिनः ॥ जवेनाभ्यपतन्ल्लष्टाःपांडवानामनीकिनीं ॥ १२ ॥ सुर्वेविवृततूणीराःप्रगृही
 तशरासनाः ॥ शरासनानिधुन्वानाःसिंहनादान्प्रणेदिरे ॥ १३ ॥ ततो ज्यातलनिर्घोषःपुनरासीद्विशांपते ॥ प्रादुरासीच्छराणांचसुमुक्तानांसुदारुणः ॥ १४ ॥
 तान्समीपगतान्दृष्ट्वाजवेनोद्यतकार्मुकान् ॥ उवाचदेवकीपुत्रंकुंतीपुत्रोधनंजयः ॥ १५ ॥ चोदयाश्वानसंभ्रांतःप्रविशैतद्वलार्णवं ॥ अंतमघगमिष्यामिशत्रू
 णांनिशितैःशरैः ॥ १६ ॥ अष्टादशदिनान्यद्युद्धस्यास्यजनार्दन ॥ वर्त्तमानस्यमहतःसमासाद्यपरस्परं ॥ १७ ॥ अनंतकल्याध्वजिनीभूत्वात्येषांमहात्मनां ॥
 स्वयमघगतायुद्धेपश्यदेवंयथाविधं ॥ १८ ॥ समुद्रकल्पंचबलंयत्तंराष्ट्रस्यमाधव ॥ अस्मानासाद्यसंजातंगोष्पदोषममच्युत ॥ १९ ॥ हतेभीष्मेतुसंदध्याच्छि
 बंस्यादिहमाधव ॥ नचतल्लतवान्मूढोधात्तराष्ट्रःसुबालिशः ॥ २० ॥

॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥

॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥ २६ ॥ २७ ॥ २८ ॥ २९ ॥ ३० ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ ३३ ॥ ३४ ॥ ३५ ॥ ३६ ॥ ३७ ॥ ३८ ॥ ३९ ॥ पापकंपचरिष्यतिआचरिष्यतिभार्तराष्ट्रहितिधेयः
 उक्तंभीष्मेणयद्वाक्यंहितंतथ्यंचमाधव ॥ तच्चापिनासौकृतवान्वीतबुद्धिःसुयोधनः ॥ २१ ॥ तस्मिंस्तुतुमुलेभीष्मेप्रच्युतेधरणीतले ॥ नजानेकारणंकिंतुयेनयु-
 इमवर्त्तत ॥ २२ ॥ मूढांस्तुसर्वथामन्येधार्तराष्ट्रान्सुबालिशान् ॥ पतितेशांतनोःपुत्रेयेऽकार्पुःसंयुगंपुनः ॥ २३ ॥ अनंतरंचनिहतेद्रोणेब्रह्मविदावरे ॥ राधेयेच
 विकर्णंचनैवाशाम्यतवैशसं ॥ २४ ॥ अल्यवशिष्टेसैन्येस्मिन्सूतपुत्रेचपातिते ॥ सपुत्रेवैनरव्याघ्रनैवाशाम्यतवैशसं ॥ २५ ॥ श्रुतायुषिहतेवीरेजलसंधेषु
 रवे ॥ श्रुतायुधेचनृपतौनैवाशाम्यतवैशसं ॥ २६ ॥ भूरिश्रवसिशल्येचशाल्वेचैवजनार्दन ॥ आवंत्येषुचवीरेषुनैवाशाम्यतवैशसं ॥ २७ ॥ जयद्रथेचनिहते
 राक्षसेचाप्यलायुधे ॥ बाह्लिकेसोमदत्तेचनैवाशाम्यतवैशसं ॥ २८ ॥ भगदत्तेहतेशूरेकांबोजेचसुदारुणे ॥ दुःशासनेचनिहतेनैवाशाम्यतवैशसं ॥ २९ ॥ दृष्ट्वावि
 निहतान्शूरान्पृथङ्मांडलिकान्नृपान् ॥ बलिनश्ररणेरुष्णनैवाशाम्यतवैशसं ॥ ३० ॥ अक्षौहिणीपतीनदृष्ट्वाभीमसेननिपातितान् ॥ मोहाद्वायदिवालोभा
 न्नैवाशाम्यतवैशसं ॥ ३१ ॥ कोनुराजकुलेजातःकौरवेयोविशेषतः ॥ निरर्थकंमहद्वैरंकुर्यादन्यःसुयोधनात् ॥ ३२ ॥ गुणतोभ्यधिकान्ज्ञात्वावलतःशौर्यतो
 पिवा ॥ अमूढःकोनयुद्धोतजानन्प्राज्ञोहिताहितं ॥ ३३ ॥ यन्नतस्यमनोत्यासीत्त्वयोक्तस्यहितंवचः ॥ प्रशमेपांडवैःसार्धंसोन्यस्यशृणुयात्कथं ॥ ३४ ॥ येन
 शांतनवोवीरोद्रोणोविदुरएवच ॥ प्रत्याख्याताःशमस्यार्थेकिंनतस्याद्यभेषजं ॥ ३५ ॥ मौख्यायेनपितावृद्धःप्रत्याख्यातोजनार्दन ॥ तथामानाहितंवाक्यंभा
 षमाणाहितेषिणी ॥ ३६ ॥ प्रत्याख्यातात्यसक्त्यसकस्मैरोचयेदृढं ॥ कुलांतकरणोव्यक्तंजातएवजनार्दन ॥ ३७ ॥ तथास्यदृश्यतेचेष्टानीतिश्रैवत्रिशांपते ॥
 नैषदास्यतिनोराज्यमितिमेमतिरच्युत ॥ ३८ ॥ उक्तोहंबहुशस्तातविदुरेणमहात्मना ॥ नजीवन्दास्यतेभागंधार्तराष्ट्रस्तुमानद ॥ ३९ ॥ यावत्प्राणाधरिष्यति
 धार्तराष्ट्रस्यदुर्मतेः ॥ तावद्युष्मास्वपापेषुप्रचरिष्यतिपापकं ॥ ४० ॥ नचयुक्तोम्यथाजेतुमृतेयुद्धेनमाधव ॥ इत्यब्रवीत्सदामंहिविदुरःसत्यदर्शनः ॥ ४१ ॥ त
 त्सर्वमद्यजानामिव्यवसायंदुरात्मनः ॥ यदुक्तंवचनंतेनविदुरेणमहात्मना ॥ ४२ ॥ योहिश्रुत्वावचःपथ्यंजामंदग्यायथातथं ॥ अवामन्यतदुर्बुद्धिर्धुवंनाश
 मुखेस्थितः ॥ ४३ ॥ उक्तंहिबहुशःसिद्धैर्जातमात्रेसुयोधने ॥ एनंप्राप्यदुरात्मानंक्षयंक्षत्रंगमिष्यति ॥ ४४ ॥ तदिदंवचनंतेषांनिरुक्तंवैजनार्दन ॥ क्षयंसाता
 हिराजानोदुर्योधनरुतेभृशं ॥ ४५ ॥

॥ ४० ॥ ४१ ॥ ४२ ॥ ४३ ॥ ४४ ॥ ४५ ॥

॥ ४६ ॥ ४७ ॥ ४८ ॥ ४९ ॥ ५० ॥ ५१ ॥ ५२ ॥ ५३ ॥ ५४ ॥ ५५ ॥ ५६ ॥ ५७ ॥ ५८ ॥ ५९ ॥ ६० ॥ ६१ ॥ ६२ ॥ ६३ ॥ ६४ ॥ ६५ ॥ ६६ ॥ इतिशल्यप.वे.भारतभा.

सोयसर्वान् रणे यो धान्निहनिष्यामि माधव ॥ क्षत्रियेषु हतेष्वशुशून्येषु शिबिरेकृते ॥ ४६ ॥ वधाय चात्मनो स्माभिः संयुगं रोचयिष्यति ॥ तदंतं हि भवेद्द्वैरमनु

मानेन माधव ॥ ४७ ॥ एवं पश्चात्सामिवाण्ये यचितयन्प्रज्ञया स्वया ॥ विदुरस्य च वाक्येन चेष्टया च दुरात्मनः ॥ ४८ ॥ तस्माद्ग्राह्यं च मूंवीरया बद्धन्मिशितैः शरैः ॥

दुर्योधनं महाबाहो वाहिनीं चास्य संयुगे ॥ ४९ ॥ क्षेममद्य करिष्यामि धर्मराजस्य माधव ॥ हत्वैतद्दुर्बलं सैन्यं धार्तराष्ट्रस्य पश्यतः ॥ ५० ॥ संजय उवाच अ

भीषु हस्तो दाशार्हस्तथोक्तः सव्यसाचिना ॥ तद्द्रौघममित्राणामभीतः प्राविशद्दलात् ॥ ५१ ॥ कुन्तखड्गशरैर्घोरं शक्तिकंठकसंकुलं ॥ गदापरिघपंथानं रथनाग

महाद्रुमं ॥ ५२ ॥ हयपत्तिलताकीर्णगाहमानो महायशाः ॥ व्यचरत्तत्र गोविंदोरथेनातिपताकिना ॥ ५३ ॥ तेहयाः पांडुराराजन्वहंतोर्जुनमाहवे ॥ दिक्षु सर्वा

स्वदृश्यंतदाशार्हेण प्रचोदिताः ॥ ५४ ॥ ततः प्रायाद्रथेनाजौ सव्यसाचिं परंतपः ॥ किरन्शरशतां स्तीक्ष्णान्वारिधाराघनां यथा ॥ ५५ ॥ प्रादुरासीन्महानशब्दः

शराणां नतपर्वणां ॥ इषुभिश्छाद्यमानानां समरे सव्यसाचिना ॥ ५६ ॥ असंजंतस्तनुत्रेषु शरौघाः प्रापतन्भुवि ॥ इंद्राशनिसमस्पर्शागां डीवप्रेषिताः शराः ॥

५७ ॥ नरान्नागान्समाहृत्य हयांश्चापि विशांपते ॥ अपतंतरणे वाणाः पतंगा इव घोषिणः ॥ ५८ ॥ आसीत्सर्वमवच्छन्नं गां डीवप्रेषितैः शरैः ॥ न प्राज्ञायंत सम

रेदिशो वा प्रदिशोपि वा ॥ ५९ ॥ सर्वमासीज्जगत्पूर्णपार्थनामांकितैः शरैः ॥ रुक्मपुंखैस्तैलधौतैः कर्मारपरिमार्जितैः ॥ ६० ॥ तेदत्त्यमानाः पार्थेन पावकेनेव कुं

जराः ॥ पार्थेन प्राजदुर्घोरा बध्यमानाः शितैः शरैः ॥ ६१ ॥ शरचापधरः पार्थः प्रज्वलन्निवभास्करः ॥ ददाहसमरे यो धान्कक्षमग्निरिव ज्वलन् ॥ ६२ ॥ यथाव

नांते वनपैर्विस्तृष्टः कक्षं दहेत्कृष्णगतिः सुघोषः ॥ भूरिद्रुमं शुष्कलतावितानं भृशं सद्यो ज्वलनः प्रतापी ॥ ६३ ॥ एवं स नाराचगणप्रतापी शरार्थिरुच्चावचति

म्मतेजाः ॥ ददाहसर्वांतवपुत्रसेनामसृप्यमाणस्तरसातरस्वी ॥ ६४ ॥ तस्येषवः प्राणहराः सुमुक्तानासज्जन्वैवर्मसुरुक्मपुंखाः ॥ न च द्वितीयं प्रमुमोच कर्णं नरे

ह्येवापरमद्विपेवा ॥ ६५ ॥ अनेकरूपाकृतिभिर्हिवाणैर्महारथानीकमनुप्रविश्य ॥ स एव एकस्तवपुत्रस्य सेनां जघान दैत्यानिववज्रपाणिः ॥ ६६ ॥ इति श्री

महाभारतेशल्यपर्वणिसंकुलबुद्धेचतुर्विंशोऽध्यायः ॥ २४ ॥ ॥ ५३ ॥ ॥ ५३ ॥ ॥ ५३ ॥ संजय उवाच पश्यतां धत्मानानां शूराणां मन्त्रि

त्तिनां ॥ संकल्यमकरोन्मोघं गां डीवेन धनं जयः ॥ १ ॥

॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥ २६ ॥

इंद्राशानिसमस्पर्शानविषत्यान्महौजसः ॥ विस्तृजनहृश्यतेवाणान्यारामुंचन्निवांबुदः ॥ २ ॥ तत्सैन्यंभरतश्रेष्ठवध्यमानंकिरीटिना ॥ संप्रदुद्रावसंग्रामात्तवपु
त्रस्यपश्यतः ॥ ३ ॥ पितृन्भ्रातृन्परित्यज्यवयस्यानपिचापरे ॥ हतधुर्यारथाःकेचिद्धतसूतास्तथापरे ॥ ४ ॥ भग्नाक्षयुगचक्रेषाःकेचिदासन्विशांपते ॥ अन्ये
पांसायकाःक्षीणास्तथान्येबाणपीडिताः ॥ ५ ॥ अक्षतायुगपत्केचित्पाद्रवन्भयपीडिताः ॥ केचित्पुत्रानुपादाप्यहतभूयिष्ठबांधवाः ॥ ६ ॥ विचुकुशुःपितृस्त्व
न्येसहायानपरेपुनः ॥ बांधवांश्चनरव्याघ्रभ्रातृन्संबंधिनस्तथा ॥ ७ ॥ दुद्रुवुःकेचिदुत्सृज्यतत्रतत्रविशांपते ॥ बहवोत्रभृशंविद्धामुत्थमानामहारथाः ॥ ८ ॥
निःश्वसंतिस्मृश्यंतेपार्थवाणहतानराः ॥ तानन्येरथमारोप्यत्याश्वास्यचमुहूर्त्तकं ॥ ९ ॥ विश्रांताश्चवितृष्णाश्चपुनर्युद्धायजग्मिरे ॥ तानपांस्यगताःकेचित्पुन
रेवयुयुत्सवः ॥ १० ॥ कुर्वंतस्तवपुत्रस्यशासनंयुद्धदुर्मदाः ॥ पानीयमपरेपीत्वापर्याश्वास्यचवाहनं ॥ ११ ॥ वर्माणिचसमारोप्यकेचिद्भरतसत्तम ॥ समा
श्र्वास्यापरंभ्रातृन्निक्षिप्यशिविरेपिच ॥ १२ ॥ पुत्रानन्येपितृनन्येपुनर्युद्धमरोचयन् ॥ सज्जयित्वारथान्केचिद्यथामुख्यंविशांपते ॥ १३ ॥ आपुत्यपांडवा
नीकंपुनर्युद्धमरोचयन् ॥ तेशूराःकिंकिणीजालैःसमान्छन्नावभासिरे ॥ १४ ॥ त्रैलोक्यविजयेयुक्तायथादैतेयदानवाः ॥ अगम्यसहसाकेचिद्रथैःस्वर्णविभू
षितैः ॥ १५ ॥ पांडवानामतीकेषुधृष्टद्युम्नमयोधयन् ॥ धृष्टद्युम्नोपिपांचाल्यःशिखंडीचमहारथः ॥ १६ ॥ नाकुलिस्तुशतानीकोरथानीकमयोधयन् ॥ पांचा
ल्यस्तुततःकुद्धःसैन्येनमहतावृतः ॥ १७ ॥ अभ्यद्रवत्सुकुद्धस्तावकान्हंतुमुद्यतः ॥ ततस्त्वापततस्तस्यतवपुत्रोजनाधिप ॥ १८ ॥ बाणसंघाननेकान्वैप्रेषया
श्चचतुशंहवावाङ्कोरुरसिचार्पयत् ॥ सांतिविद्धोमहेष्वासस्तोत्रार्दितइवद्विपः ॥ १९ ॥ तस्याश्वांश्चतुरोवाणैःप्रेषयामासमृत्यवे ॥ सारथेश्वास्यभलेनशिरःका
यादपाहरत् ॥ २० ॥ ततोदुर्योधनोराजापृष्ठमारुह्यवाजिनः ॥ अपाक्रामद्धतरथोनातिदूरमरिंदमः ॥ २१ ॥ दृष्ट्वातुहतविक्रांतंस्वमनीकंमहाबलः ॥ तवपुत्रो
महाराजप्रययौयत्रसौबलः ॥ २२ ॥ ततोरथेषुभग्नेषुत्रिसाहस्रामहाद्विपाः ॥ पांडवान्रथिनःसर्वान्समंतात्पर्यवारयन् ॥ २३ ॥ तेवृताःसमरेपंचगजानीकेन
भारत ॥ अशोभंतमहाराजग्रहाव्याप्ताघनैरिव ॥ २४ ॥

॥२७॥ २८॥ २९॥ ३०॥ ३१॥ ३२॥ ३३॥ ३४॥ ३५॥ ३६॥ ३७॥ ३८॥ ३९॥ ४०॥ ४१॥ ४२॥ ४३॥ ४४॥ ४५॥ ४६॥ ४७॥ ४८॥ ४९॥ ५०॥ ५१॥ ५२॥
 ततोर्जुनो महाराजलब्धलक्ष्मो महाभुजः ॥ विनिर्ययौरथेनैव श्वेताश्वः कृष्णसारथिः ॥ २७ ॥ तैः समतात्परिवृतः कुंजरैः पर्वतोपमैः ॥ नाराचैर्विमलैस्त्रिभुवैर्ग
 जानीकमयोधयत् ॥ २८ ॥ तत्रैकवाणनिहतानपश्याममहागजान् ॥ पतितान्यात्यमानांश्च निर्भिन्नान्सव्यसाचिना ॥ २९ ॥ भीमसेनस्तुतान्दृष्ट्वा नानागामि
 त्तगजोपमः ॥ करेणादायमहतीं गदामभ्यपतद्दली ॥ ३० ॥ अथाप्युत्थरथात्तूर्णदंडपाणिरिवांतकः ॥ तमुद्यतगदं दृष्ट्वा पांडवानां महारथं ॥ ३१ ॥ वित्रे सुस्ताव
 काः सैन्याः शकृन्मूत्रे च मुसुवुः ॥ आविघ्नं च बलं सर्वगदाहस्ते वृकोदरे ॥ ३२ ॥ गदया भीमसेनेन भिन्नकुंभान् रजस्वलां ॥ धावमानानं पश्यामकुंजरान्पर्वतोप
 मान् ॥ ३३ ॥ प्राद्रवन्कुंजरास्ते तु भीमसेनगदाहताः ॥ पेतुरार्त्तस्वरं कृत्वा छिन्नपक्षा इवाद्रयः ॥ ३४ ॥ प्रभिन्नकुंभांस्तु वृद्धवमाणानितस्ततः ॥ पतमानांश्च
 संप्रेक्ष्य वित्रे सुस्तवसैनिकाः ॥ ३५ ॥ युधिष्ठिरोपि संक्रुद्धामाद्रीपुत्रौ च पांडवौ ॥ गार्धपत्रैः शितैर्वाणैर्निन्युर्वैयमसादनं ॥ ३६ ॥ धृष्टद्युम्नस्तु समरे पराजित्यन
 राधिपं ॥ अपक्रांतितवसुते हयपृष्ठं समाश्रिते ॥ ३७ ॥ दृष्ट्वा च पांडवान्सर्वां कुंजरैः परिवारितान् ॥ धृष्टद्युम्नो महाराजं सहसा संमुपाद्रवत् ॥ ३८ ॥ पुत्रः पांचाल
 राजस्य जिघांसुः कुंजरान्ययौ ॥ अदृष्ट्वा तु रथानीके दुर्योधनमरिंदमं ॥ ३९ ॥ अश्वत्थामाकृपश्चैव कृतवर्मा च सात्वतः ॥ अपृच्छन्क्षत्रियांस्तत्र कनुदुर्योधनो
 गतः ॥ ४० ॥ तेषु स्थमानाराजानं वर्त्तमाने जनक्षये ॥ मन्वानानिहतं तत्र तव पुत्रं महारथाः ॥ ४१ ॥ विवर्णवदना भूत्वा पर्यपृच्छन्तते सुतं ॥ आहुः केचिद्भूते सूते प्र
 यातो यत्र सौबलः ॥ ४२ ॥ हित्वा पांचालराजस्य तदनीकं दुरुत्सहं ॥ अपरे त्वब्रुवंस्तत्र क्षत्रियाभृशविक्षताः ॥ ४३ ॥ दुर्योधनेन किं कार्यं द्रक्ष्यध्वं यदि जीवति ॥ यु
 ध्वध्वं सहिताः सर्वे किं वीराजकारिष्यति ॥ ४४ ॥ ते क्षत्रियाः क्षतैर्गात्रैर्हतभूयिष्ठवाहनाः ॥ शरैः संपीड्यमानास्तु नातिव्यक्तमथाब्रुवन् ॥ ४५ ॥ इदं सर्वं बलं हन्मो
 येन स्म परिवारिताः ॥ एते सर्वे गजान्दृष्ट्वा उपयांति स्म पांडवाः ॥ ४६ ॥ श्रुत्वा तु वचनं तेषामश्वत्थामामहाबलः ॥ भित्वा पांचालराजस्य तदनीकं दुरुत्सहं ॥
 ॥ ४७ ॥ कृपश्च कृतवर्मा च प्रययौ यत्र सौबलः ॥ रथानीकं परित्यज्य शूराः सुदृढधन्विनः ॥ ४८ ॥ ततस्तेषु प्रयातेषु धृष्टद्युम्नपुरस्कृताः ॥ आययुः पांडवाराजं विनि
 घ्नतः स्मतावकान् ॥ ४९ ॥ दृष्ट्वा तु तानापततः संप्रहृष्टान् महारथान् ॥ पराक्रांतास्ततो वीरानिराशा जीविततदा ॥ ५० ॥ विवर्णमुखभूयिष्ठमभवत्तावकं बलं ॥ प
 रिक्षीणायुधान्दृष्ट्वा तानहं परिवारितान् ॥ ५१ ॥ राजन्बले बभूव्यं गेन त्यक्त्वा जीवितमात्मनः ॥ आत्मना पंचमो युद्धं पांचालस्य बलेन ह ॥ ५२ ॥

॥ ५३ ॥ ५४ ॥ ५५ ॥ ५६ ॥ ५७ ॥ ५८ ॥ ५९ ॥ ६० ॥ ६१ ॥ ६२ ॥ ६३ ॥ इतिशल्यपर्वणिनेलकंडीयेभारतभाबरीपेपंचविंशोऽध्यायः ॥ २५ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ गजानीकेइति ॥ १ ॥

तस्मिन्देशेव्यवस्थाययत्रशारद्वतःस्थितः ॥ संप्रद्रुतावयंपंचकिरीटिशरपीडिताः ॥ ५३ ॥ धृष्टद्युम्नमहारौद्रंतत्रनाभूद्रणोमहान् ॥ जितास्तेनवयंसर्वेव्यपया
भरणात्ततः ॥ ५४ ॥ अथापश्यंसात्यकितमुपायातंमहारथं ॥ रथैश्चतुःशतैर्वीरोमामभ्यद्रवदाहवे ॥ ५५ ॥ धृष्टद्युम्नादहंमुक्तःकथंचिच्छ्रांतवाहनात् ॥ पतितो
माधवानीकंदुष्कृतीनरकंयथा ॥ ५६ ॥ तत्रयुद्धमभूद्धोरंमुहूर्तमतिदारुणं ॥ सात्यकिस्तुमहाबाहुर्ममहत्वापरिच्छदं ॥ ५७ ॥ जीवग्राहमगृह्णान्मामूर्छितंपति
तंभुवि ॥ ततोमुहूर्तादिवतद्रजानीकमविध्यत ॥ ५८ ॥ गद्याभीमसेनेननाराचैरर्जुनेनच ॥ अभिपिष्टैर्महानागैःसमंतात्पर्वतोपमैः ॥ ५९ ॥ नातिप्रसिद्धै
वगतिःपांडवानामजायत ॥ रथमार्गततश्चक्रेभीमसेनोमहाबलः ॥ ६० ॥ पांडवानांमहाराजव्यपाकर्षन्महागजान् ॥ अश्वत्यामारूपश्चैवकृतवर्मात्रसात्व
तः ॥ ६१ ॥ अपश्यंतोरथानीकेदुर्योधनमरिंदमं ॥ राजानंमृगयामासुस्तवपुत्रंमहारथं ॥ ६२ ॥ परित्यज्यचपांचाल्यंप्रयातायत्रसौवलः ॥ राज्ञोदर्शनसंविप्रा
वर्तमानेजनक्षये ॥ ६३ ॥ इतिश्रीमहाभारतेशल्यपर्वणिदुर्योधनापयानेपंचविंशोऽध्यायः ॥ २५ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ संजयउवाच गजानी
केहतेतस्मिन्यांडुपुत्रेणभारत ॥ वध्यमानेवलेचैवभीमसेनेनसंयुगे ॥ १ ॥ चरंतंचतथादृष्ट्वाभीमसेनमरिंदमं ॥ दंडहस्तंयथाक्रुद्धमंतकंप्राणहारिणं ॥ २ ॥ स
मेत्यसमरेराजन्हतशेषाःसुतास्तव ॥ अदृश्यमानेकौरव्येपुत्रेदुर्योधनेतव ॥ ३ ॥ सोदर्याःसहिताभूत्वाभीमसेनमुपाद्रवन् ॥ दुर्मर्षणःश्रुतांतश्चजैत्रोभूरिव
लोरविः ॥ ४ ॥ जयत्सेनःसुजातश्चतथादुर्विपहोरिहा ॥ दुर्विमोचननामाचदुःप्रधर्षस्तथैवच ॥ ५ ॥ श्रुतर्वाचमहाबाहुःसर्वयुद्धविशारदाः ॥ इत्येतेसहिताभू
त्वातवपुत्राःसमंततः ॥ ६ ॥ भीमसेनमभिद्रुत्यरुरुधुःसर्वतोदिशं ॥ ततोभीमोमहाराजस्वरथंपुनरास्थितः ॥ ७ ॥ मुमोचनिशिताब्धान्पुत्राणांतवमर्मसु ॥
तेकीर्णमाणाभीमेनपुत्रास्तवमहारणे ॥ ८ ॥ भीमसेनमुपासेदुःप्रवणादिवकुंजरं ॥ ततःक्रुद्धारणेभीमःशिरोदुर्मर्षणस्यह ॥ ९ ॥ क्षुरप्रेणप्रमथ्याशुपातया
मासभूतले ॥ ततोपरेणभलेनसर्वाविरणभेदिना ॥ १० ॥ श्रुतांतमवधीद्रीमस्तवपुत्रंमहारथः ॥ जयत्सेनंततोविध्वानाराचेनहसन्निव ॥ ११ ॥ पातयामास
कौरव्यरथोपस्यादरिंदमः ॥ सपपातरथाद्राजन्भूमौतूर्णममारच ॥ १२ ॥ श्रुतर्वातुततोभीमंक्रुद्धोविव्याधमारिप ॥ शतेनगृध्रवाजानांशराणांतपर्वणां ॥
॥ १३ ॥ ततःक्रुद्धारणेभीमोजैत्रंभूरिवलंरविं ॥ त्रीनेतांस्त्रिभिरानर्तुद्विषाग्निप्रतिमैःशरैः ॥ १४ ॥ ॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥

॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥ २६ ॥ २७ ॥ २८ ॥ २९ ॥ ३० ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ ३३ ॥ ३४ ॥ ३५ ॥ ३६ ॥ ३७ ॥ ३८ ॥ ३९ ॥ ४० ॥
 तेहतान्यपतनभूमौस्यंदनेभ्योमहारथाः ॥ वसंतेपुष्पशबलानिरुक्ताइवकिंशुकाः ॥ १५ ॥ ततोपरेणभलेनतीक्ष्णेनचपरंतपः ॥ दुर्विमोचनमाहत्यप्रेषयामा
 समृत्यवे ॥ १६ ॥ सहतःप्रापतद्भूमौस्वरथाद्रथिनांवरः ॥ गिरेस्तुकूटजोभग्नोमारुतेनेवपादपः ॥ १७ ॥ दुष्प्रथर्षततश्चैवसुजातंचसुतंतव ॥ एकैकंम्यहनत्सं
 स्येद्वाभ्यांद्वाभ्यांचमूमुखे ॥ १८ ॥ तौशिलीमुखविद्वांगौपेततूरथसत्तमौ ॥ ततःपतंतंसमरेअभिवीक्ष्यसुतंतव ॥ १९ ॥ भलेनपातयामासभीमोदुर्विपहंरणे ॥ स
 पपातहतोवाहात्यश्चतांसर्वधन्विनां ॥ २० ॥ दृष्ट्वातुनिहतान्भ्रातृन्वहूनेकेनसंयुगे ॥ अमर्षवंशमापन्नःश्रुतर्वाभीममभ्ययात् ॥ २१ ॥ विक्षिपन्सुमहच्चाषं
 कार्तस्वरविभूषितं ॥ विस्तृजन्सायकांश्चैवविषाग्निप्रतिमान्वहून् ॥ २२ ॥ सतुराजन्यनुच्छित्वापांडवस्यमहामृधे ॥ अथैनंछिन्नधन्वानंविंशत्यासमवाकिरत्
 ॥ २३ ॥ ततो न्यदुनुरादायभीमसेनोमहावलः ॥ अवाकिरत्तवसुतंतिष्ठतिष्ठेतिचाववीत् ॥ २४ ॥ महदासीत्तयोर्युद्धंविचित्ररूपंभयानकं ॥ यादृशंसमरेपूर्वजंभ
 वासवयोर्युधि ॥ २५ ॥ तयोस्तत्रशितैर्मुक्तैर्यमदंडनिभैःशरैः ॥ समान्छन्नाधरासर्वाखंदिशोविदिशस्तथा ॥ २६ ॥ ततःश्रुतर्वासंकुद्धोयनुरादायसायकैः ॥
 भीमसेनंरणेराजन्वाङ्कोरुरसिचार्पयत् ॥ २७ ॥ सोतिविद्धोमहाराजतवपुत्रेणधन्विना ॥ भीमःसंचुक्षुभेक्रुद्धःपर्वणीवमहोदधिः ॥ २८ ॥ ततोभीमोरुषाविष्टःपु
 त्रस्यतवमारिष ॥ सारथिंचतुरश्राश्वान्शरैर्नियेयमक्षयं ॥ २९ ॥ विरथंतंसमालक्ष्यविशिखैर्लोमवाहिभिः ॥ अवाकिरदमेयात्मादर्शयन्पाणिलाघवं ॥
 ॥ ३० ॥ श्रुतर्वाविरथोराजन्नाददेखद्गचर्मणी ॥ अथास्याददतःखद्गंशतचंद्रंचभानुंमत् ॥ ३१ ॥ क्षुरप्रेणशिरःकायात्पातयामासपांडवः ॥ छिन्नोत्तमांगस्य
 ततःक्षुरप्रेणमहात्मना ॥ ३२ ॥ पपातकायःसरथाद्वसुधामनुनादयन् ॥ तस्मिन्निपतितेवीरेतावकाभयमोहिताः ॥ ३३ ॥ अभ्यद्रवंतसंग्रामेभीमसेनंयुयुत्स
 वः ॥ तानापततएवाशुहतशेषाद्वलार्णवात् ॥ ३४ ॥ दंशितान्प्रतिजग्राहभीमसेनःप्रतापवान् ॥ तेतुतंवैसमासाद्यपरिववुःसमंततः ॥ ३५ ॥ ततस्तुसंवृतोभीम
 ज्जावकान्निशितैःशरैः ॥ पीडयामासतान्सर्वान्सहस्राक्षइवासुरान् ॥ ३६ ॥ ततःपंचशतान्हत्वासवरूथान्महारथान् ॥ जघानकुंजरानीकंपुनःसप्तशतंयुधि ॥
 ॥ ३७ ॥ हत्वाशतसहस्राणिपत्तीनांपरमेषुभिः ॥ वाजिनांचशवान्यष्टौपांडवःस्मविराजते ॥ ३८ ॥ भीमसेनस्तुकोतेयोहत्वायुद्धेसुतांस्तव ॥ मेनेरुतार्थमात्मा
 वंसफलंजन्मचप्रभो ॥ ३९ ॥ तंतथायुधमानंचविनिघ्नंतंचतावकान् ॥ ईक्षितुंनोत्संहतेस्मत्वसैन्यानराधिप ॥ ४० ॥

॥ ४१ ॥ ४२ ॥ इतिशल्यपर्वणिनेलकंडीयेभारतजाबहीषेपट्टविंशोऽध्यायः ॥ २६ ॥ ॥ ७ ॥ दुर्योधनइति ॥ १ ॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥
 विद्राव्यचक्रुन्सर्वास्तांश्रहत्वापदानुगान् ॥ दोर्भ्यांशब्दंततश्चक्रेत्रासयानोमहाद्विपान् ॥ ४१ ॥ हतभूयिष्ठयोधानुतवसेनाविशांपते ॥ किंचिच्छेषामहाराज
 रूपणंसमपद्यत ॥ ४२ ॥ इतिश्रीमहाभारतेशल्यपर्वणिएकादशधार्तराष्ट्रवधेपट्टिंशोऽध्यायः ॥ २६ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ संजयउवाच दुर्योधनो
 महाराजसुदर्शश्चापितेसुतः ॥ हतशेषौतदासंख्येवाजिमध्येव्यवस्थितौ ॥ १ ॥ ततोदुर्योधनंदृष्ट्वावाजिमध्येव्यवस्थितं ॥ उवाचंदेवकीपुत्रःकुंतीपुत्रंधनंज
 यं ॥ २ ॥ शत्रवोहतभूयिष्ठाज्ञातयःपरिपालिताः ॥ गृहीत्वासंजयंचासौनिवृत्तःशिनिपुंगवः ॥ ३ ॥ परिश्रांतश्चनकुलःसहदेवश्चभारत ॥ योधयित्वारणेपा
 पान्यात्तराष्ट्रान्सहानुगान् ॥ ४ ॥ दुर्योधनमभित्यज्यत्रयण्तेव्यवस्थिताः ॥ रूपश्चक्रुत्तवर्माचद्रौणिश्रैवमहारथः ॥ ५ ॥ असौतिष्ठतिपांचाल्यःश्रियापरमयायु
 तः ॥ दुर्योधनवलंहत्वासहसर्वैःप्रभद्रकैः ॥ ६ ॥ असौदुर्योधनःपार्यवाजिमध्येव्यवस्थितः ॥ छत्रेणधियमाणेनप्रेक्षमाणोमुहुर्मुहुः ॥ ७ ॥ प्रतिव्यूह्यवलंसर्व
 रणमध्येव्यवस्थितः ॥ एनंहत्वाशिनैर्वाणैःकृतकृत्योभविष्यसि ॥ ८ ॥ गजानीकंहतंदृष्ट्वात्वांचप्राप्तमरिंदम ॥ यावन्नविद्रवंत्येतावज्जहिसुयोधनं ॥ ९ ॥
 यातुकश्चित्तुपांचाल्यंक्षिप्रमागम्यतामिति ॥ परिश्रांतवलस्तातनैपमुच्येतकिल्विपी ॥ १० ॥ हत्वातववलंसर्वसंग्रामेधृतराष्ट्रजः ॥ जितास्यांदुसुतान्स्त्वारूपं
 धारयन्तमहत् ॥ ११ ॥ निहतंस्ववलंहत्वापीडितंचापिपांडेवैः ॥ ध्रुवमप्यतिसंग्रामेवधायैवात्मनोवृषः ॥ १२ ॥ एवमुक्तःफाल्गुनस्तुकृष्णां वचनमब्रवीत् ॥ धृतरा
 ष्ट्रमुताःसर्वेहतांभीमेनमाधव ॥ १३ ॥ यावेतावास्थितोरुष्णतावद्यनभविष्यतः ॥ हतोभीप्सोहतोद्रोणःकर्णवैकर्त्तनोहतः ॥ १४ ॥ मद्रराजोहतःशल्योहतः
 कृष्णजयद्रथः ॥ हयाःपंचशताःशिष्टाःशकुनेःसौवलस्यच ॥ १५ ॥ रथानांतुशतेशिष्टेष्टेएवतुजनादन ॥ दंतिनांचशतंमाग्रंत्रिमाहस्याःपदानयः ॥ १६ ॥ अश्व
 त्यामारुपश्चैवत्रिगर्ताधिपतिस्तथा ॥ उलूकःशकुनिश्चैवकृतवर्माचस्मात्वतः ॥ १७ ॥ एतद्वलमभृच्छेपंधार्तराष्ट्रस्यमाधव ॥ मांक्षाननृनंकालात्तुविद्यतेभुवि
 कस्यचित् ॥ १८ ॥ तथाविनिहतेसंख्येपश्यदुर्योधनंस्थितं ॥ अद्याक्नाहिमहाराजोहतामित्रोभविष्यति ॥ १९ ॥ नहिमेमोक्ष्यतेकश्चित्परमिहचिंतये ॥ यत्त्वं
 घसमरं कृष्णनदास्यंतिमदात्कटाः ॥ २० ॥ तान्वैसर्वाहनिप्यामिघद्यपिस्युर्नमानुपाः ॥ अद्ययुद्धेसुसंकुद्धोदीर्घराजःप्रजागरं ॥ २१ ॥ अपनेप्यामिगांधारं
 घातयित्वाशिनैःशरैः ॥ निकृत्यावैदुराचारोयानिरत्नानिस्सौवलः ॥ २२ ॥

॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥

॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥ २६ ॥ २७ ॥ २८ ॥ २९ ॥ ३० ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ ३३ ॥ ३४ ॥ ३५ ॥ ३६ ॥ ३७ ॥ ३८ ॥ ३९ ॥ ४० ॥ ४१ ॥ ४२ ॥ ४३ ॥ ४४ ॥ ४५ ॥ ४६ ॥ ४७ ॥ ४८ ॥
 सभायामहरद्व्यतेपुनस्तान्याहगम्यहं ॥ अद्यताअपिरोत्स्यंतिसर्वानागपुरेस्त्रियः ॥ २३ ॥ श्रुत्वापतींश्चपुत्रांश्चपांडवैर्निहतान्युधि ॥ समाप्तमद्यवैकर्मसर्वरुष्ण
 भविव्यति ॥ २४ ॥ अद्यदुर्योधनोदीनांश्रियंप्राणांश्चमोक्ष्यति ॥ नापयातिभयात्कृष्णसंग्रामाद्यदिवेन्मम ॥ २५ ॥ निहतंविद्विवाण्येयधार्तराष्ट्रंमुवालिशं ॥
 ममत्येनदशकं वैवाजिदंमरिंदम ॥ २६ ॥ सोढुंज्यातलनिर्घोपंयाहियावन्निहन्म्यहं ॥ एवमुक्तस्तुदागार्हःपांडवेनयशस्विना ॥ २७ ॥ अत्रोदयद्वयानुराजन्
 दुर्योधनवलंप्रति ॥ तदनीकमभिप्रेक्ष्यत्रयःसज्जामहारथाः ॥ २८ ॥ भीमसेनोर्जुनश्चैवसहदेवंश्चमारिप ॥ प्रययुःसिंहनादेनदुर्योधनजिघांसया ॥ २९ ॥ ता
 म्रक्ष्यमहितान्सर्वानजवेनोद्यतकार्मुकान् ॥ सौवलोभ्यद्रवद्युद्धेपांडवानातनायिनः ॥ ३० ॥ सुदर्शनस्तवसुतोभीमसेनंसमभ्ययात् ॥ सुशर्मांगकुनिश्चैवयु
 युधानेकिरीटिना ॥ ३१ ॥ सहदेवंतवसुतोहयपृष्ठगतोभ्ययात् ॥ ततोहियत्नतःक्षिप्रंतवपुत्रांजनाधिप ॥ ३२ ॥ प्रामेनसहदेवस्यगिरमिप्राहरदृशं ॥ सोपा
 विशद्रथोपस्येतवपुत्रेणताडितः ॥ ३३ ॥ रुधिरापुतमर्वांगार्शीविपद्वैवश्मन् ॥ प्रतिलभ्यततःसज्जांसहदेवोविशांपते ॥ ३४ ॥ दुर्योधनंगैरस्तीक्ष्णैःसंकुंडः
 समवाकिरन् ॥ पार्थोपियुधिविक्रम्यकुंतीपुत्रोधनंजयः ॥ ३५ ॥ शूराणामश्वपृष्ठेभ्यःगिरांसिनिचकर्तह ॥ तदनीकंतदापार्थोव्यधमद्वहुभिःशरैः ॥ ३६ ॥ पा
 तयिन्याहयान्सर्वास्त्रिगर्तानांगथान्यया ॥ ततस्तेसहिताभूत्वात्रिगर्तानांमहारथाः ॥ ३७ ॥ अर्जुनंवासुदेवंचशरवैर्परवाकिरन् ॥ सत्यकर्माणमाक्षिप्यत्सुरप्रेण
 महायगाः ॥ ३८ ॥ ततोस्यस्यंदनस्येपांचिच्छिदेपांडुनंदनः ॥ शिलाशितेनचविभोत्सुरप्रेणमहायगाः ॥ ३९ ॥ गिरश्चिच्छेदमहमातमकुंडलभृपणं ॥ सत्यपु
 मथचादत्तयोधानांमिपतांततः ॥ ४० ॥ यथामिहोवनेराजन्मृगंपरिवृभुक्षितः ॥ तंनिहत्यततःपार्थःसुशर्माणंत्रिभिःशरैः ॥ ४१ ॥ विध्वातानहनन्सर्वानरथा
 न्रुक्कमविभृपितान् ॥ ततःप्रायान्त्वरस्यार्थोदीर्घकालंसुसंवृतं ॥ ४२ ॥ मुंचन्क्रोधविपंतीक्ष्णंप्रस्थलाधिपतिंप्रति ॥ तमर्जुनःपृपल्कानांशतेनभरतपंभ ॥ ४३ ॥
 पूरयित्वाततोवाहात्प्राहरत्तस्यधन्विनः ॥ ततःशरंसमादाययमदंडोपमंतदा ॥ ४४ ॥ सुशर्माणंसमुद्दिश्यचिक्षेपाशुहसन्निव ॥ सशरःप्रेपितस्तेनक्रोधदीपेन
 धन्विना ॥ ४५ ॥ सुशर्माणंसमासाद्यविभेदहृदयरणे ॥ सगतासुर्महाराजपपातधरणीतले ॥ ४६ ॥ नंदयस्यांडवान्सर्वान्व्यथयंश्चापितावकान् ॥ सुशर्माणं
 रणेहत्वापुत्रानस्यमहारथान् ॥ ४७ ॥ समचाष्टौचत्रिंशच्चसायकैरनयत्क्षयं ॥ ततोस्यनिशितैर्वाणैःसर्वाहत्वापदानुगान् ॥ ४८ ॥

॥ ४९ ॥ ५० ॥ ५१ ॥ ५२ ॥ ५३ ॥ ५४ ॥ ५५ ॥ ५६ ॥ ५७ ॥ इतिशाल्यपर्वणि नैलकंठीये भारतभावदीपे सप्तविंशोऽध्यायः ॥ २७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ तस्मिन्निति ॥ १ ॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥

अभ्यगाद्भारतींसेनां हतगोपां महारथः ॥ भीमस्तु समरे क्रुद्धः पुत्रं तव जनाधिप ॥ ४९ ॥ सुदर्शनमदृश्यं तं शरैश्च केहसन्निव ॥ ततोस्य प्रहसनक्रुद्धः शिरःकायादपा
हरत् ॥ ५० ॥ क्षुरप्रेण सुतीक्ष्णेन सहतः प्राप तद्भुवि ॥ तस्मिस्तु निहते वीरतस्तस्य पदानुगाः ॥ ५१ ॥ परिववृरणे भीमं किरंतो विविधानशरान् ॥ तनस्तु निशितै
र्वाणैस्तवानीकैः कौटूरैः ॥ ५२ ॥ इंद्रागनिममस्पर्शैः समंतात्पर्यवाकिरत् ॥ ततः क्षणेन तद्भीमो न्यहनद्भरतर्षभ ॥ ५३ ॥ तेषु तृत्साद्यमानेषु सेनाध्यक्षामहार
थाः ॥ भीमसेनं समासाद्य ततो युद्धं तं भारत ॥ ५४ ॥ सतान्मर्वानशरैर्घोरैरवाकिरतपांडवः ॥ तथैव तावकारा जन्पांडवे यान्महारथान् ॥ ५५ ॥ शरवर्षेण मह
तासमंतात्पर्यवारयत् ॥ व्याकुलेन तद्भुस्सर्वपांडवानां परैः सह ॥ ५६ ॥ तावकानां च समरे पांडवे यैर्युष्मतां ॥ तत्र यो धास्तदापनुः परस्परममाहताः ॥ उभयोः से
नयोराजन्मंगोचंतः स्मवांधवान् ॥ ५७ ॥ इति श्रीमहाभारते शाल्यपर्वणि मुग्धमेवधेसप्तविंशोऽध्यायः ॥ २७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ संजय उवाच
तस्मिन्प्रवृत्ते मंग्रामे गजवाजिनरक्षये ॥ शकुनिः सौवलागजन्महदेवं समभ्ययात् ॥ १ ॥ ततोस्यापततस्मूर्णसहदेवः प्रतापवान् ॥ शरोघात्रपयामासपतंगा
निवर्गीघ्रगान् ॥ २ ॥ उलूकश्चरणे भीमं विव्याध दग्भिः शरैः ॥ शकुनिश्च महाराज भीमं विध्वात्रिभिः शरैः ॥ ३ ॥ सायकानां नवव्यावैसहदेवमवाकिरत् ॥ ते
शूराः समरे राजन्ममासाद्य परस्परं ॥ ४ ॥ विव्यधुनिगितैर्वाणैः कंकवाहिणवाजितैः ॥ स्वर्णपुंग्वैः शिलाधौतैरकणप्रहितैः शरैः ॥ ५ ॥ तेषां चापभुजांस्तृष्टाशरवृ
ष्टिर्विगांपते ॥ आच्छाद्य हि शः सर्वाधाराडवपयामुचः ॥ ६ ॥ ततः क्रुद्धारणे भीमः सहदेवश्च भारत ॥ चरतुः कदनं संख्ये कुर्वतो सुमहाबलौ ॥ ७ ॥ नाभ्यां शरश
तैश्चुन्नंतद्वलंतव भारत ॥ सांधकारमिवाकागमजवत्तत्र तत्रह ॥ ८ ॥ अश्वैर्विपरिधावद्भिः शरच्छन्नैर्विगांपते ॥ तत्र तत्र ततो मार्गो विक्रपद्भिर्हतान्वहत् ॥ ९ ॥
निहतानां हयानां च महैव हयमादिभिः ॥ वर्मभिविनिकृतैश्च प्रामैश्चिन्नैश्च मारिप ॥ १० ॥ ऋष्टिभिः शक्तिभिश्चैव सामिप्रासपरश्वधैः ॥ संछन्नापृथिवीजले
कुसुमैः गवलाडव ॥ ११ ॥ यो धास्तत्र महाराज समासाद्य परस्परं ॥ व्यचरंतरणे क्रुद्धा विनिघ्नतः परस्परं ॥ १२ ॥ उहत्तनयने गोपासं द्रष्टुं प्रपुटैर्मुग्धैः ॥ स्रकुंडलै
र्महीच्छन्नापृथिवीजले ॥ १३ ॥ भुजैश्चिन्नैर्महाराजनागराजकरोपमैः ॥ सांगदैः सतनुत्रैश्च सामिप्रासपरश्वधैः ॥ १४ ॥ कबंधैश्चिन्नैश्चिन्नैर्वृत्य
द्विश्वापरैर्युधि ॥ ऋच्यादगणसंछन्नाघोराभूत्पृथिवीविभो ॥ १५ ॥ ॥ ५ ॥ ६ ॥ ग्णेवीरशब्दविशिष्टे ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥

॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥ २६ ॥ २७ ॥ २८ ॥ २९ ॥ ३० ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ ३३ ॥ ३४ ॥ ३५ ॥ ३६ ॥ ३७ ॥ ३८ ॥ ३९ ॥ ४० ॥ ४१ ॥
 अल्पावशिष्टमैत्र्यनुकौरेव्यान्महाहवे ॥ प्रहृष्टाः पांडवाभूत्वानिन्यिरेयमसादनं ॥ १६ ॥ एतस्मिन्नंतरे शूरः सौवलेयः प्रतापवान् ॥ प्राप्तेन सहदेवस्य शिरसि
 प्राहरद्गं ॥ १७ ॥ सविद्वल्लोमहाराज रथोपस्थ उपाविशत् ॥ सहदेवं तथा दृष्ट्वा भीमसेनः प्रतापवान् ॥ १८ ॥ सर्वसैन्यानि संक्रुद्धो वारयामास भारत ॥ निर्वि
 भेदचनाराचैः शतगोथसहस्रशः ॥ १९ ॥ विनिर्भियाकरोच्चैव सिंहनादमरिंदमः ॥ वेनशब्देन वित्रस्ताः सर्वे सहयवारणाः ॥ २० ॥ प्राद्रवन्सहसाभीताः शकुने
 श्वपदानुगाः ॥ प्रभग्नानथतान्द्वाराजादुर्योधनोत्रवीत् ॥ २१ ॥ निवर्त्तध्वमधर्मज्ञायुध्यध्वंकिंस्तनेनवः ॥ इहकीर्तिसमाधाय प्रेत्य लोकांसमश्रुते ॥ २२ ॥
 प्राणानजहा त्रियोर्धरो युद्धे पृष्ठमदर्शयन् ॥ एवमुक्तास्तु ते राज्ञा सौवलस्यपदानुगाः ॥ २३ ॥ पांडवानभ्यवर्त्तत मृत्युं कृत्वानिवर्त्तनं ॥ द्रवद्विस्तत्र राजेंद्रकृतः
 शब्दोतिदारुणः ॥ २४ ॥ क्षुब्धसागरसंकाशाः क्षुभिताः सर्वतो भवन् ॥ तांस्ततः पुरतो दृष्ट्वा सौवलस्यपदानुगान् ॥ २५ ॥ प्रत्युद्युर्महाराज पांडवा विजयोद्यताः ॥
 प्रत्याश्वस्य चतुर्थपः सहदेवा विशांपते ॥ २६ ॥ शकुनिं दशभिर्विध्वाहयांश्चास्य त्रिभिः शरैः ॥ धनुश्चिच्छेद च शरैः सौवलस्यहसन्निव ॥ २७ ॥ अथान्यद्दुरादा
 यशकुनिर्युद्धदुर्मदः ॥ विव्याध नकुलं पट्याभीमसेनं च सप्तभिः ॥ २८ ॥ उलूकोपि महाराज भीमं विव्याध सप्तभिः ॥ सहदेवं च मन्त्यापरीप्सन्पिनरंरणे ॥ २९ ॥
 तंभीमसेनः ममरे विव्याध नवभिः शरैः ॥ शकुनिं च चतुःपट्यापार्श्वस्थांश्च त्रिभिस्त्रिभिः ॥ ३० ॥ तेहन्यमाना भीमेन नाराचैस्तैलपायितैः ॥ सहदेवंरणे क्रुद्धा
 श्छादयन् शरवृष्टिभिः ॥ ३१ ॥ पर्वतं वारिधाराभिः सविद्युतइवांबुदाः ॥ ततो स्यापततः शूरः सहदेवः प्रतापवान् ॥ ३२ ॥ उलूकस्य महाराज भङ्गेनापाहरच्छिरः ॥
 सजगाम रथाङ्गमिसहदेवेन पातितः ॥ ३३ ॥ रुधिराप्सु तसर्वांगो नंदयन्यां डवान्युधि ॥ पुत्रंतुनिहतं दृष्ट्वा शकुनिस्तत्र भारत ॥ ३४ ॥ साश्रुकंठो विनिःश्वस्य क्ष
 तुर्वाक्यमनुस्मरन् ॥ चिंतयित्वा मुहूर्त्तं सवाप्यपूर्णक्षणः श्वसन् ॥ ३५ ॥ सहदेवं समासाद्य त्रिभिर्विव्याध सायकैः ॥ तानपास्य शरान्मुक्तान् शरसंघैः प्रतापवान्
 ॥ ३६ ॥ सहदेवो महाराज धनुश्चिच्छेदसंयुगे ॥ छिन्ने धनुषि राजेंद्रशकुनिः सौवलस्तदा ॥ ३७ ॥ प्रगृह्य विपुलं खड्गं सहदेवाय प्राहिणोत् ॥ तमापतंतं सहसा घो
 ररूपं विशांपते ॥ ३८ ॥ द्विधा चिच्छेद स मरे सौवलस्यहसन्निव ॥ असिं दृष्ट्वा तथाच्छिन्नं प्रगृह्य महतीं गदां ॥ ३९ ॥ प्राहिणोत्सहदेवाय सामोघान्यपतद्भुवि ॥ त
 तः शक्तिं महाघोरां कालरात्रीमिवाद्यतां ॥ ४० ॥ प्रेषयामास संक्रुद्धः पांडवं प्रति सौवलः ॥ तामापतंतीं सहसा शरैः कनकभूषणैः ॥ ४१ ॥

॥ ४२ ॥ ४३ ॥ ४४ ॥ ४५ ॥ ४६ ॥ ४७ ॥ ४८ ॥ ४९ ॥ ५० ॥ ५१ ॥ ५२ ॥ ५३ ॥ ५४ ॥ ५५ ॥ ५६ ॥ ५७ ॥ ५८ ॥ ५९ ॥ ६० ॥ ६१ ॥ ६२ ॥ ६३ ॥ ६४ ॥ ६५ ॥

त्रिधाचिच्छेदममरमहदेवोहमन्निव ॥ सापपातत्रिधाच्छिन्नाभूमौकनकभूषणा ॥ ४२ ॥ शीर्यमाणायथादीनागगनाद्वैशतद्गदा ॥ शक्तिविनिहतांष्ट्रवा
सौवलंचभयार्दितं ॥ ४३ ॥ दुद्रुवुस्तावकाःसर्वेभयंजातेससौवलाः ॥ अथोक्नुपुंमहच्चासीत्यांढवैजितकाशिभिः ॥ ४४ ॥ धार्तराष्ट्रास्ततःसर्वेप्रायशोविमुखाभव
न् ॥ तान्वैविमनसोद्वहामात्रीपुत्रःप्रतापवान् ॥ ४५ ॥ शरीरनेकसाहस्रैर्वारयामाससंयुगे ॥ ततोगांधारकैर्गुहंपुष्टैरश्वैर्जयेधृतं ॥ ४६ ॥ आमसादरणयांतंस
हदेवोयसौवलं ॥ स्वमंगमवशिष्टंतं संस्मृत्यशकुनिंनृप ॥ ४७ ॥ रयेनकांचनांगेनसहदेवःसमभ्ययान् ॥ अधिज्यंवलवत्कृत्वाव्याक्षिपन्सुमहदनुः ॥ ४८ ॥ स
सौवलमभिद्रुत्यगार्धपत्रैःशिलाशितैः ॥ भृशमभ्यहनकुद्धस्तात्रैरिवमहाद्विपं ॥ ४९ ॥ उवाचचैनंमेधावीविगृह्यस्मारयन्निव ॥ तत्रधर्मैस्त्रिगभृत्वायुध्य
स्वपुरुषोभव ॥ ५० ॥ यत्तदात्प्यमेमृदुग्लहन्नक्षैःसभातले ॥ फलमद्यप्रपश्यस्वकर्मणस्तस्यदुर्मते ॥ ५१ ॥ निहतास्तेदुरात्मानांयेस्मानवहमन्युग ॥ दुर्याध
नःकुलांगारःशिष्टस्त्वंचास्यमातुलः ॥ ५२ ॥ अद्यतेनिहनिष्यामिदुरेणोन्मथितंशिरः ॥ वृक्षाफलमिवाविद्वंलगुडेनप्रमाथिना ॥ ५३ ॥ एवमुक्त्वासहाराजम
हदेवामहावलः ॥ संक्रुद्धोरणशार्दूलोवेगेनाभिजगामतं ॥ ५४ ॥ अभिगम्यसुदुर्यधःसहदेवोयुधांपतिः ॥ विकृप्यवलवच्चापंक्रोधेनप्रज्वलन्निव ॥ ५५ ॥ श
कुनिंशक्तिविध्वाचतुभिश्चास्यवाजिनः ॥ छत्रंध्वजंधनुश्चास्यच्छित्वांसिहृद्वानदत् ॥ ५६ ॥ छिन्नध्वजधनुश्छत्रःसहदेवेनसौवलः ॥ कृतोविद्वश्चवहुभिः
सर्वमर्मसुमार्यकैः ॥ ५७ ॥ ततोभूयोसहाराजसहदेवःप्रतापवान् ॥ शकुनेःप्रपयामासगरवृष्टिंदुरासदां ॥ ५८ ॥ ततस्तुकुद्धःसुवलस्यपुत्रोमात्रीसुतंसहदेवं
विमर्दं ॥ प्राप्तेनजांबूनदंभूषणेनजिघांसुरेकोभिपपातशीघ्रं ॥ ५९ ॥ मात्रीसुतस्तस्यसमुद्यतंतंप्रासंसुवृत्तौचभुजौगणाग्र ॥ भलेस्त्रिभिर्युगपत्संचकर्त्तनना
दचोच्चैस्त्रिगमाजिमध्ये ॥ ६० ॥ तस्याशुकारीसुसमाहितेनसुवर्णपुंग्वेनदृढायसेन ॥ भलेनसर्वावरणातिगेनशिरःशरीरात्प्रममाथभूयः ॥ ६१ ॥ शरणाकर्त्त
स्वरभूपितेनदिवाकराभेणसुगंधितेन ॥ हतोत्तमांगोयुधिपांडवेनपपातभूमौसुवलस्यपुत्रः ॥ ६२ ॥ सतच्छिरावेगवेताशरणसुवर्णपुंग्वेनशिलाशितेन ॥ प्रावे
रयत्कुपितःपांडुपुत्रोयत्तकुक्षणामनयस्यमूलं ॥ ६३ ॥ भुजौसुवृत्तौप्रचकर्त्तवीरःपश्चात्कवंधंरुधिगवसिकं ॥ विस्पंदमानंनिपपातघोश्रथोत्तमायाधि
वपाथिवस्य ॥ ६४ ॥ हतोत्तमांगंशकुनिसमीक्ष्यभूमौशयानंरुधिरार्द्रगात्रं ॥ योधास्त्वदीयाभयनपृसत्त्वादिशःप्रजग्मुःप्रगृहीतशस्त्राः ॥ ६५ ॥

॥ ६६ ॥ ६७ ॥ ६८ ॥ इतिशल्यपर्वणिनेलकडीयेभारतभावदीपेअष्टाविंशोऽध्यायः ॥ २८ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ततःक्रुद्धइति ॥ १ ॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥
 प्रविहृताःशुष्कमुखाविसंज्ञागांटीवधोपेणममाहताश्च ॥ भयार्दिताभ्रप्रयाश्चनागाःपदातयश्चैवसंधात्तराष्ट्राः ॥ ६६ ॥ ततोरेथान्छकुनिपातयित्वामुदात्रि
 ताभारतपांडवेयाः ॥ शंखान्प्रदध्नुःसमरेतिहृष्टाःसंक्रुशाःसैनिकान्हर्यंतः ॥ ६७ ॥ तंचापिसर्वेप्रतिपूजयंतोदृष्ट्वाब्रुवाणाःसहदेवमार्जा ॥ दिष्ट्याहर्तानैकृति
 क्रोमहात्मासहात्मजोवीररणेत्वयेति ॥ ६८ ॥ इतिश्रीमहाभारतेशल्यपर्वणिशकुन्युत्कृकवधेअष्टाविंशोऽध्यायः ॥ २८ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥
 ॥ अयद्दृष्टप्रवेशपर्व ॥ संजयउवाच ततःक्रुद्धामहाराजसौबलस्यपदानुगाः ॥ त्यक्त्वाजीवितमाक्रंदेपांडवान्पर्यवारयन् ॥ १ ॥ तानर्जुनःप्रत्यगृह्णासं
 हदेवजयेधृतः ॥ भीमसेनश्चेजम्बीकृद्धाशीविपदर्शनः ॥ २ ॥ शक्यृष्टिप्रासहस्तानांसहदेवंजिघांसतां ॥ संकल्पमकरोन्मोघंगांटीवेनयनंजयः ॥ ३ ॥ संगृही
 तायुधान्वाहून्योधानामभिधावतां ॥ भल्लेश्विच्छेदयोभन्मुःगिरांस्यपिहयानपि ॥ ४ ॥ तेहयाःप्रत्यपद्यंतवसुधांविगताभवः ॥ चरतालोकवीरेणप्रहताःसव्य
 साचिना ॥ ५ ॥ ततोदुर्योधनोराजादृष्ट्वास्त्रवलमंक्षयं ॥ हतशोपान्समानीयक्रुद्धोरथगणान्वहन् ॥ ६ ॥ कुंजरांश्चहयांश्चैवपादानांश्चसमंततः ॥ उवाचमहितां
 न्सर्वान्यात्तराष्ट्रदंभवचः ॥ ७ ॥ समासाद्यस्तेसर्वान्यांडवान्समुद्धरणान् ॥ पांचाल्यंचापिसवलंहत्वाशीघ्रंन्यवर्तत ॥ ८ ॥ तस्यनेगिरसागृह्यवचनंयुद्धदुर्मदाः ॥
 अभ्युद्यूरणेपार्थास्तवपुत्रस्यशासनान् ॥ ९ ॥ तानभ्यापंततःशीघ्रंहतशोपान्महारणे ॥ शरैराशीविपाकारैःपांडवाःसमवाकिरन् ॥ १० ॥ तस्सैन्यंभरतश्रेष्ठमु
 हूर्त्तेनमहात्मभिः ॥ अवध्यतरणंप्राप्यत्रातारंनाभ्यविंदत ॥ ११ ॥ प्रतिष्ठमानंतुभयान्नावतिष्ठतिदंशितं ॥ अश्वैर्विपरिधावद्भिःसैन्येनरजसावते ॥ १२ ॥ न
 प्राज्ञायंतममरेदिशःसप्रदिशस्तथा ॥ ततस्तुपांडवानीकान्निःसृत्यवहवाजनाः ॥ १३ ॥ अभ्यघ्नंस्तावकान्युद्धेमुहूर्त्तादिवभारत ॥ ततोनिःशोपमभवत्तस्सैन्यं
 तवभारत ॥ १४ ॥ अक्षौहिण्यःसमेतास्तुतवपुत्रस्यभारत ॥ एकादशहतायुद्धेताःप्रभोपांडुसंजयैः ॥ १५ ॥ तंपुराजसहस्रेपुतावकंपुमहात्मसु ॥ एकोदुर्योधनो
 राजन्नदृश्यतभृगंक्षतः ॥ १६ ॥ ततोवीक्ष्यदिशःसर्वादृष्ट्वाशून्यांचमेदिनीं ॥ विहीनःसर्वयोधैश्चपांडवान्वीक्ष्यसंयुगे ॥ १७ ॥ मुदितान्सर्वतःसिद्धान्नर्दमाना
 न्समंततः ॥ वाणशब्दरवांश्चैवश्रुत्वातेपांमहात्मनां ॥ १८ ॥ दुर्योधनोमहाराजकश्मलेनाभिसंवृतः ॥ अपयानेमनश्चक्रेविहीनवलवाहनः ॥ १९ ॥ धृतरा
 ष्टुवाच निहतेमामकेसैन्येनिःशेषेशिविरेकृते ॥ पांडवानांबलेसूतकिंनुशोपमभूत्तदा ॥ २० ॥

॥ १ ॥ १ ॥ २ ॥ १ ॥ ३ ॥ १ ॥ ४ ॥ १ ॥ ५ ॥ १ ॥ ६ ॥ १ ॥ ७ ॥ १ ॥ ८ ॥ १ ॥ ९ ॥ २ ॥ ० ॥

॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥ २६ ॥ २७ ॥ २८ ॥ २९ ॥ ३० ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ ३३ ॥ ३४ ॥ ३५ ॥ ३६ ॥ ३७ ॥ ३८ ॥ ३९ ॥ ४० ॥ ४१ ॥ ४२ ॥ ४३ ॥ ४४ ॥ ४५ ॥ ४६ ॥

एतन्मेपृच्छतो बृहिकुशलोत्थसिमंजय ॥ यच्चदुर्योधनोमंदः कृतवांस्तनयोमम ॥ २१ ॥ बलक्षयंतथादृष्ट्वा स एकः पृथिवीपतिः ॥ संजय उवाच स्थानां
द्वे महश्चेतुसनागशतानि च ॥ २२ ॥ पंचचाश्वमहस्ताणिपत्तीनां च शतं शताः ॥ एतच्छेषमभूद्राजन्यां डवानां महद्वलं ॥ २३ ॥ परिगृह्य हियद्युद्धे धृष्टद्युम्नो व्यव
स्थितः ॥ एकाकी भरतश्रेष्ठततो दुर्योधनो नृपः ॥ २४ ॥ नापश्यत्समरे कंचित्सहायं रथिनां वरः ॥ नर्दमानात्परां दृष्ट्वा स्वबलस्य च संक्षयं ॥ २५ ॥ तथा दृष्ट्वा म
हाराज एकः स पृथिवीपतिः ॥ हतं स्वहयमुत्सृज्य प्राङ्मुखः प्राद्रवद्गयात् ॥ २६ ॥ एकादशचमृभर्ता पुत्रो दुर्योधनस्तव ॥ गदामादाय ते जस्वीपदातिः प्रस्थितो
द्रुपः ॥ २७ ॥ नातिदूरं ततो गत्वा पद्भ्यामेव नराधिपः ॥ सस्मारवचनं क्षतुर्धर्मशीलस्य धीमतः ॥ २८ ॥ इदं नृनं महाप्राज्ञो विदुरो दृष्टवान्पुरा ॥ महद्देशमस्माकं
क्षत्रियाणां च संयुगं ॥ २९ ॥ एवं विचिंतयानस्तु प्रवि विक्षुर्द्रुपः ॥ दुःखसंतपत्तदयो दृष्ट्वा राजन्वलक्षयं ॥ ३० ॥ पांडवास्तु महाराज धृष्टद्युम्नपुत्रगमाः ॥
अभ्यद्रवंत संक्रुद्धास्तवराजन्वलं प्रति ॥ ३१ ॥ शक्त्यृष्टिप्रासहस्तानां वलानामभिगर्जतां ॥ संकल्पमकरोन्मोघं गांठीवेन धनं जयः ॥ ३२ ॥ तान्दृष्ट्वा निगितैर्वा
णैः सामात्यान्सहवंधुभिः ॥ रथेष्वेतहयेति पुनर्जुनो वदुःशोभत ॥ ३३ ॥ सुबलस्य हते पुत्रे सषाजिरथकुंजरे ॥ महावनमिवच्छिन्नमभवत्तावकं वलं ॥ ३४ ॥
अनेकशतमाहश्चेत्तदुर्योधनस्य ह ॥ नान्यो महारथो राजन् जीवमानो व्यदृश्यत ॥ ३५ ॥ द्रोणपुत्रा हते वीरात्तथैव कृतवर्मणः ॥ कृपाच्च गौतमाद्राजन्याथिवाच्च
तवात्मजात् ॥ ३६ ॥ धृष्टद्युम्नस्तु मां दृष्ट्वा हसन्सात्यकिमब्रवीत् ॥ किमनेन गृहीते नानेनार्थोऽस्ति जीवता ॥ ३७ ॥ धृष्टद्युम्नवचः श्रुत्वा गिनेर्न मामहारथः ॥ उद्य
म्यनिशितं खड्गं हंतुं मामुद्यतस्तदा ॥ ३८ ॥ तमागम्य महाप्राज्ञः कृष्णद्वैपायनो ब्रवीत् ॥ मुच्यतां संजयो जीवन्नहंतव्यः कथंचन ॥ ३९ ॥ द्वैपायनवचः श्रुत्वा गि
नेर्न माकृतांजलिः ॥ ततो मामब्रवीन्मुक्त्वा स्वस्तिमं जयमाधय ॥ ४० ॥ अनुज्ञातस्त्वहं ते नन्यस्तवर्मानिरायुधः ॥ प्रातिपुंयेन नगरं सायाङ्के रुधिरोक्षितः ॥ ४१ ॥
क्रोशमात्रमपक्रांतं गदापाणिमवस्थितं ॥ एकं दुर्योधनं गजन्नपश्यं भृगुविक्षतं ॥ ४२ ॥ स तु मामश्रु पूर्णाक्षो नाशक्रोदभिवीक्षितुं ॥ उपप्रेक्षत मां दृष्ट्वा तथा
दीनमवस्थितं ॥ ४३ ॥ तंचाहमपिशोचं तं दृष्ट्वा काकिनमाहवे ॥ मुहूर्त्तनाशकं वक्तुमतिदुःखपरिपुनः ॥ ४४ ॥ ततोऽस्मै तदहं सर्वमुक्तवान्ग्रहणं तदा ॥ द्वैपायन
प्रसादाच्च जीवतो मोक्षमाहवे ॥ ४५ ॥ समुहूर्त्तमिव ध्यात्वा प्रतिलभ्य च चेतनां ॥ भ्रातृं श्वसर्वसैन्यानि पर्यपृच्छत मां ततः ॥ ४६ ॥

॥ ४७ ॥ ४८ ॥ ४९ ॥ ५० ॥ ५१ ॥ ५२ ॥ ५३ ॥ ५४ ॥ ५५ ॥ ५६ ॥ ५७ ॥ ५८ ॥ ५९ ॥ ६० ॥ ६१ ॥ ६२ ॥ ६३ ॥ ६४ ॥ ६५ ॥ ६६ ॥ ६७ ॥ ६८ ॥ ६९ ॥ ७० ॥ ७१ ॥
 तस्मैतदहमाचक्षे सर्वप्रत्यक्षदग्निवान् ॥ भ्रान्तंश्चनिहान्सर्वासै न्यंचविनिपातितं ॥ ४७ ॥ त्रयः किल रथाः शिष्टास्तावकानां नराधिप ॥ इति प्रस्थानकाले मां
 कृष्णद्वैपायनो ब्रवीत् ॥ ४८ ॥ सदीर्घमिव निःश्वस्य प्रत्यवेक्ष्य पुनः पुनः ॥ असौ मां पाणिना स्पृष्ट्वा पुत्रस्ते पर्यभाषत ॥ ४९ ॥ त्वदन्यानेह संग्रामे कश्चिज्जीवति
 संजय ॥ द्वितीयनेह पश्यामि समहायाश्रपांडवाः ॥ ५० ॥ वृथाः संजय राजानं प्रज्ञाचक्षुषमीश्वरं ॥ दुर्योधनस्तव सुतः प्रविष्टो द्वादसित्युत ॥ ५१ ॥ सुहृद्भिस्तादृ
 शेहीनः पुत्रैर्भ्रातृभिरेव च ॥ पांडवैश्च त्वेतरा ज्येको नु जीवेत मादृशः ॥ ५२ ॥ आचक्षीथाः सर्वमिदं मां च मुक्तं महाहवात् ॥ अस्मि स्ताय द्वादशे गुमं जीवंतं भृगुविक्ष
 तं ॥ ५३ ॥ एवमुक्त्वा महाराज प्राविशत्तं महाद्वादं ॥ अस्तं भयततोयंच मां ययामनुजाधिपः ॥ ५४ ॥ तस्मिन् द्वादशे प्रविष्टे तु त्रीनरथान् श्रांतवाहनान् ॥ अपश्यं स
 हितानेकस्तदंगं समुपेयुषः ॥ ५५ ॥ कृपंगारद्वतं वीरं द्रौणिचरथिनां वरं ॥ भोजं च कृतवर्माणं सहितान्शरविक्षतान् ॥ ५६ ॥ ते सर्वे मामभिप्रेक्ष्य नृणामश्वाननो
 दयन् ॥ उपयायतु मानुचुर्दिष्ट्या जीवसि संजय ॥ ५७ ॥ अपृच्छंश्चैव मां सर्वं पुत्रं तव जनाधिपं ॥ कञ्चिदुर्योधनो राजा स नो जीवति संजय ॥ ५८ ॥ आख्यातवा
 नहेतेभ्यस्तदा कुशलिनं नृपं ॥ तच्चैव सर्वमाचक्षं यन्मां दुर्योधनो ब्रवीत् ॥ ५९ ॥ द्वादशैवाहमाचक्षं यं प्रविष्टो नराधिपः ॥ अश्वत्थामा तु तद्राजन्निगम्य वचनं म
 म ॥ ६० ॥ तं द्वादशं विपुलं प्रेक्ष्य करुणं पर्यदेव यत् ॥ अहो धिक् स न जानाति जीवतोऽस्मान्नराधिपः ॥ ६१ ॥ पर्याभाहिवयं तेन सह योधयितुं परान् ॥ ते तु तत्र चिरं का
 लं विलप्य च महारथाः ॥ ६२ ॥ प्राद्रवन् रथिनां श्रेष्ठादृष्ट्वा पांडुसुतान् रणे ॥ ते तु मां रथमारोप्य करुपस्य सुपरिष्कृतं ॥ ६३ ॥ सेना निवेगमाजग्मुर्हतंगे पाश्र्वयोर
 थाः ॥ तत्र गुल्माः परित्रस्ताः सूर्ये चास्तमिते सति ॥ ६४ ॥ सर्वे विचुकुशुः श्रुत्वा पुत्राणां तव संक्षयं ॥ ततो वृद्धामहाराज योपितां रक्षिणो नराः ॥ ६५ ॥ राजदारा
 नुपादाय प्रययुर्नगरं प्रति ॥ तत्र विक्रोशमानानां रुदतीनां च सर्वशः ॥ ६६ ॥ प्रादुरासीन्महान्शब्दः श्रुत्वा तद्वलमंक्षयं ॥ ततस्तायोपितो राजनुरुदत्यो वै मुहुर्मु
 हुः ॥ ६७ ॥ कुर्यइव शब्देन नादयंत्यो महीतलं ॥ आजघ्नुः करजैश्चापि पाणिभिश्च शिरांस्युत ॥ ६८ ॥ लुलुचुश्च तदा केगान् क्रोशंत्यस्तत्र तत्र ह ॥ हाहाकारविना
 दिव्यो विनिघ्नंत्य उरांसि च ॥ ६९ ॥ शोचंत्यस्तत्र रुरुदुःकंठमाना विशांपते ॥ ततो दुर्योधनामात्याः साश्रुकंठा भृगतुराः ॥ ७० ॥ राजदारानुपादाय प्रययुर्नगरं प्र
 ति ॥ वेत्रव्यासकहस्ताश्च द्वाराध्यक्षा विशांपते ॥ ७१ ॥

७२ ॥ ७३ ॥ ७४ ॥ ७५ ॥ ७६ ॥ ७७ ॥ ७८ ॥ ७९ ॥ ८० ॥ ८१ ॥ ८२ ॥ ८३ ॥ ८४ ॥ ८५ ॥ ८६ ॥ ८७ ॥ ८८ ॥ ८९ ॥ ९० ॥ ९१ ॥ ९२ ॥ ९३ ॥ ९४ ॥ ९५ ॥ ९६ ॥

शयनीयानिशुभ्राणिस्पर्ध्वस्तरणवंति च ॥ समादाय ययुस्तूर्णनगरंदाररक्षिणः ॥ ७२ ॥ आस्यायाश्वतरीयुक्तानस्यंदनानपरेपुनः ॥ स्वान्स्वान्दरानुपादाय
प्रययुर्नगरंप्रति ॥ ७३ ॥ अदृष्टपूर्वायानार्योभास्करेणापिवेश्मसु ॥ ददृशुस्तामहाराजजनायाताःपुरंप्रति ॥ ७४ ॥ ताःस्त्रियोभरतश्रेष्ठसौकुमार्यसमन्विताः ॥
प्रययुर्नगरंतूर्णहतस्वजनयांधवाः ॥ ७५ ॥ आगोपालाविपालेभ्याद्रवंतानगरंप्रति ॥ ययुर्मनुष्याःसंभ्रांताभीमसेनभयार्दिताः ॥ ७६ ॥ अपिचैपांभयंतीव्रंपा
र्थेभ्याभ्रमुदारुणं ॥ प्रेक्षमाणास्तदान्योन्यमाधावन्नगरंप्रति ॥ ७७ ॥ तस्मिंस्तथावर्तमानेविद्रवैभृशदारुणे ॥ युयुन्सुःशोकसंमूढःप्राप्तकालमचितय
त् ॥ ७८ ॥ जितोदुर्योधनःसंख्येपांडवैर्भीमविक्रमैः ॥ एकादशचमृभर्ताभ्रातरश्चास्यमृदिताः ॥ ७९ ॥ हताश्वकुरवःसर्वेभीष्मद्रोणपुरःसराः ॥ अहमेकाविमु
क्तस्तुभाग्ययोगाद्यदृच्छया ॥ ८० ॥ विद्रुतानिचसर्वाणिशिविराणिभ्रमंततः ॥ इतस्ततःपलायंतहतनाथाहतौजसः ॥ ८१ ॥ अदृष्टपूर्वादुःखार्ताभयव्याकुल
लोचनाः ॥ हरिणाइववित्रस्तावीक्षमाणादिशोदश ॥ ८२ ॥ दुर्योधनस्यसचिवायेकेचिदवशेषिताः ॥ राजदारानुपादायप्रययुर्नगरंप्रति ॥ ८३ ॥ प्राप्तकाल
महंमन्येप्रवेशंतेःसहप्रभो ॥ युधिष्ठिरमनुजायभीमसेनंतथैव च ॥ ८४ ॥ एतमर्थमहाबाहुरुभयोःसन्धवेदयत् ॥ तस्यप्रीतांभवद्राजानित्यंकरुणवेदिता ॥
॥ ८५ ॥ परिष्वज्यमहाबाहुर्वैश्यापुत्रं व्यसर्जयत् ॥ ततःसरथमास्थायद्रुतमश्वानचोदयत् ॥ ८६ ॥ संवाहयितवांश्चापिराजदारान्पुरंप्रति ॥ तैश्चैवसहितःक्षिप्र
मस्तंगच्छतिभास्करे ॥ ८७ ॥ प्रविष्टोहास्तिनपुरंवाप्यकंठोश्रुलोचनः ॥ अपश्यतमहाप्राज्ञंविदुरंसाश्रुलोचनं ॥ ८८ ॥ राज्ञःसर्मापान्निष्क्रान्तंशोकोपहतचेत
सं ॥ तमब्रवीत्सत्यधृतिःप्रणतंत्वग्रतःस्थितं ॥ ८९ ॥ दिष्ट्याकुरुक्षयेवत्तेअस्मिंस्त्वंपुत्रजीवसि ॥ विनाराज्ञःप्रवेशोद्वैकिसित्यमिहागतः ॥ ९० ॥ एतद्वैकार
णंसर्वविस्तरेणनिवेदय ॥ युयुन्सुरुवाच निहतेशकुनोतत्रसज्ञातिसुतयांधवे ॥ ९१ ॥ हतशेषपरिवारोराजादुर्योधनस्ततः ॥ स्वकंसहयमुन्मत्स्यप्राङ्मु
खःप्राद्रवद्गयात् ॥ ९२ ॥ अपक्रान्तुनृपनौस्कंधावारनिवेशनात् ॥ भयव्याकुलितंसर्वप्राद्रवन्नगरंप्रति ॥ ९३ ॥ तनाराज्ञःकलत्राणिभ्रातृणांचास्यसर्वतः ॥
वाहनेपुसमारोप्यअध्यक्षाःप्राद्रवन्नयात् ॥ ९४ ॥ ततोहंसमनुजाप्यराजानंसहकेशवं ॥ प्रविष्टोहास्तिनपुरंरक्षन्लोकान्प्रधावितान् ॥ ९५ ॥ एतच्छ्रुत्वानुवच
नंवैश्यापुत्रेणभाषितं ॥ प्राप्तकालमितिज्ञात्वाविदुरःसर्वधर्मवित् ॥ ९६ ॥

अपूजयदमेयात्मायुयुत्सुंवाक्यमब्रवीत् ॥ प्राप्तकालमिदं सर्वं ब्रुवता भरतक्षये ॥ ९७ ॥ रक्षितः कुलधर्मश्चसानुक्रोशतयात्वया ॥ दिष्ट्यात्वामिहसंग्रामाद
स्माद्दीरक्षयात्पुरं ॥ ९८ ॥ समागतमपश्यामत्स्यं शुभं तमिव प्रजाः ॥ अंधस्य नृपतेर्यष्टिर्लुब्धस्यादीर्घदर्शिनः ॥ ९९ ॥ बहुशोयाच्यमानस्यैवोपहतचेतसः ॥
त्वमेको व्यसनार्त्तस्य धिप्रसेपुत्रसर्वथा ॥ १०० ॥ अद्य त्वमिह विश्रांतः श्वोभिर्गतायुधिष्ठिरं ॥ एतावदुक्तावचनं विदुरः साश्रुलोचनः ॥ १ ॥ युयुत्सुं समनुप्रा
प्यप्रविवेश नृपक्षयं ॥ पौरजानपदैर्दुःखाद्वाहेति भृशनादितं ॥ २ ॥ निरानंदं गतश्रीकंहताराममिवाशयं ॥ शून्यरूपमपध्वस्तं दुःखाद्दुःखंतरो भवत् ॥ ३ ॥ वि
दुरः सर्वधर्मज्ञो विक्लवेनांतराल्मना ॥ विवेश नगरे राजन्निशश्वासशनैःशनैः ॥ ४ ॥ युयुत्सुरपितांरात्रिस्वगृहे न्यवसत्तदा ॥ वंद्यमानः स्वकैश्चापि नाभ्यनंदत्सुदुः
खितः ॥ चिंतयानः क्षयंतीं व्रंभरतानां परस्परं ॥ १०५ ॥ इति श्रीमहाभारतेशल्यपर्वणिहृदप्रवेशपर्वणि एकोनत्रिंशोऽध्यायः ॥ २९ ॥ समाप्तं
चहृदप्रवेशपर्व ॥ अतः परंगदायुद्धपर्व ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥

हतेषु सर्वसैन्येषु पांडुपुत्रैरेणाजिरे इत्यारभ्य शोकसंविग्रमनसश्चिन्ताध्यानपराभवान्निवृत्तः शल्यपर्वशेषो गदापर्वाख्यस्तस्य तात्पर्यं सर्वनाशोपि जीवितंदुस्स्य जंपराभूतमपिशत्रुं शूरानत्यजंतीति च ॥ १ ॥ २ ॥ ३ ॥
 धृतराष्ट्र उवाच हतेषु सर्वसैन्येषु पांडुपुत्रैरेणाजिरे ॥ मम सैन्यावशिष्टास्ते किमकुर्वत संजय ॥ १ ॥ रुतवर्मा कृपश्चैव द्रोणपुत्रश्च वीर्यवान् ॥ दुर्योधनश्च मंदा
 त्मा गजाकिमकरोत्तदा ॥ २ ॥ संजय उवाच संप्राद्रवत्सुदारेषु क्षत्रियाणां महात्मनां ॥ विद्रुते शिविरं शून्ये भृशो द्विभ्रातृयोरथाः ॥ ३ ॥ निशम्य पांडुपुत्रा
 णांतदा वै जयिनां स्वनां ॥ विद्रुतं शिविरं दृष्ट्वा सायान्हेराजगृह्णिनः ॥ ४ ॥ स्यान्नंतरोचयंस्तत्र ततस्ते हृदमभ्ययुः ॥ युधिष्ठिरोपि धर्मात्मा भ्रातृभिः सहितोरणे ॥ ५ ॥
 हृष्टः पर्यचरद्राज न दुर्योधनवधेऽप्यया ॥ मार्गमाणास्तु संकुहास्तवपुत्रं जयैषिणः ॥ ६ ॥ यत्नतो न्वपमाणास्ते नैवापश्यन् जनाधिपं ॥ सहितीव्रणवेगेन गदापा
 णिरपाक्रमन् ॥ ७ ॥ तं हृदं प्राविशन्नापि विष्टभ्यापः स्वमायया ॥ यदा तु पांडवाः सर्वे सुपरिश्रान्ता वाहनाः ॥ ८ ॥ ततः स्वशिविरं प्राप्य व्यतिष्ठंत स्वसैनिकाः ॥ ततः कृ
 पश्च द्रोणिश्च रुतवर्मा च मात्वतः ॥ ९ ॥ सन्निविष्टेषु पार्थेषु प्रयातास्तं हृदंगनैः ॥ ततं हृदं समासाद्य त्रशंते जनाधिपः ॥ १० ॥ अभ्यभाषंत दुर्यधरा जानं सुभमं भ
 षि ॥ राजन्नुत्तिष्ठ युद्धस्वसहास्माभिर्युधिष्ठिरं ॥ ११ ॥ जित्वा वाप्यथि वीभुंस्त्वहो वा स्वर्गमाप्नुहि ॥ तेषामपि वलं सर्वं हतं दुर्योधनत्वया ॥ १२ ॥ प्रतिविद्धाश्च भूयि
 प्र्ये शिष्टास्तत्र सैनिकाः ॥ नतवेगं विपहितुं गक्तास्तव विशांपते ॥ १३ ॥ अस्माभिरपि गुमस्य तस्मादुत्तिष्ठ भारत ॥ दुर्योधन उवाच दिष्ट्यापश्यामि वामुक्ता
 नीदृशात्पुरुषत्वयात् ॥ १४ ॥ पांडुकौरवसंमर्दा जीवमानान् नरर्षभान् ॥ विजेष्यामो वयं सर्वे विश्रान्ता विगतक्लमाः ॥ १५ ॥ भवंतश्च परिश्रान्ता वयं च भृशवि
 क्षताः ॥ उदीर्णं च वलं तेषां तेन युद्धं नरोचये ॥ १६ ॥ नत्वेतद्द्रुतं वीराय द्दोमहद्विदं मनः ॥ अस्मासु च परागतिर्न तु कालः पराक्रमे ॥ १७ ॥ विश्रम्येकां निशाम
 य भवद्भिः सहितोरणे ॥ प्रतियात्स्याम्यहं शत्रून् श्वानमेस्य त्रसंगयः ॥ १८ ॥ संजय उवाच एवमुक्त्वा वीरैर्द्रोणीराजानं युद्धदुर्मदं ॥ उत्तिष्ठ राजन् भद्रं ते विज
 ष्यामो वयं परान् ॥ १९ ॥ इष्टापूर्तेन दानेन सत्येन च जयेन च ॥ शपेराज न्यथा त्वद्यनिहनिष्यामि मम कान् ॥ २० ॥ मास्म यज्ञरुतां प्रीतिमाप्नुयां मज्जनोचितां ॥
 यदीमारजनी व्युष्टान् हि हन्मि परान् गणे ॥ २१ ॥ नाहत्यामर्षपांचालान् विमोक्ष्ये कवचं विभो ॥ इति सत्यं वीर्येन तन्मेशृणु जनाधिप ॥ २२ ॥ तेषु संभाषमाणेषु व्या
 धास्तं देवमाययुः ॥ मांसभारपरिश्रान्ताः पानीयार्थं यद्दृष्टया ॥ २३ ॥ ते हि नित्यं महाराज भीमसेनस्य लुब्धकाः ॥ मांसभारानुपाजद्भुक्त्या परमया विभो ॥ २४ ॥

॥ १ ॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ यज्ञरुतांप्रीतियज्ञादिजस्य पुण्यस्य फलं ॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥

॥ २५ ॥ २६ ॥ २७ ॥ २८ ॥ २९ ॥ ३० ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ ३३ ॥ ३४ ॥ ३५ ॥ ३६ ॥ ३७ ॥ नटं अदृश्यत्वं गतं लीनमित्यर्थः ॥ ३८ ॥ ३९ ॥ ४० ॥ ४१ ॥ ४२ ॥ ४३ ॥ ४४ ॥ ४५ ॥ ४६ ॥ ४७ ॥ ४८ ॥ ४९ ॥ ५० ॥
 तेन त्रिधिष्ठितास्तेषां सर्वतद्वचनं रहः ॥ दुर्योधनवचश्चैव शुश्रुवुः संगतामिथः ॥ २५ ॥ तेषि सर्वे महेष्वासा अयुद्धार्थिनिकौरवे ॥ निर्वधं परमं चक्रुस्तदा वै युद्ध
 कांक्षिणः ॥ २६ ॥ तांस्तया समुदीक्ष्याथ कौरवाणां महारथान् ॥ अयुद्धमनसं चैव राजानं स्थितमंभसि ॥ २७ ॥ तेषां श्रुत्वा च संवादं राजश्वसलिले सतः ॥ व्याधा
 भ्यजानन राजेन्द्रसलिलस्थं सुयोधनं ॥ २८ ॥ तेषां पूर्वपांडुपुत्रेण पृष्ठात्पानसुतं तव ॥ यदृच्छोपगतास्तत्र राजानं परिमार्गता ॥ २९ ॥ ततस्तेषां पुत्रस्य स्मृत्वा त
 द्वापितं तदा ॥ अन्योन्यमब्रुवन् राजानं मृगव्याधाः शनैरिव ॥ ३० ॥ दुर्योधनं स्थापयामो धनं दास्यति पांडवः ॥ अव्यक्तमिहनः स्यात्तद्देहदुर्योधनो नृपः ॥ ३१ ॥
 तस्माद्दृष्ट्वा महेश्वरं यत्र राजायुधिष्ठिरः ॥ आख्यातुं सलिले सुमं दुर्योधनममर्षणं ॥ ३२ ॥ धृतराष्ट्रात्मजं तस्मै भीमसेनाय धीमते ॥ शयानं सलिले सर्वे कथयामो
 धनुर्धते ॥ ३३ ॥ मनोदास्यति सुप्रीतो धनानिवहुलान्युत ॥ किं नामांसेन शुक्लेण परिक्लिष्टेन गोपिणा ॥ ३४ ॥ एवमुक्त्वा तु ते व्याधाः संप्रहृष्टा धनार्थिनः ॥ मांस
 भारानुपादाय प्रययुः शिविरं प्रति ॥ ३५ ॥ पांडवापि महाराजलब्धलक्षाः प्रहारिणः ॥ अपश्यमानाः समरे दुर्योधनमवस्थितं ॥ ३६ ॥ निरुतेस्तस्य पापस्य ते परं
 गमने षवः ॥ चारान्संप्रेषयामासुः समं तात्तद्रणाजिरे ॥ ३७ ॥ आगम्य तु ततः सर्वे नष्टं दुर्योधनं नृपं ॥ न्यवेदयंत स हिताधर्मराजस्य सैनिकाः ॥ ३८ ॥ तेषां तद्वच
 नं श्रुत्वा चाराणां भरतर्षभ ॥ चिंतामभ्यगमतीं त्रां निशश्चास च पार्थिवः ॥ ३९ ॥ अथ स्थितानां पांडूनां दीनानां भरतर्षभ ॥ तस्माद्देशात्पक्रम्य त्वरिता लुब्धका
 विभो ॥ ४० ॥ आजग्मुः शिविरं हृष्टा हृष्ट्वा दुर्योधनं नृपं ॥ वार्यमाणाः प्रविष्टाश्च भीमसेनस्य पश्यतः ॥ ४१ ॥ तेषां पांडवमासाद्य भीमसेनं महाबलं ॥ तस्मै तत्सर्व
 माचख्युर्यदृत्तं यच्च वैश्रुतं ॥ ४२ ॥ ततो वृकोदरो राजन् दत्त्वा तेषां धनं बहु ॥ धर्मराजाय तत्सर्वमाचक्षे परंतपः ॥ ४३ ॥ असौ दुर्योधनो राजन् विज्ञातो मम लु
 ब्धकैः ॥ संस्तभ्यसलिलं शोतेयस्यार्थं परितप्यसे ॥ ४४ ॥ तद्वचो भीमसेनस्य प्रियं श्रुत्वा विशांपते ॥ अजातशत्रुः कौंतियो हृष्टो भूत्सहस्रादरैः ॥ ४५ ॥ तं च श्रुत्वा म
 शः ॥ ४७ ॥ सिंहनादांस्ततश्चक्रुः श्वेडाश्च भरतर्षभ ॥ त्वरिताः क्षत्रियाराजन् जग्मुर्द्वेषाय नं हृदं ॥ ४८ ॥ ज्ञातः पापो धार्तराष्ट्रो हृष्टश्चेत्यसकृद्रणे ॥ प्राक्रोशन् सो
 मकास्तत्र लृष्टरूपाः समंततः ॥ ४९ ॥ तेषामाशुप्रयातानां रथानां तत्र वेगिनां ॥ बभूवुस्तु मुलः शब्दो दिवस्पृकृपृथिवीपते ॥ ५० ॥

॥५१॥५२॥५३॥ ५४ ॥ ५५ ॥ ५६ ॥ ५७ ॥ ५८ ॥ ५९ ॥ ६० ॥ ६१ ॥ अपयास्यामहेत्वदन्वेषणभिया ॥ ६२ ॥ ६३ ॥ ६४ ॥ ६५ ॥ ६६ ॥ ६७ ॥ ६८ ॥ इति श्रीशल्यपर्वान्तर्गतगदापर्वणि
 दुर्योधनंपरीप्संतस्तत्रतत्रयुधिष्ठिरं ॥ अन्वयुस्त्वरितास्तेवैराजानंश्रान्तवाहनाः ॥ ५१ ॥ अर्जुनोर्भामसेनश्चमाद्रीपुत्रौचपांडवौ ॥ धृष्टद्युम्नश्चपांचाल्यःशिखंडी
 चापराजितः ॥ ५२ ॥ उत्तमोजायुधामन्युःसात्यकिश्चमहारथः ॥ पंचालानांचयेशिष्टाद्रौपदेयाश्चभारत ॥ ५३ ॥ हयाश्चसर्वेनागाश्चशतशश्चपदातयः ॥ ततः
 प्राप्तोमहाराजधर्मराजःप्रतापवान् ॥ ५४ ॥ द्वैपायनहृदंघोरंयत्रदुर्योधनोभवत् ॥ शीतामलजलंलघं द्वितीयमिवसागरं ॥ ५५ ॥ माययासलिलंस्तभ्ययत्रा
 भूत्तेस्थितःसुतः ॥ अत्यद्गुणेनविधिनादैवयोगेनभारत ॥ ५६ ॥ सलिलांतर्गतःशेतेदुर्दर्शःकस्यचित्प्रभो ॥ मानुषस्यमनुष्येद्रगदाहस्तोजनाधिपः ॥ ५७ ॥ त
 तादुर्योधनोराजासलिलांतर्गतावसन ॥ शुश्रुवेतुमुलंशब्दंजलदोपमनिःस्वनं ॥ ५८ ॥ युधिष्ठिरश्चराजेंद्रतंहृदंसहसोदरैः ॥ आजगाममहाराजतवपुत्रवधाय
 वै ॥ ५९ ॥ महताशंखनादेनरथनेमिस्वनेनच ॥ ऊर्ध्वधुन्वन्महारेणुंकंपयंश्चापिमेदिनीं ॥ ६० ॥ यौधिष्ठिरस्यसैन्यस्यश्रुत्वाशब्दंमहारथाः ॥ कृतवर्मांरुपोद्रौणी
 राजानमिदमब्रुवन् ॥ ६१ ॥ इमेत्यायांतिसंहृष्टाःपांडवाजितकाशिनः ॥ अपयास्यामहेतावदनुजानानुनोभवान् ॥ ६२ ॥ दुर्योधनस्तुतच्छ्रुत्वातेपांतत्रतर
 स्विनां ॥ तथेत्युक्त्वाहृदंतं वैमाययाऽस्तंभयत्प्रभो ॥ ६३ ॥ तेत्वनुजाप्यराजानंभृशंगोकपरायणाः ॥ जग्मुर्दूरमहाराजकृपप्रभृतयोरथाः ॥ ६४ ॥ तेगत्वाहूरम
 ध्वानंत्यग्राधंप्रेक्ष्यमारिष ॥ न्यविशंतभृशंश्रान्ताश्चितयंतो नृपंप्रति ॥ ६५ ॥ विष्टभ्यसलिलंसुनोधार्तराष्ट्रमहाबलः ॥ पांडवाश्चापिसंप्राप्तास्तंदेशंयुद्धमीप्स
 वः ॥ ६६ ॥ कथंनुयुद्धंभविताकथंराजाभविष्यति ॥ कथंनुपांडवाराजन्प्रतिपत्स्यंतिकौरवं ॥ ६७ ॥ इत्येवंचिंतयानास्तुरथेभ्योश्चान्विमुच्यते ॥ तत्रासांचक्रि
 राराजन्कृपप्रभृतयोरथाः ॥ ६८ ॥ इति श्रीमहाभारतशल्यपर्वान्तर्गतगदापर्वणित्रिंशोऽध्यायः ॥ ३० ॥ ॥ ७१ ॥ ॥ ७२ ॥ संजयउवाच ततस्त्वप
 यानेपुरथेपुत्रिपुपांडवाः ॥ तेहृदंप्रत्यपद्यंतयत्रदुर्योधनोभवत् ॥ १ ॥ आसाद्यचकुरुश्चेष्टतदाद्वैपायनंहृदं ॥ स्तंभितंधार्तराष्ट्रेणदृष्ट्वातंसलिलाशयं ॥ २ ॥ वासु
 देवमिदंवाक्यमब्रवीत्कुरुनंदनः ॥ पश्यमांधार्तराष्ट्रेणमायामप्सुप्रयोजितां ॥ ३ ॥ विष्टभ्यसलिलंशेतेनास्यमानुपताभयं ॥ देवींमायामिमांकृत्वासलिलांत
 र्गतास्तयं ॥ ४ ॥ निरुत्यानिरुतिप्रज्ञानमेर्जावन्विमोक्ष्यते ॥ यद्यस्यसमरं सत्यंकुरुतेवज्रभृत्स्वयं ॥ ५ ॥

नेलकंठीयेभारतभावटीपेत्रिंशोऽध्यायः ॥ ३० ॥ ॥ ७१ ॥ ॥ ७२ ॥ ॥ ७३ ॥ ॥ ७४ ॥ ॥ ७५ ॥ ॥ ७६ ॥ ॥ ७७ ॥ ॥ ७८ ॥ ॥ ७९ ॥ ॥ ८० ॥ ॥ ८१ ॥ ॥ ८२ ॥ ॥ ८३ ॥ ॥ ८४ ॥ ॥ ८५ ॥

जीवितेषुं दुयो धनं विज्ञाय कदाचिद्राज्यार्थं पुथिष्ठिरस्तस्मै दास्यतीत्याशं क्यज्गवांस्तं बोधयति दुयो धनवधार्थी मायाविनइत्यादिना ॥ ६ ॥ क्रियाभ्युपायैः शत्रुक्रियानुहपैः प्रतीकारैर्धर्म्यैरधर्म्यैर्वेत्यर्थः एते
 तथाप्येनं हतं युद्धे लोकाद्रक्ष्यंति माधव ॥ वासुदेव उवाच मायाविभइमां मायां मायया जहि भारत ॥ ६ ॥ मायावी मायया वध्यः सत्यमेतद्युधिष्ठिर ॥ क्रि
 याभ्युपायैर्वद्भुभिर्मायामप्सु प्रयोज्य च ॥ ७ ॥ जहिवं भरत श्रेष्ठ मायात्मानं सुयोधनं ॥ क्रियाभ्युपायैरिद्रेण निहता दैत्यदानवाः ॥ ८ ॥ क्रियाभ्युपायैर्वद्भुभिर्वलिर्व
 द्दामहात्मना ॥ क्रियाभ्युपायैर्वद्भुभिर्हिरण्याक्षो महासुरः ॥ ९ ॥ हिरण्यकशिपुश्चैव क्रिययैव निपूढितौ ॥ वृत्रश्च निहतो राजन् क्रिययैव न संशयः ॥ १० ॥ तथा
 पौलस्त्यनयो रावणो नाम राक्षसः ॥ रामेण निहतो राजन् सानुबंधः सहानुगः ॥ ११ ॥ क्रियया योगमास्थाय तथात्वमपि विक्रम ॥ क्रियाभ्युपायैर्निहतौ मया
 राजन्पुरातनौ ॥ १२ ॥ तारकश्च महादैत्यो विप्रचित्तिश्च वीर्यवान् ॥ वातापिरिल्वलश्चैव त्रिशिराश्च तथा विभो ॥ १३ ॥ सुंदोप सुंदावसुरौ क्रिययैव निपूढितौ ॥
 क्रियाभ्युपायैरिद्रेण त्रिदिवं भुज्यते विभो ॥ १४ ॥ क्रियावलवती राजन् नान्यत्किंचिद्युधिष्ठिर ॥ दैत्याश्च दानवाश्चैव राक्षसाः पार्थिवास्तथा ॥ १५ ॥ क्रियाभ्यु
 पायैर्निहताः क्रियांतस्मात्समाचर ॥ संजय उवाच इत्युक्तो वासुदेवेन पांडवः संशितव्रतः ॥ १६ ॥ जलस्थं तं महाराज तव पुत्रं महाबलं ॥ अभ्यभापंत कौतेयः
 प्रहसन्निव भारत ॥ १७ ॥ सुयोधन किमर्थोयमारंभोऽप्युरुतस्त्वया ॥ सर्वक्षत्रं घातयित्वा स्वकुलं च विशांपते ॥ १८ ॥ जलाशयं प्रविष्टो घवांछन् जीवितमात्मनः
 ॥ उत्तिष्ठ राजन् युध्यस्व सहास्माभिः सुयोधन ॥ १९ ॥ संतदप्येन रश्रेष्ठ सचमानः कृतेगतः ॥ यस्त्वं संस्तभ्यसलिलं भीतो राजन् व्यवस्थितः ॥ २० ॥ सर्वेत्वांशूरइत्ये
 वं जनाजल्पंति संमदि ॥ व्यर्थं तद्भवतो मन्ये शौर्यं सलिलशायिनः ॥ २१ ॥ उत्तिष्ठ राजन् युध्यस्व क्षत्रियोसिकुलोद्भवः ॥ कौरवयोऽविशेषेण कुलं जन्मच संस्मर ॥
 ॥ २२ ॥ सकथं कौरववंशे प्रशंसन् जन्मचात्मनः ॥ युद्धाद्गीतस्ततस्तोयं प्रविश्य प्रतिनिष्ठसि ॥ २३ ॥ अयुद्धमव्यवस्थानं नैपधर्मः सनातनः ॥ अनार्यजुष्टमस्व
 र्ग्यरणराजन्यलायनं ॥ २४ ॥ कथं पारमगत्वा हियुद्धे त्वं वैजिजीविषुः ॥ इमान्निपतितान् दृष्ट्वा पुत्रान् भ्रातृन् पितृन् स्तथा ॥ २५ ॥ संबन्धिनो वयस्यांश्च मातुलान्वां
 धवांस्तथा ॥ घातयित्वा कथं तात हृदेतिष्ठसि सांप्रतं ॥ २६ ॥ शूरमानी न शूरस्त्वं मृपावदसि भारत ॥ शूरो ह्यमिति दुर्बुद्धे सर्वलोकस्य भृषवतः ॥ २७ ॥

तुल्लकारिणश्चलैरेव हंतव्या इति भावः ॥ ७ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ विक्रमविक्रमं कुरुष्व ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥ अयुद्धं युद्धव
 जनं अव्यवस्थानं विशेषेण अवस्थानं राज्ये वा स्वर्गे वा स्थितिर्व्यवस्थानं तदजावश्चैतद्द्वयं क्षत्रियस्य न धर्म इत्यर्थः ॥ २४ ॥ २५ ॥ २६ ॥ २७ ॥

ब्रूहीति हेतुगतेति साधिक्षेपसंबोधनं यथाष्टचानिमित्तभूतया वानप्रस्थत्वेन वान्यस्तशस्त्रत्वेन वा क्रीवत्वेन वा त्वंसंगरं त्यजसितां वृत्तिवृद्धि नत्वं वानप्रस्थोसिराज्यार्थित्वान् नापिन्यस्तशस्त्रो गदाधारित्वान् परिशे
 पान् क्रीवोस्मीति माभापस्य युद्धं कुर्विति भावः ॥ २८ ॥ विनायत्यक्त्वा ॥ २९ ॥ ३० ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ पौरुषं यत्नः विक्रान्तता शौर्यं विस्फूर्जितं गर्जनं ॥ ३३ ॥ ३४ ॥ ३५ ॥ ३६ ॥ ३७ ॥ नैतदिति

नहि शूराः पलायंते शत्रून् दृष्ट्वा कथंचन ॥ ब्रूहिवात्वं यथा वृत्त्या शूरत्यजसिसंगरं ॥ २८ ॥ सत्वमुत्तिष्ठयुध्यस्व विनीय भयमात्मनः ॥ घातयित्वा सर्वसैन्यं भ्रातृ
 श्रेयसु योधन ॥ २९ ॥ न दानीं जीविते बुद्धिः कार्या धर्मचिकीर्षया ॥ क्षत्रधर्ममुपाश्रित्य त्वद्विधेन सु योधन ॥ ३० ॥ यत्तु कर्णमुपाश्रित्य शकुनिचापिसौवलं ॥ अ
 मर्त्य इव संमोहात्त्वमात्मानं न बुद्धवान् ॥ ३१ ॥ तत्पापं गुमहत्कृत्वा प्रतियुद्धस्व भारत ॥ कथं हित्व द्विधो मोहाद्रोचयंत पलायनं ॥ ३२ ॥ कृतं तत्पौरुषं यातं क्वच
 मानः सु योधन ॥ क्वच विक्रान्ता याता क्वच विस्फूर्जितं महत् ॥ ३३ ॥ कृते कृतास्त्रता याता किंच शोषे जलागये ॥ सत्वमुत्तिष्ठयुध्यस्व क्षत्रधर्मेण भारत ॥ ३४ ॥ अ
 स्मांस्तु वापराजित्य प्रशाधि पृथिवीमिमां ॥ अथ वानिहतोस्माभिर्भूमौ स्वप्स्यसि भारत ॥ ३५ ॥ एते परमो धर्मः सृष्टां धात्रामहात्मना ॥ तं कुरुष्व यथा तथ्यं राजा
 भवमहारथ ॥ ३६ ॥ संजय उवाच एवमुक्तो महाराज धर्मपुत्रेण धीमता ॥ सलिलस्थस्तव सुत इदं वचनमब्रवीत् ॥ ३७ ॥ दुर्योधन उवाच नैतच्चित्रं
 महाराज यद्भीः प्राणितमाविशेत् ॥ न च प्राणभया द्भीतो व्यपयातोस्मि भारत ॥ ३८ ॥ अरथश्चानिपंगी च निहतः पाणि सारथिः ॥ एकश्चाप्यगणः संस्ये प्रत्या
 श्वासमरोचयं ॥ ३९ ॥ न प्राणहेतोर्न भयात् न विपादाद्विगांपते ॥ इदमंभः प्रविष्टोस्मि श्रमात्विदमनुष्ठितं ॥ ४० ॥ त्वंचाश्वसिद्धिर्कोतयये चाप्यनुगतास्तव ॥
 अहमुत्थाय कः सर्वात्प्रतियोत्स्यामि संयुगे ॥ ४१ ॥ युधिष्ठिर उवाच आश्वस्ता एव सर्वे स्मचिरं त्वां मृगयामहे ॥ नदिदानीं सत्वमुत्तिष्ठयुध्यस्व हसु योधन ॥ ४२ ॥
 हत्वा वामसरे पार्थान् स्फीतं राज्यमवाप्नुहि ॥ निहतो वारणेस्माभिर्वीरलोकमवाप्स्यसि ॥ ४३ ॥ दुर्योधन उवाच यदर्थं राज्यमिच्छामि कुरुणां कुरुनंदन ॥
 तदुमे निहताः सर्वे भ्रातरो मे जनेश्वर ॥ ४४ ॥ क्षीणरत्नां च पृथिवीं हतक्षत्रियपुंगवां ॥ न त्युत्सहाम्यहं भोक्तुं विधवामिव योपितं ॥ ४५ ॥ अद्यापि त्वहमागंसेत्वां
 विजेतुं युधिष्ठिर ॥ अंकापांचालपांडूनामुत्साहं भरतर्षभ ॥ ४६ ॥ न त्विदानीं महं मन्ये कार्ययुद्धेन कर्हिचित् ॥ द्रोणे कर्णे च संशान्तिं निहते च पितामहे ॥ ४७ ॥ अ
 स्त्विदानीं मियंगजनकेवलपृथिवीतव ॥ अस्महायो हिको राजाराज्यमिच्छेत्प्रशासितुं ॥ ४८ ॥ प्राणैर्न रक्षितव्ये न हेतुना भीर्भयं मामां मनुष्यं आविशेदिति ब्रुवन् नैतच्चित्रं मपि
 तु प्राणिनां स्यात्प्रतिकोयं धर्मः परं तु मध्येन न्नास्तीत्याह नचेति ॥ ३८ ॥ ३९ ॥ प्राणहेतोर्जीवितार्थित्वान् नृयान् बंधनादिनामान् विपादान् शोकात् भिभूतवान् ॥ ४० ॥ ४१ ॥ ४२ ॥ ४३ ॥ ४४ ॥ ४५ ॥ ४६ ॥ ४७ ॥ ४८ ॥

॥ २१ ॥ ५० ॥ ५१ ॥ ५२ ॥ ५३ ॥ ५४ ॥ ५५ ॥ ५६ ॥ ५७ ॥ ५८ ॥ ५९ ॥ ६० ॥ ६१ ॥ ६२ ॥ ६३ ॥ ६४ ॥ ६५ ॥ ६६ ॥ ६७ ॥ ६८ ॥ ६९ ॥ ७० ॥ ७१ ॥ ७२ ॥
 सुदृढस्तादृशान्दिव्यापुत्रान्भ्रातृनपितृनपि ॥ भवद्विश्वत्तेराज्यकोनुजीवितमादृशः ॥ ४९ ॥ अहंवनंगमिप्यामित्यजिनैःप्रतिवासितः ॥ रतिर्हिनास्तिमेरा
 ज्यहनपक्षस्यभारत ॥ ५० ॥ हतवांधवभृयिष्ठाहताश्वाहनकुंजरा ॥ एपानेपृथिवीराजनुभुंक्ष्वैनांविगतज्वरः ॥ ५१ ॥ वनमेवगमिप्यामिवसानोमृगचर्मणी ॥
 नहिमेनिर्जनस्यास्तिजीवितेद्यस्यहाविभो ॥ ५२ ॥ गच्छत्वभुंक्ष्वराजेंद्रपृथिवींनिहेश्वरां ॥ हतयोधांनष्टरत्नांक्षीणवृत्तिर्यथासुखं ॥ ५३ ॥ संजयउवाच दुर्यो
 धनंतवसुतंसलिलस्यमहायशाः ॥ श्रुत्वानुकुरुणंवाक्यमभापतयुधिष्ठिरः ॥ ५४ ॥ युधिष्ठिरउवाच आर्तप्रलापान्मातातसलिलस्यःप्रभापिथाः ॥ नैतन्म
 नसिमेराजनुवाशितंशकुनेरिव ॥ ५५ ॥ यदिवापिसमर्थःस्यास्त्वदातायसुयोधन ॥ नाहमिच्छेयमवनिंत्वयादत्तांप्रशासितुं ॥ ५६ ॥ अधर्मेणनगृह्णीयांत्व
 यादत्तांमहीमिमां ॥ नहिधर्मःस्मत्ताराजनुक्षत्रियस्यप्रतिग्रहः ॥ ५७ ॥ त्वयादत्तांनचेच्छेयंपृथिवीमखिलामहं ॥ त्वांतुयुद्धेविनिर्जित्यभोक्तांस्त्रिवसुधामि
 मां ॥ ५८ ॥ अनीश्वरश्चपृथिवीकथंत्वंदानुनिच्छसि ॥ त्वयेयंपृथिवीराजनुकिन्नदत्तातदैवहि ॥ ५९ ॥ धर्मतांयाचमानानांप्रशमार्थकुलस्यनः ॥ वांर्ण्यंप्रथ
 मंराजनुप्रत्याख्यायमहाबलं ॥ ६० ॥ किमिदानींददासित्वंकोहितेचित्तविभ्रमः ॥ अभियुक्तस्तुकोराजादानुमिच्छेद्विमेदिनीं ॥ ६१ ॥ नत्वमद्यमहींदातुमी
 शःकौरवनंदन ॥ आच्छेत्तुंवावलाद्राजनुसकथंदानुमिच्छसि ॥ ६२ ॥ मांतुनिर्जित्यसंग्रामपालयेमांवसुंधरां ॥ सूच्यग्रेणापियद्गूरुमरपिभिद्येतभारत ॥ ६३ ॥
 तन्मात्रमपितन्मत्यंनददातिपुराभवान् ॥ सकथंपृथिवीमेतांप्रददासिविशांपते ॥ ६४ ॥ सूच्यग्रंनात्यजःपूर्वसकथंत्यजसिक्षितिं ॥ एवमैश्वर्यमासाद्यप्रशास्य
 पृथिवीमिमां ॥ ६५ ॥ कोहिमूढोव्यवस्येतशत्रोर्दानुवसुंधरां ॥ त्वंतुकेवलमौर्ख्येणविमूढोनावबुध्यसे ॥ ६६ ॥ पृथिवींदातुकामोपिजीवितेनविमोक्ष्यसे ॥ अ
 स्मान्वात्वंपराजित्यप्रशाधिपृथिवीमिमां ॥ ६७ ॥ अथवानिहतोस्माभिर्ब्रजलोकाननुत्तमान् ॥ आवयांजीवितोराजनुमयिचत्वयिचध्रुवं ॥ ६८ ॥ संशयःस
 र्वभूतानांविजयेनोभविष्यति ॥ जीवितंतवदुष्प्रज्ञमयिसंप्रतिवर्तते ॥ ६९ ॥ जीवयेयमहंकामंनतुत्वंजीवितुंक्षमः ॥ दहनेहिकृतोयत्नस्त्वयास्मासुविशेषतः ॥
 ॥ ७० ॥ आशीविपैर्विपैश्चापिजलेचापिप्रवेशनैः ॥ त्वयाविनिरुताराजनुराज्यस्यहरणेनच ॥ ७१ ॥ अप्रियाणांचवचनैर्द्रौपद्याःकर्पणेनच ॥ एतस्मात्कार
 णात्पापजीवितंतेनविद्यते ॥ ७२ ॥

॥ १३ ॥ इतिशल्यांतर्गतगदापर्वणिनेलकंठीयेभारतभावादीपे एकत्रिंशोऽध्यायः ॥ ३१ ॥ ॥ ७ ॥ एवमिति ॥ १ ॥ २ ॥ यस्यति आतपत्रेणदुर्योधनःसूर्याद्रक्षितइत्येषप्रवादोपियस्यनसहतेइ
 उत्तिप्रोत्तिष्ठयुध्यस्वयुद्धेश्रेयोभविष्यति ॥ एवंतुविविधावाचोजययुक्ताःपुनःपुनः ॥ कीर्तयन्तिस्मतेवीरास्तत्रतत्रजनाधिप ॥ ७३ ॥ इतिश्रीमशल्यांतर्गतग
 दापर्वणिसुयोधनयुधिष्ठिरसंवादेएकत्रिंशोऽध्यायः ॥ ३१ ॥ धृतराष्ट्र उवाच एवंसंतर्ज्यमानस्तुममपुत्रोमहीपतिः ॥ प्रकृत्यामन्युमान्वीरःकथमासीत्प
 रंतपः ॥ १ ॥ नहिसंतर्जनातेनश्रुतपूर्वाकथंचन ॥ राजभावेनमान्यश्चसर्वलोकस्यसोभवत् ॥ २ ॥ यस्यातपत्रच्छायापिस्वकाभानोस्तथाप्रभा ॥ खेदायैवाभि
 मानित्वात्सहेसैवंकथंगिरः ॥ ३ ॥ इयंचपृथिर्वासर्वासम्लेच्छाटविकाभृशं ॥ प्रसादाधियतेयस्यप्रत्यक्षंतवसंजय ॥ ४ ॥ सतथातर्ज्यमानस्तुपांडुपुत्रेर्विशेष
 तः ॥ विहीनश्चस्वकैर्भृत्यैर्निर्जनेचावृतोभृशं ॥ ५ ॥ सश्रुत्वाकटुकावाचोजययुक्ताःपुनःपुनः ॥ किमब्रवीत्पांडवेयांस्तन्ममाचक्ष्वसंजय ॥ ६ ॥ संजय उवाच
 तर्ज्यमानस्तदाराजन्नुदकस्थस्तवात्मजः ॥ युधिष्ठिरेणराजेंद्रभ्रातृभिःसहितेनहा ॥ ७ ॥ श्रुत्वासकटुकावाचोविपमस्थानराधिपः ॥ दीर्घमुष्णंचनिःश्वस्यसलिल
 स्यःपुनःपुनः ॥ ८ ॥ सलिलांतर्गतोराजाधुन्वहस्तापुनःपुनः ॥ मनश्चकारयुद्धायराजानंचाभ्यभापत ॥ ९ ॥ यूयंममुत्तदःपार्थाःसर्वेसरयवाहनाः ॥ अहमेकःप
 रिद्युनोविरथोहतवाहनः ॥ १० ॥ आत्तशस्त्रयोपेतैर्बहुभिःपरिवारितः ॥ कथमेकःपदातिःसन्नशस्त्रायांद्दुमुत्सहे ॥ ११ ॥ एकैकेनतुमांयूयंयोधयध्वंयुधिष्ठिर ॥
 नत्त्यकोबहुभिर्वीरेर्याय्योयोधयितुंयुधि ॥ १२ ॥ विशेषतोविक्रवचःश्रांतश्चापसमाश्रितः ॥ भृशंविक्षतगात्रश्चश्रांतवाहनसैनिकः ॥ १३ ॥ नमेत्वत्ताभयंराज
 न्नचपार्थाहिकोदरात् ॥ फाल्गुनाद्वासुदेवाद्वापंचालेभ्योथवापुनः ॥ १४ ॥ यमाभ्यांयुयुधानाद्वायेचान्येतवसैनिकाः ॥ एकःसर्वानहंकुद्वावारयिष्येयुधिस्थि
 तः ॥ १५ ॥ धर्ममूलासतांकीर्तिर्मनुष्याणांजनाधिप ॥ धर्मचैवेहर्कातिंचपालयन्प्रब्रवीम्यहं ॥ १६ ॥ अहमुत्थायसर्वान्वैप्रतियोत्स्यामिसंयुगे ॥ अनुगम्याग
 तान्सर्वानृतून्संवत्सरोयथा ॥ १७ ॥ अद्यवःसरथान्साश्वानशस्त्राविरथोपिसन् ॥ नक्षत्राणीवसर्वाणिसवितारात्रिमंक्षये ॥ १८ ॥ तेजसानाशयिष्यामिस्थि
 रीभवतपांडवाः ॥ अद्यानृण्यंगमिष्यामिद्वित्रियाणांयशस्विनां ॥ १९ ॥ बाह्वीकद्रोणभीष्माणांकर्णस्यचमहात्मनेः ॥ जयद्रथस्यशूरस्यभगदत्तस्यचोभसोः ॥
 ॥ २० ॥ मद्रराजस्यशल्यस्यभूरिश्रवसएवच ॥ पुत्राणांभरतश्रेष्ठशकुनेःसावलस्यच ॥ २१ ॥

तिभावः ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ परिद्युनःपरिश्रांतः ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥

॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥ २६ ॥ हृत्कं अस्माकंपंचानांमथ्येकमपिहत्वात्वंगज्यंप्राप्स्यसीत्यर्थः ॥ २७ ॥ २८ ॥ २९ ॥ ३० ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ ३३ ॥ ३४ ॥ ३५ ॥ ३६ ॥ ३७ ॥ ३८ ॥
 मित्राणांमुहदांचैववांधवानांतथैवच ॥ आनृण्यमद्यगच्छामिहत्वात्वांभ्रातृभिःसह ॥ २२ ॥ एतावदुक्त्वावचनंविशमजनाधिपः ॥ युधिष्ठिरउवाच. दि-
 प्यात्वमपिजानीपक्षत्रधर्मसुयोधन ॥ २३ ॥ दिप्यांतवर्ततेबुद्धिर्युद्धायैवमहाभुज ॥ दिप्याशूरोमिकौरव्यदिप्याजानामिसंगरं ॥ २४ ॥ यस्त्वमेकोहिनःसुर्वा-
 न्संगरेयोद्धुमिच्छामि ॥ एकएकेनसंगम्ययत्तेसंमतमायुधं ॥ २५ ॥ तत्त्वमादाययुध्यस्वप्रक्षकास्तेवयंस्यिताः ॥ स्वयमिष्टंतेकामंवीरभूयोददाम्यहं ॥ २६ ॥
 हृत्कंभवताराज्यंहतोवास्वर्गमाप्नुहि ॥ दुर्योधनउवाच एकश्चेद्योद्धुमाक्रंदशूरोद्यममदीयतां ॥ २७ ॥ आयुधानामियंचापितृतात्वस्संमतेगदा ॥ हंतैकंभवं
 तामेकःशक्यंमांयोभिमन्यते ॥ २८ ॥ पदानिर्गदयामंख्यंमयुध्यतुमयामह ॥ वृत्तानिरथयुद्धानिविचित्राणिपदेपदे ॥ २९ ॥ इदमेकंगदायुद्धंभवत्वद्याद्धुतंम-
 हत ॥ अस्त्राणामपिपर्यायंकर्तुमिच्छंतिमानवाः ॥ ३० ॥ युद्धानामपिपर्यायोभवत्वनुमतेतव ॥ गदायात्वांमहाबाहोविजेष्यामिमहानुजं ॥ ३१ ॥ पंचालान्
 संजयांश्चैवयचान्यतवभैतिकाः ॥ नहिमेसंभ्रमांजातुगक्रादपियुधिष्ठिर ॥ ३२ ॥ युधिष्ठिरउवाच उत्तिष्ठोत्तिष्ठुगांधारेमांयोधयसुयोधन ॥ एकएकेन
 संगम्यसंयुगेगदायावली ॥ ३३ ॥ पुरुषोभवगांधारेयुध्यस्वसुममाहितः ॥ अद्यतेजीवितंनास्ति यदींद्रोपितवाश्रयः ॥ ३४ ॥ संजयउवाच एतस्सतरशादूलो-
 नामृप्यतनवात्मजः ॥ सलिलांतगतःश्वश्रेमहानागइवश्वसन् ॥ ३५ ॥ तथासोवाक्प्रतोदैनतुद्यमानःपुनःपुनः ॥ वचोत्तममृपेराजन्नुत्तमाश्वःकशामिव ॥ ३६ ॥
 संक्षोभ्यमलिलंवेगाद्गदामादायवीर्यवान् ॥ अद्रिमारमयींगुर्वीकांचनांगदभूपर्णा ॥ ३७ ॥ अंतर्जलात्समुत्तस्यौनागेद्रइवनिःश्वसन् ॥ सभित्वास्तंभितंतायं
 स्कंधेकृत्वायसींगदां ॥ ३८ ॥ उदतिष्ठतपुत्रस्तेप्रतपन्रश्मिवानिव ॥ ततःशैक्यायसींगुर्वीजातरूपपरिष्कृतां ॥ ३९ ॥ गदांपरामृशद्दीमान्धारतराष्ट्रमहावलः ॥
 गदाहस्तंतुतंद्द्व्वासशृंगमिवपर्वतं ॥ ४० ॥ प्रजानामिवसंकुद्धंशूलपाणिमिवस्थितं ॥ सगदोभारतोभातिप्रतपन्भास्करोयथा ॥ ४१ ॥ तमुत्तीर्णमहाबाहुंग-
 दाहस्तमरिंदमं ॥ मेनिरेसर्वभूतानिदंडपाणिमिवांतकं ॥ ४२ ॥ वज्रहस्तंयथाशक्रंशूलहस्तंयथाहरं ॥ दृष्ट्युःसर्वपंचालाःपुत्रंतवजनाधिप ॥ ४३ ॥ तमुत्तीर्णं
 तुसंप्रेक्ष्यसमहृष्यंतमर्वशः ॥ पंचालाःपांडवेयाश्वतेन्यान्यस्यतलान्दुः ॥ ४४ ॥ अवहासंतुतंमत्वापुत्रोदुर्योधनस्तव ॥ उहृत्यनयनेकुद्धोदिधक्षुरिवपांडवा-
 न् ॥ ४५ ॥ त्रिशिखांभ्रुकुटींकृत्वासंदंष्ट्रंनच्छुदः ॥ प्रत्युवाचततस्तान्वैपांडवान्महकेशवान् ॥ ४६ ॥ ॥ ३९ ॥ ४० ॥ ४१ ॥ ४२ ॥ ४३ ॥ ४४ ॥ ४५ ॥ ४६ ॥

॥ ४७ ॥ ४८ ॥ ४९ ॥ ५० ॥ ५१ ॥ ५२ ॥ ५३ ॥ ५४ ॥ ५५ ॥ क्षत्रधर्मअस्तीतिरोषः धर्मोऽस्तीपुण्यआचारेदतिथेविनी ॥ ५६ ॥ ५७ ॥ ५८ ॥ ५९ ॥ ६० ॥ ६१ ॥ ६२ ॥ ६३ ॥ ६४ ॥
 दुर्योधनउवाच अस्यावहासस्यफलंप्रतिभोक्ष्यथपांडवाः ॥ गमिष्यथहताःसद्यःसंपंचालायमक्षयं ॥ ४७ ॥ संजयउवाच उर्यितश्रजलात्तस्मात्पुत्रो
 दुर्योधनस्तव ॥ अतिष्ठतगदापाणीरुधिरेणसमुक्षितः ॥ ४८ ॥ तस्यशोणितदिग्धस्यसलिलेनसमुक्षितं ॥ शरीरंस्मतदाभातिसवन्निवमहीधरः ॥ ४९ ॥ तमु
 घतगदंवीरंमेनिरेतत्रपांडवाः ॥ वैवस्वतमिवक्रुद्धंकिंकरोघतपाणिनं ॥ ५० ॥ समेघनिनदोहर्षान्नर्दन्निवचगोवृषः ॥ आजुहावंततःपार्यान्गदयायुधिधीर्ष
 वान् ॥ ५१ ॥ दुर्योधनउवाच एकैकेनचमांयूयमासीदतयुधिष्ठिर ॥ नत्येकोबहुभिर्न्याय्योवीरोयोधंयितुंयुधि ॥ ५२ ॥ न्यस्तवर्माविशेषेणश्रांतश्चाप्सु
 परिप्लुतः ॥ धृशंविक्षतगात्रश्रहतवाहनसैनिकः ॥ ५३ ॥ अवश्यमेवयोद्धव्यंसर्वैरेवमयासह ॥ युक्तंत्वयुक्तमित्येतद्वेत्सित्वंचैवसर्वदा ॥ ५४ ॥ युधिष्ठिरउवा
 च माभूदियंतवप्रज्ञाकथमेवंसुयोधन ॥ यदाभिमन्युंबहवोजघ्नुर्युधिमहारथाः ॥ ५५ ॥ क्षत्रधर्मधृशंकूरनिरपेक्षंसुनिर्घृणं ॥ अन्यथातुक्रयंहन्युरभिमन्युंत
 यागतं ॥ ५६ ॥ सर्वेभवंतोधर्मज्ञाःसर्वेशूरास्तनुत्यजः ॥ न्यायेनयुध्यतांप्रोक्ताशक्रलोकगतिःपरा ॥ ५७ ॥ यद्येकस्तुनहंतव्योबहुभिर्धर्मएवतु ॥ तदाभिमन्युं
 बहवोनिजघ्नस्त्वन्मतेकयं ॥ ५८ ॥ सर्वोविश्वशतेजंतुःरुच्छ्रस्थोधर्मदर्शनं ॥ पदस्थःपिहितंहारंपरलोकस्यपश्यति ॥ ५९ ॥ आमुंचक्रवचंवीरमूर्धजान्मयमयस्व
 च ॥ यच्चान्यदपितेनास्ति तदप्यादत्स्वभारत ॥ ६० ॥ इमेमेकंचतेकामंवीरभूयोददाम्यहं ॥ पंचानांपांडवीयानांयेनत्वंयोद्धुमिच्छसि ॥ ६१ ॥ तंहत्वावैभवान्
 राजाहतोवास्वर्गमाप्नुहि ॥ ऋतेचजीविताद्दीरयुद्धेकिंकुर्मतेप्रियं ॥ ६२ ॥ संजयउवाच ततस्तवसुतोराजनवर्मजग्राहकांचनं ॥ विचित्रंचशिरस्त्राणंजां
 बूनदपरिष्कृतं ॥ ६३ ॥ सोवबद्धशिरस्त्राणःशुभकांचनवर्मभृत् ॥ रराजराजन्युत्रस्तेकांचनःशैलराडिव ॥ ६४ ॥ सन्नद्धःसगदोराजनसज्जःसंग्राममूर्धनि ॥ अ
 ब्रवीत्पांडवान्सर्वान्पुत्रोदुर्योधनस्तव ॥ ६५ ॥ श्रातृणांभवतामेकोयुध्यतांगदयामया ॥ सहदेवेनवायोत्स्येमीमेननकुलेनवा ॥ ६६ ॥ अथवाफाल्गुनेनाघत्व
 यावाभरतर्षभ ॥ योत्स्येहंसंगरंप्राप्यविजेष्येचरणजिरे ॥ ६७ ॥ अहमद्यगमिष्यामिवैरस्यांतंसुदुर्गमं ॥ गदयापुरुषंव्याघ्रहेमपट्टनिबद्धया ॥ ६८ ॥ गदायुद्धेनमे
 कश्चित्सहशोस्तीतिचितये ॥ गदयावोहनिष्यामिसर्वानेवसमागतान् ॥ ६९ ॥ नमेसमर्थाःसर्वेवैयोद्धुंन्यायेनकेचन ॥ नयुक्तमात्मनावक्तुमेवंगर्वोद्धतंवज्रः ॥
 अथवासफलंत्येतत्करिष्येभवतांपुरः ॥ ७० ॥

॥ ७१ ॥ इतिश्रुत्वात्तर्गतगदापर्वणिनैलकंडीयेभारतभावदीपेद्वात्रिंशोऽध्यायः ॥ ३२ ॥ ॥७॥ एवमिति ॥ १ ॥ २ ॥ ३ ॥ योग्याअभ्यासः योग्यःप्रवीणेत्याद्युपक्रम्यरुयभ्यासार्कयोषितोरिति
 अस्मिन्मुहूर्तेसत्यंवा मिथ्यावैतद्द्रविष्यति ॥ गृह्णानुचगदांयोवैयोत्स्यतेद्यमयासह ॥ ७१ ॥ इतिश्रीमहाभारतेशल्यपर्वतर्गतगदापर्वणियुधिष्ठिरदुर्योधनसं
 वादेद्वात्रिंशोऽध्यायः ॥ ३२ ॥ ॥७॥ संजयउवाच एवंदुर्योधनेराजन्गर्जमानेमुद्गुर्मुद्गुः ॥ युधिष्ठिरस्यसंकुद्धोवासुदेवोब्रवीदिदं ॥ १ ॥ यदिनामत्य
 यंयुद्धेवरयेत्त्वांयुधिष्ठिर ॥ अर्जुनंनकुलंचैवसहदेवमथापिवा ॥ २ ॥ किमिदंसाहसंराजंस्त्वयाव्याहृतमीदृशं ॥ एकमेवनिहत्याजौभवराजाकुरुष्विति ॥ ३ ॥ न
 समर्थानहंमन्येगदाहस्तस्यसंयुगे ॥ एतेनहिरुतायोग्यावर्षाणीहत्रयोदश ॥ ४ ॥ आयसेपुरुषेराजन्भीमसेनजिघांसया ॥ कथंतामभवेत्कार्यमस्माभिर्भरत
 र्षभ ॥ ५ ॥ साहसंरुतवांस्त्वंतुत्यनुक्रोशान्नृपोत्तम ॥ नान्यमस्यानुपश्यामिप्रतियोद्धारमाहवे ॥ ६ ॥ ऋतेवृकोदरात्पार्थात्सचनातिकृतश्रमः ॥ तदिदंयूतमार
 व्यंपुनरेवयथापुरा ॥ ७ ॥ विषमंशकुनेश्वेवतवचैवविशांपते ॥ बलीभीमःसमर्थश्चरुतीराजासुयोधनः ॥ ८ ॥ बलवान्वाकृतीवेतिकृतीराजन्विशिष्यते ॥ सो
 यंराजंस्त्वयाशत्रुःसमेपथिनिवेशितः ॥ ९ ॥ न्यस्तश्चात्मासुविषमेकच्छ्रमापादितावयं ॥ कोनुसर्वान्विनिर्जित्यंशत्रूनेकेनवैरिणा ॥ १० ॥ कच्छुप्राप्तेनचतथा
 हारंयेद्राज्यमागतं ॥ पणित्वाचैकपाणेनरोचयेदेवमाहवं ॥ ११ ॥ नहिपश्यामितंलोकेयोद्युधुयोधनंरणे ॥ गदाहस्तंविजेतुंवैशक्तःस्यादमरोपिहि ॥ १२ ॥ नत्वं
 भीमोननकुलःसहदेवोथफाल्गुनः ॥ जेतुंन्यायेनशक्तोवैरुतीराजासुयोधनः ॥ १३ ॥ सकयंवदसेशत्रुंयुध्यस्वगदयेतिहि ॥ एकंचनोनिहत्याजौभवराजेति
 भारत ॥ १४ ॥ वृकोदरंसमासाद्यसंशयोवैजयेहिनः ॥ न्यायतोयुध्यमानानांरुतीत्येषमहाबलः ॥ १५ ॥ एकंवास्मान्निहत्यत्वंभवराजेविवैपुनः ॥ नूनंनराज्य
 भागेषापांडोःकुंत्याश्वसंततिः ॥ १६ ॥ अत्यंतवनवासायसृष्टाभैक्ष्यायवापुनः ॥ भीमसेनउवाच मधुसूदनमाकाशींविषादंयदुनंदन ॥ १७ ॥ अद्यपा
 रंगमिष्यामिवैरस्यभृशदुर्गमं ॥ अहंसुयोधनंसंस्थेहनिप्यामिनसंशयः ॥ १८ ॥ विजयोवैध्रुवःरुष्णधर्मराजस्यदृश्यते ॥ अध्यर्धेनगुणेनेयंगदागुरुतरीमम ॥
 ॥ १९ ॥ नतथाधार्तराष्ट्रस्यमाकाशींमाधवव्यथां ॥ अहमेनंहिगदयासंयुगेयोद्गुमुत्सहे ॥ २० ॥ भवंतःप्रेक्षकाःसर्वेममसंतुजनार्दन ॥ सामंरानपिलोकांस्त्री
 आनाशखधरान्युधि ॥ २१ ॥ योधयेयंरणेरुष्णकिमुताद्यसुयोधनं ॥ संजयउवाच तथासंभाषमाणंतुवासुदेवोवृकोदरं ॥ २२ ॥
 मेदिनी ॥ ३ ॥ ५ ॥ ६ ॥ शकुनेश्वतवचयथापुरातथैवेदमितिद्वयोःसंबंधः ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ इतिकथंवदसेइत्यनुकर्षणीयं ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥

॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥ २६ ॥ २७ ॥ २८ ॥ २९ ॥ ३० ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ ३३ ॥ ३४ ॥ ३५ ॥ ३६ ॥ ३७ ॥ ३८ ॥ ३९ ॥ ४० ॥ ४१ ॥ ४२ ॥ ४३ ॥ ४४ ॥ ४५ ॥ ४६ ॥ ४७ ॥ ४८ ॥
 ऋषःसंपूजयामासवचनंचेदमब्रवीत् ॥ त्वामाश्रित्यमहाबाहो धर्मराजो युधिष्ठिरः ॥ २३ ॥ निहतारिः स्वकां दीर्घां श्रियं प्राप्नो न संशयः ॥ त्वया विनिहताः सर्वे धृतरा
 ष्टसुतारणे ॥ २४ ॥ राजानो राजपुत्राश्च नागाश्च विनिपातिताः ॥ कलिं गामा गथाः प्राच्या गांधाराः कुरवस्तथा ॥ २५ ॥ त्वामासाद्य महायुद्धे निहताः पांडु नंदन ॥
 हत्वा दुर्योधनं चापि प्रयच्छोर्वी ससागरां ॥ २६ ॥ धर्मराजाय कौंतेय यथा विष्णुः शचीपतेः ॥ त्वांच प्राप्यरणे पापो धार्तराष्ट्रो विनश्यति ॥ २७ ॥ त्वमस्य सविथनी
 भंक्ता प्रतिज्ञां पालयिष्यसि ॥ यत्नेन तु सदा पार्ययोद्धव्यो धृतराष्ट्रजः ॥ २८ ॥ कृती च बलवांश्चैव युद्धशौं डश्च नित्यदा ॥ ततस्तु सात्यकी राजन् पूजयामास पांडवं ॥
 ॥ २९ ॥ पंचालाः पांडवेयाश्च धर्मराजपुरोगमाः ॥ तद्वचो भीमसेनस्य सर्व एवाभ्यपूजयन् ॥ ३० ॥ ततो भीमबलो भीमो युधिष्ठिरमथाब्रवीत् ॥ सृजयैः सहतिष्ठं
 तंतपंतमिव भास्करं ॥ ३१ ॥ अहमेतेन संगम्य संयुगे योद्धुमुत्सहे ॥ न हि शक्नोरे जेतुं मामेष पुरुषाधमः ॥ ३२ ॥ अद्य क्रोधं विमोक्ष्यामि निहितं हृदये भृशं ॥ सु
 योधने धार्तराष्ट्रे खांडवेऽग्निमिवार्जुनः ॥ ३३ ॥ शल्यमद्योद्धरिष्यामि तव पांडव तच्छयं ॥ निहत्य गदया पापमघराजम् सुखी भव ॥ ३४ ॥ अद्य कीर्तिमयीं मालां
 प्राणान् श्रियंच राज्यंच मां क्षयतेऽसु योधनः ॥ ३५ ॥ राजा च धृतराष्ट्रोऽप्यश्रुत्वा पुत्रं मया हतं ॥ स्मरिष्यत्यशुभं कर्म यत्तच्छकुनिबुद्धिजं ॥
 ॥ ३६ ॥ इत्युक्त्वा भरतश्रेष्ठो गदामुद्यम्य वीर्यवान् ॥ उदतिष्ठत युद्धाय शक्रो वृत्रमिवाद्भयन् ॥ ३७ ॥ तदा द्वा नममृष्यन्वैतव पुत्रोति वीर्यवान् ॥ प्रत्युपस्थित एवा
 शुभतो मत्तमिव द्विपं ॥ ३८ ॥ गदाहस्तं तव सुतं युद्धाय समुपस्थितं ॥ ददृशुः पांडवाः सर्वे कैलासमिव शृंगिणं ॥ ३९ ॥ तमेकाकिनमासाद्य धार्तराष्ट्रं महाबलं ॥ वि
 यूथमिव मातंगं समहृष्यंत पांडवाः ॥ ४० ॥ न संभ्रमो न च भयं न च ग्लानिर्न च व्यथा ॥ आसीदुर्योधनस्यापि स्थितः सिंह इवाहवे ॥ ४१ ॥ समुद्यत गदं दृष्ट्वा कैला
 समिव शृंगिणं ॥ भीमसेनस्तदाराजन् दुर्योधनमथाब्रवीत् ॥ ४२ ॥ राज्ञापि धृतराष्ट्रेण त्वया चास्मासु यत्कृतं ॥ स्मरत दुष्कृतं कर्म यद्भूतं वारणावते ॥ ४३ ॥ द्रौपदी
 च परिक्लिष्टा सभामध्ये रजस्वला ॥ द्यूते यद्विजितो राजा शकुनेर्बुद्धिनिश्चयात् ॥ ४४ ॥ यानि चान्यानि दुष्टात्मनूपापानि कृतवानसि ॥ अनागः सुचपार्येषु तस्य
 पश्य महत्फलं ॥ ४५ ॥ त्वत्कृते निहतः शैतेशरतल्पे महायशाः ॥ गांगेयो भरतश्रेष्ठः सर्वपांनः पितामहः ॥ ४६ ॥ हतो द्रोणश्च कर्णश्च हतः शल्यः प्रतापवान् ॥ चैर
 स्य चादिकर्ता सौशकुनिर्निहतोरणे ॥ ४७ ॥ भ्रातरस्ते हताः शूराः पुत्राश्च सहसैनिकाः ॥ राजानिश्च हताः शूराः समरेश्वनिवर्तिनः ॥ ४८ ॥

॥ ३३ ॥ ५० ॥ ५१ ॥ ५२ ॥ ५३ ॥ ५४ ॥ ५५ ॥ ५६ ॥ ५७ ॥ ५८ ॥ इतिशल्यांतर्गतगदाप० नैलकंडीयेभारतभा० त्रयस्त्रिंशोऽध्यायः ॥ ३३ ॥ ॥ ५९ ॥ तस्मिन्नुद्देति ॥ १ ॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥
 ॥ ५ ॥ चत्वारिंशदहान्यघदेचमेनिःसृतस्यवै पुष्येणसंप्रयातोस्मिश्रवणेपुनरागतइति ननुश्रवणेऽत्रयुद्धसमाप्तिर्दृश्यते ननुपातेनयुद्धारंभोमृगशीर्षेभ्रवितुंयुज्यते अष्टादशाहानियुद्धमभूदितिचचनात् एवंचयु
 द्वारंभप्रकृत्यभीष्मपर्वणिसंजयवाक्यंमघाविषयगःसोमस्तद्धिनंसंप्रपद्यतेइतिमघायांयुद्धारंभप्रदर्शकंविरोध्यते तथात्वेरेवत्यांयुद्धसमाप्तापत्तेरित्युपक्रमोपसंहारयोर्विरोधोदुःसमाधेयइतिचेत् सत्यं उपसंहार

एतेचान्येचनिहताबहवःक्षत्रियर्षभाः ॥ प्रातिकामीतथापापोद्रौपद्याःक्लेशकृद्भतः ॥ ४९ ॥ अवशिष्टस्त्वमेवैकःकुलग्नोधमपूरुषः ॥ त्वामप्यघहनिष्यामिगद
 यानात्रसंशयः ॥ ५० ॥ अघतेहंरणेदर्पसर्वनाशयितानृप ॥ राज्याशांविपुलाराजन्पांडवेषुचदुष्कृतं ॥ ५१ ॥ दुर्योधनउवाच किंकृत्यितेनबहुनायुद्ध
 स्वाघमयासह ॥ अघतेहंविनेष्यामियुद्धश्रद्धांरुकोदर ॥ ५२ ॥ किंनपश्यसिमांपापगदायुद्धेव्यवस्थितं ॥ हिमवच्छिखराकारांप्रगृह्यमहतींगदां ॥ ५३ ॥ गदि
 नंकोयमांपापहंतुमुत्सहतेरिपुः ॥ न्यायतोयुद्धमानस्यदेवेष्वपिपुरंदरः ॥ ५४ ॥ मावथागर्जकौंतेयशारदाभ्रमिवाजलं ॥ दर्शयस्वबलयुद्धेयावत्तत्तेघविद्यते ॥
 ॥ ५५ ॥ तस्यतद्वचनंश्रुत्वापांडवाःसहस्रंजयाः ॥ सर्वेसंपूजयामासुस्तद्वचोविजिगीषवः ॥ ५६ ॥ उन्मत्तमिवमातंगंतलशब्देनमानवाः ॥ भूयःसंहर्षयामासू
 राजनदुर्योधनंनृपं ॥ ५७ ॥ बृंहतिकुंजरास्तत्रहयाहेषंतिचासकृत् ॥ शस्त्राणिसंप्रदीप्यंतेपांडवानांजयैषिणां ॥ ५८ ॥ इतिश्रीमहाभारतेशल्यपर्वान्तर्गतगदाप
 र्वणिभीमसेनदुर्योधनसंवादेत्रयस्त्रिंशोऽध्यायः ॥ ३३ ॥ ॥ ५९ ॥ संजयउवाच तस्मिन्नुद्देमहाराजसुसंवृत्तेसुदारुणे ॥ उपविष्टेषुसर्वेषुपांडवेषुमहा
 त्मसु ॥ १ ॥ ततस्तालध्वजोरामस्तयोर्युद्धेउपस्थिते ॥ श्रुत्वातच्छिष्ययोराजन्नाजंगामहलायुधः ॥ २ ॥ तंदृष्ट्वापरमप्रीताःपांडवाःसहकेशवाः ॥ उपगम्योप
 संगृह्यविधिवत्पूजयन् ॥ ३ ॥ पूजयित्वाततःपश्चादिदं वचनमब्रुवन् ॥ शिष्ययोःकौशलंयुद्धेपश्यरामेतिपार्थिव ॥ ४ ॥ अब्रवीच्चतदारामोदृष्ट्वाकृष्णंसपांड
 वं ॥ दुर्योधनंचकौरव्यंगदापाणिमवस्थितं ॥ ५ ॥ चत्वारिंशदहान्यघदेचमेनिःसृतस्यवै ॥ पुष्येणसंप्रयातोस्मिश्रवणेपुनरागतः ॥ ६ ॥ शिष्ययोर्वैगदायुद्धं
 कामोस्मिमाधव ॥ ततस्तदागदाहस्तौदुर्योधनरुकोदरौ ॥ ७ ॥

स्यनिर्णीतार्थकत्वात्तदनुरोधेनोपक्रमस्यनेयत्वान्मघाविषयगइत्यस्यायमर्थः अत्रमघाशब्देनतत्सहचरोःपि
 तरोलक्ष्यते मघानक्षत्रं पितरो देवतेतिश्रुतेरिति मघायां पितृसंबन्धित्वावधारणात् तेन युद्धे मृतानां उत्तमदेहप्रदानार्थं चंद्रस्तदापि वृल्लोके सन्निहितो भूदिति स्वर्गिणां दिव्यदेहलाभश्चाधीन इति शास्त्रसिद्धे युद्धं
 रंजसुद्धमशीर्षे इति भीष्मपर्वणि निपुणतरमुपपादिततन्त्रविस्मर्तव्यं ॥ ६ ॥ ७ ॥

रराजतुःरेजतुः ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥ इतिशल्यांतर्गतगदापर्वणिने० भारतभा० चतुस्त्रिंशोऽध्यायः ॥ ३४ ॥

युद्धभूमिगतौवीरावुभावेवरराजतुः ॥ ततोयुधिष्ठिरराजपरिष्वज्यहलायुधं ॥ ८ ॥ स्वागतंकुशलंचास्मैपर्यपृच्छद्यथातथं ॥ कृष्णौचापिमहेष्वासावभिवाद्य
हलायुधं ॥ ९ ॥ सस्वजातेपरिप्रीतौप्रियमाणौयशस्विनौ ॥ माद्रीपुत्रौतथाशूरौद्रौपद्याःपंचचात्मजाः ॥ १० ॥ अभिवाद्यस्थिताराजनरौहिणेयंमहाबलं ॥ भी
मसेनोथबलवान्पुत्रस्तवजनाधिप ॥ ११ ॥ तथैवचोद्यतगदौपूजयामासतुर्वलं ॥ स्वागतेनचतेतत्रप्रतिपूज्यसमंततः ॥ १२ ॥ पश्ययुद्धंमहाबाहोइतितेरामम
ब्रुवन् ॥ एवमूचुर्महात्मानंसौहिणेयंनराधिपाः ॥ १३ ॥ परिष्वज्यतदारामःपांडवान्सहस्रंजयान् ॥ अपृच्छकुशलंसर्वानुपाधिवांश्रामितौजसः ॥ १४ ॥ तथै
वतसमासाद्यप्रच्छुस्तमनामयं ॥ प्रत्यभ्यर्च्यहलीसर्वान्क्षत्रियांश्चमहात्मनः ॥ १५ ॥ कृत्वाकुशलसंयुक्तांसंविदंचयथावयः ॥ जनार्दनंसात्यकिंचप्रेम्णास
परिपस्वजे ॥ १६ ॥ मूर्ध्निचैताबुपाघ्रायकुशलंपर्यपृच्छत ॥ तौचतंविधिवद्राजनपूजयामासतुर्गुरुं ॥ १७ ॥ ब्रह्माणमिवदेवेशमिंद्रोपेंद्रौमुदान्वितौ ॥ ततोब्रवी
द्धर्मसुतोरौहिणेयमरिदमं ॥ १८ ॥ इदंभ्रात्रोर्महायुद्धंपश्यरामेतिभारत ॥ तेषांमध्येमहाबाहुःश्रीमान्केशवपूर्वजः ॥ १९ ॥ न्यविशत्यरमप्रीतःपूज्यमानोमहा
रथैः ॥ सर्वंभौराजमध्यस्थोनीलवासाःसितप्रभः ॥ २० ॥ दिवीवनक्षत्रगणैःपरिकीर्णोनिशाकरः ॥ तनस्तयाःसंनिपातस्तुमुलालोमहर्षणः ॥ २१ ॥ आसीदंत
करोराजन्वैरस्यतवपुत्रयोः ॥ २२ ॥ इतिश्रीमहाभारतेशल्यपर्वान्तर्गतगदापर्वणिवलदेवागमनेचतुस्त्रिंशोऽध्यायः ॥ ३४ ॥ ॥ ७३ ॥ जनमेजयउवाच
पूर्वमेवयदारामस्तस्मिन्युद्धउपस्थिते ॥ आमं व्यकेशवंयातोवृष्णिभिःसहितःप्रभुः ॥ १ ॥ साहाय्यंधार्तराष्ट्रस्यनचकर्तास्मिकेशव ॥ नचैवपंडुपुत्राणांगमि
प्यामियथागतं ॥ २ ॥ एवमुक्त्वातदारामोयातःक्षत्रनिवर्हणः ॥ तस्यचागमनंभूयोब्रह्मन्शंसितुमर्हसि ॥ ३ ॥ आख्याहिमंविस्तरशःकथंरामउपस्थितः ॥ कथं
चदृष्टवान्युद्धंकुशलोद्यसिसत्तम ॥ ४ ॥ वैशंपायनउवाच उपप्लव्येनिविष्टुपुपांडवेपुमहात्मसु ॥ प्रेषितोयृतराष्ट्रस्यसमीपंमधुसूदनः ॥ ५ ॥ शमंप्रतिम
हाबाहोहितार्थंसर्वदेहिनां ॥ सगत्वाहास्तिनपुरंपृतराष्ट्रंममेत्यच ॥ ६ ॥ उक्तवान्वचनंतथ्यंहितंचैवविशंपतः ॥ नचतत्कृतवान्राजायथाख्यातंहितपुरा ॥ ७ ॥ अन
वाप्यशमंतत्रकृष्णःपुरुषसत्तमः ॥ आगच्छतमहाबाहुरुपप्लव्यंजनाधिप ॥ ८ ॥ ततःप्रत्यागतःकृष्णोधार्तराष्ट्रविसर्जितः ॥ अक्रियायांनरव्याघ्रपांडवानिदंम
ब्रवीत् ॥ ९ ॥

पूर्वमेवेति ॥ १ ॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ अक्रियायांसंधिकार्यानिष्पत्तौ ॥ ९ ॥

॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ मैत्रनक्षत्रयोगे अनुगथायां जोजः कनवर्मा ॥ १४ ॥ पुष्ये गहिपांडवेभ्यः प्रयाणं अनुराधातस्तीर्थयात्रार्थमिति विवेकः ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥
 नकुर्वन्ति वचोमत्यं कुरवः कालनोदिताः ॥ निर्गच्छध्वं पांडवेभ्यः पुष्येण सहितामया ॥ १० ॥ ततो विभज्यमाने पुवले पुवल्लिनां वरः ॥ प्रोवाच भ्रातरं कृष्णं रौहिणे
 यो महामनाः ॥ ११ ॥ तेषामपि महाबाहो साहाय्यं मधुसूदन ॥ क्रियतामिति तत्कृष्णां नास्य चक्रे वचस्तदा ॥ १२ ॥ ततो मन्युपरीतात्मा जगाम यदुत्तमः ॥ ती
 र्थयात्रां हलधरः सरस्वत्यां महायगाः ॥ १३ ॥ मैत्रनक्षत्रयोगे स्म सहितः सर्वयादवैः ॥ आश्रयामास भोजस्तु दुर्योधनमरिंदमः ॥ १४ ॥ युयुधानेन सहितो वांसु
 देवस्तु पांडवान् ॥ रौहिणेये गते शूरे पुष्येण मधुसूदनः ॥ १५ ॥ पांडवेभ्यो न्युरन्कृत्य यथावधि मुखः कुरुत् ॥ गच्छन्नवपथि स्थस्तुरामः प्रेष्यन्नुवाच ह ॥ १६ ॥ संभारां
 स्तीर्थयात्रायां सर्वोपकरणानि च ॥ आनयध्वं द्वारकायामग्नीवैयाजकांस्तथा ॥ १७ ॥ मुवर्णरजतंचैव धेनुर्वासांसि वाजिनः ॥ कुंजरांश्च रथांश्चैव खरोपृंवाहनानि
 च ॥ १८ ॥ क्षिप्रमानीयतां सर्वतीर्थहतोः परिच्छुदं ॥ प्रतिस्नातः सरस्वत्या गच्छध्वं शीघ्रगामिनः ॥ १९ ॥ ऋत्विजश्चानयध्वं वैशतशश्च द्विजपंथान् ॥ एवं संदिश्यतु
 प्रेष्यान्वलदेवो महाबलः ॥ २० ॥ तीर्थयात्रायै राजकुलैर्विशसेतदा ॥ सरस्वतीं प्रतिस्नातः समंतादभिजग्मिवात् ॥ २१ ॥ ऋत्विग्भिश्च सुहृद्भिश्च तथा न्यै
 द्विजसत्तमैः ॥ रथैर्गजैस्तथाश्चैव प्रेष्यैश्च भरतर्षभ ॥ २२ ॥ गोखरोपृप्रयुक्तैश्च यानैश्च बहुभिर्वृतः ॥ श्रान्तानां क्लान्तवपुषां शिशूनां विपुलायुषां ॥ २३ ॥ देशे देशे
 तु दयानिदानानि विविधानि च ॥ अर्चयै चार्थिनां राजकुमानि बहुशस्तथा ॥ २४ ॥ तानियानीह देशेषु प्रतीक्षन्ति स्म भारत ॥ बुभुक्षितानामर्थाय कृतमन्नं स
 मंततः ॥ २५ ॥ यो यो यत्र द्विजो भोज्यं भोक्तुं कामयते तदा ॥ तस्य तस्य तु तत्रैव मुपजहृस्तदानृप ॥ २६ ॥ तत्र तत्र स्थितारज न रौहिणेयस्य शासनात् ॥ भक्ष्यपेय
 स्य कुर्वन्ति रार्थीस्तत्र मंततः ॥ २७ ॥ वासांसि च महार्हाणि पर्यकास्तरणानि च ॥ पूजार्थं तत्र कृमानि विप्राणां सुखमिच्छतां ॥ २८ ॥ यत्र यः स्वदत्ते विप्रः क्षत्रि
 यो वापि भारत ॥ तत्र तत्र तु तस्यैव सर्वं कृतमदृश्यत ॥ २९ ॥ यथा सुखं जनः सर्वो याति तिष्ठति वै तदा ॥ यातुकामस्य यानानि पानानि तृपितस्य च ॥ ३० ॥ बुभुक्षि
 तस्य चान्नानि स्वादूनि भरतर्षभ ॥ उपजहृर्नरास्तत्र वस्त्राण्याभरणानि च ॥ ३१ ॥ सपंथाः प्रवृत्ता राजन सर्वस्यैव सुखावहः ॥ स्वर्गोपमस्तदा वीरनराणां तत्र ग
 च्छतां ॥ ३२ ॥ नित्यप्रमुदितोपेतः स्वादुभक्ष्यः शुभान्वितः ॥ विपण्यापणपण्यानां नानाजनशतैर्वृतः ॥ नानाद्रुमलतोपेतो नानारत्नविभूषितः ॥ ३३ ॥

॥ २९ ॥ ३० ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ ३३ ॥ ३४ ॥ ३५ ॥ ३६ ॥ ३७ ॥ ३८ ॥ ३९ ॥ ४० ॥ ४१ ॥ ४२ ॥ विपणिः पण्यवीथिका आपणाः हटाः पण्यानि विक्रेयद्रव्याणि ॥ ३३ ॥

॥३४॥३५॥३६॥३७॥ गुणान्तरमणीयत्वादीन् उत्पत्तिसंभवं कर्मनिर्वृत्तितीर्थयात्राविधिसिद्धिः ॥३८॥ यथाक्रमेण तीर्थक्रमापेक्षया अनुपूर्वशः गुणोत्पत्त्यादिक्रमापेक्षया ॥३९॥ ४० ॥ ४१ ॥ प्रभासः प्रभासत्वं
 ततो महात्मानियमे स्थितात्मा पुण्येषु तीर्थेषु वसूनि राजन् ॥ ददौ द्विजेभ्यः क्रतुदक्षिणाश्वदुप्रवीरो हलभृत्पतीतः ॥ ३४ ॥ दोग्धीश्वधेनूश्वसहस्रशो वै सुवाससः
 कांचनवद्धशृंगीः ॥ हयांश्च नानाविधदेशजातान्यानानि दासांश्च शुभान् द्विजेभ्यः ॥ ३५ ॥ रत्नानि मुक्तामणिविद्रुमंचाप्यग्र्यं सुवर्णं रजतं सुशुद्धं ॥ अयस्मयं
 ताम्रमयंच भांडं ददौ द्विजातिप्रवरं पुरामः ॥ ३६ ॥ एवं सवित्तं प्रददौ महात्मा सरस्वतीतीर्थं वरं पुभूरि ॥ यथोक्रमेणा प्रतिमप्रभाविस्ततः कुरुक्षेत्रमुदारवृत्तिः ॥
 ॥ ३७ ॥ जनमेजय उवाच सारस्वतानां तीर्थानां गुणोत्पत्तिवदस्वमे ॥ फलंच द्विपदांश्चेष्टकर्मनिर्वृत्तिमेव च ॥ ३८ ॥ यथाक्रमेण भगवंस्तीर्थानामनुपूर्व
 शः ॥ ब्रह्मन् ब्रह्मविदांश्चेष्टपरं कौतूहलं हि मे ॥ ३९ ॥ वैशंपायन उवाच तीर्थानांच फलं राजन् गुणोत्पत्तिंच सर्वशः ॥ मया च्यमानं वै पुण्यं शृणु स जेंद्रकृत्स्न
 शः ॥ ४० ॥ पूर्वमहाराजयदुप्रवीरं क्रतुविग्नुहृद्विप्रगणैश्च सार्धं ॥ पुण्यं प्रभासं समुपाजगाम यत्रादुराज्यक्ष्मणाक्लिश्यमानः ॥ ४१ ॥ विमुक्तशापः पुनराप्यते जः
 सर्वजगद्भासयते नरेन्द्र ॥ एवं तु तीर्थप्रवरं पृथिव्यां प्रभासनात्तस्य ततः प्रभासः ॥ ४२ ॥ जनमेजय उवाच कथं तु भगवान् सोमो यक्ष्मणा समगृह्यत ॥ कथं
 च तीर्थप्रवरं तस्मिंश्चंद्रो न्यमज्जत ॥ ४३ ॥ कथमापृत्य तस्मिंस्तु पुनराप्यायितः शशी ॥ एतन्मे सर्वमाचक्ष्व विस्तरेण महामुने ॥ ४४ ॥ वैशंपायन उवाच दक्ष
 स्यत नयास्तान् प्रादुरासन्विशांपते ॥ सममविंशतिकं न्यादक्षः सोमो य वै ददौ ॥ ४५ ॥ नक्षत्रयोगनिरताः संख्या नार्थं च ता भवन् ॥ पत्न्यां वै तस्य राजेंद्र सोमस्य
 शुभकर्मणः ॥ ४६ ॥ तास्तु सर्वा विगालाक्ष्यारूपेणा प्रतिमाभुवि ॥ अत्यरिच्यत तासां तुरोहिणीरूपसंपदा ॥ ४७ ॥ ततस्तस्यां स भगवान्प्रातिचक्रे निशाकरः ॥ मा
 स्य लघ्वावभृवाथ तस्मात्तां वृभुजे सदा ॥ ४८ ॥ पुरा हि सोमो राजेंद्रो रोहिण्यामवसत्परं ॥ ततस्ताः कुपिताः सर्वानक्षत्राख्यामहात्मनः ॥ ४९ ॥ तागत्वापितरं प्राहुः
 प्रजापतिम तं द्रिताः ॥ सोमो वसतिनास्मात्तुरोहिणीं भजते सदा ॥ ५० ॥ तावयं सहिताः सर्वास्त्वत्सकाशे प्रजेश्वर ॥ वत्स्यामो नियताहारास्तपश्चरणतपराः ॥
 ॥ ५१ ॥ श्रुत्वा तासां तु वचनं दक्षः सोममथाब्रवीत् ॥ समं वर्तस्व भार्यासु मात्वाऽधर्मो महान् स्पृशेत् ॥ ५२ ॥ तास्तु सर्वा व्रवीदक्षो गच्छध्वं शशिनांतिकं ॥ समं व
 त्स्यति सर्वासु चंद्रमाममशासनात् ॥ ५३ ॥ विष्टष्टास्तास्तथा जग्मुः शीतां शुभवनंतदा ॥ तथापि सोमो भगवान्पुनरवमहीपते ॥ ५४ ॥ रोहिणीं निवंसत्येव प्रीक्षमा
 णो मुहुर्मुहुः ॥ ततस्ताः सहिताः सर्वाभूयः पितरमब्रुवन् ॥ ५५ ॥ ॥ ४२ ॥ ४३ ॥ ४४ ॥ ४५ ॥ ४६ ॥ ४७ ॥ ४८ ॥ ४९ ॥ ५० ॥ ५१ ॥ ५२ ॥ ५३ ॥ ५४ ॥ ५५ ॥

॥ ५६ ॥ विरोचनेहेविशेषणरोचमान त्वांमाशप्स्ये तवरोचनांयथाहंगापेननहरामितथायतस्वेत्यर्थः ॥ ५७ ॥ ५८ ॥ ५९ ॥ ६० ॥ ६१ ॥ ६२ ॥ ६३ ॥ ६४ ॥ ६५ ॥ ६६ ॥ ६७ ॥ ६८ ॥ शापस्य
 तवशुश्रूषणेषुक्तावस्यामोहितवांतिके ॥ सोमोवसतिनास्मासुनाकरोद्वचनंतव ॥ ५६ ॥ तासांतद्वचनंश्रुत्वादक्षःसोममथात्रवीत् ॥ समंवर्तस्वभार्यासुमात्वां
 शप्स्यविगेचन ॥ ५७ ॥ अनादृत्यतुतद्वाक्यंदक्षस्यभगवान्गशी ॥ रोहिण्यासार्धमवसत्तनस्ताःकुपिताःपुनः ॥ ५८ ॥ गत्वाचपितरंप्राहुःप्रणम्यशिरसातंदा ॥
 सोमोवसतिनास्मासुतस्मान्नःशरणंभव ॥ ५९ ॥ रोहिण्यामेवभगवान्सदावसतिचंद्रमाः ॥ नत्वद्वचोगणघतिनास्मासुन्नहमिच्छति ॥ ६० ॥ तस्मान्नस्त्राहि
 मर्वावैयथानःसोमआविशेत् ॥ तच्छ्रुत्वाभगवान्कुड्योयक्ष्माणंपृथिवीपते ॥ ६१ ॥ ससर्जरोपासोमायसचोदुपतिमाविशत् ॥ सयक्ष्मणाभिभृतात्माक्षीयतां
 हरहःगशी ॥ ६२ ॥ यत्तंचाप्यकरोद्राजन्मोक्षार्थतस्ययक्ष्मणः ॥ इष्ट्वेष्टिभिर्महाराजविविधाभिनिशाकरः ॥ ६३ ॥ नचामुच्यतशापाद्वैक्षयंचैवाभ्यगच्छत ॥
 क्षीयमाणेततःसोमोपध्यानप्रजज्ञिरे ॥ ६४ ॥ निरास्वादरसाःसर्वाहृदवीर्याश्चसर्वशः ॥ ओषधीनांक्षयंजातेप्राणिनामपिसंक्षयः ॥ ६५ ॥ कृशाश्वासप्रजाः
 सर्वाःक्षीयमाणेनिशाकरे ॥ ततोदेवाःसमागम्यसोममूचुर्महीपते ॥ ६६ ॥ किमिदंभवतोरूपमीदृशंनप्रकाशते ॥ कारणंब्रूहिनःसर्वयेनेदंतेमहद्भयं ॥ ६७ ॥ श्रु
 त्वातुवचनंत्वत्तोविधास्यामस्ततोवयं ॥ एवमुक्तःप्रत्युवाचसर्वास्तान्गशलक्षणः ॥ ६८ ॥ शापस्यलक्षणंचैवयक्ष्माणंचतथात्मनः ॥ देवास्तथावचःश्रुत्वाग
 त्वादक्षमथाब्रुवन् ॥ ६९ ॥ प्रसीदभगवन्सोमेशपोयंविनिवर्त्यतां ॥ अमोहिचंद्रमाःक्षीणःकिंचिच्छोपोहिलक्ष्यते ॥ ७० ॥ क्षयाच्चैवास्यदंवेशप्रजाश्चैवगताः
 क्षयं ॥ वीरुदोपथयश्चैववीजानिविधानिच ॥ ७१ ॥ तेषांक्षयंक्षयोस्माकंविनास्माभिर्जगच्चकिं ॥ इतिज्ञात्वालोकगुरोप्रसादंकर्तुमर्हसि ॥ ७२ ॥ एवमुक्त
 स्ततोदेवाभ्याहवाक्यंप्रजापतिः ॥ नैतच्छ्रुत्वाक्यंममवचोव्यावर्तयितुमन्यथा ॥ ७३ ॥ हेतुनातुमहाभागानिवर्तिप्यतिकेनचित् ॥ समंवर्ततुसर्वासुशशीभार्यासु
 नित्यशः ॥ ७४ ॥ सरस्वत्यावरंतीर्थेउन्मज्जन्गशलक्षणः ॥ पुनर्वर्धिष्यतेदेवास्तद्वैसत्यंवचोमम ॥ ७५ ॥ मासार्धंचक्षयंसोमो नित्यमेवगमिष्यति ॥ मासार्धंतु
 सदावृद्धिसत्यमेतद्वचोमम ॥ ७६ ॥ समुद्रंपश्चिमंगत्वासरस्वत्यब्धिसंगमं ॥ आराधयतुदेवेशंततःकांतिमवाप्स्यति ॥ ७७ ॥ सरस्वतींततःसोमःसजगामपि
 शासनात् ॥ प्रभासंप्रथमंतीर्थेसरस्वत्याजगामह ॥ ७८ ॥ अमावास्यांमहातेजास्तत्रोन्मज्जन्महाद्युतिः ॥ लोकान्प्रभासयामासर्शातांशुत्वमवापच ॥ ७९ ॥
 देवास्तुसर्वेराजेंद्रप्रभासंप्राप्यपुष्कलं ॥ सोमेनसहिताभूत्वादक्षस्यप्रमुखेभवन् ॥ ८० ॥ लक्षणंकारणं ॥ ६९ ॥ ७० ॥ ७१ ॥ ७२ ॥ ७३ ॥ ७४ ॥ ७५ ॥ ७६ ॥ ७७ ॥ ७८ ॥ ७९ ॥ ८० ॥

॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ इति शल्यांतर्गतमहापर्वणि वैलंकंठीयेभारतजातदीपे पंचविंशोऽध्यायः ॥ ३५ ॥ ॥ ११ ॥ तस्मादिति ॥ १ ॥ १२ ॥

ततः प्रजापतिः सर्वाविससर्जाथिदेवताः ॥ सोमंच भगवान्प्रीतो भूयो वचनमब्रवीत् ॥ ८१ ॥ मावमंस्याः स्त्रियः पुत्रमाचविप्रां कदाचन ॥ गच्छयुक्तः सदा भूत्वा कु
रुवैभ्रास नंमम ॥ ८२ ॥ सविस्त्रष्टोमहाराजजगामाथस्वमालयं ॥ प्रजाश्रमुदिताभूत्वा पुनस्तस्थुर्यथापुरा ॥ ८३ ॥ एवते सर्वमाख्यातं यथाशमोनिशाकरः ॥ प्र
भासंच यथातीर्थतीर्थानां प्रवरं महत् ॥ ८४ ॥ अमावास्यां महाराजनित्यशः शशलक्षणः ॥ स्नात्वात्याप्यायते श्रीमान्प्रभासे तीर्थउत्तमे ॥ ८५ ॥ अतश्चैनत्सजा
वंति प्रभासमिति भूमिप ॥ प्रभां हि परमालेभेतस्मिन्नुन्मज्यचंद्रमाः ॥ ८६ ॥ ततस्तु चमसो द्देदमच्युतस्त्वगमं ह्वली ॥ चमसो द्देदइत्येवं यंजनाः कथयंत्युत ॥ ८७ ॥
तत्र दत्त्वा चदानानि विशिष्टानि हलायुधः ॥ उपित्वारजनीमेकां स्नात्वा च विधिवत्तदा ॥ ८८ ॥ उदपानमथा गच्छत्त्वरान्केशवाग्रजः ॥ आद्यं स्वस्य यतं चैव
यत्रावाप्यमहत्फलं ॥ ८९ ॥ स्निग्धत्वादोषधीनां च भूमे श्रजनमेजय ॥ जानंतिसिद्धाराजेंद्रनष्टामपिसरस्वतीं ॥ ९० ॥ इति श्रीमहाभारतेशल्यांतर्गतगदाप
र्वणि बलदेवतीर्थयात्रायां प्रभासोत्पत्तिकथने पंचविंशोऽध्यायः ॥ ३५ ॥ ॥ ११ ॥ वैशंपायन उवाच तस्मान्नदीगतंचापित्युदपानं यशस्विनः ॥ त्रित
स्य च महाराजजगामाथ हलायुधः ॥ १ ॥ तत्र दत्त्वा बहुद्रव्यं पूजयित्वा तथा द्विजान् ॥ उपस्पृश्य च तत्रैव प्रदृष्टो मुसलायुधः ॥ २ ॥ तत्र धर्मपरो भूत्वा त्रितः ससुम
हातपाः ॥ कूपे च वसताते न सोमः पीतो महात्मना ॥ ३ ॥ तत्र चैनं समुत्सृज्य भ्रातरौ जग्मतुर्गृहान् ॥ ततस्तौ वैशशापाय त्रितो ब्राह्मणसत्तमः ॥ ४ ॥ जनमेजय
उवाच उदपानं कथं ब्रह्मन् कथं च सुमहातपाः ॥ पतितः किंच संत्यक्तो भ्रातृभ्यां द्विजसत्तम ॥ ५ ॥ कूपे कथं च हित्वैनं भ्रातरौ जग्मतुर्गृहान् ॥ कथं च याजयामा
सपपौ सोमंच वै कथं ॥ ६ ॥ एतदा च क्वमे ब्रह्मन् श्रोतव्यं यदि मन्यसे ॥ वैशंपायन उवाच आसन् पूर्वजो राजन्मुनयो भ्रातरस्त्रयः ॥ ७ ॥ एकतश्च द्वितश्चैव
त्रितश्चादित्यसन्निभाः ॥ सर्वे प्रजापति समाः प्रजावंतस्तथैव च ॥ ८ ॥ ब्रह्मलोकजिताः सर्वे तपसा ब्रह्मवादिनः ॥ तेषां तु तपसा प्रीतो नियमेन दमेन च ॥ ९ ॥ अं
भवद्गौतमो नित्यं पिता धर्मरतः सदा ॥ सतु दीर्घेण काले न तेषां प्रीतिमवाप्य च ॥ १० ॥ जगाम भगवान्स्थानमनुरूपमिवात्मनः ॥ राजानस्तस्य येत्यासन्प्राज्या
राजन्महात्मनः ॥ ११ ॥ ते सर्वे स्वर्गते तस्मिंस्तस्य पुत्रान् पूजयन् ॥ तेषां नु कर्मणाराजंस्तथा चाध्ययनेन च ॥ १२ ॥ त्रितः सश्रेष्ठतां प्रापयथैवास्त्यपिता तस्य ॥
तथा सर्वं महाभागामुनयः पुण्यलक्षणाः ॥ १३ ॥ ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥ याज्यास्त स्वार्थेण च यागं कृत्वा ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥

॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ पशुन्यतिपथ्यं दक्षिणार्थागाः प्राप्नुवन्त्यर्थः ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥ २६ ॥ २७ ॥ २८ ॥ २९ ॥ ३० ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ ३३ ॥ ३४ ॥ ३५ ॥ ३६ ॥ ३७ ॥ ३८ ॥ ३९ ॥
 अपूजयन्महाभागं यथास्य पितरं तथा ॥ कदाचिद्धितो राजन् भ्रातरावेकतद्वितौ ॥ १४ ॥ यज्ञार्थं च क्रतुश्चिंतां तथा विज्ञार्थमेव च ॥ तयोर्बुद्धिः समभवत्त्रितं गृ-
 त्यपरंतप ॥ १५ ॥ याज्यान्सर्वानुपादाय प्रतिगृह्य पशूंस्तनः ॥ सोमं पास्यामहे हृष्टाः प्राप्य यज्ञं महाफलं ॥ १६ ॥ चक्रुश्चैवं तथा राजन् भ्रातरस्त्रय एव च ॥ तथा ते
 तु परिक्रम्य याज्यान्सर्वान्पशून्प्रति ॥ १७ ॥ याजयित्वा ततो याज्यान्लब्ध्वा तु सुवहूंन्पशून् ॥ याज्येन कर्मणा तेन प्रतिगृह्य विधानतः ॥ १८ ॥ प्राचीं दिशं महात्म-
 न आजग्मुस्ते महर्षयः ॥ त्रितस्तेषां महाराजपुरस्ताद्याति हृष्टवत् ॥ १९ ॥ एकतश्च द्वितश्चैव पृष्ठतः कालयन्पशून् ॥ तयोश्चिंता समभवत् हृष्ट्वा पशुगणं महत् ॥ २० ॥
 कथंचस्युरिमागाव आवाभ्यां हि विना त्रितं ॥ तावन्योन्यं समाभाष्य एकतश्च द्वितश्च ह ॥ २१ ॥ यदूचतुर्मिथः पापौ तन्निबोध जनेश्वर ॥ त्रितो यज्ञेषु कुशलस्त्रितो
 वेदेषु निष्ठितः ॥ २२ ॥ अन्यास्तु बहुला गावस्त्रितः समुपलप्स्यते ॥ तदावांसहितौ भूत्वा गाः प्रकाल्य ब्रजावहे ॥ २३ ॥ त्रितोऽपि गच्छतां काममावाभ्यां वै विना कृ-
 तः ॥ तेषामागच्छतां रात्रौ पथि स्थानां वृको भवत् ॥ २४ ॥ तत्र कूपो विदूरे भूत्सरस्वत्यास्तटे महान् ॥ अथ त्रितो वृकं हृष्ट्वा पथि तिष्ठंतमग्रतः ॥ २५ ॥ तद्गयादपस-
 र्पन्वै तस्मिन्कूपे पपात ह ॥ अगाधे सुमहायोरे सर्वभूतभयं करे ॥ २६ ॥ त्रितस्ततो महाराजकूपस्थो मुनिसत्तमः ॥ आर्तनादं ततश्चक्रे तौ तु श्श्रुवतुर्मुनी ॥ २७ ॥ तं
 ज्ञात्वा पतितं कूपे भ्रातरावेकतद्वितौ ॥ वृकत्रासाच्च लोभाच्च समुत्सृज्य प्रजग्मतुः ॥ २८ ॥ भ्रातृभ्यां पशुलुब्धाभ्यामुत्सृष्टः समहातपाः ॥ उदपाने तदाराजन्निर्ज-
 लेषां सुसंवृते ॥ २९ ॥ त्रित आत्मानमालक्ष्य कूपे वीरुत्तृणावृते ॥ निमग्नं भरतश्चेष्ट नरके दुष्कृतीयथा ॥ ३० ॥ स बुद्ध्या गणयत्याज्ञो मृत्योर्भीतो त्यसोमपं ॥ सोमः
 कथं तु पातव्य इह स्थेन मया भवेत् ॥ ३१ ॥ स एव मग्निं निश्चित्य तस्मिन्कूपे महातपाः ॥ ददर्श वीरुधं तत्र लंबमानां यदृच्छया ॥ ३२ ॥ पांशुं प्रस्ते ततः कूपे विचिंत्य
 सलिलं मुनिः ॥ अग्नीन्संकल्पयामास होत्रे चात्मानमेव च ॥ ३३ ॥ ततस्तां वीरुधं सोमं संकल्प्य सुमहातपाः ॥ ऋचो यजूं पिसामानि मनसा चिंतयन्मुनिः ॥ ३४ ॥
 ग्रावीणः शर्कराः कृत्वा प्रचक्रे भिषवं नृप ॥ आज्यं च सलिलं चक्रे भागांश्च त्रिदिवौ कसां ॥ ३५ ॥ सोमस्याभिषवं कृत्वा चकार विपुलं ध्वनिं ॥ स चाविश दिवराज-
 न्युनः शब्दस्त्रितस्य वै ॥ ३६ ॥ समवाप्य च तं यज्ञं यथोक्तं ब्रह्मवादिभिः ॥ वर्तमाने महायज्ञे त्रितस्य सुमहात्मनः ॥ ३७ ॥ आविग्नं त्रिदिवं सर्वकारणं च न बुध्यते ॥
 ततः सुतुमुलं शब्दं श्रुत्वा चैवा ब्रवीत्सर्वा देवान् देवपुरोहितः ॥ त्रितस्य वर्तते यज्ञस्तत्र गच्छामहे सुराः ॥ ३९ ॥

॥ ४० ॥ ४१ ॥ ४२ ॥ ४३ ॥ ४४ ॥ ४५ ॥ ४६ ॥ ४७ ॥ ४८ ॥ ४९ ॥ ५० ॥ ५१ ॥ ५२ ॥ ५३ ॥ ५४ ॥ - इति शल्यांतर्गतगदाप • नैलकंठीयेभारतभा • षट्त्रिंशोऽध्यायः ॥ ३६ ॥ ॥ ५५ ॥

सहिक्रुद्धः सृजेदन्यान् देवानपिमहातपाः ॥ तच्छ्रुत्वावचनंतस्यसहिताः सर्वदेवताः ॥ ४० ॥ प्रययुस्तत्रयत्रासौत्रितयज्ञः प्रवर्तते ॥ तेतत्रगत्वाविबुधास्तं कृष्यं य
त्रसत्रितः ॥ ४१ ॥ ददृशुस्तं महात्मानं दीक्षितं यज्ञकर्मसु ॥ दृष्ट्वाचैनं महात्मानं श्रियापरमयायुतं ॥ ४२ ॥ ऊचुश्चैनं महाभागं प्राप्ताभागाथिनो वयं ॥ अथाब्रवी
द्विदेवान्यश्वध्वं मां दिवोकसः ॥ ४३ ॥ अस्मिन्प्रतिभये कूपे निमग्नं नष्टचेतसं ॥ ततस्त्रितो महाराज भागांस्ते प्रायथाविधि ॥ ४४ ॥ मंत्रयुक्तान्समददत्ते च प्रीतास्त
दाभवन् ॥ ततो यथाविधि प्राप्तां भागां प्राप्य दिवोकसः ॥ ४५ ॥ प्रीतात्मानो ददुस्तस्मै वरान्यान्मनसेच्छ्रुति ॥ सतु वब्रुवरे देवांस्तु मह्यमामितः ॥ ४६ ॥ यश्चेहो
पस्य शोक्ूपेससोमपगतं लभेत् ॥ तत्र चोर्मिमतीराजन्नुत्पपातसरस्वती ॥ ४७ ॥ तत्रोत्क्षिप्तः समुत्तस्थौ पूजयंस्त्रिदिवोकसः ॥ तथेति चोक्ता विबुधा जग्मूराजन्य
थागताः ॥ ४८ ॥ त्रितश्चाभ्यागमस्वीतः स्वमेवनिलयंतदा ॥ क्रुद्धस्तुससमासाद्यतावृषीभ्रातरौ तदा ॥ ४९ ॥ उवाच परुषं वाक्यं शशाप च महातपाः ॥ पशुलुब्धौ
युवां यस्मान्मा मुत्सृज्य प्रधावितौ ॥ ५० ॥ तस्माद्दृकाकृतीरौ द्रौदृष्टिणावभितश्चरौ ॥ भवितारौ मया शशौपापेनानेन कर्मणा ॥ ५१ ॥ प्रसवश्चैव युवयोर्गोलां
गूलक्ष्वांनराः ॥ इत्युक्तेन तदा तेन क्षणादेव विशांपते ॥ ५२ ॥ तथाभूतावदृश्येतां वचनात्सत्यवादिनः ॥ तत्राप्यमितविक्रांतः स्पृष्ट्वा तोयं हलायुधः ॥ ५३ ॥ द
त्वाच विविधान्दायां न पूजयित्वा च वैद्विजान् ॥ उदपानं च तं वीक्ष्य प्रशस्य च पुनः पुनः ॥ नदीगतमदीनात्मा प्राप्नो विनशनंतदा ॥ ५४ ॥ इति श्रीमहाभारते
शल्यपर्वान्तर्गतगदापर्वणि वलदेवती • त्रिताख्याने षट्त्रिंशोऽध्यायः ॥ ३६ ॥ ॥ ५५ ॥ वैशंपायन उवाच ततो विनशनं राजन् जगामाथ हलायुधः ॥ श्रु
द्राभीरात्प्रतिद्वेषाद्यत्र नष्टा सरस्वती ॥ १ ॥ तस्मात्तु कृपयो नित्यं प्राहुर्विनशनेति च ॥ यत्राप्युपस्य श्वबलः सरस्वत्यां महाबलः ॥ २ ॥ सुभूमिकंतो गच्छत्सरस्व
त्यास्तटेवरे ॥ तत्र चाप्सरसः शुभ्रानित्यकालमतं द्रिजाः ॥ ३ ॥ क्रीडाभिर्विमलाभिश्च क्रीडंति विमलाननाः ॥ तत्र देवाः सगंधर्वा मासिमासि जनेश्वर ॥ ४ ॥ अ
भिगच्छंति तत्तीर्थं पुण्यं ब्राह्मणसेवितं ॥ तत्रादृश्यंतं गंधर्वास्तथैवाप्सरसांगणैः ॥ ५ ॥ समेत्यसहिताराजन्यथा प्राप्सं यथासुखं ॥ तत्र मोदंति देवाश्च पितरश्च स
वीरुधः ॥ ६ ॥ पुण्यैः पुण्यैः सदा दिव्यैः कीर्यमाणाः पुनः पुनः ॥ आक्रीडभूमिः साराजंस्तासामप्सरसां शुभा ॥ ७ ॥ सुभूमिकेति विख्याता सरस्वत्यास्तटेवरे ॥ तत्र
स्नात्वा च दत्त्वा च वसुविप्राय माधवः ॥ ८ ॥

तदिति ॥ १ ॥ २ ॥ शुभाः शुचयः ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥

॥ १ ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ कालज्ञानप्रतिकालज्ञानार्थं ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ शंखंशंखनामानं ॥ २० ॥ नगदंष्ट्रं ॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥ २६ ॥
 श्रुत्वापीतंचतद्विव्यंवादित्राणांचनिःस्वनं ॥ छायाश्रविपुलाह्रवादेवगंधर्वरक्षसां ॥ १ ॥ गंधर्वाणांततस्तीर्थमागच्छद्रोहिणीसुतः ॥ विश्वावसुमुखास्तत्रगं
 धर्वास्तपसान्विताः ॥ १० ॥ नृत्यवादित्रगीतंचकुर्वतिसुमनोरमं ॥ तत्रदत्त्वाहलयरोविप्रेभ्योविविधंवसु ॥ ११ ॥ अजाविकंगोखरोष्ट्रसुवर्णरजतंतथा ॥ भो
 जयित्वाह्विजान्कामैःसंतर्प्यचमहाधनैः ॥ १२ ॥ प्रययौसहितोविप्रेस्तूयमानश्चमधवः ॥ तस्माद्गंधर्वतीर्थान्चमहाबाहुरस्दिमः ॥ १३ ॥ गर्गस्रोतोमहातीर्थमा
 जगामैककुंडली ॥ तत्रगर्गेणदृष्टेनतपसाभावितात्मना ॥ १४ ॥ कालज्ञानगतिश्चैवज्योतिषांचव्यतिक्रमः ॥ उत्पातादारुणाश्चैवशुभाश्चजनमेजय ॥ १५ ॥
 सरस्वत्याःशुभेतीर्थेविदितावैमहात्मना ॥ तस्यनाम्नाचततीर्थगर्गस्रोतइतिस्मृतं ॥ १६ ॥ तत्रगर्गमहाभागंऋषयःसुव्रतानृप ॥ उपासांचक्रिरेनित्यंकालज्ञानं
 प्रतिप्रभो ॥ १७ ॥ तत्रगत्वामहाराजबलःश्वेतानुलेपनः ॥ विधिवद्विधनंदत्वामुनीनांभावितात्मनां ॥ १८ ॥ उच्चावचांस्तथाभक्ष्यान्विप्रेभ्योविप्रदायसः ॥ नी
 लवासास्तदाऽगच्छच्छंखतीर्थमहायशाः ॥ १९ ॥ तत्रापश्यन्महाशंखंमहामेरुमिवोच्छ्रितं ॥ श्वेतपर्वतसंकाशंऋषिसंधैर्निषेवितं ॥ २० ॥ सरस्वत्यास्तटेजा
 तंनगंतालध्वजोवली ॥ यक्षाविद्याधराश्चैवराक्षसाश्चामितौजसः ॥ २१ ॥ पिशाचाश्चामितबलायत्रसिद्धाःसहस्रशः ॥ तेसर्वेत्यशनंत्यक्त्वाफलंतस्यवनस्पतेः
 ॥ २२ ॥ व्रतैश्चनियमैश्चैवकालेकालेस्मभुंजते ॥ प्राणैश्चनियमैस्तैस्तैर्विचरंतःपृथक्पृथक् ॥ २३ ॥ अदृश्यमानामनुजैर्व्यचरन्पुरुषर्षभा ॥ एवंस्थितो नरव्याघ्रलोके
 स्मिन्सवनस्पतिः ॥ २४ ॥ ततस्तीर्थसरस्वत्याःपावनंलोकविश्रुतं ॥ तस्मिंश्चयदुशार्दूलोदत्वातीर्थेपयस्विनीः ॥ २५ ॥ ताम्रायसानिभांडानिवस्त्राणिविविधा
 निच ॥ पूजयित्वाह्विजांश्चैवपूजितश्चतपोधनैः ॥ २६ ॥ पुण्यद्वैतवनंराजन्नाजगामहलायुधः ॥ तत्रगत्वामुनीनृद्वानानावेषधरान्वलः ॥ २७ ॥ आपुत्यसलि
 लेचापिपूजयामासवैह्विजान् ॥ तथैवदत्त्वाविप्रेभ्यःपरिभोगानसुपुष्कलान् ॥ २८ ॥ ततःप्रायाद्वलोराजन्दक्षिणेनसरस्वतीं ॥ गत्वाचैवंमहाबाहुर्नातिदूरेमहाप
 शाः ॥ २९ ॥ धर्मात्मानागधन्वानंतीर्थमागमदच्युतः ॥ यत्रपन्नगराजस्यवासुकेःसन्निवेशनं ॥ ३० ॥ महाद्युतेर्महाराजबहुभिःपन्नगैर्वृतं ॥ ऋषीणांहिसहस्रा
 णितत्रनित्यंचतुर्दश ॥ ३१ ॥ यत्रदेवाःसमागम्यवासुकिंपन्नगोत्तमं ॥ सर्वपन्नगराजानमभ्यर्षिचन्यथाविधि ॥ ३२ ॥ पन्नगेभ्योऽप्यतत्रविद्यतेनस्मधीस्वा
 क्त्रापिविधिवदत्त्वाविप्रेभ्योस्त्वसंचयान् ॥ ३३ ॥

॥३१॥३५॥३६॥ अवेक्षार्थं इष्टमित्यर्थः ॥३१॥३८॥ इच्छामिश्रोतुमिति शेषः ॥३९॥४०॥४१॥४२॥४३॥४४॥४५॥४६॥४७॥४८॥४९॥५०॥५१॥ यज्ञोपवीतैः यज्ञसूत्रैः तीर्थत्रेताग्नीनामुत्तरभागती
 प्रायात्प्राचीं दिशं तत्र तत्र तीर्थान्यनेकशः ॥ महस्रशतसंख्यानि प्रथितानि पदपदे ॥ ३१ ॥ आपुन्यतत्र तीर्थेषु यथोक्तं तत्र चर्षिभिः ॥ कृत्वा पवासनियमं दत्त्वा दा
 नानि सर्वशः ॥ ३५ ॥ अभिवाद्य मुनींस्तान्वै तत्र तीर्थनिवासिनः ॥ उद्दिष्टमार्गः प्रययौ यत्र भूयः सरस्वती ॥ ३६ ॥ प्राङ्मुखं वै निवृत्ते वृष्टिर्वातहता यथा ॥ ऋषी
 णानैमिपेयाणामवेक्षार्थं महात्मनां ॥ ३७ ॥ निवृत्तांतां सरिच्छ्रेष्ठां तत्र दृष्ट्वा तुलांगली ॥ बभूव विस्मितो राजन् वलः श्वेतानुलेपनः ॥ ३८ ॥ जनमेजय उवाच
 कस्मान् सरस्वतीं वृत्तां प्राङ्मुखीं भवत् ॥ व्याख्यातमेतद्दिच्छामि सर्वमध्वर्युसत्तम ॥ ३९ ॥ कस्मिंश्चिक्कारणं तत्र विस्मितो यदुनंदनः ॥ निवृत्ताहेतुना के
 न कथमेव सरिद्वरा ॥ ४० ॥ वैशंपायन उवाच पूर्वकृतयुगे राजन् नैमिपेयास्तपस्विनः ॥ वर्तमानेषु विपुले मन्त्रे द्वादशवापिके ॥ ४१ ॥ ऋषयो बहवो राजंस्त
 सत्रमभिपेदिरे ॥ उपित्वा च महाभागास्तस्मिन् मन्त्रे यथाविधि ॥ ४२ ॥ निवृत्ते नैमिपेये वै मन्त्रे द्वादशवापिके ॥ आजग्मुर्ऋषयस्तत्र बहवस्तीर्थकारणात् ॥ ४३ ॥
 ऋषीणां बहुलत्वात्तु सरस्वत्याविशांपते ॥ तीर्थानि नगरां यंत कूले वै दक्षिणे तदा ॥ ४४ ॥ समंतपंचकं यावत्तावत्ते द्विजसत्तमाः ॥ तीर्थलोभाच्च रव्याघ्रनद्यास्तीरं
 समाश्रिताः ॥ ४५ ॥ जुद्धतां तत्र तेषां तु मुनीनां भावितात्मनां ॥ स्वाध्यायेनातिमहता बभूवुः पूरिता दिशः ॥ ४६ ॥ अग्निहोत्रैस्तस्मै पां क्रियमाणैर्महात्मनां ॥ अ
 शोभत सरिच्छ्रेष्ठा दीप्यमानैः समंततः ॥ ४७ ॥ वालखिल्या महाराज अश्मकुट्टाश्च तापसाः ॥ दंतो लृखलिनश्चान्ये प्रसंख्यामास्तथापरे ॥ ४८ ॥ वायुभक्षा जला
 हाराः पर्णभक्षश्च तापसाः ॥ नानानियमयुक्ताश्च तथास्यं डिलशाचिनः ॥ ४९ ॥ आसन्वै मुनयस्तत्र सरस्वत्याः समीपतः ॥ गोभयंतः सरिच्छ्रेष्ठां गंगामिव
 दिवौकसः ॥ ५० ॥ शतशश्च समापेतुर्ऋषयः सत्रयाजिनः ॥ तेवकाशं न ददृशुः सरस्वत्यामहाव्रताः ॥ ५१ ॥ ततो यज्ञोपवीतैस्ते ततीर्थनिर्मिमायवै ॥ जुहुवुश्चा
 ग्निहोत्रांश्च कुशविधाः क्रियाः ॥ ५२ ॥ ततस्तपि संघातं निराशं चिंतयान्वितं ॥ दर्शयामास राजेंद्रतेपामर्थं सरस्वती ॥ ५३ ॥ ततः कुंजान् बहून्कृत्यामन्त्रि
 वृत्तां सरस्वती ॥ ऋषीणां पुण्यतपसां कारुण्या ज्जनमेजय ॥ ५४ ॥ ततो निवृत्त्य राजेंद्रतेपामर्थं सरस्वती ॥ भूयः प्रतीच्यभिमुर्ष्वी प्रसुप्ता व सरिद्वरा ॥ ५५ ॥ अमो
 घागमने कृत्या तेषां भूयो ब्रजाम्यहं ॥ इत्यद्भुतं महच्चक्रे तदाराजन्महानदी ॥ ५६ ॥ एवं सकुंजो राजन् वै नैमिपीयडुतिस्मृतः ॥ कुरुश्रेष्ठ कुरुक्षेत्रे कुरुष्व महतीं क्रि
 यां ॥ ५७ ॥

र्थत्वेन श्रोत्रे प्रसिद्धं निर्मिमाय निर्मायेत्यर्थः ॥ ५२ ॥ निराशं सरस्वतीजललाभे इत्यर्थः ॥ ५३ ॥ कुंजान् आत्मनो वासस्थानानि तीर्थविशेषानित्यर्थः ॥ ५४ ॥ ५५ ॥ ५६ ॥ ५७ ॥

॥ ५८ ॥ ५९ ॥ ६० ॥ ६१ ॥ ६२ ॥ ६३ ॥ ६४ ॥ ६५ ॥ ६६ ॥ इतिशल्यांनगेतगदापर्वणिनेलकंडीयेभारतजावदोपेसत्रिशोऽध्यायः ॥ ३७ ॥ ॥३॥ समेति ॥ १ ॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥
 तत्रकुंजान्वहूनद्वानिवृत्तांचसरस्वतीं ॥ वभूवविस्मयस्तत्ररामस्याथमहात्मनः ॥ ५८ ॥ उपसृश्यतुत्रापिविधिवद्यदुनंदनः ॥ दत्वादायान्द्विजातिभ्यांभां
 डानिविधानिच ॥ ५९ ॥ भक्ष्यंभोज्यंचविविधंब्राह्मणेभ्यःप्रदायच ॥ ततःप्रायादृलोराजन्मूज्यमानोद्विजातिभिः ॥ ६० ॥ सरस्वतीतीर्थवरंनानांद्विजगणा
 युतं ॥ वदरेंगुदकाश्मर्यपुत्राश्चत्यविर्भातकैः ॥ ६१ ॥ कंकोलैश्चपलाशैश्चकरैःपीलुभिस्तथा ॥ सरस्वतीतीर्थरुहैस्तरुभिर्विविधैस्तथा ॥ ६२ ॥ करूपकवसै
 श्चैवविवैराघातकैस्तथा ॥ अतिमुक्तकपंडैश्चपारिजातैश्चशोभितं ॥ ६३ ॥ कदलीवनभूयिष्ठंदृष्टिकांतंमनोहरं ॥ वार्ध्वंनुफलपर्णादिर्दंतोलूखलिकैरपि ॥
 ॥ ६४ ॥ तथाश्मकुट्टैर्वानैर्मुनिभिर्वहुभिर्वृतं ॥ स्वाध्यायघोषसंघुपुंभृगयूयशनाकुलं ॥ ६५ ॥ अहिंसैर्धर्मपरमैर्नृभिरत्यर्थसेवितं ॥ समसारस्वतंतीर्थमाजगा
 महलायुधः ॥ यत्रमंकणकःसिद्धस्तपस्तेपेमहामुनिः ॥ ६६ ॥ इतिश्रीमहाभारतेशल्यपर्वान्तर्गतगदापर्वणिवलदेवतीर्थे ॥ सारस्वतोपाख्यानेसत्रिशोऽध्या
 यः ॥ ३७ ॥ ॥३॥ जनमेजयउवाच समसारस्वतंकस्मात्कश्चमंकणकोमुनिः ॥ कथंसिद्धःसभगवान्कश्चास्यनियमोभवत् ॥ १ ॥ कस्यवंशेसमुत्प
 न्नःकिंचाधीतंद्विजोत्तम ॥ एतदिच्छाम्यहंश्रोतुंविधिवद्विजसत्तम ॥ २ ॥ वैशंपायनउवाच राजन्सप्तसरस्वत्यायाभिव्यामिमिदंजगत् ॥ आहूतावलवद्वि
 हितत्रतत्रसरस्वती ॥ ३ ॥ सुप्रभाकांचनाक्षीचविशालाचमनोरमा ॥ सरस्वतीचौघवतीसुरेणुर्विमलोदका ॥ ४ ॥ पितामहस्यमहतावर्तमानेमहामखे ॥ वितते
 यज्ञवाटेचसंसिद्धेपुद्विजातिपु ॥ ५ ॥ पुण्याहघोषैर्विमलैर्वेदानांनिनैस्तथा ॥ देवेषुचैवव्यग्रेपुनस्मिन्यज्ञविधौतदा ॥ ६ ॥ तत्रचैवमहाराजदीक्षितेप्रपितामहे ॥
 यजनस्तस्यसत्रेणसर्वकामंसमृद्धिना ॥ ७ ॥ मनसाचिंतितात्यर्थाधर्मार्थकुशलैस्तदा ॥ उपतिष्ठतिराजेंद्रद्विजातीस्तत्रतत्रह ॥ ८ ॥ जगुश्चतत्रगंधर्वाननृतुश्चा
 प्सरोगणाः ॥ वादित्राणिचदिव्यानिवाद्यामासुरंजसा ॥ ९ ॥ तस्ययज्ञस्यसंपत्त्यातुतुपुंदेवताअपि ॥ विस्मयंपरमंजग्मुःकिमुमानुपयानयः ॥ १० ॥ वर्तमाने
 तथायज्ञेषुष्करस्येपितामहे ॥ अब्रुवन्नूपयोरान्नायंयज्ञोमहागुणः ॥ ११ ॥ नदृश्यतेसरिच्छ्रेष्ठायस्मादिहसरस्वती ॥ तच्छ्रुत्वाभगवाप्सीतःसस्माराथसरस्वतीं
 ॥ १२ ॥ पितामहेनयजताआहूतापुष्करपुवै ॥ सुप्रभानामराजेंद्रनाम्नातत्रसरस्वती ॥ १३ ॥ तांदृष्ट्वामुनयस्तुष्टास्वरायुक्तांसरस्वतीं ॥ पितामहंमानयंतींक्रतुतेवहु
 मेतिरे ॥ १४ ॥ एवमेपासरिच्छ्रेष्ठापुष्करेषुसरस्वती ॥ पितामहार्थंसंभूतातुष्ट्यर्थंचमनीपिणां ॥ १५ ॥ ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥

॥ १६ ॥ सस्मरुःस्मृतवतः ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ गयेषुगयदेशेषु ॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥ सुरेणुरुद्वेशेषठीयद्यपितथापिपंचमेस्थानेकीर्त्यतेश्लोकानांपौर्वापर्यंवाविज्ञेयं ॥ २६ ॥ २७ ॥

नैमिषेमुनयोराजन्समागम्यसमामते ॥ तत्रचित्राःकथात्यासन्वेदंप्रतिजनेश्वर ॥ १६ ॥ यत्रतेमुनयोत्यासन्नानास्वाध्यायवेदिनः ॥ तेसमागम्यमुनयःस
स्मरुर्वैसरस्वतीं ॥ १७ ॥ मातुध्यातामहाराजकृपिभिःसत्रयाजिभिः ॥ समागतानारजेंद्रसहायार्थमहात्मनां ॥ १८ ॥ आजगाममहाभागातत्रपुण्यासरस्व
ती ॥ नैमिषकांचनाक्षीतुमुनीनांसत्रयाजिनां ॥ १९ ॥ आगतासरितांश्रेष्ठातत्रभारतपूजिता ॥ गयस्ययजमानस्यगयेष्वेवमहाक्रतुं ॥ २० ॥ आहूतासरितां
श्रेष्ठागययज्ञेसरस्वती ॥ विशालांतुगयस्याहुर्कृपयःसंशितव्रताः ॥ २१ ॥ सरिस्साहिमवत्पार्श्वाम्बुताशीघ्रगामिनी ॥ औदालकेस्तथायज्ञेयजतस्तस्यभार
त ॥ २२ ॥ समेतेसर्वतःस्फूर्तिमुनीनामंडलेतदा ॥ उत्तरेकोसलाभागेपुण्येराजन्महात्मनः ॥ २३ ॥ उदालकेनयजतापूर्वध्यातासरस्वती ॥ आजगामसरिच्छ्रेष्ठा
तदेशंमुनिकारणात् ॥ २४ ॥ पूज्यमानामुनिगणैर्वल्कलाजिनसंवृतैः ॥ मनोरमेतिविख्यातासाहितैर्मनसाकृता ॥ २५ ॥ सुरेणुं कृपभेदीपुण्येराजपिसेविते ॥
कुरेश्वयजमानस्यकुरुक्षेत्रमहात्मनः ॥ २६ ॥ आजगाममहाभागासरिच्छ्रेष्ठासरस्वती ॥ ओघवत्यपिराजेंद्रवसिष्ठेनमहात्मना ॥ २७ ॥ समाहूताकुरुक्षेत्रे
दिव्यतोयासरस्वती ॥ दक्षेणयजताचापिगंगाद्वारेसरस्वती ॥ २८ ॥ सुरेणुरिति विख्याताप्रसुताशीघ्रगामिनी ॥ विमलोदाभगवतीब्रह्मणायजतापुनः ॥ २९ ॥
समाहूताययौतत्रपुण्येहमवतेगिरौ ॥ एकीभूतास्तवस्तास्तुतस्मिंस्तीर्थसमागताः ॥ ३० ॥ समसारस्वतंतीर्थतंतस्तुप्रथितंभुवि ॥ इतिमनसरस्वत्यां नामतःपरिकी
र्त्तिताः ॥ ३१ ॥ समसारस्वतंचैवतीर्थपुण्यंतथास्मृतं ॥ शृणुमंकणकस्यापिकौमारब्रह्मचारिणः ॥ ३२ ॥ आपगामवगाहस्यराज्यक्रीडितंमहत् ॥ दृष्ट्वायदृच्छया
तत्रस्त्रियमंभसिभारत ॥ ३३ ॥ आयंतीरुचिरापांगीदिग्वाससमनिदितां ॥ सरस्वत्यांमहाराजचस्कंदेवीर्यमंभसि ॥ ३४ ॥ तद्व्रतःसनुजग्राहकलशेवमहातपाः ॥
समधाप्रविभागंतुकलगस्थंजगामह ॥ ३५ ॥ तत्रर्षयःसमजाताजज्ञिरेमरुतांगणाः ॥ वायुवेगोवायुबलोवायुहावायुमंडलः ॥ ३६ ॥ वायुज्वालोवायुरेतावायु
चक्रश्रवीर्यवान् ॥ एवमेतेसमुत्पन्नामरुतांजनयिष्णवः ॥ ३७ ॥

॥ २८ ॥ २९ ॥ ३० ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ ३३ ॥ आयंतींआंतीं ॥ ३४ ॥ ३५ ॥ ३६ ॥ मरुतांप्राणवायूनांएकोनपंचाशतां एतेषांपसामरुतोदित्यामुत्पन्नाइतिकल्पान्तरविषयोयमर्थः ॥ ३७ ॥

इदमत्यद्भुतंगजन्मित्यस्यतात्यर्थयोगनसिद्धस्यकायस्यपरिणामान्तरंहासवृत्त्यादिकंनजायतेतस्तत्रप्रविष्टोन्नरसोऽपरिणममाणएवदेहान्निःसरति तंदृष्ट्वाआत्मनःसिद्धकायत्वंमत्वामंकणकोगर्वेणनृत्यति तदे
इदमत्यद्भुतंराजन्शृण्वाश्रयन्तरंभुवि ॥ महर्षेश्वरितंयादृक्त्रिपुलोकेषुविश्रुतं ॥ ३८ ॥ पुरामंकणकःसिद्धःकुशाग्रेणेतिनःश्रुतं ॥ क्षतःकिलकरेराजंस्तस्यगा
करसोभवत् ॥ ३९ ॥ सर्वेशाकरमंदृष्ट्वाहर्षाविष्टःप्रनृत्तवान् ॥ ततस्तस्मिन्नृत्येवस्यावरंजंगमंचयत् ॥ ४० ॥ प्रनृत्तमुभयंवीरतेजसातस्यमोहितं ॥ ब्रह्मादि
भिःसुरैराजन्क्रपिभिश्चतपोधनैः ॥ ४१ ॥ विज्ञप्तोवैमहादेवक्रपेर्येनराधिप ॥ नायंनृत्येद्यथादेवतयात्वंकर्तुमर्हसि ॥ ४२ ॥ ततोदेवोमुनिंदृष्ट्वाहर्षाविष्टमतीव
ह ॥ सुराणांहितकामार्थमहादेवोभ्यभाषत ॥ ४३ ॥ भोभोब्राह्मणधर्मज्ञकिमर्थंनृत्यतेभवान् ॥ हर्षस्यानंकिमर्थंचतवेदमधिकंमुने ॥ ४४ ॥ तपस्विनोधर्मपथे
स्थितस्यद्विजसत्तम ॥ क्रपिरुवाच किंनपश्यसिमेवह्यनूकराच्छाकरसंस्रुतं ॥ ४५ ॥ यंदृष्ट्वासंप्रनृत्तोवैहर्षेणमहताविभो ॥ तंप्रहस्याब्रवीद्देवोमुनिरांगे
णमोहितं ॥ ४६ ॥ अहंनविस्मयंविप्रगच्छामातिप्रपश्यमां ॥ एवमुक्त्वामुनिश्रेष्ठमहादेवेनधीमता ॥ ४७ ॥ अंगुल्यग्रेणराजेंद्रस्वांगुष्ठस्ताडितोभवत् ॥ ततोभ
स्मक्षताद्राजन्निर्गतंहिमसन्निभं ॥ ४८ ॥ तदृष्ट्वाब्रीडितोराजन्समुनिःपादयार्गतः ॥ मेनेदेवंमहादेवमिदंचावाचविस्मितः ॥ ४९ ॥ नान्यंद्वादहंमन्येरुद्रा
त्परतरंमहत् ॥ सुरासुरस्यजगतांगतिस्त्वमभिग्नूलधृत् ॥ ५० ॥ त्वयासृष्टमिदंविश्वंवदंतीहमनीषिणः ॥ त्वामेवसर्वविशतिपुनरेवयुगक्षये ॥ ५१ ॥ देवैरपि
नशक्यस्त्वंपरिज्ञातुंकुतोभया ॥ त्वयिसर्वस्मदृश्यंतेभावायेजगतिस्थिताः ॥ ५२ ॥ त्वामुपासंतवरदंदेवाब्रह्मादयो नथ ॥ सर्वस्त्वमसिदेवानांकर्ताकारयिताच
ह ॥ ५३ ॥ त्वत्प्रसादात्सुराःसर्वेमोदंतीहाकुतोभयाः ॥ एवंस्तुत्वामहादेवंसक्रपिःप्रणतोभवत् ॥ ५४ ॥ यदिदंचापलंदेवकृतमेतस्मयादिकं ॥ ततःप्रसादयामि
त्वांतपोमेनत्परदिति ॥ ५५ ॥ ततोदेवःप्रीतमनास्तनृत्पिंपुनरब्रवीत् ॥ तपस्तेवर्धतांविप्रमत्यसादात्सहस्रधा ॥ ५६ ॥ आश्रमेचेहवत्स्यामित्वयासार्धमहंसदा ॥
समसारस्वतेचास्मिन्योमामचिप्यंतेनरः ॥ ५७ ॥ नतस्यदुर्लभंकिंचिद्भवितेहपरत्रवा ॥ सारस्वतंचनेलोकंगमिष्यंतिनसंशयः ॥ ५८ ॥ एतन्मंकणकस्यापिच
रितंभूरितेजसः ॥ सहिपुत्रःसुकन्यायामुत्पन्नोमातरिश्चना ॥ ५९ ॥ इतिश्रीमहाभारतेशंगदावलदेवतीसारस्वतोपाख्यानेअष्टत्रिंशोऽध्यायः ॥ ३८ ॥

वक्ष्यशून्यत्वदेहस्यमहतीयोगसिद्धिःदेहस्यभस्मभूतत्वंतुमहीयसीसिद्धिरित्येतद्ब्रूोदर्शयंस्तस्यगर्वपरिहरतीति ॥ ३८ ॥ ३९ ॥ ४० ॥ ४१ ॥ ४२ ॥ ४३ ॥ ४४ ॥ ४५ ॥ ४६ ॥ ४७ ॥ ४८ ॥ ४९ ॥
॥ ५० ॥ ५१ ॥ ५२ ॥ ५३ ॥ ५४ ॥ स्मयादिकंगर्वादिकं ॥ ५५ ॥ ५६ ॥ ५७ ॥ ५८ ॥ ५९ ॥ इतिशल्यांतर्गतगदाप० नैलकंठीयेभारतभा० अष्टत्रिंशोऽध्यायः ॥ ३८ ॥ ॥९॥

उषित्वेति ॥ १ ॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥ २६ ॥
वैशंपायन उवाच उषित्वा तत्र रामस्तु संपूज्याश्रमवासिनः ॥ तथा मं कणके प्रीतिं शुभां च क्रेहलायुधः ॥ १ ॥ दत्त्वादानं द्विजातिभ्योरजनींतामुपोष्य च ॥ पूजि
तो मुनिसंघैश्च प्रातरुत्थाय लांगली ॥ २ ॥ अनुज्ञाप्य मुनीन् सर्वान् स्पृष्ट्वा तोयं च भारत ॥ प्रययौ त्वरितो राम स्तीर्थहेतोर्महाबलः ॥ ३ ॥ ततस्त्वौशनसं तीर्थमाज
गामहलायुधः ॥ कपालमोचनं नाम यत्र मुक्तो महामुनिः ॥ ४ ॥ महता शिरसाराजन् ग्रस्तजंघामहोदरः ॥ राक्षसस्य महाराज रामक्षिप्तस्य वैपुरा ॥ ५ ॥ तत्र पूर्व
तपस्तप्तं काव्येन सुमहात्मना ॥ यत्रास्य नीतिरखिला प्रादुर्भूता महात्मनः ॥ ६ ॥ यत्र स्थश्चित्तयामास दैत्यदानवविग्रहं ॥ तस्मात्प्यच बलो राजंस्तीर्थप्रवरमुत्तमं ॥
॥ ७ ॥ विधिवद्ददौ वित्तं ब्राह्मणानां महात्मनां ॥ जनमेजय उवाच कपालमोचनं ब्रह्मन् कथं यत्र महामुनिः ॥ ८ ॥ मुक्तः कथं चास्य शिरो लग्नं केन च हेतुना ॥
वैशंपायन उवाच पुरा वैदंडकारण्ये राघवेण महात्मना ॥ ९ ॥ वसताराजशार्दूलराक्षसान् शमयिष्यता ॥ जनस्थानेशिरश्चिच्छन्नं राक्षसस्य दुरात्मनः ॥ १० ॥
क्षुरेण शितधारेण उत्पपात महावने ॥ महोदरस्य तल्लुग्नं जंघायां वै यदृच्छया ॥ ११ ॥ वने विचरतो राजन्नस्थित्वा स्फुरत्तदा ॥ स तेन लग्नेन तदा द्विजातिर्नशशा
कह ॥ १२ ॥ अभिगंतुं महाप्राज्ञस्तीर्थान्यायत नानि च ॥ सपूतिना विस्रवता वेदनातो महामुनिः ॥ १३ ॥ जगाम सर्वतीर्थानि प्रथिव्यां चेतिनः श्रुतं ॥ स गत्वास
रितः सर्वाः समुद्रांश्च महातपाः ॥ १४ ॥ कथयामास तत्सर्वं मृषीणां भावितात्मनां ॥ आप्नुत्य सर्वतीर्थेषु न च मोक्षमवाप्तवान् ॥ १५ ॥ स तु श्रुत्वा विप्रेन्द्रमुनीनां
वचनं महत् ॥ सरस्वत्यास्तीर्थवरं स्यात्तमौशनसं तदा ॥ १६ ॥ सर्वपापप्रशमनं सिद्धिद्वेषत्रमनुत्तमं ॥ स तु गत्वा ततस्तत्र तीर्थमौशनसं द्विजः ॥ १७ ॥ ततश्चौशन
सं तीर्थं तस्योपस्पृशत्तदा ॥ तच्छिरश्चरणं मुक्त्वा पपाता तज्जले तदा ॥ १८ ॥ विमुक्तस्तेन शिरसा परं सुखमवाप ह ॥ स चाप्यंतर्जले मूर्ध्नि जगामादर्शनं विभो ॥ १९ ॥
ततः स विशिराराजन् पूतात्मा वीतकल्मषः ॥ आजगामाश्रमं प्रीतः कृतकृत्यो महोदरः ॥ २० ॥ सोऽथ गत्वाश्रमं पुण्यं विप्रमुक्तो महातपाः ॥ कथयामास तत्सर्वं मृषी
णां भावितात्मनां ॥ २१ ॥ ते श्रुत्वा वचनं तस्य ततस्तीर्थस्य मानद ॥ कपालमोचनमिति नाम चक्रुः समागताः ॥ २२ ॥ स चापि तीर्थप्रवरं पुनर्गत्वामहानृषिः ॥ पी
त्वापयः सुविपुलं सिद्धिमायात्तदा मुनिः ॥ २३ ॥ तत्र दत्त्वा बहून्दायान्विप्रान् संपूज्य माधवः ॥ जगाम वृष्णिप्रवरं रूपद्वोराश्रमं तदा ॥ २४ ॥ यत्र तप्तपोधोर
मार्ष्टिषेण भारत ॥ ब्राह्मण्यं लब्ध्वांस्तत्र विश्वामित्रो महामुनिः ॥ २५ ॥ सर्वकामसंमृद्धं च तदाश्रमपदं महत् ॥ मुनिभिर्ब्राह्मणैश्चैव सेवितं सर्वदा विभो ॥ २६ ॥

॥२७॥२८॥२९॥३०॥३१॥३२॥३३॥ श्वोमरणंतपेत् अक्षयंस्वर्गमाप्नोतीत्यर्थः ॥३४॥३५॥ ब्राह्मणं ब्रह्मसंघातो वेदसमूह इति यावत् ततः स्वार्थेऽप्यत्र ब्राह्मणं ब्रह्मसंघाते इति मेदिनी ॥ ३६ ॥ ३७ ॥ ३८ ॥
 ततो हलधरः श्रीमान् ब्राह्मणैः परिवारितः ॥ जगाम तत्र राजेन्द्ररूपं कुस्तनुमत्यजत् ॥ २७ ॥ रुषड्ब्राह्मणो वृद्धस्तपोनित्यश्च भारत ॥ देहन्यासे कृतमना विचिंत्य ब्र
 हुधातदा ॥ २८ ॥ ततः सर्वानुपादाय तनयान्वैमहातपाः ॥ रूपंगुरव्रवीत्तत्र नयध्वं मां पृथुदकं ॥ २९ ॥ विज्ञायातीतवयसंरुपं कुंते तपोधनाः ॥ तंच तीर्थमुपात्ति
 न्युः सरस्वत्यास्तपोधनं ॥ ३० ॥ सतैः पुत्रैस्तदार्थी मानानीतो वै सरस्वती ॥ पुण्यांतीर्थशतोपेतां विप्रसंघैर्निषेवितां ॥ ३१ ॥ सतत्र विधिनाराजन्नापुत्यसुमहात
 पाः ॥ ज्ञात्वा तीर्थगुणांश्चैव प्राहेदृष्टपिसत्तमः ॥ ३२ ॥ सुप्रीतः पुरुषव्याघ्रसर्वान्पुत्रानुपासतः ॥ सरस्वत्युत्तरे तीरे यस्य जेदात्मजस्तनुं ॥ ३३ ॥ पृथुदके जप्यपरो
 नैनं श्वोमरणंतपेत् ॥ तत्रापुत्यसधर्मात्मा उपसृश्य हलायुधः ॥ ३४ ॥ दत्त्वा चैव वहून्दायान् विप्राणां विप्रवत्सलः ॥ ससर्जयत्र भगवाँल्लोकैर्लोकपितामहः ॥ ३५
 यत्रार्ष्टिपेणः कौरव्यब्राह्मण्यं संशितव्रतः ॥ तपसामहाराजन्प्राप्तवानृष्टिसत्तमः ॥ ३६ ॥ सिंधुद्वीपश्च राजर्षिर्देवापिश्च महातपाः ॥ ब्राह्मण्यं लब्ध्वान्ब्रह्मविश्व
 मित्रस्तथामुनिः ॥ ३७ ॥ महातपस्वी भगवानुग्रतेजामहातपाः ॥ तत्राजगाम बलवान्बलभद्रः प्रतापवान् ॥ ३८ ॥ इति श्रीमहाभारतेशल्यपर्वतर्गतगदाप
 वलं देवतीर्थयात्रायां सारस्वतोपाख्याने ऊनचत्वारिंशोऽध्यायः ॥ ३९ ॥ ॥७३॥ जनमेजय उवाच कथमार्ष्टिपेणो भगवान् विपुलं तपसांस्तपः ॥ सिं
 धुद्वीपः कथंचापि ब्राह्मण्यं लब्ध्वांस्तदा ॥ १ ॥ देवापिश्च कथं ब्रह्मन् विश्वामित्रश्च सत्तम ॥ तन्ममाचक्ष्व भगवन्परं कौतूहलं हि मे ॥ २ ॥ वैशंपायन उवाच पुरा
 कृतयुगे राजन्नार्ष्टिपेणो द्विजोत्तमः ॥ वसनगुरुकुले नित्यं नित्यमध्ययने रतः ॥ ३ ॥ तस्य राजन्गुरुकुले वसतो नित्यमेव च ॥ समासिना गमद्विद्यानापि वेदाविशां
 पते ॥ ४ ॥ सनिर्विण्णस्ततो राजंस्तप्रस्तेपे महातपाः ॥ ततो वै तपसांतेन प्राप्य वेदानुत्तमान् ॥ ५ ॥ सविद्वान् वेदयुक्तश्च सिद्धश्चाप्यृष्टिसत्तमः ॥ तत्र तीर्थे वरा
 त्प्रादाच्चानिवसुमहातपाः ॥ ६ ॥ अस्मिंस्तीर्थे महानद्या अद्य प्रभृतिमानवः ॥ आपुतावाजिमेधस्य फलं प्राप्स्यति पुष्कलं ॥ ७ ॥ अद्य प्रभृतिनैवात्र भयं व्यालाद्
 विप्यति ॥ अपि चाल्येन कालेन फलं प्राप्स्यति पुष्कलं ॥ ८ ॥ एवमुक्त्वा महातेजा जगाम त्रिदिवं मुनिः ॥ एवं सिद्धः स भगवानार्ष्टिपेणः प्रतापवान् ॥ ९ ॥ तस्मिन्ने
 व तदा तीर्थे सिंधुद्वीपः प्रतापवान् ॥ देवापिश्च महाराज ब्राह्मण्यं प्राप तुर्महत् ॥ १० ॥ तथा च कौशिकस्तातपो नित्यो जितेंद्रियः ॥ तपसा वै सुतप्तेन ब्राह्मणत्वमवा
 प्तवान् ॥ ११ ॥ इति शल्यांतर्गतगदापर्वणि नैलकंठीये भारतभावंदीपे ऊनचत्वारिंशोऽध्यायः ॥ ३९ ॥ ॥७३॥ कथमिति ॥ १ ॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥

॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥ २६ ॥ २७ ॥ २८ ॥ २९ ॥ ३० ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ ३३ ॥ इतिशल्यांतर्गतगदाप०
 गाधिर्नाममहानासीत्क्षत्रियःप्रथितोभुवि ॥ तस्यपुत्रोभवद्राजन्विश्वामित्रःप्रतापवान् ॥ १२ ॥ सराजाकौशिकस्तातमहायोग्यभवत्किल ॥ सपुत्रमभिपि
 च्याथविश्वामित्रंमहातपाः ॥ १३ ॥ देहन्यासेमनश्चक्रेतमूचुःप्रणताःप्रजाः ॥ नगंतव्यंमहाप्राज्ञत्राहिचास्मान्महाभयात् ॥ १४ ॥ एवमुक्तःप्रत्युवाचततोगा
 धिःप्रजास्ततः ॥ विश्वस्वजगतोगोमाभेविप्यतिसुतोमम ॥ १५ ॥ इत्युक्त्वातुततोगाधिर्विश्वामित्रंनिवेश्यच ॥ जगामत्रिदिवंराजन्विश्वामित्रोभवन्नृपः ॥
 ॥ १६ ॥ नसशक्रोतिपृथिवीयत्नवानपिरक्षितुं ॥ ततःशुश्रावराजासराक्षसेभ्यामहाभयं ॥ १७ ॥ निर्ययौनगराञ्चापिचतुरंगवलान्वितः ॥ सगत्वादूरमध्वानंव
 सिष्ठाश्रममभ्ययात् ॥ १८ ॥ तस्यतेसैनिकाराजंश्वक्रुस्तत्रानयान्वहून् ॥ ततस्तुभगवान्विप्रोवसिष्ठोश्रममभ्ययात् ॥ १९ ॥ ददंशेयततःसर्वंभज्यमानंमहाव
 नं ॥ तस्यक्रुद्धोमहाराजवसिष्ठोमुनिसत्तमः ॥ २० ॥ सृजस्वशवरानघोरानितिस्वांगामुवाचह ॥ तयोक्तासाऽसृजद्धेनुःपुरुषान्घोरदर्शनान् ॥ २१ ॥ तेतुतद्वल
 मासाद्यवभंजुःसर्वतोदिशं ॥ तच्छ्रुत्वाविद्वृतंमैत्र्यंविश्वामित्रस्तुगाधिजः ॥ २२ ॥ तपःपरंमन्यमानस्तपस्येवमनोदधे ॥ सोस्मिंस्तीर्थवरराजन्स्मरस्वत्याःस
 माहितः ॥ २३ ॥ नियमैश्चोपवासैश्चकर्षयन्देहमात्मनः ॥ जलाहारोवायुभक्षःपर्णाहारश्चसोभवत् ॥ २४ ॥ तथास्थंडिलशापोचयेचान्येनियमाःपृथक् ॥ अ
 सकृत्तस्यदेवास्तुव्रतचिघ्नंप्रचक्रिरे ॥ २५ ॥ नचास्यनियमाद्दुद्धिरपयातिमहात्मनः ॥ ततःपरेणयत्नेनतस्वावहुविधंतपः ॥ २६ ॥ तेजसाभास्कराकारोगाधि
 जःसमपद्यत ॥ तपसातुनथायुक्तंविश्वामित्रंपितामहः ॥ २७ ॥ अमन्यतमहातेजावरदोवरमस्यतत् ॥ सतुववेवरंराजनस्यामहंब्राह्मणस्त्विति ॥ २८ ॥ तथेति
 चाववीद्वह्नासर्वलोकंपितामहः ॥ सलब्ध्वातपसोग्रेणब्राह्मणत्वंमहायशाः ॥ २९ ॥ विचचास्महींकृत्स्नांकृतकामःसुरोपमः ॥ तस्मिंस्तीर्थवररामःप्रदायवि
 विधंवरु ॥ ३० ॥ पयस्विनीस्तथाधेनूर्यानानिशयनानिच ॥ अथवस्त्राण्यलंकारंभक्ष्यंपेयंचशोभनं ॥ ३१ ॥ अददन्मुदितोराजन्पूजयित्वाद्विजात्तमान् ॥ थयौ
 राजंस्तनोरामोचकस्याश्रममंतिकान् ॥ ३२ ॥ यत्रतेपतपस्तीव्रंदालभ्योवकडुतिश्रुतिः ॥ ३३ ॥ इतिश्रीमहाभारतेश०गदाप०वलदेवतीर्थयात्रायांसारस्वतो
 पाख्यानेचत्वारिंशोऽध्यायः ॥ ४० ॥ ॥१३॥ वैशंपायनउवाच ब्रह्मयोनेरवाकीर्णंजगामयदुनंदनः ॥ यत्रदालभ्योवकोराजन्नाश्रमस्योमहातपाः ॥ १ ॥
 नैलकंठीयेभारतभाष्येचत्वारिंशोऽध्यायः ॥ ४० ॥ ॥ १३ ॥ ॥१३॥ ॥ १३ ॥ ॥१३॥ ॥१३॥ ब्रह्मयोनेःब्राह्मण्योत्पादकात्तीर्थादवाकीर्णंनामदालभ्यसेवितंतीर्थजगाम ॥ १ ॥

तस्यावाकीर्णत्वमाह जुहावेत्यादिना अक्वकीर्णतेनीचैरवपात्यनेशत्रवोस्मिन्नित्यवाकीर्णमित्यर्थः वैचित्रवीर्यिणःविचित्रवीर्यएववैचित्रवीर्यःसपितृत्वेनास्यस्यतस्यैवेत्यर्थः ॥ २ ॥ प्रतापवान्प्राञ्जुहावेति
 जुहावधृतराष्ट्रस्यराष्ट्रवैचित्रवीर्यिणः ॥ तपसाघोररूपेणकर्षयन्देहमात्मनः ॥ २ ॥ क्रोयेनमहतांविष्टोयर्मात्मावैप्रतापवान् ॥ पुराहिनैमिषीयाणांसत्रेद्वाद
 शवार्षिके ॥ ३ ॥ वृत्तेविश्वजितोतेवैपंचालानृपयोगमन् ॥ तत्रेश्वरमयाचंतदक्षिणार्थमनस्विनः ॥ ४ ॥ बलान्वितान्वत्सतरान्निर्व्याधीनेकविंशतिं ॥ तानब्र
 वीदृकोदालभ्योविभजध्वंपशूनि ॥ ५ ॥ पशूनेतानहंत्यत्काभिद्विप्येराजसत्तमं ॥ एवमुक्त्वाततोराजन्ऋषीन्सर्वान्प्रतापवान् ॥ ६ ॥ जगामधृतराष्ट्रस्यभ
 वनंत्राह्मणोत्तमः ॥ ससमीपगतोभूत्वाधृतराष्ट्रंजनेश्वरं ॥ ७ ॥ अयाचतपशून्दालभ्यःसचैनंरुषितोब्रवीत् ॥ यदृच्छयामृतादृष्ट्वागास्तदानृपसत्तमः ॥ ८ ॥ ए
 ताप्यशून्प्रयन्विप्रं ब्रह्मबंधोयदीच्छसि ॥ ऋपिस्तथावचःश्रुत्वाचितयामासधर्मवित् ॥ ९ ॥ अहोवतनृशंसंवेवाक्यमुक्तोस्मिसंसदि ॥ चितयित्वामुहूर्तेनरोषा
 विष्टोद्विजोत्तमः ॥ १० ॥ मतिचक्रेविनाशायधृतराष्ट्रस्यभूपतेः ॥ सतूहृत्यमृतानां वैमांसानिमुनिसत्तमः ॥ ११ ॥ जुहावधृतराष्ट्रस्यराष्ट्रंनरपतेःपुरा ॥ अवा
 कीर्णं सरस्वत्यास्तीर्थेप्रज्वाल्यपावकं ॥ १२ ॥ यकोदालभ्योमहाराजनियमंपरमंस्थितः ॥ सतैरेवजुहावास्यराष्ट्रंमांसैर्महातपाः ॥ १३ ॥ तस्मिंस्तुविधिवत्सत्रे
 संप्रवृत्तेसुदारुणे ॥ अक्षीयतंतोराष्ट्रंधृतराष्ट्रस्यपार्थिव ॥ १४ ॥ ततःप्रक्षीयमाणंतद्राज्यंतस्यमहीपतेः ॥ छिद्यमानंयथानंतंवनंपरशुनाविभो ॥ १५ ॥ बभू
 वापद्रतंतच्चव्यवकीर्णमचेतनं ॥ दृष्ट्वातथावकीर्णतुराष्ट्रंसमनुजाधिपः ॥ १६ ॥ बभूवदुर्मनाराजंश्वितयामासचप्रभुः ॥ मोक्षार्थमकरोद्यत्नंब्राह्मणैःसहितःपु
 रा ॥ १७ ॥ नचश्रेयोध्यगच्छत्तुक्षीयतेराष्ट्रमेवच ॥ यदासपार्थिवःखिन्नस्तेचविप्रास्तदानघ ॥ १८ ॥ यदाचापिनशक्रोतिराष्ट्रंमोक्षयितुंनृप ॥ अथवैप्राश्रिकां
 स्तत्रप्रच्छजनमेजय ॥ १९ ॥ ततोवैप्राश्रिकाःप्राहुःपशुंविप्रकृतस्त्वया ॥ मांसैरभिजुहोतीतितवराष्ट्रमुनिर्वकः ॥ २० ॥ तेनतेहूयमानस्यराष्ट्रस्यास्यक्षयो
 महान् ॥ तस्यैतत्तपसःकर्मयेनतेघलयोमहान् ॥ २१ ॥ अपांकुंजेसरस्वत्यास्तंप्रसादयपार्थिव ॥ सरस्वतींततो गत्वासराजावकमब्रवीत् ॥ २२ ॥ निपत्यशिरसा
 भूमौप्रांजलिर्भरतर्षभ ॥ प्रसादयेत्वांभगवन्नपराधंक्षमस्वमे ॥ २३ ॥ ममदीनस्यलुब्धस्यमौर्ख्येणहतचेतसः ॥ त्वंगतिस्त्वंचमेनाथप्रसादंकर्तुमर्हसि ॥ २४ ॥
 संबंधःसत्रेदत्तेनिदत्तेसतीत्युत्तरेणसंबंधः ॥ ३ ॥ पंचालानृविश्वजितोयज्ञस्यातेअगमन् पंचालंराजानंययुरित्यर्थः ईश्वरंपंचालराजं ॥ ४ ॥ ५ ॥ एतान्पंचालराजदत्तान् स्वयंतत्रभागंनगृहीतवान्इत्यर्थः
 ॥ ६ ॥ ७ ॥ यदृच्छयेति गाःबलीबर्दानृधेनूश्च ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥

॥८॥१॥१०॥११॥१२॥१३॥१४॥१५॥१६॥१७॥१८॥१९॥२०॥२१॥२२॥२३॥२४॥२५॥२६॥२७॥२८॥२९॥३०॥ वयं क्रमयः त्वतो धीमहि वेदान् कदाचिदनाद्यव्याभूतेषु ऋषिषु संप्रदायोच्छेदे
तस्मिन्सारस्वतीर्ये विश्वामित्रो महामुनिः ॥ वसिष्ठं चालयामास तपसां ग्रेण तच्छृणु ॥८॥ विश्वामित्रवसिष्ठौ तावहन्यहनिभारत ॥ स्पर्धातपः कृतांतीव्रांचक्र
तुस्तौ तपोधनौ ॥९॥ तत्राप्यधिकसंतापो विश्वामित्रो महामुनिः ॥ दृष्ट्वा तेजो वसिष्ठस्य चिंतामभिजगाम ह ॥ १० ॥ तस्य बुद्धिरियं त्यासीद्धर्मनित्यस्य भारत ॥
इयं सरस्वती तूर्णमत्समीपं तपोधनं ॥ ११ ॥ आनयिष्यति वेगेन वसिष्ठं तपतांवरं ॥ इहागतं द्विजश्रेष्ठं हनिष्यामि न संशयः ॥ १२ ॥ एवं निश्चित्य भगवान्विश्वामि
त्रो महामुनिः ॥ सस्मारसरितां श्रेष्ठां क्रोधसंरक्तलोचनः ॥ १३ ॥ साध्यातामुनिना तेन व्याकुलत्वं जगाम ह ॥ जज्ञे चैनं महावीर्यं महाकोपं च भाविनी ॥ १४ ॥ त
एनं वेपमाना विवर्णा प्रांजलिस्तदा ॥ उपतस्थे मुनिवरं विश्वामित्रं सरस्वती ॥ १५ ॥ हतवीराय यानारीसा भवदुःखिताभृशं ॥ ब्रूहि किं करवाणीति प्रोवाच मुनि
सत्तमं ॥ १६ ॥ तामुवाच मुनिः क्रुद्धो वसिष्ठं शीघ्रमानया ॥ यावदेनं निहन्यद्यत्तच्छ्रुत्वा व्यथितानदी ॥ १७ ॥ प्रांजलिं तु ततः कृत्वा पुंडरीकनिभेक्षणा ॥ प्राकंपतभृशं
भीतावायुनेवाहतालता ॥ १८ ॥ तथा रूपां तु तां दृष्ट्वा मुनिराह महानदी ॥ अविचारं वसिष्ठं त्वमानयस्वांतिकं ममा ॥ १९ ॥ सा तस्य वचनं श्रुत्वा ज्ञात्वा पापं चिकीर्षितं ॥
वसिष्ठस्य प्रभावं च जानंत्यप्रतिमं भुवि ॥ २० ॥ सा भिगम्य वसिष्ठं च इदमर्थमचोदयत् ॥ यदुक्ता सरितां श्रेष्ठा विश्वामित्रेण धीमता ॥ २१ ॥ उभयोः शापयोर्भीतावे
पमाना पुनः पुनः ॥ चिंतयित्वा महाशापं ऋषिवित्रासिताभृशं ॥ २२ ॥ तां कृशांच विवर्णांच दृष्ट्वा चिंतासमन्वितां ॥ उवाच राजन् धर्मात्मा वसिष्ठो द्विपदांवरः ॥ २३ ॥
वसिष्ठ उवाच ॥ पात्यात्मानं सरिच्छ्रेष्ठे वह मां शीघ्रगामिनी ॥ विश्वामित्रः शपेद्वित्वां मा कृथास्त्वं विचारणां ॥ २४ ॥ तस्य तद्वचनं श्रुत्वा कृपाशीलस्य सा सरित् ॥ चिं
तयामास कौरव्य किं कृत्वा सुकृतं भवेत् ॥ २५ ॥ तस्याश्रिंता समुत्पन्ना वसिष्ठो मय्यतीव हि ॥ कृतवान् हिदयां नित्यं तस्य कार्यं हितं मया ॥ २६ ॥ अथ कूले स्वके राज
नूजपंतमृपिसत्तमं ॥ जुह्वानं कौशिकं प्रेक्ष्य सरस्वत्यभ्यर्चितयत् ॥ २७ ॥ इदमंतरमित्येवं ततः सा सरितां वरा ॥ कूलापहारमकरोत्स्वेन वेगेन सा सरित् ॥ २८ ॥ तेन
कूलापहारेण मैत्रावरुणिरौद्यत ॥ उद्यमानः स तुष्टावतदाराजन् सरस्वतीं ॥ २९ ॥ पितामहस्य सरसः प्रवृत्तासि सरस्वति ॥ व्यासंचेदं जगत्सर्वतवैवांभोभिरुत्त
मैः ॥ ३० ॥ त्वमेवाकाशागादे विमेषे पुष्टजसंपयः ॥ सर्वाश्चापस्त्वमेवेति त्वत्तो वयमर्धामहि ॥ ३१ ॥ पुष्टिर्द्युतिस्तथा कीर्तिः सिद्धिर्बुद्धिरुमा तथा ॥ त्वमेव वाणी
स्वाहात्वं तवायत्तमिदं जगत् ॥ ३२ ॥ त्वमेव सर्वभूतेषु वससीह चतुर्विधा ॥ एवं सरस्वती राजंस्तूयमाना महर्षिणा ॥ ३३ ॥

सतीतिभावः ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ ३३ ॥

॥ ३४ ॥ ३५ ॥ ३६ ॥ ३७ ॥ ३८ ॥ रक्षोपामणिसंमतमित्यत्रह्रस्वत्वमापं ॥ ३९ ॥ ४० ॥ ४१ ॥ इतिशल्यांतर्गतगदाप० नैलकंठीयेभारतभावदीपेद्विचत्वारिंशोऽध्यायः ॥ ४२ ॥ ॥ ५ ॥
 वेगेनोवाहतंविप्रंविश्वामित्राश्रमंप्रति॥न्यवेदयतचाभीक्ष्णंविश्वामित्रायतंमुनिं॥३४॥तमानीतंसरस्वत्यादृष्ट्वाकोपसमन्वितः॥अथान्वेपत्प्रहरणंवसिष्ठांत
 करंतदा॥३५॥तंतुकुद्धमभिप्रेक्ष्यब्रह्मवध्याभयान्नदी॥अपोवाहवसिष्ठंतुप्राचींदिशमतंद्रिता॥३६॥उभयोःकुर्वतीवाक्यंवंचयित्वाचगाधिजं॥ततोपवा
 हितंदृष्ट्वावसिष्ठमृपिसत्तमं॥३७॥अत्रवीदुःखसंकुद्धोविश्वामित्रोत्यमर्षणः॥यन्मान्मांत्वंसरिच्छेपुंवंचयित्वापुनर्गता॥३८॥शोणितंवहकल्याणिरक्षो
 ग्रामणिसंमतं॥ततःसरस्वतीशमाविश्वामित्रेणधीमता॥३९॥अवहच्छोणितोन्मिश्रंतोयंसंवत्सरंतदा॥अथर्षेयश्चदेवाश्रगंधर्वाप्सरसस्तदा॥४०॥सरस्वतीं
 तथादृष्ट्वावभूवुर्भृशदुःखिताः॥एवंवसिष्ठापवाहोलांकेस्यातोजनाधिप॥आगच्छच्चपुनर्मार्गंस्वमेवसरितांवरा॥४१॥इतिश्रीमहाभारतेशल्यपर्वतर्गतग
 दापर्वणिवलदेवती०सारस्व०द्विचत्वारिंशोऽध्यायः॥४२॥॥५॥वैशंपायनउवाचसाशमानेनकुद्धेनविश्वामित्रेणधीमता॥तस्मिंस्तीर्थवरेशु
 भ्रेशोणितंसमुपावहत्॥१॥अथाजग्मुस्तनोराजनुराक्षसास्तत्रभारत॥तत्रतेशोणितंसर्वेपिवंतःसुखमासते॥२॥तृप्ताश्चसुभृशंतेनसुखिताविगतज्वराः॥
 नृत्यंतश्चंहसंतश्चयथास्वर्गजितस्तथा॥३॥कस्यचित्त्वथकालस्यऋषयःसुतपोधनाः॥तीर्थयात्रांसमाजग्मुःसरस्वत्यांमहीपते॥४॥तेपुसर्वेपुतीर्थेषुस्वापुत्यमु
 निपुंगवाः॥प्राप्यप्रीतिंपरांचापितपोलुब्धाविशारदाः॥५॥प्रययुर्हिततोरान्येनतीर्थमसृग्बहं॥अथागम्यमहाभागास्ततीर्थदारुणंतदा॥६॥दृष्ट्वातोयं
 सरस्वत्याःशोणितेनपरिपुतं॥पीयमानंचरक्षाभिर्वहुभिर्नृपसत्तम॥७॥तान्दृष्ट्वाक्षसानुराजन्मुनयःसंशितव्रताः॥परित्राणंसरस्वत्याःपरंयत्प्रचक्रिरे॥
 ॥८॥तेतुसर्वेमहाभागाःसमागम्यमहाव्रताः॥आहूयसरितांश्रेष्ठामिदंवचनमब्रुवन्॥९॥कारणंब्रूहिकल्याणिकिमर्थेत्तद्दोषोऽयं॥एवमाकुलतांयातःश्रु
 त्वाऽध्यास्यामहेवयं॥१०॥ततःसासर्वमाचपृथथावृत्तंप्रवेपती॥दुःखितामथतांदृष्ट्वाऊचुस्तेवैतपोधनाः॥११॥कारणंश्रुतमस्माभिःशापश्चैवश्रुतानघं॥करि
 प्यंतितुयत्प्राप्तंसर्वएवतपोधनाः॥१२॥एवमुक्त्वासरिच्छेष्टामूचुस्तथपरस्परं॥विमोचयामहेसर्वेशापादेतांसरस्वतीं॥१३॥तेसर्वंब्राह्मणाराजंस्तपोभिर्नि
 यमैस्तथा॥उपवासैश्चविविधैर्यमैःकष्टव्रतैस्तथा॥१४॥आराध्यपशुभर्तारंमहादेवंजगत्पतिं॥मोक्षयामासुस्तां देवींसरिच्छेष्टांसरस्वतीं॥१५॥
 साशमेति॥१॥२॥३॥४॥५॥६॥७॥८॥९॥अध्यास्यामहेअध्यवसायंकरिष्यामहे॥१०॥११॥१२॥१३॥१४॥१५॥

॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥ २६ ॥ २७ ॥ २८ ॥ २९ ॥ ३० ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ ३३ ॥ ३४ ॥ ३५ ॥ ३६ ॥ ३७ ॥ ३८ ॥ ३९ ॥ ४० ॥
 तेषांतुसाप्रभावेणप्रकृतिस्थासरस्वती ॥ प्रसन्नसलिलाजज्ञेयथापूर्वतथैवहि ॥ १६ ॥ निर्मुक्ताचसरिच्छ्रेष्ठाविवभौसायथापुरा ॥ दृष्ट्वातोयंसरस्वत्यामुनिभि
 स्तैस्तथाकृतं ॥ १७ ॥ तानेवशरणंजग्मुराक्षसाःक्षुधितास्तथा ॥ कृत्वांजलिततोराजनराक्षसाःक्षुधयादिताः ॥ १८ ॥ ऊचुस्तान्वैमुनीन्सर्वान्कृपायुक्तान्पुनः
 पुनः ॥ वयंचक्षुधिताश्चैवधर्मादीनाश्चशाश्वतात् ॥ १९ ॥ नचनःकामकारोयंयद्वयंपापकारिणः ॥ युष्माकंचाप्रसादेनदुष्कृतेनचकर्मणा ॥ २० ॥ यत्पापंवर्ध
 तेस्माकंचतःस्मोत्रह्यराक्षसाः ॥ योपितांचैवपापेनयोनिदोषकृतेनच ॥ २१ ॥ एवंहिवैश्वशूद्राणांक्षत्रियाणांतथैवच ॥ येब्राह्मणात्रद्विपंतितेभवंतीहराक्षसाः
 ॥ २२ ॥ आचार्यमृत्विजंचैवगुरुदृढजनंतथा ॥ प्राणिनोयेऽवमन्यंतेतेभवंतीहराक्षसाः ॥ २३ ॥ तत्कुरुष्वमिहास्माकंतरणंद्विजसत्तमाः ॥ शक्ताभवंतःसर्वेषां
 लोकानामपितारणे ॥ २४ ॥ तेषांतुवचनंश्रुत्वातुपुबुस्तांमहानदीं ॥ मोक्षार्थंरक्षसांतेषामूचुःप्रयतमानसाः ॥ २५ ॥ क्षतंकीटावपन्नंचयच्चोच्छिष्टाचितंभवेत् ॥
 सकेशमवधूतंचरुदितोपहतंचयत् ॥ २६ ॥ एभिःसंसृष्टमन्नंचभागोसौरक्षसामिह ॥ तस्माज्ज्ञात्वासदाविद्वानेतान्यत्नाद्विवर्जयेत् ॥ २७ ॥ रक्षसान्नमसौभुंक्ते
 योभुंक्तेत्यन्नमीदृशं ॥ शोधयित्वाततस्तीर्थमृपयस्तेतपोयनाः ॥ २८ ॥ मोक्षार्थंरक्षसानांचनदींतांप्रत्यचोदयन् ॥ महर्षीणांमतंज्ञात्वाततःसासरितांवरा ॥ २९ ॥
 अरुणामानयामासस्वांतनुंपुरुषर्षभा ॥ तस्यांतराक्षसाःस्नात्वातनूस्त्यक्त्वादिवंगताः ॥ ३० ॥ अरुणायांमहाराजब्रह्मवध्यामवासवान् ॥ एतमर्थमभिज्ञायदेवराजः
 शतक्रतुः ॥ ३१ ॥ तस्मिंस्तीर्थेवरेस्नात्वाविमुक्तःपाप्मनाकिल ॥ जनमेजयउवाच किमर्थंभगवान्शक्रोब्रह्मवध्यामवासवान् ॥ ३२ ॥ कथमस्मिंश्चतीर्थे
 वैआप्तुत्याकल्मषोभवत् ॥ वैशंपायनउवाच शृणुष्वैतदुपास्यानंयथावृत्तंजनेश्वर ॥ ३३ ॥ यथाविभेदसमयंनमुचेर्वासवःपुरा ॥ नमुचिर्वासवाद्गीतः
 सूर्यरश्मिसमाविशत् ॥ ३४ ॥ तेनेंद्रःसख्यमकरोत्समयंचदमब्रवीत् ॥ नचार्द्रेणनशुष्केणनरात्रौनापिचाहनि ॥ ३५ ॥ वधिष्याम्यसुरश्रेष्ठसखेसत्येनतेशपे ॥
 एवंसकृत्वासमयंदृष्ट्वानीहारमीश्वरः ॥ ३६ ॥ चिच्छेदास्यशिरोराजन्नपाफेनेनवासवः ॥ तच्छिरोनमुचेश्चिच्छन्नंपृष्ठतःशक्रमन्वियात् ॥ ३७ ॥ भोभोमित्रहन्या
 पेतिब्रुवाणंशक्रमंतिकात् ॥ एवंसशिरसातेनचोद्यमानःपुनःपुनः ॥ ३८ ॥ पितामहायसंतप्तएतमर्थंन्यवेदयत् ॥ तमब्रवील्लोकगुरुररुणायांयथाविधि ॥ ३९ ॥
 दृष्ट्वापस्पृशदेवेन्द्रतीर्थेपापभयापहे ॥ एषापुण्यजलाशक्रकृतामुनिभिरेवतु ॥ ४० ॥

॥४१॥४२॥४३॥४४॥४५॥४६॥४७॥४८॥४९॥ इतिशल्यांतर्गतगदापर्वणिलकंडीयेभारतभावदीपेचित्रारिशोऽध्यायः ॥ ४३ ॥७॥ सरस्वत्याइति ॥१॥२॥३॥४॥५॥६॥७॥ ८ ॥ ९॥

निगूढमस्यागमनमिहासीत्पूर्वमेवतु ॥ ततोभ्येत्यारुणां देवीं प्लावयामासवारिणा ॥ ४१ ॥ सरस्वत्यारुणायाश्चपुण्योयंसंगमोमहान् ॥ इहत्वंयजदेवेंद्रददाना
न्यनेकशः ॥ ४२ ॥ अत्रापुत्यसुघोरात्त्वंपातकाद्विप्रमोक्ष्यसे ॥ इत्युक्तःससरस्वत्याःकुंजवैजनमंजय ॥ ४३ ॥ इध्वायथावद्वलभिरुणायामुपास्यशत् ॥ समु
क्तःपाप्मनातेनब्रह्मवध्याकृतेनच ॥ ४४ ॥ जगामसंलष्टमनास्त्रिदिवंशेश्वरः ॥ शिरस्तच्चापिनमुचेस्तत्रैवापुत्यभारत ॥ लोकांक्वामदुघान्प्रातमक्षयान्
राजसत्तम ॥ ४५ ॥ वैशंपायनउवाच तत्राप्युपस्यश्वलोमहात्मादत्वाचदानानिपृथग्विधानि ॥ अवाप्यधर्मपरमार्थकर्मजिगामसोमस्यमहत्सुतीर्थ
॥ ४६ ॥ यत्रायजद्राजसूयेनसोमःसाक्षात्पुराविधिवत्पार्थिवेंद्र ॥ अत्रिधीमान्विप्रमुख्योवभूवहोतायस्मिनक्रतुमुख्यमहात्मा ॥ ४७ ॥ यस्यतिभृत्सुमहदान
वानांदैतेयानांराक्षसानांचदेवैः ॥ यस्मिन्युद्धंतारकाख्यंसुतीत्रंयत्रस्कंदस्तारकाख्यंजघान ॥ ४८ ॥ सैनापत्यंलब्धवानदेवतानांमहासेनोयत्रैत्यंतकर्ता ॥
साक्षाच्चैवंन्यवसत्कार्तिकेयःसदाकुमारोपित्रसपुक्षराजः ॥ ४९ ॥ इतिश्रीमहाभारतेशल्यपर्वान्तर्गतगदापर्वणिलकंडीयेभारतभावदीपेचित्रारिशोऽ
ध्यायः ॥ ४३ ॥ ॥७॥ ॥७॥ जनमंजयउवाच सरस्वत्याःप्रभावायमुक्तस्तेद्विजसत्तम ॥ कुमारस्याभिपेकंनुब्रह्मन्व्याख्यातुमर्हसि ॥ १ ॥ यं
स्मिन्देशेचकालेचयथाचवदतांवर ॥ यैश्चाभिपिक्तोभगवान्विधिनायेनचप्रभुः ॥ २ ॥ स्कंदोयथाचदेत्यानामकरोत्कदनंमहत् ॥ तथामेसर्वमाचक्ष्वपरंकौ
तूहलंहिमे ॥ ३ ॥ वैशंपायनउवाच कुरुवंशस्यसदृशंकौतूहलमिदंतव ॥ हर्षमुत्पादयत्येववचोमंजनमंजय ॥ ४ ॥ हंतनेकथयिष्यामिशृण्वानस्यनरा
धिप ॥ अभिपेकंकुमारस्यप्रभावंचमहात्मनः ॥ ५ ॥ तेजोमाहेश्वरंस्कन्नमग्नौप्रपतितंपुरा ॥ तत्सर्वभक्षोभगवान्नाशकृद्दग्धुमक्षयं ॥ ६ ॥ तेनासीदतितेजस्वी
अथगंगापितंगर्भमसहंतीविधारणे ॥ उत्ससर्जगिरौरम्येहिमवत्यमराचिते ॥ ९ ॥ सदत्रवदधेलोकानावृत्यज्वलनात्मजः ॥ ददृशुर्ज्वलनाकारंतंगर्भमंयकृत्ति
काः ॥ १० ॥ शरस्तवेमहात्मानमनलात्मजमीश्वरं ॥ ममायमितिताःसर्वाःपुत्रार्थिन्याभितुक्कुशुः ॥ ११ ॥ तायांविदित्वाभावंतंमातृणांभगवान्प्रभुः ॥ प्रसंतु
तानापयःयद्विर्वदनैरपिवत्तदा ॥ १२ ॥ तंप्रभावंसमालक्ष्यतस्यवालस्यकृत्तिकाः ॥ परंविस्मयमापन्नादेव्योदिव्यवर्षुधगः ॥ १३ ॥

॥१०॥११॥१२॥१३॥

॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ विडालवृषदंशोमार्जारजातिभेदोत्सृष्टशाननौ ॥ २५ ॥ २६ ॥ २७ ॥ २८ ॥ २९ ॥ ३० ॥ ३१ ॥ ३२ ॥
यत्रोत्सृष्टःसभगवान्गंगयागिरिमूर्द्धनि ॥ सशैलकांचनःसर्वःसंबभौकुरुसत्तम ॥ १४ ॥ वर्धताचैवगर्भेणपृथिवीतेनरंजिता ॥ अतश्चसर्वेसंवृत्तागिरयःक्रां
चनाकराः ॥ १५ ॥ कुमारःसुमहावीर्यःकार्तिकेयइतिस्मृतः ॥ गांगेयःपूर्वमभवन्महायोगबलान्वितः ॥ १६ ॥ शमेनतपसाचैववीर्येणचसमन्वितः ॥ अवृथेती
वराजेंद्रचंद्रवक्ष्यिदर्शनः ॥ १७ ॥ सतस्मिन्कांचनेदिव्येशरस्तंबेश्रियावृतः ॥ स्तूयमानःसदाशंतेगंधर्वैर्मुनिभिस्तथा ॥ १८ ॥ तथैनमन्वृत्त्यंतदेवकन्याःसहस्र
शः ॥ दिव्यवादित्रनृत्यज्ञाःस्तुवंत्यश्चारुदर्शनाः ॥ १९ ॥ अन्वास्तेचनदीदेवंगंगावैसरितांवरा ॥ दधारपृथिवीचैनंविभ्रतीरूपमुत्तमं ॥ २० ॥ जातकर्मादिकास्त
त्रक्रियाश्चक्रेबृहस्पतिः ॥ वेदश्चैनंचतुर्मुर्तिरुपतस्येकृतांजलिः ॥ २१ ॥ धनुर्वेदश्चतुष्पादःशस्त्रग्रामःससंग्रहः ॥ तत्रैनंसमुपातिष्ठत्साक्षाद्ग्राणीचकेवला ॥ २२ ॥
सददर्शमहावीर्यदेवदेवमुमापति ॥ शैलपुत्र्यासमासीनंभूतसंघशतैर्वृतं ॥ २३ ॥ निकायाभूतसंधानांपरमाद्भुतदर्शनाः ॥ विकृताविकृताकाराविकृताभर
णध्वजाः ॥ २४ ॥ व्याघ्रसिंहर्क्षवदनाविडालमकराननाः ॥ वृषदंशमुखाश्चान्येगजोष्ट्रवदनास्तथा ॥ २५ ॥ उलूकवदनाःकेचिद्गृध्रगोमायुदर्शनाः ॥ क्रौंचपा
रावतनिभैर्वदनैरांकवैरपि ॥ २६ ॥ श्वाविच्छल्यकगोधानामजैडकगवांतथा ॥ सदृशानिवपुंष्यन्येतत्रतत्रव्यधारयन् ॥ २७ ॥ केचिच्छैलान्बुदप्रख्याश्चक्रो
द्यतगदायुधाः ॥ केचिदंजनपुंजाभाःकेचिच्छ्रेताचलप्रभाः ॥ २८ ॥ सप्तमातृगणाश्चैवसमाजग्मुर्विशांपते ॥ साध्याविश्वेथमरुतोवसवःपितरस्तथा ॥ २९ ॥
रुद्रादित्यास्तथासिद्धाभुजगादानवाःखगाः ॥ ब्रह्मास्वयंभूर्भगवान्सपुत्रःसहविष्णुना ॥ ३० ॥ शक्रस्तथाभ्ययाइष्टुंकुमारवरमच्युतं ॥ नारदप्रमुखाश्चापिदे
वगंधर्वसत्तमाः ॥ ३१ ॥ देवर्षयश्चसिद्धाश्चबृहस्पतिपुरोगमाः ॥ पितरोजगतःश्रेष्ठादेवानामपिदेवताः ॥ ३२ ॥ तेपितत्रसमाजग्मुर्यामाधामाश्चसर्वशः ॥ सतुवा
लोपिवलवान्महायोगबलान्वितः ॥ ३३ ॥ अभ्याजगामदेवेशंशूलहस्तंपिनाकिनं ॥ तमाव्रजंतमालक्ष्यशिवस्यासीन्मनोगतं ॥ ३४ ॥ युगपच्छैलपुत्र्याश्चगंगा
याःपावकस्यच ॥ कंनुपूर्वमयंवालोगौरवादभ्युपैष्यति ॥ ३५ ॥ अपिमामितिसर्वेषांतेषामासीन्मनोगतं ॥ तेषामेतमभिप्रायंचतुर्णामुपलक्ष्यसः ॥ ३६ ॥ युगप
द्योगमास्थायससर्जवि विधास्तनूः ॥ ततोभवच्चतुर्मुर्तिःक्षणेनभगवान्प्रभुः ॥ ३७ ॥ तस्यशाखोविशाखश्चनैगमेयश्चपृष्ठतः ॥ एवंसकृत्वात्यात्मानंचतुर्धाभग
वान्प्रभुः ॥ ३८ ॥

॥ ३३ ॥ ३४ ॥ ३५ ॥ ३६ ॥ ३७ ॥ तस्यस्कंदस्यपृष्ठतःपश्चात्शाखविशाखनैगमेयाःआसन्तेस्कंदेनसहचत्वारः ॥ ३८ ॥

॥३९॥४०॥४१॥अद्भुतमदृष्टपूर्व॥४२॥४३॥४४॥४५॥४६॥४७॥४८॥४९॥५०॥५१॥५२॥५३॥ इ० श० ग० नै० भारतभा० चतुश्चत्वारिंशोऽध्यायः॥४२॥तदिति॥१॥२॥३॥४॥५॥६॥७॥८॥९

यतोरुद्रस्ततःस्कंदोजगामाद्भुतदर्शनः॥ विशाखस्तुययौयेनदेवीगिरिवरात्मजा॥ ३९ ॥ शाखोययौसभगवान्वायुमूर्तिर्विभावसुं ॥ नैगमेयोगमद्गंगांकु
मारःपावकप्रभः॥ ४० ॥ सर्वभासुरदेहास्तेचत्वारःसमरूपिणः॥ तान्समभ्ययुरव्यग्रास्तदद्भुतमिवाभवत्॥ ४१ ॥ हाहाकारोमहानासीदेवदानवरक्षसां॥तदृ
ष्ट्वामहदाश्चर्यमद्भुतंलोमहर्षणं॥ ४२ ॥ ततोरुद्रश्चदेवीचपावकश्चपितामहं॥ गंगयासहिताःसर्वेप्रणिपेतुर्जगत्पतिं॥ ४३ ॥ प्रणिपत्यततस्तेतुविधिवद्राजपुं
गव॥ इदमुचुर्वचोराजन्कार्तिकेयंप्रियेप्सया॥ ४४ ॥ अस्यबालस्यभगवन्नाधिपत्यंयथेप्सितं॥ अस्मत्त्रियार्थंदेवेशसदृशंदातुमर्हसि॥ ४५ ॥ ततःसभग
वान्धीमान्सर्वलोकपितामहः॥ मनसाचिंतयामासकिमयंलभतामिति॥ ४६ ॥ ऐश्वर्याणिचसर्वाणिदेवगंधर्वरक्षसां॥ भूतयक्षविहंगानांपन्नगानांचस
र्वशः॥ ४७ ॥ पूर्वमेवादिदेशासौनिकायेपुमहात्मनां॥ समर्थचतमैश्वर्यमहामतिरमन्यत॥ ४८ ॥ ततोमुहूर्तसध्यात्वादेवानांश्रयसिस्थितः॥ सैनापत्यंददौ
तस्मैसर्वभूतेषुभारत॥ ४९ ॥ सर्वदेवनिकायानांयेराजानःपरिश्रुताः॥ तान्सर्वान्व्यादिदेशास्मैसर्वभूतपितामहः॥ ५० ॥ ततःकुमारमादायदेवाब्रह्मपुरोग
माः॥ अभिषेकार्थमाजग्मुःशैलेन्द्रंसहितास्ततः॥ ५१ ॥ पुण्यांहैमवतीदेवींसरिच्छ्रेष्ठांसरस्वतीं॥ समंतपंचकेयावैत्रिपुलोकैपुविश्रुता॥ ५२ ॥ तत्रतीरसरस्व
त्याःपुण्येसर्वगुणान्विते॥ निपेदुर्देवगंधर्वाःसर्वेसंपूर्णमानसाः॥ ५३ ॥ इतिश्रीमहाभारतशल्यपर्वातर्गतगदापर्वणिवलदेवतीर्थयात्रायांसारस्व०कुमाराभि
षेकोपक्रमेचतुश्चत्वारिंशोऽध्यायः॥४४॥ ॥५३॥ ॥५३॥ वैशंपायनउवाच ततोभिषेकसंभारान्सर्वान्संभृत्यशास्त्रतः॥ बृहस्पतिःसमिद्धग्नौजुहा
वाग्निंयथाविधि॥ १ ॥ ततोहिमवतादत्तेमणिप्रवरशोभिते॥ दिव्यरत्नाचितेदुण्येनिपत्तंपरमासने॥ २ ॥ सर्वमंगलसंभारैर्विधिमंत्रप्ररुक्तं॥ आभिषेचनिकं
द्रव्यंगृहीत्वादेवतागणाः॥ ३ ॥ इंद्रविष्णुमहावीर्यौसूर्याचंद्रमसौतथा॥ धाताचैवविधाताचतथाचैवानिलानलौ॥ ४ ॥ पूष्णाभगेनार्यम्णाचअंशेनचविवस्व
ता॥ रुद्रश्चसहितोर्धोमान्मित्रेणवरुणेनच॥ ५ ॥ रुद्रैवसुभिरादित्यैरश्विभ्यांचवृतःप्रभुः॥ विश्वेदेवैर्मरुद्भिश्चसाध्यैश्चपितृभिःसह॥ ६ ॥ गंधर्वैरप्सरोभि
श्चक्षराक्षसपन्नगैः॥ देवपिभिरसंख्यातैस्तथाब्रह्मर्षिभिस्तथा॥ ७ ॥ वैखानसर्वालखिल्यैर्वाद्याहारैर्मरीचिपैः॥ भृगुभिश्चांगिरोभिश्चयतिभिश्चमहात्म
भिः॥ ८ ॥ सर्वविद्याधरैःपुण्यैयांगसिद्धैस्तथावृतः॥ पितामहःपुलस्त्यश्चपुलहश्चमहातपाः॥ ९ ॥

॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ आभिषेचनिकं भांडं अभिषेकोपकरणं ॥ १९ ॥ सरस्वतीभिरुदकवतीभिर्नदीभिः ताभिरेववासभिः ॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥
 अंगिराः कश्यपोत्रिश्वमरीचिर्भृगुरेव च ॥ ऋतुर्हरः प्रचेताश्चमनुर्दक्षस्तथैव च ॥ १० ॥ ऋतवश्चग्रहाश्चैव ज्योतींश्च विशांपते ॥ मूर्तिमत्यश्च सरितो वेदाश्चैव स
 नातनाः ॥ ११ ॥ समुद्राश्च हृदाश्चैव तीर्थानि विविधानि च ॥ पृथिवीद्यौर्दिशश्चैव पादपाश्च जनाधिप ॥ १२ ॥ अदितिर्देवमाता च हीः श्रीः स्वाहा सरस्वती ॥ उमा
 शर्चा सिनीवाली तथा चानुमतिः कटूः ॥ १३ ॥ राकाचधिपणाचैव पत्न्यश्चान्यादि वौकसां ॥ हिमवांश्चैव विंध्यश्च मेरुश्चानेकशृंगवान् ॥ १४ ॥ ऐरावतः सानुच
 रः कलाः काष्ठास्तथैव च ॥ मासार्धमासा ऋतवस्तथारात्र्यहनी नृप ॥ १५ ॥ उच्चैः श्रवाहयश्चेष्टो नागराजश्च वासुकिः ॥ अरुणोऽगुरुश्चैव वृक्षाश्चौपधिभिः सह ॥
 ॥ १६ ॥ धर्मश्च भगवान् देवः समाजग्मुर्हिसंगताः ॥ कालो यमश्च मृत्युश्च यमस्यानुचराश्च ये ॥ १७ ॥ बहुलत्वाच्च नोक्ता ये विविधा देवतागणाः ॥ ते कुमारभिपे
 कार्यसमाजग्मुस्ततस्ततः ॥ १८ ॥ जगृहुस्ततदाराजने सर्वे ण्वदिवौकसः ॥ आभिषेचनिकं भांडं मंगलानि च सर्वशः ॥ १९ ॥ दिव्यसंभारसंयुक्तैः कलशैः कांच
 नैर्नृप ॥ सरस्वतीभिः पुण्याभिर्दिव्यतोयाभिरेव तु ॥ २० ॥ अभ्यपिचन् कुमारं वै संप्रदृष्टादिवौकसः ॥ सेनापतिं महात्मानमसुराणां भयंकरं ॥ २१ ॥ पुरायथाम
 हाराजवरुणं वै जलेश्वरं ॥ तथाभ्यपिचद्भगवान्सर्वलोकपितामहः ॥ २२ ॥ कश्यपश्च महातेजा ये चान्ये लोककीर्तिनाः ॥ तस्मै ब्रह्मा ददौ प्रीतो वलिनो वातरं हसः ॥
 ॥ २३ ॥ कामवीर्यधरान् सिद्धान् महापारिपदान् प्रभुः ॥ नंदिसेनं लोहिताक्षं घंटाकर्णचसंमतं ॥ २४ ॥ चतुर्थमस्यानुचरं ख्यातं कुमुदमालिनं ॥ तत्रं स्याणुर्महाते
 जामहापारिपदं प्रभुः ॥ २५ ॥ मायाशतधरं कामं कामवीर्यवलान्वितं ॥ ददौ स्कंदाय रं जेंद्रसुरारिविनिवर्हणं ॥ २६ ॥ सहिदेवासुरयुद्धे दैत्यानां भीमकर्मणां ॥ ज
 घानदोर्भ्यासं क्रुद्धः प्रयुतानि चतुर्दश ॥ २७ ॥ तथा देवाद्दुस्तस्मै सेनां नैर्ऋतसंकुलां ॥ देवशत्रुक्षयकरीमजय्यां विष्णुरुपिणीं ॥ २८ ॥ जयशब्दं तथा च क्रुद्धे वाः
 सर्वे सवासवाः ॥ गंधर्वायक्षरक्षांसि मुनयः पितरस्तथा २९ ॥ ततः प्रादादनुचरो यमकालोपमावुभौ ॥ उन्मायश्च प्रमायश्च महावीर्यो महाद्युती ॥ ३० ॥ सुभ्रा
 जोभास्वरश्चैव यौतौ सूर्यानुयायिनौ ॥ तौ सूर्यः कार्तिकेयाय ददौ प्रीतः प्रतापवान् ॥ ३१ ॥ कैलासशृंगसंकाशौ श्वेतमाल्यानुलेपनौ ॥ सोमाप्यनुचरो प्रादान्म
 णिसुमणिमेव च ॥ ३२ ॥ ज्वालाजिह्वंतथा ज्योतिरात्मजाय हुताशनः ॥ ददावनुचरो शूरो परसैन्यप्रमाथिनौ ॥ ३३ ॥

॥ ३४ ॥ ३५ ॥ ३६ ॥ ३७ ॥ ३८ ॥ ३९ ॥ ४० ॥ ४१ ॥ ४२ ॥ ४३ ॥ ४४ ॥ ४५ ॥ ४६ ॥ ४७ ॥ ४८ ॥ ४९ ॥ ५० ॥ ५१ ॥ ५२ ॥ ५३ ॥ ५४ ॥ ५५ ॥ ५६ ॥ ५७ ॥ ५८ ॥ ५९ ॥

परिषं च वटं चैव भीमं च सुमहाबलं ॥ दंष्ट्रं हि दंष्ट्रं चैव प्रचंडौ वीर्यसंमतौ ॥ ३४ ॥ अंशोप्यनुचरान्यंच ददौ स्कंदाय धीमते ॥ उक्तो शंपंचकं चैव वज्रदंष्ट्ररावुभौ ॥
॥ ३५ ॥ ददावनलपुत्राय वासवः परवीरहा ॥ तौ हि शत्रून्महेंद्रस्य जघ्नतुः समरे बहून् ॥ ३६ ॥ चक्रं विक्रमकं चैव संक्रमं च महाबलं ॥ स्कंदाय त्रीननुचरान् ददौ वि
ष्णुर्महायशाः ॥ ३७ ॥ वर्धनं नंदनं चैव सर्वविद्याविशारदौ ॥ स्कंदाय ददतुः प्रीता वश्विनौ भिषजांवरौ ॥ ३८ ॥ कुंदं च कुसुमं चैव कुमुदं च महायशाः ॥ इंदराह
वरो चैव ददौ घातामहात्मने ॥ ३९ ॥ चक्रानुचक्रौ बलिनौ मेघचक्रौ बलोकटौ ॥ ददौ त्वष्टामहामायौ स्कंदायानुचरावुभौ ॥ ४० ॥ सुव्रतं सत्यसंधं च ददौ भित्रो म
हात्मने ॥ कुमाराय महात्मानौ तपोविद्याधरौ प्रभुः ॥ ४१ ॥ सुदर्शनीयौ वरदौ त्रिषु लोकेषु विश्रुतौ ॥ सुव्रतं च महात्मानं शुभकर्माणमेव च ॥ ४२ ॥ कार्तिकेयाय स
प्रादाद्विद्यातालोकविश्रुतौ ॥ पाणीतकं कालिकं च महामायाविनावुभौ ॥ ४३ ॥ पूषा च पार्षदौ प्रादात्कार्तिकेयाय भारत ॥ बलं चातिबलं चैव महावक्रौ महाव
क्रौ ॥ ४४ ॥ प्रददौ कार्तिकेयाय वायुर्भरतसत्तम ॥ यमं चातियमं चैव तिमिवक्रौ महाबलौ ॥ ४५ ॥ प्रददौ कार्तिकेयाय वरुणः सत्यसंगरः ॥ सुवर्चसं महात्मानं
तथैवाप्यतिवर्चसं ॥ ४६ ॥ हिमवान्प्रददौ राजन्हुताशनसुताय वै ॥ कांचनं च महात्मानं मेघमालिनमेव च ॥ ४७ ॥ ददावनुचरौ मेरुरग्निपुत्राय भारत ॥
स्थिरं चातिस्थिरं चैव मेरुरेवापसौ ददौ ॥ ४८ ॥ महात्मा त्वं ग्निपुत्राय महाबलपराक्रमौ ॥ उच्छृंगं चातिशृंगं च महापाषाणयोधिनौ ॥ ४९ ॥ प्रददावग्निपुत्राय विंध्यः
पारिषदावुभौ ॥ संग्रहं विग्रहं चैव समुद्रोपि गदाधरौ ॥ ५० ॥ प्रददावग्निपुत्राय महापारिषदावुभौ ॥ उन्मादं शंकुकर्णं च पुष्पदंतं तथैव च ॥ ५१ ॥ प्रददावग्नि
पुत्राय पार्वतीशुभदर्शना ॥ जयं महाजयं चैव नागौज्वलनसूनवे ॥ ५२ ॥ प्रददौ पुरुषव्याघ्रवासुकिः पन्नगेश्वरः ॥ एवंसाध्याश्वरुद्राश्वसवः पितरस्तथा ॥ ५३ ॥
सागसः सरितश्चैव गिरयश्च महाबलाः ॥ ददुःसेनागणाध्यक्षान् शूलपट्टिशधारिणः ॥ ५४ ॥ दिव्यप्रहरणोपेतान् नानावेषविभूषितान् ॥ शृणुनामानि चाप्येषां
बेभ्यस्स्कंदस्य सैनिकः ॥ ५५ ॥ विविधायुधसंपन्नाश्चित्राभरणभूषिताः ॥ शंकुकर्णो निकुंभश्च पद्मः कुमुद एव च ॥ ५६ ॥ अनंतोद्वादशभुजस्तथारुष्णोपकृष्ण
कौ ॥ घ्राणश्रवाः कपिस्कंधः कांचनाक्षौजलंधमः ॥ ५७ ॥ अस्रः संतर्जनो राजन्कुनदीकस्तमोत्तरुन् ॥ एकासोद्वादशाक्षश्च तथैवैकजटः प्रभुः ॥ ५८ ॥ सहस्र
सहस्रिकयोव्याघ्राक्षः शिविकंपतः ॥ पुण्यनामासुनामा च सुचक्रः प्रियदर्शनः ॥ ५९ ॥

॥ ६० ॥ ६१ ॥ ६२ ॥ ६३ ॥ ६४ ॥ ६५ ॥ ६६ ॥ ६७ ॥ ६८ ॥ ६९ ॥ ७० ॥ ७१ ॥ ७२ ॥ ७३ ॥ ७४ ॥ ७५ ॥ ७६ ॥ ७७ ॥ ७८ ॥ ७९ ॥ ८० ॥ ८१ ॥ ८२ ॥ ८३ ॥ ८४ ॥ ८५ ॥
 परिश्रुतःकोकनदःप्रियमाल्यानुलेपनः॥अजोदरोगजशिराःस्कंधाक्षःशतलोचनः॥६०॥वाज्ज्वालाजिह्वःकरालाक्षःशितिकेशोजटीहरिः॥परिश्रुतःकोकनदः
 कृष्णकेशोजटाघरः॥६१॥चतुर्दंष्ट्रीजिह्वश्चमेघनादःपृथुश्रवाः॥विद्युताक्षोधनुर्वक्रोजागठरोमारुताशनः॥६२॥उदाराक्षोरयाक्षश्चवज्जनाभोवसुप्रभः॥
 समुद्रवेगोराजेंद्रशैलकंपीतयैवच॥६३॥वृषोमेषःप्रवाहश्चतयानंदोपनंदकौ॥धूमःश्वेतःकिलिंगश्चसिद्धार्थोवरदस्तथा॥६४॥प्रियकृश्चैव नंदश्चगोर्नंदश्च
 प्रवापवान्॥आनंदश्चप्रमोदश्चस्वस्तिकोधुवकस्तथा॥६५॥क्षेमवाहःसुवहश्चसिद्धपात्रःश्चभारत॥गोत्रजःकनकापीडोमहापारिषदेश्वरः॥६६॥गांय
 नोहसनश्चैवबाणःखड्गश्चवीर्यवान्॥वैतालीगतितालीचतयाकथकवातिकौ॥६७॥हंसजःपंकदिग्धांगःसमुद्रोन्मादनश्चह॥रणोत्कटःप्रहासश्चश्वेतसिद्ध
 श्वनंदनः॥६८॥कालकंठःप्रभासश्चतयाकुंभांडकोदरः॥कालकक्षःसितश्चैवभूतानांमथंगस्तथा॥६९॥यज्ञवाहःसुवाहश्चदेवयाजीचसोमपः॥भज्जान
 श्वमहातेजाःऋथक्रायौचभारत॥७०॥तुहरश्चतुहारश्चचित्रदेवश्चवीर्यवान्॥मधुरःसुप्रसादश्चकिरीटीचमहाबलः॥७१॥वत्सलोमधुवर्णश्चकलशोदरश्च
 च॥धर्मदोमन्मयकरःसूचोवक्रश्चवीर्यवान्॥७२॥श्वेतवक्रःसुवक्रश्चचारुवक्रश्चपांडुरः॥दंडबाहुःसुबाहुश्चरजःकोकिलकस्तथा॥७३॥अचलःकनका
 क्षश्चबालानामपियःप्रभुः॥संचारकःकोकनदोगृध्रपत्रश्चजंबुकः॥७४॥लोहाजवक्रोजवर्णःकुंभवक्रश्चकुंभकः॥स्वर्णग्रीवश्चकृष्णौजाहंसवक्रश्चचंद्र
 प्रः॥७५॥पाणिकूर्चाश्चशंबूकःपंचवक्रश्चशिक्षकः॥चाषवक्रश्चजंबूकःशाकवक्रश्चकुंजलः॥७६॥योगयोक्तामहात्मानःसततंब्राह्मणप्रियाः॥पैतामही
 महात्मानोमहापारिषदाश्चये॥७७॥यौवनस्थाश्चवालाश्चवृद्धाश्चजनमेजय॥सहस्रशःपारिषदाःकुमारमवतस्थिरे॥७८॥वक्रैर्नानाविधैर्यतुष्टुतान्जन
 मेजय॥कूर्मकुक्कुटवक्रश्चशशोलूकमुखास्तथा॥७९॥खरोष्ठुवदनाश्चान्येवराहवदनास्तथा॥मार्जारशशवक्राश्चदीर्घवक्राश्चभारत॥८०॥नकुलोत्त
 रवक्राश्चकाकवक्रास्तथापरे॥आसुश्चशुकवक्राश्चमयूरवदनास्तथा॥८१॥मत्स्यमेषाननाश्चान्येअजाविमहिषाननाः॥ऋक्षशार्दूलवक्राश्चदीर्घसिंहा
 वक्रास्तथा॥८२॥भीमागजाननाश्चैवतयानक्रमुखाश्चये॥गरुडाननाःकंकमुखावक्रकाकमुखास्तथा॥८३॥गोखरोष्ठुमुखाश्चान्येवृषदंशमुखास्तथा॥
 महाजठरपादांगास्तारकाक्षाश्चभारत॥८४॥पारावतमुखाश्चान्येतयावृषमुखाःपरे॥कोकिलप्रजाननाश्चान्येभ्येनत्तिरिक्कननाः॥८५॥

॥८१॥ ८० ॥ ८० ॥ ८१ ॥ ९० ॥ ९१ ॥ ९२ ॥ ९३ ॥ ९४ ॥ ९५ ॥ ९६ ॥ ९७ ॥ ९८ ॥ ९९ ॥ १०० ॥ १०१ ॥ १०२ ॥ १०३ ॥ १०४ ॥ १०५ ॥ १०६ ॥ १०७ ॥ १०८ ॥ १०९ ॥ ११० ॥

रुकलासमुखाश्चैव विरजोवर्षारिणः ॥ व्यालवक्राः शूलमुखाश्चैव क्राः शुभाननाः ॥ ८६ ॥ आशीविषाश्चैव धरागोनासीवदनास्तथा ॥ स्थूलोदराः कुरांगा
श्च स्थूलांगाश्च रुशोदराः ॥ ८७ ॥ ह्रस्वग्रीवामहाकर्णानानाव्यालविभूषणाः ॥ गर्जेन्द्रचर्मवसनास्तथा कृष्णाजिनांबराः ॥ ८८ ॥ स्कंधे मुखामहाराजतया च्युदर
तोमुखाः ॥ पृष्ठे मुखानुमुखास्तया जंघामुखा अपि ॥ ८९ ॥ पार्श्वाननाश्च बहवो नानादेशमुखस्तथा ॥ तथा क्षीटपतंगानां सदृशां स्यागणेश्वराः ॥ ९० ॥ नाना
व्यालमुखाश्चान्ये बहुबाहुशिरोधराः ॥ नानादंष्ट्रभुजाः केचित्कटिशीर्षास्तथापरे ॥ ९१ ॥ भुजंगभोगवदनानानागुल्मनिवासिनः ॥ चीरसंवृतगात्राश्च नाना
कनकवाससः ॥ ९२ ॥ नानावेषधराश्चैव नानामाल्यानुलेपनाः ॥ नानावस्त्रधराश्चैव चर्मवासस एव च ॥ ९३ ॥ उष्णोष्णो मुकुटिनः सुग्रीवाश्च सुवर्चसः ॥ कि
रीटिनः पंचशिखास्तथा कांचनमूर्धजाः ॥ ९४ ॥ त्रिशिखाद्विशिखाश्चैव तथा सप्तशिखाः परे ॥ शिखंडिनो मुकुटिनो मुंडाश्च जटिलास्तथा ॥ ९५ ॥ चित्रमाला
धराः केचित्केचिद्रोमाननास्तथा ॥ विग्रहैकरसानित्यमजेयाः सुरसत्तमैः ॥ ९६ ॥ कृष्णानिर्मासवक्राश्च दीर्घपृष्ठास्तनूदराः ॥ स्थूलपृष्ठाह्रस्वपृष्ठाः प्रलंबोदरमे
हनाः ॥ ९७ ॥ महाभुजाह्रस्वभुजाह्रस्वगात्राश्च वामनाः ॥ कुब्जाश्च ह्रस्वजंघाश्च हस्तिकर्णशिरोधराः ॥ ९८ ॥ हस्तिनासाः कूर्मनासा वृकनासास्तथापरे ॥ दीर्घो
च्छासादीर्घजंघाविकरालाद्यधोमुखाः ॥ ९९ ॥ महादंष्ट्राह्रस्वदंष्ट्राश्च तुर्दंष्ट्रास्तथापरे ॥ वारणेंद्रनिभाश्चान्ये भीमाराजन्सहस्रशः ॥ १०० ॥ सुविभक्तशरीरा
श्च दीर्घमंतः स्वलंरुताः ॥ पिंगाक्षाः शंकुकर्णाश्च रक्तनासाश्च भारत ॥ १०१ ॥ पृथुदंष्ट्रामहादंष्ट्राः स्थूलौष्ठाहरिमूर्धजाः ॥ नानापादौष्ठदंष्ट्राश्च नानाहस्तशिरो
धराः ॥ १०२ ॥ नानाचर्मभिराच्छन्नानानाभाषाश्च भारत ॥ कुरालादेशभाषासुजल्पनोन्योन्यमीश्वराः ॥ १०३ ॥ हृष्टाः परिपतंतिस्ममहापारिषदास्तथा ॥
दीर्घग्रीवादीर्घनखादीर्घपादशिरोभुजाः ॥ १०४ ॥ पिंगाक्षानीलकंठाश्च लंबकर्णाश्च भारत ॥ वृकोदरनिभाश्चैव केचिदंजनसन्निभाः ॥ १०५ ॥ श्वेताक्षालो
हितग्रीवाः पिंगाक्षाश्च तथापरे ॥ कल्माषाबहवो राजंश्चित्रवर्णाश्च भारत ॥ १०६ ॥ चापरापीडकनिभाः श्वेतलोहितराजयः ॥ नानावर्णाः सवर्णाश्च मंथूरसदृशा
प्रजाः ॥ १०७ ॥ पुनः प्रहरणान्येषां कीर्त्यमानानि मेष्टु ॥ शेषैः कृतः पारिषदैरायुधानां परिग्रहः ॥ १०८ ॥ पाशोद्यतकसः केचिद्वादितास्योः खराननाः ॥ पृष्ठा
क्षानीलकंठाश्च तथा परिषदाहवः ॥ १०९ ॥ शंतग्रीवकहस्ताश्च तथा मुसलपाणयः ॥ असिमुद्गरहस्ताश्च दंढहस्ताश्च भारत ॥ ११० ॥

म.भा.टी.

॥ २९ ॥

॥ १११ ॥ ११२ ॥ ११३ ॥ ११४ ॥ ११५ ॥ इतिभल्यपर्वान्तर्गतगदापर्वणिनेलकंडीयेमास्तभाबडीपेपंचचत्वारिंशोऽध्यायः ॥ ४५ ॥ ॥ ५ ॥ ॥ ५ ॥ शृण्विति ॥ १ ॥
गदाभुशुंङ्घिहस्ताश्रतयातोमरपाणयः ॥ आयुधैर्विविधैर्घोरैर्महात्मानोमहाजवाः ॥ १११ ॥ महाबलामहावेगामहापारिषदास्तथा ॥ अभिषेकंकुमारस्यदृ
ह्वात्तृशरणप्रियाः ॥ ११२ ॥ घंटाजालपिनद्वांगाननृतुस्तमहौजसः ॥ एतेचान्येचब्रह्मोमहापारिषदानृप ॥ ११३ ॥ उपतस्थुर्महात्मानंकार्तिकेयंयशस्विनीं ॥
दिव्याश्राप्यांतरिक्षाश्रपार्थिवाश्रानिलोपमाः ॥ ११४ ॥ व्यादिष्टादैवतैःशूराःस्कंदस्यानुचराभवन् ॥ तादृशानांसहस्राणिप्रयुतान्यर्बुदानिच ॥ अभिषिक्तंम
हात्मानंपरिवार्योपतस्थिरे ॥ ११५ ॥ इतिश्रीमहाभारतेशल्यपर्वान्तर्गतगदापर्वणिबलराम ० सारस्व ० स्कंदाभिषेकेपंचचत्वारिंशोऽध्यायः ॥ ४५ ॥ ॥ ५ ॥
वैशंपायनउवाच शृणुमातृगणानराजकुमारानुचरानिमान् ॥ कीर्त्यमानान्मयावीरसपत्नगणसूदनान् ॥ १ ॥ यशस्विनीनांमातृणांशृणुनामानिभारत ॥
याभिर्यामास्योलोकाःकल्याणीभिश्चभागशः ॥ २ ॥ प्रभावतीविशालाक्षीपालितागोस्तनीतथा ॥ श्रीमतीबहुलाचैवतथैवबहुपुत्रिका ॥ ३ ॥ अम्बुजाता
चगोपालीबृहदंबालिकातथा ॥ जयावतीमालतिकाध्रुवरत्नाभयंकरी ॥ ४ ॥ वसुदामाचदामाचविशोकानंदिनीतथा ॥ एकचूडामहाचूडाचक्रनेमिश्चभारत
॥ ५ ॥ उत्तेजनीजयत्सेनाकमलाक्षयशोभना ॥ शत्रुंजयातथाचैवक्रोधनाशलभीखरी ॥ ६ ॥ माधवीशुभवक्राचतीर्थसेनिश्चभारत ॥ गीतप्रियाचकल्या
णीरुद्ररोमामिताशना ॥ ७ ॥ मेघस्वनाभोगवतीसुभ्रूश्चक्रनकावती ॥ अलाताक्षीवीर्यवतीविद्युज्जिह्वाचभारत ॥ ८ ॥ पद्मावतीसुनक्षत्राकंदरांबहुयोजना ॥
संतानिकाचकौरव्यकमलाचमहाबला ॥ ९ ॥ सुदामाबहुदामाचसुप्रभाचयशस्विनी ॥ नृत्यप्रियाचराजेंद्रशतोलूखलमेखला ॥ १० ॥ शतघंटाशतानंदाभिमनं
दाचभाविनी ॥ वपुष्मतीचंद्रशीताभद्रकालीचभारत ॥ ११ ॥ ऋक्षांबिकानिष्कुटिकावामाचत्वरवासिनी ॥ सुमंगलास्वस्तिमतीबुद्धिकामाजयप्रिया ॥
॥ १२ ॥ धनदासुप्रसादाचभवदाचजलेश्वरी ॥ एडीभेडीसमेडीचवेतालजननीतथा ॥ १३ ॥ कंडूतिःकालिकाचैवदेवमित्राचभारत ॥ वसुश्रीःकोटराचैव
चित्रसेनातथाचला ॥ १४ ॥ कुकुटिकाशंखलिकातथाशकुनिकानृप ॥ कुंडारिकाकौकुलिकाकुंभिकाथशतोदरी ॥ १५ ॥ उकाथिनीजलेलाचमहावेगमचकं
कणा ॥ मनोजवाकंठकिनीप्रघसापूतनातथा ॥ १६ ॥ केशयंत्रीत्रुष्टिर्वामाक्रोशनाथतडिष्मा ॥ मंदोदरीचमुंडीचकोटरामेघवाहिनी ॥ १७ ॥

श.ग.पर्व

॥ २० ॥

॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥

॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥ २६ ॥ २७ ॥ २८ ॥ २९ ॥ ३० ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ ३३ ॥ ३४ ॥ ३५ ॥ ३६ ॥ ३७ ॥ ३८ ॥ ३९ ॥ ४० ॥ ४१ ॥ ४२ ॥

सुभगालंबिनीलंबाताम्रचूडाविकाशिनी ॥ उर्ध्ववेणीधराचैवपिंगाक्षीलोहमेखला ॥ १८ ॥ पृथुवस्त्रामधुलिकामधुकुंभातयैवच ॥ पक्षालिकामकुलिकाज
रायुर्जर्जरानना ॥ १९ ॥ स्यातादहदहाचैवतथाधमधमानृप ॥ खंडखंडाचराजेंद्रपूषणामणिकुट्टिका ॥ २० ॥ अमोघाचैवकौरव्यतयालंबपयोधरा ॥ वेणुवी
णाधराचैवपिंगाक्षीलोहमेखला ॥ २१ ॥ शशोलूकमुखीरुष्णास्वरजंघामहाजवा ॥ शिशुमारमुखीश्वेतालोहिताक्षीबिभीषणा ॥ २२ ॥ जटालिकाकामचरो
दीर्घजिद्धाबलोत्कटा ॥ कालेहिकावामनिकामुकुटाचैवभारत ॥ २३ ॥ लोहिताक्षीमहाकायाहरिपिंडाचभूमिंप ॥ एकत्वचासुकुसुमाकृष्णकर्णीचभारत ॥ २४ ॥
स्वरकर्णीचतुष्कर्णीकर्णप्रवरणास्तथा ॥ चतुष्पथनिकेताचगोकर्णीमहिषानना ॥ २५ ॥ स्वरकर्णीमहाकर्णीभेरीस्वनमहास्वना ॥ शंखकुंभश्रवाश्रैवभगदा
चमहाबला ॥ २६ ॥ गणाचसुगणाचैवतथाभोत्यथकामदा ॥ चतुष्पथरताचैवभूतितीर्यान्यगोचरी ॥ २७ ॥ पशुदावित्तदाचैवसुखदाचमहायशाः ॥ पयो
दागोमहिषदासुविशालाचभारत ॥ २८ ॥ प्रतिष्ठासुप्रतिष्ठाचरोचमानासुरोचना ॥ नौकर्णीमुखकर्णीचविशिरामंथिनीतथा ॥ २९ ॥ एकचंद्रामेषकर्णमिघ
मालाविरोचना ॥ एताश्चास्याश्रवहवोमातरोभरतर्षभ ॥ ३० ॥ कार्तिकेयानुयाग्रिन्यानानारूपाःसहस्रशः ॥ दीर्घनख्योदीर्घदंत्योदीर्घतुंब्यश्रभारत ॥ ३१ ॥
सबलमधुराश्रैवयौवनस्याःखलंरुताः ॥ माहात्म्येनचसंयुक्ताःकामरूपधरास्तथा ॥ ३२ ॥ निर्मासगात्र्यःश्वेताश्रतयाकांचनसन्निभाः ॥ कृष्णमेषनिभाश्वा
न्याधृवाश्रभरतर्षभ ॥ ३३ ॥ अरुणाभामहाभोगादीर्घकेश्यःसितांबराः ॥ उर्ध्ववेणीधराश्रैवपिंगाक्ष्योलंबमेखलाः ॥ ३४ ॥ लंबोदर्योलंबकर्णास्तथालंबप
योधराः ॥ ताघाक्ष्यस्ताम्रवर्णाश्रहर्यक्ष्यश्रतथापराः ॥ ३५ ॥ वरदाःकामचारिण्योनित्यंप्रमुद्रितास्तथा ॥ याम्यारौद्रास्तथासौम्याःकौबेर्योथमहाबलाः ॥ ३६ ॥
वारुण्योथचमाहेंद्र्यस्तथाग्नेय्यःपरंतप ॥ वायव्यश्रायकौमार्योब्राह्म्यश्रभरतर्षभ ॥ ३७ ॥ वैष्णव्यश्रतथासौर्योचारान्यश्रमहाबलाः ॥ रूपेणाप्सरसांतुल्यां
मनोहार्योमनोरमाः ॥ ३८ ॥ परपुष्टोपमावाक्येतथर्द्धाधिनदोपमाः ॥ शक्रवीर्योपमायुद्धेदीप्त्यावहिसमास्तथा ॥ ३९ ॥ शत्रूणांविग्रहेनित्यंभयदास्ताभवंत्यु
व ॥ कामरूपधराश्रैवजवेवायुसमास्तथा ॥ ४० ॥ अचिंत्यबलवीर्याश्रतथाऽचिंत्यपराक्रमाः ॥ वक्षचत्वस्वासिन्यश्रतुष्पथनिकेतनाः ॥ ४१ ॥ गुहाश्मशान
वासिन्यःशैलप्रसवणालयाः ॥ नानाभरणधारिण्योनानामात्यांबरास्तथा ॥ ४२ ॥

॥ ४३ ॥ ४४ ॥ ४५ ॥ ४६ ॥ ४७ ॥ ४८ ॥ ४९ ॥ ५० ॥ ५१ ॥ ५२ ॥ ५३ ॥ ५४ ॥ ५५ ॥ ५६ ॥ ५७ ॥ ५८ ॥ ५९ ॥ ६० ॥ ६१ ॥ ६२ ॥ ६३ ॥ ६४ ॥ ६५ ॥ ६६ ॥ ६७ ॥ ६८ ॥

नानाविचित्रवेषाश्रनाभाभाषास्तथैव च ॥ एतेचान्ये च बहवो गणाः शत्रुभयंकराः ॥ ४३ ॥ अनुजग्मुर्महात्मानं त्रिदशैर्द्रस्यसंमते ॥ ततः शक्त्यस्य मददद्रुगवा
 न्याकशासनः ॥ ४४ ॥ गुहायराजशार्दूलविनाशाय सुरद्विषां ॥ महास्वनां महाघटांघोतमानां सितप्रभां ॥ ४५ ॥ अरुणादित्यवर्णांचपताकांभरवर्षां ॥ ददौप
 शुपतिस्तस्मै सर्वभूतमहाचमूं ॥ ४६ ॥ उग्रां नानाप्रहरणांतपोवीर्यबलान्वितां ॥ अजेयां स्वगणैर्युक्तां नानासेनां धनंजयां ॥ ४७ ॥ अरुद्रतुल्यबलैर्युक्तां योधानामयुते
 स्त्रिभिः ॥ नसाविजानातिरणात्कदाचिद्विनिवर्तितुं ॥ ४८ ॥ विष्णुर्ददौ वैजयंतीं मालांबलविवर्धिनीं ॥ उमाददौ विरजसीव्याससीरविसप्रभे ॥ ४९ ॥ गंगाक
 मंडलुंदिव्यममृतोद्भवमुत्तमं ॥ ददौ प्रीत्या कुमाराय दंडं चैव बृहस्पतिः ॥ ५० ॥ गरुडो दयितं पुत्रं मयूरं चित्रबर्हिणं ॥ अरुणस्ताम्रचूडं च प्रददौ चरणायुधं ॥ ५१ ॥
 नागंतुवरुणो राजा बलवीर्यसमन्वितं ॥ कृष्णाजिनंततो ब्रह्मा ब्रह्मण्याय ददौ प्रभुः ॥ ५२ ॥ समरेषु जयं चैव प्रददौ लोकभावनः ॥ सेनापत्यमनुप्राप्य स्कंदो देव
 गणस्य ह ॥ ५३ ॥ शुशुभे ज्वलितो चिष्मान् द्वितीय इव पावकः ॥ ततः पारिषदैश्चैव मातृभिश्च समन्वितः ॥ ५४ ॥ ययौ दैत्यविनाशाय ह्यादयन् सुरपुंगवान् ॥ सा
 सेना नैर्ऋतीर्भीमासघटोच्छ्रितकेतना ॥ ५५ ॥ समेरीशं स्वमुरजासायुधासपताकिनी ॥ शारदीयौरिवाभातिज्योतिर्भिरिव शोभिता ॥ ५६ ॥ ततो देवविका
 यास्ते नानाभूतगणास्तथा ॥ वादयामासुरव्यग्राभेरीः शंखांश्च पुष्कलान् ॥ ५७ ॥ पटहान् झर्झरांश्चैव क्रकचान् गोविषाणिकान् ॥ आडंबरान् गोमुखांश्च द्विदि
 मांश्च महास्वनान् ॥ ५८ ॥ तुष्टुवुस्ते कुमारंतु सर्वदेवाः सवासवाः ॥ जगुश्च देवगंधर्वान् नृपुत्रान्श्चाप्सरोगणाः ॥ ५९ ॥ ततः प्रीतो महासेनस्त्रिदशैर्भ्यो वरंददौ ॥ रिपून्
 हंतास्मि समरे ये वो वधचिकीर्षवः ॥ ६० ॥ प्रतिगृह्य वरंदेवास्तस्माद्विबुधसत्तमात् ॥ प्रीतात्मानो महात्मानो मे निरेनिहतान् रिपून् ॥ ६१ ॥ सर्वेषां भूतसंघानां ह
 र्णात्नादः समुत्थितः ॥ अपूरयत लोकां स्त्रीन् वरेदत्ते महात्मना ॥ ६२ ॥ सनिर्ययौ महासेनो महत्यासेनया वृतः ॥ वधाय युधि दैत्यानां रक्षार्थं च दिव्यैकसां ॥ ६३ ॥
 व्यस्राजो जयो धर्मः सिद्धिर्लक्ष्मीर्धृतिः सृष्टिः ॥ महासेनस्य सैन्यानामग्रे जग्मुर्नराधिप ॥ ६४ ॥ सतयाभीमया देवः शूलमुद्गरहस्तया ॥ ज्वलितालातया रिष्यां
 चिप्राभरणवर्मया ॥ ६५ ॥ गदामुसलनाराचशक्तो मरुहस्तया ॥ हर्मसिंहनिनादिन्या विनयप्रययौ गृहः ॥ ६६ ॥ तं ह्यसर्वदेतेयाराक्षसादानवाससा ॥ व्य
 ह्वंत दिशः सर्वाभयो द्विषाः समंततः ॥ ६७ ॥ अभ्यद्रवन्त देवास्तान् विविधायुधपाणयः ॥ ह्येवावसततः क्रुद्धः स्कंदस्तेजोबलान्वितः ॥ ६८ ॥

॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥ २६ ॥ २७ ॥ २८ ॥ २९ ॥ ३० ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ ३३ ॥ ३४ ॥ ३५ ॥ ३६ ॥ ३७ ॥ ३८ ॥ ३९ ॥ ४० ॥ ४१ ॥ ४२ ॥ ४३ ॥ ४४ ॥ ४५ ॥ ४६ ॥ ४७ ॥ ४८ ॥ ४९ ॥ ५० ॥ ५१ ॥ ५२ ॥ ५३ ॥ ५४ ॥ ५५ ॥ ५६ ॥ ५७ ॥ ५८ ॥ ५९ ॥ ६० ॥ ६१ ॥ ६२ ॥ ६३ ॥ ६४ ॥ ६५ ॥ ६६ ॥ ६७ ॥ ६८ ॥ ६९ ॥ ७० ॥ ७१ ॥ ७२ ॥ ७३ ॥ ७४ ॥ ७५ ॥ ७६ ॥ ७७ ॥ ७८ ॥ ७९ ॥ ८० ॥ ८१ ॥ ८२ ॥ ८३ ॥ ८४ ॥ ८५ ॥ ८६ ॥ ८७ ॥ ८८ ॥ ८९ ॥ ९० ॥ ९१ ॥ ९२ ॥ ९३ ॥ ९४ ॥ ९५ ॥ ९६ ॥ ९७ ॥ ९८ ॥ ९९ ॥ १०० ॥

शक्त्यसंभगवान्भीमपुनःपुनरवाकिरत् ॥ आदयत्त्वात्मनस्तेजोहविषेद्वहवानलः ॥ ६९ ॥ अभ्यस्यमानेशक्त्यत्वे स्कंदेनामिततेजसा ॥ उस्काज्वालाभहारज
पयात्तवसुधातले ॥ ७० ॥ संहृदयंतश्चतथानिर्घाताश्चापतन्क्षितौ ॥ यथांतकालसमयेसुघोराःस्युस्तथानृप ॥ ७१ ॥ क्षिमात्येकायदाशक्तिःसुघोराःसज्जलसुनु
ना ॥ ततःकोट्योविनिष्पेतुःशक्तीनांभरतर्षभ ॥ ७२ ॥ ततःप्रीतोमहासेनोजघानभगवान्भ्रुः ॥ दैत्येद्रंतारकंनाममहाबलपराक्रमं ॥ ७३ ॥ दत्तदैत्यायुतेवीरै
र्बलिभिर्दशभिर्नृप ॥ महिषंचाष्टभिःपद्मैर्दंतंसंख्येनिजघ्नवान् ॥ ७४ ॥ त्रिपादंचायुतशतैर्जघानदशभिर्दंतं ॥ हृदोदरंनिखर्वैश्चदत्तंदशभिरीश्वरः ॥ ७५ ॥ ज
घानानुचरैःसार्धंवि विधायुधपाणिभिः ॥ तथाकुर्वतविपुलनादंवध्यत्सुशत्रुषु ॥ ७६ ॥ कुमारानुचराराजसूरयंतोदिशोदश ॥ ननृतुश्ववघल्गुश्वजहसुश्वमुदा
न्विताः ॥ ७७ ॥ शक्त्यस्यस्यतुराजेंद्रततोर्चिभिःसमंततः ॥ त्रैलोक्यंत्रासितंसर्वजृंभमाणभिरेवच ॥ ७८ ॥ दग्धाःसहसरोदैत्यानादैःस्कंदस्यचापरे ॥ पताक
प्रावधूताश्चहताःकेचित्सुरद्विषः ॥ ७९ ॥ केचिद्वंटरवत्रस्तानिषेदुर्वसुधातले ॥ केचित्प्रहरणैश्चिन्नाविनिष्पेतुर्गतायुषः ॥ ८० ॥ एवंसुरद्विषोनेकाम्बलवा
नाततार्थिनः ॥ जघानसमरेवीरःकार्तिकेयोमहाबलः ॥ ८१ ॥ बाणोनामाथदैतेयोबलेःपुत्रोमहाबलः ॥ क्रौंचंपर्वतमाश्रित्यदेवसंघानवाधत ॥ ८२ ॥ तमभ्य
यान्महासेनःसुरशत्रुमुदारधीः ॥ सकार्तिकेयस्यभयात्क्रौंचंशरणमीयिवान् ॥ ८३ ॥ ततःक्रौंचंमहामन्युःक्रौंचनादनिनादितं ॥ शक्त्याविभेदभगवान्कार्ति
केयोभिदत्तया ॥ ८४ ॥ सशालस्कंधशबलंत्रस्तवानरवारणं ॥ प्रोड्डीनोद्भ्रंतविहगंविनिष्पतितपन्नगं ॥ ८५ ॥ गोलांगूलक्षंसंघैश्चद्रवंद्रिरनुनादितं ॥ कुरंग
मविनिर्घोषनिनादितं वनांतरं ॥ ८६ ॥ विनिष्पतद्भिःशरभैःसिंहैश्चसहसाद्रुतैः ॥ शोच्यामप्रिदशांप्राप्तोरराजेवसपर्वतः ॥ ८७ ॥ विद्याधराःसमुत्पेतुस्तस्यशृं
गनिवासिनः ॥ किन्नराश्चसमुद्विग्नाःशक्तिपातरवोद्भताः ॥ ८८ ॥ ततोदैत्याविनिष्पेतुःशतशोथसहस्रशः ॥ प्रदीप्तात्पर्वतश्रेष्ठाहिचित्रांभरणसजः ॥ ८९ ॥
तान्निजघ्नुरतिक्रम्यकुमारानुचरानृपे ॥ सचैवभगवान्कुड्ढोदैत्येद्रस्यसुतंतदा ॥ ९० ॥ सहानुजंजघानाशुवृत्रदेवपतिर्यथा ॥ विभेदक्रौंचंशक्त्याचपावकिः
परवीरहा ॥ ९१ ॥ घडुधाचैकधाचैवकृत्वात्मानंमहाबलः ॥ शक्तिःक्षिमारणेत्स्यपाणिमेतिपुनःपुनः ॥ ९२ ॥ एवंप्रभाबोभगवांस्ततोभूयश्चपावकिः ॥ शोषां
दिगुणयोगेनतेजसायशसाश्रियां ॥ ९३ ॥ क्रौंचस्तेनविनिर्भिन्नोदैत्याश्चयुवशोहताः ॥ ततःसभगवादेवोनिहत्यविबुधद्विषः ॥ ९४ ॥

॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥ तस्मिन्दिनकषायायतमसत्पारं दर्शयति भगवान्सनत्कुमारस्तस्केद इत्याचक्षत इति च्छांदास्य युतस्केदस्य पूर्वपरिपहमाह केचिदिति ॥ १८ ॥ १९ ॥ १०० ॥ १०१ ॥ १०२ ॥
 सभजन्यमानो विबुधैः परहर्षमवापह ॥ ततो दुंदुभयो राजन्नेदुःशंखाश्च भारत ॥ १५ ॥ मुमुचुर्देवयोषाश्च पुष्पवर्षमनुत्तमं ॥ योगिनामीश्वरदेवं शतशो यसहस्र
 शः ॥ १६ ॥ दिव्यगंधमुपादाय ववोपुण्यश्च मारुतः ॥ गंधर्वास्तुष्टुश्चैनं यज्वानश्च महर्षयः ॥ १७ ॥ केचिदेनं व्यवस्यंति पितामहसुतं प्रभुं ॥ सनत्कुमारं सर्वेषां
 ब्रह्मयोनितमग्रजं ॥ १८ ॥ केचिन्महेश्वरसुतं केचित्पुत्रं विभावसोः ॥ उमायाः कृत्तिकानां च गंगायाम्भवदंत्युत ॥ १९ ॥ एकधा त्रिधा चैव चतुर्धा च महाबलं ॥
 योगिनामीश्वरदेवं शतशो यसहस्रशः ॥ १०० ॥ एतत्ते कथितं राजन् कार्तिकेयाभिषेचनं ॥ शृणु चैव सरस्वत्यास्तीर्थवर्यस्य पुण्यतां ॥ १०१ ॥ बभूव तीर्थप्रवरं हते
 पुसुरभ्रत्रुषु ॥ कुमारेण महाराज त्रिविष्टपमिवापरं ॥ १०२ ॥ ऐश्वर्याणि च तत्र स्थोददा वीशः पृथक् पृथक् ॥ ददौ नैर्ऋतमुख्येभ्यश्चैलोक्यं पावकात्मजः ॥ १०३ ॥
 एवं सभगवांस्तस्मिन्स्तीर्थे दैत्यकुलांतकः ॥ अभिषिक्तो महाराज देवसेनापतिः सुरैः ॥ १०४ ॥ तैजसं नाम तत्तीर्थं यत्र पूर्वमपांपतिः ॥ अभिषिक्तः सुरगणैर्वरु
 णो भरवर्षभ ॥ १०५ ॥ अस्मिन्स्तीर्थे वरेस्नात्वा स्कंदं चाभ्यर्च्य उंगली ॥ ब्राह्मणेभ्यो ददौ रुक्मं वासांस्याभरणानि च ॥ १०६ ॥ उषित्वारजनीं तत्र मापवः परस्वी
 रदा ॥ पूज्य तीर्थवरं तच्च स्पृष्ट्वा तोयं चलांगली ॥ १०७ ॥ ऋष्टः प्रीतमना श्रैवत्यभवन्मायवोत्तमः ॥ एतत्ते सर्वमाख्यातं यन्मां त्वं परिपृच्छसि ॥ यथाभिषिक्तो भग
 वान्स्कंदो देवैः समागतैः ॥ १०८ ॥ इति श्रीमहाभारतेशल्यप० गदापर्वणि बल० सारस्वतो० तारकवधे षट्चत्वारिंशोऽध्यायः ॥ ४६ ॥ ॥ ४७ ॥ ॥ ४८ ॥
 जनमेजय उवाच अत्यद्भुतमिदं ब्रह्मन् श्रुतवानस्मितत्त्वतः ॥ अभिषेकं कुमारस्य विस्तरेण यथाविधि ॥ १ ॥ यच्छ्रुत्वा पूतमात्मानं विजानामितपोधन ॥ प्र
 ष्टानि चरोमाणि प्रसन्नं च मनो मम ॥ २ ॥ अभिषेकं कुमारस्य दैत्यानां च वधं तथा ॥ श्रुत्वामेपरमाप्रीतिर्भूयः कौतूहलं हि मे ॥ ३ ॥ अपांपतिः कथं त्यस्मिन् च भि
 षिक्तः पुरा सुरैः ॥ तन्मे ब्रूहि महाप्रज्ञ कुशलोत्थसिसत्तम ॥ ४ ॥ वैशंपायन उवाच शृणुराजन्निदं चित्रं पूर्वकल्पयथा तथं ॥ आदौ कृतयुगे राजन्वर्तमाने य
 था विधि ॥ ५ ॥ वरुणं देवताः सर्वाः समेत्येदमथाब्रुवन् ॥ यथास्मान् सुरराट्शक्रो भयेभ्यः पातिसर्वदा ॥ ६ ॥ तथा त्वमपि सर्वासां सरितां वैपविर्भव ॥ वासश्चेति
 सदा देवसागरे मकरालये ॥ ७ ॥ समुद्रो यं तव वशो भविष्यति नदीपतिः ॥ सोमेन सार्धं च तव हानि वृद्धी भविष्यतः ॥ ८ ॥

॥ १०९ ॥ ११० ॥ १११ ॥ ११२ ॥ ११३ ॥ ११४ ॥ ११५ ॥ ११६ ॥ ११७ ॥ ११८ ॥ इति शल्यप० गदाप० वै० भारतभा० षट्चत्वारिंशोऽध्यायः ॥ ४६ ॥ ॥ ४७ ॥ अत्यद्भुतमिति ॥ १ ॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥

॥ १ ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ ऐलविलःकुबेरः ॥ २५ ॥ २६ ॥ २७ ॥ २८ ॥ २९ ॥ ३० ॥ ३१ ॥ ३२ ॥

एवमस्त्वितान्देवान्वरुणोवाक्यमब्रवीत् ॥ समागम्यततःसर्वैवरुणंसागरालयं ॥ १ ॥ अपांपतिंप्रचक्रुर्हिविधिदृष्टेनकर्मणा ॥ अभिपिच्यततोदेवावरुणं
यादसांपतिं ॥ १० ॥ जग्मुःस्वान्येवस्थानानिपूजयित्वाजलेश्वरं ॥ अभिपिक्तस्ततोदेवैवरुणोपिमहायशाः ॥ ११ ॥ सरितःसागसंश्रैवनदांश्चापिसरांसिच ॥
पालयामासविधिनायथादेवान्शतक्रतुः ॥ १२ ॥ ततस्तत्राप्युपसृश्वदत्वाचविविधंवसु ॥ अग्नितीर्थमहाप्राज्ञोजगामाथप्रलंबहा ॥ १३ ॥ नष्टेनदृश्यतेय
त्रशमीगर्भेद्दुताशनः ॥ लोकालोकविनाशेचप्रादुर्भूतेतदानघ ॥ १४ ॥ उपतस्थुःसुरायत्रसर्वलोकपितामहं ॥ अग्निःप्रनष्टोभगवान्कारणंचनविग्रह ॥ १५ ॥
सर्वभूतक्षयोरराजन्संपादयविभोऽनलं ॥ जनमेजयउवाच किमर्थंभगवानग्निःप्रनष्टोलोकभावनः ॥ १६ ॥ विज्ञातश्चकथंदेवैस्तन्ममाचक्ष्वतत्त्वतः ॥
वैशंपायनउवाच भृगोःशापाद्दृशंभीतोजातवेदाःप्रतापवान् ॥ १७ ॥ शमीगर्भमथासाद्यननाशभगवांस्ततः ॥ प्रनष्टेनुतदावहौदेवाःसर्वेसवासवाः ॥
॥ १८ ॥ अन्वैपंततदानपृञ्जलनंभृशदुःखिताः ॥ ततोग्नितीर्थमासाद्यशमीगर्भस्थमेवहि ॥ १९ ॥ ददृशुर्ज्वलनंतत्रवसमानंयथाविधि ॥ देवाःसर्वेनरव्याघ्रवृ
हस्पतिपुरोगमाः ॥ २० ॥ ज्वलनंतंसमासाद्यप्रीताऽभूधन्सवासवाः ॥ पुनर्यथागतंजग्मुःसर्वभक्षश्चमोभवन् ॥ २१ ॥ भृगोःशापान्महाभागयदुक्तं ब्रह्मवादि
ना ॥ तत्राप्याप्तुत्यमतिमान्ब्रह्मयोनिंजगामह ॥ २२ ॥ ससर्जभगवान्यत्रसर्वलोकपितामहः ॥ तत्रापुत्यततोब्रह्मामहदेवैःप्रभुःपुरा ॥ २३ ॥ संसर्जतीर्थानि
तथादेवतानांयथाविधि ॥ तत्रस्नात्वाचदत्वाचवसूनिविविधानिच ॥ २४ ॥ कौबेरंप्रययौतीर्थं तत्रतंन्वामहत्तपः ॥ धनाधिपत्यंसंप्राप्तोरराजन्नैलविलःप्रभुः ॥
॥ २५ ॥ तत्रस्थमेवतराजन्धनानिनिधयस्तथा ॥ उपतस्थुर्नरश्रेष्ठतर्तीर्थलांगलीबलः ॥ २६ ॥ गत्वादत्वाचविधिवद्ब्राह्मणेभ्योऽधनंददौ ॥ ददृशेत्तत्रतत्स्थानंको
बेरकाननोत्तमे ॥ २७ ॥ पुरायत्रतपस्तपंविपुलंसमहात्मना ॥ यक्षराजाकुबेरेणवरालव्याश्वपुष्कलाः ॥ २८ ॥ धनाधिपत्यंसख्यंचरुद्रेणामिततेजसा ॥ सुर
त्वंलोकपालत्वंपुत्रंचनलकूबरं ॥ २९ ॥ यत्रलेभेमहावाहो धनाधिपतिरंजसा ॥ अभिपिक्तश्चतत्रैवसमागम्यमरुदृणैः ॥ ३० ॥ वाहनंचास्यतद्वत्तंहसयुक्तंमवा
जवं ॥ विमानंपुष्पकंदिव्यंनैऋतैश्चर्यमेवच ॥ ३१ ॥ तत्रापुत्यबलोरराजन्त्वाद्यायांश्वपुष्कलान् ॥ जगामत्वरितोरामस्तीर्थंश्वेतानुलेपनः ॥ ३२ ॥

॥३३॥ इतिशल्यपर्वातर्गतगदापर्वणिनैलकंठीयेभारतभावदीपेसप्तचत्वारिंशोऽध्यायः ॥ ४७ ॥ ७ ॥ ततइति ॥१॥२॥३॥४॥५॥६॥७॥८॥९॥१०॥११॥१२॥१३॥१४॥१५॥१६॥१७॥१८॥१९॥
 निषेवितंसर्वसत्त्वैर्नाम्नावदरपाचनं ॥ नानर्तुकवनोपेतंसदापुष्पफलंशुभं ॥ ३३ ॥ इतिश्रीमहाभारतेशल्यपर्वातर्गतगदापर्वणिवलदेवती० सारस्वतोपा० स
 सचत्वारिंशोऽध्यायः ॥ ४७ ॥ ॥७७॥ वैशंपायनउवाच ततस्तीर्थवरंरामोययौवदरपाचनं ॥ तपस्विसिद्धचरितंयत्रकन्याधृतव्रता ॥ १ ॥ भस्वाजस्य
 दुहितारूपेणाप्रतिमाभुवि ॥ श्रुतावतीनामविभोकुमारीब्रह्मचारिणी ॥ २ ॥ तपश्चचारसात्युग्रंनियमैर्वहुभिर्दृता ॥ भर्तामिदेवराजःस्यादितिनिश्चित्यभामि
 नी ॥ ३ ॥ समास्तस्याव्यतिक्रान्तावद्भ्यःकुरुकुलोद्दह ॥ चरंत्यानियमांस्तांस्तांस्त्रीभिस्तीव्रान्सुदुश्चरान् ॥ ४ ॥ तस्यास्तुतेनवृत्तेनतपसाचविशांपते ॥ भक्त्या
 चभगवान्प्रीतःपरयापाकशासनः ॥ ५ ॥ आजगामाश्रमंतस्यास्त्रिदशाधिपतिःप्रभुः ॥ आस्थायरूपंविप्रपर्वसिष्ठस्यमहात्मनः ॥ ६ ॥ सातंदृष्ट्वाग्रतपसंवसि
 ष्ठतपतांवरं ॥ आचारैर्मुनिभिर्दृष्टैःपूजयामासभारत ॥ ७ ॥ उवाचनियमज्ञाचकल्याणीसाप्रियंवदा ॥ भगवंन्मुनिशार्दूलकिमाज्ञापयसिप्रभो ॥ ८ ॥ सर्वम
 घयथाशक्तितवदास्यामिसुव्रत ॥ शक्रभक्त्याचतेपाणिनदास्यामिकथंचन ॥ ९ ॥ व्रतैश्चनियमैश्चैवतपसाचतपाधन ॥ शक्रस्तोपयितव्योवैमयात्रिभुवनेश्च
 रः ॥ १० ॥ इत्युक्तोभगवान्देवःस्मयन्निवनिरीक्ष्यतां ॥ उवाचनियमंज्ञात्वासांत्वयन्निवभारत ॥ ११ ॥ उग्रंतपश्चरसिर्वैविदितामेसिसुव्रते ॥ यदर्थमयमारं
 भस्तवकल्याणिल्लदतः ॥ १२ ॥ तच्चसर्वयथाभूतंभविष्यतिवरानने ॥ तपसालभ्यतेसर्वयथाभूतंभविष्यति ॥ १३ ॥ यथास्थानानिदिव्यानिविबुधानांशुभा
 नने ॥ तपसातानिप्राप्याणितपोमूलंमहत्सुखं ॥ १४ ॥ इतिरुत्वातपोघोरंदेहंसंन्यस्यमानवाः ॥ देवत्वंयांतिकल्याणिशृणुष्वैकंवचोमम ॥ १५ ॥ पंचचैतानि
 सुभगेवदराणिशुभव्रते ॥ पंचेत्युक्त्वातुभगवान्जगामबलसूदनः ॥ १६ ॥ आमंत्र्यतांतुकल्याणींततोजप्यंजजापसः ॥ अविंदूरेततस्तस्मादाश्रमात्तीर्थमुत्तमं
 ॥ १७ ॥ इंद्रतीर्थेतिविख्यातंत्रिपुलोकेपुमानद ॥ तस्यजिज्ञासनार्थंसभगवान्याकशासनः ॥ १८ ॥ वदराणामपचनंचकारविबुधाधिपः ॥ ततःप्रतप्तासाराजन्
 वाग्यताविगतक्लमा ॥ १९ ॥ तत्पराशुचिसंवीतापावकेसमधिश्यन् ॥ अपचद्राजशार्दूलवदराणिमहाव्रता ॥ २० ॥ तस्याःपंचत्याःसुमहान्कालोगात्पुरुषर्षभा ॥
 नचस्मतान्यपच्यंतदिनंचक्षयमभ्यगात् ॥ २१ ॥ हुताशनेनदग्धश्चयस्तस्याःकाष्ठसंचयः ॥ अकाष्ठमग्निंसादृष्ट्वास्वशरीरमथादहत् ॥ २२ ॥ पादौप्रक्षिप्यसा
 पूर्वपावकेचारुदर्शना ॥ दग्धौदग्धौपुनःपादावुपावर्तयतानघ ॥ २३ ॥

॥२०॥ २१ ॥ २२ ॥ दग्धाविति उपावर्तयतापेऽपेप्रसारितवती ॥ २३ ॥

यतोऽनिदितायोगधर्मेणनिर्दोषाअतोनाचितयदिति स्वपादसंवर्धनक्षमापिदाहपीडांसेहेइतिधैर्योक्तिः ॥ २४ ॥ २५ ॥ २६ ॥ २७ ॥ २८ ॥ २९ ॥ ३० ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ ३३ ॥ ३४ ॥ ३५ ॥
 चरणौदत्तमानौचनावितयदनिदिता ॥ कुर्वाणादुष्करं कर्ममहर्षिप्रियकाम्यया ॥ २४ ॥ नवैमनस्यंतस्यास्तुमुखभेदोथवाभवत् ॥ शरीरमग्निनादीप्यजलम
 ध्येवहर्षिता ॥ २५ ॥ तच्चास्यावचनंनित्यमवर्तद्दुदिभारत ॥ सर्वथावदराण्येवपक्तव्यानीतिकन्यका ॥ २६ ॥ सातन्मनसिकृत्वैवमहर्षेर्वचनंशुभा ॥ अपचद्
 दराण्येवनचापच्यंतभारत ॥ २७ ॥ तस्यास्तुचरणौवह्निर्ददाहभगवान्स्वयं ॥ नचतस्यामनोदुःखंस्वल्पमप्यभवत्तदा ॥ २८ ॥ अथतत्कर्मदृष्ट्वास्याःप्रीतस्त्रिभु
 वनेश्वरः ॥ ततःसंदर्शयामासकन्यायैरूपमात्मनः ॥ २९ ॥ उवाचचसुरश्रेष्ठस्तांकन्यांसुदृढव्रतां ॥ प्रीतोस्मितेशुभेभक्त्यातपसानियमेनच ॥ ३० ॥ तस्माद्यो
 भिमतःकामःसतेसंपत्स्यतेशुभे ॥ देहंत्यक्त्वा महाभागेत्रिदिवेमयिवत्स्यसि ॥ ३१ ॥ इदंचतेतीर्थवरंस्विरंलोकेभविष्यति ॥ सर्वपापापहंसुभ्रुनाघ्रावदरपाच
 नं ॥ ३२ ॥ विख्यातंत्रिपुलोकेपुत्रहर्षिभिरभिपुत्रं ॥ अस्मिन्खलुमहाभागेशुभेतीर्थवरेनघे ॥ ३३ ॥ त्यक्त्वासमर्षयोजग्मुर्हिमवंतमुरुंधतां ॥ ततस्तेवैमहाभागा
 गत्वातत्रसुसंशिताः ॥ ३४ ॥ कृत्यर्थफलमूलानिसमाहर्तुंययुःकिल ॥ तेषां वृत्त्यर्थिनांतत्रवसतांहिमवदने ॥ ३५ ॥ अनावृष्टिरनुप्राप्तातदाद्वादशवार्षिकी ॥ ते
 कृत्वाचाश्रमंतत्रन्यवसंततपस्विनः ॥ ३६ ॥ अरुंधतीततोदृष्ट्वातीव्रंनियममास्थितां ॥ ३७ ॥ अथागमत्रिनय
 नःसुप्रीतोवरदस्तदा ॥ ब्राह्मंरूपंततःकृत्वामहादेवोमहायशाः ॥ ३८ ॥ तामभ्येत्याब्रवीद्देवोभिक्षामिच्छाम्यहंशुभे ॥ प्रत्युवाचततःसातंब्राह्मणंचारुंदर्शनां ॥
 ॥ ३९ ॥ त्वाणोन्नसंचयोविप्रवदराणीहभक्षय ॥ ततोब्रवीन्महादेवःपचंस्वैतानिसुव्रते ॥ ४० ॥ इत्युक्त्वासाऽपचत्तानिब्राह्मणप्रियकाम्ययां ॥ अधिश्रित्यसमिद्धे
 ग्रौवदराणियशस्विनी ॥ ४१ ॥ दिव्यामनोरमाःपुण्याःकथाःशुश्रावसातदा ॥ अतीतासात्वनावृष्टिर्घोराद्वादशवार्षिकी ॥ ४२ ॥ अनश्रंत्याःपचंत्याश्चशृण्वं
 त्याश्चकथाःशुभाः ॥ दिनोपमःसतस्याथकालोनीतःसुदारुणः ॥ ४२ ॥ ततस्तुमुनयःप्राप्ताःफलान्यादायपर्वतात् ॥ ततःसभगवान्प्रातःप्रोवाचारुंधतीततः ॥
 ॥ ४४ ॥ उपसर्पस्वधर्मज्ञेयथापूर्वमिमानृषीन् ॥ प्रीतोस्मितवधर्मज्ञेतपसानियमेनच ॥ ४५ ॥ ततःसंदर्शयामासस्वरूपंभगवान्हरः ॥ ततोब्रवीत्तदतिभ्यस्त
 स्याश्चचरितंमहत् ॥ ४६ ॥ भवद्भिर्हिमवत्पृष्टेयत्तपःसमुपार्जितं ॥ अस्याश्चयत्तपोविप्रानसमंतन्मतंमम ॥ ४७ ॥ अनयाहितपस्विन्यातपस्तमंसुदुश्चरं ॥ अन
 श्रंत्यापचंत्याचसमाद्वादशवारिताः ॥ ४८ ॥

॥ ३६ ॥ ३७ ॥ ३८ ॥ ३९ ॥ ४० ॥ ४१ ॥ ४२ ॥ ४३ ॥ ४४ ॥ ४५ ॥ ४६ ॥ ४७ ॥ ४८ ॥

॥ ४९ ॥ ५० ॥ ५१ ॥ ५२ ॥ ५३ ॥ ५४ ॥ विशेषःसमर्पितःवन्हौदेहोपिन्यस्तः पादयोःसमर्पणादितिभावः ॥ ५५ ॥ ५६ ॥ ५७ ॥ ५८ ॥ ५९ ॥ ६० ॥ ६१ ॥ ६२ ॥ ६३ ॥ ६४ ॥ ६५ ॥
 ततःप्रोवाचभगवांस्तामेवारुंधतीपुनः ॥ वरं वृणीष्वकल्याणियत्तेऽभिलपितं तद्वदि ॥ ४९ ॥ सात्रवीत्पृथुताघाक्षादेवंसप्तर्षिसंसदि ॥ भगवान्यदिमेप्रीतस्ती
 र्यस्यादिदमद्भुतं ॥ ५० ॥ सिद्धदेवर्षिदयितं नाम्नावदरपाचनं ॥ तथास्मिन्देवदेशत्रिरात्रमुषितःशुचिः ॥ ५१ ॥ प्राप्नुयादुपवासेनफलं द्वादशवार्षिकं ॥ एवम
 स्त्वितितांदेवःप्रत्युवाचतपस्विनीं ॥ ५२ ॥ सप्तर्षिभिस्तुतोदेवस्ततो लोकंययौतदा ॥ ऋपयोविस्मयंजग्मुस्तां दृष्ट्वाचाप्यरुंधतीं ॥ ५३ ॥ अश्रांतांचाविवर्णांचि
 क्षुत्पिपासाऽसमायुतां ॥ एवंसिद्धिःपराप्राप्ता अरुंधत्याविशुद्धया ॥ ५४ ॥ यथात्वयामहाभागोमदर्थं संशितव्रते ॥ विशेषो हित्वया भद्रे व्रतेत्यस्मिन्समर्पितः ॥
 ॥ ५५ ॥ तथाचेदं ददाम्यग्रनियमेन सुतोपितः ॥ विशेषंतवकल्याणि प्रयच्छामिवरं वरे ॥ ५६ ॥ अरुंधत्यावरस्तस्यायोदत्तो वैमहात्मना ॥ तस्यचाहंप्रभावेनत
 वकल्याणितेजसा ॥ ५७ ॥ प्रवक्ष्यामिपरंभूयोवरमत्रयथाविधि ॥ यस्त्वेकारजनींतीर्थेवत्स्यतेसुसमाहितः ॥ ५८ ॥ सस्नात्वाप्राप्स्यतेलोकान्देहन्यासात्सुदु
 र्लभान् ॥ इत्युक्त्वाभगवान्देवःसहस्राक्षःप्रतापवान् ॥ ५९ ॥ श्रुतावतीततःपुण्यांजगामत्रिदिवंपुनः ॥ गतेवज्रधरंराजंस्तत्रवर्षंपपातह ॥ ६० ॥ पुष्पाणमंभर
 तश्रेष्ठदिव्यानांपुण्यगंधिनां ॥ देवदुंदुभयश्चापिनेदुस्तत्रमहास्वनाः ॥ ६१ ॥ मारुतश्चववौपुण्यःपुण्यगंधोविशांपते ॥ उत्सृज्यतुशुभादेहंजगामास्यचभार्य
 तां ॥ ६२ ॥ तपसाग्रेणतंलब्ध्वातेनरमेसहाच्युत ॥ जनमेजयउवाच कातस्याभगवन्माताकंसं वृद्धाचशोभना ॥ ६३ ॥ श्रांतुमिच्छाम्यहंविप्रपरंकौतूहलं
 हिमे ॥ वैशंपायनउवाच भरद्वाजस्यविप्रर्षेःस्कन्धरेतोमहात्मनः ॥ ६४ ॥ दृष्ट्वाप्सरसमायांतीघृताचीं पृथुलोचनां ॥ सतुजग्राहतद्रतःकरणजपतांवरः ॥
 ॥ ६५ ॥ तदापतत्पर्णपुटेतत्रसासंभवत्सुता ॥ तस्यास्तुजातकर्मादिकृत्वासर्वतपोधनः ॥ ६६ ॥ नामचास्याःसरुतवान्भरद्वाजोमहामुनिः ॥ श्रुतावतीतिधर्मा
 त्मादेवर्षिगणसंसदि ॥ स्वचतामाश्रमेन्यस्यजगामहिमवहनं ॥ ६७ ॥ तत्राप्युपस्पृश्यमहानुभावोवसूनिदत्वाचमहाद्विजेभ्यः ॥ जगामतीर्थसुसमाहितात्माश
 ऋस्यवृष्णिप्रवरस्तदानीं ॥ ६८ ॥ इतिश्रीमहाभारतेश० गदाप० बलदेवतीर्थ० सारस्वतो० वदरपाचनतीर्थकथनेअष्टचत्वारिंशोऽध्यायः ॥ ४८ ॥ ॥ ६९ ॥
 वैशंपायनउवाच इंद्रतीर्थततोगत्वायदूनांप्रवरोबलः ॥ विप्रेभ्योधनरत्नानिददौस्नात्वायथाविधि ॥ १ ॥ तत्रत्यमरराजोसावीजेऋतुशतेनच ॥ बृहस्पतेश्च
 देवेशःप्रददौविपुलंधनं ॥ २ ॥ ॥ ६६ ॥ ६७ ॥ ६८ ॥ इतिशल्यांतर्गतगदापर्वणि नैलकंठीये भारतभावदीपे अष्टचत्वारिंशोऽध्यायः ॥ ४८ ॥ ॥ ६९ ॥ इंद्रतीर्थमिति ॥ १ ॥ २ ॥

जाह्नव्यानुपुष्टान् ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ साजाविअजाभिरविभिश्चसहितदानं ॥ १० ॥ ११ ॥ आनयामासमुनोनित्यनुषज्यते राजसूयंकर्तुमितिशेषः ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥
 निरर्गलान्सजाह्नव्यान्सर्वान्विविधदक्षिणान् ॥ आजहारकृतंस्तत्रयथोक्तान्वेदपारगैः ॥ ३ ॥ तान्कृतून्भरतश्रेष्ठशतकृत्वोमहाद्युतिः ॥ पूरयामासविधिवत्त
 तःस्व्यातःशतक्रतुः ॥ ४ ॥ तस्यनाम्नाचततीर्थंशिवंपुण्यंसनातनं ॥ इंद्रतीर्थमितिख्यातंसर्वपापप्रमोचनं ॥ ५ ॥ उपस्पृश्यचतत्रापिविधिवन्मुसलायुधः ॥ ब्रा
 ह्मणान्पूजयित्वाचसदाच्छादनभोजनैः ॥ ६ ॥ शुभंतीर्थवरंतस्माद्रामतीर्थंजगामह ॥ यत्ररामोमहाभागोभार्गवःसुमहातपाः ॥ ७ ॥ असकृत्पृथिवींजित्वा
 हतक्षत्रियपुंगवां ॥ उपाध्यायंपुरस्कृत्यकश्यपंमुनिसत्तमं ॥ ८ ॥ अयजद्वाजपेयेनसोश्वमेधशतेनच ॥ प्रददौदक्षिणांचैवपृथिवींवैससागरां ॥ ९ ॥ दत्त्वाचदा
 नंविधिंनानारत्नसमन्वितं ॥ सगोहस्तिकदासीकंसाजाविगतवान्वनं ॥ १० ॥ पुण्येतीर्थवरेतत्रदेवब्रह्मर्षिसविते ॥ मुनींश्चैवाभिवाद्याथयमुनातीर्थमागमत्
 ॥ ११ ॥ यत्रानयामासतदाराराजसूयंमहीपते ॥ पुत्रोदितेर्महाभागोवरुणोवैसितप्रभः ॥ १२ ॥ तत्रनिर्जित्यसंग्रामेमानुषान्देवतास्तथा ॥ वरंक्रतुंसमाजहेव
 र्गणःपरवीरहा ॥ १३ ॥ तस्मिन्क्रतुवरेवृत्तेसंग्रामःसमजायत ॥ देवानांदानवानांचत्रैलोक्यस्यभयावहः ॥ १४ ॥ राजसूयेक्रतुश्रेष्ठेनिवृत्तेजनमेजय ॥ जाय
 त्सुमहाघोरःसंग्रामःक्षत्रियान्प्रति ॥ १५ ॥ तत्रापिलांगलीदेवऋषीन्भ्यर्च्यपूजया ॥ इतरेभ्योप्यदाहानमर्थिभ्यःकामदोविभुः ॥ १६ ॥ वनमालीततोहृष्टः
 स्तूयमानोमहर्षिभिः ॥ तस्मादादित्यतीर्थंचजगामकमलेक्षणः ॥ १७ ॥ यत्रेष्ट्वाभगवान्ज्योतिर्भास्करोराजसत्तम ॥ ज्योतिषामाधिपत्यंचप्रभार्वचाभ्यपद्य
 त ॥ १८ ॥ तस्यानद्यास्तुतीरेवैसर्वदेवाःसवासवाः ॥ विश्वेदेवाःसमरुतोगंधर्वाप्सरसश्चह ॥ १९ ॥ द्वैपायनःशुकश्चैवरुष्णश्चमधुसूदनः ॥ यक्षाश्चराक्षसा
 श्चैवपिशाचाश्चविशांपते ॥ २० ॥ एतेचान्येचवहवोयोगसिद्धाःसहस्रशः ॥ तस्मिंस्तीर्थेसरस्वत्याःशिवेपुण्येपरंतप ॥ २१ ॥ तत्रहत्वापुराविष्णुरसुरीमधुकैट
 भौ ॥ आपुत्यभरतश्रेष्ठतीर्थप्रवरउत्तमे ॥ २२ ॥ द्वैपायनश्चधर्मात्मातत्रैवापुत्यभरत ॥ संप्राप्यपरमंयोगंसिद्धिंचपरमांगतः ॥ २३ ॥ असितोदेवलश्चैवत
 स्मिन्नेवमहातपाः ॥ परमंयोगमास्थायऋषिर्योगमवाप्तवान् ॥ २४ ॥ इतिश्रीमहाभारतेशल्यपर्वातर्गतगदापर्वणिबलदेवती ० सारस्वती ० एकोनपंचाशत्त
 मोऽध्यायः ॥ ४९ ॥ ॥ ५३ ॥ वैशंपायनउवाच तस्मिन्नेवतुधर्मात्मावसतिस्मतपोधनः ॥ गार्हस्थ्यं धर्ममास्थायत्यसितोदेवलःपुरा ॥ १ ॥
 ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ इतिशल्यांतर्गतगदापर्वणिबलकंठीयेभारतभावदीपेएकोनपंचाशत्तमोऽध्यायः ॥ ४९ ॥ ॥ ५३ ॥ तस्मिन्निति ॥ १ ॥

॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥ व्यतिक्रमव्यत्यक्रामत् ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥ २६ ॥ २७ ॥
 धर्मनित्यः शुचिर्दानो न्यस्तदंडो महातपाः ॥ कर्मणामनसावाचासमः सर्वेषु जंतुषु ॥ २ ॥ अक्रोधनो महाराजतुल्यनिंदात्मसंस्तुतिः ॥ प्रियाप्रियेतुल्यवृत्तिर्यम
 वत्समदर्शनः ॥ ३ ॥ कांचनेलोपभावे च समदर्शी महातपाः ॥ देवानपूजयन्नित्यमतिथींश्च द्विजैः सह ॥ ४ ॥ ब्रह्मचर्यरतो नित्यं सदा धर्मपरायणः ॥ ततोभ्येत्य
 महाभागयोगमास्थाय भिक्षुकः ॥ ५ ॥ जैगीषव्यो मुनिर्धीमांस्तस्मिंस्तीर्थे समाहितः ॥ देवलस्याश्रमे राजन्यवसत्समहाद्युतिः ॥ ६ ॥ योगनित्यो महाराजसि
 द्विप्राप्तो महातपाः ॥ तंतत्रवसमानंतु जैगीषव्यं महामुनिं ॥ ७ ॥ देवलोदर्शयन्नेव नैवायुं जतधर्मतः ॥ एवंतयोर्महाराजदीर्घकालो व्यतिक्रमत् ॥ ८ ॥ जैगीषव्यं
 मुनिवरं नददर्शयत् देवलः ॥ आहारकाले मतिमान्परित्राडुज्जनमेजय ॥ ९ ॥ उपातिष्ठतधर्मज्ञो भैक्षकाले स देवलं ॥ सदृक्काभिक्षुरूपेण प्राप्तं तत्र महामुनिं ॥ १० ॥
 गौरवं परमं चक्रे प्रीतिं च विपुलां तथा ॥ देवलस्तु यथाशक्ति पूजयामास भारत ॥ ११ ॥ ऋषिदृष्टेन विधिना समावद्धीः समाहितः ॥ कदाचित्तस्य नृपते देवलस्य म
 हात्मनः ॥ १२ ॥ चिंतासु महती जाता मुनिदृष्ट्वा महाद्युतिं ॥ समास्तु समतिक्रान्ता वद्व्यः पूजयतो मम ॥ १३ ॥ नचायमलसो भिक्षुरभ्यभापता किंचन ॥ एवं विगण
 यन्नेव सजगाम महोदधिं ॥ १४ ॥ अंतरिक्षचरः श्रीमान्कलशंगृह्य देवलः ॥ गच्छन्नेव स धर्मात्मा समुद्रं सरितां पतिं ॥ १५ ॥ जैगीषव्यंततो पश्यद्गतं प्रागेव भार
 त ॥ ततः स विस्मयश्चित्तां जगामाथामितप्रभः ॥ १६ ॥ कथं भिक्षुरयं प्राप्तः समुद्रे स्नात एव च ॥ इत्येवं चिंतयामास महर्षिरसितस्तदा ॥ १७ ॥ स्नात्वा समुद्रे विधि
 वच्छुचिर्जप्यं जजाप सः ॥ कृतजप्याह्निकः श्रीमानाश्रमं च जगाम ह ॥ १८ ॥ कलशं जलपूर्णं वै गृहीत्वा जनमेजय ॥ ततः स प्रविशन्नेव स्वमाश्रमपदं मुनिः ॥ १९ ॥
 आसीनमाश्रमे तत्र जैगीषव्यमपश्यत् ॥ नव्याहरति चैवैनं जैगीषव्यः कथंचन ॥ २० ॥ काष्ठभूतोऽश्रमपदेव सति स्म महातपाः ॥ तं दृष्ट्वा चापुतंतो ये सागरे साग
 रोपमं ॥ २१ ॥ प्रविष्टमाश्रमं चापि पूर्वमेव ददर्श सः ॥ असितो देवलो राजंश्चितयामास बुद्धिमान् ॥ २२ ॥ दृष्ट्वा प्रभावं तपसो जैगीषव्यस्य योगजं ॥ चिंतयामास रा
 जेंद्रतदा समुनिसत्तमः ॥ २३ ॥ मया दृष्टः समुद्रे च आश्रमे च कथं त्वयं ॥ एवं विगणयन्नेव समुनिर्मत्रपारगः ॥ २४ ॥ उत्पताश्रमात्तस्मादंतरिक्षं विशांपते ॥
 जिज्ञासार्थं तदा भिक्षोर्जैगीषव्यस्य देवलः ॥ २५ ॥ सोऽंतरिक्षचरान् सिद्धान् समपश्यत्समाहितान् ॥ जैगीषव्यंचतैः सिद्धैः पूज्यमानमपश्यत् ॥ २६ ॥ ततोऽसितः
 सुसंरब्धो व्यवसायी दृढव्रतः ॥ अपश्यद्वैततोयातं जैगीषव्यंस देवलः ॥ २७ ॥

॥ २८ ॥ २९ ॥ ३० ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ ३३ ॥ ३४ ॥ ३५ ॥ ३६ ॥ ३७ ॥ ३८ ॥ ३९ ॥ ४० ॥ ४१ ॥ ४२ ॥ ४३ ॥ ४४ ॥ ४५ ॥ ४६ ॥ भूतार्थयथाभूतार्थ ॥ ४७ ॥ ४८ ॥ उत्पत्तब्रह्म
 तस्मात्तुपितृलोकं तं ब्रजंतं सोन्वपश्यत ॥ पितृलोकाच्च तं यातं याम्यं लोकमपश्यत ॥ २८ ॥ तस्मादपिस मुत्पत्य सोमलोकमभिपुतं ॥ ब्रजंतमन्वपश्यत्स जैगीपव्यं
 महामुनिं ॥ २९ ॥ लोकान्समुत्पतंतं तु शुभानेकांतयाजिनां ॥ ततोऽग्निहोत्रिणां लोकांस्ततश्चाप्युत्पत्तह ॥ ३० ॥ दर्शचपौर्णमासंचये यजंतितपोधनाः ॥ ते
 भ्यः सदृशेधीर्माँल्लोकेभ्यः पशुयाजिनां ॥ ३१ ॥ ब्रजंतं लोकममलमपश्यद्देवपूजित ॥ चातुर्मास्यैर्वहुविधैर्यजंतैतपोधनाः ॥ ३२ ॥ तेषां स्थानं ततो यातं त
 थाग्निष्टोमयाजिनां ॥ अग्निपुतेन च तथा ये यजंतितपोधनाः ॥ ३३ ॥ तस्थानमनुसंप्राप्तमन्वपश्यत देवलः ॥ वाजपेयं क्रतुवरं तथा बहुसुवर्णकं ॥ ३४ ॥ आहरं
 तिमहाप्राज्ञास्तेषां लोकेष्वपश्यत ॥ यजंतराजसूयेन पुंडरीकेण चैव ये ॥ ३५ ॥ तेषां लोकेष्वपश्यत्स जैगीपव्यं स देवलः ॥ अश्वमेधं क्रतुवरं नरमेधं तथैव च ॥ ३६ ॥
 आहरंति नरश्रेष्ठास्तेषां लोकेष्वपश्यत ॥ सर्वमेधं च दुष्प्रापं तथा सौत्रामणिचये ॥ ३७ ॥ तेषां लोकेष्वपश्यत्स जैगीपव्यं स देवलः ॥ द्वादशाहैश्च सत्रैश्च यजंतै विवि
 धैर्नृप ॥ ३८ ॥ तेषां लोकेष्वपश्यत्स जैगीपव्यं स देवलः ॥ मैत्रावरुणयोर्लोकानादित्यानां तथैव च ॥ ३९ ॥ सलोकनामनुप्राप्तमपश्यत ततोऽसितः ॥ रुद्राणां च वसू
 नां च स्थानं यच्च बृहस्पतेः ॥ ४० ॥ तानि सर्वाण्यतीतानि समपश्यत्ततोऽसितः ॥ आरुह्य च गवां लोकं प्रयातो ब्रह्मसत्रिणां ॥ ४१ ॥ लोकानपश्यद्दृच्छंतं जैगीपव्यं
 ततोऽसितः ॥ त्रीं लोकानपरां विप्रमुत्पतंतं स्वतेजसा ॥ ४२ ॥ पतिव्रतानां लोकांश्च ब्रजंतं सोन्वपश्यत ॥ ततोऽमुनिवरं भूयो जैगीपव्यं तथासितः ॥ ४३ ॥ नान्वप
 श्यत लोकस्थमंतर्हितमरिंदम ॥ सांचितयन्महाभागो जैगीपव्यस्य देवलः ॥ ४४ ॥ प्रभावं सुव्रतत्वं च सिद्धियोगस्य चांतुलां ॥ असितोऽपृच्छत्तदा सिद्धौ लोके
 षु सत्तमान् ॥ ४५ ॥ प्रयतः प्रांजलिर्भूत्वा धीरस्तान् ब्रह्मसत्रिणः ॥ जैगीपव्यं नपश्यामि तं शंसध्वं महौजसं ॥ ४६ ॥ एतदिच्छाम्यहं श्रोतुं परं कौतूहलं हि मे ॥ सि
 द्धा ऊचुः शृणु देवल भूतार्थं शंसतां नो दृढव्रत ॥ ४७ ॥ जैगीपव्यः सर्वलोकं गाश्वतं ब्रह्मणो गतः ॥ वैशंपायन उवाच सश्रुत्वा वचनं तेषां सिद्धानां ब्रह्म
 सत्रिणां ॥ ४८ ॥ असिता देवलस्तूर्णमुत्पत्तपयात च ॥ ततः सिद्धास्त ऊचुर्हि देवलं पुनरेव ह ॥ ४९ ॥ न देवल गतिस्तत्र तव गंतुं न पाथन ॥ ब्रह्मणः सदनं विप्रजै
 गीपव्यां यदाभवान् ॥ ५० ॥ वैशंपायन उवाच तेषां तद्वचनं श्रुत्वा सिद्धानां देवलः पुनः ॥ आनुपूर्व्येण लोकांस्तान्सर्वानवततार ह ॥ ५१ ॥ स्वमाश्रमपदं पु
 ण्यमाजगाम पतत्रिवत् ॥ प्रविशन्नेव चापश्यत्स जैगीपव्यं स देवलः ॥ ५२ ॥

लोकं गंतुमिति शेषः पपात च गेनात् ॥ ४९ ॥ ५० ॥ ५१ ॥ ५२ ॥

॥ ५३ ॥ ५४ ॥ ५५ ॥ संन्यासेकताबुद्धियेनतं ॥ ५६ ॥ सर्वाः क्रियाः उत्सर्गेष्व्यादयः ॥ ५७ ॥ ५८ ॥ मोक्षसंन्यासं त्यक्तुं मनोदधे उत्सृष्टानामग्नीनां पुनराधानं कर्तुं मेच्छत् ॥ ५९ ॥ ६० ॥ ६१ ॥ ६२ ॥
 ॥ ६३ ॥ ६४ ॥ ६५ ॥ जैगीपव्ये तत्त्वविदितपो नास्ति पूर्वस्य तपसो दग्धत्वात् क्रियमाणस्य चाश्लेषात् तथा च श्रुती भवतः तद्यथैषी कतूलमग्नौ प्रोतं प्रदूयते त्रंहास्य सर्वेषाम्पानः प्रदूयते तद्यथा पुष्करपलाशो आ
 ततो बुद्ध्या व्यगणयद्देवलो धर्मयुक्तया ॥ दृष्ट्वा प्रभावं तपसो जैगीपव्यस्य योगजं ॥ ५३ ॥ ततो ब्रवीन्महात्मानं जैगीपव्यं स देवलः ॥ विनयावनतो राजन्नुपसर्प्य
 महामुनिं ॥ ५४ ॥ मोक्षधर्मसमास्था तु मिच्छेयं भगवन्नहं ॥ तस्य तद्वचनं श्रुत्वा उपदेशं चकार सः ॥ ५५ ॥ विधिं च योगस्य परं कर्मार्थकार्यस्य शास्त्रतः ॥ संन्यास
 कृतबुद्धितंततो दृष्ट्वा महत्तपाः ॥ ५६ ॥ सर्वाश्वास्य क्रियाश्चक्रे विधिदृष्टेन कर्मणा ॥ संन्यासकृतबुद्धितं भूतानि पितृभिः सह ॥ ५७ ॥ ततो दृष्ट्वा प्ररुरुदुःकोस्मा
 न्संविभजिष्यति ॥ देवलस्तु वचः श्रुत्वा भूतानां करुणं तथा ॥ ५८ ॥ दिशो दशव्याहरतां मोक्षं त्यक्तुं मनोदधे ॥ ततस्तु फलमूलानि पवित्राणि च भारत ॥ ५९ ॥ पु
 ष्पाण्योपधयश्चैव रोहयंति सहस्रशः ॥ पुनर्नो देवलः क्षुद्रो नृनं छेत्स्यति दुर्मतिः ॥ ६० ॥ अभयं सर्वभूतेभ्यो धादत्वानावबुध्यते ॥ ततो भूयो व्यगणयत्स्वबुद्ध्या
 मुनिसत्तमः ॥ ६१ ॥ मोक्ष्ये गार्हस्थ्यधर्मवा किं नु श्रेयस्करं भवेत् ॥ इति निश्चित्य मनसा देवलं राजसत्तम ॥ ६२ ॥ त्यक्त्वा गार्हस्थ्यधर्मसमोक्षधर्ममरोचयत् ॥
 एवमादीनि संचित्य देवलो निश्चयात्ततः ॥ ६३ ॥ प्राप्तवान्परमां सिद्धिं परं योगं च भारत ॥ ततो देवाः समागम्य बृहस्पतिपुरोगमाः ॥ ६४ ॥ जैगीपव्यं तपश्चास्य
 प्रशंसंति तपस्विनः ॥ अथा ब्रवीद्दृषिवरो देवान् चैव नारदस्तथा ॥ ६५ ॥ जैगीपव्ये तपो नास्ति विस्मापयति यो सितं ॥ तमेवं वादिनं धीरं प्रत्यूचुस्ते दिवौकसः ॥ ६६ ॥
 नैवमित्येव शंसंतो जैगीपव्यं महामुनिं ॥ नातः परतरं किंचित्तुल्यमस्ति प्रभावतः ॥ ६७ ॥ तेजसस्तपसश्चास्य योगस्य च महात्मनः ॥ एवं प्रभावो धर्मात्सा जैगीष
 व्यस्तथासितः ॥ तयोरिदं स्थानवरं तीर्थं चैव महात्मनोः ॥ ६८ ॥ तत्राप्युपसृश्य ततो महात्मा दत्त्वा च वित्तं हलभृद्भिर्जोभ्यः ॥ अवाप्य धर्मपरमार्थकर्मजिगाम सो
 मस्य महत्सुतीर्थं ॥ ६९ ॥ इति श्रीमहाभारतेशल्यपर्वान्तर्गतगदापर्वणि बलदेवती ० सारस्व ० पंचाशत्तमोऽध्यायः ॥ ५० ॥ ॥ ७३ ॥ ॥ ७३ ॥ वैशंपायन
 उवाच यत्रेजिवानुदुपतीराजसूयेन भारत ॥ तस्मिंस्तीर्थे महानासीत्संग्रामस्तारकामयः ॥ १ ॥ तत्राप्युपसृश्य बलो दत्त्वा दानानि चात्मवान् ॥ सारस्वतस्य
 धर्मात्सामुनेस्तीर्थं जगाम ह ॥ २ ॥ तत्र द्वादशवार्षिक्यामनादृष्ट्यां द्विजोत्तमान् ॥ वेदानध्यापयामास पुरा सारस्वतो मुनिः ॥ ३ ॥

पोनश्लिष्यंत एवमेवामुष्मिन्पापं कर्मनाश्लिष्यत इति ॥ ६६ ॥ ६७ ॥ असितः देवलः ॥ ६८ ॥ ६९ ॥ इति श ० गदा ० नै ० भारतभा ० पंचाशत्तमोऽध्यायः ॥ ५० ॥ ॥ ७३ ॥ यत्रेति ॥ १ ॥ २ ॥ ३ ॥

॥ १॥ २॥ ३॥ ४॥ ५॥ ६॥ ७॥ ८॥ ९॥ १०॥ ११॥ १२॥ १३॥ १४॥ १५॥ १६॥ १७॥ १८॥ १९॥ २०॥ २१॥ २२॥ २३॥ २४॥ २५॥ २६॥ २७॥ २८॥ २९॥

जनमेजय उवाच कथं द्वादशवर्षिक्यामनादृष्ट्यां द्विजोत्तमन् ॥ ऋषीन्ध्यापयामस्सपुससारस्वतोमुनिः ॥ १४ ॥ वैशंपायन उवाच आसीत्पर्वमहा
सुत्रमुनिर्ध्यामान्महातपाः ॥ दधीच इति विख्यातो ब्रह्मचारी जितेन्द्रियः ॥ ५ ॥ तस्यात्तितपसः शक्रो विभ्रेतिसततं विभो ॥ नसलोभयितुं शक्यः फलैर्षु विवैश्वि ॥
॥ ६ ॥ प्रसोभनार्थं तस्याश्च प्राहिणोत्पाकशासनः ॥ दिव्यामप्सरसंपुण्यां दर्शनीयामलंबुषां ॥ ७ ॥ तस्य तर्पयतो देवान् सरस्वत्यां महात्मनः ॥ समीपतो महाराजसो
पातिष्ठत भाविनी ॥ ८ ॥ तां दिव्यवपुषं दृष्ट्वा तस्य र्षेर्भावितात्मनः ॥ रेतःस्कन्धं सरस्वत्यां तस्माजग्राहनिभ्रगा ॥ ९ ॥ कुक्षौ चाप्यदधद्दृष्टतद्रेतः पुरुषर्षभ ॥ सादयो
रघतंगर्भपुत्रहेतोर्महानदी ॥ १० ॥ सुषुवे चापि समये पुत्रं सासरितां वरा ॥ जगाम पुत्रमादाय तच्छिप्रतिचप्रभो ॥ ११ ॥ ऋषिसंसदितं दृष्ट्वा सा नदी मुनिसत्त
मं ॥ ततः प्रोवाच राजेंद्र ददती पुत्रमस्य तं ॥ १२ ॥ ब्रह्मर्षे तव पुत्रो यं त्वद्भक्त्या धारितो मया ॥ दृष्ट्वा तेप्सरसं रेतो यत्स्कन्धं प्रागलंबुषां ॥ १३ ॥ तत्कुक्षिणा वै ब्रह्मर्षे त्व
द्भक्त्या पृतवत्यहं ॥ न विनाशमिदं गच्छेत्स्वत्ते जइति निश्चयात् ॥ १४ ॥ प्रतिगृहीष्वपुत्रं स्वमया दत्तमनिंदितं ॥ इत्युक्तः प्रतिजग्राह प्रीतिं चावाप पुष्कली ॥ १५ ॥
स्वमुतं चाप्यजिघत्सं मूर्ध्नि प्रेम्णा द्विजोत्तमः ॥ परिष्वज्य चिरं कालं तदा भरतसत्तम ॥ १६ ॥ सरस्वत्यै वरं प्रादात्प्रायमाणो महामुनिः ॥ विश्वे देवाः समितरोर्मघ
वाप्सरसांगणाः ॥ १७ ॥ ऋषियास्यंति सुभगे तर्प्यमाणास्तवांभसा ॥ इत्युक्त्वा सतु तृष्ठाववचो भिर्वै महानदी ॥ १८ ॥ प्रीतः परमदृष्टात्मा यथा कच्छुं पार्थिव ॥
प्रसुतासि महाभागे सरसो ब्रह्मणः पुरा ॥ १९ ॥ जानंति त्वांसरिच्छ्रेष्ठे मुनयः संशितव्रताः ॥ मम प्रियकरो चापि सततं प्रियदर्शने ॥ २० ॥ तस्मात्सारस्वतः पुत्रो
महांशे वर्यणिनि ॥ तवैव नाम्ना प्रथितः पुत्रस्ते लोकभावनः ॥ २१ ॥ सारस्वत इति ख्यातो भविष्यति महातपाः ॥ एष द्वादशवर्षिक्यामनादृष्ट्यां द्विजर्षभान् ॥ २२ ॥
सारस्वतो महाभागे वेदानध्यापयिष्यति ॥ पुण्याभ्यश्च सस्मिन् स्वसदा पुण्यतमा शुभे ॥ २३ ॥ भविष्यति महाभागे मत्प्रसादात्सरस्वति ॥ एवं सा संस्तुता मे नवरत्न
द्व्यामहानदी ॥ २४ ॥ पुत्रमादाय मुदिता जगाम भरतर्षभ ॥ एतस्मिन्नेव काले तु विरोधे देवदानवैः ॥ २५ ॥ शक्रः प्रहरणान्वेषी लोकं स्त्रीन् च चारहं ॥ नवीप
लेभे भगवान् शक्रः प्रहरणं तदा ॥ २६ ॥ यद्वै तेषां भवेद्योग्यं वधाय विबुधद्विषां ॥ ततो ब्रवीत्सुरान् शक्रो नमेशक्यामहासुसः ॥ २७ ॥ ऋतेऽस्थिभिर्दधीचस्य निहं
तं विवैश्वि ॥ तस्मात्स्य भविष्ये पुत्रो याच्यतां सुस्वत्तमाः ॥ २८ ॥ दधीचास्थिनिदेही जितेर्षिष्यसरेरिपून् ॥ सच तैर्याचितोऽस्ती नित्यमादृषिपरमैः ॥ २९ ॥

॥ ३० ॥ ३१ ॥ परमर्षिणाऽधीचिना सदेहस्तपसासंभृतः ॥ ३२ ॥ ३३ ॥ अस्यमुनेः ॥ ३४ ॥ तेनतदस्थिजेनवज्जेण ॥ ३५ ॥ नवतीर्नवदशाधिकीअष्टशती ॥ ३६ ॥ ३७ ॥ ३८ ॥ ३९ ॥ ४० ॥ ४१ ॥ ४२ ॥ ४३ ॥ ४४ ॥

प्राणत्यागंकुरुश्रेष्ठचकारैवाविचारयन् ॥ सलोकानक्षयाम्नासोदेवप्रियकरस्तदा ॥ ३० ॥ तस्यास्थिभिरथोशक्रःसंप्रहृष्टमनास्तदा ॥ कार्यामासदिव्यानि
 नानाप्रहरणानिच ॥ ३१ ॥ गदावज्जाणिचक्राणिगुरुदंडांश्चपुष्कलान् ॥ सहितीत्रेणतपसासंभृतःपरमर्षिणा ॥ ३२ ॥ प्रजापतिसुतेनाथभृगुणालोकभावं
 नः ॥ अतिकायःसतेजस्वीलोकसारोविनिर्मितः ॥ ३३ ॥ जज्ञेशैलगुरुःप्रांशुर्महिम्नाप्रथितःप्रभुः ॥ नित्यमुद्विजतेचास्यतेजसःपाकशोसनः ॥ ३४ ॥ तेनवज्जे
 णभगवान्मंत्रयुक्तेनभारत ॥ भृशंक्रोधविस्फुरेनब्रह्मतेजोद्भवेनच ॥ ३५ ॥ दैत्यदानववीराणांजघाननवतीर्नवा ॥ अथकालेव्यतिक्रान्तेमहत्यतिभयंकरे ॥ ३६ ॥
 अनादृष्टिरनुप्राप्ताराजनद्वादशवार्षिकी ॥ तस्यांद्वादशवार्षिक्यामनावृष्ट्यामहर्षयः ॥ ३७ ॥ वृत्त्यर्थंप्राद्रवन्नराजनक्षुधार्ताःसर्वतोदिशं ॥ दिग्भ्यस्तान्प्रद्रुतान्दृ
 ष्ट्वामुनिःसारस्वतस्तदा ॥ ३८ ॥ गमनायमतिचक्रेतंप्रोवाचसरस्वती ॥ नगंतव्यमितःपुत्रतवाहारमहंसदा ॥ ३९ ॥ दास्यामिमत्स्थप्रवरानुष्यतामिहभारत ॥ इ
 त्युक्तस्तर्पयामाससपितृनृदेवतास्तथा ॥ ४० ॥ आहारमकरोन्नित्यंप्राणान्वेदांश्चधारयन् ॥ अयतस्यामनावृष्ट्यामतीतायांमहर्षयः ॥ ४१ ॥ अन्योन्यंपरिपप्र
 च्छुःपुनःस्वाध्यायकारणात् ॥ तेषांक्षुधापरीतानांनष्टावेदाभिधावतां ॥ ४२ ॥ सर्वेषामेवराजेंद्रनकश्चित्प्रतिभानवान् ॥ अथकश्चिदृषिस्तेषांसारस्वतमुपेयिवा
 न् ॥ ४३ ॥ कुर्वाणंसंशितात्मानंस्वाध्यायमृषिसत्तमं ॥ सगत्वाचष्टेभ्यश्चसारस्वतमतिप्रभं ॥ ४४ ॥ स्वाध्यायममरप्रस्थंकुर्वाणंविजनेवने ॥ ततःसर्वेसमा
 जग्मुस्तत्रराजन्महर्षयः ॥ ४५ ॥ सारस्वतंमुनिश्रेष्ठमिदमूचुःसमागताः ॥ अस्मानध्यापयस्वेतितानुवाचततोमुनिः ॥ ४६ ॥ शिष्यत्वमुपगच्छध्वंविधिषड्भि
 मेत्युत ॥ तत्राब्रुवन्मुनिगणाबालस्त्वमसिपुत्रक ॥ ४७ ॥ सतानाहनमेधमो नश्येदितिपुनर्मुनीन् ॥ योत्स्यधर्मेणवैब्रूयाद्गृहीयाद्योष्यधर्मतः ॥ ४८ ॥ हीयेतांता
 ब्रुभौक्षिप्रस्यातांवावैशिणावुभौ ॥ नहायनैर्नपलितैर्नवित्तेननबंधुभिः ॥ ४९ ॥ ऋषयश्चक्रिरेधर्मयोनूचानःसनोमहान् ॥ एतच्छ्रुत्वावचस्तस्यमुनयस्तेविषा
 नतः ॥ ५० ॥ तस्माद्देदाननुप्राप्यपुनर्धर्मंप्रचक्रिरे ॥ षष्टिर्मुनिसहस्राणिशिष्यत्वंप्रतिषेदिरे ॥ ५१ ॥ सारस्वतस्यविप्रर्षेर्वेदस्वाध्यायकारणात् ॥ मुष्टिर्मुष्टिततः
 सर्वेद्वर्षाणित्द्युपाहरन् ॥ तस्यात्सनार्थंविप्रर्षेर्बालस्यापिवशेस्थिताः ॥ ५२ ॥

॥ ४५ ॥ ४६ ॥ ४७ ॥ ४८ ॥ ४९ ॥ ५० ॥ ५१ ॥ ५२ ॥

॥ ५३ ॥ इति शान्तिपर्वतर्गतमहापर्वणि नैलकंदीये भारवदीये एकपंचाशत्तमोऽध्यायः ॥ ५१ ॥ ॥ ११ ॥ ॥ १२ ॥ ॥ १३ ॥ ॥ १४ ॥ ॥ १५ ॥ ॥ १६ ॥ ॥ १७ ॥ ॥ १८ ॥ ॥ १९ ॥

तत्रापि दत्वा कसुरो हि षेयो महाबलः केशवपूर्वजो य ॥ जगाम तीर्यमुदितः क्रमेण स्यात्तं महद्दृक्कन्यास्मयत्र ॥ ५३ ॥ इति श्रीमहाभारतेशान्तिपर्वतर्गतमहा
पर्वणि बलदेवती ० सारस्व ० एकपंचाशत्तमोऽध्यायः ॥ ५१ ॥ जनमेजय उवाच कथं कुमारी भगवन्तपोयुक्ता त्वभूत्पुरा ॥ किमर्थं च तपस्ते वैको वा स्या
नियमो भवत् ॥ १ ॥ सुदुष्करमिदं ब्रह्मं स्वतः श्रुतमनुत्तमं ॥ आख्याहितत्त्वमखिलं यथा तपसि सा स्थिता ॥ २ ॥ वैशंपायन उवाच ऋषिरासीन्महावीर्यः
कुणिर्गर्गो महायशाः ॥ सतन्वा विपुलं राजंस्तपो वै तपतां वरः ॥ ३ ॥ मनसा यस्मृतां सुभ्रूं समुत्पादितवान् विभुः ॥ तां च दृष्ट्वा मुनिः प्रीतः कुणिर्गर्गो महायशाः ॥
॥ ४ ॥ जगाम त्रिदिवं राजन्संत्यज्येह कलेवरं ॥ सुभ्रूः सा त्वथ कल्याणी पुंडरीकनिभेक्षणा ॥ ५ ॥ महता तपसो ग्रेण कृत्वा श्रममनिदिता ॥ उपवासैः पूजयंतीपि
तृदेवांश्च सापुरा ॥ ६ ॥ तस्यास्तु तपसो ग्रेण महात्कालो त्वगान्नृप ॥ सापित्रादीयमाना पितत्र नैच्छदनिदिता ॥ ७ ॥ आत्मनः सदृशं सा तु भर्तारं नान्वपश्यत् ॥ त
तः सा तपसो ग्रेण पीडयित्वात्मनस्तनुं ॥ ८ ॥ पितृदेवार्चनरता बभूव विजनेवने ॥ सात्मानं मन्यमाना पिकृतकृत्यं श्रमान्विता ॥ ९ ॥ वार्धकेन चराजेंद्रतपसा चैव
कर्षिता ॥ सानाशक्यदा गंतुं पदात्पदमपि स्वयं ॥ १० ॥ चकार गमने बुद्धिपरलोकाय वै तदा ॥ मोक्तुकामां तु तां दृष्ट्वा शरीरं नारदो ब्रवीत् ॥ ११ ॥ असंस्कृतायाः
कन्यायाः कुतो लोकास्तत्रानघे ॥ एवमुत्श्रुतमस्माभिर्देवलोके महाव्रते ॥ १२ ॥ तपः परमकं प्राप्तं तु लोकास्त्रयाजिताः ॥ तन्नारदं वचः श्रुत्वा सा ब्रवीत् ॥ १३ ॥ समयेन त
वाद्याहं पाणिं प्रक्ष्यामि शोभने ॥ १४ ॥ इत्युक्ते चास्या जग्राह पाणिं गालवसंभवः ॥ १५ ॥ ऋषिः प्राकशृंगं वान्नामसमयं चे मम ब्रवीत् ॥ समयेन त
वाद्याहं पाणिं प्रक्ष्यामि शोभने ॥ १६ ॥ यद्येकरात्रं वस्तव्यं त्वया सह मयेति ह ॥ तथेति सा प्रतिश्रुत्य तस्मै पाणिं ददौ तदा ॥ १७ ॥ यथा दृष्टेन विधिना द्रुत्वा चार्धं त्रि
धानतः ॥ चक्रे च पाणिग्रहणं तस्योद्वाहं च गालविः ॥ १८ ॥ सारात्रावभवद्राजं स्तरुणीवरवर्णिनी ॥ दिव्याभरणवस्त्राच्च दिव्यगंधानुलेपना ॥ १९ ॥ तां दृष्ट्वा
गालविः प्रीतो दीपयंतीमिव श्रिया ॥ उवास च क्षपामेकां प्रभाते सा ब्रवीच्चतं ॥ २० ॥ यस्त्वया समयो विप्रकृतो मे तपतां वर ॥ तेनोषितास्मि भद्रं ते स्वस्तितेस्तु ब्रजा
म्यहं ॥ २१ ॥ सान्निर्गता ब्रवीद्भूयो योस्मिंस्तीर्थे समाहितः ॥ वसते रजनीमेकां तर्पयित्वा दिवौ कसः ॥ २२ ॥

॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥

॥ ३० ॥ ३१ ॥ परमर्षिणाद्धीचिना सदेहस्तपसासंभृतः ॥ ३२ ॥ ३३ ॥ अस्यमुनेः ॥ ३४ ॥ तेनतदस्थिजेनवज्जेण ॥ ३५ ॥ नवतीर्नवदशाधिकांअष्टशती ॥ ३६ ॥ ३७ ॥ ३८ ॥ ३९ ॥ ४० ॥ ४१ ॥ ४२ ॥ ४३ ॥ ४४ ॥

प्राणत्यागंकुरुश्रेष्ठचकारैवाविचारयन् ॥ सलोकानक्षयान्प्राप्तोदेवप्रियकरस्तदा ॥ ३० ॥ तस्यास्थिभिरयोशक्रःसंप्रदृष्टमनास्तदा ॥ कारयांमासदिव्यानि
 नानाप्रहरणानिच ॥ ३१ ॥ गदावज्जाणिचक्राणिगुरुदंडांश्रुपुष्कलान् ॥ सहितीत्रेणतपसासंभृतःपरमर्षिणा ॥ ३२ ॥ प्रजापतिसुतेनाथभृगुणालोकभां
 नः ॥ अतिकायःसतेजस्वीलोकसारोविनिर्मितः ॥ ३३ ॥ जज्ञेशैलगुरुःप्रांशुर्महिष्ठाप्रथितःप्रभुः ॥ नित्यमुद्विजतेचास्यतेजसःपकशीसनः ॥ ३४ ॥ तेनवज्जे
 णभगवान्मंत्रयुक्तेनभारत ॥ भृशंक्रोधविस्फुरेनब्रह्मतेजोद्भवेनच ॥ ३५ ॥ दैत्यदानववीराणांजघाननवतीर्नवा ॥ अथकालेव्यतिक्रांतेमहत्यतिभयंकरे ॥ ३६ ॥
 अनादृष्टिरनुप्राप्ताराजन्द्वादशवार्षिकी ॥ तस्यांद्वादशवार्षिक्यामनावृष्ट्यामहर्षयः ॥ ३७ ॥ वृत्त्यर्थंप्राद्रवन्राजन्क्षुधार्ताःसर्वतोदिशं ॥ दिग्भ्यस्ताज्प्रद्रुतान्दृ
 ष्वामुनिःसारस्वतस्तदा ॥ ३८ ॥ ममनायमतिचक्रेतंप्रोवाचसरस्वती ॥ नगंतव्यमितःपुत्रतवाहारमहंसदा ॥ ३९ ॥ दास्यामिमत्स्यप्रवरानुष्यतामिहभारत ॥ इ
 त्युक्तस्तर्पयामाससपितृन्देवतास्तथा ॥ ४० ॥ आहारमकरोन्नित्यंप्राणान्वेदांश्रुधारयन् ॥ अयतस्यामनावृष्ट्यामतीतायांमहर्षयः ॥ ४१ ॥ अन्योन्यंपरिपप्र
 द्युःपुनःस्वाध्यायकारणात् ॥ तेषांक्षुधापरीतानांनष्टावेदाभिधावतां ॥ ४२ ॥ सर्वेषामेवराजेंद्रनकश्चित्प्रतिभानवान् ॥ अथकश्चिदृषिस्तेषांसारस्वतमुपेयिवा
 न् ॥ ४३ ॥ कुर्वाणंसंशितात्मानंस्वाध्यायमृषिसत्तमं ॥ सगत्वाचष्टेभ्यश्चसारस्वतमतिप्रभं ॥ ४४ ॥ स्वाध्यायममरप्रस्यंकुर्वाणंविजनेवने ॥ ततःसर्वेसमा
 जग्मुस्तत्रराजन्महर्षयः ॥ ४५ ॥ सारस्वतंमुनिश्रेष्ठमिदमूचुःसमागताः ॥ अस्मानध्यापयस्वेतितानुवाचततोमुनिः ॥ ४६ ॥ शिष्यत्वमुपगच्छध्वंविधिवद्दिम
 मेत्युत ॥ तत्राब्रुवन्मुनिगणाबालस्त्वमसिपुत्रक ॥ ४७ ॥ सतानाहनमेधर्मो नश्येदितिपुनर्मुनीन् ॥ योत्थधर्मेणवैब्रूयाद्गृहीयाद्योष्यधर्मतः ॥ ४८ ॥ हीयेतांता
 वुभौक्षिप्रस्यातांवावैष्णावुभौ ॥ नहायनैर्नपलितैर्नवित्तेननबंधुभिः ॥ ४९ ॥ ऋषयश्चक्रिरेधर्मयो नूचानःसनोमहान् ॥ एतच्छ्रुत्वावचस्तस्यमुनयस्तेविधा
 नतः ॥ ५० ॥ तस्माद्देदाननुप्राप्यपुनर्धर्मप्रचक्रिरे ॥ षष्टिर्मुनिसहस्राणिशिष्यत्वंप्रतिषेदिरे ॥ ५१ ॥ सारस्वतस्यविप्रर्षेर्वेदस्वाध्यायकारणात् ॥ मुष्टिमुष्टिततः
 सर्वेदमर्षिणित्युपाहरन् ॥ तस्यासनार्थंविप्रर्षेर्वालस्यापिवशेस्थिताः ॥ ५२ ॥

॥ ४५ ॥ ४६ ॥ ४७ ॥ ४८ ॥ ४९ ॥ ५० ॥ ५१ ॥ ५२ ॥

॥ ५३ ॥ इति श्रीमहाभारतपर्वणि नैलकंठीयेऽर्जुनसंवादे एकपञ्चाशत्तमोऽध्यायः ॥ ५१ ॥ ॥१॥ ॥१॥ कथयति ॥ १ ॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥

तत्रापि दत्वा कसुरो हि षोमहाबलः केशवपूर्वजो य ॥ जगाम तीर्थमुदितः क्रमेण स्यात्तमहदृद्धकन्यास्मयत्र ॥ ५३ ॥ इति श्रीमहाभारतपर्वणि नैलकंठीयेऽर्जुनसंवादे एकपञ्चाशत्तमोऽध्यायः ॥ ५१ ॥ जनमेजय उवाच कथं कुमारी भगवन् तपोयुक्ता ह्यभूत्पुरा ॥ किमर्थं च तपस्तेषु को वा स्यात् प्रवृत्तिर्बलदेवती ० सारस्व ० एकपञ्चाशत्तमोऽध्यायः ॥ ५१ ॥ सुदुष्करमिदं ब्रह्मं स्वतः श्रुतमनुत्तमं ॥ आख्याहितत्वं मखिलं यथा तपसि सा स्थिता ॥ २ ॥ वैशंपायन उवाच ऋषिरासीन्महावीर्यः नियमो भवत् ॥ १ ॥ सुदुष्करमिदं ब्रह्मं स्वतः श्रुतमनुत्तमं ॥ आख्याहितत्वं मखिलं यथा तपसि सा स्थिता ॥ २ ॥ वैशंपायन उवाच ऋषिरासीन्महावीर्यः कुणिर्गर्गो महायशाः ॥ सतन्वा विपुलं राजंस्तपो वै तपतांवरः ॥ ३ ॥ मनसा यस्मिन्सुतां सुभ्रूं समुत्पादितवान् विभुः ॥ तां च दृष्ट्वा मुनिः प्रीतः कुणिर्गर्गो महायशाः ॥ ४ ॥ जगाम त्रिदिवंराजं संत्यज्येह कलेवरं ॥ सुभ्रूः सा त्वथ कल्याणी पुंडरीकनिभेक्षणा ॥ ५ ॥ महता तपसोऽग्रेण कृत्वा श्रममनिदिता ॥ उपवासैः पूजयंती पितृदेवांश्च सापुरा ॥ ६ ॥ तस्यास्तु तपसोऽग्रेण महात्कालोऽत्यगानृप ॥ सापिन्नः दीयमाना पितृन् नैच्छदनिदिता ॥ ७ ॥ आत्मनः सदृशं सा तु भर्तारं नान्वपश्यत् ॥ ततः सा तपसोऽग्रेण पीडयित्वात्मनस्तनुं ॥ ८ ॥ पितृदेवार्चनरता बभूव विजनेवने ॥ सात्मानं मन्यमाना पितृकृतकृत्यं श्रमान्विता ॥ ९ ॥ वार्धकेन च राजेन्द्र तपसा चैव कर्षिता ॥ सानाशक्यदा गंतुं पदात्पदमपि स्वयं ॥ १० ॥ चकार गमने बुद्धिपरलोकाय वै तदा ॥ मोक्तुकामां तु तां दृष्ट्वा शरीरं नारदो ब्रवीत् ॥ ११ ॥ असंस्कृतायाः कन्यायाः कुतो लोकास्तत्रानघे ॥ एवं तु श्रुतमस्माभिर्देवलोके महाव्रते ॥ १२ ॥ तपः परमकं प्राप्तं तु लोकास्त्रयाजिताः ॥ तन्नारदं वचः श्रुत्वा सा ब्रवीद्दृषिसंसदि ॥ १३ ॥ तपसोऽर्थं प्रयच्छामि पाणिग्राहस्य सत्तम ॥ इत्युक्ते चास्या जग्राह पाणिगालवसंभवः ॥ १४ ॥ ऋषिः प्राकृष्टं गं वान्नामसमयं चे मम ब्रवीत् ॥ समये नत वाघाहं पाणिं स्पृक्ष्यामि शोभने ॥ १५ ॥ यद्येकरात्रं वस्तव्यं त्वया सह मयेति ह ॥ तथेति सा प्रतिश्रुत्य तस्मै पाणिं ददौ तदा ॥ १६ ॥ यथा दृष्टेन विधिना हुत्वा चाग्निं त्रिधानतः ॥ चक्रे च पाणिग्रहणं तस्योद्वाहं च गालविः ॥ १७ ॥ सारात्रावभवद्राजं स्तरुणीवरवर्णिनी ॥ दिव्याभरणवस्त्राच्च दिव्यगंधानुलेपना ॥ १८ ॥ तां दृष्ट्वा गालविः प्रीतो दीपयंतीमिव श्रिया ॥ उवास च क्षपामेकां प्रभाते सा ब्रवीच्चतं ॥ १९ ॥ यस्त्वया समयो विप्रकृतो मे तपतांवर ॥ तेनोषितास्मि भद्रं ते स्वस्ति ते स्तुवंजास्यहं ॥ २० ॥ सा त्तिर्गता ब्रवीद्दूयोयोस्मिं स्तीर्थे समाहितः ॥ वसते रजनीमेकां तर्पयित्वा दिवौ कसः ॥ २१ ॥

॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥

म.भा.टी

॥ २८ ॥

वत्वारिशतमघोषे निःशब्देऽप्युत्तराणीतिवचनतुष्ट्याभ्यसनात्पञ्चवारिशतमघोषाणि तमेवैवस्तरौस्तमेनपुरोराष्ट्रयार्थेवाकार्यात्तोष्टमर्षिकीकृष्णपरिणीयतस्याधीर्माधेप्यष्टमोतीतिअष्टपञ्चाश
 चत्वारिशतमघोषोचदौवाघोसम्यगाचरेत् ॥ योब्रह्मचर्यंवर्षाणिफलंतस्यलभेतसः ॥ २२ ॥ एवमुक्त्वगतःसाध्वीदेहंत्यक्त्वादिवंगत्ता ॥ ऋषिरप्यभवहीनस्तस्या
 रूपंविचिंतयन् ॥ २३ ॥ समयेनतपोर्ध्वं चकृच्छ्रायतिगृहीतवान् ॥ साधयित्वातदात्मानंतस्याःसगतिमन्वियात् ॥ २४ ॥ दुःस्वितोभरतश्रेष्ठतस्यारूपबलात्क
 तः ॥ एतत्तेदृक्कन्यायाव्याख्यातंचरितंमहत् ॥ २५ ॥ तथैवब्रह्मचर्यं चस्वर्गस्यचगतिःशुभा ॥ तत्रस्यश्वापिशुश्रावहतंशल्यंहलायुधः ॥ २६ ॥ तत्रापिदत्त्वादा
 नानिद्विजातिभ्यःपरंतपः ॥ शुश्रावशल्यंसंग्रामेनिहतंपांडवैस्तदा ॥ २७ ॥ समंतपंचकद्वारात्ततोनिष्क्रम्यमाधवः ॥ पप्रच्छपिंमणात्तरामःकुरुक्षेत्रस्वयत्फलं
 ॥ २८ ॥ तेषुशायदुसिंहेनकुरुक्षेत्रफलंविभो ॥ समाचक्षुर्महात्मानंस्तस्मैसर्वंयथातयं ॥ २९ ॥ इतिश्रीमहाभारतेशल्यप० गदाप० बलदेवतीर्थ० सारस्वतो०
 द्विपंचाशत्तमोऽध्यायः ॥ ५२ ॥ ॥ ५३ ॥ ऋषयउचुः प्रजापतेरुत्तरवेदिरुच्यतेसनातनंरामसमंतपंचकं ॥ समीजिरेयत्रपुरादिवौकसीवरेणसत्रेणम
 हावरप्रदाः ॥ १ ॥ पुराचराजर्षिवरेणधीमताबहुनिवर्षाण्यमितेनतेजसा ॥ प्रकृष्टमेतत्कुरुणामहात्मनाततःकुरुक्षेत्रमितीहपप्रये ॥ २ ॥ रामउवाच किम
 र्थंकुरुणांरुक्षेत्रमेतन्महात्मना ॥ एतदिच्छाम्यहंश्रोतुंकथ्यमानंतपोधनाः ॥ ३ ॥ ऋषयउचुः पुराकिलकुरुंरामकर्षंतंसततोत्थितं ॥ अभ्येत्यशक्रस्त्रि
 दिवात्पर्यपृच्छतकारणं ॥ ४ ॥ इंद्रउवाच किमिदंवर्ततेराजत्रयत्नेनपरेणच ॥ राजर्षेकिमभिप्रेत्येनेयंकथ्यतेक्षितिः ॥ ५ ॥ कुरुंरुवाच इहयेपु
 रुषाःक्षेत्रेमरिष्यंतिशतक्रतो ॥ तेगमिष्यंतिसुरुतांलोकान्यापविवर्जितान् ॥ ६ ॥ अवहस्यततःशक्रोजगामत्रिदिवंपुनः ॥ राजर्षिरप्यनिर्दिष्टःकर्षत्वैवसु
 घरां ॥ ७ ॥ आगम्यागम्यंचैवैनंभूयोभूयोवहस्यच ॥ शतक्रतुरनिर्विण्णंपृष्ट्वापृष्ट्वाजगामह ॥ ८ ॥ यदातुतपसोत्रेणचंकर्षवसुधर्मनृपः ॥ ततःशक्रोब्रवीद्देवा
 नराजर्षेर्यच्चिकीर्षितं ॥ ९ ॥ एतच्छ्रुत्वाबुबन्तदेवाःसहस्राक्षमिदंवचः ॥ वरेणच्छंघतांशकराजर्षिर्यदिशक्यते ॥ १० ॥ यदित्यत्रप्रमीतावेस्वर्गमच्छंतिमामवाः ॥
 अस्माननिष्वाक्रतुभिर्भागो नो न भविष्यति ॥ ११ ॥ आगम्यचततःशक्रस्तदाराजर्षिमब्रवीत् ॥ अलंस्वेदेयभवतःक्रियतांवचनंमम ॥ १२ ॥ मानवायेनिराहारा
 देहंत्यक्ष्यंतद्विवाः ॥ सुषितानिदेवाःसम्यगपिविर्यंभ्रानृप ॥ १३ ॥ तेस्वर्गमाप्सोराधेःप्रभविष्यंतिमहावते ॥ तपस्वित्तिततोराजाकुरुंशक्रतुवापह ॥ १४ ॥

श. ग. पर्व

९

॥ २८ ॥

वत्वारिशतमघोषे निःशब्देऽप्युत्तराणीतिवचनतुष्ट्याभ्यसनात्पञ्चवारिशतमघोषाणि तमेवैवस्तरौस्तमेनपुरोराष्ट्रयार्थेवाकार्यात्तोष्टमर्षिकीकृष्णपरिणीयतस्याधीर्माधेप्यष्टमोतीतिअष्टपञ्चाश
 चत्वारिशतमघोषोचदौवाघोसम्यगाचरेत् ॥ योब्रह्मचर्यंवर्षाणिफलंतस्यलभेतसः ॥ २२ ॥ एवमुक्त्वगतःसाध्वीदेहंत्यक्त्वादिवंगत्ता ॥ ऋषिरप्यभवहीनस्तस्या
 रूपंविचिंतयन् ॥ २३ ॥ समयेनतपोर्ध्वं चकृच्छ्रायतिगृहीतवान् ॥ साधयित्वातदात्मानंतस्याःसगतिमन्वियात् ॥ २४ ॥ दुःस्वितोभरतश्रेष्ठतस्यारूपबलात्क
 तः ॥ एतत्तेदृक्कन्यायाव्याख्यातंचरितंमहत् ॥ २५ ॥ तथैवब्रह्मचर्यं चस्वर्गस्यचगतिःशुभा ॥ तत्रस्यश्वापिशुश्रावहतंशल्यंहलायुधः ॥ २६ ॥ तत्रापिदत्त्वादा
 नानिद्विजातिभ्यःपरंतपः ॥ शुश्रावशल्यंसंग्रामेनिहतंपांडवैस्तदा ॥ २७ ॥ समंतपंचकद्वारात्ततोनिष्क्रम्यमाधवः ॥ पप्रच्छपिंमणात्तरामःकुरुक्षेत्रस्वयत्फलं
 ॥ २८ ॥ तेषुशायदुसिंहेनकुरुक्षेत्रफलंविभो ॥ समाचक्षुर्महात्मानंस्तस्मैसर्वंयथातयं ॥ २९ ॥ इतिश्रीमहाभारतेशल्यप० गदाप० बलदेवतीर्थ० सारस्वतो०
 द्विपंचाशत्तमोऽध्यायः ॥ ५२ ॥ ॥ ५३ ॥ ऋषयउचुः प्रजापतेरुत्तरवेदिरुच्यतेसनातनंरामसमंतपंचकं ॥ समीजिरेयत्रपुरादिवौकसीवरेणसत्रेणम
 हावरप्रदाः ॥ १ ॥ पुराचराजर्षिवरेणधीमताबहुनिवर्षाण्यमितेनतेजसा ॥ प्रकृष्टमेतत्कुरुणामहात्मनाततःकुरुक्षेत्रमितीहपप्रये ॥ २ ॥ रामउवाच किम
 र्थंकुरुणांरुक्षेत्रमेतन्महात्मना ॥ एतदिच्छाम्यहंश्रोतुंकथ्यमानंतपोधनाः ॥ ३ ॥ ऋषयउचुः पुराकिलकुरुंरामकर्षंतंसततोत्थितं ॥ अभ्येत्यशक्रस्त्रि
 दिवात्पर्यपृच्छतकारणं ॥ ४ ॥ इंद्रउवाच किमिदंवर्ततेराजत्रयत्नेनपरेणच ॥ राजर्षेकिमभिप्रेत्येनेयंकथ्यतेक्षितिः ॥ ५ ॥ कुरुंरुवाच इहयेपु
 रुषाःक्षेत्रेमरिष्यंतिशतक्रतो ॥ तेगमिष्यंतिसुरुतांलोकान्यापविवर्जितान् ॥ ६ ॥ अवहस्यततःशक्रोजगामत्रिदिवंपुनः ॥ राजर्षिरप्यनिर्दिष्टःकर्षत्वैवसु
 घरां ॥ ७ ॥ आगम्यागम्यंचैवैनंभूयोभूयोवहस्यच ॥ शतक्रतुरनिर्विण्णंपृष्ट्वापृष्ट्वाजगामह ॥ ८ ॥ यदातुतपसोत्रेणचंकर्षवसुधर्मनृपः ॥ ततःशक्रोब्रवीद्देवा
 नराजर्षेर्यच्चिकीर्षितं ॥ ९ ॥ एतच्छ्रुत्वाबुबन्तदेवाःसहस्राक्षमिदंवचः ॥ वरेणच्छंघतांशकराजर्षिर्यदिशक्यते ॥ १० ॥ यदित्यत्रप्रमीतावेस्वर्गमच्छंतिमामवाः ॥
 अस्माननिष्वाक्रतुभिर्भागो नो न भविष्यति ॥ ११ ॥ आगम्यचततःशक्रस्तदाराजर्षिमब्रवीत् ॥ अलंस्वेदेयभवतःक्रियतांवचनंमम ॥ १२ ॥ मानवायेनिराहारा
 देहंत्यक्ष्यंतद्विवाः ॥ सुषितानिदेवाःसम्यगपिविर्यंभ्रानृप ॥ १३ ॥ तेस्वर्गमाप्सोराधेःप्रभविष्यंतिमहावते ॥ तपस्वित्तिततोराजाकुरुंशक्रतुवापह ॥ १४ ॥

॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥ ब्रह्मणः क्षयं निवासं ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ सारस्वतानां तीर्थानां वर्णनं कुरुक्षेत्रमहात्म्यज्ञापनार्थं तदपितत्रमृतानामन्येषामपि स्वर्गतिप्रदं किमुतक्षत्रध
 ततस्मभ्यनुज्ञाप्यप्रहृष्टेनांतरात्मना ॥ जगाम त्रिदिवंभृयः क्षिप्रं बलनिपूदनः ॥ १५ ॥ एवमेतद्यदुश्रेष्ठरुष्टं राजपिणापुरा ॥ शक्रेण चाभ्यनुज्ञातं ब्रह्माद्यैश्च सुरै
 स्तथा ॥ १६ ॥ नातः परतरं पुण्यं भूमेः स्थानं भविष्यति ॥ इहतपस्यंति ये केचित्तपः परमकं नराः ॥ १७ ॥ देहत्यागेन ते सर्वे यास्यंति ब्रह्मणः क्षयं ॥ येषु नः पुण्यभाजो वै
 दानंदास्यंति मानवाः ॥ १८ ॥ तेषां सहस्रगुणितं भविष्यत्यचिरंणवै ॥ ये च हनित्यंमनुजानिवत्स्यंति शुभैः पिणः ॥ १९ ॥ यमस्य विषयं ते तु न द्रक्ष्यंति कदाचन ॥
 चक्ष्यंति ये च क्रतुभिर्महद्भिर्मनुजैश्चराः ॥ २० ॥ तेषां त्रिविष्टे वा सोयावद्भूमिर्धरिष्यति ॥ अपि चात्र स्वयं शक्रो जगौ गाथां सुराधिपः ॥ २१ ॥ कुरुक्षेत्रनिबद्धां वै
 तां शृणुष्व हलायुध ॥ पांसवोपि कुरुक्षेत्राद्वायुना समुदीरिताः ॥ अपि दुष्कृतकर्माणं नयंति परमां गतिं ॥ २२ ॥ सुरर्षभा ब्राह्मणमृजमाश्रतथानृगाद्यामरदेवमु
 ख्याः ॥ इन्द्रानहर्हिः क्रतुभिर्नृसिंहसंत्यज्य देहान्मुगतिं प्रपन्नाः ॥ २३ ॥ तरंतु कारंतु कुर्याथं तं तरं रामहृदानां च मचक्रुकस्य च ॥ एतः कुरुक्षेत्रममंतं प्रचक्रं प्रजाप
 तेरुत्तरवेदिरुच्यते ॥ २४ ॥ शिवं महापुण्यं मिदं दिवोकसां सुसंमतं सर्वगुणैः समन्वितं ॥ अतश्च सर्वे निहतानृपारणे यास्यंति पुण्यां गतिमक्षयां सदा ॥ २५ ॥ इत्यु
 वाच स्वयं शक्रः सह ब्रह्मादिभिस्तदा ॥ तच्चानुमोदितं सर्वं ब्रह्मविष्णुमहेश्वरैः ॥ २६ ॥ इति श्रीम० शल्यपर्वतर्गतं ग० बलदेवर्ता० सारस्व० कुरुक्षेत्रकथने त्रि
 पंचाशत्तमोऽध्यायः ॥ ५३ ॥ ॥ ७ ॥ वैशंपायन उवाच ॥ कुरुक्षेत्रं ततो हृद्वा दत्वा दायांश्च सात्वतः ॥ आश्रमं सुमहद्विव्यमगमज्जनमेजय ॥ १ ॥
 मधुकाश्रवणोपेतं पुष्पन्यग्रोधसंकुलं ॥ चिरविल्वयुतं पुण्यं पनसार्जुनसंकुलं ॥ २ ॥ तं हृद्वा यादवश्रेष्ठः प्रवरं पुण्यलक्षणं ॥ पप्रच्छ तानृपीन्सर्वान्कस्याश्रमवरस्त्व
 यं ॥ ३ ॥ ते तु सर्वे महात्मानमृचूरा जनहलायुधं ॥ शृणु विस्तरशोरामयस्यायं पूर्वमाश्रमः ॥ ४ ॥ अत्र विष्णुः पुरा देवस्तनवांस्तप उत्तमं ॥ अत्रास्य विधिवद्यजाः
 सर्वे कृत्वाः सनातनाः ॥ ५ ॥ अत्रैव ब्राह्मणी सिद्धा कोमारब्रह्मचारिणी ॥ योगयुक्ता दिव्या तातपः सिद्धा तपस्विनी ॥ ६ ॥ बभूव श्रीमती राजनृगां डिल्यस्य महा
 त्मनः ॥ सुतापृतवता साध्वी नियता ब्रह्मचारिणी ॥ ७ ॥ सा तु तद्वातपोघोरं दुश्चरं स्त्रीजनेन ह ॥ गता स्वर्गमहाभागा देवब्राह्मणपूजिता ॥ ८ ॥ श्रुत्वा कृपीणां वच
 नमाश्रमं तं जगाम ह ॥ कृपीं स्तान्निवाद्याथ पार्श्वे हिमवतोच्युतः ॥ ९ ॥ संध्याकार्याणि सर्वाणि निर्वर्त्या रुरुहेचलं ॥ नानिदूरं ततो गत्या नगं तालध्वजो बली ॥ १० ॥

॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥ २६ ॥ २७ ॥ २८ ॥ २९ ॥ ३० ॥

॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥ २६ ॥ २७ ॥ २८ ॥ २९ ॥ ३० ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ ३३ ॥ ३४ ॥ ३५ ॥ ३६ ॥

पुण्यं तीर्थं वरं दृष्ट्वा विस्मयं परमंगतः ॥ प्रभावं च मरुत्स्वत्याः पुक्षप्रभवणं बलः ॥ ११ ॥ संप्रातः कारपवनं प्रवरं तीर्थमुत्तमं ॥ हलायुधस्तत्र चापि दत्त्वा दानं महा
बलः ॥ १२ ॥ आपुतः सलिले पुण्ये सुशान्तिविमलेशु च ॥ संतर्पयामास पितृन् देवांश्चरणदुर्मदः ॥ १३ ॥ तत्राप्येकां तुरजनीयतिभिर्ब्राह्मणैः सह ॥ मित्रावरुण
योः पुण्यं जगामाश्रममच्युतः ॥ १४ ॥ इंद्रोऽग्निर्यमाचैव यत्र प्राकृतीतिमाप्नुवन् ॥ तं देशं कारपवनाद्यमुनायां जगाम ह ॥ १५ ॥ स्नात्वा तत्र च धर्मात्मा परांप्रोति
मवाप्य च ॥ ऋषिभिश्चैव सिद्धैश्च सहितो वै महाबलः ॥ १६ ॥ उपविष्टः कथाशुभ्राः शुश्राव यदुपुंगवः ॥ तथानुतिष्ठन्ति पांनारदो भगवानृषिः ॥ १७ ॥ आजगा
मायतं देशं यत्र रामोऽव्यवस्थितः ॥ जटामंडलसंवीतः स्वर्णचोरो महातपाः ॥ १८ ॥ हेमदंडधरो राजन्कमंडलुधरस्तथा ॥ कच्छपीसुखशब्दांतां गृह्यवीणां मनोर
मां ॥ १९ ॥ नृत्यं गीतं च कुशलो देवब्राह्मणपूजितः ॥ प्रकर्ता कलहानां च नित्यं च कलहप्रियः ॥ २० ॥ तं देशं गमयत्र श्रीमानरामोऽव्यवस्थितः ॥ प्रत्युत्थाय च नमस्य
कृपूजयित्वा यतव्रतं ॥ २१ ॥ देवर्षिपर्यपृच्छत्समयावृत्तं कुरुत्प्रति ॥ ततोऽस्याकथयद्राजन् नारदः सर्वधर्मवित् ॥ २२ ॥ सर्वमेतद्यथावृत्तं मतीव कुरुसंक्षयं ॥ न
तोऽत्र वीद्रौहिणे यो नारदं दीनयागिरा ॥ २३ ॥ किमवस्थं तु तन्क्षत्रं ये तु तत्राभवन् नृपाः ॥ श्रुतमेतन्मया पूर्वं सर्वमेव तपोधन ॥ २४ ॥ विस्तरश्रवणं जातं कौतूहल
मतीव मे ॥ नारद उवाच पूर्वमेव हताभीष्मो द्रोणः सिंधुपतिस्तथा ॥ २५ ॥ हतो वै कर्तनः कर्णः पुत्राश्चास्य महारथाः ॥ भूरिश्रेवारौ हिणे यमद्रराजश्च वीर्य
वान् ॥ २६ ॥ एते चान्ये च बहवस्तत्र तत्र महाबलाः ॥ प्रियाभ्राणान्परित्यज्य जयार्थं कौरवस्य वै ॥ २७ ॥ राजानो राजपुत्राश्च समरेष्वनिवर्तिनः ॥ अहतांस्तु महा
बाहोऽष्टणुमतत्र माधव ॥ २८ ॥ धार्तराष्ट्रवले शेषास्त्रयः समितिमर्दनाः ॥ रूपश्च कृतवर्मा चिद्रोणपुत्रश्च वीर्यवान् ॥ २९ ॥ तेषु वै विद्वुतारामदिशो दशभयात्त
दा ॥ दुर्योधनो हतेशल्ये विद्वुते पुरुपादिषु ॥ ३० ॥ हृदं द्वैपायनं नाम विवेश भृशदुःखितः ॥ शयानं धार्तराष्ट्रं तु सलिले स्तंभिततदा ॥ ३१ ॥ पांडवाः सहकृष्णेन वा
ग्भिरुग्राभिरार्दयन् ॥ स तु घमानो बलवान्वाग्भीरामसंमंततः ॥ ३२ ॥ उत्थितः सहदाहीरः प्रगृह्य महतीं गदां ॥ स चाप्युपगतो यो दुर्भीमेन सहसांप्रतं ॥ ३३ ॥ भ
विष्यति तयो रघुद्वं रामसुदारुणं ॥ यदिकौतूहलं ते स्तिव्रजमाधवमाचिरं ॥ ३४ ॥ पश्य युद्धं महाघोरं शिष्ययोर्यदि मन्यसे ॥ वैशंपायन उवाच नारदस्य
वचः श्रुत्वा तानभ्यर्च्य द्विजर्षभान् ॥ ३५ ॥ सर्वान्विसर्जयामास ये तेनाभ्यागताः सह ॥ गम्यतां द्वारकां चेति सोऽन्वशादनुयायिनः ॥ ३६ ॥

॥ ३७ ॥ ३८ ॥ ३९ ॥ ४० ॥ ४१ ॥ इतिशल्यपर्वानर्गतगदापर्वणिनैलकंठीयेभारतभावेदीपेचतुष्यंवाशत्तमोऽध्यायः ॥ ५४ ॥ ॥५॥ ॥५॥ ॥५॥ एवमिति ॥ १ ॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥

सोवतीर्याचलश्रेष्ठात्पुक्षप्रसवणाच्छुभात् ॥ ततःप्रीतमनारामःश्रुत्वातीर्यफलंमहत् ॥ विप्राणांसन्निधौश्लोकमगायदिममच्युतः ॥ ३७ ॥ सरस्वतीवाससमा
कुतोरतिःसरस्वतीवाससमाःकुतोगुणाः ॥ सरस्वतींप्राप्यदिवंगताजनाःसदास्मरिष्यंतिनदींसरस्वतीं ॥ ३८ ॥ सरस्वतीसर्वनदीपुपुण्यासरस्वतीलोकशुभा
वहासदा ॥ सरस्वतींप्राप्यजनाःसुदुष्कृतंसदानशोचंतिपरत्रचेहच ॥ ३९ ॥ ततोमुद्गुर्मुद्गुःप्रीत्याप्रेक्षमाणःसरस्वतीं ॥ हयैर्युक्तेरथंशुभ्रमातिष्ठतपरंतपः ॥
॥ ४० ॥ सशीघ्रगामिनातेनरथेनयद्गुपुंगवः ॥ दिदृक्षुरभिसंप्राप्तःशिष्ययुद्धमुपस्थितं ॥ ४१ ॥ इतिश्रीमहाभारतेशल्यपर्वगदापर्वणिवलदेवतीर्थयात्रायांसारस्व
तोपाख्यानेचतुष्यंवाशत्तमोऽध्यायः ५४ ॥ ॥५॥ ॥५॥ वैशंपायनउवाच एतदभवद्युद्धंतुमुलंजनमेजय ॥ यत्रदुःखान्वितोराजाधृ
तराष्ट्राववीदिदं ॥ १ ॥ धृतराष्ट्रउवाच रामंसनिहतंदृष्ट्वागदायुद्धउपस्थिते ॥ ममपुत्रःकथंभीमंप्रत्ययुध्यतसंजय ॥ २ ॥ संजयउवाच रामसान्नि
ध्यमासाद्यपुत्रांदुर्योधनस्तव ॥ युद्धकामोमहाबाहुःसमलप्यतवीर्यवान् ॥ ३ ॥ दृष्ट्वालांगलिनंराजाप्रत्युत्थायचभारत ॥ प्रीत्यापरमयायुक्तःसमभ्यर्चयथा
विधि ॥ ४ ॥ आसनंचददौतस्मैपर्यपृच्छदनामयं ॥ ततोयुधिष्ठिरंरामोवाक्यमेतदुवाचह ॥ ५ ॥ मधुरंधर्मसंयुक्तंशूराणांहितमेवच ॥ मयाश्रुतंकथयतामृषी
णांराजसत्तम ॥ ६ ॥ कुरुक्षेत्रंपरंपुण्यंपावनंस्वर्ग्यमेवच ॥ देवतैर्ऋषिभिर्जुष्टंब्राह्मणेश्वमहात्मभिः ॥ ७ ॥ तत्रवैयास्यमानायदंहंत्यश्र्यंतिमानवाः ॥ तेषांस्वर्गंधु
वोवासःशक्रेणसहमारिष ॥ ८ ॥ तस्मान्समंतपंचकमितोयामद्भुतंनृप ॥ प्रथितोत्तरवेदीसादेवल्लोकेप्रजापतेः ॥ ९ ॥ तस्मिन्महापुण्यतमेत्रैलोक्यस्यसनातने ॥
संग्रामेनिधनंप्राप्यध्रुवंस्वर्गंभविष्यति ॥ १० ॥ तथेत्युक्त्वामहाराजकुंतीपुत्रायुधिष्ठिरः ॥ समंतपंचकंवीरःप्रायादभिमुग्धःप्रभुः ॥ ११ ॥ ततोदुर्योधनोराजा
प्रगृह्यमहतींगदां ॥ पद्भ्याममर्षीद्युतिमानगच्छत्यांडवैःसह ॥ १२ ॥ तथायातंगदाहस्तंवर्मणाचापिदंशितं ॥ अंतरिक्षचरादेवाःसाधुसाध्वित्यपूजयन् ॥ १३ ॥
वातिकाश्वारणायेतुदृष्ट्वातेहर्षमागताः ॥ सपांडवैःपरिवृतःकुरुराजस्तवात्मजः ॥ १४ ॥ मत्तस्येवगजेन्द्रस्यगतिमास्थायिसोव्रजन् ॥ ततःशंखनिनादेनभेरी
णांचमहास्वनैः ॥ १५ ॥ सिंहनादैश्चशूराणांदिशःसर्वाःप्रपूरिताः ॥ ततस्तनुकुरुक्षेत्रंप्राप्तानरवरोत्तमाः ॥ १६ ॥

॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ वातिकाःवानेनसहगच्छंतिआकाशचारिणः श्वारणाःसिद्धविशेषाः ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥

प्रतीच्यभिमुखमित्यत्र प्रतीयेति पाठे प्रतिगत्य अन्योन्याभिमुखं प्राति ज्ञेयं न प्राप्येत्यर्थः स्वयनं मुगतिदं ॥ १७ ॥ अनिरिणे अनुषरे अनिघृणे इति पाठे निहीनया वृणया कथमहं भ्रातरं वधिष्यामि इत्येवं रूपया करुण
 प्रतीच्यभिमुखं दृशं यथा हि पृष्ठं सुतेनते ॥ दक्षिणेन सरस्वत्याः स्वयनं तीर्थमुत्तमं ॥ १७ ॥ तस्मिन्दशे त्वनिरिणे तनुयुद्धमरोचयन् ॥ ततो भीमो महाकोटिगदांगुल्या
 यवर्मभृत् ॥ १८ ॥ विभ्रद्रूपं महाराजसदृशं हि गरुत्मतः ॥ अववद्ध शिरस्त्राणः संस्येकां च नवर्मभृत् ॥ १९ ॥ रराजराजन्पुत्रस्तेकां च नः शैलराडिवं ॥ वर्मभ्यां सं
 यतौ वीरौ भीमदुर्योधनावुभौ ॥ २० ॥ संयुगे च प्रकाशे ते संख्याविवकुंजरौ ॥ रणमंडलमध्यस्थौ भ्रातरौ तौ नरपंभौ ॥ २१ ॥ अशोभेतां महाराजचंद्रसूर्यावि
 वोदितौ ॥ तावन्योन्यं निरीक्षेतां क्रुद्धाविवमहाद्विपौ ॥ २२ ॥ दहंतौ लांचनैराजन्परस्परवधै पिणौ ॥ संप्रहृष्टमनाराजन्गदागादायकौरवः ॥ २३ ॥ सृक्किणीसं
 लिहन् राजन्क्रोधरक्तेक्षणः श्वसन् ॥ ततो दुर्योधनो राजन्गदामादाय वीर्यवान् ॥ २४ ॥ भीमसेनं मभिप्रेक्ष्य गजो गजमिवाङ्कयन् ॥ अद्रिसारमयीं भीमस्तथै
 वादाय वीर्यवान् ॥ २५ ॥ आङ्कयामास नृपतिं सिंहः सिंहं यथावने ॥ तावुद्यतगदापाणी दुर्योधनवृकोदरौ ॥ २६ ॥ संयुगे च प्रकाशेतां गिरीसशिखराविव ॥ ता
 वुभौ समतिक्रुद्धावुभौ भीमपराक्रमौ ॥ २७ ॥ उभौ शिष्यौ गदायुद्धे रौहिणेयस्य रथीमतः ॥ उभौ सदृशकर्माणौ मयवासावयोरिव ॥ २८ ॥ तथा सदृशकर्माणौ वरु
 णयोश्चैव वालिसुग्रीवयोस्तथा ॥ तथैव कालस्य समौ मृत्योश्चैव परंतपौ ॥ २९ ॥ अन्यान्यमभिधावंतौ मत्ताविवमहाद्विपौ ॥ वासितासंगमे दृमौ शरदीवमदो
 ल्कटौ ॥ ३० ॥ उभौ क्रोधविपंदीपं वमंतावुरगाविव ॥ अन्यान्यमभिसंख्याप्रेक्षमाणौ वरिंदमौ ॥ ३१ ॥ उभौ भरतशार्दूलौ विक्रमेण समन्वितौ ॥ सिंहाविवदु
 राधपौ गदायुद्धविशारदौ ॥ ३२ ॥ नखदंष्ट्रायुधौ वीरौ व्याघ्राविवदुरुत्सहौ ॥ प्रजासंहरणे क्षुब्धौ समुद्राविवदुस्तरौ ॥ ३३ ॥ लोहितांगाविवक्रुद्धौ प्रतपंतौ महा
 रथौ ॥ पूर्वपश्चिमजौ मेघौ प्रेक्षमाणौ वरिंदमौ ॥ ३४ ॥ गर्जमानौ सुविषमं क्षरंतौ प्रावृषीवहि ॥ रश्मियुक्तौ महात्मानौ दीपिमंतौ महावलौ ॥ ३५ ॥ ददृशाते कुरुश्रे
 ष्ठीकालसूर्याविवोदितौ ॥ व्याघ्राविवसुसंख्यागर्जताविवतोयदौ ॥ ३६ ॥ जहपाते महाबाहू सिंहकेसरिणाविव ॥ गजाविवसुसंख्याज्वलिताविवपावकौ ॥ ३७ ॥
 पारहिते अतएव समरे निष्ठुरत्वं प्रशस्यते स्वर्गहेतुत्वात् ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥ २६ ॥ २७ ॥ २८ ॥ २९ ॥ ३० ॥ ३१ ॥ वासितासंगमे एककरिणीसंगमाथै दृमौ
 मोहितौ ॥ ३२ ॥ ३३ ॥ ३४ ॥ ३५ ॥ लोहितांगौ द्वौ कुजाविवेत्यभूतोपमा ॥ ३६ ॥ ३७ ॥ ३८ ॥ जहपाते हर्षप्राप्तुः ॥ ३९ ॥

॥ ४३ ॥ ४४ ॥ ४५ ॥ ४६ ॥ ४७ ॥ ४८ ॥ ४९ ॥ ५० ॥ ५१ ॥ ५२ ॥ इति शल्यपर्वतर्गतमहापर्वणि नैलकंठीये भारतभाष्ये पंचपर्वपाठसमाप्तः ॥

ददृशते महात्मानो सभृगाविवपर्वतो ॥ रोषात्स्फुरमाणो ह्यौ निरीक्षंतौ परस्परं ॥ ४० ॥ तौ समेतौ महात्मानौ गदाहस्तौ नरोत्तमौ ॥ उभौ परमसहोऽवुभौ परम
समौ ॥ ४१ ॥ सद्भवाविवहेषंतौ वृंहंताविवकुंजरो ॥ वृषभाविषगर्जंतौ दुर्योधनवृकोदरो ॥ ४२ ॥ दैत्याविवबलोन्मत्तोरिजतुस्तौ नरोत्तमौ ॥ ततो दुर्योधनो राज
श्रिद्रमाह बुधिसिं ॥ ४३ ॥ भ्रातृभिः सहितं चैव रुष्णेन च महात्मना ॥ रामेणामितवीर्येण वाक्यं शौटीर्यसम्मतं ॥ ४४ ॥ केकयैः सृजयैर्हंसपंचालैश्च महात्मभिः ॥
इदं व्यवसितं युद्धं मभीमस्य चोभयोः ॥ ४५ ॥ उपोषविष्टाः पश्यध्वंसहितैर्नृपपुंगवैः ॥ श्रुत्वा दुर्योधनवचः प्रत्यपद्यंत तत्तथा ॥ ४६ ॥ ततः समुपविष्टस्तु महारा
जमंडलं ॥ विराजमानं ददृशे दिवी वादित्यमंडलं ॥ ४७ ॥ तेषां मध्ये महाबाहुः श्रीमान् केशवपूर्वजः ॥ उपविष्टो महाराज पूज्यमानः समंततः ॥ ४८ ॥ शुशुभे राज
मध्यस्थो नीलवासाः सितप्रभः ॥ नक्षत्रैस्त्रिसंपूर्णो वृत्तो निशिनिशाकरः ॥ ४९ ॥ तौ तथा तु महाराज गदाहस्तौ सुदुःसहौ ॥ अन्योन्यं वाग्निहृत्प्राभिसदमानी
व्यवस्थितौ ॥ ५० ॥ अप्रियाभिततो न्योन्यमुक्तातौ कुरुसत्तमौ ॥ उदीक्षंतौ स्थितौ तत्र वृत्रशक्रौ यथा हवे ॥ ५१ ॥ इति श्रीमहाभारतेशल्यपर्वतर्गतगदाप
युद्धारंभे पंचपंचाशत्तमोऽध्यायः ॥ ५५ ॥ ॥ ५६ ॥ वैशंपायन उवाच ततो वाग्युद्धमभवत्तु मुलं जनमेजय ॥ यत्र दुःस्वान्वितो राजा धृतराष्ट्रोऽप्यदीदृश
॥ १ ॥ धिगस्तु खलु मानुष्यं यस्य निष्ठेयमीदृशी ॥ एकादशच भूभर्ता यत्र पुत्रो ममानघ ॥ २ ॥ आज्ञाप्य सर्वान्भूपतीन्भुक्त्वा चैमां वसुंधरां ॥ गदामादां पवेगेन प
दातिः प्रस्थितोरणे ॥ ३ ॥ भूत्वा हि जगतो नाथो लघनाथ इव मे सुतः ॥ गदामुद्यम्य यो याति किमन्यद्भागधेयतः ॥ ४ ॥ अहो दुःखं महत्प्राप्तं पुत्रेण मम संजय ॥ एव
मुक्त्वा सद्दुःखार्तो विरराम जनाधिपः ॥ ५ ॥ संजय उवाच समेधनि न दोहर्षान्नि न दन्निव गोवृषः ॥ अजुहावत दापार्थं युद्धाय युधिवीर्यवान् ॥ ६ ॥ भीम
माद्भयमाने तु कुरुराजे महात्मनि ॥ प्रादुरासन्सुघोराणि रूपाणि विविधान्युत ॥ ७ ॥ ववुर्वाताः सनिर्घाताः पांशुवर्षपातच ॥ बभूवुश्च दिशः सर्वास्तिमिरेण स
मावृताः ॥ ८ ॥ महास्वनाः सुनिर्वातास्तु मुलालो महर्षणाः ॥ पेतुस्तथोल्काः शतशः स्फोटयंत्योनभस्तलान् ॥ ९ ॥ राहुश्चाग्नसदादित्यमपर्वणि विशांपते ॥ चक
पेभ्यमहाकंठं पृथिवीसवनकुमा ॥ १० ॥ दीमाश्च वाताः प्रववुर्नीचैः शकं रकर्षिणः ॥ गिरीणां शिखराण्येव न्यपतंत महीतले ॥ ११ ॥

॥ ५५ ॥ ॥ ५६ ॥ ॥ ५७ ॥ ॥ ५८ ॥ ॥ ५९ ॥ ॥ ६० ॥ ॥ ६१ ॥ ॥ ६२ ॥ ॥ ६३ ॥ ॥ ६४ ॥ ॥ ६५ ॥ ॥ ६६ ॥ ॥ ६७ ॥ ॥ ६८ ॥ ॥ ६९ ॥ ॥ ७० ॥

१६ ॥ गतरात्रोःसंमुखगमनं प्रत्यागतंअभिमुख्यमत्यजतएवापसरणं ॥ १७ ॥ असयंत्राणि कंचिन्मर्देशमाक्षिप्ययेनशत्रोरुक्षेपणमपक्षेपणंचक्रियीतदसयंत्रं अस्फुरतेक्षिप्येतेनेत्यसंतच्चतयंत्रंनिप
हणंआसयंत्रमितिस्मासः स्थानानितेषामेवोपयोगीनिमर्देशादीनि परिधावनंवेगेनसव्यापसव्यकरणं ॥१८॥ अभिद्रवणंवेगेनाभ्यागमनं आक्षेपंपरप्रलस्यतत्यातनहेतुतासंपादनं अवस्थानमचांचल्यं स

॥ ३५ ॥

तौपरस्परमासाद्ययत्तावन्योन्यरक्षणे ॥ मार्जाराविवभक्षार्थेततक्षातेमुद्गुमुद्गुः ॥१६॥ अचरद्रीमसेनस्तुमार्गान्वहुविधास्तथा ॥ मंडलानिविचित्राणिगतप्र
त्यागतानिच ॥ १७ ॥ असयंत्राणिचित्राणिस्थानानिविविधानिच ॥ परिमोक्षंप्रहाराणांवर्जनंपरिधावनं ॥ १८ ॥ अभिद्रवणमाक्षेपमवस्थानंसविग्रहं ॥ प
रिवर्तनसंवर्तमवपुतमुपपुतं ॥ १९ ॥ उपन्यस्तमपन्यस्तंगदायुद्धविशारदौ ॥ एवंतौविचरंतौतुन्यघ्नतांवैपरस्परं ॥ २० ॥ वंचयानौपुनश्चैवचेरतुःकुरुसत्तमौ ॥
विक्रीडंतौसुबलिनौमंडलानिविचेरतुः ॥ २१ ॥ तौदर्शयंतौसमरेयुद्धंक्रीडांसमंततः ॥ गदाभ्यांसहसान्योन्यमाजघ्नतुररिंदमौ ॥ २२ ॥ परस्परंसमासाद्यदंष्ट्राभ्यां
द्विरदौयथा ॥ अशोभेतांमहाराजशोणितेनपरिपुतौ ॥ २३ ॥ एवंतदभवद्युद्धंघोररूपंपरंतप ॥ परिवृत्तेहनिक्लंरंष्ट्रवासवयोरिव ॥ २४ ॥ गदाहस्तौवतस्तौतुमंड
लावस्थितौबली ॥ दक्षिणमंडलंराजन्धार्तराष्ट्रोभ्यवर्तत ॥ २५ ॥ सव्यंतुमंडलंतत्रभीमसेनोभ्यवर्तत ॥ तथातुचरतस्तस्यभीमस्वरणमूर्धनि ॥ २६ ॥ दुर्बोध
नोमहाराजपार्श्वदेशेभ्यताडवत् ॥ आहतस्तुततोभीमःपुत्रेणतवभारत ॥ २७ ॥ आविद्धतगदांगुर्वीप्रहारंतमंचितयन् ॥ इंद्राशनिसमांघोरांयमदंडमिवोद्य
तां ॥ २८ ॥ ददृशुस्तेमहाराजभीमसेनस्यतांगदां ॥ आविध्यंतंगदांहृष्ट्वाभीमसेनंतवात्मजः ॥ २९ ॥ समुद्यम्यगदांघोरांप्रत्यविध्यत्यरंतपः ॥ गंदामारुतवेगेन
तवपुत्रस्यभारत ॥ ३० ॥ शब्दआसीत्सुतुमुलस्तेजश्चसमजायत ॥ सचरन्विविधान्मार्गान्मंडलानिचभागशः ॥ ३१ ॥ समशोभततेजस्वीभूयोभीमात्सुयो
धनः ॥ आविद्धासर्ववेगेनभीमेनभहतीगदा ॥ ३२ ॥ सधूमंसांचिषंचाग्निमुमोचोग्रमहास्वना ॥ आधूतांभीमसेनेनगदांहृष्ट्वासुयोधनः ॥ ३३ ॥ अद्रिसास्म
यींगुर्वीमाविध्यन्बद्धशोभत ॥ गदामारुतवेगंहिदृष्ट्वातस्यमहात्मनः ॥ ३४ ॥ भयंविवेशपांडूंस्तुसर्वानिवससोमकान् ॥ तौदर्शयंतौसमरेयुद्धंक्रीडांसमंततः ॥
॥ ३५ ॥ गदाभ्यांसहसान्योन्यमाजघ्नतुररिंदमौ ॥ तौपरस्परमासाद्यदंष्ट्राभ्यांद्विरदौयथा ॥ ३६ ॥

॥ ३२ ॥

विपक्षेऽप्राप्तु न्यितेपुनस्तेनसहयुद्धकरणं परिवर्तनंशत्रुं प्रहर्तुं परितः प्रसरणं संवर्तेशत्रुप्रसरणस्यावरोधनं अवपुतंप्रहारबंधनार्थेनभीभूयनिःसरणं उपपुतंतदेवावीग्निमनयुक्तं ॥ १९ ॥ उपन्यस्तंउपेत्यापुधय
सोः अपन्यस्तंपराहृत्यपृष्ठतः हस्तेनशत्रोस्ताडनं ॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥ २६ ॥ २७ ॥ २८ ॥ २९ ॥ ३० ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ ३३ ॥ ३४ ॥ ३५ ॥ ३६ ॥

॥ ३७ ॥ ३८ ॥ ३९ ॥ ४० ॥ ४१ ॥ ४२ ॥ ४३ ॥ ४४ ॥ ४५ ॥ ४६ ॥ ४७ ॥ ४८ ॥ आस्थायेति कौशिकान्कुशउन्मत्तस्तदाचरितान्मार्गान् आस्थायपुनः पुनरुत्पत्नेन वंचनेन च भीमं उन्मत्ती
 अशोभेतां महाराजशोणितेन परिपुतौ ॥ एवं तदभवद्युद्धं घोररूपमसंवृतं ॥ ३७ ॥ परिवृत्तेहनि कूरं वृत्रवासवयोरिव ॥ दृष्ट्वाव्यवस्थितं भीमं तव पुत्रो महाबलः ॥
 ॥ ३८ ॥ चरंश्चित्रतरान्मार्गान्कौंतेयमभिदुद्रुवे ॥ तस्य भीमो महावेगां जांबूनदपरिष्कृतां ॥ ३९ ॥ अतिक्रुद्धस्य क्रुद्धस्तु ताडयामास तां गदां ॥ सविस्फुलिंगो नि
 र्हादस्तयोस्तत्राभिघातजः ॥ ४० ॥ प्रादुरासीन्महाराजसृष्टयोर्वज्रयोरिव ॥ वेगवत्यातया तत्र भीमसेनप्रमुक्तया ॥ ४१ ॥ निषतं त्यामहाराजपृथिवीसमकं
 पत ॥ तां नामृष्यत कौरव्यो यदां प्रविहतां रणे ॥ ४२ ॥ मत्तो द्विपडवक्रुद्धः प्रतिकुंजरदर्शनात् ॥ ससव्यं मंडलं राजा उद्गाम्य कृतनिश्चयः ॥ ४३ ॥ आजघ्नमृध्निकौ
 नेयं गदया भीमवेगया ॥ तया त्वभिहतो भीमः पुत्रेण तव पांडवः ॥ ४४ ॥ नाकंपत महाराज तदद्भुतमिवाभवत् ॥ आश्रयं चापि तं द्राजन्सर्वसैन्यान्पूजयन् ॥
 ॥ ४५ ॥ यद्गदाभिहतो भीमो नाकंपतपदात्पदं ॥ ततो गुरुतरां दीप्तां गदां हिमपरिष्कृतां ॥ ४६ ॥ दुर्योधनाय व्यसृज द्भीमो भीमपराक्रमः ॥ तं प्रहारमसंभ्रान्ताला
 घवेन महाबलः ॥ ४७ ॥ मोघं दुर्योधनश्चक्रे तत्राभूद्विस्मयो महान् ॥ सातु मोघा गदाराजन्पतंती भीमचोदिता ॥ ४८ ॥ चालयामां सपृथिवीं महानिर्घाननिस्व
 ना ॥ आस्थाय कौशिकान्मार्गानुत्पत्तन्स पुनः पुनः ॥ ४९ ॥ गदानि पातं प्रज्ञाय भीमसेनं वंचितं ॥ वंचयित्वा तदा भीमं गदया कुरुसूतमः ॥ ५० ॥ ताडयामास
 मंक्रुद्धो वक्षोदेशं महाबलः ॥ गदयानिहतो भीमो मुल्यमानो महारणे ॥ ५१ ॥ नाभ्यमन्यत कर्तव्यं पुत्रेणाभ्याहतं स्तव ॥ तस्मिंस्तथावर्तमाने राजन्सोमकपांड
 वाः ॥ ५२ ॥ भृशोपहतसंकल्पानहृष्टमनसो भवन् ॥ सतु तेन प्रहारेण मातंग इव रोषितः ॥ ५३ ॥ हस्तिवद्धस्ति संकाशमभिदुद्रावते सुतं ॥ ततस्तु तरसा भीमो गद
 यातनयंतव ॥ ५४ ॥ अभिदुद्राववेगेन सिंहो वनगजं यथा ॥ उपसृत्य तुराजानं गदामोक्षविशारदः ॥ ५५ ॥ आविध्यत गदांसजन्समुद्दिश्य सुतंतव ॥ अताडय
 द्भीमसेनः पार्श्वदुर्योधनंतदा ॥ ५६ ॥ सविह्वलः प्रहारेण जानुभ्यामगमन्महीं ॥ तस्मिन्कुरुकुलश्रेष्ठे जानुभ्यामवनीं गते ॥ ५७ ॥ उदतिपुंत्ततो नादः सृजयानां
 जगत्पते ॥ तेषां तु निनदं श्रुत्वा सृजयानां नरपंथः ॥ ५८ ॥ अमर्षाद्भरतश्रेष्ठपुत्रस्तं समकुप्यत ॥ उत्थाय तु महाबाहुर्महानाग इव श्वसन ॥ ५९ ॥ दिधत्सन्निवत्तत्रा
 भ्यां भीमसेनमवैक्षत ॥ ततः स भरतश्रेष्ठो गदापाणिरभिद्रवन् ॥ ६० ॥ प्रमथिष्यन्निवशिरो भीमसेनस्य संयुगे ॥ समहात्मानं हात्मानं भीमं भीमपराक्रमः ॥ ६१ ॥

कृत्यगदया ताडयामासेति द्वयोः संबंधः ॥ ४९ ॥ ५० ॥ ५१ ॥ ५२ ॥ नदृष्टमवसः खिन्नचेतसः ॥ ५३ ॥ ५४ ॥ ५५ ॥ ५६ ॥ ५७ ॥ ५८ ॥ ५९ ॥ ६० ॥ ६१ ॥

शंखदेशे ललाटप्रांते ॥ ६२ ॥ ६३ ॥ ६४ ॥ ६५ ॥ ६६ ॥ ६७ ॥ नेदुपांनादं कृतवतीनां ॥ ६८ ॥ ६९ ॥ ७० ॥ ॥ इति शल्यपर्वान्तर्गतगदापर्वणि नै० भा० समपंचाशत्तमोऽध्यायः ॥ ५७ ॥ ॥ ३ ॥

अताडयच्छंखदेशेन च चालाचलापमः ॥ सभूयः शुभ्रुभेपार्थस्ताडितोगदयारणे ॥ उद्भिन्नरुधिरैराजम्भिन्नइवकुंजरः ॥ ६२ ॥ ततो गदां वीरहणीमयोम
यीं प्रगृह्यवजाशनितुल्यनिःस्वनां ॥ अताडयच्छत्रुममित्रकर्षणो वलेन विक्रम्य धनं जयाग्रजः ॥ ६३ ॥ स भीमसेनाभिहितस्तवात्मजः पपात संकंपिबदहबंध
नः ॥ सुपुष्पितो मारुतवेगताडितो वने यथाशालइवावधूर्णितः ॥ ६४ ॥ ततः प्रणेदुर्जलपुश्रं पांडवाः समीक्ष्य पुत्रं पतितं क्षितौ तव ॥ ततः सुतस्ते प्रतिलभ्यचेत
नां समुत्पपातद्विरदो यथाहृदात् ॥ ६५ ॥ स पार्थिवो नित्यममर्षितस्तदामहारथः शिक्षितवत्परिभ्रमन् ॥ अताडयत्पांडवमग्रतः स्थितं संविद्धलांगोजगतीमुपा
नसृशत् ॥ ६६ ॥ स सिंहनादं विननादकौरवो निपात्य भूमौ युधिभीममोजसा ॥ विभेदचैवाशनितुल्यमोजसा गदानिपातेन शरीररक्षणं ॥ ६७ ॥ ततो तरिक्षनि
नदो महानभूद्विबोकसामप्सरसांचनेदुपां ॥ पपात चोच्चैरमरप्रवेरितं विचित्रपुष्पोत्करवर्षमुत्तमं ॥ ६८ ॥ ततः परानाविशदुत्तमं भयं समीक्ष्य भूमौ पतितं नरोत्त
मं ॥ अहीयमानं च वलेन कौरवं निशाम्य भेदं सुदृढस्य वर्मणः ॥ ६९ ॥ ततो मुहूर्तादुपलभ्यचेतनां प्रमृज्य वक्रं रुधिराक्तमात्मनः ॥ धृतिं समालंब्य विवृत्य लांचने
वलेन संस्तभ्य वृकोदरः स्थितः ॥ ७० ॥ इति श्रीमहाभारतेशल्यपर्वान्तर्गतगदापर्वणि गदायुद्धे समपंचाशत्तमोऽध्यायः ॥ ५७ ॥ संजय उवाच ॥ समुदीर्ण
ततो हृत्वासंग्रामं कुरुमुख्ययोः ॥ अथाब्रवीदर्जुनस्तु वासुदेवं यशस्विनं ॥ १ ॥ अनयोर्वीरयोर्युद्धे को ज्यायान् भवतोमतः ॥ कस्य वा को गुणो भूयाने तद्दजनार्द
न ॥ २ ॥ वासुदेव उवाच ॥ उपदेशो न योस्तु ल्यो भीमस्तु बलवत्तरः ॥ कृतीयत्नपरस्त्वेष धार्तराष्ट्रो वृकोदरात् ॥ ३ ॥ भीमसेनस्तु धर्मैण युध्यमानो न जेष्यति ॥
अन्यायेन तु युध्यन्वैहन्यादेव सुयोधेन ॥ ४ ॥ माययानिर्जितादेवैरसुरा इति नः श्रुतं ॥ विरोचनस्तु शक्रेण माययानिर्जितः स वै ॥ ५ ॥ मायया चाक्षिपत्तेजो वृत्रस्य
बलसूदनः ॥ तस्मान्मायामयं भीम आतिष्ठतु पराक्रमं ॥ ६ ॥ प्रतिज्ञातं च भीमं न घूतकाले धनं जय ॥ ऊरुभेत्स्यामिते संस्ये गदयेति सुयोधनं ॥ ७ ॥ सोयं प्रति
ज्ञातां चापि पालयत्वरिकर्षणः ॥ मायाविनंतुराजानं माययैव निरुंततु ॥ ८ ॥ यद्येष बलमास्थाय न्यायेन प्रहरिष्यति ॥ विषमस्थस्ततो राजा भविष्यति युधिष्ठि
रः ॥ ९ ॥ पुनरेव तु वक्ष्यामि पांडवेयनिबोधमे ॥ धर्मराजापराधेन भयं नः पुनरागतं ॥ १० ॥ कृत्वा हि मुमहत्कर्म हत्वा भीष्ममुखान्कुरुन् ॥ जयः प्राप्सोयशः प्राश्यं
वैरंच प्रति यातितं ॥ ११ ॥

समुदीर्णमिति ॥ १ ॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥

॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥ २६ ॥ २७ ॥ २८ ॥ २९ ॥ ३० ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ ३३ ॥ ३४ ॥ ३५ ॥ ३६ ॥ ३७ ॥ ३८ ॥

तदेवंविजयः प्राप्तः पुनः संशयितः क्रुतः ॥ अबुद्धिरेपामहतीधर्मराजस्यपांडव ॥ १२ ॥ यदेकविजयेयुद्धं पाणितं घोरमीदृशं ॥ सुयोधनः कृतीवीर एकायनगंतस्त
था ॥ १३ ॥ अपिचोशनसागीतः श्रूयतेऽयं पुरातनः ॥ श्लोकस्तत्त्वार्थसहितस्तन्मेनिगदतः शृणु ॥ १४ ॥ पुनरावर्तमानानां भग्नानां जीवितैषिणां ॥ भेतव्यमरिशो
षाणामेकायनगताहिते ॥ १५ ॥ साहसोत्पतितानां च निराशानां च जीविते ॥ न शक्यमग्रतः स्थातुं शक्रेणापि धनं जय ॥ १६ ॥ सुयोधनमिमं भग्नं हतसैन्यं हृदंग
तं ॥ पराजितं वनप्रेप्सुं निराशं राज्यं भ्रंभने ॥ १७ ॥ कोन्वेषसंयुगे प्राज्ञः पुनर्दृष्टे समाङ्कयेत् ॥ अपिनो निजितं राज्यं न हरेत सुयोधनः ॥ १८ ॥ यस्त्रयोदशवर्षाणि ग
दयाकृतनिश्रमः ॥ चरत्यूर्ध्वं च तिर्यक् च भीमसेनजिघांसया ॥ १९ ॥ एतं चेन्न महाबहुरन्यायेन हनिष्यति ॥ एषवः कौरवो राजा धार्तराष्ट्रो भविष्यति ॥ २० ॥ धनं
जयस्तु श्रुत्वैतत्केशवस्य महात्मनः ॥ प्रेक्षतो भीमसेनस्य सव्यमूरुमताडयत् ॥ २१ ॥ गृह्यसंज्ञांततो भीमो गदया व्यचरद्रणे ॥ मंडलानि विचित्राणि यमका
नीतराणि च ॥ २२ ॥ दक्षिणं मंडलं सव्यं गोमूत्रकमयापि च ॥ व्यचरत्यांडवो राजन्नरिंसंमोहयन्निव ॥ २३ ॥ तथैव तव पुत्रोऽपि गदामार्गविशारदः ॥ व्यचरह्य
घुचित्रं च भीमसेनजिघांसया ॥ २४ ॥ आधुन्वंतौ गदे घोरे चंडनागरुहपिते ॥ वैरस्यांतं परीप्संतौरणे क्रुद्धा विवांतकौ ॥ २५ ॥ अन्योन्यंतौ जिघांसंतौ प्रवीरौ पु
रुपर्षभौ ॥ युयुधाते गरुत्मंतौ यथानागामिपैषिणौ ॥ २६ ॥ मंडलानि विचित्राणि चरतोर्नृपभीमयोः ॥ गदासंपातजास्तत्र प्रजङ्गुः पावकाचिपः ॥ २७ ॥ समं प्र
हरतोस्तत्र शूरयोर्बलिनोर्मथे ॥ क्षुब्धयोर्वायुनाराजन् द्वयोरिव समुद्रयोः ॥ २८ ॥ तयोः प्रहरतोस्तुल्यं मत्तकुंजरयोरिव ॥ गदानि घातसंहादः प्रहाराणामजायत
॥ २९ ॥ तस्मिंस्तदासंप्रहारेदारुणसंकुले भृशं ॥ उभावपि परिश्रान्तौ युध्यमानावरिंदमौ ॥ ३० ॥ तौ मुहूर्तं समाश्वस्य पुनरेव परेतप ॥ अभ्यहारयतां क्रुद्धौ प्रगृह्य
महती गदे ॥ ३१ ॥ तयोः समभवद्युद्धं घोररूपमसंवृतं ॥ गदानि पातैराजेंद्रतप्ततौ वैपरस्परं ॥ ३२ ॥ समरे प्रहृतौ तौ तुष्टपभाक्षौ तरस्विनौ ॥ अन्योन्यं जघ्नतुर्वीरौ
पंकस्थौ महिपाविव ॥ ३३ ॥ जर्जरीकृतसर्वांगौरुधिरेणाभिसंपुतौ ॥ दृष्ट्वाते हिंमवतिपुष्पिताविर्वकिंशुको ॥ ३४ ॥ दुर्योधनस्तु पार्थेन विवरसंप्रदर्शितं ॥ ई
षदुन्मिपमाणस्तु सहसा प्रससारह ॥ ३५ ॥ तमभ्याशगतं प्राज्ञो रणे प्रेक्ष्य वृकोदरः ॥ अवाक्षिपद्गदां तस्मिन्वेगेन महतावली ॥ ३६ ॥ आक्षिपंतंतुतं दृष्ट्वा पुत्रस्तव
विशांपते ॥ अवासर्पत्ततः स्थानात्सामोघान्यपतद्दुवि ॥ ३७ ॥ मोक्षयित्वा प्रहारंतं सुतस्तव सुसंभ्रमात् ॥ भीमसेनं च गदया प्राहरत्कुरुमत्तम ॥ ३८ ॥

शंखदेशे ललाटप्रान्ते ॥ ६२ ॥ ६३ ॥ ६४ ॥ ६५ ॥ ६६ ॥ ६७ ॥ नेदुपांनादं कनवतीनां ॥ ६८ ॥ ६९ ॥ ७० ॥ ॥ इतिशल्यपर्वानर्गतगदापर्वणि नै० आ० सप्तपंचाशत्तमोऽध्यायः ॥ ५० ॥ ॥ ३ ॥

अताडयच्छंखदेशेन च चालाचलोपमः ॥ सभूयः शुभुभेपार्थस्ताडितोगदयारणं ॥ उद्भिन्नरुधिरैराजस्रभिन्नइवकुंजरः ॥ ६२ ॥ ततो गदां वीरहणीमयोम
 र्थांप्रगृह्यवज्राशनितुल्यनिःस्वनां ॥ अताडयच्छत्रुममित्रकर्षणोवलेन विक्रम्यधनं जयाग्रजः ॥ ६३ ॥ सर्भीमसेनाभिहतस्तवात्मजः पपात संकंपिबदहंबंध
 नः ॥ सुपुष्पितामारुतवेगताडितोवनेयथाशालइवावधूर्णितः ॥ ६४ ॥ ततः प्रणेदुर्जट्पुश्र्वपांडवाः समीक्ष्यपुत्रंपतितं क्षितौ तव ॥ ततः सुतस्ते प्रतिलभ्यचेत
 नांसमुत्पपातद्विरदोयथाहृदात् ॥ ६५ ॥ सपार्थिवो नित्यममर्षितस्तदामहारथः शिक्षितवत्परिभ्रमन् ॥ अताडयत्पांडवमग्रतः स्थितं संविद्धलांगोजगतीमुपा
 न्तं ॥ ६६ ॥ ससिंहनादं विननादकौरवो निपात्य भूमौ युधिभीममोजसा ॥ विभेदचैवाशनितुल्यमोजसा गदानिपातेन शरीररक्षणं ॥ ६७ ॥ ततो तं रिक्षे नि
 नदो महानभूद्विद्वौ कसामप्सरसांचनेदुपां ॥ पपात चोच्चैरमरप्रवेरितं विचित्रपुष्पोत्करवर्षमुत्तमं ॥ ६८ ॥ ततः परानाविशदुत्तमं भयं समीक्ष्य भूमौ पतितं नरोत्त
 मं ॥ अहीयमानं च वलेन कौरवां निशाम्य भेदं सुदृढस्य वर्मणः ॥ ६९ ॥ ततो मुहूर्तादुपलभ्यचेतनां प्रमृज्य वक्रं रुधिराक्तमात्मनः ॥ धृतिं समालंब्य विवृत्य लांचने
 वलेन संस्तभ्य वक्रादरः स्थितः ॥ ७० ॥ इति श्रीमहाभारतेशल्यपर्वानर्गतगदापर्वणि गदायुद्धे सप्तपंचाशत्तमोऽध्यायः ॥ ५० ॥ संजय उवाच
 ततो हृत्वा संग्रामं कुरुमुख्ययोः ॥ अथाब्रवीदर्जुनस्तु वासुदेवं यशस्विनं ॥ १ ॥ अनयोर्वीरयोर्युद्धे को ज्यायान् भवतो मतः ॥ कस्य वा को गुणो भूयाने तद्दृज नार्द
 न ॥ २ ॥ वासुदेव उवाच उपदेशानयोस्तु ल्याभीमस्तु वलवत्तरः ॥ कृतीयत्नपरं स्त्वेप धार्तराष्ट्रो वक्रोदरात् ॥ ३ ॥ भीमसेनस्तु धर्मैण युध्यमानो न जेष्यति ॥
 अन्यायेन तु युध्यन्वैहन्यादेव सुयोधनं ॥ ४ ॥ माययानिर्जितादेवैरसुरा इति नः श्रुतं ॥ विरोचनस्तु शक्रेण माययानिर्जितः सर्वैः ॥ ५ ॥ मायया चाक्षिपत्तेजो वक्रस्य
 बलसूदनः ॥ तस्मान्मायामयं भीम आतिष्ठतु पराक्रमं ॥ ६ ॥ प्रतिज्ञातं च भीमेन घृतकाले धनं जय ॥ ऊरुभेः स्यामि ते संख्ये गदयेति सुयोधनं ॥ ७ ॥ सोयं प्रति
 ज्ञातां चापि पालयत्वरिकर्षणः ॥ मायाविनंतुराजानं माययैव निरुंतु ॥ ८ ॥ यद्येष बलमास्थाय न्यायेन प्रहरिष्यति ॥ विषमस्थस्ततो राजा भविष्यति युधिष्ठि
 रः ॥ ९ ॥ पुनरेव तु वक्ष्यामि पांडवेयनिबोधमे ॥ धर्मराजापराधेन भयं नः पुनरागतं ॥ १० ॥ कृत्वा हि सुमहत्कर्म हत्वा भीष्मं मुखान्कुरुन् ॥ जयः प्राप्नोयशः प्राग्र्यं
 वैरं च प्रतियातितं ॥ ११ ॥

॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥ २६ ॥ २७ ॥ २८ ॥ २९ ॥ ३० ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ ३३ ॥ ३४ ॥ ३५ ॥ ३६ ॥ ३७ ॥ ३८ ॥

तदेवंविजयः प्राप्तः पुनः संशयितः कृतः ॥ अबुद्धिरेपामहतीधर्मराजस्य पाण्डव ॥ १२ ॥ यदेकविजये युद्धं पाणितं घोरमीदृशं ॥ सुयोधनः कृतीवीर एकायनगंतस्तथा ॥ १३ ॥ अपि चोशनसागीतः श्रूयतेऽयं पुरातनः ॥ श्लोकस्तत्त्वार्थसहितस्तन्मेनिगदतः शृणु ॥ १४ ॥ पुनरावर्तमानानां भ्रान्तानां जीविते पिणां ॥ भेतव्यमरिशेषाणामेकायनगताहिते ॥ १५ ॥ साहसोत्पतितानां च निराशानां च जीविते ॥ न शक्यमग्रतः स्थातुं शक्रेणापि धनं जय ॥ १६ ॥ सुयोधनमिमं भ्रंशं हतसैन्यं हृदंगतं ॥ पराजितं वनप्रेप्सुं निराशं राज्यं लंभने ॥ १७ ॥ कोन्वेषसंयुगे प्राज्ञः पुनर्दृष्टे समाद्भयेत् ॥ अपिनो निर्जितं राज्यं न हरेत् सुयोधनः ॥ १८ ॥ यस्त्वयो दशवर्षाणि गतं ॥ दयाकृतनिश्रमः ॥ चरत्यूर्ध्वं च तिर्यक् च भीमसेनजिघांसया ॥ १९ ॥ एतं चेन्न महाब्रह्मदुरन्यायेन हनिष्यति ॥ एषवः कौरवो राजा धार्तराष्ट्रो भविष्यति ॥ २० ॥ धनं जयस्तु श्रुत्वैतत्केशवस्य महात्मनः ॥ प्रेक्षतो भीमसेनस्य सव्यमूरुमताडयत् ॥ २१ ॥ गृह्यसंज्ञांतो भीमो गदया च्यवचरणे ॥ मंडलानि विचित्राणि यमका नीतराणि च ॥ २२ ॥ दक्षिणं मंडलं सव्यं गोमूत्रकमथापि च ॥ व्यचरत्यां डवो राजन्नरिसंमोहयन्निव ॥ २३ ॥ तथैव तव पुत्रोऽपि गदामार्गं विशारदः ॥ व्यचरह्युचित्रं च भीमसेनजिघांसया ॥ २४ ॥ आधुन्वंतो गदे घोरे चंदनागरुहपिते ॥ वैरस्यांतं परीप्संतौ रणे क्रुद्धा विवांतकौ ॥ २५ ॥ अन्यान्यंतौ जिघांसंतौ प्रवीरोऽप्यु रूपर्षभौ ॥ युयुधाते गरुत्मंतौ यथानागामिपैषिणौ ॥ २६ ॥ मंडलानि विचित्राणि चरतोर्नृपभीमयोः ॥ गदासंपातजास्तत्र प्रजजुः पावकार्षिपः ॥ २७ ॥ समं प्रहरतोस्तत्र शूरयोर्बलिनोर्बद्धे ॥ क्षुब्धयोर्वायुनाराजन् द्वयोरिव समुद्रयोः ॥ २८ ॥ तयोः प्रहरतोस्तुल्यं मत्तकुंजरयोरिव ॥ गदानिर्घातसंहादः प्रहाराणामजायत ॥ २९ ॥ तस्मिंस्तदासंप्रहारेदारुणसंकुले भृशं ॥ उभावपि परिश्रान्तौ युध्यमानावरिंदमौ ॥ ३० ॥ तौ मुहूर्तसमाश्वस्य पुनरेव परंतप ॥ अभ्यहारयतां क्रुद्धौ प्रगृह्य महती गदे ॥ ३१ ॥ तयोः समभवद्युद्धं घोररूपमसंवृतं ॥ गदानि पातैराजेंद्रतक्षतोर्वै परस्परं ॥ ३२ ॥ समरे प्रहृतौ तौ तु वृषभाक्षौ तरस्विनौ ॥ अन्यान्यं जघ्नतुर्वीरोऽपंकस्थौ म हिपाविव ॥ ३३ ॥ जर्जरीकृतसर्वांगौरुधिरेणाभिसंप्लुतौ ॥ दृष्ट्वाते हिमवतिपुष्पिताविर्वकिंशुका ॥ ३४ ॥ दुर्योधनस्तु पार्थेन विवरसंप्रदर्शितं ॥ ईषदुन्मिषमाणस्तु सहसा प्रससारह ॥ ३५ ॥ तमभ्याशगतं प्राज्ञो रणे प्रेक्ष्य वृकोदरः ॥ अवाक्षिपद्गदां तस्मिन्वगेन महतावली ॥ ३६ ॥ आक्षिपंतं तु तं दृष्ट्वा पुत्रस्तव विशांपते ॥ अवासर्पत्ततः स्थानात्सामोघान्यपतद्भुवि ॥ ३७ ॥ मोक्षयित्वा प्रहारंतं सुतस्तव सुसंभ्रमात् ॥ भीमसेनं च गदया प्राहरत्कुरुमत्तम ॥ ३८ ॥

॥ ३९ ॥ ४० ॥ ४१ ॥ ४२ ॥ ४३ ॥ ४४ ॥ ४५ ॥ ४६ ॥ ४७ ॥ ४८ ॥ क्षुपःक्षुद्रवृक्षः ॥ ४९ ॥ ५० ॥ ५१ ॥ ५२ ॥ ५३ ॥ ५४ ॥ ५५ ॥ ५६ ॥ ५७ ॥ ५८ ॥ ५९ ॥ ६० ॥ ६१ ॥
 तस्यविस्मयमानेनरुधिरंणामितौजसः ॥ प्रहारगुरुपाताच्चमूर्छेवसमजायत ॥ ३९ ॥ दुर्योधनोनतंवेदपीडितंपांडुवरणे ॥ धारयामासभीमोपिशरीरमतिपी
 डितं ॥ ४० ॥ अमन्यतस्थितंत्येनंप्रहरिष्यंतमाहवे ॥ अतोप्राहरत्तस्मैपुनरेवत्वात्मजः ॥ ४१ ॥ ततोमुहूर्तमाश्वस्यदुर्योधनमुपस्थितं ॥ वेगेनाभ्यपतद्राज
 न्भीमसेनःप्रतापवान् ॥ ४२ ॥ तमापतंतंप्रेक्ष्यसंरथ्यममितौजसं ॥ माघमस्यप्रहारंतंचिकीर्षुर्भरतर्षभ ॥ ४३ ॥ अवस्थानेमतिकृत्वापुत्रस्तवमहामनाः ॥ इ
 येषोत्पतितुराजञ्छलयिष्यन्वृकोदरं ॥ ४४ ॥ अबुद्ध्यद्भीमसेनस्तुराज्ञस्तस्यचिकीर्षितं ॥ अथास्यसमभिद्रुत्यसमुक्त्वाश्चसिंहवत् ॥ ४५ ॥ सृत्यावंचयतोरज
 न्पुनरेवात्पतिप्यतः ॥ ऊरुभ्यांप्राहिणोद्राजनृगदांवेगेनपांडवः ॥ ४६ ॥ सावज्जनिष्पसमाप्रहिताभीमकर्मणा ॥ ऊरुदुर्योधनस्याथवभंजप्रियदर्शनौ ॥ ४७ ॥
 सपपातनरव्याघ्रावसुधामनुनादयन् ॥ भग्नोरुभीमसेनेनपुत्रस्तवमहीपते ॥ ४८ ॥ ववुर्वाताःसनिर्घाताःपांशुवर्षपपातच ॥ चचालपृथिवीचापिसृष्टक्षुप
 पर्वता ॥ ४९ ॥ तस्मिन्निपतितवीरपत्यांसर्वमहीक्षितां ॥ महास्वनापुनर्दीप्तासनिर्घाताभयंकरी ॥ ५० ॥ पपातचोल्कामहतीपतिनेपृथिवीपतौ ॥ तथाशोणित
 वर्षचपांशुवर्षचभारत ॥ ५१ ॥ ववर्षमघवांस्तत्रतवपुत्रेनिपातिते ॥ यक्षाणाराक्षसानांचपिशाचानांतथैवच ॥ ५२ ॥ अंतरिक्षेमहानादःश्रूयतेभरतर्षभ ॥
 तेनशब्देनघोरणमृगाणामथपक्षिणां ॥ ५३ ॥ जज्ञेघोरतरःशब्दावहूनांसर्वतोदिशं ॥ येतत्रवाजिनःशेपागजाश्चमनुजैःसह ॥ ५४ ॥ मुमुक्षुस्तमहानादंतवपु
 त्रेनिपातिते ॥ भेरीशंखमृदंगानामभवच्चस्वनामहान् ॥ ५५ ॥ अंतर्भूमिगतश्चैवतवपुत्रेनिपातिते ॥ बहुपादैर्वहुभुजैःकव्यैर्घोरदर्शनैः ॥ ५६ ॥ नृत्यद्भिर्भयदे
 व्यामादिशस्तत्राभवन्नृप ॥ ध्वजवंतोस्त्रवंतश्चशस्त्रवंतस्तथैवच ॥ ५७ ॥ प्राकंपंतततोराजंस्तवपुत्रेनिपातिते ॥ हृदाःकृपाश्वरुधिरंमुहमुर्नृपसत्तम ॥ ५८ ॥ नद्य
 श्वसुमहावेगाःप्रतिस्रोतावहाभवन् ॥ पुल्लिगाइवनार्यस्तुस्त्रीलिंगाःपुरुपाभवन् ॥ ५९ ॥ दुर्योधनेतदाराजन्पतितेतनयेतव ॥ दृष्ट्वातानद्भुतोत्पातान्पंचालाः
 पांडवैःसह ॥ ६० ॥ आविग्रमनसःसर्वेवभूवुर्भरतर्षभ ॥ ययुर्देवायथाकामंगंधर्वाप्सरसस्तथा ॥ ६१ ॥ कथयंतोद्भुतंयुद्धंसुतयोस्तवभारत ॥ तथैवसिद्धाराजं
 द्रतथावातिकचारणाः ॥ ६२ ॥ नरसिंहौप्रशंसंतौविप्रजम्पुर्यथागतं ॥ ६३ ॥ इतिश्रीमहाभारतेशल्यपर्वतर्गतगदापर्वणिदुर्योधनवधेअष्टपंचाशत्तमोऽ
 ध्यायः ॥ ५८ ॥ ॥ ५९ ॥ ॥ ६० ॥ ॥ ६१ ॥ ॥ ६२ ॥ ॥ ६३ ॥ इतिशल्यपर्वतर्गतगदापर्वणिनैलकंठीयेभारतभावदीपेअष्टपंचाशत्तमोऽध्यायः ॥ ५८ ॥ ॥ ५९ ॥ ॥ ६० ॥ ॥ ६१ ॥

तत इति ॥ १ ॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥

संजय उवाच तं पातितं ततो दृष्ट्वा महाशालमिवोद्धृतं ॥ प्रहृष्टमनसः सर्वे ददृशुस्तत्र पांडवाः ॥ १ ॥ उन्मत्तमिव मातंगं सिंहेन विनिपातितं ॥ ददृशुर्हृष्टरोमाणः
सर्वे ते चापिसोमकाः ॥ २ ॥ ततो दुर्योधनं हत्वा भीमसेनः प्रतापवान् ॥ पातितं कौरवेन्द्रं तमुपगम्य दमत्रवीत् ॥ ३ ॥ गौगौरिति पुरामंद्रौ पदीमेकवाससं ॥ यत्स
भायां हसन्नस्मांस्तदावदसि दुर्मते ॥ ४ ॥ तस्यावहासस्य फलमद्यत्वं समवाप्नुहि ॥ एवमुक्त्वा स्वामेन पदामौलिमुपास्मृशत् ॥ ५ ॥ शिरश्च राजसिंहस्य पादेन स
मलोडयत् ॥ तथैव क्रोधसंस्कोर्भासः परवलार्दनः ॥ ६ ॥ पुनरेवात्र वीहाक्यं यत्तच्छृणु नराधिप ॥ यस्मान्पुरोपनृत्यं तमूढा गौरिति गौरिति ॥ ७ ॥ तान्वयं प्रति नृ
त्यामः पुनर्गौरिति गौरिति ॥ नास्माकं निरुक्तिर्विक्रिनाक्षयूतं न वंचना ॥ स्ववाहुवलसाश्रित्य प्रवाधामो वयं रिपून् ॥ ८ ॥ सोवाप्यवैरस्य परस्य पारं वृकोदरः प्राह
शनैः प्रहस्य ॥ युधिष्ठिरं केशवस्तं जयांश्च धनं जयं माद्रवती सुतोच ॥ ९ ॥ रजस्वलां द्रौपदीं मानय न्ये चोप्यकुर्वत सदस्य वस्त्रां ॥ तानूपस्थध्वं पांडवैर्धार्तराष्ट्रान्
णेह तांस्तपमायाज्ञसेन्याः ॥ १० ॥ येनः पुरापठतिलानवोचनं कूराराज्ञो धृतराष्ट्रस्य पुत्राः ॥ तेनाहताः सगणाः सानुबंधाः कामं स्वर्गं नरकं वापतामः ॥ ११ ॥ पु
नश्च राज्ञः पतितस्य भूमौ मतां गदां स्कंधगतां प्रगृह्य ॥ वामेन पादेन गिरः प्रसृज्य दुर्योधनं नैरुतिकं न्यवाचत् ॥ १२ ॥ हृष्टेन राजन्कुरुसत्तमस्य क्षुद्रात्मना भीमसे
नेन पादं ॥ दृष्ट्वा क्रुतं मूर्धनि नाभ्यनंदन् धर्मात्मानः सोमकानां प्रवर्हाः ॥ १३ ॥ तव पुत्रं तथा हत्वा कथ्यमानं वृकोदरं ॥ नृत्यमानं च वदुशोधर्मराजो ब्रवीदिदं ॥ १४ ॥
गतोसि वैरस्यानृण्यं प्रतिज्ञापूरिता त्वया ॥ शुभेनाथा शुभेनैव कर्मणा विरमाधुना ॥ १५ ॥ माशिशस्य पदामदीर्माधर्मस्तेति गोभवेत् ॥ राजा ज्ञातिहृतश्चायं नै
तन्नयाय्यंतवानघ ॥ १६ ॥ एकादशमृनाथं कुरुणामधिपंतथा ॥ माभ्राक्षी भीमपादेन राजानं ज्ञानिमेव च ॥ १७ ॥ हतवंधुर्हतामात्यांश्च पृष्टसैन्याहतामृथे ॥
सर्वाकारेण शोच्योयं नावहास्योयमीश्वरः ॥ १८ ॥ विध्वस्तोयं हतामात्याहताभ्राताहतप्रजः ॥ उत्सन्नपिंडोभ्राता च नैतन्नयाय्यं कृतं त्वया ॥ १९ ॥ धार्मिको भी
मसेनोसावित्याहुस्त्वां पुराजनाः ॥ सकस्माद्भीमसेनत्वं राजानमधिपतिष्ठसि ॥ २० ॥ इत्युक्त्वा भीमसेनं तु साश्रुकंठो युधिष्ठिरः ॥ उपहृत्यात्र वीहानो दुर्योधन
मरिदमं ॥ २१ ॥ तातमन्युर्न ते कार्यो नात्मा शोच्यस्त्वया तथा ॥ नूनं पूर्वकृतं कर्म सुघोरमनुभूयते ॥ २२ ॥ धात्रोपदिष्टं विषमं नूनं फलमसंस्कृतं ॥ यद्वयं त्वां जिघां
सामस्त्वं चास्मान्कुरुसत्तम ॥ २३ ॥ आत्मनो ह्यपरार्थिनमहद्व्यसनमीदृशं ॥ प्राप्तवानसि यद्दोभान्मदाद्याल्यच्च भारत ॥ २४ ॥

॥ २५ ॥ २६ ॥ २७ ॥ २८ ॥ २९ ॥ ३० ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ ३३ ॥ ३४ ॥ ३५ ॥ ३६ ॥ ३७ ॥ ३८ ॥ ३९ ॥ ४० ॥ ४१ ॥ ४२ ॥ ४३ ॥ ४४ ॥ ४५ ॥ ४६ ॥ ४७ ॥ ४८ ॥ ४९ ॥ ५० ॥ ५१ ॥ ५२ ॥ ५३ ॥ ५४ ॥ ५५ ॥ ५६ ॥ ५७ ॥ ५८ ॥ ५९ ॥ ६० ॥ ६१ ॥ ६२ ॥ ६३ ॥ ६४ ॥ ६५ ॥ ६६ ॥ ६७ ॥ ६८ ॥ ६९ ॥ ७० ॥ ७१ ॥ ७२ ॥ ७३ ॥ ७४ ॥ ७५ ॥ ७६ ॥ ७७ ॥ ७८ ॥ ७९ ॥ ८० ॥ ८१ ॥ ८२ ॥ ८३ ॥ ८४ ॥ ८५ ॥ ८६ ॥ ८७ ॥ ८८ ॥ ८९ ॥ ९० ॥ ९१ ॥ ९२ ॥ ९३ ॥ ९४ ॥ ९५ ॥ ९६ ॥ ९७ ॥ ९८ ॥ ९९ ॥ १०० ॥

घातयित्वावयस्यांश्चभ्रातृनथपितृस्तथा ॥ पुत्रान्यौत्रांस्तथाचान्यांस्तनेऽसिनिधनंगतः ॥ २५ ॥ तवापराधादस्माभिर्भ्रातरस्तेनिपात्रिताः ॥ निहताज्ञातयश्चा
पिदिष्टंमन्यदुरस्ययं ॥ २६ ॥ आत्मानगोचरनायस्तेऽलाभ्यामृत्युस्तवानघ ॥ वयमेवाधुनाशोच्याः सर्वावस्थामुक्तेरव ॥ २७ ॥ कृपणंवर्तयिष्यामस्तेहीनोबंधु
भिः प्रियैः ॥ भ्रातृणांचैवपुत्राणांतथावैशोकविह्वलाः ॥ २८ ॥ कथंद्रक्ष्यामिविधदावधुःशोकपरिप्लुताः ॥ त्वमेकःसुस्थितोराजन्स्वर्गेनिलयोध्रुवः ॥ २९ ॥
वयंनरकसंज्ञंवेदुःखंप्राप्स्यामदारुणं ॥ स्नुपाश्चप्रसुपाश्चैवधृतराष्ट्रस्यविह्वलाः ॥ गर्हयिष्यंतिनोनूनंविधवाःशोककर्षिताः ॥ ३० ॥ संजयउवाच एव
मुक्त्वासुदुःखार्तोनिशश्वाससपार्थिवः ॥ विललापचिरंचापिधर्मपुत्रोयुधिष्ठिरः ॥ ३१ ॥ इतिश्रीमहाभारतेशल्यपर्वान्तर्गतगदापर्वणियुधिष्ठिरविलापेएको
नपठितमाध्यायः ॥ ५९ ॥ ॥ ७३ ॥ धृतराष्ट्रउवाच अधर्मेणहतंदृष्ट्वा राजानंमाधवोत्तमः ॥ किमत्रवीत्तदासूतवलदेवोमहाबलः ॥ १ ॥ गदायुद्धविशे
पज्ञोगदायुद्धविशारदः ॥ कृतवानुरोहिणेयोयत्तन्ममाचक्ष्वसंजय ॥ २ ॥ संजयउवाच गिरस्यभिहतंदृष्ट्वाभीमसेनंनतेसुतं ॥ रामःप्रहरतांश्रेष्ठशुक्रो
धवलवद्वली ॥ ३ ॥ ततोमध्येनरेन्द्राणामूर्ध्ववाद्दुर्हलायुधः ॥ कुर्वन्नार्तस्वरंघोरंधिग्धिग्भीमेत्युवाचह ॥ ४ ॥ अहोधिग्यदधोनाभेःप्रहतंधर्मविग्रहे ॥ नैतदृष्टंगदा
युद्धकृतवान्यदृकोदरः ॥ ५ ॥ अधोनाभ्यानहतव्यमितिशालस्यनिश्चयः ॥ अयंत्वशास्त्रविन्मूढःस्वच्छंदासंप्रवर्तते ॥ ६ ॥ तस्यतत्तद्दुवाणस्यरोपःसमभवन्महा
नू ॥ ततोराजानमालोक्यरोपसंरक्तलोचनः ॥ ७ ॥ बलदेवोमहाराजततोवचनमत्रवीत् ॥ नचैपपतितःकृष्णकेवलंमत्समोऽसमः ॥ ८ ॥ आश्रितस्यतुदौर्बल्या
दाश्रयःपरिभत्स्यते ॥ ततोलांगलमुद्येम्यभीममभ्यद्रवद्वली ॥ ९ ॥ तस्योर्ध्ववाहोःसदृशंरूपमासीन्महात्मनः ॥ बहुधातुविचित्रस्यश्वेतस्येवमहागिरेः ॥ १० ॥ तमु
त्पतंतंजग्राहकेशवोविनयान्वितः ॥ बाहुभ्यांपीनवृत्ताभ्यांप्रयत्नाद्वलवद्वली ॥ ११ ॥ सितासितौयदुवरोशुशुभातधिकंनदा ॥ नभोगतौयथाराजंश्वंद्रसूर्यो
दिनक्षये ॥ १२ ॥ उवाचचैनंसंरब्धंशमयन्निवकेशवः ॥ आत्मवृद्धिर्मित्रवृद्धिर्मित्रमित्रोदयस्तथा ॥ १३ ॥ विपरीतंद्विपत्स्वेतत्पट्टिधावृद्धिरात्मनः ॥ आत्मन्य
पिचमित्रेचविपरीतंयदाभवेत् ॥ १४ ॥ तदाविद्यान्मनोग्लानिमाशुशांतिकरोभवेत् ॥ अस्माकंसहजंमित्रंपांडवाःशुद्धंपौरुषाः ॥ १५ ॥

शत्रुमित्रस्यक्षयः स्वमित्रमित्रस्यवृद्धिः शत्रुमित्रमित्रस्यक्षयः एवंषड्विधाआत्मनोवृद्धिः ॥ १३ ॥ विपरीतंआत्मक्षयशत्रुवृद्ध्यादिकंइदमेवपट्टकं ॥ १४ ॥ प्रकृतेमित्रवृद्धिरेवात्मवृद्धिरित्याह अस्माकमिति १५

॥ १६ ॥ भंक्ताभक्ष्येइतिप्रतिज्ञापालनरूपत्वादप्यधोनाभिप्रहारोनाधर्मइत्यर्थः ॥ १७ ॥ १८ ॥ यौनःयानिनिमित्तःसंबंधः अस्माकंपितामहःपांडवानांमातामहश्चैकइतियौनसंबंधः एवमर्जुनेजामातृत्वा
दिरपि सुखहादैःअन्योन्यसुखप्रदैःसौहादैःस्नेहेनचेत्यर्थः ॥ १९ ॥ सीरभृत्ग्रामः ॥ २० ॥ धर्मइति नियच्छतिनियममेतिअर्थकामाभ्यांधर्मःसंकोचमेतीत्यर्थः ॥ २१ ॥ धर्मार्थौकामेनापीडयन्धर्मकामा

स्वकाःपितृष्वसुःपुत्रास्तेपरैर्निरुताभृशं ॥ प्रतिज्ञापालनंधर्मःक्षत्रियस्येहवेद्यहं ॥ १६ ॥ सुयोधनस्यगदयाभंक्तास्मृमहाहवे ॥ इतिपूर्वप्रतिज्ञातंभीमेनहि
सभातले ॥ १७ ॥ मैत्रेयेणांभिशतश्वपूर्वमेवमहर्षिणा ॥ ऊरुतेभेत्स्यतेभीमोगदयेतिपरंतप ॥ १८ ॥ अतोदोषंनपश्यामिमाक्रुद्धस्वप्रलंबहन् ॥ यौनःस्वैःसु
खहादैश्चसंबंधःसहपांडवैः ॥ १९ ॥ तेषांवद्व्याहृदिर्नोमाक्रुधःपुरुपर्षभ ॥ वासुदेववचःश्रुत्वासीरभृत्प्राहधर्मवित् ॥ २० ॥ धर्मःसुचरितःसद्भिःसचद्वाभ्यां
नियच्छति ॥ अर्थश्चात्यर्थलुब्धस्यकामश्चातिप्रसंगिणः ॥ २१ ॥ धर्मार्थौधर्मकामौचकामार्थौचाप्यपीडयन् ॥ धर्मार्थकामान्योभ्येतिसौत्यंतंसुखंमश्रुते ॥
॥ २२ ॥ तदिदं व्याकुलंमर्वकृतंधर्मस्यपीडनात् ॥ भीमसेनेनगोविंदकामंत्वंतुयथात्थमां ॥ २३ ॥ कृष्णउवाच अरोपणोदिधर्मात्मासतंधर्मवत्सलः ॥
भवात्प्रस्थायतेलोकतस्मात्संशाम्यमाक्रुधः ॥ २४ ॥ प्राप्तंकलियुगंविद्धिप्रतिज्ञांपांडवस्यच ॥ आनृण्यंयानुवैरस्यप्रतिज्ञायाश्वपांडवः ॥ २५ ॥ संजयउवाच
धर्मच्छलमपिश्रुत्वाकेशवात्सविशांपते ॥ नैवप्रीतमनारामोवचनंप्राहसंसदि ॥ २६ ॥ हत्वाऽधर्मेणराजानंधर्मात्मानंसुयोधनं ॥ जिह्वयोर्धीतिल्लोकस्मिन्
स्यातियास्यतिपांडवः ॥ २७ ॥ दुर्योधनोपिधर्मात्मागतियास्यतिशाश्वतीं ॥ ऋजुयोर्धीहतोराजाधार्तराष्ट्रेनराधिपः ॥ २८ ॥ युद्धदीक्षांप्रविश्याजौरणयज्ञं
वितत्यच ॥ हत्वात्मानममित्राग्नौप्रापचावभृथंयशः ॥ २९ ॥ इत्युक्त्वांरथमास्यायशैहिणेयःप्रतापवान् ॥ श्वेताभ्रशिखराकारःप्रययौद्वारकांप्रति ॥ ३० ॥ पं
चालाश्वसवाष्ण्याःपांडवाश्वविशांपते ॥ रामेद्वारवतीयातेनातिप्रमनसोभवन ॥ ३१ ॥ तत्केयुधिष्ठिरंदिनेचिंतापरमधोमुखं ॥ शोकोपहतसंकल्पंवासुदेवो
ब्रवीद्विदं ॥ ३२ ॥ वासुदेवउवाच धर्मराजकिमर्थत्वमधर्ममनुमन्यसे ॥ हतबंधोयदेतस्यपतितस्यविचेतसः ॥ ३३ ॥ दुर्योधनस्यभीमेनमृद्यमानंशिरःपदा ॥
उपप्रेक्षसिकस्मात्त्वंधर्मज्ञःसन्नराधिप ॥ ३४ ॥ युधिष्ठिरउवाच नममैतत्प्रियंकृष्णयद्राजानंत्वंकोदरः ॥ पदामूर्ध्वस्यशक्रोधान्नचक्ष्येकुलक्षये ॥ ३५ ॥

वर्थेनापीडयन्कामार्थौधर्मेणचापीडयन्तित्यर्थः ॥ २२ ॥ कामंयथेष्टंत्वंमांप्रतिउक्तवानसिनतुधर्म्यं यतोऽर्थलुब्धेनभीमेनधर्मस्यपीडनात्पूर्वोक्तोमार्गोव्याकुलीकृतइत्यर्थः ॥ २३ ॥ २४ ॥ प्राप्तमिति क
लियुगारंभेएतावत्पापनातीवरवेदावहमितिभावः ॥ २५ ॥ २६ ॥ २७ ॥ २८ ॥ २९ ॥ ३० ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ ३३ ॥ ३४ ॥ ३५ ॥

॥ ३६ ॥ ३७ ॥ ३८ ॥ ३९ ॥ ४० ॥ ४१ ॥ ४२ ॥ ४३ ॥ ४४ ॥ ४५ ॥ ४६ ॥ ४७ ॥ ४८ ॥ इतिशल्यपर्वान्तर्गतगदापर्वणिनैलकंठीयेभारतभावदीपेपठितमोऽध्यायः ॥ ६० ॥ ॥ ९३ ॥ ॥ ९४ ॥
 निरुत्यानिरुतानित्यं धृतराष्ट्रमुतैर्वयं ॥ बहूनिपरुपाण्युक्त्वावनं प्रस्थापिताः स्मह ॥ ३६ ॥ भीमसेनस्यतदुःखमतीवददिवर्तते ॥ इतिसंविद्यवाण्येयमयैतत्समु
 पक्षितं ॥ ३७ ॥ तस्माद्दत्त्वाऽरुतप्रज्ञं लुब्धं कामवशानुगं ॥ लभतां पाण्डवः कामं क्षमं धर्मं च वाकते ॥ ३८ ॥ संजय उवाच इत्युक्ते धर्मराजेन वासुदेवो ब्रवी
 दिदं ॥ काममस्वेतदिति वैरुच्छ्रायदुकुलोद्दहः ॥ ३९ ॥ इत्युक्तो वासुदेवेन भीमप्रियहितैपिणा ॥ अन्वमोदतत्सर्वयद्भीमै नरुतं युधि ॥ ४० ॥ भीमसेनोपिह
 त्वाजौ तव पुत्रममर्षणः ॥ अभिवाद्याग्रतः स्थित्वा संप्रहृष्टः कृतांजलिः ॥ ४१ ॥ प्रोवाच सुमहातेजा धर्मराजं युधिष्ठिरं ॥ हर्षाद्दुःखं नयनो जितकाशी विशांपते
 ॥ ४२ ॥ तवाद्यपृथिवी सर्वाक्षेमानिहतकंठका ॥ तां प्रशाधि महाराज स्वधर्ममनुपालय ॥ ४३ ॥ यस्तु कर्तास्य वैरस्य निरुत्यानिरुतिप्रियः ॥ सोयं विनिहतः शेते
 पृथिव्यां पृथिवीपते ॥ ४४ ॥ दुःशासनप्रभृतयः सर्वे ते चोग्रवादिनः ॥ राधेयः शकुनिश्चैव हताश्रतवशत्रवः ॥ ४५ ॥ सेयं रत्नसमाकीर्णमिहीसवं न पर्वता ॥ उपा
 दत्ता महाराजत्वा मद्यनिहतद्विपं ॥ ४६ ॥ युधिष्ठिर उवाच गतो वैरस्यनिधनं हताराजा सुयोधनः ॥ कृष्णस्य मतमास्थाय विजितेयं वसुंधरा ॥ ४७ ॥ दि
 प्यागतस्त्वमानृण्यं मातुः क्रोपस्य चोभयोः ॥ दिष्ट्या जयसि दुर्धर्षदिष्ट्याश्चुनिपातितः ॥ ४८ ॥ इति श्रीमहाभारतेशल्यपर्वान्तर्गतगदापर्वणिक्लदेवसांत्वने
 पठितमोऽध्यायः ॥ ६० ॥ ॥ ९३ ॥ ॥ ९४ ॥ धृतराष्ट्र उवाच हतं दुर्योधनं दृष्ट्वा भीमसेनेन संयुगे ॥ पाण्डवाः संजयाश्चैव किमकुर्वत संजय ॥
 ॥ १ ॥ संजय उवाच हतं दुर्योधनं दृष्ट्वा भीमसेनेन संयुगे ॥ सिंहेनेव महाराज मत्तं वनगजं यथा ॥ २ ॥ प्रहृष्टमनस्तत्र कृष्णेन सह पाण्डवाः ॥ पंचालाः संज
 याश्चैव निहते कुरुनंदने ॥ ३ ॥ आविंध्यन्नुत्तरीयाणि सिंहनादां श्वनेदिरे ॥ नैतान्दर्षसमाविष्टानियंसेह वसुंधरा ॥ ४ ॥ धनूंष्यन्ये व्याक्षिपंत ज्याश्चाप्यन्ये तथा क्षि
 पन् ॥ दध्मुरन्ये महाशंखानन्ये जघ्नुश्च दुंदुभीन् ॥ ५ ॥ चिक्रीदुश्चतथैवान्ये जहसुश्चतवाहिताः ॥ अत्रुवंश्चासकृद्भीरा भीमसेनमिदं वचः ॥ ६ ॥ दुष्करं भवताक
 मरणेद्यसुमहत्कृतं ॥ कौरवेंद्रं रणे हत्वा गदयातिरुतश्रमं ॥ ७ ॥ इंद्रेणैव हिवृत्रस्य वधं परमसंयुगे ॥ त्वया कृतममन्यंत शत्रोर्वधमिमं जनाः ॥ ८ ॥ चरंतं विविधा
 न्मार्गान्मंडलानि च सर्वशः ॥ दुर्योधनमिमं शूरं कोन्याहन्याद्दुकोदरात् ॥ ९ ॥ वैरस्य च गतः पारं त्वमिहान्यैः सुदुर्गमं ॥ अशक्यमेतदन्येन संपादयितुमीदृशं ॥
 ॥ १० ॥ कुंजरेणैव मत्तेन वीरसंग्राममूर्धनि ॥ दुर्योधनशिरोदिष्ट्या पादेन मृदितं त्वया ॥ ११ ॥

हतमिति ॥ १ ॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥

॥१२॥१३॥१४॥१५॥१६॥१७॥१८॥१९॥२०॥२१॥ अतिभुङ्गेन अत्यंतनामितेन ॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥ २६ ॥ २७ ॥ २८ ॥ २९ ॥ ३० ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ ३३ ॥ ३४ ॥ ३५ ॥ ३६ ॥ ३७ ॥

सिंहेनमहिपस्येवकृत्वासंगरमुत्तमं॥दुःशासनस्यरुधिरंदिष्ट्यार्पातंत्वयानघ॥१२॥ येविप्रकुर्वन् राजानंधर्मात्मानंयुधिष्ठिरं॥ मूर्ध्नितेपांरुतःपादोदिष्ट्यातेस्र
नकर्मणा॥१३॥ अमित्राणामधिष्ठानाद्दुःखदुर्योधनस्यच॥ भीमदिष्ट्यापृथिव्यांतप्रथितंमुमहद्यशः॥१४॥ एवंनृनंहतेवृत्रेशक्रंनंदंतिवन्दिनः॥ तथात्यांनि
हनामित्रं वयंनं दामभारत॥१५॥ दुर्योधनवधयानिरोमाणिहृदिपितानिनः॥ अद्यापिनविरुप्यंतेतानितद्विद्धिभारत॥१६॥ इत्यब्रुवन्भीमसेनंवातिकाम्त
त्रसंगताः॥ तानहृष्टान्पुरुषस्याघानुप्रंचालान्पांडवैःसह॥१७॥ ब्रुवतोऽसदृशंतत्रप्रोवाचमधुसूदनः॥ नन्याय्यंनिहतंशत्रुंभूयोहंतुंनराधिपाः॥१८॥ अस्म
कृद्वाग्निरुग्राभिर्निहतात्येषमंढर्षीः॥ तदैवपहतःपापायदंवनिरपत्रपः॥१९॥ लुब्धःपापसहायश्चसुहृदांशामनातिगः॥ बहूशोविदुराणकृपगांभेयसृज
यैः॥२०॥ पांडुभ्यःप्रार्थ्यमानोपिपिच्यमंशंनदत्तवान्॥ नैपयोग्योद्यमित्रंवाशत्रुर्वापुरुपाधमः॥२१॥ किमनेनातिभुङ्गेनवाग्भिःकाप्रमधर्मणा॥ रथे
ष्वारोहतक्षिप्रंगच्छामोवसुधाधिपाः॥२२॥ दिष्ट्याहतोयंपापात्मासामात्यज्ञातिवांधवः॥ इतिश्रुत्वात्वधिक्षेपंरुष्णादुर्योधनोवृषः॥२३॥ अमर्षवशमाप
पन्नउदतिष्ठद्विशांपते॥ स्फिग्दंशेनोपविष्टःसदोभ्यांविष्टभ्यमेदिनीं॥२४॥ दृष्टिंभ्रूसंकटांरुत्वावासुदेवेन्यपातयत्॥ अर्धोन्नतशरीरस्यरूपमार्मान्द्रुपस्यतु॥
॥२५॥ क्रुद्धस्याशीविपस्येवच्छिन्नपुच्छस्यभारत॥ प्राणांतकरिणींघोरांवेदनामप्यचितयत्॥२६॥ दुर्योधनोवासुदेवंवाग्भिरुग्राभिरादयत्॥ कंसदास
स्यदायादनतेलज्जास्यनेनवै॥२७॥ अधर्मेणगदायुद्धेयदंहेविनिपातितः॥ ऊरुभिधीतिभीमस्यस्मृतिमिथ्याप्रयच्छता॥२८॥ किंनविज्ञातमेतन्मेयदंजु
नमवाचथाः॥ घातयित्वामहीपालानृजुयुद्धान्सहस्रशः॥२९॥ जिहैरुपायैर्बहुभिर्नतेलज्जानतेघृणा॥ अहन्यहनिशूराणांकुर्षाणःकदनंमहत्॥३०॥
शिखंडिनंपुरस्कृत्यघातितस्तेपितामहः॥ अश्वत्थाम्नःसनामानंहत्वानागंसुदुर्मते॥३१॥ आचार्योन्यासितःशस्त्रंकिंतन्नविदिवंमयर्॥ सचानेनवृशंभेनधृ
पृद्युधेनवीर्यवान्॥३२॥ पात्यमानस्त्वयादृष्टो नचैतंत्वमवारयः॥ वधार्थंपांडुपुत्रस्ययाचितांशक्तिमेवच॥३३॥ घटोत्कचेव्यंमयतःकत्त्वत्तःपापकृत्तमैः॥दि
न्नहस्तःप्रायगतस्तथाभूरिश्रवावली॥३४॥ त्वयाभिस्तृपेनहतःशैनेयेनमहात्मना॥ कुर्वाणश्चात्मीमंकर्मकर्णःपार्थजिगीपत्सा॥३५॥ व्यंमनेनाश्वमेनम्यप
न्नगेद्रस्यवैपुनः॥ पुनश्चपतितेचक्रैव्यसनार्तःपराजितः॥३६॥ पातितःसमरेकर्णश्चक्रव्यग्रोय्रणीर्दृणां॥ यदिमांचापिकर्णचभीष्मद्राणौचसंयुतौ॥३७॥

॥ ३८ ॥ ३९ ॥ ४० ॥ ४१ ॥ ४२ ॥ ४३ ॥ ४४ ॥ ४५ ॥ ४६ ॥ ४७ ॥ ४८ ॥ ४९ ॥ ५० ॥ ५१ ॥ ५२ ॥ ५३ ॥ ५४ ॥ ५५ ॥ ५६ ॥ ५७ ॥ ५८ ॥ ५९ ॥ ६० ॥ ६१ ॥ ६२ ॥
 ऋजुनाप्रतियुध्येथानतस्याद्विजयोधुवं ॥ त्वयापुनरनार्येणजिह्नमार्गेणपार्थिवाः ॥ ३८ ॥ स्वधर्ममनुत्तिष्ठंतोवयंचान्येचर्धातिताः ॥ वासुदेवउवाच हन
 स्वमसिगांधारेसभ्रातृमुतवांधवः ॥ ३९ ॥ सगणःससुहृच्चैवपापमार्गमनुष्ठितः ॥ तवैवदुष्कृतैर्भीरोभीष्मद्रोणौनिपातितौ ॥ ४० ॥ कर्णश्चनिहतःसंख्येतव
 शीलानुवर्तकः ॥ याच्यमानंमयामृदुपिच्यमंशंनदित्ससि ॥ ४१ ॥ पांडवेभ्यःस्वराज्यंचलोभाच्छकुनिनिश्चयात् ॥ विपंतेभीमसेनायदत्तंसर्वेचपांडवाः ॥ ४२ ॥
 प्रदीपिताजतुगृहेमात्रासहसुदुर्मते ॥ सभायांयाज्ञसेनीचकृष्टायूतेरजस्वला ॥ ४३ ॥ तदैवतावदुष्टात्मन्वध्यस्त्वनिरपत्रप ॥ अनक्षर्जचधर्मज्ञंसौवलेनाक्षघ
 दिना ॥ ४४ ॥ निकृत्यायत्पराजेषीस्तस्मादसिहतोरणे ॥ जयद्रथेनपापेनयत्कृष्णाक्लेशितावने ॥ ४५ ॥ यातपुमृगयांचैवतृणविंदोरथाश्रमं ॥ अभिमन्युश्चयद्वा
 लण्कोवदुभिराहवे ॥ ४६ ॥ त्वद्वोपनिहतःपापतस्मादसिहतोरणे ॥ यान्यकार्याणिचास्माकंकृतानीतिप्रभापसे ॥ ४७ ॥ वैगुण्येनतवात्यर्थसर्वहितदनुष्ठितं ॥
 बृहस्पतेरुशनसोनोपदेशःश्रुतस्त्वया ॥ ४८ ॥ वृद्धानोपासिताश्चैवहितंवाक्यंनतेश्रुतं ॥ लोभेनातिवलेनत्वंतृणयाचवशीकृतः ॥ ४९ ॥ कृतवानस्यकार्याणि
 विपाकस्तस्यभुज्यतां ॥ दुर्योधनउवाच अर्धातंविधिवदत्तंभूःप्रशास्ताससागरा ॥ ५० ॥ मूर्ध्निस्थितममित्राणांकोनुस्वंतरोमया ॥ यदिपृक्षत्रबंधूनां
 स्वधर्ममनुपश्यतां ॥ ५१ ॥ तदिदंनिधनंप्राप्तंकोनुस्वंतरोमया ॥ देवार्हामानुपाःभोगाःप्राप्ताअसुलभानृपैः ॥ ५२ ॥ ऐश्वर्यंचोत्तमंप्राप्तंकोनुस्वंतरोमया ॥
 समुहत्सानुगश्चैवस्वर्गंगंताहमच्युत ॥ ५३ ॥ यूयंनिहतसंकल्पाःशोचंतोवर्तयिष्यथं ॥ संजयउवाच अस्यवाक्यस्यनिधनेकुरुराजस्यधीमतः ॥ ५४ ॥
 अपतत्सुमहदृषपुष्पाणांपुण्यगंधिनां ॥ अवाद्यंतगंधर्वावादित्रंसुमनोहरं ॥ ५५ ॥ जगुश्चाप्सरसोराज्ञोयशःसंवद्धमेवच ॥ सिद्धाश्चमुमुचुर्वाचःसाधुसा
 ध्वितिपार्थिव ॥ ५६ ॥ ववौचसुरभिर्वायुःपुण्यगंधोमृदुःसुखः ॥ व्यराजंश्चदिशःसर्वानभोवैदूर्यसन्निभं ॥ ५७ ॥ अत्यद्भुतानितेदृष्ट्वावासुदेवपुरोगमाः ॥ दुर्यो
 धनस्यपूजांतुदृष्ट्वाव्रीडामुपागमन् ॥ ५८ ॥ हतांश्चाधर्मतःश्रुत्वाशोकार्ताःशुश्रुचुर्हिते ॥ भीष्मद्रोणंतथाकर्णभूरिश्रवसमेवच ॥ ५९ ॥ तांस्तुचिंतापरानृष्ट्वापांड
 वान्दीनचेतसः ॥ प्रोवाचेदंवचःकृष्णोमेघदुंदुभिनिस्वनः ॥ ६० ॥ नैषशक्योतिशीघ्रास्तेचसर्वेमहारथाः ॥ ऋजुयुद्धेनविक्रांताहंतुंयुष्माभिराहवे ॥ ६१ ॥
 नैषशक्यःकदाचित्तुहंतुंधर्मेणपार्थिवः ॥ तेवाभीष्ममुखाःसर्वेमहेश्वासामहारथाः ॥ ६२ ॥

॥ ६३ ॥ ६४ ॥ ॥ ६५ ॥ ६६ ॥ ६७ ॥ ६८ ॥ ६९ ॥ ७० ॥ ७१ ॥ इतिशल्यपर्वातर्गतगदापर्वणिनैलकंठीयेभारतभावेदीपेएकपटितमोऽध्यायः ॥ ६९ ॥ ॥ ७१ ॥ ॥ ७३ ॥ ॥ ७५ ॥

मयानेकैरुपायैस्तुमायायोगेनचासकृन् ॥ हतास्तेसर्वएवाजौभवतांहितमिच्छता ॥ ६३ ॥ यद्विनैवंविधंजातुकुर्याजिह्ममहंरणे ॥ कुतोवोविजयाभूयःकुतारा
ज्यंकुतोधनं ॥ ६४ ॥ तेहिसर्वमहात्मानश्चत्वारोतिरथाभुवि ॥ नशक्याधर्मतोहंतुंलोकपालैरपिस्वयं ॥ ६५ ॥ तथेवायंगदापाणिधार्तराष्ट्रगतक्लमः ॥ नशक्यो
धर्मतोहंतुकालेनापीहदंडिना ॥ ६६ ॥ नचवाहदिकर्तव्यंयदयंघातितोरिपुः ॥ मिथ्यावध्यास्तयोपायैर्वहवःशत्रवोधिकाः ॥ ६७ ॥ पूर्वैरनुगतोमार्गोदिवैरसुर
घातिभिः ॥ सद्भिश्चानुगतःपंथाःसर्वैरनुगम्यते ॥ ६८ ॥ कृतकृत्याश्चसायान्हेनिवासंरोचयामहे ॥ साश्वनागरथाःसर्वैविश्रमामोनराधिपाः ॥ ६९ ॥ वासु
देववचःश्रुत्वातदानींपांडवैःसह ॥ पंचालाभृशसंहृष्टाविनेदुःसिंहसंघवत् ॥ ७० ॥ ततःप्राध्मापयन्शंखान्पांचजन्यंचमाधवः ॥ हृष्टादुर्योधनंदृष्ट्वानिहतंपु
रुपर्षभ ॥ ७१ ॥ इतिश्रीमहाभारतेशल्यपर्वातर्गतगदापर्वणिकृष्णपांडवदुर्योधनसंवादेएकपटितमोऽध्यायः ॥ ६९ ॥ ॥ ७३ ॥ संजयउवाच ततस्तेप्र
ययुःसर्वेनिवासायमहीक्षितः ॥ शंखात्रध्मापयंतोवैहृष्टाःपरिघवाहवः ॥ १ ॥ पांडवान्गच्छतश्चापिशिविरंनोविशांपते ॥ महेश्वासोन्वगात्पश्चाद्युयुत्सुःसा
त्यकिस्तथा ॥ २ ॥ धृष्टद्युम्नःशिखंडीचद्रौपदेयाश्चसर्वशः ॥ सर्वेचान्येमहेश्वासाययुःस्वशिविराण्युत ॥ ३ ॥ ततस्तेप्राविशन्पार्थाहतत्विट्कंहतेश्वरं ॥ दुर्योधनं
स्यशिविरंरंगद्विस्तृतेजने ॥ ४ ॥ गतोत्सवंपुरमिवलतनागमिवहृदं ॥ श्रौवर्षवरभूयिष्ठंष्टद्रामात्यैरधिष्ठितं ॥ ५ ॥ तत्रैतान्यर्युपातिष्ठन्दुर्योधनपुरःपुरां ॥ कृ
तांजलिपुटाराजन्काषायमलिनांवराः ॥ ६ ॥ शिविरंसमनुप्राप्यकुरुराजस्यपांडवाः ॥ अवतेरुर्महाराजस्थेभ्योरथसत्तमाः ॥ ७ ॥ ततोगांडीवधन्वानमभ्यभापत
केशवः ॥ स्थितःप्रियहितेनित्यमतीवभरतर्षभ ॥ ८ ॥ अवरोपयगांडीवमक्षयौचमहेपुथी ॥ अथाहमवरोक्ष्यामिपश्चाद्भरतसत्तम ॥ ९ ॥ स्वयंचैवावरोहत्वमेत
च्छ्रेयस्तवानघ ॥ तच्चाकरोत्तथावीरःपांडुपुत्रोयधनंजयः ॥ १० ॥ अथपश्चात्ततःकृष्णारश्मोनुस्त्वज्यवाजिनां ॥ अवारोहतमेधावीरथाद्रांडीवधन्वनः ॥ ११ ॥
अथावतीर्णंभूतानामीश्वरेसुमहात्मनि ॥ कपिरंतर्दधेदिव्योध्वजोगांडीवधन्वनः ॥ १२ ॥ मदग्ध्यांद्रोणकणाभ्यांदिव्यैरस्मैर्महाराजः ॥ अनादीमाग्निनात्याशु
प्रजज्वालमहीपते ॥ १३ ॥ सांपासंगःसरश्मिश्चसाश्वःसयुगबंधुरः ॥ भस्मीभूतोपतद्भूमौरथोगांडीवधन्वनः ॥ १४ ॥ तंतथाभस्मभूतंतुदृष्ट्वापांडुसुताःप्रभो ॥
अभवन्विस्मिताराजन्नुनश्चेदमब्रवीत् ॥ १५ ॥

तदिति ॥ १ ॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥

॥ ३८ ॥ ३९ ॥ ४० ॥ ४१ ॥ ४२ ॥ ४३ ॥ ४४ ॥ ४५ ॥ ४६ ॥ ४७ ॥ ४८ ॥ ४९ ॥ ५० ॥ ५१ ॥ ५२ ॥ ५३ ॥ ५४ ॥ ५५ ॥ ५६ ॥ ५७ ॥ ५८ ॥ ५९ ॥ ६० ॥ ६१ ॥ ६२ ॥
 ऋजुनाप्रतियुध्येथानतेस्याद्विजयोधुवं ॥ त्वयापुनरनार्येणजिह्ममार्गेणपार्थिवाः ॥ ३८ ॥ स्वधर्ममनुत्तिष्ठंतोवयंचान्येचर्षातिताः ॥ वासुदेवउवाच हन
 स्वमसिगांधारिसभ्रातृमुतवांधवः ॥ ३९ ॥ सगणःसमुत्तुच्चैवपापंमार्गमनुत्तिष्ठतः ॥ तवैवदुष्कृतैर्भीष्मद्रोणौनिपातितौ ॥ ४० ॥ कर्णश्चनिहतःसंस्येतव
 शीलानुवर्तकः ॥ याच्यमानंमयामृदुपिच्यंमंशंनदित्ससि ॥ ४१ ॥ पांडवेभ्यःस्वराज्यंचलोभाच्छकुनिनिश्चयात् ॥ विपंतेभीमसेनायदत्तंसर्वेचपांडवाः ॥ ४२ ॥
 प्रदीपिताजतुगृहेमात्रासहसुदुर्मते ॥ सभायांयाज्ञसेनीचकृष्टायूतेरजस्वला ॥ ४३ ॥ तदैवतावदुष्टात्मन्वध्यस्त्वंनिरपत्रप ॥ अनक्षज्ञं च धर्मज्ञं सौवलेनाक्षघ
 दिना ॥ ४४ ॥ निकृत्यायत्पराजेषीस्तस्मादसिहतोरणे ॥ जयद्रथेनपापेनयत्कृष्णाक्लेशितावने ॥ ४५ ॥ यातपुष्टगयांचैवतृणविंदोरयाश्रमं ॥ अभिमन्युश्चयद्वा
 लएकोवदुभिराहवे ॥ ४६ ॥ त्वहोपैनिहतःपापतस्मादसिहतोरणे ॥ यान्यकार्याणिचास्माकंरुतानीतिप्रभापसे ॥ ४७ ॥ वैगुण्येनतवात्यर्थसर्वहितदनुत्तिष्ठतं ॥
 बृहस्पतेरुशनसोनोपदेशःश्रुतस्त्वया ॥ ४८ ॥ वृद्धानोपासिताश्चैवहितंवाक्यंनतेश्रुतं ॥ लोभेनातिवलेनत्वंतृणयाचवशीकृतः ॥ ४९ ॥ कृतवानस्यकार्याणि
 विपाकस्तस्यभुज्यतां ॥ दुर्योधनउवाच अर्थातंविधिवदत्तंभूःप्रशास्ताससागरा ॥ ५० ॥ मूर्ध्निस्थितममित्राणांकोनुस्वंतरोमया ॥ यदिपृक्षत्रबंधूनां
 स्वधर्ममनुपश्यतां ॥ ५१ ॥ तदिदंनिधनंप्राप्तंकोनुस्वंतरोमया ॥ देवाहीमानुपाःभोगाःप्राप्ताअसुलभानृपैः ॥ ५२ ॥ ऐश्वर्यंचोत्तमंप्राप्तंकोनुस्वंतरोमया ॥
 समुत्तसानुगश्चैवस्वर्गंगताहमच्युत ॥ ५३ ॥ यूयंनिहतसंकल्पाःशोचंतोवर्तयिष्यथं ॥ संजयउवाच अस्यवाक्यस्यनिधनेकुरुराजस्यधीमतः ॥ ५४ ॥
 अपतत्सुमहदृषपुष्पाणांपुण्यगंधिनां ॥ अवाद्यंतगंधर्वावादित्रंसुमनोहरं ॥ ५५ ॥ जगुश्चाप्सरसोराज्ञोयशःसंवद्ममेवच ॥ सिद्धाश्चमुमुचुर्वाचःसाधुसा
 ध्वितिपार्थिव ॥ ५६ ॥ ववौचसुरभिर्वायुःपुण्यगंधोमृदुःसुखः ॥ व्यराजंश्चदिशःसर्वानभोवैदूर्यसन्निभं ॥ ५७ ॥ अत्यद्भुतानितेदृष्ट्वावासुदेवपुरोगमाः ॥ दुर्यो
 धनस्यपूजांतुदृष्ट्वाव्रीडामुपागमन् ॥ ५८ ॥ हतांश्चाधर्मतःश्रुत्वाशोकार्ताःशुश्रुचुर्हिते ॥ भीष्मद्रोणंतथाकर्णभूरिश्रवसमेवच ॥ ५९ ॥ तांस्तुचिंतापरानृष्ट्वापांड
 वानूदीनचेतसः ॥ प्रोवाचेदंवचःकृष्णोमेघदुंदुभिनिस्वनः ॥ ६० ॥ नैपशक्योतिशीघ्रास्तेचसर्वेमहारथाः ॥ ऋजुयुद्धेनविक्रांताहंतुंयुष्माभिराहवे ॥ ६१ ॥
 नैपशक्यःकदाचित्तुहंतुंधर्मेणपार्थिवः ॥ तेवाभीष्ममुखाःसर्वेमहेश्वासामहारथाः ॥ ६२ ॥

॥ ६३ ॥ ६४ ॥ ॥ ६५ ॥ ६६ ॥ ६७ ॥ ६८ ॥ ६९ ॥ ७० ॥ ७१ ॥ इतिशल्यपर्वान्तर्गतगदापर्वणिनेलकंठीयेभारतभावदीपेएकपटितमोऽध्यायः ॥ ६९ ॥ ॥ ७१ ॥ ॥ ७३ ॥ ॥ ७५ ॥
 मयानेकैरुपायैस्तुमायायोगेनचासरुन् ॥ हतास्तेसर्वएवाजौभवतांहितमिच्छता ॥ ६३ ॥ यदनैवंविधंजातुकुर्याजिह्ममहंरणे ॥ कुतोवोविजयोभूयःकुतारा
 ज्यंकुतोधनं ॥ ६४ ॥ तेहिसर्वमहात्मानश्चत्वारोतिरथाभुवि ॥ नशक्याधर्मतोहंतुंलोकपालैरपिस्वयं ॥ ६५ ॥ तथैवायंगदापाणिधार्तराष्ट्रगतक्लमः ॥ नशक्यो
 धर्मतोहंतुकालेनापीहदंडिना ॥ ६६ ॥ नचवाहदिकर्तव्यंयदयंघातिरिपुः ॥ मिथ्यावध्यास्तथापायैर्वहवःशत्रवोधिकाः ॥ ६७ ॥ पूर्वैरनुगतोमार्गोदिवैरसुर
 घातिभिः ॥ सद्रिश्वानुगतःपंथाःसर्वैरनुगम्यते ॥ ६८ ॥ कृतकृत्याश्चसायान्हेनिवासरोचयामहे ॥ साश्वनागरथाःसर्वेविश्रमामोनराधिपाः ॥ ६९ ॥ वासु
 देववचःश्रुत्वातदानींपांडवैःसह ॥ पंचालाभृशसंहृष्टाविनेदुःसिंहसंघवत् ॥ ७० ॥ ततःप्राध्मापयन्शंखान्पांचजन्यंचमाधवः ॥ हृष्टादुर्योधनंदृष्ट्वानिहतंपु
 रूपर्षभ ॥ ७१ ॥ इतिश्रीमहाभारतेशल्यपर्वान्तर्गतगदापर्वणिकृष्णपांडवदुर्योधनसंवादेएकपटितमोऽध्यायः ॥ ६९ ॥ ॥ ७३ ॥ संजयउवाच ततस्तेप्र
 ययुःसर्वेनिवासायमहीक्षितः ॥ शंखास्रध्मापयंतोवैहृष्टाःपरिषवाहवः ॥ १ ॥ पांडवान्गच्छन्श्चापिशिविरंनोविशांपते ॥ महेष्वासोन्वगात्पश्चाद्युयुत्सुःसा
 त्यकिस्तथा ॥ २ ॥ धृष्टद्युम्नःशिखंडीचद्रौपदेयाश्चसर्वशः ॥ सर्वेचान्येमहेष्वासाययुःस्वशिविराण्युत ॥ ३ ॥ ततस्तेप्राविशन्पार्थाहतत्विट्कंहतेश्वरं ॥ दुर्योधनं
 स्यशिविरंरंगद्विस्तेजने ॥ ४ ॥ गतोत्सवंपुरमिवत्तनागमिवहृदं ॥ शोवर्षवरभूयिष्ठं वृद्धामात्यैरधिप्रितं ॥ ५ ॥ तत्रैतान्ययुपातिपुनदुर्योधनपुरःपुराः ॥ क
 तांजलिपुटाराजन्कापायमलिनांवराः ॥ ६ ॥ शिविरंसमनुप्राप्यकुरुराजस्यपांडवाः ॥ अवतेरुर्महाराजरथेभ्योरथसत्तमाः ॥ ७ ॥ ततोगांडीवधन्वानमभ्यभापन
 केशवः ॥ स्थितःप्रियहितेनित्यमतीवभरतर्षभ ॥ ८ ॥ अवरोपयगांडीवमक्षयौचमहेपुथी ॥ अथाहमवरोक्ष्यामिपश्चाद्भरतसत्तम ॥ ९ ॥ स्वयंचैवावरोहत्वमेत
 न्द्रयस्तवानघ ॥ तच्चाकरोत्तथावीरःपांडुपुत्रोधनंजयः ॥ १० ॥ अथपश्चात्ततःकृष्णारश्मोनुस्त्वज्यवाजिनां ॥ अवारोहतमेधावीरथाद्गांडीवधन्वनः ॥ ११ ॥
 अथावतीर्णंभूतानामीश्वरेसुमहात्मनि ॥ कपिरंतर्दधेदिव्योध्वजोगांडीवधन्वनः ॥ १२ ॥ मदग्ध्यांद्रोणकर्णाभ्यांदिव्यैरस्त्रैर्महारथः ॥ अनादीमाग्निनात्याशु
 प्रजज्वालमहीपते ॥ १३ ॥ सोपासंगःसरश्मिश्चसाश्वःसयुगबंधुरः ॥ भस्मीभूतोपतद्भूमौरथोगांडीवधन्वनः ॥ १४ ॥ तंतथाभस्मभूतंतुष्ट्वापांडुसुताःप्रभो ॥
 अभवन्विस्मिताराजन्जुनश्चेदमब्रवीत् ॥ १५ ॥

नतइति ॥ १ ॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥

॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥ २६ ॥ २७ ॥ २८ ॥ २९ ॥ ३० ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ ३३ ॥ ३४ ॥ ३५ ॥ ३६ ॥ ३७ ॥ ३८ ॥ ३९ ॥ ४० ॥ ४१ ॥
 कृतांजलिःसप्रणयंप्रणिपत्याभिवाद्यह ॥ गोविंदकस्माद्गवनरथोदग्धायमग्निना ॥ १६ ॥ किमेतन्महदाश्रयमभवद्यदुनंन ॥ तन्मद्रहिमहावाहोश्रोतव्यंय
 दिमन्यसे ॥ १७ ॥ वासुदेव उवाच ॥ अत्रैवदुद्विधेदग्धःपूर्वमेवायमर्जुन ॥ मदधिष्ठितत्वात्सक्षरेनविर्गीर्णःपरंतप ॥ १८ ॥ इदानींविशीर्णोयंदग्धोब्रह्मा
 स्वतजमा ॥ मयाविमुक्तःकौंतेयत्वय्यद्यकृतकर्मणि ॥ १९ ॥ उपदुःस्मयमानस्तुभगवान्केशवोरिहा ॥ परिष्वज्यचराजानंद्युधिष्ठिरमर्द्धापत ॥ २० ॥ दिव्याजय
 सि कौंतेयदिष्ट्यांशत्रवाजिताः ॥ दिव्यागांढीवधन्वाचर्मीमसेनश्रपांडवः ॥ २१ ॥ त्वंचापिकुशलीराजन्माद्रीपुत्रौचपांडवौ ॥ नुक्तावीरक्षयादस्मान्संग्रामान्नि
 हतद्विपः ॥ २२ ॥ क्षिप्रमुत्तरकालानिकुरुकार्याणिभारत ॥ उपयातमुपपुष्यंसहगांढीवधन्वना ॥ २३ ॥ आनीयमधुपर्कमांयत्पुरात्वमवाचथाः ॥ एषभ्राताम
 खाचैवतवकृष्णधनंजयः ॥ २४ ॥ रक्षितव्योमहावाहोमर्वास्वापस्वितिप्रभो ॥ तवचैवब्रुवाणस्यतयत्येवाहमब्रुवं ॥ २५ ॥ समव्यमाचीगुप्तस्तेविजयीचजनेश्व
 र ॥ भ्रातृभिःसहराजेंद्रशूरःसत्यपराक्रमः ॥ २६ ॥ नुक्तावीरक्षयादस्मान्संग्रामाहोमहर्षणात् ॥ एवमुक्तस्तुकृष्णेनधर्मराजोयुधिष्ठिरः ॥ २७ ॥ त्वष्टगोमामहारा
 जप्रत्युवाचजनार्दनं ॥ युधिष्ठिर उवाच ॥ प्रमुक्तद्रोणकर्णाभ्यांब्रह्मास्त्रमरिमर्दनं ॥ २८ ॥ कस्त्वदन्यःसहसाक्षादपिवज्जीपुरंदरः ॥ भवतस्तुप्रसादेनसंग
 नकगणाजिताः ॥ २९ ॥ महारणगतःपार्थोयच्चनार्मात्पराड्भुखः ॥ तथैवचमहावाहोपर्यायैर्वहुभिर्मया ॥ ३० ॥ कर्मणामनुसंतानंतेजसश्चगतीःशुभाः ॥ उप
 पुष्यमहर्षिर्मकृष्णद्वैपायनोब्रवीत् ॥ ३१ ॥ यतोधर्मस्ततःकृष्णायतःकृष्णस्ततो जयः ॥ इत्येवमुक्तेनवीराःशिविरंतवभारत ॥ ३२ ॥ प्रविश्यप्रत्यपद्यंतकोशरत्न
 धिसंचयान् ॥ रजतंजातरूपंचमणीनथचमौक्तिकान् ॥ ३३ ॥ भूपणान्यथमुख्यानिकंवलान्यजिनानिच ॥ दार्सादासमसंख्येयंराज्योपकरणानिच ॥ ३४ ॥
 तेप्राप्यधनमक्षय्यंत्वदीयंभरतर्षभ ॥ उदक्रोशन्महाभागानरेन्द्रविजितारयः ॥ ३५ ॥ तेतुवीराःसमाश्वस्यवाहनान्यवमुच्यच ॥ अतिष्ठंतमुहुःसर्वेपांडवाःसा
 त्यकिस्तथा ॥ ३६ ॥ अथाब्रवीन्महाराजवासुदेवोमहायशाः ॥ अस्माभिर्मगलार्थायवस्तव्यंशिविराद्वहिः ॥ ३७ ॥ तयेत्युक्त्वाहितेसर्वेपांडवाःसात्यकिस्तथा ॥
 वासुदेवेनसहितामंगलार्थंबहिर्ययुः ॥ ३८ ॥ तसमासाद्यसरितंपुण्यामोघवतींनृप ॥ न्यवसन्नथतारात्रिपांडवाहतशत्रवः ॥ ३९ ॥ युधिष्ठिरस्तताराजाप्राप्त
 कालमचितयत् ॥ तत्रतेगमनंप्राप्तरोचतेतवमाधव ॥ ४० ॥ गांधार्याःक्रोधदीप्तायाःप्रशमार्यमरिंदम ॥ हेतुकारणयुक्तेश्रवाक्यैःकालसमीरितैः ॥ ४१ ॥

॥४२॥४३॥४४॥४५॥४६॥ इ०श०ग०नै०भा०द्विपष्टितमोऽध्यायः ॥६२॥ ॥७॥ किमर्थमिति ॥१॥२॥३॥४॥५॥६॥७॥८॥९॥१०॥११॥१२॥१३॥१४॥१५॥१६॥१७॥१८॥१९॥२०॥

क्षिप्रमेवमहाभागगांधारीप्रशमिष्यसि ॥ पितामहश्चभगवान्व्यासस्तत्रभविष्यति ॥४२॥ ततःसंप्रेषयामासुर्याद्वंनगसाङ्कयं ॥ सचप्रायाज्जवेनाशुक्लसु
देवःप्रतापवान् ॥४३॥ दारुकंरथमारोप्ययेनराजां विकामुतः ॥ तमूचुःसंप्रयास्यंतंशैव्यसुग्रीववाहनं ॥४४॥ प्रत्याश्वासयगांधारींहतपुत्रांयशस्विनीं ॥ स
प्रायात्पांडवैरुक्तस्तत्पुरंसात्वतांवरः ॥४५॥ आससादततःक्षिप्रंगांधारींनिहतात्मजां ॥४६॥ इतिश्रीमहाभारतेशल्यपर्वतिर्गतगदापर्वणिवासुदेववाक्ये
द्विपष्टितमोऽध्यायः ॥६२॥ ॥७॥ ॥७॥ जनमेजयउवाच किमर्थद्विजशार्दूलधर्मराजोयुधिष्ठिरः ॥ गांधार्याःप्रेषयामासवासुदेवं
परंतपं ॥ १ ॥ यदापूर्वगतःरुष्णःशमार्थकौरवान्प्रति ॥ नचतंलब्धवान्कामंततोयुद्धमभूदिदं ॥ २ ॥ निहतपुत्रोयोधेपुहतेदुर्योधनेतदा ॥ पृथिव्यांपांडवेयस्यनिःस
पत्नेकृतेयुधि ॥ ३ ॥ विद्रुतेशिंविरेशून्यप्राप्तेयगसिचोत्तमे ॥ किंनुतत्कारणंब्रह्मन्येनरुष्णोगतःपुनः ॥ ४ ॥ नचैतत्कारणंब्रह्मन्नल्पंविप्रतिभानिमे ॥ यत्रागम
दमेयात्मास्वयमेवजनार्दनः ॥ ५ ॥ तत्त्वतोवैसमाचक्ष्वसर्वमध्वर्युसत्तम ॥ यच्चात्रकारणंब्रह्मन्कार्यस्यास्यविनिश्चये ॥६॥ वैशंपायनउवाच त्वद्युक्तो
यमनुप्रश्नोयन्मांपृच्छसिपार्थिव ॥ तत्तंहंसंप्रवक्ष्यामियथावद्भरतर्षभ ॥ ७ ॥ हतंदुर्योधनंदृष्ट्वाभीमसेनेनसंयुगे ॥ व्युत्क्रम्यसमयंराजन्धार्तराष्ट्रंमहाबलं ॥
॥८॥ अन्यायेनहतंदृष्ट्वागदायुद्धेनभारत ॥ युधिष्ठिरंमहाराजमहद्द्रयंमथाविशत् ॥ ९ ॥ चिंतयानोमहाभागगांधारींतपसान्वितां ॥ घोरैणतपसायुक्तांत्रै
लोक्यमपिसादहेत् ॥१०॥ तस्यचिंतयमानस्यबुद्धिःसमभवत्तदा ॥ गांधार्याःक्रोधदीपायाःपूर्वप्रशमनंभवेत् ॥११॥ साहिपुत्रवधंश्रुत्वाकृतमस्माभिरीदृशं ॥
मानसेनाग्निनाकुद्वाभस्मसान्नःकरिष्यति ॥१२॥ कथंदुःखमिदंतीव्रंगांधारीसंप्रशक्ष्यति ॥ श्रुत्वाविनिहतंपुत्रंछलेनाजिह्वयोधिने ॥१३॥ एवंविचित्यंबहु
धाभंयशोकसमन्वितः ॥ वासुदेवमिदंवाक्यंधर्मराजोभ्यभाषत ॥१४॥ तवप्रसादाद्गोविंदराज्यंनिहतकंठकं ॥ अप्राप्यमनसाणीदंप्राप्तमस्माभिरच्युत ॥
॥१५॥ प्रत्यक्षमेमहाबाहोसंप्राप्तलोमहर्षणे ॥ विमर्दःसुमहात्प्राप्तस्त्वयायादवनेदत ॥१६॥ त्रयादेवासुरयुद्धेवधार्थममरद्विपां ॥ यथासात्यपुरादत्तंहेताश्व
विवुधद्विपः ॥१७॥ सात्यंतथामहाबाहोदत्तमस्माकमच्युत ॥ सारथ्येनचवाण्यभवताहियृतावयं ॥१८॥ यदिनत्वंभवेन्नायःफाल्गुनस्यमहारेण ॥ कथंश
क्यारेणजेतुंभवेदपवल्गुर्णवः ॥१९॥ गदाप्रहाराविपुलाःपरिघैश्चापिताडनं ॥ शक्तिभिर्भिदिपालैश्चतामरैःसपरश्वधैः ॥ २० ॥

॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥ २६ ॥ २७ ॥ हेतुकारणसंयुक्तैः हेतवोदृष्टा अपराधाः कारणानि अदृष्टान्यवस्थं जावी नितैर्युक्तानितैः ॥ २८ ॥ २९ ॥ ३० ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ प्रायादगच्छत् ॥ ३३ ॥
 अस्मत्कृते त्वया कृष्णवाचः सुपुरुषाः श्रुताः ॥ शस्त्राणां च निपाता वैवज्रस्पर्शोपभारणे ॥ २१ ॥ ते च ते सफला जाता हेतुदुर्योधनेऽच्युत ॥ तत्सर्वं न यथानश्यत्पुनः
 कृष्णतथा कुरु ॥ २२ ॥ सैदेहदोलां प्राप्तं न श्रेतः कृष्णजये सति ॥ गांधार्या हि महाबाहो क्रोधं बुद्ध्यस्व माधव ॥ २३ ॥ साहि नित्यं महाभागात्पसंग्रेण कर्षिता ॥
 पुत्रपौत्रवधं श्रुत्वा ध्रुवं नः संप्रथक्ष्यति ॥ २४ ॥ तस्याः प्रसादनं वीरप्राप्तकालं मतं मम ॥ कश्च तां क्रोधनाघादीं पुत्रव्यसनकर्षितां ॥ २५ ॥ वीक्षितुं पुरुषः शक्त
 स्वामृते पुरुषोत्तम ॥ तत्र मे गमनं प्राप्ते रोचते तव माधव ॥ २६ ॥ गांधार्याः क्रोधदीपायाः प्रशमार्थं मरिंदम ॥ त्वंहि कर्ता विकर्ता च लोकानां प्रभवा व्ययः ॥ २७ ॥
 हेतुकारणसंयुक्तैर्वाक्यैः कालसमीरितैः ॥ क्षिप्रमेव महाबाहो गांधारीं शमयिष्यसि ॥ २८ ॥ पितामहश्च भगवान् कृष्णस्तत्र भविष्यति ॥ सर्वथा ते महाबाहो गांधा
 र्याः क्रोधनाशनं ॥ २९ ॥ कर्तव्यं सात्वतां श्रेष्ठपांडवानां हितार्थिना ॥ धर्मराजस्य वचनं श्रुत्वा यदु कुलोद्दहः ॥ ३० ॥ आमंत्र्य दारुकं प्राहरथः सज्जो विधीयतां ॥
 केशवस्य वचः श्रुत्वा त्वरमाणो यदारुकः ॥ ३१ ॥ न्यवेदय द्रथं सज्जं केशवाय महात्मने ॥ तं रथं यादवश्रेष्ठः समारुह्य परंतपः ॥ ३२ ॥ जगाम हास्तिनपुरं त्वरितः
 केशवो विभुः ॥ ततः प्रायान्महाराज माधवो भगवान् रथो ॥ ३३ ॥ नागसाङ्कयमासाद्य प्रविवेश च वीर्यवान् ॥ प्रविश्य नगरं वीरैरथ घोषेण नादयन् ॥ ३४ ॥ वि
 दितं धृतराष्ट्रस्य सोवतीरथोत्तमात् ॥ अभ्यगच्छददीनात्मा धृतराष्ट्रनिवेशनं ॥ ३५ ॥ पूर्वाभागतं तत्र सोपश्यदपि सत्तमं ॥ पौदौ प्रपीड्य कृष्णस्य राज्ञश्चापि
 जनादनः ॥ ३६ ॥ अभ्यवादयदव्यग्रां गांधारीं चापि केशवः ॥ ततस्तु यादवश्रेष्ठो धृतराष्ट्रमधोक्षजः ॥ ३७ ॥ पाणिमालं व्यराजेन्द्रमुस्वरं प्ररुरोदह ॥ समुहूर्तादि
 वोत्सृज्य वाप्यंशोकसमुद्भवं ॥ ३८ ॥ प्रक्षाल्य वारिणानेत्रे त्व्या चम्य च यथाविधि ॥ उवाच प्रस्तुतं वाक्यं धृतराष्ट्रमरिंदमः ॥ ३९ ॥ न तेस्य विदितं किंचिद्दृढस्य
 तव भारत ॥ कालस्य च यथावत्तं तस्मै विदितं प्रभो ॥ ४० ॥ यदिदं पांडवैः सर्वैस्तव चित्तानुरोधिभिः ॥ कथं कुलक्षयो न स्यात्तथा क्षत्रस्य भारत ॥ ४१ ॥ भ्रातृभिः
 समयं कृत्वा क्षांतवान् धर्मवत्सलः ॥ द्यूतं च्छलजितैः शुद्धैर्वनवासोत्पुपागतः ॥ ४२ ॥ अज्ञातवास चर्या च नानावेपसमावृतैः ॥ अन्ये च बहवः क्लेशास्त्वशक्तैरि
 व सर्वदा ॥ ४३ ॥ मया च स्वयमागम्य युद्धकाल उपस्थिते ॥ सर्वलोकस्य सान्निध्ये ग्रामांस्त्वं पंचयाचितः ॥ ४४ ॥ त्वया कालोपसृष्टेन लोभतो नापवर्जिताः ॥ त
 वापराधान् नृपते सर्वक्षत्रं क्षयंगतं ॥ ४५ ॥

॥ ३४ ॥ ३५ ॥ कृष्णस्य व्यासस्य ॥ ३६ ॥ ३७ ॥ ३८ ॥ ३९ ॥ ४० ॥ ४१ ॥ ४२ ॥ ४३ ॥ ४४ ॥ ४५ ॥

॥ ४६ ॥ ४७ ॥ ४८ ॥ ४९ ॥ ५० ॥ ५१ ॥ ५२ ॥ ५३ ॥ ५४ ॥ ५५ ॥ ५६ ॥ ५७ ॥ ५८ ॥ ५९ ॥ ६० ॥ ६१ ॥ ६२ ॥ ६३ ॥ ६४ ॥ ६५ ॥ ६६ ॥ ६७ ॥ ६८ ॥ ६९ ॥ ७० ॥ ७१ ॥
 भीष्मेणसोमदत्तेनवाल्हीकेनरूपेणच ॥ द्रोणेनचसपुत्रेणविदुरेणचधीमता ॥ ४६ ॥ याचितस्त्वंगमंनित्यंनचतत्कृतवानसि ॥ कालोपहतचित्ताहिसर्वमुत्थं
 तिभारत ॥ ४७ ॥ यथामूढोभवान्पूर्वमस्मिन्नर्थेसमुद्यते ॥ किमन्यत्कालयोगाद्धिदृष्टमेवपरायणं ॥ ४८ ॥ माचदोपान्महाप्राज्ञपांडवेषुनिवेशय ॥ अल्पाप्य
 तिक्रमोनास्तिपांडवानांमहात्मनां ॥ ४९ ॥ धर्मतो न्यायतश्चैवस्नेहतश्चपरंतप ॥ एतत्सर्वंतुविज्ञायत्यात्मदोषकृतंफलं ॥ ५० ॥ अंसूयांपांडुपुत्रपुनभवान्कर्तुम
 र्हेति ॥ कुलवंशश्चपिंडाश्चयच्चपुत्रकृतंफलं ॥ ५१ ॥ गांधार्यास्तववैनाथपांडवेषुप्रतिष्ठितं ॥ त्वंचैवकुरुशार्दूलगांधारीचयशस्विनी ॥ ५२ ॥ माशुचानरशार्दू
 लपांडवान्प्रतिकिल्बिषं ॥ एतत्सर्वमनुध्यायआत्मनश्चव्यतिक्रमं ॥ ५३ ॥ शिवेनप्रांडवान्याहिनमस्तभरतपते ॥ जानासिचमहाबाहो धर्मराजस्ययात्वयि ॥
 ५४ ॥ भक्तिर्भरतंशार्दूलस्नेहश्चापिस्वभावतः ॥ एतच्चक्रदंनंक्रत्वाशत्रूणामपकारिणां ॥ ५५ ॥ दत्त्यतेसदिवारात्रौनचशर्माधिगच्छति ॥ त्वंचैवनरशार्दूल
 गांधारीचयशस्विनी ॥ ५६ ॥ सशोचन्नरशार्दूलःशांतिनैवाधिगच्छति ॥ हियाचपरयाविष्टोभवंतंनाधिगच्छति ॥ ५७ ॥ पुत्रशोकाभिसंतमंयुद्धिव्याकुलि
 तेंद्रियं ॥ एवमुक्त्वा महाराजं धृतराष्ट्रं यदूत्तमः ॥ ५८ ॥ उवाचपरमंवाक्यं गांधारीशोककर्षितां ॥ सौवलेयिनिबोधत्वयं यत्त्वां वक्ष्यामि तच्छृणु ॥ ५९ ॥ त्वस्मान्ना
 स्तिलोकोस्मिन्नद्यसीमंतिनीशुभे ॥ जानासिचयथा राज्ञिसभायां मम सन्निधौ ॥ ६० ॥ धर्मार्थसहितं वाक्यमुभयोः पक्षयोर्हितं ॥ उक्तवत्यसि कल्याणि मचते त
 नयैः कृतं ॥ ६१ ॥ दुर्योधनस्त्वया चांको जयार्थी परुषं वचः ॥ शृणु मूढवचो मत्स्यते धर्मस्ततो जयः ॥ ६२ ॥ तदिदं समनुं प्राप्तं ववाक्यं नृपात्मजे ॥ एवं विदित्वा
 कल्याणि मास्मशोकं मनः कृथाः ॥ ६३ ॥ पांडवानां विनाशाय माते बुद्धिः कदाचन ॥ शक्ता चासि महाभागे ष्टिर्वीर्यचरान्वरां ॥ ६४ ॥ चक्षुपाक्रोधदीपेन नि
 र्दग्धुंतपमो वलात् ॥ वासुदेववचः श्रुत्वा गांधारी वाक्यमब्रवीत् ॥ ६५ ॥ एवसे तन्महाबाहो यथा वदसि केशवं ॥ आधिभिर्दत्तमानां यामतिः संचलिता मम ॥
 ६६ ॥ सामेव्यवस्थिता श्रुत्वा तव वाक्यं जनार्दन ॥ राज्ञस्त्वं धस्य वृद्धस्य हतपुत्रस्य केशव ॥ ६७ ॥ न्वंगतिः महिनैर्वीरैः पांडवैर्द्विपदां वर ॥ एतावदुक्त्वा वचनं मुग्धं
 प्रच्छाद्य वाससा ॥ ६८ ॥ पुत्रशोकाभिसंतप्ता गांधारी प्ररुरोद ह ॥ तत एनां महात्नाद्दुःकेशवः शोककर्षितां ॥ ६९ ॥ हेतुकारणसंयुक्तं वाक्यं राश्वसयत्पुत्रभुः ॥ स
 माश्वास्य च गांधारीं धृतराष्ट्रं च माधवः ॥ ७० ॥ द्रौणि संकल्पितं भावमवबुद्ध्यत केशवः ॥ ततस्त्वरित उन्थाय पादो मूर्धा प्रणम्य च ॥ ७१ ॥

म.भा.टी.

॥ ४० ॥

॥ ७२ ॥ ७३ ॥ ७४ ॥ ७५ ॥ ७६ ॥ ७७ ॥ ७८ ॥ इतिशल्यपर्वतर्गतगदापर्वणिनेलकंठीयेभारतभावदीपेत्रिषष्टितमोऽध्यायः ॥६३॥ ॥३॥ ॥३॥ अधिष्ठितइति शौटीरःशरः
द्वैपायनस्यराजेंद्रततःकौरवमत्रवीत् ॥ आपृच्छेत्वांकुरुश्रेष्ठमाचशोकेमनःकृथाः ॥ ७२ ॥ द्रौणेःपापोस्त्यजिप्रायस्तेनास्मिंसहसोस्थितः ॥ पांडवानांवधेरा
त्रौबुद्धिस्तेनप्रदर्शिता ॥ ७३ ॥ एतच्छ्रुत्वातुवचनंगांधार्यासहितोत्रवीत् ॥ धृतराष्ट्रोमहाबाहुःकेशवंकशिसूदनं ॥ ७४ ॥ शीघ्रंगच्छमहाबाहोपांडवान्परिपाल
य ॥ भूयस्त्वयासमेप्यामिक्षिप्रमेवजनार्दन ॥ ७५ ॥ प्रायात्ततस्तुत्वरितोदारुकैणसहाच्युतः ॥ वासुदेवेगतराजनधृतराष्ट्रंजनेश्वरं ॥ ७६ ॥ आश्रवासंयदमेया
त्माव्यासोलोकनमस्कृतः ॥ वासुदेवोपिधर्मात्माकृतकृत्योजगामह ॥ ७७ ॥ शिविरंहास्तिनपुराद्द्विदक्षुःपांडवान्प ॥ आगम्यशिविरंरात्रौसोभ्यगच्छतपांड
वान् ॥ तच्चतेभ्यःसमाख्यायसहितस्तैःसमाहितः ॥ ७८ ॥ इतिश्रीमशल्यपर्वतर्गतगदापर्वणिधृतराष्ट्रगांधारीसमाश्रवासनेत्रिषष्टितमोऽध्यायः ॥६३॥ ७९ ॥
धृतराष्ट्रउवाच अधिष्ठितःपदामूर्ध्निभग्नसक्थोमहीगतः ॥ शौटीर्यमानीपुत्रोमेकिमभाषतसंजय ॥ १ ॥ अत्यर्थकोपनाराजाजातवैरश्वपांडुषु ॥ व्यसनंपर
मंप्राप्तःकिमाहपरमाहवे ॥ २ ॥ संजयउवाच शृणुराजन्प्रवक्ष्यामियथावृत्तंनराधिप ॥ राज्ञायदुक्तंभग्नंतस्मिन्व्यसनआगते ॥ ३ ॥ भग्नसक्थोत्पूरा
जन्यांसुनासोवगुंठितः ॥ यमयन्मूर्धजांस्तत्रवीक्ष्यचैवदिशोदश ॥ ४ ॥ केशान्त्रियम्ययत्नेननिःश्वसन्नुरगोयथा ॥ संरंभाश्रुपरीताभ्यांनेत्राभ्यामभिवीक्ष्यमां
॥ ५ ॥ बाहूधरण्यानिष्पिप्यसुदुमत्तइवद्विपः ॥ प्रकीर्णान्मूर्धजान्धुन्वन्दंतैर्दंतानुपस्पृशन् ॥ ६ ॥ गर्हयन्यांडवंज्येष्ठुनिःश्वस्यदमयोत्रवीत् ॥ भीष्मेशांतनवेनाथे
कर्णेशस्त्रभृतांवरे ॥ ७ ॥ गौतमेशकुनौचापिद्रोणेचास्त्रभृतांवरे ॥ अश्वत्याघ्नितथाशल्येशूरचकृतवर्मणि ॥ ८ ॥ इमामवस्थांप्राप्तोस्मिकालोहिदुरतिक्रमः ॥
एकादशचमूभर्तासोहमेतादशांगतः ॥ ९ ॥ कालंप्राप्यमहाबाहोनकश्चिदतिवर्तते ॥ आख्यातव्यंमदीयानांयेस्मिन्जीवंतिसंयुगे ॥ १० ॥ यथाहंभीमसेनेन
व्युत्क्रम्यसमयंहतः ॥ बहूनिमुनृशंसानिरुतानिखलुपांडवैः ॥ ११ ॥ भूरिश्रवसिकर्णेचभीष्मेद्रोणेचश्रीमति ॥ इदंचाकीर्तिजंकर्मनृशंसैःपांडवैःकृतं ॥ १२ ॥ ये
नतेसत्सुनिर्वेदंगमिष्यंतिहिमेमतिः ॥ काप्रीतिःसत्वयुक्तस्यकृत्वोपाधिकृतंजयं ॥ १३ ॥ कोवासमयभेत्तारंबुधःसंमंतुमर्हति ॥ अधर्मेणजयंलब्ध्वाकोनुत्सृज्ये
तपंडितः ॥ १४ ॥ यथासंलक्ष्यतेपापःपांडुपुत्रोवृकोदरः ॥ किन्नुचित्रमितस्त्वद्यभग्नसक्थस्ययन्मम ॥ १५ ॥

सएवशौटीर्यमात्मानंमन्यतेशौटीर्यमानी ॥ १ ॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥

श.ग.पर्व

९

॥ ४० ॥

॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ मयामत्तः ॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥ २६ ॥ २७ ॥ २८ ॥ २९ ॥ वार्तिकान्वार्ताहारिणः ॥ ३० ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ ३३ ॥ ३४ ॥ ३५ ॥ ३६ ॥ ३७ ॥ चार्वा
 क्रुद्धेनभीमसेनेनपादेनमृदितंशिरः ॥ प्रतपंतंश्रियाजुष्टंवर्तमानं चबंधुषु ॥ १६ ॥ एवंकुर्यान्नरोयोहिसवैसंजयपूजितः ॥ अभिज्ञौयुद्धधर्मस्यममातापिताच
 मे ॥ १७ ॥ तौहिसंजयदुःखार्तोविज्ञाप्यौवचनाद्धिमे ॥ इष्टंभृत्याभृताःसम्यक्भूःप्रशास्ताससागरा ॥ १८ ॥ मूर्ध्निस्थितममित्राणांजीवतामेवसंजय ॥ दंता
 दायायथाशक्तिमित्राणांचप्रियंकृतं ॥ १९ ॥ अमित्रावाधिताःसर्वेकोनुस्वंतरोमया ॥ मानितायांधवाःसर्वेवश्यःसंपूजितोजनः ॥ २० ॥ त्रितयंसेवितंसर्व
 कोनुस्वंतरोमया ॥ आज्ञसंनृपमुख्यपुमानःप्राप्तःसुदुर्लभः ॥ २१ ॥ आजानेयैस्तथायातंकोनुस्वंतरोमया ॥ यातानिपरराष्ट्राणिनृपाभुक्ताश्चदासवत् ॥ २२ ॥
 प्रियेभ्यःप्रकृतंसाधुकोनुस्वंतरोमया ॥ अर्थांतंविधिवद्दत्तंप्राप्तमायुर्निरामयं ॥ २३ ॥ स्वधर्मणजितालोकाःकोनुस्वंतरोमया ॥ दिष्ट्यानाहंजितःसंख्यपरा
 न्यप्यवदाश्रितः ॥ २४ ॥ दिष्ट्यामेविपुलालक्ष्मीमृतेत्वन्यगताविभो ॥ यदिष्टंक्षत्रबंधूनांस्वधर्ममनुतिष्ठतां ॥ २५ ॥ निधनंतन्मयाप्राप्तंकोनुस्वंतरोमया ॥
 दिष्ट्यानाहंपरावृत्तोवैरात्याकृतवज्जितः ॥ २६ ॥ दिष्ट्यानविमत्तिकांचिद्भ्रजित्वातुपराजितः ॥ सुमंवाथप्रमत्तंवायथाहन्याद्विषेणवा ॥ २७ ॥ एवंव्युत्क्रांतथ
 म्मणव्युत्क्रम्यसमयंहतः ॥ अश्वत्थामामहाभागःकृतवर्माचसात्वतः ॥ २८ ॥ रूपःशारद्वतश्चैववक्तव्यावचनान्मम ॥ अधर्मणप्रवृत्तानांपांडवानामनेकशः ॥
 ॥ २९ ॥ विश्वासंसमयघ्नानानयूयंगंतुमर्हथ ॥ वार्तिकांश्चात्रवीद्राजापुत्रस्तेसत्यविक्रमः ॥ ३० ॥ अधर्माद्भीमसेनेननिहतोहंयथारणं ॥ सोहंद्रोणंस्वर्गगतंक
 णशल्यवुभौतथा ॥ ३१ ॥ वृषसेनंमहावीर्यशकुनिचापिसौवलं ॥ जलसंधंमहावीर्यभगदत्तंचपार्थिवं ॥ ३२ ॥ सोमदत्तंमहेश्वासंसंधवंचजयद्रथं ॥ दुःशास
 नपुरोगांश्चभ्रातृनात्मसमांस्तथा ॥ ३३ ॥ दौःशासमिंचविक्रांतंलक्ष्मणंचात्मजावुभौ ॥ एतांश्वान्यांश्चसुब्रह्मणमदीयांश्चसहस्रशः ॥ ३४ ॥ पृष्ठतोनुगमिष्या
 मिसार्थहीनोयथाध्वगः ॥ कथंभ्रातृनुहतान्श्रुत्वाभर्तारंचस्वसामम ॥ ३५ ॥ सेरुयमाणादुःखार्तादुःखलासाभविष्यति ॥ स्रुपाभिःप्रस्रुपाभिश्चद्वोराजा
 पितामम ॥ ३६ ॥ गांधारीसहितश्चैवकांगतिंप्रतिपत्स्यति ॥ नूनंलक्ष्मणमातापिहतपुत्राहंतश्चरा ॥ ३७ ॥ विनाशंयास्यतिक्षिप्रंकल्याणापृथुलोचना ॥ यदि
 जानातिचार्वाकःपरिव्राट्ठाग्विशारदः ॥ ३८ ॥ करिष्यतिमहाभागोधुवंचापचितिमम ॥ समंतद्वेचकेपुण्येत्रिपुलोकेपुविश्रुते ॥ ३९ ॥ अहंनिधनमासायलो
 कान्प्राप्स्यामिशाश्वतान् ॥ ततोजनसहस्राणित्राप्यपूर्णानिमारिष ॥ ४० ॥

कःत्राक्षणवेषधारीगक्षसः ॥ ३८ ॥ अपचितिप्रतीकारं ॥ ३९ ॥ ४० ॥

॥ ४१ ॥ ४२ ॥ ४३ ॥ इति शल्यपर्वान्तर्गतगदापर्वणि नैलकंडीये भारते भावदीपे चतुःषष्टितमोऽध्यायः ॥ ६४ ॥ ॥३॥ ॥३॥ वार्तिकानामिति ॥ १ ॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥ चक्र
 प्रलापं नृपतेः श्रुत्वा व्यद्रवंतदिशोदश ॥ ससागरवनाघोरापृथिवीसचराचरा ॥ ४१ ॥ चचालापसनिर्हादादिशश्वैवाविलाभदन् ॥ तेद्रोणपुत्रमासाद्यथा
 वृत्तं न्यवेदयन् ॥ ४२ ॥ व्यवहारंगदायुद्धे पार्थिवस्य च पातनं ॥ तदा स्थायततः सर्वेद्रोणपुत्रस्य भारते ॥ ध्यात्वा च सुचिरं कालं जग्मु रानीयथागतं ॥ ४३ ॥ इति
 श्रीमहाभारतेशल्यपर्वान्तर्गतगदापर्वणि दुर्योधनविलापे चतुःषष्टितमोऽध्यायः ॥ ६४ ॥ ॥३॥ ॥३॥ संजय उवाच ॥ वार्तिकानां सकाशात्तु श्रुत्वा दु
 र्योधनं हतं ॥ हतगिष्टास्ततो राजन्कौरवाणां महारथाः ॥ १ ॥ विनिर्भिन्नाः शितैर्वाणैर्गदातोमरशक्तिभिः ॥ अश्वत्थामाकृपश्चैव कृतवन्माचसात्वतः ॥ २ ॥ त्व
 रिताजवनैरश्वैरायोधनमुपागमन् ॥ तत्रापश्यन्महात्मानं धार्तराष्ट्रं निपातितं ३ ॥ प्रभ्रंवायुवेगेन महाशालं यथावने ॥ भूमौ विचेष्टमानं तं रुधिरेण समुक्षितं ॥
 ४ ॥ महाजगंमिवारण्यव्याधेन विनिपातितं ॥ विवर्तमानं बहुशोरुधिरोघपरिप्लुतं ॥ ५ ॥ यदृच्छयानिपतितं च क्रमादित्यगोचरं ॥ महावातसमुत्थेन संशुक्क
 मिवसागरं ॥ ६ ॥ पूर्णचंद्रमिव व्योम्नि तु पारावृतमंडलं ॥ रेणुध्वस्तं दीर्घभुजं मातंगमिव विक्रमे ॥ ७ ॥ वृतं भूतगणैर्घोरैः क्रव्यादैश्च समंततः ॥ यथाधनं लिप्समा
 नैर्भृत्यैर्नृपतिसत्तमं ॥ ८ ॥ भ्रुकुटीकृतवक्रांतं क्रोधादुदृत्तचक्षुषं ॥ सामर्पतं नरव्याघ्रं व्याघ्रं निपतितं यथा ॥ ९ ॥ तेतदृष्ट्वा महेष्वसंभूतलेपतितं नृपं ॥ मोहमभ्या
 गमन्सर्वे कृपप्रभृतयोरथाः ॥ १० ॥ अवतीर्य रथेभ्यश्च प्राद्रवन् राजसन्निधौ ॥ दुर्योधनं च संप्रेक्ष्य सर्वे भूमावुपाविशन् ॥ ११ ॥ ततो द्रौणिमहाराजवाप्यपूर्णक्ष
 णः श्वसन् ॥ उवाच भरतश्चेष्टं सर्वलोके श्वरेश्वरं ॥ १२ ॥ ननूनं विद्यते सत्यं मानुषे किंचिदेव हि ॥ यत्र त्वंपुरुषव्याघ्रशेषे पांसुपुरुषपितः ॥ १३ ॥ भूत्वा हिनृपतिः पूर्वं
 समाज्ञाप्य च मे दिनीं ॥ कथमेको घराजेंद्रतिष्ठसे निर्जने वने ॥ १४ ॥ दुःशासनं न पश्यामि नापि कर्णं महारथं ॥ नापितान् सुहृदः सर्वान् किमिदं भरतर्षभ ॥ १५ ॥
 दुःखं नूनं कृतांतस्य गतिं ज्ञातुं कथंचन ॥ लोकानां च भवान्यत्र शेषे पांसुपुरुषपितः ॥ १६ ॥ एष मूर्धाभिपिक्तानामग्रे गत्वा परंतपः ॥ सत्पणं ग्रसत पांसुपस्य काल
 स्य पर्ययं ॥ १७ ॥ क्वते तद्मलं छत्रं व्यजनं क्व च पार्थिव ॥ साचते महती सेना क्व गता पार्थिवोत्तम ॥ १८ ॥ दुर्विज्ञेया गतिर्नूनं कार्याणां कारणांतरे ॥ यद्वलोक्यु
 रुर्भूत्वा भवानेतां दशांगतः ॥ १९ ॥ अधुवासर्वमर्त्येषु श्रीरूपालक्ष्यते भृशं ॥ भवतो व्यसनं दृष्ट्वा शक्रविस्पर्धिनो भृशं ॥ २० ॥
 मादित्यगोचरं सूर्यमंडलमिवेतिलुप्तोपमा ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ कारणान्तरे अदृष्टरूपे सति तेन दृष्टसामर्षीवैयर्थ्यं जायत इति भावः ॥ १९ ॥ २० ॥

॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥ २६ ॥ २७ ॥ २८ ॥ २९ ॥ ३० ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ ३३ ॥ ३४ ॥ ३५ ॥ ३६ ॥ ३७ ॥ ३८ ॥ ३९ ॥ ४० ॥ ४१ ॥ ४२ ॥ ४३ ॥ ४४ ॥ ४५ ॥

तस्यतद्वचनं श्रुत्वा दुःखितस्य विशेषतः ॥ उवाच राजसुत्रस्ते प्राप्ता कालमिदं वचः ॥ २१ ॥ विमृज्य नेत्रे पाणिभ्यां शोकजं वाप्यमुत्सृजन् ॥ कृपादीन्सतदां वीरा
न्सर्वानिव नराधिपः ॥ २२ ॥ ईदृशो लोकधर्मो यथात्रानिर्दिष्ट उच्यते ॥ विनाशः सर्वभूतानां कालपर्यायमागतः ॥ २३ ॥ सोयं मांसमनुप्रातः प्रत्यक्षं भवतां हि
यः ॥ पृथिवीपालयित्वा हि मेतां निष्ठा मुपागतः ॥ २४ ॥ दिष्ट्यानां हंपरावृत्तौ युद्धे कस्यां चिदापदि ॥ दिष्ट्या हंनिहतः पापैश्छलेनैव विशेषतः ॥ २५ ॥ उत्साहश्च रु
तोनित्यं मया दिष्ट्या युयुत्सना ॥ दिष्ट्या चास्मिन् हतौ युद्धे निहतज्ञातिवांधवः ॥ २६ ॥ दिष्ट्या च वो हंपश्यामि मुक्ता नस्माज्जनक्षयात् ॥ स्वस्तियुक्तांश्च कल्यांश्च न
न्मे प्रियमनुत्तमं ॥ २७ ॥ मां भवंतोत्र तप्यंतां सौहृदा न्निधनेन मे ॥ यदि वेदाः प्रमाणं वो जिता लोकामया ऽक्षयाः ॥ २८ ॥ मन्यमानः प्रभावं च कृष्णस्यामितं तं ज
सः ॥ तेन न च्यावितश्चाहं क्षत्रधर्मास्विनुष्ठितात् ॥ २९ ॥ समया समनुप्राप्तो नास्मि शोच्यः कथंचन ॥ कृतं भवद्भिः सदृशमनुरूपमिवात्मनः ॥ ३० ॥ यतितं विज
ये नित्यं देवं तु दुरतिक्रमं ॥ एतावदुक्त्वा वचनं वाप्यव्याकुललोचनः ॥ ३१ ॥ तूर्णो वभूव राजेंद्र रुजा ऽसौ विद्वल्लोभृगं ॥ तथानुदृष्ट्वा राजानं वाप्यशोकसमन्वितं ॥
॥ ३२ ॥ द्रौणिः क्रोधेन जज्वाल यथावद्भिर्जगत्क्षये ॥ स च क्रोधसमाविष्टः पाणौ पाणिनिपीड्य च ॥ ३३ ॥ वाप्यविद्वल्लयावाचं राजानं मिदमब्रवीत् ॥ पितां मे नि
हतः क्षुद्रैः सुनृधंसेन कर्मणा ॥ ३४ ॥ न तथा तेन तप्यामि यथाराजं स्वयां यवै ॥ शृणु चेदं वचो मह्यं सत्येन वदतः प्रभो ॥ ३५ ॥ इष्टापूर्तेन दानेन धर्मेण सुकृतेन च ॥
अद्याहं सर्वपंचालान्वासुदेवस्य पश्यतः ॥ ३६ ॥ सर्वोपायैर्हि नेप्यामि प्रतराजनिवेशनं ॥ अनुज्ञांतु महाराज भवान्मे दातुमर्हति ॥ ३७ ॥ इति श्रुत्वा तु वचनं द्रोण
पुत्रस्य कौरवः ॥ मनसः प्रीतिजननं कृपं वचनमब्रवीत् ॥ ३८ ॥ आचार्यशीघ्रं कलशं जलपूर्णं समानय ॥ सतद्वचनमाज्ञाय राज्ञो ब्राह्मणसत्तमः ॥ ३९ ॥ कलशं
पूर्णमादाय राज्ञो तिकमुपागमत् ॥ तमब्रवीन्महाराज पुत्रस्तव विशांपते ॥ ४० ॥ ममाज्ञया हि जश्रेष्ठ द्रोणपुत्रो भिषिच्यतां ॥ सेनापत्येन भद्रं ते मम चेदिच्छसिप्रि
यं ॥ ४१ ॥ राज्ञो नियोगाद्योद्धव्यं ब्राह्मणेन विशेषतः ॥ वर्तताक्षत्रधर्मेण स्येवं धर्मविदो विदुः ॥ ४२ ॥ राज्ञस्तु वचनं श्रुत्वा कृपः शारद्वतस्तथा ॥ द्रौणिराज्ञानियो
गेन सेनापत्येभ्यपेचयत् ॥ ४३ ॥ सोभिषिक्तो महाराज परिष्वज्य नृपोत्तमं ॥ प्रयथौ सिंहनादेन दिशः सर्वा विनादयन् ॥ ४४ ॥ दुर्योधनोपिराजेंद्रशोणितेन परि
पुतः ॥ तां निशां प्रतिपेदेथ सर्वभूतभयावहां ॥ ४५ ॥

म.भा.टी.

॥४२॥

॥ ४६ ॥ इतिशल्यपर्वीतर्गतगदापर्वणिनैलकंठीयेभारतभाष्येपंचपटितमोऽध्यायः ॥ ६५ ॥ ॥७॥ ॥७॥ ॥७॥ ॥७॥ ॥७॥ ॥७॥ ॥७॥
अपक्रम्यतुतेतूर्णतस्मादायोधनान्नूप॥शोकसंविग्रमनसश्चिंताध्यानपराभवन्॥४६॥ इतिश्रीमहाभारतेशतसाहस्र्यांसंहितायांविद्यासक्यांशल्यपर्वीतर्ग
तगदापर्वणिअश्वत्थामसैनापत्याभिपेकेपंचपटितमोऽध्यायः॥६५॥ ॥७॥ ॥७॥ ॥ समासंगदापर्व शल्यपर्वच ॥ अतःपरंसौप्तिकंपर्वभवि
प्यति॥तस्यायमाद्यःश्लोकः॥ संजयउवाच ततस्तेसहितावीराःप्रयातादक्षिणामुखाः॥ उपास्तमनवेलायांशिविराभ्याशमागताः॥ १ ॥

अत्रादिपर्वोक्ताध्यायसंख्यावैषम्यं श्लोकसंख्यावैषम्यंचलिपिकरप्रमादादिनाद्रष्टव्यं

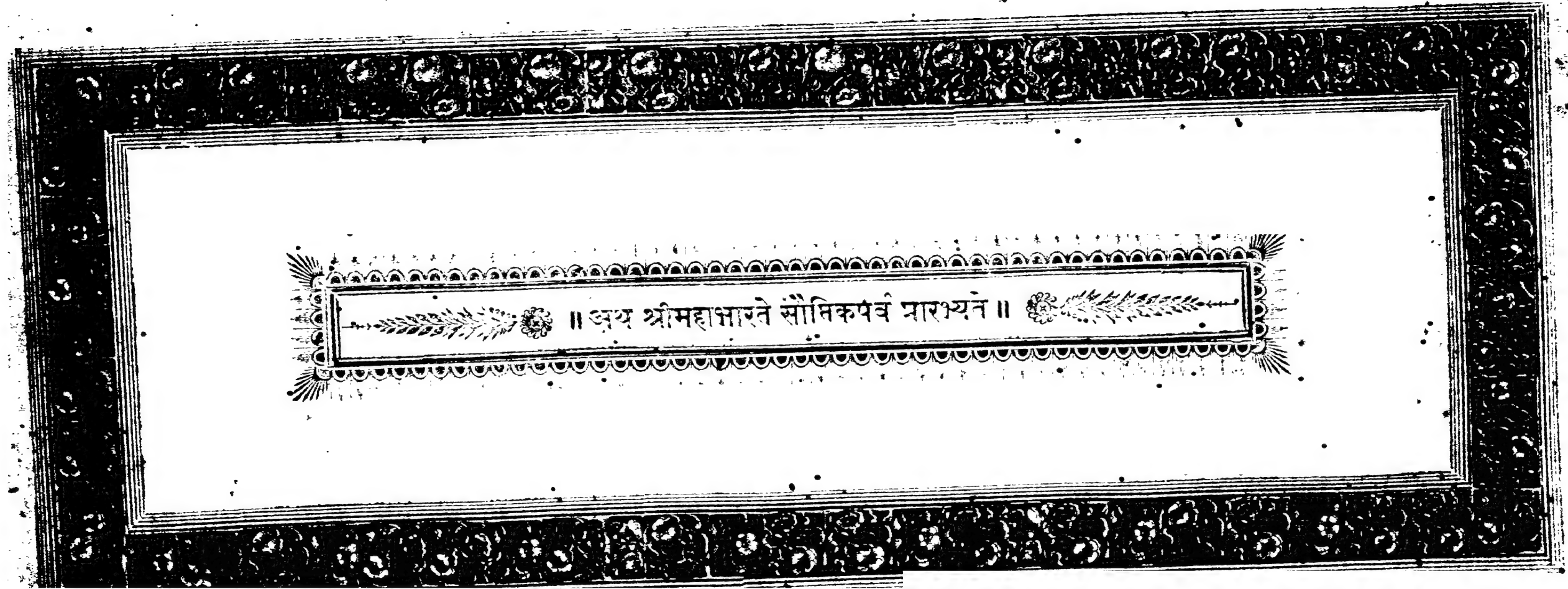
इदं शल्यपर्वं मुंबय्यास्थ्यराजधान्यां गणपतरुष्णाजीत्यभिधानां मुद्रायंत्रालये मुद्रितं शकाब्दाः १७८५

श.ग.पर्व

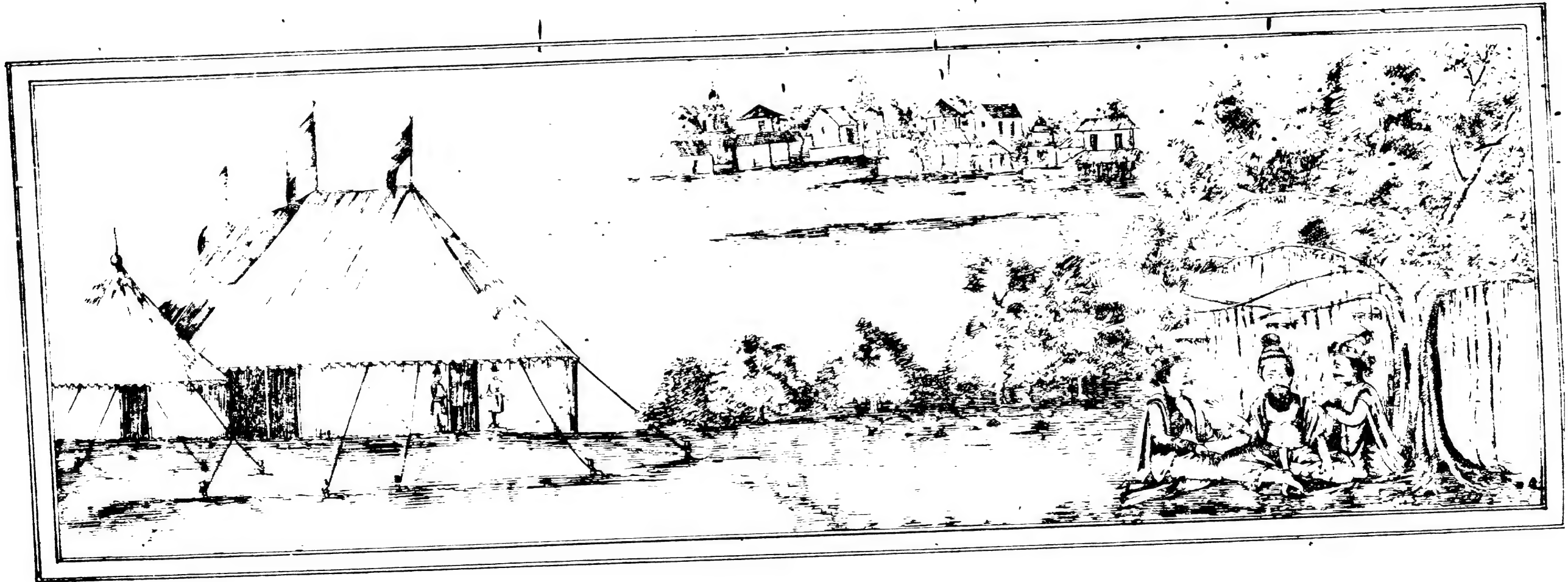
९

॥४२॥

॥ इति श्रीमहाभारते शल्यपर्व समाप्तम् ॥

॥ अथ श्रीमहाभारते सौप्तिकपर्व प्रारभ्यते ॥

श्रीगणेशायनमः पूर्वस्मिन्पर्वणिअर्थार्थीकुटुंबनाशमनुस्वयमपिनश्यतीत्युक्तं इदानींपरधर्मानुगोब्राह्मणःतद्धर्मेष्वपिनियतमंकर्मकरोतीत्युच्यतेतस्तेसहितावीराइत्यादिनासौमिकपर्वणि ततःदुर्योधने
 नसेनापत्येऽश्वत्थाम्नोभिषेकानंतरंतेअश्वत्थामकृपाचार्यकृतवर्माणःशिविराभ्याशंशिविरनिकटस्थदेशंआसाद्यवाहान्विमुच्यन्त्यविशंतितियोजना ॥ १ ॥ २॥३॥ ४॥ अनुसारःपृष्ठगमनं प्राद्रवन्नितिपुनर्वा
 नारायणंनमस्कृत्यनरंचैवनरोत्तमं ॥ देवींसरस्वतींचैवततोजयमुदीरयेत् ॥ १ ॥ संजयउवाच ततस्तेसहितावीराःप्रयातादक्षिणामुखाः ॥ उपास्तमन
 वेलायांशिविराभ्याशमागताः ॥ १ ॥ विमुच्यवाहांस्वरिताभीताःसमभवंस्तदा ॥ गहनदेशमासाद्यप्रच्छन्नान्यविशंतते ॥ २ ॥ सेनानिवेशमभितोना
 त्दूरमवस्थिताः ॥ निरुत्तानिशितैःशस्त्रैःसमंतात्क्षतविक्षताः ॥ ३ ॥ दीर्घमुष्णंचनिःश्वस्यपांडवानेवचिंतयन् ॥ श्रुत्वाचनिनदंघोरंपांडवानांजयैषिणां ॥ ४ ॥
 अनुसारभयाद्गीताःप्राङ्मुखःप्राद्रवन्पुनः ॥ तेमुहूर्त्तान्ततोगत्वाश्रांतवाहाःपिपासिताः ॥ ५ ॥ नामृष्यंतमहेश्वासाःक्रोधांमर्षवशंगताः ॥ राज्ञोव्रधेनसंतमा
 मुहूर्त्तंसमवस्थिताः ॥ ६ ॥ धृतराष्ट्रउवाच अश्रद्धेयमिदंकर्मकृतंभीमेनसंजय ॥ यत्सनागायुतप्राणःपुत्रोममनिपातितः ॥ ७ ॥ अवध्यःसर्वभूतानां
 जसंहननोयुवा ॥ पांडवैःसमरेपुत्रोनिहतोममसंजय ॥ ८ ॥ नदिष्टमभ्यतिक्रांतुंशक्यंगावल्गणेनरैः ॥ यत्समेत्यरणेपार्थैःपुत्रोममनिपातितः ॥ ९ ॥ अद्रिसा
 रमयंनूनंहृदयंममसंजय ॥ हतंपुत्रशतंश्रुत्वायन्नदीर्णसहस्रया ॥ १० ॥ कथं हित्वाहमिथुनंहतपुत्रंभविष्यति ॥ नत्यहंपांडवेयस्यविषयवस्तुमुत्सहे ॥ ११ ॥ कथं
 राज्ञःपिताभूत्वास्वयंराजाचसंजय ॥ प्रेष्यभूतःप्रवृत्तयंपांडवेयस्यशासनात् ॥ १२ ॥ आज्ञाप्यपृथिवींसर्वांस्थित्वामूर्द्धनिसंजय ॥ येनपुत्रशतंपूर्णमेकेननिहतं
 मम ॥ १३ ॥ कृतंसत्यंवचस्तस्यविदुरस्यमहात्मनः ॥ अंकुर्वतावचस्तेनममपुत्रेणसंजय ॥ १४ ॥ कथमस्यभविष्यामिप्रेष्यभूतोदुरंतरकृत् ॥ कथंभीमस्यवा
 क्यानिश्रोतुंशक्यामिसंजय ॥ १५ ॥ अधर्मेणहतेनातपुत्रेदुर्योधनेमम ॥ कृतवर्माकृपोद्रौणिःकिमकुर्वतसंजय ॥ १६ ॥ संजयउवाच गत्वातुताक्क्षरा
 जन्नातिदूरमवस्थिताः ॥ अपश्यंतवनंघोरंनानाद्भ्रमलतावृतं ॥ १७ ॥ तेमुहूर्त्ततुविश्रम्यलब्धतोयैर्हयोत्तमैः ॥ सूर्यास्तमनवेलायांममासेदुर्महदनं ॥ १८ ॥
 नानामृगगणैर्जुष्टंनानापक्षिगणावृतं ॥ नानाद्भ्रमलताच्छन्नंनानाव्यालनिषंवितं ॥ १९ ॥ नानातोयैःसमाकीर्णंनानापुष्पोपशोभितं ॥ पद्मिनीशतसंछन्नं
 नीलोत्पलसमायुतं ॥ २० ॥ प्रविश्यतद्वनंघोरंवीक्ष्यमाणाःसमंततः ॥ शाखासहस्रसंछन्नंन्यग्रीधंददृश्युस्ततः ॥ २१ ॥
 हान्योजयित्वेतिगम्यते ॥ ५ ॥ नामृष्यंतपिपासामपिनपरामृष्टवतः राज्ञोदुर्योधनस्य ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥

॥ ३२ ॥ अन्वासतउपासितवतः ॥ ३३ ॥ ३४ ॥ अलंकृतंरजतविदुचित्रितं अंशुकं बलं ॥ २५ ॥ २६ ॥ २७ ॥ २८ ॥ २९ ॥ ३० ॥ ३१ ॥ शयनोपेतौप्रागितिशेषः ॥ ३२ ॥ ३३ ॥ ३४ ॥
 उपेत्यतुतदाराजन्व्यग्रोधंतेमहारयाः ॥ ददृशुर्द्विपदांश्रेष्ठाःश्रेष्ठंतवैवनस्पतिं ॥ २२ ॥ तेऽवतीर्यरभोभ्यश्चविप्रमुच्यचवांजिनः ॥ उपस्पृश्ययथास्यायंसंध्यामन्वा
 सतप्रभो ॥ २३ ॥ ततोस्तंपर्वतश्रेष्ठमनुप्राप्तेदिवाकरे ॥ सर्वस्यजगतोधात्रशर्वरीसमपद्यत ॥ २४ ॥ ग्रहनक्षत्रताराभिःसंपूर्णाभिरलंकृतं ॥ नभोशुकंमिवा
 भातिप्रेक्षणीयंसमंततः ॥ २५ ॥ इच्छयातेप्रवल्गंतियेसत्वारात्रिचारिणः ॥ दिवाचराश्रयेसत्वास्तेनिद्रावशमागताः ॥ २६ ॥ रात्रिचराणांसत्वानांनिर्घोप्रो
 भूत्सुदारुणः ॥ क्रव्यादाश्चप्रमुदिताघोराप्राप्ताचशर्वरी ॥ २७ ॥ तस्मिनूरात्रिमुखेघोरेदुःखशोकसमन्विताः ॥ कृतवर्माकृपोद्रौणिकरूपोपविशुःसमं ॥ २८ ॥
 तत्रोपविष्टाःशोचंतोन्यग्रोधस्यसमीपतः ॥ तमेवार्थमतिक्रान्तंकुरुपांडवयोःक्षयं ॥ २९ ॥ निद्रयाचपरीतांगानिषेदुर्धरणीतले ॥ श्रमेणसुदृढंयुक्ताविक्षतावि
 विधैःशरैः ॥ ३० ॥ ततोनिद्रावशंप्राप्तौरूपभोजौमहारथौ ॥ सुखोचिंतावदुःखाहौनिषण्णौधरणीतले ॥ ३१ ॥ तौतुसुप्तौमहाराजश्रमशोकसमन्वितौ ॥ महार्ह
 शयनोपेतौभूमावेवत्यनाथवत् ॥ ३२ ॥ क्रोधामर्षवशंप्राप्तोद्रौणपुत्रस्तुभारत ॥ नवैस्मसजगामाथनिद्रांसर्पइवश्वसन् ॥ ३३ ॥ नलेभेसतुनिद्रावैदत्यमानोहिम
 न्युना ॥ वीक्षांचक्रेमहाबाहुस्तद्वनंघोरदर्शनं ॥ ३४ ॥ वीक्षमाणोवनोद्देशंनानासत्वैर्निषेवितं ॥ अपश्यतमहाबाहुर्न्यग्रोधंवायसैर्युतं ॥ ३५ ॥ तत्रकाकसहस्राणि
 तांनिशांपर्यणामयन् ॥ सुखंस्वपंतिकौरव्यपृथक्पृथगुपाश्रयाः ॥ ३६ ॥ सुप्तेषुतेषुकाकेषुविश्रब्धेषुसमंततः ॥ सोपश्यत्सहसायांतमुलूकंघोरदर्शनं ॥ ३७ ॥ महा
 भारत ॥ ३९ ॥ सन्निपत्यतुशाखायांन्यग्रोधस्यविहंगमः ॥ सुप्ताजघानसुबहून्वायसान्वायसांतकः ॥ ४० ॥ केषांचिदच्छिनत्यक्षान्शिरांसिचचकर्त्तह ॥
 चरणांश्चैवकेषांचिद्भ्रंजचरणायुधः ॥ ४१ ॥ क्षणेनाहनद्वलवान्येस्यदृष्टिपथस्थिताः ॥ तेषांशरीरावयवैःशरीरैश्चविशांपते ॥ ४२ ॥ न्यग्रोधमंडलंसर्वसंछन्नं
 सर्वतोभवत् ॥ तांस्तुहत्वाततःकाकान्कौशिकोमुदितोभवत् ॥ ४३ ॥ प्रतिकृत्ययथाकामंशत्रूणांशत्रुसूदनः ॥ तदृष्ट्वासोपधंकर्मकौशिकेनकृतंनिशि ॥ ४४ ॥

॥ ३५ ॥ पर्यणामयन्परिणीतवतंआसन् ॥ ३६ ॥ ३७ ॥ हर्यक्षंहरिन्मणिनिभलोचनं घोणानासा नखरःतीक्ष्णनखः ॥ ३८ ॥ ३९ ॥ ४० ॥ ४१ ॥ ४२ ॥ ४३ ॥ सोपधंसकपटं ॥ ४४ ॥

तद्भावेक्यटभावे उपदेशइति दुर्जनाचरितंमार्गप्रमाणंकुर्वीरवलाः विश्वस्तान्हिसिनुद्रौणिकलूकमकरोदुरुं ॥ ४५ ॥ ४६ ॥ ४७ ॥ ४८ ॥ ४९ ॥ ५० ॥ ५१ ॥ ५२ ॥ ५३ ॥ ५४ ॥ ५५ ॥

तद्भावेकृतसंकल्पोद्रौणिकेकोन्वचितयत् ॥ उपदेशःरुतोनेनपक्षिणाममसंयुगे ॥ ४५ ॥ शत्रूणांक्षपणेयुक्तःप्राप्तःकालश्चमेमतः ॥ नाद्यशक्यामयाहंतुंपंडवां
जितकाशिनः ॥ ४६ ॥ बलवंतःरुतोत्साहाःप्राप्तलक्षाःप्रहारिणः ॥ राज्ञःसकाशात्तेषांतुप्रतिज्ञातोवधोमया ॥ ४७ ॥ पतंगाग्निसमां वृत्तिमास्थायाल्मविनाशि
नीं ॥ न्यायतयुध्यमानंस्यप्राणत्यागोनसंशयः ॥ ४८ ॥ छद्मनाचभवेत्सिद्धिःशत्रूणांचक्षयोमहान् ॥ ततःसंशयितादर्थार्थार्थोनिःसंशयोभवेत् ॥ ४९ ॥
तंजनाबहुमन्यंतेयेचशास्त्रविशारदाः ॥ यच्चाप्यत्रंभवेद्वाक्यं गर्हितंलोकनिंदितं ॥ ५० ॥ कर्तव्यंतन्मनुष्येणक्षत्रधर्मणवर्त्तता ॥ निंदितानिचसर्वाणिकुत्सिता
निपदेपदे ॥ ५१ ॥ सोपधांनिकृतान्येवपांडवैरकृतात्मभिः ॥ अस्मिन्नर्थेपुरागीताःश्रूयंतेधर्मचित्तकैः ॥ ५२ ॥ श्लोकांन्यायमवेक्षद्विस्तंत्वार्थास्तत्त्वदर्शिभिः ॥
परिश्रान्तिविदीर्णैवाभुंजानेवापिशत्रुभिः ॥ ५३ ॥ प्रस्थानेवाप्रवेशेवाप्रहर्तव्यंरिपोर्वलं ॥ निद्रार्त्तमर्धरात्रेचतथानष्टप्रणायकं ॥ ५४ ॥ भिन्नयोधंवलंयच्चद्वि
धायुक्तंचयद्भवेत् ॥ इत्येवंनिश्चयंचक्रेसुप्तानानिशिमारणे ॥ ५५ ॥ पांडूनांसहपांचालैर्द्रोणपुत्रःप्रतापवान् ॥ सकूरांमतिमास्थायविनिश्चित्यमुद्गुर्मुद्गुः ॥ ५६ ॥
सुप्तौप्राबोधयत्तौतुमातुलंभोजमेवच ॥ तौप्रबुद्धौमहात्मानौकृपभोजौमहाबलौ ॥ ५७ ॥ नोत्तरंप्रतिपद्येतांतत्रयुक्तंद्रियावृतौ ॥ समुद्रुर्त्तमिवध्यात्वाघाण्पवि
ङ्गलमब्रवीत् ॥ ५८ ॥ हतोदुर्योधनोराजाएकवीरोमहाबलः ॥ यस्यार्थेवैरमस्माभिरासक्तंपांडवैःसह ॥ ५९ ॥ एकाकीबहुभिःक्षुद्रैराहवेशुद्धविक्रमः ॥ पातितो
भीमसेनेनएकादशचमूपतिः ॥ ६० ॥ वृकोदरेणक्षुद्रेणसुनृशंसमिदंरुतं ॥ मूर्धाभिषिक्तस्यशिरःपादेनपरिमृद्रता ॥ ६१ ॥ विनर्दतिचपांचालाःक्ष्वेलंतिचहसं
तिच ॥ धमंतिशंखान्शतशोत्क्षुद्रांतिचदुंदुभीन् ॥ ६२ ॥ वादित्रघोषस्तुमुलौविमिश्रःशंखनिःस्वनैः ॥ अनिलेनेरितोघोरीदिशःपूरयतीवह ॥ ६३ ॥ अश्वा
नांहेषमाणानांगजानांचैवबृंहतां ॥ सिंहनादश्चशूराणांश्रूयतेसुमहानयं ॥ ६४ ॥ दिशंप्राचींसमाश्रित्यदृष्टानांगच्छतांभृशं ॥ रथनेमिस्वनाश्चैवश्रूयंतेलोमह
र्षणाः ॥ ६५ ॥ पांडवैर्धार्तराष्ट्राणांयदिदंकदनंरुतं ॥ वयमेवत्रयःशिष्टास्मिन्महतिवैशसे ॥ ६६ ॥ केचिन्नागशतप्राणाःकेचित्सर्वास्त्रकोविदाः ॥ निहृताः
पांडवैर्यैस्तेमन्येकालस्यपर्ययं ॥ ६७ ॥ एवमेतेनभाष्यंहिनूनंकार्येणतत्त्वतः ॥ यथात्यस्येदृशीनिष्ठाकृतकार्येपिदुष्करे ॥ ६८ ॥

॥ ५६ ॥ ५७ ॥ ५८ ॥ ५९ ॥ ६० ॥ ६१ ॥ ६२ ॥ ६३ ॥ ६४ ॥ ६५ ॥ ६६ ॥ ६७ ॥ ६८ ॥

॥६९॥ इति सौमिकपर्वणि नैलकंठीये भारतभाष्ये प्रथमोऽध्यायः ॥ १ ॥ ॥७॥ ॥७॥ श्रुतं इति ॥ १ ॥ देवे आसमं गावद्वाः पुरुषकारे निहीनतया बद्धाः तेन देवं प्रधानं पुरुषकार उपसर्जनमित्युक्तं भवति ॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥ वर्षन्किं फलं न साधयतेऽपि न साधयत्येव कृषि विना पिवने चराः केवलं पर्जन्येन जीवन्ति ननु कृषीवलाः केवला कृष्या जीवन्ति एवं पुरुषकारे देवमपेक्षते देवं तु नातीव पुरुषकारापेक्षमिति भावः ॥ ५ ॥ एतदेवाह उत्थानमिति देवस्य प्रधानस्य उत्थानं पुरुषकारो व्यर्थं भवति तथाऽनुत्थानं उत्थानहीनदेवकृषिव्यर्थमिति पक्षद्वयं सर्वत्र व्यवस्यतितत्पूर्व एव पक्षः श्रेयावित्यर्थः ॥ ६ ॥ द्वयोरा

भवतोस्तु यदि प्रज्ञानमोहादपनीयते ॥ व्यापन्नेस्मिन्महत्पर्ययन्नः श्रेयस्तदुच्यतां ॥ ६९ ॥ इति श्रीमहाभारते सौमिके पर्वणि द्रौणिमंत्रणायाम् प्रथमोऽध्यायः ॥ १ ॥ ॥७॥ ॥७॥ रूप उवाच श्रुतं तेवच न सर्वं यद्यदुक्तं त्वया विभो ॥ ममापितुवचः किंचिच्छृणुष्वामहाभुज ॥ १ ॥ आबद्धामानुषाः सर्वे निबद्धाः कर्मणोर्द्वयोः ॥ देवे पुरुषकारे च परं ताभ्यां न विद्यते ॥ २ ॥ न हि देवेन सिध्यंति कार्याण्येकेन सत्तम ॥ न चापि कर्मणैकेन द्वाभ्यां सिद्धिस्तु योमतः ॥ ३ ॥ ताभ्यामुभाभ्यां सर्वार्थानि बद्धा अधमोत्तमाः ॥ प्रवृत्ताश्चैव दृश्यन्ते निवृत्ताश्चैव सर्वशः ॥ ४ ॥ पर्जन्यः पर्वते वर्षन्किन्नुसाधयते फलं ॥ कृषे त्रेतया वर्षन्किन्नसाधयते फलं ॥ ५ ॥ उत्थानं चापि देवस्य तदनुत्थानं च देवतं ॥ व्यर्थं भवति सर्वत्र पूर्वस्तत्र विनिश्चयः ॥ ६ ॥ सुवृष्टे च यथा देवे सम्यक्क्षेत्रे च कर्षिते ॥ बीजं महागुणं भूयात्तथा सिद्धिर्हि मानुषी ॥ ७ ॥ तयोर्देवं विनिश्चित्य स्वयं चैव प्रवर्तते ॥ प्राज्ञाः पुरुषकारे तु वर्तन्ते दाक्ष्यमाश्रिताः ॥ ८ ॥ ताभ्यां सर्वे हि कार्या र्थानि नुष्याणां न र्षभ ॥ विचेष्टन्तः स्मृश्यन्ते निवृत्तास्तु तथैव च ॥ ९ ॥ कृतः पुरुषकारश्च सोऽपि देवेन सिध्यति ॥ तथास्य कर्मणः कर्तुरभिनिर्वर्तते फलं ॥ १० ॥ उत्थानं च मनुष्याणां दक्षाणां देववर्जितं ॥ अफलं दृश्यते लोके सम्यगप्युपपादितं ॥ ११ ॥ तत्रालसामनुष्याणां ये भवन्त्यमनस्विनः ॥ उत्थानं ते विगर्हति प्राज्ञानां तन्नरोचते ॥ १२ ॥ प्रायशो हि कृतं कर्म नाफलं दृश्यते भुवि ॥ अरुत्वा च पुनर्दुःखं कर्म पश्येन्महाफलं ॥ १३ ॥ चेष्टामकुर्वन्लभते यदि किंचिद्यदृच्छया ॥ योवानलभते कृत्वा दुर्दर्शोऽतावुभावपि ॥ १४ ॥ शक्नोति जीवितं दक्षो नालसः सुखमेधते ॥ दृश्यन्ते जीवलोके स्मिन्दक्षाः प्रायोहितैषिणः ॥ १५ ॥ यदि दक्षः समारंभात्कर्मणो नाश्रुते फलं ॥ नास्य वाच्यं भवेत्किंचिद्बुद्ध्यव्यं वाधिगच्छति ॥ १६ ॥

रुषकारेणेत्याशंक्याह प्राज्ञा इति पुरुषापराधनिवृत्तिमात्रं तत्फलमित्यर्थः ॥ ८ ॥ विचेष्टन्तः प्रवृत्ताः दृश्यन्ते लोके दृष्ट्येत्यर्थः ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ कर्म अरुत्वा दुःखं पश्येदित्यपि प्रायशोऽस्ति ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ यदिति दक्षो निश्चयतां नयातीति भावः ॥ १६ ॥

अदक्षस्तुपरप्रयत्नार्जितेन जीवन्पिभोक्तुमेवायंसमर्थो नार्जयितुमिति निश्चय इत्याहाकृत्वेति ॥ १७ ॥ एतद्देवदाक्ष्ययोः साहित्यं अन्यथातयोरन्यतरालंबनेन ॥ १८ ॥ एतदेवस्पष्टयति हीनमिति पुरुषकारे
णहीनं देवोत्थानमफलं एवैवहीनं पुरुषकारस्योत्थानमपितस्मात्तद्वाभ्यामप्युत्थातव्यमित्यर्थः ॥ १९ ॥ कर्मदेवं फलितमाह देवतेभ्य इति ॥ २० ॥ ईहां विदुषोति सम्यगिति ॥ २१ ॥ २२ ॥ योगे अल

अकृत्वा कर्मयो लोके फलं विंदति धिष्ठितः ॥ स तु वक्तव्यतां याति द्वेष्यो भवति भूयशः ॥ १७ ॥ एवमेतदनादृत्यवर्त्तते यस्वतो न्यथा ॥ सकरोत्यात्मनो नर्थानिषंबुद्धि
मतां नयः ॥ १८ ॥ हीनं पुरुषकारेण यदि देवेन वा पुनः ॥ कारणाभ्यामथैताभ्यामुत्थानमफलं भवेत् ॥ १९ ॥ हीनं पुरुषकारेण कर्मत्विहनसिद्ध्यति ॥ देवतेभ्यो नम
स्कृत्य यस्त्वर्थान्सम्यगीहते ॥ २० ॥ दक्षादाक्षिण्यसंपन्नो न समो धैर्विहन्यते ॥ सम्यगीहापुनरियं यो वृद्धानुपसेवते ॥ २१ ॥ आपृच्छति च यच्छ्रेयः करोति च हितं
वचः ॥ उत्थायोत्थाय हि सदा प्रष्टव्या वृद्धसंमताः ॥ २२ ॥ ते स्मयोगे परं मूलं तन्मूलासिद्धिरुच्यते ॥ वृद्धानां वचनं श्रुत्वा यो भ्युत्थानं प्रयोजयेत् ॥ २३ ॥ उत्था
नस्य फलं सम्यक्तदासलभतेऽचिरात् ॥ रागाक्रोधाद्द्रयाहोभाद्यो र्थानीहति मानवः ॥ २४ ॥ अनीशश्चावमानी च स शीघ्रं भ्रश्यते श्रियः ॥ सोऽयं दुर्योधनेनार्थो
लुब्धेनादीर्घदर्शिनः ॥ २५ ॥ असमर्थः समारब्धो मूढत्वाद् विचिंतितः ॥ हितबुद्धी ननादृत्यसंमंत्र्यासाधुभिः सह ॥ २६ ॥ वार्यमाणोऽकरोद्द्वैरं पांडवैर्गुणवत्तरैः ॥
पूर्वमप्यतिदुःशीलो न धैर्यं कर्तुमर्हति ॥ २७ ॥ तपत्यर्थं विपन्ने हि मित्राणां न कृतं वचः ॥ अनुवर्त्तामहेयत्तु तं वयं पापपूरुषं ॥ २८ ॥ अस्मानप्यनयस्तस्मात्प्रासायं
दारुणो महान् ॥ अनेन तु ममाद्यापि व्यसनेनापतापिता ॥ २९ ॥ बुद्धिश्चितयते किंचित्स्वश्रयोनावबुध्यते ॥ मुत्थता तु मनुष्येण प्रष्टव्याः सुहृदो जनाः ॥ ३० ॥
तत्रास्य बुद्धिर्विनयस्तत्र श्रेयश्च पश्यति ॥ ततोऽस्य मूलं कार्याणां बुद्धानिश्चित्यैव बुधाः ॥ ३१ ॥ तेऽत्र पृष्टायथाब्रूयुस्तत्कं तव्यं तथा भवेत् ॥ ते वयं धृतराष्ट्रं च गांधा
रीं च समेत्यह ॥ ३२ ॥ उपपृच्छामहे गत्वा विदुरं च महामतिं ॥ तेषु पृष्टास्तु वदेयु र्यच्छ्रेयानः समवंतरं ॥ ३३ ॥ तदस्माभिः पुनः कार्यमिति मे नैष्ठिकी मतिः ॥ अनेन
भाक्तुकार्याणां नार्थः संपद्यते क्वचित् ॥ ३४ ॥ कृते पुरुषकारे तु येषां कार्यं न सिद्ध्यति ॥ देवेनोपहतास्ते तु नात्र कार्या विचारणा ॥ ३५ ॥ इति श्रीमहाभारते सौमि
के पर्वणि द्रौणिरूपसंवादे द्वितीयोऽध्यायः ॥ २ ॥ ॥ ७ ॥ संजय उवाच रूपस्य वचनं श्रुत्वा धर्मार्थसहितं शुभं ॥ अश्वत्थामामहाराजदुःखशोकसंमन्वितः ॥ १ ॥

व्यलाभे ॥ २३ ॥ २४ ॥ अनीशः अजितचिंतः अवमानी परमवजानन् ॥ २५ ॥ २६ ॥ २७ ॥ तपति संतापं प्राप्नोति भूमेन भ्रूरोः सन् ॥ २८ ॥ २९ ॥ ३० ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ ३३ ॥ ३४ ॥ ३५ ॥
इति सौमिके पर्वणि नैलकंठीये भावत भावदीपि द्वितीयोऽध्यायः ॥ २ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ रूपस्येति ॥ १ ॥

॥ २ ॥ ३ ॥ सर्वात्मानमित्यत्र सर्वः आत्मानमितिच्छेदः संधिरार्षः ॥ ४ ॥ ५ ॥ योगेसमुदाये ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ हेभोजहेकृतवमेन् एकमेवसंबाधयन्कृपस्यवचांसानादरसूचय
 दत्तमानस्तुशोकेनप्रदीप्तेनाग्निनायथा ॥ क्रूरंमनस्ततःकृत्वातावुभौप्रत्यभाषत ॥ २ ॥ पुरुषेपुरुषेबुद्धिर्यायाभवतिशोभना ॥ तुष्यंतिचपृथक्सर्वेप्रज्ञयतेस्व
 यास्वया ॥ ३ ॥ सर्वाहिमन्यतेलोकआत्मानंबुद्धिमत्तरं ॥ सर्वस्यात्माबहुमतःसर्वात्मानंप्रशंसति ॥ ४ ॥ सर्वस्यहिस्वकाप्रज्ञासाधुवादेप्रतिष्ठिता ॥ परबुद्धिच
 निदंतिस्वांप्रशंसंतिचासकृत् ॥ ५ ॥ कारणांतरयोगेनयोगेयेषांसमागतिः ॥ अन्योन्येनचतुष्यंतिबहुमन्यंतिचासकृत् ॥ ६ ॥ तस्यैवतुमनुप्यस्यसासाबुद्धिस्तदा
 तदा ॥ कालयोगेविपर्यासंप्राप्यान्योन्यंविपद्यते ॥ ७ ॥ विचित्रत्वानुचित्तानांमनुष्याणांविशेषतः ॥ चित्तवैकल्यमासाद्यसासाबुद्धिःप्रजायते ॥ ८ ॥ यथाहिवै
 द्यःकुशलोज्ञात्वाव्याधिंयथाविधि ॥ भैषज्यंकुरुतेयोगात्प्रशमार्थमितिप्रभो ॥ ९ ॥ एवकार्यस्ययोगार्थंबुद्धिकुर्वन्तिमानवाः ॥ प्रज्ञयाहिस्वयायुक्तास्तांचनि
 दंतिमानवाः ॥ १० ॥ अन्ययायौवनेमर्त्यांबुद्ध्याभवंतिमोहितः ॥ मध्येन्ययाजरायांतुसोन्यांरोचयतेमतिं ॥ ११ ॥ व्यसनंवामहाघोरंसमृद्धिचापितादृशीं ॥
 अवाप्यपुरुषोभोजकुरुतेबुद्धिवैकृतं ॥ १२ ॥ एकस्मिन्नेवपुरुषेसासाबुद्धिस्तदातदा ॥ भवत्यकृतधर्मत्वात्सातस्यैवनरोचते ॥ १३ ॥ निश्चित्यतुयथाप्रज्ञंयाम
 तिसाधुपश्यति ॥ तयाप्रकुरुतेभावंसातस्योद्योगकारिका ॥ १४ ॥ सर्वाहिपुरुषोभोजसाध्वेतदितिनिश्चितः ॥ कर्तुमारभतेप्रीतोमरणादिपुकर्मसु ॥ १५ ॥ स
 र्वेहिबुद्धिमाज्ञायप्रज्ञांवापिस्रकांनराः ॥ चेष्टंतेविविधांचेष्टंहितमित्येवजानते ॥ १६ ॥ उपजाताव्यसनजायेयमद्यमतिर्मम ॥ युवयोस्तांप्रवक्ष्यामिममशो
 कविनाशिनीं ॥ १७ ॥ प्रजापतिःप्रजाःसृष्ट्वाकर्मतासुविधायच ॥ वर्णंवर्णंसमाधत्तेत्येकैकंगुणभाग्गुणं ॥ १८ ॥ ब्राह्मणेवेदमय्यंतुक्षत्रियेतेजउत्तमं ॥ दाक्ष्यं
 वैश्येचशूद्रेचसर्ववर्णानुकूलतां ॥ १९ ॥ अदांतोब्राह्मणोसाधुर्निस्तेजाःक्षत्रियोऽधमः ॥ अदक्षोनिघतेवैश्यःशूद्रश्चप्रतिकूलवान् ॥ २० ॥ सोऽस्मिजातःकुले
 श्रेष्ठेब्राह्मणानांसुपूजिते ॥ मंदभाग्यतयास्म्येतंक्षत्रधर्ममनुष्ठितः ॥ २१ ॥ क्षत्रधर्मंविदित्वाहंयदिब्राह्मण्यमाश्रितः ॥ प्रकुर्यात्सुमहत्कर्मनमेतत्साधुसंमतं ॥
 ॥ २२ ॥ धारयंश्चधनुर्दिव्यंदिव्यान्यस्त्राणिचाहवे ॥ पितरंनिहतंदृष्ट्वाकिंनुवक्ष्यामिसंसदि ॥ २३ ॥

ति ॥ १२ ॥ अकृतधर्मत्वात्अवसरानुरोधात् इदानीममशांतिबुद्धिर्नरोचतेइत्यर्थः ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥ विदित्वाआश्रित्य यदिब्राह्मण्यंसंश्रितःसन्शामां
 दिरूपंसुमहत्कर्मप्रकुर्यात्तत्मेसाधुसंमतं अवलंबितस्यचक्षत्रधर्मस्यनिर्वाहोवश्यकर्तव्यइत्यर्थः ॥ २२ ॥ २३ ॥

गंगास्मिगमिष्यामि पदवीं आनृष्यं ॥ २४ ॥ २५ ॥ २६ ॥ २७ ॥ २८ ॥ २९ ॥ ३० ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ ३३ ॥ ३४ ॥ ३५ ॥ ३६ ॥ इति सौमिके पर्वणिने रुकंठीये भारतभावे दीपे तृती

सौहमद्यथाकामंक्षत्रधर्ममुपास्यतं ॥ गंगाऽस्मिपदवींराज्ञःपितुश्चापिमहात्मनः ॥ २४ ॥ अद्यस्वप्स्यंतिपांचालाविश्वस्ताजितकाशिनः ॥ विमुक्तयुग्यकव
चाहर्षेणचसमन्विताः ॥ २५ ॥ जयंमत्वात्मनश्चैवश्रांताव्यायामकर्शिताः ॥ तेषांनिशिप्रसुमानांसुस्थानांशिविरेस्वके ॥ २६ ॥ अवस्कंदंकरिष्यामिशिविर
स्याद्यदुष्करं ॥ तानवस्कंदंशिविरेप्रेतभूंतविचेतसः ॥ २७ ॥ सूदयिष्यामिविक्रम्यमघवानिवदानवान् ॥ अद्यतान्सहितान्सर्वान्घृष्टद्युम्नपुरोगमान् ॥ २८ ॥
सूदयिष्यामिविक्रम्यकक्षंदीप्तइवानलः ॥ निहत्यचैवपांचालान्शांतिलब्धाऽस्मिसत्तम ॥ २९ ॥ पांचालेषुभविष्यामिसूदयन्नद्यसंयुगे ॥ पिनाकपाणिःसंकुद्धः
स्वयंरुद्रःपशुष्विव ॥ ३० ॥ अद्याहंसर्वपांचालान्निहत्यचनिरुष्यच ॥ अर्दयिष्यामिसंहृष्टोरणेपांडुसुतांस्तथा ॥ ३१ ॥ अद्याहंसर्वपांचालैःरुत्वाभूमिंशरीरि
णीं ॥ प्रहृत्यैकैकशंस्तेषुभविष्याम्यनृणःपितुः ॥ ३२ ॥ दुर्योधनस्यकर्णस्यभीष्मसैंधवयोरपि ॥ गमयिष्यामिपांचालान्यद्वौमद्यदुर्गमां ॥ ३३ ॥ अद्यपांचा
लराजस्यघृष्टद्युम्नस्यवैनिशि ॥ नचिरात्रमथिष्यामिपशोरिवशिरोवलात् ॥ ३४ ॥ अद्यपांचालपांडूनांशयितानात्मजान्निशि ॥ स्वङ्गेननिशितेनाजौप्रमथि
ष्यामिगौतम ॥ ३५ ॥ अद्यपांचालसेनांतांनिहत्यनिशिसौमिके ॥ कृतकृत्यःसुखीचैवभविष्यामिमहामते ॥ ३६ ॥ इतिश्रीमहाभारतेसौमिकेपर्वणिद्रौणि
मंत्रणायांतृतीयोऽध्यायः ॥ ३ ॥ ॥ ७३ ॥ ॥ ७४ ॥ रूपउवाच दिष्ट्यातेप्रतिकर्तव्येमतिजातेयमच्युत ॥ नत्वांवारंयितुंशक्तोक्जपाणिरपिस्वयं
॥ १ ॥ अनुयास्यावहेत्वांतुप्रभातेसहिताबुधौ ॥ अद्यरात्रौविश्रमस्त्रविमुक्तकवचध्वजः ॥ २ ॥ अहंत्वामनुयास्यामिकृतवर्माचसात्वतः ॥ परानभिमुखंयांतर
थावास्थायदंशितौ ॥ ३ ॥ आवाभ्यांसहितःशत्रून्श्वोनिहंतासमागमे ॥ विक्रम्यरथिनांश्रेष्ठपांचालान्सपदानुगान् ॥ ४ ॥ शक्तंस्त्वमसिर्विक्रम्यविश्रमस्वनि
शामिमां ॥ चिरंतेजाग्रतस्तातस्वपतावन्निशामिमां ॥ ५ ॥ विश्रांतश्चविनिद्रश्चस्वस्थचित्तश्चमानद ॥ समेत्यसमरेशत्रून्वधिष्यसिनसंशयः ॥ ६ ॥ नहित्वांरथि
नांश्रेष्ठंप्रगृहीतवरायुधं ॥ जेतुमुत्सहतेशश्वदपिदेवेषुवासवः ॥ ७ ॥ रूपेणसहितंयांतंगुप्तंचकृतवर्षणा ॥ कोद्रौणिंयुधिसंरब्धंयोधयेदपिदेवराट् ॥ ८ ॥ तं वयं
निशिविश्रांताविनिद्राविगतज्वराः ॥ प्रभातायांरजन्यांवैनिहनिष्यामशात्रवान् ॥ ९ ॥

योऽध्यायः ॥ ३ ॥ ॥ ७३ ॥ ॥ ७४ ॥ दिष्ट्येति ॥ १ ॥ २ ॥ ३ ॥ निहंतानिहमिष्यंति ॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥

॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥ चतुर्थे आतुरादीनां चतुर्णामध्य एका भागः अमवः सममत्वमजहायलाऽपानाशयेत् तस्मात्
 तवत्यस्त्राणि दिव्यानि मम चैव न संशयः ॥ सात्वतोपि महेश्वासो नित्यं युद्धेषु कोविदः ॥ १० ॥ ते वयं सहितास्तात सर्वान् शत्रून् समागतान् ॥ प्रसत्यं समरे हत्वा प्री
 तिं प्राप्स्यामपुष्कलां ॥ ११ ॥ विश्रमस्वत्वमव्यग्रः स्वपचेमां निशां सुखं ॥ अहं च कृतवर्मा च त्वां प्रयातं नरोत्तमं ॥ १२ ॥ अनुयास्यावसहितौ धन्विनौ प्ररंताप
 नौ ॥ रथिनं त्वरयायां तं रथमास्थाय दंशितौ ॥ १३ ॥ सगत्वा शिविरं तेषां नाम विश्राव्य चाहवे ॥ ततः कर्त्तासि शत्रूणां युध्यतां कदनं महत् ॥ १४ ॥ कृत्वा च कदनं
 तेषां प्रभाते विमलेऽहनि ॥ विहरस्व यथाशक्रः सृदयित्वा महासुरान् ॥ १५ ॥ त्वं हि शक्तेरणे जेतुं पांचालानां ब्रह्मथिनीं ॥ दैत्यसेनामिव क्रुद्धः सर्वदानवसूदनः ॥
 १६ ॥ मया त्वां सहितं संस्ये गुप्तं च कृतवर्मणा ॥ न सहेत विभुः साक्षाद्द्रुपाणिरपि स्वयं ॥ १७ ॥ नचाहं समरे तातरु त्वर्मान चैव हि ॥ अनिर्जित्यरणे पांडुं न च
 यास्यामि कर्हि चित् ॥ १८ ॥ हत्वा च समरे क्रुद्धानां चालानां दुभिः सह ॥ निर्वर्त्तिष्यामहे सर्वे हतावास्वर्गगावथं ॥ १९ ॥ सर्वोपायैः सहायांस्ते प्रभाते वयमाहव ॥ स
 त्यमेतन्महाबाहो प्रव्रवीमि त्रवानघ ॥ २० ॥ एवमुक्तस्ततो द्रौणिर्मातुलेन हितं वचः ॥ अब्रवीन्मातुलं राजन् क्रोधं संरक्तलोचनः ॥ २१ ॥ आतुरस्य कुतो निद्रानर
 स्यामर्पितस्य च ॥ अर्थांश्चित्यतश्चापिक्रामयानस्य वापुनः ॥ तदिदं समनुप्राप्तं पश्य मेऽद्य चतुष्टयं ॥ २२ ॥ पश्य भागश्चतुर्थो मे स्वप्नमद्भार्यनाशयेत् ॥ किं नाम
 दुःखं लोके स्मिन्पितुर्वधमनुस्मरन् ॥ २३ ॥ हृदयं निर्दहन्मेऽघरात्र्यहानि न शाम्यति ॥ यथाच निहतः पापैः पिता मम विशेषतः ॥ २४ ॥ प्रत्यक्षमपि ते सर्वतन्मे म
 र्माणिकृतं तति ॥ कथं हि मां शो लोके मुहूर्त्तमपि जीवति ॥ २५ ॥ द्रोणो हते तियद्वाचः पांचालानां शृणोम्यहं ॥ धृष्टद्युम्नमहत्वा तु नाहं जीवितुमुत्सहे ॥ २६ ॥ समेपि
 तुर्वधा द्वयः पांचालाये च संगतः ॥ विलापो भग्नसक्थस्य यस्तुराज्ञो मया श्रुतः ॥ २७ ॥ सपुनर्हृदयं कस्य कूरस्यापि निर्दहेत् ॥ कस्य त्यकरुणस्यापि नेत्राभ्या
 मश्रुनाव्रजेत् ॥ २८ ॥ नृपतेर्भग्नसक्थस्य श्रुत्वा तादृग्वचः पुनः ॥ यश्चायं मित्रपक्षो मे मयि जीवति निर्जितः ॥ २९ ॥ शोकं मे वर्धयत्येष वारिवेग इवार्णवं ॥ ए
 काग्रमनसो मे घकुतो निद्रा कुतः सुखं ॥ ३० ॥ वासुदेवार्जुनाभ्यां च तानहं परिरक्षितान् ॥ अविषत्यतमान् मन्ये महद्रेणापि सत्तम ॥ ३१ ॥ नचापि सक्तः संयतुं को
 पमेतं समुत्थितं ॥ तं न पश्यामि लोके स्मिन्यो मां कोपान्निवर्त्तयेत् ॥ ३२ ॥

तस्वपेत्युक्तं न युज्यते अनुस्मरन् अनुस्मरतः न शाम्यति अमर्ष इत्यर्थः सार्द्धं श्लोकः ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥ २६ ॥ २७ ॥ २८ ॥ २९ ॥ ३० ॥ ३१ ॥ ३२ ॥

॥ ३३ ॥ स्वप्नसंस्मयादि ॥ ३४ ॥ इति सौमिके पर्वणि नैलकंठीये भारतभाष्ये दीपे चतुर्थोऽध्यायः ॥ ४ ॥ ॥ १ ॥ ॥ १ ॥ शुश्रूषुरिति दुर्मेघाः मूढः अनियते तिष्ठेदः ॥ १ ॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥ अनेयः

तथैव निश्चिता बुद्धिरेषासाधुमतामम ॥ वार्तिकैः कथ्यमानस्तु मित्राणां मे पराभवः ॥ ३३ ॥ पांडवानां च विजयो हृदयंदहतीवमे ॥ अहंतुकदनं कृत्वा शत्रूणां प्र
ससौमिके ॥ ततो विश्रमिता चैव स्वसाच विगतज्वरः ॥ ३४ ॥ इति श्रीमहाभारते सौमिके पर्वणि द्रौणिमंत्रणायां चतुर्थोऽध्यायः ॥ ४ ॥ ॥ १ ॥ ॥ १ ॥
रूप उवाच शुश्रूषुरपि दुर्मेघाः पुरुषोऽनियतेन्द्रियः ॥ नालं वेदयितुं कृत्स्नौ धर्मार्थाविति मे मतिः ॥ १ ॥ तथैव तावन्मेधावी विनयं यो न शिष्यते ॥ न च किंच न जाना
विसोपि धर्मार्थनिश्चयं ॥ २ ॥ चिरं त्यपि जडः शूरः पंडितं पर्युपास्य ह ॥ न स धर्मान्विजानातिदर्वी सूपरसानिव ॥ ३ ॥ मुहूर्त्तमपि तं प्राज्ञः पंडितं पर्युपास्य हि ॥ क्षिप्रं
धर्मान्विजानाति जिह्वा सूपरसानिव ॥ ४ ॥ शुश्रूषुस्त्वमेधावी पुरुषो नियतेन्द्रियः ॥ जानीयादागमान्सर्वान्प्राह्यं च न विरोधयेत् ॥ ५ ॥ अनेयस्त्ववमानीयो दु
रात्मा पापपूरुषः ॥ दिष्टमुत्सृज्य कल्याणं करोति बहुपापकं ॥ ६ ॥ नाथवंतं तु सुहृदः प्रतिषेधंति पातकात् ॥ निवर्त्तते तु लक्ष्मीवान्नालक्ष्मीवान्निवर्त्तते ॥ ७ ॥ यथा
त्युच्चावचैर्वाक्यैः क्षिप्रचित्तो नियम्यते ॥ तथैव सुहृदा शक्यो न शक्यस्त्ववसीदति ॥ ८ ॥ तथैव सुहृदं प्राज्ञं कुर्वाणं कर्मपापकं ॥ प्रज्ञाः संप्रतिषेधंति यथा शक्तिपु
नः पुनः ॥ ९ ॥ सकल्याणाममः कृत्वानियम्यात्मानमात्मना ॥ कुरुमेव च नंतातयेन पश्चान्न तप्यसे ॥ १० ॥ नवधः पूज्यते लोके सुमानामिह धर्मतः ॥ तथैवापां
स्तशस्त्राणां विमुक्तरथवाजिनां ॥ ११ ॥ ये च ब्रूयुस्तवास्मीति ये च स्युः शरणागताः ॥ विमुक्तमूर्धजा ये च ये चापि हतवाहनाः ॥ १२ ॥ अद्य स्वप्स्यंति पांचाला वि
मुक्तकवचाविभो ॥ विश्वस्तारजनीं सर्वे प्रेता इव विचेतसः ॥ १३ ॥ यस्तेषां तदवस्थानां द्रुह्येत पुरुषोऽनृजुः ॥ व्यक्तं स नरके मज्जेद्गाधे विपुलेऽपुत्रे ॥ १४ ॥ स
र्वास विदुषां लोके श्रेष्ठं स्वमसि विश्रुतः ॥ न च ते जातु लोके स्मिन्सुसूक्ष्ममपि किलिषं ॥ १५ ॥ त्वंपुनः सूर्यसंकाशः श्वोभूत उदिते रवौ ॥ प्रकाशे सर्वभूतानां विजे
ता युधिशात्रवान् ॥ १६ ॥ असंभावितरूपं हित्व यिकर्म विगर्हितं ॥ शुक्ले रक्तमिक्व्यस्तं भवेदिति मतिर्मम ॥ १७ ॥ अश्वत्थामो वाच एवमेव यथा त्यत्वं
मातुलेहनसंशयः ॥ तैस्तु पूर्वमयं सेतुः शतधा विदलीकृतः ॥ १८ ॥ प्रत्यक्षं भूमिपालानां भवतां चापि सन्निधौ ॥ न्यस्तशस्त्रो मम पिता घृष्टद्युम्नेन पातितः ॥ १९ ॥
कर्णाश्रपतिते चक्रे रथस्य स्थिनां वरः ॥ उत्तमे व्यसने ममोहतो गांठीवधन्वना ॥ २० ॥

सन्पार्श्वेनेतुमशक्यः दिष्टं उपदिष्टं ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ अहृद्वेदिति छेदः ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥ विदलीकृतः दलितः ॥ १८ ॥ प्रत्यक्षमिति दुष्टो दीष्टे नैव जेतव्य इत्यर्थः ॥ १९ ॥ २० ॥

॥२१॥२२॥ अश्वमेधस्योपहासे ॥२३॥२४॥ वार्त्तिकानां वार्त्तिकहराणां ॥२५॥ २६॥२७॥२८॥२९॥३०॥३१॥ एकसार्थप्रयातौ स्वः एकसाहित्येन प्रयत्नवंतौ स्वः अस्तेर्लङ् उच्चमस्यद्विवचनं
 तथाशांतनवोभीष्मोम्यस्तशस्त्रो निरायुधः ॥ शिखंडिनं पुरस्कृत्य हतो गां डीवधन्वता ॥ २१ ॥ भूरिश्रुतामहेष्वासस्तथाप्रायगतोरणे ॥ क्रोशतां भूमिपालानां यु
 युधमेमपातितः ॥ २२ ॥ दुर्योधनश्चभीमेन समेत्य गदयारणे ॥ पश्यतां भूमिपालानामधर्मेण निपातितः ॥ २३ ॥ एकाकी बहुभिस्तत्र परिवार्य महारथैः ॥ अर्ष
 म्भेन रघ्याघ्रोभीमसेनेन पातितः ॥ २४ ॥ विलापो भ्रमसक्थस्य यो मेराज्ञः परिश्रुतः ॥ वार्त्तिकानां कथयतां समे मर्माणिरुंतति ॥ २५ ॥ एवं धार्मिकाः पापाः
 पांचालाभिन्नसेतवः ॥ तानेवं भिन्नमर्यादान्किं भवान् विगर्हति ॥ २६ ॥ पित्रहंतृ न हं हत्वा पांचालान्निशि सौमिके ॥ कामं कीटः पतंगो वा जन्म प्राप्य भवामिवै ॥
 ॥ २७ ॥ त्वरे चामनेनाद्यदिदं मे चिकीर्षितं ॥ तस्य मे त्वरमाणस्य कुंतो निद्रा कुतः सुखं ॥ २८ ॥ न स जातः पुमौ लोके कश्चिन्न स भविष्यति ॥ यो मे व्यनक्ति मे
 तां वधेतेषां कृती मति ॥ २९ ॥ संजय उवाच ॥ एवं मुक्तां महाराजद्रोणपुत्रः प्रतापवान् ॥ एकांतं योजयित्वा श्वान्प्रायादभिमुखः परान् ॥ ३० ॥ तमब्रूतां म
 हात्मानौ भोजशारद्वतावुभौ ॥ किमर्थं स्यंदनो युक्तः किंच कार्यं चिकीर्षितं ॥ ३१ ॥ एकसार्थप्रयातौ स्वस्त्वया सह न रर्षभ ॥ समदुःखसुखौ चापि नावांशं कितुम्
 र्हसि ॥ ३२ ॥ अश्वन्यामा तु संकुद्ः पितुर्वधमनुस्मरन् ॥ ताभ्यां तथ्यं तथा च ख्यौ यदस्यात्मचिकीर्षितं ॥ ३३ ॥ हत्वा शतसहस्राणि यो धानां निशितैः शरैः ॥ न्य
 स्तशस्त्रो मम पिता घृष्टघुघ्नेन पातितः ॥ ३४ ॥ तंतथैव हनिष्यामि न्यस्तधर्माणमद्य वै ॥ पुत्रं पांचालराजस्य पापं पापेन कर्मणा ॥ ३५ ॥ कथंचनिहतः पापः पांचा
 ल्यः पशुवन्मया ॥ शस्त्रेण विजितौ लोकां न्प्रायादिति मे मतिः ॥ ३६ ॥ क्षिप्रं सन्नद्धकवचौ सखद्वावात्तकार्मुकौ ॥ मामास्थाय प्रतीक्षेतां रथवर्यो परंतपौ ॥ ३७ ॥
 इत्युक्त्वा रथमास्थाय प्रायादभिमुखः परान् ॥ तमन्वगात्कपोराजं रूतवर्मा च सात्वतः ॥ ३८ ॥ ते प्रयाता व्यरोचंत परानभिमुखा खयः ॥ ह्यमानायथायज्ञे स
 मिद्धाहव्यवाहनाः ॥ ३९ ॥ यद्युश्च शिबिरं तेषां संप्रसुप्तजनं विभो ॥ द्वारदेशं तु संप्राप्य द्रौणिस्तस्थौ महारथः ॥ ४० ॥ इति श्रीमहाभारते सौमिके पर्वणि द्रौणि
 गमनेष्वचमोऽध्यायः ॥ ५ ॥ ॥ ५ ॥ ॥ ५ ॥ घृतराष्ट्र उवाच ॥ द्वारदेशे ततो द्रौणिमवस्थितमवेक्ष्यतौ ॥ अकुर्वतां भोजरूपी किं संजय वदस्व मे ॥ १ ॥
 संजय उवाच ॥ कृतवर्माणमार्म्यरूपं च समहारथः ॥ द्रौणिर्मन्युपरीतात्मा शिबिरद्वारमागतम् ॥ २ ॥
 ॥ ३२ ॥ ३३ ॥ ३४ ॥ ३५ ॥ ३६ ॥ ३७ ॥ ३८ ॥ ३९ ॥ ४० ॥ इति सौमिके पर्वणि नैलकंठीये भारतभावदीपे षष्ठोऽध्यायः ॥ ५ ॥ ॥ ५ ॥ ॥ ५ ॥ द्वारदेशे इति ॥ १ ॥ २ ॥

॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ रथशक्तिचक्रं ॥
 तत्र भूतमहाकायं चंद्रार्कसदृशं ॥ सोमप्रदारमाश्रित्य तिष्ठंतं लोमहर्षणं ॥ ३ ॥ वसानं चर्मवैशाघं महारुधिरविस्रवं ॥ कृष्णाजिनोत्तरासंगनागयज्ञोपवी
 तिनं ॥ ४ ॥ बाहुभिः स्वायतैः पीनैर्नानाप्रहरणोद्यतैः ॥ बद्धांगदमहासर्पज्वालामालाकुम्भाननं ॥ ५ ॥ दंष्ट्राकरालवदनं व्यादितास्यं भयानकं ॥ नयनानांसहस्रै
 श्च विचित्रैरभिभूषितं ॥ ६ ॥ नैव तस्य वपुः शक्यं प्रवक्तुं वेष एव च ॥ सर्वथा तु तदालक्ष्य स्फुटैरपि पर्वताः ॥ ७ ॥ तस्यास्य नासिकाभ्यां च श्रवणाभ्यां च सर्वशः ॥
 तेभ्यश्चाक्षिसहस्रेभ्यः प्रादुरासन्महाचिषः ॥ ८ ॥ तथा तेजोमरीचिभ्यः शंखचक्रगदाधराः ॥ प्रादुरासन्तृषीकेशाः शतशोथसहस्रशुः ॥ ९ ॥ तद्व्यद्रुतमालो
 क्यभूतं लोकभयंकरं ॥ द्रौणिरव्ययितो दिव्यैरस्रवर्षैरवाकिरत् ॥ १० ॥ द्रौणिमुक्तं च्छरांस्तांस्तु तद्भूतं महदग्रसत् ॥ उदधेरिव वार्यो घान्सावको वडवामुखः ॥
 ॥ ११ ॥ अग्रसत्तांस्तथाभूतं द्रौणिना प्रहितानशरान् ॥ अश्वत्थामा तु संप्रेक्ष्य शरौघांस्तान्निरर्थकान् ॥ १२ ॥ रथशक्तिं मुमोचासौ दीपामग्निशिखामिव ॥ सात
 माहत्य दीपान् रथशक्तिरदीर्यत् ॥ १३ ॥ युग्माते सूर्यमाहत्य महोल्के वदिवश्च्युता ॥ अथ हेमत्सरुं दिव्यं स्वद्रुमाकाशवर्चसं ॥ १४ ॥ कोशात्समुद्बर्हाशुबिलाहीम
 मिवो रगं ॥ ततः स्वद्रुवरंधीमान्भूता य प्राहिणोत्तदा ॥ १५ ॥ सतदासाद्य भूतवैबिलं नकुलवधयौ ॥ ततः सकुपितो द्रौणिरिंद्रक्रेतुनिभांगदां ॥ १६ ॥ ज्वलंती प्रा
 हिणोत्तस्मै भूतं तामपि चाग्रसत् ॥ ततः सर्वायुधाभावे वीक्षमाणस्ततस्ततः ॥ १७ ॥ अपश्यत्कृतमाकाशमनाकांशं जनादनैः ॥ तदद्भुतं तमं दृष्ट्वा द्रोणपुत्रो निरा
 युधः ॥ १८ ॥ अब्रवीदति संतप्तः रूपवाक्यमनुस्मरन् ॥ ब्रुवतामप्रियं पथ्यं सुहृदानं शृणोतियः ॥ १९ ॥ सशोचत्यापदं प्राप्य यथाहमतिवर्त्यतौ ॥ शास्त्रदृष्टान
 विद्वान्यः समतीत्य जिघांसति ॥ २० ॥ सपथः प्रच्युतो धर्मात्कुपये प्रतिहन्यते ॥ गोब्राह्मणनृपस्त्रीषु सख्युर्मातुर्गुरोस्तथा ॥ २१ ॥ हीनप्राणजडांघेषु संभ्रमोत्थि
 तेषु च ॥ मत्तोन्मत्तप्रमत्तेषु न शस्त्राणि च पातयेत् ॥ २२ ॥ इत्येवं गुरुभिः पूर्वमुपदिष्टं नृणां सदा ॥ सोहमुक्त्वा म्यपंथानं शास्त्रदृष्टं सनातनं ॥ २३ ॥ अमार्गेणैव मारभ्य
 घोराभापदमागतः ॥ तां चापदंघोरतरां प्रवदंति मनीषिणः ॥ २४ ॥ यद्गुह्यमहत्कृत्यं जयादपि निवर्त्तते ॥ अशक्तश्चैव तत्कर्तुं कर्मशक्तिबलादिह ॥ २५ ॥

॥ १२ ॥ युग्मातेमिथुनरारोन्ते अतिदीपं ॥ १३ ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥ अनाकाशं निरवकाशं ॥ १८ ॥ १९ ॥ अतिवर्त्य अतिक्रम्य तौतयोः रूपकृतवर्मणोर्वाक्यमिति शेषः शास्त्रदृष्टान् अवध्यत्वेन शास्त्रज्ञान
 च समतीत्यशास्त्रमुल्लंघ्य ॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥

मःभा.टी.

॥६॥

॥ २६ ॥ २७ ॥ २८ ॥ २९ ॥ ३० ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ ३३ ॥ देवान् अत्यगन्तुदेवभ्योधिकः ॥ ३३ ॥ ३४ ॥ इति सौमिकेः पर्वणि नैलकंठीये भारत भावदीपे षष्ठोऽध्यायः ॥ ६ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥
नहि देवाद्गरीयो वैमानुषं कर्म कथ्यते ॥ मानुष्यं कुर्वतः कर्म यदि देवान्नासिध्यति ॥ २६ ॥ सपथः प्रच्युतो यर्माद्विपदं प्रतिपद्यते ॥ प्रतिज्ञानं स्वधियः प्रज्ञानं प्रवदंति म
नीषिणः ॥ २७ ॥ यदारभ्य क्रियां कांचिद्भयादिह निवर्तते ॥ तदिदं दुष्प्रणीतेन भयं मांसमुपस्थितं ॥ २८ ॥ नहि द्रोण सुतः संख्ये निवर्त्तत कथंचन ॥ इदं च सुमह
द्भूतदेवदंडमिचोद्यतं ॥ २९ ॥ नचैतदभिजानामि क्विंतयन्नपि सर्वथा ॥ घ्रुवं ये यमं धर्ममे प्रवृत्ता कलुषामतिः ॥ ३० ॥ तस्याः फलमिदं घोरं प्रतिघाताय कल्पते ॥
कदिदं देवविहितं मम संख्ये निवर्त्तनं ॥ ३१ ॥ नान्यत्र देवादुद्यंतमिह शक्यं कथंचन ॥ सोहमद्य महादेवं प्रपद्ये शरणं विभुं ॥ ३२ ॥ देवदंडमिमं घोरं सहिमेनाशयि
ष्यति ॥ कपदि देवदेवमुमापतिमनामयं ॥ ३३ ॥ कपालमालिनं रुद्रं भगनेत्रहरं हरं ॥ सहिदेवो त्यगाद्देवांस्तपसा विक्रमेण च ॥ तस्माच्छरणं भ्यमिगिरिशं
शूलपाणिनं ॥ ३४ ॥ इति श्रीमहाभारते सौमिके पर्वणि द्रौणि चिंतायां षष्ठोऽध्यायः ॥ ६ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ संजय उवाच एवमं चिंतयित्वा तु द्रोण
पुत्रो विशांपते ॥ अवतीर्य रथोपस्थाद्देवेशं प्रणतः स्थितः ॥ १ ॥ द्रौणिरुवाच उग्रं स्थाणुं शिवं रुद्रं शर्वमीशानमीश्वरं ॥ गिरिशं वरुदं देवं भवभावनमीश्व
रं ॥ २ ॥ शितिकंठमजं शुक्रं दक्षकृतुहरं हरं ॥ विश्वरूपं विरूपाक्षं बहुरूपमुमापतिं ॥ ३ ॥ स्मशानवासिनं दृप्तं महागणपतिं विभुं ॥ स्वदांगधरिणं रुद्रं जटिलं ब्रह्मचा
रिणं ॥ ४ ॥ मनसा सुविशुद्धेन दुष्करेणाल्यचेतसा ॥ सोहमात्मोपहारेण यक्ष्ये त्रिपुरघातिनं ॥ ५ ॥ स्तुतं स्तुत्यं स्तूयमानममोघं रुत्तिवत्सं ॥ विलोहितं नीलकं
ठमसत्यं दुर्निवारणं ॥ ६ ॥ शक्रं ब्रह्मसृजं ब्रह्मब्रह्मचारिणमेव च ॥ व्रतवंतं तपोनिष्ठमनंतं तपतां गतिं ॥ ७ ॥ बहुरूपं गणाध्यक्षं त्र्यक्षं पारिषदप्रियं ॥ धनाध्यक्षं क्षि
तिमुखं गौरीरूढं च बहुभुं ॥ ८ ॥ कुमारपितरं पिंगं भेटपोत्तमवाहनं ॥ तनुवाससमत्युग्रमुमाभूषणतत्परं ॥ ९ ॥ परंपरेभ्यः परमं परं यस्मान्न विद्यते ॥ इष्ये सोत्तम
भर्त्तारं दिशंतं देशरक्षिणं ॥ १० ॥ हिरण्यकवचं देवं चंद्रमौलिविभूषणं ॥ प्रपद्ये शरणं देवं परमेण समाधिना ॥ ११ ॥ इमां चेदापदं प्रोशंतराम्यद्य सुदुःखसं ॥ सर्व
भूतोपहारेण यक्ष्ये श्चिनाशुचिं ॥ १२ ॥ इति तस्य व्यवसितं ज्ञात्वा योगात्सुकर्मणः ॥ पुरस्तात्कांचनीवेदी प्रादुं ससीन्महात्मनः ॥ १३ ॥ तस्य विद्यांतदासजं धि
प्रसन्नं जायत ॥ सदिसोविदिशः खं च ज्वालाभिरिव पूष्यन् ॥ १४ ॥ दीप्तास्य नचनाश्चात्र नैक्यादशिरोभुजाः ॥ रत्नचित्रां महद्वरासमुद्यत्करास्वया ॥ १५ ॥
एवमिति ॥ १ ॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥

सौ.पर्व

१०

॥६॥

॥ १६ ॥ सुवमुखाः मंडूकवक्राः ॥ १७ ॥ सर्वाघाटः पक्षिकोषः ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥ २६ ॥ २७ ॥ २८ ॥ २९ ॥ ३० ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ ३३ ॥ ३४ ॥

क्षीपरीलप्रतीकाराः प्रादुसासन्महागणाः ॥ श्रवसहोपूष्पाश्रवहयगोमायुगोमुखाः ॥ १६ ॥ ऋक्षमार्जारवदनाध्याघ्रदीपिमुखास्तथा ॥ काकवक्राः पुषमुखाः
शुकवक्रास्तथैवच ॥ १७ ॥ महाजगरवक्राश्चहंसवक्राः शितप्रभाः ॥ दावाघाटमुखाश्चापिचाषवक्राश्चभारता ॥ १८ ॥ कूर्मनक्रमुखाश्चैवशिशुमारमुखास्तथा ॥
महामकरवक्राश्चतिमिवक्रास्तथैवच ॥ १९ ॥ हरिवक्राः क्रौंचमुखाः कपोतेभमुखास्तथा ॥ पारावतमुखाश्चैवसदुवक्रास्तथैवच ॥ २० ॥ पाणिकर्णाः सहस्रा
क्षास्तथैवचमहोदराः ॥ निर्मांसः काकवक्राश्चस्येनवक्राश्चभारत ॥ २१ ॥ तथैवाशिरसोराजनक्रसवक्राश्चभारत ॥ प्रदीप्तनेत्रजिह्वाश्चज्वालावर्णास्तथैवच
॥ २२ ॥ ज्वालाकेशाश्चराजेंद्रज्वलद्रोमचतुर्भुजाः ॥ मेषवक्रास्तथैवान्येतथाछागमुखानृप ॥ २३ ॥ शंखाभाः शंखवक्राश्चशंखवर्णास्तथैवच ॥ शंखमाला
परिकराः शंखध्वनिंसमस्वनाः ॥ २४ ॥ जटाधराः पंचशिखास्तथामुंडाः रुशोदराः ॥ चतुर्दंष्ट्राश्चतुर्जिह्वाः शंकुकर्णाः किरीटिनः ॥ २५ ॥ मौंजीधराश्चराजेंद्रत
थाकुंचितमूर्धजाः ॥ उष्णीषिणोमुकुटिनश्चारुवक्राः स्वलंकृताः ॥ २६ ॥ पद्मोत्पलापीडधरास्तथामुकुटधारिणः ॥ माहात्येनचसंयुक्ताः शंतशोथसहस्रशः ॥ २७ ॥
शतघ्नीवज्रहस्ताश्चतथामुसंलपाणयः ॥ भुशुंडीपाशहस्ताश्चदंडहस्ताश्चभारत ॥ २८ ॥ पृष्ठेषुबद्धेषुधयश्चित्रवाणोक्तटास्तथा ॥ सध्वजाः संपताकाश्चसघंटाः
सपरश्वयाः ॥ २९ ॥ महापाशोद्यतकरास्तथालगुडपाणयः ॥ स्यूणाहस्ताः खड्गहस्ताः सर्पोच्छ्रितकिरीटिनः ॥ ३० ॥ महासर्पांगदधराश्चित्राभरणधारिणः ॥
रजोध्वजाः पंकदिग्धाः सर्वेशुक्लांबरसजः ॥ ३१ ॥ नीलांगाः पिंगलांगाश्चमुंडवक्रास्तथैवच ॥ भेरीशंखमृदंगांश्चझरानकंगोमुखान् ॥ ३२ ॥ अवाद्यन्या
रिषदाः प्रहृष्टाः कनकप्रभाः ॥ गायमानास्तथैवान्येनृत्यमानास्तथापरे ॥ ३३ ॥ लंघयंतः पुवंतश्चवल्गंतश्चमहारथाः ॥ धावंतोजवनामुंडाः पवनोद्धूतमूर्धजाः ॥
॥ ३४ ॥ मत्ताइवमहानागाविनदंतोमुहुर्मुहुः ॥ सुभौमाघोररूपाश्चशूलपट्टिशपाणयः ॥ ३५ ॥ नानाविरागवसनाश्चित्रमाल्यानुलेपनाः ॥ रत्नचित्रांगदधराः
समुद्यतकरास्तथा ॥ ३६ ॥ हंतारोद्विषतांशूराः प्रसत्यासत्यविक्रमाः ॥ पातारोसृश्वसौघानांमांसान्त्रकृतभोजनाः ॥ ३७ ॥ चूडालाः कर्णिकाराश्चप्रहृष्टाः पिठ
रोदराः ॥ अतिद्रुस्वातिदीर्घाश्चप्रलंबाश्चातिभैरवाः ॥ ३८ ॥ विकटाः काललंबोष्ठावृहच्छेफांडपिंडिकाः ॥ महार्हानानाविकटामुंडाश्चजटिलाः परे ॥ ३९ ॥

॥ ३५ ॥ ३६ ॥ ३७ ॥ ३८ ॥ ३९ ॥ ४० ॥ ४१ ॥ ४२ ॥ ४३ ॥ ४४ ॥ ४५ ॥ ४६ ॥ ४७ ॥ ४८ ॥ ४९ ॥ ५० ॥ ५१ ॥ ५२ ॥ ५३ ॥ ५४ ॥ ५५ ॥ ५६ ॥ ५७ ॥ ५८ ॥ ५९ ॥ ६० ॥ ६१ ॥ ६२ ॥ ६३ ॥ ६४ ॥ ६५ ॥ ६६ ॥ ६७ ॥ ६८ ॥ ६९ ॥ ७० ॥ ७१ ॥ ७२ ॥ ७३ ॥ ७४ ॥ ७५ ॥ ७६ ॥ ७७ ॥ ७८ ॥ ७९ ॥ ८० ॥ ८१ ॥ ८२ ॥ ८३ ॥ ८४ ॥ ८५ ॥ ८६ ॥ ८७ ॥ ८८ ॥ ८९ ॥ ९० ॥ ९१ ॥ ९२ ॥ ९३ ॥ ९४ ॥ ९५ ॥ ९६ ॥ ९७ ॥ ९८ ॥ ९९ ॥ १०० ॥

॥४०॥४१॥४२॥४३॥४४॥ चतुर्विधात्मकंसोमं अन्नरूपं लतारसरूपं अमृतरूपं चंद्रमंडलरूपं च क्रमादध्यात्माधियज्ञाग्निदेवाधिर्लोकस्थदेवतारूपाइत्यर्थः ॥४५॥४६॥४७॥४८॥४९॥५०॥५१॥
 ॥५२॥५३॥ ततःसौम्येनसोमदेवत्येनमंत्रेण आप्यायस्वसमेतुतेविश्वतःसोमदृष्यं जवावाजस्यसंगम्यत्त्वेनेनमंत्रेण आत्मानंशरीरंउपहारंहविष्यंउपाहरत्उपसादितवान् मंत्रार्थस्तु हेसोमत्वंआप्यायस्व
 साकेतुग्रहनक्षत्रांघांकुर्युस्तेमहीतले ॥ उत्सहेरंश्वयेहंतुंभूतग्रामंचतुर्विधं ॥४०॥येचवीतमयानित्यंहरस्यभ्रुकुटीसहाः ॥ कामकारकरानित्यंत्रैलोक्यस्येश्वरेश्व
 सः ॥४१॥ नित्यानंदप्रमुदितावागीशावीतमत्सराः ॥ प्राप्याष्टगुणमैश्वर्ययेनयास्यंतिवैस्मयं ॥४२॥ येपांविस्मयतेनित्यंभंगवान्कर्मभिर्हरः ॥ मनोवाक्कर्म
 त्रियुक्तैर्नित्यमाराधितश्रयैः ॥४३॥ मनोवाक्कर्मभिर्भक्तान्यातिपुत्रानिवौरसान् ॥ पिबंतोऽसृग्बसाश्चान्येऽक्रुद्वाब्रह्मद्विषांसदा ॥४४॥ चतुर्विधात्मकंसोमंये
 पिबंतिचसर्वदा ॥ श्रुतेनब्रह्मचर्येषतपसाचदमेनच ॥४५॥ येसमाराध्यशूलांकंभवसायुज्यमागताः ॥ यैरात्मभूतैर्भगवान्पार्वत्याचमहेश्वरः ॥४६॥ महाभू
 तगणैर्भुक्तेभूतभव्यभवत्प्रभुः ॥ नानावादित्रहसितक्ष्वेडितोल्कृष्टगर्जिवैः ॥४७॥ संत्रासयंतस्तेविश्वमश्वत्यामानमभ्ययुः ॥ संस्तुवंतोमहादेवभाःकुर्वाणाः
 सुवर्षसः ॥४८॥ विवर्षयिषवोद्रौणेर्महिमानंमहात्मनः ॥ जिज्ञासमानास्तत्तेजःसौमिकंचदिदृक्षवः ॥४९॥ श्रीमोग्रपरिघालातशूलपट्टिशपाणयः ॥ घोररू
 पाःसमाजम्भुर्भूतसंघाःसमंततः ॥५०॥ जनयेयुर्भयंयेस्मत्रैलोक्यस्याविदर्शनात् ॥ तान्येक्ष्यमाणोपिव्यथानचकारमहाबलः ॥५१॥ अयद्रौणिर्यनुष्पाणिं
 ब्रह्मगोपांगुलित्रवान् ॥ स्वयमेवात्मनात्मानमुपहारमुपाहरत् ॥५२॥ धनूंषिसमिधस्तत्रपवित्राणिसिताःशराः ॥ हविरात्मघतश्चात्मातस्मिन्भारतकर्मणि
 ॥५३॥ ततःसौम्येनमंत्रेणद्रौणपुत्रःप्रतापवान् ॥ उपहारंमहामन्युरथात्मानमुपाहरत् ॥५४॥ तरुद्रंरौद्रकर्माणंरौद्रैःकर्मभिरच्युतं ॥ अभिष्टुत्यमहात्मानमि
 त्युवाचकृतंजलिः ॥५५॥ द्रौणिरुवाच इममात्मानमद्याहंजातमांगिरसेकुले ॥ स्वप्रौजुहोमिभगवन्प्रतिगृहीष्वमांभलिं ॥५६॥ भवद्भक्त्यामहादे
 वप्रमेणसमायिना ॥ अस्यामाषदि विश्वात्मन्नुपाकुर्मितवाग्रतः ॥५७॥ त्वयिसर्वाणिभूतानिसर्वभूतेषुचासिवै ॥ गुणानांहिप्रदानानायेकत्वंत्वयितिष्ठति ॥
 ॥५८॥ सर्वभूताश्रयविभोहविर्भूतमवस्थितं ॥ प्रतिगृहाणमादेवयद्यशक्याःपरेमया ॥५९॥ इत्युक्त्वाद्रौणिरास्थायतांवेदींतीपपावर्का ॥ संत्यज्यात्मानमारु
 द्यकृत्वावर्त्मन्नुपाविशत् ॥६०॥ तमूर्ध्वबाहुनिश्वेष्टंदृष्ट्वाहविरुपस्थितं ॥ अब्रवीद्भगवान्साक्षान्महादेवोहसन्निव ॥६१॥ कथंतेत्वांप्रतिविश्वतःसर्वात्मनादृष्यंर
 ष्येतिश्वरस्याविर्जावस्थानंशरीरंएतुप्रविशतु त्वाश्वेत्नशरीरेणाभ्यायितस्त्वंसंगथेसंपामेवाजस्यकीर्यस्यदाताभव कर्मणिषष्ठी वाजंभवप्रापय भ्रामावित्यस्यरूपं ॥५४॥५५॥५६॥५७॥५८॥५९॥६०॥६१॥

॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥ पादाष्टीलैः पादयन्त्रिभिः पार्णिघातैरित्यर्थः ॥ २४ ॥ २५ ॥ २६ ॥ २७ ॥ २८ ॥ २९ ॥ ३० ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ ३३ ॥ ३४ ॥ ३५ ॥ ३६ ॥
 केशेष्वालभ्यपाणिभ्यांनिष्पिपेषमहीतले ॥ सबलंतेननिष्पिष्टःसाध्वसेनचभारत ॥ १७ ॥ निद्रयाचैवपांचाल्योनाशकचेष्टितुंतदा ॥ तमाक्रम्यपदारजानकं
 ठेचोरसिचोभयोः ॥ १८ ॥ नदंतंविस्फुरंतंचपशुमारममारयत् ॥ तुदन्नखैस्तुसद्रौणिनातिव्यक्तमुदाहरत् ॥ १९ ॥ आचार्यपुत्रशस्त्रेणजहिमांमाचिरंकथाः ॥ त्व
 कृतेसुकृतानलोकान्गच्छेयं द्विपदांवर ॥ २० ॥ एवमुक्त्वातुवचनं विररामपरंतपः ॥ सुतःपांचालराजस्यआक्रांतोबलिनाभृशं ॥ २१ ॥ तस्याव्यक्तंतुताकांषंसंभ्रु
 त्यद्रौणिरब्रवीत् ॥ आचार्यघातिनांलोकानसंतिकुलपांसन ॥ २२ ॥ तस्माच्छस्त्रेणनिधनंनत्वमर्हसिदुर्मते ॥ एवंब्रुवाणस्तंवीरंसिंहोमत्तमिवद्विपं ॥ २३ ॥ मर्मस्व
 भवधीत्क्रुद्धःपादाष्टीलैःसुदारुणैः ॥ तस्यवीरस्यशब्देनमार्यमाणस्यवेदमनि ॥ २४ ॥ अबुध्यंतमहाराजस्त्रियोयेचास्यरक्षिणः ॥ तेदृष्ट्वाघर्षयंतंमतिमानुष
 विक्रमं ॥ २५ ॥ भूतमेवाध्यवस्यंतोनस्मप्रव्याहरन्भयात् ॥ तंतुतेनाभ्युपायेनगमयित्वायमक्षयं ॥ २६ ॥ अध्यतिष्ठततेजस्वीरयंप्राप्यसुदर्शनं ॥ सतस्यभव
 नाद्राजन्निष्क्रम्यानादयन्दिशः ॥ २७ ॥ रथेनशिविरंप्रायाजिघांसुर्द्विषतोबली ॥ अपक्रांतैततस्तस्मिन्द्रोणपुत्रेमहारथे ॥ २८ ॥ संहितैरक्षिभिःसर्वैःप्राणेदुर्यो
 धितस्तदां ॥ राजानंनिहतं दृष्ट्वाभृशंशोकपरायणाः ॥ २९ ॥ व्याक्रोशन्क्षत्रियाःसर्वेघृष्टघुघ्नस्यभारत ॥ तासांतुतेनशब्देनसमीपेक्षत्रियर्षभाः ॥ ३० ॥ क्षिप्रंच
 समनद्यंतकिमेतदितिचाब्रुवन् ॥ स्त्रियस्तुराजन्वित्रस्ताभारद्वाजंनिरीक्ष्यताः ॥ ३१ ॥ अब्रुवन्दीनकंठेनक्षिप्रमाद्रवतेतिवै ॥ राक्षसोवामनुष्योवानैनंजानी
 महेवयं ॥ ३२ ॥ हत्वापांचालराजानंरथमारुह्यतिष्ठति ॥ ततस्तेयोधमुख्याश्वसहसापर्यवारयन् ॥ ३३ ॥ सतानापततःसर्वान् रुद्रास्त्रेणव्यपोथयत् ॥ घृष्टयुगं
 चहत्वासतांश्वैवास्यपदानुगान् ॥ ३४ ॥ अपश्यच्छयनेसुप्तमुत्तमौजसमंतिके ॥ तमप्याक्रम्यपादेनकंठेचोरसितेजसा ॥ ३५ ॥ तथैवमारयामासविनर्दतम
 रिंदमं ॥ युधामन्युश्चसंप्राप्तोमत्वांतरक्षसाहतं ॥ ३६ ॥ गदामुद्यम्यवेगेनहृदिद्रौणिमताडयत् ॥ तमभिद्रुत्यजग्राहक्षितौचैनमपातयत् ॥ ३७ ॥ विस्फुरंतंचप
 शुषत्तथैवैनममारयत् ॥ तथासवीरोहत्वांतंतोन्यान्समुपाद्रवत् ॥ ३८ ॥ संसुप्तानेवराजेंद्रतत्रतत्रमहारथान् ॥ स्फुरतोवेपमानांश्चशमितेवपशून्मत्से ॥ ३९ ॥
 तमोविक्षिशादायजघानान्यान्पृथक्पृथक् ॥ भागशोषिचरन्मार्गानसियुद्धविशासदः ॥ ४० ॥

॥ ४१ ॥ ४२ ॥ तैश्चिच्छन्नात्रैः विस्फुरद्भिः तेषां शरीरादुच्छलद्भीरक्तविदुभिरित्यर्थः असेः शोणितार्द्रस्य उद्यमनात् मुष्टिद्वारा लोहितधारा बाहुमूलमायातियत्रासिः क्षिप्यते ततोपि स्थानात् रक्तमिदं उच्छलंति
 तथैव गुल्मे सत्रैश्च शयानान्मध्यगौल्मिकान् ॥ श्रान्तान् व्यस्तायुथान्सर्वान् क्षणेनैव व्यपोथयत् ॥ ४१ ॥ यो धानश्वान् द्विपांश्चैव प्राच्छिनत्सवरासिना ॥ रुधिरो
 दितसर्वांगः कालसृष्टइवांतकः ॥ ४२ ॥ विस्फुरद्भिश्च तैर्द्रौणिर्निश्चिशस्योद्यमेन च ॥ आक्षेपणेन चैवासे विधारक्तो क्षितो भवत् ॥ ४३ ॥ तस्य लोहितरक्तस्य दौ
 मस्वङ्गस्य युध्यतः ॥ अमानुषइवाकारो बभौ परमभीषणः ॥ ४४ ॥ ये त्वजाग्रंतकौरव्यतेपिशब्देन मोहिताः ॥ निरीक्ष्यमाणा अन्योन्यं दृष्ट्वा दृष्ट्वा प्रविध्युः ॥
 ॥ ४५ ॥ तद्रूपंतस्य ते दृष्ट्वा क्षत्रियाः शत्रुकर्षिणः ॥ राक्षसं मन्यमाना स्तं नयनानि न्यमीलयन् ॥ ४६ ॥ सघोररूपो व्यचरत्कालवच्छिबिरेततः ॥ अपश्यद्गोपदी
 पुत्रानवशिष्टांश्च सोमकान् ॥ ४७ ॥ तेन शब्देन वित्रस्ता धनुर्हस्ता महारथाः ॥ धृष्टद्युम्नं हतं श्रुत्वा द्रौपदेया विशांपते ॥ ४८ ॥ अवाकिरन् शंखात्तैर्भारिद्वांजमभी
 तवत् ॥ ततस्तेन निनादेन संबुद्धाः प्रभद्रकाः ॥ ४९ ॥ शिलीमुखैः शिखंडीचद्रोणपुत्रं समादयन् ॥ भारद्वाजः सतान् दृष्ट्वा शरवर्षाणि वर्षतः ॥ ५० ॥ ननादेष
 लवन्नादं जिघांसुस्तान्महारथान् ॥ ततः परमसंकुद्धः पितुर्वधमनुस्मरन् ॥ ५१ ॥ अवरुद्वरथोपस्थात्त्वरमाणो भिदुद्भुवे ॥ सहस्रचंद्रविमलं गृहीत्वा चर्मसंयुगे
 ॥ ५२ ॥ स्वद्रं च विमलं दिव्यं जातरूपपरिष्कृतं ॥ द्रौपदेयान् भिदुत्यखड्गेन व्यधमद्वली ॥ ५३ ॥ ततः सनरशार्दूलः प्रतिविध्यं महाहवे ॥ कुक्षिदेशे वधीद्राजन्सह
 तोन्यपतद्भुवि ॥ ५४ ॥ प्रासेन विध्वा द्रौणितु सुतसोमः प्रतापवान् ॥ पुनश्चासिंसमुद्यम्य द्रोणपुत्रमुपाद्रवत् ॥ ५५ ॥ सुतसोमस्य सासितं बाहुं छित्वा नरर्षभ ॥
 पुनरप्याहनत्यार्धे सभिन्नहृदयोपतत् ॥ ५६ ॥ नाकुलिस्तु शतानीकोरथचक्रेण वीर्यवान् ॥ दोर्भ्यामुत्क्षिप्य वेगेन वक्षस्येन मंताडयत् ॥ ५७ ॥ अताडयच्छ
 तानीकं मुक्तचक्रं द्विजस्तुसः ॥ सविद्धलोययौ भूमिततो स्यापाहरच्छिरः ॥ ५८ ॥ श्रुतकर्मातुपरिघं गृहीत्वा समंताडयत् ॥ अंभिद्रुत्य ययौ द्रौणिंसव्ये सफलकेष्ट
 शं ॥ ५९ ॥ सतुतं श्रुतकर्माणमास्ये जघ्रे वरासिना ॥ संहतो न्यपतद्भूमौ विमूढो विरुतामनः ॥ ६० ॥ तेन शब्देन वीरस्तु श्रुतकीर्त्तिर्महारथः ॥ अश्वत्थामाममासा
 घशरवर्षैरवाकिरत् ॥ ६१ ॥ तस्यापिशरवर्षाणि चर्मणा प्रतिवार्यसः ॥ सकुंडलं शिरः कायात् आजमानमुपाहरत् ॥ ६२ ॥

स्त्रिभिः प्रकारैरेवरक्तो क्षितो न तु स्वदेहस्यान्येन प्रहारादित्यर्थः ॥ ४३ ॥ ४४ ॥ ४५ ॥ ४६ ॥ ४७ ॥ ४८ ॥ ४९ ॥ ५० ॥ ५१ ॥ ५२ ॥ ५३ ॥ ५४ ॥ ५५ ॥ ५६ ॥ ५७ ॥ ५८ ॥ कलकेऽताड
 यदित्यन्वयः ॥ ५९ ॥ ६० ॥ ६१ ॥ ६२ ॥

॥ ६३ ॥ ६४ ॥ ६५ ॥ ६६ ॥ ६७ ॥ ६८ ॥ ६९ ॥ ७० ॥ ७१ ॥ ७२ ॥ ७३ ॥ ७४ ॥ ७५ ॥ ७६ ॥ ७७ ॥ ७८ ॥ ७९ ॥ पांडुसंजयान् पांडवसंबधिः संजयान् पांडुर्गोत्रापत्यानिष्ठं
 ततोभीष्मनिहतारंसहसर्वैः प्रभद्रकैः ॥ आहनत्सर्वतोवीरं नानाप्रहरणैर्बली ॥ ६३ ॥ शिलीमुखेन चान्येन भ्रुवोर्मध्ये समार्पयत् ॥ स तु क्रोधसमाविष्टो द्रोणपुत्रो
 महाबलः ॥ ६४ ॥ शिखंडिनं समासाद्य द्विधा चिच्छेद सोसिना ॥ शिखंडिनं ततो हत्वा क्रोधा विष्टः परंतपः ॥ ६५ ॥ प्रभद्रकगणान्सर्वान् भिदुद्राववेगवान् ॥ यच्च
 शिष्टं विराटस्य बलं तु भृशमाद्रवत् ॥ ६६ ॥ द्रुपदस्य च पुत्राणां पौत्राणां सुहृदामपि ॥ चकार कदनं घोरं दृष्ट्वा दृष्ट्वा महाबलः ॥ ६७ ॥ अन्यानन्यांश्च पुरुषान् भिस्त
 त्या भिस्त्य च ॥ न्यकृतदसिना द्रौणिरसि मार्ग विशारदः ॥ ६८ ॥ कालीरक्तास्य नयनारक्तमाल्यानुलेपनां ॥ रक्तांबरधरामेकां पाशहस्तं कुटुंबिनीं ॥ ६९ ॥ दद
 श्रुः कालरात्रिं ते गायमानामवस्थितां ॥ नराश्वकुंजरान्याशैर्बध्वाघोरैः प्रतस्थुषीं ॥ ७० ॥ वहंतीं विविधान्प्रेतान्याशवद्धान्विमूर्धजान् ॥ तथैव च सदाराजस्य
 स्तशस्त्रान्महारथान् ॥ ७१ ॥ स्वप्रेसुप्तान्नयंतीं तारात्रिष्वन्यसुमारिष ॥ ददृशुर्योधमुस्यास्ते घ्नंतं द्रौणिं च सर्वदा ॥ ७२ ॥ यतः प्रभृति संग्रामः कुरुपांडवसेनयोः ॥
 ततः प्रभृति तां कन्यामपश्यन् द्रौणिमेव च ॥ ७३ ॥ तांस्तु देवहता नृपश्चाद्रौणिर्व्यपातयत् ॥ त्रासयन्सर्वभूतानि विनदन् भैरवान् रत्नान् ॥ ७४ ॥ तदनुस्मृत्यते
 वीरादर्शनं पूर्वकालिकं ॥ इदं तदित्यमन्यंत देवेनोपनिपीडिताः ॥ ७५ ॥ ततस्तेन निनादेन प्रत्यबुद्ध्यंत धन्विनः ॥ शिबिरे पांडवेयानां शतशोथसहस्रशः ॥ ७६ ॥
 सोच्छिन्नकस्य चित्यादौ जघनं चैव कस्यचित् ॥ कांश्चिद्भिदे पाशेषु कालसृष्टइवांतकः ॥ ७७ ॥ अत्युग्रप्रतिपिष्टैश्च न दद्विश्वभृशोत्कटैः ॥ गजश्वमथितैश्चा
 न्यैर्महीकीर्णाभिव्यभो ॥ ७८ ॥ क्रोशतां किमिदं कोयंकः शब्दः किं नु किं कृतं ॥ एवंतेषां तथा द्रौणिरंतकः समपद्यत् ॥ ७९ ॥ अपेत शस्त्रसन्नाहान्सन्नद्धान्पांडुसंज
 यान् ॥ प्राहिणोन्मृत्युलोकापद्रौणिः प्रहरतांवरः ॥ ८० ॥ ततस्तच्छिन्नवित्रस्ता उत्पतंतो भयातुराः ॥ निद्रांधानष्टसंज्ञाश्च तत्र तत्र निलिल्यिरे ॥ ८१ ॥ ऊरुस्तंभगृही
 ताश्च कश्मलाभिहतौजसः ॥ विनदंतो भृशं त्रस्ताः समासीदन्परस्परं ॥ ८२ ॥ ततो रथं पुनर्द्रौणिरास्थितो भीमनिःस्वनं ॥ धनुष्पाणिः शरैरन्यान्प्रेषयद्वैयमक्षयं ॥
 ८३ ॥ पुनरुत्पततश्चापि दूरादपिनरोत्तमान् ॥ शूरान्संपततश्चान्यान्कालरात्र्यै न्यवेदयत् ॥ ८४ ॥ तथैव स्पंदनाग्रेण प्रमथन्सर्विधावति ॥ शरवर्षैश्च विविधै
 स्वर्षैश्च अघवांस्ततः ॥ ८५ ॥ पुनश्च सुविचित्रेण शतचद्रेण चर्मणा ॥ तेन चाकाशवर्षेण तथा चरुतसोसिना ॥ ८६

जयाश्वतान्वा ॥ ८० ॥ ८१ ॥ ८२ ॥ ८३ ॥ ८४ ॥ ८५ ॥ ८६ ॥

॥ ८७ ॥ ८८ ॥ ८९ ॥ ९० ॥ ९१ ॥ ९२ ॥ ९३ ॥ ९४ ॥ ९५ ॥ ९६ ॥ ९७ ॥ ९८ ॥ अञ्जन्गात्राण्यनमयन् अमृद्रन्परस्परंमर्दितवंतः ॥ ९९ ॥ अपिषन्अपिषन् ॥ १०० ॥ १ ॥ कांदिशी

तथाशिविरंतेषांद्रौणिराहवकुर्मदः ॥ घ्यक्षोभयतराजेंद्रमहाहृदमिवद्विपः ॥ ८७ ॥ उत्पेतुस्तेनशब्देनयोधाराजन्विचेतसः ॥ निद्रार्त्ताश्वभयार्त्ताश्वव्यघ्रावत
तत्तस्ततः ॥ ८८ ॥ विस्वरंचुक्रुशुश्वान्येबद्धबद्धंतथावदन् ॥ नचस्मप्रत्यपद्यंतशस्त्राणिवसनानिच ॥ ८९ ॥ विमुक्तकेशाश्वाप्यन्येन्नाभ्यजानन्परस्परं ॥ उत्पतं
तोऽपतन्श्रांताःकेचिसत्राभ्रमंस्तदा ॥ ९० ॥ पुरीषमस्तजन्केचिकेचिन्मूत्रं प्रसुसुवुः ॥ बंधनानिचराजेंद्रसंछिद्यतुरगाद्विपाः ॥ ९१ ॥ समंपर्यपतंश्वान्येकुर्वतोमह
दाकुलं ॥ तत्रकेचिन्नराभीताव्यलीयंतमहीतले ॥ ९२ ॥ तथैवतान्निपतितानपिषन्गजवाजिनः ॥ तस्मिंस्तथावर्त्तमानेरक्षांसिपुरुषर्षभ ॥ ९३ ॥ तृष्टानिव्य
नदन्नुचैर्मुदाभरतसत्तम ॥ सशब्दःपूस्तोराजन्भूतसंघैर्मुदायुतैः ॥ ९४ ॥ अपूरयद्दिशःसर्वादिवंचातिमहान्स्वनः ॥ तेषामार्त्तरवंश्रुत्वावित्रस्तागजवाजिनः
॥ ९५ ॥ मुक्ताःपर्यपतन्राजन्मृद्रंतःशिविरेजनं ॥ तैस्तत्रपरिधांविद्विश्वरणोदीरितंरजः ॥ ९६ ॥ अकरोच्छिविरेतेषांरजन्यांद्दिगुणंतमः ॥ तस्मिंस्तमसिसंजाते
प्रमूहाःसर्वतोजनाः ॥ ९७ ॥ नाजानन्पितरःपुत्रान्भ्रातृन्भ्रातरएवच ॥ गजोगजानतिक्रम्यनिर्मनुष्याहयाहयान् ॥ ९८ ॥ अताडयंस्तथाऽभंजंस्तथाऽमृद्रंश्च
भारत ॥ तेभग्नाःप्रपतंतिस्मंनिघ्नंतश्चपरस्परं ॥ ९९ ॥ न्यपातयंस्तथाचान्यान्यातयित्वातदाऽपिषन् ॥ विचेतसःसनिद्राश्वतमसाचावृत्तानराः ॥ १०० ॥ जघ्नुः
स्वानेवतत्राथकालेनैवप्रचोदिताः ॥ त्यक्त्वाहाराणिचद्वास्थास्तथागुल्मानिगौल्मिकाः ॥ १ ॥ प्राद्रवंतयथाशक्तिकांदिशीकाविचेतसः ॥ विप्रनष्टाश्वतेन्योन्यं
नाजानंतस्तथाविभो ॥ २ ॥ क्रोशंतस्तातपुत्रेतिदैवोपहतचेतसः ॥ पलीयतांदिशस्तेषांस्वानप्युत्सृज्यवांधवान् ॥ ३ ॥ गोंत्रनामभिरन्योन्यमाकंदंततोजनाः ॥
हाहाकारंचकुर्वाणाःपृथिव्यांशेरेतेपरे ॥ ४ ॥ तान्बुध्वारंणमध्येसौद्रोणपुत्रोन्यवारयत् ॥ तत्रापरेवध्यमानामुर्दुर्मुद्गुरचेतसः ॥ ५ ॥ शिविरंनिष्पतंतिस्मक्षत्रि
याभयपीडिताः ॥ तांस्तुनिष्पतितांस्त्वान्शिविराज्जीवितैषिणः ॥ ६ ॥ कृतवमार्करूपश्वैवद्वारदेशेनिजघ्नतुः ॥ विसस्तयंत्रकवचान्मुक्तकेशान्कृतांजलीन् ॥ ७ ॥
वेपमानान्क्षितौभीतान्नैवकांश्चिदमुच्यतां ॥ नामुच्यततयोःकश्चिन्निष्क्रांतःशिविराद्दहिः ॥ ८ ॥ रूपश्वैवमहाराजहार्दिक्यश्वैवदुर्मतिः ॥ भूयश्चैत्रचिकीर्षतौद्रो
णपुत्रस्यतौप्रियं ॥ ९ ॥ त्रिषुदेशेषुददतुःशिविरस्यद्दुताशनं ॥ ततःप्रकाशेशिविरेस्वद्गेनपितृनंदनः ॥ ११० ॥

काःभयद्दुताः ॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ ११० ॥

॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥ २६ ॥ २७ ॥ २८ ॥ २९ ॥ ३० ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ ३३ ॥ ३४ ॥ १३५ ॥
 अश्वत्थामा महाराजव्यचरत्कृतहस्तवत् ॥ कांश्चिदापततो वीरानपरांश्चैव धावतः ॥ ११ ॥ व्ययोजयत खड्गेन प्राणैर्द्विजवरोत्तमः ॥ कांश्चिद्योधान्सखड्गेन मध्ये सं
 छिद्य वीर्यवान् ॥ १२ ॥ अयात यद्गोणपुत्रः संख्यस्तिलकांडवत् ॥ निनद द्विर्भृशायस्तैर्नराश्वद्विरदोत्तमैः ॥ १३ ॥ पतितैरभवत्कीर्णामेदिनी भरतर्षभ ॥ मानुषा
 णां सहस्रेषु हतेषु पतितेषु च ॥ १४ ॥ उदतिष्ठन्कबंधानि बहुन्युत्थाय चापतन् ॥ सायुधान्सांगदान्बाहून्विचकर्त्त शिरांसि च ॥ १५ ॥ हस्तिहस्तौपमानूरून्हस्तान्या
 दांश्च भारत ॥ पृष्ठच्छिन्नान्यार्श्वच्छिन्नान्शिरश्छिन्नांस्तथापरान् ॥ १६ ॥ समहात्मा करोद्दौणिः कांश्चिच्चापि पराङ्मुखान् ॥ मध्यदेशेन रानन्यान्चिच्छेदा
 न्यांश्च कर्णतः ॥ १७ ॥ अंसदेशेनिहत्यान्यान्काये प्रावेशयच्छिरः ॥ एवं विचरतस्तस्य निघ्नतः सुबहून्तरान् ॥ १८ ॥ तमस्मारजनी घोरा बभौ दारुणदर्शना ॥ किं
 चित्प्राणैश्च पुरुषैर्हते श्रान्यैः सहस्रशः ॥ १९ ॥ बहुनां च गजांश्चेन भूरभूद्भीमदर्शना ॥ यक्षरक्षः समाकीर्णैरथाश्वद्विपदारुणैः ॥ २० ॥ क्रुद्धेन द्रोणपुत्रेण संछ
 न्नाः प्रापतन्मुवि ॥ भातून्येपितून्येपुत्रानन्ये विचुक्रुशुः ॥ २१ ॥ केचिदूचुर्नत कुद्दै धार्तराष्ट्रैः कृतरणे ॥ यत्कृतं नः प्रसुप्तानां रक्षोभिः क्रूरकर्मभिः ॥ २२ ॥ अ
 सान्निध्याद्विपार्थानामिदं वः कदंनं कृतं ॥ न चासुरैर्न गंधर्वैर्न यक्षैर्न च राक्षसैः ॥ २३ ॥ शक्यो विजेतुं कौतेयो गोसायस्य जनार्दनः ॥ ब्रह्मण्यः सत्यवाग्दांतः सर्व
 भूतानुकंपकः ॥ २४ ॥ न च सुसंप्रमत्तं वान्यस्तशस्त्रं कृतांजलिं ॥ धावंतं मुक्तकेशं वाहंति पार्थो धनं जयः ॥ २५ ॥ तदिदं नः कृतं घोरं रक्षीभिः क्रूरकर्मभिः ॥ इति ला
 लप्यमानाः स्मशेरते बहवो जनाः ॥ २६ ॥ स्तनतां च मनुष्याणामपरेषां च कूजतां ॥ ततो मुहूर्त्तात्प्राशास्यत्सशब्दस्तुमुलो महान् ॥ २७ ॥ शोणितव्यतिषिक्तायां
 वसुधायां च भूमिप ॥ तद्रजस्तुमुलं घोरं क्षणेनांतरधीयत ॥ २८ ॥ सचेष्टमानानुद्विग्राभिरुत्साहान्सहस्रशः ॥ न्यपातयन्नसंनकुब्धः पशून्यशुपतिर्यथा ॥ २९ ॥
 अन्योन्यसंपरिष्वज्य शयानान्द्रवतोपरान् ॥ संलीनान्युध्यमानांश्च सर्वान्द्रौणिरपोथयत् ॥ ३० ॥ दत्तमानां दुलाशेन वध्यमानांश्च तेन ते ॥ परस्परं तदा यो धान
 मयधमसादनं ॥ ३१ ॥ तस्यारजन्यास्त्वर्द्धेन पांडवानां महद्वलं ॥ गमयामास राजेंद्रद्रौणिर्यमनिवेशनं ॥ ३२ ॥ निशाचराणां सान्निहारां त्रिःसाहस्रवर्दिनी ॥
 आसीन्नरगजाश्वानारौद्रीक्षयकरीभृशं ॥ ३३ ॥ तत्रादृश्यंतरक्षांसि पिशाचांश्च पृथग्भिधाः ॥ स्वादंतो नरमांसानि पिबंतः शोणितानि च ॥ ३४ ॥ करालाः पि
 गलाश्चैव शैलदंतारजस्वलाः ॥ जटिलादीर्घशांखाश्च पंचपादामहोदराः ॥ ३५ ॥

॥ ३६ ॥ ३७ ॥ ३८ ॥ अशाशिताःशुशंसंतर्पिताः दंत्यपाठेअसगतिदीप्पादानेभित्यस्यवाह्यं शृशंउद्दीपिताइत्यर्थः ॥ ३९ ॥ विकुक्षिकाःविपुलकुक्षयः ॥ १४० ॥ ४१ ॥ ४२ ॥ ४३ ॥ ४४ ॥
 पश्चाद्गुण्योस्त्वविष्णोर्वस्वनाः ॥ घंटाजालावसक्ताश्रनीलकंठाविभीषणाः ॥ ३६ ॥ सपुत्रदाराःसुकूराःसुदुर्दशाःसुनिर्घृणाः ॥ विविधानिचरुपाणित
 त्राहृषंतरक्षसा ॥ ३७ ॥ पीत्वाचशोणितंदृष्टाप्रातृत्यन्गणशोपरे ॥ इदंपरमिदंमेध्यमिदंस्वाहितिचाब्रुवन् ॥ ३८ ॥ मेदोमज्जास्थिरक्तानांवसानांचशृशाशि
 ताः ॥ परमांसानिखादंतःक्रव्यादामांसजीविनः ॥ ३९ ॥ वसाश्रैवापरेपीत्वापर्यधावन्विकुक्षिकाः ॥ नानावक्रास्तथारौद्राःक्रव्यादाःपिशिताशनाः ॥ १४० ॥
 अयुतानिचतत्रासन्प्रयुतान्बुदुदानिच ॥ रक्षसांघोररूपाणांमहतांकूरकर्मणां ॥ ४१ ॥ मुदितानांवित्तमानांतस्मिन्महतिवैशसे ॥ समेतानिवहून्यासनभूतानि
 चजनाधिप ॥ ४२ ॥ प्रत्यूषंकालेशिविरात्यतिगंतुमियेषसः ॥ नृशोणितावसिक्तस्यद्रौणेरासीदसित्सरुः ॥ ४३ ॥ पाणिनांसहसंश्लिष्टएकीभूतइवप्रभो ॥ दुर्ग
 मांपदवींगत्वाविरराजजनक्षये ॥ ४४ ॥ युगांतेसर्वभूतानिभस्मकृत्वेवपावकः ॥ यथावन्नित्तकर्मकृत्वाद्रौणायनिःप्रभो ॥ ४५ ॥ दुर्गमांपदवींगच्छमितु
 रासीद्रतज्वरः ॥ यथैवसंसुमजनेशिविरेप्राविशन्निशि ॥ ४६ ॥ तथैवहत्वानिःशब्देनिश्चक्रमिदंरक्षाः ॥ निश्चक्राशिविरात्तस्मात्ताभ्यांसंगम्यवीर्यवान् ॥
 ॥ ४७ ॥ आचख्यौकर्मतत्सर्वदृष्टःसंर्षयन्विभो ॥ तावथाचख्यतुस्तस्मैप्रियविष्णोर्वस्वना ॥ ४८ ॥ पांचालान्दंजयांश्रैवविनिकृतांसहस्रशः ॥ प्रीत्याचोच्चैरु
 दक्रोशंस्तथैवास्फोटयंस्तलान् ॥ ४९ ॥ एवंविधाहिसारात्रिःसोमकानांजनक्षये ॥ प्रसुप्तानांप्रमत्तानांश्रीसुभृशदारुणा ॥ १५० ॥ असंशयंहिकालंस्यप
 र्यायोदुरतिक्रमः ॥ तादृशानिहतायत्रकृत्वास्माकंजनक्षयं ॥ ५१ ॥ घृतराष्ट्रउवाच प्रागेवसुमहत्कर्मद्रौणिरेतन्महारथः ॥ नाकरोदीदृशंकस्मान्मत्युत्र
 विजयेघृतः ॥ ५२ ॥ अथकस्माद्भूतेक्षुद्रंकर्मदंरुतवानसौ ॥ द्रोणपुत्रोमहात्मासतन्मेशंसितुमर्हसि ॥ ५३ ॥ संजयउवाच तेषांनूनंभयान्नासौकृतवान्कु
 रुनंदन ॥ असान्निध्याद्विपार्यानकिशकस्यचधीमतः ॥ ५४ ॥ सात्यकेश्वापिकर्मदंद्रोणपुत्रेणसाधितं ॥ कोहितेषांसमक्षंतान्हन्यादपिमरुत्यतिः ॥ ५५ ॥ एत
 दीदृशकंरुत्तराजन्सुमजनेविभो ॥ ततोजनक्षयंकृत्वापांडवानांमहात्ययं ॥ ५६ ॥ दिष्ट्यादिष्ट्यैवचान्यान्यंसमेत्योचुर्महारथाः ॥ पर्यष्वजत्ततोद्रौणिस्ताभ्यांसं
 प्रतिर्नदितः ॥ ५७ ॥ इदंहर्षात्सुमहदाददेवाक्लमुत्तमं ॥ पांचालानिहताःसर्वेद्रौषदेयाश्रसर्वशः ॥ ५८ ॥

॥ ४५ ॥ ४६ ॥ ४७ ॥ ४८ ॥ ४९ ॥ १५० ॥ ५१ ॥ ५२ ॥ ५३ ॥ ५४ ॥ ५५ ॥ ५६ ॥ ५७ ॥ ५८ ॥

॥ १५९ ॥ इति सौमिके पर्वणि लंकंठीये भारतभावे दीपे अष्टमोऽध्यायः ॥ ८ ॥ ॥ ९ ॥ ॥ १० ॥ ते हत्वेति ॥ १ ॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥ चिखादिषु न भूयितुमिच्छन् ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥
 सोमकामस्य शोषाश्वसर्वेधिनिहतामया ॥ इदानीं कृतकृत्याः स्मयामतत्रैवमाचिरं ॥ यदि जीवति नो राजा तस्मै शंसामहे वयं ॥ १५९ ॥ इति श्रीमहाभारते सौ
 मिके पर्वणि रात्रियुद्धे पांचालादिवधेऽष्टमोऽध्यायः ॥ ८ ॥ ॥ ९ ॥ ॥ १० ॥ संजय उवाच ॥ ते हत्वा सर्वपांचालान्द्रौपदेयांश्च सर्वशः ॥ आगच्छन्सहिता
 स्तत्र यत्र दुर्योधनो हतः ॥ १ ॥ गत्वा चैनमपश्यंत किंचित्प्राणं जनाधिपं ॥ ततो रथेभ्यः प्रस्कंघपरिव्रुस्तवात्मजं ॥ २ ॥ तं भग्नसंघं राजेंद्रकच्छुः प्राणमचेतसं ॥ व
 मंतं रुधिरं वक्रादपश्यन्वसुधातले ॥ ३ ॥ दंतं समंताद्दुःखिः श्वापदैर्घोरदर्शनैः ॥ शालावृकगणैश्चैव भक्षयिष्यद्भिरंतिकात् ॥ ४ ॥ निवारयंतं कच्छुः प्राक्तान् श्वापदांश्च
 चिखादिषु ॥ विचेष्टमानं मत्स्यां च सुभ्रुशंगादवेदनं ॥ ५ ॥ तं शयानं तथा दृष्ट्वा भूमौ सुरुधिरोक्षितं ॥ हतशिष्टास्त्रयो वीराः शोकार्ताः पर्यवारयन् ॥ ६ ॥ अश्वत्या
 मारुपश्चैव कृतवर्मा च सात्वतः ॥ तैस्त्रिभिः शोणितादिर्घैर्निःश्वसद्भिर्महारथैः ॥ ७ ॥ शुश्रुभे स वृत्तोर राजा वैशत्रिभिरिवाग्निभिः ॥ ते तं शयानं संप्रेक्ष्य राजानमत
 योचितं ॥ ८ ॥ अविषत्येन दुःखेन ततस्तेरुदुःखयः ॥ ततस्तुरुधिरं हंसैर्मुखान्निर्मज्यतस्य हि ॥ रणे राज्ञः शयामस्य रूपं पर्यदेवयन् ॥ ९ ॥ रूपं उवाच ॥ नदै
 कस्यातिभारो स्ति यदयं रुधिरोक्षितः ॥ एकादशचमूभर्ता शैते दुर्योधनो हतः ॥ १० ॥ पश्य चामोकराभस्थचामीकरविभूषितां ॥ गदांगदाप्रियस्येमांसमीपेपं
 तितां भुवि ॥ ११ ॥ इयमेनंगदाशूरं न जहातिरणेरणे ॥ स्वर्गायापि व्रजंतं हिनजहाति यशस्विनं ॥ १२ ॥ पश्येमांसहवीरेण जांबूनदविभूषितां ॥ शयानां शयनेह
 र्म्यभार्याप्रीतिमतीमिव ॥ १३ ॥ योयं मूर्धाभिषिक्तानामग्रे जातः परंतपः ॥ सहतो ग्रसते पांसूष्यकालस्य पर्यथं ॥ १४ ॥ येनाजौ निहता भूमावशेरतहतद्विषः ॥
 स भूमौ निहतः शैते कुरुराजः परैरथं ॥ १५ ॥ भयान्नमंति राजानो यस्य स्मशतसंघशः ॥ स वीरशयैः शैते कव्याद्रिः परिवारितः ॥ १६ ॥ उपासत द्विजाः पूर्वमथ हि
 तोर्यसीश्वरं ॥ उपासते च तं त्यद्यकव्यादामांसि हेतवः ॥ १७ ॥ संजय उवाच ॥ तं शयानं कुरुश्रेष्ठं तं विभारतं सत्समं ॥ अश्वत्याम्रासमालोक्य करुणं पर्यदेवय
 त् ॥ १८ ॥ आहुस्त्वां राजशार्दूलमुख्यं सर्वधनुष्मतां ॥ घनाध्यक्षोपमं युद्धेशिष्यं संकर्षणस्य च ॥ १९ ॥ कथं विवरमश्वत्थीमसेनस्तवानंघ ॥ बलिमं कृतिनं
 त्विदं सपत्न्यापामवानृष ॥ २० ॥ कालो नूनं महाराज लोके स्मिन्बलवत्तरः ॥ पश्यामो निहतं त्वां च भीमसेनेन संयुगे ॥ २१ ॥

॥ १ ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ मांसहेतवः संसार्थिनः ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥

॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥ २६ ॥ २७ ॥ २८ ॥ २९ ॥ ३० ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ ३३ ॥ ३४ ॥ ३५ ॥ ३६ ॥ ३७ ॥ ३८ ॥ ३९ ॥ ४० ॥ ४१ ॥ ४२ ॥
 कथां सर्वधर्मसुःखापोऽकोदरः ॥ निरुत्याहतवान्मंदोनूनकालोदुरत्ययः ॥ २२ ॥ धर्मयुद्धेत्यधर्मणसमाहूयौजसानृधे ॥ गदयाभीमसेनेननिर्भयेस
 विथनीतव ॥ २३ ॥ अधर्मणहतस्याजौमृद्यमानंपदाशिरः ॥ यउपेक्षितवान्क्षुद्रं धिक्कृष्णं धिन्मुधिष्ठिरं ॥ २४ ॥ युद्धेष्वपवदिष्यंतियोग्रानूनं वृषोदरं ॥ य
 बत्स्यास्यंतिभूतानिनिरुत्यात्यसिपातितः ॥ २५ ॥ ननुरामोब्रवीद्राजंस्त्वांसदायदुनंदनः ॥ दुर्योधनसमोर्नास्तिगदयाइतिवीर्यवान् ॥ २६ ॥ श्लाघतेत्वाहि
 वार्णो योराजन्संस्तुभारत ॥ सशिष्योममकौरव्योगदायुद्धइतिप्रभो ॥ २७ ॥ मांगतिंक्षत्रियस्याहुःप्रशस्तांपरमर्षयः ॥ हतस्याभिमुखस्याजौप्राप्तस्त्वमसि
 वांगतिं ॥ २८ ॥ दुर्योधननेशोचामित्वामहंपुरुषर्षभ ॥ हतपुत्रौतुशोचामिगांधारीपितृ ॥ २९ ॥ विष्णुर्वैविचरिष्येतेशोचंतौपृथिवीमिमां ॥ धिगस्तुरु
 ष्णांवाण्यमर्जुनंचापिदुर्मतिं ॥ ३० ॥ धर्मज्ञमानिनौयौत्वांवध्यमानसुपेक्षतां ॥ पांडवाश्चापितेसर्वं किंवक्ष्यंतिनराधिप ॥ ३१ ॥ कथं दुर्योधनोस्माभिर्हतस्व
 नपत्रपाः ॥ धन्यस्त्वमसिगांधारेयस्त्वमांयोधनेहतः ॥ ३२ ॥ प्रायशोभिनु
 क्षुश्रुदुर्घर्षःकांगतिंप्रतिपत्स्यते ॥ धिगस्तुरुतवर्माणंमांरुपंचमहारयं ॥ ३४ ॥ येवयंनगताःस्वर्गत्वापुरस्कृत्यपार्थिवं ॥ दातारंसर्वकामानारक्षितारंप्रजाहितं ॥
 ॥ ३५ ॥ यद्वयंनानुगच्छामत्वांधिगस्मान्नराधमान् ॥ रूपस्यतववीर्येणममचैवपितुश्रमे ॥ ३६ ॥ सभृत्यानांनरव्याघ्ररत्नवंतिगृहाणिच ॥ त्वप्रसादादस्मा
 भिःसमित्रैःसहबांधवैः ॥ ३७ ॥ अवाप्ताःऋतवोमुख्यावहवोभूरिदक्षिणाः ॥ कुतश्चपीदृशंपापाःप्रवर्तिष्यामहेवयं ॥ ३८ ॥ यादृशेनपुरस्कृत्यत्वंगतःसर्वपा
 र्थिवान् ॥ वयमेवत्रयोराजन्गच्छंतंपरमांगतिं ॥ ३९ ॥ यद्वैत्वांनानुगच्छामस्तेनयक्ष्यामहेवयं ॥ तत्स्वर्गहीनाहीनार्याःस्मरंतःसुंरुतस्यते ॥ ४० ॥ किंनामत्
 द्रवेत्कर्मयेनत्वांनव्रजामवै ॥ दुःखंनूनंकुरुश्रेष्ठचरिष्याममहीमिमां ॥ ४१ ॥ हीनानांनस्त्वयाराजन्कुतःशांतिःकुतःसुखा ॥ मत्त्वैवतुमहाराजसमेत्यचमहारया
 न् ॥ ४२ ॥ यथाज्येष्ठंयथाश्रेष्ठंपूजयेर्वचनान्मम ॥ आचार्यपूजयित्वाचकेतुंसर्वधनुष्मतां ॥ ४३ ॥ हतमयाद्यशंसेथायृष्ट्युन्नराधिप ॥ परिष्वजेथाराजानंभा
 लिहंस्सुमहारयं ॥ ४४ ॥ सैधवंसोमदत्तंचभ्रुरिश्रवसमेवच ॥ तथापूर्वमतानन्यान्स्वर्गपार्थिवसत्तमान् ॥ ४५ ॥

॥ ४६ ॥ ४७ ॥ ४८ ॥ ४९ ॥ ५० ॥ ५१ ॥ ५२ ॥ ५३ ॥ नमेकरोदिति पापःकंठगतशायोप्यभिनंदतिपापिनं द्रौणिप्रसुम्बालघ्नपांसुभुकरुराडिव ॥ ५४ ॥ ५५ ॥ ५६ ॥ ५७ ॥ ५८ ॥ ५९ ॥

अस्मद्वाक्यात्परिष्वज्यसंपृच्छेस्त्वमनामयं ॥ ४६ ॥ संजयउवाच इत्येवमुक्त्वा राजानं भद्रसंक्षमं चेतनं ॥ अश्वत्यामासमुद्धीक्ष्य पुनर्वचनमब्रवीत् ॥
 ॥ ४७ ॥ दुर्योधनजीवसित्वं वाक्यं श्रोत्रसुखं शृणु ॥ सप्तपांडवतः शेषा धार्तराष्ट्रांश्च योवर्य ॥ ४८ ॥ ते चैव भ्रातरः पंचवासुदेवोथसात्यकिः ॥ अहंचकृतवर्माचरु
 पः शारद्वतस्तथा ॥ ४९ ॥ द्रौपदेयाहताः सर्वे धृष्टद्युम्नस्य चात्मजाः ॥ पांचालानिहताः सर्वे मत्स्यशेषं च भारत ॥ ५० ॥ कृतेप्रतिकृतेपश्यहतपुत्राहिपांडवाः ॥ सौ
 मिकेशिविरंतेषांहंतसनरवाहनं ॥ ५१ ॥ मयाचपापकर्मासौ धृष्टद्युम्नो महीपते ॥ प्रविश्यशिविरं रात्रौ पशुमारेण मारितः ॥ ५२ ॥ दुर्योधनस्तुतांवाचं निशम्य स
 नसः प्रियां ॥ प्रतिलभ्य पुनश्चेत्तद्वचनमब्रवीत् ॥ ५३ ॥ नमेकरोत्तद्गंगेयोनकर्णो न चतेपिता ॥ यत्त्वया रूपभोजाभ्यां सहितेनाद्यमेकृतं ॥ ५४ ॥ सचसेनाप
 तिः सुद्रोहतः सार्धं शिखंडिना ॥ तेन मन्ये मघवता सममात्मानमघवै ॥ ५५ ॥ स्वप्तिं प्राप्नुत भद्रं स्वसंगमः पुनः ॥ इत्येवमुक्त्वा तूष्णीं सकुरुराजो महामनाः
 ॥ ५६ ॥ प्राणानुपासृजद्दीरः सुहृदांदुःखमुत्सृजन् ॥ अपाक्रामद्विपुण्यां शरीरक्षितिमाविशत् ॥ ५७ ॥ एवंतेनियनंयातः पुत्रो दुर्योधनो नृप ॥ अग्नेयात्वारणेशु
 रः पश्चाद्विनिहतः परैः ॥ ५८ ॥ तथैवतेपरिष्वक्ताः परिष्वज्य चतेनृपं ॥ पुनः पुनः प्रेक्षमाणाः स्वकानारुरुहूरथात् ॥ ५९ ॥ इत्येवंद्रोणपुत्रस्य निशम्य करुणांगिरं ॥
 प्रत्युपकालेशोकात्ताः प्राद्रवन्नगरं प्रति ॥ ६० ॥ एवमेषक्षयोत्तः कुरुपांडवसेनयोः ॥ घोरोविशसनोरोद्रोराजनुदुर्मत्रिते त्व ॥ ६१ ॥ तवपुत्रे गते स्वर्गेशोका
 त्तस्यममानघ ॥ ऋषिदत्तं प्रनष्टं तद्विव्यदर्शित्वमघवै ॥ ६२ ॥ वैशंपायनउवाच इति श्रुत्वा स नृपतिः पुत्रस्य नियनंतदा ॥ निःश्वस्य दीर्घमुष्णं चतनश्चिता
 परोभवत् ॥ ६३ ॥ इति श्रीमहाभारते सौमिके पर्वणि दुर्योधनप्राणत्यागेनवमोऽध्यायः ॥ ९ ॥ ॥ ६३ ॥ ॥ ६३ ॥ ॥ ६३ ॥ ॥ ६३ ॥

इति सौमिके पर्वणि कैलाशकण्ठीये भास्वतावदीपेनवमोऽध्यायः ॥ ९ ॥ ॥ ६३ ॥ ॥ ६३ ॥ ॥ ६३ ॥ ॥ ६३ ॥ ॥ ६३ ॥

अथैश्वर्यं वैशंपायन उवाच तस्यांराज्याव्यतीतायांघृष्टद्युम्नस्यसारथिः ॥ शशंसधर्मराजायसौमिकेकदनंरुतं ॥ १ ॥ सुत उवाच शोभतेयार
 ताराजनसुपदस्यात्मजैःसह ॥ प्रमत्तानिशिविश्वस्ताःस्वपंतःशिविरेस्वके ॥ २ ॥ रुतवर्मणानृशंसेनगौतमेनरूपेणच ॥ अश्वत्याम्नापपेनहर्तवःशिविरेनि
 शि ॥ ३ ॥ एतैर्नरगजाश्वानांप्रासशक्तिपरश्वधैः ॥ सहस्राणिनिरुंतद्विर्निःशेषंतेबलंरुतं ॥ ४ ॥ छिद्यमानस्यमहतोवनस्येवपरश्वधैः ॥ शुश्रुवेसुमहानुसु
 बलस्यतवभारत ॥ ५ ॥ अहमेकोऽत्रशिष्टस्तुतस्मात्सैन्यान्महामते ॥ मुक्तःकथंचिद्धर्मात्मन्व्यग्राच्चरुतवर्मणः ॥ ६ ॥ तच्छ्रुत्वावाक्यमशिवंकुंतीपुत्रोयुधिष्ठिरः ॥
 पपातमह्यांदुर्घर्षःपुत्रशोकंसमन्वितः ॥ ७ ॥ पतंतंमतिक्रम्यपरिजग्राहसात्यकिः ॥ भीमसेनोर्जुनश्चैवमाद्रीषुत्रौचपांडवौ ॥ ८ ॥ लब्धत्वेतास्तुकीतेषःश्री
 कविहृलयागिरा ॥ जित्वाशत्रून्जितःपश्चात्पर्यदेवयदार्त्तवत् ॥ ९ ॥ दुर्विदागतिरथानामपियेदिव्यचक्षुषः ॥ जीयमानाजयंत्यन्येजग्रमानावयंजिताः ॥ १० ॥
 हत्वाभ्रातृन्वयस्यांश्रुपितृन्पुत्रान्सुहृद्गणान् ॥ बंधूनमात्यान्यौत्रांश्चजित्वासर्वान्जितावयं ॥ ११ ॥ अनर्थोत्थयर्थसंकाशस्तथानर्थोर्थदर्शनः ॥ जयोयसजमा
 कारोजयस्तस्मात्पराजयः ॥ १२ ॥ यजित्वातप्यतेपश्चादापन्नद्वदुर्मतिः ॥ कथंमन्येतविजयंततोजिततरःपरैः ॥ १३ ॥ येषामर्थायपापंस्याद्विजयस्सुख
 रसिहस्यसंग्रामेष्वपलायिनः ॥ येव्यमुंचंतकर्णस्यप्रमादात्तइमेहताः ॥ १४ ॥ रथद्गदंशरवर्षोर्मिमंतरत्नात्रितंवाहनवांजियुक्तं ॥ शक्त्यृष्टिमीनध्वजनागजकं
 शरासनात्तमहेषुफेनं ॥ १५ ॥ संग्रामचंद्रोदयवेगवेलंद्रोणार्णवंज्यातलनेमिघोषं ॥ येतेरुरुच्चावचशस्त्रनौभिस्तेराजपुत्रानिहताःप्रमादान् ॥ १६ ॥ नहिप्र
 मादात्परमस्तिकश्चिद्धो नराणामिहजीवलोके ॥ प्रमत्तमर्थाहिनरंसमंतात्त्यजंत्यनर्थाश्चसमाविशंति ॥ १७ ॥ ध्वजोत्तमाग्रोच्छ्रितधूमकेतुंशराधिपकोपमहा
 समीरं ॥ महाधनुर्ज्यातलनेमिघोषंतनुत्रनानाविधशस्त्रहोमं ॥ २० ॥

जितानामर्थो जयतां पराजयः फलतोऽदिति महदांश्चर्यमित्यर्थः ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥ व्यमुंचंतमुक्ताः कर्णस्यकर्णात् प्रमादान् अस्मकंतात् असान्निध्यत् ॥ १६ ॥ १७ ॥
 ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ कुपाणिनामिभ्यश्चिंशंमिचमेमाहोसः ॥ २० ॥

परमेश्वरस्य चिन्तयन्तु कल्प ॥ ११ ॥ इति सौप्तिके पर्वणि नैलकंठीये जारतभावदीपे एकादशोऽध्यायः ॥ ११ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ तस्मिन्निति ॥ १ ॥ आक्रन्दे संपात्ते ॥ २ ॥ २ ॥ ४ ॥
 गेनत्वस्तिजग्मुर्हरयः शीघ्रगमिनः ॥ शिविरात्स्वाद्गृहीत्वासरथस्यपदमच्युतः ॥ ३१ ॥ इति श्रीम. सौप्तिके पर्वणि ऐषीके पर्वणि द्रौपिधर्षार्थभीमसेनग
 मने एकादशोऽध्यायः ॥ ११ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ वैशंपायन उवाच तस्मिन्प्रयाते दुर्घर्षे यद्गुणाच्छेषस्ततः ॥ अब्रवीत्पुंडरीकाक्षः कुंतीपुत्रं युधिष्ठिरं ॥ १ ॥
 इदं वते भ्राता पुत्रशोकपरायणः ॥ जिघांसुर्द्रौणिमाक्रंदे एक एवाभिधावति ॥ २ ॥ भीमः प्रियस्ते सर्वेभ्यो भ्रातृभ्यो भरतर्षभ ॥ तं रुच्छ्रगतमघत्वं कस्मात्
 भ्युपपद्यसे ॥ ३ ॥ यत्तदा चष्टुपुत्राय द्रोणः परपुरंजयः ॥ अस्त्रं ब्रह्मशिरोनाम देहैतपृथिवीमपि ॥ ४ ॥ तन्महात्मा महाभागः केतुः सर्वधनुष्मतां ॥ प्रत्यपादयदा चा
 र्यः प्रीयमाणो धनंजयं ॥ ५ ॥ तं पुत्रोप्येक एवैनमन्वयाचदमर्षणः ॥ ततः प्रोवाच पुत्राय नातिदृष्टमना इव ॥ ६ ॥ विदितं चापलं त्यासीदात्मजस्य दुःसर्त्मनः ॥
 सर्वधर्मविदाचार्यः सोन्वशात्स्वसुतंततः ॥ ७ ॥ परमापद्रुतेनापिन स्मता तत्त्वयारणे ॥ इदमस्त्रं प्रयोक्तव्यं मानुषेषु विशेषतः ॥ ८ ॥ इत्युक्तवान्गुरुः पुत्रं द्रोणः पशु
 दयोक्तवान् ॥ नत्वं जातु सतां मार्गं स्यातेति पुरुषर्षभ ॥ ९ ॥ सतदा ज्ञायदुष्ठात्मापितुर्वचनमप्रियं ॥ निराशः सर्वकल्याणैः शोकात्पर्यचरन्महीं ॥ १० ॥ ततस्तदा
 कुरुश्रेष्ठुवमस्येत्वयि भारत ॥ अवसद्धारकामेत्यवृष्णिभिः परमार्चितः ॥ ११ ॥ सकदाचित्समुद्रांते वसनहारवतीमनु ॥ एकएकं समागम्यं मामुवाच हस्त्रिभुव
 ॥ १२ ॥ यत्तदुग्रंतपः कृष्णचरन्सत्यपराक्रमः ॥ अगस्त्याद्भारताचार्यः प्रत्यपद्यतमेपिता ॥ १३ ॥ अस्त्रं ब्रह्मशिरोनाम देवगंधर्वपूजितं ॥ तदयमयिदाशार्हव
 र्थापितरिमे तथा ॥ १४ ॥ अस्मत्तस्तदुपादाय दिव्यमस्त्रं यदूत्तम ॥ ममाप्यस्त्रं प्रयच्छत्वं चक्रं रिपुहणंरणे ॥ १५ ॥ सराजस्त्रीयमाणेन मयाप्युक्तः कृवांजलिः ॥
 याचमानः प्रयत्नेन मत्तोस्त्रं भरतर्षभ ॥ १६ ॥ देवदानवगंधर्वमनुष्यपतंगोरगाः ॥ नसमाममवीर्यस्य शतांशेनापि पिंडिताः ॥ १७ ॥ इदं धनुरियं शक्तिरिदं चक्रमि
 र्यगदा ॥ यद्यदिच्छसिचेदस्त्रं मत्तस्तत्तद्दामिते ॥ १८ ॥ यच्छक्रोषिसमुद्यंतुं प्रयोक्तुमपिवारणे ॥ तद्गृहाण विनास्त्रेण यन्मेदातुमभीप्ससि ॥ १९ ॥ ससुप्तानं सह
 सारं वज्रनाभं मुयस्मयं ॥ वज्रे चक्रं महाभागो मत्तः स्पर्धन्मया सह ॥ २० ॥ गृहाण चक्रमित्युक्तो मया तु तदनंतरं ॥ जग्राहोऽप्यसहसा चक्रं सव्येन पाशिनः ॥
 ॥ २१ ॥ नवेनमशकत्स्थानात्संचालयितुमप्युत ॥ अथैतं दक्षिणेनापि गृहीतुमुपचक्रमे ॥ २२ ॥
 ॥ ६ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ स्यात्तास्यास्यसि ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥

सर्ववत्सलेनापि गृह्णन्नेवमिदंततः ॥ ततः सर्वबलेनापि यदेनं न शशाकह ॥ २३ ॥ उपंतुं वाचालयितुं द्रौणिः परमदुर्मनाः ॥ कृत्वा यत्नं परिश्रान्तः सन्ववर्तमाना
स्त ॥ २४ ॥ निवृत्तमनसंतस्मादभिप्रायाद्विचेतसं ॥ अहमामं व्यसं विघ्नमश्वत्यामानमब्रुवं ॥ २५ ॥ यः सदैव मनुष्येषु प्रमाणं परमं गतः ॥ सादीव्यव्याभेता
श्वः कपिप्रवरकेतनः ॥ २६ ॥ यः साक्षदिवदेवेशं शितिकंठमुमापति ॥ द्वंद्वयुद्धे पराजिष्णुस्तोषयामास शंकरं ॥ २७ ॥ यस्मात्प्रियतरो नास्ति ममान्यः पुरुषो भुवि ॥
नादेर्यस्य मे किंचिदपि दाराः सुतास्तथा ॥ २८ ॥ तेनापि सुहृदा ब्रह्मन्यार्थेनास्ति कर्मणा ॥ नोक्तपूर्वमिदं वाक्यं यत्स्वं मामभिप्रापसे ॥ २९ ॥ ब्रह्मचर्यं मया
तीर्त्वा द्वादशवर्षिकं ॥ हिमवत्पार्श्वमास्थाय यो मया तपसा र्जितः ॥ ३० ॥ समानव्रतचारिण्यां रुक्मिण्यां यो न्वजायत ॥ स नकुमारस्तौ जस्वी प्रद्युम्नो नाम मे सुवः ॥
॥ ३१ ॥ तेनाप्येतन्महद्दिष्यं चक्रमप्रतिमं रणे ॥ न प्रार्थितमभून्मूढयदिदं प्रार्थितं त्वया ॥ ३२ ॥ रामेणातिबलेनैतन्नोक्तपूर्वं कदाचन ॥ नगदेन त्सां प्रियदिदं
प्रार्थितं त्वया ॥ ३३ ॥ द्वारकावांसिभिश्चान्यैर्वृष्णयंधकमहारथैः ॥ नोक्तपूर्वमिदं जातु यदिदं प्रार्थितं त्वया ॥ ३४ ॥ भारताचार्यपुत्रस्त्वं मानितः सर्वयादवे ॥ य
क्रेण रथिनां श्रेष्ठकं नुतातयुत्ससे ॥ ३५ ॥ एवमुक्तो मया द्रौणिर्मामिदं प्रत्युवाच ह ॥ प्रयुज्य भवते पूजां योत्स्ये कृष्णत्वया सह ॥ ३६ ॥ प्रार्थितं ते मया चक्रे
दानवपूजितं ॥ अजेयः स्यामिति विभो सत्यमेतद्वीमि ते ॥ ३७ ॥ त्वत्तो हं दुर्लभं काममनवाप्यैव केशव ॥ प्रतियास्यामि गोविंद शिवेनाभिवदस्व मां ॥ ३८ ॥ ए
तत्सुभीमं भीमानामृषभेण त्वया घृतं ॥ चक्रमप्रतिचक्रेण भुवि नान्योभिपद्यते ॥ ३९ ॥ एतावदुक्तं द्रौणिर्मायुग्या नश्वान्यनानि च ॥ आदायोपययौ कालेरत्न
मिवि विधानि च ॥ ४० ॥ स संरंभीदुरात्मा च चपलः क्रूर एव च ॥ वेदचाखं ब्रह्मशिरस्तस्माद्रस्योऽटकोदरः ॥ ४१ ॥ इति श्रीमहाभारते सौमिके पर्वणि ऐषीके
पर्वणि युधिष्ठिरकृष्णसंवादे द्वादशोऽध्यायः ॥ १२ ॥ ॥ ४२ ॥ वैशंपायन उवाच ॥ एवमुक्त्वा युष्मांश्रेष्ठः सर्वयादवनेदनः ॥ सर्वायुधवरोपेतमारुरो हरथो
त्तमं ॥ १ ॥ युक्तं परमकांथो जैस्तुरगैर्हेममालिभिः ॥ आदित्योदयवर्णस्य धुरं रथवरस्य तु ॥ २ ॥ दक्षिणां गवहृच्छैव्यः सुग्रीवः सव्यतो भवत् ॥ पार्थिवो ह्यस्तुतस्या
स्तमि च पुष्पवलाहकौ ॥ ३ ॥ विश्वकर्मकृतादिभ्यारत्नघातुविभूषिता ॥ उच्छ्रिते वरवे मायाध्वजयष्टिहृत्सत ॥ ४ ॥ वैनतेयः स्थितस्तस्यां प्रभातं हस्तं शिवाय ॥
नस्वस्तयवर्तः केतुर्भुजगारिस्त ॥ ५ ॥ इति श्रीमहाभारते सौमिके पर्वणि ऐषीके पर्वणि युधिष्ठिरकृष्णसंवादे द्वादशोऽध्यायः ॥ १२ ॥ ॥ ४३ ॥ ॥ ४४ ॥ ॥ ४५ ॥ ॥ ४६ ॥ ॥ ४७ ॥ ॥ ४८ ॥ ॥ ४९ ॥ ॥ ५० ॥ ॥ ५१ ॥ ॥ ५२ ॥ ॥ ५३ ॥ ॥ ५४ ॥ ॥ ५५ ॥ ॥ ५६ ॥ ॥ ५७ ॥ ॥ ५८ ॥ ॥ ५९ ॥ ॥ ६० ॥ ॥ ६१ ॥ ॥ ६२ ॥ ॥ ६३ ॥ ॥ ६४ ॥ ॥ ६५ ॥ ॥ ६६ ॥ ॥ ६७ ॥ ॥ ६८ ॥ ॥ ६९ ॥ ॥ ७० ॥ ॥ ७१ ॥ ॥ ७२ ॥ ॥ ७३ ॥ ॥ ७४ ॥ ॥ ७५ ॥ ॥ ७६ ॥ ॥ ७७ ॥ ॥ ७८ ॥ ॥ ७९ ॥ ॥ ८० ॥ ॥ ८१ ॥ ॥ ८२ ॥ ॥ ८३ ॥ ॥ ८४ ॥ ॥ ८५ ॥ ॥ ८६ ॥ ॥ ८७ ॥ ॥ ८८ ॥ ॥ ८९ ॥ ॥ ९० ॥ ॥ ९१ ॥ ॥ ९२ ॥ ॥ ९३ ॥ ॥ ९४ ॥ ॥ ९५ ॥ ॥ ९६ ॥ ॥ ९७ ॥ ॥ ९८ ॥ ॥ ९९ ॥ ॥ १०० ॥

मं. भा. टी.

॥१५॥

अपांडवाय पांडवाय ॥ २१ ॥ २२ ॥ इति सौमिके पर्वणि नैलकंठीये भारत भाव
अपांडवोऽपि केशकेतुः सर्वेषु मृतानां ॥ अर्जुनः सत्यकर्माचकुरु राजो युधिष्ठिरः ॥ ६ ॥ अशोभेनां महात्मानो दाशार्हमभितः स्थितौ ॥ रथस्थं शार्ङ्गधन्वानम
धिमास्त्रिवासेवं ॥ ७ ॥ तावुपासोप्यदाशार्हः स्यंदनं लोकपूजितं ॥ प्रतोदेन जवोपेतान्परमाश्वानन्नोदयत् ॥ ८ ॥ तेहयाः सहसोत्पेतुर्गृहीत्वा स्यंदनोत्तमं ॥ आ
स्थितं प्राड्वेयाभ्यां यदूनामृषभेण च ॥ ९ ॥ वहतां शार्ङ्गधन्वानमश्वानां शीघ्रगामिनां ॥ प्रादुरासीन्महान्शब्दः पक्षिणां पततामिव ॥ १० ॥ तेसमास्तं सरुष्व
आश्रणेन भरतर्षभ ॥ भीमसेनं महेष्वसंसमनुद्रुत्य वेगिताः ॥ ११ ॥ क्रोधदीप्तं तु कौतियं द्विषदर्थं समुद्यतं ॥ नाशक्रुवन्वारयितुं समेत्यापिमहारथाः ॥ १२ ॥ सते
षां प्रेक्षतामेव श्रीमतां हृद्यन्विनां ॥ ययौ भागीरथी तीरं हरिभिर्भृशवेगितैः ॥ १३ ॥ यत्र स्मश्रूयते द्रौणिः पुत्रहंता महात्मनां ॥ सददर्शमहात्मानमुदकं तेषां स्व
नं ॥ १४ ॥ रुष्णहैपायनं व्यासमासीनमृषिभिः सह ॥ तंचैवं क्रूरकर्माणं घृताक्तं कुशचीरिणं ॥ १५ ॥ रजसाध्वस्तमासीनं ददर्श द्रौणिमंतिके ॥ तमभ्यधावत्कौते
यः प्रमृत्स्यसशरं धनुः ॥ १६ ॥ भीमसेनो महाबाहुस्त्रिषु तिष्ठेति चाब्रवीत् ॥ सदृष्ट्वा भीमधन्वानं प्रगृहीतशरासनं ॥ १७ ॥ आतरोऽपुष्टतश्चास्यजनादनरये स्थितौ
व्यथितात्मा भवद्द्रौणिः प्रासंचेदममन्यत ॥ १८ ॥ सतद्विव्यमदीनात्मा परमास्त्रमचिंतयत् ॥ जग्राह च सचैषीकां द्रौणिः सव्येन पाणिना ॥ १९ ॥ सतामापदमा
साद्यदिव्यमस्त्रमुदैरयत् ॥ अमृष्यमाणस्ताञ्छुरान्दिव्यात्पुधवरान्स्थितान् ॥ २० ॥ अपांडवायेति रुषाव्यसृज हारुणं वचः ॥ इत्युक्त्वा राजशार्ङ्गलद्रोणपुत्रः प्र
तापवान् ॥ २१ ॥ सर्वलोकप्रमोहार्थं तदस्त्रं प्रमुमोच ह ॥ ततस्तस्यामिषीकायां पावकः समजायत ॥ प्रघक्ष्यन्निवलोकां स्त्रीन्कालांतक्यमोपमः ॥ २२ ॥ इति
श्रीमहाभारते सौमिके पर्वणि ऐषीके पर्वणि ब्रह्मशिरोस्त्रत्यागे त्रयोदशोऽध्यायः ॥ १३ ॥ ॥ १३ ॥ ॥ १३ ॥ वैशंपायन उवाच इंगितेनैव दाशार्हं तम
भिप्रायमादितः ॥ द्रौणेर्बुध्वा महाबाहुर्जुनं प्रत्यभाषत ॥ १ ॥ अर्जुनार्जुनयद्विव्यमस्त्रं तद्वदिवत्तते ॥ द्रोणोऽपि द्रिष्टं तस्याप्यंकालः संप्रति पांडव ॥ २ ॥ आतृणा
स्त्रात्मन्येव परित्राणाय भारत ॥ विस्तृजेत्स्वमप्याजावस्त्रमस्त्रनिवारणं ॥ ३ ॥ केशवेनैव मुक्तोऽथ पांडवः परवीरहा ॥ अवातरद्द्रयात्सूर्णं प्रमृत्स्यसशरं धनुः ॥ ४ ॥
पूर्वमाचार्यपुत्रस्य ततोऽन्तरमात्मने ॥ आटभ्यभ्येव सर्वेभ्यः स्वस्तीत्युक्त्वा परंतपः ॥ ५ ॥

इति सौमिके पर्वणि नैलकंठीये भारत भाव ॥ १३ ॥ ॥ १३ ॥ ॥ १३ ॥ इति सौमिके पर्वणि नैलकंठीये भारत भाव ॥ १३ ॥ ॥ १३ ॥ ॥ १३ ॥

सौ. पर्व

१०

॥१५॥

॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ इति सौमिके पर्वणि नैलकंठीये भारतभाक्वीपे चतुर्दशोऽध्यायः ॥ १४ ॥

देवताभ्यो मम सख्यमुरुभ्यश्चैव सर्वशः ॥ उत्सर्जं शिर्वध्याय च स मखेण शाम्यतां ॥ ६ ॥ ततस्तदसं सहसा स्तृष्टं गां डीवधन्वना ॥ प्रज्ज्वाल महाधिष्ण्युर्गाता
मलसञ्चिर्ग ॥ ७ ॥ तथैव द्रोणपुत्रस्य तदसंति मतेजसः ॥ प्रज्ज्वाल महाज्वालं तेजो मंडलसंघटं ॥ ८ ॥ निर्घाता बहवश्चासन्पेतुरुल्काः सहस्रशः ॥ मरुत्तयं च भू
तान्मासर्वेषां समजायत ॥ ९ ॥ सशब्दमभवद्योमज्वालामालाकुलं भृशं ॥ चचाल च महीरुत्स्नासपर्वतवनर्तुमा ॥ १० ॥ ते त्वस्रतेजसी लोकांस्तापयंती व्यवस्थि
ते ॥ महर्षीसहितौ तत्र दर्शयामास तुस्तदा ॥ ११ ॥ नारदः सर्वभूतात्मा भरतानां पितामहः ॥ उभौ शमयितुं वीरौ भारद्वाजयनंजयौ ॥ १२ ॥ तौ मुनी सर्वधर्मज्ञौ स
र्वभूतहितैषिणौ ॥ दीप्तयो रंखयोर्मध्ये स्थितौ परमद्वेजसौ ॥ १३ ॥ तदंतरमथाधृष्यावुपगम्य यशस्विनौ ॥ आस्तान्निषिवरौ तत्र ज्वलिता विषपावकौ ॥ १४ ॥ आ
णभृद्भिरनापृष्यौ देवदानवसंमतौ ॥ अस्रतेजः शमयितुं लोकानां हितकाम्यया ॥ १५ ॥ ऋषी उचतुः नानाशस्त्रविदः पूर्वे येप्यतीता महारथाः ॥ नैतदसं
मनुष्येषु तैः प्रयुक्तं कथंचन ॥ किमिदं साहसं वीरौ रूतवंतौ महात्ययं ॥ १६ ॥ इति श्रीमहाभारते सौमिके पर्वणि ऐषीके पर्वणि अर्जुनास्रत्यागे चतुर्दशोऽध्यायः
॥ १४ ॥ ॥ ७३ ॥ ॥ ७३ ॥ वैशंपायन उवाच ॥ दृष्ट्वै वनशार्दूलतावग्निसमतेजसौ ॥ संजहार शरं दिव्यं त्वरमाणो धर्मजयः ॥ १ ॥ उवाच भरत श्रेष्ठतच्छ
पी प्रांजलिस्तदा ॥ प्रमुक्तमस्रमखेण शाम्यतामिति वैमया ॥ २ ॥ संदृते परमास्त्रे स्मिन्सर्वानस्मानशेषतः ॥ पापकर्माधुवंद्रौणिः प्रथक्ष्यत्यस्रतेजसा ॥ ३ ॥ यद्
अहितमस्माकं लोकानां चैव सर्वथा ॥ भवंतौ देवसंकाशौ तथा संमंतुमर्हतः ॥ ४ ॥ इत्युक्त्वा संजहारास्रं पुनरेव धर्मजयः ॥ संहारो दुष्करस्तस्य देवैरपि हि संयुगे ॥ ५ ॥
विस्मृष्टस्यरणे तस्य परमास्त्रस्य संग्रहे ॥ अशक्तः पांडवादन्यः साक्षादपिशतक्रतुः ॥ ६ ॥ ब्रह्मतेजो द्रवंतद्वि विस्मृष्टमकृतात्मना ॥ न शक्यम्रावर्तयितुं ब्रह्मचारिब्र
तार्जुनोऽस्त्रं व्यमुंचत ॥ ७ ॥ अर्चीर्णब्रह्मचर्योयः स्रष्ट्वा वर्तयते पुनः ॥ तदसं सानुबंधस्य मूर्धानैतस्य कृतंति ॥ ८ ॥ ब्रह्मचारी व्रती चापि दुर्वापमवाप्यतत् ॥ परमव्यसनात्सोपि
शार्जुनोऽस्त्रं व्यमुंचत ॥ ९ ॥ सत्यव्रतधरः शूरो ब्रह्मचारी च पांडवः ॥ गुरुवर्त्तयते नास्त्रं संजहारार्जुनः पुनः ॥ १० ॥ द्रौणि रप्यथसंप्रेक्ष्य तावृषीपुरतः स्थितौ ॥ न श
शाकपुनर्घोरमस्रं संहर्षुमोजसा ॥ ११ ॥ अशक्तः प्रतिसंहारे परमास्त्रस्य संयुगे ॥ द्रौणिर्दीनमनाराज नृपे पायनमभाषतं ॥ १२ ॥

दृष्टेति ॥ १ ॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥ आवर्तयते उपसंहरति एतेनार्जुनस्यास्त्रमुपसंहरतश्चीर्णब्रह्मचर्यं तं स्थाप्यते ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥

११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥ २६ ॥ २७ ॥ २८ ॥ २९ ॥ ३० ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ ३३ ॥ ३४ ॥ ३५ ॥ ३६ ॥ ३७ ॥ ३८ ॥ ३९ ॥ ४० ॥ ४१ ॥ ४२ ॥ ४३ ॥ ४४ ॥ ४५ ॥ ४६ ॥ ४७ ॥ ४८ ॥ ४९ ॥ ५० ॥ ५१ ॥ ५२ ॥ ५३ ॥ ५४ ॥ ५५ ॥ ५६ ॥ ५७ ॥ ५८ ॥ ५९ ॥ ६० ॥ ६१ ॥ ६२ ॥ ६३ ॥ ६४ ॥ ६५ ॥ ६६ ॥ ६७ ॥ ६८ ॥ ६९ ॥ ७० ॥ ७१ ॥ ७२ ॥ ७३ ॥ ७४ ॥ ७५ ॥ ७६ ॥ ७७ ॥ ७८ ॥ ७९ ॥ ८० ॥ ८१ ॥ ८२ ॥ ८३ ॥ ८४ ॥ ८५ ॥ ८६ ॥ ८७ ॥ ८८ ॥ ८९ ॥ ९० ॥ ९१ ॥ ९२ ॥ ९३ ॥ ९४ ॥ ९५ ॥ ९६ ॥ ९७ ॥ ९८ ॥ ९९ ॥ १०० ॥

वैशंपायन उवाच ॥ तदाज्ञायत्तु पीकेशो विस्त्रुष्टं पापकर्मणा ॥ दृष्ट्वा माण्डवं वाक्यं द्रौणिप्रत्यववीक्षदा ॥ १ ॥ विराटस्य सुवर्षापूर्वसुवर्षासांतीव पत्नयः ॥ उग्र-
वराणां दृष्ट्वा व्रतवान्नाहणो बवीत् ॥ २ ॥ परिक्षीणेषु कुरुपुत्रस्तव भविष्यति ॥ एतदस्य परिक्षित्वं गर्भस्थस्य भविष्यति ॥ ३ ॥ तस्य तद्वचनं सापोः सत्यमेतद्वि-
ष्यति ॥ परिक्षिद्धवित्ताख्येषां पुनर्वशकरः सुतः ॥ ४ ॥ एवं बुवाणं गोविंदं सात्वतां प्रवरंतदा ॥ द्रौणिः परमसंरब्धः प्रत्युवाचे दमुत्तरं ॥ ५ ॥ नैतदेवैयथात्यत्वं पक्षपते-
न केशव ॥ वचनं पुंडरीकाक्षन च महाक्यमन्यथा ॥ ६ ॥ पतिष्यति तदसं हि गर्भं तस्यामयोद्यतं ॥ विराटदुहितुः कृष्णयत्वं रक्षितुमिच्छसि ॥ ७ ॥ श्रीभगवानु-
वाच ॥ अमोघः परमात्मस्य पातस्तस्य भविष्यति ॥ स तु गर्भो मृतो जातो दीर्घमायुरवाप्स्यति ॥ ८ ॥ त्वांतुकापुरुषं पापं विदुः सर्वममीषिणः ॥ असकृत् पापकर्म-
णां बालजीवितघातकं ॥ ९ ॥ तस्मात्त्वमस्य पापस्य कर्मणाः फलमाप्नुहि ॥ त्रीणि वर्षसहस्राणि चरिष्यसि महीमिमां ॥ १० ॥ अप्राप्तुवन्कचिं लकां चित्संविदं जातु-
केनचित् ॥ निर्जनानसहायस्त्वदेशात्प्रविचरिष्यसि ॥ ११ ॥ भवित्री न हिते क्षुद्रजनमध्येषु संस्थितिः ॥ पूयशोणितगंधी च दुर्गकांतारसंश्रयः ॥ १२ ॥ विचरि-
ष्यसि पापात्मा सर्वव्याधिसंन्वितः ॥ वयः प्राप्य परिक्षितुवेदव्रतमवाप्य च ॥ १३ ॥ कृपाच्छारद्वताच्छूरः सर्वास्त्राण्युपपत्स्य वै ॥ विदित्वा परमास्त्राणि क्षत्रधर्म-
वे स्थितः ॥ १४ ॥ षष्टिवर्षाणि धर्मात्मावसुधां पालयिष्यति ॥ इतश्चोर्ध्वं महाबाहुः कुरुराजो भविष्यति ॥ १५ ॥ परिक्षिन्नामनृपतिर्मिषतस्ते सुदुर्मतेः ॥ अहं वं जी-
वयिष्यामि दस्यं शस्त्राग्नि तेजसा ॥ पश्य मे तपसो वीर्यं सत्यस्य च नराधम ॥ १६ ॥ व्यास उवाच ॥ यस्माद्दनादृत्य कृतं त्वया स्मान्कर्मदारुणं ॥ ब्राह्मणस्य सत-
त्त्वैव यस्मात्ते दत्तमीदृशं ॥ १७ ॥ तस्माद्यदेवकीपुत्र उक्तवानुत्तमं वचः ॥ असंशयं ते तद्भाविक्षत्रधर्मस्त्वया श्रितः ॥ १८ ॥ अश्वत्थामो वाच ॥ सहैव भवता-
ब्रह्मस्थास्यामि पुरुषेष्विह ॥ सत्यवागस्तु भगवानयं च पुरुषोत्तमः ॥ १९ ॥ वैशंपायन उवाच ॥ प्रदायांयमणिं द्रौणिः पांडवानां महात्मनां ॥ जगाम विम-
नास्तेषां सर्वेषां पश्यतां वनं ॥ २० ॥ पांडवाश्चापि गोविंदं पुरस्कृत्य हतद्विषः ॥ कृष्णद्वैपायनं चैव नारदं च महामुनिं ॥ २१ ॥ द्रोणपुत्रस्य सहजं मणिमादाय संत्सः ॥
तौ वीर्यमभ्यासं तत्राभ्योपेतां मनस्विनीं ॥ २२ ॥ वैशंपायन उवाच ॥ ततस्ते पुरुषव्याघ्राः सदश्वैरनिलोपमैः ॥ अभयुः सह दशार्हाः शिबिरं पुनरेव हि ॥ २३ ॥

अतीतानि विदुर्हृत्तरि ॥ २८ ॥ २९ ॥ ३० ॥ ३१ ॥ विवक्षतां वक्तुमिच्छतां वाच्याः निघाः नैव स्म ॥ ३२ ॥ ३३ ॥
 अवतीर्यस्येभ्यस्तु त्वरमाणामहारथाः ॥ ददृशुर्द्रौपदीं तृष्णामात्तां मार्त्ततराः स्वयं ॥ २४ ॥ तामुपेत्य निरानंदां दुःस्वशोकसमन्वितां ॥ परिवार्य व्यतिष्ठन्त पांडवाः
 सहकेशवाः ॥ २५ ॥ ततो राज्ञाभ्यनुज्ञातो भीमसेनो महाबलः ॥ प्रददौ तं मणिं दिव्यं वचनं चेदमब्रवीत् ॥ २६ ॥ अयं भद्रे तव मणिः पुत्रहंतुर्जितः सते ॥ उत्तिष्ठ
 शोकमुत्सृज्य क्षात्रधर्ममनुस्मर ॥ २७ ॥ प्रयाणे वासुदेवस्य शमार्थं मसितेक्षणे ॥ यान्युक्तानि त्वया भीरुवाक्यानि मधुघातिनि ॥ २८ ॥ नैव मे पतयः संति न पुत्रा
 भ्रातरो न च ॥ न वै त्वमिति गोविं दशममिच्छति राजनि ॥ २९ ॥ उक्तवत्यसि तीव्राणि वाक्यानि पुरुषोत्तमं ॥ क्षत्रधर्मानुरूपाणि तानि संस्मर्तुमर्हसि ॥ ३० ॥
 हतो दुर्योधनः पापो राजस्य परिपथिकः ॥ दुःशांसनस्य रुधिरं पीतं विस्फुरतो मया ॥ ३१ ॥ वैरस्य गतमानृण्यं न स्मवाच्या विवक्षतां ॥ जित्वा मुक्तो द्रोणपुत्रो ब्रा
 ह्मणादौ रवेण च ॥ ३२ ॥ यशोस्य पतितं देवि शरीरं त्ववशेषितं ॥ वियोजितश्च मणिना भ्रंशितश्चायुधं भुवि ॥ ३३ ॥ द्रौपद्युवाच केवलानृण्यमांसास्मि
 गरुपुत्रो गुरुर्मम ॥ शिरस्येतं मणिं राजा प्रतिबध्नातु भारत ॥ ३४ ॥ तंगृहीत्वा ततो राजा शिरस्येवाकरोत्तदा ॥ गुरोरुच्छिष्टमित्येव द्रौपद्यावचनादपि ॥ ३५ ॥ त
 तो दिव्यं मणिं धरं शिरसाधारयन् प्रभुः ॥ शुश्रुभे स तदारजा स चंद्रद्विपर्वतः ॥ ३६ ॥ उत्तस्थौ पुत्रशोकात्ततः कृष्णामनस्विनी ॥ कृष्णां चापि महाबाहुः परिपत्रच्छ
 धर्मराट् ॥ ३७ ॥ इति श्रीमहाभारते सौमिके प० ऐषीके पर्वणि द्रौपदीसांत्वनायां षोडशोऽध्यायः ॥ १६ ॥ ॥ १७ ॥ वैशंपायन उवाच हतेषु सर्व
 सैन्येषु सौमिके तैरयैस्त्रिभिः ॥ शोचन् युधिष्ठिरो राजा दाशार्हमिदमब्रवीत् ॥ १ ॥ कथं नुरुणापापेन क्षुद्रेणाकृतकर्मणा ॥ द्रौणिना निहताः सर्वे मम पुत्रा महारथाः
 ॥ २ ॥ तथा कृतास्त्रिक्रान्ताः सहस्रशतयोधिनः ॥ ह्युपदस्यात्मजाश्चैव द्रोणपुत्रेण पातिताः ॥ ३ ॥ यस्य द्रोणो महेश्वासो न प्रादादाह वंमुखं ॥ निजघ्नैरथिनां त्रिषु
 धृष्टद्युम्नकथं नुसः ॥ ४ ॥ किं नु तेन कृतं कर्म तथा युक्तं न र्षभ ॥ यदेकः समरे सर्वानवधीन्नो गुरोः सुतः ॥ ५ ॥ श्रीभगवानुवाच नूनं स देवदेवानां भवरेभ्यश्च
 मय्ययं ॥ जगत्प्रशरणं द्रौणिकस्तेनावधीद्वहून् ॥ ६ ॥ प्रसन्नो हि महादेवो दद्यादमस्तामपि ॥ वीर्यं च गिरिशो दद्याद्येनेद्रमपि शातयेत् ॥ ७ ॥ वेदाहं हि महादेवं त
 त्त्वेन भारतर्षभ ॥ यानि वास्यपुराणानि कर्माणि विविधानि च ॥ ८ ॥

इति सौमिके पर्वणि षोडशोऽध्यायः ॥ १६ ॥ ॥ १७ ॥ ॥ १८ ॥ हतेषु च ॥ १ ॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥

॥ १८ ॥

॥ १६ ॥ इति सौमिके पर्वणि मैत्रेयः ॥ १७ ॥ ॥ १८ ॥ ॥ १९ ॥ तत इति ईश्वर इति रोधानानंतरं देवयुगे कृतयुगे विनापीश्वराराधनं प्रजाः स्वाभाविकैरेकशर्मदपादिभिः
कनकत्या अशुचम् अतितु देवयुगे निरीश्वरास्ताः केवलेन कर्मणैव फलसिद्धिश्च्छत्यो यज्ञमकल्पयन् ॥ १७ ॥ ॥ १८ ॥ रुद्र ईश्वरं यज्ञस्य फलदातारं ॥ ३ ॥ यो वा एतदक्षरं गार्थं विदित्वा स्वर्गो लोकप्रजनि जुहोति कदातप
स्तप्यतेऽतव देवास्तद्भवतीति श्रुतेरीश्वराराधनहीनो यज्ञोऽतवानित्येतद्वर्शयति आख्यायिका मुखेनैव सो कल्प्यमाने इत्यादिना साधनं यज्ञनाशकं ॥ ४ ॥ लोकयज्ञो लोकेषणा सर्वो भ्रांसाधुमेव जानात्विति प्रासना
रूपः क्रियायज्ञः गर्जाधानादिसंस्काररूपः गृहयज्ञः प्रलिसाध्याग्निहोत्रादिः पंचभूतनृयज्ञः पंचभूतानांगुणैः शब्दादिभिर्यानुणां प्रीतिस्तद्रूपः विषयजं सुखमित्यर्थः एतैरेव चतुर्भिर्यज्ञैः सर्वजंगत्सृष्टं ॥ ५ ॥ तत्रम
वमुक्त्वा ससक्रोधो जगाम विमना भवः ॥ गिरेर्मुजवंतः पादंतपस्तुं महातपाः ॥ २६ ॥ इति श्रीमहाभारते सौमिके प० ऐपिके पर्वणियुधिष्ठिररुष्णसंवादे
सप्तदशोऽध्यायः ॥ १७ ॥ ॥ १८ ॥ श्रीभगवानुवाच ततो देवयुगे तीते देवा वै समकल्पयन् ॥ यज्ञवेदप्रमाणेन विधिवद्युमीप्सवः ॥ १ ॥ कल्पयात्सुं
साधनानि हवींषि च ॥ भागार्हा देवताश्चैव यज्ञियं द्रव्यमेव च ॥ २ ॥ तावै रुद्रमजानंत्यो याथातंथ्ये न देवताः ॥ नाकल्पयंत देवस्य स्थाणो भ्रांगं नराधिप ॥ ३ ॥
सोऽकल्प्यमाने भागे तु कृत्वा सामखेमरैः ॥ ततः सांधनमन्विच्छन् नुरादौ ससर्ज ह ॥ ४ ॥ लोकयज्ञः क्रियायज्ञो गृहयज्ञः सनातनः ॥ पंचभूतनृयज्ञश्च जज्ञे
र्वमिदं जगत् ॥ ५ ॥ लोकयज्ञैर्नृयज्ञैश्च कपर्दी विदधे धनुः ॥ धनुः सृष्टमभूत्तस्य पंचकिष्कुप्रमाणतः ॥ ६ ॥ वषट्कारो भवज्यांतु धनुं षस्तस्य भारत ॥ यज्ञांगानि च
चत्वारितस्य संनहनेऽभवन् ॥ ७ ॥ ततः क्रुद्धो महादेवस्तदुपादाय कर्मुकं ॥ आजगामाथ तत्रैव यत्र देवः समीजिरे ॥ ८ ॥ तमात्त कर्मुकं दृष्ट्वा ब्रह्मचारिणमध्य
सं ॥ त्रिव्यये पृथिवी देवी पर्वताश्च चकंपिरे ॥ ९ ॥ नववौ पवनश्चैव नाग्निर्ज्वालवैधितः ॥ व्यभ्रमच्चापिसंविभ्रं दिवि नक्षत्रमंडलं ॥ १० ॥ नवभौभास्करश्चा
पिसोमः श्रीमुक्तमंडलः ॥ तिमिरेणाकुलं सर्वमाकाशं चाभवहृतं ॥ ११ ॥ अग्निभूतास्ततो देवा विषयान्न प्रजहिरे ॥ न प्रत्यभाच्च यज्ञः स देवतास्ये सिरेतया ॥ १२ ॥
ततः स यज्ञं विध्याथ रौद्रेण हृदि पत्रिणा ॥ अपक्रांतस्ततो यज्ञो मृगो भूत्वा सपावकः ॥ १३ ॥
ध्याय्योः शशोक्तयो र्यज्ञयोर्नाशार्थं प्रथमचरमयज्ञाभ्यां ईश्वरो धनुः कृतवान् किष्कुर्हस्तः पंचहस्तं पंचविषयप्रमाणं लोकवासनादेहवासनावशब्दादिविषयपंचकात्परतोनास्तीत्यर्थः ॥ ६ ॥ वषट्कारसंज्ञेन
गृहयज्ञेन ते उज्जवासने किचित्संकोचं गच्छत इति सतस्य वासनाद्वयरूपस्य धनुषो ज्यास्थानीयः यानितु यज्ञांगानि चत्वारि अर्थित्वं समर्थत्वं विद्वत्त्वं शास्त्रेण पर्युदुस्तत्वं चतानितस्य धनुषः लोकदेववासना रूपस्य सृच
विदात्तार्थं अभवन् ॥ ७ ॥ यतः यज्ञांगानि लोकेषणादौ विनियुक्तानि मूर्द्धस्ततो हेतोः महादेवः क्रुद्धो यज्ञं जघानेत्यादि स्पष्टार्थः ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ रौद्रेण अर्चकारेण दर्पणवाऽरुयेव्युत्पादनादिनां तेषां
पत्नी यज्ञात्पूर्व अपक्रांतं मूर्ध्नादिविदित्यज्ञेन त्यादिशशोकावात्म विविदिषास्यात् फलात् भष्टः ॥ १३ ॥

सौ. पर्व

१०

॥ १८ ॥

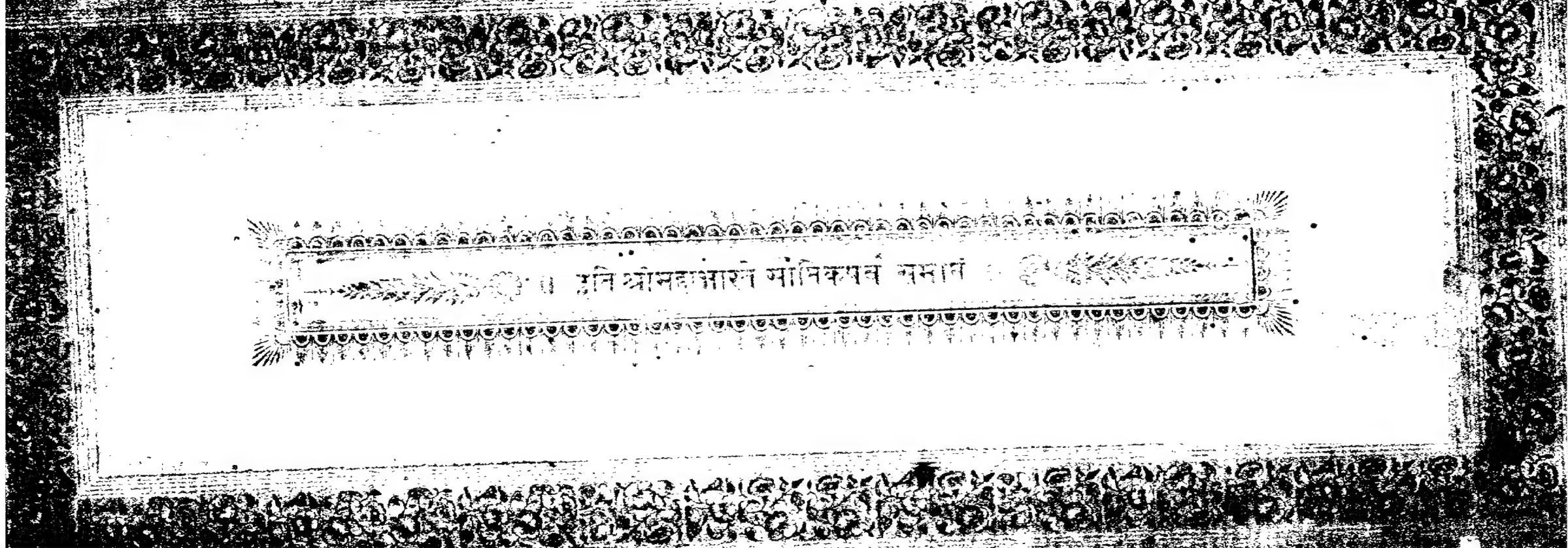
अपक्रांतेयज्ञेयज्ञकलेभुकेसतिवीसादीनप्राप्तये ॥ १४ ॥ अपक्रांतेयज्ञेयज्ञकलेभुकेसतिवीसादीनप्राप्तये
 अपक्रांतेयज्ञेयज्ञकलेभुकेसतिवीसादीनप्राप्तये ॥ १५ ॥ अयं कइति त्रिणिश्रवणमनननिदिध्यासनानिअंनिगमकानियस्यस्यभ्रेश्वरः सति
 मसुराणामो सुरानइन्द्रियाणि सज्ञानप्रत्यभात् मूढान्यभूवन् हेयोपादेयविवेकशून्यान्यभूवन् नित्यर्थः ॥ १५ ॥ अयं कइति त्रिणिश्रवणमनननिदिध्यासनानिअंनिगमकानियस्यस्यभ्रेश्वरः सति
 प्रसादोऽस्य बाहुकर्मकरणहेतु तथा भगस्यनेत्रे मनसः संकल्पौ अहमिदं करिष्ये इह मिदं करिष्ये इत्येवं रूपौ विहितप्रतिषिद्धरूपौ पूष्णो दशानान्वागिन्द्रियं स्थानानि मंत्राश्चेत्यर्थः एतानि सर्वाणि भूवन् इत्यादि
 सतुतेनैवरूपेण दिव्यं प्राप्य व्यराजत ॥ अन्वीयमानो रुद्रेण युधिष्ठिर न भस्तले ॥ १४ ॥ अपक्रांते ततो यज्ञे संज्ञानप्रत्यभात् सुरान् ॥ नष्टसंज्ञेषु देवेषु न प्राप्ताय त
 किंचन ॥ १५ ॥ अयं कः सवितुर्बाहू भगस्य नयने तथा ॥ पूष्णश्च दशानान् क्रुद्धो धनुःकोट्या व्यशातयत् ॥ १६ ॥ प्राद्रवंत ततो देवा यज्ञांगानि च सर्वशः ॥ केचित्त
 त्रैव पूर्णतोगता सव इवाभवन् ॥ १७ ॥ सतु विद्राव्य तत्सर्वशितिकंठोऽवहस्य च ॥ अवष्टभ्य धनुष्कोटिरुरोध विबुधांस्ततः ॥ १८ ॥ ततो वाग्मरैरुक्ता ज्यमत्स्य धनु
 षोच्छिनत् ॥ अयतत्सहसाराजं शिच्छन्नज्यं विस्फुरद्भनुः ॥ १९ ॥ ततो विधनुष देवा देवश्रेष्ठमुपागमन् ॥ शरणं सहयज्ञेन प्रसादं चाकरोत्सुः ॥ २० ॥ ततः प्रस
 न्नो भगवान् स्थाप्य कोपं जलाशये ॥ सजलं पावको भूत्वा शोषयत्यनिशं प्रभो ॥ २१ ॥ भगस्य नयने चैव बाहू च सवितुस्तथा ॥ प्रादात्पूष्णश्च दशानान्पुनर्यज्ञांश्च
 पांडव ॥ २२ ॥ ततः सुस्थमिदं सर्वं भूवपु नरेव हि ॥ सर्वाणि च हवींष्यस्य देवा भागमकल्पयन् ॥ २३ ॥ तस्मिन् क्रुद्धेऽभवत्सर्वमंसुस्थं भुवनं प्रभो ॥ प्रसन्नोऽपु
 नः सुस्थं प्रसन्नोऽस्य च वीर्यवान् ॥ २४ ॥ ततस्ते निहताः सर्वे तव पुत्रां महारथाः ॥ अन्ये च बहवः शूराः पांचालस्य पदानुगाः ॥ २५ ॥ नतन्मनसि कर्त्तव्यं न त्रततः प्रो
 णि नारुतं ॥ महादेव प्रसादेन कुरुकार्यमनंतरं ॥ २६ ॥ इति श्रीमहाभारतेशतसाहस्र्यां संहितायां वैयसिक्यां सौप्तिकैषीकपर्वणि अष्टादशोऽध्यायः ॥ १८ ॥
 ऐषीकपर्वसमाप्तं पर्वद्वयमिदं संलग्नं ॥ ७३ ॥ ॥ ७३ ॥ अस्यानंतरं स्त्रीपर्वं भविष्यति तस्यायमाद्यः श्लोकः जनमेजय उवाच . हते दुर्योधने चैव हते
 सैन्ये च सर्वशः ॥ घृतराष्ट्रो महाराज श्रुत्वा किमकरोन्मुने ॥ १ ॥ पूर्वोक्तया लोकेषणया देहेषणया व्यशतयत् ॥ १६ ॥ १७ ॥ एवं यज्ञेन श्रेष्ठे पि धनुष्कोटिमपि पु
 ण्याभावात् पूर्वोक्तां रुरोधततो लोकदेहयोरपिरंजनं कुण्ठितमभूदित्यर्थः ॥ १८ ॥ ततोऽमरैरुक्ता वाक् विविदिंषं तियज्ञेनेति पूर्वोक्ता देवाणी ज्यांश्रोतयज्ञरूपां धनुषः पूर्वोक्तवासात्नाह्यात्मकात् अच्छिनत् दूरीचका
 र निष्कामं ईश्वरप्रीत्यर्थं यज्ञकारितवतीत्यर्थः ॥ १९ ॥ विधनुषं काम्यकर्महीनं देवं आत्मानं देवा इन्द्रियाणि उपागमन् चित्तशुद्ध्यतिशयात् आत्मवश्यान्यभूवन् ततश्च ईश्वरस्यै शरणीकृतः प्रसन्नो भूत् ॥ २० ॥ कोपे
 र्जस्तमो रूपं जलाशये मूढचित्ते ॥ २१ ॥ ततः सात्त्विको यज्ञः प्रवृत्तइत्याह भगस्येति पूर्ववदर्थः ॥ २२ ॥ सर्वाणि हवींषिसर्वाणिकर्माणि ईश्वरार्पितान्येवाकुर्वन् नित्यर्थः ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥ २६ ॥ इति सौप्तिके पर्वणि नैलकंठी मे भरत भावदीपे अष्टादशोऽध्यायः ॥ १८ ॥ ॥ ७३ ॥ ॥ ७३ ॥ ॥ ७३ ॥ ॥ ७३ ॥

॥१९॥

सौ.क.

१०

इदं सौमिकपर्व मुंबय्याख्यराजधान्यां गणपतरुष्णाजीत्यभिधानां मुद्रायंत्रालये मुद्रितं शकाब्दाः १७८४

॥ इति श्रीमहाभारते मोनिकपर्व समाप्त ॥

अथ श्रीमहाभारते स्त्रीपर्व प्रारभ्यते

श्रीगणेशायनमः ॥ एतच्चदृष्ट्याशोकोनकर्तव्यइत्युक्तं लोकदृष्ट्यापिसनकार्यइत्याह हतेदुर्योधनेचैवेत्यादिना व्यायेनैकेन ॥ १ ॥ २ ॥ अन्योन्यकारितात्यांइवानांगर्भेब्रह्मशिरोखंपनत्वितिअश्वत्थाम्ना
 शापोदत्तः सहस्रवर्षाणिगलत्कुष्ठोभविष्यसीत्यश्वत्थाम्नःरुष्णेनशापोदत्तइत्यर्थः ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥ शून्याराजभिर्हीना केवलाउपरतोत्सवा ॥ ७ ॥ आनुपूर्व्येणेति आदौहतानांआदावेवपश्चात्थम्
 श्रीगणेशायनमः ॥ नारायणंनमस्कृत्यनरंचैवनरोत्तमं ॥ देवींसरस्वतींचैवततो जयमुदीरयेत् ॥ १ ॥ जनमेजयउवाच हतेदुर्योधनेचैवहतेसैन्येचसर्व
 शः ॥ धृतराष्ट्रोमहाराजश्रुत्वाकिमकरोन्मुने ॥ १ ॥ तथैवकौरवोराजाधर्मपुत्रोमहामनाः ॥ रूपप्रभृतयश्चैवकिमकुर्वतत्रयः ॥ २ ॥ अश्वत्थाम्नःश्रुतंकर्मशा
 पादन्यान्यकारितात् ॥ वृत्तांतमुत्तरं ब्रूहि यद्भापतसंजयः ॥ ३ ॥ वैशंपायनउवाच हतेपुत्रशतेदीनंछिन्नशाखमिवद्रुमं ॥ पुत्रशोकाभिसंतमंधृतराष्ट्रं
 महीपतिं ॥ ४ ॥ ध्यानमूकत्वमापन्नंचितयासमभिपुतं ॥ अभिगम्यमहाराजसंजयोवाक्यमब्रवीत् ॥ ५ ॥ किंशोचसिमहाराजनास्तिशोकसहायता ॥ अक्षौ
 हिण्योहताश्चाष्टौदशचैवविशांपते ॥ ६ ॥ निर्जनेयंवसुमतीशून्यासंप्रतिकेवला ॥ नानादिग्भ्यःसमागम्यनानादेश्यानराधिपाः ॥ ७ ॥ सहैकवपुत्रेणसर्वेवै
 निधनंगताः ॥ पितृणांपुत्रपौत्राणांज्ञातीनांसुहृदांतथा ॥ गुरूणांचानुपूर्व्येणप्रेतकार्याणिकारय ॥ ८ ॥ वैशंपायनउवाच तच्छ्रुत्वाकरुणंवाक्यंपुत्रपौ
 त्रवधादितः ॥ पपातभुविदुर्धर्षोवाताहतइवद्रुमः ॥ ९ ॥ धृतराष्ट्रउवाच हतपुत्रोहतामात्याहनसर्वसुहृज्जनः ॥ दुःखंनूनंभविष्यामिविचरन्पृथिवीमि
 मां ॥ १० ॥ किंनुबंधुविहीनस्यजीवितेनममाद्यवै ॥ लूनपक्षस्यइवमेजराजीर्णस्यपक्षिणः ॥ ११ ॥ हृतराज्याहतबंधुर्हतक्षुश्वेतया ॥ नभ्राजिष्येमहाप्राज्ञ
 क्षीणरश्मिर्वांशुमान् ॥ १२ ॥ नरुतंसुहृदांवाक्यंजामदग्न्यस्यजल्पतः ॥ नारदस्यचदेवर्षेःरुष्णद्वैपायनस्यच ॥ १३ ॥ संभामध्येतुरुष्णंनयच्छ्रेयोभिहितं
 मम ॥ अलंवेरेणतेराजन्पुत्रःसंगृह्यतामिति ॥ १४ ॥ तच्चवाक्यमरुत्वाहंभृशंतप्यामिदुर्मतिः ॥ नहिश्रंतास्मिभीष्मस्यधर्मयुक्तंप्रभापितं ॥ १५ ॥ दुर्योधनस्य
 चतथावृषस्येव नर्दतः ॥ दुःशासनवधंश्रुत्वाकर्णस्यचविपर्ययं ॥ १६ ॥ द्रोणंसूर्योपरागंचहृदयंमेविदीर्यते ॥ नस्मराम्यात्मनःकिंचित्पुरासंजयदुष्कृतं ॥
 १७ ॥ यस्यदंफलमद्येहमयामूढेनभुज्यते ॥ नूनंव्यपकृतंकिंचिन्मयापूर्वंपुजन्मसु ॥ १८ ॥ येनमांदुःखभागेपुधाताकर्मसुयुक्तवान् ॥ परिणामश्रवणसंश्रु
 र्वबंधुक्षयश्रमे ॥ १९ ॥ सुहृन्मित्रविनाशश्चदेवयोगादुपागतः ॥ कोन्यास्तिदुःखिततरामतो न्योहिपुमान्भुवि ॥ २० ॥

नांपश्चादेवेतिपौर्वापर्येणप्रेतानांपरेतानां
 कार्याणिपारलौकिकानिकर्माणि ॥ ८ ॥ ९ ॥ दुःखंयथास्यात्तथाभविष्यामि ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ श्रोतस्मिंश्रुतंवानस्मि ॥ १५ ॥ विपर्ययंविनाशं ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥

तन्मामिति अद्यैवप्राणत्यागंकरिष्यामीत्यर्थः ॥ २१ ॥ वितन्वतःविरचयतः ॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥ अदत्तेतिच्छेदः ॥ २६ ॥ २७ ॥ शल्यश्चमंत्रातिपूर्वेणान्वयः ॥ २८ ॥ २९ ॥ ३० ॥ ब्रुव
 तन्मामद्यैवपश्यंतुपांडवाःसंशितव्रताः ॥ विद्वतंब्रह्मलोकस्यदीर्घमध्वानमास्थितां ॥ २१ ॥ वैशंपायनउवाच तस्यलालप्यमानस्यबहुशोकंवितन्वतः ॥
 शोकापहंनरेन्द्रस्यसंजयोवाक्यमब्रवीत् ॥ २२ ॥ शोकंराजन्यपनुदश्रुतास्तेवेदनिश्चयाः ॥ शाम्नागमाश्चविविधाद्वेभ्योनृपसत्तम ॥ २३ ॥ संजयेपुत्रशो
 कार्तेयदूचुर्मुनयःपुरा ॥ यथायौवनजंदर्पमास्थितेतेसुतेनृप ॥ २४ ॥ नत्वयासुहृदांवाक्यंब्रुवतामवधारितं ॥ स्वार्थश्चनरुतःकश्चिद्बुद्धेनफलगृह्णिना ॥ २५ ॥
 असिनैवैकधारेणस्वबुद्ध्यातुविचेष्टितं ॥ प्रायशोऽदत्तसंपन्नाःसततंपर्युपासिताः ॥ २६ ॥ यस्यदुःशासनोमंत्रीराधेयश्चदुरात्मवान् ॥ शकुनिश्चैवदुष्टात्माचि
 त्रसेनश्चदुर्मतिः ॥ २७ ॥ शल्यश्च्येनवैसर्वंशल्यभूतंरुतंजगत् ॥ कुरुवृद्धस्यभीष्मस्यगांधार्याविदुरस्यच ॥ २८ ॥ द्रोणस्यचमहाराजरूपस्यचशरद्वतः ॥ रु
 ष्णस्यचमहाबाहोनारदस्यचधमतः ॥ २९ ॥ ऋषीणांचतथान्येषांव्यासस्यामिततेजसः ॥ नरुतंतेनवचनंतवपुत्रेणभारत ॥ नधर्मःसकृतःकश्चिन्नित्ययुद्धम
 भीप्सता ॥ ३० ॥ अल्पबुद्धिरहंकारीनित्ययुद्धमितिब्रुवन् ॥ क्रूरोदुर्मर्षणोनित्यमसंतुष्टश्चवीर्यवान् ॥ ३१ ॥ श्रुतवानस्मिमेधावीसत्यवांश्चैवनित्यदा ॥ नमु
 त्यंतीदृशाःसंतोबुद्धिमंतोभवादृशाः ॥ ३२ ॥ नधर्मःसकृतःकश्चित्तवपुत्रेणमारिष ॥ क्षपिताःक्षत्रियाःसर्वेशत्रूणांवर्धितंयशः ॥ ३३ ॥ मध्यस्थोहित्वमप्यासी
 र्नक्षमंकिंचिदुक्तवान् ॥ दुर्धरेणत्वयाभारस्तुलयानसमंधृतः ॥ ३४ ॥ आदावेवमनुष्येणवर्तितव्यंयथाक्षमं ॥ यथानातीतमर्थवैपश्चात्तापेनयुज्यते ॥ ३५ ॥
 पुत्रगृह्यात्वयाराजन्प्रियंतस्यचिकीर्षितं ॥ पश्चात्तापमिमंप्राप्तो नत्वंशोचितुमर्हसि ॥ ३६ ॥ मधुयःकेवलंदृष्ट्वाप्रपातंनानुपश्यति ॥ सभ्रष्टोमधुलोभेनशोचत्ये
 वंयथाभवान् ॥ ३७ ॥ अर्थान्नशोचन्प्राप्तोतिनशोचन्विदतेफलं ॥ नशोचन्श्रियमाप्नोतिनशोचन्विदतेपरं ॥ ३८ ॥ स्वयमुत्पादयित्वाग्निं वस्त्रेणपरिवेष्टयन् ॥
 दद्यमानोमनस्तापंभजतेनसंपंडितः ॥ ३९ ॥ त्वयैवससुतेनायंवाक्यवायुसमीरितः ॥ लोभाज्येनचसंसिक्तोज्वलितःपार्थपावकः ॥ ४० ॥ तस्मिन्समिद्धेपति
 ताःशलभाइवतेसुताः ॥ तान्वैशराग्निनिर्दग्धान्त्वंशोचितुमर्हसि ॥ ४१ ॥ यच्चाश्रुपातात्कलिलंवदनंवहसेनृप ॥ अशास्त्रदृष्टमेतद्धिनप्रशंसंतिपंडिताः ॥ ४२ ॥
 विस्फुलिगाइवत्येतान्दहंतिकिलमानवान् ॥ जहीहिमन्युंबुद्ध्यावैधारयात्मानमात्मना ॥ ४३ ॥ न्दुर्योधनआसीदितिशेषः ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ ३३ ॥ ३४ ॥ ३५ ॥ ३६ ॥ प्रपातंपर्व
 तापाङ्कशं ॥ ३७ ॥ परमोक्षं ॥ ३८ ॥ ३९ ॥ ४० ॥ ४१ ॥ ४२ ॥ दहंतिशोकाइत्यर्थान् मन्युर्देव्यं मन्युर्देव्येकतौक्रुधिइत्यमरः आत्मानंचिसंआत्मनाधैर्येणधारय प्राणान्मात्याक्षीरित्यर्थः ॥ ४३ ॥

॥ ४४ ॥ इतिस्त्रीपर्वणिनैलकंठीयेभारतभावदीपेप्रथमोऽध्यायः ॥ १ ॥ ॥ ७ ॥ ततइति ॥ १ ॥ एषामरणांता अतउत्तिष्ठशोकंत्यज ॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥ भावांतरमभावोहि
 कयाचिन्नुव्यपेक्षयेतिन्यायेनकल्मषप्रपंचस्याभावोब्रह्मतदादीनि भावोनामरूपात्मकतातन्मध्यानि तथाऽभावनिधनानीति तथाच आदावन्तेचयन्नास्तिवर्तमानेपितत्तयेतिन्यायेनमध्येप्यभावभूतानां
 वैशंपायनउवाच एवमाश्वासितस्तेनसंजयेनमहात्मना ॥ विदुरोभूयएवाहबुद्धिपूर्वंपरंतपः ॥ ४४ ॥ इतिश्रीमहाभारतस्त्रीपर्वणिजलप्रदानिकप० विशो
 ककरणेप्रथमोऽध्यायः ॥ १ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ वैशंपायनउवाच ततोमृतसमैर्वाक्यैर्लर्हादयन्पुरुषर्षभ ॥ वैचित्रवीर्यविदुरोयदुवाचनिबोधतत् ॥
 ॥ १ ॥ विदुरउवाच उत्तिष्ठराजन्किंशेषेधारयात्मानमात्मना ॥ एषावैसर्वसत्वानांलोकेश्वरपरागतिः ॥ २ ॥ सर्वेक्षयांतान्निचयाःपतनांताःसमुच्छ्रयाः ॥
 संयोगाविप्रयागांतामरणांतंचजीवितं ॥ ३ ॥ यदाशूरंचभीरुंचयमःकर्षतिभारत ॥ तंकिंनयोत्स्यंतिहितेक्षत्रियाःक्षत्रियर्षभ ॥ ४ ॥ अयुध्यमानोघियते
 युध्यमानश्चजीवति ॥ कालंप्राप्यमहाराजनकश्चिदतिवर्तते ॥ ५ ॥ अभावादीनिभूतानिभावमध्यानिभारत ॥ अभावनिधनान्येवतत्रकापरिदेवना ॥ ६ ॥
 नशोचन्मृतमन्वेतिनशोचन्घ्नियतेनरः ॥ एवसांसिद्धिकेलोकेकिमर्थमनुशोचसि ॥ ७ ॥ कालःकर्षतिभूतानिसर्वाणिविविधान्युत ॥ नकालंस्यप्रियःकश्चिन्न
 द्वेष्यःकुरुसत्तम ॥ ८ ॥ यथावायुस्तृणाग्राणिसंवर्तयति सर्वशः ॥ तथाकालवशंयांतिभूतानिभरतर्षभ ॥ ९ ॥ एकसार्थप्रयातानांसर्वेषांतत्रगामिनां ॥ यस्यका
 लःप्रयात्यग्रेतत्रकापरिदेवना ॥ १० ॥ नचाप्येतादृशान्युद्धेराजन्शोचितुमर्हसि ॥ प्रमाणंयदिशास्त्राणिगतास्तेपरमांगतिं ॥ ११ ॥ सर्वेस्वाध्यायवंतोहिसर्वे
 चचरितव्रताः ॥ सर्वेचाभिमुखाःक्षीणास्तत्रकापरिदेवना ॥ १२ ॥ अदर्शनादापत्तिताःपुनश्चादर्शनंगताः ॥ नैतेतवनतेपांत्वंतत्रकापरिदेवना ॥ १३ ॥ हतोपि
 लभतेस्वर्गंहत्वाचलभतेयशः ॥ उभयंनोबहुगुणंवास्तिनिष्फलतारणे ॥ १४ ॥ तेषांकामदुघान्त्यलोकानिद्रःसंकल्पयिष्यति ॥ इंद्रस्यातिययोत्येतेभवंतिभरत
 र्षभ ॥ १५ ॥ नयज्ञैर्दक्षिणावद्भिर्नतपोभिर्नविद्यया ॥ स्वर्गंयांतितयामर्त्यायथांशूरारणेहताः ॥ १६ ॥ शरीराग्निषुशूराणांजुहुवुस्तेशराहुतीः ॥ ह्यमानान्शरां
 श्रैवसेहुस्तेजस्विनामियः ॥ १७ ॥ एवराजंस्तवाचक्षेस्वर्ग्यंपथानमुत्तमं ॥ नयुद्धादधिकंकिंचित्क्षत्रियस्येहविद्यते ॥ १८ ॥
 तेषांस्वमेपुप्रतीयमानानामिवनाशेव्यर्थःशोकइत्यर्थः ॥ ६ ॥ सांसिद्धिकेस्वभावसिद्धे ॥ ७ ॥ ८ ॥ संवर्तयतिस्ववशंनयति ॥ ९ ॥ तत्रगामिनांपरत्रगमनशीलानांयस्यकाल उच्यतेःसोपेप्रयाति
 ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ अदर्शनादज्ञानात् ॥ १३ ॥ नोऽस्माकंक्षत्रियाणां ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥ आचक्षेकक्षयामि ॥ १८ ॥

॥ १९ ॥ दीर्घमध्वानमास्थितं मां पां हवा अद्यैव पश्यंतु इत्युक्तं तत्राह आत्मानमिति कार्यदेहं कार्यमित्यपि पाठः ॥ २० ॥ ३१ ॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥ जानपदिकं सर्वसाधारणं अभावेन मरणेन क्षत्रियास्ते महात्मानः शूराः समिति शोभनाः ॥ आशिषः परमाः प्राप्ता न शोच्याः सर्व एव हि ॥ १९ ॥ आत्मानमात्मना श्वास्यमांशुचः पुरुषर्षभ ॥ नाद्यशोकाभि भूतस्त्वं कायमुत्सृष्टुमर्हसि ॥ २० ॥ मातापितृसहस्राणि पुत्रदारशतानि च ॥ संसारेष्वनुभूतानिकस्यते कस्य वा वयं ॥ २१ ॥ शोकस्थानसहस्राणि भयस्थान शतानि च ॥ दिवसं दिवसे मृढमाविशंति न पंडितं ॥ २२ ॥ न कालस्य प्रियः कश्चिन्नद्वेष्यः कुरुसत्तम ॥ न मध्यस्थः क्वचित्कालः सर्वकालः प्रकर्षति ॥ २३ ॥ कालः पचति भूतानि कालः संहरते प्रजाः ॥ कालः सुमेधुजागर्तिकालो हि दुरतिक्रमः ॥ २४ ॥ अनित्यं यौवनं रूपं जीवितं द्रव्यसंचयः ॥ आरोग्यं प्रियसंवासो गृह्येदे पुनपंडितः ॥ २५ ॥ न जानपदिकं दुःखमेकः शोचितुमर्हसि ॥ अप्यभावेन युज्येत तच्चास्य न निवर्तते ॥ २६ ॥ अशोचन्नतिकुर्वीत यदि पश्येत्पराक्रमं ॥ भौषज्य मनहुः स्वस्य यदेतन्नानुचितयेत् ॥ २७ ॥ चिंत्यमानं हिन्येति भूयश्चापि प्रवर्धते ॥ अनिष्टसंप्रयोगाच्च विप्रयोगाद्यियस्य च ॥ २८ ॥ मानुषा मानसैर्दुःखैर्दुःखं ते चाल्पबुद्धयः ॥ नार्थानधर्मानसुखं यदेतदनुशोचसि ॥ २९ ॥ न च नापैतिकार्यार्थात्रिवर्गाच्चैव हीयते ॥ अन्यामन्यां धनवस्थां प्राप्य वैशेषिकीं नराः ॥ असं तुष्टाः प्रमुह्यंति संतोषं यांति पंडिताः ॥ ३० ॥ प्रज्ञयामानसं दुःखं हन्याच्छारीरमौषधैः ॥ एतद्विज्ञानसामर्थ्यं न बालैः समतामियात् ॥ ३१ ॥ शयानं चानुशंते हि तिष्ठंतं चानुतिष्ठति ॥ अनुधावति धावंतं कर्म पूर्वकृतं नरं ॥ ३२ ॥ यस्यां यस्यामवस्थायां यत्करोति शुभाशुभं ॥ तस्यां तस्यामवस्थायां तत्फलं समुपाश्रुते ॥ ३३ ॥ येन येन शरीरेण यद्यत्कर्म करोति यः ॥ तेन तेन शरीरेण तत्फलं समुपाश्रुते ॥ ३४ ॥ आत्मैव ह्यात्मनो बंधुरात्मैव रिपुरात्मनः ॥ आत्मैव ह्यात्मनः साक्षी कृतस्या पकृतस्य च ॥ ३५ ॥ शुभेन कर्मणा सौख्यं दुःखं पापेन कर्मणा ॥ कृतं भवति सर्वत्र नाकृतं विद्यते क्वचित् ॥ ३६ ॥ न हि ज्ञानविरुद्धेषु बहूपायेषु कर्मसु ॥ मूलघाति पुसज्जंतु बुद्धिमंतो भवद्दिधाः ॥ ३७ ॥ इति श्रीमहाभारते स्त्रीपर्वणि जलप्रदानिकप० धृतराष्ट्रविशोककर्मणो द्वितीयोऽध्यायः ॥ २ ॥ ॥ ७३ ॥ ॥ ७३ ॥ ॥ २ ॥

तच्छुःखं च ॥ २६ ॥ २७ ॥ २८ ॥ २९ ॥ कार्यार्थान्नापैतीति न अपित्वपैत्येव ॥ ३० ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ अवस्थायां यौवनादिरूपयां ॥ ३३ ॥ येनेति स्थूलेन देहेन कृतं तत्तेनैव भुज्यते मनःकृतं चेत्तेनैव भुज्यते स्वमादौ ॥ ३४ ॥ अपकृतस्यायथार्थस्य ॥ ३५ ॥ ३६ ॥ मूलं शरीरं ॥ ३७ ॥ इति स्त्रीपर्वणि नैलकंठीये भारतभावादीपे द्वितीयोऽध्यायः ॥ २ ॥ ॥ ७३ ॥ सुभाषितैरिति ॥ १ ॥

॥ २ ॥ शांतिचित्तस्योपरति ॥ ३ ॥ शांतौहेतुर्लोकस्य अशाश्वतत्वज्ञानमित्याह अशाश्वतमिति ॥ ४ ॥ यदेति पितृवनंमृत्युं ॥ ५ ॥ यदिमरणमात्राद्विमुच्यतेतर्हिदेहशोषणं किमर्थंक्रियतइत्याह निर्मा
सैरिति तत्रपरलोके तेषामृतानां परेतपस्विनः तस्मान्मरणानंतरमपि विषमगतिरस्येवेत्यर्थः ॥ ६ ॥ येनहेतुना अदृष्टरूपेणकुलेनरूपेणच विशेषणंप्राप्तोति सोदृष्टरूपोहेतुः सर्वत्रकार्येस्तीतिपूर्वकर्माधीने

अनिष्टानांचसंसर्गादिष्टानांचविसर्जनात् ॥ कथंहिमानसैर्दुःखैः प्रमुच्यंतेतुपंडिताः ॥ २ ॥ विदुरउवाच यतोयतोमनोदुःखात्सुखाद्वाविप्रमुच्यते ॥ त
तस्ततो नियम्यैतच्छांतिंविंदेतवैबुधः ॥ ३ ॥ अशाश्वतमिदं सर्वं चिंत्यमानं नरर्षभ ॥ कदलीसन्निभोलोकः सारोत्थस्यनविद्यते ॥ ४ ॥ यदाप्राज्ञाश्रममृदाश्रयन
वंतोथनिर्धनाः ॥ सर्वेपितृवनंप्राप्यस्वपंतिविगतज्वराः ॥ ५ ॥ निर्मासैरस्थिभूयिष्ठैर्गात्रैः स्यायुनिबंधिभिः ॥ किंविशेषंप्रपश्यंति तत्रतेषांपरेजनाः ॥ ६ ॥ येन
प्रत्यवगच्छेयुः कुलरूपविशेषणं ॥ कस्मादन्योन्यमिच्छंतिविप्रलब्धधियोनराः ॥ ७ ॥ गृहाणीवहिमर्त्यानामाद्दुर्देहानिपंडिताः ॥ कालेनविनियुज्यंतसत्वमे
कंतुशाश्वतं ॥ ८ ॥ यथाजार्णमंजीर्णवावस्रंत्यक्तातुपूरुषः ॥ अन्यद्रोचयतेवस्त्रमेवंदेहाः शरीरिणां ॥ ९ ॥ वैचित्रवीर्यसाध्यंहिदुःखंवायदिवसुखं ॥ प्राप्नुवंती
हभूतानिस्वरुतेनैवकर्मणा ॥ १० ॥ कर्मणाप्राप्यतेस्वर्गः सुखंदुःखंचभारत ॥ ततोवहति तंभारमवशः स्वशोपिवा ॥ ११ ॥ यथाचमृन्मयंभांडिंचक्रूरुद्विप
द्यते ॥ किंचित्प्रक्रियमाणं वांरुतमात्रमथापिवा ॥ १२ ॥ छन्नंवाप्यवरोप्यंतमवतीर्णमथापिवा ॥ आर्द्रंवाप्यथवाशुष्कंपच्यनानमथापिवा ॥ १३ ॥ उत्तार्य
माणमापाकाद्बुद्धृतंचाधिभारत ॥ अथवापरिभृज्जंतमेवंदेहाः शरीरिणां ॥ १४ ॥ गर्भस्थोवाप्रसूतोवाप्यथवादिवसांतरः ॥ अर्धमांसगतोवापिमासमाग्रगतो
पिवा ॥ १५ ॥ संवत्सरगतोवापिद्विसंवत्सरएववा ॥ यौवनस्थोथमध्यस्थोवृद्धोवापि विपद्यते ॥ १६ ॥ प्राक्कर्मभिस्तुभूतानि भवंति न भवंति च ॥ एवंसांसिद्धि
केलोके किमर्थमनुतप्यसे ॥ १७ ॥ यथातुसलिलं राजन्क्रीडार्थमनुसंतरत् ॥ उन्मज्जेच्चनिमज्जेच्च किंचित्सत्त्वं नराधिप ॥ १८ ॥ एवंसंसारगहंने उन्मज्जननिम
ज्जने ॥ कर्मभोगेनवध्यंतेक्लिश्यंतेचाल्पबुद्धयः ॥ १९ ॥ येतुप्राज्ञाः स्थिताः सत्त्वेसंसारेस्मिन्हितैपिणः ॥ समागमज्ञाभूतानांतियांतिपरमांगतिं ॥ २० ॥ इति
श्रीमहाभारतस्त्रीपर्वणिजलप्रदानिक्रप० विशोककरणे तृतीयोऽध्यायः ॥ ३ ॥

॥ ७३ ॥

॥ ७३ ॥

पुपुत्रादिसंयोगवियोगेषुनशोकादिकंयुक्तमितिभावः ॥ ७ ॥ सत्त्वंलिङ्गशरीरं शाश्वतंमोक्षपर्यंतंस्थायित्वात् ॥ ८ ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ अवरोप्यंतंअवरोप्यमाणं ॥ १३ ॥ आपाकात्कुलालरु
तान्पात्रपाककूटात् ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ इतिस्त्रीपर्वणिनैलकंठीयेभारतभावदीपेऽध्यायः ॥ ३ ॥ ॥ ७३ ॥ ॥ ७३ ॥

मःभा.टी.

॥३॥

कथमिति ॥ १ ॥ जन्मप्रभृतिशुक्रशोणितसंयोगादारभ्य क्रियागर्भवद्विरूपा उपलक्ष्यते कलिलंशुक्रशोणितसंयोगः एकरात्रोप्रितं कलिलं भवति पंचरात्राद्बुद्ध्यादिशास्त्राद्गम्यते तत्र कलिलेव सप्ते जीवइति शेषः किंचिदंतरं पूर्वदिनापेक्षया तद्व्यवस्थाभेदेन अल्पेन परिमाणान्तरेण ॥ २ ॥ पंचमेमासे अतीते अक्यवा भित्ते पिडेवासं चैतन्यस्याविर्भावं अकल्पयत् पूर्वं चैतन्यसत्तामात्रं पंचमेतीते तुषष्ठे आविर्भावइति विशेषः ततः सदशमासाभ्यंतरे संपूर्णो गर्भो जायते ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥ तस्माद्योनिद्वारात् संसारात् संसारं प्राप्य ॥ ६ ॥ ७ ॥ संगः विषयसंगः स्वादुर्येषां तैः ॥ ८ ॥ ९ ॥ यद्यपि मूढः पापं नावैति तथापि ध्यानपरिनिष्ठितास्तस्तथैव

धृतराष्ट्र उवाच कथं संसारगहनं विज्ञेयं वदतां वर ॥ एतदिच्छाम्यहं श्रोतुं तत्त्वमाख्याहि पृच्छतः ॥ १ ॥ विदुर उवाच जन्मप्रभृतिभूतानां क्रियां सर्वोपलक्ष्यते ॥ पूर्वमेवेह कलिलेव सते किंचिदंतरं ॥ २ ॥ ततः संपंचमेऽतीते मासे वासमकल्पयत् ॥ ततः सर्वांगसंपूर्णो गर्भो वै सतु जायते ॥ ३ ॥ अमध्यमध्येव सति मांसशोणितलेपने ॥ ततस्तु वायुवेगेन ऊर्ध्वपादोत्थयः शिराः ॥ ४ ॥ योनिद्वारमुपागम्य बहून्क्लेशान् सृच्छति ॥ योनि संपीडनाच्चैव पूर्वकर्मभिरन्वितः ॥ ५ ॥ तस्मान्मुक्तः संसारात् न्यान्पश्यत्युपद्रवान् ॥ ग्रहास्तमनुगच्छंति सारमेया इवामिषं ॥ ६ ॥ ततः प्राप्नोत्तरे काले व्याधयश्चापितं तथा ॥ उपसर्पति जीवंतं वध्यमानं स्वकर्मभिः ॥ ७ ॥ तं वद्धमिन्द्रियैः पाशैः संगस्वादुभिरावृतं ॥ व्यसना न्यपिवर्तते विविधानि नराधिप ॥ ८ ॥ वध्यमानश्चैतर्भूयो नैव तृप्तिमुपैत्तिसः ॥ तदा नावैति त्रैवायं प्रकुर्वन्साध्वसाधुवा ॥ ९ ॥ तथैव परिरक्षंति ये ध्यानपरिनिष्ठिताः ॥ अयं न बुध्यते तावद्यमलोकमथागतं ॥ १० ॥ यमदूतैर्विकृष्यंश्च मृत्सुं कालेन गच्छति ॥ वाग्धीनस्य च यन्मात्रमिष्टानि पृच्छतं मुखे ॥ भूय एवात्मनात्मानं वध्यमानमुपेक्षते ॥ ११ ॥ अहो विनिरुतो लोको लोभेन च वशीरुतः ॥ स्त्रेभक्तौ धभयोन्मत्तो नात्मानमवबुध्यते ॥ १२ ॥ कुलीनत्वे चरमते दुष्कुलीनान्विकुत्सयन् ॥ धनदर्पेण हृषश्च दरिद्रान्परिकुत्सयन् ॥ १३ ॥ मूर्खानिति परानाहनात्मानं समवेक्षते ॥ दोषान्क्षिपति चान्येषां नात्मानं शास्तुमिच्छति ॥ १४ ॥ यदा प्राज्ञाश्च मूर्खाश्च धनवन्तश्च निर्धनाः ॥ कुलीनाश्चाकुलीनाश्च मानिनोऽप्यमानिनः ॥ १५ ॥ सर्वे पितृवनं प्राप्ताः स्वपंति विगतत्वचः ॥ निर्मांसैरस्थिभूयिष्ठैर्गात्रैः स्नायुनिबंधनैः ॥ १६ ॥ विशेषं न प्रपश्यंति तत्र तेषां परे जनाः ॥ येन प्रत्यवगच्छेयुः कुलं रूपविशेषणं ॥ १७ ॥

यथाशास्त्रं आत्मानं परिरक्षत्येव ॥ १० ॥ तस्यैवं यमदूतैर्नीयमानस्य वाग्धीनस्य सर्वेन्द्रियविकलस्य यन्मात्रं यत्किंचिदिष्टानि पृच्छन्त्येषां पंतं मुखे प्रथमं कृतं भवति तत्रापि पुण्यफलं भुंजानो विषयेषु योगात् आत्मानं वध्यमानं गर्भवासादिनायात्यमानं उपेक्षते न तु स्वहितं कामयते ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ विगतत्वचः आच्छाद नहीनाः ॥ १६ ॥ तस्य नास्ति क्यमनुवदति येनेत्यादिना ॥ १७ ॥

स्त्रीपर्वः

११

॥३॥

यदेतिसार्धः परमतानुवादः प्रत्यक्षादितः सर्वे सर्वाणि भूतानि समंतुल्यं स्वपंतिकृमिविद्विभ्रमभावं गच्छति तदान्योन्यं प्रलब्धुं विप्रलब्धुं क्रत्विग्यजमानं देहि अमुं लोकं प्राप्स्यसीति प्रतारयितुं दुर्बुधाः दुष्पंडिता इच्छन्ति
 देहरूपस्यात्मनो नष्टत्वात् आमुष्मिकफलवचनमनर्थकं स्यादिति भावः ॥ १८ ॥ वर्तेत परमार्थसाधनव्यापारं कुर्यात् ॥ १९ ॥ पंथानो मार्गान् द्वितीयार्थे प्रथमा अन्यान् गतिमार्गान् मोक्षयते किंतु ऊर्ध्वमार्गमेव प्रापय-
 ति ॥ २० ॥ इति श्रीपर्वणिलोकंठीये भारतभावदीपे चतुर्थोऽध्यायः ॥ ४ ॥ ॥ ७ ॥ यदि दं धर्मगहनमित्यध्यायस्य विवरणं उत्तराध्यायेन क्रियते अहोखलु महद्दुःखमित्यादिना ॥ १० ॥ २ ॥

यदा सर्वे समं न्यस्ताः स्वप्रतिधरणीतले ॥ कस्मादन्योन्यमिच्छन्ति प्रलब्धुमिह दुर्बुधाः ॥ १८ ॥ प्रत्यक्षं च परोक्षं च यो निशम्य श्रुतिं ध्विमां ॥ अध्रुवे जीवलोके स्मि-
 न्यो धर्ममनुपालयन् ॥ जन्मप्रभृतिवर्तेत प्राप्नुयात्परमांगतिं ॥ १९ ॥ एवं सर्वं विदित्वा वैयस्तत्त्वमनुवर्तते ॥ स प्रमोक्षयते सर्वान्यंथानो मनुजेश्वर ॥ २० ॥ इ-
 ति श्रीमहाभारते श्रीपर्वणि जलप्रदानिकप० विशोककरणे चतुर्थोऽध्यायः ॥ ४ ॥ ॥ ७ ॥ धृतराष्ट्र उवाच यदि दं धर्मगहनं बुद्ध्या समनुगम्यते ॥ तद्विस्तर-
 तः सर्वं बुद्धिमार्गं प्रशंसमे ॥ १ ॥ विदुर उवाच अत्र ते वर्तयिष्यामि नमस्कृत्वा स्वयं भुवे ॥ यथा संसारगहनं वदंति परमर्षयः ॥ २ ॥ कश्चिन्महतीकांतारेव-
 र्तमानो द्विजः किल ॥ महदुर्गमनुप्राप्तो वनं क्रव्यादसंकुलं ॥ ३ ॥ सिंहव्याघ्रगजक्षौघैरतिघोरं महास्वनैः ॥ पिशितादैरतिभयैर्महोग्राकृतिभिस्तथा ॥ ४ ॥ समं-
 तात्संपरिक्षिप्तं यस्मदृष्ट्वा त्रसेद्यमः ॥ तदस्य दृष्ट्वा हृदयमुद्देगमगमत्परं ॥ ५ ॥ अभ्युच्छ्रयं च रोम्णां वै विक्रियाश्च परंतप ॥ सुतद्वनं व्यनुसरत्संप्रधावन्नितस्ततः-
 ॥ ६ ॥ वीक्षमाणो दिशः सर्वाः शरणं कभवेदिति ॥ स ते पांछिद्रमन्विच्छन्नद्रुतो भयपीडितः ॥ ७ ॥ न च निर्याति वैदूरं न वातैर्विप्रमाच्यते ॥ अथापस्मद्वनं घोरं स-
 मंताद्वागुरावृतं ॥ ८ ॥ बाहुभ्यां संपरिक्षिप्तं स्त्रिया परमघोरं या ॥ पंचशरिर्धरैर्नागैः शैलैरिव समुन्नतैः ॥ ९ ॥ नभःस्पृशैर्महांदक्षैः परिक्षिप्तं महावनं ॥ वनमध्ये च-
 तत्राभूदुदपानः समावृतः ॥ १० ॥ वल्लीभिस्तृणच्छन्नाभिर्दृढाभिरभिसंवृतः ॥ पपांतसद्विजस्तत्र निगूढे सलिलाशये ॥ ११ ॥ विलग्नश्चावत्तस्मिन्लतासंता-
 नसंकुले ॥ पनसस्य यथा जातं वृतं वद्धं महाफलं ॥ १२ ॥ स तथा लंबते तत्र त्यूर्ध्वपादोत्थः शिराः ॥ अथ तत्रापि चान्योस्य भूयो जात उपद्रवः ॥ १३ ॥ कूपमध्ये-
 महानागमपश्यत महावलं ॥ कूपवीनाहवेलायामपश्यत महागजं ॥ १४ ॥

द्वाभ्यामविद्याकर्मभ्यां जायत इति द्विजः जंतुः वनसंसारः क्रव्यादाव्याधयः ॥ ३ ॥ महानुस्वनो दुःखशब्दो यैस्तैः सिंहादिभिर्व्याधिभिः ॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥ वागुराः विषयवृष्णादिवासनाः ॥ ८ ॥ ९ ॥
 ॥ १० ॥ ११ ॥ विलग्नः तत्रैवाग्निमानवान् ॥ १२ ॥ ऊर्ध्वपादोत्थः शिराः स्वर्गच्युतः संसारमनुसृतः ॥ १३ ॥ नागकालसर्पः वीनाहोमुखबंधने तस्य स्वदेहकूपप्रच्छादकस्य मरणकारणस्य क्रोधलोभादेर्वे-
 लायांसंवत्सराख्यः कालगजः परिवर्तते तं तिरोधातुं सहायो भवति ॥ १४ ॥

षट्कृतवःवक्राणियस्यतं रुष्णशुक्लंरुष्णशुक्लपक्षमयं द्विपट्टकाःद्वादशपादात्मासायस्य वल्लीजीविताशा वक्षआयुर्जीवितकाः ॥ १५ ॥ प्रशाखामुवाल्थ्यौवनाद्यवस्थासु मधुकराःकम्परसार्थिनइंद्रिय
गणाः ॥ १६ ॥ मधुकामान्संवृत्यसंगृह्य निकेताःसंधिगृहास्तजाः समीहतेइंद्रियमधुकराः ॥ १७ ॥ इंद्रियतृष्णयाजीवोपिनदंष्यतीत्याह तेषामिति ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ तत्रैवकामसुखे रुष्णाःश्वेता

पट्टकंरुष्णशुक्लंचद्विपट्टकपदचारिणं ॥ क्रमेणपरिसर्पतंवल्लीवक्षसमावृतं ॥ १५ ॥ तस्यचापिप्रशाखासुवक्षशाखावलंबिनः ॥ नानारूपामधुकराघोररूपा
भयावहाः ॥ १६ ॥ आसतेमधुसंवृत्यपूर्वमेवनिकेतजाः ॥ भूयोभूयःसमीहतेमधुनिभरतर्पभ ॥ १७ ॥ स्वादनीयानिभूतानांयैर्वालोविप्रकृष्यते ॥ तेषामधु
नांवहुधाधाराप्रस्रवतेतदा ॥ १८ ॥ आलंबमानःसपुमान्धारांपिवतिसर्वदा ॥ नचास्यतृष्णाविरतापिवमानस्यसंकटे ॥ १९ ॥ अभीप्सतितदानित्यमदमः
सपुनःपुनः ॥ नचास्वर्जावितेराजन्निर्वेदःसमजायतं ॥ २० ॥ तत्रैवचमनुष्यस्यजीविताशाप्रतिष्ठिता ॥ रुष्णाःश्वेताश्रुतंवक्षंकुट्टयंतिचमूपिकाः ॥ २१ ॥
व्यालैश्रवनदुर्गतिस्त्रियाचपरमोग्रया ॥ कूपायस्ताच्चनागेनवीनाहेकुंजरेणच ॥ २२ ॥ वक्षप्रपात्ताच्चभयंमूपिकेभ्यश्चंपंचमं ॥ मधुलोभान्मधुकरैःपष्ठमाहुर्म
हद्भयं ॥ २३ ॥ एवंसवसतेतत्रक्षिप्तःसंसारसागरे ॥ नचैवजीविताशायांनिर्वेदमुपगच्छति ॥ २४ ॥ इतिश्रीमहाभारतेश्वीपर्वणजलप्रदानिकपंचविंशोऽ
करणेपंचमोऽध्यायः ॥ ५ ॥ ॥ ५३ ॥ धृतराष्ट्र उवाच अहोखलुमहद्दुःखंरुच्छ्रुत्वासश्रुतस्यह ॥ कथंतस्यरतिस्तत्रतुष्टिर्वावदतांवर ॥ १ ॥ सदेशःकनु
यत्रासौवसतेधर्मसंकटे ॥ कथंवासविमुच्येतनरस्तस्मान्महाभयात् ॥ २ ॥ एतन्मैसर्वमाचक्ष्वसाधुचेष्टामहेतदा ॥ कृपामेमहतीजातातस्याभ्युद्धरणेनहि ॥ ३ ॥
विदुर उवाच उपमानमिदंराजन्मोक्षविद्विरुदाहृतं ॥ सुरुतंविदतेयेनपरलोकेपुमानवः ॥ ४ ॥ उच्यतेयत्तुकांतारंमहासंसारएवसः ॥ वनंदुर्गहियच्चैतत्सं
सारगहनंहितत् ॥ ५ ॥ येचतेकथिताव्यालाव्याधयस्तेप्रकीर्तिताः ॥ यासानारीवृहत्कायाअध्यतिष्ठतत्रवै ॥ ६ ॥ तामाहुस्तुजरांप्राज्ञारूपवर्णविनाशिनीं ॥
यस्तत्रकूपोत्पतेसतुदेहःशरीरिणाम् ॥ ७ ॥ यस्तत्रवसतेयस्तान्महाहिःकालएवसः ॥ अंतकःसर्वभूतानांदेहितांसर्वहार्यसौ ॥ ८ ॥ कूपमध्येचयाजातांवल्ली
यत्रसमानवः ॥ प्रतानेलंबतेलग्नोजीविताशाशरीरिणां ॥ ९ ॥ सयस्तुकूपवीनाहेतंवक्षंपरिसर्पति ॥ षट्कःकुंजरोराजन्सतुसंवत्सरःस्मृतः ॥ १० ॥

श्रमूषिकाःरात्र्यहानि वक्षंकुट्टयंतिआयुःक्षिण्वंति ॥ २१ ॥ व्यालैःदुष्टमतंगजादितुल्यैर्व्याधिभिः स्त्रियाजरया नागेनमृत्युसर्पेण कुंजरेणसंवत्सराख्येनकालेन ॥ २२ ॥ वक्षप्रपातोमरणं मधुलोभाद्विष
यसुखासक्तेः ॥ २३ ॥ २४ ॥ इतिश्वीपर्वणनैलकंठीयेभारतभावदीपेपंचमोऽध्यायः ॥ ५ ॥ अहोखल्वितिस्पष्टार्थः ॥ १ ॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥

॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ येनेति येननिर्वेदेनपाशांश्छिंदंति ॥ १४ ॥ इतिस्त्रीपर्वणिनेलकंठीयेभारतभावदीपेषष्ठोऽध्यायः ॥ ६ ॥ ॥१३॥ ॥ १३ ॥ अर्हाजिहितमिति ॥ १ ॥
 ॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ निधयःकालस्यकर्तव्यार्थसाधकाः अभिलिखितानिसर्वतःवयसाआयुषामुखदुःखजराव्याधिभिःकर्मणाअदृष्टरूपेणन्यस्तानि ॥ १२ ॥

मुखानिक्रतवोमासाःप्रादाद्वादशकीर्तिताः ॥ येतुदक्षंनिक्रंतंतिमूषिकाःपन्नगास्तथा ॥ ११ ॥ रात्र्यहानितुतान्याद्दुर्भूतानांपरिचितकाः ॥ येतेमधुकरास्तत्र
 कामास्तेपरिकीर्तिताः ॥ १२ ॥ यास्तुतावद्दुशोधराःस्रवंतिमधुनिस्रवं ॥ तांस्तुकामरसान्विद्याद्यत्रमज्जंतिमानवाः ॥ १३ ॥ एवंसंसारचक्रस्यपरिवृत्तिविदु
 र्बुधाः ॥ येनसंसारचक्रस्यपाशांश्छिंदंतिवैबुधाः ॥ १४ ॥ इतिश्रीमहाभारतस्त्रीपर्वणिजलप्रदानिकप० विशोककरणेपंचमोऽध्यायः ॥ ६ ॥ ॥ १३ ॥ ॥ १३ ॥
 धृतराष्ट्र उवाच अर्हाजिहितमांख्यानंभवतातत्त्वदर्शिना ॥ भूयएवतुमेहर्षःश्रुत्वावागमृतंतव ॥ १ ॥ विदुर उवाच शृणुभूयःप्रवक्ष्यामिमार्गस्यैतस्य
 विस्मरं ॥ यच्छ्रुत्वाविप्रमुच्यंतेसंमारेभ्योविचक्षणाः ॥ २ ॥ यथातुपुरुषोराजन्दीर्घमध्वानमास्थितः ॥ क्वचित्क्वचिच्छ्रमाच्छ्रान्तःकुरुतेवासंमेववा ॥ ३ ॥ एवंसं
 सारपर्यायेगर्भवासेपुभारता ॥ कुर्वंतिदुर्बुधावासंमुच्यंतेतत्रपंडिताः ॥ ४ ॥ तस्मादध्वानमेवैतमाहुःशास्त्रविदोजनाः ॥ यत्तुसंसारगहनंवनमाहुर्मनीषिणः ॥ ५ ॥
 सोयंलोकसमावर्तोमर्त्यानांभरतर्षभ ॥ चराणांस्थावराणांचनंगृध्रेक्षत्रपंडितः ॥ ६ ॥ शरीरामानसाश्चैवमर्त्यानांयतुव्याधयः ॥ प्रत्यक्षांश्चपरोक्षाश्चने
 व्यालाःकथिताबुधैः ॥ ७ ॥ क्लिश्यमानाश्चनैर्नित्यंवार्यमाणांश्चभारत ॥ स्वकर्मभिर्महाव्यालैर्नाद्विजंत्यल्पबुद्धयः ॥ ८ ॥ अथापितैर्विमुच्यंतव्याधिभिःपुरुषो
 नृप ॥ आवृणोत्यवतंपश्चाज्जरारूपविनागिनी ॥ ९ ॥ शुद्धरूपरसस्पर्शगंधैश्चविविधैरपि ॥ मज्जमांसमहाप्रेकेनिरालंबेसमंततः ॥ १० ॥ संवत्सराश्चमांसाश्च
 पक्षाहोरात्रसंधयः ॥ क्रमेणास्योपयुंजंतिरूपमायुंस्तथैवच ॥ ११ ॥ एतेकालस्यनिधयोनेतान्जानंतिदुर्बुधाः ॥ धात्राभिलिखितान्याद्दुःसर्वभूतानिकर्मणा
 ॥ १२ ॥ रथःशरीरंभूतानांसत्वमाहुस्तुसारथिं ॥ इंद्रियाणिहयानाहुःकर्मबुद्धिस्तुरश्मयः ॥ १३ ॥ तेषांहयानांयोवेगंधावतामनुधावति ॥ सतुसंसारचक्रंस्मिं
 श्चक्रवत्परिवर्तते ॥ १४ ॥ यस्तान्संयमतेबुद्ध्यासंयतो ननिवर्तते ॥ येतुसंसारचक्रंस्मिंश्चक्रवत्परिवर्तते ॥ १५ ॥

सत्त्वबुद्धिः कर्मबुद्धिर्मनः मनःप्रथमेवचेतिश्रुतेः ॥ १३ ॥ यःसंयतान्भिमानोभोक्ता वेगंअनुधावतिकर्ममार्गप्रवृत्तिअनुसरति परिवर्ततेभ्रमति ॥ १४ ॥ यःसंयतःसंयमी तान्इन्द्रियाद्यांनसंयमनेसंयच्छते
 सननिवर्तते संसारेमृतःसन्नपुनरावर्तते ॥ १५ ॥

जीवतोपितादृशानमुसंतिनभ्रमंतियोनिचक्रे ॥ १६ ॥ शनशाखः संसारदक्षः ॥ १७ ॥ क्रोधलोभोनिराकृतौयेनसः याम्यंयमलोकप्रापकंसंसारगहनं ॥ १९ ॥ अनुतर्पुलं वृष्णशीलं लक्ष्मीकृत्य ॥ २० ॥
 भ्रममाणानमुसंतिंसंसारेनभ्रमंतिते ॥ संसारेभ्रमतांराजन्दुःखमेतद्विजायते ॥ १६ ॥ तस्मादस्यनिवृत्त्यर्थंयत्नमेवाचरेद्दुःखः ॥ उपेक्षानात्रकर्तव्याशतशा
 खः प्रवर्धते ॥ १७ ॥ यतेंद्रियोनरोराजन्क्रोधलोभनिराकृतः ॥ संतुष्टः सत्यवादीयः सशान्तिमधिगच्छति ॥ १८ ॥ याम्यमाहूरथंत्येनमुसंतेयेनदुर्बुधाः ॥ संचै
 त्प्राप्नुयाद्राजन्यत्वंप्राप्तो नराधिप ॥ १९ ॥ अनुतर्पुलमेवैतद्दुःखंभवतिमारिष ॥ राज्यनाशंसुहृन्नाशंसुतनाशंचभारत ॥ सोधुः परमदुःखानांदुःखभैपज्य
 माचरेत् ॥ २० ॥ ज्ञानौषधमवाप्येहदूरपारंमहापथं ॥ छिद्याद्दुःखमहाव्याधिंनरः संयतमानसः ॥ २१ ॥ नविक्रमो नचाप्यर्थानिमित्रं न सुहृज्जनः ॥ तथो
 न्मोचयतेदुःखाद्यथात्मास्थिरसंयमः ॥ २२ ॥ तस्मान्मैत्रसमास्थायशीलमापद्यभारत ॥ दमस्यामोप्रमादश्चतेत्रयो ब्रह्मणो हयाः ॥ २३ ॥ शीलरश्मिसमायु
 क्तः स्थितोयोमानसेरथे ॥ त्यक्त्वा मृत्युभयंराजन्ब्रह्मलोकंसगच्छति ॥ २४ ॥ अभयंसर्वभूतेभ्योयोददातिमहीपते ॥ सगच्छतिपरंस्थानंविष्णोः पद्मनामयं ॥
 ॥ २५ ॥ नतक्कतुसहस्रेणनोपवासैश्चनित्यशः ॥ अभयस्यचदानेनयत्फलंप्राप्नुयान्नरः ॥ २६ ॥ नत्यात्मनः प्रियतरं किंचिद्भूतेषुनिश्चितं ॥ अनिष्टंसर्वभूतानां
 मरणं नामभारत ॥ २७ ॥ तस्मात्सर्वेषुभूतेषुदयाकार्याविपश्चिता ॥ नानामोहसमायुक्ताबुद्धिजालेनसंवृताः ॥ २८ ॥ असूक्ष्मदृष्टयोमंदाभ्राम्यंतेतत्रतत्रहं ॥
 सुसूक्ष्मदृष्ट्योराजन्ब्रजंतिब्रह्मशाश्वतं ॥ २९ ॥ इतिश्रीमहाभारतेस्त्रीपर्वणिजलप्रदानिकप० विशोककरणेसप्तमोऽध्यायः ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ वैशंपय
 नउवाच विदुरस्यतुतद्वाक्यंनिशम्यकुरुसत्तमः ॥ पुत्रशोकाभिसंतप्तः पपातभुविमूर्छितः ॥ १ ॥ तंतथापतितंभूमौनिःसंज्ञंप्रेक्ष्यबांधवाः ॥ रुष्णद्वैपायनश्चै
 वक्षत्तत्रविदुरस्तथा ॥ २ ॥ संजयः सुहृदश्चान्येद्वास्थायेचास्यसंमताः ॥ जलेनसुखशीतेनतालवृत्तैश्चभारत ॥ ३ ॥ पस्पर्शुश्चकरैर्गात्रंवीज्यमानश्चयत्नतः ॥
 आश्वास्यतुचिरं कालं धृतराष्ट्रं तथागतं ॥ ४ ॥ अयदीर्घस्यकालस्यलब्धसंज्ञोमहीपतिः ॥ विललापचिरं कालं पुत्राधिभिरभिप्लुतः ॥ ५ ॥ धिगस्तुखलुमानुष्यंमा
 नुषेषुपरिग्रहे ॥ यतोमूलानिदुःखानिसंभवन्तिमुहुर्मुहुः ॥ ६ ॥ पुत्रनाशेथनाशेचज्ञातिसंबंधिनामथ ॥ प्राप्यतेसुमहद्दुःखंविषाग्निप्रतिमंविभो ॥ ७ ॥
 दूरपारंब्रह्मज्ञानं ॥ २१ ॥ स्थिरः पुनर्निवर्तितुमसमर्थः संयमस्तुच्छविषयेभ्यइंद्रियपरावृत्तिर्यस्यतादृशः आत्मास्वयं ॥ २२ ॥ ब्रह्मणः ब्रह्मलोकस्यप्रापकाइतिशेषः ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥ २६ ॥ २७ ॥
 ॥ २८ ॥ २९ ॥ इतिस्त्रीपर्वणिनैलकंठीयेभारतभावदीपेसप्तमोऽध्यायः ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ विदुरस्येति ॥ १ ॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥

८ ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥ २६ ॥ २७ ॥ २८ ॥ २९ ॥ ३० ॥ ३१ ॥ ३२ ॥
 येनदंतिगात्राणियेनप्रज्ञाविनश्यति ॥ येनाभिभूतःपुरुषोमरणंबहुमन्यते ॥ ८ ॥ तदिदं व्यसनंप्राप्तंमयाभाग्यविपर्ययात् ॥ तस्यांतंनाधिगच्छामि ऋतेप्रा
 णविमोक्षणात् ॥ ९ ॥ तथैवाहंकरिष्यामिअद्यैवद्विजसत्तम ॥ इत्युक्त्वातुमहात्मानंपितरंब्रह्मवित्तमं ॥ १० ॥ धृतराष्ट्रोभवन्मूढःसुशोकंपरमंगतः ॥ अभूच्चतू
 णीराजासौध्यायमार्त्तमहीपते ॥ ११ ॥ तस्यतद्वचनंश्रुत्वाकृष्णद्वैपायनःप्रभुः ॥ पुत्रशोकाभिसंतपंपुत्रंवचनंमब्रवीत् ॥ १२ ॥ व्यासउवाच धृतराष्ट्र
 महाबाहोयत्त्वांवक्ष्यामितच्छृणु ॥ श्रुतवानसिमेधावीधर्मार्थकुशलःप्रभो ॥ १३ ॥ नतेस्यविदितंकिंचिद्वेदितव्यंपरंतप ॥ अनित्यतांहिमर्त्यानांविजानासिन
 संशयः ॥ १४ ॥ अध्रुवेजीवलोकेचस्थानेवाशाश्रुतेसति ॥ जीवितेमरणांतेचकस्माच्छोचसिभारत ॥ १५ ॥ प्रत्यक्षंतवराजेंद्रवैरस्यास्यंसमुद्भवः ॥ पुत्रंतेका
 रणंकृत्वाकालयोगेनकारितः ॥ १६ ॥ अवश्यंभवितव्यंचकुरुणां वैशसेनृप ॥ कस्माच्छोचसितान्शूरान्गतान्परमिकांगतिं ॥ १७ ॥ जामतांचमहाबाहोविदु
 रेणमहात्मना ॥ यतितंसर्वयत्नेनशमंप्रतिजनेश्वर ॥ १८ ॥ नचदैवकृतोमार्गःशक्योभूतेनकेनचित् ॥ घटतापिचिरंकालंनियंतुमितिमेमतिः ॥ १९ ॥ देवता
 नांहियत्कार्यमयाप्रत्यक्षतःश्रुतं ॥ तत्तेहंसंप्रवक्ष्यामिथथास्थैर्यंभवेत्तत्र ॥ २० ॥ पुराहंत्वरितोयातःसभामेंद्रींजितक्लमः ॥ अपश्यंतत्रचतदासमवेतान्दिवौक
 सः ॥ २१ ॥ नारदप्रमुखाश्चापिसर्वेदेवर्षयो नघ ॥ तत्रचापिमयादृष्टाःपृथिवीपृथिवीपते ॥ २२ ॥ कार्यार्थभुपसंप्राप्तादेवतानांसमीपतः ॥ उंपगम्यतटाधात्री
 देवानोहसमागतान् ॥ २३ ॥ यत्कार्यममयुष्मांभिर्ब्रह्मणःसदनेतदा ॥ प्रतिज्ञातंमहाभागास्तच्छीघ्रंसंविधीयतां ॥ २४ ॥ तस्यास्तद्वचनंश्रुत्वाविष्णुर्लोकनम
 स्कृतः ॥ उवाचवाक्यंप्रहसनपृथिवीदेवसंसदि ॥ २५ ॥ धृतराष्ट्रस्यपुत्राणांयस्तुज्येष्ठःशतस्यवै ॥ दुर्योधनइतिख्यातःसनेकार्यकरिष्यति ॥ २६ ॥ तंचप्राप्यमं
 हीपालंकृतकृत्याभविष्यसि ॥ तस्यार्थेपृथिवीपालाःकुरुक्षेत्रंसमागताः ॥ २७ ॥ अन्योन्यंघातयिष्यंतिद्वैःशस्त्रैःप्रहारिणः ॥ ततस्तेभवितादेविभारस्ययुधि
 नाशनं ॥ २८ ॥ गच्छशीघ्रंस्वकंस्थानंलोकान्धारयशांभने ॥ यएषतेसुतोराजनलोकसंहारकारणान् ॥ २९ ॥ कलेरंशःसमुत्पन्नांगांधार्याजठरेनृप ॥ अमर्षी
 चपलश्चापिकोधनोदुष्प्रसाधनः ॥ ३० ॥ देवयोगात्समुत्पन्नाभ्रातरश्चास्यतादृशाः ॥ शकुनिर्मातुलश्वैवकर्णश्वपरमःसखा ॥ ३१ ॥ समुत्पन्नाभविनाशार्थं
 थिव्यांसहितानृपाः ॥ यादृशोजायतेराजातादृशीस्यजनोभवेत् ॥ ३२ ॥

॥ ३३ ॥ ३४ ॥ ३५ ॥ ३६ ॥ ३७ ॥ ३८ ॥ ३९ ॥ ४० ॥ ४१ ॥ ४२ ॥ ४३ ॥ ४४ ॥ ४५ ॥ ४६ ॥ ४७ ॥ ४८ ॥ ४९ ॥ ५० ॥ ५१ ॥ ५२ ॥ ५३ ॥ इति श्रीपर्वणिनेलकंठीये
 अधर्मो धर्मतां याति स्वामी चेद्दार्मिको भवेत् ॥ स्वामिनो गुणदोषाभ्यां भृत्याः स्युर्नात्र संशयः ॥ ३३ ॥ दुष्टं राजानमासाद्य गतास्ते तनयानृप ॥ एतमर्थं महाबाहो
 नारदो वेदतत्त्ववित् ॥ ३४ ॥ आत्मापराधात्पुत्रास्ते विनष्टाः पृथिवीपते ॥ मातान् शोचस्व राजेंद्र न हि शोके स्तंकारणं ॥ ३५ ॥ न हिते पांडवाः स्वल्पमपराध्यंति भां
 रत ॥ पुत्रास्तव दुरात्मानो यैरियं घातिता मही ॥ ३६ ॥ नारदेन च भद्रं ते पूर्वमेव न संशयः ॥ युधिष्ठिरस्य समितो राजसूये निवेदितं ॥ ३७ ॥ पांडवाः कौरवाः सर्वे समासा
 द्यपरस्परं ॥ न भविष्यंति कौंतेयस्ते कृत्यं तदा चर ॥ ३८ ॥ नारदस्य वचः श्रुत्वा तदा शोचंतं पांडवाः ॥ एवं ते सर्वमाख्यातं देवगुह्यं सनातनं ॥ ३९ ॥ कथं तं शोकनां
 शः स्यात्प्राणेषु च दर्याप्रभो ॥ स्नेहश्च पांडुपुत्रेषु ज्ञात्वा देवकृतं विधिं ॥ ४० ॥ एष चार्थो महाबाहो पूर्वमेव मया श्रुतः ॥ कथितो धर्मराजस्य राजसूये कृतूत्तमे ॥ ४१ ॥
 यतितं धर्मपुत्रेण मया गुह्ये निवेदिते ॥ अविग्रहे कौरवाणां देवं तु वलवत्तरं ॥ ४२ ॥ अनतिक्रमणीयो हि विधीराजन्कथंचनं ॥ कृतांतस्य तु भूतनस्यावरेण चरेण
 च ॥ ४३ ॥ भवान् धर्मपरो यत्र बुद्धिश्चेष्टश्च भारत ॥ मुह्यते प्राणिनां ज्ञात्वा गतिं चागतिमेव च ॥ ४४ ॥ त्वां तु शोकेन संतप्तं मुह्यमानं मुहुर्मुहुः ॥ ज्ञात्वा युधिष्ठि
 रो राजा प्राणानपि परित्यजेत् ॥ ४५ ॥ कृपालुर्नित्यशोवीरस्ति र्यग्यो निगतेष्वपि ॥ सकथं त्वयिराजेंद्र कृपां नैव करिष्यति ॥ ४६ ॥ मम चैव नियोगेन विधेश्चाप्ये
 निवर्तनात् ॥ पांडवानां च कारुण्यात्प्राणान्यारय भारत ॥ ४७ ॥ एवं ते वर्तमानस्य लोके कीर्तिर्भविष्यति ॥ धर्मार्थः सुमहांस्तात तं स्याच्च तपश्चिरात् ॥ ४८ ॥ पुत्र
 शोकं समुत्पन्नं हुतांशं ज्वलितं यथा ॥ प्रज्ञां भसामहाभागनिर्वापय सदा सदा ॥ ४९ ॥ वैशंपायन उवाच तच्छ्रुत्वा तस्य वचनं व्यासस्यामिततेजसः ॥ मु
 हूर्तं समनुध्याय धृतराष्ट्रो भ्यभाषत ॥ ५० ॥ महता शोकजालेन प्रणुन्नोऽस्मि द्विजोत्तम ॥ नात्मानमवबुध्यामि मुह्यमानो मुहुर्मुहुः ॥ ५१ ॥ इदं तु वचनं श्रुत्वा तव
 देव नियोगजं ॥ धारयिष्याम्यहं प्राणान् घटिष्ये न तु शोचितुं ॥ ५२ ॥ एतच्छ्रुत्वा तु वचनं व्यासः सत्यवती सुतः ॥ धृतराष्ट्रस्य राजेंद्र तत्रैवांतरधीयत ॥ ५३ ॥ इ
 ति श्रीमहाभारते श्रीपर्वणि जलप्रदानिकप० धृतराष्ट्रविशोककरणे अष्टमोऽध्यायः ॥ ८ ॥ ॥ ७ ॥ जनमेजय उवाच गते भगवंति व्यासे धृतराष्ट्रो मही
 पतिः ॥ किमचेष्टत विप्रर्षतन्मे व्याख्यातुमर्हसि ॥ १ ॥ तथैव कौरवो राजा धर्मपुत्रो महामनाः ॥ रूपप्रभृतयश्चैव किमकुर्वत ते त्रयः ॥ २ ॥ अश्वत्थामः श्रुतं कर्मशा
 पश्चान्योन्यकारितः ॥ वृत्तांतमुत्तरं ब्रूहि यदभाषत संजयः ॥ ३ ॥

विगताप्रज्ञाव्यासदत्तं दिव्यज्ञानं यस्य स विगतप्रज्ञः ॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ शोकस्यातिगाढत्वात्पुनर्विदुरेणोक्तं अभावादीनीत्यादि ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ संवर्तयतिवर्तुलय

वैशंपायन उवाच हतेदुर्योधने चैव हतेसैन्ये च सर्वशः ॥ संजयो विगतप्रज्ञो धृतराष्ट्रमुपस्थितः ॥ ४ ॥ संजय उवाच आगम्य नानादेशेभ्यो नानाजन
पदेश्वराः ॥ पितृलोकंगताराजनसर्वतवसुतैः सह ॥ ५ ॥ याच्यमानेन सततं तव पुत्रेण भारत ॥ घातिता पृथिवी सर्वा वैरस्यांतं विधिस्तता ॥ ६ ॥ पुत्राणामथ पौ
त्राणां पितॄणां च महीपते ॥ आनुपूर्व्येण सर्वेषां प्रेतकार्याणिकारय ॥ ७ ॥ वैशंपायन उवाच तच्छ्रुत्वा वचनं घोरं संजयस्य महीपतिः ॥ गतासुरिवनिश्चे
ष्टोन्यपतत्पृथिवीतले ॥ ८ ॥ तं शयानमुपागम्य पृथिव्यां पृथिवीपतिम् ॥ विदुरः सर्वधर्मज्ञ इदं वचनमब्रवीत् ॥ ९ ॥ उत्तिष्ठ राजन् किं शेषे मा शुचो भरतर्षभ ॥ ए
षा वै सर्वसत्वानां लोके श्वरपरगतिः ॥ १० ॥ अभावादीनि भूतानि भावमध्यानि भारत ॥ अभावनिधनान्येव तत्र कापरिदेवना ॥ ११ ॥ न शोचन्मृतमन्वेति
न शप्ते च न धियते नरः ॥ एवं सांसिद्धिके लोके किमर्थमनुशोचसि ॥ १२ ॥ अयुध्यमानो धियते युध्यमानस्तु जीवति ॥ कालं प्राप्य महाराज न कश्चिदतिवर्तते ॥
॥ १३ ॥ कालः कर्षति भूतानि सर्वाणि विविधानि च ॥ न कालस्य प्रियः कश्चिन्नद्वेष्यः कुरुसत्तम ॥ १४ ॥ यथा वायुस्तृणाग्राणि संवर्तयति सुर्धतः ॥ तथा कालवः
शंयांति भूतानि भरतर्षभ ॥ १५ ॥ एकसार्थं प्रयातानां सर्वेषां तत्र गामिनाम् ॥ यस्य कालः प्रयात्यग्रे तत्र कापरिदेवना ॥ १६ ॥ यांश्चापि निहतान्युद्धैरार्जस्वम
नुशोचसि ॥ न शोच्या हि महात्मानः सर्वे ते त्रिदिवंगताः ॥ १७ ॥ न यज्ञैर्द्रक्षिणावद्भिर्न तपोभिर्न विद्यया ॥ तथा स्वर्गमुपायाति यथाशू सस्तनुत्यजः ॥ १८ ॥ स
र्वे वेदविदः शूराः सर्वे सुचरितव्रताः ॥ सर्वे चाभिमुखाः क्षीणास्तत्र कापरिदेवना ॥ १९ ॥ शरीराग्निपुंशूराणां जुहुवुस्तेशराहृतीः ॥ हूयमानानुशरंश्चैव सेदुरुत्त
मपूरुषाः ॥ २० ॥ एवं राजंस्तवाच क्षेस्वर्ग्यपंथानमुत्तमम् ॥ न युद्धादधिकं किञ्चित्क्षत्रियस्येह विद्यते ॥ २१ ॥ क्षत्रियास्ते महात्मानः शूराः समितिशोभनाः ॥
आशिषं परमां प्राप्ता न शोच्याः सर्वे एव हि ॥ २२ ॥ आत्मनात्मानमाश्रक्तस्य मा शुचः पुरुषर्षभ ॥ नाद्यं शोकाभिभूतस्त्वं कार्यमुत्स्वष्टुमर्हसि ॥ २३ ॥ इति श्रीम
हाभारते स्त्रीपर्वणि जलप्रदानिकप० विदुरवाक्येन वमोऽध्यायः ॥ ९ ॥ ॥ १३ ॥ वैशंपायन उवाच विदुरस्य तु तद्वाक्यं श्रुत्वा तु पुरुषर्षभः ॥ युज्य
तां यानमित्युक्त्वा पुनर्वचनमब्रवीत् ॥ १ ॥ धृतराष्ट्र उवाच शीघ्रमानय गांधारीं सर्वाश्च भरतस्त्रियः ॥ वधुंकुंतीमुपादाय याश्चान्यास्तत्र योषितः ॥ २ ॥

ति कंपयति वा ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ आचक्षे कथयामि ॥ १ ॥ २ ॥ ३ ॥ कार्यं अवश्यकर्तव्यमुदकदानादि ॥ २ ॥ इति स्त्रीपर्वणि नैलकंठीये भारतभावादीपेन वमोऽध्यायः ॥ ९ ॥ विदुरस्येति ॥ १ ॥ २ ॥

३ ॥ ४ ॥ ५ ॥ समारोप्यवाहनेष्विति शेषः ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ पृथग्यश्वत्रहरिण्यः ॥ १० ॥ किशोरीणां अश्वशावकोनां किशोरोऽश्वशावक इति मेदिनी अंगमेवत्यशिक्षाभूमौ ॥ ११ ॥
 एवमुक्त्वा सधर्मात्माविदुरंधर्मवित्तमम् ॥ शोकविप्रहतज्ञानोयानमेवान्वपद्यत ॥ ३ ॥ गांधारीपुत्रं शोकाकार्ताभर्तुवधननोदिता ॥ सहकुंत्याप्रतोराजासहस्री
 भिरुपाद्रवत् ॥ ४ ॥ ताः समासाघराजानं भृशं शोकसमन्विताः ॥ आमंभ्यान्योन्यमीयुः स्मभृशमुच्चुकुशुस्वतः ॥ ५ ॥ ताः समाश्वासयत्क्षत्ताताभ्यश्चार्ततरः
 स्वयम् ॥ अश्रुकंठीः समारोप्यततोसौनिर्ययौपुरात् ॥ ६ ॥ ततः प्रणादः संजज्ञे सर्वेषुकुरुवेश्मसु ॥ आकुमारंपुरं सर्वमत्रवच्छोककशितम् ॥ ७ ॥ अदृष्टपूर्वाया
 नार्यः पुरादेवगणैरपि ॥ पृथग्जनेनदृश्यंतेतास्तदानिहेश्वराः ॥ ८ ॥ प्रकीर्यकेशानिसुशुभानभूपणान्यवमुच्यच ॥ एकवस्त्रधरानार्यः पश्यितुरनायवत् ॥ ९ ॥ श्वे
 तपर्वतरूपेभ्योगृहेभ्यस्तास्त्वपाक्रमन् ॥ गुहाभ्यइवशैलानांपृपत्योहतयूथपाः ॥ १० ॥ तान्युदीर्णानिनारीणांतदादंन्यनेकशः ॥ शोकाकार्तान्यद्रवत्तराजकिशो
 रीणामिवांगने ॥ ११ ॥ प्रगृह्यवाहनक्रोशंत्यः पुत्रानभ्रानृन्पितृनपि ॥ दर्शयंतीवताहस्मयुगांतलोकसंक्षयम् ॥ १२ ॥ विलपंत्योरुदंत्यश्वधावमृतास्ततस्ततः ॥ शो
 केनोपहतज्ञानाः कर्तव्यंनप्रजज्ञिर ॥ १३ ॥ ब्रौडांजम्बुपुरायाः स्मसखीनामपियोपितः ॥ ताएकवस्त्रानिलज्जः श्वश्रूणांपुरतोऽभवन् ॥ १४ ॥ परस्परंसुसू
 क्ष्मपुशोकेष्वश्वासयंस्तदा ॥ ताः शोकविह्वलाराजन्नवक्षंतपरस्परम् ॥ १५ ॥ तांभिः परिवृतोराजारुदतीभिः सस्त्रशः ॥ निर्ययौनगराद्दैनस्तूर्णमायोधनंप्र
 ति ॥ १६ ॥ शिल्पिनोवणिजोवैश्याः सर्वकर्मापजीविनः ॥ तेषार्थिवंपुरस्त्रत्यनिर्ययुर्नगराद्दहिः ॥ १७ ॥ तासांक्रोशमानानामार्तनाकुरुसंक्षये ॥ प्रादुरा
 सीन्महान्शब्दोव्यथयन्भुवनान्युत ॥ १८ ॥ युगांतकालेसंप्राप्तेभूतानांदत्यतामिव ॥ अभावः स्यादयंप्राप्तइतिभूतानिमनिरे ॥ १९ ॥ भृशमुद्विग्नमनसस्तेषां
 राः कुरुसंक्षये ॥ प्राक्रोशंतमहाराजस्वनुरक्तास्तदाभृशम् ॥ २० ॥ इति श्रीमहाभारतेस्त्रीपर्वणिजलप्रदानिकथे ० धृतराष्ट्रनिर्गमनेदशमोऽध्यायः ॥ १० ॥
 वैशंपायनउवाच क्रोशमात्रंततो गत्वा ददृशुस्तांमहारथान् ॥ शारद्वतरुपद्रौणिंरुतवर्माणमेवच ॥ १ ॥ तेषुदृष्ट्वैवराजानंप्रजाचक्षुपमीश्वरम् ॥ अश्रुकंठावि
 निःश्वस्यरुदंतमिदमब्रुवन् ॥ २ ॥ पुत्रस्तवमहाराजकृत्वाकर्मसुदुष्करम् ॥ गतःसानुचरोराजन्शक्रलोकंमहीपते ॥ ३ ॥ दुर्योधनवलन्मुक्तावयमेवत्रयोर
 याः ॥ सर्वमन्यत्परिक्षीणंसैन्यंतेभरतर्षभ ॥ ४ ॥ इत्येवमुक्त्वा राजानंरूपः शारद्वतस्ततः ॥ गांधारीपुत्रशोकाकार्तामिदं वचनमब्रवीत् ॥ ५ ॥

॥१२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥

इतिस्त्रीपर्वणिनैलकंठीयेभारतभावटीपेदशमोऽध्यायः ॥ १० ॥ ॥ ७ ॥ क्रोशमात्रमिति ॥ १॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥

॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ दिष्टान्तंमरणं ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥ तदनंतरं कं पाचार्यकृतवर्मभ्यां वियोगानंतरं ॥ २४ ॥

अभीता युद्धमानास्तेघ्नतः शत्रुगणान्वहून् ॥ वीरकर्माणि कुर्वाणाः पुत्रास्ते निधनंगताः ॥ ६ ॥ ध्रुवं संप्राप्य लोकांस्ते निर्मलान् शस्त्रनिर्जितान् ॥ भास्वरं देहमा
स्थाय विहरंत्य मरा इव ॥ ७ ॥ नहिकश्चिद्विशूराणां युद्धमानः पराङ्मुखः ॥ शस्त्रेण निधनं प्राप्तो न च कश्चिच्छ्लोकांजलिः ॥ ८ ॥ एवं तां क्षत्रियस्याहुः पुराणाः पर
मांगतिम् ॥ शस्त्रेण निधनं संख्येतन्न शोचितुमर्हसि ॥ ९ ॥ न चापिशत्रवस्तेषां मृत्युं ते राज्ञि पांडवाः ॥ शृणुयं त्वं तमस्माभिरश्वत्थामपुरोगमैः ॥ १० ॥ अधर्म
णहतं श्रुत्वा भीमसेनेन ते सुतम् ॥ सुप्तं शिविरमासांघपांडूनां कदनं कृतम् ॥ ११ ॥ पंचालानिहताः सर्वे धृष्टद्युम्नपुरोगमाः ॥ द्रुपदस्यात्मजाश्चैव द्रौपदेयाश्च पाति
ताः ॥ १२ ॥ तथा विशसनं कृत्वा पुत्रशत्रुगणस्यते ॥ प्राद्रवामरणे स्थातुं न हि शक्यामहे त्रयः ॥ १३ ॥ ते हि शूरामहेष्वासाः क्षिप्रमेव्यंति पांडवाः ॥ अमर्षवशमा
पन्नावैरं प्रति जिहीर्षवः ॥ १४ ॥ तेहतानात्मजान् श्रुत्वा प्रमत्ताः पुरुपर्षभाः ॥ निरीक्षंतः पदं शूराः क्षिप्रमेव यथास्विनि ॥ १५ ॥ तेषां तु कदं कृत्वा संस्थातुं नोत्स
हामहे ॥ अनुजानीहिनो राज्ञि मन्त्रशोकमनःकृथाः ॥ १६ ॥ राजंस्त्वमनुजानीहि धैर्यमातिष्ठ चोत्तमम् ॥ दिष्टान्तं पश्य चापित्वं क्षात्रं धर्मचक्रवलयम् ॥ १७ ॥ इ
त्येवमुक्त्वा राजानं कृत्वा चाभिप्रदक्षिणम् ॥ रूपश्वरुतवर्मा च द्रोणपुत्रश्च भारत ॥ १८ ॥ अवेक्षमाणाराजानं धृतराष्ट्रं मनीषिणम् ॥ गंगामनुमहाराजतूर्णम
श्वानचोदयन् ॥ १९ ॥ अपक्रम्य तु ते राजन् सर्व एव महारथाः ॥ आमंत्र्यान्वोन्यमुद्विग्रास्त्रिधाते प्रययुस्तदा ॥ २० ॥ जगाम हास्तिनपुरं कृपः शारद्वतस्तदा ॥ स्व
मेवराष्ट्रं हादि क्योद्रौणिव्यासाश्रमं ययौ ॥ २१ ॥ एवंप्रययुर्वीरावीक्षमाणाः परस्परं ॥ भयार्ताः पांडुपुत्राणामागच्छत्वा महात्मनाम् ॥ २२ ॥ समेत्य वीराराजा
नंतदा त्वनुदिते रवौ ॥ विप्रजग्मुर्महात्मानो यथेच्छं कमारिदमाः ॥ २३ ॥ समासाद्या वै द्रौणिपांडुपुत्रामहारथाः ॥ व्यजयंस्तेरणं राजन् विक्रम्य तदनंतरम् ॥ २४ ॥
इति श्रीमहाभारतेश्वीपर्वणि जलप्रदानिकपञ्चमोऽध्यायः ॥ ११ ॥ वैशंपायन उवाच ॥ हतेषु सर्वमै न्येषु धर्मराजा युधिष्ठिरः ॥ शु
श्रुवेपितरं वृहं निर्यातं गजसाह्वयात् ॥ १ ॥ सोऽभ्ययात्पुत्रशोकार्तः पुत्रशोकपरिप्लुतम् ॥ शोचमानं महाराजभ्रातृभिः सहितस्तदा ॥ २ ॥ अन्वीयमानो वीरेण दा
शाहेण महात्मना ॥ युयुधानेन च तया तथैव च युयुसुना ॥ ३ ॥ तमन्वगात्सुदुःखांतां द्रौपदीशोककण्ठिता ॥ सहपंचालयोपि द्विर्यास्तत्रासन्संभ्रामताः ॥ ४ ॥

इति श्वीपर्वणि नैलकंठीये भारतभावेदीपे एकादशोऽध्यायः ॥ ११ ॥

॥ ११ ॥

॥ ११ ॥

॥ ११ ॥

॥ ११ ॥ हतेष्विति

॥ ११ ॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥

१.भा.टी.

॥८॥

॥५॥ प्रियाप्रियैः पांडवानां प्रियाः अभिमन्युप्रभृतयः अर्पियाः दुर्योधनादयः ते हेतुभिः क्रोशन्तीभिरितिसंबंधः ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ आक्षिप्य निवार्य अया लोह
संगंगामनुवृंदानिस्त्रीणां भरते संतम ॥ कुररीणामिवार्तानां क्रोशन्तीनां ददर्श ह ॥ ५ ॥ तभिः परिवृतो रंजा क्रोशन्तीभिः सहस्रशः ॥ ऊर्ध्ववाहुभिरार्ताभीरुदती
भिः प्रियाप्रियैः ॥ ६ ॥ कनुधर्मज्ञताराज्ञः कनुसाद्यान्तं सता ॥ यच्चावधीत्पितृन्भ्रातृन्गुरुपुत्रान्सखीनपि ॥ ७ ॥ घातयित्वा कथं द्रोणं भोष्मं चापि पिता मह
म् ॥ मनस्ते भृन्महाबाहो हत्वा चापि जयद्रथम् ॥ ८ ॥ किं नुराज्येन ते कार्यं पितृन्भ्रातृन्पश्यतः ॥ अभिमन्युं च दुर्योधनं पदेयांश्च भारत ॥ ९ ॥ अतीत्य तामहीवां दुः
क्रोशन्तीः कुररीरिव ॥ ववंदे पितरं ज्येष्ठं धर्मराजो युधिष्ठिरः ॥ १० ॥ ततोऽभिवाद्य पितरं धर्मणामित्रकर्षणाः ॥ न्यवेदयंत नामानि पांडवास्तेऽपि सर्वशः ॥ ११ ॥ त
मात्मजांतकरणं पितापुत्रवधादितः ॥ अप्रीयमाणः शोकार्तः पांडवं परिपस्वजे ॥ १२ ॥ धर्मराजं परिष्वज्य सांत्वयित्वा च भारत ॥ दुष्टात्मा भो मम न्वेच्छद्विधं क्षु
रिव पावकः ॥ १३ ॥ सकोप पावकस्तस्य शोकवायुसमीरितः ॥ भीमसेनमयं दावं दिधक्षुरिव दृश्यते ॥ १४ ॥ तस्य संकल्पमाज्ञाय भीमं प्रत्यशुभं हरिः ॥ भीमम
क्षिप्य पाणिभ्यां प्रददौ भीममायसम् ॥ १५ ॥ प्रागेव तु महाबुद्धिर्बुध्वा तं स्ये गितं हरिः ॥ संविधानं महाप्राज्ञस्तत्र चक्रे जनार्दनः ॥ १६ ॥ बंग्गुही त्वैव पाणिभ्यां भी
मसेनमयस्मयम् ॥ वभंजवेलवान् राजामन्यमानो वृकोदरम् ॥ १७ ॥ नागायुतबलप्राणः सराजा भीममायसम् ॥ भंक्त्वा विमथितोरस्कः सुस्त्रावरुधिरं मुखा
त् ॥ १८ ॥ ततः पपात मेढिन्यां तथैव रुधिरोक्षितः ॥ प्रपुष्पिताग्रशिखरः पारिजातइव द्रुमः ॥ १९ ॥ प्रत्यगृह्णाच्च तं विद्वान्सूतो गावल्गणिस्तदा ॥ मवमित्यब्रवी
च्चैनं शमयन्सांत्वयं न्निव ॥ २० ॥ सतुकोपं समुत्सृज्य गतमन्युर्महाभनाः ॥ हाहा भीमेति चुक्रोशन्तुपः शोकसमन्वितः ॥ २१ ॥ तं विदित्वा गतक्रोधं भीमसेनवधा
दितम् ॥ वासुदेवो वरः पुंसां मिदं वचनमब्रवीत् ॥ २२ ॥ माशुचो धृतराष्ट्रत्वं नैप भीमस्त्वया हतः ॥ आयसी प्रतिमात्स्ये पात्स्यं कानिष्पातिताविभो ॥ २३ ॥ त्वां क्रो
धवशमापन्नं विदित्वा भरतर्षभ ॥ मया परुष्टः कौतेयो मृत्योर्दृष्टांतरंगतः ॥ २४ ॥ न हिते राजशार्दूलवलेतुल्योऽस्ति कश्चन ॥ कः सहेत महाबाहो ब्राह्मो विग्रहणं
नरः ॥ २५ ॥ यथांतकमनुप्राप्य जीवन्कश्चिन्नमुच्यते ॥ एवं बाह्वंतरं प्राप्य तव जीवन्कश्चन ॥ २६ ॥ तस्मात्पुत्रेण याते सौ प्रतिमां कारितायसी ॥ भीमस्य सेयं
कौरव्यतवैवोपहतामया ॥ २७ ॥ पुत्रशोकाभिसंतं धर्मादपरुतं मनः ॥ तव राजेंद्रतेन त्वं भीमसेनं जिघांससि ॥ २८ ॥
मयं ॥ १५ ॥ संविधानं आयसस्य भीमस्य निर्माणं ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥ २६ ॥ २७ ॥ पुत्रेति धर्मादपरुतं आलिङ्गनच्छलेन भीमवधः कर्तव्य इत्याशया ॥ २८ ॥

स्त्रीपत्रे

३२

॥८॥

वृकोदरेण अहता अपि न जीवेयुः ॥ मता युषांतेषां निमित्तांतरेणापि नाशावश्यं भावादिति भावः ॥ २९ ॥ ३० ॥ इति स्त्रीपर्वणि नैलकंठीये भारत भावदोषे द्वादशोऽध्यायः ॥ १२ ॥ ७५ ॥ तत इति ॥ १ ॥ २ ॥ ३ ॥ नतत्कथाः
 न त्वेतत्तैक्षमं राजन् हन्यास्त्वं यदृकोदरम् ॥ न हि पुत्रामहाराज जीवेयुस्ते कथंचन ॥ २९ ॥ तस्माद्यत्कृतमस्माभिर्मन्यमानैः शमं प्रति ॥ अनुमन्य स्वतस् सर्वं भव
 शोके मनः कृथाः ॥ ३० ॥ इति श्री महाभारते स्त्रीपर्वणि जलप्रदानिकपर्वणि आयसभीमभंगे द्वादशोऽध्यायः ॥ १२ ॥ ७५ ॥ वैशंपायन उवाच त
 त एनमुपातिष्ठन् शौचार्थं परिचारकाः ॥ कृत्वशौचं पुनश्चैनं प्रोवाच मधुसूदनः ॥ १ ॥ राजन्नधीता वेदास्ते शास्त्राणि विविधानि च ॥ श्रुतानि च पुराणानि राज
 र्माश्रकैवलाः ॥ २ ॥ एवं विद्वन्महाप्राज्ञः समर्थः सन् बलाबले ॥ आत्मापराधात्कस्मात्त्वं कुरुपेकोपमीदृशं ॥ ३ ॥ उक्तवांस्त्वांत देवाहं भीष्मद्रोणौ च भारत ॥ वि
 दुरः संजयश्चैव वाक्यं राजन्न तल्लंथाः ॥ ४ ॥ सवार्यमाणो नास्माकमकार्षीर्वचनंतदा ॥ पांडवानधिकान् जानन्व लेशौर्ये च कौरव ॥ ५ ॥ राजा हियः स्थिरप्रज्ञः
 स्वयंद्रोपानवेक्षते ॥ देशकालविभागंच परं श्रेयः स विंदति ॥ ६ ॥ उच्यमानस्तु यः श्रेयो गृह्णीते नो हिताहिते ॥ आपदः समनुप्राप्य स शौचं त्यजेत् स्थितः ॥ ७ ॥ त
 तो न्यदत्तमात्मानं समवेक्षस्व भारत ॥ राजंस्त्वं त्वविधेयात्मादुर्योधनवशे स्थितः ॥ ८ ॥ आत्मापराधादापन्नस्तत्किं भूमिं जिघांससि ॥ तस्मात्संयच्छ कोपं त्वं
 स्वमनुस्मरदुष्कृतं ॥ ९ ॥ यस्तु तांस्पर्धया क्षुद्रः पांचालीमानयत्सभां ॥ सहतो भीमसेनेन वैरं प्रति जिहीर्षता ॥ १० ॥ आत्मनोतिक्रमं पश्य पुत्रस्य च दुरात्मनः ॥ य
 दनागसि पांडूनां परित्यागस्त्वया कृतः ॥ ११ ॥ वैशंपायन उवाच एवमुक्तः सरुष्णेन सर्वसत्यं जनाधिप ॥ उवाच देवकीपुत्रं धृतराष्ट्रं भीमहीपतिः ॥ १२ ॥
 एवमेतन्महावाहो यथावदसि माधव ॥ पुत्रं स्नेहस्तु बलवान्धैर्यान्मांसमचालयत् ॥ १३ ॥ दिष्ट्या तु पुरुषव्याघ्रो बलवान्सत्यविक्रमः ॥ त्वद्दुमानागमत्कृष्णभीमो
 बाह्वंतरं मम ॥ १४ ॥ इदानीं त्वहं मय्यग्रे गतमन्युर्गतज्वरः ॥ मध्यमं पांडवं वीरं द्रष्टुमिच्छामि माधव ॥ १५ ॥ हंतेषु पार्थिवे द्रुपुत्रे पुनि हंतेषु च ॥ पांडुपुत्रेषु वैशर्म
 प्रीतिश्चाप्यवतिष्ठते ॥ १६ ॥ ततः स भीमं च धनं जयंच मायाश्रपुत्रौ पुरुषप्रवीरौ ॥ पश्य शंकात्रैः प्ररुदन् सुगात्रानां श्वास्यकंल्राणमुवाच चैतान् ॥ १७ ॥ इ
 ति श्री महाभारते स्त्रीपर्वणि जलप्रदानिकप० धृतराष्ट्रकोपविमोचने पांडवपरिष्वंगो नाम त्रयोदशोऽध्यायः ॥ १३ ॥ ७६ ॥ ७७ ॥ वैशंपायन उवा
 च धृतराष्ट्राभ्यनुज्ञातास्तस्ते कुरुपांडवाः ॥ अभ्ययुर्भ्रातरः सर्वे गाथारीं सहकेशवाः ॥ १ ॥ तस्मिन्कृतवानसि अहं भावार्थः ॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥ श्रेयो हिताहिते उच्यमानो न गृह्णीत इत्य
 न्वयः ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ अनामसि अपराधाभावे परित्यागो राज्यांप्रदानेन तिस्कारः ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥ इति स्त्रीपर्वणि नैलकंठीये भारत भावदोषे त्रयोदशोऽध्यायः ॥ १३ ॥ धृतराष्ट्रेति ॥ १ ॥

म.भा.टी.

॥९॥

॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥ कल्यवादीहितवादी ॥ ६ ॥ एतद्वचः पांडवान्शमुमुधतंवाक्यं ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ नचास्यलांतामितिपाठे अस्यएनदुर्योधनंतोषमाणायाः श्रीवचनेनतोषयस्यास्तेतवतींतांवाचावनथान
ततोज्ञात्वाहतामित्रयुधिष्ठिरमुपागतं ॥ गांधारीपुत्रशोकार्ताशमुमैच्छदन्दिता ॥ २ ॥ तस्याः पापमंभिप्रायंविदित्वापांडवान्प्रति ॥ ऋषिः सत्यवतीपुत्रः प्रागे
वसमबुध्यत ॥ ३ ॥ सगंगायामुपस्पृश्यपुण्यगंधिपर्यः शुचि ॥ तदेशमुपसंपेदेपरमर्षिर्मनोजवः ॥ ४ ॥ दिव्येनचक्षुषापश्यन्मनसातदूतेनच ॥ सर्वप्राणभृतां
भावंसतत्रसमबुध्यत ॥ ५ ॥ सस्रुपामब्रवीत्कालेकल्यवादीमहातपाः ॥ शापकालमवाक्षिप्यशमकालमुदीरयन् ॥ ६ ॥ नकोपः पांडवेकार्योगांधारिशममा
भूहि ॥ वचोनिगृह्यतामेतच्छृणुचदंबचोमम ॥ ७ ॥ उक्तास्यष्टादशाहानिपुत्रेणजयमिच्छता ॥ शिवमाशास्वमेमांतयुध्यमानस्यशत्रुभिः ॥ ८ ॥ सातथायाच्य
मानात्वंकालेकालेजयैपिणा ॥ उक्तवत्यसिगांधारियतोधर्मस्ततोजयः ॥ ९ ॥ नचाप्यतीतांगांधारिवाचंतत्रितथामहं ॥ स्मरामितोषमाणांयास्तथाप्रणिहि
तात्यसि ॥ १० ॥ विग्रहेतुमुलेराज्ञांगत्वापारमसंशयं ॥ जितंपांडुसुतैर्युद्धेनूनंधर्मस्त्वतोऽधिकः ॥ ११ ॥ क्षमार्शीलापुराभूत्वासाधनक्षमसकथं ॥ अधर्मजहि
धर्मज्ञेयतोधर्मस्ततोजयः ॥ १२ ॥ स्वंचधर्मपरिस्मृत्यवाचंचोक्तांमनस्विनि ॥ कोपंसंयच्छगांधारिमैवंभूः सत्यबादिनि ॥ १३ ॥ गांधार्युवाच ॥ भगव
न्नाभ्यसूयामिनैतानिच्छामिनश्चतः ॥ पुत्रशोकेनतुवलान्मनोविह्वलतीवमे ॥ १४ ॥ यथैवकुंत्याकौतियारक्षितव्यास्तथामया ॥ तथैवधृतराष्ट्रेणरक्षितव्यं
मयायथा ॥ १५ ॥ दुर्योधनापराधेनशकुनेःसौवलस्यच ॥ कर्णदुःशासनाभ्यांचरुतोऽयंकुरुसंक्षयः ॥ १६ ॥ नापराध्यतिवीभत्सुर्नचपार्थात्कौदरः ॥ नकु
लःसहदेवश्चनैवजातुयुधिष्ठिरः ॥ १७ ॥ युध्यमानाहिकौरव्याःरुतमानाःपरस्परं ॥ निहताःसहिताश्चान्यैस्तच्चनास्यप्रियंमम ॥ १८ ॥ किंतुकर्माकरोद्गीमो
वासुदेवस्यपश्यतः ॥ दुर्योधनंसमाहूयगदायुद्धेमहामनाः ॥ १९ ॥ शिक्षयाभ्यधिकंज्ञात्वाचरंतंबहुधारणे ॥ अधोनाभ्याःप्रहृतवांस्तन्मेकोपमवर्धयत् ॥ २० ॥
कथंनुधर्मधर्मज्ञैःसमुद्दिष्टंमहात्मभिः ॥ त्यज्युराहवेशूराःप्राणहेतोःकथंचन ॥ २१ ॥ इतिश्रीमहाभारतेस्त्रीपर्वणिजलप्रदानिकप० गांधारीसांस्वनायांचतु
र्दशोऽध्यायः ॥ १४ ॥ ॥ ७ ॥ वैशंपायनउवाच तच्छ्रुत्वावचनंतस्याभीमसेनोयभीतवत् ॥ गांधारींप्रत्युवाचेदंबचःसानुनयंतदा ॥ १ ॥ अ
धर्माद्यदिवाधर्मस्त्रासात्तत्रमयाकृतः ॥ आत्मानंत्रातुकामेनतन्मेत्वंक्षंतुमर्हसि ॥ २ ॥

स्मरामीत्यन्वयः ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥ इतिस्त्रीपर्वणिनैलकंडीयेभारतभावदीपेचतुर्दशोऽध्यायः ॥ १४ ॥ ॥ ७ ॥ तदिति ॥ १ ॥ २ ॥

स्त्रीपर्व

११

॥ ९ ॥

॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥ उक्तवान् नहितेपतयःसंतीत्यादि ॥ ६ ॥ असंगृह्य अनुपसंहृत्य ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ अंतोष्ठात् अधरोष्ठात् उपरिनगतमित्यर्थः दंतोष्ठादित्य
 नहियुद्धेनपुत्रस्तेधर्म्येणसमहाबलः ॥ नशक्यःकेनचिद्धंतुमतोविषममाचरं ॥ ३ ॥ अधर्मेणजितःपूर्वतेनचापियुधिष्ठिरः ॥ निरुताश्वसदैवस्मततोविषम
 माचरं ॥ ४ ॥ सैन्यस्यैकोऽवशिष्टोऽयंगदायुद्धेनवीर्यवान् ॥ मांहत्वानहरेद्राज्यमिति वैतल्लतंमया ॥ ५ ॥ राजपुत्रींचपांचालीषेकवस्त्रांरजस्वलां ॥ भवत्या
 विदितंसर्वमुक्तवान्यत्सुंतस्तव ॥ ६ ॥ सुयोधनमसंगृह्यनशक्याभूःससागरा ॥ केवलाभोक्तुमस्माभिरतश्चैतल्लतंमया ॥ ७ ॥ तथाप्यप्रियमंस्माकंपुत्रस्ते
 समुपाचरत् ॥ द्रौपद्यायत्सभार्म्येसव्यमूरुमदर्शयत् ॥ ८ ॥ तदैववध्यःसोऽस्माकंदुराचारश्चैतसुतः ॥ धर्मराजाज्ञयाचैवस्थिताःस्मसमयेतदा ॥ ९ ॥ वैरमुद्दी
 पितंराज्ञिपुत्रेणतवतन्महत् ॥ क्लेशिताश्वनेनित्यंततएतल्लतंमया ॥ १० ॥ वैरस्यास्यगताःपारंहत्वादुर्योधनरणे ॥ राज्ञ्ययुधिष्ठिरःप्राप्तीवयंचगतमन्यवः ॥
 ॥ ११ ॥ गांधार्युवाच नतस्यैपवधस्तातयत्प्रशंससिमेसुतं ॥ कृतवांश्चापितत्सर्वंयदिदंभापसेमयि ॥ १२ ॥ हताश्वेनकुलेयसुवृषसेनेनभारत ॥ अ
 पिवःशोणितंसंख्येदुःशासनशरीरजम् ॥ १३ ॥ सद्भिर्विगर्हितंघोरमनार्यजनसेवितम् ॥ क्रूरंकर्माकृथास्तस्मात्तदयुक्तं वकोदर ॥ १४ ॥ भीमसेनउवा
 च अन्यस्यापिनपातव्यंरुधिरंकिंपुनःस्वकम् ॥ यथैवात्मातथाभ्राताविशेषोनास्तिकश्चन ॥ १५ ॥ रुधिरंनव्यतिक्रामदंतोष्ठांदं वमायुचः ॥ वैवस्वतस्तुत
 द्वेदहस्तौमेरुधिरोक्षितौ ॥ १६ ॥ हताश्वेनकुलं वृद्ध्वाटपंसेनेनसंयुगे ॥ भ्रातृणांसंप्रहृष्टानांत्रासःसंजनितोमया ॥ १७ ॥ केशपक्षपरामर्शंद्रौप्रघाघूतकारिते
 क्रोधाद्येदब्रुवंचाहंतच्चमेहदिवर्तते ॥ १८ ॥ क्षत्रंधर्माद्भ्युतोर्राज्ञिभवेयंशाश्वतीःसमाः ॥ प्रतिज्ञांतांमनिस्तीर्यतस्तत्कृतवानहम् ॥ १९ ॥ नमामिहसिगांधा
 रिदोषेणपरिशंकितुम् ॥ अनिगृह्यपुरापुत्रानस्मास्वनपकारिषु ॥ अधुनाकिंनुदोषेणपरिशंकितुमर्हसि ॥ २० ॥ गांधार्युवाच वृद्धस्यास्यशतंपुत्रां
 न्निघ्नंस्त्वमपराजितः ॥ कस्मान्नशेषयःकिंचिद्येनाल्पमपराधितं ॥ २१ ॥ संतानमावयोस्तातवृद्धयोर्दंतराज्ययोः ॥ कथमंधद्वयस्यास्ययष्टिरकानवर्जिता ॥ २२ ॥
 शेषेत्यवस्थितेतातपुत्राणामंतकेत्वयि ॥ नमेदुःखंभवेदेतद्यदित्वंधर्ममाचरेः ॥ २३ ॥ वैशंपायनउवाच एवमुक्त्वातुगांधार्युधिष्ठिरमपृच्छत् ॥ वृत्स
 राजेतिसक्रोधापुत्रपौत्रवधर्दिता ॥ २४ ॥ तामभ्यगच्छद्राजेन्द्रोवेपमानःकृतांजलिः ॥ युधिष्ठिरस्त्विदंतत्रमधुरंवाक्यमब्रवीत् ॥ २५ ॥
 पपाठः ॥ १६ ॥ वृषसेनेनकर्णपुत्रेण ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ किंचित्कमपिनशेषयेः शेषमेकमपिनरक्षितवानसि ॥ २१ ॥ नवर्जितावधकालेनत्क्ता ॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥

म.भा.टी.

॥ १० ॥

॥ २६ ॥ २७ ॥ २८ ॥ २९ ॥ कुनखीभूतोहस्तदेशइतिशेषः ॥ ३० ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ ३३ ॥ ३४ ॥ ३५ ॥ ३६ ॥ ३७ ॥ ३८ ॥ ३९ ॥ ४० ॥ ४१ ॥ ४२ ॥ ४३ ॥ वांआवां ॥ ४४ ॥ इतिस्त्री
पुत्रहंतानृशंसोऽहंतवदोवैयुधिष्ठिरः ॥ शापार्हःपृथिवीनाशहेतुभूतःशपस्वमां ॥ २६ ॥ नहिमेजीवितेनार्थोनराज्येनधनेनवा ॥ तादृशानृमुहदोह्वामृदस्या
स्यमुहदुहः ॥ २७ ॥ तमेवंवादिनंभोतंसनिकर्षगतंतदा ॥ नोवाचकिंचिद्गांधारीनिःश्वासपरमाभृशं ॥ २८ ॥ तस्यावनमदेहस्यपादयोनिपतिप्यतः ॥ युधि
ष्ठिरस्यनृपतेर्धर्मजादीर्घदर्शिनी ॥ २९ ॥ अंगुल्यग्राणिदृशेदेवीपट्टांतरणसा ॥ ततःसकुनखीभूतोदर्शनीयनखोत्पः ॥ ३० ॥ तंदृष्ट्वाचार्जुनोऽगच्छद्दामुदं
स्यपृष्ठतः ॥ एवंसंचेष्टमानांस्तानितश्वतश्वभारत ॥ ३१ ॥ गांधारीविगतक्रोधासांत्वयामासमावृत् ॥ तयन्तेसमनुज्ञातामातरंवीरमातरं ॥ ३२ ॥ अभ्यग
च्छंतसहिताःपृथांपृथुलवक्षसः ॥ चिरस्यदृष्ट्वापुत्रानसापुत्राधिभिरभिपुता ॥ ३३ ॥ वाप्यमाहारयद्देवीवस्त्रेणावृत्यवमुखं ॥ ततोवाप्यंममुत्सृज्यसहपुत्रैस्तदा
पृथां ॥ ३४ ॥ अपश्यदेतानृशमौघैर्वहुधाक्षंतविक्षतान् ॥ सातानेकैकशःपुत्रानसंस्पर्शंतीपुनःपुनः ॥ ३५ ॥ अन्वशोचतद्दुःखानिद्रौपदीचहृत्नात्मजां ॥ रुदतीम्
थपांचालींददर्शपतितांभुवि ॥ ३६ ॥ द्रौपद्युवाच आर्यपुत्राःकृतेसर्वसौभद्रसहितागताः ॥ नत्वांतिऽद्याभिगच्छंतिचिरंदृष्ट्वातपस्विनीं ॥ ३७ ॥ क्रिनुरा
ज्येनवैकार्यविहीनायाःसुतैर्मम ॥ तांसमाश्वासयामासपृथापृथुललोचना ॥ ३८ ॥ उत्थाप्ययाज्ञसेनींतुरुदतींशोककशिंतां ॥ तथैवसहिताचारिपुत्रैरनुगता
नृप ॥ ३९ ॥ अभ्यगच्छतगांधारीमार्ताभार्ततरास्वयं ॥ वैशंपायनउवाच तामुवाचाथगांधारीसहवध्वायशस्विनीं ॥ ४० ॥ मैवंपुत्रीनिशोकातापश्य
मामपिदुःखितां ॥ मन्येलोकविनाशोऽयंकालपर्यायनोदितः ॥ ४१ ॥ अवश्यभावीसंप्राप्तःस्वभावाहोमहर्षणः ॥ इदंतस्मनुप्राप्तंविदुरस्यवचोमहत् ॥ ४२ ॥
असिद्धानुनयेकृष्णयदुवांचमहामतिः ॥ तस्मिन्नपरिहार्येऽर्थेव्यतीतेचविशेषतः ॥ ४३ ॥ माशुचोनहिशोच्यास्तेसंग्रामेनिधनंगताः ॥ यथैवाहंतथैवत्वंकोवा
माश्वासयिष्यति ॥ ममैवत्यपराधेनकुलमभ्यंविनाशितं ॥ ४४ ॥ इतिश्रीमहाभारतस्त्रीपर्वणिजलप्रदानिकप० पृथामुत्रदर्शनेपंचदशोऽध्यायः ॥ १५ ॥ ॥
समाप्तंजलप्रदानिकंपर्व ॥ अथस्त्रीविलापपर्व ॥ वैशंपायनउवाच एवमुक्त्वातुगांधारीकुरुणामवकर्तनं ॥ अपश्यत्तत्रतिष्ठंतीसर्वदिव्येनचक्षुषा ॥ १ ॥
पतिव्रतामहाभागासमानव्रतचारिणी ॥ उग्रेणतपसायुक्तासततंसत्यवादिनी ॥ २ ॥

पर्वणिनैलकंठीयेभारतभावदीपेपंचदशोऽध्यायः ॥ १५ ॥

॥ १ ॥

॥ १ ॥

एवमिति अवकर्तनंयुद्धस्थानं ॥ १ ॥ २ ॥

स्त्रीपर्व

११

॥ १० ॥

॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥ पचानां भूतानां पृथिव्यादीनां कुरु
 वरदानेन रुष्णास्य महर्षेः पुष्यकर्मणः ॥ दिव्यज्ञानबलोपेता विविधं पर्यदेवयत् ॥ ३ ॥ ददर्श सा बुद्धि मती दूरादप्रिययांतिके ॥ स्नाजिरं नृवीराणामद्भुतं लोमहृष-
 णं ॥ ४ ॥ अस्थिकेशवसाकीर्णशोणितौ घपरिप्लुतं ॥ शरीरैर्बहुसाहसैर्विनिकीर्णसमंततः ॥ ५ ॥ गजाश्वरथयोधानामावृतरुधिराविलैः ॥ शरीरैरशिरस्कैश्च
 विदेहैश्च शिरोगणैः ॥ ६ ॥ गजाश्वरनारीणां निःस्वनैरभिसंवृतं ॥ सृगालककाकोलकंककाकनिषेवितं ॥ ७ ॥ रक्षसांपुरुषादानां मोदनंकुस्राकुलं ॥ अशि
 वाभिः शिवाभिश्च नादितं मूधसेवितं ॥ ८ ॥ ततो व्यासाभ्यनुज्ञातो धृतराष्ट्रो महीपतिः ॥ पांडुपुत्राश्वते सर्वे युधिष्ठिरपुरोगमाः ॥ ९ ॥ वासुदेवं पुरस्कृत्य हतबंधुं च
 पार्थिवं ॥ कुरुस्त्रियः समासाद्यं जग्मुरायोधनं प्रति ॥ १० ॥ समासाद्य कुरुक्षेत्रं तास्त्रियोनिहवेश्वराः ॥ अपश्यं तद्दत्तांस्तत्र पुत्रान् भ्रातृन्पितृन्पतीन् ॥ ११ ॥ क
 व्यादैर्भक्ष्यमाणान्वैगोमायुबलवायसैः ॥ भूतैः पिशाचैरक्षोभिर्विविधैश्च निशाचरैः ॥ १२ ॥ रुद्राक्रीडनिभं दृष्ट्वा तदा विशसनं द्वियः ॥ महाहृभ्योऽथयानेभ्यो
 विक्रोशंत्यो निपेतिरे ॥ १३ ॥ अदृष्टपूर्वपश्यंत्यो दुःखार्ता भरतस्त्रियः ॥ शरीरेष्वस्वलन्नन्याः पतंत्यश्वापराभुवि ॥ १४ ॥ श्रान्तानां चाप्यनाथानां नसीक्वाचन
 चेतना ॥ पांचालकुरुयोषाणां रूपणंतदभून्महत् ॥ १५ ॥ दुःखोपहतचित्ताभिः संमंतादनुनादितं ॥ दृष्ट्वा योधनमत्युग्रं धर्मज्ञासुबलात्मजा ॥ १६ ॥ ततः सापुं
 ढरीकाक्षमामं च्यपुरुषोत्तमं ॥ कुरुणां वैशसं दृष्ट्वा इदं वचनं ब्रवीत् ॥ १७ ॥ पश्यताः पुंडरीकाक्षस्रुपामे निहवेश्वराः ॥ प्रकीर्णकेशाः कोशंतीः कुरुरो रिव मायुव
 ॥ १८ ॥ अमृस्त्वभिसमागम्य स्मरंत्यो भर्तृजानगुणान् ॥ पृथगेवाभ्यंधावंत्यः पुत्रान् भ्रातृन्पितृन्पतीन् ॥ १९ ॥ विरसूभिर्महाराजहतपुत्राभिरावृतं ॥ क्वचिच्चवी
 रपत्नीभिर्हतवीराभिरावृतं ॥ २० ॥ शोभितं पुरुषव्याघ्रैः कर्णभीष्माभिमन्युभिः ॥ द्रोणद्रुपदशल्यैश्च ज्वलद्भिरिव पावकैः ॥ २१ ॥ क्वचिच्चनैः क्वचिच्चैर्निष्कैर्मणि
 भिश्च महत्मानां ॥ अंगदैर्हस्तकेयूरैः स्वग्निश्च समलंकृतं ॥ २२ ॥ वीरवाहुविस्त्रुष्टाभिः शक्तीभिः परिघैरपि ॥ स्वङ्गैश्च विविधैस्तीक्ष्णैः सशरैश्च शरासनैः ॥ २३ ॥
 क्रव्यादसंघैर्मुदितैस्त्रिष्टुद्रिः सहितैः क्वचित् ॥ क्वचिदाक्रीडमानैश्च शयानैश्चापरैः क्वचित् ॥ २४ ॥ एतदेवं विधं वारसंपृश्या योधनं विभो ॥ पश्यमाना हि दंत्यामि
 शोकेनाहं जनार्दन ॥ २५ ॥ पांचालानां कुरुणां च विनाशे मधुसूदन ॥ पांचानामपि भूतानामहं वधुमचिंतयं ॥ २६ ॥

चालवधात्कुरुणां च भौतिकं जगन्मृत्प्रतिभावः ॥ २६ ॥

॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥ २६ ॥ २७ ॥ २८ ॥ २९ ॥ ३० ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ ३३ ॥ ३४ ॥ ३५ ॥ ३६ ॥ ३७ ॥ ३८ ॥ ३९ ॥ ४० ॥ ४१ ॥ ४२ ॥ ४३ ॥ ४४ ॥ ४५ ॥ ४६ ॥ ४७ ॥ ४८ ॥ ४९ ॥ ५० ॥ ५१ ॥

तासुवर्णाश्वगृध्राश्वकर्षयन्त्वसृगुक्षिताः ॥ विंगृह्यचरणैर्गृध्राभक्षयन्ति सहस्रशः ॥ २७ ॥ जयद्रयस्यकर्णस्यतथैवद्रोणभीष्मयोः ॥ अभिमन्योर्विनाशंचक
 श्विंतचितुमर्हति ॥ २८ ॥ अवध्यकल्पान्निहतानुगतंसत्वानचेतसः ॥ गृध्रकंकवटश्वेनश्वस्तगालादनीकृतान् ॥ २९ ॥ अमर्षवंशसापन्नान्दुर्योधनवशोस्थि
 तान् ॥ पश्येमान्पुरुषव्याघ्रान्संशांतान्पावकानिव ॥ ३० ॥ शयानायेपुरासर्वेऽमृदूनिशयनानिच ॥ विपन्नास्तेऽद्यवसुधांविदेतामधिशेस्ते ॥ ३१ ॥ वंदिभिःस
 ततंकालेस्तुवद्विरभिनंदिताः ॥ शिवानामशिवाघोराःशृण्वन्तिविविधागिरः ॥ ३२ ॥ येपुराशेरतेवीराःशयनेपुयशास्विनः ॥ चंदनागुरुद्विग्धांगास्तेघपांसुपु
 शेस्ते ॥ ३३ ॥ तेषामाभरणान्येतेगृध्रगोमायुवायसाः ॥ आक्षिपन्तिशिवाघोरास्विदंत्यःपुनःपुनः ॥ ३४ ॥ बाणान्विनिशितान्यातान्निखिंशान्विमलागदाः ॥
 युद्धाभिमानिनःसर्वेजीवंतइवविभ्रति ॥ ३५ ॥ सुरूपवर्णावहवःऋष्यादैरवघट्टिताः ॥ ऋषभप्रतिरूपाश्वशेरतेहरितस्रजः ॥ ३६ ॥ अपरेभुनरालिङ्ग्यग
 यवाहवः ॥ शेस्तेऽभिमुखाःशूरादयिताइवयोषितः ॥ ३७ ॥ विभ्रतःकंचान्यन्येविमलान्यायुधानिच ॥ नघर्षयतिऋष्यदाजीवन्तीतिजनादिव ॥ ३८ ॥ ऋ
 व्यादैःऋष्यमाणानामपरेषांमहात्मनां ॥ शातकोभ्यःस्रजश्चित्राविप्रकीर्णाःसमंततः ॥ ३९ ॥ एतेगोमायवोभीमानिहतानायशास्विनां ॥ कर्णातरगतान्दीप्य
 नाक्षिपन्ति सहस्रशः ॥ ४० ॥ सर्वेष्वपररात्रेषुयाननंदंतवंदिनः ॥ स्तुतिभिश्चपराध्याभिरुपचारैश्चशिक्षिताः ॥ ४१ ॥ तानिमाःपस्तिवन्तिदुःखाताःपरमांगनाः ॥
 रूपणं वृष्णिशादूलदुःखशोकार्दिताभृशं ॥ ४२ ॥ रक्तोमलवनानीवविभांतिरुचिराणिच ॥ मुखानिपरमस्त्रीणांपरिशुक्लाणिकेशव ॥ ४३ ॥ रुदिवाद्विरताद्ये
 ताध्यायन्त्यःसपरिच्छदाः ॥ कुरुस्त्रियोऽभिगच्छन्ति तेन तेनैवदुःखिताः ॥ ४४ ॥ एतान्यादित्यवर्णानितपनीयनिभानिच ॥ रोषसेदवताघाणिवक्राणिकुरुयोषि
 तां ॥ ४५ ॥ श्यामानां वस्वर्णानां गौरीणामेकवाससां ॥ दुर्योधनवरस्त्रीणांपश्यद्वंदानिकेशव ॥ ४६ ॥ आस्त्रामपरिपूर्णार्थनिशम्यपरिदेवितं ॥ इतरेतरसंक्रंदा
 न्निविजानंतियोषितः ॥ ४७ ॥ एतादीर्घमिवोच्छ्रस्यविक्रुश्वचविलप्यच ॥ विस्पंदमानादुःखेनवीराजहतिजीवितं ॥ ४८ ॥ बद्ध्वाहृष्ट्वाशरीराणिक्रोशन्तिविलपं
 तिच ॥ पाणिभिश्चापराग्रन्तिशिसंसिद्धुपाणयः ॥ ४९ ॥ शिरोभिःपतितैर्हस्तैःसर्वागैर्यूथशःकृतैः ॥ इतरेतरसंक्रंदाकीर्णाभातिमेदिनी ॥ ५० ॥ विशिशुस्कान
 प्रोक्षयान्दृष्ट्वात्येतानमिदितान् ॥ मुत्थन्त्यनुगतानार्योविदेहानिशिरांसिच ॥ ५१ ॥

॥ ५२ ॥ ५३ ॥ विजग्धाप्रक्रिताम् ॥ ५४ ॥ ५५ ॥ ५६ ॥ ५७ ॥ ५८ ॥ ५९ ॥ ६० ॥ ६१ ॥ इति श्रीपर्वणिनेलकटीयेभारतभाष्ये षोडशोऽध्यायः ॥ १६ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥

शिरःकायेनसंघायप्रेक्षमाणाविचेतसः ॥ अपश्यंत्योपरंतत्रनेदमस्येतिदुःखिताः ॥ ५२ ॥ बाहुरुचरणानन्यान्विशिखोन्मथितान्पृथक् ॥ संदधत्योऽसुखा
विष्टामूर्च्छत्येताःपुनःपुनः ॥ ५३ ॥ उल्लस्यशिरसश्चान्यान्विजग्धान्मृगपक्षिभिः ॥ दृष्ट्वाकाश्चिन्नजानंतिभर्तृन्भरतयोषितः ॥ ५४ ॥ पाणिभिश्चापराग्रंतिशि
रांसिमधुसूदन ॥ प्रेक्ष्यभ्रातृन्पितृन्पुत्रान्पतींश्चनिहतान्परैः ॥ ५५ ॥ बाहुभिश्चसखद्वैश्चशिरोभिश्चसकुंडलैः ॥ अगम्यकल्पापृथिवीमांसशोणितकर्ममा ॥
॥ ५६ ॥ बभूवभरतश्रेष्ठप्राणिभिर्गतजीवितैः ॥ नदुःखेषूचिताःपूर्वदुःखंगाहंत्यनिर्दिताः ॥ ५७ ॥ भातृभिःपतिभिःपुत्रैरुपाकीर्णविसुधरा ॥ यूथानीवकिशो
रीणांसुकेशीनांजनार्दन ॥ ५८ ॥ सुषाणांघृतराष्ट्रस्यपश्यदंदादन्यनेकशः ॥ इतोदुःखतरंकिनुकेशवप्रतिभातिमे ॥ ५९ ॥ यदिमाःकुर्वतेसर्वारूपमुच्चावचंखि
यः ॥ नूनमाचरितंपापंमयापूर्वेषुजन्मसु ॥ ६० ॥ यापश्यामिहतान्पुत्रान्पौत्रान्भ्रातृंश्चमाधव ॥ एवमार्ताविलपतीसमाभाष्यजनादनस ॥ गांधारीपुत्रशो
कार्ताददर्शनिहतंसुतं ॥ ६१ ॥ इति श्रीमहाभारतेश्वरीपर्वणिस्त्रीविलापप० आयोधनदर्शनेषोडशोऽध्यायः ॥ १६ ॥ ॥ ७ ॥ वैशंपायन उवाच ॥ दु
र्योधनंहतं दृष्ट्वागांधारीशोककर्षिता ॥ सहसान्यपतद्भूमौछिन्नेवकदलीवने ॥ १ ॥ सातुलध्वापुनःसंज्ञां विक्रुश्वचविलप्यच ॥ दुर्योधनमभिप्रेक्ष्यशयानंरु
धिरोक्षितं ॥ २ ॥ परिष्वज्यचगांधारीरूपणंपर्यदेवयत् ॥ हाहापुत्रेतिशोकार्ताविललापाकुलेद्रिया ॥ ३ ॥ सुगूढजत्रुविंपुलंहारनिष्कविभूषितं ॥ वारिणि
त्रजेनोरःसिचंतीशोकतापिता ॥ ४ ॥ समीपस्थंहृषीकेभ्रमिदं वचनंमब्रवीत् ॥ उपस्थितेऽस्मिन्संग्रामेज्ञातीनांसंक्षयेविभा ॥ ५ ॥ मामयंप्राहवार्ष्णेयप्रांजलि
नृपसत्तमः ॥ अस्मिन्ज्ञातिसमुद्दर्षेजयमंबाब्रवीतुमे ॥ ६ ॥ इत्युक्तेजानतीसर्वमहंस्वव्यसनागमं ॥ अब्रुवंपुरुषव्याघ्रयतोधर्मस्ततोजयः ॥ ७ ॥ यथा
चयुध्यमानस्त्वनवैमुह्यसिपुत्रक ॥ ध्रुवंशस्त्रजितान्लोकान्प्राप्स्यस्यमरवत्यभो ॥ ८ ॥ इत्येवमब्रुवंपूर्वनैनंशोचामिवैप्रभो ॥ घृतराष्ट्रंशोचामिरुपणंहत
बांधवं ॥ ९ ॥ अमर्षणंयुधांश्रेष्ठंरुताखंयुद्धदुर्मदं ॥ शयानंवीरशयनेपश्यमाधवमेसुतं ॥ १० ॥ योऽयंमूर्धावसिक्तामासुग्रेयात्तिपरंतपः ॥ सोयंपांसुपुरेतिऽ
पश्यकालस्यपर्ययं ॥ ११ ॥ ध्रुवंदुर्योधनोवीरोगतिंनसुलभांगतः ॥ तवात्यभिमुखःशेतेशयनेवीरसेविते ॥ १२ ॥

दुर्योधनविति ॥ १ ॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥

॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥ २६ ॥ २७ ॥ २८ ॥ २९ ॥ पंचशाखाभ्यांपंचगुलिभ्यांपारिभ्यां ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ ३३ ॥
 यंपुरापर्युपासीनारमयंतिवस्त्रियः ॥ तंवीरशयनेसुभ्रमयंत्यशिवाःशिवाः ॥ १३ ॥ यंपुरापर्युपासीनारमयंतिमहीक्षितः ॥ महीतलस्थंनिहतंघ्रांस्तंपर्युपास
 ते ॥ १४ ॥ यंपुराव्यजनैरम्यैरुपवीजंतियोपितः ॥ तमद्यपक्षव्यजनैरुपवीजंतिपक्षिणः ॥ १५ ॥ एषशेतेमहाबाहुर्वलवान्सत्यविक्रमः ॥ सिंहेनेवद्विपःसंख्ये
 भीमसेनेनपातितः ॥ १६ ॥ पश्यदुर्योधनंरुष्णशयानंरुधिरोक्षितं ॥ निहतंभीमसेनेनगदांसंमृष्यभारत ॥ १७ ॥ अक्षौहिणीर्महावीरुर्दशैकांचकेशव ॥ आ
 नयद्यःपुरासंख्येसोऽनयान्निधनंगतः ॥ १८ ॥ एषदुर्योधनःशेतेमहेष्वासोमहाबलः ॥ शार्दूलइवसिंहेनभीमसेनेनपातितः ॥ १९ ॥ विदुरंत्यवमन्यैषपितरंचै
 वमंदभाक् ॥ बालोवृद्धावमानेनमंदोमृत्युवशंगतः ॥ २० ॥ निःसपत्नामहीयस्यत्रयोदशसंमाःस्थिता ॥ सशेतेनिहतोभूमौपुत्रोमेष्टथिवीपतिः ॥ २१ ॥ अप
 शंरुष्णपृथिवींधार्तराष्ट्रानुशासितां ॥ पूर्णाहस्तिगवाश्चैश्ववाष्णोयनतुतच्चिरं ॥ २२ ॥ तामेवाद्यमंहाबाहोपश्याम्यन्यानुशासितां ॥ हीनांहस्तिगवाश्चेत्किं
 जीवामिमाधव ॥ २३ ॥ इदंकष्टतरंपश्यपुत्रस्यापिवधान्मम ॥ यदिमाःपर्युपासंतेहतानशूरानरणेस्त्रियः ॥ २४ ॥ प्रकीर्णकेशांसुश्रोणींदुर्योधनंशुभ्रकिं ॥
 रुक्मवेदीनिभांपश्यरुष्णलक्ष्मणमातरं ॥ २५ ॥ नूनमेपापुरावालाजीवमानेमहीभुजे ॥ भुजावाश्रित्यरमतेसुभुजस्यमनस्विनी ॥ २६ ॥ कथंशतधानेदं
 दयंमदीर्यते ॥ पश्यंत्यानिहतंपुत्रंपुत्रेणसहितरणे ॥ २७ ॥ पुत्रंरुधिरसंसिक्तमुपजिघ्रत्यनिदिता ॥ दुर्योधनंतुवामोरुःपाणिनापरिमाज्जती ॥ २८ ॥ किंनुशो
 चतिभ्रतारंपुत्रंचैषमनस्विनी ॥ तथात्यवस्थिताभातिपुत्रंचाप्यभिवीक्ष्यसा ॥ २९ ॥ स्वशिरःपंचशाखाभ्यामभिहत्यायतेक्षणां ॥ पंत्युरसिवीरस्यकुरुराज
 स्यमाधव ॥ ३० ॥ पुंडरीकनिभ्रभातिपुंडरीकांतरप्रभा ॥ मुखंविमृज्यपुत्रस्यभर्तुश्चैवतपस्विनी ॥ ३१ ॥ यदिसत्यागमाःसंतियदिवश्रुवयस्तथा ॥ ध्रुवंलोक
 नवामोयंनृपोबाहुबलार्जितान् ॥ ३२ ॥ इतिश्रीमहाभारतेस्त्रीपर्वणिस्त्रीविलापपदुयोधनदर्शनेसप्तदशोऽध्यायः ॥ १७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥
 गंधार्युवाच पश्यमाधवपुत्रान्मेशतसंख्यानूजितकृमान् ॥ गदयाभीमसेनेनभूयिष्ठंनिहतानरणे ॥ १ ॥ इदंदुःखतरंमेद्यदिमामुक्तमूर्धजाः ॥ हतपुत्रार
 णेबालाःपरिधावंतिमेसुषाः ॥ २ ॥ प्रासादतलचारिण्यश्वरणैर्भूषणान्वितैः ॥ आपन्नायत्स्पृशंतीमांरुधिराद्रीवसुधरा ॥ ३ ॥
 इतिश्रीमहाभारतेकंदीयेभारतमावदीपेसप्तदशोऽध्यायः ॥ १७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ पश्येति ॥ १ ॥ २ ॥ ३ ॥

॥ ४ ॥ करसंमितमध्यमाष्टिप्रमितमध्या ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥ २६ ॥ २७ ॥

रुच्छादुत्सारयंतिस्मग्धगोमायुवायसान् ॥ दुःखेनार्ताविघूर्णत्योमत्ताइवचरंत्युत ॥ ४ ॥ एपान्यात्वनवघ्रांणीकरसंमितमध्यमा ॥ घोरमायोधनदंष्ट्रानिप
तत्यतिदुःखिता ॥ ५ ॥ दंष्ट्रामेपाथिवसुतामेतांलक्ष्मणमातरं ॥ राजपुत्रीमहाबाहामनोनल्युपशाम्यति ॥ ६ ॥ भ्रातृश्वान्याःपितृश्वान्याःपुत्रांश्चनिहतान्भुवि ॥
दृष्ट्वापरिपतंत्येताःप्रगृह्यसुमहाभुजान् ॥ ७ ॥ मध्यमानांतुनारीणांवृद्धानांचापराजित ॥ आक्रंदंहतबंधुनांदारुणवैशसेशृणु ॥ ८ ॥ रथनीडानिदेहांश्चहतानां
गजवाजिनां ॥ आश्रित्यश्रममोहार्ताःस्थिताःपश्यमहाभुज ॥ ९ ॥ अन्यांचापलतंकांयाच्चारुकुंडलमुन्नसं ॥ स्वस्यबंधोःशिरःकृष्णगृहीत्वांपश्यतिपुत्री ॥ १० ॥
पूर्वजातिकृतंपापंमन्येनाल्पमिवानघ ॥ एताभिर्निरवघ्रांभिर्मयाचैवाल्पमेधया ॥ ११ ॥ चट्टिदंघर्मराजनपातितंनोजनार्दन ॥ नहिन्मशोस्तिवाणोयकर्म
णाःशुभपापयोः ॥ प्रत्यग्रवृयसःपश्यदर्शनीयकुचानताः ॥ १२ ॥ कुलेपुजाताहीमत्यःकृष्णपश्माक्षिमूर्धजाः ॥ १३ ॥ हंसगद्गद्भापिण्मोदुःखशोकप्रमो
हिताः ॥ सारस्यद्वववाशंत्यःपतिताःपश्यमाधव ॥ १४ ॥ फुलपद्मधकाग्रानिपुंडरीकाक्षयोपिताम् ॥ अनवघ्रानिवक्राणितापंयत्येपरश्मिवान् ॥ १५ ॥ ईर्ष्यां
ममपुत्राणांवासुदेवावरीधनं ॥ मत्तमातंगदपाणांपश्यंत्यघ्नपृथग्जनाः ॥ १६ ॥ शतचंद्राणिचर्माणिध्वजांश्चादित्यवर्चसः ॥ रौक्माणिचैवंवर्माणिनिष्क
नपिचकांचनान् ॥ १७ ॥ शीर्षत्राणानिचैतानिपुत्राणांमेमहीतले ॥ पश्यदीमानिगोविंदपावकान्सुहृतानिव ॥ १८ ॥ एपदुःशासनःशेतेगृणामित्रघातिना ॥
पीतशोणितसर्वागोयुधिर्भामेनपातितः ॥ १९ ॥ गदयाभामसेनेनपश्यमाधवमेसुतं ॥ द्यूतकेशाननुस्मृत्यद्रौपदीनोदितेनच ॥ २० ॥ उक्तात्यनेनपांचाली
सभायांद्यूतनिजिता ॥ प्रियंचिकीर्षताभ्रातुःकर्णस्यचजनार्दन ॥ २१ ॥ सहैवसहदेवेननकुलेनार्जुनेनच ॥ दासीभृतासिपांचालिप्रविशतो गृहान् ॥ २२ ॥
ततोऽहमधुवंकृष्णतदादुर्योधनंनृपे ॥ सत्युपाशपरिक्षिप्तंगकुनिपुत्रवर्जस्य ॥ २३ ॥ निबोधेनंसुदुर्बुद्धिमांतुलंकलहप्रियं ॥ क्षिप्रमेतंपरित्यज्यपुत्रगाम्यम्यका
डवैः ॥ २४ ॥ नबुद्धसेत्वंदुर्बुद्धेर्भामसेनममर्षणं ॥ बाहुाराचैस्तुदंस्तीक्ष्णरुल्काभिरिवकुंजरं ॥ २५ ॥ तानेवंरहसिकुडोवाकृशल्यांनवधारयन् ॥ उल्लसज
विपतेषुसर्पांगोवृषभेष्विव ॥ २६ ॥ एपदुःशासनःशेतेक्विक्षिप्यविपुलौभुजौ ॥ निहतेर्भामसेनेनसिहनेत्रमहागजः ॥ २७ ॥

म. भा. टी.

॥ १३ ॥

॥ २८ ॥ इतिस्त्रीपर्वणिनैलकंठीयेभारतभावदीपेअष्टादशोऽध्यायः ॥ १३ ॥ ॥ १३ ॥ एवमाधवेतिस्पष्टार्थः ॥ १ ॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥
अत्यर्थमकरोद्रौद्रभीमसेनोऽत्यमर्षणः ॥ दुःशासनस्ययत्कुहोऽपिवच्छोणितमाहवे ॥ २८ ॥ इतिश्रीमहाभारतेस्त्रीपर्वणिस्त्रीविलाप० गांधारीवाक्येअष्टा
दशोऽध्यायः ॥ १८ ॥ ॥ १३ ॥ गांधार्युवाच एवमाधवपुत्रोमेविकर्णःप्राज्ञसंमतः ॥ भूमौत्रिनिहतःशेतेभीमेनशतधाकृतः ॥ १ ॥ गजमध्येह
तःशेतेविकर्णोमधुसूदन ॥ नीलमेघपरिक्षिप्तःशरदीवनिशाकरः ॥ २ ॥ अस्यचापग्रहेणवपाणिःकृतंकिणोमहान् ॥ कथंचिच्छिद्यतेगृधैरत्तुकामैस्तलत्रवान्
॥ ३ ॥ अस्यभार्यामिपप्रेप्सून्गृधकाकांस्तपस्विनी ॥ वारयत्यनिशंवालानचशक्नोतिमाधव ॥ ४ ॥ युवाटंकारकःशूरोत्रिकर्णःपुरुषर्षभ ॥ सुखोपितःसुखार्ह
श्वशेतेपांसुपुमाधव ॥ ५ ॥ कर्णिनालीकनाराचैर्भिन्नमर्माणमाहवे ॥ अद्यापिनजहात्येनंलक्ष्मीर्भरतसत्तमं ॥ ६ ॥ एपसंग्रामशूरेणप्रतिज्ञापालयिष्यता ॥ दु
र्मुखोऽभिमुखःशेतेहतोऽरिगणहारणे ॥ ७ ॥ तस्यैतद्वदनंरुष्णश्वापदैर्यभक्षितं ॥ त्रिभात्यभ्यधिकंतातसमस्यामिवचंद्रमाः ॥ ८ ॥ शूरस्यहिरण्यरुष्णपशोच
नमयेदृशं ॥ सकथंनिहतोऽमित्रैःपांसून्प्रसतिमेसुतः ॥ ९ ॥ यस्याहवमुखेसौम्यस्यातानैवोपपद्यते ॥ सकथंदुर्मुखोऽमित्रैर्हतोऽपिबुधलोकजित् ॥ १० ॥ चि
त्रसेनंहतंभूमौशयानंमधुसूदन ॥ धातराष्ट्रमिमंपश्यप्रतिमानंधनुष्मतां ॥ ११ ॥ तंचित्रमाल्याभरणंयुवत्यःशोककर्षिताः ॥ क्रव्यादसंघैःसहितारुदत्यःपंथु
पास्ते ॥ १२ ॥ स्त्रीणांरुदितनिर्घोषःश्वापदानांचगर्जितं ॥ चित्ररूपमिदंरुष्णविचित्रंप्रतिभातिमे ॥ १३ ॥ युवाटंकारकोनित्यंप्रवरस्त्रीनिषेवितः ॥ विविंश
तिरसौशेतेध्वस्तःपांसुपुमाधव ॥ १४ ॥ शरसंकुत्तवर्माणवीरंविशसनेहतं ॥ परिवार्यासतेगृधाःपश्यरुष्णविविंशतिं ॥ १५ ॥ प्रविश्यंसमरेशूरःपांडवानामनी
किनीं ॥ सवीरशयनेशेतेपरःसत्पुरुषोचिते ॥ १६ ॥ स्मितोपपन्नंसुनसंसुभ्रुताराधिप्रोपमं ॥ अतीवशुभ्रंवदनंरुष्णपश्यंविविंशतेः ॥ १७ ॥ एनंहिपर्युपासं
तेवदुधावरयोपितः ॥ क्रीडंतमिवगंधर्वदेवकन्याःसहस्रशः ॥ १८ ॥ हंतारंपरसन्यानांशूरंसमितिशोभनं ॥ निवर्हणममित्राणांदुःसंहविप्रहेतकः ॥ १९ ॥ दुः
सहस्यैतदाभातिशरीरंसंवृतंशरैः ॥ गिरिरात्मगतैःफुल्लैःकर्णिकारैरिवाचितः ॥ २० ॥ शातकौंभ्यास्रजाभातिकवचेनचभास्वता ॥ अग्निनेवगिरिःश्वेतोगता
सुरपिदुःसहः ॥ २१ ॥ इतिश्रीमहाभारतेस्त्रीपर्वणिस्त्रीविलाप० गांधारीवाक्येएकोनविंशोऽध्यायः ॥ १९ ॥
॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥ इतिस्त्रीपर्वणिनैलकंठीयेभारतभावदीपेएकोनविंशोऽध्यायः ॥ १९ ॥ ॥ १३ ॥ ॥ १३ ॥

स्त्रीपर्व

११

॥ १३ ॥

अध्यर्धगुणसार्धगुणं ॥ १ ॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥ २६ ॥
 गांधार्युवाच अध्यर्धगुणमादुर्यवलेगौर्येचकेशव ॥ पित्रात्वयाचदाशार्हद्वंसिंहमिवोक्तं ॥ १ ॥ योविभेदचमूमेकोममपुत्रस्यदुर्भिक्षं ॥ सभूत्वामृत्युर
 न्येषांस्वयंमृत्युवंगतः ॥ २ ॥ तस्योपलक्ष्येकृष्णकार्णरमिततेजसः ॥ अभिमन्योर्हृतस्यापिप्रभानैवोपशाम्यति ॥ ३ ॥ एषाप्रिराटदुहितासुपागांडीवधन्व
 नः ॥ आर्तावालंपतिर्वारंरुद्राशोचत्यनिदिता ॥ ४ ॥ तमेपाहिसमागम्यभार्याभर्तारमंतिके ॥ विराटदुहितांरुष्णपाणिनापरिमार्जति ॥ ५ ॥ तस्यैवक्रमुपाघ्रा
 यमौभद्रस्यमनस्विनी ॥ विधुदं कमलाकारकंबुदत्तशिरोधरं ॥ ६ ॥ काम्यरूपवतीचैपापरिष्वजतिभामिनी ॥ लज्जमानांपुराचैनंमाध्वीकमदमृच्छिता ॥ ७ ॥
 तस्यक्षतजसंदिग्धंजातरूपपरिष्कृतं ॥ विमुच्यकवचंरुष्णशरीरमभिबीक्षते ॥ ८ ॥ अवेक्षमाणातंवालाकृष्णत्वामभिभापते ॥ अयंतेपुंडरीकाक्षसदृशाक्षो
 निपातितः ॥ ९ ॥ बलेवीर्येचसदृशस्तेजसाचैवतेऽनघ ॥ रूपेणचतथाऽत्यर्थंशेतेभुविनिपातितः ॥ १० ॥ अत्यंतंसुकुमारस्यरांकवांजिनशांशिनः ॥ कच्चिदद्य
 शरीरंतेसुमौनपरितप्यते ॥ ११ ॥ मातंगभुजवर्ष्माणौज्याक्षपकठिनत्वचौ ॥ कांचनांगदिनौशेतेनिक्षिप्यविपुलौभुजौ ॥ १२ ॥ व्यायस्यवदुधानूनंसुखंसु
 सःश्रमादिव ॥ एवंबिल्वपतीमातानहिमामभिभापसे ॥ १३ ॥ नंस्मराम्यपराधंतेकिमांनप्रतिभापसे ॥ ननुमांत्वंपुरादृगदभिबीक्ष्याभिभापसे ॥ १४ ॥ नस्मरा
 म्यपराधंमेकिमांनप्रतिभापसे ॥ आर्याभार्यसुभद्रांत्वमिमांश्चत्रिदशोपमान् ॥ १५ ॥ पितृन्मांचैवदुःखार्ताविहायकगमिष्यमि ॥ तस्यभोगितंदिग्धावैक
 शानुद्यम्यपाणिना ॥ १६ ॥ उस्मंगेवक्रमाथायजावंतस्त्रिवृच्छति ॥ स्वस्वीयंवासुदेवस्यपुत्रंगांडीवधन्वनः ॥ १७ ॥ कथंत्वांगणमध्यस्थंजघुरेतमहारथाः ॥ धि
 गस्तुक्रूरकर्तृस्तान्कृपकर्णजयद्रथान् ॥ १८ ॥ द्रोणंद्रोणायनीचोभौचैरहंविधकारुता ॥ रथपभाणांमवंपांकथमासीत्तद्दामनः ॥ १९ ॥ बालंत्वांपरिवायै
 कंममदुःखायजघुरां ॥ कथंनुपांडवानांचपंचालानांनुपश्यतां ॥ २० ॥ त्वंवीरनिधनंप्राप्नोनायधान्मन्त्रनाथवत ॥ दृष्ट्वावदुर्भिक्षकंदेनिहतंन्योपिनातव ॥
 ॥ २१ ॥ वीरःपुरुषशार्दूलःकथंजीवतिपांडवः ॥ नराज्यलाभोविपुलःशत्रूणांचपराभवः ॥ २२ ॥ प्रीतिंथास्यतिपार्थानांत्वामृतपुष्करंक्षण ॥ तवशस्त्रजितांशो
 कान्धमेणचदमेतव ॥ २३ ॥ क्षिप्रमन्वागमिष्यामितत्रमांप्रतिपालय ॥ दुर्मरंपुनरप्रापेकालेभुवनिकेनचित् ॥ २४ ॥ पददंत्वांगणेदृष्ट्वाहृतंजीवामिदुर्भंगा ॥
 कामिदानींनरव्याघ्रश्लक्ष्णयास्मितयागिरा ॥ २५ ॥ पितृलोकेममेत्यान्यांमामिवाप्तंत्रयिष्यसि ॥ नूनमप्सरसांस्वर्गमनांमिप्रमथिष्यसि ॥ २६ ॥

२७ ॥ २८ ॥ २९ ॥ ३० ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ ३३ ॥ क्युःशलाकृतिः वृषुःक्रीवंतौरास्ताकृतावपातिमेदिनी ॥ ३४ ॥ ३५ ॥ इतिस्त्रीपर्वणिर्नैलकंठीयेभारतभावदीपेविंशतितमोऽध्यायः ॥ २० ॥
 परमेणचह्येणगिराचस्मितमूर्वया ॥ प्राप्यपुण्यंरुतांलोकानप्सरोभिःसमेयिवान् ॥ २७ ॥ सौभद्रविहरन्कालेस्मरेयाःसुकृतानिमे ॥ एतावानिहसंवासोवि
 हितस्तेमयासह ॥ २८ ॥ पद्मास्मानमममेमासित्वंवीरनिधनंगतः ॥ इत्युक्तवचनामेतामपकर्पतिदुःखितां ॥ २९ ॥ उत्तरांमाघसंकल्यांमत्स्यराजकुलस्त्रियः ॥
 उत्तरामपकृत्यैनामार्तामार्तराःस्वयं ॥ ३० ॥ विराटनिहतंह्रवाक्रोशंतिविलपंतिच ॥ द्रोणाश्चशरमेकंत्तंशयानंरुधिराक्षितं ॥ ३१ ॥ विराटंविदुदंत्यतेगृध्रगो
 मायुवायसाः ॥ विदुघमानंविहगैर्विराटमसितेक्षणाः ॥ ३२ ॥ नशक्नुवन्तिविहगान्निवारयितुमातुराः ॥ आसामोतपतज्ञानामायासेनचयोपितां ॥ ३३ ॥ श्र
 म्णेणचविवर्णानांवक्राणांविप्लुतंवपुः ॥ उत्तरंचाभिमन्युत्वकांयोजंचमुदक्षिणं ॥ ३४ ॥ शिशूनतानृहताप्यश्चलक्ष्मणंचमुदर्शनं ॥ आंयोधनशिरामध्यगया
 नंपश्यमाधव ॥ ३५ ॥ इतिश्रीमहाभारतस्त्रीपर्वणिस्त्रीविला०गांधारीवाक्येविंशतितमोऽध्यायः ॥ २० ॥ ॥५३॥ ॥५४॥ ॥५५॥ गांधार्युवेच
 एषवैकर्तनःशेतमहेष्वासोमहारथः ॥ ज्वलितानलवसंख्यंसंगांतःपार्थनेजसा ॥ १ ॥ पश्यवैकर्तनंकर्णनिहत्यप्रतिरथानवहृन् ॥ शोणितौषप्ररीतांगंशयानंप
 नितंभुवि ॥ २ ॥ अमर्षीदीर्घरोपश्चनहेष्वासोमहाबलः ॥ रणेविनिहतःशेतशूरागांडोवधन्वना ॥ ३ ॥ यंस्मपांडवसंत्रासान्ममपुत्रामहारथः ॥ प्रायुध्यंतपुर
 स्तृत्यमातंगाडवयूथपं ॥ ४ ॥ शार्दूलमियासिंहेनममरसव्यसाचिना ॥ मातंगमिवमत्तेनमातंगेननिपातितं ॥ ५ ॥ समेताःपुरुषव्याघ्रनिहतंशूरमांहवे ॥ प्रकीर्ण
 मूर्धजाःपत्न्योरुदत्वःपर्युपासते ॥ ६ ॥ उद्दिग्नाःसततंयस्माद्धर्मराजोद्युधिष्ठिरः ॥ त्रयोदशममानिद्रांचितयन्नाध्यगच्छत ॥ ७ ॥ अनाधृष्यःपरैर्युद्धेशत्रुभिर्मघ
 वानिव ॥ युगांताग्निरिवांचिष्मानहिमवानिवनिश्चलः ॥ ८ ॥ सभूत्वाशरणंवीरोधातरापृस्यमाधव ॥ भूमौविनिहतःशेतंवातभृगइवद्रुमः ॥ ९ ॥ पश्यकर्णस्य
 पत्नीत्वंवृषसनस्यमातरं ॥ लालप्यमानांकरुणंरुदंतींपतितांभुवि ॥ १० ॥ आचार्यशापोऽनुगतोध्रुवंत्वांयदग्रसच्चक्रमिदंधरित्री ॥ ततःशरेणापद्धतंशिरस्तेध
 नंजयेनाहवशोभिनायुधि ॥ ११ ॥ हाहाधिगेपापतिताविसंज्ञासमीक्ष्यजांबूनदवद्धकक्षं ॥ कर्णमहाबाहुमदीनसत्वंसुपेणमातरुदतीभृशार्ता ॥ १२ ॥ अल्पा
 वशेषोऽपिकृतामहात्माशरीरभक्षैःपरिभक्षयद्भिः ॥ द्रष्टुंननःप्रीतिकरःशशीवरुष्णस्यपक्षस्यचतुर्दशाहे ॥ १३ ॥
 एषवैकर्तनइतिआवंत्यंजीमसेनेनेतिचस्पष्टार्थोएकविंशद्वाविंशौ ॥ १ ॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥

॥ १४ ॥ इतिस्त्रीपर्वणिनेलकंठीयेभारतभावदीपेएकविंशतितमोऽध्यायः ॥ २१ ॥ ॥ ५ ॥ ॥ १ ॥ ॥ २ ॥ ॥ ३ ॥ ॥ ४ ॥ ॥ ५ ॥ ॥ ६ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ८ ॥ ॥ ९ ॥ ॥ १० ॥ ॥ ११ ॥ ॥ १२ ॥ ॥ १३ ॥ ॥ १४ ॥ ॥ १५ ॥ ॥ १६ ॥ ॥ १७ ॥ ॥ १८ ॥ ॥ १९ ॥ ॥ २० ॥ ॥ २१ ॥ ॥ २२ ॥ ॥ २३ ॥ ॥ २४ ॥ ॥ २५ ॥ ॥ २६ ॥ ॥ २७ ॥ ॥ २८ ॥ ॥ २९ ॥ ॥ ३० ॥ ॥ ३१ ॥ ॥ ३२ ॥ ॥ ३३ ॥ ॥ ३४ ॥ ॥ ३५ ॥ ॥ ३६ ॥ ॥ ३७ ॥ ॥ ३८ ॥ ॥ ३९ ॥ ॥ ४० ॥ ॥ ४१ ॥ ॥ ४२ ॥ ॥ ४३ ॥ ॥ ४४ ॥ ॥ ४५ ॥ ॥ ४६ ॥ ॥ ४७ ॥ ॥ ४८ ॥ ॥ ४९ ॥ ॥ ५० ॥ ॥ ५१ ॥ ॥ ५२ ॥ ॥ ५३ ॥ ॥ ५४ ॥ ॥ ५५ ॥ ॥ ५६ ॥ ॥ ५७ ॥ ॥ ५८ ॥ ॥ ५९ ॥ ॥ ६० ॥ ॥ ६१ ॥ ॥ ६२ ॥ ॥ ६३ ॥ ॥ ६४ ॥ ॥ ६५ ॥ ॥ ६६ ॥ ॥ ६७ ॥ ॥ ६८ ॥ ॥ ६९ ॥ ॥ ७० ॥ ॥ ७१ ॥ ॥ ७२ ॥ ॥ ७३ ॥ ॥ ७४ ॥ ॥ ७५ ॥ ॥ ७६ ॥ ॥ ७७ ॥ ॥ ७८ ॥ ॥ ७९ ॥ ॥ ८० ॥ ॥ ८१ ॥ ॥ ८२ ॥ ॥ ८३ ॥ ॥ ८४ ॥ ॥ ८५ ॥ ॥ ८६ ॥ ॥ ८७ ॥ ॥ ८८ ॥ ॥ ८९ ॥ ॥ ९० ॥ ॥ ९१ ॥ ॥ ९२ ॥ ॥ ९३ ॥ ॥ ९४ ॥ ॥ ९५ ॥ ॥ ९६ ॥ ॥ ९७ ॥ ॥ ९८ ॥ ॥ ९९ ॥ ॥ १०० ॥

सावर्तमानापतितापृथिव्यामुत्थायदीनापुनरेवचैषा ॥ कर्णस्यवक्रं परिजिघ्रमाणारोह्यतेपुत्रवधाभितसा ॥ १४ ॥ इतिश्रीमहाभारतेस्त्रीपर्वणिस्त्रीवि
लापपर्वणिकर्णदर्शनोनामैकविंशतितमोऽध्यायः ॥ २१ ॥ गांधार्युवाच आवंत्यंभीमसेनेनभक्षयंतिनिपातितं ॥ गृध्रगोमायवःशूरंबहुबंधुमबंधुवत् ॥
॥ १ ॥ तंपश्यकदनंरुत्वांशूराणांमधुसूदन ॥ शयानंवीरशयनेरुबिरेणसमुक्षितं ॥ २ ॥ तंस्त्गालाश्रकंकश्रकंव्यादाश्रपृथग्धिधाः ॥ तेनतेनविकर्षंतिपश्य
कालस्यपर्ययं ॥ ३ ॥ शयानंवीरशयनेशूरमाक्रंदकारिणं ॥ आवंत्यमभितोनार्योरुदत्यःपर्युपासते ॥ ४ ॥ प्रातिपेयंमहेष्वासंहतंमंहेनवाहिकं ॥ प्रसुप्तमिवशा
दूलंपश्यरुष्णमनस्विनं ॥ ५ ॥ अतीवमुखवर्णोऽस्यनिहतस्यापिशोभते ॥ सोमस्यैवाभिपूर्णस्यपौर्णमास्यांसमुद्यतः ॥ ६ ॥ पुत्रशोकाभितमेनप्रतिज्ञांचाभिर
क्षता ॥ पाकशासनिनासंख्येवार्धक्षत्रिर्निपातितः ॥ ७ ॥ एकादशचमूर्धित्वारक्ष्यमाणंमहात्मना ॥ सत्यंचिकीर्षतापश्यहतमेनंजयद्रथं ॥ ८ ॥ सिंधुसौवीर
भर्तारंदर्षपूर्णमनस्विनं ॥ भक्षयंतिशिवागृध्राजनार्दनजयद्रथं ॥ ९ ॥ संरक्ष्यमाणंभार्याभिरनुरक्ताभिरच्युत ॥ भीषयंत्योविकर्षतिगहनंभिसमंतिक्ताव ॥ १० ॥
तमेताःपर्युपासतेरक्ष्यमाणंमहाभुजं ॥ सिंधुसौवीरभर्तारंकांवोजयवन्नस्त्रियः ॥ ११ ॥ यदाकृष्णामुपादायप्रद्रवत्केकयैःसह ॥ तदैवकथ्यःपांडुसौवीरं
जयद्रथः ॥ १२ ॥ दुःशलांमानयद्विस्तुयदामुक्तोजयद्रथः ॥ कथमद्यनतांरुष्णमनयंतिस्मतेपुनः ॥ १३ ॥ सैषाममसुतावालां विलपंतीचदुःखिता ॥ आवं
नाहंतिचात्मानमाक्रोशंतीचपांडवान् ॥ १४ ॥ किंनुदुःखतरंरुष्णपरंममभविष्यति ॥ यत्सुताविंधंवावालास्त्रुषाश्चनिहतेश्वराः ॥ १५ ॥ हाहांधिन्दुःशलांप
श्यवीतशोकभयामिव ॥ शिरोभर्तुरनासाद्यधावमानामितस्ततः ॥ १६ ॥ वारग्नमासयःसर्वान्पांडवान्युत्रगृद्धिनः ॥ सहत्वाविपुलाःसेनाःस्वयंमृत्युवशंग
तः ॥ १७ ॥ तंमत्तमिवमातंगंवीरंपरमदुर्जयं ॥ परिवार्यरुदंत्येताःस्त्रियश्चंद्रोपमाननाः ॥ १८ ॥ इतिश्रीमहाभारतेस्त्रीपर्वणिस्त्रीवि० गांधारीवाक्येद्वाविंशो
ऽध्यायः ॥ २२ ॥ ॥ ५ ॥ गांधार्युवाच एषशल्योहतःशेतेसाक्षान्नकुलमातुलः ॥ धर्मज्ञेनहतस्तातधर्मराजेनसंयुगे ॥ १ ॥ यस्त्वयास्पधते
नित्यंसर्वत्रपुरुषर्षभ ॥ सएषनिहतःशेतेमद्रराजोमहाबलः ॥ २ ॥ येनसंगृह्णतातातरथमाधिरयेयुधि ॥ जयार्थंपांडुपुत्राणांप्रदातेजोवधःकृतः ॥ ३ ॥

॥ १ ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥ २६ ॥ २७ ॥ २८ ॥ २९ ॥ ३० ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ ३३ ॥ ३४ ॥ ३५ ॥ ३६ ॥ ३७ ॥ ३८ ॥ ३९ ॥ ४० ॥ ४१ ॥ ४२ ॥ ४३ ॥ ४४ ॥ ४५ ॥ ४६ ॥ ४७ ॥ ४८ ॥ ४९ ॥ ५० ॥ ५१ ॥ ५२ ॥ ५३ ॥ ५४ ॥ ५५ ॥ ५६ ॥ ५७ ॥ ५८ ॥ ५९ ॥ ६० ॥ ६१ ॥ ६२ ॥ ६३ ॥ ६४ ॥ ६५ ॥ ६६ ॥ ६७ ॥ ६८ ॥ ६९ ॥ ७० ॥ ७१ ॥ ७२ ॥ ७३ ॥ ७४ ॥ ७५ ॥ ७६ ॥ ७७ ॥ ७८ ॥ ७९ ॥ ८० ॥ ८१ ॥ ८२ ॥ ८३ ॥ ८४ ॥ ८५ ॥ ८६ ॥ ८७ ॥ ८८ ॥ ८९ ॥ ९० ॥ ९१ ॥ ९२ ॥ ९३ ॥ ९४ ॥ ९५ ॥ ९६ ॥ ९७ ॥ ९८ ॥ ९९ ॥ १०० ॥

॥ १५ ॥ १५ ॥ आवासिताः करिण्यः गृष्टयः सकल्पसुताः ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ अहिनास्त्रासुरेण ॥ १२ ॥ १३ ॥ श्रीभक्तभयंकरकर्मकृत ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ शोभां आजां ॥ २० ॥

अहो धिक्पश्य शल्यस्य पूर्णचंद्रसुदर्शनं ॥ मुखे पद्मपलाशाक्षं काकैरादृष्टमव्रणं ॥ ४ ॥ अस्य चामीकराभस्य तप्तकांचनसप्रभा ॥ आस्याद्विनिःसृता जिह्वाभं
 द्यते कृष्णपक्षिभिः ॥ ५ ॥ युधिष्ठिरेण निहतं शल्यं समितिशोभनं ॥ रुदत्यः पर्युपासंते मद्रराजंकुलांगनाः ॥ ६ ॥ एताः सुसूक्ष्मवसना मद्रराजं नरर्षभं ॥ क्रमेशं
 त्योऽथ समासाद्य क्षत्रियाः क्षत्रियर्षभं ॥ ७ ॥ शल्यं निपतितं नार्यः परिवार्याभितः स्थिताः ॥ वासिता गृष्टयः पंकेपरिमग्नमिव द्विपं ॥ ८ ॥ शल्यं शरणदं शूरपश्ये
 मं वृष्णिनंदन ॥ शयानं वीरशयने शरैर्विशकलीकृतं ॥ ९ ॥ एष शैलालयोरजा भगदत्तः प्रतापवान् ॥ गजं कुशधरः श्रीमान् शेते भुवि निपातितः ॥ १० ॥ यं
 स्य रुक्ममयी माला शिरस्येषा विराजते ॥ श्वापदैर्भक्ष्यमाणस्य शोभयंती वमूर्धजान् ॥ ११ ॥ एतेन किल पार्यस्य युद्धमासीत्सुदारुणं ॥ रोमहर्षणमत्यग्रं शुक
 स्य त्वहिनायया ॥ १२ ॥ योधयित्वा माहाबाहुरेष पार्थं धनं जयं ॥ संशयंगमयित्वा च कुंतीपुत्रेण पातितः ॥ १३ ॥ यस्य नास्ति समोलोकेशौर्यैर्वीर्यैश्च श्वेन ॥
 स एष निहतः शेते भीष्मो भीष्मकदाहवे ॥ १४ ॥ पश्य शांतनवं कृष्णशयानं सूर्यवर्चसं ॥ युगांत इव कालेन पतितं सूर्यमंबरात् ॥ १५ ॥ एष तं स्वर्णिगं शत्रुशरसता
 पेन वीर्यवान् ॥ नरसूर्योऽस्तमभ्येतिसूर्योऽस्तमिव केशव ॥ १६ ॥ शरतल्पगतं भीष्ममूर्ध्वरेतसमच्युतं ॥ शयानं वीरशयने पश्य शूरनिषेवितं ॥ १७ ॥ कर्णिना
 लीकनाराचैरास्तीर्य शयनोत्तमं ॥ आविश्य शेते भगवान् स्कंदः शरवणं यथा ॥ १८ ॥ अतूलपूर्णगांगेयस्त्रिभिर्बाणैः समन्वितं ॥ उपभ्रांयोपधानाय्यंदत्तंगांडीव
 धन्वना ॥ १९ ॥ पालयानः पितुः शास्त्रमूर्ध्वरेता महायशाः ॥ एष शांतनवः शेते माघवा प्रतिमो युधि ॥ २० ॥ धर्मात्मा तात सर्वज्ञः पारावर्षेण निर्णये ॥ अमर्त्य
 इव मर्त्यः सन्नेषं प्राणानधारयन् ॥ २१ ॥ नास्ति युद्धे कृती कश्चिन्नविद्वान् पराक्रमी ॥ यत्र शांतनवो भीष्मः शेतेऽद्य निहतः शरिः ॥ २२ ॥ स्वयमेतूनशूरेण पृच्छ
 मानेन पांडवैः ॥ धर्मज्ञेनाहवे मृत्युरादिष्टः सत्यवादिना ॥ २३ ॥ प्रनष्टः कुरुवंशश्च पुनर्येन समुद्धतः ॥ सगतः कुरुभिः सार्धं महाबुद्धिः पराभवं ॥ २४ ॥ धर्मेषु कु
 रवः कंनुपुरि प्रक्ष्यंति माघवा ॥ गते देवव्रते स्वर्गं देवकल्पेन रर्षभे ॥ २५ ॥

निर्णये पारावर्षेण परावरीपरलोके हलोकी तद्विषयेण ज्ञानेन तत्त्वज्ञानबलेन प्राणानधारयदित्यर्थः ॥ २५ ॥ २६ ॥ २७ ॥ २८ ॥

इतिस्त्रीपर्वणिलकंडीयेभारतभावदीपेत्रयोविशो
॥ २६ ॥ २७ ॥ २८ ॥ २९ ॥ ३० ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ ३३ ॥ ३४ ॥ ३५ ॥ ३६ ॥ ३७ ॥ ३८ ॥ ३९ ॥ ४० ॥ ४१ ॥ ४२ ॥ ४३ ॥ ४४ ॥ ४५ ॥ ४६ ॥ ४७ ॥ ४८ ॥ ४९ ॥ ५० ॥ ५१ ॥ ५२ ॥ ५३ ॥ ५४ ॥ ५५ ॥ ५६ ॥ ५७ ॥ ५८ ॥ ५९ ॥ ६० ॥ ६१ ॥ ६२ ॥ ६३ ॥ ६४ ॥ ६५ ॥ ६६ ॥ ६७ ॥ ६८ ॥ ६९ ॥ ७० ॥ ७१ ॥ ७२ ॥ ७३ ॥ ७४ ॥ ७५ ॥ ७६ ॥ ७७ ॥ ७८ ॥ ७९ ॥ ८० ॥ ८१ ॥ ८२ ॥ ८३ ॥ ८४ ॥ ८५ ॥ ८६ ॥ ८७ ॥ ८८ ॥ ८९ ॥ ९० ॥ ९१ ॥ ९२ ॥ ९३ ॥ ९४ ॥ ९५ ॥ ९६ ॥ ९७ ॥ ९८ ॥ ९९ ॥ १०० ॥

अर्जुनस्य विनेतारमाचार्यसात्यकेस्तथा ॥ तंपश्यपतितंद्रोणंकुरुणांगुरुमुत्तमं ॥ २६ ॥ अखंचतुर्विधंवेदययैवत्रिशोभरः ॥ भार्गवोवामहावीर्यस्तथाद्रोणो
पिषाधव ॥ २७ ॥ यस्यप्रसादाद्दीभत्सुःपांडवःकर्मदुष्करं ॥ चकारसहतःशेतेनैनमस्त्राण्यपालयन् ॥ २८ ॥ यंपुरोधायकुरवआहूयंतिस्मपांडवान् ॥ सोयंश
स्त्रभृतांश्रेष्ठोद्रोणःशस्त्रैःपरिक्षतः ॥ २९ ॥ यस्यनिर्दहतःसेनांगतिरघ्नेरिवाभवत् ॥ सभूमौनिहतःशेतेशांतमर्चैरिवपावकः ॥ ३० ॥ घनुर्मुष्टिरश्रिर्णश्वहस्तावा
पश्रमाधव ॥ द्रोणस्यनिहतस्याजौदृश्यतेजीवतोयथा ॥ ३१ ॥ वेदायस्माच्चत्वारःसर्वाण्यस्त्राणिकेशव ॥ अनपेतानिषेशुरायैवादौप्रजापतेः ॥ ३२ ॥ वं
दनार्हाविमौतस्यबन्दिभिर्वेदितौशुभौ ॥ गोसायवोविकर्षतिपादौशिष्यशतार्चितौ ॥ ३३ ॥ द्रोणंद्रुपदपुत्रेणनिहतंमधुंसूदन ॥ कृपारूपेणमन्वास्तेदुःखोपहत
चेतना ॥ ३४ ॥ तांपश्यरुदतीमार्तामुक्तकेशीमधोमुखी ॥ हतंपतिमुपासंतींद्रोणंशस्त्रभृतांवरं ॥ ३५ ॥ बाणैर्भिन्नतनुत्राणंधृष्टद्युधेनकेशव ॥ उपास्तेवैमृधेद्री
णंजटिलाब्रह्मचारिणी ॥ ३६ ॥ श्रेतकृत्येचयततेकृपारूपेणमातुरा ॥ हतस्यसमरेभर्तुःसुकुमारीयशस्विनी ॥ ३७ ॥ अग्नीनाथायविधिवच्चित्तंज्ज्वाल्यसर्वतः ॥
द्रोणमाधायगायंतित्रीणिसामानिसामगाः ॥ ३८ ॥ कुर्वतिचचितामेवेजटिलाब्रह्मचारिणः ॥ धनुर्भिःशक्तिभिश्चैवरथनीडैश्चमाधव ॥ ३९ ॥ शरिभ्यविधि
स्न्यैर्धक्ष्यतेभूरितेजसं ॥ इतिद्रोणंसमाधायशंसंतिचरुदंतिच ॥ ४० ॥ सामभिस्त्रिभिरंतस्थैरनुशंसंतिचापरे ॥ अग्नावग्निंसमाधायद्रोणंद्रुत्वांद्रुताशन ॥ ४१ ॥
गच्छंत्यभिमुखागंगांद्रोणशिष्याद्विजातयः ॥ अपसव्यं चिर्तिकृत्वापुरंरुत्यरूपीचते ॥ ४२ ॥ इतिश्रीमहाभारतस्त्रीपर्वणिलकंडीये
शोऽध्यायः ॥ २३ ॥ ॥ ५३ ॥ गांधार्युवाच सोमदत्तमुत्तंपश्ययुयुधानेनपातितं ॥ वितुद्यमावंविहगैर्बहुभिर्माधवांतिके ॥ १ ॥ पुत्रशोकाभिसं
तमःसोमदत्तोजनार्दन ॥ युयुधानंमहेष्वासंगर्हयन्निवदृश्यते ॥ २ ॥ असौहिभूरिश्रवसोमाताशक्तेकंपरिप्लुता ॥ आश्वासयतिभर्तारंसोमदत्तमनिदिता ॥ ३ ॥
दिष्ट्यानैनंमहाराजदारुणंभरतक्षयं ॥ कुरुसंक्रंदनंघोरंयुगांतमनुपश्यसि ॥ ४ ॥ दिष्ट्यायूपध्वजंपुत्रंवीरंभूरिसहस्रदं ॥ अनेकक्रतुयज्वानंनिहतंनानुपश्यसि ॥
॥ ५ ॥ दिष्ट्यासुषाणामाक्रंदेघोरंविलपितंबहु ॥ नशृणोपिमहासजसारसीनामिवाणवे ॥ ६ ॥

ध्यायः ॥ २३ ॥ ॥ ५३ ॥ ॥ ५३ ॥ सोमदत्तसुतमितिस्पष्टार्थश्चतुर्विंशः ॥ १ ॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥

॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥ २६ ॥ २७ ॥ २८ ॥ २९ ॥ ३० ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ ३३ ॥ ३४ ॥ ३५ ॥ ३६ ॥ ३७ ॥ ३८ ॥ ३९ ॥ ४० ॥ ४१ ॥ ४२ ॥ ४३ ॥ ४४ ॥ ४५ ॥ ४६ ॥ ४७ ॥ ४८ ॥ ४९ ॥ ५० ॥ ५१ ॥ ५२ ॥ ५३ ॥ ५४ ॥ ५५ ॥ ५६ ॥ ५७ ॥ ५८ ॥ ५९ ॥ ६० ॥ ६१ ॥ ६२ ॥ ६३ ॥ ६४ ॥ ६५ ॥ ६६ ॥ ६७ ॥ ६८ ॥ ६९ ॥ ७० ॥ ७१ ॥ ७२ ॥ ७३ ॥ ७४ ॥ ७५ ॥ ७६ ॥ ७७ ॥ ७८ ॥ ७९ ॥ ८० ॥ ८१ ॥ ८२ ॥ ८३ ॥ ८४ ॥ ८५ ॥ ८६ ॥ ८७ ॥ ८८ ॥ ८९ ॥ ९० ॥ ९१ ॥ ९२ ॥ ९३ ॥ ९४ ॥ ९५ ॥ ९६ ॥ ९७ ॥ ९८ ॥ ९९ ॥ १०० ॥

॥ ७५ ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ वीजसुरतिनिर्मलकर्मा अतिबीभत्सं अतिगर्हितं ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥
 एकवत्सार्थसंबीताः प्रकीर्णासितमूर्धजाः ॥ सुषालेपरिधावंति हवापत्याहतेश्वराः ॥ ७ ॥ श्वापदैर्भक्ष्यमाणं त्वमहोदिष्ट्या न पश्यसि ॥ छिन्नबाहुं न रघ्याग्रमजुने
 न निपातितं ॥ ८ ॥ शलं विनिहतं संख्येभूरिश्रवसमेव च ॥ सुषाश्च विविधाः सर्वादिष्ट्या नाघेह पश्यसि ॥ ९ ॥ दिष्ट्या तत्कांचनं छत्रं यूपकेतोर्महात्मनः ॥ विनि
 कीर्णरथोपस्थेसौमदत्तेर्न पश्यसि ॥ १० ॥ अमूस्तुभूरिश्रवसोभार्याः सात्यकिनाहतं ॥ परिवार्यानुशोचंति भर्तारमसितेक्षणाः ॥ ११ ॥ एवाविलप्य कुरुं भर्त
 शोकेन कर्षिताः ॥ पतंत्यभिमुखाभूमौरुपणं वतकेशव ॥ १२ ॥ वीजसुरतिबीभत्सं कर्मदमकरोत्कथं ॥ प्रमत्तस्य यदच्छैत्सीद्बाहुं शूरस्य यज्वनः ॥ १३ ॥ ततः
 पापतरं कर्मरुतवानपि सात्यकिः ॥ यस्मात्प्रायोपविष्टस्वप्राहार्षीत्संशितात्मनः ॥ १४ ॥ एकोद्वाभ्यां हतः शेषे त्वमधर्मण धार्मिकं ॥ किं नु वक्ष्यति वै सत्सु योऽंशेषु
 च सभासु च ॥ १५ ॥ अपुण्यमयशस्यं च कर्मदं सात्यकिः स्वयं ॥ इति यूपध्वजस्यैताः स्त्रियः क्रोशंति माधव ॥ १६ ॥ भार्यायूपध्वजस्यै पाकरसंमितमध्य
 त्वोत्संगे भुजं भर्तुः रूपणं परिदेवति ॥ १७ ॥ अयं सहंता शूराणां मित्राणां भयप्रदः ॥ प्रदाता गोसहस्राणां क्षत्रियांतकरः करः ॥ १८ ॥ अप्रसन्नसतो कर्षी यान
 स्तनविमर्दकः ॥ नाभ्युरुजघनस्पर्शी नीवी विसंसनः करः ॥ १९ ॥ वासुदेवस्य सान्निध्ये पार्थेना क्लिष्टकर्मणा ॥ युध्यतः समरे न्येन प्रमत्तस्य विनाशिनः ॥ २० ॥
 किं नु वक्ष्यसि संसत्सुकथासु च जनार्दन ॥ अर्जुनस्य महत्कर्म स्वयं वासकिरीटभृत् ॥ २१ ॥ इत्येवं गर्हयित्वैषा तूष्णीमास्ते वरांगना ॥ तामेव मनुशोचंति संपन्नः
 स्वामिव सुषां ॥ २२ ॥ गांधारराजः शकुनिर्वलवान् सत्यविक्रमः ॥ निहतः सहदेवेन भागिनेयेन मातुलः ॥ २३ ॥ यः पुरा हेमदंडाभ्यां राजनाभ्यां स्मवीज्यते ॥
 स एष पक्षिभिः पक्षैः शयानं उपवीज्यते ॥ २४ ॥ यः स्वरूपाणिकुरुते शतशोऽथ सहस्रशः ॥ तस्य मायाविनोमायादग्धाः पांडवतेजसाः ॥ २५ ॥ मायया तिक्रुति
 प्रज्ञोजितवान् यो युधिष्ठिरं ॥ सभायां विपुलं राज्यं सपुनर्जीवितं जितः ॥ २६ ॥ शकुन्ताः शकुनिं कृष्णसमंतं ह्ययुपासते ॥ कैवल्यं संपुत्राणां विनाशायोपशि
 क्षितं ॥ २७ ॥ एतेनैतन्महद्वैरं प्रसक्तं पांडवैः सह ॥ वधाय मम पुत्राणामात्मनः सगणस्य च ॥ २८ ॥ यथैव मम पुत्राणां लोभः शंभुनिताः प्रभो ॥ एवमस्यापि दु
 र्बुद्धे लोकाः शस्त्रेण वैजिताः ॥ २९ ॥ कथंचनायं तत्रापि पुत्रांस्तेभ्यः सह ॥ विरोधयेद्दुप्रज्ञानवृजुर्मधुसूदन ॥ ३० ॥ इति श्रीमहाभारते कृष्णपर्वणि श्री
 वि० सांधारीवाक्ये चतुर्विंशोऽध्यायः ॥ २४ ॥ ॥ ३१ ॥ ॥ २५ ॥ ॥ २६ ॥ ॥ २७ ॥ ॥ २८ ॥ ॥ २९ ॥ ॥ ३० ॥ ॥ ३१ ॥ ॥ ३२ ॥ ॥ ३३ ॥ ॥ ३४ ॥ ॥ ३५ ॥ ॥ ३६ ॥ ॥ ३७ ॥ ॥ ३८ ॥ ॥ ३९ ॥ ॥ ४० ॥ ॥ ४१ ॥ ॥ ४२ ॥ ॥ ४३ ॥ ॥ ४४ ॥ ॥ ४५ ॥ ॥ ४६ ॥ ॥ ४७ ॥ ॥ ४८ ॥ ॥ ४९ ॥ ॥ ५० ॥ ॥ ५१ ॥ ॥ ५२ ॥ ॥ ५३ ॥ ॥ ५४ ॥ ॥ ५५ ॥ ॥ ५६ ॥ ॥ ५७ ॥ ॥ ५८ ॥ ॥ ५९ ॥ ॥ ६० ॥ ॥ ६१ ॥ ॥ ६२ ॥ ॥ ६३ ॥ ॥ ६४ ॥ ॥ ६५ ॥ ॥ ६६ ॥ ॥ ६७ ॥ ॥ ६८ ॥ ॥ ६९ ॥ ॥ ७० ॥ ॥ ७१ ॥ ॥ ७२ ॥ ॥ ७३ ॥ ॥ ७४ ॥ ॥ ७५ ॥ ॥ ७६ ॥ ॥ ७७ ॥ ॥ ७८ ॥ ॥ ७९ ॥ ॥ ८० ॥ ॥ ८१ ॥ ॥ ८२ ॥ ॥ ८३ ॥ ॥ ८४ ॥ ॥ ८५ ॥ ॥ ८६ ॥ ॥ ८७ ॥ ॥ ८८ ॥ ॥ ८९ ॥ ॥ ९० ॥ ॥ ९१ ॥ ॥ ९२ ॥ ॥ ९३ ॥ ॥ ९४ ॥ ॥ ९५ ॥ ॥ ९६ ॥ ॥ ९७ ॥ ॥ ९८ ॥ ॥ ९९ ॥ ॥ १०० ॥

॥ बीजमिति कांबोजास्तरणंकंबलविशेषः ॥ १ ॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥

गांधार्युवाच कांबोजंपश्यदुर्धर्षकांबोजास्तरणोचितम् ॥ शयानमृपभस्कंधं हतंपांसुपुमाधव ॥ १ ॥ यस्यक्षतजसंदिग्धौवाहूचंदनभूपितौ ॥ अवेक्ष्यकरुणं
भार्याविलपत्यतिदुःखिता ॥ २ ॥ इमौतौपरिघप्रख्यौवाहूशुभतलांगुली ॥ ययोर्विवरमापन्नान्तरतिर्मापूराजहात् ॥ ३ ॥ कांगतितुगमिष्यामित्वयाहीना
जनेश्वर ॥ हतबंधुरनाथाचवेपंतीमधुरस्वरा ॥ ४ ॥ आतंपक्काम्यमानानां विविधानामिवस्रजाम् ॥ क्लान्तानाम्पिनारीणांनश्रीर्जहतिवैतनूः ॥ ५ ॥ शयानमभि
तःशूरकालिंगमधुसूदन ॥ पश्यदीनांगदयुगप्रतिनंदमहाभुजम् ॥ ६ ॥ मागधानामधिपतिजयत्सेनंजनार्दन ॥ आचार्यसर्वतःपत्न्यःप्ररुदंत्यःसुविक्कलाः
॥ ७ ॥ आसामायतनत्राणांसुस्वराणांजनार्दन ॥ मनःश्रुतिहरोनादेमनोमोहयतीवमे ॥ ८ ॥ प्रकीर्णवस्त्राभरणारुदंत्यःशोककर्षिताः ॥ स्वास्तीर्णशयनो
पेताम्रागध्यःशेरनेभुवि ॥ ९ ॥ कांसलानामधिपतिराजपुत्रंवृहद्वलं ॥ भर्तारंपरिवायैताःपृथक्प्ररुदिताःस्त्रियः ॥ १० ॥ अस्यगात्रगतान्वाणानंकाष्णिवाहुव
ल्पार्पितान् ॥ उद्धरंत्यसुखाविष्टामूर्च्छमानाःपुनःपुनः ॥ ११ ॥ आसांसर्वानवद्यानामातपेनपरिश्रमात् ॥ प्रम्लाननलिनाभानिभांतिवक्त्राणिमाधव
॥ १२ ॥ द्रोणेननिहताःशूराःशेरनेरुचिरांगदाः ॥ धृष्टद्युम्नसुताःसर्वेगिशस्त्रोद्देममालिनः ॥ १३ ॥ रथाभ्यगारंचापाचिशरशक्तिगंदेधनं ॥ द्रोणसाम्राधेनिर्द
ग्धाःशलभाइवपावकं ॥ १४ ॥ तथैवनिहताःशूराःशेरनेरुचिरांगदाः ॥ द्रोणेनाभिमुखाःसर्वेभ्रानरःपंचकंकयाः ॥ १५ ॥ तमकांचनवर्माणस्तालध्वजंरथव
जाः ॥ भासयंतिमहीभासाज्वलिताइवपावकाः ॥ १६ ॥ द्रोणेनद्रुपर्दंसंख्यपश्यमाधवपातितं ॥ महांद्विपमिवारण्येसिंहंमहताहतं ॥ १७ ॥ पांचालराजावि
मलंपुंडरीकाक्षपांडुरं ॥ आतपत्रंममाभातिशरदीवनिशाकरः ॥ १८ ॥ एतास्तुद्रुपर्दंरुदंस्त्रुपांभार्याश्वदुःखिताः ॥ दग्ध्वागच्छंतिपांचाल्यंराजानमपसव्यतः
॥ १९ ॥ धृष्टकेतुंमहात्मानंचेदिपुंगवमंगनाः ॥ द्रोणेननिहतंशूरंहरंतिहतचेतसः ॥ २० ॥ द्रोणास्त्रमभिहत्यपविमर्दंमधुसूदन ॥ महेष्वासोहतःशेतेनघाहतइ
वद्रुमः ॥ २१ ॥ एपचेदिपतिःशूराधृष्टकेतुर्महारथः ॥ शेतेविनिहतःसंख्येहत्वागत्रूनसहस्रशः ॥ २२ ॥ विनुद्यमानंविहगंस्तंभार्याःपर्युपाश्रिताः ॥ चेदिगजं
त्पर्षिकंशहतंसवलबांधवं ॥ २३ ॥ दाशार्हपुत्रजंवीरंशयानंसत्यविक्रमं ॥ आरोप्याकैरुदंत्येनाश्वदिराजवरंगनाः ॥ २४ ॥ अस्यपुत्रंत्पर्षिकंशुवक्रंचारुक्रं
द्वलं ॥ द्रोणेनसमरेपश्यनिकृत्तंवहुधाशरैः ॥ २५ ॥

॥ २३ ॥ दाशार्हपुत्रजमित्यत्रपुत्र्यामपिपुत्रशब्दः ॥ २४ ॥ २५ ॥

म.भा.टी.

॥ ३७ ॥

पितरमितिपितृपदस्यावृत्तिः शोकाकुलत्वान्नदापाय ॥ २६ ॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥ २६ ॥ २७ ॥ २८ ॥ २९ ॥ ३० ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ ३३ ॥ ३४ ॥ ३५ ॥ ३६ ॥ ३७ ॥ ३८ ॥ ३९ ॥ ४० ॥ ४१ ॥ ४२ ॥ ४३ ॥ ४४ ॥ ४५ ॥ ४६ ॥ ४७ ॥ ४८ ॥ ४९ ॥ ५० ॥ ५१ ॥ ५२ ॥ ५३ ॥ ५४ ॥ ५५ ॥ ५६ ॥ ५७ ॥ ५८ ॥ ५९ ॥ ६० ॥ ६१ ॥ ६२ ॥ ६३ ॥ ६४ ॥ ६५ ॥ ६६ ॥ ६७ ॥ ६८ ॥ ६९ ॥ ७० ॥ ७१ ॥ ७२ ॥ ७३ ॥ ७४ ॥ ७५ ॥ ७६ ॥ ७७ ॥ ७८ ॥ ७९ ॥ ८० ॥ ८१ ॥ ८२ ॥ ८३ ॥ ८४ ॥ ८५ ॥ ८६ ॥ ८७ ॥ ८८ ॥ ८९ ॥ ९० ॥ ९१ ॥ ९२ ॥ ९३ ॥ ९४ ॥ ९५ ॥ ९६ ॥ ९७ ॥ ९८ ॥ ९९ ॥ १०० ॥

पितरं नूतमाजिस्थं युध्यमानं परैः सह ॥ नाजहं पितरं वीरमद्यापि मधुसूदन ॥ २६ ॥ एवं ममापि पुत्रस्य पुत्रः पितरमन्वगात् ॥ दुर्योधनं महाबाहो लक्ष्मणः परवीरहा ॥ २७ ॥ विदानुविदावाच त्व्योपतितोपस्य माधव ॥ हिमंतिपुष्पितो गालो मरुतागलिताविव ॥ २८ ॥ कांचनांगदवर्षाणो वाणसुद्धधनुर्धरो ॥ ऋषभपतिरूपाक्षो गयानो विमलस्रजो ॥ २९ ॥ अवध्याः पांडवाः कृष्णसर्व एव त्वं यासह ॥ ये मुक्ताद्रोणभाष्माभ्यां कर्णाद्विकर्तनात्कृपात् ॥ ३० ॥ दुर्योधनाहोणसुतास्मै धवाच्च जयद्रथात् ॥ सोमदत्ताद्विकर्णाच्च गृग्वक्रतश्चर्मणः ॥ ३१ ॥ ये हन्युः शंखविगेन देवान् पितरर्पभाः ॥ तद्विमे निहताः संख्यं पश्य कालस्य पर्यय ॥ ३२ ॥ नातिभारोऽस्मि देवस्य युवं माधव कश्चन ॥ यदि मे निहताः गृगः क्षत्रियैः क्षत्रियर्पभाः ॥ ३३ ॥ तदैव निहताः कृष्णममपुत्रास्तरस्वितः ॥ यदैवाकृतकामं स्वमुपैतु व्यंगत्पुनः ॥ ३४ ॥ शांतनोश्चैव पुत्रेण प्राज्ञेन विदुरेण च ॥ तदैवाकांस्मिमास्त्रेहं कुरुष्वामसुतेष्विति ॥ ३५ ॥ तयोर्हिदंशं नैतस्मिंश्च्यभिविक्तुमर्हति ॥ अचिरंणैव मे पुत्राभस्माभूता जनादन ॥ ३६ ॥ वैशंपायन उवाच ॥ इत्युक्त्वा न्यपतद्भ्रूमां गंधारीगोकमृच्छिता ॥ दुःखोपहतविज्ञातां यैर्यमुत्सृज्यतांसे ॥ ३७ ॥ ततः कोपपरीतां गीपुत्रगोकंपिप्सुता ॥ जगाम शौरिंदोषेण गंधारीव्यथितेन्द्रिया ॥ ३८ ॥ गंधार्युवाच ॥ पांडवाधार्तराष्ट्राश्च दग्धाः कृष्णप्रसंपरं ॥ उपेक्षितान्तां विनश्यंतस्त्वया कस्माज्जनादन ॥ ३९ ॥ गक्तेन बहुभृत्येन विपुलेतिष्ठतावले ॥ उभयत्र समर्थेन श्रुतवाक्येन चैव ह ॥ ४० ॥ इच्छतोपेक्षितो नृपः कुरुणां मधुसूदन ॥ यस्मात्त्वया महाबाहो फलेन स्मादवाप्नुहि ॥ ४१ ॥ पतिशुश्रूषया यन्मे तपः किंचिदुपाजितं ॥ तेन त्वां दुरवापेन शप्ये च क्रगदाधरं ॥ ४२ ॥ यस्मात्परम्य रंघं तो ज्ञातयः कुरुपांडवाः ॥ उपेक्षितास्ते गोविंद तस्माज्जातीन्वधिष्यसि ॥ ४३ ॥ त्वमप्युपस्थितवर्षे पट्टत्रिंशेमधुसूदन ॥ हनज्जातिहतासां त्वाहतपुत्रो वने चरः ॥ ४४ ॥ अनाथवदविज्ञातो लोकेष्वनभिलक्षितः ॥ कुस्मितेनाभ्युपायेन तिथनं समवाप्स्यसि ॥ ४५ ॥ तवांप्येवं हतसुमानिहतज्ञातिवांधवाः ॥ श्वियः परिपतिप्यंतियथैताभिरतश्चियः ॥ ४६ ॥ वैशंपायन उवाच ॥ तच्छ्रुत्वा वचनं धारं वासुदेवो महामनाः ॥ उवाच देवीं गंधारीमीपदभ्युस्मयन्निव ॥ ४७ ॥ जानेहमेतदप्येवं चीर्णचरसि क्षत्रिये ॥ देवादेव विनश्यंति वृष्णयोनात्र संशयः ॥ ४८ ॥ संहता वृष्णि चक्रस्य नान्यो मद्द्विद्यते शुभे ॥ अवध्यास्ते न रैरन्यैरपि वा देवदानवैः ॥ ४९ ॥ ॥ ५० ॥ ५१ ॥ ५२ ॥ ५३ ॥ ५४ ॥ ५५ ॥ ५६ ॥ ५७ ॥ ५८ ॥ ५९ ॥ ६० ॥ ६१ ॥ ६२ ॥ ६३ ॥ ६४ ॥ ६५ ॥ ६६ ॥ ६७ ॥ ६८ ॥ ६९ ॥ ७० ॥ ७१ ॥ ७२ ॥ ७३ ॥ ७४ ॥ ७५ ॥ ७६ ॥ ७७ ॥ ७८ ॥ ७९ ॥ ८० ॥ ८१ ॥ ८२ ॥ ८३ ॥ ८४ ॥ ८५ ॥ ८६ ॥ ८७ ॥ ८८ ॥ ८९ ॥ ९० ॥ ९१ ॥ ९२ ॥ ९३ ॥ ९४ ॥ ९५ ॥ ९६ ॥ ९७ ॥ ९८ ॥ ९९ ॥ १०० ॥

स्त्रीपर्व

३३ -

॥ ५७ ॥

ॐ नमो भगवते वासुदेवाय ॥ १ ॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥ २६ ॥ २७ ॥ २८ ॥ २९ ॥ ३० ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ ३३ ॥ ३४ ॥ ३५ ॥ ३६ ॥ ३७ ॥ ३८ ॥ ३९ ॥ ४० ॥ ४१ ॥ ४२ ॥ ४३ ॥ ४४ ॥ ४५ ॥ ४६ ॥ ४७ ॥ ४८ ॥ ४९ ॥ ५० ॥ ५१ ॥ ५२ ॥ ५३ ॥ ५४ ॥ ५५ ॥ ५६ ॥ ५७ ॥ ५८ ॥ ५९ ॥ ६० ॥ ६१ ॥ ६२ ॥ ६३ ॥ ६४ ॥ ६५ ॥ ६६ ॥ ६७ ॥ ६८ ॥ ६९ ॥ ७० ॥ ७१ ॥ ७२ ॥ ७३ ॥ ७४ ॥ ७५ ॥ ७६ ॥ ७७ ॥ ७८ ॥ ७९ ॥ ८० ॥ ८१ ॥ ८२ ॥ ८३ ॥ ८४ ॥ ८५ ॥ ८६ ॥ ८७ ॥ ८८ ॥ ८९ ॥ ९० ॥ ९१ ॥ ९२ ॥ ९३ ॥ ९४ ॥ ९५ ॥ ९६ ॥ ९७ ॥ ९८ ॥ ९९ ॥ १०० ॥

॥ ५० ॥ इति श्रीपर्वणिनेल ० भारत भावदीपे पंचविंशोऽध्यायः ॥ २५ ॥ ॥ ७ ॥ उत्तिष्ठेति ॥ १ ॥ दुष्कृतं दुराचरितं स्वकीयं ॥ २ ॥ वैरप्रियं पुरुषं वैरपुरुषं ॥ ३ ॥ द्वापृवापरदुःखद्वयकथा ॥ ४ ॥
परस्परं कृतं नाशयतः प्राप्स्यंति यादवाः ॥ इत्युक्तवतिदाशार्हे पांडवाश्च स्तचेतसः ॥ यभृवुर्भृशसंविघ्नानिराशाश्चापि जीविते ॥ ५० ॥ इति श्रीमहाभारते श्रीपर्व
णिश्रीविलापपर्व ० गांधारीशापदाने पंचविंशोऽध्यायः ॥ २५ ॥ ॥ ७ ॥ समांतं च श्रीविलापपर्व ॥ अथ आद्वपर्व ॥ श्रीभगवानुवाच ॥ उत्तिष्ठोत्तिष्ठुगांधा
रिमाचशोकमनःकथाः ॥ तवैवत्यपराधेन कुरवा निधनं गताः ॥ १ ॥ यत्त्वं पुत्रं दुरात्मानमीर्षुमत्यंतमानिनं ॥ दुर्योधनं पुरस्कृत्य दुष्कृतं साधुमन्यमे ॥ २ ॥ नि
पुर्वैरपुरुषं वृद्धानां गामत्तातिगं ॥ कथमात्मकृतं दोषं मय्याधातुमिहेच्छसि ॥ ३ ॥ सृते वायुदिवानपुंयोऽतीतमनुशां चिति ॥ दुःखं तलभते दुःखं हाव नृथो प्रपद्य
ते ॥ ४ ॥ तपोरथियं ब्राह्मणीयं क्षत्रगर्भगौर्वोद्वारं धावितारं नुरंगी ॥ शूद्रादासं पशुपालं च वैश्यावधार्यीयं क्षत्रियागजपुत्री ॥ ५ ॥ वैशंपायन उवाच ॥ तच्छु
त्वावा मुदेवम्यपुनरुक्तं वचोऽप्रियं ॥ तूष्णीं बभूव गांधारी गोकव्याकुललोचना ॥ ६ ॥ धृतराष्ट्रस्तुराजपि निगृह्या बुद्धिजंतमः ॥ पश्यं पृच्छंत धर्मज्ञो धर्मगजं यु
धिष्ठिरं ॥ ७ ॥ जीवतां परिमाणज्ञः सैन्यानामनिपांडव ॥ हतानां यदि जानीषे परिमाणं वदस्व मे ॥ ८ ॥ युधिष्ठिर उवाच ॥ दृशा युतानां मयुं तं सहस्राणि च
विंशतिः ॥ कोट्यः पष्टिश्च पटुचैव त्वस्मिन्नगजं नृस्ये हताः ॥ ९ ॥ अल्पदिनानां वीराणां सहस्राणि चतुर्दश ॥ दंष्ट्रा चान्यानि गजेंद्रगतं पंष्टिश्च पंचच ॥ १० ॥
धृतराष्ट्र उवाच ॥ युधिष्ठिर गतिकं तगतः पुरुषसत्तम ॥ आचक्ष्व मे महाबाहो सर्वज्ञां त्यस्मिमेमतः ॥ ११ ॥ युधिष्ठिर उवाच ॥ यैर्हृता निगरीगुणित्प्रेः परम
संयुगे ॥ देवराजसमान् लोकान् गतास्ते सत्यविक्रमाः ॥ १२ ॥ ये त्वहंप्रेतमनसामर्तव्यमिति भारत ॥ युध्यमाना हताः संख्ये संयुक्ताः सहस्रं गताः ॥ १३ ॥ ये च संग्राम
भूमिप्रायाचमानाः पराङ्मखाः ॥ शस्त्रेण निधनं प्राप्ता गतास्ते गुह्यकान्यति ॥ १४ ॥ पाल्यमानाः परैरेतु हीयमानानि रायुधाः ॥ दानिपेवासंहात्मानः परानभिमु
स्वारणे ॥ १५ ॥ छिद्यमानाः गितैः शस्त्रैः क्षत्रधर्मपरायणाः ॥ गतास्ते वल्लभसदनं तमं ॥ त्रास्तिविचारणां ॥ १६ ॥ ये त्वत्र निहतारा जन्तवः प्रयोधनं प्रति ॥ यथाकथं चि
त्पुरुषास्ते गतास्तूत्तरान् कुम्भतः ॥ १७ ॥ धृतराष्ट्र उवाच ॥ केन ज्ञानबलेनैवं पुत्रपश्यसि सिद्धवत् ॥ तस्मै वद महाबाहो श्रोतव्यं यदि वैमया ॥ १८ ॥ युधिष्ठिर उवाच
निदेगाद्भवतः पूर्ववत् विचरतीमया ॥ तीर्थयात्राप्रसंगेन संप्राप्तोऽयमनुग्रहः ॥ १९ ॥
तपोरुपायाथाय उत्सन्नपोरथीयं त्वद्विधावधार्यीयमेव गर्भधने अन्यादुर्जयार्थीयं कोत्यां चार्थीयमपीति ज्ञावः ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥ २६ ॥ २७ ॥ २८ ॥ २९ ॥ ३० ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ ३३ ॥ ३४ ॥ ३५ ॥ ३६ ॥ ३७ ॥ ३८ ॥ ३९ ॥ ४० ॥ ४१ ॥ ४२ ॥ ४३ ॥ ४४ ॥ ४५ ॥ ४६ ॥ ४७ ॥ ४८ ॥ ४९ ॥ ५० ॥ ५१ ॥ ५२ ॥ ५३ ॥ ५४ ॥ ५५ ॥ ५६ ॥ ५७ ॥ ५८ ॥ ५९ ॥ ६० ॥ ६१ ॥ ६२ ॥ ६३ ॥ ६४ ॥ ६५ ॥ ६६ ॥ ६७ ॥ ६८ ॥ ६९ ॥ ७० ॥ ७१ ॥ ७२ ॥ ७३ ॥ ७४ ॥ ७५ ॥ ७६ ॥ ७७ ॥ ७८ ॥ ७९ ॥ ८० ॥ ८१ ॥ ८२ ॥ ८३ ॥ ८४ ॥ ८५ ॥ ८६ ॥ ८७ ॥ ८८ ॥ ८९ ॥ ९० ॥ ९१ ॥ ९२ ॥ ९३ ॥ ९४ ॥ ९५ ॥ ९६ ॥ ९७ ॥ ९८ ॥ ९९ ॥ १०० ॥

॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥ २६ ॥ २७ ॥ २८ ॥ २९ ॥ ३० ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ ३३ ॥ ३४ ॥ ३५ ॥ ३६ ॥ ३७ ॥ ३८ ॥ ३९ ॥ ४० ॥ ४१ ॥ ४२ ॥
 देवर्षिर्लोमशो हृष्टस्ततः प्राप्नोस्म्यनुस्मृतिं ॥ दिव्यं चक्षुरपि प्राप्तं ज्ञानयोगेन वैपुरां ॥ २० ॥ धृतराष्ट्र उवाच अनाथानां जनामां च सनाथानां च भारत ॥
 कश्चित्तेषां शरीराणि धक्ष्यसे विधिपूर्वकं ॥ २१ ॥ नयेषामस्ति संस्कर्तान्वयेऽत्राहिताग्नयः ॥ वयं च कस्य कुर्यामो बहुत्वात्तान् कर्मणां ॥ २२ ॥ यान्सुपर्णाश्च
 ध्राश्च विकर्पयित्वास्ततः ॥ तेषां तु कर्मणा लोकाभविष्यन्ति युधिष्ठिर ॥ २३ ॥ वैशंपायन उवाच एवमुक्त्वा महाराज कुन्ती पुत्रो युधिष्ठिरः ॥ आदिदेश सुध
 माणं धौम्यसूतं च संजयं ॥ २४ ॥ विदुरं च महावृद्धिं युयुत्सुं चैव कौरवं ॥ इंद्रसेनमुखांश्चैव भृत्यान्मृतांश्च सर्वशः ॥ २५ ॥ भवंतः कारयन्तेषां प्रेतकार्याण्यशेष
 तः ॥ यथाचानाथवत्किंचिच्छरीरं न विनश्यति ॥ २६ ॥ शासनाद्धर्मराजस्य क्षत्तासूतश्च संजयः ॥ सुधर्माधौम्यसहित इंद्रसेनादयस्तथा ॥ २७ ॥ चंदनागुरु
 काष्ठानितथा कालीयकान्युत ॥ घृतं तैलं च गंधांश्चैव माणिवसनानि च ॥ २८ ॥ समाहृत्य महाहाणिदारुणांश्चैव संचयान् ॥ रथांश्च मृदितान् स्तत्र नानाप्रहरणा
 नि च ॥ २९ ॥ चिताः कृत्वा प्रयत्नेन ययामुख्यान्नराधिपान् ॥ दाहयामासुरव्यग्राः शास्त्रदृष्टेन कर्मणा ॥ ३० ॥ दुर्योधनं च राजानंश्चातुंश्चैव शत्रुधिकान् ॥ श
 ल्यंशलं च राजानं भूरिश्रवसमेव च ॥ ३१ ॥ जयद्रथं च राजानमभिमन्युं च भारत ॥ दौःशासनिलक्ष्मणं च धृष्टकनुं च पार्थिवं ॥ ३२ ॥ बृहंतं सोमदत्तं च संजयां
 श्च शत्रुधिकान् ॥ राजानं क्षेमधन्वानं विराटद्रुपदौ तथा ॥ ३३ ॥ शिखंडिनं च पांचाल्यं धृष्टद्युम्नं च पार्षतं ॥ युधानन्युं च विक्रांतमुत्तमौजसमेव च ॥ ३४ ॥ कौस
 ल्यद्रौपदेयांश्च शकुनिं चापि सौवलयं ॥ अचलं वृषकं चैव भगदत्तं च पार्थिवं ॥ ३५ ॥ कर्णवैकर्तनं चैव सहपुत्रममर्षणं ॥ केकर्याश्च महेंद्रासांश्चिगर्तांश्च महारथा
 न् ॥ ३६ ॥ षट्शतं च राक्षसेन्द्रं वक्रभ्रातरमेव च ॥ अलंबुपंराक्षसेन्द्रं जलसंधं च पार्थिवं ॥ ३७ ॥ एतांश्चान्यांश्च सुबहून्पार्थिवं च सहस्रशः ॥ घृतधाराहुनैर्दीपैः पा
 वकैः समदाहयन् ॥ ३८ ॥ पितृमेधाश्च केषां चित्वां वर्तत महात्मनाम् ॥ सामभिश्चाप्यगायंततेऽन्वशो च न चापरैः ॥ ३९ ॥ साम्नामृचां च नादेन स्त्रीणां च रुदित
 स्वनैः ॥ कश्मलं सर्वभूतानां निशायां समपद्यत ॥ ४० ॥ ते विधूमाः प्रदीप्ताश्च दीप्यमानाश्च पावकाः ॥ नभसो वान्वदृश्यंत ग्रहास्तन्वभ्रसंघताः ॥ ४१ ॥ ये चाप्य
 नाथास्तत्रासन्नानादेशसमागताः ॥ तांश्च सर्वान्समानाप्यराशान्कृत्वा सहस्रशः ॥ ४२ ॥ चित्वादारुभिरव्यग्रैः प्रभूतैः सह पाचितैः ॥ दाहयामास पान्सर्वान् चि
 दुराराजशासनात् ॥ ४३ ॥

सहपाचितैः सहसंयुक्तैः ॥ ४३ ॥

नेसमासाद्येति ॥ १ ॥ वेष्टनानिउष्णीषकटिबंधनादीनि ॥ २ ॥ ३ ॥

॥ ७ ॥

॥ ४४ ॥ इतिस्त्रीपर्वणिनेलकंठीयेमा० पट्टिशोऽध्यायः ॥ २६ ॥

कारयित्वाक्रियास्तेपांकुरुराजोयुधिष्ठिरः ॥ धृतराष्ट्रपुरस्कृत्यगंगामभिमुखोऽगमत् ॥ ४४ ॥ इतिश्रीमहाभा० स्त्री० श्राद्धपर्वणिकुरुणामौर्ध्वदेहिकेषट्टिशो
ऽध्यायः ॥ २६ ॥ ॥ ७ ॥ वैशंपायनउवाच तेसमासाद्यगंगांतुशिवांपुण्यजलोचितां ॥ हृदिनीचप्रसन्नांचमहारूपांमहाबलां ॥ १ ॥ भूपणान्युत्तरीयाणि
वेष्टनान्यवमुच्यच ॥ ततःपितृणांभ्रातृणांपौत्राणांस्वजनस्यच ॥ २ ॥ पुत्राणामार्यकाणांचपतीनांचकुरुस्त्रियः ॥ उदकंचकिरेसर्वारुदंत्योभृशदुःखिताः ॥ ३ ॥
सुहृदांचापिधर्मज्ञाःप्रचक्रुःसलिलक्रियाः ॥ उदकेक्रियमाणेतुवीराणांवीरपत्तिभिः ॥ ४ ॥ सृपतीर्थाभिवद्रेगाभूयोविप्रससारच ॥ तन्महोदधिसकाशंनिरानं
दमनुस्सवं ॥ ५ ॥ वीरपत्नीभिरार्कणीगंगातीरमशोभत ॥ ततःकुंतीमहाराजसहसाशोककशिता ॥ ६ ॥ रुदतीमंदयावाचापुत्रान्वचनमब्रवीत् ॥ यःसधीरोमहे
ष्वासारथयूथपयूथपः ॥ ७ ॥ अर्जुनेनजितःसंख्येवीरलक्षणलक्षितः ॥ यंसूतपुत्रंमन्यध्वंराधेयमितिपांडवाः ॥ ८ ॥ योव्यराजश्चमूंमध्येदिवाकरइवप्रभुः ॥
प्रत्ययुध्यतवःसर्वान्पुरायःसपदानुगान् ॥ ९ ॥ दुर्योधनवलंसर्वयःप्रकर्षन्व्यरोचत ॥ यस्यनास्तिसमोवीर्येपृथिव्यामपिपार्थिवः ॥ १० ॥ योवृणीतयशःशु
रःप्राणैरपिसदाभुवि ॥ कर्णस्यसत्यसंधस्यसंग्रामेष्वपलायिनः ॥ ११ ॥ कुरुध्वमुदकंतस्यभ्रातुरक्लिष्टकर्मणः ॥ सहिवःपूर्वजोभ्राताभास्करांन्मय्यजायत
॥ १२ ॥ कुंडलीकवचीशूरोदिवाकरसमप्रभः ॥ श्रुत्वांतुपांडवाःसर्वेमातुर्वचनमप्रियं ॥ १३ ॥ कर्णमेवानुशोचंतोभूयःक्लान्तराभवन् ॥ ततःसंपुरुषंव्याघ्र
कुंतीपुत्रोयुधिष्ठिरः ॥ १४ ॥ उवाचमातरंवीरोनिःश्वसन्निवपन्नगः ॥ यःशरोर्मिर्ध्वजावर्तोमहाभुजमहाग्रहः ॥ १५ ॥ तलशब्दानुनदिनोमहारथमहाहृदः ॥
यस्येपुपातमासाद्यनान्यस्तिप्रेद्धनंजयात् ॥ १६ ॥ कथंपुत्रोभवत्याःसदेवगर्भःपुराऽभवत् ॥ यस्यबाहुप्रतापेननापिताःसर्वतोवयं ॥ १७ ॥ तमग्निमिववस्त्रेण
कथंलंघितवत्यसि ॥ यस्यबाहुवलंनित्यंघातराष्ट्रेरुपासितं ॥ १८ ॥ उपासितंयथास्मभिरवलंगांडीवधन्वनः ॥ भूमिपानांचसर्वेपांवलंबलवतांवरः ॥ १९ ॥
नान्यंकुंतीसुतात्कर्णादगृह्णाद्रथिनारथी ॥ सनःप्रथमजोभ्रातासर्वशस्त्रभृतांवरः ॥ २० ॥ असूततंभवत्यग्रेकथमद्रुतविक्रमं ॥ अहोभवत्यामंत्रस्यगृहनेनव
यंहताः ॥ २१ ॥ निधनेनहिकर्णस्यपीडितास्तुसुवांधवाः ॥ अभिमन्योर्विनाशेनद्रौपदेयवधेनच ॥ २२ ॥

॥ ४ ॥ सृपतीर्थाशोभनजलावतरणमार्गा ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥

स.आ.टी.

॥ १९ ॥

॥ २३ ॥ नेहस्मेति कर्णे भ्रातृत्वेन ज्ञाते स नितदनु सारिणामस्माकमपि दुर्लभं न भविष्यन्नापिकौरवाणामस्योऽभविष्यदित्यर्थः ॥ २४ ॥ २५ ॥ २६ ॥ २७ ॥ २८ ॥ २९ ॥ ३० ॥ इति श्रीमहाभारतेश

पंचालानां विनाशं न कुरुणां पतनेन च ॥ ततः शतगुणो दुःस्वमिदं मामस्मृत्वा दृशं ॥ २३ ॥ कर्णमेवानुशोचामि दद्यान्मन्नात्रिवाहितः ॥ नेहस्म किंचिदप्राप्य भवे
दपि द्विविस्वितं ॥ २४ ॥ न च दं वैशं घोरं कौरवां तं करं भवेत् ॥ एवं विलप्य वहुलं धनं राजो युधिष्ठिरः ॥ २५ ॥ व्यसृष्ट न कौरां जं श्वं कारास्यो दं कं प्रभुः ॥ ततो
विनेदुःसहसा म्रियन्ताः स्वतुमवशः ॥ २६ ॥ अभिज्ञायाः स्थितास्तत्र तस्मिन्नुदककर्मणि ॥ तत आनाययामास कर्णस्य सपरिच्छदाः ॥ २७ ॥ श्विषः कुरुपति
धीमान् भ्रातुः प्रेम्णा युधिष्ठिरः ॥ मनाभिः सहधर्मात्मा प्रेप्तकृत्यमन्तरं ॥ २८ ॥ चकार विधिवद्धीमन्त्यर्मराजो युधिष्ठिरः ॥ पापनासौ मया श्रेष्ठो भ्राता ज्ञातिनि
पातिनः ॥ २९ ॥ अतो मम मियं हृद्यं श्रीणां तन्न भविष्यति ॥ इत्युक्त्वा मनुगंगाया उत्ताराकुलेंद्रियः ॥ भ्रातृभिः सहितः सर्वैर्गंगातीरमुपेयिष्यात् ॥ ३० ॥ इति
श्रीमहाभारतेशतसाहस्र्यां संहितायां वैयासक्यां श्रीपर्वणि कर्णगृहजयकथने सप्तविंशोऽध्यायः ॥ २७ ॥ ॥ २८ ॥ ॥ २९ ॥ ॥ ३० ॥ ॥ ३१ ॥
परं शांतिपर्व भविष्यति तस्यायमाद्यः श्लोकः वैशंपायन उवाच कृतो दकास्ते सुहृदां सर्वेषां पांडुनंदनाः ॥ विदुरो धृतराष्ट्रश्च सर्वाश्च भरतस्त्रियः ॥ १ ॥ ॥ २ ॥ ॥ ३ ॥

साहस्र्यां संहितायां वैयासक्यां श्रीमत्पद्मवाक्यप्रमाणमर्यादाधुरंधरचतुर्धरवंशावतंस श्रीगोविंदसुरिसूनोः श्रीनीलकण्ठकृतौ भारतभावदीपे श्रीपर्वार्थप्रकाशे सप्तविंशोऽध्यायः ॥ २७ ॥ ॥ २८ ॥ ॥ २९ ॥ ॥ ३० ॥ ॥ ३१ ॥

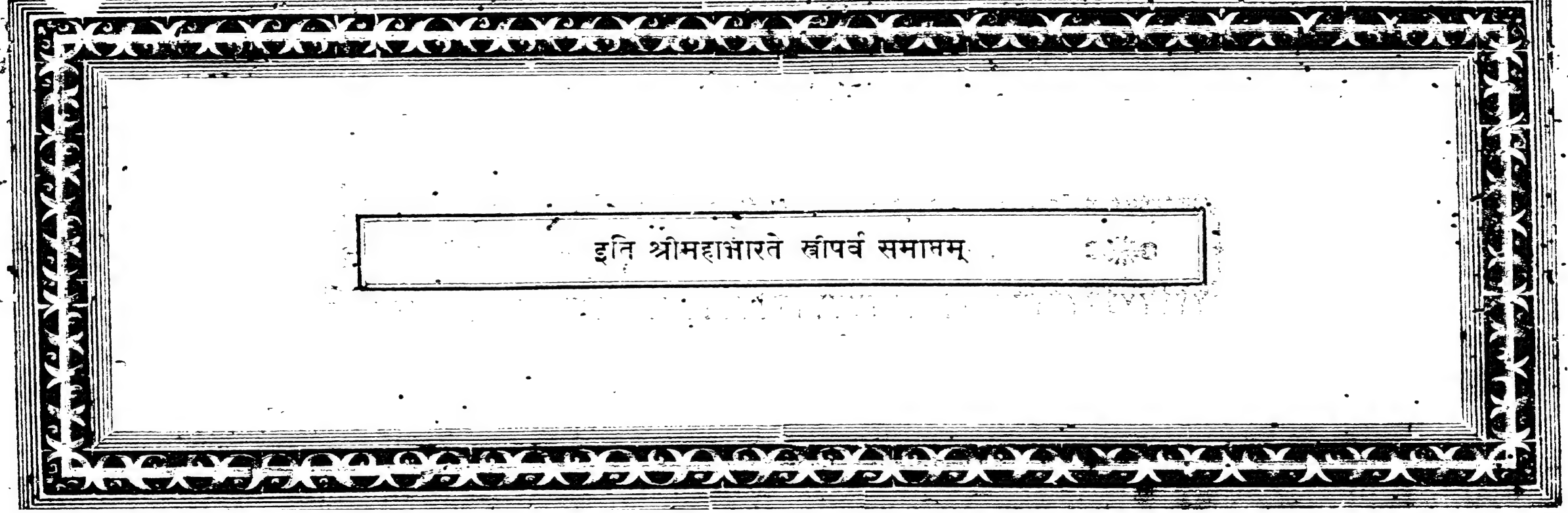
॥ अस्मिन्पर्वणि आदिपर्वोक्ताध्यायपर्वश्लोकसंख्यावैषम्यं लिपिकरप्रमादादिना बोध्यं ॥

इदं श्रीपर्वं मुंबय्याख्यराजधान्यांगणपतकृष्णाजीत्यभिधानां मुद्रायंत्रालये मुद्रितं शकाब्दाः १७८५

श्रीपर्व

१९

॥ १९ ॥

इति श्रीमहाभारते खीपर्व समाप्तम् ३०३

